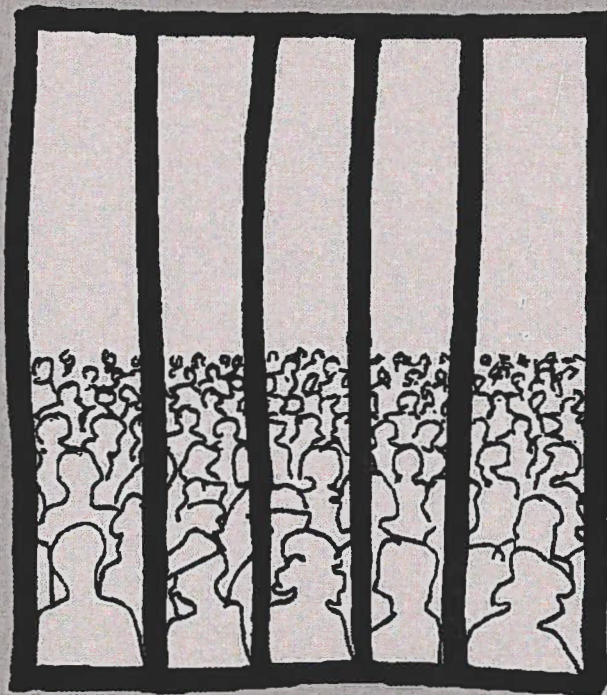

Ilari Hannula

RIKOSOIKEUDELLINEN JÄRJESTELMÄ KRIISISSÄ

Tutkimus kansalaissodan ja 1930-luvun alun kriisin vaikutuksesta
vankilukuun, rikoslainsäädäntöön ja oikeudenkäyttöön

RIKOSOIKEUDELLINEN JÄRJESTELMÄ KRIISISSÄ

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 251

Ilari Hannula

Rikosoikeudellinen järjestelmä kriisissä

Tutkimus kansalaissodan ja 1930-luvun alun kriisin vaikutuksista vankilukuun, rikoslainsäädäntöön ja oikeudenkäyttöön

Yliopistollinen väitöskirja, joka Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi Porthanian luentosalissa III perjantaina 7.5.2004 klo 12.

WITH AN ENGLISH SUMMARY

Julkaisuvaliokunta

Raimo Lahti, puheenjohtaja

Markku Helin

Mika Hemmo

Risto Nuolimaa

Lea Purhonen, sihteeri

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 6120 300

f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

Verkkokirjan ISBN 978-951-855-541-7

Kannen piirros: Leena Hannula

Kannen toteutus: Heikki Kalliomaa

© 2004 Suomalainen Lakimiesyhdistys ja Ilari Hannula

ISSN 0356-7206

ISBN 951-855-225-8

Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 2004

Rakkaimmilleni

Esipuhe

Rikosoikeudellinen järjestelmä kriisissä -väitöskirjassa selvitetään syitä Suomen vankiluvun nousuun vuoden 1918 kansalaissodan jälkeen. Tuolloin Suomen vankiluku kohosi huomattavasti muiden Pohjoismaiden vankilukuja korkeammalle ja pysyi usean vuosikymmenen ajan korkeana. Tutkimuksessa selvitetään, mikä vaikutus kansalaissodalla ja 1930-luvun alun kriisillä on ollut varkausrikoksista annettuihin tuomioihin, rikoslainsäädäntöön ja vankilukuun.

Rikosoikeuden professori Pekka Koskinen on tutkimuksen ohjaajana sen eri vaiheissa neuvoillaan edistänyt työni toteutumista. Professori Jukka Kekkonen, professori Martti Majanen ja hallitusneuvos Jussi Pajuoja ovat kommentoineet asiantuntevasti käsikirjoitustani. Tuomioistuinaineiston keräämisessä minua ovat auttaneet Erik Storgårds ja vaimoni Leena Hannula, joka myös suunnitteli kansikuvan. Kannen toteutti Heikki Kalliomaa. Empiirisen tutkimusaineiston teknisen käsittelyn mahdollisti professori Matti Heimoselta käyttööni saama ohjelma ja työtila. Työni viimeistelyvaiheessa olen saanut taloudellista tukea Helsingin yliopistolta ja oikeusministeriöltä. Tutkimuksen tekstin tarkistivat lainsäädäntöneuvos Martti Simola ja Pipsa Kostamo ja sen tiivistelmän käänsi Geoffrey Alcock. Heille ja kaikille muillekin työni valmistumista eri tavoin tukenille lämmin kiitos.

Tutkimuksen tekeminen olohuoneen nurkassa on vaatinut perheeltäni paljon. Haluankin erityisen lämpimästi kiittää perheeni jäseniä, Leenaa, Mariaa, Harria ja Rasmusta heidän kärsivällisyydestään ja tuestaan.

Silja Line ”Serena” 17.3.2004

Ilari Hannula

Sisällys pääpiirteittäin

ESIPUHE	VII
SISÄLLYS PÄÄPIIRTEITTÄIN	IX
SISÄLLYS	XI
LÄHTEET	XIX
KAAVIOT	XLVII

JOHDANTO

1

1 Tutkimuskohteen määrittely ja tarkastelutapa	3
2 Suomen vankiluvun kohoaminen ja siitä annetut selitykset	12
3 Tutkimuskohteen täsmentäminen ja tutkimusaineisto	42
4 Tutkimuksen tarkastelutasot ja rakenne	63
5 Tilasto- ja arkistoaineisto	68

OSA I: VANKILUVUN MUUTOSTEN ANALYYSI

77

1 Tuomioistuimista vankilaan	79
2 Taustalla olevat rikoslajit	105
3 Rikoslainsäädäntö muutosten selittäjänä	154
4 Rangaistusideologiat kehityksen taustalla	201
5 Rikoslainsäädäntö ja yhteiskunnan rakenteellinen kehitys	228
6 Kehitys Ruotsissa ja sen arviointi	238
7 Yhteenveto (osa I)	258

OSA II: HELSINGIN VARKAUSTUOMIOT

263

1 Johdatus aiheeseen	265
2 Varkausrikoksista tuomitut vapausrangaistukset Helsingin raastuvan- oikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937	311
3 Yhteenveto (osa II)	420

TUTKIMUSTULOKSET	423
1 Vankiluvun 1890-luvun alusta alkanut nousu ja sitä säätelevät tekijät	425
2 Kriisit ja niiden heijastuminen rikosoikeudelliseen järjestelmään	430
3 Varkausrikoksia koskeva lainsäädäntö ja vankiluku	442
4 Rikollisuustilanne ja vankiluku	447
5 Rangaistuskäytäntö varkausrikoksissa	450
6 Muutosten selittäminen	461
7 Kriminaalipolitiikan tavoitteet ja vaikutukset	471
8 Tiivistelmä	483
LIITTEET (TAULUKOT 1–38)	487
SUMMARY	529
ASIASANAHAKEMISTO	537

Sisällysluettelo

ESIPUHE	VII
SISÄLLYS PÄÄPIIRTEITTÄIN	IX
SISÄLLYS	XI
LÄHTEET	XIX
Kirjallisuus	XIX
Lainvalmisteluasiakirjat	XLI
Arkisto- ja tilastolähteet	XLV
KAAVIOT	XLVII
JOHDANTO	1
1 TUTKIMUSKOHTTEEN MÄÄRITTELY JA TARKASTELUTAPA	3
2 SUOMEN VANKILUVUN KOHOAMINEN JA SIITÄ ANNETUT SELITYKSET	12
2.1 Suomen vankiluvun kehitys 1880-luvulta alkaen	12
2.2 Suomen vankiluvun kohoamisesta annetut selitykset	14
3 TUTKIMUSKOHTTEEN TÄSMENTÄMINEN JA TUTKIMUS- AINEISTO	42
3.1 Kriisit ja periodisointi	42
3.2 Tutkimuksen tiedonintressi ja aikaisemmat tutkimukset	45
3.3 Lähteet ja niiden käyttö	53
3.4 Selitystapa	56
3.5 Keskeiset kysymykset	61
4 TUTKIMUKSEN TARKASTELUTASOT JA RAKENNE	63
4.1 Tarkastelutasot	63
4.2 Tutkimuksen rakenne	66

5	TILASTO- JA ARKISTOAINEISTO	68
5.1	Tilastot	68
5.2	Arkistot	71
5.2.1	Helsingin raastuvanoikeuden varkaustuomiot	71
5.2.2	Rangaistusluettelot	73
5.2.3	Alistettujen asiain päätökset ja päätöstaltiot	74
5.2.4	Tutkimusta varten kerätyt tiedot	75
OSA I: VANKILUVUN MUUTOSTEN ANALYYSI		77
1	TUOMIOISTUIMISTA VANKILAAN	79
1.1	Yleiskuva kehityksestä	79
1.2	Vankilajien kehitys ja tuomiot vapausrangaistuslajeittain	82
1.2.1	Vangit vankilajeittain vuoden lopulla	82
1.2.2	Vuoden aikana vankilaan tulleet vangit	85
1.2.3	Vankeuteen ja kuritushuoneeseen tuomitut – myös ehdollisen rangaistustuomion osuus	88
1.3	Vankilassaoloajat ja tuomioiden keskipituudet	91
1.3.1	Vankien rangaistusten kesto	91
1.3.2	Tuomittujen vapausrangaistusten keskipituudet	94
1.3.3	Tuomitut vapausrangaistukset pituuslohkoittain	98
1.4	Yhteenveto	102
2	TAUSTALLA OLEVAT RIKOSLAJIT	105
2.1	Kuritushuonevangit ja -tuomiot	105
2.1.1	Kuritushuonevangit	105
2.1.2	Kuritushuonerangaistukseen tuomitut	108
2.1.3	Varkausrikosvangit	110
2.1.4	Varkausrikoksista tuomitut	112
2.1.5	Väkivaltarikosvangit	114
2.2	Vankeusvangit	116
2.3	Sakkovangit	121
2.4	Tutkintavangit	124
2.5	Muut vangit	125
2.6	Kaikki vangit	126
2.7	Varkausrikosvankien rangaistusten kesto	128
2.8	Piirteitä vankiluvun kannalta keskeisten rikoslajien tuomioista	130
2.8.1	Juopumusrikoksista tuomitut	130
2.8.2	Varkausrikoksista tuomitut	133

2.8.2.1	Lajit ja kertaisuudet	133
2.8.2.2	Uusiminen	136
2.8.2.3	Aiempien tuomioiden lukumäärä	137
2.8.3	Väkivaltarikoksista tuomitut	138
2.8.4	Valtiorikoksista tuomitut 1918–1919	141
2.9	Ehdollisen rangaistustuomion käyttö vapausrangaistuslajeit- tain – erikseen varkaudesta vapausrangaistukseen tuomitut	141
2.10	Yhteenvedo	148
2.10.1	Kehityksen yleispiirteet	148
2.10.2	Kehityksen analysointia	149
2.10.3	Muutosten perusselittäjä	151
3	RIKOSLAINSÄÄDÄNTÖ MUUTOSTEN SELITTÄJÄNÄ	154
3.1	Vuoden 1889 rikoslaki	154
3.2	Vankiluvun kasvu 1889–1915	159
3.3	Vuodet 1916–1922: vankiluvun raju nousu ja lasku	167
3.3.1	Muutokset ja niiden taustalla olleet rikokset	167
3.3.2	Korkean vankeusvankiluvun aika 1916–1919	168
3.3.3	Korkean kuritushuonevankiluvun aika 1918–1920	173
3.3.4	Vankiluvun väheneminen 1921–1922	178
3.3.4.1	Kuritushuonevankien väheneminen	178
3.3.4.2	Sakkovankien lisääntyminen	180
3.4	Vuodet 1923–1929: Vankiluvun kohoamisen kausi	184
3.5	Vuodet 1929–1935: Korkean vankiluvun kausi	188
3.5.1	Kuritushuonevankien määrän sääntely 1929–1932	189
3.5.2	Sakko- ja vankeusvankien vähentämistoimet 1930– 1934	193
3.6	Vuodet 1936–1939: Vankiluvun laskukausi	196
3.7	Yhteenvedo	198
4	RANGAISTUSIDEOLOGIAT KEHITYKSEN TAUSTALLA	201
4.1	Tarkastelutapa	201
4.2	Rikoslain ideologinen tausta ja arvostelun kasvu ennen kansa- laissotaa	201
4.3	Sosiologisen rikosoikeuskoulun tavoitteiden toteutuminen rikoslainsäädännössä 1918–1939	206
4.3.1	Ehdollista rangaistustuomiota koskeva lainsäädäntö vuonna 1918 sekä muu rikoslainsäädäntö vuosina 1918– 1920	207
4.3.2	Sosiologisen rikosoikeuskoulun vaatimusten suoma- laiset virallisversiot 1920-luvun alussa	209

4.3.3	Sosiologisen rikosoikeuskoulun oppien ilmeneminen 1920-luvun rikoslainsäädännössä	213
4.3.4	Sosiologisen oppisuunnan mukaisten virallisehdotusten tarkistaminen 1930-luvun alussa	215
4.3.5	Sosiologisen rikosoikeuskoulun vaatimusten ilmene- minen 1930-luvun rikoslainsäädännössä	218
4.3.6	Yhteenveto	223
5	RIKOSLAINSÄÄDÄNTÖ JA YHTEISKUNNAN RAKENTEEL- LINEN KEHITYS	228
6	KEHITYS RUOTSISSA JA SEN ARVIOINTI	238
6.1	Vankiluku	238
6.2	Vankilaan vuoden aikana tulleet ja vankeuteen tuomitut	241
6.3	Vankien laitoksessaolajat	242
6.4	Tuomitut rangaistukset	244
6.5	Rangaistukset rikostyypeittäin	246
6.6	Rikoslajit ja vapausrangaistuksen käyttö	249
6.7	Rikoslainsäädäntö ja rangaistusideologiat	251
6.7.1	Vuoden 1864 rikoslaki	251
6.7.2	Keskeisimmät rikoslainsäädännön muutokset 1864–1900	253
6.7.3	Keskeisimmät rikoslainsäädännön muutokset 1900–1940	254
6.8	Erot Ruotsin ja Suomen kehityksessä	256
7	YHTEENVETO (OSA I)	258
	OSA II: HELSINGIN VARKAUSTUOMIOT	263
1	JOHDATUS AIHEESEEN	265
1.1	Varkausrikollisuutta koskeva lainsäädäntö	265
1.1.1	Varkausrikosten tunnusmerkistöt	265
1.1.2	Varkausrikosten eri lajien ja uusimisen mukaiset ran- gaistussäännökset	266
1.1.3	Keskeisten rangaistussäännösten historiaa	268
1.1.3.1	Vuoden 1734 laki	269
1.1.3.2	Väliaikainen rangaistusjärjestelmä	273
1.1.3.3	Rikoslain valmisteluvaiheet 1875–1889	276
1.1.3.4	Yhteenveto	283

1.1.4	Uusimissäännösten vaikutus rangaistavuuteen	285
1.1.5	Rangaistuksen vähentämisperusteiden vaikutus rangaistavuuteen	287
1.1.6	Rikosten yhtymisen vaikutus rangaistavuuteen	287
1.2	Varkausrikosvankien osuus rangaistusvangeista	288
1.3	Varkausrikoksista tuomitut Helsingissä ja koko maassa	290
1.3.1	Kokonaiskehitys	291
1.3.2	Rikoslajien kehitys	292
1.4	Eräitä varkausrikollisuuden kannalta keskeisiä kehityspiirteitä Helsingissä 1910-, 1920- ja 1930-luvulla	295
1.4.1	Varkausrikollisuuden selityksistä	295
1.4.2	Kehitys maaseudulla ja kaupungeissa	298
1.4.3	Kriisi- ja pula-ajat	302
1.4.4	Poliisivahvuus	305
1.4.5	Yhteen veto	308
2	VARKAUSRIKOKSISTA TUOMITUT VAPAUSTRANGAISTUKSET HELSINGIN RAASTUVANOIKEUDESSA VUOSINA 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937	311
2.1	Tutkimuskohde ja lähdeaineisto	311
2.2	Varkausuomioiden määrällinen yleistarkastelu	313
2.2.1	Tuomittujen henkilöiden lukumäärä; erikseen ehdolliset rangaistustuomiot	313
2.2.2	Naisten osuus; erikseen ehdolliset rangaistustuomiot	315
2.2.3	Nuorten osuus; erikseen ehdolliset rangaistustuomiot	316
2.2.4	Varkausrikosten lukumäärä tuomittua kohti; erikseen alle 18-vuotiaat	318
2.2.5	Varkausrikosten lajit	320
2.2.6	Varkausrikokset kertaisuuksittain	321
2.3	Vapausrangaistukset lajeittain	324
2.3.1	Kuritusluoneeseen ja vankeuteen tuomitut	324
2.3.2	Ehdollisen rangaistustuomion käyttö	326
2.3.3	Varkausrikosten lajien merkitys seuraamukselle	327
2.3.4	Kertaisuuksien osuuksien merkitys seuraamukselle	329
2.3.4.1	Ensikertaisuuden vaikutus	330
2.3.4.2	Useampikertaisuuden vaikutus	332
2.4	Rangaistusten pituudet	333
2.4.1	Kokonaisrangaistusten pituudet	333
2.4.1.1	Kaikista varkausrikoksista tuomittujen kokonaisrangaistusten keskipituudet	333

2.4.1.2	Vapausrangaistuslajien keskipituudet	337
2.4.1.3	Kuritusuonerangaistukset pituuslohkoittain	338
2.4.1.4	Varkausrikoslajeista tuomittujen kuritusuonerangaistusten pituudet	340
2.4.1.5	Yhteenveto	340
2.4.2	Ehdollisen rangaistustuomion käyttö	343
2.4.2.1	Enintään yhden vuoden pituiset vapausrangaistukset rangaistuslajeittain	343
2.4.2.2	Lyhyet kuritusuonerangaistukset pituuslohkoittain	346
2.4.2.3	Vankeusrangaistukset pituuslohkoittain	347
2.4.2.4	Yhteenveto	351
2.4.3	Törkeästä varkaudesta normaalitapauksessa tuomitut yksikkörangaistukset	354
2.4.3.1	Yksikkörangaistus ja normaalitapaus	354
2.4.3.2	Törkeästä varkaudesta normaalitapauksessa tuomitut yksikkökuritusuonerangaistukset	356
2.4.3.3	Päätelmiä	357
2.4.4	Yksikkörangaistukset kertaisuuksittain	359
2.4.4.1	Ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta tuomitut kuritusuonerangaistukset	359
2.4.4.2	Varkausrikoksista tuomitut vankeusrangaistukset	370
2.4.4.3	Useampikertaisista varkausrikoksista tuomitut kuritusuonerangaistukset	376
2.4.4.4	Rangaistusasteikot ja tuomitut rangaistukset	378
2.4.4.5	Yhteenveto	379
2.4.5	Rangaistuksen määräämisperusteet ja rangaistusten yhdistämiset	382
2.4.5.1	Määrittely ja esiintyminen	382
2.4.5.2	Jatketuista rikoksista tuomitut rangaistukset	387
2.4.5.3	Yhdistettävät rangaistukset	389
2.4.5.4	Aiemmin tuomittujen yhdistettävien rangaistusten pituudet	391
2.4.5.5	Rangaistusten yhdistämiskäytäntö	392
2.4.6	Entisille punavangeille vuonna 1919 varkausrikoksista tuomitut rangaistukset	394
2.4.6.1	Kokonaisrangaistukset	394
2.4.6.2	Varkausrikoksista normaalitapauksessa tuomitut rangaistukset	396
2.4.7	Varkausrikostyyppit kohteen ja tekotavan mukaan	396
2.4.7.1	Kohde ja tekotapa	398

2.4.7.2	Anastetun omaisuuden arvo	399
2.4.8	Vuoden 1919 tuomiot Turun hovioikeuden arvioitavina	402
2.4.8.1	Alistetut jutut ja tarkastelun tavoitteet	402
2.4.8.2	Muutokset tuomittuihin kokonaisrangaistuksiin	403
2.4.8.3	Muutokset yksittäistuomioissa	407
2.4.8.4	Muutos lopullisen rangaistuksen puitteissa	410
2.4.8.5	Valtiorikostaustaisten tuomiot	411
2.4.8.6	Yhteenveto	412
2.4.9	Yhteenveto	415
3	YHTEENVETO (OSA II)	420
TUTKIMUSTULOKSET		423
1	VANKILUVUN 1890-LUVUN ALUSTA ALKANUT NOUSU JA SITÄ SÄÄTELEVÄT TEKIJÄT	425
2	KRIISIT JA NIIDEN HEIJASTUMINEN RIKOSOIKEUDEL- LISEEN JÄRJESTELMÄÄN	430
3	VARKAUSRIKOKSIA KOSKEVA LAINSÄÄDÄNTÖ JA VANKI- LUKU	442
4	RIKOLLISUUSTILANNE JA VANKILUKU	447
5	RANGAISTUSKÄYTÄNTÖ VARKAUSRIKOKSISSA	450
5.1	Rangaistusten muodostuminen ja rangaistusharkinta	450
5.2	Valtiorikosoikeuksissa aiemmin tuomittujen kohtelu	455
6	MUUTOSTEN SELITTÄMINEN	461
6.1	Rangaistusideologia ja vankiluku	461
6.2	Rakenteelliset selitykset	465
7	KRIMINAALIPOLITIIKAN TAVOITTEET JA VAIKUTUKSET ...	471
8	TIIVISTELMÄ	483
LIITTEET (TAULUKOT 1–38)		487
SUMMARY		529
ASIAHAKEMISTO		537

Lähteet

KIRJALLISUUS

Aikalaiskirjallisuus ja artikkelit

- Arvelo, A. P.* 1944: Neljännesvuosisata vankeinhoitoa. Helsinki 1944.
- Boije, J. E.* 1925: Suomen oikeudenhoidon huolestuttava tila. Helsinki 1925.
- Ehrström, Karl Gustav* 1859: Om principen för fängelsestraffens ordnande. Akademisk avhandling. Helsingfors 1859.
- Exner, Franz* 1926: Krieg och Kriminalitet in Österreich; mit einem Beitrag von G. Lelewer. Wien 1926.
- Exner, Franz* 1939: Kriminologie. Wien 1939.
- Forsman, Jaakko* 1930: Straffrättens allmänna läror med särskild hänsyn till strafflagen af den 19 december 1889. Anteckningar enligt professor Jaakko Forsmans föreläsningar. Med tillstånd af föreläsaren utgifna af Lars Wasastjerna. Tredje upplagan. Helsingfors 1930.
- 1946: De särskilda brotten. Första avdelningen. Brotten mot individens rättsgebit. Anteckningar enligt professor Jaakko Forsmans föreläsningar. Femte upplagan med av lagstiftningens utveckling föranledda rättelser och tillägg utgiven av Brynolf Honkasalo. Helsingfors 1946.
- Fångvårdsförvaltningen i Finland* 1931: Kortfattad redogörelse utgiven av Fångvårdens centralförvaltning i justitieministeriet i anledningen av II:dra nordiska fångvårdsmötet i Helsingfors den 21.–24.VII.1931. Helsingfors 1931.
- Gadd, Erik* 1935: Kihlakunnanoikeuden pöytäkirjat. Opastus ja mallikokoelma ynnä valikoima kiertokirjeitä, kirjeitä ja kirjelmiä. Porvoo 1935.
- Granfelt, O. Hj.* 1942: Rangaistuksen täytäntöönpano. Prosessioikeudellinen esitys yleisessä laissa säädettyjen rangaistusten ja muiden rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanosta. Tampere 1942.
- Hagströmer Johan* 1905: Svensk Straffrätt. Föreläsningar I. Uppsala 1901–1905.
- Havu, J. V.* 1926: Päiväsakkojärjestelmä ja vankimäärä. Lakimies 1926 s. 24–27.
- Honkasalo, Brynolf* 1939: Suomen rikosoikeuspolitiikka kahtena viimeisenä vuosikymmenenä. Lakimies 1939 s. 377–391.
- Ignatius, Kaarlo* 1922: Sakkorangaistuksesta. Lakimies 1922 s. 1–44.
- 1924: Vankeus- ja sakkorangaistusten yhdistäminen. Lakimies 1924 s. 77–88.
- Kekomäki, Paavo* 1933: Rikollisuuskysymyksemme ja suuri yleisö. Lakimies 1933 s. 174–176.
- Kovero, Martti* 1925: Helsinki teollisuuskaupunkina; Helsingin kaupungin historia IV:1. Helsinki 1925 s. 349–462.
- Laati, Iisakki* 1925: Helsinki valtiollisten tapahtumain näyttämönä; Helsingin kaupungin historia IV:1 s. 105–180. Helsinki 1925.
- Lento, Reino* 1925: Elinkeinoelämä maailmansodan aikana; Helsingin kaupungin historia IV:1 s. 463–483. Helsinki 1925.
- Rikollisuuskartta* 1932: Kaksi Vankeusyhdistyksen toimituttamaa karttaa törkeitten väkivalta- ja omaisuusrikosten levenemisestä. Helsinki 1932.
- Ronimus, Uno* 1913: Miten on rangaistava henkilöä, joka on armahdettu joko kokonaan tai osaksi kärsimästä hänelle tuomitusta rangaistusta, kun hän sen jälkeen tekee rikoksen, joka rikoslain mukaan on edellisen rikoksen uusimista? Lakimies 1913 s. 181–185.

- Saarnio, N.* 1944: Paikallinen poliisi I. Kaupunkipoliisi. Teoksessa Siviilitoimituskunta-sisäasianministeriö 1869–1944, muistojulkaisu. Helsinki 1944 s. 148–163.
- Saukkonen, Jussi* 1946: Helsingin kunnalliselämä vv. 1918–1945; Helsingin kaupungin historia V:1 s. 381–481. Helsinki 1946.
- Schlyter, Karl* 1935: Straff- och fängvårdsreform. Svensk Juristtidning 1935 s. 282–287.
- 1946: Straffbalk eller skyddsbalk? Tretton års strafflagsreformer. Bilaga: 1934 års reformprogram. Stockholm 1946.
- Serlachius, Allan* 1903: Mihin suuntaan olisi väkijuomalainsäädäntöämme kehitettävä? Lakimies 1903 s. 39–42.
- 1910: Eräs rangaistusten yhdistämistä koskeva tuomio. Lakimies 1910 s. 81–84.
 - 1919: Suomen rikosoikeuden oppikirja, ensimmäinen osa, yleiset opit. Helsinki 1919.
 - 1920: Ehdotus uudeksi rikoslaiksi I, Yleinen osa; Helsinki 1920.
 - 1921a: Mahdoton ehdotus. Lakimies 1921 s. 215–219.
 - 1921b: Kapinavankien armahdus. Lakimies 1921 s. 124–129.
 - 1921: Päiväsakkojärjestelmä. Lakimies 1921 s. 201–210.
 - 1922: Förslag till ny strafflag. II och III delen. Helsingfors 1922.
 - 1922a: Onko rikosoikeus ilman moraalia mahdollinen. Lakimies 1922 s. 145–152.
 - 1926: Arveluttava asia. Lakimies 1926 s. 57–67.
 - 1927: Puolinaiseksi jääneitä rikosoikeudellisia säännöksiä. Lakimies 1927 s. 256–260.
 - 1951 Suomen rikosoikeuden oppikirja, ensimmäinen osa, yleiset opit. 6. painos. Hämeenlinna 1951.
- Serlachius, Eric J.* 1935: Hälsningstal. Föredrag hållna under antibrottslighetsveckan i Helsingfors den 7–13 januari 1934. Helsingfors 1935. s. 5 ff.
- Siipi, Jouko* 1946: Pääkaupunkiyhteiskunta ja sen sosialipolitiikka; Helsingin kaupungin historia V:1 s. 137–379. Helsinki 1946.
- Strahl, Ivar* 1947: Om böter. Artikkel i teoksessa ”Om påföljder för brott”. Kriminologisk handbok utgiven av Karl Schlyter. Stockholm 1947.
- Strahl, Ivar & Lindberg, Torgny* 1944: Villkorlig dom och villkorlig frigivning samt det där anknutna skyddsarbetet. Stockholm 1944
- Ståhlberg, K. J.* 1983: irtolaisuus Suomen lain mukaan. Väitöskirja. Helsinki 1893.
- Sundström, Bruno A.* 1931: Rangaistukset näpistämisestä ja varkaudesta. Lakimies 1931 s. 327–333.
- Thyren, Johan C. W* 1920: Om tjuvnadsbrottets rekvisit och struktur i gällande strafflagar. Lund 1920.
- Verkko, Veli* 1941a: Brottslighetens utveckling i Finland med särskilt avseende fäst vid vinterkriget inverkan. Föredrag hållet vid Kriminalistföreningens i Finland årsmöte i Helsingfors den 28 maj 1941 och den 30 oktober 1945. De nordiska kriminalistföreningarnas årsbok 1940–1941 s. 115–146 och 1944–1945 s. 357–372.
- 1941b: Finlands återgång till fredstida brottsligheten. Föredrag hållet vid Kriminalistföreningens i Finland årsmöte i Helsingfors den 24 april 1952. De nordiska kriminalistföreningarnas årsbok 1951–1952 s. 183–197.
 - 1942: Väkijuomalainsäädännön vaikutuksista rikollisuuteen. Tilastollinen tutkimus. Helsinki 1942.
 - 1944: Alkohollagstiftningens inverkan på brottsligheten i Finland. En statistisk undersökning. Helsingfors 1944.
 - 1945 Treårskrigets och vapenstillståndets verkningar på brottsligheten i Finland. Föredrag hållet vid Kriminalistföreningens i Finland årsmöte i Helsingfors den 28 maj 1941. De nordiska kriminalistföreningarnas årsbok 1944–1945 s. 357–372.

- 1949: Lähimmäisen ja oma henki. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 33. Jyväskylä 1949.
- Viljanen, T. V.* 1925: Helsinki sotien jaloissa; Helsingin kaupungin historia IV:1 s. 181–210. Helsinki 1925.
- Virtanen Veikko* 1944: Suomen vankeinhoito I. Helsinki 1944.
- 1944a: Rangaistusjärjestelmämme uudistaminen viime vuosisadalla. Historiallinen aikakauskirja N:o 4/1944 s. 226–231.
- Vuorjoki, Yrjö* 1937: Kansalaisvastuu ja vapaa kansalaistoiminta rikollisuuden vastustamiseksi. Esitelmä Mikkelin läänin poliisipäällystöpäivillä Mikkelissä joulukuun 21 ja 22 päivinä 1936. Mikkelin läänin poliisipäällystöpäivät 1936. Mikkelä 1937. s. 26–34.
- Walldén, K. W.* 1913: Oikeustapauksien hakemisto. Kokoelma ylioikeuksien tuomioita ja päätöksiä. Järjestellyt K. W. Walldén. Porvoo 1913.
- Wrede, Rabbe Axel* 1935: Brottsligheten och dess bekämpande. Föredrag hållna under antibrottslighetsveckan i Helsingfors den 7–13 januari 1934. Helsingfors 1935. s. 123 ff.
- Zillgen, Ingeborg* 1940: Geschichte und Sinn des schweren Diebstahls. Rechtswissenschaftliche Studien. Heft 89. Berliini 1940.

Tutkimuskirjallisuus ja artikkelit

- Aarnio, Aulis* 1989: Laintulkinnan teoria. Yleisen oikeustieteen oppikirja. Juva 1989
- Aarnio, Aulis - Heinonen, Olavi - Tuori, Kaarlo* (toim.) 1975: Suomen oikeus 1, Helsinki 1975.
- Aebi, Marcelo F. & Kuhn, André* 2000: Influences on the Prisoner Rate: Number of Entries into Prison. Length of Sentences and Crime Rate. *European Journal on Criminal Policy and Research* 8:65-75. Amsterdam 2000.
- Aerschot, Paul van* 1988: Miksi vankiloita on olemassa? Thomas Mathiesenin kirjan *Kan fängelset försvaras?* [Göteborg 1988] arvostelu. *Tiede ja edistys* 4/1988 s. 315 ja 316.
- Aho, Timo* 1977: Vankiluvun ja -rakenteen sääntelyyn liittyvistä toimenpiteistä vuosina 1970–1976. Tutkimus vankiluvun ja -rakenteen muodostumiseen vaikuttavista tekijöistä vuosina 1970–1976. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja 5/1977, Helsinki.
- 1979: Kriminaalipoliittisten toimenpiteiden vaikutuksista vankilukuun ja sen koostumukseen. Tutkimus vankiluvun ja sen rakenteen muutoksista 1970-luvulla. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja 1/1979. Helsinki 1979.
 - 1981: Vankiluvun kehitykseen vuosina 1881–1978 vaikuttaneista tekijöistä. Teoksessa *Suomen, Elina* (toim.) *Suomen vankeinhoidon historiaa. OSA I. Katsaus vankiluvun kehitykseen.* Helsinki 1981 s. 231–265.
 - 1988: Vankiluvun kehitys: Vankiluvun koostumukseen vaikuttaneista tekijöistä 1980-luvulla. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja 2/1988. Helsinki 1988.
 - 1991: Vankina vankilassa ja vapaudessa. Selvitys vankipopulaation ja vankiluvun kehityksestä sekä rakenteesta vuosina 1976–90. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston selvitteitä 5/1991. Helsinki 1991.
 - 1997: Land of decreasing prison population. International seminar on the theme ”Prison Population in Europe and North America, Problems and Solutions”. Helsinki, March 12–15 1997.
 - 1999: Pitkäaikaisvankeus ja inkapasitaation vaikutus. *Uusi kriminaalihuolto* 4/1999 s. 24–27.
 - 2001: Vankiluvun suunnanmuutos. *Haaste* 3–4/2001 s. 7–9.
 - 2002: Vankien määrä kasvaa yhä. *Haaste* 4/2002 s. 14–15.
- Aho, Timo & Karsikas, Vuokko* 1980: Vankien taustaan ja vankilukuun liittyviä tilastoja 1881–1978. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 3/1980. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto. Helsinki 1980.

- Ahvenainen, Jorma & Kuusterä, Antti* 1982: Teollisuus ja rakennustoiminta. Suomen Taloushistoria 2. Teollistuva Suomi. Helsinki 1982.
- Alapuro, Risto* 1980: Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat 1870-luvulta toiseen maailmansotaan. Teoksessa Valkonen, Tapani ym. (toim.): Suomalaiset. Juva 1980 s. 36–101.
- 1988: State and Revolution in Finland. University of California Press. Berkeley 1988.
 - 1993: Vallankumous. Historiallinen aikakauskirja 1993:2
 - 1995: Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933. Porvoo 1995.
- Allardt, E.* 1976: Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Helsinki 1976.
- Althusser, Louis* 1969: For Marx. London 1969.
- Anners, Erik* 1972: Svensk straffrättshistoria. Del 1. Några huvudlinjer. Göteborg 1972.
- Anttila, Inkeri* 1954: Vankeinhoidon perusteet. Helsinki 1954.
- 1960: Laki ehdollisesta rangaistustuomiosta selityksin. Vammala 1960.
 - 1975: Rikosoikeuden uusi linja. Artikkeliteoksessa Juhlajulkaisu Urho Kaleva Kekkonen 1900 – 3.9.1975. Vammala 1975. s. 278–287.
 - 1981: Kansainväliset vaikutteet Suomen vankeinhoidon kehityksessä. Teoksessa Suominen, Elina (toim.) Suomen vankeinhoidon historiaa. OSA I Katsaus vankiluvun kehitykseen. Helsinki 1981 s. 325–354.
 - 1989: Vapausrangaistusten lajit. Teoksessa Lahti, Raimo (toim.) Lahti, Raimo (toim.) Rikosoikeuden juhluvuonna 1989. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia VI. Helsinki 1989, s. 73–83.
- Anttila, Inkeri & Heinonen, Olavi* 1977: Rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka. Helsinki 1977.
- Anttila, Inkeri – Heinonen, Olavi – Koskinen, Pekka – Lahti, Raimo* 1974: Rikollisuus ongelmana. Kriminaalipolitiikan perusteet. Helsinki 1974.
- Anttila, Inkeri & Jaakkola, Risto* 1966: Unrecorded Criminality in Finland, Institute of Criminology A:2. Helsinki 1966.
- Anttila, Inkeri & Törnudd, Patrik* 1970: Kriminologia, Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 154. Porvoo 1970.
- 1983: Kriminologia ja kriminaalipolitiikka, Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 194. Juva 1983.
- Aromaa, Kauko* 1982: Varkaat meillä on aina keskuudessamme. Arvostelu teoksesta Suominen, Elina (toim.) Suomen vankeinhoidon historiaa. OSA I. Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen. Sosiologia 2/1982 s. 139–140.
- 1983: Varkaan ammatti ja sen tuki-instituutiot. Kirjallisuuteen ja ja Lahdessa tehtyihin haastatteluihin perustuva tutkimus. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos N:o 57. Helsinki 1983.
 - 1993: Emerging Problems of Official Control in Finland. Social Changes Crime and The Police. Edited by Louise Shelley and Jozsef Vigh, 1993 s. 62–69.
 - 1995: 1990-luvun lama ja rikollisuus. Talous & yhteiskunta 1/1995 s. 78–90.
 - 2002: Euroopassakin vankiluvut nousussa. Haaste 4/2002 s. 16 ja 17.
- Arosalo, Sirkka* 1994: Poliittisen väkivallan yhteiskunnallisista edellytyksistä. Punainen ja valkoinen väkivalta Suomessa vuonna 1918. Acta universitatis Tamperensis ser A vol. 428. Tampere 1994.
- Asp, Petter* 2001: EU och den svenska straffrätten, Svensk juridisk tidskrift 2001 s. 554–570.
- Aspelin, Erland* 1999: Straffets grunder – historisk bakgrund. Artiklen i Svensk Juristtidnings temanummer Påföljdsbestämning. Straffrättsliga studier utgivna till hundraårsminnet av Ivar Strahls födelse (red. Nils Jareborg). Svensk Juristtidning 2/1999 s. 108–131.
- Aubert, Vilhelm* 1954: Om straffens sosiale funksjon, Oslo 1954.
- 1972: Rettsosologi, Stockholm 1972.
- Autio Eero* 1971: Järjestyskysymys maamme kaupungeissa maaliskuun vallankumouksen ja vuoden 1918 sodan välisenä aikana. Suomen historian pro gradu -työ 1971.

- Backman, Eero* 1976a: Rikoslaki ja yhteiskunta I. Teoreettinen erittely rikosoikeuden tieteenkäsitteistä 1800-luvulla ja sen konkretisointi moraalien, uskonnon ja rikoslain suhteisiin Suomessa vuosina 1984–1917. Yliopistolinen väitöskirja. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 115, Vammala 1976.
- 1976b: Rikosoikeus yhteiskunnallisen kehityksen kuvastajana. Huomioita feodaalisesta rikosoikeudesta. *Oikeustiede VIII* 1976 s. 9–35.
 - 1989: Oliko vuoden 1889 rikoslainsäädäntö jo syntyessään vanhentunut? Teoksessa Lahti, Raimo (toim.) *Rikosoikeuden juhluvuonna 1989. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia VI.*, Helsinki 1989 s. 83–90.
 - 1991: Oikeusvaltio ja rikosoikeus. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 30 vuotta, Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja A. Juhlajulkaisut N:o 4. Turku 1991.
- Balvig, Flemming* 1997: ”Egonisering” af kriminalpolitikken, *Juristen* 3/1997 s. 101–114.
- 2000: Det voldsamme samfund – Om våld som problem og fængsel som løsning. Oslo 2000.
- Björne, Lars* 1977: ”...syihin ja lakiin eikä mielivaltaan...”. Tutkimus Turun hovioikeuden poliittisista oikeudenkäynneistä vuosina 1918–1939. Yliopistolinen väitöskirja. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 117. Vammala 1977.
- Blom, Raimo* (toim.) 1973: Tuomioistuimien oikeudenkäytön – erityisesti rikostuomioiden tasa-puolisuuden – tutkimus, Tutkimussuuntausten sekundaarianalyysi. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 2/1973
- 1979: Rikostuomiot ja Suomen tuomioistuinlakimiehet. *Acta Universitatis Tamperensis ser A vol. 99.* Tampereen yliopisto. Tampere 1979.
 - 1999: Mikä muuttui? Sosiologinen kuvaus 1990-luvusta. Helsinki 1999.
- Blomstedt, Yrjö* 1964: Rikoslakireformin ensimmäiset vaiheet vuoden 1866 osittaisuudistuksiin saakka. Historiallinen Arkisto 59. Turku 1964.
- Blumstein, Alfred* 1997: The US Criminal Justice Conundrum: Rising Population and Stable Crime Rates. Prison Population in Europe and in North America. Problems and Solutions. Helsinki 1997 s. 19–26.
- Blumstein, Alfred & Beck, Allen J.* 1999: Population Growth in U. S. Prisons, 1980–1996. In Torny, Michael and Petersilia, Joan (eds.), *Prisons.* Chicago 1999 s. 17–61.
- Boije, J. E.* 1925: Suomen oikeudenhoidon huolestuttava tila. Helsinki 1925.
- Brenner, Harvey M.*: 1976: Time-Series Analysis – Effects of the Economy on Criminal Behaviour and the Administration of Criminal Justice (Analysis of Data from United States, Canada, England and Wales, and Scotland). Teoksessa *Economic Crises and Crime. Correlations between the State of the Economy, Deviance and the Control of Deviance.* United Nations social defence research institute, UNSDRI. Publicatio No. 15 Rome, May 1976. s. 25–65.
- Bruun, Niklas* 1967: Samhällskontrollörer och frihetsberövande. Teoksessa Eriksson Lars D. (toim.) *Pakkoauttajat.* Porvoo 1967.
- 1979: Kollektivavtal och rättsideologi. Vammala 1979.
- Börjeson, Bengt* 1967: Om påföljders verkningar. Stockholm 1966.
- Caplow, Theodore & Simon, Jonathan* 1999: Understanding Prison Policy and Population Trends. In Torny, Michael and Petersilia, Joan (eds.), *Prisons.* Chicago 1999 s. 63–120.
- Cavadino, Michael & Dignan, James* 1999: *The Penal System. An Introduction.* Second edition. London. Thousand Oaks. New Delhi 1999.
- Chambliss, William J.* 1969: *Crime and the legal process.* New York 1969.
- Christiansen, Karl O.* 1966: Om at affolke faengsler, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab,* 2/1996 s. 154–158.
- Christie, Nils* 1966: De fratagbare goder. *Nordisk Tidsskrift for Samfunnsforskning* 2–3/1966, 119–129.

- 1968: Changes in penal values. Teoksessa *Scandinavian Studies in Criminology*. Oslo 1968, s. 161–172.
 - 1975: Hvor tett et samfunn? København–Oslo 1975.
 - 1981: *Limits to Pain*. Oxford 1981.
 - 1993: *Crime Control as Industry. Towards GULAGS, Western Style?* London 1993.
 - 1997: Straffens geografi. *Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab* 2/1997 s. 89–102.
 - 2000: Kriminalitetskontroll som industri. Mot GULAG, vestlig type. Tredje reviderte utgave med to nye kapitler. Oslo 2000.
- Clinard, Marshall B.* 1978: *Cities with Little Crime*. Westford, Mass. 1978.
- Cohen, Stanley* 1973: *Folk Devils and Moral Panics*, Lontoo 1973.
- 1979 *The Punitive City: Notes on the Dispersal of Social Control*. *Contemporary Crises* 3/1979 s. 339–363.
 - 1985: *Visions of Social Control. Crime, Punishment and Classification*. Cambridge 1985.
- Crime and Economy* 1995: Proceedings. Reports presented to the 11th Criminological colloquium (1994). Criminological research, Vol. XXXII. Council of Europe 1995.
- Danielson, Maria* 1997: Statistics on prison and probation systems of Denmark, Finland, Norway and Sweden of 1991–1994. International seminar on the theme ”Prison Population in Europe and North America, Problems and Solutions”, Helsinki, March 12–15. 1997.
- Die Organisierung des Friedens* 1983: Demobilmachung 1918–1920; Geschichte und Gesellschaft; Zeitschrift für Historische Sozialwissenschaft, 9. Jahrgang 1983/Heft 2.
- Durkheim, Emile* 1960: *The Division of Labor in Society*. Glencoe 1960.
- 1973: Two laws of penal evolution. *Economy and society* 1973 Vol. 2, s. 285–308. Originally published in French in ”*Année Sociologique*”, Vol. 4, 1899–1900.
- Dünkel, Frieder & Snacken, Sonja* 2000a: Prisons in Europa. In: Council of Europa (4rsy). *Crime and Criminal Justice in Europe*. Council of Europe. Strasbourg 2000.
- 2000b: Strafvollzug in Europa. Neue Kriminalpolitik. Forum für Praxis, Politik und Wissenschaft. Heft 4/November 2000 s. 31–37.
- Ehnrooth, Jari* 1993: Kapina. Historiallinen Aikakauskirja 1993:2 s.102–105.
- Ellilä, Reino* 1949: Tutkintavankuuden lukeminen rangaistuksen vähennykseksi Suomen rikosoi-keuden mukaan. Rikosoikeudellinen tutkimus. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 34. Vammala 1949.
- Elvin, Jan* 1996: ”Corrections-Industrial Complex” expands in U.S. *Nordisk Tidskrift for Krimi-nalvidenskab* 2/1996 s. 110–116.
- Elwin, Göran – Heckscher, Sten – Nelson, Alvar* 1972: *Den första stenen*. Andra upplagan. Stock-holm 1972.
- Eriksson, Lars D.* 1970: Tuomioistuinten poliittinen valta. Teoksessa Karapuu, H (toim.) *Harvojen tasavalta*. Helsinki 1970.
- 1981: Marxilaisesta oikeusteoriasta. Teoksessa Kekkonen, Jukka (toim.) *Oikeustieteen perus-teet, menetelmät ja tavoitteet*. *Studia Juridica* 1981. Helsinki 1981 s. 24–39.
- Europe in a time of change* 1999: Crime policy and Criminal Law. Recommendation No. R (96) 8 and explanatory memorandum and report on responses to developments in the volume and structure of crime in Europa in a time of change. Council of Europe. March 1999.
- European Committee on Crime Problems (CDPC)* 1996: Project Group ”Europe in a time of change: crime policy and criminal law” (PC–TP). Final activity report. Council of Europe. Strassbourg, 5 May 1996. PC-TP (96) 2. European Committee on Crime Problems (CDPC) 1999: Council for Penological Co-operation (PC-CP): 1. Draft Recommendation NO R (99) concerning prison overcrowding and prison inflation. 2. Draft report on prison overcrowding and prison population inflation. Strasbourg 10. May 1999. v. *Eyben, W. E.* 1950: *Strafudmå-ling*. Lovens rammer og dommerens udfyldning. København 1950.

- Feest, Johannes & Weber, Hartmut-Michael* 1998: Ups and Downs in the Resort to Imprisonment – Sintegic or Unplanned Outcamps? Comparing Prison Systems. Toward a Comparative and International Penology Edited by Weiss, Robert and South, Nigel. Amsterdam 1998.
- Flyghed, Janne* 1992: Rättsstat i kris. Spioneri och sabotage i Sverige under andra världskriget. Stockholm 1992.
- Foucault, Michel* 1980: Tarkkailla ja rangaista, Keuruu 1980.
- Franck, Hans Göran* 1977: Häkten och fängelser hos Europarådets medlemstater, Nordisk tidskrift for kriminalvidenskab 1/1997 s. 1–15.
- Frände, Dan* 1989: Honkasalo ja totalitaaristen valtioiden rikosoikeusjärjestelmät. Teoksessa Lahti, Raimo (toim.) Rikosoikeuden juhluvuonna 1989. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia VI. Helsinki 1989 s. 90–111.
- Frände, Dan – Majanen, Martti – Nuutila, Ari-Matti* 2000: Finsk krönika 1996–2000. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab Nr 4/2000 s. 320–332.
- Gabor, Thomas & Crutcher, Nicole* 2002: Mandatory Minimum Penalties. Their Effects on Crime, Sentencing Disparities and Justice System Expenditures. Research and Statistic Division. Canada. January 2002.
- Garland, David* 1985: Punishment and Welfare. A History of Penal Strategies. Aldershot 1985.
- 1990: Punishment and Modern Society. A Study in Social Theory. Oxford 1990.
 - 1995: Surveillance and Society. Criminal Justice Matters No 20/1995 s. 3 ja 4.
 - 2001: The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society. Oxford 2001.
- Greve, Vagn* 1997: Tendenser i det strafferetlige system. Juristidningen 8/97.
- Gripenberg, Åsa* 2003: Straffen och de mänskliga rättigheterna. Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland. Helsingfors 2000:5 s. 520–545.
- Haapala, Pertti* 1993: Luokkasota. Historiallinen aikakauskirja 1993:2 s. 105–110.
- Hakola, Panu* 2002: Täyskäännös tarpeen kriminaalipolitiikassa. Kanava 2002:6 s. 340–348.
- Hanhinen, B.* 1958: Vapausrangaistusten koventaminen s. 25–26 ja vankiluku s. 44–45 teoksessa Virtanen Veikko (toim.) Vankeinhoidon keskushallinnon 75-vuotistaival vv. 1881–1956. Helsinki 1958.
- Hannula, Ilari* 1981: Vankeinhoitoon liittyvän lainsäädännön historiaa. Teoksessa Suomen, Elina (toim.) Suomen vankeinhoidon historiaa. Osa I. Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen. Helsinki 1981, s. 85–177.
- Heckscher, Sten* 1987: Krigets kriminologi, BRÅ – Apropå 5/87 s. 34–36.
- Heinonen, Olavi* 1974: Suomen kriminaalipoliittisen päätöksenteon kehitys. Artikkelit teoksessa Anttila, Inkeri ym., Rikollisuus ongelmana. Helsinki 1974. s. 93 ss.
- 1996: Kriminaalipoliittinen kokonaisnäkemys. Teoksessa Lahti, Raimo (toim.) Kohti rationaalista ja humaania kriminaalipolitiikkaa. Omistettu Inkeri Anttilalle 29.11.1996. Helsinki 1996 s. 117–120.
 - 2003: Tuomioistuimet ja kriminaalipolitiikan punainen lanka. Teoksessa Backman, Eero ym. (toim.) Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII. Pekka Koskiselle 1.1.2003 omistettu. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 237, Vammala 2003 s. 63–70.
- Heinonen, Olavi & Koskinen Pekka* 1999: Peruskäsitteet, s. 43–70 ja Kriminaalipolitiikan kehityskaaria, s. 91–102 teoksessa Heinonen, Olavi ym. Rikosoikeus. Oikeuden perusteet. Juva 1999.
- Heinonen, Risto & Hannula, Ilari* 1999: Valvonta tietoyhteiskunnassa. Helsinki 1999.
- Hietaniemi, Tuija* 1992: Lain vartiassa. Poliisi Suomen politiikassa 1871–1948. Vammala 1992. s. 91–102.
- 1993: Piirteitä rikospoliisin ja poliittisen poliisin yhteisistä vaiheista Suomessa 1906–1926. Rikostutkimus 1/1993. Keskusrikospoliisin julkaisuja. Helsinki 1993 s. 1–12.
 - 1995: Totuuden jäljillä. Suomalaisen rikospoliisin taival. Keskusrikospoliisi. Helsinki 1995.

- Hiitonen, Ensio* 1953: Vääryyttä oikeuden valekaavussa. Hyvinkää 1953.
- Hirvonen, Ari* 1994: Miksi ei rikosoikeus! Abolitionismi vaihtoehtona rankaisemiselle. Teoksessa Hirvonen, Ari (toim.) Kohti 2000-luvun rikosoikeutta. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:8. Helsinki 1994 s. 8–114.
- 2003: Uusi matka uuteen kriminologiaan. Eurooppalaisesta rikosoikeudesta ja kritiikin mahdollisuudesta. Teoksessa Backman, Eero ym. (toim.) Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII. Pekka Koskiselle 1.1.2003 omistettu. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 237. Vammala 2003 s. 71–88.
- von Hofer, Hans* 1983: Varför ökar belägningen på fängelserna? RS–PM 1983:10. Statistiska centralbyron. Stockholm 1983.
- 1984: Brott och Straff i Sverige. Historisk kriminalstatistik 1750–1982. Diagram, tabeller och kommentarer. RS–PM 1983:12. Statistiska centralbyrån. Stockholm 1984.
 - 2000: Brott och straff i Skandinavien. En överblick. Nordisk tidskrift för kriminalvetenskap 2000:3 s. 178–191.
 - 2001: Internationella jämförelser av brott och straff. Nordisk tidskrift för kriminalvetenskap 4/2001 s. 309–320.
 - 2003: Prison Populations as Political Constructs: The Case of Finland, Holland and Sweden. Journal of Scandinavian studies in Criminology and Crime Prevention N:o 1/2003 s. 21–38.
- von Hofer, Hans & Tham, Henrik* 1983: Stöld i Sverige. Särtryck ur Goldberg, Ted (red.) Samhällsproblem – en bok om svensk samhällsutveckling och sociala problem. Institutet för social forskning. Malmö 1983.
- Honkasalo, Brynolf* 1960: Suomen rikollisuus. Eripainos teoksesta Oma maa s. 454–464. Porvoo 1960.
- 1965: Suomen rikosoikeus. Yleiset opit. Ensimmäinen osa, toinen painos. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, B-sarja N:o 28. Helsinki 1965.
- Huhtala, Johanna* 1984: Kriminaalihuoltotyön vaiheita 1870–1975. Kriminaalihuoltoyhdistys. Helsinki 1984.
- Häthen, Christian* 1990: Straffrättsvetenskap och kriminalpolitik. De europeiska straffteorierna och deras betydelse för svensk strafflagstifning 1906–1931. Lund 1990.
- Häthen, Christian & Kjellström, Anders* 1986: Sveriges gamla lagar, Stockholm 1986.
- Ignatieff, Michael* 1978: A Just Measure of Pain. The Penitentiary in the Industrial Revolution. London 1978.
- Inger, Göran* 1983: Svensk rättshistoria. Lund 1983.
- Ingstrup, Ole* 1996: Only those who believe can stay the course in turbulent times. A Value-Based, Strategic Approach to the Management and Development of Corrections, Nordisk Tidskrift för Kriminalvetenskap, 2/1996 s. 144–153.
- Irwin, John* 1988: Donald Cressey and the Sociology of the Prison. Crime & Delinquency, Vol. 34 No. 3, July 1988 s. 330–337.
- Jaakkola, Risto* 1965: Sosiaalinen tausta ja rikollisuus. Sosiologia N:o 2, 1965 s. 90–100.
- 1980: Vuoden 1972 varallisuusrikosuudistuksen kontrollipoliittinen arviointi. Lakimies n:o 7/1980 s. 763–793.
 - 1987: Brottsligheten i Finland 1935–1949 – En samtida tolkning, teoksessa Takala, Hannu ja Tham, Henrik (toim.), Krig og moral. Kriminalitet og kontroll i Norden under andre verdenskrig. Oslo 1987 s. 41–65.
- Jaakkola, Risto & Tham, Henrik* 1989: Traditional Crime in Scandinavia during the Second World War. Teoksessa Takala, Hannu and Tham, Henrik Crime and Control I Scandinavia during the Second World War. Scandinavian Studies in Criminology, Vol. 10. Oslo 1989.
- Jareborg, Nils* 1994: Defensiv och offensiv straffrättspolitik. Nordisk tidskrift för kriminalvetenskap 1994 Nr. 1 s. 41–53.

- 1995: Vilken sorts straffrätt vill vi ha? Om defensiv och offensiv straffrättspolitik. I Victor, Dag (red.) Varning för straff. Stockholm 1995 s. 3–37.
- 2003: Böter istället för fängelse? Svensk Juristtidning 2003 s. 231–242.
- Jescheck, Hans-Heinrich* 1989: Brynolf Honkasalo – Saksan ystävä, Teoksessa Lahti, Raimo (toim.) Rikosoikeuden juhluvuonna 1989. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia VI. Helsinki 1989 s. 47–56.
- Joutsen, Matti* 1994: Kansainvälistyvä rikollisuus ja sen torjuminen. Teoksessa Hirvonen, Ari (toim.) Kohti 2000-luvun rikosoikeutta. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:8. Helsinki 1994 s. 163–186.
- Juntunen Alpo* 1983: Suomalaisten karkottaminen Siperiaan autonomian aikana ja karkotetut Siperiassa. Suomen vankeinhoidon historiaa, OSA 3. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto. Helsinki 1983.
- 1984: Suomalaisten karkottaminen Siperiaan autonomian aikana ja karkotetut Siperiassa. Lakimies 2/1984 s. 202–214.
- Jyränki, Antero* 1989: Lakien laki. Perustuslaki ja sen sitovuus eurooppalaisessa ja pohjoisamerikkalaisessa oikeusajattelussa suurten vallankumousten kaudelta toiseen maailmansotaan. Helsinki 1989.
- 1997: Toiset työt, toiset menetit. Teoksessa Häyhä, Juha (toim.) Minun metodini. Porvoo 1997.
- Jääskeläinen, Mauno* 1977: Keskustapolitiikan aika. Teoksessa Valtioneuvoston Historia 1917–1966 I. Helsinki 1977 s. 273–378.
- Kalela, Jorma* 1988: Kansalaisista yhteiskuntapolitiikan suunnan kääntäjänä. Sosialistinen Aikausilehti 1988/1 s. 10–15.
- Kangas, Urpo* 1987: Rättskällelärans och samhällsförändring. Retfærd no 39/87 s. 19–32.
- Kangaspunta, Kristiina – Joutsen, Matti – Ollus, Natalia (eds.)* 1998: Crime and Criminal Justice in Europe and North America 1990-1994. European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI), No 32, Helsinki 1998.
- Karisto, Antti – Takala, Pentti – Haapoja, Ilkka* 1988: Elintaso, elämäntapa, sosiaalipoliittikka – suomalaisen yhteiskunnan muutoksesta. Juva 1988.
- Kastari, Paavo* 1972: Kansalaisvapauksien perustuslain turva. Vammala 1972.
- Kekkonen, Jukka* 1984: Varför uppkom fängelserna. Tidskrift utgiven av juridiska föreningen i Finland 1/1984 s. 62–79.
- 1987: Merkantilismista liberalismiin. Oikeushistoriallinen tutkimus elinkeinovapauden syntytaustasta Suomessa vuosina 1855–1879. Yliopistollinen väitöskirja. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 172. Vammala 1987.
- 1989: Vad styr kontrollpolitiken? Rapport från 31. Nordiska forskarseminariet i Larkollen, Norge 1989, s. 98–114.
- 1989a: Allan Serlachius kriminaalipoliittikkona, Teoksessa Lahti, Raimo (toim.) Rikosoikeuden juhluvuonna 1989. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia VI. Helsinki 1989 s. 148–163.
- 1991: Laillisuuden haaksirikko. Rikosoikeudenkäyttö Suomessa vuonna 1918. Helsinki 1991.
- 1993a: Kansalaisista ja oikeustiede. Teoksessa Ylikangas, Heikki (toim.): Vaikea totuus. Vuosi 1918 ja kansallinen kieli. Helsinki 1993 s. 108–117. (Samoin teoksessa Kekkonen, Jukka: Kriisit, valta ja oikeus 1996 s. 153–162. Tampere 1996.)
- 1993b: Valtiorikosoikeuksien toiminta Suomen sisällissodan jälkeen; 75 vuotta massaoikeudenkäynteistä. Teoksessa Kekkonen, Jukka: Kriisit, valta ja oikeus 1996 s. 140–152. Tampere 1996. Julkaistu alun perin Lakimiehessä 6/1993 s. 811–823.
- 1995a: Suomen oikeushistorian linjoja. Oikeuskirja. Lapin yliopisto 1995, s. 525–542.
- 1995b: The Main Trends in Finnish Legal History during the Period of Autonomy. Teoksessa Finland and Poland in Russian Empire. SSEES, Macmillan Series. London 1995, s. 111–120. (Samoin teoksessa Kekkonen, Jukka: Kriisit, valta ja oikeus. Tampere 1996 s. 30–39.)

- 1996a: Kriisit, valta ja oikeus. Näkökulmia oikeushistoriaan. Kirjoituksia vuosilta 1988–1996. Tampere 1996.
 - 1996b: Oikeudellinen repressio Suomen (1918) ja Espanjan (1936–1939) sisällissotien jälkeen – ajatuksia oikeushistoriallisten vertailujen mahdollisuudeksi. Teoksessa Kekkonen, Jukka: Kriisit, valta ja oikeus. Tampere 1996. s. 166–185.
 - 1996c: Oikeushistoria ja oikeustiede – Tutkinnon uudistuksen herättämiä ajatuksia. Lakimies 7/1996 s. 1073–1077.
 - 1996d: Oikeuspolitiikan suuret murrokset itsenäisen Suomen historiassa. Oikeus 1996:3 s. 197–206.
 - 1996e: Poliittinen rikollisuus Suomessa 1918–1939 teoksessa Kekkonen, Jukka: Kriisit, valta ja oikeus 1996 s. 186–201 Tampere 1996. (Julkaistu alun perin teoksessa Forström, Sari (toim.) Laittomuuden laitateilla. Historian laitos, Helsingin yliopisto 1996 s. 227–242.)
 - 1996f: Oikeushistoria ja tulevaisuus. Virkaanastujaisesityelmä. Helsingin yliopisto 29.11.1995. Teoksessa Kekkonen, Jukka: Kriisit, valta ja oikeus. Näkökulmia oikeushistoriaan. Tampere 1996 s. 10–15.
 - 1997: Hävinneiden rankaiseminen vuoden 1918 sisällissodan jälkeen. Tie tulkintaan. Heikki Ylikankaan juhlaKirja. Juva 1997.
 - 1997a: Oikeudellisen muutoksen tutkimisesta - minun metodini. Teoksessa Häyhä, Juha (toim.) Minun metodini. Porvoo 1997 s. 131–150.
 - 1998: Suomen oikeuskulttuurin suuri linja 1898–1998. Teoksessa Suomen oikeuskulttuurin suuri linja. Suomalainen Lakimiesyhdistys 100 vuotta. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisu C-sarja N:o 32. Helsinki 1998 s. 1–183.
 - 1998a: Suomen oikeuskulttuurin suuren linjan jäljillä. Lakimies 1998:6–7 s. 929–936.
 - 2001: Suomalaisen kriminaalipolitiikan menestystarina – tarua vai totta? Teoksessa Koulu, Risto ym. (toim.) Velka, vakuus ja prosessi. Juhlajulkaisu Erkki Havansi 1941 – 11.7.2001 Helsinki 2001 s. 121–137.
 - 2003: Sosiaalipolitiikka on parasta kriminaalipolitiikkaa. Teoksessa Backman, Eero ym. (toim.) Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII. Pekka Koskiselle 1.1.2003 omistettu. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisu A-sarja N:o 237. Vammala 2003 s. 115–126.
- Kekkonen, Jukka & Ylikangas, Heikki* 1982: Vapausrangaistuksen valtakausi. Nykyisen seuraamusjärjestelmän historiallinen tausta. Oikeuden yleistieteiden laitoksen julkaisu 1982:1. Helsinki 1982.
- Kemppinen, Jukka* 1992: Tätä kaikki asianomaiset noudattakoot. Korkein oikeus, ihmiset ja yhteiskunta 1918–1990. Kulttuurihistoriallinen väitöskirja. Helsinki 1992.
- Kiema, Ilari* 2002: Grotenfeltin kokoelman ensimmäisen painoksen esipuhe. Teoksessa Kiema, Ilari ym. (toim.) Grotenfeltin kokoelma. Bibliografia. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 7/2001. Vantaa 2002.
- Kiuru, Hannu* 1989: Yhteiskuntasuojelun periaatteet ja kriminaalipolitiikka. Teoksessa Lahti, Raimo (toim.) Rikosoikeuden juhluvuonna 1989. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia VI. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisu A-sarja N:o 185. Vammala 1989 s. 163–176.
- Pakkolaitokseen eristämisen vuosikymmenet. Teoksessa Backman, Eero ym. (toim.) Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII. Pekka Koskiselle 1.1.2003 omistettu. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisu A-sarja N:o 237 s. 127–136.
- Kivivuori, Janne – Kemppi, Sari – Smolej, Mirka* 2002: Etusivujen väkivalta. Väkivalta ilta-päivälehtien etusivuilla, todellisuudessa ja ihmisten peloissa 1980–2000. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 196. Helsinki 2002.
- Klami, Hannu Tapani* 1979: Rakenneselityksistä. Lakimies 1979 s. 9–16.
- 1983: Ihmisen säännöt. Turku 1983.
 - 1992: Ideoista selityksinä. Oikeus 1992:3.

- Klinge, Matti* 1972: Vihan veljistä valtiotalismiin. Porvoo 1972.
- Kontula, Osmo* 1996: Poikkeusolojen rikollisuus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 132. Rikoksentoiminnan neuvottelukunnan julkaisu 4. Helsinki 1996.
- Koskela, Kari* 2002: Huligaanit. Katuelämää Sörkassa suurlakosta sisällissotaan. Vammala 2002.
- Koskinen, Pekka* 1973: Yksitekoisten rikosten yhtymisestä erityisesti silmällä pitäen ideaali- ja reaalkonkurrenssin erottelua. Rikosoikeudellinen tutkimus. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 105. Vammala 1973.
- 1979: Rikosoikeuden viimeaikaisista uudistuksista ja kehitysnäkymistä. Eripainos Defensor Legis -lehdestä n:o 3–4 ja 5–6/1979. Helsinki 1979 s. 1–18.
 - 1983: Oikeudenmukaisen rikosoikeudellisen kontrollijärjestelmän mahdollisuus. Teoksessa Kekkonen, Jukka (toim.) Oikeudenmukaisuudesta. Studia Juridica 1982. Oikeuden yleistieteiden laitoksen julkaisu 2/1982 s. 56–67. Helsingin yliopisto. Helsinki 1983.
 - 1988: Miksi rikoslain uudistaminen on vaikeaa? Academia Scientiarum Fennica. Vuosikirja – Year Book 1987–1988. s. 205–214.
 - 1990: Straffrätt. Särtryck ur Inledning till Finlands rättsordning. Jyväskylä 1990.
 - 1994a: Kohti 2000-luvun rangaistusjärjestelmää. Teoksessa Hirvonen, Ari (toim.) Kohti 2000-luvun rikosoikeutta. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:8. Helsinki 1994 s. 129–138.
 - 1994b: Nya accentueringar inom det straffrättsliga påföljdssystemet i Finland. Kriminalpolitiska studier tillägnade Alvar Nelson. Nordisk tidskrift för kriminalvidenskab 3–4/1998 s. 271–279.
 - 1998: Totalrevideringen av strafflagen slutförs. Den finska strafflagreformen på slutrakan. Kriminalvetenskapliga texter tillägnade Vagn Greve. Nordisk tidskrift för kriminalvidenskab 3–4/1998 s. 271–279.
 - 2000: Miten turvataan rikoslain kokonaisuudistuksen loppuun saattaminen? Uusi Kriminaali-huolto 2000 s. 9–13.
 - 2001: Johdatus rikosoikeuteen. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisu. Helsinki 2001.
- Koskinen, Pekka & Lahti, Raimo* 1977: Vapausrangaistusjärjestelmän uudistus 1974. 2. painos. Turun yliopiston julkisoikeuden laitos. Rikos- ja prosessioikeuden julkaisusarja B n:o 2. Turku 1977.
- Kotkas, Toomas* 1999: Kolme näkökulmaa oikeushistorian tutkimukseen – rakenteita, aatteita vai molempia. Oikeus 4/1999 s. 337–352. Helsinki 1999.
- 2003: ”Suosiosta ja armosta”. Tutkimus armahdusoikeuden historiasta autonomian ajan Suomessa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 245. Jyväskylä 2003.
- Kruize, Peter* 1997: Den hollandske fängselspolitik, Nordisk tidskrift för Kriminalvidenskab 3/1997.
- Kuhn, André* 1996: Prison Overcrowding in Europe and in the United States of America. European Committee on Crime Problems (CDPC), Council for Penological Co-operation (PC-CP), Council of Europe, Strasbourg, 10 September, PC-CP (96) 7. (1996)
- 2003: Prison Population Trends in Western Europe. Criminology in Europe 2/2003 s. 27–40.
- Kuivajärvi, Kirsti* 1992: Sakoista vankilaan. Tutkimus sakkovangeista ja muunto- ja rangaistusjärjestelmästä. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja 1/1992. Helsinki 1992.
- 2003: Rikas maksaa rahallaan, köyhä selkänahallaan – tutkimus sakkovankien vankilaurasta. Oikeus 2003:2 s. 102–118.
- Kylä-Marttila, Veikko* 1986: Kysymys kuolemanrangaistuksesta autonomian ajan valtiopäivillä vuosina 1863–1888. VAHO 100, vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 13/1986. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto. Helsinki 1986.

- Kyvsgaard, Britta* 1995: Den samhällseliga polarisering och oskadliggörande av lagöverträdare. Teoksessa Victor, Dag (toim.) Varning för Straff – Om vådan av den nyttiga straffrätten. Stockholm 1995.
- 1999: Det uppjagade tonläget – ett hot mot en humanistik. *Kyvsgaardin haastattelu*. Apropå 4–5/1999 s. 16–19.
- Kääriäinen, Juha* 1990: The Production of "Criminals" in Finland in the 1980s. *Scandinavian Journal of Social Welfare* 6:1 1990, s. 61–67.
- 1998: Moninkertaisesti vangittujen rangaistusura. *Sosiologia* 1/1998 s. 3–16.
- Könkkölä, Mikko* 1975: Uusimissäännösten kehitys Suomessa. Oikeusministeriön lainsäädäntö-osaston julkaisu 8/1975. Helsinki 1975.
- Lahti, Raimo* 1977: Suomen rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän kehityspiirteitä. Turku 1977.
- 1979: Idéutvecklingen beträffande kriminalitet och straffsystem. *Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland* 6/1979 s. 650–667. Helsingfors 1979.
 - 1990: Mitä uutta rikosoikeustieteessä ja rikosoikeuden yleisissä opeissa. *Defensor Legis* N:o 3–4 1990 s. 200–220.
 - 1994: Muuttuva rikollisuus – uudistuva rikosoikeus. Mistä 2000-luvulla rangaistaan ja minkälaisin edellytyksin. Teoksessa Hirvonen, Ari (toim.) Kohti 2000-luvun rikosoikeutta. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisu A:8. Helsinki 1994 s. 5–17.
 - 1995: Kohti 2000-luvun rikosoikeutta. *Lakimies* 1995 s. 935–949.
 - 1998: Uudistuvan rikosoikeuden haasteita vuosituuhannen vaihtuessa. *Lakimies* 8/1998 s. 1189–1197.
 - 1999: Kohti kansainvälistä ja eurooppalaista kriminaalipolitiikkaa *Lakimies* 6–7/1999 s. 1123–1133.
 - 2000: Om den nordiska kriminalpolitikens utveckling. *Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskap* 3/2000 s. 177–192.
 - 2001: Oikeuskulttuuri ja tuomioistuinlaitos. *Lakimies* 2/2001 s. 287–290.
 - 2002: Rikosoikeuden kehitys *Lakimies*-aikakauskirjan heijastamana. *Lakimies* 7–8/2002 s. 1247–1268.
- Lahti, Raimo – Lindstedt, Jukka – Läärä, Esa* 1984: Sotilasrikosten oikeuskäytäntö. Sotilasoikeudenhoidon uudistaminen II. Oikeusministeriön oikeushallinto-osaston julkaisusarja 4/84. Helsinki 1984.
- Lahti, R. – Nuotio, K. – Minkkinen P.* 1992: Criminal Policy and sentencing in Trancition; Finnish and comparative perspectives. Helsinki 1992.
- Laine, Matti* 1991: Johdatus kriminologiaan ja poikkeavuuden sosiologiaan. Juva 1991.
- 1994: Mitä piilee vankilukujen taustalla? *Hyvinvointikatsaus* 4/94 s. 37–40.
 - 1997: Miksi vankien määrä vaihtelee, *Uusi Kriminaalihuolto*, 2/1997 s. 21–24.
- Laitinen, Ahti* 2001: Suomalaisen väkivallan historia tilastojen kertomana. *Oikeus* 2001:1 s. 61–73.
- Laitinen, Ahti & Aromaa, Kauko* 1993: Näkökulmia rikollisuuteen, Tampere 1993.
- Laitinen, Jouko* 1981: Vankeinhoidon voimavarojen kehitys 1860-luvulta nykypäivään. Teoksessa Suominen, Elina (toim.) Suomen vankeinhoidon historiaa. OSA I. Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen. Helsinki 1981 s. 179–230.
- Lappi-Seppälä, Tapio* 1980b: Rangaistuksen määrääminen rikoslain 28 luvun rikoksista. Teoksessa Rangaistuksen mittaamisesta. *Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja n:o 29*. Helsinki 1980 s. 69–102.
- 1982a: Rangaistuksen määrääminen varkaus- pahoinpitely- ja petosrikoksista. Tutkimustulosten tiivistelmä. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 1/1982. Helsinki 1982.
 - 1982b: Teilipyörästä terapiaan. Piirteitä rangaistusjärjestelmän historiasta. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 9/1982. Helsinki 1982.

- 1982c: Rattijuopot linnaanko? *Lakimies* 7–8/1982.
 - 1987: Rangaistuksen määrittämisestä I. Teoria ja yleinen osa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 173. Vammala 1987.
 - 1992: Penal Policy and Sentencing Theory in Finland. Teoksessa Lahti, Raimo ym. (toim.) *Criminal Policy and Sentencing in Transition. Finnish and Comparative Perspectives. Publications of the Department of Criminal Law and judicial Procedure B:3*. Helsingin yliopisto. Helsinki 1992. s. 3–47.
 - 1994a: Miksi rikosoikeus? Teoksessa Hirvonen, Ari (toim.) *Kohti 2000-luvun rikosoikeutta*. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:8. Helsinki 1994 s. 19–82.
 - 1994b: Vuoden 1994 liikennejuopumus uudistus ja rattijuopumus rangaistusten mittaaminen, *Lakimies* n:o 6, 1994 s. 761–767.
 - 1997: Rikosoikeustutkimus, kriminaalipoliittinen orientaatio – ja metodi. Teoksessa Häyhä, Juha (toim.). *Minun metodini*. Porvoo 1997 s. 189–218.
 - 1998a Kriminaalipoliittikka – rikosoikeuspolitiikka. *Lakimies* 8/1998 s. 1285–1308.
 - 1998b Regulation of the Prison Population. Experiences from a Long-Term Policy in Finland. National Research Institute of Legal Policy. *Research Communications* 38. Helsinki 1998.
 - 1998c: Kriminalpolitikens framgång? Bra och dåligt i finsk Kriminalpolitik. *Juridisk Tidskrift för Kriminalvidenskab* 3–4/1998 s. 237–257.
 - 1998d: Kontrolliviranomaisten toiminta. Teoksessa *Rikollisuustilanne 1997*. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 153. Helsinki 1998. s. 148–204.
 - 2000: Kriminalpolitik – straffrättspolitik. *Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab* 2/2000.
 - 2002: Rikosten seuraamukset. Helsinki 2002.
 - 2003: Muuttuuko kriminaalipoliittikka – ja mihin suuntaan? Teoksessa Backman, Eero ym. (toim.) *Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII*. Pekka Koskiselle 1.1.2003 omistettu. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 237. Vammala 2003 s. 155–180.
 - 2001: Suomi – henkirikollisuuden ongelmamaa. *Haaste* 1/2001 24–27.
- Lehti, Matti* 2000: Suomi – henkirikollisuuden ongelmamaa. *Haaste* 1/2001, s. 24–27.
- 2001a: Väkivallan hyökyaalto. 1900-luvun alkuvuosikymmenten henkirikollisuus Suomessa ja Luoteis-Virossa 1905–1932. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 178. Helsinki 2001.
- Lenke, Leif* 1980: *Criminal Policy and Repression in Capitalist Societies*. *Scandinavian Studies in Criminology*. Vol. 7, Oslo 1980.
- Letto-Vanamo, Pia & Ylikangas, Heikki* 1981: Hajapiirteitä laillisen vapaudenriiston ja sen toimeenpanon kehityksestä esiteollisena aikana. Teoksessa Suominen, Elina (toim.) *Suomen vankeinhoidon historiaa OSA I, Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen*. Helsinki 1981 s. 37–84.
- Lindenberg, Michael* 1997: *Ware Strafe. Elektronische Überwachung und die Kommerzialisierung strafrechtlicher Kontrolle*. München 1997.
- Lindstedt, Jukka* 1986: Rangaistuksen määrittäminen sotilasrikoksista, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 78, Helsinki 1986.
- 1999: Kuolemaan tuomitut. Kuolemanrangaistukset Suomessa toisen maailmansodan aikana. Yliopistollinen väitöskirja. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 221. Vammala 1999.
- Lång, K. J.*: 1981: Vankeinhoitoa johtaa oikeusministeriö. Katsaus vankeinhoidon keskushallinnon muotoutumiseen. Teoksessa Suominen, Elina (toim.) *Suomen vankeinhoidon historiaa OSA I, Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen*. Helsinki 1981 s. 9–35.
- 1989: Upplever fängelsestraffet en renässans? Spekulationer om frihetsstraffets framtid. *Nordisk tidskrift for kriminalvidenskab* 2/1989 s. 83–94.
 - 1989a: Vankiluku – kriminaalipoliittikan tulostittari. Teoksessa *Rikosoikeudellisia kirjoitel-*

- mia VI-juhlakirja. Suomalainen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja 185. Vammala 1989, s. 271–297.
- Majanen, Martti* 1994: Kohti 2000-luvun rangaistusjärjestelmää – vankeusrangaistuksen vaihtoehdot. Teoksessa Hirvonen, Ari (toim.) Kohti 2000-luvun rikosoikeutta. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:8. Helsinki 1994 s. 139–146.
- 1996: Ehdollisen rangaistuksen muodoista. Artikkeliteoksessa Raimo Lahti (toim.) Kohti rationaalista ja humaania kriminaalipolitiikkaa. Omistettu Inkeri Anttilalle 29.11.1996. Helsinki 1996 s. 166–170.
- Manninen, Ohto* 1981: Mannerheim ja punavangit. Historiallinen aikakauskirja 1981:3 s. 195–206.
- 1993: Vapaussota. Historiallinen aikakauskirja 1993:2 s. 116–120.
- Mathiesen, Thomas* 1972: Fängelsevesendets ideologi 1600–1970. I Edling, Stig och Elwin, Göran (red) Samhällskontroll och mytbildning: Åtta inlägg om nordiske kontrollpolitik. Lund s. 35–57.
- 1985: The Argument against Building more Prisons. In Bishop, Norman (ed.) Scandinavian Criminal Policy and Criminology 1980–1985. Copenhagen 1985.
- 1988: Kan fängelset försvaras. Göteborg 1988.
- 1990: Prison on Trial. A Critical Assessment. London 1990.
- 1995: Michel Foucaults ”Panopticon” – en gjenvisitt, Retfærd NR. 70 1995 s. 5–16.
- 1996: Driving forces behind prison growth: the mass media, Nordisk Tidsskrift for kriminalvidenskab, 2/1996 s. 133–143.
- 1997: Media, julkinen tila ja vankiluku. Suomennos kansainvälisessä vankilakonferenssissa Helsingissä 11.–15.3.1997 pidetystä englanninkielisestä esitelmästä The Media, Public Space and Prison Population. Kriminaalihuolto nro 3 1997 s. 8–12.
- 2000: Globalisering av kontroll: Fremveksten av registerings og overvåknings systemer i Europa. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 2000 s. 203–220.
- Matikkala, Jussi* 1997: Straff og vård. Ett föredrag i nordisk kriminologers 18. kontaktseminar og 39. forskarseminar. Danmark 1997 s. 213–215.
- Mattila, Markku* 1999: Kansamme parhaaksi. Rotuhygienia Suomessa vuoden 1935 sterilointilaitoksiin asti. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1999.
- McClintock, F. H.* 1976: Unemployment and Criminality. Teoksessa Economic Crises and Crime. Correlations between the State of the Economy, Deviance and the Control of Deviance. United Nations social defence research institute, UNSDRI. Publicatio No. 15 Rome, May 1976 s. 69–78.
- Melossi, D.* 1994: The effect of economic circumstances on the criminal justice system, Report presented to the 11th Criminological colloquium (1994) Crime and Economy, European Committee on Crime Problems, Council of Europe, Criminological research, Vol XXXII.
- Melossi, Dario & Pavarini, Massimo* 1981: The Prison and the Factory. The Origins of the Penitentiary System. London 1981.
- Miettinen, Martti* 1989: Itsenäisyytemme ensimmäisten vuosien kuva korkeimman oikeuden ratkaisuissa. Teoksessa Andersson, Edward ym. (toim.) Juhlajulkaisu Curt Olsson 1919. 28.9.1989. Juridiska föreningens i Finland publikationsserie N:o 54. Helsingfors 1989.
- Miikkulainen, Kimmo & Suominen, Elina* 1981: Vankeinhoito ja lehdistö 1946–78. Teoksessa Suominen, Elina (toim.) Suomen vankeinhoitohistoriaa. OSA I, Katsaus vankiluvun kehitykseen. Helsinki 1981 s. 231–324.
- Minkkinen, Panu* 1988: Kriminaalipoliittinen paradigma v. abolistinen paralogia – lyhyt esittely. Tiede ja edistys 4/1988 s. 306–309.
- Montonen, Harri* 1999: Huomisen yhdyskuntaseuraamukset. Uusi Kriminaalihuolto 1999 s. 4–10.
- Mustala, Paaavo* 1950: Rikollisten huoltoa kahdeksan vuosikymmenen ajalta. Vankeusyhdistys vuosina 1870–1949, Helsinki 1950.

- Myhrberg, Pertti* 1978: Rikos- ja prosessioikeuden kehitys Suomessa. Helsinki 1978.
- Mäkelä, Jaakko* 1976: Oikeudenkäyttö Suomen politiikassa. Valtiorikosjutut 1918–1939. Poliittika 1976 s. 308.
- 1989: Valtakunta vai kansakunta – repressio vai integraatio? Itsenäistyneen Suomen kontrollipolitiikasta. Teoksessa Turun koulu. Juhani Paasivirran 70-vuotisjuhlakirja 12.3.1989. Turun yliopisto. Poliittinen historia, julkaisuja C:26. Turku 1989. s. 233–253.
- Mäkelä, Klaus* 1973: Straffrättssystemets samhällliga uppgifter. Sosiologia 1/1973 s. 3–15.
- Mäkelä, Päivi* 1998: Lain historiasta oikeuden historiaan. Ekskursio suomalaisen oikeushistorian tutkimuksen historiaan. Teoksessa Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 1998.
- 2000: ”Eikö meillä vieläkään jakseta herätä?” Lohkoja professori Allan Serlachiuksen oikeuspoliittisesta ajattelusta. Teoksessa Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 2000.
 - 2000a: Sosiaaliset ongelmat, eksakti tiede ja asiantuntijat. Markku Markkulan kirjan ”Kansamme parhaaksi” arvostelu. Oikeus 3/2000 s. 429–432.
- Mäkinen, Tuija* 1979: Suljettujen laitosten laitospopulaatioiden kehitys. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 31/1979.
- Määttä, Kalle & Pihlajamäki, Heikki* 2003: Rikoksen hinta. Taloustieteen näkökulma rikosoikeushistoriaan. Helsinki 2003.
- Nagel, William, G.* 1977: On Behalf of a Moratorium on Prison Construction. Crime & Delinquency, 1977 s. 154–172
- Nelson, Alvar* 1983: Fängelsets framtid, teoksessa Festskrift till Hans Thornstedt 1983 s. 557–587.
- Neumann, Ulfrid & Schroth, Ulrich* 1980: Neuere Theorien von Kriminalität und Strafe. Erträge der Forschung, Band 134. Darmstadt 1980.
- Nelson, Alvar* 1984: Brotten och brottsutvecklingen i Finland och Sverige under femtio år. Svensk Juristtidning 1984 s. 801–825.
- Nielsen, Beth Grothe* 1996: Graenser for vaekst i verdens fangetal? Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 2/1996 s. 89–103.
- Niemi, Matti Ilmari* 1996: Päämäärien valtakunta. Konventionalistinen analyysi lainopillisen tiedon edellytyksistä ja oikeusjärjestelmän perusteista. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 211, Helsinki 1996.
- Norström, Thor* 1987: Theft criminality and Economic growth. Institutet för social forskning. Meddelande 13/1987.
- Nousiainen, Tapio* 1961: Rangaistuksen määräämisestä. Erityisesti silmälläpitäen tuomarin mittaamistoimintaa oikean rangaistusmäärän tavoittamiseksi normaalilaitutudin puitteissa. Rikosoikeudellinen tutkimus. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 65. Vammala 1961.
- 1966: Finlands politiska system. Stockholm 1966.
 - 1970: Suomen poliittinen järjestelmä. 4. painos. Porvoo 1970.
- Nuorteva, Jussi* 1987: Vangit – vankilat – sota. Suomen vankeinhoitolaitos toisen maailmansodan aikana. Suomen vankeinhoidon historiaa, Osa 4. Helsinki 1987.
- Nuotio, Kimmo* 1994: Rikosoikeustutkimuksen arvot ja tehtävät. Artikkelit teoksessa Ari Hirvonen (toim.) Kohti 2000-luvun rikosoikeutta. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:8. Helsinki 1994 s. 115–128.
- 1998a: Teko, vaara, seuraus, Rikosvastuun filosofisista, kriminaalipoliittisista ja lainopillisista perusteista. Yliopistollinen väitöskirja. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja, N:o 216.
 - 1998b: Straffansvarets samhällliga förankring. Retfaerd nr. 83/1998 s. 49–53.
 - 1998c: Onko hyökkäys paras puolustus? Defensiivistä ja offensiivista kriminalisointipolitiikkaa. Lakimies 8/1998 s. 1341–1354.

- 2001: Straffrätten europeiseras. *Nordisk Tidskrift för Kriminalvetenskap* 4/2001 s. 289–308.
- 2002: Globaalin riskiyhteiskunnan rikosoikeus. *Lakimies* 2/2002 s. 224–230
- Nuutila, Ari-Matti* 1996: Rikosoikeudellinen huolimattomuus. Yliopistollinen väitöskirja. Jyväskylä 1996.
- Olausen, Leif Petter* 1995: Voldsutvikling og samfunnsendringer i Norge. *Lov og Rett* 1995 s. 323–338.
- Om kriminalpolitikken* 1978: St. meld. nr. 104. (1977–1978). Justis- og politidepartment. 1978.
- Orasmala, Reino* (toim.) 1976: Autonomian alusta ETYK:n aikaan, Historiikki Helsingin poliisilaitoksen vaiheista 1826–1976. Helsinki 1976.
- Paasilehto, Satu* 2003: Mitä tähtikuviot kertovat? *Oikeus* 2003:1 s. 26–36.
- Paavolainen, Jaakko* 1966: Poliittiset väkivaltaisuuDET Suomessa 1918 I ”Punainen terrori”, Helsinki 1966.
- 1967: Poliittiset väkivaltaisuuDET Suomessa 1918, II ”Valkoinen terrori”, Helsinki 1967.
- 1971: Vankileirit Suomessa 1918. Helsinki 1971.
- 1974: Suomen kansallinen murhenäytelmä. Punainen ja valkoinen terrori ja vankileirit v. 1918. Helsinki 1974.
- Pajujoja, Jussi* 1986b: Katsaus rangaistuksen historiaan. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisut 3/1986.
- 1987: Suomalaisen väkivallanaallon huippu 1920- ja 1930-luvulla. Teoksessa ”Oikeutta ja historiaa”. Heikki Ylikankaan 50-vuotisjuhlakirja. Juva 1987 s. 193–185.
- 1993: Vankilarakentaminen. Katsaus rangaistusten historiaan. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 6/1993. Helsinki 1993.
- 2003: Reaalirangaistus vai ehdonalainen vapaus. Teoksessa Backman, Eero ym. (toim.) Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII. Pekka Koskiselle 1.1.2003 omistettu. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 237. Vammala s. 285–302.
- Palmgren, Bo* 1950: Rikoslakivaliokunnan mietintö laintulkinnan apukeinona. (RL:n 28 luvun 2 §:n 1 kappaleen 12 kohdan ja RL:n 3 luvun 2 §:n 1 kappaleen tulkintaa). *Lakimies* 1950 s. 802–807.
- Pashukanis, Jevgeni* 1985: Yleinen oikeusteoria ja marxismi. Teoksessa Pashukanis, Jevgeni: Valittuja teoksia yleisen oikeus- ja valtioteorian alalta. Moskova 1985.
- Pellinen, Tarja* 1992: Das strafrechtliche Sanktionensystem Finlands im Umbruch. Teoksessa Raimo Lahti, Kimmo Nuotio & Panu Minkkinen (toim.) Criminal Policy and Sentencing in Transition. Finnish and Comparative Perspectives. *Kriminalpolitik und Strafzumessung im Umbruch. Finnische und vergleichende Perspektiven*. Publications of the Department of Criminal Law and judicial Procedure B:3. Helsingin yliopisto. Helsinki 1992. s. 89–103.
- 1992a: Ehdonalaisen vapauden kehitys Suomessa, Helsinki 1992.
- Penological Information Bulletin* 1995: Nos. 19 and 20 – December 1994–1995. Council of Europe 1995.
- Penological Information Bulletin* 2000: Nos. 20 – December 2000. Council of Europe 2000.
- Pihlajamäki, Heikki* 1991: Sosiologinen rikosoikeus ja tieteen toimijat – kriminaalipolitiikan ja rikosoikeustutkimuksen suhteista 1900-luvun alussa. *Oikeus* 1/1991 s. 43–54.
- 2001: Mistä nousi väkivallan hyökyaalto – vertailevan oikeushistorian vastaukset. *Oikeus* 1/2001 s. 74–80.
- 2001a: On the Verge of Modern Law? Mitigation of Sentence in Nineteenth-Century Finland. *Ius Commune: Zeitschrift für Europäische Rechtsgeschichte* 2001 s. 269–294.
- Piilonen, Juhani* 1982: Vallankumous kunnallishallinnossa. Punaisen Suomen historia 1918. Helsinki 1982.
- 1997: Rättskipning i undantagstider. *Fronträtten i Satakunta våren 1918*. *Historisk Tidskrift för Finland* 1/1997 s. 198–236.

- Rantala, Anne* 1998: Maatalouspula vei 1930-luvulla Hämeessä satoja tiloja vasaran alle. Hämeen Sanomat 10.3.1998.
- Rautala, Jyrki* 1985: Turun ja Porin lääninhallitus 350 vuotta. Suomen lääninhallinnon tehtävien ja organisaation kehitys. Turku 1985.
- Rautelin, Mona* 1997: Brott mot liv i Finland på 1790-talet. Historisk Tidskrift för Finland 2, 1997.
- Rikollisuustilanne* 1980, 1985, 1990–2002: Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja vuosilta 1980, 1985, 1990–2002.
- Rusche, G. & Kirchheimer, O.* 1939: Punishment and Social Structure, New York 1939.
- Rutherford, Andrew* 1996: The problematic relationship between crime and prisonment. Nordisk Tidskrift för kriminalvidenskab, 2/1996 s. 105–109.
- Rüther, Werner* 2001: Cyber-Crime. Neu Bedrohungs. Szenarien in der Kriminalpolitik. Neue Kriminalpolitik 3/2001 s. 4 ja 5.
- Saari Erkki* 2003: Hyvinvointi-interventiot ja työttömien syrjäytyminen. Hallinnon tutkimus 3/2003 s. 244–260.
- Salovaara, Niilo* 1960: Varkaus. Rikosoikeudellinen tutkimus. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 102. Helsinki 1960.
- Sarsa, Kai ja Anttila, Inkeri* 1958: Vankeinhoitoa koskeva lainsäädäntö ja sen uudistaminen itsenäisyyden aikana. Teoksessa Virtanen Veikko (toim.) Vankeinhoidon keskushallinnon 75-vuotistaival vv. 1881–1956. Helsinki 1958 s. 20–21.
- Scheerer, Sebastian* 1997: Zwei Thesen zur Zukunft des Gefängnisses und acht über die Zukunft der Sozialischen Kontrolle. Zeitschrift für Sozialistische Politie im Bildungs-, Gesundheits und Sozialbereich. Widerspruche 63/1997 s. 9–24.
- Sellin, J. Thorsten* 1976: Slavery and the Penal System. New York 1976.
- Seppänen, Paavo* 1965: Muuttuva yhteiskunta. Sosiologia 1965:2
- Sevón, Kjell* 1994a: Den nyä straffrättens udstopi. Teoksessa Skuldfrihet och ansvarslöshet. En hälsning till alvar Nelson på årsdagen av Ane den gamles barnbarn. Kerstin Berglund, Dan Frände, Lenita Häggblom ja Kjell Sevón (red.) Institutionen för straff- och processrätt vid Helsingfors universitet B:4. Helsingfors 1994 s. 193–214.
- 1994b: Rikollisuuden uudet uhat ja uhkakuvat. Teoksessa Hirvonen, Ari (toim.) Kohti 2000-luvun rikosoikeutta. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:8. Helsinki 1994 s. 187–221.
- Siltala, Juha* 1984: Lapuan liikkeen joukkokannatus. Historiallinen Aikakauskirja 1/1984.
- 1985: Lapuan liike ja kydytykset. Keuruu 1985.
- 1993: Etninen puhdistus Suomessa 1918. Historiallinen aikakauskirja 1993:3 s. 221–228.
- Siltala, Raimo* 2002: Oikeustieteen tutkijan itseymmärryksestä. Lakimies 1/2002 s. 95–100.
- Siren, Reino* 1984: Varkausrikollisuuden kehityksestä ja yhteydestä rakenteellisiin tekijöihin 1950–1982. Helsinki 1984.
- 1989: Varkausrikollisuuden tasonmuutokset. Erään aikasarja-regressiomallin influenssianalyysi. Helsinki 1989.
- 1998: Omaisuusrikokset. Teoksessa Rikollisuustilanne 1997. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 153. Helsinki 1998. s. 33–54.
- Smolej, Mirka & Kemppi, Sari* 2003: Väkivaltautisointi ja rikollisuuden pelko. Julkaisussa Rikollisuustilanne 2002. Rikollisuus tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 200 s. 219–227.
- Snare, Annika* 1982: Dömt till allmänt arbete. Bratholm, Anders osv. (red) Lov og frihet. Festkrift till Josh Andenes på 70-årsdagen, 7. september 1982. Oslo 1982.
- SOU 1947: Återfall i brott åren 1921-1940. En statistisk undersökning av Sverker Groth. Statens offentliga utredningar 1947:71. Stockholm 1947.

- Straffesystemer i Norden*. NU B 1977: 25. Nordiska rådet. Stockholm 1977.
- Strafflagberedningens betänkande (SOU 1944:50) angående verkställigheten av frihetsstraff m.m.* Stockholm 1944. Statens offentliga utredningar.
- Straffutmätning*. Rangaistuksen mitoittaminen (NU 1984:2). Betenkning avgitt av Nordisk Straffrettskomite. Göteborg 1984.
- Sveri, Knut* 1970: Brottslighet och samhällsstruktur. I Festkrift till Ivar Agge. Stockholm 1970.
- Takala, Hannu* 1978: Klassisen rikosoikeuden renessanssi. *Sosiologia* 1/1978 s. 35–40.
- 1980: Rikostilastot ja rangaistuskäytännön seuranta. Teoksessa Rangaistuksen mittaamisesta. Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja n:o 29. Helsinki 1980.
 - 1987: Generationer och kriminalitet i Finland. Teoksessa Takala, Hannu ja Henrik Tham (toim.), *Krik og moral. Kriminalitet og kontroll i Norden under andre verdenskrig*. Oslo 1987, s. 97–126.
- Temmes, Markku* 1987: Hallintokulttuurin lähteillä. *Hallinnon tutkimus* 4/1987, 243–262.
- Tham, Henrik* 1979: Brottslighet och levnadsnivå. En undersökning av män i kriminalregistret födda 1892–1953. Uddevalla 1979.
- 1987a: Stöld i Sverige under andra världskriget. I boken Takala, Hannu og Tham Henrik (red.) *Krig og moral. Kriminalitet og kontroll i Norden under andre verdenskrig*. Oslo 1987 s. 211–237.
 - 1987b: Stöldutvecklingen under kriget som moralindikator. I boken Takala, Hannu og Tham Henrik (red.) *Krig og moral. Kriminalitet og kontroll i Norden under andre verdenskrig*. Oslo 1987 s. 211–237.
- Tiihonen, Seppo* 1988: Sotatilalainsäädäntö ja hätätalaoikeus autonomian lopulta toiseen maailmansotaan. Teoksessa Tuori, K. & Scheinin, M. (toim.) *Lukeeko hätä lakia?* Helsinki 1988, s. 65–94.
- 1989: Sotatalouden suunnittelu. Tutkimus lainsäädäntökehityksen ja sotilasjohdon järjestelyjen vaikutuksista sotatalouden suunnitteluun itsenäisyyden ensi vuosikymmeninä Suomessa. Suomen Akatemian tutkimushanke Oikeuden rajat. Helsingin yliopiston julkisoikeuden laitoksen julkaisuja D:6. Helsinki 1989.
- Tikka, Marko & Arponen, Antti O.* 1999: *Koston kevät*. Porvoo 1999.
- Tolonen, Hannu* 2000: Oikeuden tasot ja toiminnot. Tuorin kriittisen oikeuspositivismin tarkastelua. *Oikeus* 2000:4.
- Tonry, Michael* 1999: Why Are U.S. Incarceration Rates So High? *Crime & Delinquence*, Vol 45 N:o 4, October 1999 s. 419–437.
- Torvinen, Taimi* 1977: Itsenäistyminen ja valtiomuototaistelun aika 1917–1919. Teoksessa Valtioneuvoston Historia 1917–1966 I. Helsinki 1977 s. 273–378.
- Tournier, Pierre* 1997: Detention stocks, flows and durations. Modes of turnover of prison populations in Europe. International seminar on the theme ”Prison Population in Europe and North America, Problems and Solutions”. Helsinki March 12–15 1997.
- Träskman, P. O.* 1974: Samhällets produktionsätt och brottsligheten. *Oikeus* 4/1974 s. 17–24.
- 1981: Har den finska kriminalpolitikens varit framgångsrik? *Tidskrift utgiven av juridiska förening i Finland* 1981.
 - 1984: Brottspåföljder och brottmålsförfarandet – rättsutveckling i Finland och i Sverige under femtio år. *Svensk Juristtidning* 1984 s. 826–840.
 - 2001: Internationella jämförelser och nationella politiska intressen. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 4/2001 s. 321–329.
- Tulenheimo, Matti* 2002: Antti Agathon Tulenheimo 4.12.1879–3.9.1952. Pienoiselämäkerta pääpiirteittäin – näkökulmia henkilöön ja elämäntyöhön. Helsinki 2002.
- Tulenheimo-Takki, Anja* 1998: Brottslighetens utveckling – är det möjligt att påverka den? *JFT* 3–4/1998.

- Tuori, Kaarlo* 1988: Hätätilaoikeus teoriassa ja käytännössä. Teoksessa Tuori, K. & Scheinin, M. (toim.): Lukeeko hätä lakia? Helsinki 1988 s. 1–64.
- 1990: Oikeus, valta ja demokratia. Helsinki 1990.
 - 1990a: Valtio, oikeus ja kansalaisyhteiskunta. Teoksessa Riihinen, Olavi (toim.): Suomi 2017. Jyväskylä 1990 s. 267–287.
 - 1997: Ideologikritiikistä kriittiseen positivismiin. Teoksessa Häyhä, Juha (toim.) Minun metodontini. Porvoo 1997 s. 311–329.
 - 2000: Kriittinen oikeuspositivismi. Vantaa 2000.
- Tuori, Kaarlo & Scheinin, Martin* (toim.) 1988: Lukeeko hätä lakia? Helsingin yliopiston julkisoikeuden laitoksen julkaisuja D:5. Suomen Akatemian tutkimushanke Oikeuden rajat. Helsinki 1988.
- Turvataalkoot* 1999: Kansallinen rikosentorjuntaohjelma. Oikeusministeriön yleisen osaston julkaisuja 2/1999. Helsinki 1999.
- Tyynilä, Markku* 2003: ”Raipat selkään semmoiselle.” Haaste 1/2003 s. 35.
- Törnudd, Patrik* 1985: Om planmässighet i kriminalpolitiken. Nordisk tidskrift for kriminalvidenskab 1985 s. 274–284.
- 1993: Fifteen years of decreasing prisoner rates in Finland, A report presented to a Study Group from Western Australia in 1991 with a postscript 5 November 1993. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tiedonantoja 8. Helsinki 1993.
 - 1996: Facts, Values and Visions; essays in criminology and crime policy, Helsinki 1996.
- Uitto, Jorma* 1950: Vankien ehdonlaiseen vapauteen päästäminen ja sen edellytykset, Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 40. Helsinki 1950.
- Uola, Mikko* 1998: Seinää vasten vain. Poliittisen väkivallan motiivit Suomessa 1917–1918. Otava 1998.
- Utriainen, Terttu* 1989: Rikosten rangaistukset ja muut seuraamukset. Lapin korkeakoulun oikeustieteiden osaston sarja B 15. Helsinki 1989.
- Uusitalo, Paavo* 1968: Vankila ja työsiirtola rangaistuksena. Helsinki 1968.
- 1980: Samhällsplanering och kriminalitet, NTfK 1979–1980 s. 88–95.
- Vankeinhoidon vuosikertomus* 2000: Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja. Sarja A-No 43. Helsinki 2001.
- Vankeinhoidon ja kriminaalihuollon vuosikertomus* 2001 ja tilastoja 2002.
<<http://www.vankeinhoito.fi/14735.htm>> 28.8.2002.
- Vankeinhoidon ja kriminaalihuollon vuosikertomus* 2002.
<<http://www.vankeinhoito.fi/11143.htm> ja [17081.htm](http://www.vankeinhoito.fi/17081.htm) sekä [20341.htm](http://www.vankeinhoito.fi/20341.htm)>
- Virén, Matti ja Wiberg, Matti* 1998: Kallis rikollisuus. Järkevät vastatoimet rikollisuudelle. Helsinki 1998.
- Virtanen, Veikko* 1944: Suomen vankeinhoito I. Helsinki 1944.
- 1944a: Rangaistusjärjestelmämme uudistaminen viime vuosisadalla. Historiallinen arkisto 1944. s. 226 ss.
 - 1958: Suomen vankeinhoitolaitos venäjän vallan loppuajana. Artikkeliteoksessa Virtanen, Veikko (toim.) Vankeinhoidon keskushallinnon 75-vuotistaival vv. 1881–1956. Helsinki 1958 s. 1–20.
- Voipio, Pentti* 1959: Ehdollisen rangaistustuomion kehitys Suomessa. Lakimies 1959 s. 478–490. Vammala 1959.
- Väisänen, Seppo* 1993: Kansalaissota. Historiallinen aikakauskirja 1993:2 s. 98–102.
- Wahlberg, Markus* (red.) 1994: Karl Gustaf Ehrström. Föreläsningar över straffrättens allmänna läror. Redigerad samt med förord, biografi, bibliografi och anmärkningar försett: Markus Wahlberg. Publikationer från straff- och prosessrätt vid Helsingfors universitet A:7. Helsingfors 1994.

- Walmsley, Roy* 1997: Prison Population Questionnaire Survey: Presentation of Results. International Seminar on the Theme Prison Population in Europe and in North America, Problems and Solutions. Helsinki 1997 s. 9–18.
- Walmsley, Roy & Joutsen, Matti* 1998: Prison Populations in Europe and North America: Problems and Solutions. In *Penological Information Bulletin* N:o 21, December 1998.
- Weber, Hartmut-Michael* 2002: Gefängnis und freier Markt. *Neue Kriminalpolitik* 3/2000 s. 17–21.
- Weber, Max* 1930: *The Protestant Ethik and the Spirit of Capitalism*. London 1930.
- Weiss, Robert P.* 1998: Conclusion: Imprisonment at the Millenium 2000 – Its Variety and Patterns throughout the World. Comparing prison system. Teoksessa Weiss, Robert P. & South, Nigel (eds.) *Toward a Comparative and International Penology*. Amsterdam 1998 s. 427–471.
- Ylikangas, Heikki* 1973: Väkivallan aallon synty. Puukkojunnkarikauden alku Etelä-Pohjanmaalla 1790–1825 Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja N:o 3. Helsinki 1973.
- 1976: Puukkojunnkareiden esiinmarssi. Väkivaltarikollisuus Etelä-Pohjanmaalla 1790–1825. Keuruu 1976.
 - 1979: Näkökulmia historiantutkimukseen. Oikeuden yleistieteiden laitoksen julkaisuja 2. Helsingin yliopisto 1979.
 - 1979a: Metodiongelmia vankeinhoidon historiantutkimuksessa. Teoksessa Vankeinhoidon historiantutkimuksen metodiseminaari. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu N:o 1. Helsinki 1979 s. 30–46.
 - 1981: Miten selittää vankeinhoidon muutokset. Vankeinhoitolaitoksen 100-vuotisjuhlassa 10.12.1981 pidetty esitelmä. Helsinki 1981.
 - 1983: Miksi oikeus muuttuu? Laki ja oikeus historiallisen kehityksen osana. Juva 1983.
 - 1986: Selitys väkivaltarikollisuuden perinteisesti korkeaan tasoon Suomessa. Historiallinen arkisto. 88, 1986.
 - 1986a: Käännekohtat Suomen historiassa. Pohdiskeluja kehityslinjoista ja niiden muutoksista uudella ajalla. Juva 1986.
 - 1989: Jaakko Forsman – lainlaattaja ja poliitikko. Teoksessa Lahti, Raimo (toim.) *Rikosoikeuden juhluvuonna 1989. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia VI*. Helsinki 1989, s. 3–38.
 - 1993: Tie Tampereelle. Dokumentoitu kuvaus Tampereen antautumiseen johtaneista sota-tapahtumista Suomen sisällissodassa. Porvoo 1993.
 - 1993a: Sisällissota. Historiallinen aikakauskirja 1993:2 s. 110–114.
 - 1998: Miten sisällissodasta tehtiin vapaussota. Helsingin Sanomat 27.1.1998.

Muut lähteet

- Aho, Timo & Kuivajärvi, Kirsti* 1993: Rankaisemmeko me sakkovankeja köyhydestä? Helsingin Sanomat 14.7.1993.
- Anttila, Inkeri* 1983: Miksi Suomessa on paljon vankeja. Kirjoitus Uuden Suomen mielipidepals-talla 31.12.1983.
- Arola, Pauli* 1986: Valtiorikosoikeus 1918 ja kansakunnan eheytyminen. Eliitti ja kansa kansalais-sodan jälkiselvittelyissä. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 1986.
- Hakamäki, Harri* 1989: Vankeinhoito ja vanginvartijat vv. 1917–1938. Oikeushistorian tutkielma. Oikeuden yleistieteen laitos. Helsingin yliopisto 1989.
- Johansson, Eira – Jussila, Osmo – Kalela, Jorma* 1973: Rikoslainsäädännön kehityspiirteitä itse-näisyyden aikana. Päiväämätön moniste rikosoikeuskomiteaa varten, 1973.
- Jutus, Ulla-Maija & Karjalainen, Risto* 1981: Rangaistusvangit pääririkoksensa mukaan vuosina 1882–1949. Tutkielma rikos- ja prosessioikeuden ylintä kurssia varten.

- Lappi-Seppälä, Tapio* 1980a: Rangaistuksen määräämisestä erityisesti silmälläpitäen alioikeuksien rangaistuskäytäntöä varkaus- ja pahoinpitelyrikoksissa. Rikosoikeudellinen lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopisto 1980.
- Pajuja, Jussi* 1986a: Henkirikollisuus Suomessa 1800-luvun alusta 1980-luvulle. Oikeustieteen lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 1986.
- Pihlajamäki, Heikki* 1990: Sosiologinen rikosoikeuskoulu ja suomalaisen seuraamusjärjestelmän kehitys. Rikosoikeudellinen lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitos 1990.
- Sahi, Petri* 1986: Poliittiset rikokset tilastojen valossa. Oikeushistorian tutkielma. Helsingin yliopisto. Oikeuden yleistieteiden laitos. Toukokuu 1986.
- Sarlin, Tommi* 1999: Sotasurmat selvitetään. Valtioneuvoston käynnistämän Suomen sotasurmat 1914–1922 -projektin esittely ja professori Ylikankaan haastattelu Yliopisto-lehdessä. Yliopisto 5/99 s. 24–26.
- Storgårds, Erik* 1985: Varkausrikollisuus ja siitä langetetut rangaistukset Helsingissä vuosina 1912 ja 1925. Tutkielma Prof. Heikki Ylikankaan johtamassa projektissa ”Aikansa rikos”. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki, tammikuu 1985.
- Tikka, Marko* 1998: Lappeenrannan puhdistus. Lappeenrannan valloitusta seurannut poliittinen väkivalta 25.4.–15.5.1918. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Tampere 1998.
- Vihonen, Lasse* 1977: Valtiorikosoikeudet Suomessa. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Helsinki 1977.

Lainvalmisteluasiakirjat

Armolliset esitykset ja hallituksen esitykset

Proposition 12/1863–1864 ld. till Finlands Ständer, beträffande allmänna grunder för en ny brottmålslag. Hans Kejsarliga Majestäts Nådiga Propositioner till Storfurstendömet Finlands ständer å lantdagen i Helsingfors åren 1863–1864.

Proposition 13/1863–1864 ld. till Finlands Ständer, angående antagande af en författning om afskaffande af viss härförinnan nyttjade straff och deras ersättande tillsvidare genom andra straffarter, samt af en förordning om verkställighet af frihetsstraff. Hans Kejsarliga Majestäts Nådiga Propositioner till Storfurstendömet Finlands ständer å lantdagen i Helsingfors åren 1863–1864 I, Wiborg 1864.

Armollinen esitys n:o 11/1867 vp. Suomenmaan Säädyille kuolemanrangaistuksen lakkauttamisesta useilta rikoksilta sekä muutamien tähän asti käytettyjen rangaistustapain hylkäämisestä ja muunlaisten rangaistusten säätämisestä niiden sijaan.

Armollinen esitys n:o 36 rikoslainsi Suomen sotaväkeä varten (A III) . 1882 valtiopäivät. Uusi esitys n:o 31/1885 valtiopäivät (A II).

Armollinen esitys n:o 36, jossa Suomen Valtiosäätyjen hyväksyttäväksi jätetään: 1:ksi yleinen rikoslaki Suomen Suuriruhtinaanmaalle, 2:ksi asetus rangaistusten täytäntöönpanosta sekä 3:ksi asetus rikoslain voimaannapemisesta ja mitä sen johdosta on vaarinotettava. KE no 36/1885 valtiopäivät (A III)

Armollinen esitys n:o 1, jossa hyväksyttäväksi jätetään: 1:ksi yleinen rikoslaki Suomen Suuriruhtinaanmaalle, 2:ksi asetus rangaistusten täytäntöönpanosta sekä 3:ksi asetus rikoslain voimaannapemisesta ja mitä sen johdosta on vaarinotettava (A I). 1888 valtiopäivät.

Hallituksen esitys n:o 57 laiksi valtiorikosoikeuksien tuomitsemain rangaistusten täytäntöönpanosta (A III). 1917 II valtiopäivät.

Hallituksen esitys n:o 61 laiksi ehdollisesta rangaistustuomiosta (A III). 1917 II valtiopäivät.

Hallituksen esitys n:o 64 laiksi ehdollisen rangaistustuomion käyttämisestä eräänlaatuisissa tapauksissa (A III). 1917 II valtiopäivät.

Hallituksen esitys n:o 25 sotaväen rikoslainsi (A II). 1918 valtiopäivät.

Hallituksen esitys n:o 32 laiksi eräiden valtiorikosten käsittelemistä varten asetettujen tuomioistuinten lakkauttamisesta (A III). 1918 valtiopäivät.

Hallituksen esitys n:o 3 laiksi sotatuomioistuinten ja oikeudenkäynnistä niissä (A I). 1919 valtiopäivät.

Ed. Väinö Huplin ym. eduskuntaesitys n:o 49 laiksi eräiden valtiorikosoikeuksien tuomitsemien henkilöiden armahtamisesta (A V:1). 1919 valtiopäivät.

Hallituksen esitys n:o 28 Suomen ja Venäjän välisen rauhansopimuksen hyväksymisestä (A I). 1920 valtiopäivät.

Hallituksen esitys n:o 36 laiksi rikoslain 2 luvun 4, 5 ja 16 §:n sekä 28 luvun 1 §:n muuttamisesta (A III:1). 1920 valtiopäivät.

Hallituksen esitys n:o 37 laiksi rangaistusten täytäntöönpanosta 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun asetuksen 2 luvun 8 §:n muuttamisesta (A III :1). 1920 valtiopäivät.

Hallituksen esitys n:o 63 laiksi laiksi rangaistusten täytäntöönpanosta 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun asetuksen 2 luvun 13, 14, 15 ja 17 §:n muuttamisesta sekä laiksi valtiorikosoikeuksien

- tuomitsemasta rangaistusten täytäntöönpanosta 16 päivänä heinäkuuta 1918 annetun lain 6 ja 7 §:n muuttamisesta (A III :1)). 1920 valtiopäivät
- Hallituksen esitys n:o 9 laiksi rikoslain 43 luvun 6 §:n muuttamisesta sekä laiksi muutoksenhausta juopumusta koskevissa asioissa ja sanotusta rikoksesta tuomitun rangaistuksen täytäntöönpanosta (A I). 1921 valtiopäivät.
- Hallituksen esitys n:o 13 laiksi vuoden 1918 kapinaan osaaottaneiden henkilöiden armahtamisesta (A I). 1921 valtiopäivät.
- Hallituksen esitys n:o 62 kieltolaiksi sekä denaturoitujen alkoholipitoisten aineiden valmistuksesta, maahantuonnista ja myynnistä (A II). 1921 valtiopäivät.
- Hallituksen esitys n:o 50 laiksi 21 päivänä toukokuuta 1921 annetun armahduslain sovelluttamisesta (A III:1). 1923 valtiopäivät.
- Hallituksen esitys n:o 78 laiksi rikoslain 38 luvun 11 ja 12 §:n muuttamisesta sekä lisäyksestä samaan lukuun, laiksi rangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen 5 luvun 7 §:n ja rikoslain voimaanpanoasetuksen 45 §:n muuttamisesta sekä laiksi 1 päivänä kesäkuuta 1922 annetun kieltolain eräiden säännösten muuttamisesta ja lisäyksestä sanottuun lakiin (A III: 1). 1925 valtiopäivät.
- Hallituksen esitys n:o 93 laiksi eräiden osanotosta vuoden 1918 kapinaan tuomittujen armahtamisesta (A III:1). 1926 valtiopäivät.
- Hallituksen esitys n:o 54 tasavallan suojelulaiksi (A III) 1930 valtiopäivät ja (A I) 1930 II valtiopäivät.
- Hallituksen esitys n:o 56 painovapauslain eräiden pykälien sekä rikoslain 16 luvun 24 §:n muuttamisesta (A III:1). 1930 I valtiopäivät.
- Hallituksen esitys n:o 29 rikoslain 11 luvun muuttamisesta (A II). 1930 II valtiopäivät.
- Hallituksen esitys n:o 30 laiksi vapausrangaistusten koventamisesta (A II). 1930 II valtiopäivät.
- Ks. myös 1928 valtiopäivät (AIII:1) ja 1929 valtiopäivät (A I) sekä 1936 valtiopäivät (A III).
- Hallituksen esitys n:o 17 laiksi rangaistusmääräyksestä. 1931 valtiopäivät.
- Hallituksen esitys n:o 35 laiksi rikoslain 43 luvun 6 §:n muuttamisesta sekä laiksi muutoksenhausta juopumusta koskevissa jutuissa ja juopumuksesta tuomitun rangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain kumoamisesta (A I). 1931 valtiopäivät.
- Hallituksen esitys n:o 64 laiksi rangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen muuttamisesta (A III:1). 1931 valtiopäivät.
- Hallituksen esitys n:o 91 turvasäilölaiksi (A III:1). 1931 valtiopäivät sekä (A III:2) 1932 valtiopäivät.
- Hallituksen esitys n:o 21 lisäyksistä rikoslain 16 lukuun ja saman luvun 12 §:n muuttamisesta (A I). 1932 valtiopäivät.
- Hallituksen esitys n:o 32 laillisesta tuomioistuimesta eräitä kapinarikoksia koskevissa jutuissa (sekä laiksi eräiden kapinaan osaa ottaneiden henkilöiden armahtamisesta ja kapinasta tuomittujen rangaistusten täytäntöönpanosta) (A I). 1932 valtiopäivät.
- Hallituksen esitys n:o 33 laiksi ehdollisesta rangaistustuomiosta annetun lain muuttamisesta (A I). 1932 valtiopäivät.
- Hallituksen esitys n:o 57 laiksi eräiden kieltolakirikoksista ja juopumuksesta tuomittujen henkilöiden armahtamisesta. (A III:1). 1932 valtiopäivät.
- Hallituksen esitys n:o 1 laiksi väkijuomista (A I). 1932 ylimääräiset valtiopäivät.
- Hallituksen esitys n:o 41 laiksi eräiden väkijuomalakia vastaan tehdyistä rikoksista tuomittujen henkilöiden pitämisestä pakkolaitoksessa. 1933 valtiopäivät.
- Hallituksen esitys n:o 4 laiksi rangaistusmääräyksestä. 1934 valtiopäivät.
- Hallituksen esitys n:o 41 laiksi eräiden väkijuomalakeja vastaan tehdyistä rikoksista tuomittujen henkilöiden pitämisestä yleisessä työssä (A II). 1934 valtiopäivät.

Hallituksen esitys n:o 95 alkoholilaiksi (A III:1). 1934 valtiopäivät ja (A III:2) 1935 valtiopäivät. Hallituksen esitys n:o 97 moottoriajoneuvoliikenteestä annetun lain muuttamisesta. (A III:1). 1937 valtiopäivät.

Ed. Onni Peltosen ym. lakialoite n:o 10 laiksi eräiden vuoden 1918 kapinan johdosta tuomittujen armahtamisesta annetun lain muuttamisesta (liitteet II,5).

1938 valtiopäivät. Ks. myös LV/1938 valtiopäivät (A II:1).

Hallituksen esitys n:o 9 rikosten uusimista ja rangaistusten yhdistämistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta (A III). 1939 valtiopäivät.

Hallituksen esitys n:o 10 nuoria rikoksentehtäjiä koskevaksi lainsäädännöksi (A III). 1939 valtiopäivät.

Hallituksen esitys n:o 102 laeiksi rangaistuksen täytäntöönpanosta annetun asetuksen muuttamisesta ja vapausrangaistuksen koventamisesta annetun lain kumoamisesta. 1945 valtiopäivät.

Hallituksen esitys n:o 101 laiksi vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä. 1952 valtiopäivät.

Hallituksen esitys n:o 64 laiksi eräistä omaisuusrikoksista tuomittujen henkilöiden pitämisestä sodan aikana pakkotyössä (A I). 1942 valtiopäivät.

Mietinnöt ja kertomukset

Lakivaliokunnan mietintö N:o 15/1863–64 vp. Hänen Keisarillisen Majesteettinsa armolliseen esitykseen, joka tarkoittaa hyljätä muutamat tähän asti käytetyt rangaistukset ja niiden sijaan vastaiseksi panna toisia rangaistuksia, sekä tehdä muutosta vapausrangaistuksen toimeenpanemisessa.

Lakivaliokunnan mietintö N:o 3/1867 vp. Keisarillisen Majesteetin armollisesta esityksestä kuolemanrangaistuksen lakkauttamisesta useilta rikoksilta sekä muutamien tähän asti käytettyjen rangaistustapain hylkäämisestä ja muunlaisten rangaistusten Ö

Alamaiset ehdotukset Suomen Suuriruhtinaanmaan Rikoslaki, Asetukseksi rangaistusten täytäntöönpanosta sekä Asetukseksi Suomen Suuriruhtinaanmaalle annetun uuden rikoslain voimaannapenemisestä, ynnä perussyitä näihin ehdotuksiin. Valmistanut sitä varten määrätty komitea (Komitea 1875:9). Helsinki 1875.

Tarkastuskomitean ehdotukset Suomen Suuriruhtinaanmaan Rikoslaki, Asetukseksi rangaistusten täytäntöönpanosta sekä Asetukseksi Suomen Suuriruhtinaanmaalle annetun uuden rikoslain voimaannapenemisestä ja siitä, mitä sen johdosta on vaarinotettavaa, ynnä perussyitä näihin ehdotuksiin. Valmistanut komitea, joka oli määrätty tarkastamaan vuonna 1875 painettuja alamaisia ehdotuksia sanotuksi rikoslaki ja sanotuiksi asetuksiksi. Helsinki 1884. (Komitea 1884:12).

Keisarillisen Suomen Senaatin Prokuraattorin kertomus lainkäytännöstä ja lakien hoitamisesta maassa annettu Suomenmaan Valtiosäädylle 1885 vuoden valtiopäivillä. Helsinki.

Lakivaliokunnan mietintö N:o 1/1888 vp. Keisarillisen Majesteetin armollisen esityksen johdosta, jossa Suomen Säädyille hyväksyttäväksi on jätetty 1:ksi yleinen rikoslaki Suomen Suuriruhtinaanmaalle, 2:ksi asetus rangaistusten täytäntöönpanosta sekä 3:ksi asetus rikoslain voimaannapenemisestä ja mitä sen johdosta on vaarinotettavaa.

Keisarillisen Suomen Senaatin Prokuraattorin kertomus lainkäytännöstä ja lakien hoitamisesta maassa annettu Suomenmaan Valtiosäädylle 1894 vuoden valtiopäivillä. Helsinki.

Keisarillisen Suomen Senaatin Prokuraattorin kertomus lainkäytännöstä ja lakien hoitamisesta maassa annettu Suomen Kansaneduskunnalle vuonna 1907. Helsinki.

Vankeinhoitokomitean mietintö. Komiteamietintö 1921:1. Helsinki 1921.

Valtionmenojen supistamislautakunta. Komiteamietintö 1931:10. Helsinki 1931.

Rikollisuuden vastustamistoimenpiteitä harkitsemaan ja ehdottamaan asetetun komitean mietintö. Komiteamietintö 1931:2. Helsinki 1931.

LÄHTEET

Tutkimus rikollisuuden lisääntymisen syistä. Toimittanut sitä varten asetettu komitea. Komiteanmietintö 1931:16. Helsinki 1931.

Komitealta, joka on asetettu valmistelemaan ehdotusta rikoksia tehneiden nuorten henkilöiden rikosoikeudellista käsittelyä koskevan lainsäädännön uudistamisesta. Helsinki 1937. Komiteanmietintö 1937:2. Helsinki 1937.

Sakkokomitean mietintö. Komiteanmietintö 1958:11. Helsinki 1958.

Rikosoikeuskomitean mietintö. Komiteanmietintö 1976:72. Helsinki 1977.

Arkisto- ja tilastolähteet

KANSALLISARKISTO (KA)

Helsingin raastuvanoikeuden arkisto (HELRO)

Rikosasiain tuomioluettelot

- vuodet 1919, 1925 ja 1937

Rikosasiain tuomiokirjat

- vuodet 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937

Rangaistusluettelot

- vuodet 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937
- osa rangaistusluetteloista on ao. rikosasiain tuomiokirjojen yhteydessä
 - osastot II–V 1912
 - osastot II–VI 1919–1937

Sakkoluettelot

- vuodet 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937

Oikeusministeriön arkisto

Alioikeuksien rikostilastolliset taulut

- Helsingin kaupunki 1925

Senaatin oikeustoimituskunnan arkisto

Alioikeuksien rikostilastolliset taulut

- Helsingin kaupunki 1912

TURUN MAAKUNTA-ARKISTO (TMA)

Turun hovioikeuden arkisto (THO)

Rikosasiain diaariluettelot

- vuodet 1912, 1913, 1917, 1919, 1920, 1925, 1926, 1937 ja 1938 (– HELRO 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937)

Alistettujen juttujen päätöstaltiot/päätökset

- vuodet 1912, 1913, 1917, 1918, 1919, 1920, 1925, 1926, 1937 ja 1938 (– HELRO 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937)

TILASTOT

Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1900–1954. Helsinki 1913–1955.

- raastuvanoikeudessa syytetyt ja syyppääksi tuomitut henkilöt vuosina 1900–1938.
- rikokset ja rikkomukset, joista henkilöitä on raastuvanoikeudessa syyppääksi tuomittu ryhmiteltyinä rikosten ja rikkomusten laadun mukaan 1900–1938.

Helsingin kaupungin tilastokeskuksen tilastoja 1989 A 2, Helsingin väestö 1.1.1989.

Keisarillisen Suomen Senaatin prokuraattorin kertomus lainkäytöstä ja lakien voimassa pitämistä maassa. Helsinki 1907.

Suomen virallinen tilasto (SVT) XXIII Oikeustoimi. Keisarillisen Senaatin prokuraattorin alamainen kertomus 1891. Senaatin oikeustoimikunta. Helsinki 1894.

SVT XXIII Oikeustoimi. Keisarillisen Senaatin oikeustoimikunnan alamainen kertomus vuosilta 1892–1916. Senaatin oikeustoimikunta. Helsinki 1895–1917.

SVT XXIII Oikeustilasto. Oikeusministeriön kertomus vuosilta 1917–1924. Oikeusministeriö 1919–1926.

SVT XXIII Oikeustilasto. Tilastollinen tutkimus 1918 vuoden valtiorikollisista. Oikeusministeriö. Helsinki 1923.

SVT XXIII Oikeustilasto. Rikollisuus. Oikeusministeriön kertomus vuosilta 1925 ja 1926. Oikeusministeriö 1927 ja 1928.

SVT XXIII Oikeustilasto. Rikollisuus II. Syytetyt. Oikeusministeriön kertomus vuosilta 1927–1937. Oikeusministeriö 1929–1939.

SVT XXIII Oikeustilasto. Rikollisuus III. Rangaistusta kärsivät vuosilta 1927–1937. Oikeusministeriö 1930–1941.

SVT XXIII Tuomioistuinten rikollisuustilasto 1938–1950. Rikollisuus II. Tilastollinen päätoimisto 1951.

SVT XXIII Tuomioistuinten rikollisuustilasto 1945–1950. Rikollisuus II. Tilastollinen päätoimisto 1955.

SVT XII Vankeinhoito. Vankeinhoitohallituksen kertomus vuosilta 1882–1930. Vankeinhoitohallitus 1884–1932.

SVT XII Vankeinhoito. Vankeinhoitolaitoksen kertomus vuosilta 1931–1936. Vankeinhoitohallitus 1932–1937.

SVT XII Vankeinhoito. Vankeinhoitoviraston kertomus vuosilta 1937 ja 1938. Vankeinhoitovirasto 1938 ja 1939.

Neljänneustilasto rangaistuslaitoksiin otetuista henkilöistä 1938–1949. Oikeusministeriön tilasto-
toimiston julkaisu.

Kaaviot

- Kaavio 1:** Pohjoismaiden vankilukujen kehitys 1810–1965. s. 4
- Kaavio 2:** Tutkimuksen painopistealueet rikosoikeudellisessa s. 6 järjestelmässä.
- Kaavio 3:** Vankiluku vuoden lopulla 1880–2002. (Taulukko 1) s. 13
- Kaavio 4:** Vapausrangaistukseen tuomitut ja vankiluku 1900–1944, abs., kolmivuotiskeskisarvot, pinoamattomat taustakaaviot. (Taulukko 2) s. 80
- Kaavio 5:** Vangit vankilajeittain vuoden lopussa 1900–1946; pinoamaton pinta-alakaavio. (Taulukko 3) s. 84
- Kaavio 6:** Vuoden aikana vankilaan saapuneet vankiryhmät 1900–1952, abs. lkm. (Taulukko 4) s. 85
- Kaavio 7:** Vuoden aikana vankiloihin tulleet vangit 1900–1952; suhteelliset osuudet. (Taulukko 4) s. 86
- Kaavio 8:** Vapausrangaistukseen 1. oikeusasteessa tuomitut lajeittain ja ehdollisen rangaistustuomion osuus 1891–1950; abs. lkm. viisivuotiskeskisarvoin, taustalla pinoamaton pinta-alakaavio. (Taulukko 5) s. 89
- Kaavio 9:** Rangaistusvankien keskimääräiset laitoksessaoloajat rangaistuslajeittain 1900–1946. (Taulukko 6) s. 93
- Kaavio 10:** Vuosina 1905–1937 tuomittujen kuritushuonerangaistusten ja vuosina 1927–1937 vankilaan tulleiden kuritushuonevankien rangaistusten keskipituudet. (Taulukot 7 A ja B) s. 95
- Kaavio 11:** Vuosina 1923–1937 tuomittujen vankeusrangaistusten ja ja vuosina 1927–1937 vankilaan tulleiden vankeusvankien rangaistusten keskipituudet. (Taulukot 7 C ja D) s. 97
- Kaavio 12:** Ensimmäisessä oikeusasteessa tuomittujen kuritusrangaistusten lukumäärä 1900–1937 lyhyiden, enintään vuoden ja pitkien, yli 4 vuoden pituisten rangaistusten suhteelliset osuudet ja abs. lkm. (Taulukko 8) s. 99
- Kaavio 13:** Vuosina 1900–1937 rangaistustaan kärsimään tulleet kuritushuonevangit rangaistusajan mukaan; eri pituiset rangaistusvyöhykkeet 3-vuosittain; suhteelliset osuudet. (Taulukko 9 A) s. 100
- Kaavio 14:** Ensimmäisessä oikeusasteessa vankeuteen vuosina 1923–1937 tuomitut rangaistusten pituuden mukaan; suhteelliset osuudet. (Taulukko 9 B) s. 101
- Kaavio 15:** Kuritushuonevangit päärikosryhmittäin 1900–1937; suhteelliset osuudet. (Taulukko 10) s. 105
- Kaavio 16:** Kuritushuonevangit päärikostyypeittäin vuoden alussa 1900–1937; pinottainen pinta-alakaavio, abs. lkm. (Taulukko 10) s. 106
- Kaavio 17:** Vuoden aikana vankiloihin tulleet kuritushuonevangit päärikostyypeittäin 1900–1950; suhteelliset osuudet. (Taulukko 11) s. 107
- Kaavio 18:** Kuritushuonerangaistukseen 1. oikeusasteessa tuomitut rikostyypeittäin 1900–1937; abs. lkm. pinottainen pinta-alakaavio. (Taulukko 12) s. 108
- Kaavio 19:** Varkausrikoksista tuomitut kuritushuonevangit vuoden alussa 1900–1937 erittäin ja varkaustyypeittäin; abs. lukuihin rakennettu läpivalaisukaavio. (Taulukko 13) s. 111
- Kaavio 20:** Varkausrikoksista kuritushuoneeseen tuomitut kertaisuusittain 1. oikeusasteessa 1900–1937 – erikseen yksinkertaiset ja törkeät varkaudet. (Taulukko 14) s. 113

- Kaavio 21:** Väkivaltarikoksista tuomitut kuritushuonevangit vuoden alussa 1900–1937. (Taulukko 15 B) s. 115
- Kaavio 22:** Vankeusvankeja vuoden alussa rikostyypeittäin 1923–1937; suhteelliset osuudet. (Taulukko 16 A) s. 117
- Kaavio 23:** Vuoden aikana tulleet vankeusvangit rikostyypeittäin 1913–1937: suhteelliset osuudet. (Taulukko 16 B) s. 119
- Kaavio 24:** Sakkovankeja vuoden alussa 1931–1937 rikostyypeittäin; absol. luvut pinottain. (Taulukko 17 B) s. 121
- Kaavio 25:** Vuoden aikana tulleet sakkovangit rikostyypeittäin 1927–1940; abs. luvut pinottain. (Taulukko 17 A) s. 123
- Kaavio 26:** Tutkintavankeudesta poistetut 1924–1925 syytteen mukaisin rikostyypein; abs. ja suhteelliset %-luvut. (Taulukko 17 C) s. 124
- Kaavio 27:** ”Muut vangit” vuoden lopulla 1930–1937. (Taulukko 17 D) s. 126
- Kaavio 28:** Vangit vuoden 1935 lopulla rikostaustansa mukaisesti. s. 127
- Kaavio 29:** Varkausrikoksista tuomittujen ja kaikkien rangaistusvankien rangaistuslaitosajat vuosina 1900–1937 rangaistuslajeittain. (Taulukot 6 ja 18 E, G) s. 129
- Kaavio 30:** Juopumussakkovangit, juopumussakosta vuodenaikana vankilaan tulleet ja juopumuksesta yleisessä alioikeudessa sakkoon tuomitut 1919–1938. (Taulukko 19) s. 132
- Kaavio 31:** Varkausrikostuomiot yleisessä alioikeudessa rikostyypeittäin 1900–1950; absol. luvut, pinottainen pinta-alakaavio. (Taulukko 20 A) s. 134
- Kaavio 32:** Varkausrikoksista tuomitut rikostyypeittäin ja erittäin yleisissä alioikeuksissa 1900–1940; suhteelliset osuudet. (Taulukko 21) s. 135
- Kaavio 33:** Varkausrikoksista ensimmäisessä oikeusasteessa 1900–1937 kuritushuoneeseen tuomitut; ensi kertaa tuomittujen sekä aiemmin varkausrikoksista tai ryöstöistä tuomittujen osuus. (Taulukot 22 B ja C) s. 136
- Kaavio 34:** Varkausrikoksista ja ryöstöstä 1. oikeusasteessa 1900–1937 tuomitut vastaavien rikosten uusijat; aiempia tuomioita keskimäärin. (Taulukko 22 D) s. 138
- Kaavio 35:** Yleisissä alioikeuksissa väkivaltarikoksista tuomitut miljoonaa asukasta kohti 1900–1950. (Taulukko 15 A) s. 139
- Kaavio 36:** Ehdollisen rangaistustuomion käyttö varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomittaessa vapausrangaistuslajeittain 1900–1937; pääkaaviona pinoamaton pinta-alakaavio. (Taulukko 23 A) s. 142
- Kaavio 37:** Ehdollisen rangaistustuomion käyttö 1. oikeusasteessa vapausrangaistukseen tuomittaessa 1923–1937; vapausrangaistuslajeittain ja erikseen varkaustuomioissa. (Taulukko 23 B) s. 143
- Kaavio 38:** Enintään yhden vuoden pituisten vapausrangaistusten osuus kaikista vapausrangaistuksista 1. oikeusasteessa 1923–1938; vapausrangaistuslajeittain ja erikseen varkaudesta tuomitut. (Taulukko 24 A) s. 145
- Kaavio 39:** Ehdollisen rangaistuksen käyttö 1. oikeusasteessa ja erikseen varkausrikoksissa. (Taulukko 24 B) s. 146
- Kaavio 39 A:** Kuritushuonevangit rikostyypeittäin vuoden alussa 1882–1917. (Taulukko 25) s. 162
- Kaavio 40:** Ruotsi: Vanki- ja tuomiolukumäärien kehitys 1901–1940; 5-vuotiskeskiaivot. (Taulukko 26 A) s. 239
- Kaavio 41:** Laitoksessaoloajat Ruotsissa ja Suomessa 1901–1940; 5-vuotiskeskiaivot. (Taulukko 26 B) s. 243
- Kaavio 42:** Rikosrekisteririkoksista (kriminalregisterbrott) 1913–1942 tuomitut seuraamukset (päföljd); suhteelliset osuudet. (Taulukko 27 A) s. 245

- Kaavio 43:** Ruotsi: Kaikista rikosrekisteririkoksista ja erikseen varkausrikoksista 1915–1943 tuomitut; pinoamaton pinta-alakaavio. (Taulukko 27 B) s. 247
- Kaavio 44:** Ruotsi: Varkausrikoksista, pahoinpitelystä sekä murhasta ja taposta tuomitut 1901–1940; 5-vuotiskeskivoin, logaritmitaulukko. (Taulukko 27 C) s. 248
- Kaavio 45:** Näpistyksestä, varkaudesta ja törkeästä varkaudesta sekä niiden uusimisesta RL 28 luvussa säädetyt rangaistukset. s. 267
- Kaavio 46:** Varkausrikosvangit vuoden alussa 1900–1937; absol. lkm. (Taulukot 3, 10 ja 16 A) s. 289
- Kaavio 47:** Kaikki varkausrikoksista tuomitut yleisissä alioikeuksissa ja Helsingin raastuvanoikeudessa 1911–1938; abs. luvut. (Taulukko 28) s. 291
- Kaavio 48:** Helsingin raastuvanoikeudessa tuomitut rikoslajeittain 1901–1951; pinoamaton pinta-alakaavio; abs. luvut. (Taulukko 20 B) s. 292 s. 292
- Kaavio 49:** Varkausrikoksista yleisissä alioikeuksissa tuomitut rikoslajeittain 1900–1950; suhteelliset osuudet rikoslajeittain. (Taulukko 20 A) s. 293
- Kaavio 50:** Varkausrikoksista Helsingin raastuvanoikeudessa tuomitut rikoslajeittain 1901–1950; suhteelliset osuudet. (Taulukko 20 B) s. 294
- Kaavio 51:** Varkausrikoksista tuomitut kaupungeissa ja maaseudulla 1901–1937; pinoamaton pinta-alakaavio, abs. luvut. (Taulukot 28 H, K ja M) s. 299
- Kaavio 52:** Varkausrikoksista tuomitut 1901–1937 kaupungeissa ja maaseudulla 100 000 asukasta kohti. (Taulukot 28.2) s. 300
- Kaavio 53:** Poliisiopäällystä ja -miehistöä Helsingissä 1902–1939. (Taulukko 29) s. 307
- Kaavio 54:** Varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomitut Helsingin raastuvanoikeudessa 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937: ehdottomat ja ehdolliset tuomiot. (Taulukko 30 A) s. 314
- Kaavio 55:** Varkausrikoksista Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937 tuomitut sukupuolen ja rangaistuksen ehdollisuuden mukaan. (Taulukko 30 C) s. 315
- Kaavio 56:** Ehdollisen vapausrangaistuksen käyttö varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomittaessa Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1919, 1925 ja 1937; erikseen nuorena (15–17-v.) rikoksensa tehneet. (Taulukko 30 D) s. 317
- Kaavio 57:** Varkausrikoksista vapausrangaistukseen Helsingin raastuvanoikeudessa tuomittujen tekemien varkausrikosten lukumäärä vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937. (Taulukko 30 B) s. 319
- Kaavio 58:** Törkeästä varkaudesta ja (yksinkertaisesta) varkaudesta vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937 tuomitut Helsingin raastuvanoikeudessa; suhteelliset osuudet. (Taulukko 31 A) s. 321
- Kaavio 59:** Varkausrikoksista vapausrangaistukseen Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937 tuomitut kertaisuuksittain; suhteelliset osuudet. (Taulukko 31 B) s. 322
- Kaavio 60:** Varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomitut Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937; rangaistuslajit ja ehdolliset rangaistustuomiot absol. luvuin. (Taulukko 31 C) s. 325
- Kaavio 61:** Ehdottomaan kuritushuonerangaistukseen tuomitut Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937; kokonaisrangaistusten lkm. rikoslajeittain. (Taulukko 31 D) s. 328
- Kaavio 62:** Ensimmäisen kerran varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomitut vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937 rikos- ja rangaistuslajeittain; suhteelliset osuudet. (Taulukko 32 A) s. 331
- Kaavio 63:** Toisen ja useamman kerran varkausrikoksista tuomitut Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937; absoluuttiset lukumäärät. (Taulukko 32 B) s. 333

- Kaavio 64:** Varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomittujen henkilöiden kokonaisrangaistusten pituudet rikoslajeittain HELRO:ssa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937; erikseen ehdottomat rangaistukset. (Taulukko 32 D) s. 335
- Kaavio 65:** Varkausrikoksista tuomitut kuritushuonerangaistukset pituuksiensa mukaisesti ryhmiteltynä Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937; suhteelliset osuudet. (Taulukko 32 E) s. 339
- Kaavio 66:** Ehdottomaan kuritushuonerangaistukseen tuomittujen kokonaisrangaistusten keskipituuksien suhteelliset osuudet rikoslajeittain Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937. (Taulukko 33 A) s. 341
- Kaavio 67:** Varkausrikoksista enintään vuoden pituiseen vapausrangaistukseen Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937 tuomitut: ehdollisen rangaistuksen käyttö rangaistuslajeittain; abs. luvut rangaistustyypeittäin pinottuna. (Taulukko 33 B) s. 344
- Kaavio 68:** Ehdollisen rangaistustuomion käyttö varkausrikoksista tuomituissa enintään vuoden pituisissa vapausrangaistuksissa rangaistuslajeittain Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1919, 1925 ja 1937. (Taulukko 33 B) s. 345
- Kaavio 69:** Varkausuomioiden pituudet enintään vuoden pituisissa kuritushuonerangaistuksissa Helsingin raastuvanoikeudessa 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937: suhteelliset osuudet, myös ehdollisen tuomion käyttö. (Taulukko 33 C) s. 347
- Kaavio 70:** Varkausrikoksista tuomitut enintään vuoden pituiset vankeusrangaistukset Helsingin raastuvanoikeudessa 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937 ryhmiteltynä rangaistusten pituuden mukaan; suhteelliset osuudet. (Taulukko 33 E "Kaikki") s. 348
- Kaavio 71:** Ehdollisen rangaistustuomion osuus prosentteina varkausrikoksista tuomituista enintään vuoden pituisista vankeusrangaistuksista Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1919, 1925 ja 1937, osuus eri pituisista rangaistuksista. (Taulukko 33 D ja E) s. 350
- Kaavio 72:** Törkeästä varkaudesta normaalitapauksessa tuomitut keskimääräiset kuritushuonerangaistukset Helsingin raastuvanoikeudessa 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937. (Taulukko 34 A) s. 357
- Kaavio 73:** Ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta kuritushuoneeseen tuomitut Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937: tarkasteltavien tapausten lukumäärät. (Taulukko 34 C) s. 360
- Kaavio 74:** Ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta tuomitut rangaistukset Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937: suhteelliset osuudet. (Taulukko 32 C) s. 361
- Kaavio 75:** Ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937 tuomitut kuritushuonerangaistukset. (Taulukko 34 C ja D) s. 363
- Kaavio 76:** Ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta normaalitapauksessa aikuisille tuomitut kuritushuonerangaistukset keskimäärin Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937: ehdollisuuden vaikutus. (Taulukko 34 C ja D) s. 366
- Kaavio 77:** Ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta aikuisille tuomitut puhtaat yksikkökuritushuoneet keskimäärin Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937: ehdollisuuden vaikutus. (Taulukko 34 E) s. 369
- Kaavio 78:** Nuorten tekemistä törkeistä varkauksista normaalitapauksessa Helsingin raastuvanoikeudessa tuomitut vankeudet keskimäärin vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937: ehdollisuuden vaikutus. (Taulukko 35 A) s. 371
- Kaavio 79:** Yksinkertaisesta varkaudesta normaalitapauksessa tuomittujen aikuisten rangaistusten keskiarvot Helsingin raastuvanoikeudessa vuonna 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937: erikseen ehdolliset ja ehdottomat sekä puhtaat yksikkörangaistukset. (Taulukko 35 B) s. 373

- Kaavio 80:** Yksinkertaisesta varkaudesta normaalitapauksessa tuomittujen nuorten (alle 18-v. tehty) rangaistusten keskiarvot Helsingin raastuvanoikeudessa vuonna 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937: erikseen ehdolliset ja ehdottomat sekä puhtaat yksikkövankeudet. (Taulukko 35 C) s. 375
- Kaavio 81:** Useampikertaisesta varkausrikoksesta tuomittujen kuritushuonerangaistusten (normaalitapauksessa) keskipituudet Helsingin raastuvanoikeudessa 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937. (Taulukko 35 D) s. 377
- Kaavio 82:** Varkausrikostuomioissa käytetyt rangaistuksen määräämisperusteet Helsingin raastuvanoikeudessa vuonna 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937. (Taulukko 36 A) s. 385
- Kaavio 83:** Rangaistusta vähentävien perusteiden käyttö Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937. (Taulukko 36 B) s. 386
- Kaavio 84:** Rangaistusta koventavien perusteiden käyttö Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937, 362. (Taulukko 36 C) s. 387
- Kaavio 85:** Jatketusta varkausrikoksesta eräissä tapauksissa tuomittujen rangaistusten keskipituudet Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937. (Taulukko 36 D) s. 388
- Kaavio 86:** Samalla kertaa tuomittavaksi tulevat muut kuin vapausrangaistukseen johtavat varkausrikokset Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937. (Taulukko 37 A) s. 389
- Kaavio 87:** Varkausrikoksista tuomittuihin vapausrangaistuksiin yhdistettävät aiemmin tuomitut rangaistukset Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937. (Taulukko 37 A) s. 390
- Kaavio 88:** Varkausrikostuomioihin yhdistettävien aiemmin tuomittujen, vielä kärsimättä olevien rangaistusten yhteenlasketut pituudet keskimäärin vuodessa Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937. (Taulukko 37 C) s. 392
- Kaavio 89:** Yhdistämisprosentti varkausrikoksissa eli rangaistuksia yhdistettäessä se osa yhdistettävistä rangaistuksista, joka laskettiin yhteen ankarimman rangaistuksen kanssa Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937. (Taulukko 37 D) s. 393
- Kaavio 90:** Entisille punavangeille tuomittujen kokonaisrangaistusten pituudet Helsingin raastuvanoikeudessa vuonna 1919: pituusryhmien suhteelliset osuudet. (Taulukko 38 A) s. 395
- Kaavio 91:** Entisille punavangeille varkausrikoksista normaalitapauksessa tuomitut rangaistukset keskimäärin Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937: kertaisuuden ja rikostyyppin mukaan. (Taulukko 38 B) s. 397
- Kaavio 92:** Varkausrikosten tyypit kohteen ja tekotavan mukaan Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937 Turun hovioikeuteen alistetut jutut. (Taulukko 38 C) s. 398
- Kaavio 93:** Anastetun arvo Helsingissä tehdyissä alistetuissa varkausrikoksissa keskimäärin vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937. (Taulukko 38 D) s. 400

Työmies J. K. oli 25.1. 1930 Helsingin kaupungissa Perämiehenkadun varrella olevassa talossa sijainneeseen paperikauppaan johtaneesta porrassyvennyksestä luvattomasti anastanut Helsingin Sanomat nimisen sanomalehden numeroita kuusi kappaletta, arvoltaan, 88 pennin mukaan kappaleelta, 5 markkaa 28 penniä. Anastettu omaisuus oli heti saatu takaisin. Helsingin raastuvanoikeus tuomitsi J. K.:n rikoslain 28 luvun 5 §:n 2 momentin ja 8 §:n mukaan kolmaskertaisesta varkaudesta 1 vuodeksi kuritushuoneeseen ja olemaan 4 vuotta vailla kansalaisluottamusta. Tämän päätöksen vahvisti Turun hovioikeus 28.3.1930.

Työmies K. K. tuomittiin Helsingin raastuvanoikeudessa 27.8.1919 varkaudesta 4 kuukauden vankeusrangaistukseen. Hänen todettiin kuitenkin olleen teon hetkellä ehdonalaisessa vapaudessa valtiorikosoikeudessa 21.8.1918 avunannosta valtiopetokseen tuomitusta 4 vuoden kuritushuonetuomiosta, josta hänet oli armahdettu 6.12.1918 ehdonalaiseen vapauteen, jolloin hänen rangaistuksestaan oli jäljellä 3 vuotta 11 kuukautta 15 päivää. Kun mainitut rangaistukset yhdistettiin, tuli varkauteen syyllistyneelle kärsittäväksi 3 vuotta 9 kuukautta kuritushuonetta ja hän samalla menetti kansalaisluottamuksensa 9 vuoden ajaksi.

JOHDANTO

1 Tutkimuskohteen määrittely ja tarkastelutapa

Suomen ja muiden Pohjoismaiden vankilukujen kehitys

Suomessa ja muissa Pohjoismaissa¹ on etenkin 1960-luvulta alkaen kiinnitetty huomiota Suomen vankiluvun² vuosikymmeniä kestäneeseen muista Pohjoismaista poikkeavaan korkeuteen vuodesta 1918 alkaen. Viime vuosina on lisäantynyt Euroopan ja Yhdysvaltojen vankilukujen kehitystä vertaileva tutkimus, jossa keskeisimpänä kohteena on ollut Yhdysvaltain vankiluvun viime vuosikymmeninä tapahtunut jyrkkä nousu yhdeksi maailman korkeimmista.³ Keskustelua on synnyttänyt myös Suomen vankiluvun samanaikainen poikkeuksellinen

¹ Muilla Pohjoismailla tarkoitetaan tässä ja jäljempänä Ruotsia, Norjaa ja Tanskaa.

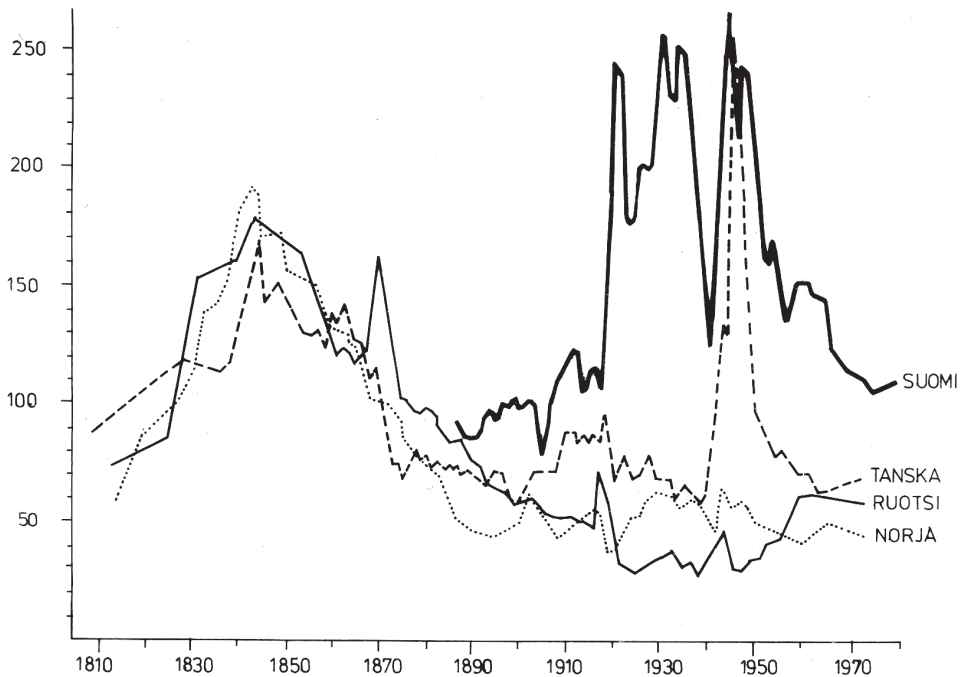
² *Vankiluku* tarkoittaa tietyllä hetkellä vankilassa olevien vankien joko absoluuttista tai väkilukuun suhteutettua lukumäärää. Yleisimmin käytetty vankiluku on vuoden ajalta laskettu päivittäinen keskivankiluku suhteutettuna väestön lukumäärään, tavallisesti 100 000 asukkaaseen. Keskivankiluku on tarpeen tasoittamaan vankiluvun melko voimakkaitakin vuoden aikaisia vaihteluja ja väkilukuun suhteutettuna se mahdollistaa kansainvälisen vertailun. Tutkimuksessa on eri vankiryhmistä käytetty pääasiassa tammikuun ensimmäisen päivän absoluuttisia vankilukuja, koska vankiryhmiä koskeva yksityiskohtainen tilastotieto on saatavissa joko vuoden ensimmäiseltä tai viimeiseltä päivältä. Vuoden vaihteessa vankiluku ei ole kausivaihtelujen ylä- eikä alatasolla, vaan melko lähellä keskivankilukua. Vankipopulaatiolla saatetaan joissakin ulkomaisissa kirjoituksissa tarkoittaa samaa kuin vankiluvulla. Vankiluvun kehitystä paljon tutkinut Timo Aho tarkoittaa vankipopulaatiolla niitä vankeja, jotka palaavat säännöllisesti vankilaan, ks. Aho 1988 s. 19.

³ Yhdysvaltain vankiluku on suhteellisen lyhyessä ajassa kohonnut erääksi maailman korkeimmista. USA:n vankiluku 100 000 asukasta kohti oli vuoden 2000 alussa 709, kun esimerkiksi Suomen vastaava lukema oli 59. USA:ssa on jo yli 2 miljoonaa vankia, ks. Christie 2000 s. 1. Euroopan vankiluku on myös kasvussa. Tähän liittyvä kirjoittelu vankiluvun kohoamisen syistä on ollut runsasta. Liittymäkohtia on havaittu muun muassa yhteiskunnan taloudellisiin ja sosiaalisiin rakenteisiin, uusliberalistiseen talouspolitiikkaan, eristämiseen perustuvien idologioiden vahvuuteen hoitoideologian kustannuksella, vankiloiden ja rikoskontrollin yksityistämisen seurauksiin, vakavan kansainvälisen rikollisuuden lisääntymiseen, mustien huumerikoksenteikijöiden eristämiseen, median toimintaan ja populistiseen kriminalipolitiikkaan, jatkuvasti koventuvaan lainsäädäntöön, pidentyneisiin vapausrangaistuksiin ja vankilassaoloaikoihin, korkeisiin minimirangaistuksiin, suureen tutkintavankien määrään sekä valvottuun ehdonalaiseen vapauteen päästämiseen. Ks. esim. Melossi 1994, Kuhn 1996, Walmsley 1997, Tournier 1997, Franck 1997, Kruize 1997, Cavadino & Dignan 1997, Mathiesen 1997, Christie 2000, Tonry 1999, Lappi-Seppälä 1982b, 1998b ja 2003, Kekkonen & Ylikangas 1982, Aho 1981, Laine 1997 ja Kangaspunta ym. 1998, 1998, Aromaa 2002, Diinkel & Snacken 2000a ja 2000b ja Walmsley & Joutsen 1998.

aleneminen 1970-luvun puolivälistä pohjoismaiselle tasolle 1990-luvulla.⁴ Päin vastoin kuin yleensä luullaan rikollisuuden määrän ja vankiluvun välillä ei ole havaittu olevan suoraa yhteyttä. Viime aikoina on kiinnitetty huomiota myös Suomen vankiluvun vuodesta 1999 alkaneeseen uuteen nopeaan kasvuun.⁵ Kysymykset vankiluvun muutosten syistä ja muutoksen sääntelykeinoista ovat Suomessa ajankohtaisia.

Kaavio 1. Pohjoismaiden vankilukujen kehitys 1810–1965.

VANGIT/100 000 ASUKASTA

Lähde: Nils Christie 1968 s. 170.

⁴ Suomen vankiluvun 1970-luvulta alkanutta vähenemistä koskevista arvioista ks. Christie 1993 ja 2000, Lång 1989a, Aho 1991 ja 1997, Laine 1991, Törnudd 1993, Danielsson 1997 Lappi-Seppälä 1998b ja 2003, Kekkonen 2002 ja 2003, Rikollisuustilanne 1999 s. 200–203, ja Rikollisuustilanne 2000 s. 230–232 ja Vankeinhoidon vuosikertomus 2000, Vankeinhoidon ja kriminaalihuollon vuosikertomus 2001 ja 2002. Myös Itävallassa, Kyproksella ja Sloveniassa on vankiluku saatu hallintaan ks. Kangaspunta 1998 taulu 30 s. 123. Suomen vankiluku aleni ilman, että rikollisuuskehitys Suomessa olisi vastaavana aikana poikennut muiden Pohjoismaiden rikollisuuskehityksestä, ks. Lappi-Seppälä 1998b.

⁵ Esim. Aho 2002 ja Lappi-Seppälä 2003, sekä Vankeinhoidon ja kriminaalihuollon tilastoja 2002. Vuoden 2003 keskivankiluku Suomessa oli 3 548 (epävirallinen tieto). Tämä on kolmannes enemmän kuin vuonna 1999.

Nils Christie tarkasteli jo vuonna 1968 Pohjoismaiden vankimäärien kehitystä 1800-luvun alkupuolelta lähtien ja kuvasi samalla oheisella kaaviolla (1) kehitystä. Suomen vankiluku näkyy kaaviossa vasta 1800-luvun loppupuolelta alkaen. Tuolloin Pohjoismaiden vankiluvut eivät olennaisesti poikenneet toisistaan.

Kaaviosta voidaan havaita, että Suomen vankiluku oli 1800-luvun lopusta alkaen lyhytaikaisia poikkeuksia lukuun ottamatta 1900-luvulla nousussa ja ajoittain varsin korkealla. Sen sijaan muissa Pohjoismaissa 1800-luvun puolivälistä alkanut vankien väheneminen jatkui vielä 1900-luvun taitteessa ja pysytteli koko 1900-luvun suhteellisen alhaisella tasolla.⁶ Suomen vankiluku kohosi vuoden 1918 kansalaissodan⁷ jälkeen aikaisempaa selvemmin muiden Pohjoismaiden tason yläpuolelle ja pysytteli sen jälkeen pitkään korkealla.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on etsiä selitystä Suomen vankiluvun nousulle vuoden 1918 kansalaissodan jälkeen muiden Pohjoismaiden vankilukuja selvästi korkeammalle. Selvitettävänä on erityisesti, mikä osuus rangaistuskäytännön mahdollisella kovenemisellä oli vankiluvun kohoamiselle. Mainittujen tavoitteiden saavuttamiseksi on välttämätöntä kohdistaa tutkimus myös rikollisuuden ja rikoslainsäädännön muutoksiin ja arvioida niiden vaikutuksia rangaistuskäytäntöön ja vankilukuun.

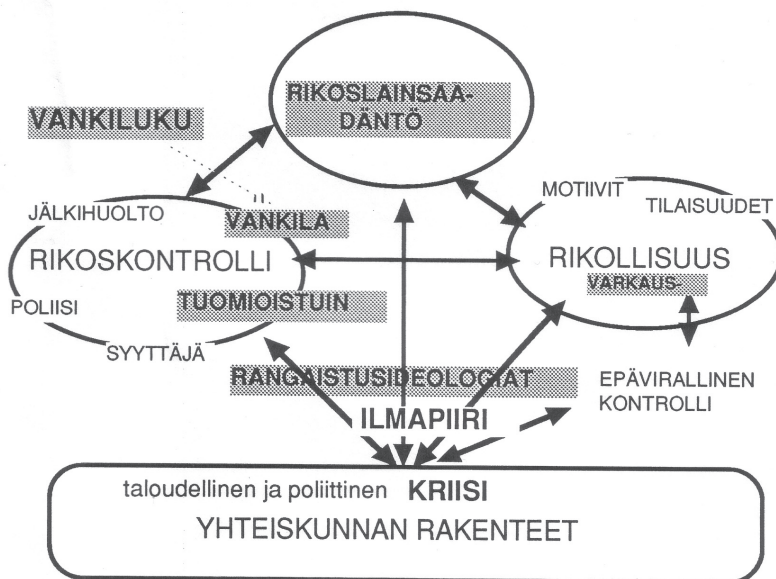
⁶ Ainoastaan Tanskan vankiluku pysytteli Suomen vankiluvun tuntumassa vuoteen 1918 asti ja tavoitteli toisen maailmansodan aikana lyhytaikaisesti Suomen korkeaa tasoa.

⁷ *Vuoden 1918 sotaa* voitaisiin tässä tutkimuksessa yhtä hyvin tai ehkäpä paremminkin luonnehtia kansalaissodan sijasta käsitteellä sisällissota, koska taisteluihin osallistui ulkopuolisia joukkoja. Ks. *Ylikangas* 1993 s.110–114. Molemmat käsitteet ovat melko neutraaleja. Kysymys on vähäisestä näkökulmaerosta, jossa kummatkin käsitteet ovat perusteltavissa. Kansalaissota-nimityksen käyttämisellä tässä tutkimuksessa halutaan painottaa sitä, keiden välillä taistelu vallasta viime kädessä käytiin eikä niinkään sitä, kuinka ratkaiseva osuus ulkomaisilla joukoilla oli sodan kääntymisessä valkoisten voitoksi. Kun tutkimuksessa oletetaan sodan raskaimpien ja pikäaikaisimpien seurausten olevan yhteydessä siihen, että oman maan kansalaiset – osin harhautettunakin – asettuivat toisiaan vastaan, käytetään tässä tutkimuksessa kansalaissodan käsitettä. Kansalaissota-käsitteen aikalaisikäytöstä ks. *Väisänen* 1993 s. 98–102. Asiayhteydestä riippuen käytetään tutkimuksessa vuoden 1918 sodasta myös muita nimityksiä. Muiden mahdollisten käsitteiden painolastina on usein liiallinen painottuminen sodan voittaneen tai hävinnen osapuolen aikalaisnäkökulmaan. Tällaisia käsitteitä ovat esimerkiksi kapina, vapaussota ja luokkasota. Esimerkiksi vapaussotanimitys syntyi sodan aikana valkoisten rekrytoinnin helpottamiseksi ja taistelumoraalin ylläpitämiseksi ja korosti sodan luonnetta ensi sijaisesti venäläisiä vastaan käytävänä taisteluna. Tosiasiasa pääasiallinen taistelu vallasta käytiin omien kansalaisten välillä. Punaisten joukoissa taisteli muutamia tuhansia vapaaehtoisia venäläisiä sotilaita. Toisaalta valkoiset saivat merkittävää apua Saksasta ja jossain määrin myös Ruotsista. Myös vallankumous ja vastavallankumous ovat mahdollisia tapahtumien kuvauksia. Ks. vuoden 1993 Historiallisessa aikakauskirjassa edellä mainittujen kirjoitusten lisäksi *Ehnrothin* (s. 102–105), *Haapalan* (s. 105–110), *Alapuron* (s. 114–116) ja *Mannisen* (s. 116–120) artikkeleita vuoden 1918 sodan nimityksistä. Ks. myös *Kekkonen* 1998 s. 49 ja siinä alav. 15 viitattu kirjallisuus.

Rikosoikeudellisen järjestelmän toiminta

Vankiluku oli 1900-luvun alkuvuosikymmeninä pääasiassa rikosoikeudellisen järjestelmän tuote.⁸ Vankiluku määräytyi ennen kaikkea tuomittujen vapausrangaistusten määrän ja pituuden sekä välittömästi vapausrangaistusten täytäntöönpanon kestoon vaikuttavien seikkojen perusteella. Näihin puolestaan vaikuttivat muun rikosoikeudellisen järjestelmän toiminta ja rikollisuuden muutokset. Vankiluvun muutosten ymmärtäminen ja selittäminen vaatii siten rikosoikeudellisen järjestelmän keskeisten osatekijöiden toiminnassa tapahtuneiden muutosten paikantamista ja muutosten vaikutusten arviointia.⁹

Kaavio 2. Tutkimuksen painopistealueet rikosoikeudellisessa järjestelmässä.¹⁰

⁸ Nykyisin vangit ovat vankilassa vieläkin selvemmin rikosoikeudellisen järjestelmän toiminnan tuloksena. Vankiloita on aiemmin käytetty paljolti muiden kuin rikoksentehtäjäiden säilyttämiseen. Vielä 1800-luvun alkupuolella suurin osa vangeista oli menettänyt vapautensa muulla kuin rikoksen perusteella, ks. *Virtanen* 1944 s. 111–114, *Letto-Vanamo & Ylikangas* 1981 s. 59 ja 60 sekä *Lappi-Seppälä* 1982 s. 110–112. Vuonna 1882 enää joka viides vanki oli vankilassa muun kuin rikoksen johdosta, ks. *Hannula* 1981 s. 90 ja 91. Eri asia on, että tuolloin rangaistusvangeista noin puolet oli irtolaisia, loisia, päiväläisiä tai mustalaisia, ks. *Aho & Karsikas* 1980 s. 24 ja 64. Aho katsookin, että 1800-luvun lopulla ja vielä 1900-luvun alussakin suuri osa vangeista ei ollut vankilassa niinkään rikosten kuin lähinnä varattomuuden, siveettömän käyttäytymisen tai henkisen vajavuuden takia. Vankien moniaineksisuuden taustalla Aho näkee teollistumisen ks. *Aho* 1981 s. 258 ja 259. Ks. tarkemmin jäljempänä luku 2.2, ”Tapio Lappi-Seppälä” erit. alav. 67.

⁹ Kekkonen mukaan nimenomaan vapausrangaistusten määrä ja pituus selittävät vankiluvun tasoa ja vaihteluita. Varsinkin lyhyellä aikavälillä vankilukuun vaikuttavat myös monet muut tekijät kuten rikollisuuden määrä ja rakenne sekä erilaiset lainsäädännölliset ratkaisut. Ks. *Kekkonen* 1991 s. 115.

¹⁰ Kuviossa on vahvistettuna tutkimuksen pääkohteet. Kaavion nuolet eivät pyri antamaan täydell-

Kansalaisista oli ilmaus vakavasta yhteiskunnallisesta kriisistä. Tutkimuksen tavoitteena onkin selvittää millaisia vaikutuksia tällaisella syvällä kriisillä on rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaan.

Rikosoikeudelliseen järjestelmään luetaan tavallisesti rikollisuuden määrittelyssä ja sääntelyssä työskentelevien viranomaisten toiminta. Rikosoikeudelliseen järjestelmään kuuluvia keskeisiä viranomaisia ovat rikosten esitutkiminnan, syyttämisen ja tuomitsemisen sekä rangaistusten täytäntöönpanon piirissä työskentelevät poliisi-, syyttäjä-, tuomioistuim-, vankeinhoito- ja kriminaalihuoltoviranomaiset. Näiden viranomaisten toiminta eräin täydennyksin muodostaa samalla rikoskontrollin. Rikoskontrollissa toimivien viranomaisten lisäksi rikosoikeudelliseen järjestelmään luetaan tässä eduskunnan rikoslainsäädäntöä koskeva päätöksenteko sekä rikoslainsäädäntöä valmistelevat viranomaiset.¹¹ Tutkimuksessa on keskitytty rikosoikeudellisen järjestelmän keskeisiin toimintoihin.¹²

listä kuvaa niistä monimutkaisista vuorovaikutussuhteista, joita rikosoikeudellisen järjestelmän eri osilla on toisiinsa, ks. esim. ideologian ja yhteiskunnan rakenteen välisestä suhteesta jälj. luku 3.4.

¹¹ Anttilan ja Heinosen mukaan rikosoikeudelliseen järjestelmään kuuluvat rikoslainsäädäntö ja viranomaisten toiminta, joita kaaviossa kuvaavat rikoslainsäädäntö ja rikoskontrolli, ks. *Anttila & Heinonen* 1977 s. 46. Rikollisuuskontrollista ks. esimerkiksi *Lappi-Seppälä*, ”Kontrolliviranomaisten toiminta” julkaisussa *Rikollisuustilanne 2000* s. 168 ss. Laajassa mielessä rikosoikeudelliseen järjestelmään voidaan lukea myös taustalla olevat yhteiskunnan rakenteelliset tekijät, joita ovat mm. taloudelliset, sosiaaliset ja poliittiset rakenteet.

Rangaistusideologiat ja etenkin ihmisten suhtautumista rikollisuuteen kuvaava ”ilmapiiri” ovat välillisiä tekijöitä, joiden itsenäistä osuutta rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaan on usein vaikea todentaa. Rikosoikeudellisen järjestelmän osatekijöitä ei voida tutkia kokonaisuudesta irrallisena. Esimerkiksi Cavadino ja Dignan toteavat tämän Englannin rangaistusjärjestelmää koskevassa kirjassaan, jossa useissa luvuissa tarkastellaan rikosoikeudellista järjestelmää kokonaisuudessaan ks. *Cavadino & Dignan* 1997 s. 1.

Rikollisuutta säätlee virallisen kontrollin ohella myös *epävirallinen kontrolli*: käytösrikkomusten epävirallinen järjestelmä ja yhteiskunnallisten normien ”sisäistäminen”. Epävirallisen järjestelmän toiminnan tehokkuus ja siinä tapahtuneet muutokset vaikuttavat siihen, kuinka suuren osan virallinen rikosoikeudellinen järjestelmä saa rikollisuuden ja poikkeavuuden sääntelyssä.

Aromaa jakaa rikoksen loogisiin elementteihin. Niitä voidaan kuvata toisaalta motivaatiolla ja kyvyllä sekä toisaalta tilaisuudella, kohteella ja uhrilla. Näihin vaikuttaa kolmas osio: virallinen ja epävirallinen kontrolli, ks. *Aromaa* 1993 s. 63. Rakennetekijät voivat vaikuttaa näihin kaikkiin. Kaavion ”rikollisuus”-kohdasta nämä eivät selkeästi näy. Kaaviosta ilmenee myös, että vaikutussuhteet ovat kahdensuuntaisia: rikosoikeudellisen järjestelmän toiminta on monimutkaisten vuorovaikutussuhteiden tuosta.

¹² Lainvalmistelun, lainsäädännön vaikutusten ja tuomioistuinten ratkaisutoiminnan tarkastelua voidaan Kekkonen tavoin pitää keskeisenä oikeuspolitiikan ja oikeudellisten instituutioiden ja niihin liittyvien oikeuskulttuuristen piirteiden analyysissä. Ks. *Kekkonen* 1998 s. 8. Tuorin mukaan lainsäädäntö, lainkäyttö ja oikeustiede ovat oikeudellisia toimintoja, joilla on institutionaalinen luonne. Ks. *Tuori* 2000 s. 146–162. Rikosten ilmitulolla sekä poliisi- ja syyttäjäviranomaisten toiminnassa tapahtuneilla muutoksilla on myös vaikutuksensa. Tässä tutkimuksessa kiinnitetään jossain määrin huomiota *poliisiviranomaisten* lukumäärässä tapahtuneisiin muutoksiin ja tarkastellaan niiden vaikutusta kehitykseen. Helsingin poliisien lukumäärän suhdetta varkausrikollisuuden muutoksiin tarkastellaan osan II luvussa 1.4.4.

Rikosoikeudellisen järjestelmän perimmäisenä yleistavoitteena on yleisestää-
vyys. Rangaistuksen yleisestäävällä vaikutuksella tarkoitetaan sen vaikutusta
yleiseen lainkuuliaisuuteen ennen kaikkea sen pelotusvaikutuksen kautta. Ny-
kyisin uskotaan rikosoikeudellisen järjestelmän yleisestäävän vaikutuksen toteu-
tuvan lähinnä normien sisäistämisenä. Vuoden 1889 rikoslaki perustui sekä sovi-
tusajatukseen että yleisestäävyyteen.¹³

Rikosoikeudellinen järjestelmä määrittelee, sääntelee ja tuottaa rikollisuutta,
rikostuomioita ja rangaistuksia. Rikosoikeudellinen järjestelmä perustuu vallan-
käyttöön. Se antaa viranomaisille toimivallan puuttua voimakkaasti yksilön va-
pautteen ja elämään. Poliisilla on oikeus pidättää, tuomioistuimilla on oikeus
vangita ja tuomita ehdottomaan vapausrangaistukseen, joka pannaan täytäntöön
vankilassa.

Rikoslain kokonaisuudistuksen perustana olevan rikosoikeuskomitean mie-
tinnön mukaan rikosoikeudellisen järjestelmän tehtävänä on ennen kaikkea
rikollisuuden sääntely ja määrittely. Samalla rikosoikeudellinen järjestelmä
on osa valtion oikeuspoliittista rakennetta. Yhteiskunnan rakenne ja yhteis-
kunnan voimasuhteet vaikuttavat siihen, mitkä käyttäytymismuodot määritel-
lään rikoksiksi ja millaisia rangaistuksia käytetään. Yhteiskunnallisina kriisi-
aikoina rangaistusjärjestelmää on useasti käytetty yhteiskunnallisten muutos-
ten vastustamisessa. Tällaisissa olosuhteissa rangaistusjärjestelmän luonne
yhteiskunnallisena pakkokeinona korostuu ja pelkistyy muutoinkin. Sen joh-
dosta on pyrittävä kehittämään tätä järjestelmää sellaiseksi, että oikeusturva-
takeet ja yleensäkin järjestelmän toiminnan laadullinen taso kestävät poik-
keuksellistenkin tilanteiden aiheuttamat rasitukset.¹⁴

¹³ Rangaistusteorioiden jaetaan tavallisesti absoluuttisiin ja relatiivisiin rangaistusteorioihin. Edellisten mukaan rangaistus on tapahtuneen rikoksen oikeudenmukainen sovitus. Relatiivisten rangaistusteorioiden mukaan rangaistuksella tähdätään tulevaisuuteen, pyritään estämään uusia rikoksia. Relatiiviset teoriat voivat painottaa rangaistuksen yleisestäävää tai erityisestäävää vaikutusta. Yleistävällä vaikutuksella tarkoitetaan rangaistuksen vaikutusta muihin kuin rangaistavaan itseensä, sen vaikutusta yleiseen lainkuuliaisuuteen. Erityisestäävällä vaikutuksella tarkoitetaan rangaistuksen vaikutusta rangaistun itsensä tulevaan käyttäytymiseen. Ks. esim. *Koskinen* 2001 s. 17–21. Rangaistusteorioiden kehityksestä tarkemmin osan I luvussa 4.2.

¹⁴ *Rikosoikeuskomitea* 1976 s. 38–39. Ks. myös *Mäkelä* 1973. Samansuuntaisesti ”valtarakenteiden puolustamiseksi” määrittelevät rikosoikeudellisen järjestelmän tehtävät myös *Kekkonen & Ylikangas* 1983 s. 190 ja 1982 s. 47. Mitkä teot määritellään rikoksiksi riippuu myös Träskmanin mukaan yhteiskunnan taloudellisista ja kulttuurisista olosuhteista sekä yhteiskunnan valtarakenteista, ks. *Träskman* 1974 s. 17. *Backmanin* mukaan valtio on koko oikeusjärjestyksen kannatinpilari. Oikeusnormit ovat riippuvaisia vallitsevasta valtiotyypistä ja -muodosta. Oikeus toisaalta syntyy ja kehittyy valtiollisen tahdon muodossa ja toisaalta valtion pakkokoneisto toimii oikeusjärjestyksen toteutumisen takeena, ks. *Backman* 1976a s. 16. Lappi-Seppälän mukaan rikosoikeutta ja rangaistusjärjestelmää tarvitaan järjestäytyneen yhteiselämän ja ylipäättään siedettävien elinolojen turvaamiseksi. Rikosoikeudellinen järjestelmä on välttämätön ja myös toimiva keino oikeushyvien suojelemiseksi, ks. *Lappi-Seppälä* 1994a s. 32–40. Rikosoikeudellinen järjestelmä, rangaistusjärjestelmä tai pelkästään vapausrangaistus on myös asetettu kokonaan kyseenalaiseksi.

Tarkastelutapa

Rikoslainsäädännön ja -tuomioiden vaikutusten arvioimisessa huomio on suunnattu vapausrangaistuksen käytön kannalta merkityksellisessä rikoslainsäädännössä, tuomittujen vapausrangaistusten muodostumisessa sekä vankien rikostaustassa tapahtuneisiin muutoksiin. Rikollisuus, lainsäädäntö, rikostuomiot ja vankirakenne ikään kuin läpivalaistaan rikostyyppikohtaisten muutosvirtojen sekä rangaistusten määräämisen ja yhdistämisen käytännöissä tapahtuneiden muutosten havaitsemiseksi. Tarkastelun keskipisteenä on varkausrikollisuuden sääntely.

Vankirakenne, rikoslainkäyttö ja rikoslainsäädäntö muodostavat tutkimuksessa kukin oman tarkastelutasonsa. Vankiluvun ja vankirakenteen muutokset muodostavat tutkimuksen perustarkastelutason ja tutkimuksen periodisoinnin lähtökohdan. Tutkimuksessa edetään tarkastelutasolta toiselle lähtien vankirakenteesta ja siirtyen rikostuomioihin, tuomioista lainsäädäntöön ja lopulta rikollisuustilanteeseen. Rikollisuuden kehitystä tarkastellaan pääasiassa rikostuomioiden tasolta ilmenevien tietojen pohjalta. Tutkimuksen punaisena lankana ovat eri tarkastelutasoissa tapahtuneiden olennaisten muutosten tasolta toiselle tapahtuneiden siirtymisten ja heijastusvaikutusten paikantaminen ja analysointi. Tutkimuksen kohde ja muutoskohdat täsmentyvät tutkimuksen edetessä tarkastelutasolta toiselle. Kullakin tasolla edetään kehityksen päälinjoista kohti havaittujen muutoskohtien yksityiskohtaisempaa tarkastelua. Tutkimuksessa huomio on keskeisten oikeudellisten muutosten luonteen, laajuuden ja pysyvyyden arvioimisessa.

Yleisestä erityiseen siirtyminen ilmenee myös tutkimuksen kaksiosaisessa rakenteessa. Ensimmäisessä osassa selvitetään vankiluvun, rikostuomioiden ja rikoslainsäädännön muutosten pääpiirteet ja toisessa osassa tarkastellaan yksityiskohtaisesti Helsingin raastuvanoikeuden varkausrikoksista tuomitsemia rangaistuksia.

Jo tutkimuksen tavoitteenasettelu edellyttää huomion kiinnittämistä muiden Pohjoismaiden vankilukujen kehitykseen. Suomen rikosoikeudellisen järjestelmän toiminnassa havaittujen muutosten merkityksen ja painoarvon ymmärtäminen edellyttää kehityksen tarkempaa vertaamista ainakin yhdessä Skandinavian

Abolitionististen käsitysten mukaan rikosoikeudellinen järjestelmä ei ole eettisesti oikeutettu. Erityisesti rangaistuksen yleisestäävyyteen palautuvat oikeuttamisyritykset eivät täytä toisen kunnioittamisen vaatimusta. Abolitionistisista käsityksistä tarkemmin ks. *Hirvonen* 1994 s. 83–114 ja sama 2003 s. 84 ja 85.

Kekkosen mukaan rikosoikeudellinen järjestelmä on osa oikeuskulttuuria, johon kuuluvat oikeuden eri tasoille sijoittuvat käytännöt ja toimintatavat, lainsäädännölliset ja institutionaaliset rakenteet sekä ajattelumallit. Ks. *Kekkonen* 1998 s. 6. Oikeuskulttuuri on Tuorin mukaan pintatasoa syvemmälle ulottuva ja sitä hitaasti muuttava oikeudellisten käytäntöjen ja ajattelumallien kerrostuma. Ks. *Tuori* 2000 s. 167, 212–217.

maassa tapahtuneeseen kehitykseen siinä määrin kuin se saatavilla olevan aineiston valossa on mahdollista. Vertailumaaksi on valittu Ruotsi, jonka oikeuskulttuuri on Suomea lähellä ja jonka kanssa Suomella on yhteistä valtiollista historiaa.

Rikoslainsäädäntö ja oikeuskäytäntö

Lainkäytössä erityinen huomio on rangaistusharkinnassa rangaistusasteikkojen puitteissa. Suuntaamalla huomio tiettyihin vuosiin ennen ja jälkeen kansalaissodan pyritään selvittämään, onko rangaistuksen mittaamisessa tapahtunut merkittäviä muutoksia kansalaissodan vaikutuksesta. Tarkastelun kohteena ovat myös rikoksen uusimisen ja rangaistusten yhdistämisen vaikutus lopullisen rangaistuksen ankaruuteen.

Rikoslainsäädännöllä voidaan vaikuttaa vankilukuun ennen kaikkea muuttamalla rangaistavien tekojen määrittelyä tai yksittäisistä rikoksista säädettyjä rangaistuksia taikka rikosseuraamuksia, rangaistuslajien valintaa tai rangaistusten yhdistämistä koskevia yleisiä säännöksiä. Tällöin rikoslainsäädännön vaikutus vankilukuun välittyy vapausrangaistusten määrän tai pituuden muutoksina. Vankilukuun vaikuttaa myös välittömästi vapausrangaistusten kestoa muuttava rikoslainsäädäntö, kuten ehdonalaista vapauttamista tai tutkintavankeusajan lukumista rangaistusajaksi koskevat säännökset. Näiden säännösten vaikutuksesta todellinen laitoksessaoloaika muodostuu säännönmukaisesti enemmän tai vähemmän tuomioistuimen tuomitsemaa aikaa lyhyemmäksi.¹⁵

Rikoslainsäädäntö on tutkimuksen kohteena mainitussa laajuudessa kuitenkin siten täsmennettynä, että lainsäädännön yksityiskohtaisen tarkastelun kohteena ovat varkausrikoksia koskevat erityiset säännökset ja yleisten säännösten merkitys varkausrikoksista annettuihin tuomioihin. Vastaavasti tutkimuksessa päähuomio kohdistetaan varkausrikollisuutta koskeviin tuomioihin ja varkausrikoksista tuomittujen osuuteen vankiluvusta. Myös varkausrikollisuuden määrään vaikuttavia tekijöitä selvitetään.

¹⁵ Lisäksi etenkin lainsäädäntöteitse toteutetuilla yleisillä armahduksilla, mutta myös valtion päämiehen toimesta myönnettävillä yksittäisillä armahduksilla voidaan vaikuttaa vangin vapautumisen hetkeen. Armahdusoikeuden historiasta autonomian ajan Suomessa tarkemmin ks. *Kotkas* 2003.

Vangin lopullisesta vapauttamishetkestä päättävät yleensä vankeinhoitoviranomaiset lähinnä ehdonalaista vapauttamista koskevan sääntelyn rajoissa. Vapautumisen hetken määräytymiseen vaikuttavat mm. suoritettava kokonaisrangaistus, laitokertaisuus, vangin käyttäytyminen vankilassa ja arvio vapaudessa selviytymisen todennäköisyydestä. Tosin vankeinhoitoviranomaisten harkintavalta ei ole ollut rajoittamatonta: vankilassaoloajan pituus on ollut yhteydessä usein hyvin kaavamaisiin yhdistämis- ja yhteenlaskusääntöihin sekä vahvistettuihin käyttäytymisen tarkkoihin arviointiluokituksiin. Vankeinhoitoviranomaisten vapauttamiskäytännön mahdollisia muutoksia ja vaikutuksia vankien laitosaikoihin ei tässä tutkimuksessa tarkemmin tarkastella, jollei niihin liity lainsäädännöllisiä muutoksia.

Muutosten selittäminen

Muutoksia tarkastellaan lopuksi ideologioiden ja yhteiskunnan rakenteiden kautta tavoitteena vankiluvussa ja muun rikosoikeudellisen järjestelmän keskeisissä osissa havaittujen muutosten selittäminen. Ideologiat ja yhteiskunnan rakenteet muodostavat tavallaan kumpikin oman tarkastelutasonsa, joskin perimmäisimmän selityksen uskotaan löytyvän yhteiskunnan rakenteellisista muutoksista.

Rikosoikeudellisessa järjestelmässä havaittujen muutosten selittäminen vaatii merkittävien yhteiskunnan rakenteellisten ja ideologisten muutosten paikantamista ja niiden vaikutusten analysointia.

Kansalaissotaan johtaneiden tapahtumien ja yhteiskunnan kriisiytymisen peruspiirteistä ja seurausvaikutusten päälinjoista vallitsee laaja yksimielisyys. Tämän vuoksi tutkimuksen tehtävänä rakennetasolla on lähinnä arvioida, millainen yhteys rikosoikeudellisen järjestelmän toiminnassa havaituilla muutoksilla on kansalaissodan jälkeisiin muutoksiin yhteiskunnan taloudellisessa, sosiaalisessa, kulttuurisessa ja valtapoliittisessa rakenteessa. Pitkäaikaisten vaikutusten selvittämiseksi on ollut tarpeen tarkastella myös 1930-luvun taitteen kriisin vastaavia vaikutuksia. Ideologiatasolla on syytä arvioida rangaistusideologioiden merkitystä ja painoarvoa muutosten osana.¹⁶ Myös oikeustieteen asemaa rangaistusideologioiden muodostumisessa ja lainsäädännön muutoksissa arvioidaan.

Tutkimuksen osat

Tutkimus on kaksiosainen. Alun johdannossa määritellään tutkimuksen kohde ja tarkastellaan tutkimuksen aihetta käsitteleviä aikaisempia tutkimuksia ja muita kirjoituksia. Tutkimuksen ensimmäisen osan ytimen muodostavat vuosisadan alkuvuosikymmenten kehitystä kuvaava ja analysoiva vanki- ja tuomioistuintilastoihin perustuva tarkastelu sekä lainsäädännön kehitystä kuvaava ja arvioiva pääasiassa lainvalmisteluaineistoon pohjautuva tarkastelu. Tutkimuksen jälkimmäinen osa rakentuu pitkälti arkistoista kootun Helsingin raastuvanoikeuden varkaustuomioita koskevan aineiston erittelystä. Tutkimuksen lopussa, tutkimustuloksissa, tarkastellaan tutkimuksen antamia vastauksia johdannossa esitettyihin tavoitteisiin ja kysymyksiin.¹⁷

¹⁶ Rangaistusideologiasta ja oikeusideologista enemmän jäljempänä osa I, luku 3.4.

¹⁷ Siltala jakaa tutkijan itseymmärryksen kuuteen osatekijään. Nämä liittyvät tutkimuksen kohteen määrittelyyn, tiedonintressiin, tieteen ideologiaan, tutkimusmetodiin, tieteenkuvaan ja tutkimustuloksiin, ks. *Siltala* 2002. Siltalan ajatuksia on hyödynnetty tämän tutkimuksen johdannon jäsenyyksessä ja sen suhteessa tutkimustuloksiin.

2 Suomen vankiluvun kohoaminen ja siitä annetut selitykset

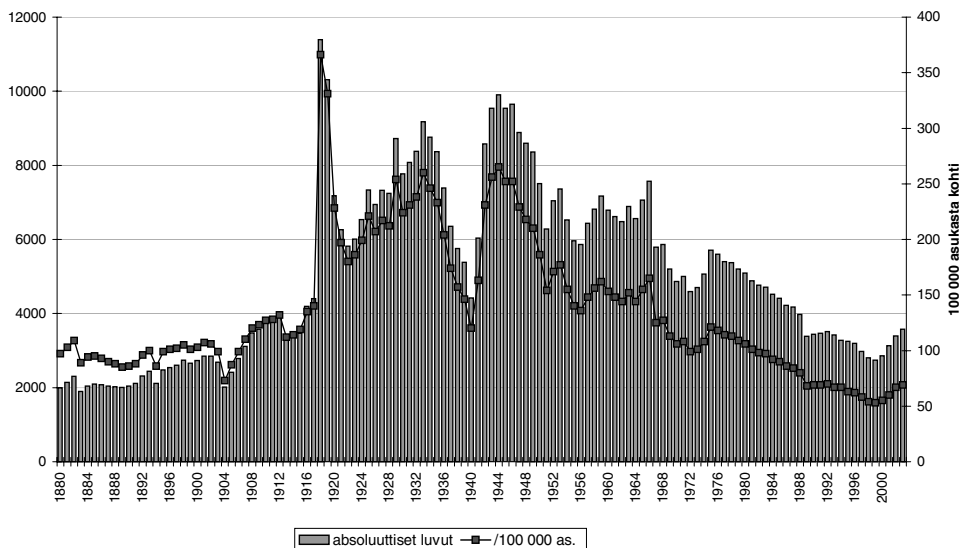
2.1 SUOMEN VANKILUVUN KEHITYS 1880-LUVULTA ALKAEN

Suomen vankiluvusta on täsmällistä tietoa vasta vuodesta 1881 alkaen, jolloin vankeinhoitohallitus perustettiin. Vankiluvussa ei vielä 1880-luvulla tapahtunut merkittäviä muutoksia. Vankiluvun nousun alku näyttää ajoittuvan 1880- ja 1890-luvun taitteeseen. Vankiluku kohosi 1880-luvun lopun runsaasta 2 000 vangista 2 700 vankiin 1900-luvun alkuun mennessä ja 4 400 vankiin 1917 mennessä. Vankiluvun nousu oli vuoteen 1915 asti tasaista muutamaa lyhytaikaista notkahdusta lukuun ottamatta.¹⁸ Suomen vankiluvun huippuvuoden 1918 lopulla vankiluku oli selvästi yli 11 000. Nousu kohti tuota huippua alkoi vuoden 1915 lopusta, jolloin vankiluku oli vajaat 3 500.¹⁹

Vankiluku laski nopeasti vuoden 1918 jälkeen ja oli alimmillaan vuonna 1922 noin 5 800. Vankiluku kohosi uudestaan 1920-luvun loppuun mennessä yli 8 000:een. Vankien määrä jatkoi nousuaan vielä 1930-luvun alkupuolella saavut-taen vuoden 1933 loppuun mennessä lähes 9 200 vangin määrän.

¹⁸ Vankiluvun kehityksen pienet notkahdukset olivat ilmeisesti seurausta toteutetuista armahduksista vuosina 1883, 1894, 1904, 1906 ja 1913. Vuoden 1917 armahdukset eivät ilmene vankiluvun alenemisena, koska vankiluku oli samanaikaisesti voimakkaassa kasvussa, ks. *Aho & Karsikas* 1980 taulukko 14 ja *Hannula* 1981 s. 94. Väkilukuun suhteutettu vankiluku oli laskussa 1880-luvulla ja kohoaminen varsin hidasta 1890-luvulla. Vankiluvun nousu nopeutui vuosien 1905 ja 1906 kriisin seurauksena.

¹⁹ Vuodesta 1890 vankiluku kaksinkertaistui vuoteen 1912 ja uudestaan 1916 mennessä, nelinkertaistui 1930 mennessä ja viisinkertaistui 1944 mennessä. Varsinainen räjähdys vankiluvussa tapahtui kuitenkin kansalaissodan jälkeen. Vankiluvun huippukorkeuden syynä olivat pakkotyölaitoksiin vuoden 1918 lopulla sijoitetut saman vuoden valtiorikosvangit. Virallinen vankilukutilasto ei noteeraa valtiorikosvankeja vuosina 1918–1919 todennäköisesti sen vuoksi, että valtiorikosvangit sijoitettiin muista vankiloista erillisiin poliittisiin pakkotyölaitoksiin. Vankilukutilasto sisälsi vuoden 1918 valtiorikosvankeista vain ne alle 500 henkilöä, joille tuomittuja kuritushuonerangaistuksia ei pantu täytäntöön pakkotyönä. Lukuun sisältyi myös parisataa vankeuteen tuomittua. Virallisen vankilukutilaston mukaan vuoden 1918 lopun vankiluku oli 5 363. Kun kaikki valtiorikosvangit laskettiin vuonna 1920 mukaan vankilukuun, se kohosi yli 7 000:n (7 176). Ilman ”kapinasta” tuomittuja vankiluku olisi saattanut myös vuonna 1918 jatkaa melko tasaista kasvuaan. Ks. *Aho & Karsikas* 1980 s. 39.

Kaavio 3. Vankiluku vuoden lopulla 1880–2002.

Lähteet: *Aho ja Karsikas* 1980 ; *Aho* 1981 s. 234; *Vankeinhoidon vuosikertomukset* 1980–2000. Vuosien 1939–1944 ja 1980–2002 vankilukutiedot ovat vuoden ajalta keskimäärin.²⁰ Ks. TAULUKKO 1.

Vankiluku alkoi tästä pienentyä kiihtyvällä vauhdilla. Seuraava aallonpohja osui vuoteen 1939, jolloin vankiluku oli vuoden lopussa vajaat 4000.²¹ Vankiluku kohosi vielä kerran voimakkaasti sotien aikana ja niiden jälkeen 1940-luvulla lähes 10 000:een. Sen jälkeen se onkin ollut pääasiassa laskussa. Väkilukuun suhteutettu vankiluku oli kuitenkin vielä 1960-luvun lopulla ensimmäistä maailmansotaa edeltävällä tasolla.

²⁰ Koska sota-aikana vankiluku vaihteli tavallista enemmän vuoden aikana, on kaaviossa toisen maailmansodan ajalta käytetty kunkin vuoden keskimääräistä vankilukua. Tutkimuksessa on yleensä käytetty vuoden lopun lukumääriä, koska vankirakennetta ja rikostaustaa kuvaava vertailuaineisto sisältää yleensä vuoden vaihteen tietoja.

²¹ Vuoden 1939 lopun ja vuoden 1940 alhainen vankiluku aiheutui pääasiassa vankien armahtamisesta sotapalvelukseen, mikä näkyi myös siinä, että vuoden 1939 keskimääräinen vankiluku pysyi selvästi 5 000 rajan yläpuolella. Lokakuussa 1939 annetulla armahduslailla (352/1939) annettiin tasavallan presidentille valta antaa joukkoarmahduksia. Vankiluku oli 28.10.1939 vielä 5 161. Tasavallan presidentti käytti armahdusvaltaansa 30.11.1939 (553/1939) ja 16.2.1940 (61/1940) antamallaan päätöksillä. Niiden perusteella yli 1 100 vankia vapautui, valtaosa ehdonalaiseen vapauteen. Ks. *Nuorteva* 1987 s. 56–60, *Aho* 1981 s. 238 ja *Hannula* 1981 s. 143. Tämän vuoksi tässä tutkimuksessa otetaan 1930-luvun lopun vertailuluvuksi useimmiten viimeinen ehjä rauhanajan vuosi 1938, jolloin vankiluku oli vuoden lopulla 5 750, ks. *Aho & Karsikas* 1980 s. 41.

Suomen vankiluvun 1960-luvun loppupuolella alkanut aleneminen keskeytyi muutamaksi vuodeksi 1970-luvulla jatkuakseen 1970-luvun loppupuolelta aina 1990-luvun lopulle asti.²² Vuonna 1999 vankiluku alkoi nopeasti kasvaa. Vankien määrä lisääntyi kolmessa vuodessa noin tuhannella.²³

2.2 SUOMEN VANKILUVUN KOHOAMISESTA ANNETUT SELITYKSET

Vapausrangaistuksen synty ja Suomen vankiluku

Rangaistusjärjestelmän ja erityisesti vapausrangaistuksen historiasta ja muutosten syistä on kirjoitettu paljon. Kirjoittajat ovat esittäneet erilaisia käsityksiä siitä, milloin nykyinen vapausrangaistusjärjestelmä on saanut alkunsa. Esimerkiksi *Rusche ja Kircheimer* (1939) ajoittavat sen kapitalistisen tuotantotavan alkamiseen, *Durkheim* (1973) ja *Foucault* (1977) vankilan syntyyn, joka heidän mukaansa tapahtui siirryttäessä teolliseen kaupunkimaiseen yhteiskuntaan.

Seuraavassa tarkastellaan, millaisia selityksiä Suomen vankiluvun kohoamiselle vuoden 1918 jälkeen on annettu. Tämän ohella tuodaan esille keskeisimmät

²² Suomen vankiluku oli 1990-luvulla pohjoismaisella tasolla ja samalla Euroopan pienimpiä oltuaan Euroopan suurimpia vielä 1970-luvun lopulla. Väkilukuun suhteutettu vankiluku aleni 1980-luvun alkupuolella 1800-luvun loppupuolen tasolle ja oli sen jälkeen sitä alempana vuosittain viimeiset vuodet.

²³ Vuoden 1999 lopussa Suomen vankiluku oli 2 663 ja kolme vuotta myöhemmin 3 469. Vankirakenteessa on etenkin 1990-luvulla tapahtunut merkittäviä muutoksia. Rangaistusvankien suurimmaksi ryhmäksi varkausrikosten sijaan oli kasvanut 1.5.2002 päärikostietojen perusteella henkirikosvankien ryhmä (686 vankia/21,2 %). Henkirikosvangeista on tullut varkausrikosten sijaan suurin vankiryhmä. Huumerikoksista tuomittujen ryhmä on kasvanut (611/19,0 %) ja kasvaa edelleen voimakkaasti. Varkausvankien koko oli 513 (15,9 %). Muita väkivaltarikosvankeja kuin henkirikoksista tuomittuja oli 13 % (420), liikennejuopumuksesta tuomittuja 316 (9,8 %). Kokonaisuutena väkivaltarikosvankien ryhmä (34,4 %) oli suurempi kuin omaisuusrikosvankien ryhmä (31,7 %).

Samalla rangaistusvankien laitossajat ovat pidentyneet, joskin viime vuosina ne ovat osoittaneet vakiintumisen merkkejä. Tähän kehitykseen on syynä toisaalta yhdyskuntapalvelun käyttöönotto ja omaisuusrikosten rangaistusten lyheneminen sekä toisaalta pitkien huume- ja väkivaltarikostuomioiden lisääntyminen samoin kuin koventunut käytäntö mielentilatutkimuksissa.

Vankiluvun viime vuosien kohoamisen syynä arvelaan olevan rangaistuskäytännön yleinen ankaroituminen, etenkin varkaus- ja väkivaltarikoksista tuomittujen ehdottomien vankeusrangaistusten piteneminen ja lisääntyminen, ulkomaalaisten ja heidän tekemien huumerikosten lisääntyminen sekä näihin kytkeytyvän yhdyskuntapalvelun käytön väheneminen. Viime vaiheessa myös sakkovankien ja tutkintavankien lukumäärä on kasvanut. Seurauksena on huomattavia ylläsi- ongelmia, vankeinhoidon kriisiytymistä. Ks. *Kriminaalihuoltolaitoksen ja vankeinhoitolaitoksen vuosikertomus* 2002 s. 39 ja 40, vankeusvankien päärikos ikäryhmittäin 1.5.2002. Ks. myös jälj. Tutkimustulokset, luku 7, ”Vankiluvun tulevaisuus”.

vapausrangaistusten käyttöönosta annetut selitykset. Selitysten tarkastelussa kiinnitetään huomiota siihen, millaista selitystapaa, ideologista vai rakenteellista, on käytetty.²⁴

Vapausrangaistusten käyttöönotto Euroopassa voidaan yleensä ajoittaa 1700-luvun lopulle ja 1800-luvun alkuun, jolloin vapausrangaistusta alettiin käyttää laajasti ruumiinrangaistusten sijasta.²⁵ Vapausrangaistuksen historiaan voidaan lukea myös mainittua vapausrangaistuksen laajaa käyttöönottoa edeltävä vapaudenriiston voimakas lisääntyminen, mikä ajoittuu 1500-luvun lopulle ja 1600-luvulle. Tuolloin perustettuihin ojennuslaitoksiin sijoitettiin lähinnä irtolaisia ja kerjäläisiä eikä niinkään rikoksentekejiä. Näissä laitoksissa luodut käytännöt siirrettiin myöhemmin perustettaviin vankiloihin.²⁶ Näiden kahden suuren laitokseen eristämävaiheen lisäksi eräät tutkijat katsovat parhaillaan olevan me-

²⁴ Selitystapojen luonnehdinnasta tarkemmin jäljempänä luvussa 3.4. *Laine* ryhmittelee vankilan synnyn selitykset kolmeen ryhmään: idealistiseen malliin, organisatoris-funktionalistiseen malliin ja piilofunktio- eli kurinpitomalliin. Organisatoris-funktionalistinen selitys vankilan synnylle oli suunnan keskeisen edustajan David J. Rothmanin mukaan se, että organisaatiot ja instituutiot alkavat synnyttyään elää omaa elämäänsä. Suljetut laitokset jatkoivat 1800-luvun lopulla olemassaoloaan, vaikka niiden alkuperäiset tavoitteissa oli epäonnistuttu ja ne olivat kadonneet. Poikkeavuuskontrollin ammattilaiset hyödynsivät laitoksia omiin tarkoituksiinsa. Piilofunktio-mallin edustajat eivät Laineen mukaan jaa kovin yhtenäistä näkemystä vankilan synnystä, mutta peruslähtökohdissa on selvä yhtäläisyys. Malli korostaa rakenteellisia taustatekijöitä vankilan ja laajemmin suljetun laitoksen synnyn ymmärtämisessä. Piilofunktio-mallin mukaan vankila ei ole epäonnistunut tavoitteessaan, vaan nimenomaan onnistunut, koska sen funktiot ovat piilossa. Vankilan tehtävä ei olekaan rikollisten parantaminen, vaan sen tehtävät liittyvät talousjärjestelmään ja nimenomaan tehdasteollisuuden ja kapitalismin syntyyn. Tämän mallin edustajia ovat muun muassa Rusche ja Kircheimer, Melossi ja Pavaroni sekä Foucault. Laineen mukaan jokainen näistä malleista sisältää jotain tärkeää vankilan synnyn kannalta. Cohenin viitaten Laine muun muassa katsoo, että vankilan esiinnousua ei voi ymmärtää erillään saman aikakauden samantyyppisistä laitoksista ja näiden laitosten tarkoituksiperät tulee pyrkiä ymmärtämään jonkin yleisemmän teorian (valta- tai valtioteoria, luokkateoria) avulla. *Laine* 1991 s. 137–144.

²⁵ Ks. Suomen osalta tarkemmin esim. *Lappi-Seppälä* 1982b s. 106–139 ja *Pajujoja* 1993 s. 12–24. Itse vankilajärjestelmän kehityksessä erotetaan tavallisesti kolme vaihetta: Auburn-järjestelmä, Philadelphia-järjestelmä ja progressiivinen järjestelmä, ks. esim. *Kiema* 2002 s. 9–17 ja *Laine* 1991 s. 155–160. Laine erottaa vankilajärjestelmän myöhemmässä kehityksessä vielä parannuslaitosaikakauden sekä yksilöllisen diagnoosin ja luokittelun ajatuksen ympärille keskittyvän ajanjakson, ks. *Laine* 1991 s.160–161.

²⁶ Vapausrangaistusten varhaisvaiheista tarkemmin ks. *Forsman* 1930 s. 323–341, *Letto-Vanamo & Ylikangas* 1981 ja *Lappi-Seppälä* 1982b s. 87–105. *Cohen* kutsuu vapausrangaistusten varhaisvaihetta suureksi laitostamiseksi. Kysymys oli laajemmasta eristämisestä kuin pelkästään rikoksentekejiä sulkemisesta vankiloihin. Mielenvikaiset suljettiin mielisairaaloihin, sotilaat kasarmeihin, työläiset tehtaisiin ja lapset kouluihin. Ruumiinrangaistuksista luovuttiin ks. *Cohen* 1985. Vrt. myös *Foucault* jälj. alav. 66.

neillä kolmannenkin suuren eristämisvaiheen. Tutkijoiden mukaan tämä ajanjakso alkaa 1970-luvulta ja jatkuu edelleen.²⁷

Vapaudenriistojen määrä näyttää Pohjoismaissa Suomi mukaan lukien kokeneen suuren yhtenäisen nousun 1800-luvun alkupuolella ja selkeän vähenemisen mainitun vuosisadan jälkimmäisellä puoliskolla. Kun laitoksiin eristettiin tuolloin Pohjoismaissa etupäässä irtolaisia, voidaan 1800-luvun alkuvuosikymmeninä tapahtunut vapaudenriistojen lisääntyminen Pohjoismaissa ainakin osittain rinnastaa muualla Euroopassa paljon aikaisemmin tapahtuneeseen ensimmäiseen suureen laitoksiin eristämisvaiheeseen.

Ruotsissa ja Suomessa kehitys ei näytä olleen kovin selväpiirteinen. Vapausrangaistuksen siihenastista hyvin vähäistä käyttöä lisättiin jo valistusajalta 1700-luvun loppupuolelta alkaen,²⁸ mutta irtolaisuuden ongelma ja irtolaisten suurimittainen eristäminen ajoittuu vasta 1800-luvun alkuun. Vankiluvun kasvu 1800-luvun alkupuolen Suomessa aiheutui ennen kaikkea irtolaisten eristämisen lisääntymisestä, mutta myös vakaviin rikoksiin syyllisiksi epäiltyjen ja tuomittujen määrän kasvusta. Varsinaisia rangaistusvankeja oli silti edelleen vähän. Rikoksiin syyllistyneiden osuus vankiloissa kasvoi myös tutkintavankien ja ruumiinrangaistusten täytöntönpänoa odottavien lisääntymisestä.²⁹

Suomen vankiluku aleni 1800-luvun jälkipuoliskolla aina vuoteen 1870, jolloin vuoden 1866 asetusten tultua voimaan vasta toden teolla alkoi rangaistusjärjestelmän uudistaminen vapausrangaistuksia lisäävään suuntaan. Vapausrangaistusten valta-aseman toteutuminen viivästy Suomessa muun muassa vankiloiden

²⁷ Esim. *Garland* 2001 ja *Mathiesen* 1990 s. 1 ja 10–16. *Cohen* näkee nykyisen, 1950-luvulta alkaneen vaiheen pyrkimyksenä olevan vankiloiden korvaamisen yhteisöllisillä tai muilla vaihtoehtoilla. Huomiota kiinnitetään taas ihmisen ulkoiseen käyttäytymiseen sielun sijasta. Tavoitteista ja järjestelmän kriittistä huolimatta vankila ja muut suljetut laitokset vahvistuvat. Vankilat säilyvät, mutta uudet kontrollimuodot tuovat uusia valvottavia rangaistusjärjestelmän piiriin. *Cohenin* mukaan myös kontrollissa ollaan saavuttamassa vaihetta, jossa vankila viedään takaisin yhteisöön ja yhteisö ”prisonoituu”. Reformien alkuperäiset ihanteet jäävät kuitenkin taloudellisten, hallinnollisten ja poliittisten intressien jalkoihin. Ks. *Cohen* 1985 s. 13–39. Suomessa ”suuri laitoskriittikki” lähti liikkeelle 1960-luvulta. Koskisen mukaan 1970-luvulla toteutettujen useiden seuraamusjärjestelmän uudistusten yhteiseksi nimittäjäksi voidaan luonnehtia huoli vankiluvusta, *Koskinen* 1979 s. 85. Myös Ruotsissa vallitsi 1970-luvulla suuri poliittinen yksimielisyys siitä, että vankeusrangaistus oli vahingollinen ja sen käyttö tulisi rajoittaa minimiin. Ks. *von Hofer* 1983. Ks. myös jälj. Tutkimustulokset, luku 7, ”Vankiluvun tulevaisuus”.

²⁸ Kustaa III poisti kidutuksen vuonna 1772 ja vähensi tuntuvasti kuolemanrangaistuksen käyttöä 20.1.1779 antamallaan asetuksella. Muun muassa kolmannen ja neljännen kerran varkaudesta ja kirkkovarkaudesta poistettiin tuolloin kuolemanrangaistus ja lisättiin eri muotoisten vapausrangaistusten käyttöä. Vapausrangaistuksen käyttö väheni myös armahdusmenettelyn, tuomitsemiskäytännön lievenemisen, hovioikeuksien leuterointien ja tunnustusvankeuden lisäämisten kautta. Ks. *Letto-Vanamo & Ylikangas* 1981 s. 46–48, 60 ja 70. Toisaalta myöhemmin 1800-luvulla otettiin käyttöön Siperiaan karkoitus, mikä vähensi 1809–1889 Suomen vankilukua, ks. tarkemmin jäljempänä osa I luku 3.2 ja osa II luku I.1.3.

²⁹ Ks. tästä tarkemmin alaviite 67 ja osa I, luku 3.2.

ja lainsäädännön puuttumisen vuoksi. Kun vankilat 1800-luvun jälkipuolella vihdoin rakennettiin, vapausrangaistuksen asema voitiin lainsäädännössä toteuttaa lopullisesti vasta vuonna 1894 voimaan tulleella rikoslaillla. Rangaistusjärjestelmän uudistaminen kesti Suomessa yli sata vuotta.³⁰

Suomen vankiluvun muista Pohjoismaista poikkeava uusi kohoaminen 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla on herättänyt tutkijoiden erityistä kiinnostusta 1960-luvulta lähtien. Ennen 1960-lukua esiintyneet käsitykset Suomen korkean vankiluvun syistä on tiivistänyt *Patrik Törnudd* kirjoituksessaan ”15 Years of Decreasing Prisoner Rates in Finland” (1993).³¹ Törnuddin mukaan ennen 1960-lukua ei Suomessa juuri kiinnitetty huomiota Suomen kansainvälisen mittapuun mukaan korkeaan vankilukuun. Pohjoismaisen kanssakäymisen yhteydessä asia sivuutettiin yleensä lyhyesti viittaamalla väkivaltarikollisuuden suureen määrään Suomessa tai muiden Pohjoismaiden vankeinhoidon oletettuun tehokkuuteen yhteiskuntaan sopeuttamisessa.³² Tilanne muuttui Törnuddin mukaan, kun pohjoismaiset kriminologit alkoivat 1960-luvulla tehdä tilastollisia vertailuja maiden välillä.

Allan Serlachius

Törnuddin kuvailemasta päälinjasta poikkeaviakin puheenvuoroja esiintyi. Esimerkiksi *Serlachius* kirjoituksessaan Lakimieheen 1926 ilmaisi suuren huolestuneisuutensa korkeasta vankiluvusta. Hän pyysi hallitusta ja eduskuntaa kiinnittä-

³⁰ Ks. esim. *Virtanen* 1944a s. 226–227. Virtasen näkemystä vapausrangaistusten käyttöönoton syistä on luonnehdittu idealistiseksi. Hänen mukaansa nimenomaan valistusfilosofian luoma järkipäriäinen ajattelu ja sille perustuvat yhteiskunnallisten olojen kohottamista tarkoittavat vaatimukset riistivät pohjan rangaistusten käytön alalla vallinneelta hirmuvallalta. Vankilauudistusta jarrutti 1800-luvulla se, ettei reformien toteuttamisen takana ollut riittävää mahtitekijää.

Pajuojaan mukaan vanhat linnat ja linnoitukset muodostivat vankilaverkoston ytimen aina 1800-luvun suureen vankilareformiin saakka. Suuresta vankilareformista tarkemmin ks. *Pajuoja* 1993 s.12–24.

³¹ *Törnudd* 1993 s. 1 ja 2. Törnudd tarkastelee kirjoituksessaan 1970-luvun lopulla alkanutta Suomen vankiluvun alenemista.

³² *Anttilan* mukaan vuonna 1933 julkaistussa vankeusyhdistyksen vuosikertomuksessa selitettiin Suomen korkean vankiluvun johtuvan toisaalta rikosten laadusta ja toisaalta siitä, että rikollisten huoltavaan käsittelyyn kiinnitetään Skandinaviassa suurempaa huomiota kuin meillä. Ks. *Anttila* 1981 s. 336. Myöhempi tutkimus on osoittanut, ettei vapausrangaistuksen täytäntöönpanomuodoilla ollut mainittavaa vaikutusta uusintarikollisuuteen, ks. esim. *Uusitalo* 1968. Timo Aho katsoo vankeinhoidolla itsellään olevan varsin vähäiset mahdollisuudet vaikuttaa vankiluvun kehitykseen ks. *Aho* 1981 s. 261 ja myös *Lång* 1989a. *Pajuoja* sen sijaan katsoo, että pienilläkin vankeinhoidon vaikuttavuuden muutoksilla on käytännössä suuri merkitys, ks. *Pajuoja* 1993 s. 113–115. Törnuddin mukaan Suomessa on hyvin harvoin edes poliisien toimesta esitetty korkeaa vankilukua puoltavia näkemyksiä, vaikka korkeaa vankilukua olisi voitu puolustaa rikosoikeudellisen järjestelmän tarpeellisella kovuudella tai resurssien säästämällä ja keskittämällä vankeusaikaiseen yhteiskuntakelpoiseksi tekemiseen. *Törnudd* 1993 s. 2.

mään huomiota vankiloiden liika-asutuksen haittoihin ja Suomen korkeaan vankilukuun, joka oli tuolloin kolme kertaa korkeampi kuin Ruotsin vankiluku. Serlachius katsoi, että vankilakurjuutta olisi helpotettava sillä, että tuomioistuinten ryhtyisivät käyttämään enemmän ehdollista rangaistustuomiota. Vaikka yleisestäävyys heikentyisi, se olisi Serlachiuksen mukaan pienempi paha kuin suurrikollisten tietoinen kasvattaminen vankiloissa, joissa järkipäriäinen vankeinhoito yliasutuksen vuoksi oli mahdotonta. Serlachius katsoi, että vankien olisi myös saatava laajempi mahdollisuus ehdonalaiseen vapauttamiseen. Toivo ehdonalaisesta vapauttamisesta on vangille hyvä kannustin. Toinen lainsäädännöllinen keino olisi vesi- ja leipärangaistuksen ottaminen uudelleen käyttöön.³³

Korkeaan vankilukuun on Serlachiuksen mukaan syynä rikollisuuden, erityisesti henkirikollisuuden tulva sekä ainakin osittain kieltolaki. Kieltolain kumoamisella ei kuitenkaan hänen mukaansa olisi pitkiin aikoihin mitään vaikutusta, sillä ihmiset olivat jo ehtineet tottua pirtun käyttöön. Serlachius piti vankiluvun alentamista monimutkaisena ongelmana ja erittäin vaikeana ratkaista. Serlachius jätti tämän kysymyksen perusteellisemmän käsittelyn ja tyytyi esittämään kolme seikkaa, joihin ainakin tulisi ryhtyä vankiluvun alentamiseksi. Nämä olivat rikosprosessin jouduttaminen, epätarkoituksenmukaisen sakkujen muuntamisjärjestelmän korjaaminen ja huliganisuuteen vaikuttaminen.³⁴

³³ Serlachiuksen toiveet toteutuivat osittain, ks. jälj. osa I luvut 3 ja 4.

³⁴ *Serlachius* 1926. Serlachius oli kiinnittänyt huomiota siihen, että menee kolme tai neljä vuotta, ennen kuin korkein oikeus on tehnyt lopullisen päätöksen asiassa. Näin pitkän ajan jälkeen ei rangaistus enää vaikuta yleis- eikä erityisestävasti. Sakkojen muuntamisjärjestelmä ei Serlachiuksen mukaan kykene erottamaan sakotetuista niistä, joiden maksamattomuus ei johdu maksuhaluttomuudesta vaan maksukyvyttömyydestä. Viimeksi mainitut eivät Serlachiuksen mukaan kuulu vankilaan. Asian korjaamiseksi maksukyvyttömiä sakot olisi määrättävä ehdolliseksi ja sakon muuntaminen olisi tehtävä riippuvaksi uudesta alioikeuden käsittelystä. Huligaanisuuden Serlachius näkee irtolaisuuden uudeksi muodoksi, joka kuitenkin on varhaisempaa irtolaisuutta yleisempi ja vaarallisempi.

Serlachius oli esittänyt sakon muuntorangaistuksen kehittämistä jo ehdotuksessaan Suomen rikoslaiksi vuonna 1920, ks. tarkemmin osa I, luku 4.3.2. Huligaanisuuden synnystä ja luonteesta Helsingin Sörkassa ennen sisällissotaa ks. *Koskela* 2002.

Muista vankilukuun liittyvistä kirjoituksista voidaan mainita J. V. Havun kirjoitus vuodelta 1926. Havu katsoo uuden päiväsakkojärjestelmän aiheuttaneen korkean sakkovankien määrän. Muuntorangaistus tuli sakkouudistuksen yhteydessä erittäin ankaraksi. Muuntorangaistukset olivat Havun mukaan suhteettoman pitkiä, mutta eivät silti riittävästi pelottaneet eivätkä parantaneet. Ks. *Havu* 1926.

Myös *B. Hanhinen* pohti 1958 syitä vankiluvun jatkuvaan nousuun 1920-luvulla. Syyt löytyivät Hanhisen mukaan itsenäisyyden ajan alkuvuosien höltyneissä oloissa, jotka alkoivat 1920-luvun lopulla tasaantua. Käynnistävänä voimana oli kieltolain voimaan saattaminen. Kieltolaki synnytti ns. trokariammattikunnan. Tämän seurauksena spriin salakuljetuksesta ja myynnistä sekä juopumuksista tuomittujen määrät nostivat huomattavasti vankilukua. Lisäksi pulavuodet lisäsivät 1920- ja 1930-luvun taitteessa rikollisuutta. Järkipäriäiseen vankeinhoitoon ei enää ollut Hanhisen mukaan mahdollisuutta. Ks. *Hanhinen* 1958.

Nils Christie

Norjalainen *Nils Christie* paljasti vuonna 1968 selkeästi Suomen vankiluvun erityisaseman. Christien mukaan vankiluvun väheneminen ei ole seurausta rangaistusten lieventämishalusta vaan rangaistusten rangaistusarvon alenemisesta. Hänen mukaansa Suomen vankiluvun korkeuteen oli syynä vapausrangaistuksen muita Pohjoismaita vähäisempi arvo.³⁵ Myös väkivaltarikoksiin viittaava selitys torjuttiin tuolloin. Tilastot osoittivat, että rikollisuuden taso – lukuun ottamatta henkirikoksia – oli matalampi Suomessa kuin keskimäärin Pohjoismaissa. Rikosten selvitysprosentit olivat kuitenkin Suomessa hyvin korkeat, ja rikoksenteijöistä suuri osa tuomittiin vapausrangaistukseen. Vankeustuomioiden katsottiin yleensä olevan Suomessa järjestelmällisesti pitempiä kuin muissa Pohjoismaissa. Tämä oli havaittavissa erityisesti silloin, kun vertailukohteena olivat varkaus ja muut omaisuusrikokset.³⁶

Suomen vankiluvun erityisasemalle annettiin vaihtelevia selityksiä. Christie katsoi Suomen ankaran historian – sisällissota ja kaksi sotaa Neuvostoliittoa vastaan 1939–1944 – synnyttäneen kulttuurillisen ilmaston, jossa vapaudenriiston rangaistusarvo koettiin eri tavoin kuin muissa Pohjoismaissa. Tätä Christien käsitystä tuki havainto, jonka mukaan Suomen vankiluku oli vielä 1800-luvun lopussa pohjoismaisella tasolla.³⁷ Muut asiantuntijat painottivat Törnuddin mukaan Suomen rangaistusjärjestelmän ankaruutta.³⁸

Vuosikymmenten kuluessa Christien käsitys Suomen vankiluvun syistä tarkentui. Vuonna 2000 hän kirjoitti, että syy Suomen vankiluvun nousuun oli kansalaissodassa, jossa terrorin seurauksena ja myöhemmin vankileireillä kuoli 20 000 ihmistä. Katkeruus ja kansan jakautuminen jatkui aina Suomen sotaan Neuvostoliittoa vastaan 1939 ja Saksaa vastaan 1944. Näin Suomessa

³⁵ *Christie* 1968 ks. edellä kaavio 1.

³⁶ Suomen korkeat vankiluvut eivät selity Anttilan ja Törnuddin mukaan rikollisuuden määrällä tai korkealla selvitysprosentilla, vaan johtuvat käytetyistä pitkistä rangaistuksista. Rangaistustason erot olivat Pohjoismaissa erityisen huomattavat, kun vertailun kohteena olivat varkaus ja muut omaisuusrikokset. *Anttila & Törnudd* 1970 s. 118–122 sekä 1983 s.10 ja 11.

³⁷ *Christie* 1968 s. 171. Suomen vankiluvun poikkeaminen pohjoismaisesta kehityksestä alkoi Christien mukaan vuonna 1918. Tuolloin Suomen vankiluku kohosi 250:een vankiin 100 000 asukasta kohti ja pysyi pitkään 150 ja 250:n välillä, kun muissa pohjoismaissa vankiluku vakiintui vuosisadan alussa runsaaseen 50:een. Christie vertasi jo 1966 sanktioiden ”rangaistusarvon” vaihteluita rahan arvon vaihteluihin inflaation ja deflaation mukaan *Christie* 1966.

³⁸ *Törnudd* 1993 s. 246, *Boije* 1925 s. 9–11, *Aho* 1981 s. 242–243, *Anttila & Törnudd* 1983 s. 196 ja *Lång* 1989 s. 84. Långin mukaan ankarat säännökset, etenkin kuritushuonerangaistuksen ja korkean varkauden 6 kuukauden pituinen vähimmäisrangaistus, perustuivat vuoden 1889 rikoslakiin. Ankarat rangaistussäännökset tekivät oikeuskäytännössä vaikeaksi sovittaa rangaistus esimerkiksi varkausrikosten törkeydessä havaittuihin eroihin.

oli vakiintunut muita Pohjoismaita korkeampi konfliktien ja kärsimysten taso. Christie viittaa lähemmin *K. J. Långin* vuonna 1989 kirjoittamiin käsityksiin vankiluvun korkeuden syistä. Lisäksi Christie näkee korkean rangaistustason myös jäänteenä venäläisistä kulttuurisista arvoista suomalaisessa rangaistusjärjestelmässä.³⁹

Christien kirjoitus herätti kiinnostusta suomalaisissa tutkijoissa. *Inkeri Anttila* ja *Patrik Törnudd* näyttävät jo vuonna 1970 tukeneen Christien rangaistusarvoteoriaa. Heidän mukaansa jää usein ottamatta huomioon, että rangaistukset ovat eri aikoina myös merkinneet erilaista pahaa ja että ne on koettu eriarvoisiksi. Vapausrangaistusten rangaistusarvon kohoamisella voitaneen selittää Suomeen verrattavissa olevissa maissa todettu vapausrangaistusten lyheneminen. Yleensä on kysymys tuomioistuinkäytännön muuttumisesta, ilman että lainsäädännössä olisi tapahtunut vastaavia muutoksia. Christien esittämää kaaviota tarkastellessa tulisi kuitenkin ottaa huomioon, että se perustuu kokonaisvankilukuihin ja sisältää myös sakkovangit. Myös sakkovankien osuus vaikutti Suomessa olennaisesti vankilukuun aina 1970-luvun alkuun asti. Anttilan ja Törnuddin mukaan ankarilla normeilla ja sanktioilla on lisääntyneen vaihdon yhteiskunnassa enemmän negatiivisia vaikutuksia kuin aikaisemmin. Rangaistukset merkitsevät suurempaa pahaa kuin mekaanisessa solidaarisuuden yhteiskunnassa.⁴⁰

³⁹ Christie 2000 s. 45–50.

K. J. Lång arvioi kirjoituksessaan 1989 Suomen vankiluvun eurooppalaisittain poikkeuksellisen korkeuden 1960-luvulla syyksi sen, että Suomi on vuosisadan vaihteen ensimmäisestä Venäjän sortokaudesta alkaen käytännöllisesti katsoen koko 1900-luvun ajan kokenut säännöllisesti toistuvia poliittisia kriisejä ja kolme sotaa. Poliittiset levottomuudet, kolmen sodan, 1930-luvun oikeistoliikkeen ja kommunistisen liikkeen kriminalisoinnin aiheuttamat vaikeudet ovat kaikki eri tavoin myötävaikuttaneet siihen, että Suomessa on ryhdytty käyttämään vankeusrangaistusta suuremmissa laajuudessa kuin muissa Pohjoismaissa. Suomen lainsäädäntö on myös merkinnyt sitä, että olemme tottuneet yksittäisistä rikoksista tuomittujen suhteellisen pitkien vankeusrangaistusten seurauksena syntyneeseen korkeaan rangaistustasoon. Suomessa tuomitaan *Långin* mukaan 1970-luvulla kolme kertaa pitempiä rangaistuksia kuin vastaavista rikoksista Norjassa.

Toisena syyinä korkeaan rangaistustasoon *Lång* pitää erityistä ankaraa vapausrangaistusmuotoa, kuritushuonerangaistusta, joka oli Suomessa käytössä 1970-luvulle asti. Kuritushuonerangaistusta ei voitu tuomita alle kuutta kuukautta. Vastaava rangaistuskynnys oli ollut Ruotsissa jo varhain kaksi kuukautta, joka oli rangaistustyön (straffarbete) yleinen minimi. Kuritushuoneen korkea yleinen rangaistuskynnys ohjasi rangaistuksen mittaamista pitempiin rangaistuksiin kuin ne, joita käytettiin muissa Pohjoismaissa. Tämä ilmiö selittää Suomen korkeaa vankilukua vielä 1980-luvun lopussa. *Långin* mukaan vankiluvun muutoksilla on hyvin vähän tekemistä rikollisuuden muutosten kanssa. Sen sijaan vankilan käyttö on riippuvainen yhteiskunnan yleisestä turvallisuustilanteesta ja maan poliittisesta tasapainosta. ks. *Lång* 1989 s. 83–84. *Lång* kirjoitti samana rikosoikeuden juhluvuonna 1989 myös artikkelin ”Vankiluku: kriminaalipolitiikan tulostittari”, joka kosketlee kriminaalipolitiikkaa 1960-luvulta lähtien.

Leif Lenke

Keskustelu Suomen vankiluvusta pääsi vauhtiin 1980-luvulla. Eräs sen käynnistäjistä oli ruotsalainen *Leif Lenke*. Suomalaiset tutkijat ottivat tuolloin kantaa paitsi Christien myös Lenken näkemyksiin. Lenke arvioi vuonna 1980 julkaisutussa artikkelissa Suomen vankiluvun kehitystä.⁴¹ Suomen korkea vankiluku ei ollut Lenken mukaan mikään irrallinen ilmiö, vaan osa repressiivistä kontrollijärjestelmää.

Lenke perusti näkemyksensä ”poliittisen rakenteen” -malliin. Hänen mukaansa kapitalististen maiden rangaistustaso määräytyy eri yhteiskuntaluokkien välisistä poliittisista konflikteista sekä näiden luokkien välisestä voimatasapainosta käsin. Kukin luokka vaikuttaa lainsäädäntöön, tuomioistumiin ja kontrollikoneistoon kuten poliisiin ja vankeinhoitoviranomaisiin. Vaikutus voi toimia eri tavoin ja käyttää mitä erilaisimpia kanavia. Tästä muodostuu yhteiskunnan repression aste.⁴²

Lenken mukaan Suomen korkea vankiluku oli seurausta suomalaisen yhteiskunnan poliittisesta rakenteesta. Sodat eivät selitä vankilukua, sillä muutkin maat ovat käyneet sotia ilman, että niillä olisi pysyvä vaikutus vankilukuun. Suomen vankiluvun kehitys ei eronnut muista Pohjoismaista ennen 1920-lukua. Sotien väliset suuret vankiluvut selittyvät Lenken mukaan yhteiskunnan oikeistolaistumisesta ja äärioikeistolaisista liikkeistä. Vasemmisto oli kahtia jakautuneena heikko eikä sillä ollut valtaa torjua oikealta tulevaa repressiota samalla tavoin kuin se oli mahdollista muissa Pohjoismaissa. Lisäksi ammattiyhdistysliike oli hajalla. Näin rangaistusjärjestelmä muodostui kokonaisuudessaan muita Poh-

⁴⁰ Anttila & Törnudd 1970 s. 240–245 ja 1983 s. 196. Kirjoittajien mukaan sakkovankien päivittäinen määrä oli vielä 1950-luvun lopulla yli 1 700, nykyisin (1983) noin 200.

⁴¹ Lenke 1980.

⁴² Lenken selitysmalli on selvästi rakenteellinen.

Rakenteellisten teorioiden isänä voidaan pitää Karl Marxia (1818–1883). Hänen mukaansa aineelliset tuotantosuhteet määräävät sosiaalista, oikeudellista, poliittista ja aatteellista elämänprosessia. Ideologiat ovat enemmän tai vähemmän vallitsevien tuotantosuhteiden heijastumia ja palvelevat luokkaintressejä. Marxin käsite ”alkuperäinen kasautuminen” tarkoitti sitä, että välittömät tuottajat, talonpoikaisto, muutettiin palkkatyöväestöksi, proletariaatiksi ja ajettiin kaupunkien tehtaisiin, jossa heitä odotti tehdastyön edellyttämä kuri. Marxilaiseen teoriaan mahtuu monia oppisuuntia. Kaikki marxilaiset suuntaukset eivät aseta taloudellisille tekijöille yhtä määräävää merkitystä kuin Marx aikoinaan. Kaikkia suuntia yhdistää yhteinen käsitys historiasta ja siitä, miten yhteiskuntaa ja yhteiskuntakehitystä on tutkittava. Tämä teoria on historiallinen materialismi. Ks. *Marx* 1974 erit. s. 657. Marx loi perustan uudelle kriminologialle teoksessa ”Saksalainen idealismi”, jossa hän hegeliläisestä oikeusfilosofiasta lähtien päätyi siihen, että niin oikeussuhteiden kuin valtiomuotojenkin juuret ovat elämän aineellisissa olosuhteissa eli kansalaisyhteiskunnassa, jonka anatomia löytyy poliittisesta taloustieteestä. Ks. tästä *Hirvonen* 2003 s. 71. Eriksson korostaa marxilaisuuden merkitystä ennen kaikkea tutkimusprojektina. Ks. *Eriksson* 1981.

joismaita ankarammaksi. Tällaisia Suomelle ominaisia ankaria piirteitä olivat mm. korkea vankiluku, pitkät pidätysajat, suuret juopumuspidätykset, hoitoideologian torjuminen ja suomalainen erikoisuus: kuritushuonerangaistus.

Rangaistukset olivat Lenken mukaan Suomessa ankaria sekä tuomioiden pituuksien että suuren riskin vuoksi tulla tuomituksi vapausrangaistukseen. Ankaran lainsäädännön ja lain soveltamisen ohella Suomessa poliisilla on paljon toimivaltaa ja poliisi toimii syrjivämmin kuin muissa Pohjoismaissa. Myös vankeinhoito on ankarampaa. Media oli porvarillisessa hallinnassa. Seurauksena oikeistovallasta oli lähes jatkuva ”laki ja järjestys” -ilmapiiri. Lenke nojasi teoriassaan paljolti suomalaiseen tutkimukseen: *Nousiaisen* suomalaisen poliittisen järjestelmän kuvaukseen, *Allardtin* tutkimukseen kansalaisten poliisia ja tuomioistuimia koskevista käsityksistä eri Pohjoismaissa sekä Anttilan ja *Jaakkolan* piilorikostutkimuksiin.⁴³

Vankiloiden käyttöönottoa ja vankiluvun kehitystä Suomessa koskevat keskeiset suomalaiset arviot kirjoitettiin pian Lenken kirjoituksen jälkeen 1980-luvun alussa. Vankiluvun muutokset ja vankeinhoidon kysymykset olivat tuolloin esillä senkin vuoksi, että vankeinhoidon hallinto vietti satavuotisjuhliiaan. Vuonna 1982 julkaistiin *Jukka Kekkonen* ja *Heikki Ylikankaan* teos ”Vapausrangaistuksen valtakausi” sekä *Tapio Lappi-Seppälän* tutkimus ”Teilipyörästä terapiaan”, joissa käsiteltiin rangaistusjärjestelmän historiaa. Suomen vankiluvun kehitystä tarkastelee mainittujen tutkimusten lisäksi *Timo Aho* artikkelissaan ”Vankiluvun kehitykseen 1881–1978 vaikuttaneista tekijöistä” (1981).⁴⁴

Mainituissa teoksissaan kirjoittajat ottavat kantaa myös Suomen vankiluvun kohoamiseen vuoden 1918 jälkeen. Aikaperspektiivi on tutkimuksissa pisin Lappi-Seppälällä ja lyhyin Aholla, joka tarkastee pääasiassa 1900-luvun kehitystä analysoimalla mm. vankirakenteen muutoksia. Kekkonen ja Ylikangas käyttävät rakenteellista selitystapaa ja osoittavat vapausrangaistuksen leviämisestä annetut idealistiset selitykset puutteellisiksi. Lappi-Seppälä punnitsee tutkimukses-

⁴³ *Nousiainen* 1966, *Allardt* 1976 ja *Anttila & Jaakkola* 1966. Viimeksi mainitun tutkimuksen mukaan suomalaisten työläisnuorten riski joutua poliisin kanssa tekemisiin oli huomattavasti suurempi kuin muiden nuorten. Ks. myös *Jaakkola* 1965, jossa hän katsoo viitaten norjalaiseen Ragnar Haugeen, että vankeja tutkimalla löydetään aina köyhyyttä, mielisairautta ja alkoholismia. Jaakkolan mukaan voidaan kuitenkin väittää, että vankeja tutkimalla saadaan luotettavampaa tietoa pikemminkin kiinnijoutumisen syistä kuin rikollisuudesta yleensä.

⁴⁴ Artikkelit sisältyy Elina Suomisen toimittamaan kokoomateokseen ”Suomen vankeinhoidon historiaa, Osa I, Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen”. Teokseen sisältyvät myös muun muassa *Pia Letto-Vanamon* ja *Ylikankaan* artikkeli ”Hajapiirteitä laillisen vapaudenriiston ja sen toimeenpanon kehityksestä esiteollisena aikana”, Jouko Laitisen vankeinhoidon voimavarojen kehitystä 1860-luvulta alkean koskeva artikkeli ja Hannulan vankeinhoitoon liittyvän lainsäädännön historiaa koskeva artikkeli.

saan selitystapojen painoarvoa ja päätyy rakenteellisten selitysten ensisijaisuuteen.⁴⁵

Timo Aho

Aho ei ota artikkelissaan ”Vankiluvun kehitykseen 1881–1978 vaikuttaneista tekijöistä” (1981) kantaa kiistaan rakenteellisten ja ideologisten selitysten keskinäisestä painoarvosta. Artikkelin kirjoittamisen aikaan, jolloin sodat ja vakavat yhteiskunnalliset kriisit olivat takanapäin, Aho antaa aatteille merkitystä. Hänen mukaansa mm. vankilaan joutumisen välttämättömyys oli yhä selvemmin nähtävissä eri luonteisten kriminaalipoliittisten aatesuuntausten indikaattoreina.⁴⁶

⁴⁵ Rakenteellisten selitysten marxilaiseen traditioon voidaan lukea Rusche ja Kirchheimer, jotka teoksessaan ”Punishment and Social Structure” (1939) liittivät vankeusrangaistuksen synnyn yhteiskunnan tuotannollisiin tekijöihin yksiselitteisemmin kuin Marxin itsensä voidaan katsoa tarkoittaneen. Ruschen ja Kirchheimerin mukaan kukin tuotantojärjestelmä kehittää sille ominaisen rangaistusjärjestelmän, joka vastaa sen omia tuotantosuhteita. Vankeusrangaistuksen synty kytetään selkeästi ja suoraviivaisesti kapitalistiseen yhteiskuntaan ja merkantilistiseen talouspolitiikkaan ja sen taustalla vaikuttaviin taloudellisiin muutoksiin. Perustettavat laitokset olivat merkantilistisen talouspolitiikan keino hankkia halpaa työvoimaa. *Rusche & Kirchheimer* 1939 s. 5–7.

Myös Dario Melossi ja Massimo Pavarini liittivät vankilan ja kapitalismin synnyn kiinteästi toisiinsa. Vankeus eli eristäminen ei ollut heidän mukaansa mahdollista ennen kapitalismia. Vankiloita edeltävien työalojen tehtävänä oli tehdä kurinpidon avulla irtolasista työläisiä manufaktuureja varten. Kapitalistinen yhteiskuntajärjestelmä tuotti ensin irtolaisuuden ja sen jälkeen porvarillinen valtiokoneisto kriminalisoi sen. Uuden vankilan tehtävä oli kasvattaa vankeja kuuliaisiksi ja tottelevaisiksi kapitalistiselle kurille. Rangaistus suunnattiin nyt kohti sielua ruumiin sijasta. Rangaistuslaitosten taloudelliset tavoitteet syrjäytyivät 1770- ja 1780-luvuilla ja tilalle tulivat kurinpidolliset tavoitteet. Vankilan tehtävänä oli opettaa koneellisuudessa tarvittava työkuri. Vankila ja tehdas muistuttivat toisiaan. Vankilan tehtävä ei ollut tuottaa tavaroita vaan työntekijöitä. Vankila tavoitteli pelkkää eristämistä tai pyrki tuottavaan työhön sen mukaan kumpaa vapaat työmarkkinat ja palkkojen kehitys kulloinkin edellyttivät. Vankila on porvarillisen yhteiskunnan ihannemalli ja olennainen sosiaalisen kontrollin muutosten parametri, ks. *Melossi & Pavarini* 1981. Myös venäläisen teoreetikon Pashukanisin mukaan vankeus oli porvarillinen keksintö, joka syntyi kapitalistisen tuotantotavan mukana ja uusinsi porvarillista mielenlaatua. Rikoksen ja rangaistuksen välillä oli vaihtoarvojen vastaavuus, ks. *Pashukanis* 1985 s. 149.

Michael Ignatieff, joka myös voidaan lukea kuuluvaksi marxilaiseen traditioon, korosti kurinpidon lisäksi vankilan muuttumista yhä enemmän instrumentiksi, jolla hallitseva luokka yritti varmistaa asemiaan. Kurinpidon käski suunnattiin sellaisiin rikosentekijöihin, jotka tuomittiin työkurin tai yleisen järjestyksen rikkomisesta. Vaikka vankila epäonnistui parantamistehtävässään, se oli silti valtaapitäville tarkoituksenmukainen. Vankila tuli osaksi laajempaa kontrollistrategiaa, jonka tehtänä oli varmistaa kapitalistisen yhteiskunnan valtarakenteita. Tämä vankilan piilofunktio varmisti sen säilymisen, ks. *Ignatieff* 1978.

Marxilaisen traditioon voidaan lukea esimerkiksi *strukturalismi*, jossa annetaan ideologialle jonkin verran enemmän merkitystä kuin Marxismissa. Niinpä esimerkiksi *Louis Althusserin* mukaan yhteiskunta rakentuu useista epäyhtenäisistä tasoista, joista tosin talous on määräävä, mutta ideologialla ja politiikalla on suhteellinen itsenäisyys. Ks. *Althusser* 1969.

⁴⁶ *Aho* 1981 s. 260.

Aho kuitenkin tutki vankiluvun muutosten liittymäkohtia ennen kaikkea yhteiskunnan rakenteissa tapahtuneisiin muutoksiin, mutta löysi niitä vain rajoitetusti 1920- ja 1930-luvulta.

Aho ei yhdy Lenken näkemyksiin poliittisen voimatasapainon merkityksestä vankiluvun selityksenä, vaan epäilee sitä yksipuoliseksi tai ainakin metodologisesti liian rajoittuneeksi. Ahon viittaa Allardtin tutkimukseen yhteiskunnallisesta kehityksestä eri Pohjoismaissa. Se osoittaa, että monien eri elämänalueiden, ei vain poliittisten olojen muutokset, ovat Suomessa olleet rajumpia ja ongelmallisempia kuin muualla. Nämä erot osoittavat Ahon mukaan selvästi, että Lenke ei riittävästi ota huomioon Suomen varsin omalaatuista yhteiskunnallista kehitystä. Sen sijaan yhdistäessään kriminaalipoliittisen kovan linjan oikeistolaisuuteen kapitalistisessa yhteiskunnassa Lenke saattaa olla oikeassa. Ahon mukaan yhteiskunnalliset kriisit lisäävät pakkovallan käyttöä.⁴⁷

Jo vuotta aikaisemmin, 1980, samana vuonna kuin Lenken edellä käsitelty artikkeli, ilmestyi Timo Ahon ja *Vuokko Karsikkaan* julkaisu ”Vankien taustaa ja vankilukuun liittyviä tilastoja”.⁴⁸ Teoksen tiivistelmässä kirjoittajat luonnehtivat vankeinhoidon satavuotista historiaa. Kirjoittajien mukaan kriisiaikoina vankipopulaatio on poikennut merkittävästi normaaliaikojen vangeista. Sisällissodan jälkeen vankilat täyttyivät valtiorikosvangeista, kieltolain lopulla juopumussakkolaisista ja kieltolakirikoksista tuomituista. Vuoden 1930 ns. kommunistilakien jälkeen alkoi vankilaan virrata poliittisia vankeja ja sota-aikoina sotilasrikoksista tuomittuja.⁴⁹

Ahon ja Karsikkaan mukaan Suomen itsenäistymisen aiheuttamat yhteiskunnalliset ilmiöt ovat heijastuneet vankilukuun lähes nykyaikaan saakka ja heijastuvat ehkä vieläkin. Heidän mukaansa vankiluku heijastelee ennemminkin yhteiskunnan sisäistä tilaa kuin kirjatun rikollisuuden määrää. Rikollisuuden lisääntyminen ei sellaisenaan ole oire yhteiskunnallisesta kriisistä, jonka tunnusmerkkinä sitä vastoin voidaan pitää korkeata vankilukua.

Ahon mukaan vankiluvun ja yhteiskunnallisten muutosten välillä ei näytä olevan selväpiirteistä riippuvuussuhdetta. Esimerkiksi kaupungistumisen ja muuttoliikkeen vaikutuksista rikollisuuteen ja vankilukuun ei voi tehdä yksiselitteisiä päätelmiä. Lakkojen määrällä ja työttömyyden asteella on vain vähän tai ei lainkaan yhteyttä vankien määrään. Riippuvuussuhde näyttää kuitenkin syntyvän, jos yhteiskunnalliset olot ovat aiheuttaneet tiettyjen väestöryhmien vajoamisen toi-

⁴⁷ Aho 1981 s. 241, 242 ja 264. Allardt 1976.

⁴⁸ Ks. Aho & Karsikas 1980 s. 63–66.

⁴⁹ Kirjoittajien mukaan vankeinhoidon kriisiaikoina voidaan pitää sisällissodan jälkeisiä vuosia, kieltolain loppuvuosia aina 1930-luvun puoliväliin saakka sekä sotavuosia samoin kuin niitä välittömästi seurannutta lyhyttä ajanjaksoa.

meentulominimin rajoille tai alapuolelle. Tällaiset ilmiöt ovat vaikuttaneet vankilukuun aina 1930-luvun lopulle saakka.⁵⁰ Aho katsoo itsenäistymisen ajan jälkeisten suurten vankimäärien jossain määrin heijastavan tuon ajan kiihkokansallisuudesta versonutta kovaluonteisuutta. Poliittisilla asenteilla ei kuitenkaan Ahon mukaan voida missään tapauksessa suoraan selittää vankiluvun vaihteluita eri yhteiskunnissa.⁵¹

Vankiluvun kehitys osoittaa Ahon mukaan sen, että sisällissota lisäsi Suomen vankilukua huomattavasti suuremmaksi kuin muissa Pohjoismaissa, jona se on säilynyt aivan nykypäiviin saakka. Aho arvioi vankiluvun kehitystä myös kymmenen vuoden liukuvan keskiarvon perusteella lukematta mukaan kriisien synnyttämiä valtio- ja sotilasrikoksia. Suomen vankiluku kasvoi 1800-luvun loppupuolelta tasaisesti, kasvu jyrkentyi vuodesta 1915 alkaen ja saavutti huipun vasta 1930-luvun alussa.⁵²

Ahon mukaan vankiluvun kasvu 1920-luvulla, jolloin Suomen vankiluku tois-
taiseksi lopullisesti erkani pohjoismaisesta tasosta, ei olekaan tulkittavissa sisällissodan tapahtumien pohjalta. Lienee oikeutettua todeta, että itsenäistymisen ajan ensimmäinen varsinainen vankiluvun huippu ajoittuu vasta 1930-luvun alkuun ja että syitä vankiluvun sisällissodan jälkeisten vuosien kasvuun on ehkä ennemminkin etsittävä noiden aikojen yhteiskunnallisesta kehityksestä kuin värittömästi sisällissodasta.⁵³

Anttila ja Törnudd totesivat jo 1970 tarkastellessaan vuosien 1917 ja 1939 välistä, sakkovangeista puhdistettua vankimäärän kehitystä, että vankiluku on pysytellyt pitkällä aikavälillä tarkastellen suunnilleen samalla tasolla, tilapäisistä huomattavista vaihteluista huolimatta. Eräänä selityksenä tälle he näkevät järjestelmän itsesääntelyn. Esimerkkeinä itsesääntelystä he mainitsevat mm. vesileipäraugaistuksen käytön 1930-luvulla sekä ehdonalaisen vapauden ja avolaitosten lisääntymisen 1940-luvun lopulla.⁵⁴

⁵⁰ Aho 1981 s. 244–247, 262.

⁵¹ Aho 1981 s. 251 ja 261. Ahon mukaan yhteisenä piirteenä näille kahdelle ajanjaksolle, 1930-luvun vaihteelle ja toisen maailmansodan jälkeiselle ajalle, on oikeiston ja vasemmiston välisen kuilun syveneminen.

Myös Hannula katsoo, että rikosoikeudellisen järjestelmän ankaroitamispyrkimykset ovat olleet voimakkaimmillaan sellaisina historian kausina, jolloin poliittinen oikeisto on ollut vahvimillaan. Tällaisia ajanjaksoja olivat mm. 1930–1932, 1939–1944 ja 1950-luku. Ks. Hannula 1981 s. 171.

⁵² Kasvun jyrkkyyttä lisäsivät myös sakkovangit, jotka Aho ilmeisesti laski tässä mukaan. Aho & Karsikas olivat lukeneet nämä kieltolain aikaiset sakkovangit vankeinhoidon kriisiaikoihin kuuluviksi, ks. ed. alav. 14.

⁵³ Aho 1981 s. 234, 239 ja 240.

⁵⁴ Anttila & Törnudd 1970 s.146 kuvio 10 sekä Anttila & Törnudd 1983 s. 94–96: laitospaikoilla on tarve tulla käytetyksi.

Eräässä artikkelissaan vuodelta 2003 *Lappi-Seppälä* arvioi Suomen korkeasta vankiluvusta annettuja selityksiä. Ne vaihtelevat hänen mukaansa etenkin sen mukaan, luetaanko mukaan sotavuosien lyhyet vankipiikit ja poikkeavat vankiryhmät kuten valtiorikosvangit kansalaissodan jälkeen ja sotilasrikoksista tuomitut vuosina 1941–1943, vai tarkastellaanko lukuja näistä puhdistettuina. Edellisessä tapauksessa selitykset painottuvat poliittisiin kriiseihin liittyviin perusteisiin, jälkimmäisessä varkaus- ja väkivaltarikollisuuden kasvuun vaikuttaneisiin syihin mukaan lukien kieltolakikauden loppuvaiheet, talouslama ja sota-ajan jälkeiset poikkeusolot. Vankiluvun huiput sijoittuvat jälkimmäisessä tapauksessa kriisipiikkien sijasta vuosiin 1925–1935 sekä 1940- ja 1950-luvun taitteen molemmin puolin.⁵⁵

Ahon mukaan on ilmeistä, että sisällissodan aina nykypäivään asti ulottuvia vaikutuksia on korostettu liikaa niissä yhteyksissä, joissa nykyiset suuret vankiluvut on nähty sisällissodan synnyttämien luokkaristiriitojen vielä olemassa oleviksi heijastusilmiöiksi. Vankilukuun vaikuttavat seikat ovat Ahon mukaan vaikeaselkoinen kokonaisuus, jonka osatekijöiden välillä vallitsee monensuuntaisia riippuvuuksia.⁵⁶

Ahon mukaan Suomen tuomioistuinten tuomitsemat rangaistukset olivat pitempiä kuin muissa Pohjoismaissa. Tästä aiheutui Suomen vankiluvun poikkeuksellinen korkeus. Pitkien tuomioiden synnä oli kuitenkin lähinnä vuoden 1889 rikoslaki – ei ankara oikeuskäytäntö. Viimeksi mainitulle ei Ahon mukaan ole vuotta 1894 vanhempia traditioita. Ahon havaintojen mukaan rikoslaki lisäsi huomattavasti vapausrangaistuksen käyttöä. Rikoslain eri rangaistuslajien yleiset alarajat olivat ankarammat kuin muissa Pohjoismaissa, mikä on olennaisesti vaikuttanut Suomen rangaistuskäytäntöön.⁵⁷ Rikoslain mukana varkausrikoksista tuomittujen vankien määrä lisääntyi huomattavasti. Rikoslain vaikutus vankilukuun lienee Ahon mukaan ollut suuri ja pitkäaikainen, kun varkausrikoksista näpistystä lukuun ottamatta ei enää voitu tuomita sakkoa. Varkaat määräsivät vankiluvun hyvin pitkälle. Vasta vuonna 1972 tuli taas mahdolliseksi sakon käyttäminen varkausrikoksissa. Ahon mukaan rikoksentekeyttä tuomittiin vankilaan melko harvoin ennen vuotta 1894, mutta rangaistukset olivat pitkiä. Vankeusrangaistukset yleistyivät vasta kun varkausrikoksista tuli mahdolliseksi tuomita vankeuteen.⁵⁸

⁵⁵ *Lappi-Seppälä* 2003. Poliittisiin kriiseihin liittyviä perusteita painottavat Lappi-Seppälän mukaan *Christie* 1968, *Lenke* 1980 ja *Kekkonen* 1998 ja 2001, perinteisen rikollisuuden muutoksia *Aho* 1981 s. 239. Rikollisuuden muutoksista näinä kausina ks. *Jaakkola* 1987 ja *Lehti* 2001a.

⁵⁶ *Aho* 1981 s. 263 ja 264.

⁵⁷ *Aho* nojaa *Boijen* vuonna 1925 tekemään vertailuun eri rangaistuslajien ylä- ja alarajoista Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa, ks. *Boije* 1925.

⁵⁸ Ahon mukaan ennen rikoslain voimaantuloa vuonna 1894 vapausrangaistusten osuus kaikista tuomioistuimen määräämistä rangaistuksista oli vain runsaat kolme prosenttia. Vuonna 1894 tuo osuus oli jo vajaat kymmenen prosenttia. Vielä vuonna 1893 tuomittiin varkausrikoksista vapaus-

Kauko Aromaa koskettelee Suomen vankiluvun korkeuden syitä arvioidessaan vuonna 1982 *Elina Suomisen* toimittamaa teosta ”Suomen vankeinhoidon historiaa I”. Aromaan mukaan teos, etenkin Ahon ja Hannulan artikkelit, osoittaa, että vankiluku alkoi irtaantua pohjoismaisesta tasosta jo paljon ennen vuoden 1918 tapahtumia. Vankiluvun kasvu ajoittuu vuoden 1894 rikoslakiin ja sen ankariin varkausrikoksia koskeviin säännöksiin. Aromaa viittaa Ahon lausumaan, jonka mukaan ankarille rangaistuksille ei ole olemassa rikoslakia aikaisempia traditioita. Varkausrikoksista tuomitut ovat siitä alkaen muodostaneet eräänlaisen pohjavirran, jonka vaihtelut ovat määränneet pitkälti vankiluvun kehityksen. Tuon tason päällä on esiintynyt ajoittain suuriakin erikoisryhmiä uniikkien historiallisten tapahtumien – mm. sisällissodan, kieltolaki-ajan, lamakauden, viime sotien tai 1960-luvun suuren murroksen heijastamina.

Aromaan mukaan sulkiessaan ja keskittäessään varkaat vankiloihin uusi rikoslaki myötävaikuttanut ratkaisevalla tavalla laajamittaisen varkaiden ammattikunnan eriytymiseen ja loi samalla erään tärkeän edellytyksen sen jatkuvalla uusiutumislle ja laajentumiselle. Näin luotiin eräänlainen ikiliikkuja, nousujohteinen järjestelmä, jonka suuntaa myöhemmät pikkukorjaukset eivät voineet kääntää, vaikka estivät sitä toimimasta täysitehoisesti. Ikiliikkuja luotiin sijoitettaessa vankilaan juuri ne, joiden toimeentulo perustui varastamiseen sekä ne, joille varastaminen vasta näissä olosuhteissa, vankilan edustaman varaskulttuuriin sosiaalistumisen ja toisaalta vankilan aiheuttaman toimeentulon vaikeutumisen ansiosta, kohosi varteenotettavaksi toimeentulotavaksi. Vankila toimii Aromaan mukaan (1982) erityisesti ammattimaisen ja tavanomaisen, toimeentulon hankintaan tähtäävän varkausrikollisuuden uusintajana ja tuki-instituutiona. Aromaa arvelee, että rikoslakia muotoiltaessa ”ikiliikkuja” tuskin luotiin tarkoituksellisesti. Lopputulos on voinut syntyä erehdyksestä.⁵⁹

Rangaistusvangit olivat ennen sotavuosia joutuneet olemaan vankilassa keskimäärin vuoden. Sotien jälkeen rangaistukset lyhenivät lähes puoleen. Tämä joh-

rangaistukseen 155 henkilöä ja 1895 varkausrikoksista vapausrangaistuksen tuomittujen luku oli kasvanut jo 720:ksi. Vankien määrää 1880-luvun lopulla Suomessa lisäsi myös Siperiaan karkoitusten lopettaminen, ks. *Aho* 1981 s. 233, 234, 242, 251–255, 262 ja 263.

Hannulan mukaan vankilukua on sadan viime vuoden aikana kenties eniten säädellyt varkausrikollisuus ja lainsäätäjän suhtautuminen siihen. Rikoslain voimaan tuleminen vuonna 1894 merkitsi vankiluvun kasvua varkausrikosvankien lisääntymisen vuoksi. Ks. *Hannula* 1981 s. 172. Hannula kuvaa varkausvankien osuuden kasvua vankiluvussa rikoslain voimaantumisen aikaan, ks. *Hannula* 1981 s. 97–99.

Laineen mukaan syynä Suomen muihin Pohjoismaihin verrattuna korkeaan vankilukuun on ollut erittäin ankara rikoslakimme ja rangaistuskäytäntö etenkin varkausrikoksissa, ks. *Laine* 1991 s. 176.

⁵⁹ *Aromaa* 1982. Aromaa kuvaa varkaan ammattia tarkemmin vuonna 1983 ilmestyneessä teoksessaan ”Varkaan ammatti ja sen tuki-instituutiot”. Aromaan luokittelussa tutkimuksenaikaiset varkausrikokset edustaisivat menetelmältään mitä ilmeisemmin varastamisen ”varhaisempaa” muotoa, ks. *Aromaa* 1983 s. 126.

tui osittain ehdonalaiseen vapauteen pääsyn aikaistamisesta lainsäädännössä vuonna 1944, jolloin ensikertalainen saattoi päästä ehdonalaisen vapauteen karsittyaan puolet rangaistuksestaan. Kovempi kriminaalipolitiikka heijastui tuomioistuinkäytäntöön 1950-luvulla siten, että keskimääräiset ehdottomat vapausrangaistukset olivat taas noin vuoden pituisia. Ahon mukaan rangaistusvankien keskimääräiset rangaistuslaitosajat lyhenivät 1885–1978 monien lainuudistusten ja tuomioistuinten rangaistuskäytännön lievenemisen vuoksi. Kehitykseen sisältyi myös huomattavastikin poikkeavia ajanjaksoja.⁶⁰

Tarkastellessaan ehdollisen vapausrangaistuksen käytön osuutta kaikista vapausrangaistukseen tuomituista tuomioistuintilastojen perusteella vuodesta 1927 alkaen Aho havaitsee, että ehdollisen vapausrangaistuksen käyttö lisääntyi 1920-luvun lopussa ja väheni 1930-luvulla vuoteen 1935 asti. Aho päätelee, että taloudellinen lamakausi ja yhteiskunnan tilasta johtuva poliittisten ääriiliikkeiden olemassaolo samoin kuin vaikea rikollisuustilanne heijastuivat tuomioistuintoimintaan ankarampana rangaistuskäytäntönä. Ahon mukaan poliittisella oikeistolaisuudella oli yhteys korkeaan vankilukuun 1930-luvun taitteessa.⁶¹

⁶⁰ Aho 1981 s. 253 ja 254 sekä kuvio 6. Aho tulkitsee kuviotaan ilmeisesti epähuomiossa virheellisesti. Rangaistuslaitosajat eivät lyhentyneet sotien jälkeen, vaan niiden aikana. Sotien jälkeen ne päin vastoin kasvoivat jonkin verran.

Ahon kuviosta 6 on havaittavissa laitoksessaoloaikojen keskipituuksien voimakas lisääntyminen 18:sta 24 kuukauteen 1885–1890 sekä romahdus noin 14 kuukauteen 1895 mennessä, jolloin rikoslaki oli tullut voimaan. Tämä viittaa siihen, että rikoslaki lisäsi nimenomaan lyhytaikaisia vapausrangaistuksia. Ahon kuviossa kiintyy huomio myös rangaistusten keston keskipituiden voimakkaaseen lyhenemiseen 1910-luvun alkupuoliskolla 12:sta 9 kuukauteen ja siitä alkaneeseen vielä voimakkaampaan kasvuun lähes 14 kuukauteen eli rikoslain voimaantulon tasolle 1920 mennessä. Tämä saattoi olla vuoden 1913 armahduksen seurausta. Vankiluvun kehitystä ja rikoslain vaikutusta siihen tarkastellaan tutkimuksessa erityisesti osan I luvussa 1.1.2.2. Laitosaikojä tarkastellaan ainakin osan I luvussa 1.3.

Lappi-Seppälän tutkimus kuitenkin osoittaa, että vankiluvun alenemisen 1950-luvulla selittää selvimmin tuomioistuinkäytännön lieveneminen kaikista keskeisistä rikosista tuomituissa rangaistuksissa, vaikka samanaikaisesti lainsäädäntöä kovennettiin sotien jälkeisen kovan kriminaalipolitiikan ilmapiirissä. Systemaattiset toimet vankiluvun alentamiseksi aloitettiin vasta 1960-luvun lopulla. Avainasemassa tässä lainsäädäntötyössä oli Suomen hakeutuminen pohjoismaisen yhteistyön piiriin 1960-luvun alkupuolella. Kehitys 1950-luvulta alkaen merkitsi joka tapauksessa asteittaista lievenemistä edeltäneistä poikkeusoloista. Ks. *Lappi-Seppälä* 1998b s. 12 ss. ja 2003 s. 157.

⁶¹ Aho 1981 s. 252 ja 253 sekä taulukko 4. Ahon mukaan yhteisenä piirteenä niille kahdelle kaudelle, 1930-luvun vaihteelle ja toisen maailmansodan jälkeiselle ajalle, on oikeiston ja vasemiston välisen kilun syveneminen. Hannula katsoo myös, että rikosoikeudellisen järjestelmän ankaroitamisyhtymykset ovat olleet voimakkaimmillaan sellaisina historian kausina, jolloin poliittinen oikeisto on ollut vahvimmillaan. Tällaisia ajanjaksoja olivat vuodet 1930–1932, 1939–1944 ja 1950-luku. Ks. *Hannula* 1981 s. 171.

Aho on palannut aiheeseen myöhemminkin. Hän painottaa kirjoituksissaan rakenteellisten tekijöiden merkitystä vankiluvun muutoksissa. Eräässä artikkelissaan vuodelta 2001 Aho katsoo, että vankiluku heijastelee yhteiskunnan tilaa, tasa-arvon toteutumista, poliittisia ristiriitoja ja muita yhteiskunnallisia ilmiöitä. Hänen mukaansa vankiluku on yhteiskunta- ja kriminaalipoliittisten päättäjien säädeltävissä.⁶²

Tapio Lappi-Seppälä

Lappi-Seppälä tarkasteli vuonna 1982 ilmestyneessä tutkimuksessaan rangaistusjärjestelmän pitkän ajan muutoksia.

Lappi-Seppälän mukaan suuntamalla huomio yksinomaan taloudellisiin, sosiaalisiin ja poliittisiin tekijöihin saadaan rangaistusjärjestelmän sisältöön vaikeuttavista yhteiskunnallisista voimista kuitenkin pinnallinen ja asioita liiaksi yksinkertaistava kuva. Kullakin kehitysvaiheella oli myös oma ideologiansa, jonka juuret saattoivat hyvinkin olla taloudellisessa rakenteessa, mutta joka merkittäväällä tavalla selittää rangaistusjärjestelmän tarkempaa sisältöä. Muutokset pelkästään ideologisissa tekijöissä eivät Lappi-Seppälän mukaan olleet kyenneet johtamaan kriminaalipolitiikan muuttumiseen tilanteissa, joissa muutosvaatimuksilta on puuttunut rakenteellisten tekijöiden tuki.

Lappi-Seppälä katsoo myös valtatekijöiden muutoksilla olleen vaikutusta kehitykseen. Rangaistusten jatkuvaa lievenemistä selittää se, että valtaan nousseet yhteiskuntaluokat ja ryhmät eivät ole halunneet käyttää repressiota omia jäseniään vastaan. Sen vuoksi valtasuhteiden muuttuessa ja sosiaalisten erojen tasoituessa rangaistusjärjestelmä on lieventynyt muun muassa työväenluokan vahvistuessa asemiaan 1900-luvulla.⁶³

Lappi-Seppälän mukaan vapausrangaistuksen käyttöönotto ja leviäminen on nähtävissä vasten yhteiskunnan talous- ja sosiaalirakenteessa tapahtuneita muutoksia. Vapausrangaistuksen käyttöönotolle 1800-luvulla on useita, myös taloudellisia syitä: toisin kuin kuolemanrangaistukset vapausrangaistukset sallivat rikoksentehtäjäiden palata takaisin normaaliin työelämään hyödyttämään siten yhteiskuntaa. Toisinaan taloudellisten muutosten ja rangaistusjärjestelmän välille sijoittuu niin monta ideologista välivaihetta, että muutosten suora selittäminen taloudellisilla tekijöillä antaa asiasta tuskin minkäänlaista informaatiota. Esimerkkinä Lappi-Seppälä mainitsee juuri vapausrangaistuksen käyttöönoton ja porvariston valtapyrkimykset. Osaselityksestä käy myös Christien rangaistus-

⁶² Ks. Aho 2001 s. 7.

⁶³ Lappi-Seppälä 1982b s. 183–186.

arvoteoria, mutta erityisestävät aatteet veivät pohjaa yksinomaan rangaistusarvoihin nojaavalta selitykseltä.⁶⁴

Lappi-Seppälä ei tarjoa vapausrangaistusten syntyyn lopullista vastausta, mutta vapausrangaistusten varhaisten muotojen käyttöönottoa on hänen mukaansa tukenut taloudellisista tekijöistä pontimensa saanut ideologia. Taloudellisen niukkuuden vallitessa syntyi työn teon ja säästäväisyyden hyveellisyyttä korostava protestanttinen etiikka. Tämä lisäsi edellytyksiä irtolaisten työvoiman pakkokäyttöönottoon.⁶⁵ Lappi-Seppälä arvioi, että *Michael Foucaultin* kuva vapausrangaistuksesta osana uuden kurinpitoyhteiskunnan valtamekanismeja saattaa olla paras vastaus vankilan syntyä ja leviämistä koskevaan kysymykseen.⁶⁶

⁶⁴ *Lappi-Seppälä* 1982b s. 171–175. Lappi-Seppälä hyväksyy melko pitkälle von Eybenin esittämän kritiikin rangaistusten jatkuvan lieventymisen teorialle. Lieventymisteoriassa ei von Eybenin mukaan ollut riittävästi otettu huomioon rikostyyppien ja teon arvostelupohjan muutoksia. Eybenin mukaan yhteiskunnassa tavattavan moitittavan ja paheksuttavan käyttäytymisen määrä lienee vakio, poikkeuksellisia oloja lukuunottamatta. Lappi-Seppälän mukaan kysymys ei ole niinkään rikosten moitittavuusarvojen kuin seuraamusten rangaistusarvojen muutoksista. Yleisestä lievyystendenssistä puhuminen ei näin ollen ole lainkaan perusteltua. Yhteiskunnan rangaistuksillaan aiheuttama kokonaiskärsimys on eri rangaistuslajien käytössä tapahtuneista muutoksista huolimatta saattanut säilyä samana, kriisitilanteita lukuun ottamatta. Ks. *Lappi-Seppälä* 1982b s. 165–167.

Pajuojan mukaan porvariston valtaanpääsyn seurauksena Euroopassa syntyi uusi rangaistuskäytäntö, joka heijasteli porvariston ideologiaa: tehottomat ja epätarkoituksenmukaisiksi koetut rangaistusvaihtoehdot oli korvattava tehokkaammilla ja yhteiskunnan kannalta tarkoituksenmukaisemmilla. Suomessa tämä vaihe saavutettiin vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla ja silloinkin vaimeampana kuin aikaisemmin Keski-Euroopassa. Ks. *Pajuoja* 1986b s. 24.

⁶⁵ Max Weber kuvasi teoksessaan ”The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism” (1930), kuinka yhteiskunnan muuttuessa Euroopan teollisuusmaissa syntyi protestanttinen etiikka, joka esiintyi kalvinismina 1500- ja 1600-lukujen taitteessa. Työttömien, kerjäläisten ja irtolaisten työvoima oli saatava käyttöön perustettaviin työ- ja ojennuslaitoksiin. Tähän saatiin oikeutus kalvinismista, joka piti laiskottelua syntinä ja työtä jokaisen velvollisuutena. Weber katsoi, että taloudelliset rakenteet vaikuttivat uskontoon ja kulttuuriin, mutta nämä vaikuttivat yhtä paljon taloudellisiin suhteisiin. Tämä Weberin käsitys on melko lähellä sitä marxilaisuuden pitkälle kehittyntä haaraa, joka korostaa kulttuuria suhteellisen itsenäisenä taloudellisesta perustasta, jonka kanssa kulttuuri on dialektisessa vuorovaikutussuhteessa. Ks. *Weber* 1930.

⁶⁶ *Lappi-Seppälä* 1982b s. 98–105, 174–182.

Foucault voidaan liittää lähelle Marxilaista traditiota. Foucault tekee kuitenkin selvän pesäeron Marxiin. Hän on toisaalta rakenteellisia tekijöitä painottava ja taas toisaalta idealisti. Hänen mukaansa lainrikkokojen ruumiiseen kohdistuvien rangaistusten muuttuminen vankilarangaistukseksi ja valvonnaksi oli yhteydessä kehittyvään kapitalismiin liittyviin syvällisiin yhteiskunnallisiin muutoksiin. Hän ei kuitenkaan lausu selkeästi taloudellisten tekijöiden merkityksestä sosiaalisille muutoksille ja vankeudelle. Teoksessaan ”Tarkkailla ja rangaista” (1980, alkuper. ransk. 1975, s. 85–103) Foucault kuvailee, kuinka tavaratuotantoon perustuvassa yhteiskunnassa kurinpitoon perustuvat rangaistukset ovat keskitetty tekninen keino, joka korvaa ihmisruumiiseen suoraan kohdistuvaa rangaistusta. Muun muassa koulun, kasarmin ja vankilan avulla ruumiin voimaa rajoitetaan helpommin poliittisena ja maksimoidaan hyödyllisenä voimana. Kuri levisi vankilan ulkopuolelle mm. kouluihin, työpaikoille ja tehtaisiin ja muuntui joustavasti muunneltaviksi valtamekanismeiksi.

Lappi-Seppälä päättelee *Veikko Virtasen* keräämien tietojen perusteella, että 1800-luvun alkupuolella Suomen laitoksissa kuten kruununvankiloissa, linnavankiloissa, työlaitoksissa ja kehruuhuoneissa säilytetyt vangit olivat suureksi osaksi irtolaisia, vain pieni osa oli rangaistusvankeja. Prokuraattorin kertomuksista vuosittain laitoksiin sisään tulleiden lukumäärää koskevien tietojen perusteella Lappi-Seppälä päättelee, että myös 1845–1885 vankilat toimivat suuressa määrin samoissa tehtävissä kuin 1600–1700-luvuilla perustetut irtolaisten eristämislaitokset.⁶⁷

Lappi-Seppälän havaintojen mukaan Suomen vankiluvun kehitys 1800-luvulla oli suurin piirtein samanlainen kuin muissa Pohjoismaissa aina 1800-luvun loppupuolelle saakka: vankiluku lisääntyi jyrkästi 1800-luvun alussa ja kääntyi laskuun 1840-luvulla. Suomen vankiluvun aleneminen pysähtyi kuitenkin jo

Idealistinen Foucault tulee esiin hänen valta-käsitteessään. Hänen mukaansa valta ja tietoisuus kuuluvat välttämättä yhteen. Vankien kurinpidollinen valvonta synnyttää uudenlaisen rikoksenteikijän ruumiiseen liittyvän tietoisuuden, joka taas synnyttää uudenlaisen vallan. Jatkuva yksilöiden tarkkailu ja ja tarkkailijoiden keskinäinen tarkkailu oli keskeinen osa kurinpitovaltaa.

Vankila merkitsi uutta vaihetta niiden kurinpitomenetelmien historiassa, joita uusi luokkavalta oli kehittelemässä. Vankila ei Foucaultin mukaan merkinnyt välttämättä rangaistusjärjestelmän lievenemistä, vaan rankaisuvallankäytön uutta entistä tehokkaampaa muotoa. Kun 1700- ja 1800-lukujen taitteessa siirryttiin vapausrangaistusjärjestelmään, itse vankilan muoto oli jo tätä ennen olemassa. Syntymästään alkaen vankila kattoi sekä vapauden menetyksen että teknisen pyrkimyksen yksilöiden muuttamiseen. Foucaultin mukaan vapausrangaistusjärjestelmä on tarpeen, jotta laillisuuden rajat vedettäisiin valtaa pitävien kannalta tarkoituksenmukaisesti. *Foucault* 1980 s. 245–266.

⁶⁷ Irtolaisia oli vuosittain vankiloihin tulleista lähes 40 % vuonna 1845, ks. *Lappi-Seppälä* 1982b s. 110–113 ja *Virtanen* 1944 s. 113–114. *Virtasen* keräämien tietojen mukaan korkein päivittäinen vankiluku kaksinkertaistui 1815–1830 välisenä aikana, jolloin se kohosi 1 200:sta 2 400:aan. Ks. *Virtanen* 1944 s. 400 ja *Lappi-Seppälä* 1982b s. 114. Irtolaisuuden kasvusta ja sen syistä 1800-luvulla tiiviisti ks. *Kotkas* 2003 s. 145, 146 ja 203.

Pia Letto-Vanamon ja Heikki Ylikankaan esiteollisen ajan vapaudenriiston historiaa koskevassa tutkimuksessa esittämien tietojen mukaan Suomen vankimäärä oli vuonna 1809 noin 700. Kun vankimäärät alkoivat kasvaa, oli 1814 vankeja kruunun ja ojennuslaitoksissa 923, 1817 noin 1 200 ja 1826 jo 1 709, josta määrästä varkauksiin syyllistyneitä oli 543 ja irtolaisia 444. Vaikka Siperian karkotus otettiin 1809 käyttöön kuolemanrangaistusten sijaan ja myöhemmin myös laajemmin, lisääntyi vankien määrä 1835 mennessä 1 932:een, jolloin varkausrikoksista vangittuja oli 533, henkirikoksista tuomittuja 176, irtolaisia 492 ja sakkovankeja 207. Ks. *Letto-Vanamo & Ylikangas* 1981 s. 46–48, 60 ja 70. Letto-Vanamon ja Ylikankaan tiedot lienevät ainakin osittain joulukuun aikana sisään tulleiden määriä, joita *Virtanen* on kerännyt vuosilta 1812–1816. Varsinaisia rangaistusvankeja oli 1800-luvun alkupuolella vankien joukossa hyvin vähän, sillä pääosa rikoksen perusteella vankiloihin tulleista oli tutkintavankeja ja kurinpitorangeistusten täytäntöönpanoa odottavia. ks. *Virtanen* 1944 s. 111–114 ja *Lappi-Seppälä* 1982b s. 110 ja 111.

1860-luvulle.⁶⁸ Muiden Pohjoismaiden vankilukujen aleneminen loppuu vasta 1900-luvun alussa, mutta vankiluvun taso säilyy suurin piirtein samana koko 1900-luvun ajan.

Vankilukujen alenemiskehityksen päättymisessä Lappi-Seppälä tukeutuu Christien esittämään selitykseen, jonka mukaan rikoksen ja rangaistuksen vaihtosuhteen tasapainoa tuli 1900-luvun alusta lähtien rikkomaan kolmas tekijä: relativisten rangaistusteorioiden ja hoitosuuntauksen mukainen pyrkimys rikoksentekijän parantamiseen. Käytännössä tämä merkitsi rangaistuksen pidentämistä yli sen, mitä puhdas sovitussajatus sekä rikoksen ja rangaistuksen vastaavuus olisi edellyttänyt.⁶⁹

Suomen vankiluku alkoi hienokseltaan erota pohjoismaisesta kehityksestä jo 1800-luvun loppupuolella, ja lopullinen pesäero tehtiin 1900-luvun alkuvuosikymmeninä, jolloin Suomen vankiluku vakiintui muita Pohjoismaita korkeammalle tasolle. Suomen erikoisasemaa selittävät Lappi-Seppälän mukaan ennen kaikkea Suomea koetelleet yhteiskunnalliset kriisit, jotka ovat historian kuluessa moninkertaistaneet vankilukumme. Suuret nälkävuodet 1860-luvulla olivat ilmeisesti ensimmäinen suurista mullistuksista, jotka tulivat nostamaan Suomen vankiluvun muista Pohjoismaista poikkeavalle tasolle. Nälkävuosina vankiluku tosin laski, sillä pääosa nälkävuosien korkeasta rikollisuudesta selittyi kohonneena varkausrikollisuutena, mikä ilmeni tuolloin voimakkaimmin ruumiinrangaistusten lisääntymisenä. Prokuraattorin kertomusten mukaan varkausrikoksista tuomittiin vuonna 1860 kaikkiaan 491 henkilöä, viisi vuotta myöhemmin 806 ja vuonna 1868 jo 1 290 henkilöä.⁷⁰

⁶⁸ *Lappi-Seppälä* 1982b s. 118. *Lappi-Seppälän* mukaan vankeusrangaistusten väheneminen 1800-luvun puolivälissä oli Suomessa ainakin osaksi seurausta törkeiden rikosten lukumäärän vähenemisestä, ks. *Lappi-Seppälä* 1982b s. 120.

Samanaikaisesti myös Ruotsissa arvioitiin vankiluvun kehitystä. Snaren mukaan keskeisin syy Ruotsin vankimäärän kasvuun eli suureen eristämiseen 1800-luvun alkupuoliskolla oli tuolloinen pakkotyölainsäädäntö, jonka tarkoitus vielä 1700-luvulla oli hankkia halpaa työvoimaa ja sotilaita armeijaan. Maan sisäinen turvallisuus oli voimakkaiden rakennemuutosten aikana turvattava tuottamattomalta ja häiritsevältä irtolaisuudelta ja rikollisuudelta tulevaa sosiaalista levottomuutta vastaan. Eristäminen korvasi sotapalvelun. Vankiloiden rakentaminen ja vankiluvun lisääntyminen 1800-luvun alkupuolella heijasteli työpakon historiaa. Oikeuskäytännössä korvattiin ruumiinrangaistukset työrangaistuksilla, mutta lainsäädännössä vapausrangaistusten asema toteutettiin vasta 1864 rikoslailta. Työrangaistus oli ajaltaan epämääräinen ja eristysaika oli käytännössä pitkä. Ruotsin vankiloissa oli 1844 yli 6 400 vankia, joista 40 % (2 612) oli ilman laillista suojelusta (försvarslösa). Vankiluvun 1840-luvulta alkaneen vähenemisen syynä oli Snaren mukaan 1843 perustettu työkomppania, joka sai ajaltaan määrääikäisen sanktion luonteen: 2–4 vuoden kuluttua vapautettiin ilman laillista suojelustakin olevat vangit. Ks. *Snare* 1982 s. 314–322.

⁶⁹ *Lappi-Seppälä* 1982b s. 113–120.

⁷⁰ *Lappi-Seppälä* 1982b s. 112–116.

Lappi-Seppälä arvioi Christien näkemyksiin nojautuen, että kriisien synnyttämä vankeusrangaistusten taaja käyttö Suomessa on johtanut vapaudenriiston rangaistusarvon inflaatioon. Suomalaisen vankipäivän rangaistusarvo on muita Pohjoismaita pienempi. Suomen vankiluku saisi siten selityksensä rangaistusarvoista. Lisäksi selityksenä sille, että Suomen vankiluku oli hienoisesti erkane-massa pohjoismaisesta tasosta jo viime vuosisadan lopulla, saattaa Lappi-Seppälän mukaan olla, että vankeusrangaistus otettiin täällä koko rikoslain perusrangaistukseksi muita pohjoismaita myöhemmin. Vankeustuomiot lisääntyivät vuoden 1866 asetusten tultua voimaan 1870. Varkausrikollisuuden uusi kasvu 1880-luvulla ei kuitenkaan enää kyennyt lisäämään ruumiinrangaistusten käyttöä, joiden aika oli jo ohi. Lopullinen muutos tapahtui vasta 1894, josta myös alkaa vankiluvun hienoinen nousu.⁷¹

Lappi-Seppälä tutki myös rangaistusvyöhykkeissä tapahtuneita muutoksia 1895–1974. Kuritushuonerangaistukset osoittavat tasaista siirtymistä lyhyempien rangaistusten käyttöön. Alle yhden vuoden kuritushuonerangaistusten osuus kasvoi tuona aikana noin 15 %:sta lähes 70 %:iin. Muutos keskittyi 1950- ja 1960-luvuille. Lappi-Seppälän esittämän kuvion mukaan tämä lievenemiskehitys oli voimakasta myös 1890-luvun aikana etenkin 1–2 vuoden pituusvyöhykkeessä. Tämän jälkeen kuritushuonerangaistusten pituudet pysyivät kutakuinkin ennallaan, kunnes 1910-luvulla, etenkin sen loppupuolella, rangaistukset lyhenivät, mutta pitenivät nopeasti 1920-luvun alkupuolella, josta taas alkoi tasainen lyhytaikaisten kuritushuonerangaistusten lisääntyminen.⁷²

⁷¹ *Lappi-Seppälä* 1982b s. 116–118, 120, 122, 137–139. Lappi-Seppälä totesi myös s. 133, että oikeuskäytännössä 1800-luvulla tuomittiin ruumiinrangaistusten sijaan yhä enenevässä määrin vesileipävankeuksia.

Virtasen mukaan vankiluku nousi voimakkaasti, kun rikoslakia alettiin soveltaa ja vapausrangaistusten käyttö lisääntyi 1894. Tästä seurasi vankiloissa tilanpuutetta. Vankiluvun kasvuun vaikutti Virtasen mukaan tuolloin myös se, että irtolaisten ja vankien ”päästäminen” Siperiaan lopetettiin keisarillisella kirjeellä 1887. Näitä oli lähetetty Siperiaan vuosittain noin sata henkeä. Vankilukua ja lisätilojen tarvetta lisäsi myös kuritushuonevankien pakollinen vähintään neljän kuukauden pituinen yksinäishuone rangaistusajan alussa. Vankiluvun kasvulla oli yhteys myös teollistumisen synnyttämään rikollisuuden kasvuun. Teollisuus lisäsi väkeä asutustajamiin ja tämä lisäsi asosiaalista elämäntapaa. Vankiluvun kohoamiseen vaikutti myös väkiluvun tuntuva kasvu ja 1890-luvulla vallinnut taloudellinen pula. Keinoina tilahtauden vähentämiseksi esitettiin vankitilojen rakentamisen ohella vankien sijoittamista ulkotöihin, ehdollisen rangaistustuomion käyttöönottoa ja ehdonalaiseen vapauteen päästämisen laajentamista. Vankeinhoitomiesten taholta esitettiin kirkeitä arvosteluja sen johdosta, että tuomioistuimet langettivat erityisesti omaisuusrikok-sista pitkiä rangaistuksia, ks. *Virtanen* 1958 s. 11 ja 12.

⁷² Lappi-Seppälä ei arvioi tätä kehitystä, mutta huomioi 1940-luvun lopun voimakkaan lyhenemispätkän 1–2 vuoden pituisissa rangaistuksissa, jonka arvioi syntyneen sodan jälkeisestä korkeasta omaisuusrikollisuudesta, lähinnä törkeän varkauden tuomioista, ks. *Lappi-Seppälä* 1982b s. 157 ja kuvio 12.

Vankeusrangaistusten vyöhykkeistä oli Lappi-Seppälä kerännyt tuomiotietoja vuodesta 1923 alkaen. Vankeusrangaistusten pituudet olivat selvässä kasvussa aina 1940-luvun lopulle saakka. Tuona aikana alle kolmen kuukauden vankeusrangaistusten osuus laski 30 %:sta 8 %:iin. Kehitys selittyy Lappi-Seppälän mukaan mitä todennäköisemmin tuon ajan kriminaalipoliittisissa ideologioissa tapahtuneilla muutoksilla. Hoitoideologia tuomitsi lyhyet vapausrangaistukset ”maailman huonoimpina rangaistuksina”. Vaikka meillä ei ryhdyttykään suoranaisiin lainsäädäntötoimiin lyhytaikaisten vapausrangaistusten käytön rajoittamiseksi, tällä kriminaalipoliittisella keskustelulla oli mitä todennäköisemmin vaikutusta tuomioistuinten rangaistuskäytäntöön.⁷³ Lappi-Seppälä tarkasteli myös ehdollisen rangaistustuomion käyttöä 1925–1978. Ehdollisen rangaistustuomion käyttö lisääntyi Lappi-Seppälän mukaan tuona aikana tasaisesti lukuun ottamatta 1920- ja 1960-luvun vaihdetta. Ehdollisen rangaistuksen käytön laantuma 1920-luvulla, sen jälkeen kun kansalaissodan hävinnyt osapuoli oli tullut tuomituksi, oli varsin ymmärrettävää.⁷⁴

Lappi-Seppälä on 2003 kerännyt tietoja varkausrikoksista tuomittujen vapausrangaistusten keskipituuksista. Näiden vielä julkaisemattomien tietojen mukaan varkausrikoksista tuomittujen vapausrangaistusten keskipituus oli noin 12,5 kuukautta vuonna 1925, 13 kuukautta 1930 ja 13,5 kuukautta 1935.⁷⁵

Lappi-Seppälä on 60-vuotiaalle Pekka Koskiselle omistettuun teokseen (2003) sisältyvässä kirjoituksessaan käsitellyt myös Suomen vankiluvun korkeuden syi-

⁷³ *Lappi-Seppälä* 1982b s.158 ja 159 sekä kuvio 13. Erityisestiävä ajattelu ei Lappi-Seppälän mukaan kuitenkaan saanut Suomessa kovin keskeistä jalansijaa, joten hoitoideologian edellä kuvailtu vaikutus rangaistuksen määrittämisessä jäi suhteellisen lyhytaikaiseksi. Lyhytaikaiset vankeusrangaistukset lisääntyivätkin 1950-luvun alusta lähtien.

⁷⁴ *Lappi-Seppälä* 1982b s. 159–161 ja kuvio 14. Kuvio näyttää ehdollisen rangaistustuomion käytön vähenemistä 1930-luvun alkupuolella eikä 1920-luvulla.

Rangaistuskäytännön tiukentuminen 1960-luvulla oli Lappi-Seppälän mukaan yhteydessä rattijuoppouskysymykseen. Oikeuskanslerin ohjeiden ja tasavallan presidentin uudenvuodenpuheen seurauksena rattijuoppoudesta tuomittavia rangaistuksia kovennettiin vähentämällä erityisesti ehdollisten vankeusrangaistusten osuutta.

⁷⁵ Vielä 1938–1940 varkausrikoksista tuomittujen vapausrangaistusten keskipituus oli noin 12 kk, mutta 1941–1944 enää 9–9,5 kk. Vuodesta 1944 varkausrikostuomioiden keskipituus kasvoi niin, että se oli noin 13–13,5 kk vuosina 1949 ja 1950. Siitä keskipituudet alkoivat tasaisesti laskea, mutta 1950-luvun loppupuolella keskipituudet jonkin verran vielä nousivat 10:stä 11 kuukauteen ja 1963–1969 keskipituus pysytteli noin 7 kuukaudessa. Varkausrikoksista tuomittujen vapausrangaistusten keskipituudet olivat lyhentyneet 1985 mennessä neljään kuukauteen, (Lappi-Seppälältä saatu julkaisematon tieto). Koskisen juhla-kirjan-artikkelissa Lappi-Seppälä käsittelee viime vuosikymmenten kriminaalipoliittikkaa ks. *Lappi-Seppälä* 2003. Vankiluvun korkeutta Lappi-Seppälä koskettelee alaviitteessä 3.

tä. Hänen mukaansa kysymykseen annetut vastaukset vaihtelevat huomattavasti sen mukaan, luetaanko mukaan sotavuosien lyhyet vankipiikit ja poikkeavat vankiryhmät (valtorikosvangit kansalaissodan jälkeen ja sotilasrikoksista tuomitut vuosina 1941–1943) vai tarkastellaanko lukuja näistä puhdistettuina. Kehitys vuodesta 1950 alkaen merkitsi joka tapauksessa asteittaista normalisoitumista.⁷⁶

Jukka Kekkonen ja Heikki Ylikangas

Kekkonen ja Ylikangas esittivät kirjassaan ”Vapausrangaistuksen valtakausi” (1982) selitysteoriaansa 1700-luvun loppupuolelle ja 1800-luvun alkuun ajoittuvalle vapausrangaistusten valtakauden alkamiselle ja valtakauden aikana tapahtuville muutoksille.⁷⁷ Kekkonen ja Ylikankaan mukaan sanktioiden lieveneminen oli tarkoituksellista. Myös vankeusrangaistuksen käyttöön siirryttiin, koska haluttiin lieventää rangaistuksia. Tässä suhteessa heidän käsityksensä eroaa Christiestä, jonka mukaan rangaistukset pysyvät yhtä ankarina, vain rangaistusarvot muuttuvat ja Foucaultista, jonka mukaan kysymys oli rankaisuvallankäytön uudesta tehokkaammasta muodosta. Kekkonen ja Ylikankaan mukaan Christien rangaistusarvoteoria jää huutavaan ristiriitaan sen kanssa, että Suomessa teloitettiin 1918 likimain 9 000 kapinallista. On mahdotonta ajatella, että rangaistusten kärsimysarvo olisi yhtä äkisti kuin perin juurin muuttunut 1918.⁷⁸

Kekkonen ja Ylikangas eivät myöskään hyväksy vapausrangaistusten synnyn perustaksi Foucaultin tai *Mathiesenin* käsitystä vapausrangaistusten valtaapitäviä hyödyttävistä piilofunktioista. Näillä teorioilla on heidän mukaansa merki-

⁷⁶ Lappi-Seppälän mukaan suomalaisen hyvinvointivaltion rakentamisen ja 1960-luvun solidaarisuusarvojen takaa löytää kansaa aikaisemmin yhteen sitoneet kovat kokemukset. 1960-luvun kriminaalipolitiikan sisällölliset muutokset olivat osa aikansa yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikan linjauksia, ja ne heijastivat samalla näiden linjausten takana olevia yhteiskunta- ja talousrakenteen muutoksia. Ilmiöiden väliset yhteydet ovat välillisiä, ja rakenteelliset tekijät vaikuttavat – silloin kun vaikuttavat – vain päätösten kautta. Lappi-Seppälä toteaa Garlandiin viitaten, että tullakseen vaikuttaviksi, rakenteellisten tekijöiden tulee sisäytyä osaksi alan ajattelu- ja toimintatapoja. Ks. *Lappi-Seppälä* 2003 s. 159–161.

⁷⁷ Heikki Ylikangas esitteli vapausrangaistuksen syntyteoriaa jo vankeinhoitolaituksen 100-vuotisjuhlassa 1981 pitämässään esitelmässä ”Miten selittää vankeinhoidon muutokset?”. Perusselitys vapausrangaistuksen yleistymiselle ja niin muotoin myös vankeinhoidon syntyemiselle on löydetävissä siitä voimakkaasta yhteiskunnallisten erojen kaventumisesta, jota kapitalismin voitto feodalismista, porvariston voitto aatelisvallasta merkitsi. Pääselitykseksi siihen, miksi rangaistusten ankaruus myös vapausrangaistusten valtakauteen on vaihdellut, on asetettava vallanpitäjien pelko vähiten yhteiskunnallista valtaa omaavaa väestönosaa kohtaan. Ajan mittaan yhteiskunnallisten erojen kaventumisperiaate on Ylikankaan mukaan osoittautunut vahvemmaksi. Yhteiskunnalliset erot ovat viimeisen sadan vuoden aikana kaventuneet, samoin ovat rangaistukset lieventyneet, ks. *Ylikangas* 1981.

⁷⁸ *Kekkonen & Ylikangas* 1982 s. 34–41.

tystä rangaistusten yleisen yhteiskunnallisen roolin ja funktion kuvaajana, mutta ei erityisesti vapausrangaistuksen muutosten selityksenä.⁷⁹

Mathiesenin mukaan vankeus on jäänyt tärkeimmäksi rangaistukseksi, koska sillä on merkittävä sosiaalinen funktio kehittyneissä kapitalistisissa valtioissa. Mathiesenin mukaan vankeusrangaistuksella on ensinnäkin puhdistava funktio (expurgatory function), jolla hän tarkoittaa tuottamattoman aineksen pitämistä yhteiskunnan ulkopuolella. Suuntaamisfunktiolla (diverting function) hän tarkoittaa sitä, että järjestelmän suuntaamisella vähemmän vakavaan traditionaaliseen rikollisuuteen huomio suunnataan pois sosiaalisesti paljon vaarallisemmista rikoksista, joihin syyllistyvät valtaapitävät yksilöt ja luokat. Suuntaamisfunktiioon liittyy läheisesti vankeuden symbolinen funktio, jolla Mathiesen tarkoittaa muista selvästi erottuvan ryhmän leimaamista yhteiskunnan pahantekijöiksi. Tämä mahdollistaa ulkopuolisille välimatkan pitämisen leimaantuneihin, mikä vahvistaa ulkopuolisten moraalista itsetuntoa. Mainitut ideologiset funktiot tekevät vankilasta näkyvän, merkityksellisen ja oikeutetun.⁸⁰

Mathiesen on kirjassaan ”Prison on Trial” (1990) katsonut vankilalla olevan edellisten lisäksi vielä yhden sosiaalisen funktion, toimintafunktion (action function). Vankeus ja vankilat ovat nykyisin rangaistuksen näkyvin osa. Ne viestittävät, että jotakin on tehty. Moderni yhteiskunta vaatii kollektiivisia ratkaisuja. Turvautumalla vankilaan, rakentamalla lisää vankiloita, säätämällä lakeja, jotka sisältävät pitempiä vankeusrangaistuksia poliittisen tason toimijat osoittavat, että he reagoivat rikoksiin, tekevät jotakin järjestyksen ja turvallisuuden nimissä. Mikään muu sanktio ei voi täyttää samaa tehtävää nyky-yhteiskunnassa. Varhaisimpina aikoina mainitut funktiot liittyivät ruumiinrangaistuksiin.⁸¹

⁷⁹ Kekkonen ja Ylikangas 1982 s. 42–46.

⁸⁰ Mathiesen 1972 s. 76–78 ja 1990 s. 137 ja 138. Rangaistusten symboliarvoa korosti myös Emil Durkheim. Durkheim ei aseta marxilaisuuden tavoin taloutta kaiken perustaksi, vaikkei pidäkään sitä merkityksettömänä. Hän painottaa myös konsensusta ja järjestyneisyyttä yhteiskunnassa, kun taas marxilaisuuden on nähty painottavan luokkakonfliktin keskeisyyttä ja vallankumouksen tarpeellisuutta. Durkheimin mukaan ihmisiä yhdistää sosiaalinen solidaarisuus, joka saa eri muotoja eri yhteiskunnissa. Rangaistuksella on tärkeä rooli solidaarisuuden synnyssä ja säilymisessä, solidaarisuuden, joka on tärkeä edellytys sosiaaliselle järjestykselle ja yhteiskunnan olemassaolon jatkumiselle. Durkheimin mukaan solidaarisuuden eri muodoista kehittyä erilainen rangaistusmuoto. Solidaarisuuden muodot kehittyvät yhteiskuntamuodon vakiintumisen myötä yhtenäiseksi kollektiiviseksi tietoisuudeksi (conscience collective). Rangaistuksen voimakkuus on sitä suurempi, mitä kehittymättömämpi yhteiskunta on ja mitä lähempänä keskusvalta on absolutismia. Vankila oli Durkheimin mielestä lievempi rangaistus kuin kuoleman- ja ruumiinrangaistukset, ja otettiin käyttöön, kun kollektiiviset käsitykset tulivat ymmärtäväisemmäksi rikoksentekeijöiden kärsimyksiä kohtaan. Durkheim 1960 s. 79–80 ja 1973. Rangaistuksella on siten rituaalinen tai symbolinen tehtävä yhteiskunnassa. Durkheimia arvioi tältä osin tarkemmin Garland 1990 s. 67–70.

⁸¹ Mathiesen 1990 s. 138 ja 139. Mathiesen on eri yhteyksissä arvioinut vapausrangaistuksen synnyn syitä. Mathiesenin mukaan toinen laitosrakentamisen ja eristämisen kasvun vaihe ajoittuu 1700-luvun loppuun ja 1800-luvun alkuun. Tuolloin laitosrangaistukset syrjäyttivät ruumiinran-

Kekkosen ja Ylikankaan mukaan vapausrangaistusten yleistymisen oli seurausta absolutismin ajan säätyvaltiopäivien sortumisesta ja porvarillisen (tai kapitalistisen) valtion astumisesta sen sijaan. Prosessin yhteydessä yhteiskunnalliset erot kapenivat niin, että ensiksi keskiluokka ja lopulta myös työväki pääsivät osalliseksi sekä lainsäädäntö- että lainkäyttövallasta. Yhteiskunnallisten erojen supistuminen vaikutti rangaistuksiin kahdella tavalla. Se vähensi eriarvoisuuden ylläpitämiseen tarvittavan pelotuksen tarvetta. Se myös salli valtaapitävien – niin lainsäätäjien kuin lainkäyttäjienkin – kokea rikollinen ihmisenä, jota oli kohdeltava inhimillisesti. Vapaudenriisto valittiin lieventämisen muodoksi, koska se oli ainoa kelvollinen vaihtoehto ruumiinrangaistuksille. Sakkoa ei köyhyyden vuoksi voitu käyttää. Kekkosen ja Ylikankaan mukaan yhteiskunnallisten erojen takaa on löydettävissä tekijä, joka on vielä niitä yleisempi ja selitysvoimaisempi, nimittäin valta. Mitä täydellisemmin valta on keskittynyt, sitä estottomammin on rikoslakia ankaroitettu.⁸²

Kirjoittajien mukaan vapausrangaistuksen käytön ankaruudessa esiintyvät alueelliset erot selittyvät rakenteellisilla tekijöillä, so. sosioekonomisilla ja vallankäyttöön liittyvillä tekijöillä. Yleinen kontrollipolitiikka tähtää viime kädessä vallitsevan yhteiskunnallisen valtarakenteen ylläpitämiseen ja puolustamiseen. Vallankäytön ja demokratisoitumisen seurauksena kontrolli on lieventynyt. Rangaistusten ankaruusasteen vaihtelussa on perimmäältään kysymys vallitsevan valtarakenteen puolustamistarpeen vaihtelusta. Pelko siitä, että sisäinen tai ulkoinen uhka kanavoituu järjestelmään vihamielisesti tai välinpitämättömästi suhtautuvien välityksellä viimeistään kriisitilanteessa, aiheuttaa kontrollipolitiikan kiristämistä kaiken poikkeavan käyttäytymisen yhteydessä, rikollisuus mukaan luetuna. Vapausrangaistuksen valtakaudella rangaistusten lievenemisen jatkuminen on kirjoittajien mukaan ollut osaltaan seurausta teollisuustyöväestön taistelusta.⁸³

gaistukset. Rikoksenteikijät eriytettiin ja heidät sijoitettiin vankilaan nykyaikaisessa mielessä. Myös tämän vankilan historian toisen vaiheen tärkein taustamotiivi oli tarve kurittaa uusia ihmisryhmiä, tällä kertaa uuden kapitalistisen tuotantotavan synnyttämään työväenluokkaan kuuluvia köyhiä rikoksenteikijöitä. Rikos oli tuolloin juurtunut köyhyyteen, samoin kuin nouseva työväenluokka. Ruumiinrangaistukset eivät olleet sopivia uudeksi kurinpitotavaksi – liukuhihnakurinpäädoksi – jota uusi tuotantotapa vaati.

Vapausrangaistusten historista ks. myös *Sellin* 1976, erit. kuritushuoneen synnystä s. 70–82.

Mathiesenin mukaan ei ole realistista vaatia vankiloiden poistamista kokonaan, vaan tulisi vaatia vankiluvun vähentämistä ja uusien vankiloiden rakentamisen lopettamista. Ks. *Mathiesen* 1988 ja 1990. Mathiesen on myöhemmin tuonut esiin erityisesti median, etenkin television vaikutuksen vankilukuun. Mathiesen näkee vankiloiden lisääntymisen syyksi sen, että kriminaalipolitiikasta on tullut yhä enemmän kulutustavaraa, legitimaatio on muuttunut opportunistiseksi eli se perustuu huoleen siitä, mikä menee kaupaksi medialle. Julkista keskustelua ohjaa markkinoiden rationaliteetti. Ks. *Mathiesen* 1997.

⁸² *Kekkonen & Ylikangas* 1982 s. 62, 63, 77 ja 78.

⁸³ *Kekkonen & Ylikangas* 1982 s. 67, 77–85.

Rangaistusjärjestelmän olennaiset piirteet eivät Kekkonen ja Ylikankaan mukaan ole missään suhteessa muuttuneet siitä, että niitä puolustettiin yhteen aikaan klassisen ja toisena ajankohtana sosiologisen rikosoikeuskoulun teesein. Rangaistuksia on kovennettu, kun sisältä tai ulkoa tai kummaltakin suunnalta tuleva uhka järjestelmän valtarakennetta vastaan on kasvanut. Lieventymistä on tapahtunut, kun järjestelmää ylläpitävän valtarakennelman pysyvyys on varmistunut ja uhka sitä vastaan on vähentynyt.⁸⁴

David Garland pyrkii yhdistämään eri sosiologian traditiot kirjassaan ”Punishment and Modern Society” (1990). Garlandin mukaan rankaiseminen on nähtävä sosiaalisenä instituutiona, joka pitää sisällään rakenteiden monimuotoisuuden ja tarkoitusten runsauden. Hänen mukaansa talouden, lain ja ideologian muodostamat rakenteet vaikuttavat keskeisellä tavalla siihen, millaiseksi rangaistusjärjestelmä muodostuu. Rangaistuksen säätäminen, tuomitseminen ja täytäntöönpano ovat osa rangaistuskulttuuria, joka on yhteydessä yhteiskunnan arvoihin, traditioihin ja muuhun kulttuuriin.

Vankila tarjoaa Garlandin mukaan keinon tuottaa suurille joukoille kärsimystä ilman, että sitä tarvitsee katsella, tuomioistuinten symboliikka riittää. Vankiloista on tullut jonkinlaisia reservaatteja, turva-alueita, jonne eristetään vaaralliseksi julistetut yksilöt yleisen turvallisuuden nimissä.⁸⁵

⁸⁴ *Kekkonen & Ylikangas* 1982 s. 58, 62, 80–87. Klamin mukaan valta ei kelpaa selitykseksi, koska muutoin liikumme transformaation luomassa kehässä. Klamin mukaan valta on sääntöjen mukaista käyttäytymistä, joka hyödyttää tiettyjä ihmisiä niiden tavoitteista katsoen *Klami* 1983 s. 369–370. Aarnio katsoo tosin oikeusjärjestyksen olevan valtasuhteiden tuotteen, mutta sillä ei voida selittää oikeudellista ilmiötä, joka on monimutkaisessa suhteessa yhteiskunnan perusrakenteeseen *Aarnio* 1989 s. 15–17. Vrt. myös ed. Lenken näkemystä.

⁸⁵ *Garland* 1990 s. 193–219. Garland arvioi mainitussa teoksessaan perusteellisesti sosiologian klassikoita. Garlandin mukaan rakenteelliset tekijät vaikuttavat vain päätösten kautta. Muutokset ovat ennustettavissa mutta eivät välttämättömiä. Ks. *Garland* 2001 s. 25 ja 26.

Myös Cavadino ja Dignan yhdistävät erilaiset sosiologian traditiot ja katsovat tämän olevan varsin lähellä Garlandia, jolla on sama tavoite. Garland ei kuitenkaan pyri liittämään rangaistuksen sosiologiaa mihinkään laajempaan sosiologian teoriaan – toisin kuin Cavadino ja Dignan. Viimeksi mainitut kutsuvat näkemyksiään *radikaaliksi pluralismiksi*. Se on eräänlainen kompromissi pluralismin ja marxilaisuuden välillä. *Pluralismi* eroaa kirjoittajien mukaan marxilaisuudesta etenkin siinä, että se ei näe vallan keskittyvän yhdelle johtavalle luokalle, vaan valta on jakaantunut monien poliittisella areenalla esiintyvien erilaisten intressiryhmien kuten poliittisten puolueiden ja erilaisten organisaatioiden välille. Sosiaalinen maailma sisältää taloudellisen, poliittisen, kulttuurisen ja ideologisen tason, mutta taloudellinen tai ideologinen ei muodosta perustaa. Taloudellinen sektori asettaa rajat sille, mikä on sosiaalisesti mahdollista, mutta näin tekee yhtä hyvin myös ideologinen sektori.

Cavadinon ja Dignanin mukaan marxilaisuus painottaa liikaa taloutta kaiken perustavana ja selittävänä tekijänä. Myöskään johtavan luokan voittoa he eivät olettaisi. Talous ja ideologia vaikuttavat kumpikin jossain mielessä ja ne ovat toisiinsa nähden vuorovaikutussuhteessa, mutta ne eivät tee yhtä ainutta tulevaisuutta välttämättömäksi. Toisaalta kirjoittajat eivät pidä oikeana pluralistista näkemystä valtiosta täysin riippumattomana kaikista sosiaalisista ryhmistä ja luokista. Heidän mukaansa niiden ryhmien, jotka haastavat johtavat rangaistusideologiat, on taisteltava

Kekkosen ja Ylikankaan mukaan Suomen rangaistustaso muihin Pohjoismaihin nähden kohosi jo ensimmäisen maailmansodan lopulla, jolloin yhteiskunnalliset suhteet maassa voimakkaasti kärjistyivät, erityisesti heti kansalaissodan jälkeen. Kirjoittajat pitävät ilmeisenä, että törkeänlainen laittomuus oli itsenäistymisen alkuaikoina suurta. He katsovat kuitenkin, että ainakin huomattava osa Suomen vankiluvun korkeudesta selittyy tuomioiden ankaruudella ja vain osaksi lain ankaruudella. Kirjoittajat arvelevat, että tuomarit käyttivät herkemmin kuin ammattiveljensä Pohjoismaissa myös rangaistusasteikon yläpäättä. Tähän oli kirjoittajien mukaan syynä ensinnäkin se, että suomalainen ylä- ja keskiluokka pelkäsi kansalaissodan jälkeen vasemmistoa ja sitä tukevia ulkovaltoja. Toiseksi vasemmisto ei pystynyt torjumaan repressiivistä politiikkaa siinä mitassa kuin sen saattoi tehdä vasemmisto muissa Pohjoismaissa, joissa sitä ei koskaan väkivalloin nujerrettu.⁸⁶

Kekkonen ja Ylikangas katsoivat Lenken näkemyksiin nojautuen, että kontrollipolitiikka on Suomessa yleensäkin ollut ja on tiukempaa kuin muissa Pohjoismaissa. Näitä piirteitä olivat Lenken mainitsema kuritushuoneen säilyminen poikkeuksellisen myöhäiseen ajankohtaan, pidätysaikojen suhteellinen pituus ja se, ettei ns. hoitoideologia ole saanut Suomessa jalansijaa.⁸⁷

Myös Jussi Pajuojja katsoi teoksessaan ”Katsaus rangaistuksen historiaan” (1986) mm. harjoitetulla kontrollipolitiikalla olleen yhteyksiä Suomen korkeaan vankilukuun. Hänen mukaansa itsenäisyyden ajan kriminaalipolitiikan keskeinen piirre oli tiukka kontrollipolitiikka: vasta 1970-luvulla väkilukuun suhteutettu vankiluku laski 1800-luvun lopun ja vuosisadan vaihteen tasolle. Suomen 1920- ja 1930-luvun suuren vankimäärän selittää osaksi kieltolakirikollisuus. Kieltolaki ei kuitenkaan kelpaa korkeiden vankilukujen lopulliseksi selitykseksi: vankimäärä pysyi huippuarvoissa 1950-luvun taitteeseen asti ja oli sen jälkeenkin korkea. Kiristyneellä kontrollipolitiikalla, kieltolailla ja pulavuosilla oli se yhteisvaikutus, että vankilat täyttyivät. Pajuojjan mukaan 1920- ja 1930-luvun koventuneen kriminaalipolitiikan ongelmana oli, että tiukentuneessa yhteiskunnallisessa kurinpidossa luisuttiin diktatuurimaiden menettelytapoja muistuttaviin otteisiin. Sotien välinen Suomi oli yhtä aikaa

voimakkaasti saadakseen vaikutusta, kun taas joidenkin muiden ryhmien sallitaan jonkinasteisesti vaikuttaa viralliseen politiikkaan. Cavadino ja Dignan katsovat, että eri teoreettiset suuntaukset ovat yhdistettävissä humanismin pohjalta. Aineellisen ja ideologisen välinen vuorovaikutus ilmenee elävien ihmisten käytännössä: rikoksenteekijöiden, tuomitsijoiden, vankeinhoidon virkamiesten, poliitikkojen, vankeinhoidon vaikuttajien ja yleisön toiminnassa. Inhimillinen elementti tekee vapausrangaistuksen tutkimisesta monimutkaisen ja epävarman, mutta ihmiset voivat ponnistuksillaan vaikuttaa positiivisesti (tai negatiivisesti) rangaistuksen todellisuuteen. Ks. *Cavadino & Dignan* 1997 s. 73–76.

⁸⁶ *Kekkonen & Ylikangas* 1982 s. 75 ja 76.

⁸⁷ *Lenke* 1980 s. 7–8.

demokratiaa ja diktatuuria, mikä ilmeni maan kriminaalipolitiikassa ja vankeinhoidossa.⁸⁸

Kekkonen ja Ylikangas katsoivat vuonna 1982, että kansalaissodan tapahtumilla on vaikutusta Suomen vankilukuun vielä 60 vuotta myöhemminkin. Ankarasta rangaistustasosta ei heidän mukaansa niin vain harpata takaisin lievempään. Ankaran rangaistustason perusta muodostui yli 9 000 kapinallisen teloittamisesta ja valtiorikosoikeuksien tuomitsemista erittäin pitkistä vapausrangaistuksista. Näin vakiintui tietty uusi käsitys siitä, millainen on ”ankara” ja millainen ”lievä” rangaistus. Tämä käsitys siirtyi kirjoittajien mukaan vääjäämättömästi kattamaan myös tavanomaisista rikoksista annettuja rangaistuksia vallankin, kun niiden tekijöinä oli 1920-luvulla samoja punakaartilaisia, joita sodan jälkiselvitteilyssä oli niin ankarasti rangaistu.⁸⁹

Mainitun Ylikankaan ja Kekkonen kirjan ilmestymisaikaan Suomessa jo alkaneen vankiluvun vähenemisen alkupiste oli kirjoittajien mukaan paljon ylempänä kuin muissa Pohjoismaissa. Tilanne oli siten edelleen toisenlainen kuin muissa Pohjoismaissa. Talvi- ja jatkosota olivat luultavasti myös jarruttaneet tuomioiden lievenemistä samalla tavoin kuin kansalaissotakin, joskin huomattavasti pienemmässä mittakaavassa. Tietyt historialliset syyt näin ollen selittävät Ylikankaan ja Kekkonen mukaan osan poikkeavasta oikeuskäytännöstä. Kyseinen osa rangaistuskäytännöme poikkeuksellisesta ankaruudesta on siten tavallaan ”aiheetonta”, so. vailla tuolloiseen sisäiseen ja ulkoiseen tilaan kytkeytyviä perusteita.⁹⁰

Kekkonen tarkensi vielä näkemyksiään sisällissodan vaikutuksista laajassa artikkelissaan ”Suomen oikeuskulttuurin suuri linja 1898–1998” (1998). Hän katsoi, että Suomen 1980-luvulle asti korkeana pysynyt vankiluku selittyy pal-

⁸⁸ Ks. *Pajuoja* 1986b s. 38–44. Lisäksi Pajuoja kuvaa teoksessaan ”Vankilarakentaminen” (1993) vankilarakentamisen vaiheita ja yhteyksiä yhteiskunnalliseen kehitykseen ja harjoitettuun kriminaalipolitiikkaan. Ks. *Pajuoja* 1993.

⁸⁹ Suomen korkeat vankiluvut eivät selity Anttilan ja Törnuddin mukaan rikollisuuden määrällä tai korkealla selvitysprosentilla, vaan johtuvat käytetyistä pitkistä rangaistuksista *Anttila & Törnudd* 1970 s. 122. Rangaistustason erot olivat Pohjoismaissa erityisen huomattavat, kun vertailun kohteena olivat varkaus ja muut omaisuusrikokset. Ks. *Anttila & Törnudd* 1983 s. 1.

⁹⁰ *Kekkonen & Ylikangas* 1982 s. 76 ja 77. Kirjassaan ”Miksi oikeus muuttuu” Ylikangas katsoi, että sosiaalisten erojen kaventuminen johti meilläkin rangaistusten lievenemiseen vuoden 1889 rikoslain mukana. Vain silloin, kun vallasta on taisteltu tai se on ollut muutoin muutosten uhkaama, on rangaistuksia meillä korotettu, ks. *Ylikangas* 1983 s. 212 ja 213. Ylikangas tiivistää kirjassaan ”Käännekohtat Suomen historiassa” (1986) vankiloiden täyttymisen syyt kansalaissodan murroksessa. Suuret vankimäärät olivat seurausta ehdollisen tuomion käyttöönnotosta 1918, kieltolain voimaan saattamisesta 1919, lain ankaroitamisesta (mm. sakon muuntorangaistuksen koventaminen 1920) sekä rangaistuksia korottavan tuomioistuinkäytännön vallallepääsystä, ks. *Ylikangas* 1986a s. 176 ja 177.

jolti vuoden 1918 sodan luoman kontrollisasetelman kautta. Perinteisen omaisuusrikollisuuden sanktiointi muodostui ankaraksi, kun kapinalliset ja potentiaaliset rikoksenteijät ikään kuin samaistettiin, koska he rekrytoituivat enimmäkseen samoista yhteiskuntapiireistä. Kovaa kontrollia ovat sittemmin ylläpitäneet Suomen käymät sodat ja välillisesti myös mahtavan itänaapurin olemassaolo.⁹¹

Kekkonen katsoi eräässä artikkelissaan 2001, että Suomen vankiluvun säilymiseen pitkään poikkeuksellisen korkeana oli syynä vuoden 1918 verisen sisällissodan vaikutus ja perintö. Nimenomaan tuolloin muodostuivat ne pitkävaikutteiset ankarat rangaistuskäytännöt, joiden vuoksi vankiluku pysyi kauan korkealla tasolla. Suomen rangaistuskäytäntö oli jo vuosisadan taitteessa muodostunut ankarammaksi kuin muissa Pohjoismaissa syistä, jotka liittyvät suomalaisen yhteiskunnan sosiaaliseen rakenteeseen ja maan valtiolliseen tilanteeseen. Vankiluku on Kekkonen mukaan kautta aikojen heijastanut ennen muuta rangaistuskäytäntöä eikä esimerkiksi rikollisuuden tasoa.⁹²

Maailmansotien välisenä aikana lieventymisen esti maan sisäpoliittinen kaksijakoisuus, joka johti myös normaalin oikeudenkäytön politisoitumiseen. Käytäntö alkoi Kekkonen mukaan lieventyä vasta 1960-luvulla suuren rakennemuutoksen aikana. Vallitsevaa käytäntöä ylläpiti osaltaan myös suuren, yhteiskuntajärjestelmältään erilaisen naapurin läheisyys ja sen tuoma uhka, joka ei väistynyt kokonaan edes toisen maailmansodan jälkeen. Vasta Mihail Gorbatschovin valtakaudella ja Berliinin muurin kaatumisen myötä romahtivat ne perusteet, joihin nojautuen keskitettyä päätöksentekojärjestelmää on pitkään perusteltu.

⁹¹ *Kekkonen* 1998 s. 117–119, erit. alaviite 130.

⁹² *Kekkonen* 2001 s. 129–132. Maailmansotien välisenä aikana rangaistuskäytäntö ei Kekkonen mukaan heijastanut tuolloisia kriminaalipoliittisia oppeja, vaan olennaista oli, kuinka lievää tai ankaraa linjaa kulloinkin on haluttu ajaa. Kansalaissota on eniten vaikuttanut rangaistuskäytännön ja myös koko suomalaisen oikeuskulttuurin kehitykseen 1900-luvulla. Vuoden 1918 sota johti rangaistuskäytännön todella selvään ankaroitumiseen nimenoman sellaisten rikostyyppien osalta, joilla massarikoksina oli eniten vaikutusta vankimäärään. Tällaisia oli erityisesti varkaus- ja muu omaisuusrikollisuus. Kehitystä ei Kekkonen mukaan pidä nähdä tietoisena linjan kiristämisprosessina, vaan enemmänkin tiedostamattomana psykologisena reaktionona kansalliseen murhenäytelmään.

3 Tutkimuskohteen täsmentäminen ja tutkimusaineisto

3.1 KRIISIT JA PERIODISOINTI

Aikaisemman tutkimuksen valossa Suomen vankiluvun kehitystä 1900-luvun alusta voidaan tulkita kahdella eri tavalla. Ensimmäisen tulkinnan mukaan kansalaissodan aiheuttamaa huippua ja 1930-luvun lopun notkahdusta lukuun ottamatta vankiluku on ollut portaittaisessa nousussa niin, että tähänastinen huippu saavutettiin 1940-luvun lopussa. Tästä vankiluku on muutamien keskeytyksin laskenyt lukuun ottamatta aivan viime vuosina tapahtunutta nousua.

Toisesta näkökulmasta vankilukua tarkastellaan kriisiaikojen tilapäisistä vaikutuksista puhdistettuna. Jos vuoden 1918 sodan, 1930-luvun alun ja toisen maailmansodan korkealle nostamat vankiluvut tulkitaan kriisien aiheuttamiksi tilapäisiksi huipuiksi ja jos tämä kriisien vaikutus poistetaan, vankiluku pysyttelisi suurin piirtein ennen vuotta 1918 saavuttamallaan tasolla aina 1970-luvun puoliväliin asti ja vasta 1970-luvulta alkaisi vankiluvun aleneminen.

Viimeksi mainitun tarkastelukulman eräs muoto on Ahon suorittama vankiluvun kehityksen kuvaaminen kymmenen vuoden liukuvien keskiarvoilla. Näin muotoiltu kuvio osoittaa, että kriisiaikojen valtio- ja sotarikosvangeista puhdistetun Suomen vankiluvun kaksi huippua ajoittuvat 1930-luvun ja 1950-luvun taitteisiin. Ensimmäinen huippu tosin mataloituisi huomattavasti, jos kriisiaikojen poikkeuksellisiin vankeihin laskettaisiin mukaan myös sakkovangit ja kielto- lakirikollisuudesta tuomitut.

Haettaessa selitystä vankiluvun muutoksille on otettava huomioon molemmat tarkastelutavat. Erityinen huomio tässä tutkimuksessa on kansalaissodan vaikutuksessa tavanomaisiin rikoksiin luettaviin varkausrikoksiin syyllistyneiden määrään vankiloissa ja näistä rikoksista tuomittuihin rangaistuksiin. Tämän vuoksi suurin kiinnostus kohdistuu vankilukuun, josta on poistettu kriisiaikojen poikkeuksellinen rikollisuus. Tällöin pitkäaikaiset muutokset varkaus- ja väkivaltarikoksista tuomittujen muodostamassa perusvankiryhmässä tulevat näkyviin.

Aikaisemman tutkimuksen valossa on myös selvää, että kansalaissodan vaikutus vankilukuun on ollut huomattava. Tutkimuksessa on kuitenkin syytä jonkin verran tarkastella myös 1800-luvun lopun kehitystä, jotta rikoslainsäädännön suurten muutosten vaikutukset vankilukuun täsmentyisivät. Suomen vankiluku on ollut kohoamassa jo tuolloin. Kohoaminen vain jyrkentyi vaikkakin suuresti

vaihdellen kansalaissodan jälkeen. Tutkimuksen pääkohteena on kansalaissodan jälkeinen kehitys.

Tutkimus ei kohdistu varsinaisesti sota-aikaan, vaan ennen kaikkea sota-ajan ja ylipäätään vakavan yhteiskunnallisen kriisin vaikutuksiin.⁹³ Kansalaissodan vaikutuksia arvioidaan sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä. Kansalaissodan mahdollisten pitkäaikaisten vaikutusten selvittäminen edellyttää ensinnäkin tilanteen analysointia välittömästi ennen kansalaissotaa ja välittömästi sen jälkeen. Rikosoikeudellisessa järjestelmässä voi lyhyessäkään ajassa tapahtua havaittavissa olevia muutoksia, jos kriisi on kyllin voimakas. Tutkimus on tältä osin myös kriisiajan tutkimista kriisin laajassa merkityksessä: suomalaisessa yhteiskunnassa oli olemassa useita kriisin piirteitä jo ennen kansalaissodan syttymistä ja myös jonkin aikaa sen jälkeen. Lisäksi kansalaissotaa edeltävien, muun muassa ensimmäisen maailmansodan aiheuttamien poikkeuksellisten olosuhteiden vaikutusten erottamiseksi kansalaissodan vaikutuksista on syytä kiinnittää huomiota myös tilanteeseen ennen maailmansodan alkamista.

Kansalaissodan pitkäaikaisten vaikutusten selvittämiseksi on lisäksi tarpeen tarkistaa havaittujen muutosten pysyvyyttä jonkin aikaa etäämpänä kansalaissodasta. Tutkimus on päädytty rajoittamaan tilanteeseen 1930-luvun lopulla juuri ennen toista maailmansotaa. Tässä tarkastelussa on päähuomio perusvankijoukossa tapahtuneissa muutoksissa. Samalla on välttämätöntä mahdollisuuksien mukaan arvioida myös 1930-luvun taitteeseen ajoittuneen yhteiskunnallisen kriisin vaikutuksia ja merkitystä. Tutkimuksessa voidaan näin rajattuna puhua myös yleisemmin ensimmäisen maailmansodan aikoihin ja 1930-luvun alkuun

⁹³ *Kriisin* ja poikkeusolojen käsitteille on eri yhteyksissä annettu toisistaan poikkeavia määritelmiä. Tässä tutkimuksessa tarkastellut poliittis-taloudelliset kriisit mahtuvat hyvin Kontulan laajaan kriisiin määritelmään. Kontulan mukaan kriisiin kuuluvat sodan uhkan, sodan ja sen jälkitilan sekä vallankumouksen ja sisällissodan lisäksi luetaan myös syvät poliittiset ja taloudelliset kriisit, terrorismi, suuronnettomuudet ja laajat väestönsiirrot, ks. *Kontula* 1996 s. 4. Kriisi voidaan määritellä myös ”kriittiseksi tilaksi” ennen varsinaista järjestelmän ratkaisevaa huonontumista, vaaran tilaksi, joka voi hoitamattomana katkaista muutoin jatkuvan suotuisan kehityksen *Cavadino & Dignan* 1997 s. 8 ja 9. Korkea vankiluku tai vankiloiden yliasutus on keskeinen syy tai indisio paitsi koko rikosoikeudellisen järjestelmän kriisille myös rajoitetummalle vankeinhoidon kriisille. Viimeksi mainitusta ks. samat s. 9–14.

Tämän tutkimuksen kohteena olevalle kansalaissodan ajalle on luonteenomaista yhteiskunnan rakenteissa tapahtuva tavallista nopeampi ja voimakkaampi muutos, jonka seurauksena yhteiskunnan toimintakyky heikkenee. Tällaisessa vakavassa kriisissä yhteiskunnallinen muutos on niin nopeaa, ettei olemassa oleva yhteiskunnallinen järjestelmä eivätkä yhteiskunnan instituutiot kykene muuntumaan muutoksen mukana, vaan järjestelmän toiminta uhkaa lamaantua tai lamaantuu. Tässä tarkoitettuna kriisin heijastusvaikutukset ulottuvat väistämättä myös rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaan ja rikollisuuteen, mikä näkyy todennäköisesti tavalla tai toisella myös vankiluvussa. Kriisi jatkuu kunnes yhteiskunnallinen toiminta vakautuu.

ajoittuvien taloudellis-poliittisten kriisien merkityksen selvittämisestä rikosoi-keudellisen järjestelmän toiminnalle. Molemmissa kriiseissä oli kysymys sekä poliittisesta että taloudellisesta kriisistä. Kriisit olivat syvimmillään vuosina 1918–1921 ja 1929–1932.⁹⁴ Ensimmäinen kriisi oli jälkimmäistä suurempi, koska siihen liittyi 1914 alkanut maailmansota ja ennen kaikkea kansalaissota vuonna 1918. Molempiin kriiseihin liittyi myös terroritekoja, mutta ne olivat kansalaissodan yhteydessä huomattavasti laajempia ja vakavampia kuin 1930-luvun taitteessa. Päähuomio tutkimuksessa onkin kansalaissodan vaikutuksissa.

Kehitystä tarkastellaan lähemmin vankiluvun muutosten kautta. Tarkastelussa ovat yhtä keskeisiä sekä korkean vankiluvun kaudet (1916–1922 ja 1929–1935) että jonkin verran matalamman vankiluvun ajanjaksot (1900–1915, 1923–1928 ja 1936–1939). Taloudellis-poliittiset kriisit sopivat melko hyvin yhteen korkean vankiluvun kausien kanssa. Vankiluvun kehityksen käännekohtiin etsitään syytä samanaikaisista ja vähän aikaisemmista muutoksista vankirakenteessa, oikeuskäytännössä, lainsäädännössä ja rikollisuudessa.

Tutkimuksen keskeisen tehtävän, kansalaissodan rangaistuskäytäntöön ulottuvan vaikutuksen selvittäminen edellyttää varkausrikostuomioita koskevan käytännön tarkkaa analysointia vuoden ajalta selvästi ennen ja jälkeen korkean vankiluvun ja kriisin (1912 ja 1925), välittömästi ennen ja jälkeen kansalaisodan (1917 ja 1919) ja lopuksi kansalaissodan vaikutusten keston arvioimiseksi vähän ennen talvisodan puhkeamista (1937).

Lisäksi on syytä tutkia jonkin verran myös 1880- ja 1890-luvuilla tapahtunutta kehitystä ennen kaikkea rikoslainsäädössä tapahtuneiden suurten muutosten

⁹⁴ Kekkonen sijoittaa itsenäisen Suomen historian oikeuspolitiikan murrokset vuosiksi 1918–1922 ja 1929–1932. Taloudellinen lama voidaan ajoittaa hieman pitemmillekin aikaväleille 1917–1923 ja 1929–1934 (näin osa II luku 1.4.3). Suomen oikeuspolitiikkaa kohtasi Kekkonen mukaan 1930-luvun lopulla vielä kolmaskin murros, vuodesta 1937 alkanut punamultayhteistyön vaihe. Ks. *Kekkonen* 1996 s. 199. Tämän murroksen vaikutukset eivät kuitenkaan kuulu tutkimuksen piiriin.

Varsin merkittävä poliittinen murros ajoittuu vuosille 1905 ja 1906. Venäjällä tapahtunut yhteiskunnallinen kuohunta ja yleislakko Suomessa vuonna 1905 johtivat Suomessa merkittäviin poliittisiin muutoksiin. Näistä tärkein oli äänioikeus- ja eduskuntauudistus vuonna 1906. Alapuron mukaan vuodet 1905–1907 olivat vallankumouksellisia. Hän kuvaa noita vuosia ”hulluuden hetkeksi”. Venäjän suhteiden vapautuminen mahdollisti poliittisen järjestäytymisen laajan läpimurron. Ks. *Alapuro* 1995 s. 144–147 ja 304–306. Lehden mukaan vuosien 1905 ja 1906 poliittinen murros käynnisti väkivalta-aallon, joka kansalaissodan jälkeen kohosi ennen näkemättömiin korkeuksiin, ks. *Lehti* 2001a s. 316.

Seppäsen mukaan suomalainen yhteiskunta ei ole 1910-luvulla ja maailmansotien välisenä aikana muuttunut merkittävästi. Suuremmat muutosprosessit alkoivat vasta toisen maailmansodan jälkeen. Ensimmäistä muutostilannetta 1930-luvun loppuun Seppänen kuvaa hitaan muotoutumisen kaudeksi. Ks. *Seppänen* 1965 s. 77 ja 78.

vaikutusten selvittämiseksi ja vankiluvun nousun alun paikantamiseksi.⁹⁵ Tutkimuksen painopiste on kuitenkin maailmansotien välisessä ajassa.

3.2 TUTKIMUKSEN TIEDONINTRESSI JA AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Suomen vankiluvun kohoamista kansalaissodan jälkeen eurooppalaisittainkin varsin korkealle tasolle on arvioitu eri yhteyksissä, mutta syitä vankiluvun nousuun ei ole kaikilta osin perusteellisesti tutkittu.⁹⁶ Etenkin kohdistuessaan rangaistusharkinnassa tapahtuneisiin muutoksiin vankiluvun tuolloista kohoamista selittävänä tekijänä tutkimus täyttäisi selvän tiedollisen aukon.⁹⁷ Vankiluvun menneinä vuosikymmeninä tapahtuneen nousun syiden selvittämisellä voi olla merkitystä Suomen vankiluvun meneillään olevan uuden kohoamisen ymmärtämiseksi ja keinojen löytämiseksi tähän liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi sekä ehkäpä yleisempääkin merkitystä, sillä Euroopan ja etenkin Yhdysvaltain vankimäärät ovat olleet viime vuosikymmeninä jatkuvassa nousussa.⁹⁸

Kansalaissota on ollut yksi Suomen historian järjestyvimmistä tapahtumista. Useat tutkijat ovat katsoneet, että vuoden 1918 sota on vaikuttanut voimakkaasti suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja että sen seurausvaikutuksia voidaan

⁹⁵ Vankiluvun nousun ajankohdasta on jonkin verran epäselvyyttä. *Lappi-Seppälän* mukaan Suomen vankiluku oli hienoisesti erkanemassa pohjoismaisesta tasosta jo 1800-luvun lopussa ja lopullinen pesäero muihin tehtiin 1900-luvun alkuvuosikymmeninä, *Lappi-Seppälä* 1982b s. 116–122. Aho tuntuu ajoittavan Suomen vankiluvun erkanemisen pohjoismaisesta tasosta rikoslain voimaantuloon 1894, lopullinen erkaneminen tapahtui kansalaissodan jälkeen, *Aho* 1981 s. 234, 239 ja 240. *Kekkonen* arvelee vankiluvun erkaantumisen tapahtuneen ensimmäisen maailmansodan aikana, hieman ennen kansalaissotaa, *Kekkonen* 1991 s. 115. Ks. mainittujen kirjoittajien käsityksistä tarkemmin luku 2.2.

Foucault muistuttaa, että keskeisessä asemassa vankila ei ole yksin, vaan se on sidoksissa muihin pakko- ja huoltolaitosjärjestelyihin, ks. *Foucault* 1980 s. 332–350. Suuren vankilarakentamisen aikaan 1880-luvulla Suomeen rakennettiin uusi kasarmiverkosto, ks. *Pajujoja* 1993 s. 17. Työlaitoksessa olevien määrä kasvoi 1920-luvulla samaan tahtiin vankiluvun kanssa alkaen 300–400 vuosittaisesta määrästä ja saavutti huipun 1932, jolloin työlaitoksissa oli huollettavia yli 1 900. Lukumäärä väheni nopeasti 1930-luvun loppupuolella, ks. *Mäkinen* 1979 s. 7–9.

⁹⁶ Mielenkiinnon vankiluvun kehityksen tutkimiseen herätti ennen kaikkea se seikka, että Suomen vankiluvun kansalaissodan jälkeiselle kehitykselle olivat useat suomalaiset ja pohjoismaiset tutkijat antaneet eri asioita painottavia selityksiä. Ks. kotimaisista kannanotoista erityisesti *Kekkonen & Ylikangas* 1982, *Lappi-Seppälä* 1982b ja *Aho* 1981 sekä pohjoismaisista *Christie* 1968, 2000 ja *Lenke* 1980. Ks. tarkemmin edellä luku 2.2.

⁹⁷ Aikakauden oikeudenkäyttöön liittyvää tutkimusta on melko niukasti. Harvoista kansalaissodan jälkeiseen oikeudenkäyttöön kohdistuvista tutkimuksista ja artikkeleista ks. *Kekkonen* 1993a s. 109–111.

⁹⁸ Ks. tähän liittyvää kirjallisuutta edellä alaviitteessä 2.

havaita rikosoikeudellisessa järjestelmässä vielä tänäkin päivänä.⁹⁹ Kartoittamalla tilannetta välittömästi ennen ja jälkeen kansalaissodan sekä ennen toista maailmansotaa tutkimuksella saadaan tietoa sekä poikkeuksellisen voimakkaan kriisin välittömistä vaikutuksista että vaikutusten pysyvyydestä.

Syvän kriisin, kansalaissodan, valitsemista tutkimuksen keskipisteeksi voidaan perustella myös muutosten havaittavuudella. On todennäköistä, että yhteiskunnan rakenteissa tapahtuvien muutosten heijastuminen rikosoikeudelliseen järjestelmään ja vankilukuun on helpommin havaittavissa ja paikannettavissa silloin, kun rakenteissa tapahtunut muutos on erityisen nopea ja voimakas kuin muutoksen ollessa hitaamman.

Korkea vankiluku on oire ongelmista. Vankiluvun nopea kasvaminen normaalia tuntuvasti suuremmaksi on merkki rikosoikeudellisen järjestelmän toiminnassa tapahtuneista muutoksista sekä niiden taustalla olevista yhteiskunnan rakenteissa tapahtuneista muutoksista, mahdollisesti rakenteiden kriisiytymisestä. Toisaalta suuri vankiluku itsessään aiheuttaa helposti vankeinhoidon kriisiytymistä.¹⁰⁰ Korkean vankiluvun seurauksena vankiloissa on usein tilanahtautta ja henkilöstön vajuusta. Näistä voi aiheutua vankilaolojen heikentymistä sekä vankeiden ja henkilöstön pahoinvointia. Seurauksena voi olla vankilan toimintojen vaikeutuminen ja vankeusrangaistuksen tehokkuuden heikentyminen. Korkean vankiluvun syiden selvittäminen on tärkeää senkin vuoksi, että korkean vankiluvun aikana itse vankeinhoito kriisiytyy tai ainakin on vaarassa kriisiytyä kuvail-

⁹⁹ Mm. Kekkonen ja Ylikangas katsovat, että sisällissodan tapahtumilla vielä 60 vuotta myöhemmin on vaikutusta Suomen vankilukuun, ks. *Kekkonen & Ylikangas* 1982 s. 75–77. Samoin Aho ja Karsikas katsovat, että Suomen itsenäistymisen aiheuttamat yhteiskunnalliset ilmiöt ovat heijastuneet vankilukuun lähes nykyaikaan saakka ja heijastuvat ehkä vieläkin. Ks. *Aho & Karsikas* 1980 s. 64. Kekkonen painottaa, että sisällissota on eniten vaikuttanut rangaistuskäytännön ja myös koko oikeuskulttuurin kehitykseen 1900-luvulla, ks. *Kekkonen* 1998 s. 117–119, ja vasta 1960-luvun yhteiskunnallisen murroksen seurauksena rangaistuskäytäntö alkoi lieventyä, *Kekkonen* 2001.

Yleensäkin yhteiskunnalliset kriisit johtavat Kekkosen mukaan kontrollipolitiikan ankaroitumiseen, ks. *Kekkonen* 1991 s. 115–116. Useiden kriisien kokonaisvaikutusta yhdessä poliittisen oikeiston ankan kontrollin kanssa maailmansotien välisenä aikana korostavat muun muassa *Aho* 1981 s. 264, *Lappi-Seppälä* 1982b s. 120, *Lång* 1989 s. 83 ja 84 ja *Lenke* 1980 s. 5. Jo Christie katsoi rangaistusarvon muuttumisen mahdollistaneen ilmapiirin muutoksen syntyneen useista kriiseistä, ks. *Christie* 1968 s. 171. Sisällissodan vaikutuksesta seuranneen poliittisen oikeiston 1920- ja etenkin 1930-luvulla harjoittaman ankan kriminaalipolitiikan, kieltolain ja pulavuosien yhteyttä vankiluvun nousuun korostaa myös *Pajuja* 1986 s. 40–44. Toisen maailmansodan aikaista rikollisuutta ja kontrollia Pohjoismaissa on jonkin verran tutkittu, ks. *Tham* 1987a ja b.

¹⁰⁰ Vankiluvusta vankeinhoidon kriisin oireena ks. lähemmin *Cavadino & Dignan* 1997 s. 9–12, 18 ja 19 sekä 119–121. Serlachius kiinnitti 1920-luvulla huomiota siihen, että Suomen vankiloiden liika-asutus aiheuttaa vankilakurjuutta, ks. *Serlachius* 1926. Vankiluvun kääntymisestä nousuun 2000-luvun alussa on syntynyt kriisinomaisia seurauksia. Ks. *Vankeinhoidon vuosikertomus* 2002 s. 27, 49 ja 53 sekä <http://www.rikosseuraamus.fi/20341.htm>.

lulla tavalla. Suomen vankiluku olikin juuri edellä mainittujen kriisien aikoina tavallista korkeampi ja myös vankeinhoidossa oli tuolloin ongelmia.¹⁰¹

Rangaistuskäytännön muutoksilla tarkoitetaan tässä yleisten tuomioistuinten rangaistusharkinnassa tapahtuneita sellaisia muutoksia, jotka ilmenevät ennen kaikkea rangaistuksen mittaamisessa rangaistusasteikon puitteissa ja rangaistuslajin valinnassa. Huomiota kiinnitetään myös tuomioistuinten harkintavallan käyttöön rangaistuksia yhdistettäessä. Kysymys ei ole lainopillisesta mittaamistutkimuksesta eli rangaistuksen määräämisen tai mittaamisen lainmukaisten kriteereiden käytön tulkinnasta.¹⁰² Lainopillisen tulkintaopin käsitteistöä ja jäsentelyä voidaan silti hyödyntää tässäkin tutkimuksessa.¹⁰³ Tässä ei myöskään etsitä yksittäisen tuomarin rangaistusajattelussa tapahtuneita muutoksia. Tutkimuksessa pyritään selvittämään, onko hyvin lyhyessä ajassa tapahtunut rangaistustason vaikuttava merkittävä rangaistuskäytännön muutos ja arvioimaan muutoksen pysyvyys. Tutkimuksessa arvioidaan lainmuutosten vaikutuksia rangaistusharkintaan, mutta päähuomio on harkinnan muutoksissa, joita ei voida kytkeä lainmuutokseen. Tutkimuksen kohteena olevien rangaistusharkinnan muutosten välittömänä perusteena voisi olla esimerkiksi poliittisen ilmapiirin muuttumisen vaikutus.¹⁰⁴ Mahdollinen tuomarikunnan kokoonpanon merkittävä muuttuminen on myös syytä ottaa arvioinnissa huomioon.

¹⁰¹ Vankiluvun voimakas kasvu 1890-luvulla aiheutti tilojen puutetta ja vaikeutti erityisesti rangaistusvankiloiden toimintaa, ks. *Virtanen* 1958 s. 11 ja myös *Laitinen* 1981 s. 187–189. Suomen vankiloiden resurssitilanne oli vaikea korkean vankiluvun kausina 1918 ja 1919 sekä 1931–1933, ks. *Laitinen* 1981 s. 193–195 ja 201–203. Ahon ja Karsikkaan mukaan vankeinhoidon kriisiaikoina voidaan pitää sisällissodan jälkeisiä vuosia, kieltolain loppuvuosia aina 1930-luvun puoliväliin saakka sekä sotavuosia ja niitä välittömästi seurannutta lyhyttä ajanjaksoa, ks. *Aho & Karsikas* 1980 s. 63.

¹⁰² Rangaistuksen määräämistä koskevasta aikaisemmasta lainopillisesta tutkimuksesta on syytä mainita Tapio Lappi-Seppälän väitöskirja ”Rangaistuksen määräämisestä I” ja siinä mainittu kirjallisuus, ks. *Lappi-Seppälä* 1987 s. 2–4. Lappi-Seppälän teosta edeltäviä systemaattisiin tulkintasuosituksiin tähtäviä rangaistuksen mittaamista koskevia keskeisiä pohjoismaisia ja kotimaisia teoksia olivat W. E. von Eybenin ja Tapio Nousiainen väitöskirjatytöt ks. *von Eyben* 1950 ja *Nousiainen* 1961.

¹⁰³ Aulis Aarnion mukaan normin tulkinnanvaraisuus saattaa periaatteessa koskea oikeustosisekastoa, oikeusseuraamusta tai näitä molempia, ks. *Aarnio* 1989 s. 72 ja 73. Rangaistuksen mittaamisen muutosten tarkastelussa ei tässä tutkimuksessa huomio ole oikeustosisekaston kuten rikostunnusmerkistön tai tietyn törkeysportaan soveltuvuudessa, vaan oikeusseuraamuksen valinnassa. Viimeksi mainitulla tarkoitetaan rangaistuslajin valintaa tai valitun lajin rangaistusasteikon puitteissa tapahtuvaa rangaistuksen valintaa. Rangaistuksen mittaamiseen liittyvästä kysymyksenasettelusta tiiviisti, ks. *Lappi-Seppälä* 1987 s. 16 ja 17.

¹⁰⁴ Tapio Lappi-Seppälän mukaan mittaamisratkaisun tulisi perustua tunnustettuihin oikeuslähteisiin tavalla, joka täyttää oikeusyhteisössä hyväksytyt oikeuslähteiden käyttösäännöt, ks. *Lappi-Seppälä* 1987 s. 4. Justifioinnin kysymyksiä ei tutkimuksessa kosketa niinkään rangaistuksen mittaamisen yhteydessä, mutta kyllä lainsäädäntöratkaisuja arvioitaessa.

Näin määritelty tuomioistuinten rangaistusharkinta on otettu tutkimuksen pääkohteeksi ensinnäkin sen vuoksi, että siitä on olemassa suhteellisen vähän tutkimustietoa. Aiempi tutkimus on kohdistettu lähinnä poliittisiin oikeudenkäynteihin ja poliittisista rikoksista annettuihin tuomioihin.¹⁰⁵ Toiseksi tuomioistuimet ovat ratkaisevassa asemassa vankiluvun muutosten säätelyssä. Vankilat täyttyvät pääasiassa tuomioistuinten tuomitsemistoiminnan kautta. Rangaistusikäntöjen muutosten voidaan otaksua heijastuvan vankilukuun.¹⁰⁶ On myös esitetty arvioita, että Suomen vankiluvun kohoamisen syynä olisi ollut kansalaissodan seurauksena koventunut rangaistuskäytäntö.¹⁰⁷

Ulkoisen paine voi syntyä nopeastikin esimerkiksi arvovaltaisen poliittisen vaikuttajan yllytyksestä. Esimerkkinä tällaisesta on presidentti Kekkonen uudenvuodenpuhe vuonna 1967 jossa hän rattijuoppouden hillitsemiseksi kehotti koventamaan rangaistuksia. Ks. *Miikkulainen & Suominen* 1982 s. 303.

¹⁰⁵ Lars Björne, Jukka Kekkonen ja Juha Siltala ovat tutkineet poliittista rikollisuutta ja siitä tuomittuja rangaistuksia mailmansotien välisenä aikana, ks. *Björne* 1977, *Kekkonen* 1991 ja 1996 ja *Siltala* 1985 s. 369–431, ks. myös *Hiitonen* 1953 s. 149–308. Nämä tutkimukset ovat osoittaneet, että legalistinen perinne katkesi Suomessa, eikä Suomea voitu pitää oikeusvaltiona sanan vaativammassa merkityksessä. Tuomioistuimet kohtelivat oikean laidan kapinallisia vasenta laitaa huomattavasti lempeämmin. Näin myös Seppo Tiihonen, jonka mukaan oikeuslaitoksen tuomioissa oli selvä poliittinen vire. Ks. *Tiihonen* 1989 s. 232–237. Ks. tästä kokoavasti *Lindstedt* 1999 s. 84–88.

Sen sijaan yleisten tuomioistuinten perinteisestä rikollisuudesta tuona aikana antamia tuomioita ei ole tietyvästi tarkemmin tutkittu. Ks. kuitenkin Storgårdsin tutkielma varkausrikoksista tuomituista rangaistuksista 1985. Tutkiessaan kansalaissodan aikaista oikeudenkäyttöä ja sodan jälkiselvittelyä vuonna 1991 Kekkonen totesi, ettei myöhemmästä rikosoikeudenkäytöstä ole käytettävissä systemaattista ja kattavaa tutkimusaineistoa. Esimerkiksi vastauksen antaminen siihen, alkoiko vankiluku nousta jo ennen kansalaissotaa vai vasta sen jälkeen edellyttää rangaistuskäytännön päälinjojen selvittelyä tavallisimmin vapausrangaistukseen johtaneissa rikostyypeissä, ks. *Kekkonen* 1991 s. 115.

¹⁰⁶ Aikaisempi tutkimus on osoittanut, että vankiluvun kehitystä Suomessa jo 1900-luvun alkupuolella määräsivät rikoksista vapausrangaistukseen tuomitut. Muiden vankiryhmien kuten irtoilaiden osuus oli vähäinen. Ks. tarkemmin ed. alaviite 8 ja siinä mainitut lähteet.

Myös rikoksesta epäiltynä vangittujen eli tutkintavankien ryhmä voi muodostua merkittäväksi. Osa tutkintavankeudesta jatkui vapausrangaistuksena, jolloin tutkintavankeus yleensä luettiin rangaistusajaksi. Eri syistä tutkintavankeus voi päättyä myös vapautumiseen. Eri vankiryhmistä ks. osa I luku 1.2, alav. 9.

¹⁰⁷ Näin Jukka Kekkonen ja Heikki Ylikangas, jotka liittävät ankarat rangaistukset sisällissotaan. Heidän mukaansa tuomarit valitsivat sisällissodan seurauksena herkemmin kuin ammattiveljensä Pohjoismaissa rangaistuksen pituudeksi lähemmäs rangaistusasteikon maksimia sijoittuvan aikamäärän. Kekkonen ja Ylikankaan mukaan ”suomalainen ylä- ja keskiluokka, joista tuomaristo lähinnä rekrytoitiin, pelkäsi sodan jälkeen vasemmistoa, joka väkivalloin nujerrettuna ei kyennyt torjumaan repressaalista politiikkaa siinä määrin kuin sen saattoi tehdä vasemmisto muissa Pohjoismaissa”, ks. *Kekkonen & Ylikangas* 1982 s. 75 ja 76. Kekkonen on käsitellyt aihetta myöhemminkin. Vuonna 1991 hän arvioi ankaran rangaistustason olevan peräisin ajalta ennen kansalaissotaa: vankiluku näyttäisi kohoavan jo ensimmäisen maailmansodan aikana. Näin ollen kansalaissota ylläpiti ja vahvisti jo sitä edeltävältä ajalta peräisin olevaa, etenkin perinteisten omaisuusrikos-

Myös muutokset rikollisuuden rakenteissa, rikosten lukumäärässä tai rikoslainsäädännössä ovat voineet vaikuttaa tuomittujen rangaistusten laatuun, pituuteen ja lukumäärään. Rikollisuuden lisääntyminen tai väheneminen näkyy ennen kaikkea tuomioiden lukumäärien vastaavina muutoksina.¹⁰⁸

Lainsäädännön muutokset voivat vaikuttaa monilla tavoin tuomioiden määrään ja laatuun kuten vapausrangaistusten pituuteen. Jotta rangaistuskäytännön muutoksia voitaisiin ymmärtää, on tarpeen selvittää lainsäädännössä tapahtuneet muutokset ja arvioida niiden vaikutusta rangaistuskäytäntöön ja vankilukuun. Tähän on syytä ryhtyä jo senkin vuoksi, että on esitetty näkemyksiä, joiden mukaan korkean vankiluvun syynä on ainakin osittain ollut jo kansalaissodan syttymisen aikaan voimassa ollut ankara lainsäädäntö.¹⁰⁹ Sotien välisenä aikana

ten osalta ankaraa rangaistuskäytäntöä. Yleensäkin yhteiskunnalliset kriisit johtavat Kekkosen mukaan kontrollipolitiikan ankaroitumiseen. *Kekkonen* 1991 s. 115–116. Viime vuosina Kekkonen on liittänyt rangaistuskäytännön voimakkaimman ankaroitumisen sisällissotaan ja varkausrikoksista annettuihin tuomioihin, ks. Johdanto, luku 2.2, ”Jukka Kekkonen ja Heikki Ylikangas.

Eräät muut tutkijat liittävät Suomen korkean vankiluvun pitkiin vapausrangaistuksiin, mutta eivät kytke niitä välttämättä sisällissotaan. Inkeri Anttilan ja Klaus Törnuddin mukaan syynä Suomen korkeaan vankilukuun olivat käytetyt pitkät vapausrangaistukset, ks. *Anttila & Törnudd* 1970 s. 122. Timo Ahon mukaan pohjoismaisista vankilukujen keskiarvoluvuista ei voi nähdä, että Suomen korkea vankiluku on seuraus pelkästään pitkistä vapausrangaistuksista eikä vankilaan tulevien suurista määristä. Tosin Ahon mukaan syynä pitkiin tuomioihin on ennen kaikkea ankara lainsäädäntö. Ankarille rangaistuksille ei ole Ahon mukaan historiallisia traditioita, jotka olisivat vuotta 1894 vanhempia, ks. *Aho* 1981 s. 233, 252, 262 ja 263. Myös *K. J. Lång* on katsonut pitkien rangaistusten olevan eräs syy korkeaan vankilukuun, ks. *Lång* 1989 s. 83 ja 84. Ks. tarkemmin Johdanto, luku 2.2., alav. 39.

¹⁰⁸ Kasvun painottuminen törkeisiin tekotyyppeihin lisää etenkin ankaria rangaistuksia ja painottuminen vähäisiin rikoksiin lievien rangaistusten osuutta tuomioiden kokonaisuudesta. Tämä voi näkyä rangaistustason muutoksina, jos tasoa mitataan tuomittujen vapausrangaistusten pituuksien keskiarvolla. Mutta vankiluvun kannalta muutos voi näkyä erisuuntaisena, sillä vankilukua liikauttavat herkemmin pitkien kuin lyhyiden vapausrangaistusten määrissä tapahtuneet muutokset. Rikollisuuden muutosten vaikutukset rangaistustuomioihin on syytä paikantaa ja arvioida vankiluvun muutosten selittämiseksi. Tässä tutkimuksessa päähuomio ei kuitenkaan ole näissä muutoksissa. Tässä tutkimuksessa oletetaan, että tuomioiden lukumäärissä tapahtuneet muutokset, jolleivät ne selity lainsäädännössä tapahtuneilla muutoksilla, heijastavat karkeasti ottaen rikollisuustilanteissa tapahtuneita muutoksia.

¹⁰⁹ Timo Ahon mukaan eräs varsin olennaisesti Suomen ankaraan rangaistuskäytäntöön vaikuttanut seikka juontuu vuoden 1889 rikoslaista. Hän katsoi, että eri rangaistuslajien alarajat olivat vanhastaan korkeammat kuin muissa Pohjoismaissa. Aho viittaa J. E. Boijen tekemään Pohjoismaiseen vertailuun, jonka mukaan kuritushuonerangaistuksen yleinen alaraja oli Suomessa 6 kk, kun taas Ruotsin vastaava minimi oli 2 kk ja Norjan 21 vuorokautta. Vankeuden alarajat olivat vertailun mukaan Suomessa 14 päivää, Norjassa 21 päivää ja Ruotsissa yksi kuukausi, ks. *Aho* 1981 s. 242 ja 262 sekä *Boije* 1925 s. 9–11. Vertailusta voidaan havaita, että Suomen rikoslain ankaruus ilmenee lähinnä kuritushuonerangaistuksen yleisen minimin korkeudessa (kirjoittajan huomio). Toinen rikoslain voimaantulon vankilukua kasvattava vaikutus oli Ahon mukaan se, että varkausrikoksista ei näpistystä lukuun ottamatta voinut tuomita sakkoo. ks. *Aho* 1981 s. 252, 254 ja 255. Inkeri Anttila ja Klaus Törnudd samoin kuin K. J. Lång katsoivat myös, että kuritushuonerangaistuksen yleinen korkea minimiraja voi osaksi selittää Suomen suuren vankiluvun, ks. *Anttila*

säädetyjä lakeja on myös usein kuvattu ankariksi, joskin tuon ajan lainsäädännössä on nähty myös järjestelmää lieventäviä piirteitä.¹¹⁰

Vasta lainsäädännön tarkastelun jälkeen on mahdollista arvioida, miltä osin rangaistuskäytännön muutos selittyy muutoksena rangaistusharkinnassa. Juuri tätä mahdollista rangaistusharkinnassa tapahtunutta muutosta, joka ei selity lainsäädännön eikä rikollisuuden muutoksena, pyritään tässä tutkimuksessa selvittämään.¹¹¹ Samalla pyritään löytämään syyt myös rangaistusharkinnan muutokseen. Tarkoituksena on selvittää, milloin yhteiskunnan rakenteissa tapahtunut muutos ei konkretisoidu ainakaan yksinomaan lainsäädännön tai rikollisuuden taikka edes rangaistusideologian muuttumisen välityksellä, vaan milloin muutos välittyy huomaamattomammin, kuten esimerkiksi yhteiskunnallisen ilmapiirin muuttumisen kautta tuomarin käyttäytymiseen ja rangaistuksen määräämiseen. On kysyttävä muun muassa, onko mahdollinen muutos ilmapiirin muutoksen seurausta, onko se taloudellisten valtaintressien tuote vai onko rangaistusideologian muutoksilla ollut vaikutusta muutokseen.¹¹²

& *Törnudd* 1983 s. 196 ja *Lång* 1989 s. 84. Jukka Kekkonen ja Heikki Ylikangas antavat myös jonkin verran merkitystä lain ankaruudelle todetessaan, että lain ankaruus selittää rangaistustason vain osaksi, ks. *Kekkonen & Ylikangas* 1982 s. 76. Ks. myös Johdanto, luku 2.2.

¹¹⁰ Tässä voidaan mainita esimerkiksi Jussi Pajuojan, Heikki Pihlajamäen ja Ilari Hannulan 1920- ja 1930-luvun lainsäädäntöä koskevat kirjoitukset, ks. *Pajuoja* 1986b s. 38–44, *Pihlajamäki* 1990 s. 57–83 ja *Hannula* 1981 s. 101–132. Tavallisimmin mainittuja ankaria lakeja olivat kieltolaki, juopumussäännöksen koventaminen, sakon muuntorangaistuksen koventaminen, ns. kommunistilait ja vaarallisten rikoksenuusijoiden eristämistä koskeva lainsäädäntö. *Kekkosen* mukaan sisällissodan jälkeisessä lainsäädännössä voidaan erottaa kaksi erilaista juonetta ja elementtiä: regressiivinen ja integratiivinen. Ensimmäinen suuntautui sodan hävinneitä vastaan, jälkimmäisellä taas pyrittiin turvaamaan yhteiskunnallinen vakaus, ks. *Kekkonen* 1998a s. 933. Aho mainitsee tietoisina seuraamusjärjestelmän lieventämisspyrkimyksinä valtiorikosoikeuksien punaisille tuomitsemien rangaistusten lieventämisen ja seuraamusjärjestelmän lieventämisen rauhanteon jälkeen vuonna 1944. Ks. *Aho* 1982 s. 262.

¹¹¹ *Jukka Kekkonen* on tutkinut poliittista rikollisuutta ja siitä tuomittuja rangaistuksia Suomessa vuosina 1918–1939 ja tullut siihen tulokseen, että koko sotien välisenä aikana tuomioistuinten toimintaan on vaikuttanut ulkopuolinen paine – vaikkei vaikutuslinja ole suoraviivaisen tai ainakaan pääsäännön mukaan tiedostettu. *Kekkosen* mukaan erityisesti vakavien yhteiskunnallisten kriisien yhteydessä oikeudenkäytön normaalit muodot, mittapuut ja käytännöt joutuvat helposti vaakalaudalle, ks. *Kekkonen* 1996e s. 197 ja 1998a s. 933 ja valtiorikosoikeuksien toiminnasta tarkemmin *Kekkonen* 1991. *Kekkosen* mukaan tuomioistuinten tulkintalinja poliittisissa rikoksissa joustavoitui aluksi valtiorikosoikeuksissa ja myöhemmin 1930-luvulle tultaessa myös kommunistijuttuja käsitelleissä tuomioistuimissa, ks. *Kekkonen* 1996e s. 195 ja 1998 s. 75. Ks. myös *Siltala* 1985 422–430 ja *Björne* 1977.

¹¹² Ongelmallista on, että ympäristön arvostusten täsmällisempi erittely on vaikeata. Näin mm. *Lindstedt* 1986 s. 86. Esimerkiksi *tuomioistuinkäytännön* muutos saattaa aiheuttaa joko rikollisen teon moitittavuuden arvioinnissa tai rangaistuksen ankaruuden arvottamisessa tapahtuneesta muutoksesta, ks. *Lappi-Seppälä* 1980a s. 375. Marxilaisen näkökulman mukaan oleellista on huomata, että luokkataistelun kärjistyessä oikeuskäytäntöön sisältyvä harkintavalta voimistuu. Ks. *Blom* 1973 s. 27–30. *Kekkonen* on osoittanut, että kansalaissodan jälkeisessä valtiosääntötuomioistuinten toiminnassa legalistisesta käytännöstä luovuttiin ja lakia sovellettiin väljästi ja tarkoitushakui-

Tutkimuksen kohteeksi on täsmennetty varkausrikollisuutta koskeva lainsäädäntö ja rangaistuskäytäntö. Tutkimuksen rajaamiseen varkausrikoksiin on vaikuttanut ennen kaikkea tieto siitä, että varkausrikollisuus on vaikuttanut keskeisesti vankiluvun kehitykseen¹¹³ sekä arviot, joiden mukaan juuri varkausrikollisuudesta annettujen tuomioiden koveneminen olisi ollut pääasiallisena syynä vankiluvun nousuun.¹¹⁴ Myös varkausrikoksia koskevan lainsäädännön ankaruuden on nähty olevan ainakin osittain syynä vankiluvun korkeuteen.¹¹⁵

sesti syytettyjen vahingoksi, ks. *Kekkonen* 1991 s. 107–116. Samalla voidaan kysyä, oliko kustolla osuutta kansalaissodan jälkeiseen oikeuskäytäntöön. Ylikankaan mukaan valkoiset lahtasivat tuhansittain antautuneita tai kotiinsa paenneita punaisia sodan päättymisen jälkeen. Hirmuteot selittyvät Ylikankaan mukaan sillä, että kysymyksessä oli sisällissota, taistelu yhteiskunnallisesta vallasta, ks. *Ylikangas* 1993 s. 525 ja 526. Björne on poliittisia oikeudenkäyntejä tutkiessaan tehnyt sen havainnon, että Turun hovioikeuden jäsenistö ei ollut immuuni yhteiskunnassa liikkuville virtauksille. Tämä tulee näkyviin mm. siinä, että valtiopetoksen valmistelusta tuomittuja rangaistuksia kovennettiin vuonna 1930, ks. *Björne* 1977 s. 142.

¹¹³ Ks. Anttilan ja Törnuddin, Ylikankaan ja Kekkonen sekä Ahon arviot edellä luvussa 2.2. Eero Backman katsoo anastustyyppisten omaisuusrikosten kasvun tuomioistuintilastossa olleen sakkovankien ohella pääsyy vankiluvun jatkuvaan nousuun 1890–1916, ks. *Backman* 1976 s. 194. Hannulan mukaan vankilukua on kenties eniten säädellyt varkausrikollisuus ja lainsäätäjän suhtautuminen siihen. Hannula tuo vankeinhoidon tilastojen avulla esiin varkausrikosvankien keskeisen osuuden kuritushuonevangeista ja vankiluvusta 1882–1948. Hannulan mukaan myös väkivaltarikoksista tuomituilla oli merkittävä osuus vankiluvusta. Ks. *Hannula* 1981 s. 97–99 ja s. 103, kuvat 1 ja 2 sekä s. 172.

¹¹⁴ Kekkonen & Ylikankaan mukaan huomattava osa Suomen vankiluvun korkeudesta selittyy tuomioiden ankaruudella. Heidän mukaansa valtiorikostuomioistuinten ankara rangaistuskäytäntö siirtyi tavanomaisista rikoksista tuomittuihin rangaistuksiin. Ks. *Kekkonen & Ylikangas* 1982 s. 75–77.

Kekkonen arvioi myöhemmin yleisten tuomioistuinten rangaistuskäytäntöä. Hänen mukaansa kansalaissota ylläpiti ja vahvisti jo kansalaissotaa edeltävältä ajalta peräisin olevaa, etenkin perinteisten omaisuusrikosten ankaraa rangaistuskäytäntöä. Ks. *Kekkonen* 1991 s. 115–116. Kekkonen mukaan vuoden 1918 sota johti todella selvään sanktioiden ankaroitumiseen nimenomaan sellaisten rikostyyppien osalta (erityisesti varkaus- ja muu omaisuusrikollisuus), joilla massarikoksina oli eniten vaikutusta vankimäärään. Sittemmin kovaa kontrollia ovat ylläpitäneet maailmansotien välisen ajan yhteiskunnalliset ristiriidat, Suomen käymät sodat ja välillisesti myös mahtavan itänaapurin olemassaolo. Ks. *Kekkonen* 1998 s. 118 alav. 130 sekä 2001 s. 130 ja 131. Kekkonen ja ylikankaan näkemyksistä tarkemmin ks. ed. luku 2.2. Suomen korkeat vankiluvut eivät myöskään Anttilan & Törnuddin mukaan selity rikollisuuden määrällä tai korkealla selvitysprosentilla, vaan johtuvat käytetyistä pitkistä rangaistuksista, ks. *Anttila & Törnudd* 1970 s. 122 ja myös ed. alaviitteessä 89 mainittu lähde.

Väkivaltarikosten rangaistustason muutoksia ei myöskään ole tarkemmin tutkittu. Lehden tutkimusten mukaan henkirikosten rangaistustaso ei mainittavasti muuttunut siirryttäessä 1910-luvulta 1920-luvulle. Tapon normaalirangaistus oli kymmenen vuotta ja kuolemaan johtaneissa pahoinpitelyissä kuusi vuotta. Kaksikymmenluvulla rangaistukset alkoivat hienoisesti lieventyä rikollisuuden jatkaessa kasvuaan. Ks. *Lehti* 2001a s. 324 ja 325.

¹¹⁵ Bruno A. Sundström piti kirjoituksessaan vuonna 1931 varkausrikoksesta tuomittuja rangaistuksia kohtuuttoman ankarina. Sundströmin mukaan syynä ankariin rangaistuksiin olivat rikoslain varkausrikoksia koskevat ankarat rangaistussäännökset. Hän vertasi Suomen, Skandinavian maiden ja Saksan rikoslainsäädännön varkausrikoksista säädettyjä rangaistuksia ja totesi Suomen

Varkausrikoksista annettujen tuomioiden ja läinsäädännön valitsemiselle tutkimuskohteeksi on myös muita syitä. Erityyppiset varkausrikokset muodostavat selkeän ja yhtenäisen kokonaisuuden tutkimuksen kohteena. Varkausrikosten massarikosluonne mahdollistaa myös rikosten uusimisen ja rangaistusten yhdistämisen käytännön tarkastelun. Varkausrikoksia koskeva lainsäädäntö ja rangaistukset olivat tunnetusti jo kauan olleet ankaria. Merkittävä peruste on myös se, että varkausrikollisuus oli ainakin varhaisempina aikoina ja vielä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä korostetusti vähävaraisten rikollisuutta, saman kansanosan, josta rekrytoituivat kansalaissodassa punaisten puolella taistelleet. Jos kansalaissodan vaikutukset ovat heijastuneet rangaistuskäytäntöön, pitäisi vaikutusten näkyä varkausrikostuomioissa.¹¹⁶ Samalla perusteella tutkimuksen kohteeksi valittiin Helsingin raastuvanoikeuden rangaistuskäytäntö. Vuoden 1918 kansalaissota käytiin pääosin Suomen lounais- ja eteläosissa ja muun muassa Helsingissä käytiin taisteluja. Helsingin valintaa puoltaa myös se seikka, että merkittävä osa Suomen varkausrikollisuudesta esiintyi Helsingissä.¹¹⁷

rikoslain säännökset ankarimmiksi. Ks. *Sundström* 1931 s. 329–333. Hannulan mukaan rikoslain voimaantulon seurauksena vapausrangaistusten käyttöä 1800-luvun lopulla lisäsivät ennen kaikkea varkausrikostuomiot, jotka perustuivat tuolloin etenkin uusimisen varalle säädettyihin ankariin rangaistussäännöksiin, ks. *Hannula* 1981 s. 97–99. Aho puolestaan kiinnitti huomiota siihen, että rikoslain mukaan varkausrikoksista ei näpistystä lukuun ottamatta voinut tuomita sakkoo, mikä lisäsi huomattavasti vapausrangaistuksen käyttöä, ks. *Aho* 1981 s. 252, 254 ja 255

¹¹⁶ Useat tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että nouseva työväenluokka ja nouseva rikollisuus kasvoi samasta köyhästä kansanosasta, ks. esim. *Mathiesen* 1990 s. 138 ja 139. Kekkosen mukaan rangaistustason ankaroitumisessa oli kysymys tiedostamattomasta psykologisesta reaktiosta kansalliseen murhenäytelmään. Päättäjien ajattelussa ikään kuin samaistettiin poliittisiin rikoksiin syyllistyneet (punakapinalliset) ja normaaleihin rikoksiin syyllistyneet. Molempien ryhmien rekrytointipohja oli sama: alaluokka, alimmat yhteiskunnalliset kerrostumat. Tätä tietä sodan jälkeen ja seurauksena vakiintuivat sellaiset rangaistavuuden mittapuut, jotka olivat poikkeuksellisen ankarat, ks. *Kekkonen* 2001 s. 131 ja ed. luku 2.2, ”Jukka Kekkonen ja Heikki Ylikangas”.

Jaakko Paavolaisen mukaan suurin osa eli 77,4 % valtiorikosoiikeudessa henkirikoksista kuolemaan tuomituista oli liittynyt työväenyhdistykseen 1914–1917, aktiivisimmin 1917. Hänen mukaansa punaiset henkirikoksiin syyllistyneet olivat keskimääräistä useammin työväenliikkeen tukkukaita verrattuna siihen osaan työväenliikettä, joka kuului liikkeeseen, mutta ei syyllistynyt murhiin, ks. *Paavolainen* 1966 s. 221–225. Kekkosen tutkimuksen mukaan vain 6,7 % valtiorikosoiikeuksissa tuomituista ei kuulunut mihinkään työväenjärjestöön, ks. *Kekkonen* 1991 s. 63.

Henkirikoksiin 1906–1913 ja 1920-luvulla syyllistyneet ja uhrin olivat Lehden mukaan maatalousväestöä. Väkivaltarikollisuuden kontrollista maaseudulla 1920-luvulla huolehtivat pääasiassa suojeluskuntalaiset, jotka koostuivat huomattavalta osin samasta ryhmästä kuin valvottavatkin. Käytännössä tämän seurauksena suuressa osassa iltama- ja tanssitilaisuuksia ei ollut toimivaa järjestyksenpitovaltaa, ks. *Lehti* 2001a s. 174–191 ja 325. Storgårdsin mukaan suuri osa vuosina 1912 (27 %) ja 1925 (47 %) Helsingin varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomituista oli työttömiä. Heistä enemmistö oli rakennustyöläisiä, ks. *Storgårds* 1985 s. 38 ja 39.

Timo Aho on tehnyt havaintoja vankien sosiaalisesta taustasta. Niiden mukaan pääosa vangeista kuului alimpiin yhteiskuntaluokkiin, ks. *Aho* 1981 s. 24–32. Myös K. J. Lång kiinnittää huomiota siihen, että Marxin tarkoittama ryysyköyhälistö on edelleen vankiloissa, ks. *Lång* 1989 s. 84–86. Jaakkola katsoo, että vankeja tutkimalla saadaan tosin luotettavampaa tietoa kiinnijoutumisen syistä kuin rikollisista yleensä, ks. *Jaakkola* 1965 s. 93.

¹¹⁷ Kansalaissodan rintamalinjat kulkivat karkeasti ottaen Porista Tampereelle ja sieltä Lahden,

Varkausrikostuomioista tarkastelun kohteeksi on otettu vapausrangaistukseen johtavat tuomiot, koska niissä tapahtuvilla muutoksilla voidaan olettaa olevan yhteys vankiluvun vastaaviin muutoksiin. Samalla on kuitenkin otettava huomioon, onko tapahtunut siirtymää vapausrangaistusten lajien, ehdollisen rangaistustuomion ja sakon käytön välillä.

Koska muutosten havaitsemiseksi on välttämätöntä hahmottaa tilanne jo ennen kansalaissotaa, lainsäädännön vaikutusten selvittäminen vaatii tarkastelemaan sekä ennen kansalaissotaa voimassa olevaa lainsäädäntöä että siihen sodan jälkeen tehtyjä muutoksia. On selvitettävä toisaalta rikoslain yleiseen osaan kuuluvat säännökset ja periaatteet erityisesti varkausrikoksiin sovellettuna ja toisaalta varkausrikoksia koskeva erityinen lainsäädäntö. Tarkastelu kohdistuu sekä rangaistuksen lajin ja pituuden määräytymiseen että rangaistuksen täytäntöönpanon pituuteen vaikuttaviin säännöksiin.

Tällä perusteella rikoslain yleisen osan säännöksissä huomio on rikoksen uusimista ja rangaistusten yhdistämistä koskevissa säännöksissä, rangaistuksia ja rangaistuksen määräämistä koskevissa säännöksissä sekä vapausrangaistuksen lajeissa ja niiden yleisissä rajoissa. Varkausrikoksia koskevissa erityissäännöksissä päähuomio on rikoksen uusimisen mukaan määräytyvissä rangaistusasteikoissa ja niihin vaikuttavissa tekijöissä sekä varkausrikosten lajeissa.

3.3 LÄHTEET JA NIIDEN KÄYTTÖ

Vankiluvun ja rangaistuskäytännön muutosten selvittämisessä on tutkimuksessa käytetty laajalti hyödyksi tilastoja. Vankitilastoja on käyttänyt aiemmin hyväkseen vankiluvun muutoksien selittämisessä lähinnä vankilajikohtaisesti Timo Aho.¹¹⁸ Aho on tarkastelussaan keskittynyt vankilajien mukaisten vankiryhmien muutoksiin. Tällaisia olivat ennen kaikkea vankeus-, kuritushuone-, sakko- ja työvangit.¹¹⁹ Vankien rikostaustaa ei sen sijaan viime vuosisadan alkuvuosikymmeniltä ole perusteellisesti tutkittu. Tässä tutkimuksessa mainittu puute on korjattu selvittämällä rangaistusvankien rikostausta ja vertaamalla siinä tapahtuneita muutoksia tuomioistuinten eri rikostyypeistä tuomitsemiin vapausrangaistuksiin.¹²⁰ Tutkimus on siten suunnattu erityisesti tuomittuihin ehdottomiin vapaus-

Heinolan ja Viipurin kautta Venäjälle. Sota alkoi punaisten miehittäessä Helsingin 28.1.1918, ks. *Kekkonen* 1991 s. 14. Valkoiset valtasivat Helsingin huhtikuun alkupuolella. Helsingissä oli 1900-luvun alkupuolella noin 10 % Suomen varkausrikollisuudesta.

¹¹⁸ Ks. Aho 1981. Aho on Vuokko Karsikkaan kanssa erikseen julkaissut vankilukua koskevat tilastosarjat vuosilta 1881–1978, ks. *Aho & Karsikas* 1980.

¹¹⁹ Vankiryhmistä tarkemmin ks. *Aho & Karsikas* 1980 s. 5 ja 6. Rangaistusvankeja olivat vankeus- ja kuritushuonevangit.

¹²⁰ Vankeinhoidon koulutuskeskuksen vankeinhoitotutkimuksen kurssin oppilaat ovat kuitenkin keränneet vankitilastoista tietoa rangaistusvankien rikostaustasta tutkielmaansa. Ks. *Jutus & Karja-*

rangaistuksiin ja niihin rikostyypppeihin, joista vapausrangaistuksia yleisesti tuomittiin. Tässä tutkimuksessa sekä vanki- että tuomioistuintilastoja on hyödynnetty etenkin tuomittujen rikoslajien osuuden erottamiseksi.¹²¹

Rangaistuskäytäntöä kuvaavat empiiriset tilastaselvitykset voidaan Tapio Lappi-Seppälän mukaan jakaa kolmeen ryhmään. Yksinkertaisin empiirinen selvitys tyytyy vain kuvaamaan käytäntöä. Selittävässä tutkimuksessa mittaamisen muutosta on pyritty selittämään ennen kaikkea muilla kuin juridisilla tekijöillä. Tällaisissa tutkimuksissa on ratkaisukäyttäytymistä tällöin selitetty esimerkiksi poliittisten arvojen ja asenteiden tai tuomareiden taustaominaisuuksien tai pienryhmävaikutuksen avulla.¹²² Kolmannen ryhmän muodostavat ymmärtämiseen ja psykologisiin mekanismeihin painottuvat tutkimukset. Tutkittavaan aikaan kohdistetuissa empiirisissä tilastotelvityksissä, kuten ennen kaikkea *Veli Verkon* tutkimuksissa, huomio on ollut lähinnä rikollisuuskehityksen arvioinnissa poliisi- ja tuomioistuintilastojen pohjalta. Empiiristä mittaamistutkimusta on Suomessa harrastettu vasta 1960-luvulta lähtien.¹²³ Harvoista yleisten tuomioistuinten rangaistustuomioita koskevista selittävästä tutkimuksista voidaan tässä mainita toisaalta *Raimo Blomin* empiiriset tutkimukset tuomioistuinten päätöksentekoprosessiin vaikuttavista tekijöistä ja Tapio Lappi-Seppälän useat aiheita koskevat selvitykset, erityisesti raportti vuodelta 1982 siltä osin kuin se koskee varkausrikostuomioita.¹²⁴

lainen 1981. Tätä aineistoa on Hannula käyttänyt jonkin verran hyväkseen vankeinhoitoon liittyvän lainsäädännön tutkimusta koskevassa artikkelissaan, ks. *Hannula* 1981 kuviot 1 ja 2 s. 98 ja 103. Myös tässä tutkimuksessa on käytetty hyväksi Jutuksen ja Karjalaisen keräämiä tietoja.

¹²¹ Rangaistusvankeihin luettiin rikoksista ehdottomaan vankeus- tai kuritushuonerangaistukseen tuomitut. Rikostausta tai ainakin epäilty rikos oli myös tutkinta- ja sakkovankien vankilaan tulon syynä, vaikkei heitä luettukaan rangaistusvankeihin. Tuomioistuinten tuomitsemien ehdottomien vapausrangaistusten määrä sääteli melko pitkälle vankilaan tulevien rangaistusvankien määrää. Rangaistusvankien osuus vankiluvusta vuosina 1900–1938 oli 60–75 %, ks. *Aho & Karsikas* 1980 kuvio 13 s. 65. Tuomitun henkilön ominaisuuksiin ja muihin taustoihin kiinnitetään huomiota lähinnä vain siltä osin kuin niillä on välitöntä vaikutusta rangaistuksen määrään. Tällaisia ominaisuuksia ovat mm. henkilön nuoruus ja syntytaiteisuus. Tuomitun yhteiskunnallinen tausta on esillä ainoastaan arvioitaessa punaisten tuomioita. Hehän olivat lähtöisin yhteiskunnan alimmista sosiaaliryhmistä, joiden jäsenillä tutkimusten mukaan on todennäköisempää kuin ylempien yhteiskuntakerrosten jäsenillä paitsi tulla tuomituksi, myös saada ankara rangaistus. Ks. esimerkiksi *Aubert* 1954 s. 96–97 ja *Chambliss* 1969 s. 86.

¹²² Ks. *Lappi-Seppälä* 1987 s. 3 ja alav. 12, jossa myös viitataan selostukseen Blomin tutkimuksessa, ks. *Blom* 1973.

¹²³ Ks. Lappi-Seppälän rangaistuksen määräämisen teoriaa käsittelevään väitöskirjatyöhön ”Rangaistuksen määräämisestä I” (1987) kokoamia tietoja varhaisimmista suomalaisista empiirisistä selvityksistä s. 3 alav. 14 ja 15.

¹²⁴ Ks. *Blom* 1973 ja 1979 sekä Lappi-Seppälän varkaus-, pahoinpitely- ja petosrikoksia koskeva raportti, ks. *Lappi-Seppälä* 1982a. Lisäksi Raimo Lahti, Jukka Lindstedt ja Esa Läärä ovat selvittäneet sotilasrikosten seuraamuskäytäntöä vuosilta 1975 ja 1981, ks. *Lahti ym.* 1984.

Tässä tutkimuksessa on vahva empiirisen selittävän tutkimuksen ote käytettäessä tilastoja sekä rikollisuuden kehityksen että ennen kaikkea vankirakenteen ja rangaistuskäytännön muutosten analysointiin ja selittämiseen. Tilastoaineistona käytetään lähinnä yleisiä tuomioistuin- ja vankitilastoja sekä Helsingin kaupungin tuomiotilastoja. Rangaistuksen määräämistutkimuksen eräästä päälinjasta, empiirisistä tilastaselvityksistä tämä tutkimus eroaa historiallisen painottuneisuutensa vuoksi. Tutkimuksessa ei kuitenkaan rajoituta pelkästään empiiriisiin tilastaselvityksiin. Rangaistusharkinnan yksityiskohtien selvittämiseksi tutkimuksessa asetetut tavoitteet edellyttävät tuomioiden muodostumisen ja sisällön tarkempaa erittelyä kuin tilastoaineiston perustalta on mahdollista. Kansallisarkistosta ja Turun maakunta-arkistoista kerätyt Helsingin raastuvanoikeuden varkausrikostuomioita koskevat tiedot muodostavat tutkimuksen keskeisimmän tietoaaineiston.¹²⁵

Koska tutkimusaihe on laaja, käytetyssä kirjallisuudessa on ollut tarpeen keskittyä tutkimuksen kannalta olennaisimpiin lähteisiin. Lähteet ovat pääasiassa kotimaisia tutkimustehtävän luonteesta johtuen. Tapahtumia tarkastellaan toisaalta tutkimusajankäytännön tietoaaineiksen, toisaalta myöhemmän tutkimuksen valossa. Tutkimus on vaatinut myös tutkimustehtävän kannalta keskeisimpään ruotsalaiseen kirjallisuuteen ja tilastoaineistoon perehtymistä vertailun mahdollistamiseksi. Tutkimuksessa on hyödynnetty rikosoikeustieteellistä, oikeushistoriallista ja kriminologista tutkimusta. Kirjat ja artikkelit koskevat seuraamusjärjestelmän ja rikosoikeudellisen lainsäädännön historiaa, vankiluvun, vankirakenteen ja rikollisuuden kehitystä, oikeuskäytäntöä ja rangaistuksen mittaamista sekä kriisikaikojen vaikutusta. Aineiston painopiste on kansalaissodan jälkeisessä ajassa. Kriminaalipoliittisia kysymyksiä on käsitelty pääasiassa silloin, kun ne ilmenevät tutkimusteeman kannalta keskeisestä lainvalmisteluaineistosta. Tutkimuksen kannalta merkittäviä historiallisia lähteitä ja kannanottoja on käsitelty edellä luvussa 2.2.

Maailmansotien välisen ajan rikoslainsäädännöstä on kirjoitettu jonkin verran. Nämä tutkimukset ja kirjoitukset ovat pääosin joko yleiskatsauksellisia tai niissä tarkastellaan kehitystä rangaistusideologian tai politiikan näkökulmasta.¹²⁶ Tässä tutkimuksessa huomio on sekä vankilukuun että erityisesti varkausrikoksiin liittyvässä lainsäädännössä sen lainkäyttöön ulottuvan vaikutuksen selvittämiseksi. Aikaisempi selvitystyö voi siten toimia vain opastuksena tutkimuk-

¹²⁵ Tietoaaineistosta ja sen tarkemmasta erittelystä ks. jälj. luku 5. Näytön arvioinnissa mahdollisesti tapahtuneita muutoksia ei tässä tutkimuksessa ole ollut mahdollista kovin laajalti tarkastella. Kun Turun hovioikeus muutti Helsingin raastuvanoikeuden varkaustuomiota muutoksenhaun tai alistuksen yhteydessä, tämä saattoi tapahtua myös näytön erilaisen arvioinnin vuoksi. ks. jälj. osa II luku 2.4.8.6.

¹²⁶ Yleiskatsaus rikosoikeudellisen lainsäädännön kehityksestä sisältyy mm. Rikosoikeuskomitean mietinnön 1 lukuun (KM 1976:72) ja tarkemmin Raimo Lahden Suomen rikosoikeudellisen

sen kannalta merkityksellisen lainsäädännön kokoamisessa, selvittämisessä ja arvioimisessa.

Lainsäädännön tarkastelu tapahtuu pääosin lainvalmisteluaineiston pohjalta, jossa keskeisiä asiakirjoja ovat hallituksen esitykset. Huomiota on kiinnitetty myös oikeustieteessä ja muussa oikeuskirjallisuudessa esiintyneisiin tulkintoihin. Lainvalmisteluasiakirjoista voidaan saada tietoa myös rangaistusideologioiden käytöstä lainuudistusten perusteluissa.

3.4 SELITYSTAPA

Suomen vankiluvun kohoamisesta annetuissa selityksissä painopiste on viime kädessä ollut yhteiskunnan rakenteissa. Suomen vankiluvun kehitystä arvioivasta kirjallisuudesta keskeisimpiä ovat Jukka Kekkonen ja Heikki Ylikankaan teos ”Vapausrangaistuksen valtakausi” (1982) ja samalta vuodelta Tapio Lappi-Seppälän tutkimus ”Teilipyörästä terapiaan”, joissa käsiteltiin rangaistusjärjestelmän historiaa sekä Timo Ahon ilmestynyt ”Vankiluvun kehitykseen 1881–1978 vaikuttaneista tekijöistä” (1981). Rakenteellista selitystapaa ovat käyttäneet vankiluvun muutosten selittämisessä Ylikangas ja Kekkonen. Lappi-Seppälä on pitänyt vankiluvun ja rikosoikeudellisen järjestelmän muutosten selittämisessä rakenteellista selitystapaa ideologista selitysvoimaisempana.¹²⁷

seuraamusjärjestelmän kehityspiirteitä koskevaan teokseen vuodelta 1977. Rangaistusideologinen näkökulma on *Lahden* artikkelissa ”Ideutveckling betröffande kriminalitet och straffsystem” (1979) sekä *Heikki Pihlajamäen* rikosoikeudellisessa liseniaatintutkimuksessa ”Sosiologinen rikosoikeuskoulu ja suomalaisen seuraamusjärjestelmän kehitys” (1990). Autonomian ajan rikoslainsäädännön ja rangaistusideologioiden kehityksestä on kirjoittanut *Backman* väitöskirjassaan ”Rikoslaki ja yhteiskunta I” (1976), jossa hänellä on kriittinen yhteiskunnan rakenteiden ja valtakäyttäjöiden osuutta painottava ote. Puoluepoliittinen tarkastelukulma on vahva *Eira Johanssonin*, *Osmo Jussilan* ja *Jorma Kalelan* monisteessa ”Rikoslainsäädännön kehityspiirteitä itsenäisyyden aikana” rikosoikeuskomiteaa varten (1973). Lisäksi *Ilari Hannula* tarkastelee artikkelissaan (1981) vankeinhoitoon liittyvän lainsäädännön historiaa 1881–1975.

¹²⁷ Mainittujen kirjoittajien arvioista tarkemmin ks. edellä luku 2.2 ja siinä käsiteltyjä muita kannanottoja. Kekkonen on kytkenyt rikosoikeudenkäyttöä Suomessa 1918 koskevassa teoksessaan ”Laillisuuden haaksirikko” rikosoikeudenkäytön yhteiskunnan rakenteissa tapahtuviin muutoksiin, ks. *Kekkonen* 1991. *Backman* ja *Lappi-Seppälä* ovat liittäneet rangaistusideologioiden muutokset yhteiskunnallisiin taustatekijöihin, ks. *Backman* 1976 s. 165 ja *Lappi-Seppälä* 1982 s. 142–149. Toisaalta Aho pitää vankiluvun ja yhteiskunnallisten muutosten välistä riippuvuussuhdetta hyvin epäselvänä, elleivät muutokset ole niin suuria, että tietyt väestöryhmät vajoavat toimeentulominimin rajoille tai alapuolelle, ks. *Aho* 1981 s. 244–251 ja 262. Myös monet muut tutkijat ovat katsoneet kriiseillä ja yhteiskunnallisilla muutoksilla olleen yhteyttä vankilukuun. Toisaalta muutoksista annetut selitykset eivät ole välttämättä samantasoisia. Useampikin selitys voi siten olla osittain oikea.

Rakenneselittävää tutkimussuuntaa edustavat Suomessa Toomas Kotkaksen mukaan Heikki Ylikangas ja Jukka Kekkonen sekä aate- ja oppihistoriallista suuntaa Hannu Tolonen ja Päivi

Oikeudelliset muutokset voidaan Kekkoson mukaan liittää yhteiskunnan rakenteellisiin tekijöihin, sen taloussosiaaliseen rakenteeseen, valtasuhteisiin, eri luokkien ja ryhmien intresseihin tai vastaaviin tekijöihin. Oikeudellisen ilmiön liittäminen yhteiskunnan rakenteisiin voidaan tehdä kuitenkin vasta silloin, kun tutkimusaineisto tällaisen liittämisen mahdollistaa. Etukäteen ei voi asiaa tutkimatta tietää, onko tällainen yhteys olemassa vai ei.¹²⁸ Sama lähtökohta on myös tässä tutkimuksessa. Tavoitteena on etsiä muutoksia selittävät tekijät ja asettaa selitykset painoarvonsa mukaiseen järjestykseen, etsiä lähteiden valossa kaikkein kattavimmat selitykset.

Rakenteellisten ja ideologisten tekijöiden välistä suhdetta ei voi nähdä yksinkertaisena perus- ja päällysrakenteen suhteena, vaan monimutkaisena yhteiskunnan syvärakenteista pintaan ulottuvana vuorovaikutussuhteena. Samalla tavalla

Paasto, ks. *Kotkas* 1999 ja 2003 s. 8–21. Kotkas itse irtisanoutuu metodisännöistä ja asettuu kannattamaan dekonstruktivistista oikeushistoriankirjoitusta. Sen mukaan oikeushistorialla ei ole mitään erityistä tehtävää, vaan oikeushistoriantutkimuksen yleinen tehtävä on toteuttaa käskyä tulkita menneisyyttä. Ks. *Kotkas* 2003 s. 21–38. Päivi Mäkelän mukaan Blomstedt siirsi oikeushistorian tutkimuksen lakihistoriasta kohti kulttuurihistoriaa. Rakenteellisiksi tekijöiksi kutsuttuihin ilmiöihin keskittyvä tutkimus teki sosiaali- ja taloushistoriallisista lähteistä relevantteja selittäjiä oikeushistoriaan, ks. *Mäkelä* 1998 s. 16–26. Rakenneselittävää tutkimustapaa on mm. Klami kritisoinut siitä, että se ei saa mennä liian pitkälle esimerkiksi aatehistoriallisten yksityiskohtien selittämiseen, ks. Mäkelän oikeushistorian tutkimuksen historiaa koskeva artikkeli 1998 s. 25–31 ja siinä viitattu kirjallisuus.

Klamin mukaan rakenneselityksiä käyttämällä voimme päästä niin historian kuin nykyisyydenkin syvällisempään ymmärtämiseen, ks. *Klami* 1979. Rakenneselityksille Klami asetti selvät rajat, sillä hän katsoi, ettei esimerkiksi luovuuteen liittyvää kokeilua voi selittää rakennemuutoksin. Hän viittasi pyrkimyksiin kokeilla uusia menetelmiä rikollisuuden hillitsemiseksi, ks. *Klami* 1983 s. 374. Klamin sekä Ylikankaan ja Kekkoson toisistaan jossain määrin poikkeavat käsitykset historiallisesta selittämisestä ilmenevät mm. heidän keskusteluistaan Oikeus-lehden palstoilla 1986, ks. myös *Klami* 1992. Klamin mukaan muut kuin rakenneselitykset voivat olla toisinaan kelvollisimpia. Historiallisia tapahtumia voidaan ymmärtää rekonstruoimalla toimivien henkilöiden päätöksentekoprosessi. Kausaalisen selittämisen alalla ei ole mitään ennalta annettua selityserusteluiden prioriteettijärjestystä.

Aarnion mukaan on pahoin harhaanjohtavaa yrittää selittää oikeudellisia ilmiöitä tietyllä yhteiskunnallisella tekijällä, oli se esimerkiksi tuotantojärjestelmä tai jokin aatteellinen seikka. Selittävät tekijät ovat äärimmäisen monimutkaisessa vuorovaikutussuhteessa sekä oikeuteen että toisiinsa, eikä jotakin tai joitakin niistä voida nostaa muiden yläpuolelle oikeudellisten ilmiöiden ensisijaiseksi tai keskeiseksi taustaksi, ks. *Aarnio* 1989 s.17. Ylikankaan ja Kekkoson mukaan idealistinen selitystapa on pinnallinen ja johtaa helposti oikeuden näkemiseen irrallisena yhteiskunnallisista yhteyksistään. Kekkoson mukaan oikeushistorian tehtävä onkin löytää paitsi muutosta selittävät tekijät myös niiden tärkeysjärjestys. Rakenteelliset selittäjät jatkavat tutkimusta etsimällä aatteiden takana olevia eri yhteiskuntaryhmien tarpeita ja intressejä sekä niiden toteutumista estäviä tai mahdollistavia valtarakenteita. Kekkonen korostaa oikeudellisten ilmiöiden selittämisen tärkeyttä rakenteellisella tutkimusotteella muun muassa väitöstilaisuudessaan 28.3.1987 ja virkaanastujaisesityksessään 29.11.1995, ks. *Kekkonen* 1996f. Erityisesti valtasuhteiden merkityksestä ja selitysarvosta, ks. jälj. alaviite 134.

¹²⁸ Ks. *Kekkonen* 1997a s. 143 ja sama 1998a.

on ymmärrettävä myös oikeuden sekä yhteiskunnan taloudellisten ja sosiaalisten rakenteiden välinen suhde.¹²⁹ Oikeus on tutkimuksen kohteena paitsi lainsäädäntönä ja soveltamiskäytäntönä myös ideologiana.¹³⁰

Tuorin mukaan yhteiskunnan syvärakenteen aspektina oikeus esiintyy oikeusmuotona, joukkomittaisten ilmiöiden tasolla erityisenä tietoisuusmuotona, oikeusideologiana ja yhteiskunnan konkreettisen pinnan tasolla lakimuotona. Oikeusmuotona oikeus on osa yhteiskunnan suhteellisen pysyvää perusrakennetta. Oikeusideologiana oikeus tarkoittaa yhteiskuntaluokkien ja -ryhmien kantamia kollektiivisiä oikeuskäsityksiä ja lakimuotona konkreettisia oikeudellisia sääntelyjä ja soveltamisratkaisuja sekä yksilöllisiä oikeuskäsityk-

¹²⁹ Voidaan puhua oikeuden tasoista, ks. Tuori 2000 s. 163–216. Vrt. Jyräki, joka luonnehtii oikeusjärjestystä ennen kaikkea taloudellisten suhteiden heijastumaksi. Ideologian hän käsittää lähinnä tietyn luokan asemaa ja etuja ilmaisevien yhteiskunnallisten, siis poliittisten, filosofisten, uskonnollisten tms. katsomusten kokonaisuudeksi. Oikeusjärjestys on tämän katsomuksen mukaan hallitsevan luokan ideologian yksi ilmaisumuoto. Näkemysero tässä tutkimuksessa omaksuttuun kantaan ei ole kuitenkaan kovin suuri, sillä Jyräkin mukaan minkään aikakauden ideologian – oikeusjärjestys siihen luettuna – koko sisältöä ei voida selittää pelkästään vallitsevien taloudellisten suhteiden pohjalta, ks. *Jyräki* 1973 s. 11. Myös Johansson ym. katsovat, että lakien kehitys on elimellinen osa yhteiskunnan kehitystä, ks. *Johansson ym.* 1973, Johdanto.

Blomin mukaan oikeudellisen harkintavallan käyttö vaihtelee vallinneiden taloudellisten yhteiskuntamuodostumien mukaan, mutta myös yhteiskuntamuodon historiassa ja ilmentymismuodoissa. Tätä vaihtelua eriteltäessä on voitava yhdistää yhteiskunnallis-historiallinen tilanne ja oikeuskäytännössä tapahtuneet muutokset, ks. *Blom* 1973 s. 27–30. Backmanin mukaan rikosoikeuden tutkimuksessa on usein tehty paha virhe siinä, että tyydytään kuvaamaan perusongelmia ja ratkaisuperiaatteita täydellisen riippumatta siitä taloudellis-sosiaalisesta ja aatteellisesta kontekstista, jossa ne ovat syntyneet. Rikosoikeudellisen normijärjestelmän ja rangaistusten muotoutumista ei viime kädessä ratkaise se, millainen on sen pohjana oleva vastaus rangaistuksen tarkoituksen ja oikeutuksen ongelmaan ja muihin vastaaviin niitä muotoileviin periaateongelmiin vaan se, mikä on kyseisessä yhteiskunnassa vallitsevan valtion historiallinen tyyppi ja millaisessa historiallisen kehityksen vaiheessa tarkastelun kohteena oleva yhteiskunta on, ks. *Backman* 1976b s. 9–12.

¹³⁰ Tarkastelun kohteeksi otettu *oikeusideologia* ymmärretään laajassa sosiologisessa mielessä oikeusajattelun eli todellisuuden oikeudellisen jäsentämisen ja ihmisten yhteiskunnallisen tietoisuuden vuorovaikutuksena. Kysymys ei ole niinkään tietyn yksilön kuin valtaapitävien yhteiskuntaluokkien ja -ryhmien kollektiivisista oikeuskäsityksistä. *Rangaistusteori*at ovat lähinnä oikeustieteen piirissä syntyneitä oikeuskäsityksiä ja -teorioita, jotka koskevat mm. rangaistuksen tehtäviä ja vaikutuksia. Tieteellinen teoria perustaa käsityksensä todellisuuteen. Teoria pyrkii todellisuutta tutkimalla saadun informaation yleistyksen avulla tekemään ymmärrettäväksi monimutkaista todellisuutta. *Ideologia* taas on uskonnollisten, eettisten tai poliittisten näkemysten kokonaisuus, johon kätkeytyy arvostelmia. Ideologia voi perustua myös teorialle, mutta siihen perustuvaan todellisuuskäsitykseen sisältyy aina arvoja ja tunteita. Ideologiat esiintyvät myös realistina käytäntöinä, joiden vaikutuksia voidaan tutkia. Nämä käytännöt realisoituvat erilaisten instituutioiden kuten koulun, kirkon tai oikeuslaitoksen kautta. Ks. esim. *Elwin ym.* 1972 s. 53–68.

Backmanin mukaan rikosoikeudelliset teoriat syntyvät historiallisten, yhteiskunnallisten ja yleistieteellisten edellytysten vallitessa. Ihmiset asettavat rikosoikeudenkin alueella itselleen sellaisia tehtäviä ja tavoitteita, joiden aineelliset ehdot ovat jo olemassa tai ainakin realisoitumassa. Ks. *Backman* 1976a s. 33.

siä.¹³¹ Tuori esittää oikeuden toimimisen ja rakenneistumisen periaatteina pintatason, kulttuuritason ja syvärakenteen. Tuorin mukaan oikeus ei koostu vain sen pintatasolla havaittavista yksittäisistä säädöksistä ja tuomioistuinratkaisuista. Oikeuteen kuuluu myös syvempiä tasoja, oikeuskulttuuri ja oikeuden syvärakenne, jotka takaavat oikeuden systemaattisuuden, koherenssin ja konsistenssin. Kutakin tasoa edustaa sille ominainen historiallinen muutosrytmi. Oikeuden pinnalla muutostahti on kiivainta, oikeuskulttuurissa se on verkkaisempaa ja kaikkein hitaimmin muuttuu oikeuden syvärakenne. Oikeuden pintataso, kulttuuritaso ja syvätaaso liittyvät toisiinsa vastavuoroisilla suhteilla. Näitä suhteita välittävät oikeudelliset käytännöt, kuten lainsäätäminen, lainkäyttö ja oikeustiede. Oikeudelliset käytännöt, lainsäädäntö, lainkäyttö ja oikeustiede rakenteistavat mainittuja tasoja ja kerrostuvat pintaa syvemmille tasoille, etenkin kulttuuritasolle, jossa ne ovat edellytyksiä muun muassa periaatteita koskeville punninnoille. Oikeuskulttuuriin kuuluvien yleisten oppien välityksellä oikeusjärjestys saa systemaattisen luonteensa.¹³²

Myös tässä tutkimuksessa huomio on yhteiskunnan rakenteissa tapahtuneissa muutoksissa. Oikeudellisten muutosten ensisijainen selitystapa on niin ikään rakenteellinen. Selityksen kytkeminen yhteiskunnan rakenteissa tapahtuviin muutoksiin voi tapahtua kuitenkin ainoastaan sillä edellytyksellä, että tutkimuksessa tehdyt empiiriset selvitykset oikeudellisista muutoksista ja muut lähteet kriittisesti tarkastellen antavat mahdollisuuden kytkeä ne teoreettisempiin yleistyksiin. Ideologisille selityksille annetaan myös niille kuuluva huomio muutoksen selittämisessä. Yhteiskunnan rakenteellisten muutosten luomissa puitteissa

¹³¹ Tuori 1990 s. 26–32 ja 82 ss.

¹³² Oikeuden syvemmät tasot tarjoavat Tuorin mukaan ne välttämättömät normatiiviset, käsitteelliset ja metodologiset instrumentit, jotka mahdollistavat pinnan jatkuvan liikkeen: lainsäätäjän säätämät lait, tuomareiden antamat päätökset ja oikeustieteilijöiden kirjoittamat kirjat ja artikkelit. Mutta samanaikaisesti oikeuskulttuuri ja oikeuden syvärakenne asettavat rajat sille, mitä pinnalla voi tapahtua. Ks. Tuori 1997 s. 321–326. ja 2000 s. 167 ja 168, 202–219, 305 ja 312 sekä sama 2002 s. 76, 77 ja 82. Ks. myös Tolosen arvio Tuorin teoksesta, *Tolonen* 2000 s. 517–522.

Myös Kekkonen sijoittaa oikeuskulttuuriin sellaisten yhteiskunnallisten ilmiöiden joukkoon, joiden muutosnopeus on yhteiskunnan hitaimmin muuttuvien syvärakenteiden ja nopeinta tempoa seuraavien pintailmiöiden välissä. Hän ymmärtää oikeuskulttuurin perinteisen kulttuurihistoriallisen näkemyksen mukaan laajemmaksi käsitteeksi kuin pelkkä oikeusideologia. Hän lukee siihen sekä henkisen että aineellisen ilmiömaailman. Oikeuskulttuuria luonnehtivia piirteitä ovat pysyvyys, toistuvuus, jatkuvuus, hidasliikkeisyys ynnä vastaavat määreet. Oikeuskulttuuriin kuuluvat Kekkonen mukaan oikeuden eri tasoille sijoittuvat käytännöt ja toimintatavat, lainsäädännölliset ja institutionaaliset rakenteet sekä ajattelumallit, ks. *Kekkonen* 1998 s. 4–6. Oikeuskulttuurin hahmottamistavoista ks. *Paasilehto* 2003 s. 29–31. Ylikankaan mukaan oikeudelliset muutokset leviävät maasta toiseen vain, jos jokin ryhmä tai jotkut ryhmät yhteiskunnassa todella haluavat niitä ja kykenevät ne toteuttamaan. Muutosten on palveltava niitä ajavien ryhmien tavoitteita ennen kuin niillä on mahdollisuus levitä. Uuden idean keksiminen ei takaa sen omaksumista käytäntöön, ks. *Ylikangas* 1983 s. 220 ja 221.

arvioidaan, mikä osuus ideologioilla on ollut vankiluvun muutoksissa. Tavoitteena on löytää muutoksille mahdollisimman selitysvoimaiset syyt.¹³³

Rikoslainsäädännössä, rangaistuskäytännössä ja vankiluvussa tapahtuneiden muutosten syitä haetaan kuvaillulla tavalla sekä rakenteellisista että ideologisista selityksistä. Päähuomio on rangaistuskäytännön muutosten osuuden selvittämisessä. Tämän vuoksi erityistä huomiota on kiinnitetty rangaistusideologioiden ja yhteiskunnan taloudellisten, sosiaalisten, poliittisten ja kulttuuristen rakenteiden sekä niihin liittyvien valtaintressien merkityksen arviointiin rikoslainsäädännön, rangaistuskäytännön ja vankiluvun muutosten selityksenä.¹³⁴

Yhteiskunnan rakenteellisten muutosten selvittämisessä tyydytään käyttämään hyväksi jo olemassa olevaa laajaa historiallista tutkimusta. Sen sijaan rangaistusideologioita tarkastellaan tutkimuksessa itsenäisesti ennen kaikkea sillä osin kuin niitä käytetään lainmuutosten perusteluissa.¹³⁵ Tutkimuskohteen aineellinen sisältö tekee siitä vahvasti rikosoikeushistoriallisen.¹³⁶

Edellä sanotun perusteella tutkimusta voidaan luonnehtia osittain *rikosoikeushistorialliseksi* ja osittain *historialliseksi kriminologiaksi* pääpainon ollessa vii-

¹³³ Ks. esim. *Ylikangas* 1979 s. 103 ja 125 ss., *Lappi-Seppälä* 1982b s. 4–11, *Kekkonen* 1987 s. 310–322. Vrt. myös Lahden jako kulttuurisiin ja rakenteellisiin tekijöihin, ks. *Lahti* 1979 s. 650. Tätä taustaa vasten on ymmärrettävä myös edellä kuvattu rikosoikeudellisen järjestelmän toiminta, ks. ed. kaavio 2.

¹³⁴ Valtapoliittiset tekijät vaikuttavat paitsi lainsäädännön ja muun rikoskontrollin kautta myös monilla muilla tavoin rikollisuuteen. Kekkonen ja Ylikankaan mukaan poliittinen repressio ja sen mukana rikosoikeudelliset toimenpiteet ovat sitä ankarampia, mitä uhatummaksi valtaapitävät kokevat asemansa. *Kekkonen & Ylikangas* 1982 VII luku sekä s. 81 ja 82. Lappi-Seppälä samaistaa selityspäätteet ja kriminaalipoliittikan edellytykset, jotka hänen mukaansa ovat rakenteellisia ja ideologisia. Hän päätyy tutkimuksessaan asettamaan rakenteelliset selitykset ensisijaisiksi, ks. *Lappi-Seppälä* 1982b s. 6–11 ja 173–176. Aarnio kuvaa yhteiskunnan perusrakenteen, josta hän tuo esille tuotantojärjestelmän, pääomamarkkinat ja informaatiojärjestelmän, ja oikeusjärjestyksen välistä vuorovaikutussuhdetta. Aarnion mukaan oikeusjärjestys on valtasuhteiden tuote. Valtasuhteet määräytyvät pitkälti yhteiskunnan taloudellisen perustan mukaan. Kuitenkin yhteiskunnan taloudellisen perustan ja oikeusjärjestyksen välillä ei ole suoraa yhteyttä, vaan välittävänä tekijänä toimii yhteiskunnan aatteellinen (ideologinen) kerrostuma. Lisäksi suhde ei ole yhdensuuntainen, vaan oikeusjärjestys heijastuu takaisin yhteiskuntaan, ks. *Aarnio* 1989 s. 15–17. Valtion ja rikosoikeudellisen järjestelmän välisestä kiinteästä suhteesta, ks. myös *Mäkelä* 1973 s. 10 ja 11. Vallan merkityksestä, ks. myös ed. alav. 127.

¹³⁵ Ks. ed. alav. 13 ja 130 sekä rangaistusideologioiden historiasta osa I, luku 4.2.

¹³⁶ Rikosoikeuden metodiperinteestä lyhyesti, ks. *Lappi-Seppälä* 1997 s. 190–192. Lappi-Seppälä on mainitussa artikkelissaan luonnehtinut rikosoikeustutkimusta, kriminaalipoliittista orientaatiota ja metodia etenkin oman väitöstutkimuksensa valossa, ks. sama s. 189–218.

Oikeushistorian tapaa analysoida oikeudellisia ilmiöitä kulttuurin ja yhteiskunnan osana Kekkonen luonnehtii kuvaamiseksi, ymmärtämiseksi ja selittämiseksi, ks. *Kekkonen* 1996c ja 1998 s. 7. Oikeudellisen muutoksen muutoksen yleensä ja hänen käyttämästään metodista, ks. *Kekkonen* 1997a s. 131–150. Jyrängin mukaan tulkintasuositukset tulevat eläväksi ja vaikuttavaksi vasta, kun ne omaksutaan käytännössä. Jyränki on käyttänyt perustuslain ja tasavallan presidentin institution historiaa tutkiessaan tulkinnan käännekohtia korostavaa metodia, ks. *Jyränki* 1997 s. 83.

meksi mainitussa. Matti Lehden tuore väitöskirja ”Väkivallan hyökyaalto” on tiettävästi ensimmäinen oikeushistorian alalla Suomessa tarkastettu historiallisen kriminologian työ.¹³⁷ Tässä tutkimuksessa on enemmän kuin Lehden työssä painotettu rikosoikeushistoriaa. Historiallisen kriminologian mukainen käsitteilytapa tulee näkyviin mm. siinä, että tutkimus lähtee liikkeelle vankeja ja rikostuomioita kuvaavista tilastoaineiksista ja vasta myöhemmin ryhdytään rikoslainsäädännöllisiin tarkasteluihin. Rikosoikeushistoriassa sen sijaan pääpaino on lainsäädännön tutkimisessa.¹³⁸ Sosiologista tutkimuksessa on vertaileva tutkimusote.

3.5 KESKEISET KYSYMYKSET

Edellä suoritetun tarkastelun perusteella tutkimuksessa selvitettävät kolme keskeistä kysymystä ovat seuraavat.

1. Mitkä olivat syyt Suomen vankiluvun kohoamiselle muiden Pohjoismaiden vankilukuja huomattavasti korkeammalle kansalaissodan jälkeen?

Tähän keskeiseen kysymykseen voidaan vastata vasta viimeiseksi. Tässä yhteydessä on myös selvitettävä, milloin Suomen vankiluvun kohoaminen ja eroaminen muiden Pohjoismaiden vankiluvuista todella alkoi.

2. Mitkä olivat kansalaissodan vaikutukset rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaan? Millä tavoin kansalaissota on vaikuttanut oikeudenkäyttöön, rikoslainsäädäntöön ja vankilukuun?

Pääkysymyksenä tässä on vaikutukset oikeuskäytäntöön. Oikeuskäytännön muutoksia edeltävänä kysymyksenä on selvitettävä kansalaissodan vaikutus rikoslainsäädäntöön. Vasta lainsäädännön vaikutuksen selvittämisen jälkeen kyetään arvioimaan, onko oikeuskäytännössä tapahtunut muutoksia, joiden välittöminä syinä eivät ole muutokset rikoslainsäädännössä tai rikostilanteessa. Lisäkysymyksenä pyritään selvittämään, mitkä olivat harjoitetun kriminaalipolitiikan motiivit. Oliko rangaistusideologialla vaikutusta rikoslainsäädännön perusteisiin tai oikeuskäytäntöön vai ovatko valtarakenteessa tapahtuneet muutokset selitysvoimaisempia?

3. Kovenivatko varkausrikoksista tuomitut rangaistukset kansalaissodan seurauksena?

¹³⁷ Ks. *Lehti* 2001a sekä hänen työnsä luonteesta *Pihlajamäki* 2001 s. 74 ja *Laitinen* 2001 s. 65 ja 66.

¹³⁸ Rajanvedosta tarkemmin, ks. *Ylikangas* 1979 s. 21–37.

Tavoitteena on selvittää kansalaissodan vaikutus perinteisestä rikollisuudesta tuomittuihin rangaistuksiin. Kysymykseen etsitään vastausta varkausrikoksista annetuista tuomioista. Vastaaminen edellyttää ensin varkausrikoksia koskevan lainsäädännön ja sen historian selvittämistä. Kuinka kaukaa historiasta ankaraksi väitetty varkausrikoslainsäädäntö oli peräisin? Miten rikoslainsäädännön soveltamisperiaatteet vaikuttivat varkausrikoksista tuomittuihin kokonaisrangaistuksiin? Miten rangaistuskäytäntö muuttui kriisiaikana ja erityisesti kansalaissodan jälkeen?

4 Tutkimuksen tarkastelutasot ja rakenne

4.1 TARKASTELOTASOT

Tutkimuksen kohde voidaan tiivistää tarkastelutasoihin seuraavasti.

Vankiluvun kehityksessä tapahtuneet muutokset ovat tarkastelun lähtökohta. Vankiluvun muutosten mukaan tarkastelu periodisoidaan viiteen jaksoon seuraavasti: 1880–1915, 1916–1922, 1923–1929, 1929–1935 ja 1936–1939.¹³⁹ Jaksotusta käytetään tutkimuksessa hyväksi etenkin lainsäädännön vaikutuksia tarkasteltaessa I osan luvussa 3. Rangaistuskäytännön muutosten tarkastelussa huomio on erityisesti vuosiin 1916–1922 ajoittuvassa kriisissä ja sen jälkeisissä vuosissa. Kehityksen tilastoihin pohjautuvaa kokonaiskuvaa tarkastellaan yleensä vuosia 1900–1938 kuvaavien kaavioiden avulla.

Tutkimuksessa edetään siten, että todettuja vankiluvun muutoksia selvitetään viideltä tarkastelutasolta käsin. Nämä tarkastelutasot ovat vangit, rikostuomiot, lainsäädäntö, rangaistusideologia ja yhteiskunnan rakenne.¹⁴⁰ Rikollisuus ei muodosta omaa tarkastelutasoaan, mutta rikollisuudessa tapahtuneita muutoksia arvioidaan rikostuomioista saatuja tietoja hyväksikäyttäen eri tarkastelutasoilta. Tutkimuksen I osan rakenne vastaa tarkastelutasojen järjestystä.¹⁴¹ Kehitystä tarkastellaan tosin usein samanaikaisesti eri tarkastelutasoilta. Tosiasioiden etsimisen ja muutosten paikantamisen osuus vähenee, kun taas analysoinnin ja selittämisen osuus lisääntyy siirryttäessä tarkastelutasolta toiselle.

¹³⁹ Periodisoinnista enemmän ks. ed. luku 3.1.

¹⁴⁰ Vankeinhoidon historiatutkimuksen metodiseminaarissa Ylikangas piti vankimäärien ja vankilajien kehitystä perustasona, josta käsin selvitettäisiin keskeiset muutokset. Ensimmäinen selitystaso olisi lainsäädännön taso ja vankeinhoitoidologia toinen ja samalla lainsäädäntöä valaiseva taso, ks. *Ylikangas* 1979a s. 30–37 sekä sama 1981. Tutkiessaan kansalaissodan jälkeistä oikeuskäytäntöä valtiorikosoikeuksissa teoksessaan ”Laillisuuden haaksirikko” Kekkonen erottaa kolme tarkastelun tasoa: oikeuskäytännön, lainvalmistelun ja oikeusideologian, ks. *Kekkonen* 1991 s. 2.

Kansainvälisissä tutkimuksissa voidaan erottaa toisaalta rakenteelliset, ”ulkoiset” tekijät kuten sosiaaliset murrokset, yhteiskunnalliset reformit ja taloudellisen perusrakenteen muutokset sekä toisaalta rikosoikeudelliseen järjestelmään liittyvät ”sisäiset” tekijät kuten muutokset rikosten selvittämisessä, seuraamusjärjestelmässä ja seuraamusten määräämisessä. Kolmantena selitysryhmänä voidaan erottaa tekijät, jotka vaikuttavat näiden järjestelmien välillä kuten yleinen mielipide, ”ilmapiiri”, yleiset poliittiset virtaukset ja joukkoviestintä. Ks. ed. alaviitteessä 3 mainittu kirjallisuus. Nämä selitysryhmät vastaavat suurin piirtein tässä tutkimuksessa käytettyjä tarkastelutasoja.

¹⁴¹ Ks. jälj. luku 4.2. Sen sijaan tutkimuksen toisessa, Helsingin varkausrikostuomioita koskevassa osassa, on selvä painotus rikostuomioiden tarkastelussa.

Yhteiskunnan muutos voi kanavoitua lainsäädännön ja rangaistuskäytännön muutoksiksi myös esimerkiksi rikollisuuden muuttumisen kautta. Tutkimuksen analyyseissä ja arvioinneissa käytetään hyväksi tutkimuksessa jo käsiteltyjä ta-
soja sekä lopullisessa kokonaisarvioinnissa sen kaikkia tarkastelutasoja.¹⁴²

Rikosoikeudellisen järjestelmän toiminnassa tapahtuneiden muutosten varsinainen selittäminen tapahtuu vasta rangaistusideologioiden ja yhteiskunnan rakenteiden yhteydessä. Viimeksi mainituilla tarkastelutasoilla haetaan selitystä sekä lainsäädännön muutoksiin että myös niihin rikosoikeudellisen järjestelmän osatekijöiden kuten rangaistuskäytännön muutoksiin, jotka eivät selity lainsäädännön muutoksilla.

Tarkastelun kohteet ovat tarkastelutasoittain seuraavat:

1. *Vangit*. Vankiluvun muutos ”selittyy” vankirakenteessa tapahtuneilla muutoksilla. Vankirakenteen muutosten tarkastelussa voidaan erottaa seuraamuslajien mukaiset vankiryhmät ja – keskeisimpiä seuraamuslajiryhmiä analysoitaessa – vankien päärikostyyppien mukaiset vankiryhmät.

Tuomioistuinten toiminnan vankilukuun ulottuvan vaikutuksen selvittämiseksi tutkitaan *vankiluvun ja -rakenteen* muutoksia päähuomion ollessa rangaistusvankien rikostaustassa.¹⁴³

2. *Rikostuomiot*. Rikostuomioiden avulla selvitetään etenkin tuomioistuinten tuomitsemistoiminnan ja vankilaan tulevien vankien välistä yhteyttä. Rikostuomioissa voidaan erottaa vankirakennetta vastaavasti rangaistuslajit ja rikostyy-
pit. Tuomioiden määrä toimii myös *rikollisuuden* muutosten ilmaisimena.

Tutkimuksessa päähuomio on *rikostuomioissa*, erityisesti rangaistusten keskipituuksien kehityksessä ja kokonaisrangaistuksen muotoutumisessa. Huomiota kiinnitetään myös eri rikoslajeista vapausrangaistukseen tuomittujen määrälliseen kehitykseen. Tarkoitus on selvittää, missä määrin vankiluvun kehitys ja rangaistuskäytäntö voidaan määritellä rangaistusten määrällisillä tai laadullisilla (rikollisuuden määrän ja rakenteen) muutoksilla, missä määrin taas yksittäisten vapausrangaistusten tai rangaistuskokonaisuuksien pituuksien muuttumisella.

Rangaistuskäytännön yksityiskohtien analyysi tapahtuu *varkausrikostuomioiden* tarkastelun avulla.

Tarkoituksena on *Helsingissä* tehtyjen varkausrikosten rangaistuskäytäntöä tutkimalla saada kuva tuomioistuinten rangaistuksen määräämistoiminnasta

¹⁴² Synteesin luominen tutkimuskohteena olevasta ilmiökentästä on myös esim. Kekkosen tavoitteena, ks. *Kekkonen* 1991 s. 2.

¹⁴³ Vankeinhoidossa tapahtuneisiin muutoksiin ei sen sijaan kiinnitetä mainittavaa huomiota. Maailmansotien välisestä vankeinhoidosta ks. esim. *Hakamäki* 1989. Toisen maailmansodan aikaisesta vankeinhoidosta ks. *Nuorteva* 1987.

erityisesti varkaustuomioissa. Myös *rikollisuudessa* tapahtuneita muutoksia tarkastellaan kiinnittämällä huomiota etenkin Helsingin varkausrikostuomioiden määrälliseen kehitykseen, mutta myös *varkausrikollisuuden* kehitykseen koko maassa ennen ja jälkeen ensimmäisen maailmansodan.

3. *Lainsäädäntö*. Lainsäädäntö voi vaikuttaa eri tavoin vankilukuun. Lainsäädännön muutosten ja vaikutusten arvioinnissa voidaan puhua jo varsinaisesta selittämisestä. Yhteyksien selvittäminen vankilukuun on ongelmallisempaa kuin aiemmilla tasoilla.

Tutkimuksessa tarkastellaan *rikoslainsäädännön* ankaruudessa tapahtuneita muutoksia ja lainmuutosten vaikutuksia tuomioistuntien toimintaan ja vankilukuun. *Varkausrikoslainsäädäntöön* kiinnitetään erityistä huomiota.

4. *Rangaistusideologia*. Voidaan puhua jo vaativammasta selittämisestä.

Tutkimuksessa selvitetään *rangaistusideologioiden* muutoksia ja niiden mahdollista vaikutusta rikoslainsäädäntöön ja rangaistuksen määräämiseen. Osittain tällä ja osittain seuraavalla tasolla tapahtuu myös *ilmapiirin* muutosten merkityksen arviointi.

5. *Yhteiskunnan rakenne*. Tässä tarkastellaan yhteiskunnan taloudellisten, sosiaalisten ja poliittisten rakenteiden sekä eri yhteiskuntaryhmien tarpeiden ja intressien ja niitä säätelevien valtarakenteiden yhteyksiä rikosoikeudelliseen järjestelmään, etenkin vankilukuun, rangaistuskäytäntöön, rikosoikeudelliseen lainsäädäntöön ja varkausrikollisuuteen. Tutkimuksen kohteena ovat erityisesti taloudellisen ja poliittisen *kriisin* vaikutukset rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaan. Yhteiskunnan rakenteissa keskitytään aiempien tarkastelutasojen tulosten kokonaisvaltaiseen analysointiin ja varsinaiseen selittämiseen. Rakenteiden muutokset voivat välittyä rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaan myös ilmapiirin muutosten kautta.

Tutkimuksessa on jouduttu tyytymään yhteiskunnan kehityspiirteiden ja etenkin rakenteellisten kriisien melko yleiseen kuvaamiseen ja arvioimaan joko yleisesti tai joidenkin aikaisempien tutkimustulosten perusteella valittujen hypoteesien avulla yhteiskunnan rakenteellisten tekijöiden ja kriisien yhteyksiä rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaan. Arvioinnin kohteena on muun muassa Ylikankaan ja Kekkonen esittämä järjestelmän valtarakenteeseen kohdistuvan uhkan soveltuminen muutosten selitykseksi.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Tällöin kysymyksessä on valtaapitävien kokema uhka, ks. *Kekkonen & Ylikangas* 1982 s. 68–78. Lenken näkemykset ovat myös lähellä poliittista uhkateoriaa. Hänen mukaansa kriminaalipoliitikassa ilmenevä repression taso määräytyy poliittisen konfliktin tasosta ja eriluokkien välisestä tasapainosta. Ks. *Lenke* 1980 s. 5 ja tarkemmin ed. luku 2.2, ”Leif Lenke”. Vallan käsitteestä ja suhteesta oikeuteen ja oikeusvaltioon, ks. *Tuori* 1990 s. 113 ja 114.

4.2 TUTKIMUKSEN RAKENNE

Tutkimus on kaksiosainen. Se muodostuu ”yleisestä osasta” (osa I), jossa kartoitetaan rikosoikeudellisen järjestelmän eräiden osatekijöiden kehityksen yleispiirteet pääasiassa viime vuosisadan alusta toisen maailmansodan alkuun sekä ”erityisestä osasta” (osa II), jossa tutkitaan Helsingin raastuvanoikeuden varkausrikollisuudesta samana aikana tuomitsemia vapausrangaistuksia ja varkausrikostuomioihin vaikuttavia tekijöitä. Tutkimuksen kannalta merkittävää tietoa sisältyy myös johdantoon, jossa tarkastellaan muun muassa vankiluvun kehitystä koskevia aikaisempia tutkimuksia.

Tutkimus etenee, joskaan ei johdonmukaisesti, muutoskohtien paikantamisesta niiden yksityiskohtaiseen tarkasteluun sekä – lähinnä ensimmäisessä osassa – tarkastelutasosta toiseen. Yleiskatsauksilla pyritään antamaan tilastojen mukainen kokonaiskuva tilanteesta. Siinä paikannetaan keskeiset muutoskohdat, joihin seuraavalla tasolla keskitytään. Näin jatketaan tasolta toiselle.

Yleinen osa (osa I) kuvaa vankilukukeskeisesti rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaa yleisesti ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Erityinen osa (osa II) taas kuvaa rikosoikeudellisen järjestelmän kohdentumista tiettyyn rikostyyppiin ja keskittyy yleistä osaa selvemmin rangaistuksen määräämiseen.

Vaikka erityinen osa ja yleinen osa ovat kumpikin suhteellisen itsenäisiä tutkimuksia, ne koskevat samaa aikakautta ja liittyvät kiinteästi toisiinsa. Yleinen osa on johdatus varsinaiseen rangaistuksen määräämistä koskevaan erityisen osan tutkimukseen. Erityisessä osassa tuodaan esiin yleistä osaa täydentävää uutta tietoa ennen kaikkea varkausrikostuomioista, mutta myös varkausrikollisuuden kehityksestä ja keskeisen lainsäädännön historiasta. Lopullisessa arvioinnissa käytetään hyödyksi tutkimuksen molempia osia.

Tutkimuksen ensimmäisessä, koko maata koskevassa osassa (osa I), tarkastellaan ensinnäkin vankiluvun ja tuomittujen vapausrangaistusten kehitystä vanki- ja tuomioistuintilastojen avulla kiinnittäen erityistä huomiota niiden taustalla oleviin rikostyyppeihin. Ensin kuvataan kehityksen päälinjat (luvussa 1) ja tämän jälkeen tarkastellaan rikosryhmien ja -tyyppien osuutta kehitykseen (2). Seuraavaksi tarkasteluun otetaan myös rikoslainsäädäntö ja arvioidaan sen vaikutuksia (3). Tämän jälkeen tarkastellaan vielä lainsäädännöllisten toimenpiteiden taustaideologioita ja arvioidaan niiden yhteyksiä paitsi lainsäädäntöön myös välittömästi tuomioistuinten käyttäytymiseen (4). Luvussa 5 tarkastellaan lyhyesti lainsäädännön kehitystä yhteiskuntakehityksen taustaa vasten. Seuraavaksi tarkastellaan vielä tiiviisti Ruotsin vastaavaa kehitystä ja verrataan sitä Suomen kehitykseen (6). Luvussa seitsemän tehdään yhteenveto, arvioidaan kehitykseen johtaneita syitä ja todetaan keskeiset avoimiksi jääneet kysymykset.

Tutkimuksen toisessa osassa tarkastellaan arkistoista kerätyn aineiston valossa Helsingin raastuvanoikeuden varkausrikollisuudesta tuomitsemia vapausran-

gaistuksia määrättyiltä vuosilta. Toisen osan alussa tarkastellaan varkausrikollisuutta koskevaa lainsäädäntöä ja eräiden rikoslainsäännösten historiaa (1.1). Seuraavana on lyhyt tilastollinen osa, jossa tarkastellaan varkausvankien osuutta rangaistusvangeista (1.2) sekä verrataan keskenään Helsingin ja koko maan varkausrikoskehitystä (1.3) Tämän jälkeen tehdään lyhyt katsaus eräisiin Helsingin yhteiskunnallisiin kehityspiirteisiin, joilla voidaan otaksua olevan varkausrikollisuuden kannalta tavallista enemmän merkitystä (1.4).

Varsinaisessa varkaustuomioita koskevassa tutkimuksessa luvussa 2 määritellään aluksi tarkemmin tutkimuksen kohdetta ja lähdeaineistoa (2.1). Tämän jälkeen tarkastellaan tuomittujen henkilöiden, rikosten yms. lukumääräistä kehitystä kokonaiskuvan saamiseksi (2.2). Seuraavaksi tutkitaan tarkemmin varkausrikoksista tuomittujen vapausrangaistuslajien määriä ja tehdään samalla määrällisestä tarkastelusta johtopäätöksiä (2.3).

Rangaistusten pituuksien tarkastelu (2.4) aloitetaan vapausrangaistusten kokonaispituuksia ja niiden muodostumista selvittämällä (2.4.1). Ehdollisen rangaistuksen käyttöä selvitetään seuraavaksi (2.4.2). Varkausrikoksista tuomittuja yksikkörangaistuksia tarkastellaan seuraavissa luvuissa. Ensin tarkastellaan törkeästä varkaudesta tuomittuja yksikkökuritushuonerangaistuksia (2.4.3). Rangaistuksen mittaamiskäytännön tutkimisen kannalta keskeisiä uusimiskertoja käsitellään seuraavassa luvussa (2.4.4). Tämän jälkeen tarkastellaan rangaistuksen määräämisperusteiden käyttöä ja rangaistusten yhdistämiskäytäntöä (2.4.5) sekä erikseen entisille punaisille tuomittuja kuritushuonerangaistuksia (2.4.6). Lopuksi vielä tarkastellaan anastettua omaisuutta (2.4.7) ja Turun hovioikeuden tuomioita vuodelta 1919 (2.4.8). Luvun kaksi lopussa on yhteenvedo rangaistuksen pituuksista (2.4.9) ja tämän jälkeen koko II osasta (3).

Tutkimuksen lopuksi (Tutkimustulokset) arvioidaan sen tuloksia seuraavassa järjestyksessä: vankiluvun nousu (1), kriisit (2), varkausrikoksia koskeva lainsäädäntö (3), rikollisuustilanne (4), rangaistusharkinta (5), muutosten selittäminen (6) kriminaalipolitiikka (7) ja vankiluvun nousun syyt tiiviisti (8).

Tutkimukseen ja sen tuloksiin voi nopeimmin perehtyä lukemalla johdanto-osan ja tutkimustulokset. Lisäksi voi tutustua osien I ja II yhteenvetoihin sekä lukukohtaisiin yhteenvetoihin.

5 Tilasto- ja arkistoaineisto

5.1 TILASTOT

Tilastoja on käytetty etenkin tutkimuksen I osassa. Tiedot on kerätty Suomen virallisen tilaston vankeinhoito- ja tuomioistuintilastoista sekä jossain määrin myös niitä hyödyntävistä kirjallisista lähteistä. Tuomioistuintilastoja on myös jonkin verran käytetty tutkimuksen jälkimmäisen osan johdannossa. Lisäksi Helsingin kaupunkia koskevia tuomiotilastoja on kerätty Helsingin kaupungin tilastollisesta vuosikirjasta.

Vankilukua, vankirakennetta ja myös vankien rikostaustaa koskevana keskeisenä lähdeaineistona ovat olleet vankeinhoitohallinnon kertomukset vuosilta 1882–1937 Suomen virallisen tilaston XII vankeinhoitoa koskevasta osasta. Vuosien 1938–1949 tarkastelussa on käytetty oikeusministeriön tilastotoimiston julkaisemaa ”Neljännestilastoa” rangaistuslaitokseen otetuista henkilöistä. Mainittuihin lähteisiin perustuvat vankilukua ja vankirakennetta koskevat historialliset tilastosarjatiedot on saatu Ahon ja Karsikkaan raporttiin ”Vankien taustaan ja vankilukuun liittyviä tilastoja 1881–1978” vuonna 1981 kokoamista tiedoista. Vankien rikostaustaa koskevat tiedot on saatu Jutuksen ja Karjalaisen vankeinhoidon ylimmän kurssin tutkielmaansa ”Rangaistusvangit päärikoksensa mukaan vuosina 1882–1949” varten vuonna 1981 keräämistä tiedoista.

Vankien rikostaustasta on saatavissa tietoja sekä vuoden alussa jäljellä olevista että vuoden kuluessa vankilaan tulleista. Vuoden alun tiedot ovat helposti verrattavissa vankilukua ja -rakennetta koskeviin tilastosarjoihin, jotka perustuvat vuoden lopun tietoihin. Kuritushuonevangeista on rikostietoja sekä vuoden alussa olleista että vuoden aikana tulleista vuosilta 1882–1937. Vankeusvankeja koskevia tietoja on saatavissa niukemmin. Vuoden aikana vankilaan tulleista tiedot alkavat vuodesta 1894 ja vuoden alussa vankilassa olleista vasta 1923. Sakkovankeja koskevaa rikostaustatietoa on vielä vähemmän: Vuoden alussa tulleista on tietoja 1927 alkaen ja vuoden alussa jäljellä olevista vangeista on tietoja vasta 1931 alkaen.

Tuomioistuintietoja on pääosin kerätty 1894 alkaen julkaisusta ”Suomen virallinen tilasto XXIII” aluksi Keisarillisen senaatin oikeustoimikunnan kertomuksena ”Oikeustoimi” vuoteen 1916 asti ja vuosina 1917–1950 oikeusministeriön kertomuksina. Lisäksi käytettävissä on ollut erillinen ”Tilastollinen tutkimus vuoden 1918 valtiorikollisista”.

Tuomioistuintilastot olivat henkilötilastoja. Ne ilmoittivat rikoksista tuomittujen henkilöiden lukumäärän. Vuoteen 1923 asti kaikki saman henkilön tekemät erilaatuiset rikokset merkittiin tauluihin asianomaisten rikosten kohdalle ja taulun lopussa vähennettiin niiden henkilöiden luku, jotka oli laskettu useammin kuin kerran. Törkeisiin rikoksiin tuomituista, jotka käytännössä olivat lähes yksinomaan kuritushuonerangaistukseen tuomittuja¹⁴⁵, oli olemassa rikoslajikohtaiset erittelyt, joihin oli laskettu mukaan myös sivurikokset, jos niihin sisältyi törkeitä rikoksia. Vuodesta 1923 alkaen on taulukoihin otettu vain ns. päärikoksena käsitelty rikos. Erillisissä tauluissa oli kuitenkin sivurikosten laadun mukaiset taulukot vapausrangaistukseen tuomituista. Vertailukelpoiset tiedot oli siten saatavissa kuritushuoneeseen tuomituista myös vuoden 1923 jälkeen. Vuodesta 1923 alkaen rikostyyppien mukaisesti eriteltyjä tietoja oli saatavissa kaikista vapausrangaistukseen tuomituista sekä myös erikseen vankeusrangaistukseen tuomituista.¹⁴⁶

Jäljempänä rikostyyppikohtaisten kaavioiden taustalla oleviin taulukoihin on siten otettu koko tarkastelujaksolta tiedot sekä vapausrangaistukseen tuomittujen päärikoksista että sivurikoksista. Myös vankeja koskevat tiedot on saatu vankien päärikoksen mukaisista taulukoista.

Tuomioistuintilastoja on tarkasteluajanjaksolta sekä yleisissä alioikeuksissa tuomituista että hieman kattavammin ensimmäisessä oikeusasteessa tuomituista. Kaavioissa on käytetty tarpeen mukaan jompaakumpaa mainituista tilastotaulukoista.

Tutkimuksen rajaamiseen 1930-luvulle on myös osaltaan vaikuttanut kattavan tilastoaineksen puuttuminen sitä myöhäisemmältä ajalta. Tutkimuksen kannalta tärkeimmistä vuosikymmenistä oli saatavissa melko runsaasti tilastollista tietoa. Eräissä yleiskaavioissa on mukana myös 1940-luku osittain tai kokonaan.

Tarkasteluajanjakson alkuvuodeksi on otettu useimmiten vuosi 1900, jotta vankiluvun kehityksen suunnasta ennen kansalaissotaa olisi riittävästi tietoa. Tutkittavan ajanjakson loppuvuodeksi on otettu yleensä joko 1937 tai 1938 sen mukaan, miten aineistoa on ollut saatavissa. Vankitilaston teko keskeytyi vuonna 1938, joten tarkimmat tilastotiedot päättyvät yleensä vuoteen 1937. Myös tuomioistuintilastot supistuvat tuntuvasti vuoden 1937 jälkeen. Vuosi 1939 sotavuotena ei muutoinkaan voinut tulla kysymykseen. Vankitilastot kertovat ennen kaikkea tietyllä hetkellä vankiloissa olevien määrästä ja laadusta. Vastaavia tietoja on myös vuoden aikana vankiloihin tulleista vangeista. Vankitilastoista puuttuvat

¹⁴⁵ Kuolemanrangaistukseen tuomittujen ja viraltapantujen lukumäärä oli erittäin pieni. Lisäksi kuolemanrangaistukset muutettiin ylemmissä oikeusasteissa aina kuritushuonerangaistuksiksi.

¹⁴⁶ Ks. esim. SVT XXIII, Oikeustilasto. Rikollisuus II. Syytetyt. Oikeusministeriön kertomus vuodelta 1927. Oikeusministeriö 1929.

esimerkiksi ehdollisen rangaistustuomion saaneet ja ne, jotka ovat maksaneet sakkonsa. Suurin osa vankitilastoon tulleista tapauksista on tullut tuomioistuintilaston kautta.

Tuomioistuintilastoja on käytetty ensisijaisesti rangaistuksen määräämismenetelmän selvittämiseksi mutta myös kuvaamaan rikollisuutta. Tutkimuksen keskeisen kohteen, rangaistuskäytännön, tutkimiseksi tuomioistuintilastot ovatkin ainoita oikeita tilastoja. Poliisitilastoa pidetään tuomioistuintilastoa parempana kuvaamaan rikollisuuden muutoksia, koska osa poliisin tietoon tulleista kirjaetuista rikoksista jää eri syistä tulematta tuomioistuimen käsittelyyn. Tuomioistuintilastoista puuttuvat muun muassa ne poliisitilaston tapaukset, joissa rikos jää selvittämättä, syytteenpano vanhenee, rikoksenteikijä kuolee ennen oikeudenkäyntiä, syyttäjä jättää harkintavaltansa nojalla syyttämättä, rikoksenteikijä osoittautuu alle 15-vuotiaaksi tai asianomistaja peruuttaa tekemänsä rikosilmoituksen.¹⁴⁷ Suomen poliisitilastoja on kuitenkin julkaistu vasta vuodesta 1927 eikä niiden avulla voi saada välitöntä tietoa kansalaissodan vaikutuksista.

Tuomioistuintilastossa on sen varhaisen tilastoinnin lisäksi myös eräitä muita etuja poliisitilastoihin nähden. Siinä on poliisitilastoja tarkempia tietoja etenkin rangaistuksen määräämiseen vaikuttavista tekijöistä, jotka mahdollistavat monipuolisemman tietojen keruun rikoksen tekotapaan ja teko-olosuhteisiin liittyvistä seikoista. Ne kertovat siten rikollisuudenkin muutoksista eräissä suhteissa poliisitilastoja enemmän.¹⁴⁸

Tutkimuksessa on rikollisuuden päälinjojen kuvaukseen katsottu riittävän tuomioistuintilastojen käyttö. Poliisitilastoja käytetään hyvin rajoitetusti tutkimustaloudellisista syistä ja koska ne alkavat tutkimuksen kannalta myöhäisenä ajankohtana. Tutkimuksessa on pyritty kuitenkin käyttämään hyväksi rikollisuuden kehityksestä jo käytössä olevaa tutkimustietoa ja virallislulkaisuja sekä näissä tutkimuksissa hyödynnettyjä tietoja muun muassa poliisitilastoista.

Tilastoaineksen analyysitapa on traditionaalinen eikä tilastollisia aikasarja-analyysitekniikoita käytetä. Tilastojen avulla ei siten pyritä selittämään riippuvuuksia, vaan niitä käytetään vain kuvailevassa tarkoituksessa. Ratkaisua voidaan perustella sillä, että traditionaalinen tapa on tarkoituksenmukainen ja selkeän yksinkertainen tapa kuvata yleisiä kehityskulkuja, vaikka tarkasteltava

¹⁴⁷ Ks. esim. *Anttila & Törnudd* 1970 s. 59–60 tai *Rikollisuustilanne* 1991 luvut 3.2. ja 3.3. sekä 1993 luku 1.2.

¹⁴⁸ Poliisi- ja tuomioistuintilastojen erosta ks. esim. *Takala* 1980 s. 46–47. Osa rikoksista tulee poliisin tietoon pääasiassa yksityishenkilöiden ilmoittamina. Tällaisia yksityiseen intressiin kohdistuvia rikoksia ovat mm. varkaus-, vahingonteko- ja pahoinpitelyrikokset. Tilastot kuvaavat näissä tapauksissa myös ilmoitusalltiudessa ja sen taustalla tapahtuneita muutoksia. Ks. *Rikollisuustilanne* 1991 luku 3.2. ja 1993 luku 1.2.

ajanjakso useimmiten onkin suhteellisen lyhyt. Tarkastelun puutteita on osin korjattu tarkastelemalla samaa aikakautta useiden erilaisten tekijöiden kehityksen valossa¹⁴⁹. Olennaisten kehityskulkujen havainnollistaminen tapahtuu pelkistettyjen kaavioiden avulla. Kaavioiden perustana olevat tarkat numerotiedot ovat tutkimuksen liitteenä olevissa taulukoissa.

5.2 ARKISTOT

5.2.1 Helsingin raastuvanoikeuden varkausrikostuomiot

Rangaistuksen mittaamista koskevat yksityiskohtaiset tiedot muodostavat tutkimuksen II osan ja samalla koko tutkimuksen keskeisen sisällön. Tarkoituksena on ollut selvittää Helsingin raastuvanoikeuden vapausrangaistukseen johtaneiden varkausrikostuomioiden rangaistustasossa tapahtuneet muutokset. Tähän tarvittava arkistoaines on kerätty Kansallisarkistossa ja Turun maakunta-arkistossa säilytettävistä Helsingin raastuvanoikeuden tuomioista. Kansallisarkistossa säilytetään Helsingin raastuvanoikeuden arkistoa ja Turun maakunta-arkistossa Turun hovioikeuden arkistoa.

Tutkimuskohteen rajaamiseen vain yhteen tuomioistuimeen ja määrätyn tyyppiin rikoksiin ovat vaikuttaneet tutkimustaloudelliset syyt.¹⁵⁰ Ratkaisua voidaan toisaalta puolustella ensinnäkin sillä, että Helsingin raastuvanoikeudessa käsiteltiin hyvin huomattava osa koko maan rikosjutuista. Toiseksi varkausrikokset kattoivat merkittävän osan kaikista vapausrangaistukseen johtavista tuomioista ja vankien taustarikoksista. Helsingin varkausrikollisuuden rangaistustasoa koskevalla tutkimuksella on myös oma itsenäinen tutkimuksellinen merkityksensä antaessaan tietoa varkausrikollisuuden vähemmän tutkitusta historiallisesta vaiheesta.¹⁵¹

Arkistoista kerätty aines on tarkoitettu lähinnä niiden rangaistuksen määräämiseen liittyvien seikkojen tarkemmaksi selvittämiseksi, jotka tutkimuksen en-

¹⁴⁹ Vastaavaan tarkastelutapaan tyytyy myös *Hofer* – tosin pitempiä aikasarjoja tarkastellessaan, ks. *Hofer* 1984 s. 0:2.

¹⁵⁰ Tietenkin olisi ollut hyödyksi tutkia lisäksi vähintään yhden maaseutupaikkakunnan rangaistuskäytäntöä ja ulottaa tutkimus koskemaan myös muita rikostyyppisiä kuin varkausrikoksia ja ottaa mukaan tarkempaan varkausanalyysiin myös yksi vuosi 1930-luvun alun korkean varkausrikollisuuden ja vankiluvun ajalta sekä aineistoa myös toisen maailmansodan ja heti sen jälkeiseltä ajalta.

¹⁵¹ Esim. *Sirenin* varkausrikollisuuden tutkimus (1984) kohdistuu ajanjaksoon 1950–1982. Samoin Lappi-Seppälän tutkimukset koskevat myöhäisempää aikaa. Myös II maailmansodan vaikutusta varkausrikollisuuteen on tutkittu huomattavasti enemmän kuin I maailmansodan vaikutuksia siihen, ks. *von Hofer & Tham* 1983.

simmaisessa osassa suoritettuna tilastollisen ja muun tarkastelun jälkeen vielä kaipaavat lisäselvitystä. Tarkoituksena on ollut ennen kaikkea täydentää rangaistuksen mittaamista koskevia tilastotietoja.

Tavoitteena oli kerätä tietoja ehdottomien ja ehdollisten vapausrangaistusten käytöstä varkausrikoksissa. Sakkorangaistuksen ja vankeusrangaistuksen välistä valintaa ei ollut syytä tarkemmin tutkia, koska sakko oli tutkittavana aikakautena seurauksena ainoastaan näpistyksestä. Näpistyksen ja yksinkertaisen varkauden välinen raja määräytyi anastuksen kohteen kiinteän markkamäärän mukaan.

Pääosaa Helsingin raastuvanoikeuden varkausrikostuomioista säilytetään Kansallisarkistoon kuuluvassa Helsingin raastuvanoikeuden arkistossa. Näitä ovat ensimmäisen ja toisen kerran yksinkertaisesta ja törkeästä varkaudesta sekä murrosta tuomitut ehdottomat vapausrangaistukset. Kolminkertaisia ja sitä useampikertaisia uusijoita koskevat Helsingin raastuvanoikeuden päätökset alistettiin Turun hovioikeuden ratkaistavaksi. Tätä osaa Helsingin raastuvanoikeuden varkaustuomioista säilytetään Turun hovioikeuden arkistosta.¹⁵²

Turun hovioikeuden arkistoissa säilytetään erikseen alistettujen juttujen päätökset ja päätöstaltiot. Niihin on sisällytetty myös hovioikeuteen alistetut Helsingin raastuvanoikeuden varkausrikostuomiot. Tarvittavat päätökset ovat haettavissa rikosasiain ja alistettujen asiain diaarien avulla.

Alistettuihin juttuihin sisältyi usein myös ensikertaisista tai toiskertaisista varkausrikoksista tuomittuja. Jos samasta varkaudesta tuomittiin useita henkilöitä, juttu alistettiin Turun hovioikeuteen kaikkien osalta, jos yksikin heistä tuomittiin vähintäänkin kolmaskertaisesta varkaudesta.

Jos hovioikeus oli muuttanut raastuvanoikeuden tuomiota, ei tällä hovioikeuden tuomiolla tässä tutkimuksessa kuitenkaan ole korvattu aiempaa raastuvanoikeuden ratkaisua, koska tarkoituksena on ollut tutkia nimenomaan yhden tuomioistuimen tuomitsemiskäytännössä tapahtuneita muutoksia. Hovioikeuden tuomiot ovat kuitenkin tärkeässä osassa arvioitaessa, hyväksyikö hovioikeus Helsingin raastuvanoikeuden kansalaissodan jälkeisen rangaistuskäytännön. Hovioikeuden tuomioita vuodelta 1919 on käytetty myös yksityiskohtaisina tapausesimerkkeinä varkausrikostuomioiden havainnollistamiseksi.

Tutkimusvuodet ovat 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937. Ne on valittu ensinnäkin sillä perusteella, että käytettävissä olisi aineistoa välittömästi ennen ja jälkeen kansalaissodan, ja toiseksi, että tietoa olisi tilanteesta välittömästi ennen ensimmäisen maailmansodan aiheuttamia poikkeusoloja ja tilanteesta pian kriisikauden välittömien jälkivaikutusten jälkeen. Lopulta tarvittiin vielä tietoa ti-

¹⁵² Yleensä kuritushuonetuomiot alistettiin. Varkausrikostuomioiden alistusmahdollisuuksia oli kuitenkin laissa rajoitettu niin, että vain kolmannen ja neljännen erän varkausrikoksista tuomitut kuritushuonerangaistukset alistettiin.

lanteesta ennen uutta sotaa. Tiedot kerättiin koko tutkimusvuoden ajalta lukuun ottamatta vuotta 1917, jolloin tiedot kerättiin puolen vuoden ajalta huhtikuun alusta syyskuun loppuun. Tavoitteena oli arvioida, onko Venäjällä tapahtuneella ns. maaliskuun vallankumouksella ollut vaikutusta rangaistuskäytäntöön.

5.2.2 Rangaistusluettelot

Tutkimuksessa on keskitytty raastuvanoikeuden varsinaisiin tuomioihin. Tarvitava tieto on saatu pääosin Helsingin raastuvanoikeuden rangaistusluetteloista, joihin tuolloin kerättiin ehdottomaan vapausrangaistukseen johtaneet tuomiot. Koska myös ehdollista vankeutta koskevat tiedot ovat tutkimuksen kannalta tarpeellisia, jouduttiin näitä koskevat tiedot keräämään raastuvanoikeuden pöytäkirjoista. Näihin päästiin rikosasiain tuomioluetteloiden avulla, joihin oli merkitty myös vankeustuomion mahdollinen ehdollisuus.

Pöytäkirja-aineistoa ei ole ollut mahdollista mainittavasti hyödyntää. Käytettävissä on kuitenkin ollut taustatietoja, jotka *Erik Storgårds* keräsi Kansallisarkistossa säilytettävistä Helsingin raastuvanoikeuden pöytäkirjoista vuosina 1912 ja 1925 varkausrikoksista ehdottomaan vapausrangaistukseen tuomituista henkilöistä.¹⁵³ Lisäksi niistä varkaustuomioista, jotka oli alistettu Turun hovioikeuteen, on kerätty rikoksen tekotapaa ja kohdetta koskevia tietoja. Niitä on myös vuodelta 1919 käytetty havainnollisina esimerkkeinä eri tyyppisistä varkausrikoistuomioista.

Tuomitun rangaistuksen todistamiseksi alioikeuden velvollisuutena oli pitää rangaistusluetteloa kaikista niistä, jotka se oli tuominnut ehdottomaan vapausrangaistukseen lopullisin täytäntöönpanokelpoisin päätöksin eli päätöksellä, johon voitiin hakea muutosta hovioikeudelta ja jota siis ei ollut alistettu hovioikeuden tarkastettavaksi tai joka ei käsittänyt asian käsittelyn siirtämistä toiseen oikeuteen taikka ei ollut ehdollinen rangaistustuomio.

Rangaistusluetteloon merkittiin oikeuden lopulliset rangaistustuomiot numerorajestyksessä ja päätöksen päiväys. Luetteloon merkittiin tuomitun henkilötiedot, rikoksen laatu, kaikki rangaistusseuraamukset sekä tuomioistuimen määräykset rangaistuksen täytäntöönpanotavasta. Jos tuomioistuin oli yhdistänyt useita rangaistuksia, oli rangaistusluetteloon merkittävä sekä kaikki alkuperäiset rangaistukset, olkootpa ne sakko- tai vapausrangaistuksia, että myös lopullinen yhdistetty vapausrangaistus. Täytäntöön panevalle viranomaiselle oli annettava rangaistusluettelo todistukseksi alioikeuden langettamasta rangaistuksesta.¹⁵⁴

¹⁵³ *Storgårds* 1985, s. 38–63. Toisaalta varkausrikoksiin syyllistyneiden kuulumisesta alimpiin sosiaaliryhmiin on riittävästi tutkimustietoa.

¹⁵⁴ Ks. *Granfelt* 1942, s. 44 ja 45.

Vuosina 1912 ja 1917 Helsingin raastuvanoikeudessa oli viisi osastoa, joista osastoilla II–V käsiteltiin muun muassa varkausrikoksia koskevia rikosasioita. Vuonna 1919 otettiin käyttöön kuudes osasto, jolla myös käsiteltiin varkausrikoksia. Vuonna 1920 osastojen lukumäärä lisättiin kahdeksaan, mutta uusilla osastoilla käsiteltiin lähinnä kieltolakirikoksia ja muita pienenlaisia rikosasioita. Vuonna 1925 varkausrikoksia käsiteltiin osastoilla III–VI ja vuonna 1937 lisäksi ylimääräisellä IX osastolla.¹⁵⁵ Näitä osastoja koskevia rangaistusluetteloita säilytetään joko erillisenä tai asianomaista osastoa koskevien tuomiokirjojen yhteydessä.

Mainituista osastoista kootuista rangaistusluetteloista on tutkimusta varten kerätty ehdottomaan vapausrangaistukseen eli vankeus- tai kuritushuonerangaistukseen ensikertaisista ja toiskertaisista varkausrikoksista tuomitut henkilöt. Jotakin erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tehdystä näpistyksestä vankeuteen tuomittuja oli myös mukana aineistossa.

Kolmannen, neljännen tai useamman kerran varkausrikoksista tuomittujen tuomiot alistettiin Turun hovioikeuteen. Näistä tuomioista ei ollut merkitty tietoja rangaistusluetteloon eikä myöskään Turun hovioikeuden pitämiin rangaistusluetteloihin.¹⁵⁶

5.2.3 Alistettujen asiain päätökset ja päätöstaltiot

Turun maakunta-arkistosta tarvittavat Helsingin raastuvanoikeutta koskevat asiakirjat ovat vaivattomimmin löydettävissä rikosasiain diaariluetteloiden avulla. Nämä luettelot on järjestetty tuomiokunnittain, jolloin Helsingin raastuvanoikeutta koskevat tuomiot muodostavat oman kokonaisuutensa. Diaariluetteloiden tiedoista selviää muun muassa, mitkä asiat ovat alistettuja ja milloin asiakirjat ovat tulleet, mistä päärikoksesta on kysymys, Turun hovioikeuden päätöksenteon päivät ja – mikä tärkeintä – Helsingin raastuvanoikeuden päätösajankohta. Esimerkiksi vuonna 1919 Helsingin raastuvanoikeuden tuomioita oli alistettu kaikkiaan 44 kappaletta, joista 27 koski varkausrikoksia, 11 väkivaltarikoksia ja 6 muita rikoksia. Varkausrikoksia pidettiin tämän mittapuun mukaan törkeistä rikoksista merkittävimpinä.

¹⁵⁵ Helsingin kaupunginhallitus hyväksyi vuonna 1915 uudet määräykset raastuvanoikeuden kokoonpanosta ja toiminnasta sekä uuden työjärjestyksen. Nämä tulivat voimaan kansalaissodan lykkäämänä vasta vuonna 1920. Kuudes osasto aloitti riita- ja rikosasioiden käsittelyn kuitenkin jo vuotta aikaisemmin.

¹⁵⁶ Jos ensikertaisesta tai toiskertaisesta varkausrikoksesta vapausrangaistukseen tuomittu oli valittanut tuomiosta, jutun asiakirjat löytyvät Turun hovioikeudesta. Näitä asiakirjoja ei kuitenkaan tarvittu tutkimuksessa, koska tiedot on tallennettu Helsingin raastuvanoikeuden pitämiin rikosasiain rangaistusluetteloihin.

Alistettujen juttujen päätösluetteloiden avulla on löydettävissä alistettujen juttujen päätökset 1910–1929 ja päätöstaltiot 1930–1939. Päätösluettelossa jutut on ryhmitelty ja numeroitu osastoittain (I–VII). Siitä ilmenee myös Turun hovioikeuden päätöksentekopäivä. Näiden tietojen avulla on löydettävissä sekä Turun hovioikeuden päätös alistetussa jutussa juttuselostuksineen että hovioikeuteen alistettu alioikeuden päätös. Päätökset ja päätöstaltiot muodostavat oman erillisen kokonaisuutensa.

Alistetuista Helsingin raastuvanoikeuden tuomioista kerättiin tutkimusta varten samat tiedot, jotka olivat rangaistusluetteloissa. Kun alistaminen tapahtui melko välittömästi tuomion jälkeen, Turun hovioikeuden alistettujen juttujen päätösasiakirjoista tarvittiin tutkimusta varten raastuvanoikeuden päätösvuoden asiakirjojen lisäksi myös sitä seuraavan vuoden asiakirjat.

5.2.4 Tutkimusta varten kerätyt tiedot

Helsingin raastuvanoikeuden rangaistusluettelosta kerättiin tutkimusta varten tuomittua henkilöä koskevat tiedot päär rikoksesta sekä tuomitusta kokonaisrangaistuksesta ja lisärangaistuksesta. Lisäksi saatiin tiedot kyseisen henkilön muista rikoksista ja niistä tuomituista yksikkörangaistuksista. Edelleen saatavissa oli myös tiedot tuomitun aikaisemmista rikoksista ja näistä tuomituista rangaistuksista, jotka nyt yhdistettiin uusista rikoksista tuomittuihin rangaistuksiin, sekä rikoksen uusimiskerrasta ja siitä, oliko rikos jatkettu. Samoin rangaistusluettelosta saatiin tiedot tiettyyn tekoon liittyneistä raskauttavista tai lieventävistä asianhaaroista. Epäsäännöllisemmin rangaistusluettelossa oli tietoja tuomitun syntymäajasta, ammatista ja kotipaikasta.

Tuomiokirjoista oli tuomioluetteloiden avulla paikannettavissa tiedot ehdollisista rangaistustuomioista. Ehdollisista varkaustuomioista kerättiin tuomiokirjoista tutkimusta varten vastaavat tiedot kuin rangaistusluetteloista kerätyistä ehdottomista vapausrangaistuksista. Lisäksi ehdollisista rangaistustuomioista kerättiin tarkempia tietoja teon luonteesta ja kohteesta samaan tapaan kuin hovioikeuteen alistetuissa jutuissa, joista tietoja haettaessa oli tutustuttava itse päätösasiakirjaan.

Tutkimusta varten kerätyt tiedot saatettiin automaattisesti käsiteltäviksi. Niistä muodostettiin 28 muuttujaa, joiden vaikutuksia rangaistuksen määrään haluttiin arvioida. Näitä muuttujia olivat muun muassa tuomiovuosi, sukupuoli, kaikkien tuomittujen varkausrikosten lukumäärä ja laji, kertaisuus (uusiminen) ja tekijän nuoruus eli tieto siitä, oliko henkilö teon tehdessään alle 18-vuotias. Lisäksi poimittiin tuomitun kokonaisrangaistuksen laatu ja pituus sekä yksikkörangaistukset enintään kahdesta tuomioon mahdollisesti sisältyneestä tuomitusta varkausrikoksesta. Lisäksi käytettävissä oli tiedot kokonaisrangaistukseen yhdistettävistä muista rangaistuksista, aiemmista vielä kokonaan tai osittain suorit-

tamatta olevista rangaistuksista sekä näihin rangaistuksiin johtaneista rikoksista. Käytettävissä oli myös tieto rangaistuksen ehdollisuudesta ja kansalaisluottamuksen menettämisestä.

Yksikkörangaistuksen muodostumiseen vaikuttavista seikoista oli käytettävissä tieto siitä, onko rikos jatkettu, onko kysymyksessä erittäin raskauttavien tai erittäin lieventävien asianhaarojen vallitessa tehty teko, onko teko tehty pyhäpäivänä ja onko rangaistuksen vähentämisperusteita sovellettu. Lisäksi käytettävissä oli tietoja tekotavasta ja anastetun omaisuuden arvosta.¹⁵⁷

Tutkimuksessa on nähty välttämättömäksi eritellä eri rikostyyppit ja niihin vaikuttaneet seikat mahdollisimman tarkasti. Tietyn osatekijän rangaistusharkintaan ulottuvan vaikutuksen selville saamiseksi on muiden mahdollisten osatekijöiden vaikutus karsittu pois tarkasteltavista tapauksista sulkemalla nämä muut osatekijät sisältävät tapaukset tarkasteltavan tapausjoukon ulkopuolelle. Tavoitteena on päästä arvioimaan rangaistusharkintaa mahdollisimman paljon toisiaan muistuttavien tapausten yhteydessä. Täydelliseen yhdenmukaisuuteen ei näinäkään päästä, koska ei ole olemassa kahta täysin identtistä tapausta.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Yksikkörangaistuksella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa jokaista kullakin tuomitsemiskerralla erikseen määrättyä rangaistusta, ks. tarkemmin osa II luku 2.4.3.1.

¹⁵⁸ Vrt. *Aubert* 1972, s. 208. Aubert on pyrkinyt tarkkaamaan tapausten erittelyyn kyetäkseen mittaamaan sosiaalisten tekijöiden itsenäistä vaikutusta tuomitsemistoimintaan.

OSAI

VANKILUVUN MUUTOSTEN ANALYYSI

1 Tuomioistuimista vankilaan

Seuraavassa pyritään etupäässä vanki- ja tuomioistuintilastojen avulla saamaan tähänastista täsmällisempi kuva vankiluvun ja -rakenteen sekä tuomittujen vapausrangaistusten kehityksestä ennen ja jälkeen kansalaissodan toiseen maailmansotaan asti. Lisäksi tarkastellaan tuomioistuinkäytännön ja vankiluvun kehityksen otaksuttua riippuvuussuhdetta sekä määritellään jatkokysymyksiä.

1.1 YLEISKUVA KEHITYKSESTÄ

Edellä johdannossa kuvattua vankiluvun kehityskaarta verrataan oheisessa kaaviossa (4) rangaistusvankien lukumäärään ja sitä eniten säätelevään, tuomioistuimista tulevaan vapausrangaistukseen tuomittujen virtaan.¹ Kaavio kuvaa kehitystä vuosisadan alusta jatkosodan loppuun.

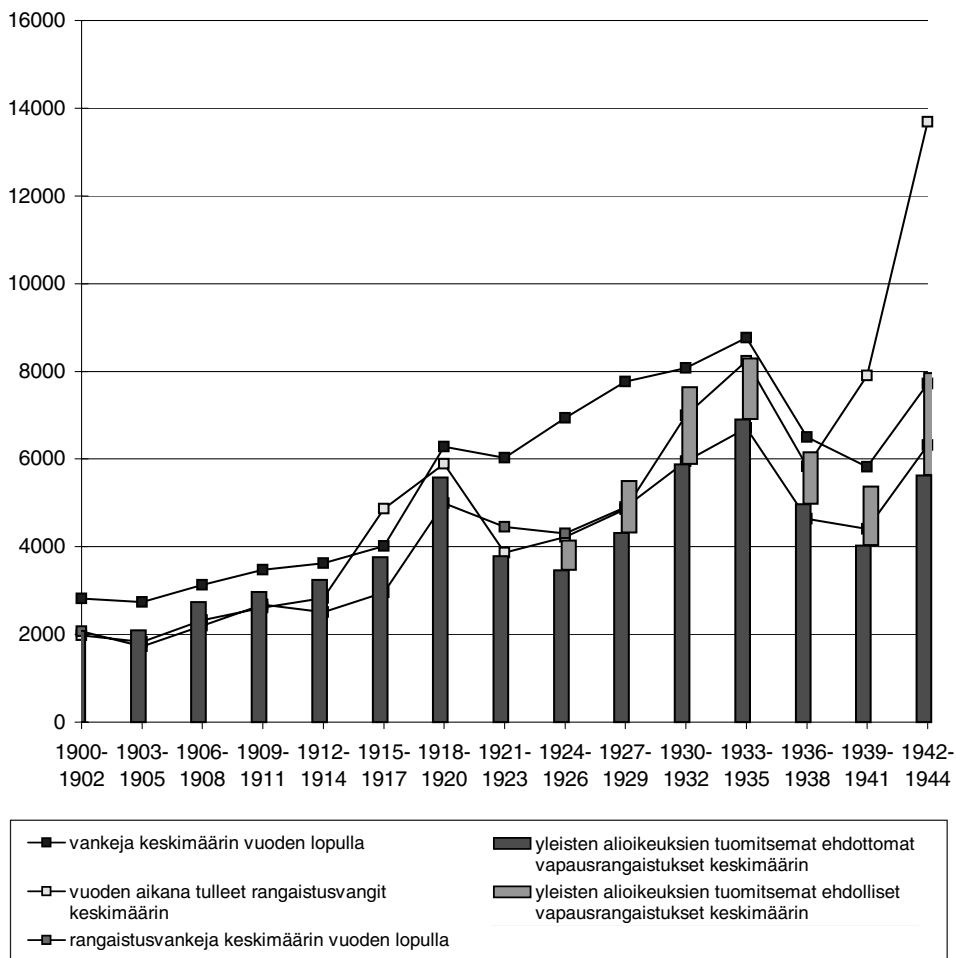
Vankilukuun on lisätty vuoden 1918 valtiorikosvankien lukumäärä vasta vuodesta 1920. Kaavio osoittaa selvästi sen, että vankiluku oli melko tasaisessa nousussa vuosisadan alusta 1930-luvun puoliväliin asti. Tilastoista ei ole saatavissa tietoja ehdollisen rangaistustuomion käytöstä alioikeuksissa ennen vuotta 1924.²

Kaavion antama *yleiskuva* kehityksestä osoittaa, että vapausrangaistukseen tuomittujen virta ja rangaistusvankien vuosittainen lukumäärä noudattavat melko pitkälle samaa kehityskaarta kuin kokonaisvankilukukin. Tämän mukaan kehityskaarten huiput osuvat vuosille 1915–1920 ja 1930–1935 sekä toisen maailmansodan aikoihin. Vankiluvun kehityksestä vastasi suurelta osin vapausrangaistukseen tuomittujen ja vankilaan vapausrangaistusta kärsimään tulevien lu-

¹ Vapausrangaistuksia olivat kuritushuone- ja vankeusrangaistukset. Rangaistusvangeilla tarkoitetaan mainittuja kuritushuone- ja vankeusrangaistusta kärsiviä vankeja. Sakon muuntorangaistusta kärsiviä sakkovankeja ei laskettu rangaistusvankeihin. Kuritushuone on vankeutta pitempi ja häpeällisempi rangaistus, jossa edistysjärjestelmä toteutui vankeutta paremmin, ks. esim. *Serlachius* 1919 s. 176–193.

² 1. oikeusasteessa tuomituista ehdollisista vapausrangaistuksista on kuitenkin tietoja vuotta aikaisemmin. Ehdollinen rangaistustuomio otettiin käyttöön vuonna 1918, ks. esim. 1.2.3.

Kaavio 4. Vapausrangaistukseen tuomitut ja vankiluku 1900–1944; abs. luvut; kolmivuotiskeskiaivot, pinoamattomat taustakaaviot.

Lähteet: SVT XII ja XXIII 1900–1944, vankeinhoito- ja oikeustilasto; rikollisuus II ja III; Aho ja Karsikas 1980; Ks. TAULUKKO 2.

kumäärä. Rangaistusvangit näyttävät muodostaneen selvän enemmistön vankiloissa olevista vangeista.

Huomattavimmat *poikkeamat kehityksessä* näyttävät ajoittuvan 1920-luvulle ja eräiltä osin myös toisen maailmansodan aikaan. Vankiluku oli 1920-luvulla muuta aikakautta selvemmin rangaistusvankien lukumäärää suurempi. Myös vapausrangaistukseen tuomitujen ja vankilaan vapausrangaistuksia kärsimään tu-

levien henkilöiden vuosittaiset lukumäärät jäivät 1920-luvulla tavallista tuntuvammin vankiluvun alapuolelle. Tavanomaisesta poikkeavaa 1920-luvulla oli siten muussa kuin rangaistusvankien ryhmässä tapahtunut kasvu.³

Lisäksi on havaittavissa seuraavat kehityslinjat:

1. Vapausrangaistustaan kärsimään tulevien vuosittainen määrä oli maailmansotien aikana ja 1930-luvulla selvästi suurempi kuin rangaistusvankien määrä. Sen sijaan lyhyen aikaa 1920-luvun alussa rangaistusvankiluku pysyi korkeana, vaikka vuosittain vankilaan tulevien henkilöiden määrä oli tavallista pienempi.⁴ Sitä, oliko syynä poikkeuksiin rangaistusten keskipituuksissa tapahtuneet muutokset vai kenties muut syyt, tarkastellaan jäljempänä.⁵

2. Alioikeuksissa tuomittujen vapausrangaistusten määrä ja vankilaan vuoden aikana tulleiden vankeus- ja kuritushuonevankien eli rangaistusvankien yhteismäärä seurasivat melko tiiviisti toisiaan. Ehdottomaan vapausrangaistukseen tuomittuja oli kuitenkin jossain määrin vankilaan tulevia rangaistusvankeja enemmän ennen ensimmäistä maailmansotaa, minkä jälkeen tilanne kääntyi päinvastaiseksi.⁶

Vankilaan tulevien määrän suuremmuuteen alioikeudessa ehdottomiin vapausrangaistuksiin tuomittujen lukumäärään nähden on voinut vaikuttaa mm. ylioikeuksien tavallista vilkkaampi toiminta. Maailmansotien aikaiseen kehitykseen oli todennäköisesti vaikuttamassa se seikka, että tuolloin vankiloihin tuli poikkeuksellisten olojen vuoksi runsaasti sotatuomioistuinten tai muiden poikkeusoloihin liittyvien elinten tuomitsemia henkilöitä. Samalla vapausrangaistusten keskipituudet ovat saattaneet etenkin toisen maailmansodan loppupuolella lyhentyä.

Toisen maailmansodan aikana kaksinkertaistuivat vuoden aikana vankilaan tulevien määrät. Vankiluvun, rangaistusvankiluvun ja alioikeuksissa vapausrangaistukseen tuomittujen lukumäärät lisääntyivät tuona aikana tuntuvasti vähemmän.⁷

³ Vankiryhmiä eritellään tarkemmin kaavioissa 5 ja 6 sekä alaviitteessä 9.

⁴ Tähän oli syynä ilmeisesti vuoden 1918 valtiorikosvankien lukeminen vankilukuun vuodesta 1920.

⁵ Kysymystä tarkastellaan jäljempänä luvussa 1.3. Luvusta 1.2.1 ilmenee, missä määrin kuritushuonevankien ja vankeusvankien lukumäärien muutoksista voisi löytyä selitys kehitykseen. Vankilaan vuosittain tuleville rangaistusvankeille tuomittujen vastaavien vapausrangaistuslajien määrien vaihtelut selviävät kaavioista 5 ja 6.

⁶ Mikäli vankilaan tulisivat vain ne tuomituista, jotka oli tuomittu yleisissä alioikeuksissa, olisi vankilaan tulevien määrä ilmeisesti hieman tuomittujen lukumäärää pienempi. Näin siksi, koska tuomittujen lukumäärissä voi olla mukana sama henkilö useampaan kertaan. Tuomittu voi olla jo vankilassa rangaistustaan kärsimässä uuden tuomion tullessa täytäntöön pantavaksi.

⁷ Sota-ajan tuomioistuinten toimintaa ei tarkastella jäljempänä lähemmin. Tuomioiden keskipituuksia tarkastellaan luvussa 1.3. Kuritushuone- ja vankeustuomioiden määrien vaikutus ja niiden täsmällisempi näkyminen vankiluvussa selviää luvusta 1.2.

Ehdollisten rangaistustuomioiden osuus kaikista tuomituista vapausrangaistuksista oli alle 20 % 1920-luvun puolivälissä, mutta vuodesta 1927–1932 niiden käyttö oli kasvanut yli 20 %:n. Pian tämän jälkeen 1930-luvulla ehdollisen rangaistustuomion käyttö näyttää taas vähentyneen alle 20 %:n, mutta lisääntyneen 1930-luvun jälkipuoliskolla ja toisen maailmansodan loppupuolella.⁸ Ehdollisen rangaistustuomion osuutta vankeuteen ja kuritushuoneeseen tuomituista tarkastellaan erikseen seuraavassa luvussa.

1.2 VANKILAJIEN KEHITYS JA TUOMIOT VAPAUSRANGAISTUSLAJEITTAIN⁹

1.2.1 Vangit vankilajeittain vuoden lopulla

Vankien *vankilajeittainen tarkastelu* osoittaa pääpiirteissään seuraavaa:

1. *Kuritushuonevangit* olivat selvästi suurin vankiryhmä. Kuritushuonevankien lukumäärässä tapahtuneet muutokset määräsivät merkittävästi vankiluvun kehitystä.¹⁰

2. *Kuritushuonevankien lukumäärä* oli *kansalaissodan jälkeen* selvästi aikaisempaa suurempi eikä se 1930-luvun lopussakaan laskenut kansalaissotaa edeltävälle tasolle. Kuritushuonevankien ryhmä noudatti siten selvimmin edellä kuvattua yleistä kehityskulkua.¹¹ Myös muut vankiryhmät kasvoivat vuosisadan alkupuoleen verrattuna. Kansalaissodan jälkeistä vankilukua ovat siten olleet

⁸ Kaksi kolmesta valtiorikosoikeuksien 1918–1919 tuomitsemasta vapausrangaistuksesta oli ehdollisia. Ehdollista rangaistustuomiota käytettiin siten valtiorikosoikeuksissa huomattavasti enemmän kuin yleisissä tuomioistuimissa. Ehdollisen rangaistustuomion käyttö kansalaissodassa hävinneisiin oli mahdollistettu lainsäädännössä.

⁹ Vankilajit tarkoittavat tässä vankien ryhmittelyä heille tuomitun seuraamuslajin mukaan. Eri seuraamuslajeilla oli usein oma erityinen täytäntöönpanomuotonsa. Vankilajeja olivat 1) kuritushuonevangit, joita olivat kuritushuonerangaistukseen tuomitut, 2) vankeusvangit, joita olivat rikoksista vankeusrangaistukseen tuomitut, 3) sakkovangit, joita olivat sakon muuntorangaistusta suorittavat, 4) tutkintavangit, joita olivat rikoksesta epäiltynä pidätetyt ja vangitut sekä 5) muut vangit. Viimeksi mainitut eivät muodostaneet yhtenäistä vankiryhmää, vaan se koostui eri aikoina eri syistä vankilaan tulleista henkilöistä. Tällaisia olivat mm. irtolaisuudesta pidätetyt ja vangitut, työlaitosten puutteen takia vankilassa pakkotyötä suorittävät työ- ja pakkotyövangit, vaarallisina rikoksentehtäjinä pakkolaitokseen määrätty pakkolaitosvangit vuodesta 1934 ja vankikuljetuksessa lyhytaikaisesti olevat.

¹⁰ Ennen ensimmäistä maailmansotaa kuritushuonevankien osuus vankiluvusta oli noin 50–60 %. Suurimmillaan kuritushuonevankien osuus oli vuosina 1918–1921, 1931–1935 ja 1939, jolloin se oli yli 60 %, 1918–1919 jopa yli 70 %. Pienimmillään, alle 50 %, kuritushuonevankien osuus vankiluvusta oli 1916–1917, 1924–1929 ja 1940-luvun puolivälistä alkaen.

¹¹ Vrt. kaaviot 4 ja 5.

muokkaamassa jossain määrin myös muut vankiryhmät.¹² Ainoastaan kuritushuonevankien ryhmän kasvu oli erityisen voimakasta vuonna 1918. Muiden vankiryhmien vahvimmat kasvukaudet ajoittuvat joko hieman varhaisempaan tai myöhäisempään ajanjaksoon. Kuritushuonevankiluvun kasvu vuonna 1920 oli seuraus siitä, että vankilukuun laskettiin tässä mukaan vuoden 1918 valtiorikosvangit. Virallinen kuritushuonevankiluku, johon ei sisällynyt punavankeja, kasvoi sekin voimakkaasti vuosina 1918 ja 1919. Kuritushuonevankien lukumäärä oli vuoden 1917 lopulla vielä 1 976, vuoden 1918 lopulla 2 612 ja vuoden 1919 lopulla 3 712. Kun jäljellä olevat valtiorikosvangit laskettiin vankilukuun 1920, kuritushuonevankeja oli vuoden 1920 lopulla jo 4 809. Todellisuudessa valtiorikosvangeista puhdistettu kuritushuonevankiluku oli jo vuoden 1920 aikana kääntynyt laskuun.

3. *Vankeusvankien* määrän kehitys poikkesi kuritushuonevankien kehityksestä selvimmin kahtena aikakautena. Ensinnäkin vankeusvankien lisääntyminen alkoi jo ensimmäisen maailmansodan alussa. Vankeusvankien määrä oli suuri vuosina 1916–1920.¹³ Toiseksi 1930-luvun alussa kuritushuonevankien määrän kohotessa vankeusvankien määrä päinvastoin väheni lukuun ottamatta vuotta 1933, josta vuodesta alkaen sekä kuritushuone- että vankeusvangit vähenivät koko jäljellä olevan vuosikymmenen.¹⁴

4. *Sakkovankien* kehitys oli lähes päinvastainen yleiskehitykseen nähden. Sakkovankien lukumäärä oli pienimmillään maailmansotien aikana, mutta 1920-luvulla, etenkin sen jälkipuoliskolla, sakkovankien lukumäärät kohosivat poikkeuksellisen korkealle laskeakseen taas jyrkästi 1930-luvun alussa.

5. *Tutkintavankien* ryhmä näyttää kasvaneen odotetusti juuri ennen kuritushuonevankien ryhmää. Tutkintavangeilla ei näytä olevan yhtä selvästi samaa yhteyttä vankeusvankien ryhmään. Uhka vankeusrangaistuksesta ei johtanut yhtä säännönmukaisesti vangitsemiseen kuin uhka kuritushuonerangaistuksesta. Ilmeisesti vakavasta rikoksesta epäilty vangittiin herkemmin kuin lievästä rikoksesta epäilty.

6. Ryhmä ”*muut vangit*” pysytteli pitkään suhteellisen pienenä vankiryhmänä, mutta nousi 1930-luvun puolivälissä toiseksi suurimmaksi vankiryhmäksi.

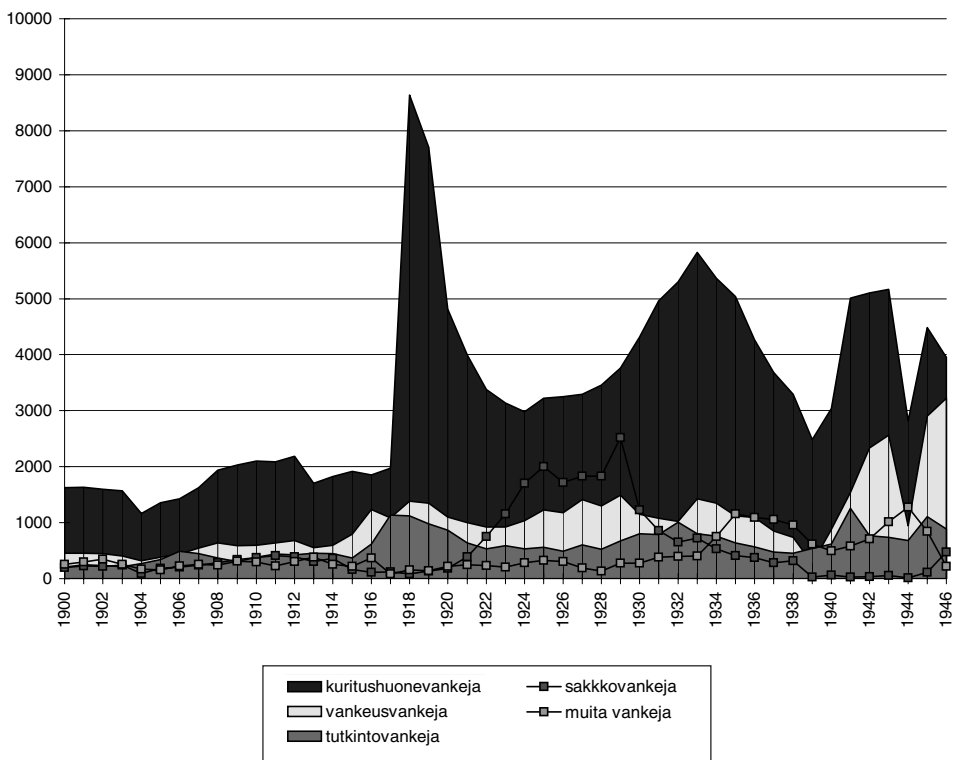
Ennen vuotta 1918 vankiryhmien kehitys oli loivasti nousevaa lukuun ottamatta vuosia 1904 ja 1913, jolloin vankiluvussa tapahtui selvä notkahdus. Vankiluvun ollessa alimmillaan vuonna 1939 kaikissa vankiryhmissä oltiin lähellä

¹² Vankeusvankien lisääntynyttä merkitystä 1940-luvulla korosti se seikka, että heidän osuutensa oli tavallista suurempi myös kenttäoikeuksien tuomioissa toisen maailmansodan aikana.

¹³ Tutkintavankien kasvu ajoittuu vuotta, paria myöhemmäksi sekin kuitenkin ennen kansalaisysoa.

¹⁴ Myös vankeusvankien laitosaikojen kehitys poikkesi 1930-luvun alussa kuritushuonevankien vastaavasta. Ks. luku 1.3.1.

Kaavio 5. Vangit lajeittain vuoden lopussa 1900–1946, pinoamaton pinta-ala-kaavio.

Lähteet: *SVT XII*, vankeinhoito ja rikollisuus III 1900–1938 sekä *Aho ja Karsikas* 1980. Kaaviossa 5 on kaaviosta 4 poiketen valtiorikoksista tuomitut myös vuosilta 1918–1919, jolloin niitä ei laskettu viralliseen vankilukuun. Ks. TAU-LUKKO 3.

ensimmäistä maailmansotaa edeltänyttä tilannetta, kuritushuonevangit ja ryhmä ”muut vangit” kuitenkin selvimmän lukumäärältään aikaisempaa suurempana¹⁵.

Vaikka vankiluvun kehitys näyttääkin selittyvän pääasiassa kuritushuonevankien määrän kasvulla ja vähenemisellä, sakkovangit näyttävät olleen pääsyynä vankiluvun poikkeukselliseen korkeuteen rangaistusvankeihin nähden 1920-luvulla. Sakkovankien ja vankeusvankien nopea väheneminen 1930-luvun alussa

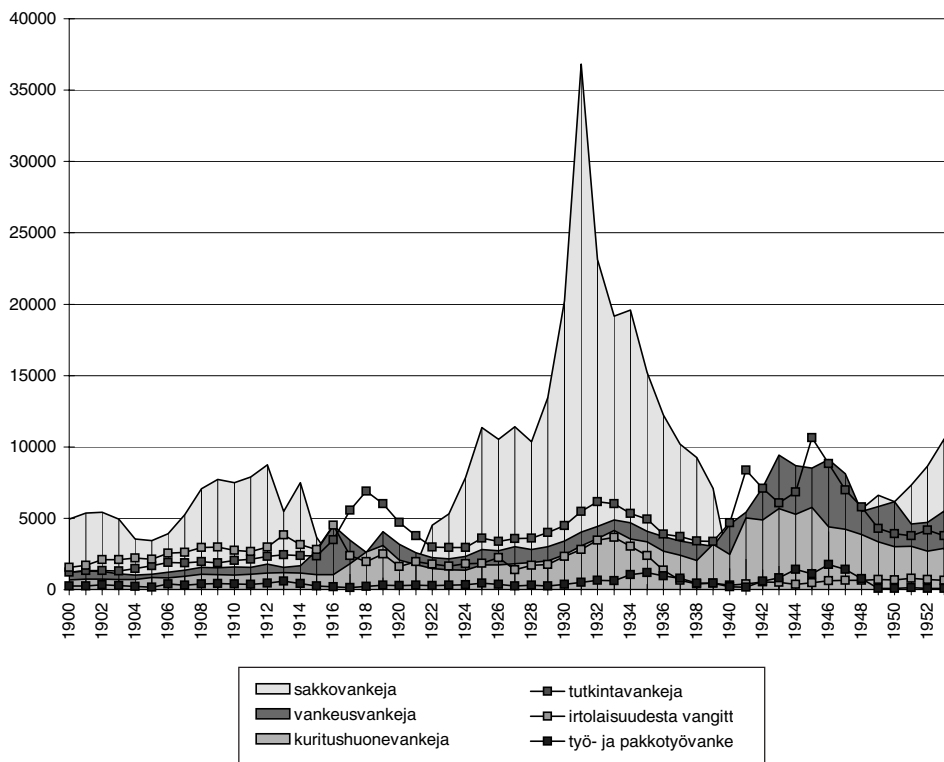
¹⁵ Sotavuoden 1939 loppu oli kuitenkin poikkeuksellinen – esimerkiksi keskivankiluku oli tuolloin noin 1 400 vankia korkeampi kuin nyt tarkasteltavana oleva vankiluku vuoden lopussa. Alin keskivankiluku, 4 421, saavutettiin vuonna 1940. Ks. myös Johdanto, luku 2.1.

jarrutti kuritushuonevankien samanaikaisesta lisääntymisestä aiheutuvaa vankiluvun nousua.¹⁶ Ryhmän ”muut vangit” kasvu 1930-luvun jälkipuoliskolla taas jarrutti vankiluvun samanaikaista vähenemistä.

1.2.2 Vuoden aikana vankilaan tulleet vangit

Vuoden aikana vankilaan tulevien ryhmien määrällisen kehityksen pääpiirteet ilmenevät kaavioista 6 ja 7.

Kaavio 6. Vuoden aikana vankiloihin saapuneet vankiryhmät 1900–1952, abs. lkm.¹⁷

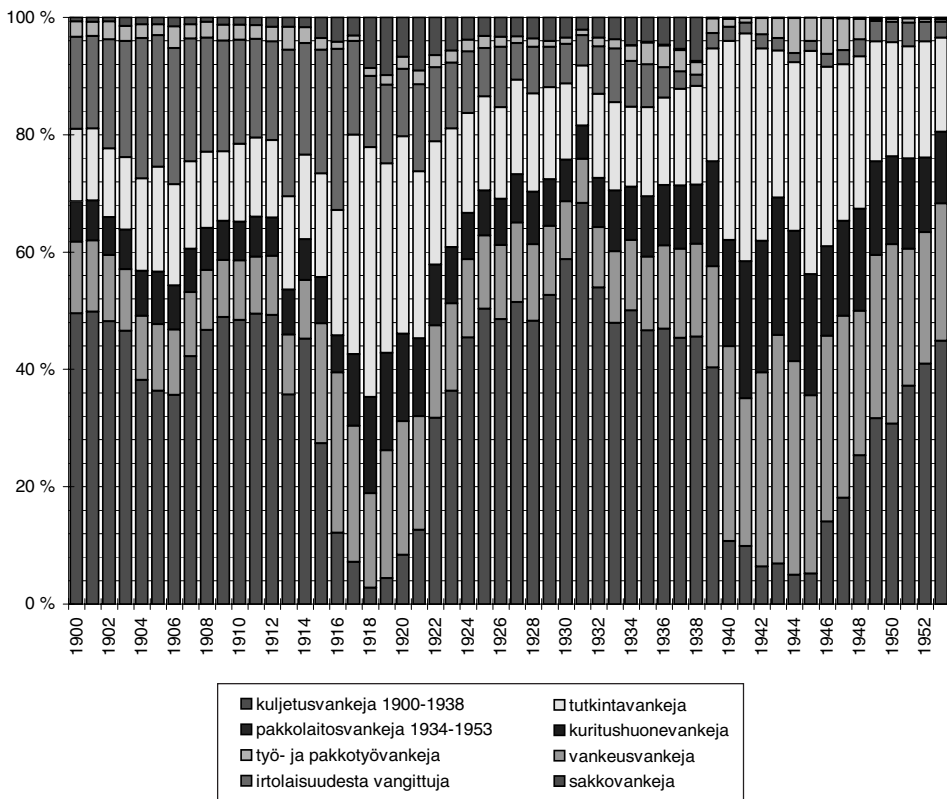
Lähteet: SVT XII, vankeinhoito ja rikollisuus III 1900–1938 sekä *Aho ja Karsikas* 1980. Ks. TAULUKKO 4.

¹⁶ Vankeusvankien määrä aleni tilapäisesti vuosiksi 1930–1932. Vankeusvankien lukumäärä oli korkeimmillaan vuosina 1929 ja 1933 yli 1 400 vankia.

¹⁷ Kaaviosta puuttuvat pienimmät vankiryhmät, kuljetus- ja pakkolaitosvangit. Kaaviossa 6 ja 7 ei ole huomioitu vuosina 1918 ja 1919 tuomittuja punavankeja.

Niiden mukaan *tutkinta-, vankeus- ja kuritushuonevankien* määrillä oli suurin piirtein sama kehityskaari kuin edellä yleistarkastelun yhteydessä muillakin perusrhyhmillä todettiin olleen: vankilaan tulevien määrät olivat suurimmillaan maailmansotien aikoina ja 1930-luvun alkupuolella¹⁸. Viimeksi mainittuna aikana kuritushuone- ja vankeusvankeja saapui vankiloihin jonkin verran enemmän kuin ensimmäisen maailmansodan aikana.

Kaavio 7. Vuoden aikana vankiloihin tulleet vangit 1900–1952; suhteelliset osuudet.

Lähteet: *SVT XII*, vankeinhoito ja rikollisuus III 1900–1938 sekä *Aho ja Karsikas* 1980. Ks. TAULUKKO 4.

¹⁸ Ks. kaavio 4.

Mainittujen vankiryhmien kehitys oli kaiken kaikkiaan varsin samanlainen.¹⁹ Vankeusvankeja tuli vankiloihin enemmän kuin kuritushuonevankeja.²⁰

Vankilaan tulevien *sakkovankien* kehitys poikkesi selvimmin yleiskehityksestä: sakkovankien tulo vankilaan oli vähimmillään maailmansotien aikana.²¹ Maailmansotien välisenä aikana olivat sakkovankien määrät poikkeuksellisen suuria, kehityskaaren huippu osui yleiskehitystä hieman aikaisempaan ajankohtaan 1930-luvun taitteeseen (1930–1931).

Sakkovangit olivat lukumäärältään hallitsevia lukuun ottamatta maailmansotien aikaa, jolloin tutkinta- ja vankeusvankien määrät olivat korkeita. Vuosisadan alkuvuosina tuli vankiloihin myös runsaasti *irtolaisuudesta vangittuja*, mikä ryhmä pieneni merkityksettömäksi 1930-luvun loppupuolella. Kooltaan pienissä *työ- ja pakkotyövankien* määrissä on havaittavissa lisäystä vasta 1930-luvun jälkipuolella.

Vankilaan tulevien henkilöryhmien lukumäärien vertaamiseen vankilukuun osoittaa odotusten mukaisesti, että kuritushuonevankien *vankilasaaloajat* olivat tuntuvasti muiden vankiryhmien laitosaikojaa pitempiä ja sakkovankien taas muiden vankiryhmien laitosaikojaa lyhyempiä.

¹⁹ Vankiloihin saapuvien *tutkintavankien* lukumäärän lisääntyminen sota-aikoina, mikä näkyi myös suhteellisen osuuden lisääntymisenä, oli myös sopusoinnussa vankiloihin tulevien rangaistusvankien eli vankeus- ja kuritushuonevankien samanaikaisen lisääntymisen kanssa. Tutkintavankien ja rangaistusvankien suhteellisesti kasvanut vankiloihin tulo näyttää ajoittuneen lähinnä sakkovankien osuuden jyrkkään vähenemiseen mainittuina poikkeusaikoina.

²⁰ Kaavioista ei voi havaita sitä tosiasiaa, että *vankeuteen* vuosittain tulevien määrä ylitti tutkintavankeuteen tulevien määrän ennen 1930-luvun loppupuolta ainoastaan vuonna 1915 ja 1916. Mainittuina vuosina huomattava osa vankeuteen tuomituista oli kuvernöörien tuomitsemia. Vuodesta 1914 lähtien voimassa olleesta sotatilasta seurasi, että maan kenraalikuvernöörit ja ylimmät sotilasviranomaiset annettujen pakollisten määräysten nojalla ratkaisivat tuomioistuinten tuomiovallasta siirrettyjä rikosjuttuja keskimäärin. Kuvernöörit tuomitsivat vuosittain keskimäärin 1 500 vankeusrangaistusta vuosina 1915–1917. Ks. myös luvut osa I luvut 2.2 ja 3.3.2 sekä TAULUKKO 5. Ennen kansalaissotaa tutkintavankeudesta vuosittain poistuneista noin 70 % siirtyi kärsimään ehdotonta vapausrangaistusta, mutta kansalaissodan jälkeen heidän määränsä väheni noin 60 %:iin, koska vastaava osa sai ehdollisen rangaistustuomion.

Kuvernööreillä oli valta tuomita vain sakkoa tai enintään kolme kuukautta vankeutta. Tämä viittaa siihen, että kaikkia kuvernöörien määräämiä vankeusrangaistuksia ei säännönmukaisesti edeltänyt tutkintavankeus. *Irtolaisuudesta* vuoden 1916 aikana vangittujen suuri määrä ja vastavasti työvankien lukumäärän väheneminen viittaavat siihen, että kuvernöörien vankeuteen tuomitsemat henkilöt ovat saattaneet ainakin osittain – elleivät suureltakin osalta – olla irtolaisuudesta vangittuja.

Tutkintavankeudesta vapausrangaistusta kärsimään siirretyistä yleensä suurempi osa oli kuritushuonevankeja, koska runsaat 90 % vuosittain kuritushuonerangaistusta kärsimään tulleista oli tutkintavankeudesta siirtyneitä, kun taas vankeusrangaistusta kärsimään tulleista vaihtelevasti vähintään puolet oli muualta kuin tutkintavankeudesta tulleita.

²¹ Sama poikkeava kehitys sakkovangeilla oli myös vankiluvun kehitykseen nähden, ks. ed. luku 1.2.1.

Vankilaan tulevien sakkovankien määrien suuruus näkyy vankiluvussa 1920- ja 1930-luvulla paremmin kuin vuosisadan alkupuolella.²² Sama vuosittainen määrä sakkovankeja 1920-luvulla ja 1910-luvun alkupuolella tarvittiin 4–6 kertaa. Tämä osoittanee sakkovankeuden olleen kestoltaan pidempi 1920-luvulla verrattuna vuosisadan alun ja 1930-luvun pituuksiin.²³

1.2.3 Vankeuteen ja kuritushuoneeseen tuomitut – myös ehdollisen rangaistustuomion osuus

Vapausrangaistukseen johtaneiden tuomioiden rangaistuslajin mukainen tarkastelu aina 1940-luvun lopulle vahvistaa edellä todettua kehityksen kolmiportaisuutta: tuomiot lisääntyvät maailmansotien aikana ja 1930-luvun alussa. Kuritushuoneeseen tuomittiin 1800-luvun lopulla hieman alle 700 henkeä vuosittain, vankeuteen noin 1 300. Vastaavat luvut olivat 1920-luvun alussa olivat 1 700 ja 3 400 sekä 1930-luvun lopulla 2 000 ja 4 000.

Koko tarkasteltavana olevan ajanjakson ajan *vankeutta* on tuomittu kriisiaikojen lukuun ottamatta noin kaksi kertaa niin paljon kuin kuritushuonetta. Molempien vapausrangaistuslajien kehitys vastasi pitkälti vankiloihin tulevien vastaavien vankiryhmien virtaa.²⁴

Maailmansotien välisen vankiluvun kehityskaaren mukaista oli myös ehdottoman *kuritushuonerangaistuksen* osuuden lisääntyminen 1920-luvulla tuomioistuinkäytännössä lievemmän vapausrangaistuksen lajin, vankeuden, kustannuksella ja väheneminen 1930-luvun loppupuolella. Vapausrangaistusten käyttö näyttää siten olleen maailmansotien välisenä aikana etenkin 1930-luvun alussa jonkin verran ankarampaa kuin aikaisempina vuosina. Vankiluvun korkeus näyt-

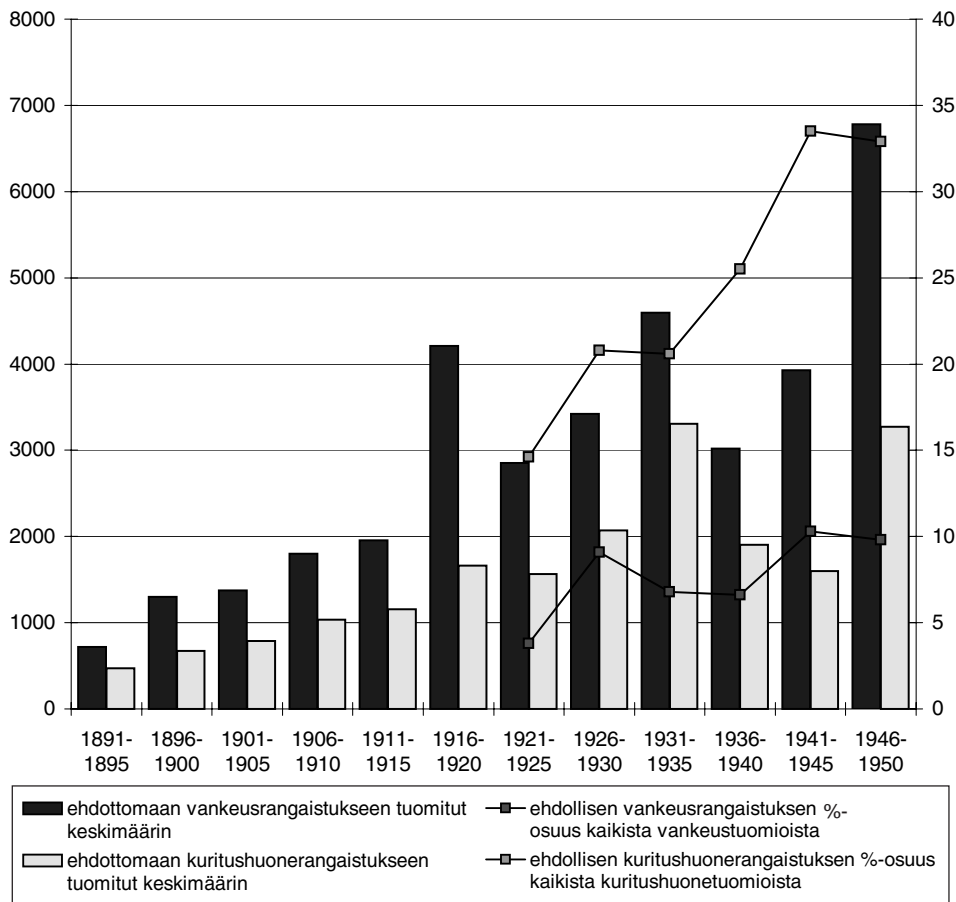
²² Vrt. kaavio 5.

²³ Vuonna 1900 tuli vankiloihin noin 5 000 sakkovankia, ja sakkovankiluku vuoden lopulla oli noin 200. Vuonna 1911 vastaavat luvut olivat noin 7 900 ja 400. Vastaavasti 1924 vankiloihin tuli lähes 7 900 sakkovankia, mutta sakkovankiluku oli yli 1700. Vastaavat luvut 1929 olivat 13 500 ja 2 600. Luvut osoittavat, että sakkovankeuden kesto vankiloissa oli keskimäärin 4 tai 5 kertaa pidempi 1920- kuin 1910-luvulla. Sakko- ja kuritushuonevankien suurimmat vankilaantulomäärät osuivat 1930-luvun alkupuoliskolle, mutta vain kuritushuonevankien lukumäärä vankiloissa kasvoi samanaikaisesti. Sen sijaan sakkovankien lukumäärä laski nopeasti 1930, vaikka vuoden aikana vankilaantulevien sakkovankien määrä oli suurimmillaan vuonna 1931. Tämä viittaa sakkovankien rangaistusten keston lyhenemiseen jo vuonna 1930. Sakkovankeja oli vankiloissa lähes 2 000 vuonna 1924–1928 ja 1929 jopa ylikin. Sen sijaan 1933–1937 sakkovankeja oli vain 500–700, vaikka sakkovankeja tuli vankiloihin 1930-luvulla jopa jonkin verran enemmän kuin 1920-luvulla. Syitä sakkovankimäärien kehitykseen tarkastellaan lähemmin jäljempänä mm. lainsäädännön yhteydessä luvussa 3.5.2

²⁴ Havaintoa on jo lyhyesti tarkasteltu yleiskehityksen yhteydessä luvussa 1.1, ks. tarkemmin TAULUKKO 3.

tää tuolloin osittain olleen seurausta ehdottomien vapausrangaistusten painottumisesta kuritushuonerangaistuksen käyttöön vankeuden sijasta.²⁵

Kaavio 8. Vapausrangaistukseen 1. oikeusasteessa tuomitut lajeittain ja ehdollisen rangaistustuomion osuus 1891–1950, abs. lkm. viisivuotiskeskivoin, taustalla pinoamaton pinta-alakaavio.

Lähteet: *SVT XXIII*, oikeustoimi, oikeustilasto rikollisuus II ja tuomioistuinten rikollisuustilasto 1891–1950. Ks. TAULUKKO 5.

²⁵ Ehdottomaan kuritushuonerangaistukseen tuomittuja oli vuosina 1926–1930 ja 1936–1940 noin 40 % sekä korkean vankiluvun aikana 1931–1935 noin 42 % kaikista ehdottomaan vapausrangaistukseen tuomituista. Vuosisadan alkupuolella mainittu osuus oli vähän alle 40 % ja vuosina 1916–1920 ja 1941–1945 jopa alle 30 %. Lopullinen johtopäätös teko mahdollisesta ankaroitumisesta voidaan tehdä vasta sen jälkeen, kun on otettu huomioon tuomioistuinten rangaistusharkinta kokonaisuudessaan ko. aikoina.

Mukana kaaviossa ovat toisen maailmansodan aikaisten kenttätuomioistuinten tuomitsemat vapausrangaistukset, mutta eivät sen sijaan ensimmäisen maailmansodan aikaiset kuvernöörien tuomitsemat vankeusrangaistukset. Kenttätuomioistuimissa tuomittiinkin lähes kaksi kolmasosaa kaikista vapausrangaistuksista 1941–1944. Kuviosta kuitenkin puuttuvat myös valtiorikos oikeuksien tuomitsemat kuritushuonerangaistukset kansalaissodan jälkeen. Ehdollisten vapausrangaistustuomioiden suhteellisen osuuden muuttuminen vankeus- ja kuritushuonetuomioissa näkyy kaaviossa torneina prosentein ilmaistuna.²⁶

Kuritushuonevankien osuuden vahvistumiseen on ollut ainakin osaksi syynä se, että heti kansalaissodan jälkeen käyttöön otettua *ehdollista rangaistustuomiota* käytettiin kuritushuonerangaistuksissa selvästi vähemmän kuin vankeusrangaistuksissa. Tähän taas oli ilmeisesti syynä se, että vankeusrangaistuksista tuntuvasti suurempi osa oli alle vuoden pituisia rangaistuksia, jotka voitiin tuomita ehdollisina. Ehdollisen kuritushuonetuomion käytössä tapahtuneilla muutoksilla oli kuitenkin jonkin verran vaikutusta vankilukuun.

Myös *vankeusvankien* suuret määrät **maailmansotien aikoina** selittyvät josain määrin yleisissä tuomioistuimissa tuomittujen määrän lisääntymisellä. Jos valtiorikostuomioistuinten toimintaa ei oteta huomioon, selittyy ensimmäisen maailmansodan aikainen runsas vapausrangaistuksen käyttö pääasiassa vankeustuomioiden lisääntymisellä. Myös toisen maailmansodan aikana vankeuteen tuomittujen määrä näytti lisääntyneen kuritushuoneeseen tuomit-
tuja enemmän.²⁷

Pienimmillään *ehdollisten tuomioiden* käyttö oli 1920-luvun alkupuolella. Vapausrangaistusten käytön lisääntyessä 1920-luvun loppupuolella kasvoi myös ehdollisen rangaistustuomion suhteellinen osuus.²⁸ Vaikka vapausrangaistusten

²⁶ Tilastoista ei ole saatavissa tietoja ehdollisen rangaistustuomion käytöstä ennen vuotta 1923. Siten tuomioluvut olisivat myös vuosina 1916–1920 hieman pienempiä, jos tarkasteltaisiin vuodesta 1918 alkaen vain ehdottomia vapausrangaistuksia. Kaaviosta on myös jätetty pois vuodet 1921 ja 1922, jotta ehdollisen rangaistuksen käyttömäärä näyttäytyisi oikean suuruisena.

²⁷ Muut tuomioistuimet näyttelivät tosin suurta osaa sotien aikaisessa kehityksessä. Esimerkiksi valtiorikos oikeuksien tuomitsemat kuritushuonerangaistukset nostaisivat kuritushuonerangaistusten osuutta tuntuvasti vuosina 1918–1919. Tuomittiinhan kaikkein aktiivisimpana toimintavuotena 1918 lähes 80 000 kuritushuonerangaistusta, joista tosin 2/3 oli ehdollisia. Siihen, että vankiloihin tuli vankeusvankeja maailmansotien välisenä aikana vain jonkin verran enemmän kuin kuritushuonevankeja, saattoi vaikuttaa paitsi ehdollisen rangaistustuomion käyttöönotto (ks. myös ed. luku 1.1) myös muiden tuomioistuinten kuin alioikeuksien tuomioiden mahdollinen painottuminen enemmän kuritushuonerangaistuksiin. Siirtyminen ankarampiin rangaistuksiin oli myös mahdollista. Tätä selvitellään tutkimuksessa jäljempänä.

²⁸ Ehdollisen rangaistustuomion käyttö vankeusrangaistuksissa kohosi tuolloin 15 %:sta yli 20 %:n ja kuritushuonerangaistuksissa 5 %:sta lähes 10 %:iin.

käyttö edelleen lisääntyi 1930-luvun alussa, ehdollisen rangaistustuomion osuus ei kuitenkaan vastaavasti lisääntynyt.

Päinvastoin *ehdollisen kuritushuonetuomion* käyttö oli selvästi vähäisempää 1930-luvulla kuin aikaisemmin. Sen sijaan *ehdollisen vankeustuomion* kasvu vain pysähtyi 1930-luvun alkupuoliskolla ja jatkui taas uudelleen vuosikymmenen loppupuolella. Vapausrangaistusten käytön lisääntyminen 1930-luvun alkupuolella olisi antanut aiheen odottaa sen tapahtuneen suhteellisesti eniten juuri lyhyissä vapausrangaistuksissa, siis juuri ehdollisen rangaistuksen käytöalalla. Toisaalta vapausrangaistusten kokonaismäärän väheneminen 1930-luvun loppupuolella ei vaikuttanut vähentävästi ehdollisen rangaistustuomion suhteelliseen osuuteen.²⁹

1.3 VANKILASSAOLOAJAT JA TUOMIOIDEN KESKIPITUUDET

Vapausrangaistusten keskipituudet antavat vihjeen rangaistusten ankaruudesta. Seuraavassa tarkastellaan vankilassaoloaikojen³⁰ ja vapausrangaistustuomioiden keskipituuksien kehitystä. Tarkoituksena on myös selvittää, missä määrin tuomittujen rangaistusten ja rangaistusvankien laitoksessaoloaikojen keskipituudet mahdollisesti muuttuivat tuomioiden määrien ja vankiluvun muuttuessa.³¹

1.3.1 Vankien rangaistusten kesto

Kaikkien rangaistusvankien keskimääräiset vankilassaoloajat lyhenivät tarkastelukauden aikana kahdessa alenevassa jaksossa. Ensimmäinen vaihe alkoi vuosisadan alusta ja päättyi ensimmäisen maailmansodan loppuun. Toinen vaihe alkoi 1920-luvun alusta ulottuen 1930-luvun loppuun. Jaksoja yhdistää vankilassoloaikojen nopea piteneminen kansalaissodan jälkeen.³²

²⁹ Koska 1930-luvun lopun luvuissa on mukana myös sota-ajan alkuvuodet (1939 ja 1940), saattoi mainittu ehdollisen vankeustuomion käytön kasvu liittyä osittain mainittuihin sotavuosiin. Ehdollisen rangaistustuomion käyttö lisääntyi 1940-luvulla vankeustuomioissa yli 30 %:iin ja kuritushuonerangaistuksissa 10 %:iin. Vertaus kaaviossa 4 esitettyyn, jossa on kolmivuotiskeskiaivot, osoittaa että ehdollisen vankeustuomion käyttö on voinut lisääntyä vuosina 1931 ja 1932, mutta vähentyä esimerkiksi 1933–1938. Rangaistusten pituuksia ja ehdollisen tuomion käyttöä tarkastellaan lähemmin jäljempänä luvussa 2.9 ja tutkimuksen II osassa.

³⁰ Tutkimuksessa käytetään ”vankilassaoloajan” sijasta myös samaa merkitseviä käsitteitä ”rangaistusten kesto” ja ”laitosaika”.

³¹ Tässä on tyydytty pituuksien keskiarvojen eli rangaistusten keskipituuksien tarkasteluun. Esimerkiksi mediaanipituuksia ei ole laskettu.

³² Vrt. *Aho* 1981 s. 254. Laitosaikojen kehitys vastaa edellä tarkasteltua kehityksen yleiskuvaa.

Laitoksessaoloaikojen suurimmat keskipituudet osuivat siten vuosisadan ensimmäisiin vuosiin ja 1920-luvun alkupuolelle, jolloin rangaistusten kesto oli keskimäärin hieman yli kaksi vuotta. Lyhyimmät keskimääräiset laitoksessaoloajat olivat maailmansotien aikana, jolloin rangaistusten kesto oli alle 10 kuukautta. Kaaviossa näkyvät selvästi vastaavat notkahdukset kuin vankiluvussa ja vankiryhmissä vuosina 1904, 1906 ja 1913. Nyt tulee näkyviin myös vuoden 1917 varsin tuntuva notkahdus. Syynä laitoksessaoloaikojen alenemisiin olivat toteutetut yleiset armahdukset.

Kaikkien rangaistusvankien laitoksessaoloaikojen pituutta säätelivät sekä kuritushuonevankien että vankeusvankien rangaistusaikojen pituuksissa ja mainittujen rangaistusvankilajien lukumäärissä tapahtuneet muutokset.

*Kuritushuonevankien*laitosajat noudattivat rangaistusvankien laitoksessaoloaikojen kehitystä. Sen sijaan *vankeusvankien* laitoksessaoloaikojen kehitys poikkesi edellä kuvatusta. Vuosisadan alun tasaisen kehityksen jälkeen vankeusvankien laitosajat pitenevät koko 1920-luvun ajan, mutta pysyttelivät 1930-luvulla aikaisempaa selvästi alhaisemmalla tasolla.³³

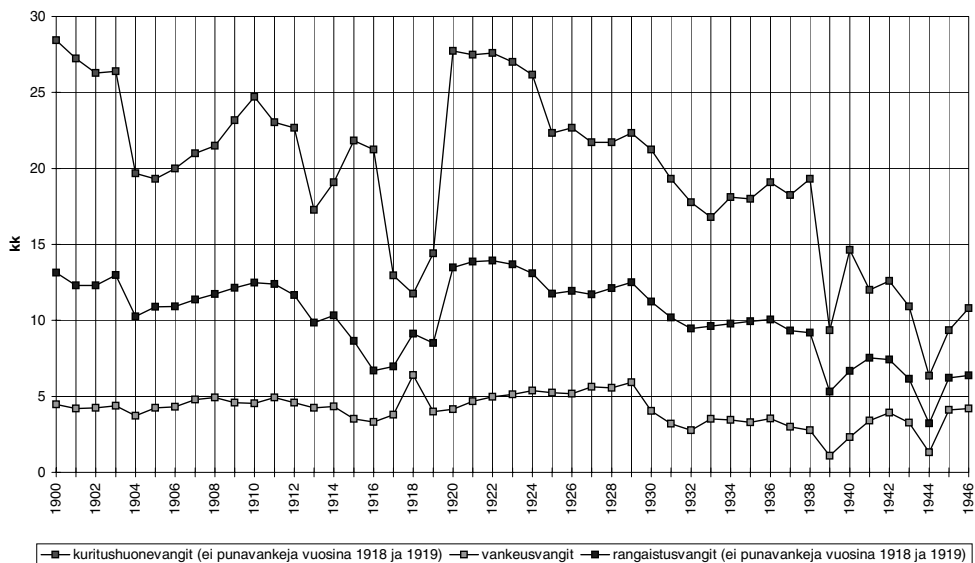
Vankeusvangeilla oli rangaistusvankien laitosaikojen kokonaiskehitystä taavoittava vaikutus, sillä vankeusvankien laitoksessaoloajat olivat tuntuvasti lyhyempiä ja kehitys tasaisempaa kuin kuritushuonevangeilla ja heitä tuli vuosittain selvästi kuritushuonevankeja enemmän vankiloihin.

Kansalaissodan jälkeen tapahtunut rangaistusvankien rangaistusten keston voimakas pidentyminen näyttää olleen lähes yksinomaan kuritushuonevankien rangaistusten kestossa tapahtuneiden muutosten seuraus. Ilmiö selittyy todennäköisesti paljolti valtiorikosvankien laskemisella mukaan vankilukuun vuodesta 1920 alkaen.³⁴

³³ Vankeusvankien laitoksessaoloaikojen poikkeuksellinen kehitys oli ennakoitavissa jo vankiluvun tarkastelun yhteydessä edellä luvussa 1.2.1. Erikoispiirteinä vankeusvankien laitoksessaoloaikojen kehityksessä olivat vuoden 1918 tilapäinen rangaistusten keston pidentyminen ja 1920-luvun kasvun päätyminen 1929–1932 tapahtuneeseen nopeaan lyhenemiseen puoleen entisestään. Viimeksi mainittuun kehitykseen liittyviä lainsäädännöllisiä syitä tarkastellaan jäljempänä luvussa 3. Vankeusvankien keskimääräiset laitoksessaoloajat olivat yleensä alle viisi kuukautta.

³⁴ Vuosina 1904–1908, 1913 ja 1914 sekä 1917–1919 kuritushuonevankien määrä oli tavallista alhaisempi. Syynä tähän oli ennen kaikkea 1904, 1906, 1913 ja 1917 toteutetut yleiset armahdukset. Tämä vastasi kuritushuonevankien luvun edellä havaittua kehitystä. Ilman armahduksia kuritushuonevankien oleskelu laitoksissa olisi kestänyt selvästi pitempään ja laitosaikojen kehitys olisi ollut tasaisempaa. Kuritushuonevankien laitoksessaoloajat olivat 1916 ja 1938 lähes yhtä pitkiä (n. 20 kk). Kuritushuonevankien laitosajoissa ei siten tapahtunut pysyviä muutoksia kansalaissodan jälkeen verrattuna sitä edeltävään aikaan. Kansalaissodan vaikutuksesta kuritushuonevankien laitoksessaoloajat olivat viiden vuoden ajan 1920-luvun alkupuoliskolla korkeat; taso oli yhtä korkea kuin vuosisadan alussa (26–28 kk). Armahduksia tarkastellaan tarkemmin lainsäädännön yhteydessä luvussa 3.

Kaavio 9. Rangaistusvankien keskimääräiset laitoksesaoloajat rangaistuslajeittain 1900–1946.³⁵

Lähteet: *Aho ja Karsikas* 1980, *SVT XII*, vankeinhoito. Ks. TAULUKKO 6.

Kuitenkin myös kuritushuone- ja vankeusvankien *lukumäärien* muutoksilla on saattanut olla tuolloin kuten muinakin aikoina vaikutusta kehitykseen.³⁶

Voidaankin havaita, että rangaistusvankien rangaistusten keston ollessa lyhyimmillään maailmansotien aikana vankien määrä ja vankeusvankien osuus siitä olivat suuria. Kuritushuonevankien tavallista suuremmasta osuudesta 1930-luvun alussa aiheutui sen sijaan se, etteivät keskipituudet alentuneet yhtä jyrkästi kuin ensimmäisen maailmansodan aikana huolimatta rangaistusvankien määrän lisääntymisestä ja vankeusvankien laitoksesaoloaikojen voimakkaasta lyhenemisestä.³⁷

³⁵ Keskimääräiset laitoksesaoloajat on saatu jakamalla vuodenaikana vankilaan tulleiden rangaistusvankien määrä keskimääräisellä vankiluvulla sekä jakamalla näin saadulla luvulla 12. Valtiorikosvankeja ei ole otettu huomioon ennen vuotta 1920. Aho käyttää eräissä tutkimuksissaan laitos-aikoja laskiessaan vankilaan tulevien lukumäärän sijasta vankilasta vapautuneiden määrää, ks. *Aho* 1991 s. 3.

³⁶ Vankeusvankien tasoittava vaikutus tuli näkyviin selvästi esimerkiksi vuosina 1915–1916, jolloin kuritushuonevankien laitoksesaoloaikojen pysyessä ennallaan vankeusvankien lukumäärien voimakas lisäys lyhensi selvästi rangaistusvankien rangaistusten kokonaiskesto.

³⁷ Vuosina 1929–1933 vankilassaoloajat tosin lyhenivät vankiluvun samanaikaisesti kasvaessa, mutta lyheneminen ei ollut yhtä voimakasta kuin maailmansotien aikana. Rangaistusvankien rangaistusten kesto pysyi 1930-luvun loppupuolella suhteellisen vakaana huolimatta vankiluvun nopeasta vähemisestä.

Rangaistuslaitosaikojen keskipituuksien lyheneminen voi myös olla oire ankaroituneesta rangaistuskäytännöstä. Jos esimerkiksi ehdollisen rangaistus-tuomion käyttöä vähennetään, tulee ehdottomien rangaistusten joukkoon vastaava määrä lyhytaikaisia vapausrangaistuksia, minkä seurauksena keskimääräinen laitoksessaoloaika voi lyhetä. Tämä selitys sopisi myös 1930-luvun alkuun.

1.3.2 Tuomittujen vapausrangaistusten keskipituudet

Aikaisempi tutkimus on osoittanut, että *tuomittujen kuritushuonerangaistusten pituuksien keskiarvot* Suomessa ovat olleet laskusuuntaisia 1890-luvulta lähtien tähän päivään asti kriisiaikoihin liittyviä tilapäisiä poikkeusaikoja lukuun ottamatta. Vankeusrangaistusten pituudet sen sijaan kasvoivat 1920-luvulla ja 1930-luvun alkupuolella.³⁸ Seuraavassa tarkastellaan tuomittujen vapausrangaistusten pituuskehitystä tutkittavana aikakautena ja sen yhteyttä rangaistusvankien laitoksessaoloaikoihin.³⁹

Kuritushuonetuomioiden keskipituudet näyttävät kehittyneen samalla tavoin kahdessa aallossa kuin vankilassaoloajatkin. Kehitys oli aluksi aleneva, mutta vuoden 1920 tienoilla tapahtui jyrkkä keskipituuksien kohoaminen, joka aloitti uuden alenevan kehityksen.⁴⁰ Keskipituudet eivät sen sijaan kohoa 1930-luvun ensimmäisellä puoliskolla, taloudellis-poliittisen kriisin aikana.⁴¹

1900-luvun alkuvuosista vuoteen 1917 kuritushuonetuomiot lyhenivät kolmesta ja puolesta vuodesta kahteen vuoteen, mutta kohosivat vuoteen 1922 mennessä lähes samalle tasolle (40 kk). Vuodesta 1922 keskipituudet lyhenivät 1927 mennessä 31 kuukauteen. Tästä keskipituudet kohosivat kahdella kuukaudella kahden vuoden aikana, ja vuodesta 1929 pituudet lyhenivät vuoteen 1934 mennessä 27 kuukauden tasolle, joka säilyi vuosina 1934–1937.

Tuomittujen kuritushuonerangaistusten keskipituuksien muutoksilla näyttäisi siten olleen havaittava vaikutus vankien laitoksessaoloaikoihin.

Tuomioiden keskipituuksien muutoksista ei vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä voi kuitenkaan kovin tarkasti ennustaa vankilassaoloaikojen keski-

³⁸ *Lappi-Seppälä* 1982b, s.154–157.

³⁹ Tosin vankeustuomioista on saatavissa tarvittavaa yksityiskohtaista tilastotietoa vasta vuodesta 1923 ja rangaistusta kärsimään tulleille vangeille tuomituista rangaistuksista vuodesta 1927.

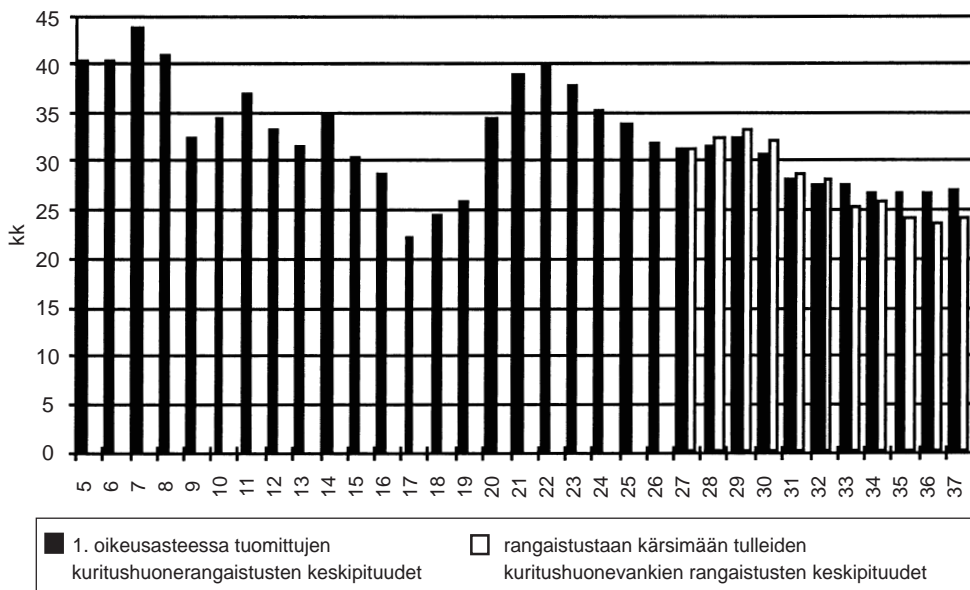
⁴⁰ Vuosisadan alussa ja 1920-luvun alkupuolella kuritushuonerangaistusten keskipituus oli yli kolme vuotta, kun taas ensimmäisen maailmansodan aikana ja 1930-luvun loppupuolella kuritushuonerangaistusten keskipituus oli vain noin kaksi vuotta.

⁴¹ Kuritushuonerangaistusten keskipituudet kasvoivat 1920-luvun lopulla. Kasvun syynä oli ilmeisesti henkirikosten lisääntyminen.

pituuksien kehitystä.⁴² Esimerkiksi kuritushuonevankien laitoksessaoloajat olivat pisimmillään vuoden 1920 lopussa, vaikka tuomittujen kuritushuonerangaistusten keskipituudet saavuttivat huippunsa vasta 1–2 vuotta myöhemmin.⁴³ Vuodesta 1923 alkaen on tuomioiden ja laitoksessaoloaikojen vastaavuus ollut aiempaa suurempi: tuomiot ja laitoksessaoloajat ovat lyhentyneet tasaisesti tuomioiden ollessa 7–10 kuukautta laitoksessaoloaikoja pitempiä.

Vuoteen 1920 ajoittunut keskipituuksien voimakas kasvu taas osoittaa, että *vapausrangaistusten pituuskehitykseen voi tulla lyhyessä ajassa tuntuviakin muutoksia*. Kuritushuonerangaistusten keskipituudet eivät vuoden 1920 kasvun vuoksi juuri muuttuneet vuodesta 1917 vuoteen 1937.

Kaavio 10. Vuosina 1905–1937 tuomittujen kuritushuonerangaistusten ja vuosina 1927–1937 vankilaan tulleiden kuritushuonevankien rangaistusten keskipituudet.

Lähteet: *SVT XII ja XXIII*, vankeinhoito ja oikeustoimi, oikeustilasto, rikollisuus II ja III, 1905–1937; *Aho ja Karsikas* 1980. Ks. TAULUKOT 7 A ja B.

⁴² Vuosina 1913 ja 1917 näkyy tosin sama, ilmeisesti armahdusten aiheuttama pituuksien tilapäinen aleneminen kuin vankilassaoloajoissakin. Vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä kuritushuonetuomiot saattoivat olla keskimäärin kaksi kertaa laitosaikojaa pitempiä. Ero vaihteli vuoteen 1922 mennessä 7 ja 22 kuukauden välillä.

⁴³ Osasyynä siihen, että myös kuritushuonetuomioiden keskipituus kasvoi tuntuvasti vuoden 1920 aikana oli ilmeisesti se seikka, että valtiorikostuomioistuimet lakkautettiin kesällä 1920 ja jutut siirrettiin hovioikeuksille ensiasteena käsiteltäväksi.

Kaaviossa kuvattuja rangaistustaan kärsimään tulleiden kuritushuonevankien rangaistuksia, jotka oli tilastoitu vuodesta 1927 alkaen, ei tule sekoittaa kuritushuonevankien laitoksessaoloaikoihin. Viimeksi mainittuun voivat vaikuttaa monet seikat kuten, uudet rangaistukset, ehdonalainen vapaus yms. Vuodesta 1918 alkaen annetut ehdolliset rangaistustuomiot ovat mukana tuomituissa keskipituuksissa, mutta eivät luonnollisestikaan rangaistustaan kärsimään tulevien tuomioissa.

On oletettavaa, että lyhyellä aikavälillä kuritushuonerangaistusten keskipituuksissa näkyvät voimakkaat muutokset ovat osoituksena pikemminkin rikollisuuden rakenteessa ja lainsäädännössä tapahtuneista muutoksista kuin rangaistuksen mittaamisesta tapahtuneesta ankaroitumisesta tai lievenemisestä. Rangaistusten lyhenemisekehitys tulee näkyviin kuitenkin pitkällä aikavälillä kuten tässäkin tutkimuksessa verrattaessa vuosisadan alun ja 1930-luvun lopun tilanteita.

Vankeusrangaistusten keskipituuksien kehityssuunta vuodesta 1925 vuoteen 1935 oli täysin päinvastainen kuin kuritushuonetuomioissa. Se oli nouseva aina 1930-luvun puoliväliin saakka, josta pituudet näyttävät kääntyneen laskuun. Kehitys 1920-luvulla vastasi vankeusvankien laitoksessaoloajien samanaikaista nousevaa kehitystä.⁴⁴ Vankeusvankien keskimääräiset laitoksessaoloajat olivat 1920-luvulla lähes yhtä pitkiä kuin tuomioiden keskipituudet.⁴⁵

Kaaviossa kuvattuja rangaistustaan kärsimään tulleiden vankeusvankien rangaistusten keskipituuksia, jotka oli tilastoitu vuodesta 1927 alkaen, ei tule sekoittaa vankeusvankien keskimääräisiin laitoksessaoloaikoihin. Ehdolliset vankeustuomiot sisältyvät tuomittujen vankeusrangaistusten keskipituuksiin.

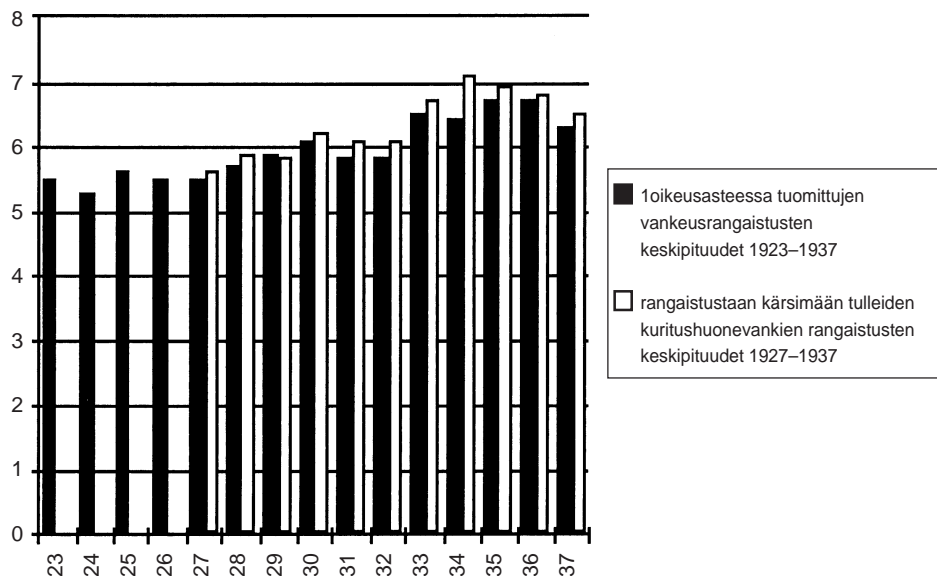
Vankeustuomioiden ja vankeusvankien laitoksessaoloajien keskipituuksien välinen vastaavuus näyttää loppuneen 1930-luvulla. Laitoksessaoloajathan olivat tuolloin etenkin 1930-luvun alussa tuntuvasti lyhyempiä kuin 1920-luvulla. Vankeustuomioiden keskipituudet olivat sensijaan 1930-luvulla suurempia kuin 1920-luvulla etenkin vuodesta 1933 lähtien. Tuomitut rangaistukset olivat siten tuntuvasti pitempiä kuin rangaistusvankien rangaistusten kesto vastaavana aikana. Vuosikymmenen lopulla keskipituudet olivat tosin kääntymässä laskuun sekä vankeustuomioissa että vankeusvankien laitossajoissa.

Kuritushuonerangaistusta ja vankeusrangaistusta kärsimään tulleiden vankien rangaistusten keskipituudet noudattelivat suurin piirtein tuomittujen rangaistusten pituuksia. Vapausrangaistusta kärsimään tulleiden vankien rangaistus-

⁴⁴ Vrt. edellä kaavio 9.

⁴⁵ Tämä aiheutui ilmeisesti siitä, että vankeusrangaistukset kärsittiin tuolloin täysimääräisenä. Ehdonalaisen vapautumisen järjestelmä koski ainoastaan pitkiä kuritushuonerangaistuksia.

Kaavio 11. Vuosina 1923–1937 tuomittujen vankeusrangaistusten ja vuosina 1927–1937 vankilaan tulleiden vankeusvankien rangaistusten keskipituudet.

Lähteet: *SVT XII ja XXIII*, vankeinhoito ja oikeustoimi, oikeustilasto, rikollisuus II ja III, 1905–1937; *Aho ja Karsikas* 1980. Ks. TAULUKOT 7 C ja D.

ajat lyhenivät 1930-luvun loppupuolella, vaikka samaa kehitystä ei voitu havaita tuomioiden keskipituuksissa.⁴⁶

Vankilaan tulevien henkilöiden rangaistusten keskiarvojen lyhenemiseen 1930-luvun loppupuolella on saattanut vaikuttaa paitsi ehdollisen rangaistustuomion käytön lisääntyminen myös lyhytaikaisten vapausrangaistusten lisääntyminen jäännösrangaistusten muodossa. Ehkäpä vielä selkeämmin tähän vaikutti väkijuomarikoksista tuomittujen määrääminen yleiseen työhön vuodesta 1934. Heitä ei siten laskettu mukaan rangaistusvankeihin.⁴⁷

⁴⁶ Vankilaan tulevien rangaistukset kertovat lähinnä kaikkien tuomioistuinten tuomitsemien ehdottomien vapausrangaistusten määrästä. Tuomioistuinten tuomitsemat vapausrangaistukset sen sijaan sisältävät kaikki alioikeuksissa tai ensimmäisessä oikeusasteessa tuomitut vapausrangaistukset. Lyhyiden jäännösrangaistusten lisääntyminen vuosina 1933–1937 näkyy selvästi kaaviosta 10.

⁴⁷ Vankeustuomioiden pituuksia säätelivät ilmeisesti muutkin lainsäädännölliset ja rikollisuuden rakenteessa tapahtuneet muutokset. Näitä tarkastellaan jäljempänä muun muassa luvussa 3. Vankeustuomioiden keskipituudet, noin kuusi kuukautta vankeutta, vastaavat nykyisiä varkaustuomioiden keskipituuksia. Tästä voidaan päätellä, että varkausrikoksista tuomitut vapausrangaistukset ovat lyhentyneet tuntuvasti, sillä kuritushuonerangaistus ei enää ole käytössä. Viime vuosikymmenten kehityksestä varkaustuomioissa ks. *Lappi-Seppälä* 2002 s. 6–9.

Vapausrangaistusten *lukumäärät* sen sijaan tuntuvat olleen kääntäen verrannollisia vapausrangaistusten pituuksiin aivan kuten vankien lukumäärän ja laitokes-saoloaikojen suhteen jo todettiin pääsääntöisesti olleen. Vapausrangaistusten käyttö oli runsasta ensimmäisen maailmansodan aikana, jolloin tuomioiden keskipituudet olivat lyhyimmillään. Kun 1920-luvun alussa kuritushuonerangaistuksia käytettiin tavallista vähemmän, ne olivat kuitenkin keskimääräistä pitempiä. Tästä ei kuitenkaan voida tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä ennen perehtymistä rikosrakenteessa ja lainsäädännössä tapahtuneisiin muutoksiin.

Vankiluvun muutoksia ei voi ennustaa pelkästään rangaistusten keskipituuk-silla tai edes laitosaikojen keskipituuksilla. Tuomioiden lukumäärät voivat olla parempia ennusteita, joskin tällöin on kiinnitettävä huomiota siihen, painottuuko lisäys tai vähennys lyhyisiin vai pitkiin rangaistuksiin.

1.3.3 Tuomitut vapausrangaistukset pituuslohkottain

Seuraavissa kolmessa kaaviossa tarkennetaan kuvaa tuomittujen vapausrangaistusten pituuksista.

Oheinen kaavio 12 vahvistaa arvion tuomioiden lukumäärien ja rangaistusten pituuksien välisestä suhteesta osittain oikeaksi. Vuosien 1917–1919 lyhyiden kuritushuonerangaistusten syynä ei kuitenkaan ollut pelkästään lyhyiden rangaistusten absoluuttinen ja suhteellinen lisääntyminen, vaan myös todellinen pitkien rangaistusten vähentyminen, joka tosin selvimmin ajoittuu vuosille 1915–1918.⁴⁸

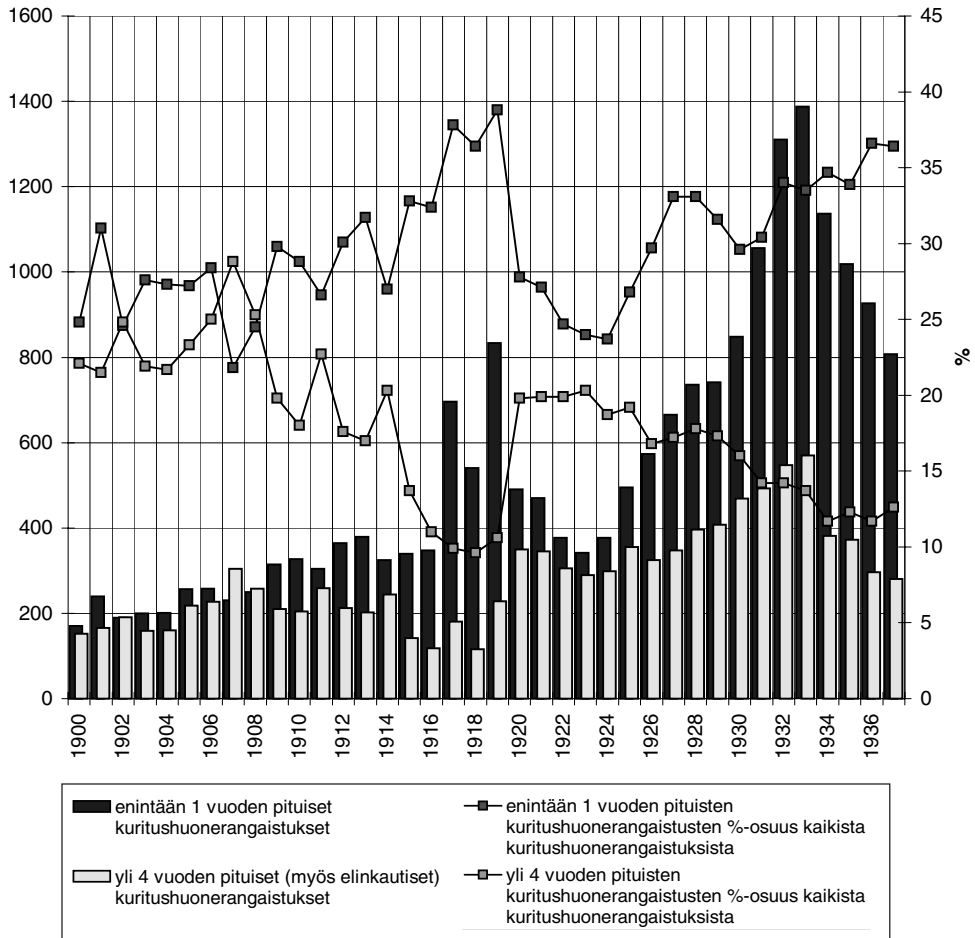
Kaaviossa näkyvät lyhyet ja pitkät rangaistukset edustavat määrällisesti noin puolta tai lähes puolta kaikista tuomituista kuritushuonerangaistuksista.

Vuosien 1920–1924 suurten keskipituuksien kausi näyttää siten selittyvän ensinnäkin kuritushuonerangaistusten sekä suhteellisella että absoluuttisella lisääntymisellä vankeusrangaistuksiin nähden. Toiseksi kuritushuonerangaistusten keskipituuksien selvä kasvu aiheutui sekä pitkien kuritushuonerangaistusten lisääntymisestä että lyhyiden rangaistusten määrän selvästä vähenemisestä.⁴⁹

⁴⁸ Hypoteesi: tuomioiden lisääntyessä keskipituudet lyhenevät ja päinvastoin. Pitkien rangaistusten vähenemisen eräänä syynä on ilmeisesti ollut henkirikoksista ja muista törkeistä väkivaltarikoksista tuomittujen rangaistusten väheneminen. Vuosien 1918 ja 1919 lyhyiden kuritushuonerangaistusten syynä oli myös se, että osallisuudesta ”kapinaan” tuomittavat pitkät vapausrangaistukset tulivat yleisten tuomioistuinten toimivaltaan ja siten yleisiin tilastoihin vasta vuonna 1920.

⁴⁹ Lyhyiden tuomioiden vähenemiseen lienee vaikuttanut muun muassa ehdollisen rangaistustuomion käyttöönotto vuonna 1918. Tähän kysymykseen palataan jäljempänä luvussa 3.3.

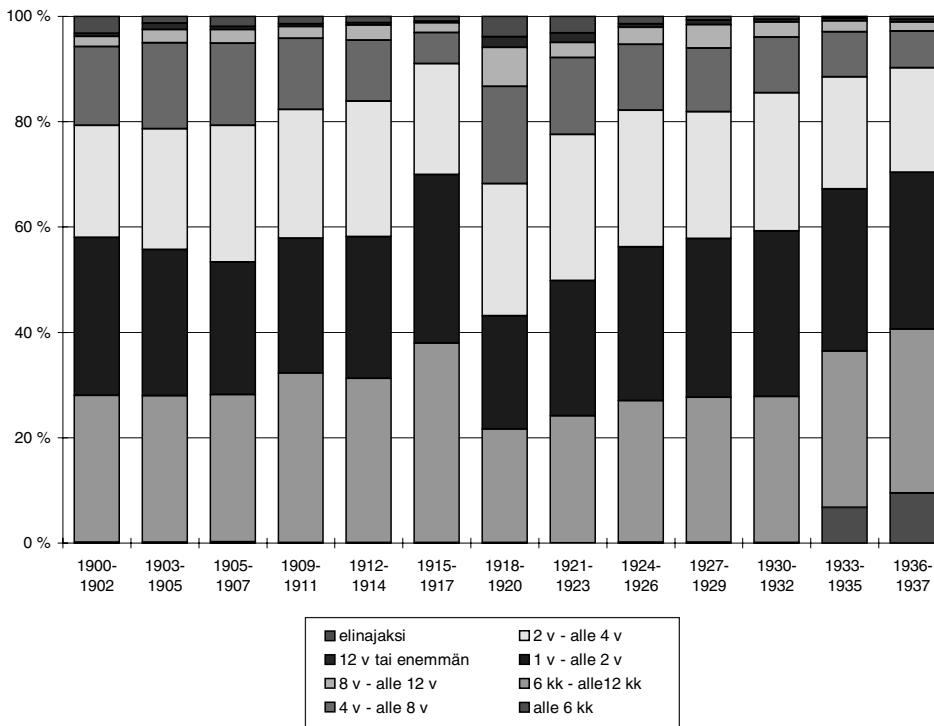
Kaavio 12. Ensimmäisessä oikeusasteessa tuomittujen kuritusrangaistusten lukumäärät 1900–1937: lyhyiden, enintään vuoden ja pitkien, yli 4 vuoden pituisten rangaistusten suhteelliset osuudet ja absoluuttiset lukumäärät.

Lähteet: *SVT XXIII*, oikeustoimi ja oikeustilasto, rikollisuus II, 1900–1937. Ks. TAULUKKO 8.

Kaaviosta 13 ilmenee ehdottomien kuritushuonerangaistusten jatkuva lyheneminen 1920- ja 1930-luvuilla. Lyheneminen oli suhteellisesti nopeinta 1920-luvun alkupuolella ja 1930-luvun loppupuolella.⁵⁰ Syynä 1920-luvun alun lyhenemiskehitykseen on ennen kaikkea neljää vuotta pitempien rangaistuslohkojen pieneneminen.

Kaavio 13. Vuosina 1900–1937 rangaistustaan kärsimään tulleet kuritushuonevangit rangaistusajan mukaan; eripituiset rangaistusvyöhykkeet kolmivuositain; suhteelliset osuudet.

Lähteet: SVT XII, vankeinhoito, 1900–1937. Ks. TAULUKKO 9 A.

Kuritushuonerangaistusten keskipituuksien lyheneminen vuodesta 1924 alkaen oli vuoteen 1933 asti sekä lyhyiden että pitkien rangaistusten lisääntymisen aikaa painopisteen ollessa lyhyiden rangaistusten määrän kasvussa. Kun tuomioiden määrät vuoden 1933 jälkeen jyrkästi vähenivät, oli lyhyiden kuritushuonerangaistusten väheneminen kuitenkin hitaampaa kuin pitkien kuritus-

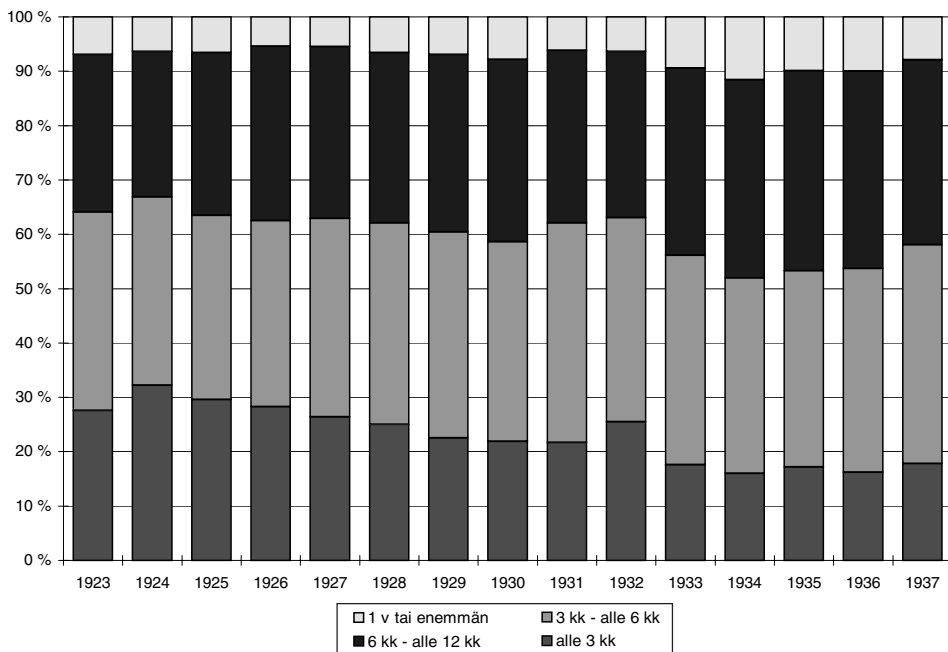
⁵⁰ Vrt. kaavio 10. Kaaviosta 13 ei näy, että vuodet 1918 ja 1919 ovat lyhyiden kuritushuonerangaistusten aikaa, koska vuoden 1920 runsaat pitkät kuritushuonerangaistukset vaikuttavat hallitsevasti kokonaiskuvaan.

huonerangaistusten. Siten tuomioiden väheneminen ei 1930-luvun loppupuolella merkinnyt lyhyiden rangaistusten osuuden pienenemistä.

Tuomittujen *vankeusrangaistusten* keskipituuksien lisääntyminen näyttää aiheutuneen lyhytaikaisten, alle kolmen kuukauden pituisten vankeusrangaistusten osuuden pienenemisestä ja vastaavasti yli kuuden kuukauden rangaistusten osuuden kasvusta kuten kaaviosta (14) voidaan havaita.⁵¹

Lyhyiden vankeusrangaistusten osuuden vähenemistä ei voida selittää *ehdollisen rangaistustuomion* käytön lisääntymisellä, sillä ehdolliset tuomiot sisältyvät kaavion pohjana oleviin lukuihin. Ehdollisten rangaistustuomioiden poistaminen kaavion pohjana olevista luvuista merkitsisi todennäköisesti lyhyimpien pituuslohkojen osuuden vieläkin tuntuvampaa pienenemistä.⁵²

Kaavio 14. oikeusasteessa vankeuteen vuosina 1923–1937 tuomitut rangaistuksen pituuden mukaan, suhteelliset osuudet.

Lähde: SVT XXIII, oikeustilasto 1924–1926; rikollisuus II, syytetyt 1927–1937. Ks. TAULUKKO 9 B.

⁵¹ Vähenemisessä oli lyhyt käänne 1931–1932, jonka jälkeen vankeustuomiot lyhenivät voimakkaasti 1933–1934. Vankeustuomiot pysyivät suurin piirtein ennallaan vuosina 1935–1936, mutta 1937 olivat lyhyiden vankeusrangaistusten määrät jo kasvussa.

⁵² Arvio täsmentyy jäljempänä, ks. vankeusrangaistusten pituuksien kehitystä pituuslohkottain Helsingin varkausrikostuomioissa sekä ehdollisen rangaistustuomion käyttöä niissä osa II, luku 2.4.2.3.

Vapausrangaistusten keskipituuksien muuttuminen ei ole välttämättä seuraus muuttuneesta rangaistusten määräämiskäytännöstä. On mahdollista, että muutokset ovat pikemminkin ilmausta tuomittujen rikostyyppien lukumäärien ja suhteellisten osuuksien muutoksista. Muun muassa tätä mahdollisuutta tutkitaan seuraavassa luvussa.

1.4 YHTEENVETO

Tähänastisen tarkastelun tulokset voidaan tiivistää seuraavasti:

Rikostuomioiden ja vankiloihin virtaavien rikoksista tuomittujen lukumäärät muuttuivat noudattaen karkeasti ottaen samaa kehityskulkua kuin vankiluku sekä rangaistusvankien ja eräiden muidenkin vankiryhmien määrät. Lukumäärät olivat suurimmillaan kriisien aikana: maailmansotien aikana ja 1930-luvun alkupuoliskolla. Yleinen kehityskulku oli lievästi nouseva. Selvimpänä poikkeuksena olivat sakkovangit, joita oli varsin vähän sotien aikana ja runsaimmin 1920-luvun lopulla ja 1930-luvun taitteessa. Sota-aikoja lukuun ottamatta sakkovangeja tuli muita vankiryhmiä selvästi runsaammin vankiloihin.

Vankiluvun kehitys näyttää hieman erilaiselta, jos valtiorikosoikeuksien tuomitsemia vapausrangaistuksia ei lasketa vankilukuun. Näin laskettuna ensimmäinen varsinainen vankiluvun huippu 1900-luvulla ajoittuu 1930-luvun alkupuolelle.

Vankiluvun kehitystä ohjasivat ennen kaikkea kuritushuoneeseen tuomitut lukuun ottamatta 1920-lukua, jolloin kuritushuonevankien ohella myös sakkovangeja oli runsaasti. Vankeusvankien lukumäärät kasvoivat tavallista suuremmiksi ja jossain määrin kehitykseen vaikuttaviksi maailmansotien aikana. Vankiluvun muutokset näyttävät aiheutuneen sekä tuomittujen lukumäärissä että laitosaikojen pituuksissa tapahtuneiden vaihteluiden seurauksena.

Kuritushuonevankien määrä oli maailmansotien välisenä aikana selvästi vuosisadan alkua suurempi. Samalla ehdottomaan kuritushuonerangaistukseen tuomittujen osuus ehdottomaan vapausrangaistukseen tuomituista oli jonkin verran aikaisempaa suurempi.

Ehdollisen rangaistuksen käyttöönotto vuonna 1918 näyttää jossain määrin vahvistaneen ehdottomien kuritushuonerangaistusten osuutta tuomituista ehdottomista vapausrangaistuksista leikkaamalla vankeusrangaistuksia tuntuvasti enemmän kuin kuritushuonerangaistuksia. Ehdollisen rangaistustuomion käytön väheneminen kuritushuonerangaistuksissa 1930-luvun alkupuoliskolla vahvisti hieman kuritushuonevankien määrällistä osuutta ja samalla vankiluvun korkeutta.

Tuomioiden keskimääräisissä pituuksissa tapahtuneilla muutoksilla näyttää myös olleen selvä vaikutus vankien laitoksessaoloaikoihin. Viime vuosisadan

alussa tuomioiden keskipituuksien yhteys laitoksessaoloaikoihin oli tosin selvästi heikompi kuin 1920- ja 1930-luvulla, jolloin kuritushuonetuomiot olivat 7–10 kuukautta kuritushuonevankien laitosajoja pitempiä. Vuosisadan alussa pituusero oli suurempi ja vaihtelevampi.

Kuritushuonerangaistusten keskipituudet ja kuritushuonevankien laitosajat noudattivat kahden aallon kehityskaarta. Ne lyhenivät 1900-luvun alusta ensimmäiseen maailmansotaan asti ja sitten nopean jyrkän kasvun jälkeen 1920-luvun alusta 1940-luvulle. Peruslinja oli tämä: mitä enemmän kuritushuonerangaistuksia ja -vankeja, sitä lyhyemmät keskipituudet ja laitoksessaoloajat ja toisaalta: mitä enemmän lyhyitä rangaistuksia, sitä enemmän myös ehdollisia rangaistus-tuomioita.

Mainitut säännönmukaisuudet näyttäytyvät selvimmin 1920-luvulla kuritushuonerangaistusten käytössä: niiden tuomitseminen lisääntyi, keskipituudet lyhenivät ja ehdollisen kuritushuonerangaistuksen käyttö lisääntyi. Silloin kun kehitys poikkesi selvästi mainitusta säännönmukaisuudesta, on todennäköistä, että muilla syillä, kuten lainsäädännöllisillä toimenpiteillä tai rikosrakenteen muutoksilla tai rangaistuksen mittaamisen ankaroitumisella on ollut tavallista enemmän vaikutusta kehitykseen.

Selvä poikkeus säännöstä oli 1930-luvun kehitys. Viimeksi mainittuna aikakautena laitoksessaoloajat lyhenivät vain hieman, vaikka kuritushuonerangaistusten ja vuosittain vankiloihin tulevien kuritushuonevankien lukumäärät lisääntyivät selvästi vielä 1930-luvun alkuvuosina. Myös tähän saattoi osasyynä olla edellä mainittu ehdollisen rangaistustuomion käytön väheneminen, joka siten olisi ilmaus rangaistuksen mittaamisen ankaroitumisesta. Poikkeusta säännöstä merkitsi myös 1930-luvun loppupuoli, jolloin tuomioiden vähentyessä ja vankiluvun laskiessa tuomioiden keskipituudet ja rangaistusvankien laitoksessaoloajat eivät pidentyneet.

Punavangeilla näyttää olleen merkittävä osuus kuritushuonevankien pitkiin laitoksessaoloaikoihin 1920-luvun alussa. Kuritushuonevankilukuun lisättiin vuonna 1920 laskelmallisesti vielä pakkotyölaitoksissa olleet punavangit. Myös kuritushuonetuomioiden keskipituudet nousivat tuntuvasti vuonna 1920, mutta ne olivat pisimmillään vasta vuonna 1921 ja 1922. Tuolloin laitosajat olivat jo laskemassa punavankien vähentymisen vuoksi. Osasyynä tuomioistuintilastoista ilmenevään kuritushuonerangaistusten keskipituuden kasvuun oli todennäköisesti se seikka, että punaisten tuomitseminen siirtyi kesällä 1920 valtiorikosoi-keuksilta yleisille tuomioistuimille ja siten tilastojen kautta vaikuttamaan vapausrangaistusten keskipituuksiin. Mainittujen seikkojen ohella kehitykseen vaikuttivat myös muut syyt kuten tuomittujen vapausrangaistusten lyhytaikaisiin vapausrangaistuksiin painottuva väheneminen ja ehdollisen rangaistustuomion käyttöönotto.

Vankeustuomioiden keskipituudet ja vankeusvankien laitoksessaoloajat kehittyivät kuritushuonevankien vastaavista poikkeavasti. Vuonna 1918 vankeusvankien laitoksessaoloajat olivat lyhytaikaisesti korkeita. Tarkempi tilastollinen aineisto on kuitenkin saatavissa vasta vuodesta 1923 alkaen. Vankeustuomioiden keskipituudet ja vankeusvankien keskimääräiset laitoksessaoloajat kasvoivat 1920-luvulla. Lyhytaikaiset vankeustuomiot vähenivät ja vankeustuomioiden keskipituudet lisääntyivät vuodesta 1924 aina vuoteen 1934. Vankeusvankien laitoksessaoloajat sen sijaan lyhenivät romahdusmaisesti 1929–1932. Vielä 1920-luvulla tuomiot olivat vain hieman laitosaikoja pitempiä. Vankeustuomiot olivat keskimäärin 1930-luvulla keskimäärin pitempiä kuin 1920-luvulla, mutta laitoksessaoloajoissa tilanne oli päinvastainen.

Rangaistus-, kuritushuone- ja vankeusvankien määrän kehitys etenkin 1930-luvulla saa olennaisen lisäselityksensä vasta tarkastelemalla vankien rikostautaa ja rikoslainsäädäntöä. Näyttää siltä, että rikollisuus olisi suurimmillaan mainittuina kriisiaikoina, mutta vähenisi pian näiden jälkeen. Selitystä vaille jäävät tutkimuksen tässä vaiheessa kehityksen päälinjatkin: miksi kuritushuonevankien, vankeusvankien, sakkovankien ja niiden taustalla olleiden ehdollisten ja ehdottomien vapausrangaistusten määrät lisääntyivät ja vähenivät 1920- ja 1930-luvuilla siten kuin edellä on kuvailtu?

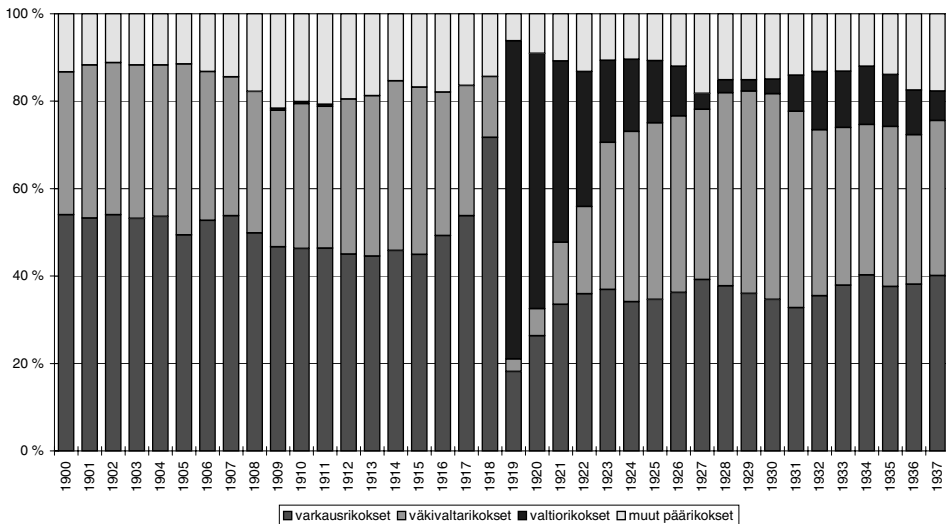
2 Taustalla olevat rikoslajit

2.1 KURITUSHUONEVANGIT JA -TUOMIOT

2.1.1 Kuritushuonevangit

Vankien rikostaustan tarkastelussa päähuomio on suurimmassa vankiryhmässä, kuritushuonevangeissa. Seuraavat kaaviot (14 ja 15) kuvaavat kuritushuonevankeja päärikostyypeittäin 1900–1937.

Kaavio 15. Kuritushuonevangit päärikosryhmittäin 1900–1937; suhteelliset osuudet.

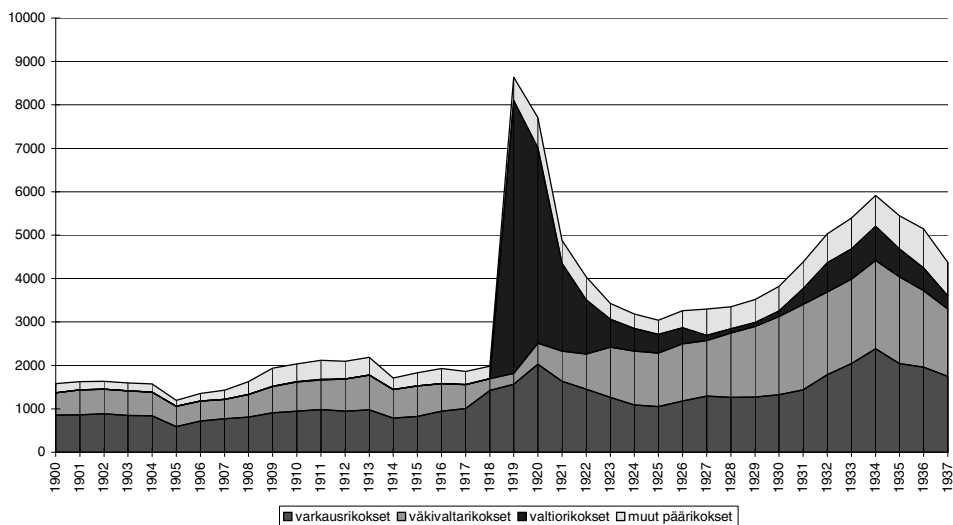
Lähteet: SVT XII, vankeinhoito 1900–1937, *Jutus & Karjalainen* 1981. Ks. TAULUKKO 10.

Väkivaltarikoksiin luetaan tässä henki- ja pahoinpitelyrikokset mukaan lukien lapsenmurha. Varkausrikoksia ovat näpistys, varkaus, törkeä varkaus ja murto. Valtiorikoksiin luetaan lähinnä valtiopetos- ja maanpetosrikokset. Kuhunkin ryhmään on luettu myös avunanto ja yllytys siihen kuuluviin rikoksiin sekä niiden yritys. Tätä ryhmittelyä noudatetaan myös jäljempänä tarkasteltaessa vankiryhmiä ja tuomioistuinten tuomioita.

Kaaviot osoittavat, että varkaus- ja väkivaltarikoksista tuomitut muodostivat kuritusvankiryhmästä noin 80–90 % lukuun ottamatta valtiorikoksista tuomittujen määrän huippua vuosina 1920–1922.⁵³ Kuritushuonevankien rikosrakenteessa tapahtui ensimmäisen maailmansodan aikoihin voimakkaita muutoksia. Taustarikosten mukaisten vankiryhmien osuudet eivät myöhemmin 1920- ja 1930-luvulla enää täysin palanneet sotaa edeltävänä aikana vallinneisiin rakenteisiin.

Olellainen muutos sotaa edeltävään aikaan oli omaisuusrikosvankien osuuden väheneminen vajaasta 60 %:sta noin 40 %:iin. Vastaavasti väkivaltarikoksista tuomittujen osuus vahvistui.⁵⁴ Lisäksi valtiorikosvankien ryhmä kasvoi kooltaan merkittäväksi kuritushuonevankiryhmäksi.⁵⁵

Kaavio 16. Kuritushuonevangit päärikostyypeittäin vuoden alussa 1900–1937; pinottainen pinta-alakaavio, absoluuttiset lukumäärät.

Lähteet: SVT XII, vankeinhoito 1900–1937, *Jutus & Karjalainen* 1981. Ks. TAULUKKO 10.

⁵³ Varkaus- ja omaisuusrikoksista sekä väkivaltarikoksista tuomittujen vankien määrän kehityksestä vuoden 1880–1900 on tarkasteltu jäljempänä; ks. osa I, luku 3.2.

Vuoden 1918 kansalaissodassa tuomitut valtiorikosvangit näkyvät kaaviossa 15 vasta vuodesta 1920. Tämä mahdollistaa varkausrikosvankien kasvun selkeän näkymisen vuonna 1918. Valtiorikosvankien asema vankiloissa poikkesi jonkin verran muista kuritushuonevangeista.

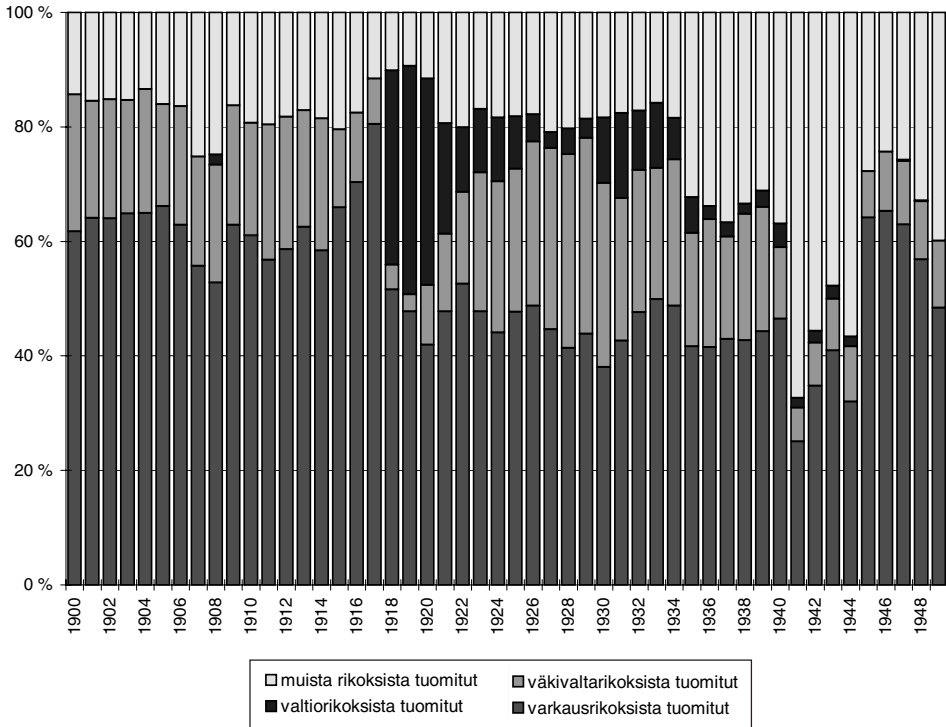
⁵⁴ Väkivaltarikosvankeja oli kuritushuonevangeissa vuosina 1923–1931 jopa varkausrikosvankeja enemmän.

⁵⁵ Valtiorikosvangit olivatkin suurin kuritushuonevankiryhmä vuosina 1920–1921 ja kooltaan merkittävä ryhmä myös 1922–1926 ja 1930-luvulla vuodesta 1932 lähtien.

Varkausrikosvangit, joita oli noin 90 % omaisuusrikosvangeista, näyttävät kuitenkin olleen koko tarkastelukausi huomioon ottaen suurin kuritushuonevankiryhmä. Varkausrikosvankeja oli tavallista enemmän kansalaissodan jälkeen ja 1930-luvun puolivälissä.⁵⁶

Vuoden aikana vankilaan tulleita kuritushuonevankeja kuvaavasta kaaviosta (17) ilmenevän rikostaustan rakenne näyttää eroavan vankiluvun mukaisista

Kaavio 17. Vuoden aikana vankiloihin tulleet kuritushuonevangit päärikostyypeittäin 1900–1949; suhteelliset osuudet.

Lähteet: *SVT XII*, vankeinhoito 1900–1937 ja neljännestilastoa rangaistuslaitoksiin otetuista henkilöistä 1938–1949, *Jutus & Karjalainen* 1981. Ks. TAU-LUKKO 11.

⁵⁶ Varkausvankien huippulukumäärät osuivat vuosille 1920 ja 1934, jolloin varkausrikoksista tuomitujia oli vankiloissa noin 2 000, vuonna 1934 jonkin verran ylikin. Jälkimmäinen varkausrikosten kasvuhuippu ei näy kovin selvästi suhteellisen osuuden lisääntymisenä, sillä mm. valtiorikosvangit olivat tuolloin myös kasvussa. Sen sijaan vuosina 1918–1919 varkausrikosvankien osuus kuritushuonevangeista oli poikkeuksellisen suuri, noin 70 %, jos kaavioiden tapaan ei valtiorikosvankeja oteta huomioon. Vuonna 1920 mukaan lasketut valtiorikosvangit estivät näkemästä varkausrikosvankien määrän tuolloista huippua.

kaavioista, joissa näkyy – päinvastoin kuin tässä – rangaistuksen keston vaikutus. Vankilaan tulleista esimerkiksi väkivaltarikosvankien osuus on jossain määrin pienempi, varkausrikoksesta tuomittujen osuus vain hieman pienempi ja muiden kuritushuonevankien osuus hieman suurempi kuin vankiluvun mukaisessa kaaviossa.⁵⁷

Jos punavankeja ei oteta huomioon, kuritushuonevankien tuntuvan lisääntymisen vuosina 1917–1920 aiheutti lähes yksinomaan varkausrikoksista tuomittujen määrän kasvu.

Kuritushuonevankien määrä heijastaa tämän jälkeen 1920-luvulla aluksi valtiorikosvankien ja myöhemmin väkivaltarikoksista tuomittujen määriä. Kuritushuonevankien määrän kohoamisen huippuunsa 1930-luvun alkupuolella aiheutti kuitenkin lähinnä varkausrikosvankien, osittain myös valtiorikosvankien lisääntyminen.

Kuritushuonetuomioon johtaneiden rikosten suhteelliset osuudet olivat muuttuneet maailmansotien välisenä aikana sotia edeltävään aikaan verrattuna niin, että varkausrikosvankeja keskimäärin kauemmin vankiloissa viipyvien väkivalta- ja valtiorikosvankien osuus vahvistui. Tämä saattaa osittain selittää edellä todetun rangaistustason kohoamisen.

2.1.2 Kuritushuonerangaistukseen tuomitut

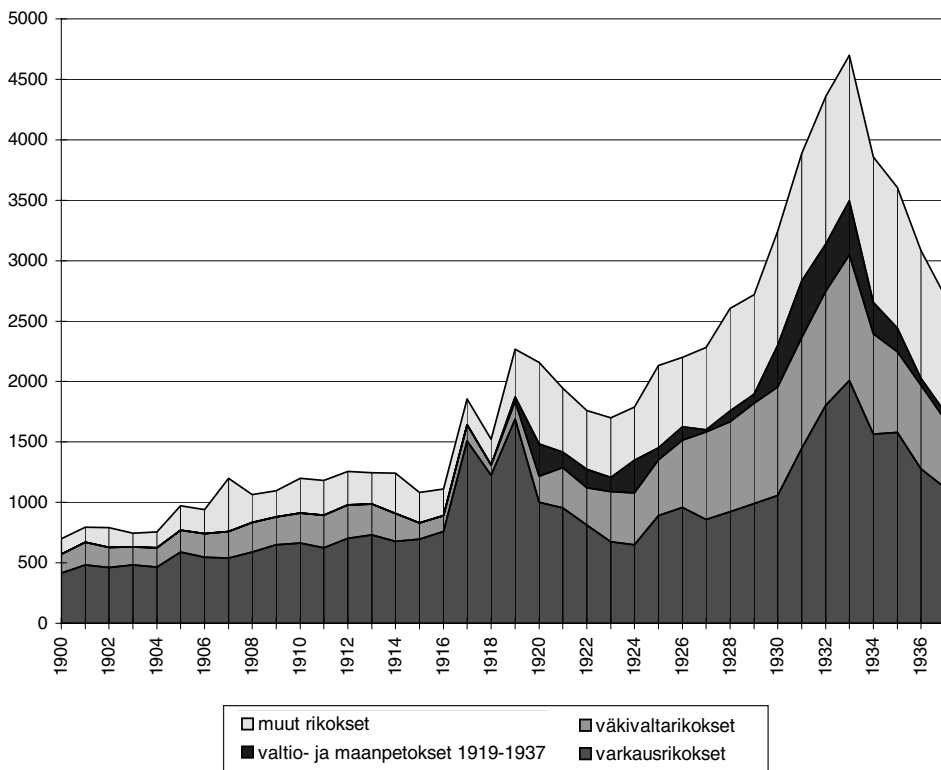
Kuritushuoneeseen 1. oikeusasteessa tuomittujen rikostyyppirakenne ei juuri eronnut vankilaan vuoden aikana tulleiden kuritushuonevankien rikostaustas-

⁵⁷ Varkausrikoksista tuomittuja on tullut vankilaan koko ajan enemmän kuin väkivaltarikoksista tuomittuja. Varkausrikosvankien rangaistusten kesto on ollut jonkin verran muiden kuritushuonevankien rangaistusten kesto lyhyempi. Huomio kiinnittyy myös siihen, että 1930-luvun jälkipuoliskolla tuli ryhmään ”muut kuritushuonevangit” -kuuluvia tuomittuja vankiloihin tavallista runsaammin. He viipyivät laitoksissa kuitenkin melko lyhyen ajan. Vankiluvun lisääntymisen viime vuosisadan lopussa ja 1900-luvun alkupuolella on arveltu aiheutuneen omaisuusrikosten lisääntymisestä, ks. *Backman* 1976 s. 191–195. Varkausrikoksista tuomittujen kuritushuonevankien määrä olikin tavallista korkeampi 1890-luvun jälkipuoliskolla. Varkausrikoksista tuomittujen määrä ei näytä olleen suuremmassa kasvussa kuin muista rikoksista tuomittujen kuritushuonevankien määrä ennen murrosvuosia 1905 ja 1906. Varkausrikoksista tuomittujen kuritushuonevankien määrä kasvoi noista vuosista vuoteen 1915 asti jonkin verran, mutta saavutti vuoden 1896 tason, noin 1 000 vankia, vasta vuonna 1917. Vuosina 1908 ja 1909 ”muiden kuritushuonevankien” ryhmän vahvistumisen syynä oli ennen kaikkea rikoslain 16 luvun rikoksiin syyllistyneiden lisääntyminen. Ks. *SVT XXIII*, oikeustoimi ja oikeustilasto 1892–1939. Vankiluvun kehityksen rikostaustoista tarkemmin ks. osa I, luku 3.2.

⁵⁸ Varkausrikoksista tuomittujen osuus kuritushuoneeseen tuomituista oli ennen maailmansotaa noin 60 %, mutta 1920- ja 1930-luvuilla vain noin 40 %. Varkausrikostuomioiden osuus oli pienimmillään vuonna 1930 (n. 35 %) eikä suinkaan vuonna 1924, jolloin varkausrikoksista tuomittuja oli määrällisesti vähiten. Väkivaltarikoksista tuomittuja oli kuritushuoneeseen tuomituista noin 20 % lukuun ottamatta ensimmäistä maailmansotaa, jolloin heitä oli alle 10 % ja 1920-luvun jälkipuoliskoa, jolloin heitä oli noin 30 %. Mitä eri rikostyyppeihin luetaan, ks. ed. kaavion 15 yhteydessä todettu.

ta.⁵⁸ Siten kuritushuonetuomioiden kehitys pitkälti vahvistaa niitä piirteitä, joita vuoden aikana vankilaan tulevien kuritushuonevankien rikostaustan yhteydessä edellä todettiin verrattaessa kehitystä vankilassa olevien kuritushuonevankien rikostaustan kehitykseen.⁵⁹

Kaavio 18. Kuritushuonerangaistukseen 1. oikeusasteessa tuomitut rikostyypeittäin 1900–1937; absoluuttiset luvut; pinottainen pinta-alakaavio.

Lähteet: *SVT XXIII*, oikeustoimi ja oikeustilasto 1900–1926, rikollisuus II 1927–1937. Ks. TAULUKKO 12.

⁵⁹ Ks. luku 2.1.1. Vankilaan tulevien rikostaustaa kuvaavasta kaaviosta nyt käsillä oleva eroaa lähinnä siinä, että tuomioistuintilastoissa valtio- ja maanpetoksesta tuomitut ovat mukana vasta vuodesta 1923.

Kaaviosta (18) voidaan muun muassa selvästi havaita varkausrikostuomioiden aiheuttaneen kuritushuonetuomioiden ja kuritushuonevankien määrän kasvun vuosina 1918–1920.⁶⁰

Kaikkien kuritushuonetuomioiden kehityskaari on siten melko selkeä: Tuomioiden lukumäärät olivat vuosisadan alusta lukien vähitellen jyrkentyvässä, 1930-luvulle ulottuvassa kasvussa lukuun ottamatta ensimmäisen maailmansodan ja kansalaissodan aikaista varkausrikosten aiheuttamaa lyhytaikaista poikkeusta.⁶¹

Kuritushuonetuomioiden määrällinen huippu 1930-luvulla oli kuitenkin vankiluvun vastaavaa terävämpi ja korkeampi. Tähän oli osittain syynä se, että tuomioiden lisääntyminen eri rikostyypeissä lienee painottunut lyhytaikaisiin rangaistuksiin sekä siihen, että ehdolliset rangaistustuomiot sisältyvät kaavion pohjana oleviin lukuihin.⁶²

Kuritushuonerangaistusten suuri määrä 1920- ja etenkin 1930-luvulla selittyy pitkälti sillä, että myös muutkin kuin varkausrikostuomiot olivat tavallisia – toisin kuin ensimmäisen maailmansodan aikoina. Tosin varkausrikosten voimakas kasvu ja väheneminen määräisivät 1930-luvullakin kuritushuonevankien kasvun ja vähenemisen vauhdin ja ajoituksen.

2.1.3 Varkausrikosvangit

Seuraava varkausrikosvankien *määrällistä* kehitystä tarkemmin kuvaava kaavio (19) täsmentää varkausrikoksiin syyllistyneiden kuritushuonevankien määrän kehitystä ja paljastaa taustalla olleet varkauslajit ryhmiteltyinä uusimiskertaisuuden mukaan.⁶³

Voidaan havaita, että ennen ensimmäistä maailmansotaa varkausrikosvankien määrän muutos melko vakaana pysyneen kehityksen katkaisivat ainoastaan vuosina 1905 ja 1914 tapahtuneet vähenemiset. Kuritushuonerangaistusta kärsivien varkausrikosvankien lukumäärä kaksinkertaistui kolmessa vuodessa vuoden 1917 alun 1 000 :sta 2 000 vankiin vuoteen 1920 mennessä. Vuosina 1930–1934 varkausrikosvankien määrä lisääntyi lähes yhtä paljon.

⁶⁰ Varkausrikoksista tuomittujen osuus kuritushuoneeseen tuomituista oli vuosina 1917–1919 noin 80 %. Aiemmin oli jo todettu, että ensimmäisen maailmansodan aikainen rikollisuuden kasvu painottui vähäisempien rikostyyppien lisääntymiseen, mikä merkitsi lähinnä vankeustuomioiden lisääntymistä.

⁶¹ Vrt. kaavio 8, luku 1.2.3 sekä varkausrikostuomioiden kehityksestä enemmän osa II, luku 1.3.

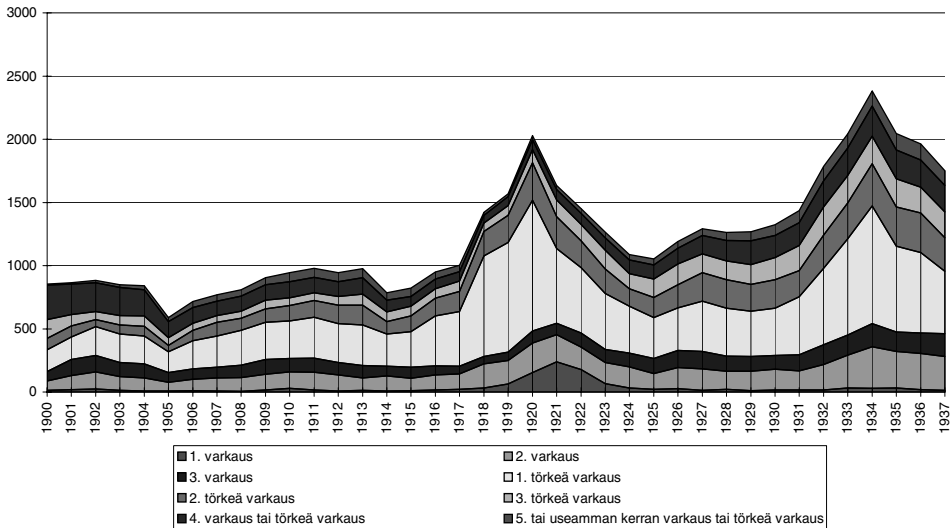
⁶² Kun kuritushuonevankiluku kolminkertaistui vuodesta 1915 vankiluvun 1930-luvun huippuvuosiin mennessä, kuritushuonetuomioiden lukumäärä nelinkertaistui samassa ajassa.

⁶³ Varkausrikosten tarkastelussa on olennaista kiinnittää huomiota rikosten uusimiskertaisuuteen eli eräisyyteen, sillä rangaistusasteikot oli porrastettu eräisyyden mukaan. Siten eräisyyden kasvaessa myös rangaistus ankaroitui. Tästä enemmän jäljempänä.

Varkausrikosvankien määrä laski 1920–1925 melkein vuoden 1917 tasolle. Vuodesta 1934 varkausrikosvangit vähenivät lähes yhtä nopeasti.

Törkeästä varkaudesta tuomittuja kuritushuonevankeja oli tuntuvasti yksinkertaiseen varkauteen syyllystyneitä enemmän. Varkausrikosvankien lisääntymisen ja vähenemisen etenkin 1920-luvun taitteessa aiheutti lähinnä *ensimmäisen erän* törkeästä varkaudesta kuritushuoneeseen tuomittujen vankien määrässä tapahtuneet muutokset. Mainitun varkausvankiryhmän osuus ei tosin ollut aivan niin selvästi hallitseva 1930-luvun alkupuolella kuin kansalais sodan aikoihin, jolloin sen osuus oli noussut aiemmasta. Moninkertaisten uusijoiden jo 1920-luvulla kasvanut osuus ei varkausrikosvankien lisääntyessä pienentynyt yhtä voimakkaasti kuin aikaisemmin. Moninkertaisten rikoksenuusijoiden osuus 1930-luvulla oli kasvanut selvästi suuremmaksi kuin esimerkiksi vuosina 1917–1919.

Kaavio 19. Varkausrikoksista tuomitut kuritushuonevangit vuoden alussa 1900–1937 erittäin ja varkaustyypeittäin, abs. lukuihin rakennettu läpivalaisukaavio.

Lähteet: SVT XII, vankeinhoito 1900–1937, *Jutus & Karjalainen* 1981. Ks. TAULUKKO 13.

Ensimmäisen erän *yksinkertaisesta* varkaudesta tuomittujen vankien ryhmä ilmestyi kuritushuonevankien joukkoon muutaman vuoden ajaksi kansalais sodan jälkeen (1919–1924). Kuritushuonetuomioiden syynä oli todennäköisesti se, että tuomittuun vankeusrangaistukseen oli yhdistetty aiemmin tuo-

mittu kuritushuonerangaistus.⁶⁴ Kuritushuonerangaistus voi tosin tulla kysymykseen, jos yksinkertainen varkaus on tehty erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa. Seuraavasta luvusta kuitenkin käy ilmi, että tästä ei ilmeisestikään ole kysymys.

2.1.4 Varkausrikoksista tuomitut

Kuritushuonetuomioiden analyysi varkausrikosten laadun mukaan osoittaa ensinnäkin sen,⁶⁵ että *ensikerataisten törkeiden varkauksien* osuus varkausrikostuomioista oli selvästi suurempi kuin vastaavan ryhmän osuus varkausrikostuomiota kärsivistä kuritushuonevangeista. Tämä oli seurausta ennen kaikkea ensikerataisille tuomituista lyhyistä rangaistuksista,⁶⁶ mutta myös siitä, että ehdollista rangaistustuomiota todennäköisesti käytettiin mainituissa rikosryhmissä runsaimmin.⁶⁷ Kaavio vahvistaa myös sen edellä mm. luvuissa 2.1.2 ja 2.1.3 kuritushuonetuomioiden yhteydessä tehdyn havainnon, että tuomioiden lisääntyminen painottuu yleensä lyhytaikaisiin tuomioihin. Sääntö toteutuu varkausrikostuomioissakin selkeämmin ensimmäisen maailmansodan aikoina kuin 1930-luvun kriisissä.⁶⁸

Huomio kiinnittyy myös siihen, että törkeiden varkauksien osuus kaikista kuritushuonetuomioista kasvoi vuosisadan alusta vuoteen 1919 asti yksinkertaisten varkauksien kustannuksella ja erityisen voimakkaasti vuosina 1917–1919. Viimeksi mainittu kasvu näyttää olleen pääasiassa 1. erän törkeiden varkausrikosten lisääntymistä. Varkausrikosten suhde palaa ennalleen 1930-luvun loppuun mennessä vuosien 1919–1923 ja 1933–1937 aikana. Ero vankilukua koskevaan

⁶⁴ On todennäköistä, että yhdistettävistä rangaistuksista huomattava osuus on ollut punaisille valtio- ja maanpetosrikoksista tuomituilla pitkillä kuritushuonerangaistuksilla, jotka oli tuomittu ehdollisina tai joita kärsivät oli armahdettu ehdonalaiseen vapauteen, mutta joiden rangaistus koe- tai koetusajalla tehdyn varkausrikoksen johdosta oli pantu täytäntöön. Vankiloissa vangit luokiteltiin viimeisimpään tuomioon sisältyvän ankarimman rangaistuksen aiheuttaneen rikostyyppin mukaan (ns. päärikos) eikä sen rikoksen mukaan, josta aiemmin tuomittu, ehkä päärikosta ankarimpikin rangaistus yhdistettiin päärikoksesta tuomitun rangaistuksen kanssa. Sen sijaan yhdistämisen pohjaksi asetettiin aiempi kuritushuonerangaistus, jos se oli uutta pitempi. Vasta vuodesta 1927 alkaen on vankien tilastollisessa ryhmittelyssä erotettu omaksi ryhmäkseen ne vuoden 1918 ”kapinaan” osallisuudesta tuomitut, jotka olivat joutuneet kärsimään uuden rikoksen johdosta rangaistustaan. Tähän kysymykseen palataan vielä jäljempänä etenkin luvussa 5.

⁶⁵ Ks. kaavio 20.

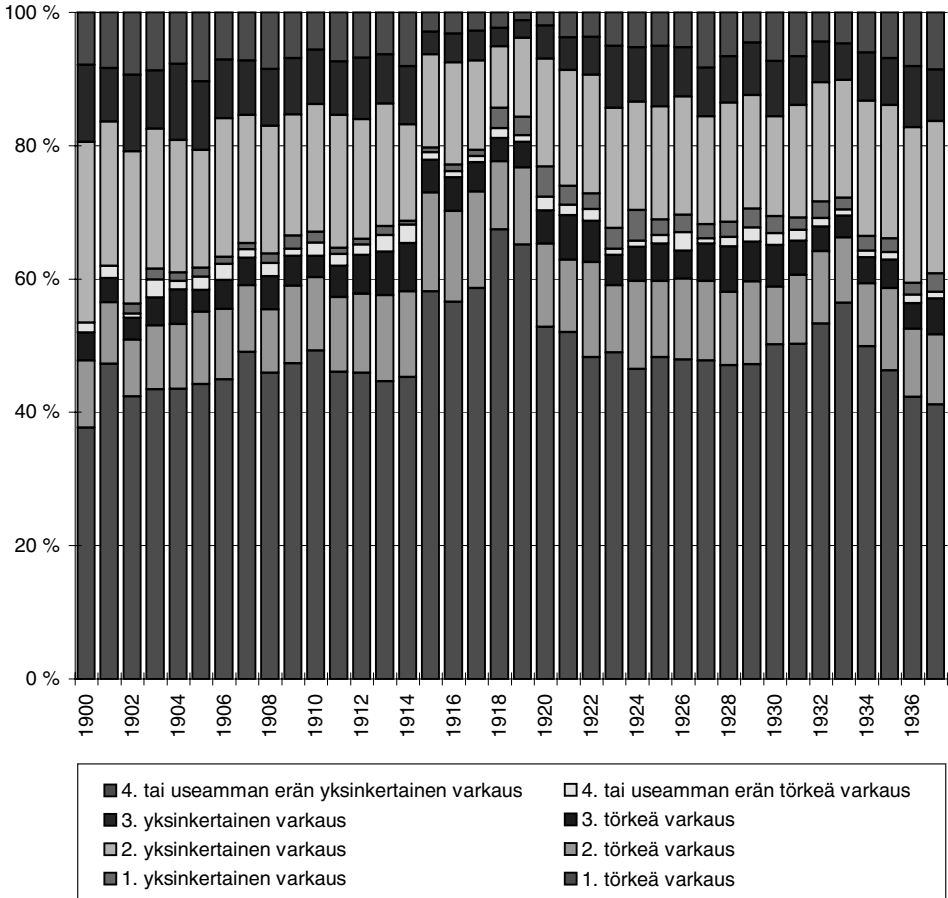
⁶⁶ Samasta syystä myös toisen erän yksinkertaisesta varkaudesta tuomitujen osuus oli suuri verrattuna heidän osuuteensa kuritushuonevangeissa.

⁶⁷ Ehdolliset rangaistustuomiothan eivät ainakaan välittömästi johtaneet vankilaan.

⁶⁸ Ensikerataisten törkeiden varkauksien osuus oli tarkastelukauden alussa ja lopussa noin 40 %, mutta pysytteli muuna aikana yleensä 40–50 %:n välillä. Kriisiaikoina mainitun rikosryhmän osuus oli kuitenkin selvästi suurempi, vuosina 1918–1919 jopa noin 65 % varkausrikoksista kuritushuoneeseen tuomituista.

kaavioon on erityisen selvä 1930-luvun alussa, jolloin varkausrikoksista tuomit-
tujen kuritushuonevankien lisääntyminen aiheutui selkeästi törkeiden varkauk-
sien määrän ja osuuden kasvusta.

Kaavio 20. Varkausrikoksista kuritushuoneeseen tuomitut kertaisuuksittain 1.
oikeusasteessa 1900–1937, erikseen yksinkertaiset ja törkeät varkauudet.

Lähteet: *SVT XXIII*, oikeustoimi ja oikeustilasto 1900–1926 ja rikollisuus II 1927–1937. Ks. TAULUKKO 14.

Ensimmäisen erän törkeästä varkauudesta tuomittujen lukumäärissä tapahtu-
neet muutokset säätelivät sekä yksinkertaisten varkauksien että törkeiden var-
kauksien määrien kehitystä lisäämällä kriisiaikoina viimeksi mainittujen osuut-
ta. Koska ensikertaisten yksinkertaisten varkauksien lisääntyminen tuli näkyviin

pääasiassa vankeusrangaistusten kasvuna, kuritushuoneeseen tuomittujen lisääntyminen painottui törkeisiin varkauksiin.⁶⁹

Ensimmäisen erän yksinkertaisesta varkaudesta kuritushuoneeseen tuomittujen osuus ei näytä lisääntyneen kansalaissodan jälkeisinä vuosina 1920–1921, vaikka voimakastakin lisääntymistä olisi voinut odottaa vastaavan rikosryhmän kasvusta kuritushuonevankien (kaavio 19) ryhmässä. Ensikertaisesta yksinkertaisesta varkaudesta tuomitut vankeusrangaistukset on ilmeisesti muunnettu kuritushuoneeksi ja luettu johonkin muuhun rikoslajiryhmään. Jos ne olisi luettu varkausrikosryhmään, tämä olisi näkynyt ryhmän selvänä lisääntymisenä.⁷⁰ Tämä selitys tukee sitä edellä esitettyä käsitystä, että 1. erän yksinkertaisesta varkaudesta tuomittuihin vankeusrangaistuksiin yhdistettiin pitkiä, ilmeisesti valtiollisista rikoksista aiemmin tuomittuja kuritushuonerangaistuksia ja että nämä tapaukset luettiin kuitenkin vankitilastoissa varkausrikosvankeihin.⁷¹

2.1.5 Väkivaltarikosvangit

Kaaviosta (21) ilmenee, että väkivaltarikosvankien määrä kasvoi ensin jonkun verran vuosien 1907–1913 aikana. Kasvu näyttää olleen tasaista eri rikostyypeissä lukuun ottamatta lapsenmurhaa, jonka lukumäärä vähenee jakson loppuvuosina. Väkivaltarikoksista tuomittujen kuritushuonevankien toinen, edellistä voimakkaampi lisääntymisjakso ajoittuu 1919–1935 väliseen ajanjaksoon. Väkivaltarikosvankien kasvu oli nopeaa kahtena eri ajanjaksona, nimittäin vuosina 1920–1923 ja 1928–1931. Sen sijaan vuosina 1924–1927 ja 1932–1935 kehitys oli tasaisempaa. Väkivaltarikoksista tuomitut kuritushuonevangit vähenivät nopeasti vuosina 1918, 1936 ja 1937.

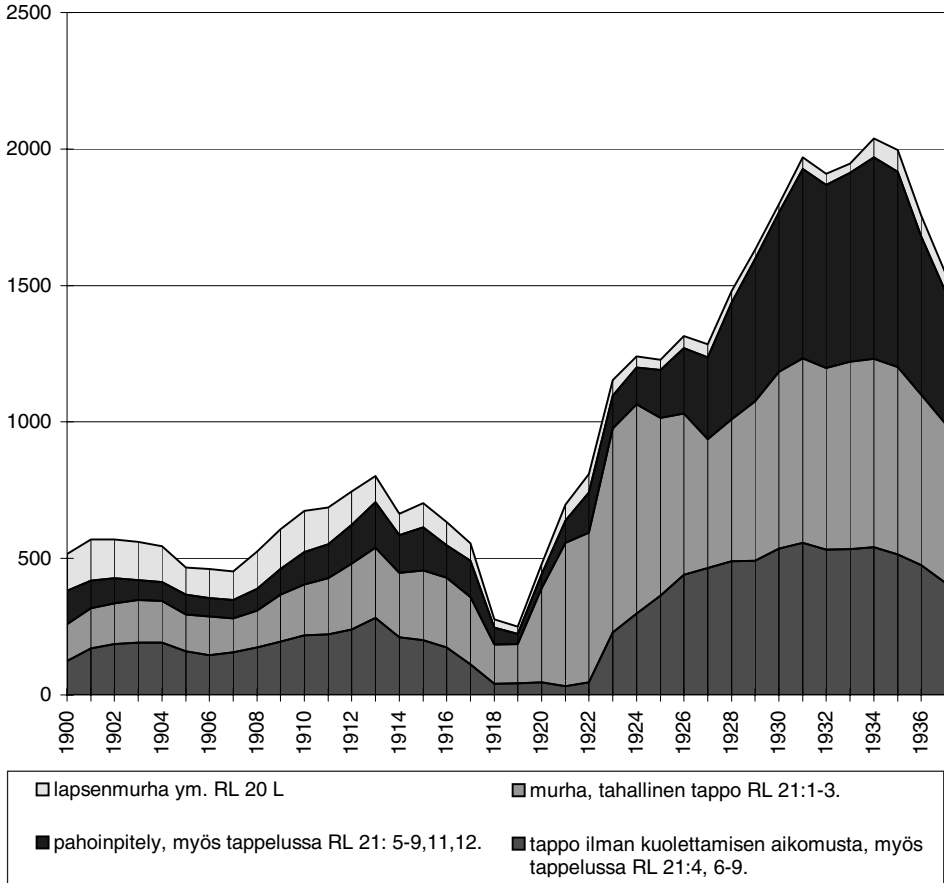
Ensimmäisen nopean lisääntymisen 1920-luvun alussa aiheuttivat tahalliset *henkirikokset*, murha ja tappo, joista tuomittuja kuritushuonevankeja oli vankiloissa erittäin runsaasti, n. 750 vuosina 1923 ja 1924. Henkirikosvankien ryhmä olikin 1920-luvun ensimmäisellä puoliskolla selvästi suurin väkivaltarikosvankiryhmä kuritushuonevankien joukossa.

⁶⁹ Törkeiden varkauksien osuus kasvoi vuosisadan alun 55 %:sta 80 %:iin vuoteen 1918 mennessä. Vuodesta 1919 törkeiden varkauksien osuus laski nopeasti vuoteen 1924 mennessä 65 %:iin, mutta kohosi hitaasti 70 %:iin vuoteen 1933 mennessä ja laski sitten vuoteen 1937 mennessä alle 60 %:n, lähelle vuosisadan alun tilannetta. Yksinkertaisesta varkaudesta ei ensikertalaiselle normaaliasteikon mukaan voinut seurata muuta kuin vankeusrangaistus. Kuritushuonerangaistus oli seuraamuksena vain, jos teko oli tehty erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa.

⁷⁰ Kun 1. erän yksinkertaisesta varkaudesta tuomittiin vuosittain kuritushuoneeseen ennen vuotta 1918 keskimäärin hieman alle kymmenen henkilöä, oli tuomittujen lukumäärä vuosina 1918–1920 keskimäärin 43 henkilöä vuodessa siitä huolimatta, että varkausrikoksista tuomittujen lukumäärä muutoin vuonna 1920 tuntuvasti väheni.

⁷¹ Entisille punaisille tuomittuja rangaistuksia tarkastellaan lähemmin tutkimuksen toisessa osassa luvussa 2.4.6.

Kaavio 21. Väikivaltarikoksista tuomitut kuritushuonevangit vuoden alussa 1900–1937.

Lähteet: SVT XII, vankeinhoito 1900–1937, *Jutus & Karjalainen* 1981. Ks. TAULUKKO 15 B.

Toisena kasvun ajanjaksona, vuosina 1928–1931, lisääntyi voimakkaimmin *pahoinpitelyrikoksista* tuomittujen kuritushuonevankien lukumäärä, mutta myös murha- ja tappovankien lukumäärät, jotka olivat vähentyneet vuodesta 1924, kasvoivat uudestaan.

Jaksojen välisenä aikana vuosina 1924–1927 väkivaltarikoksista tuomittujen kuritushuonevankien lukumäärä lisääntyi hitaammin. Tosin *kuolemaan johtaneisiin pahoinpitelyihin* ja jossain määrin myös *pahoinpitelyrikoksiin* syyllistyneiden määrä kasvoi tuolloin melko nopeasti, mutta tämän vastapainona tahallista henkirikoksista tuomitut kuritushuonevangit vähenivät selvästi. Tästä huolimatta kuritushuonevangeissa oli väkivaltarikosvankeja enemmän

kuin varkausrikosvankeja vuosina 1924–1932.⁷² Väkivaltarikosvankien vähenemisessä painopiste on ollut lievissä väkivaltarikosten lajeissa.

Väkivaltarikosvankien rakenne ennen ensimmäistä maailmansotaa poikkesi maailmansodan jälkeisestä tilanteesta. Kansalaissotaa edeltävällä ajanjaksolla vuosina 1900–1913 oli *kuolemaan johtaneeseen pahoinpitelyyn* syyllistyneiden osuus suurin väkivaltarikoksista kuritushuoneeseen tuomituista, joskin heitä oli vähemmän kuin 1930-luvulla. *Lapsenmurhasta* ja muista 22 luvun rikoksista tuomittujen määrä ja osuus kuritushuonevangeista oli ennen kansalaissotaa selvästi suurempi kuin 1920- ja 1930-luvuilla, jolloin heidän merkityksensä vankiluvun kannalta oli vähäinen. *Pahoinpitelyrikosvankien* osuus väkivaltarikosvangeista oli 1930-luvulla selvästi suurempi kuin ennen ensimmäistä maailmansotaa.

Kuritushuonerangaistusta kärsivien väkivaltarikosvankien rakenteen kehitys selittää osittain rangaistusvankien laitoksessaoloaikojen muutoksia.⁷³ Heti kansalaissodan jälkeen lisääntyneiden pitkäaikaisten henkirikosvankien suuri osuus merkitsi pitkiä väkivaltarikosvankien laitoksessaoloaikoja.⁷⁴ Tästä väkivaltarikosvankien määrä kasvoi 1930-luvun alkupuolelle saakka. Samalla kuitenkin väkivaltarikosvankien keskimääräinen vankilassaoloaika todennäköisesti lyheni, sillä lisääntymisen syynä oli aluksi kuolemaan johtaneisiin pahoinpitelyihin ja myöhemmin pahoinpitelyihin syyllistyneiden väkivaltarikosvankien osuuk-
sien kasvu.

Verkon mukaan lievempien väkivaltarikostyyppien lisääntyminen väkivalta-
aallon loppujaksolla on seuraus rikosilmoitusaltiuden lisääntymisestä. Silloin kun henkirikollisuus oli vahvimillaan, ei lievimpiä rikoksia vaivauduttu ilmoittamaan.

2.2 VANKEUSVANGIT

*Varkausrikosvangit, väkivaltarikosvangit, sotilasrikosvangit ja väkijuomarikos-
vangit* muodostivat kaikkiaan 70–80 % vankeusvangeista 1920- ja 1930-luvuil-

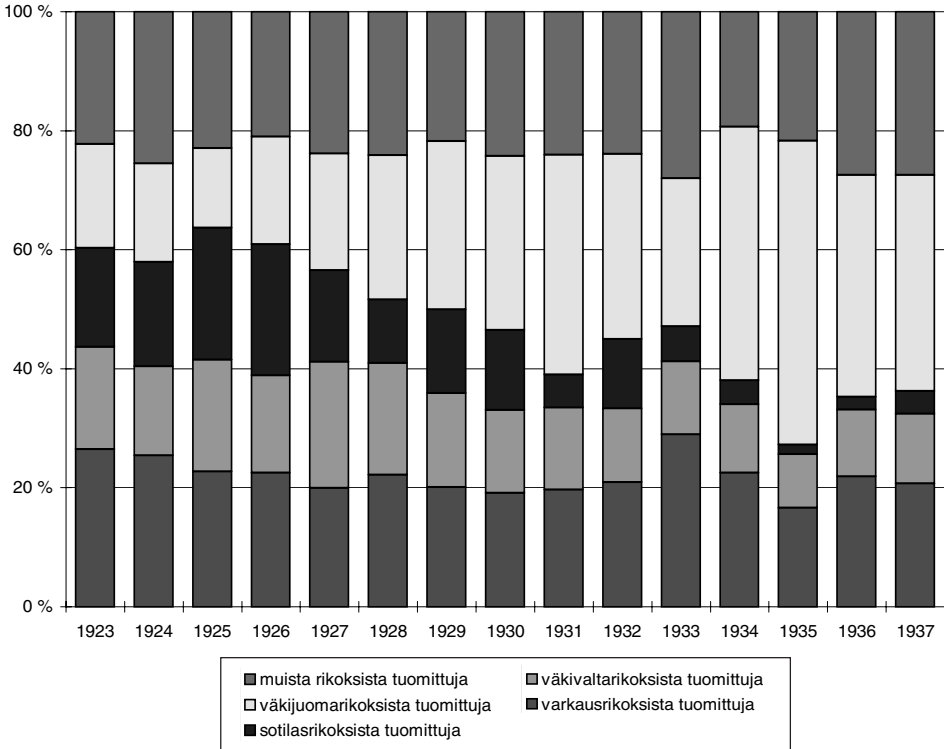
⁷² Väkivaltarikoksista kuritushuoneeseen tuomittujen vankien määrä oli vuoden 1919 alussa vielä selvästi alle 500. Heidän lukumääränsä nopean lisääntymisen tuloksena heidän lukumääränsä oli lähes 2 000, jopa ylikin 1930-luvun alkupuolella. Väkivaltarikoksista kuritushuoneeseen tuomittuja oli eniten vankiloissa vuoden 1931 alusta vuoden 1935 alkuun, josta heidän lukumääränsä alkoi nopeasti vähentyä. Väkivaltarikosvankien kolme pääryhmää olivat tuolloin lähes yhtä suuria. Pahoinpitelyrikoksista tuomittujen kuritushuonevankien ryhmä oli kuitenkin muita hieman suurempi. Samalla kun väkivaltarikosvankien kasvu pysähtyi vuoden 1931 alussa, menettivät he myös asemansa suurimpana kuritushuonevankiryhmänä varkausrikosvangeille, joiden määrä lisääntyi nopeasti vuosina 1931–1933.

⁷³ Ks. kaavio 9. Väkivaltarikosvankien laitoksessaoloaikoja ei oteta lähempään tarkasteluun.

⁷⁴ On ilmeistä, että väkivaltarikosvankien rangaistusten pituuksia olivat lisäämässä kansalaissodan jälkeisinä vuosina samat syyt kuin edellä varkausrikosvankien rangaistusten osalta todettiin, ks. luvut 2.1.3 ja 2.1.4.

la.⁷⁵ Mainitut vankiryhmät olivat 1920-luvun puolivälissä melko tasavahvoja, mutta 1930-luvulle tultaessa *väkijuomarikoksista* tuomitut kasvoivat valtaryhmäksi, kun taas sotilasrikosvankien ja väkivaltarikosvankien ryhmät pienenivät tuntuvasti.⁷⁶ *Varkausrikosvankeja* oli 1920- ja 1930-luvuilla 20–30 % vankeusvangeista.⁷⁷

Kaavio 22. Vankeusvankeja vuoden alussa rikostyypeittäin 1923–1937, suhteelliset osuudet.

Lähteet: *SVT XII*, vankeinhoito 1923–1937, *Jutus & Karjalainen* 1981. Ks. TAULUKKO 16 A.

⁷⁵ Eriteltäjä rikostaustatietoja on vankeusvangeista saatavissa vasta vuodesta 1923 alkaen. Ensimmäisen maailmansodan aikainen tilanne on kuitenkin jossain määrin selvitettävissä vankiloihin vuosittain tulevien vankien rikostaustojen avulla.

⁷⁶ Väkijuomarikoksista vankeuteen tuomittuja oli vuosina 1923–1927 vankiloissa keskimäärin 150–250 henkilöä, mutta 1928–1933 huomattavasti enemmän, 300–450 henkilöä ja 1934 jopa noin 600, yli kolmannes vankeusvangeista. Väkijuomarikoksiin luetaan tässä myös kieltolakirikoikset 1919–1932.

⁷⁷ Varkausrikosvankien osuus oli suurimmillaan lähes 30 % vuonna 1933, mutta väkijuomarikosvankien nopea kasvu aiheutti sen, että jo vuonna 1935 varkausrikosvankien osuus oli pienimmillään.

Edellä on todettu, että vankeusvankiluku kohosi jo vuonna 1916 tasolle, jolta se ei maailmansotien välisenä aikana olennaisesti laskenut. Vankeusvankien taustarikosten tarkastelussa vuosilta 1916–1922 on tyydyttävä vuosittain vankilaan tulevia koskeviin tietoihin, joita on täydennetty tuomioistuintilastoilla.

Vankilaan tulevia vankeusvankeja kuvaava kaavio (23) osoittaa, että vuoden 1916 vankeusvankihuipun saivat aikaan pääasiassa sota-ajan poikkeussäännösten nojalla kuvernöörien toimesta vankeuteen tuomitut. Kuvernöörien ”tuomioiden” tarkempi analyysi vuosilta 1915 ja 1916 osoittaa, että valtaosa tuomituista oli *väkijuomarikoksiin* syyllistyneitä.⁷⁸ *Juoppoudesta* vankeuteen tuomittuja oli noin 15–20 % kuvernöörien vankeuteen tuomitsemista henkilöistä.⁷⁹

Vuosina 1917–1919 tuli vankilaan suhteellisesti eniten *varkausrikoksista* vankeuteen tuomittuja.⁸⁰ Vuosina 1918 ja 1919 vankeusvankiluku ylitti 1 300 vangin rajan, mikä ylittyi uudestaan ennen toista maailmansotaa vain vuosina 1927, 1929 ja 1933.⁸¹

Varkausrikoksista tuomittujen vankeusvankien rinnalle vankiloissa 1920-luvun alussa nousivat aluksi *sotilasrikoksista* tuomitut ja pian myös *väkijuoma- ja väkivaltarikoksista* tuomitut. Varkaus- ja väkivaltarikoksista tuomittujen osuus vuoden aikana vankiloihin tulevista vankeusvangeista pysytteli vuodesta 1922 lähtien 1930-luvun loppuun asti 30–40 %:n suuruisena.

Sotilasrikoksista annetut tuomiot olivat pituudeltaan keskimääräistä lyhyempiä, mikä esti sotilasrikoksista tuomittujen muodostumisen suurimmaksi vankeusvankiryhmäksi 1920-luvun alkupuoliskolla.⁸²

Tuomioistuintilastot osoittavat, että sotilas- ja varkausrikoksista tuomittiin suurin piirtein yhtä paljon vankeusrangaistuksia 1920-luvun puolivälissä. So-

⁷⁸ Vuonna 1915 heitä oli kaikkiaan noin 65 % (746) tuomituista ja 1916 noin 40 % (1220) tuomituista. Ks. Vankeinhoito 1918 SVT XII.

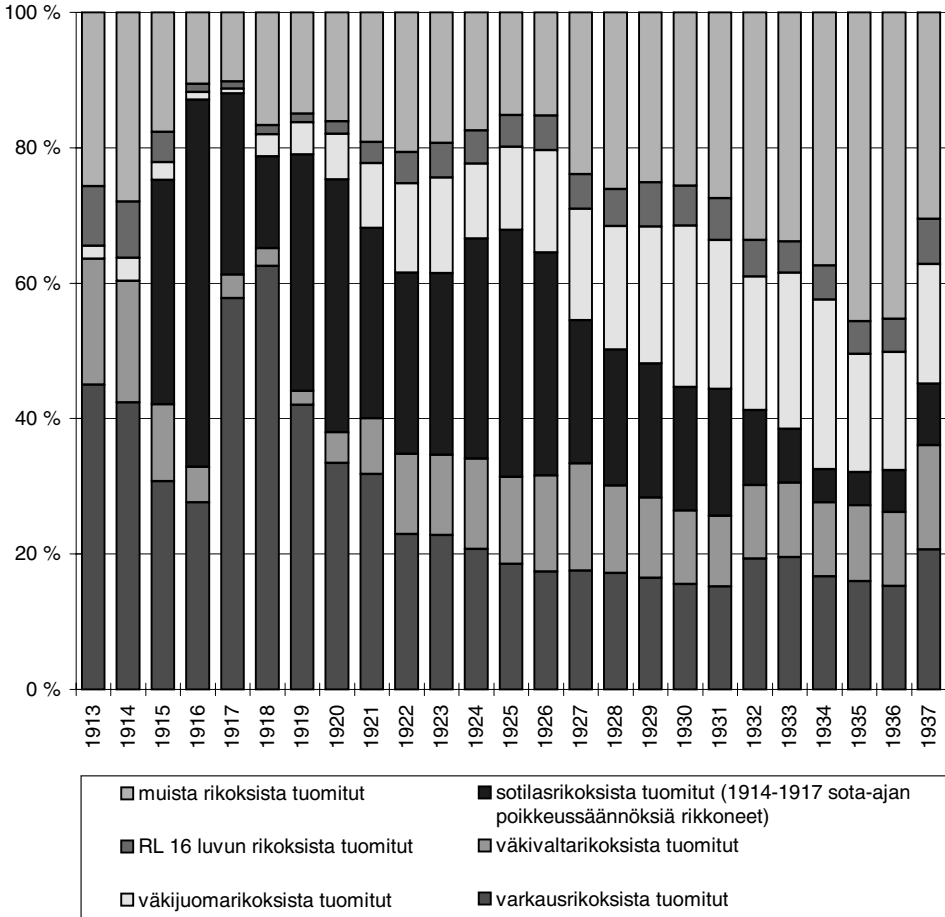
⁷⁹ Juoppoudesta tuomittuja oli vuonna 1915 noin 15 % (180) ja vuonna 1916 noin 20 % (606) kuvernöörien vankeuteen tuomitsemista henkilöistä. Ks. Vankeinhoito 1918, SVT XII ja Oikeustilasto 1916, SVT XXIII, ks. luku 3.3.2.

⁸⁰ Varkausrikoksista vankeuteen tuomittujen lukumäärä kasvoi seuraavasti: vuonna 1915 tuomittiin varkausrikoksista alioikeuksissa vankeuteen 914 henkilöä, vuonna 1916 tuomittuja oli 1 235, vuonna 1917 tuomittujen luku kohosi 2 386:een, seuraavana vuonna 2 602:een ja vuonna 1919, jolloin varkausrikoksista vankeuteen tuomittuja oli eniten, luku nousi 3 329:ään. Tästä varkaudesta vuosittain vankeuteen tuomittujen lukumäärä alkoi nopeasti vähentyä; vuonna 1920 tuomittiin vankeuteen noin 2 000 varkausrikoksiin syyllistynyttä ja 1921 enää noin 1 500.

⁸¹ Vuonna 1916 tuli vankiloihin lähes 4 500 vankeusvankia, mikä oli selvästi enemmän kuin seuraavina vuosina. Mainittu taso ylittyi ennen toista maailmansotaa vain vuosina 1933 ja 1934. Vankeusvankiluvun ensimmäisen maailmansodan aikainen kehitys osoittaa, että alioikeuksien varkausrikoksista tuomitsemat rangaistukset olivat keskimäärin pitempiä kuin kuvernöörien määräämät rangaistukset.

⁸² Aluksi vankeustuomiot tulivat lähinnä *karkaamisesta ja luvattomasta poissaolosta*, mutta myöhemmin myös *juopumuksesta* vankeuteen tuomittujen määrä kasvoi merkittäväksi.

Kaavio 23. Vankilaan vuoden kuluessa tulleet vankeusvangit rikostyypeittäin; suhteelliset osuudet.

Lähteet: SVT XII, vankeinhoito 1913–1937, *Jutus & Karjalainen* 1981, Ks. TAULUKKO 16 B.

tilasrikoksista tuomittuja rangaistuksia ei kuitenkaan voitu tuomita *ehdollisena*, minkä vuoksi niiden osuus vankilaan tulevien vankien määrässä painottui esimerkiksi varkausrikoksista tuomittuihin verrattuna. Ehdolliset rangaistus-tuomiot eivät myöskään leikanneet lyhyitä vankeusrangaistuksia samalla tavoin kuin muissa rikoslajeissa, mikä taas lyhensi sotilasrikoksista tuomittujen vankeustuomioiden keskipituuksia.⁸³

⁸³ Vuonna 1925 tuomittiin vankeusrangaistuksia kaikkiaan 4 618. Näistä oli varkausrikoksista tuomittuja 926, pahoinpitelyrikoksista tuomittuja 536, kieltolakirikoksista tuomittuja 484, karkaa-

Oleennaista kehitykselle vuosina 1925–1935 oli sotilasrikoksista lyhytaikaisiin vankeusrangaistuksiin tuomittujen osuuden väheneminen 20 %:sta noin 2 %:iin, kun taas väkijuomarikoksista pitkiin vankeusrangaistuksiin tuomittujen osuus kasvoi noin 15 %:sta 50 %:iin. Samanaikaisesti vankeustuomioiden keskipituuudet kasvoivat. Muiden rikosryhmien kehityksissä ei tapahtunut näin voimakkaita muutoksia.⁸⁴

Vuosina 1936 ja 1937 väkijuomarikoksista tuomittujen osuus pieneni jonkin verran. Samanaikaisesti vankeusrangaistusten pituudet alkoivat lyhetä.

Tuomittujen vankeusrangaistusten *keskipituuksien* kehitys 1920- ja 1930-luvulla selittyi ilmeisesti suurelta osin vankeuteen johtaneiden rikoslajien suhteellisissa osuuksissa tapahtuneilla muutoksilla. Vankeustuomioiden keskipituuudet kasvoivat tuolloin, etenkin alle kolmen kuukauden pituisten rangaistusten osuuden vähetessä.⁸⁵

Sen sijaan vankeusvankien keskimääräisen *laitoksestaoloajan* nopeaa lyhenemistä 1930-luvun taitteessa ei voida selittää vankien taustarikosten rakenteessa tapahtuneilla muutoksilla.⁸⁶ Verrattaessa vankilaan tulevien vankien rikostyypp-

misestä ja luvattomasta poissaolosta sotaväen rikoslain mukaan tuomittuja 490, juopumuksesta sotaväen rikoslain mukaan tuomittuja 302 ja sotakuuliaisuuden rikkomisesta tuomittuja 144. Nämä rikokset muodostivat selvästi yli puolet vankeuteen tuomituista. Varkaus- ja sotilasrikoksista tuomittujen osuus vankeusvankiluvusta vuosina 1925 ja 1926 oli kumpikin hieman yli 20 %, kun taas väkijuoma- ja väkivaltarikoksista tuomittujen hieman alle 20 %. Ks. *SVT XXIII*, Oikeus- ja oikeustilasto 1925 sekä *Jutus & Karjalainen* 1981.

⁸⁴ Väkijuomarikoksista tuomittujen vankeusrangaistusten keskipituuudet olivat hieman varkausrikoksista tuomittuja vankeusrangaistuksia pitempiä. Nämä taas olivat jonkin verran väkivaltarikoksista tuomittuja vankeusrangaistuksia pitempiä. Varkausrikoksista tuomitut vankeusrangaistukset olivat myös jonkin verran pitempiä kuin vankeustuomiot keskimäärin. Ryhmän ”muista rikoksista tuomitut” osuus vankeusvankiluvusta kasvoi vuosien 1925 ja 1935 välisenä aikana vain hieman, vaikka heidän osuutensa vankilaan tulevien vankien joukossa samanaikaisesti lähes kaksinkertaisui. Tämä viittaa tuomioiden lyhentyneen ryhmän sisällä.

Väkijuomarikoksista eli 1919–1932 kieltolakirikoksista ja 1932–1938 alkoholijuomarikoksista tuomittujen vankeusrangaistukset olivat pitkiä ennen kaikkea sen vuoksi, että näistä rikoksista oli säädetty uusimisen varalta samoin kuin sekä ammattimaisen että tavanomaisen rikollisuuden varalta erityiset ankarat asteikot. Ammattimaisesta ja tavanomaisesta rikoksesta sai vähintään 6 kuukautta vankeutta ja rikoksen uusimisesta vähintään 4 kuukautta vankeutta. Vuosina 1933 ja 1934 tuomittiin ammattimaisesta ja tavanomaisesta myynnistä yli 1 000 henkilöä vankeuteen. Tästä tuomiot vähenivät siten, että vuonna 1938 tuomittiin ammattimaisesta ja tavanomaisesta myynnistä vankeuteen enää 220 henkilöä, ks. *Verkko* 1944 s. 19, 20 ja 50–55 sekä taulu 19.

Rattijuoppoudesta vankeuteen tuomittujen lukumäärä alkoi kasvaa nopeasti 1930-luvun loppupuolella. Rattijuoppoudesta tuomittiin vuonna 1936 vankeuteen 45 henkilöä, 1937 jo 104 henkilöä, 1938 333 henkilöä ja 1939 414 henkilöä. Lisäksi rattijuoppoudesta ehdolliseen vankeuteen tuomittujen lukumäärä kasvoi samassa ajassa viidestä 63:een.

⁸⁵ Ks. luku 1.3.2, erit. kaavio 11, ja luku 1.3.3, kaavio 14. Sitä, missä määrin lyhytaikaisten vankeusrangaistusten vastaiset rangaistusideologiset käsitykset mahdollisesti olivat vähentämässä lyhytaikaisia vankeusrangaistuksia, pohditaan jäljempänä varkausrikosten yhteydessä.

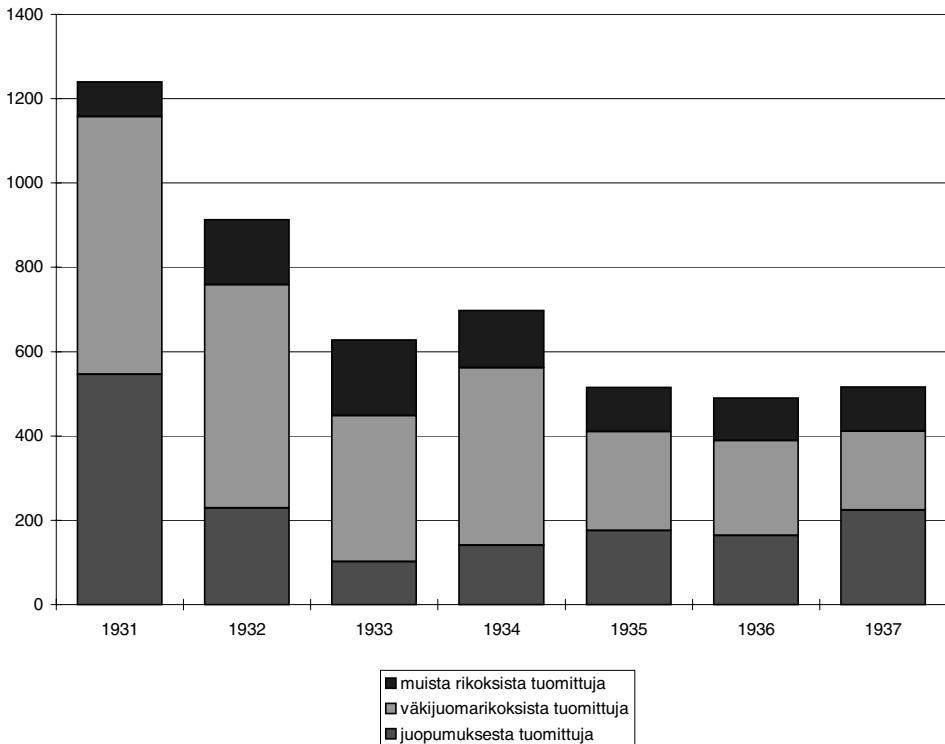
⁸⁶ Ks. luku 1.3.1.

pejä ja vankeusvankien laitoksessaoloaikojen kehitystä näyttää vuoden 1918 korkea keskipituus selittyvän sillä, että sotilasrikoksista tuomittujen määrä oli tuolloin pienimmillään noin 12 %, kun taas vuonna 1919 niiden osuus, samoin kuin sota-ajan poikkeussännösten nojalla tuomittujen osuus vankeutta kärsimään tulevista vuonna 1917, oli yli 30 %.

2.3 SAKKOVANGIT

Päivittäin vankiloissa olevista sakkovangeista on rikostyyppien mukaista tietoa vain 1930-luvulta. Vuodesta 1927 alkaen on mainittuja tietoja kuitenkin ollut olemassa vankilaan vuosittain tulleista sakkovangeista.

Kaavio 24. Sakkovankeja vuoden alussa 1931–1937 rikostyypeittäin, abs. luvut pinottain.

Lähteet: SVT XII, vankeinhoito 1931–1937, *Jutus & Karjalainen* 1981. Ks. TAULUKKO 17 B.

Sakkovankien luku oli korkeimmillaan vuoden 1930 alussa. Tuolloin sakkovankien luku oli vankiloissa 2 600. Vuosina 1924–1929 sakkovankien määrä vaihteli 1 740:stä 1 835:een.

Jos vertaillaan oheisia sakkovankilukukaavioita (24 ja 25), voidaan havaita, että 1920- ja 1930-luvun korkeaan sakkovankilukuun on ollut pääasiallisena syynä *väkijuomarikoksista ja juopumuksesta* määrätty sakon muuntorangaistukset. Juopumuksesta tuomittuja oli selvästi eniten sakon muuntorangaistusta vankilaan kärsimään tulevien joukossa. Ainoastaan vuosina 1932–1934 väkijuomarikoksista ja juopumuksesta tuomittuja tuli sakkovankeuteen suurin piirtein yhtä paljon. Väkijuomarikoksista tuomittuja sakkovankien lukuun oli kuitenkin selvä enemmistö sakkovangeista 1930-luvulla aina vuoteen 1936 asti, vaikka mainitusta rikoksesta tuomittujen tulo vankiloihin väheni tuntuvasti jo vuonna 1935.

Tästä voidaan päätellä, että väkijuomarikoksista tuomittujen sakkovankien laitoksessaoloajat olivat noin kolmanneksen pitempiä kuin juopumuksesta tuomituilla. Väkijuomarikoksista tuomitut päiväsakot olivat ilmeisesti selvästi suurempia kuin juopumuksesta ja muista rikoksista tuomitut päiväsakot.⁸⁷

Väkijuomarikoksista tuomittuja sakon muuntorangaistusvankeja tuli 1930-luvun alussa vankiloihin selvästi enemmän kuin 1920-luvulla.⁸⁸ Juopumuksesta vankiloihin tulevien määrät sen sijaan putosivat vuoden 1931 huipusta kahdessa vuodessa neljännekseen.⁸⁹ Tuolloin väkijuomarikoksista tuomitut olivat selvästi suurin sakkovankiryhmä. Vuosina 1935–1937 sakkovankien määrät olivat aiempaa selvästi pienemmät.

Sakkovankien edellä todettu vuonna 1930 alkanut nopea väheneminen näyttää aiheutuneen aluksi vuosina 1930–1931 sakkovankien, etenkin juopumussakkovankien laitoksessaoloaikojen tuntuvasta lyhenemisestä ja sittemmin vuosina

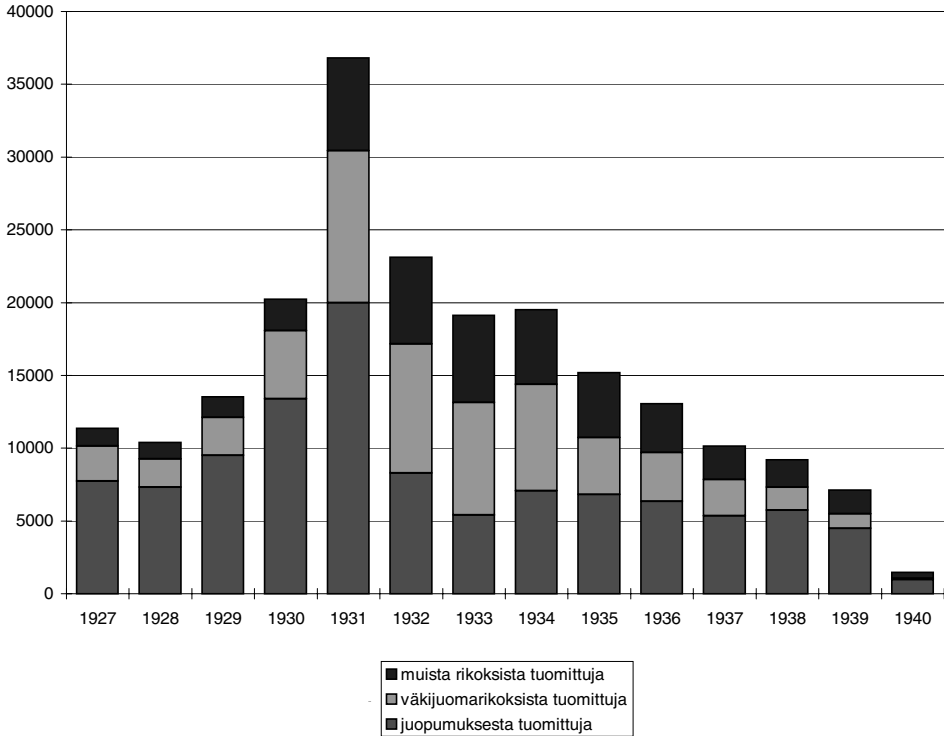
⁸⁷ Syynä väkijuomarikoksista tuomittujen päiväsakkojen suuruuteen oli ilmeisesti säädetyt korkeat vähimmäissakot, ks. osa I, luku 3.3.4.2.

Verkon mukaan vuosina 1926 ja 1937 ja 1938 koskevien tutkimusten mukaan lähes 90 % juopumusrikoksista tuomituista sakoista oli 10–29 päiväsakkoa. Kieltolakirikoksista tuomituista päiväsaakoista valtaosa oli 75–149 päiväsakkoa. Vuosina 1937 ja 1938 tuomitut sakot olivat jonkin verran suurempia kuin vuonna 1926 tuomitut sakot. Ks. *Verkko* 1944 s. 21–23, 51, 57, 68 ja 73. Valtaosa kieltolakirikoksista ja alkoholirikoksista tuomituista sakoista tuomittiin ensi kertaa alkoholijuomien luvattomasta myynnistä: vuosittain noin 3 000 vuosina 1925–1934. Vuonna 1937 mainitusta rikoksesta tuomittuja oli 1 883.

⁸⁸ Väkijuomarikoksista tuomittuja tuli vankiloihin vuonna 1933 poikkeuksellisesti jopa enemmän kuin juopumuksesta tuomittuja.

⁸⁹ Juopumuksesta vankiloihin tulevien lukumäärät vähenivät noin 20 000 tuomitusta vuonna 1931 vuoden aikana alle 10 000 tuomittuun. Väkijuomarikoksista tuomittujen vankilaantulo sen sijaan väheni samanaikaisesti vain hieman.

Kaavio 25. Vuoden aikana tulleet sakkovangit rikostyypeittäin 1927–1940, abs. luvut pinottain.

Lähteet: *SVT XII*, vankeinhoito 1927–1937, neljännesvuositilasto rangaistuslaitoksiin otetuista henkilöistä 1938–1940, *Jutus & Karjalainen* 1981, Ks. TAU-LUKKO 17 A.

1932–1933 juopumuksesta ja vuonna 1935 väkijuomarikoksista vankilaan tulevien määrän vähenemisestä.⁹⁰

Selitystä muutoksille haetaan seuraavaksi tuomioistuintilastoista ja myöhemmin lainsäädännöstä.⁹¹

⁹⁰ Ks. luku 1.2.2. Sakkovankien luku oli korkeimmillaan 1929 vuoden lopussa, jolloin se oli 2 600. Tuolloin kuitenkin vasta alkoi sakkovankien todellinen ryntäys vankiloihin. Kun 1929 sakkovankien määrästä kärsimään tuli vankiloihin n. 13 500 henkilöä, tuli heitä 1930 yli 20 000 ja 1931 lähes 37 000. Samanaikaisesti sakkovankiluku aleni vuoden 1932 alkuun mennessä noin 900:aan.

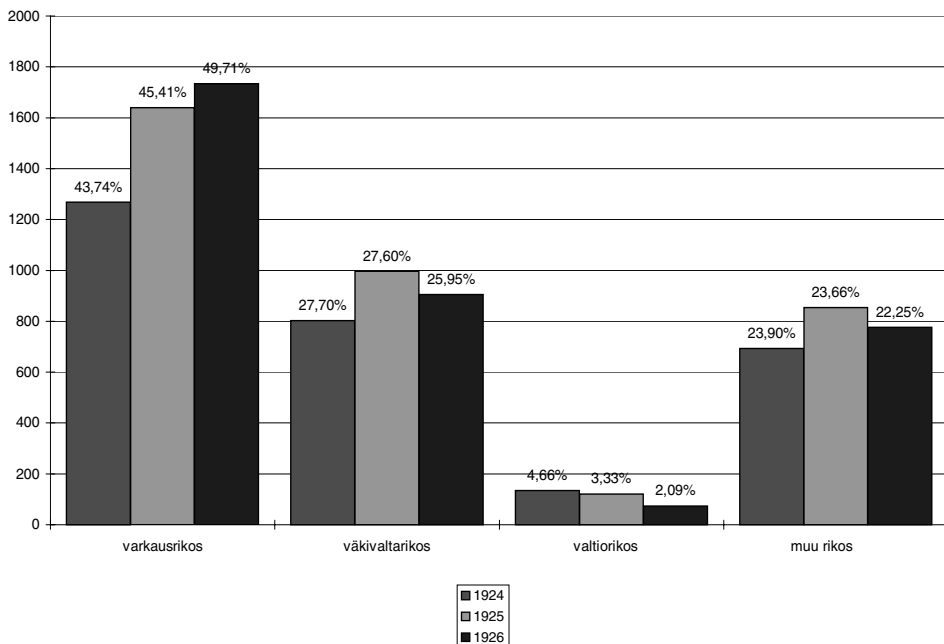
⁹¹ Ks. luvut 2.8 ja 3.

2.4 TUTKINTAVANGIT

Kriisiajoista, jolloin tutkintavankien määrät olivat suurimmillaan, ei ole saatavissa rikostaustan mukaisia tietoja. Niitä on vain tutkintavankeudesta poistetuista vuosilta 1924, 1925 ja 1926. Tutkintavankiluku oli noina vuosina 500–600.⁹²

Kun tarkastellaan tutkintavankeja rikossyytteen mukaisesti ryhmiteltynä, voidaan havaita *varkausrikoksista* syytettyjä olleen selvästi eniten, lähes puolet kaikista tutkintavangeista. *Väkivaltarikoksista* syytettyjä oli runsas neljännes. *Väkijuomarikoksista* syytettyjä ei oltu eritelty, vaan he sisältyivät ryhmään ”muut”.

Kaavio 26. Tutkintavankeudesta poistetut vuosina 1924–1925 syytteen mukaisin rikostyypein, abs. ja suhteell. prosenttiluvut.

Lähteet: SVT XII, vankeinhoito 1924–1926. Ks. TAULUKKO 17 C.

⁹² Hieman yli 1 000 tutkintavankia oli ennen toista maailmansotaa vuosina 1917, 1918 ja 1932. Millaisia rangaistuksia tutkintavangeille tuomittiin, ks. *Ellilä* 1949 s. 92. Ellilän mukaan rangaistukseen tuomittiin 2/3–3/4 tutkintavangeista. Rangaistukseen tuomittujen osuus pieni vuosien 1934–1939 välisenä aikana. Tuomituista rangaistuksista suurin osa oli kuritushuonetta.

Tutkintavankien ryhmästä poistui vuosittain noin 3 000–3 500 vankia. Näistä sai lopullisen tuomion noin 75 %. Siten tuomittujen lukumäärä oli tuolloin noin 2 200–2 800 henkilöä.⁹³ Väkivaltarikoksista syytettynä vangituista sai lopullisen tuomion selvästi harvemmin kuin varkausrikoksista vangituista.⁹⁴ Tilastoista ei kuitenkaan selviä, kuinka suuri osuus tuomioista oli vapausrangaistuksia ja kuinka suuri osuus mahdollisesti sakkorangaistuksia. Kysymys siitä, oliko vangitseminen herkempää varkausrikoksissa kuin väkivaltarikoksissa, jää vaille varmaa vastausta.⁹⁵

2.5 MUUT VANGIT

Ryhmä ”muut vangit” käsitti 1934 mennessä lähinnä irtolaisuudesta vangittuja tai irtolaisuudesta yleiseen työhön määrättyjä sekä vähäisemmässä määrin köyhäinhuolto- yms. lainsäädännön nojalla yleiseen työhön määrättyjä.⁹⁶

Pakkolaitosvankien ja etenkin *väkijuomarikoksista* yleiseen työhön määrättyjen tulo vankiloihin merkitsi ryhmän ”muut vangit” lukumäärän kohoamista vuoden 1934 alusta vuoden 1935 loppuun mennessä 400:sta 1 000:een vankiin. Yli puolet ”muut vangit” -ryhmästä oli tuolloin väkijuomarikoksista tuomittuja. Tosin samanaikaisesti väkijuomarikoksista tuomittujen vankeus- ja sakkovankien määrä jossain määrin väheni. Tähän saattoi olla syynä juuri se, että väkijuomarikoksiin toistuvasti syyllistyneet määrättiin yleiseen työhön.

Vaarallisina rikoksenuusijoina pakkolaitokseen eristetyt olivat pääasiassa *varkausrikoksiin* mutta myös *väkivaltarikoksiin* syyllistyneitä. ”Muut työvangit” olivat pääasiassa irtolaisuudesta yleiseen työhön määrättyjä.

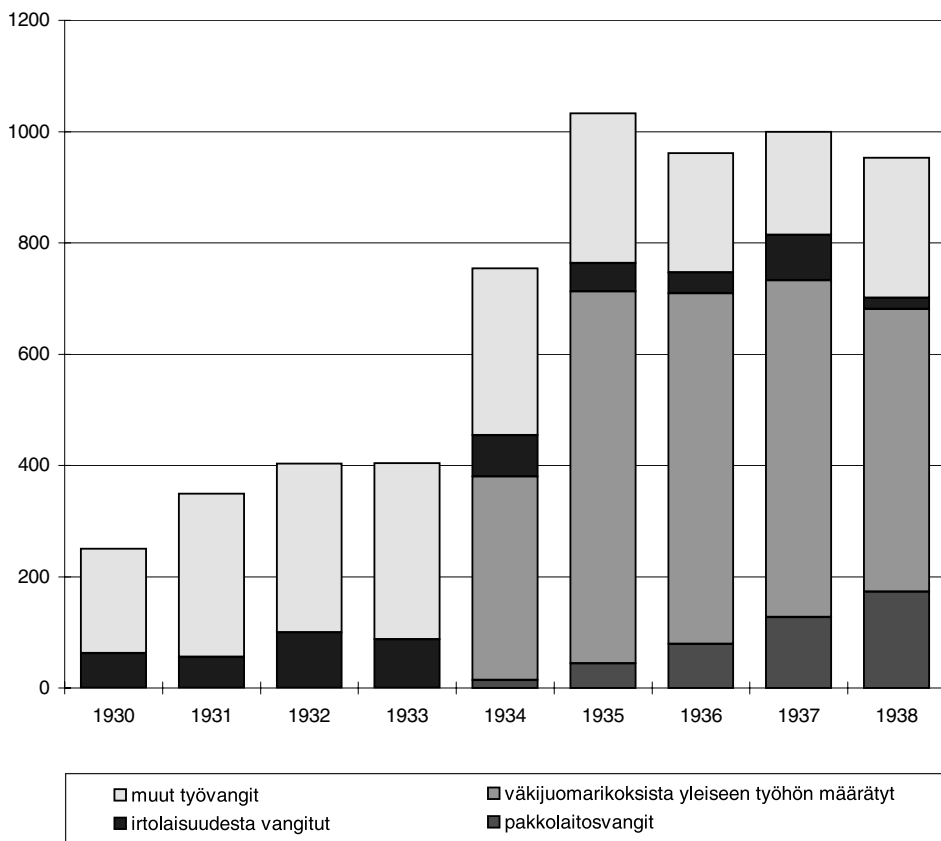
⁹³ Ks. taulukko 17 C.

⁹⁴ Tutkintavankeudesta poistetuista varkausrikoksista epäillyistä tuomittiin vuosina 1924–1926 yli 80 %, kun taas väkivaltarikostaustaisten tuomittujen vastaava osuus jäi alle 60 %:n. Valtiorikoksista epäillyistä tutkintavangeista tuomittiin yli 90 %.

⁹⁵ Vuosina 1924–1926 vankeuteen tuomituista väkivaltarikoksista tuomittuja oli kaksi kertaa enemmän kuin varkausrikoksista tuomittuja. Kuritushuonerangaistuksissa tilanne oli päinvastainen. Ks. ed. luku 2.1.2 ja 2.1.4 sekä tarkemmin jälj. luvut 2.8.2 ja 2.8.3. Ellilän keräämän tilaston mukaan sakkorangaistukseen tuomittuja oli tutkintavangeista vuosittain 80–180 vuosina 1934–1939, ks. *Ellilä* 1949 s. 92.

⁹⁶ Yleinen työ pantiin sopivien laitosten puuttuessa täytäntöön vankiloissa.

Kaavio 27. ”Muut vangit” vuoden lopulla vuosina 1930–1938.

Lähteet: SVT XII, vankeinhoito 1930–1938, Aho & Karsikas 1980. Ks. TAULUKKO 17 D.

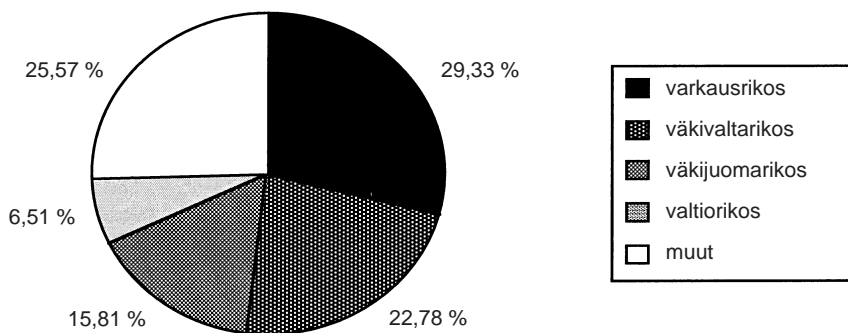
2.6 KAIKKI VANGIT

Edellä suoritetun eri vankiryhmien tarkastelun perusteella vankiloissa oli viime vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä eniten *varkaus-*, *väkivalta-* ja *väkijuomarikoksista* tuomittuja vankeja – joskaan ei aina välttämättä juuri mainittujen rikosten vuoksi vankilaan joutuneita. Myös *valtiirikoksista* tuomittuja oli kansalaissodan jälkeisinä vuosina ja *juopumusrikoksista* tuomittuja 1920-luvun jälkipuoliskolla runsaasti vankien joukossa.

Varkaus- ja väkivaltarikoksista tuomittuja oli eniten kuritushuonevankien joukossa, mutta heitä oli runsaasti myös vankeus-, tutkinta- ja pakkolaitosvangeissa. Väkijuomarikoksista tuomitut olivat tavallisia vankeus- ja sakkovankien joukossa, mutta 1930-luvun jälkipuoliskolla heitä oli runsaasti myös työvankien ryhmässä.⁹⁷ Juopumusrikoksista tuomittuja oli pääasiassa sakkovangeissa, mutta kriisiaikoina ja sotilasrikoksista tuomittuina myös vankeusvangeissa. Valtiorikoksista tuomittiin yleensä kuritushuoneeseen, joskus myös vankeuteen.

Koska tilastotietoja on parhaiten saatavissa 1930-luvulta, voidaan esimerkiksi vuoden 1935 lopulla vankiloissa olleet vangit ryhmitellä melko luotettavasti rikostaustansa mukaan (kaavio 28).⁹⁸

Kaavio 28. Vangit vuoden 1935 lopulla rikostaustansa mukaisesti.

Lähteet: SVT XII, vankeinhoito 1935.

⁹⁷ Väkijuomarikoksista tuomituilla oli tuntuva osuus vankeusvankien määrän kasvussa ryhmän ”sota-ajan poikkeussäännöksiä rikkoneet” sisällä vuosina 1915–1916. Väkijuomarikoksista tuomitut olivat vankeusvankien valtaryhmä 1930-luvulla ja olivat juopumusrikoksista tuomittujen ohella sakkovankien ryhmän kasvun aiheuttaja 1920-luvulla nousten tilapäisesti suurimmaksi sakkovankiryhmäksi 1930-luvun alkupuolella. Väkijuomarikoksista tuomitut olivat myös synnä ryhmän ”muut vangit” kasvuun yleiseen työhön määrättyinä vuodesta 1934 alkaen.

⁹⁸ Varkausrikoksista tuomittuja ja epäiltyjä oli siis eniten (2 550) lähes 8 700:sta vangista. Kuritushuonerangaistusta kärsiviä varkausvankeja oli noin 2 000. Väkivaltarikoksista tuomittuja oli myös pääasiassa kuritushuoneeseen tuomittuina (1 700) lähes 2 000. Sen sijaan väkijuomarikoksista tuomituista (1 375) valtaosa oli yleisessä työssä (680) tai vankeusrangaistusta (420) suorittamassa. Väkijuomarikoksista tuomittuja oli runsaasti myös sakkovankien joukossa (225), kun taas varkaus- ja väkivaltarikoksista tuomittuja oli sakkovankien ryhmässä vain muutama. Tutkintavankien ryhmässä on arvioitu varkausrikosvankeja olleen puolet ja väkivaltarikoksista epäiltynä vangittuja neljännes.

Kaaviossa on mukana lähes kaikki vankiryhmät. Kuva antaa vain karkean yleiskuvan vankien tekemistä rikoksista mm. sen vuoksi, että usein vangit olivat syyllistyneet moniin erityyppisiin rikoksiin. Tarkasteluun on poimittu vain vankilaan johtanut päärikos tai, jos kysymys oli muusta kuin rikoksen johdosta vankilaan tullut henkilö, hänen rikoshistoriansa tyypillisin rikos.

Varkausrikoksia on vuonna 1935 takanaan arviolta yli neljänneksellä kaikista vangeista, väkivaltarikoksiin olisi syyllistynyt jossain elämänsä vaiheessa lähes joka neljäs ja väkijuomarikoksiin joka kuudes tai seitsemäs vanki.

Vankien rikostaustatilanne oli muuttunut selvästi vuosisadan alkupuoleen verrattuna, jolloin valtiorikos- ja väkijuomarikosryhmät olivat tuntuvasti pienemmät. Sen sijaan varkaus- ja väkivaltarikosvangit muodostivat tuolloin valtaosan kaikista vangeista. Muiden kuin rangaistus- ja sakkovankien ryhmä sen sijaan oli ennen ensimmäistä maailmansotaa selvästi suurempi kuin maailmansotien välisenä aikana.

2.7 VARKAUSRIKOSVANKIEN RANGAISTUSTEN KESTO

Keskimääräiset laitoksessaoloajat on laskettu ainoastaan varkausrikosvangeista. Näitä verrataan rangaistusvankien rangaistuslajien mukaisiin keskimääräisaikoihin.⁹⁹

Varkausrikosvankien rangaistusten kesto poikkesi jonkin verran muiden rangaistusvankien laitoksessaoloajoista, vaikka noudattelikin suurin piirtein samaa kehityskaarta. Tämä ilmenee kaaviosta (29).

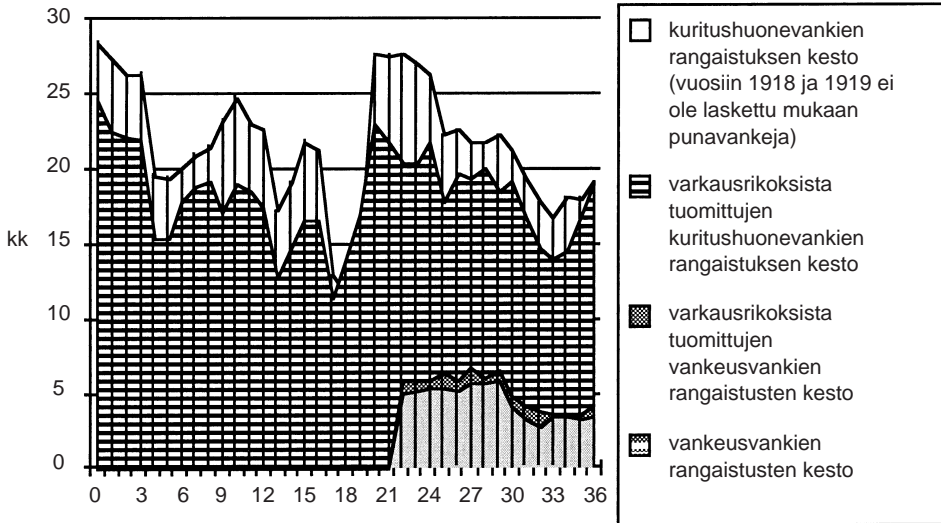
Kuritusuonerangaistusta kärsivät varkausvangit viipyivät – kansalaissodan aikoja lukuun ottamatta – muutaman kuukauden vähemmän laitoksissa kuin kuritusuonevangit keskimäärin. Poikkeusvuosia olivat ainoastaan vuodet 1918 ja 1919 sekä 1936, jolloin varkausrikosvankien laitoksessaoloajat olivat joko yhtä pitkiä tai pitempiä kuin kuritusuonevangeilla keskimäärin. Varkausrikoksista tuomitut vankeusvangit sen sijaan poistuivat yleensä vankiloista hieman myöhemmin kuin vankeusvangit keskimäärin.

Laitosaikojen kehitys näyttää vahvistavan sitä, mitä edellä mm. luvuissa 2.1.1 ja 2.2 todettiin kuritusuone- ja vankeusvankien rikostaustan muutosten vaikutuksista kuritusuonevankien laitoksessaoloaikojen keskipituuksien vaihteluun. Tämän mukaan väkivalta- ja etenkin valtiorikosvankien pitkät laitoksessaoloajat ylläpitivät kuritusuonevankien keskimääräistä laitoksessaoloaikaa varkausri-

⁹⁹ Ks. edellä luku 1.3.1.

kosten rangaistusten kestoja pitempänä. Vuonna 1918, 1919 ja 1936 mainittujen rikosten osuus vankiluvussa oli pienimmillään. Varkausrikosten lukumäärissä tapahtuneet muutokset määräisivät kuitenkin usein sekä kaikkien kuritushuonevankien että myös pelkästään varkausrikosvankien laitoksessaoloaikojen keskituuksien kehityksen.

Kaavio 29. Varkausrikoksista tuomittujen ja kaikkien rangaistusvankien rangaistuslaitosajat vuosina 1900–1937 rangaistuslajeittain.

Lähteet: *SVT XII*, vankeinhoito 1900–1936, *Aho & Karsikas* 1980, *Jutus & Karjalainen* 1981. Ks. TAULUKKO 6 ja 18 (sarakkeet E ja G).

Kuritushuonevankien pitkiin laitosaikoihin 1920-luvun alussa oli syynä lähinnä valtorikosvankien lukeminen vankilukuun vuodesta 1920, entisten punavankien syyllistyminen mm. varkausrikoksiin ja tahallisesta henkirikoksista pitkiin vapausrangaistuksiin tuomittujen voimakas lisääntyminen tuona aikana.

Toisaalta taas ensimmäisen erän törkeästä varkaudesta tuomittujen osuuden muita nopeampi lisääntyminen vuosina 1917–1919 piti varkausrikosvankien laitoksessaoloaikoja lyhyinä.¹⁰⁰ Tämän kehityksen vastapainona toimi jossain määrin ehdollisen rangaistustuomion käyttöönoton vaikutus vuodesta 1918 lähtien.

¹⁰⁰ Väkivaltarikoksista pitkiin kuritushuonerangaistuksiin tuomittujen samanaikainen väheneminen vaikutti rangaistusvankien rangaistusten keston lyhenemiseen tätäkin enemmän.

Laitoksessaoloaikojen muutokset eivät näytä tapahtuneen pelkästään varkausrikosvankien tai muun rikostaustan omaavien vankiryhmien rangaistusten pituuksien muuttumisen seurauksena. Laitoksessaoloaikojen muutosten samanaikaisuus viittaa myös siihen, että niihin on ilmeisesti ollut vaikuttamassa lainsäädännöllisiä ja muitakin syitä, joista ei vielä tähän asti tutkimuksessa esitetyn valossa voi sanoa enempää.

2.8 PIIRTEITÄ ERÄISTÄ VANKILUVUN KANNALTA KESKEISTEN RIKOSLAJIEN TUOMIOISTA

Seuraavassa tarkastellaan eräitä vankiluvun kehityksen kannalta keskeisiksi osoittautuneita rikostyypejä ja niistä tuomittuja rangaistuksia. Näitä rikostyypejä ovat juopumusrikokset, varkausrikokset ja väkivaltarikokset. Myös väkijuomarikoksista ja valtiorikoksista tuomittuja oli ajoittain runsaasti vankiloissa 1920- ja 1930-luvuilla.¹⁰¹

2.8.1 Juopumusrikoksista tuomitut

Edellä suoritetun tarkastelun mukaan juopumusrikoksista tuomittuja esiintyi lähinnä sakkovankien ryhmässä, jota he hallitsivat 1920- ja 1930-luvuilla väkijuomalakirikoksista tuomittujen kanssa.¹⁰² Erityisen runsaasti juopumusrikoksista tuomittuja oli vuoden aikana vankilaan tulevien sakkovankien joukossa.¹⁰³ Ehdoton vankeusrangaistus oli juopumuksesta seurauksena ainoastaan sotilasrikoksista tuomittuna ja poikkeuksellisesti kuvernöörien määräämänä vuosina 1915 ja 1916.¹⁰⁴

Edellä on jo voitu todeta, että *sakkovankeja* oli vankiloissa eniten vuosina 1924–1929.¹⁰⁵ Sakkovankeutta kärsimään tulevien ja sakkovankien keskinäinen epäsuhta vuodesta 1930 alkaen antaa aiheen tarkastella, missä määrin sakon muuntorangaistuksen määrällinen kehitys on verrannollinen juopumussakkotu-

¹⁰¹ Vrt. luku 2.6.

¹⁰² Ks. luku 2.3, kaaviot 24 ja 25.

¹⁰³ Juopumusrikoksista sakkovankeutta kärsimään vuoden kuluessa tulleiden määrä oli vielä 7 000–8 000 vuosina 1928 ja 1929. Tästä vankilaan tulevien juopussakkovankien määrä lisääntyi siten, että vuonna 1929 vankilaan tulleiden luku oli 9 496, 13 392 vuonna 1930 ja 19 977 vuonna 1931. Tästä luvut nopeasti pienuivat. Vankilaan juopumuksesta tulevien luku oli 5 000–7 000 myöhemmin 1930-luvulla.

¹⁰⁴ Ks. luku 2.2, erit. alav 27, 30 ja 31.

¹⁰⁵ Ks. luvut 1.2.1 ja 1.2.2.

mioiden määrään ja nämä taas nostettujen syytteiden ja poliisin tietoon tulleiden juopumusrikosten määrään.¹⁰⁶

Juopumuksesta *tuomittujen* määrä oli korkeimmillaan vuosina 1927–1930.¹⁰⁷ Kuitenkin juopumussakkojen maksamattomuuden vuoksi *vuosittain vankilaan tulevien* määrä lisääntyi jyrkästi vasta vuosina 1930 ja 1931. Tähän oli todennäköisesti syynä se, että ihmisillä ei yksinkertaisesti ollut varaa maksaa sakkojaan tuolloisen taloudellisen laman takia.

Verkon keräämästä aineistosta voidaan havaita, että *poliisin tietoon tulleet* juopumustapaukset vähenivät vuosina 1931 ja 1932 vain hieman. Poliisin tietoon tuli 1930-luvun loppupuolella vuosittain yhtä runsaasti tai jopa enemmän juopumustapauksia kuin vuodesta 1927 alkaen oli tullut. *Syytteeeseen pantiin* vuonna 1927 90,9 % poliisin tietoon tulleista juopumustapauksista. Vuoden 1931 jälkipuoliskolla, jolloin on seuraavan kerran tietoja syytteeeseenpanomääristä, oli syytteeeseen johtaneita tapauksia 12,3 %. Vuonna 1932 oli syytteenostoprosentti 19,4. Tästä se kasvoi vähitellen vuoteen 1938 mennessä 28,3 %:iin. Kasvu aiheutui lähinnä maaseudulla tapahtuneesta kehityksestä. Maaseudulla oli syytteeeseenpano vuonna 1932 kaksinkertaista ja 1938 kolminkertaista kaupunkiin nähden.

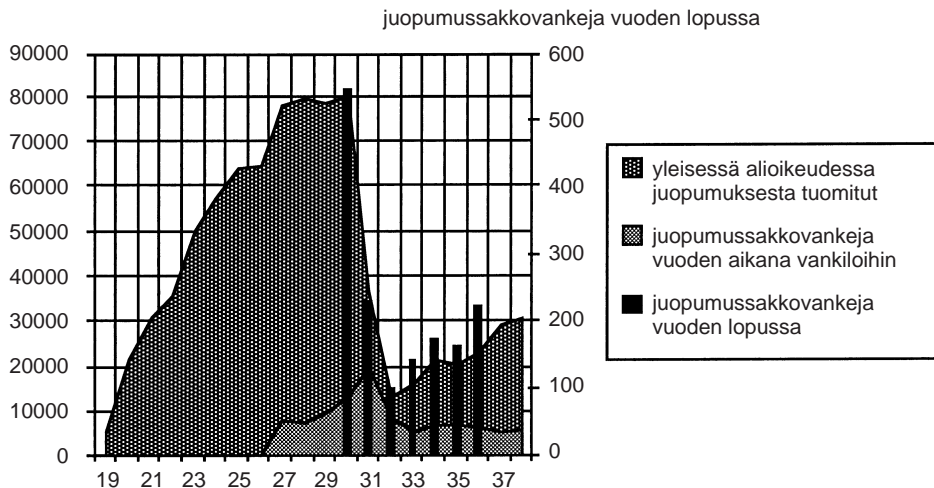
Vuosien 1927 ja 1931 välillä tapahtui siten olennainen muutos: kun vielä 1927 yhdeksän kymmenestä poliisin tietoon tulleesta juopumustapauksesta johti syytteeeseen, nostettiin syyte vuoden 1931 jälkipuoliskolla vain joka kymmenennessä tapauksessa. Tuomiotilastoista, joita syytteeeseenpanoluvut pitkälti noudattivat, voidaan havaita, että muutos ajoittuu vuosiin 1931 ja 1932.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Poliisin tietoon tullut rikollisuus on tässä tutkimuksessa jätetty pääosin tarkastelun ulkopuolelle. Juopumusten kohdalla tästä on kuitenkin poikettu, koska juopumusrikoksista tuomitut joutuvat vankilaan vasta jätettyään sakon maksamatta. Vankilaan johtava tapahtumaprosessi on siten tavallista monimutkaisempi. Tarkastelua puoltaa myös se, että juopumusrikollisuudesta on tarkasteltavalta ajalta jo olemassa perusteellinen Verkon tekemä tutkimus väkijuomalainsäädännön vaikutuksista rikollisuuteen, *Verkko* 1942. Poliisin tietoon tulleista juopumustapauksista on tietoja vasta vuodesta 1927 alkaen. Siten niistä ei voi saada tietoja 1920-luvun alun kehityksestä. Sen sijaan käytettävissä ovat syytteeeseen johtaneet tapaukset tältäkin ajalta.

¹⁰⁷ 74 000–80 000 tuomittua (noin 20 000 vuonna 1920 ja 80 500 tuomittua vuonna 1930). Alioikeuksien käsittelemistä rikosasioista oli 1920-luvulla jopa yli 90 % kieltolakirikoksia tai juopumusrikoksia koskevia sakkojuttuja. Ks. *Kemppinen* 1992 s. 17–19. Verkon mukaan kieltolakirikoksista ja juopumuksesta tuomittujen osuus kaikista tuomituista oli yli 80 % vuosina 1923–1928 ja 1930. Juopumuksesta tuomittuja oli 60–65 % kaikista tuomituista vuosina 1923–1928 (59 % vuonna 1930). Kieltolakirikoksista tuomittuja oli 1920-luvulla 18–22 % kaikista tuomituista. Tuona aikana kieltolakirikoksista tuomittujen määrä kasvoi 10 000:sta 30 000:een, ks. *Verkko* 1944.

¹⁰⁸ Vuonna 1931 juopumustuomiot putosivat vuosien 1927–1930 tasosta alle puoleen (n. 36 000:een) ja viidesosaan vuonna 1932 (n. 13 400:aan). Vuodesta 1932 alkoi tasainen kasvu. Vuonna 1938 oli tuomittuja jo 30 000. Ks. *Verkko* 1944.

Kaavio 30. Juopumussakkovangit, juopumussakosta vuodenaikana vankilaan tulleet ja juopumuksesta yleisessä alioikeudessa sakkoon tuomitut 1919–1938.

Lähteet: SVT XII, vankeinhoito 1927–1938 ja *Jutus & Karjalainen* 1981 sekä SVT XXIII, oikeustoimi ja -tilasto 1919–1926, rikollisuus II 1927–1937, *Verkko* 1942 ja 1944, ks. TAULUKKO 19.

Käytettävissä olevan aineiston pohjalta on tehtävissä se johtopäätös, että juopumussakkovankien suuren kasvun alkamiseen vuonna 1924 oli syynä pääasias-
sa sakkovangeutta kärsimään tulevien juopumusrikoksista tuomittujen lisäänty-
minen eikä niinkään juopumusrikollisuuden lisääntyminen. Vuonna 1929 alka-
nut vankilaan tulevien sakkovankien uusi lisääntyminen nosti aluksi vankilukua,
mutta ei enää 1930 tai 1931, jolloin vankilaan tuli eniten juopumussakkovan-
keja. Samaan aikaan poliisin tietoon tuli todella suuri määrä juopumusrikok-
sia. Vaikka niistä ei enää nostettu syytteitä samassa määrin kuin aikaisemmin,
sakkovangeja tuli vankiloihin enemmän kuin koskaan. Kuitenkin sakkovankilu-
ku aleni nopeasti vuodesta 1930 vuoteen 1931. Vuoden 1931 korkeat sakkovan-
keuteen tulevien luvut aiheutuivat myös muissa kuin juopumussakkovankiryh-
missä syntyneestä lisäyksestä.

Juopumustuomioiden vähenemiseen vuosina 1931 ja 1932 näyttää olleen syy-
nä se, että poliisin tietoon tulleista juopumusrikoksista nostettiin syyte tuntuvasti
aikaisempaa harvemmin. Juopumustuomioiden vähenemisellä ei aluksi näytä
olleen vaikutusta juopumuksesta vankilaan tulevien sakkovankien määrään.
Vankiluvun ja tuomioiden välisen yhdenmukaisen kehityskaaren täytyy siten
olla näennäinen.

Juopumussyytteiden ja -tuomioiden vähenemiseen 1931 ja juopumussakkovankien määrän vähenemiseen samana vuonna jo ennen kuin vankilaan tulevien juopumussakkovankien virrat hiljenivät liittyi ilmeisesti lainsäädännöllisiä toimenpiteitä.¹⁰⁹ Juopumussakkovankien voimakas lisääntyminen 1920-luvun lopussa sekä juopumustuomioiden ja juopumussakkovankiluvun lisääntyminen vuodesta 1932 alkaen tapahtuivat todennäköisesti muusta kuin välittömistä lainsäädännöllisistä toimenpiteistä johtuen. Näihin kysymyksiin ja 1930-luvun alun lainsäädäntötapahtumiin palataan jäljempänä.¹¹⁰

2.8.2 Varkausrikoksista tuomitut

2.8.2.1 Lajit ja kertaisuudet

Varkausrikoksista kuritushuoneeseen tuomittujen edellä kuvailtua kehitystä määräsivät pääasiassa ensimmäisen erän törkeästä varkaudesta tuomitut.¹¹¹ Varkausrikostuomioiden kokonaiskehityksestä, jossa on mukana myös vankeus- ja sakkotuomiot, se ei anna oikeata kuvaa.

Todellisuudessa varkausrikostuomioiden lisääntymisen painopiste maailmansotien aikana on ollut yksinkertaisten varkauksien kasvussa kuten oheinen kaavio (31) osoittaa. Sen sijaan 1930-luvun alussa varkausrikostuomioiden kasvu painottui näpistykseen.¹¹²

Yksinkertaisten varkauksien kasvu vuosina 1917–1920 on ollut suhteellisesti painottunut *ensimmäisen erän* tuomioihin.¹¹³ Näistä seurasi lähes poikkeuksetta vankeusrangaistuksia. Yksinkertaisten varkauksien suuret lukumäärät eivät siten välttämättä merkinneet lukuisia kuritushuonetuomioita.

Ensimmäisen erän törkeissä varkauksissa, joiden tuomioista 70–80 % oli kuritushuonerangaistuksia, tapahtunut kasvu ei ollut yhtä voimakasta. Ensimmäisen erän yksinkertaisesta varkaudesta tuomittujen voimakasta kasvua vastaavasti *näpistyksestä* tuomittujen osuus samanaikaisesti pieneni. Rangaistuskäytäntö näyttää siten itse asiassa koventuneen ensimmäisen maailmansodan aikana siten,

¹⁰⁹ Juopumusta koskeva lainmuutos tuli voimaan 15.5.1931, ja vesileipärangaistus otettiin käyttöön 1.12.1930. Rangaistusmääräysmenettelyn käyttöönotolla 19.6.1931 ei ollut vaikutusta, sillä laki ei ensimmäisinä voimassaolovuosina käytännössä toiminut.

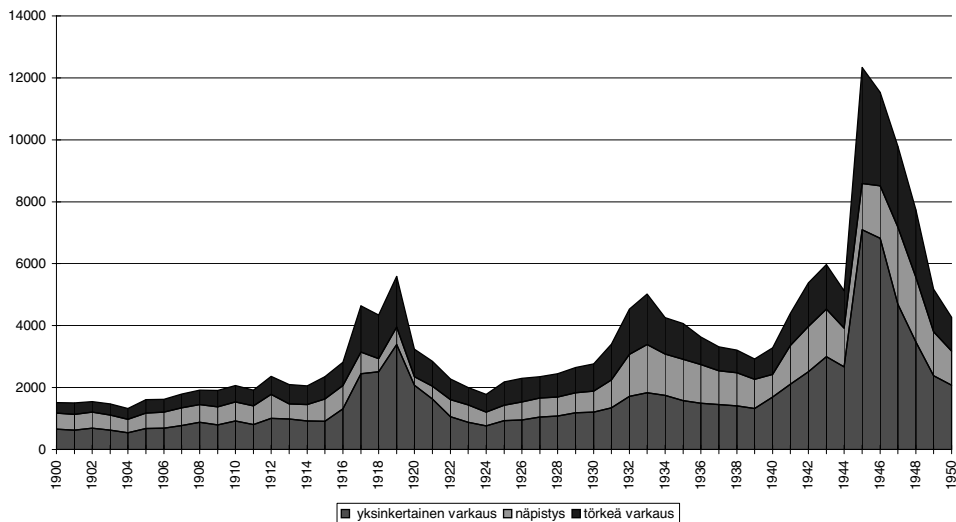
¹¹⁰ Ks. luku 3.

¹¹¹ Ks. luku 2.1.4.

¹¹² Kaaviosta voidaan myös havaita, että varkausrikostuomioiden määrä oli vuonna 1919 suurempi kuin vuonna 1933. Ero kasvaa, jos pääsääntöisesti sakkoon johtaneita näpistyksiä ei oteta huomioon.

¹¹³ Ks. kaavio 32. Ks. myös jälj. osa II, kaaviot 48 ja 49.

Kaavio 31. Varkausrikostuomiot yleisessä alioikeudessa rikostyypeittäin 1900–1950, abs. luvut, pinottainen pinta-alakaavio.

Lähteet: SVT XXII, oikeustoimi ja -tilasto 1900–1926, rikollisuus II 1927–1937, tuomioistuinten rikollisuustilasto 1938–1950, rikollisuus II. Ks. TAULUKKO 20 A.

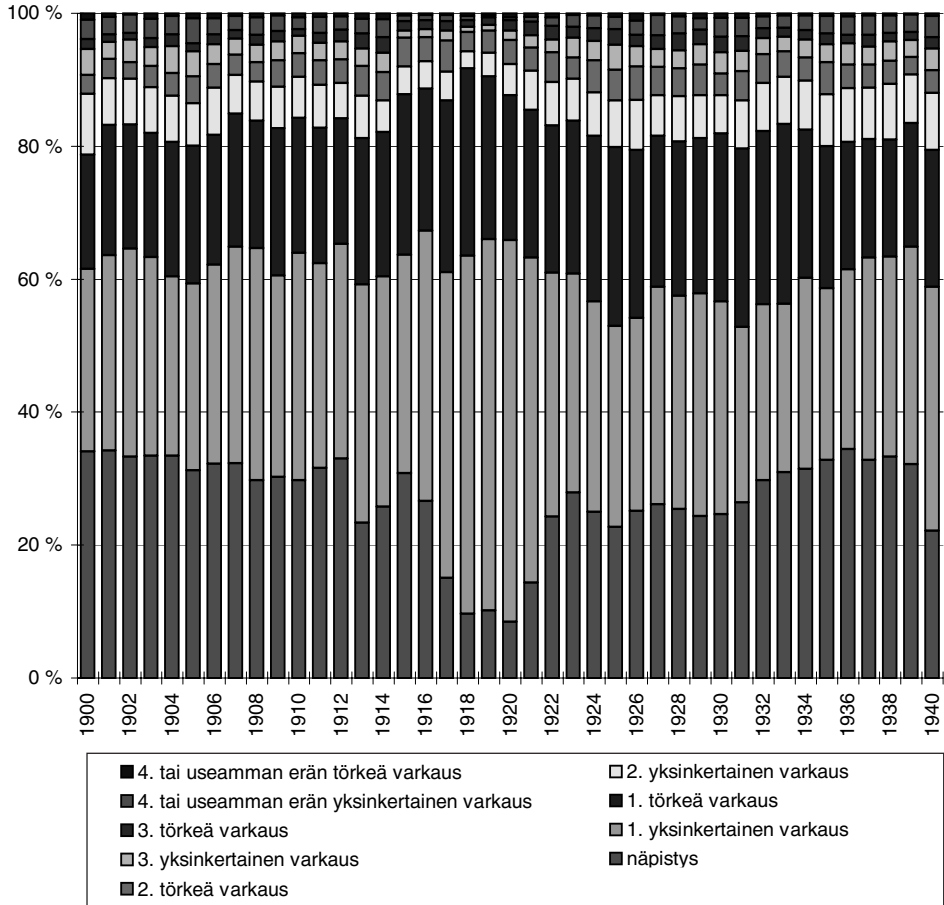
että vapausrangaistus seurasi varkausrikoksista aiempaa suuremmalla todennäköisyydellä.¹¹⁴

Kolmekymmenluvun varkaustuomioiden huippu sen sijaan näyttää olleen varkauden eri lajeissa tapahtuneen suhteellisen tasaisen kasvun tulos. Näpistystuomiot olivat kuitenkin lisääntyneet suhteellisesti jonkin verran muita enemmän. Tämän mukaan varkaustuomioiden kasvu 1930-luvulla ei olisikaan – ainakaan kovin selvästi – painottunut ensikertaisiin varkausrikoksiin, joihin näpistykset oli myös luettava.¹¹⁵

¹¹⁴ Todellinen muutoksen selitys näyttääkin olevan näpistykseen ja yksinkertaisen varkauden rajan siirtyminen niin, että näpistykset vähenivät ja yksinkertaiset varkaudet lisääntyivät. Näpistyshän määräytyi yksinomaan varastetun arvon mukaan. Törkeän varkauden tunnusmerkistöön taas ei kuulu anastetun kohteen arvo. Siten näpistykseen rajan muuttuminen merkitsi automaattisesti ensimmäisen erän yksinkertaisen varkauden vastaavaa muutosta. Muutoksen syynä oli rahan arvon lasku, ks. tarkemmin luku 3.3.4.2.

¹¹⁵ Näpistykset ja ensieräiset varkaudet yhteensä kattoivat noin 80 % ja vuosina 1918 ja 1919 jopa 90 % kaikista varkaustuomioista. Tosin lukuihin sisältyy myös toisen kerran näpistäneitä, sillä toisen kerran näpistänyttä rangaistiin ensimmäisen erän yksinkertaisesta varkaudesta.

Kaavio 32. Varkausrikoksista tuomitut rikostyypeittäin ja erittäin yleisissä alioikeuksissa 1900–1940, suht. osuudet.

Lähteet: SVT XXIII, oikeustoimi ja -tilasto 1900–1926, rikollisuus II 1927–1937, tuomioistuinten rikollisuustilasto 1938–1940, rikollisuus II. Ks. TAULUKKO 21.

Varkausrikosten lajeissa ja kertaisuudessa ei näytä tapahtuneen mainittavia muutoksia verrattaessa 1900-luvun alkua 1930-luvun loppuun. Ensimmäisen maailmansodan aikana ja vielä 1920-luvulla näkynyt koveneminen jäi siis tilapäiseksi.¹¹⁶

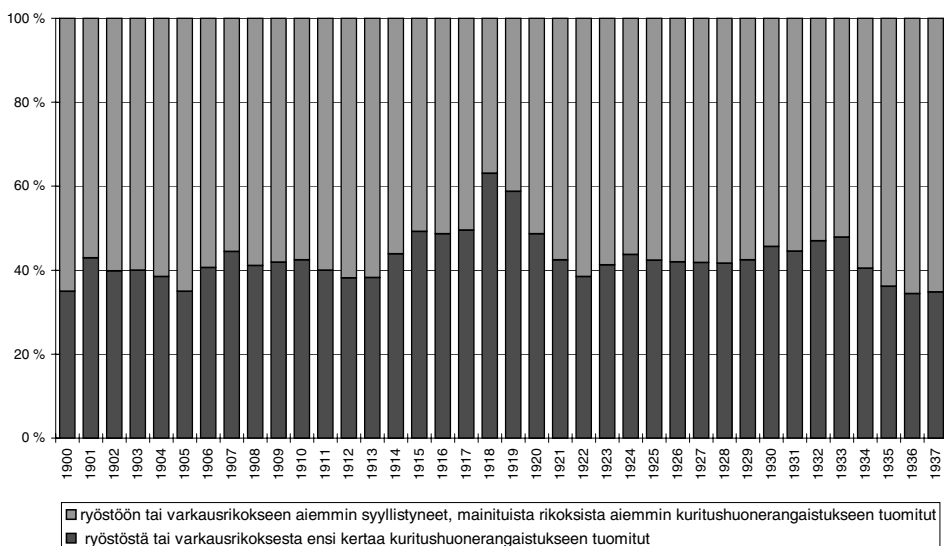
¹¹⁶ Varkausrikollisuuden tason nousu 1940-luvulla jäi sekin tilapäiseksi. Sen sijaan varkausrikollisuus lisääntyi voimakkaasti 1950-luvun puolivälistä lähtien ja on nykyisin moninkertaista tarkasteltaviin vuosiin nähden. Vrt. esimerkiksi *Rikollisuustilanne* 1980, 1990 ja 2000.

2.8.2.2 Uusiminen

Kertaisuus ei anna täyttä kuvaa varkausrikosten uusimisesta. Kertaisuushan kasvoi vain, jos tekijä oli täydelleen kärsinyt aiemmin tuomitun rangaistuksen. Siten myös ensikertalaiset saattoivat olla aiemmin tuomittuja. Toisaalta joissakin tapauksissa kertaisuus ei kasvanutkaan, vaikka aiemmin tuomittu rangaistus oli täydelleen kärsitty. Niinpä näpistyksen uusiutunut tuomittiin ensimmäisen kerran yksinkertaiseen varkauteen syyllystyneenä.

Seuraavassa tarkastellaan varkausrikoksista ensi kertaa kuritushuoneeseen tuomittujen henkilöiden ja aiemmin samoista rikoksista tai ryöstöstä tuomittujen lukumääriä.¹¹⁷ Mukana uusijoissa ovat luonnollisesti myös ne ensi kertaisina tuomitut, jotka eivät olleet täydelleen kärsineet aiemmin tuomittua rangaistusta.

Kaavio 33. Varkausrikoksista 1. oikeusasteessa 1900–1937 kuritushuoneeseen tuomitut, ensi kertaa tuomittujen ja aiemmin varkausrikoksista tai ryöstöistä tuomittujen osuus.

Lähteet: SVT XXIII, oikeustoimi ja -tilasto 1900–1926, rikollisuus II 1927–1937. Ks. TAULUKKO 22 B ja C.

¹¹⁷ Tilastoista ei ollut saatavissa tietoja pelkästään varkausrikoksiin aiemmin syyllystyneistä.

Kaavio (33) vahvistaa edellä todettuja kehityskulkuja: ensikertaisten osuus oli suuri vuosina 1915–1920, etenkin vuosina 1918 ja 1919, jolloin varkausrikollisuus lisääntyi voimakkaasti. Vuosina 1930–1933 ei painottuminen ensikertaisiin ollut yhtä merkittävää.¹¹⁸ Toisaalta myöskään 1930-luvun lopun uusijoiden jonkin verran kasvanut osuus ei näy vastaavana kertaisuusien kasvuna.¹¹⁹ Useampikertaisten varkauksien suhteellinen väheneminen saattaa liittyä ehdonalaisen vapautumisen lisääntymiseen ja siten rangaistuksensa täydelleen kärsineiden lukumäärän vähenemiseen. Ehdonalaiseen vapauteen liitetyn koeajan pidentämisellä 1930-luvulla saattoi siten olla kertaisuutta vähentävä vaikutus.¹²⁰

Kysymykseen, missä määrin ensimmäisen erän varkausrikoksista tuomittujen aiemmat rangaistukset mahdollisesti ankaroittoivat heille tuomittua rangaistusta, palataan tutkimuksen II osassa.¹²¹

2.8.2.3 Aiempien tuomioiden lukumäärä

Lopuksi tarkastellaan vielä varkausrikoksista tuomittujen aikaisempien tuomioiden määrää. Oheinen kaavio (34) osoittaa, että kehitys on ollut kaksivaiheinen. Vuosisadan ensimmäisiä vuosia lukuun ottamatta kuritushuonerangaistukseen tuomittujen aikaisempien tuomioiden keskimääräinen lukumäärä pysytteli 2,5–3:n välillä vuoteen 1922 asti.

Vuodesta 1923 vuoteen 1933 aikaisempien tuomioiden lukumäärä on ollut hieman alhaisemmalla tasolla, keskimäärin 2–2,5 aikaisempaa tuomiota henkilöä kohti. Vasta aivan 1930-luvun loppupuolella aikaisempien tuomioiden lukumäärä taas nousee yli 2,5:n.

Mikäli aiempien tuomioiden lukumäärällä oli tuolloin rangaistuksia koventava vaikutus, olisi ajanjakso 1923–1933 merkinnyt tavallista lievempää uusimisen vaikutusta. Tähän kysymykseen palataan tutkimuksen II osassa.¹²²

¹¹⁸ Uusijoiden määrä on pysytellyt tarkastelujakson aikana suhteellisen vakaasti noin 60 %:n suuruisena lukuun ottamatta ajanjaksoa 1914–1920, jolloin varkausrikoksen uusijoiden määrä oli noin puolet, vuosina 1918 ja 1919 jopa vain 40 % kaikista tuomituista. Uusijoiden osuus oli jonkin verran tavallista vähäisempi myös vuosina 1932 ja 1933. Ensikertaisista oli siten joka toinen varkauden uusija (vrt. kaavio 20).

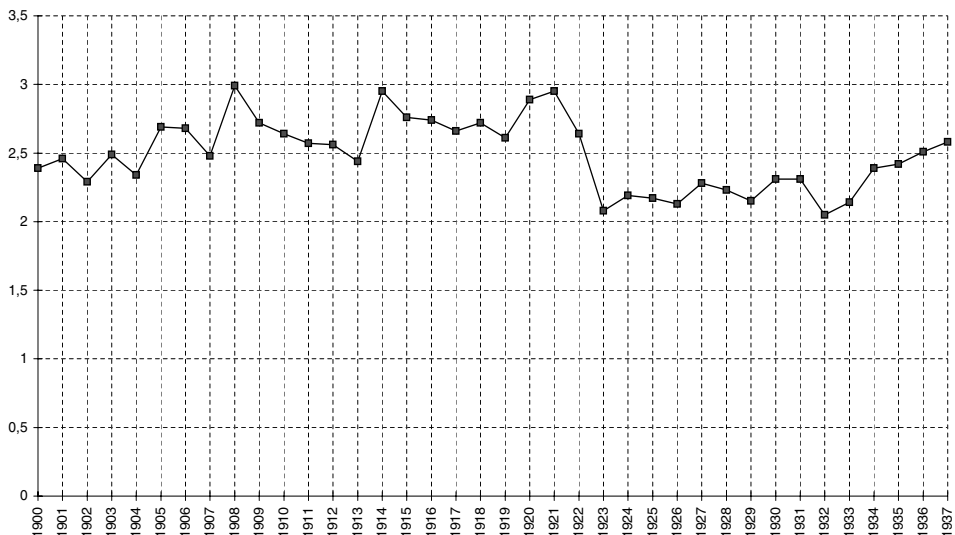
¹¹⁹ Vrt. kaavio 32.

¹²⁰ Tästä tarkemmin lainsäädännön kehitystä koskevassa luvussa 3.5.

¹²¹ Uusijoita oli ensimmäisen erän törkeästä varkaudesta tuomittujen joukossa noin 20 %.

¹²² Luvuista ei voi suoraan päätellä, kuinka monessa tapauksessa aiempi tuomio on vaikuttanut varkausrikosten uusimiskertaisuuden kasvuun.

Kaavio 34. Varkausrikoksista ja ryöstöstä 1. oikeusasteessa 1900–1937 tuomitut vastaavien rikosten uusijat, aiempia tuomioita keskimäärin.

Lähteet: SVT XXIII, oikeustoimi ja -tilasto 1900–1926, rikollisuus II 1927–1937. Ks. TAULUKKO 22 D.

2.8.3 Väkivaltarikoksista tuomitut

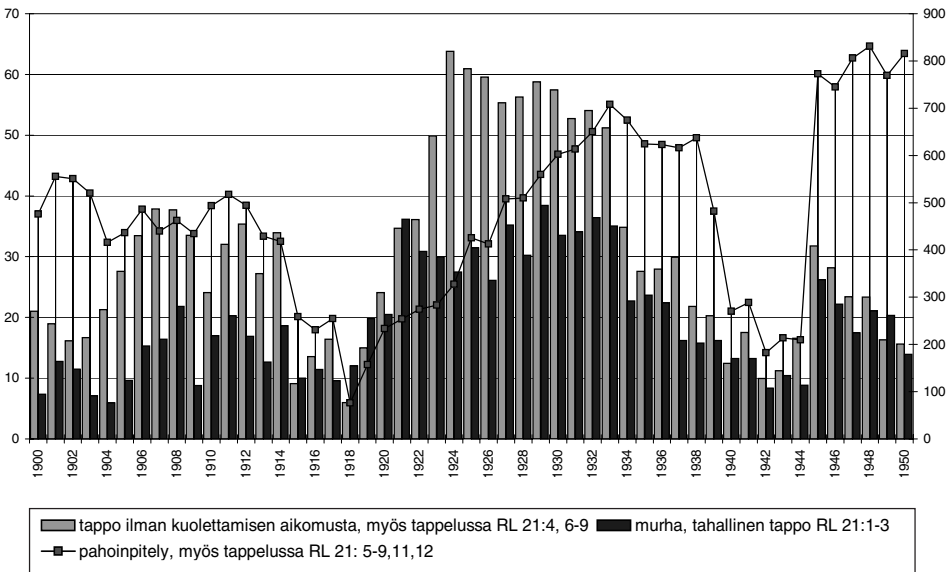
Seuraavasta kaaviosta (35) voidaan tarkemmin seurata väkivaltarikollisuudesta langetettujen tuomioiden lukumäärien kehitystä. Kaaviossa ei ole eroteltu tuomioita seuraamuksen laadun mukaan, mutta siitä voidaan tehdä myös kuritus-huonerangaistuksia koskevia päätelmiä. Kaavion perustana oleviin lukuihin sisältyvät myös sakkorangaistukseen johtavat tuomiot.

*Tahallisiin henkirikoksiin*liittyvät pitkät kuritushuonerangaistukset ajoittuivat vuosille 1920–1933, kun taas tuomioiden kokonaislukumäärää säätelevät *pahoinpitelyrikokset* lisääntyivät suhteellisesti hitaammin saavuttaen huippulukumäärät vuosien 1927–1939 aikana.¹²³ Väkivaltarikoksista tuomittiin yleisissä alioikeuksissa vähän rangaistuksia vuosien 1915–1919 ja toisen maailmansodan aikana.

¹²³ Tapot ja murhat eivät lisääntyneet 1920-luvun ensimmäisten vuosien jälkeen. Sen sijaan tapot ilman surmaamisen aikomusta lisääntyivät ja ne olivat lukuisimmillaan vuosina 1925–1935, jonka jälkeen ne vähenivät nopeasti. Myös murhat ja tapot vähenivät 1930-luvun jälkipuoliskolla tuntuvasti. Sen sijaan pahoinpitelyrikosten määrällinen huippu osui juuri 1930-luvun jälkipuoliskolle ja romahti vasta toisen maailmansodan ajaksi.

Tuomioiden kokonaismäärästä on selvästi ennustettavissa vankilassa olevien väkivaltarikoksista kuritushuoneeseen tuomittujen vankien määrän ja rakenteen kehitys¹²⁴. Ennustettavuus on parhain tahallisissa henkirikoksissa ja kuolemaan johtaneissa pahoinpitelyissä ja huonoin pahoinpitelyrikoksissa. Sekä tahallisista henkirikoksista että taposta ilman surmaamisen aikomusta seurasi säännönmukaisesti kuritushuonerangaistus, kun taas pahoinpitelyrikosten seuraamukset vaihtelivat sakon, vankeuden ja kuritushuonetuomion välillä.

Kaavio 35. Yleisissä alioikeuksissa väkivaltarikoksista tuomitut miljoonaa asukasta kohti vuosina 1900–1950.

Lähteet: *Honkasalo* 1960. Ks. TAULUKKO 15 A.

Kaaviossa kuvataan tahalliset henkirikokset pinoamattomina pinta-alakaavioina, joiden arvot on luettavissa vasemmanpuoleisesta arvoakselista. Pisteviivalla kuvattujen pahoinpitelytuomioiden lukumäärät taas näkyvät oikeanpuoleisesta arvoasteikosta.

Tahallisista henkirikoksista tuomitut pitkät rangaistukset näkyivät vankiluvussa siinä, että niihin syöllistyneiden ryhmä oli maailmansotien välisenä aikana vankiloissa suurempi kuin ilman tahallisuutta tapahtuneisiin surmaamisiin

¹²⁴ Ks. kaavio 21.

syyllystyneiden vankien ryhmä, vaikka viimeksi mainituista rikoksista tuomittiin ajoittain lähes kaksinkertainen määrä rangaistuksia.

Pahoinpitelyrikoksista tuomittujen määrä maailmansotien välisenä aikana ei edellytä, jos sitä vertaa vuosisadan alun kehitykseen, niin suurta kuritushuonevankimäärää kuin 1930-luvulla oli. Kuritushuonerangaistusta kärsivien pahoinpitelyrikosvankien määrä alkoi myös vähetä 1930-luvulla aikaisemmin kuin pahoinpitelyrikostuomioiden kokonaismäärä. Kehitys viittaa siihen, että pahoinpitelyrikosten rakenteessa olisi 1920-luvulla tapahtunut kehitystä törkeämpään suuntaan ja 1930-luvun jälkipuoliskolla lievempään suuntaan. Kehitys saattaa ainakin osittain selittyä myös rikosten ilmoitusaltiudessa tapahtuneilla muutoksilla.¹²⁵

Arvioiden tekeminen pahoinpitelyrikoksista tuomittujen kokonaismäärän ja ehdotonta vapausrangaistusta kärsivien vankien määrän välisestä suhteesta onkin tarpeetonta ilman tarkempia tietoja eri pahoinpitelyrikoslajien ja niistä tuomittujen rangaistusten kehityksestä.

Törkeiden väkivaltarikostuomioiden vähyys ja keskimäärin lyhyempien varkausrikosten runsaus ensimmäisen maailmansodan aikana toisaalta selittävät suurelta osin aiemmin osoitetun noina aikoina tapahtuneen pitkien kuritushuonerangaistusten suhteellisen osuuden vähenemisen kuritushuonetuomioissa.

Sen sijaan 1920-luvun alkupuolella, jolloin varkausrikostuomioiden määrä oli tavallista vähäisempi, törkeiden väkivaltarikostuomioiden määrä taas oli poikkeuksellisen suuri. Tämä selittää, kuten edellä jo on todettu, jossain määrin 1920-luvun alun korkeita rangaistusten keskipituuksia.

Törkeätä lievempien väkivaltarikosten määrä pysyi pitempään korkeana. Tämä saattaa olla pikemminkin heijastusta rikosilmoituserkkyiden kasvusta kuin lievien väkivaltarikosten suhteellisesta lisääntymisestä.¹²⁶

¹²⁵ Pahoinpitelyrikostuomioihin sisältyy enemmän sakko- ja vankeusrangaistuksia kuin kuritushuonetuomioita. Vähäisiä pahoinpitelyjä ei korkean väkivaltaisuuden vallitessa välttämättä ilmoitetta yhtä herkästi kuin vähäisemmän väkivallan kausina.

¹²⁶ Verkko on tutkimuksissaan havainnut, että henkirikoksista ja törkeistä väkivaltarikoksista tuomittujen määrä vähenee nopeasti kieltolain kumoamisen jälkeen vuodesta 1932. Sen sijaan lievemmät väkivaltarikokset näyttivät kasvavan selvästi pitempään ja lievemmat pahoinpitelyt lisääntyivät koko 1930-luvun ajan. Tämä ilmiö on hänen mukaansa osoitus siitä, että lievien väkivaltarikosten ilmoituserkkyys on rauhanomaisina kausina selvästi suurempi, vaikka rikosten määrä on laskussa. Ks. *Verkko* 1944 s. 94–131, erit. s. 129 ja 130.

2.8.4 Valtiorikoksista tuomitut 1918–1919

Valtiorikosoikeuksissa tuomittiin vuosina 1918–1919 rangaistuksiin lähes 68 000 punaista.¹²⁷ Heistä 555 tuomittiin kuolemanrangaistukseen, 211 sakko- rangaistukseen ja 274 vankeusrangaistukseen. Suurin osa tuomioista, vähän alle 67 000, oli eripituisia kuritushuonerangaistuksia. Tuomituista vapausrangaistuk- sista oli ehdollisia noin 40 000 eli noin 60 %. Noin 27 000 henkilöä tuomittiin kuitenkin ehdottomiin vapausrangaistuksiin, joista lähes kaikki olivat kuritus- huonerangaistuksia.¹²⁸

Yli 60 % tuomituista vapausrangaistuksista oli 1–3 vuotta kuritushuonetta. Näissä tapauksissa oli myös ehdollisen rangaistustuomion käyttö mahdollista, ja sitä käytettiinkin yli 88 %:ssa mainitun pituisista rangaistuksista.¹²⁹ Kaikista tuomituista kuritushuonerangaistuksista oli ehdollisia 47 %.

Kolmessa tapauksessa neljästä tuomio oli avunanto valtiopetokseen. Lopuis- takin tuomioista suurimmassa osassa sovellettiin valtiopetossäännöksiä. Maan- petostuomioita oli siten selvästi vähemmän.¹³⁰ Punaiset valtiorikoksista vapaus- rangaistukseen tuomitut näkyivät virallisessa vankiluvussa vasta vuonna 1920.

2.9 EHDOLLISEN RANGAISTUSTUOMION KÄYTTÖ VAPAUSTRANGAISTUSLAJEITTAIN – ERIKSEEN VARKAUDESTA VAPAUSTRANGAISTUKSEEN TUOMITUT

Seuraava kaavio (36) osoittaa ehdollisen rangaistustuomion käytön *varkaudesta* vankeuteen ja kuritushuoneeseen tuomittaessa.

¹²⁷ Valtiorikosoikeuksia oli 145. Ks. *SVT XXIII*, oikeustilasto, tutkimus 1918 vuoden valtiorikolli- sista, 1923. Valtiorikostuomioita koskevat tiedot on saatu pääosin Kekkosen teoksesta ”Laillisuu- den haaksirikko” ks. *Kekkonen* 1991 luku 2.3. ja liitetaulukot 1 ja 2. Vankimäärien kehityksestä vankileireillä, ks. *Paavolainen* 1974 s. 176–179.

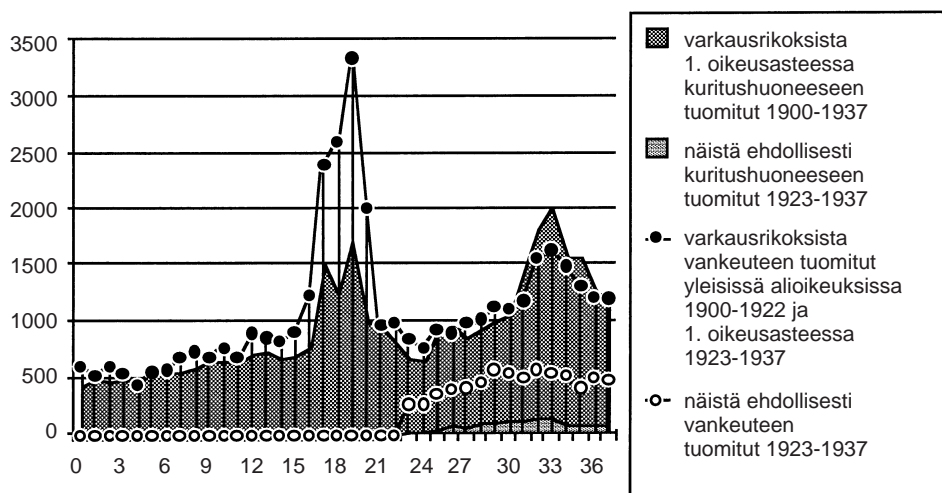
Vuoden 1905 ja 1906 murroksen vaikutuksesta kaksinkertaistuivat RL 16 luvun 1 ja 2 §:n nojalla tuomitut noin 600:sta yli 1 200:aan vuoteen 1908 mennessä. Samanaikaisesti mainittuihin säännöksiin syyllistyneiden vankilaan tulevien kuritushuonevankien määrä kasvoi muutamasta henkilöstä noin 100:aan, ks. *Tutkimus rikollisuuden syistä, KM 16/1931*.

¹²⁸ Vankileiri- ja muuta vangitsemisaikaa ei otettu huomioon. Ehdottomista kuritushuonerangai- stuksista kolmannes meni valtiorikosylioikeuteen. Näistä joka neljäs rangaistus lieveni.

¹²⁹ Muissa rikoksissa enimmäisraja ehdollisen rangaistustuomion käytölle oli 1 vuosi. Tästä tar- kemmin luvussa 3.

¹³⁰ Maanpetossäännöstä sovellettiin yksinään 1,3 % sekä yhdessä valtiopetoksen tai siviilirikoksen kanssa 8,8 %.

Kaavio 36. Ehdollisen rangaistustuomion käyttö varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomittaessa vapausrangaistuslajeittain 1900–1937; pääkaaviona pinoamaton pinta-alakaavio.

Lähteet: SVT XXIII, oikeustoimi ja -tilasto 1900–1926, rikollisuus II 1927–1937, ks. TAULUKKO 23 A.

Voidaan havaita, että ehdollisen kuritushuonerangaistuksen käyttö on melko vähäistä, kun taas varkaudesta vankeuteen tuomittaessa ehdollista rangaistustuomiota käytetään runsaasti. Tämä vastaa ehdollisen rangaistustuomion käytöstä edellä hahmoteltua yleiskuvaa.¹³¹ Perussyy ehdollisen kuritushuonetuomioiden vähyyteen on ehdolliselle tuomiolle soveltumattomien yli vuoden pituisten rangaistusten suuri osuus kuritushuonetuomioissa.

Lukuun ottamatta ensimmäisen maailmansodan aikaa ja 1930-luvun alkupuolta varkausrikoksista tuomittiin niukasti enemmän vankeusrangaistuksia kuin kuritushuonerangaistuksia. Ensimmäisen maailmansodan aikana käytettiin vankeutta selvästi kuritushuonetta tavallisemmin, kuritushuoneeseen taas tuomittiin 1930-luvulla hieman vankeutta useammin.¹³²

Ehdollisen rangaistustuomion käyttö vaikutti tilanteeseen siten, että varkaudesta vankeuteen tuomittuja tuli vankilaan 1920-luvun alkupuolelta lähtien selvästi vähemmän kuin kuritushuoneeseen tuomittuja. Ehdollisen rangaistustuomion käyttöönotto merkitsi selvää rangaistuskäytännön lievenemistä 1920-lu-

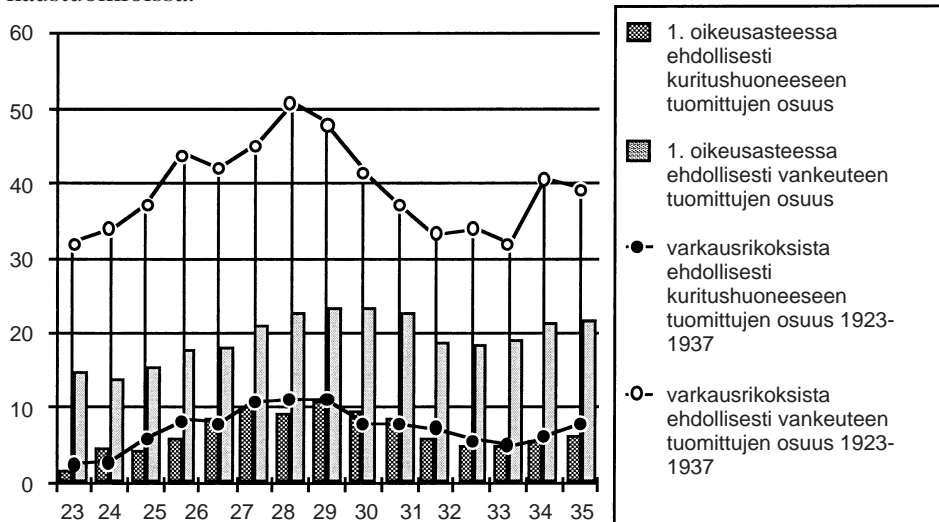
¹³¹ Vrt. luku 1.2.3.

¹³² Vankeusrangaistusten lukuisuus ensimmäisen maailmansodan aikana aiheutui pääasiassa tavalisten varkausrikosten lisääntymisestä näpistysten kustannuksella. Ks. luku 2.2.3.2.

vulla ehdottomien vankeusrangaistusten tuntuvan vähenemisen myötä. Ehdollisen rangaistustuomion käytön kasvun pysähtyminen 1930-luvun alkupuolella, samalla kun varkausrikostuomiot lisääntyivät voimakkaasti, merkitsi rangaistuskäytännön osittaista paluuta ankarammalle tasolle. Ehdollisen rangaistustuomion käyttöönoton seurauksena ehdottomien vapausrangaistusten keskinäinen suhde muuttui vankeusrangaistusten enemmyydestä kuritushuonepainotteiseksi.

Seuraavassa kaaviossa (37) verrataan ehdollisen rangaistustuomion käyttöä toisaalta kaikissa vapausrangaistustuomioissa ja toisaalta erityisesti varkausrikoksien yhteydessä.¹³³ Siitä voidaan havaita, että varkaudesta kuritushuoneeseen tuomittaessa ehdollisen tuomion käyttö noudatteli yleisiä keskiarvoja, kun taas varkausrikoksista vankeuteen tuomittaessa ehdollisen rangaistustuomion käyttö oli tuntuvasti runsaampaa kuin yleensä vankeustuomioiden yhteydessä. Kehityskaari oli molemmissa vapausrangaistustyyppilajeissa samankaltainen.¹³⁴ Tässäkin

Kaavio 37. Ehdollisen rangaistustuomion käyttö 1. oikeusasteessa vapausrangaistukseen tuomittaessa 1923–1937; vapausrangaistuslajeittain ja erikseen varkaustuomioissa.

Lähteet: SVT XXIII, oikeustoimi ja -tilasto 1900–1926, rikollisuus II 1927–1937, ks. TAULUKKO 23 B.

¹³³ Ehdollisen rangaistustuomion käyttöä eri vapausrangaistuslajien yhteydessä on tarkasteltu edellä karkeammin kaaviossa 8. Tarkennetusta kaaviosta 37 käy ilmi, että 1930-luvulla vähenivät myös ehdolliset vankeustuomiot.

¹³⁴ Ehdollisten vankeusrangaistusten osuus kaikista varkausrikoksista vankeuteen tuomituista oli vuonna 1923 noin kolmannes. Vuosikymmenen loppuun mennessä ehdollisen rangaistustuomion käyttö oli lisääntynyt niin, että joka toinen varkausrikoksista tuomittu vankeusrangaistus määrät-

kaaviossa ehdollisen kuritushuonetuomion käytön vähäisyys verrattuna ehdollisen vankeuden käyttöön kertoo ennen kaikkea yli vuoden pituisten rangaistusten suuresta osuudesta kuritushuonerangaistusten joukossa.

Oikeamman kuvan ehdollisen rangaistustuomion käytöstä saa, kun tarkastellaan sen osuutta *enintään yhden vuoden pituisista* vapausrangaistuksista.

Kaavio (38) kertoo, kuinka suuri osa kaikista tuomituista vapausrangaistuksista oli enintään yhden vuoden pituisia vapausrangaistuksia. Varkausrikoksista 1. oikeusasteessa 1920- ja 1930-luvulla tuomituista vankeusrangaistuksista oli noin 95 % ollut alle vuoden pituisia. Alle vuoden pituisia vankeusrangaistuksia käytettiin muissakin rikostyypeissä keskimäärin lähes yhtä runsaasti. Sen sijaan vastaavan pituisia kuritushuonerangaistuksia käytettiin varkausrikoksissa aluksi selvästi enemmän kuin kuritushuonerangaistuksissa yleensä – tosin ero supistui vain muutama prosenttiyksikköön 1930-luvun loppupuolella. Noin 40 % varkausrikoksista tuomituista kuritushuonerangaistuksista oli alle vuoden pituisia.

Tarkastelu osoittaa, että lyhytaikaisten rangaistusten osuus varkaustuomioissa oli pysytellyt hieman vakaampana kuin kaikissa tuomituissa vapausrangaistuksissa. Mikäli ehdollisen rangaistustuomion käyttö muuttuisi kiinteästi lyhytaikaisten vapausrangaistusten osuuden mukana, merkitsisi tämä mm. sitä, että ehdollisen rangaistustuomion käytön varkausrikoksissa olisi pitänyt pysytellä suhteellisen vakaana. Näinhän ei ollut käynyt.

Ehdollisen rangaistustuomion runsas käyttö varkaudesta vankeuteen tuomittaessa ei ratkaisevasti selity sillä, että muissa vankeustuomioissa olisi paljon enemmän yli vuoden pituisia rangaistuksia.¹³⁵

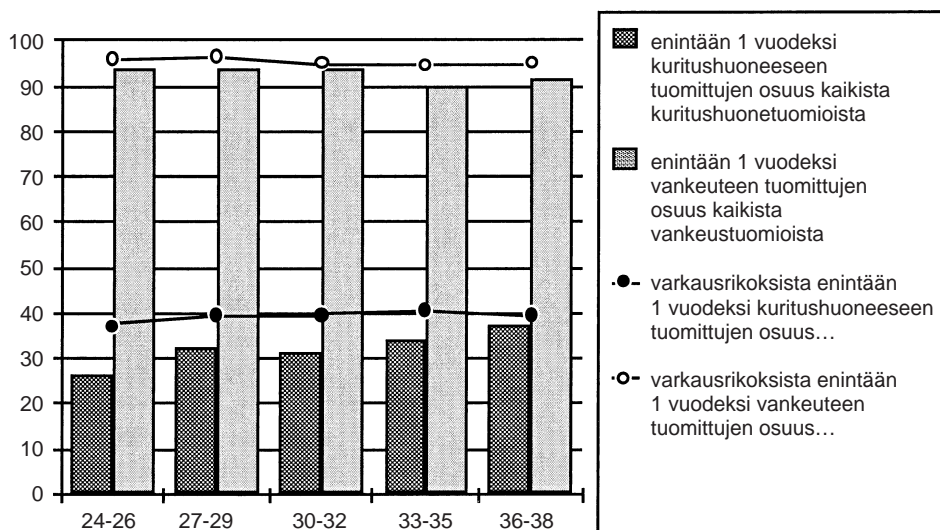
Enintään yhden vuoden pituiset vapausrangaistukset käsittävästä kaaviosta (39) saadaan vahvistus sille, että varkausrikoksista tuomitut vankeusrangaistukset olivat tavallista useammin ehdollisia. Tärkein havainto on kuitenkin se, että ehdollisen rangaistustuomion käyttö kuritushuonerangaistusten yhteydessä ei eronnut olennaisesti ehdollisen vankeusrangaistuksen keskimääräisestä käytös-

tiin ehdolliseksi. Kolmekymmenluvun alkupuolella ehdollisen rangaistuksen käyttö taas väheni vuosikymmenen puoliväliin mennessä vuoden 1923 tasolle. Vuoteen 1937 mennessä ehdollisen rangaistuksen käyttö oli taas kohonnut 40 %:iin.

Kuritushuonerangaistuksissa ehdollisen rangaistustuomion käyttö oli huomattavasti alhaisemalla tasolla. Alimmillaan vuonna 1923 oli ehdollisen rangaistustuomion osuus varkaudesta tuomituista kuritushuonerangaistuksista vain muutama prosentti ja enimmillään 1929 ja 1930 hieman yli 10 %.

¹³⁵ Ero näyttää aiheutuneen ennen kaikkea ehdollisen vankeustuomion käytön lisääntymisestä muissa kuin varkausrikoksissa. Tähän on ainakin osittain syynä sotilasrikoksista vankeuteen tuomittujen määrän väheneminen. Näissä vankeustuomioissahan ei ehdollista tuomiota voinut käyttää. Tämä selittäisi myös sen, että ehdollisen vankeusrangaistuksen kehityskulku on tasaisempaa kuin kaikkien vankeusrangaistusten.

Kaavio 38. Enintään yhden vuoden pituisten vapausrangaistusten osuus kaikista vapausrangaistuksista 1. oikeusasteessa 1923–1938; vapausrangaistuslajeittain ja erikseen varkaudesta tuomitut.

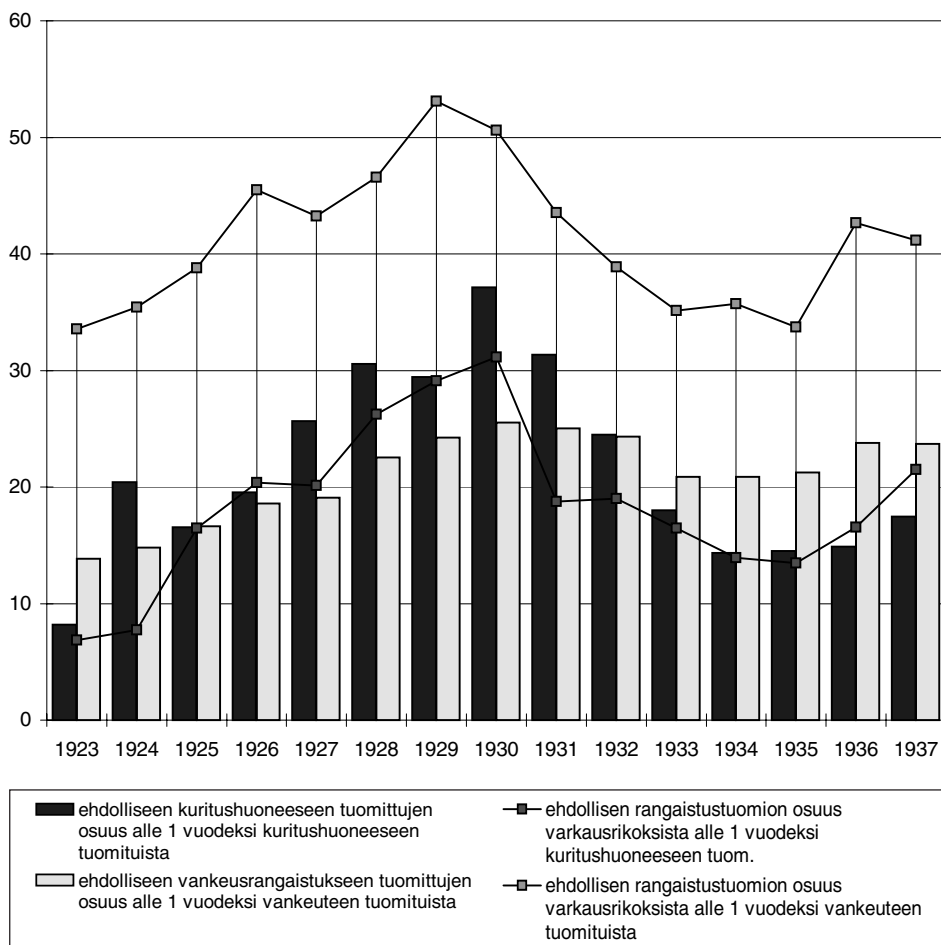
Lähteet: SVT XXIII, oikeustilasto 1924–1926, rikollisuus II 1927–1938. Ks. TAULUKKO 24 A.

tä. Rangaistuslajilla ei siten näytä olleen mainittavaa merkitystä ehdollisen rangaistuksen käytössä.

Aineistossa ei ole mukana tasan vuoden pituisia ehdottomia vapausrangaistuksia, koska ne eivät olleet erotettavissa pitempiäaikaisista rangaistuksista. Ehdolliset rangaistustuomiot sen sijaan ovat kaikki mukana, koska niistä taas ei voi erottaa erikseen vuoden pituisia ehdollisia rangaistuksia. Ehdollisen rangaistustuomion käyttö vuoden pituisissa rangaistuksissa on ilmeisesti ollut hyvin vähäistä. Näistä on tilastotietoja vain vuosilta 1936 ja 1937, jolloin ehdollisia vuoden pituisia kuritushuonerangaistuksia oli 2 vuonna 1936 ja 7 vuonna 1937. Vastaavat luvut ehdollisissa vankeusrangaistuksissa olivat 7 ja 9. Toisaalta taas on todennäköistä, että kaaviosta puuttuvia vuoden pituisia ehdottomia vapausrangaistuksia on suhteellisesti enemmän. Kaavio 39 osoittaa siten jonkin verran liian suurta ehdollisen rangaistustuomion osuutta. Ero on kuritushuonerangaistuksissa kuitenkin enintään muutaman prosenttiyksikön luokkaa, vankeusrangaistuksissa vielä vähäisempi.

Ehdollisia kuritushuonerangaistuksia käytettiin 1920-luvulla jopa runsaammin kuin ehdollisia vankeusrangaistuksia. Ehdollisen rangaistustuomion käytön väheneminen 1930-luvun alkupuolella oli kuritushuonerangaistuksissa tuntuvampaa kuin vankeusrangaistuksissa.¹³⁶

Kaavio 39. Ehdollisen rangaistuksen käyttö 1. oikeusasteessa ja erikseen varkausrikoksissa.

Lähteet: *SVT XXIII*, oikeustilasto 1923–1926, rikollisuus II 1927–1937. Ks. TAULUKKO 24 B.

¹³⁶ Ehdollisen rangaistustuomion käyttö enintään vuoden pituisissa vankeusrangaistuksissa ei juurikaan eroa aiemmasta kaikkia vankeusrangaistuksia kuvaavasta käyrästä (kaavio 37), koska yli 90 % vankeusrangaistuksista oli enintään vuoden pituisia.

Tarkastelun keskeinen tulos ehdollisen rangaistustuomion käytön kehityksestä sen ensimmäisinä vuosikymmeninä on, että ehdollisen tuomion käyttö lisääntyi 1920-luvulla melko nopeasti, väheni 1930-luvun alkupuolella jyrkästi, mutta kääntyi vuodesta 1935 taas uuteen kasvuun.

Ehdollisen rangaistustuomion runsas käyttö varkausrikoksissa selittyy sillä, että varkausrikoksissa tuomittujen joukossa oli 15–17-vuotiaana rikoksensa tehneiden osuus kolminkertainen verrattuna vastaavan ikäisten osuuteen väkivaltarikoksista tuomituista.¹³⁷

Ehdollisen rangaistustuomion käytön vaihtelu enintään yhden vuoden pituisissa vapausrangaistuksissa ei kerro, missä määrin rangaistusten pituudet ovat muuttuneet, sillä sekä vankeus- että kuritushuonerangaistusten keskipituuksien kehitys ei noudattanut ehdollisen rangaistustuomion käytön muutoksia.¹³⁸ Varkausrikoksista tuomitut vankeusrangaistukset eivät myöskään olleet keskimääräisiä vankeusrangaistuksia tuntuvasti lyhyempiä¹³⁹

Ehdollisen kuritushuonetuomion käytön väheneminen 1930-luvun alkupuolella siitä huolimatta, että kuritushuonetuomiot samanaikaisesti lisääntyivät painopisteen ollessa vuosina 1933–1935 lievästi lyhytaikaisissa tuomioissa, oli sitten mitä ilmeisimmin osoitus ehdollisen rangaistustuomion käytön ankaroitumisesta.

Merkillepantavaa on, että vankeusrangaistuksissa käytettiin ehdollista rangaistustuomiota enemmän kuin kuritushuonetta eräin poikkeuksin vasta vuodesta 1933 lähtien. Näin siitä huolimatta, että alle vuoden pituiset vankeusrangaistukset olivat keskimäärin lyhyempiä kuin alle vuoden pituiset kuritushuonerangaistukset.¹⁴⁰

Ehdollisen kuritushuonerangaistuksen käyttö alle vuoden pituisissa rangaistuksissa kohosi 1920-luvun alun alle 10 %:sta lähes 40 %:iin vuoteen 1930 mennessä. Varkausrikoksissa ehdollisen kuritushuonerangaistuksen käyttö oli yleensä hiukan vähäisempää. Ehdollisen kuritushuonerangaistuksen käyttö väheni 1930-luvun puoliväliin mennessä noin 14 %:iin, jonka jälkeen se kääntyi taas nousuun. Varkausrikoksissa ehdollisen rangaistustuomion 1930-luvun jälkipuoliskon nousu oli keskimääräistä jyrkempää.

¹³⁷ Varkausrikoksiin syyllistyneiden nuorten määrä oli 290–370 (10–18 %) vuosina 1925–1933, kun taas väkivaltarikoksiin syyllistyneiden joukossa heitä oli samanaikaisesti ainoastaan 45–75 (3–6 %).

¹³⁸ Ks. luku 1.3.2. Edellä on myös todettu kaikkien vankeustuomioiden ja vankilaan rangaistusta kärsimään tulleille tuomittujen rangaistusten keskipituuksien eroavan toisistaan vain hieman (kaavio 11). Ero oli selvän 1930-luvun alkupuolella, mikä viittaisi siihen, että ehdollista rangaistustuomiota olisi tuolloin käytetty keskimäärin lyhytaikaisemmissa tuomioissa kuin muulloin.

¹³⁹ Ks. luku 2.2.

¹⁴⁰ Tämä päätelmä on tehtävissä siitä, että kuritushuonerangaistuksen minimi oli 6 kk ja vankeusrangaistuksen 14 vrk. Tosin muutokset sotarikoksista vankeuteen tuomittujen määrissä vaikuttivat osaltaan ehdollisten vankeustuomioiden kokonaislukuihin. Nämä vankeustuomiot olivat tavallista lyhyempiä eikä niihin sovellettu ehdollista rangaistustuomiota.

Tietoa ehdollisen rangaistustuomion käytöstä tarkennetaan vielä myöhemmin tutkimuksen II osassa.¹⁴¹ Ehdollisen rangaistustuomion käytön kehitystä selittäviä tekijöitä haetaan lähinnä seuraavissa luvuissa.

2.10 YHTEENVETO

2.10.1 Kehityksen yleispiirteet

Vankirakenteen tarkastelu tuomittujen rikoslajien ja vankien rikostaustan näkökulmasta osoitti, että varkausrikokset olivat tavallisin syy vankilassaololle. Varkausrikoksista tuomittujen vahva asema perustui etupäässä siihen, että he muodostivat lähes koko tarkastelujakson ajan suurimman ryhmän kuritushuonevankeista. Nämä taas puolestaan olivat koko tarkastelujakson ajan selvästi suurin vankiryhmä.

Muista rikoksista vastaavana aikana tuomittujen vankien osuus oli tuona aikana suhteellisen pieni, jollei väkivaltarikoksista tuomittuja tarkastella omana ryhmänään. Väkivaltarikoksista kuritushuoneeseen tuomittuja oli maailmansotien välisenä aikana vankiloissa ajoittain lähes yhtä paljon tai jopa niukasti enemmän kuin varkausrikoksista kuritushuoneeseen tuomittuja. Valtiorikosvangit olivat lyhytaikaisesti myös suurin kuritushuonevankiryhmä kansalais sodan jälkeisinä vuosina.

Vaikka kuritushuonerangaistusta kärsivät varkausrikos- ja väkivaltarikosvangit muodostivatkin vankiluvun perustan, vankiluvussa tapahtuneiden muutosten syynä saattoivat olla myös muissa, muun rikostaustan omaavissa vankiryhmissä tapahtuneet muutokset. Varkaus- ja väkivaltarikosvankien ohella vankiloissa oli myös paljon väkijuomarikoksista tuomittuja ja etenkin kriisiaikoina myös valtiirikosvankeja. Pienemmissäkin vankiryhmissä kuten vankeus- ja tutkintavankien ryhmissä varkausrikosvankien osuus oli myös merkittävä, joskaan ei yhtä suuri kuin kuritushuonevankien ryhmässä.

Tuomioistuinten rikostuomiot ennustivat melko hyvin rangaistusvankien ja näiden taustarikosten määrän ja siten myös vankiluvun kehityksen. Muutokset tuomioistuimissa tuomittujen lukumäärissä näkyivät yleensä samana vuonna tai vuoden viiveellä vankiluvussa. Koska eri rikostyypeistä tuomittavat keskimää-

Poikkeuksena ehdollisten rangaistustuomioiden kovenemisesta olivat kyyditsijöitä koskevat jutut, joista 81 % oli ehdollisia. Ehdottomista tuomioista yli 2/3 annettiin lain kovennuksen jälkeen. Poliittiset motiivit katsottiin lieventäväksi asianhaaraksi. Tätä arvosteli prof. R. A. Wrede, ks. *Siltala* 1985 s. 427 ja 428

¹⁴¹ Ks. osa II, luku 4.2.4.

räisrangaistukset vaihtelivat, eivät eri rikostyyppettä koskevien tuomioiden lukumäärät näkyneet samassa suhteessa vankiluvussa. Sen sijaan ne ilmenivät yleensä samassa suhteessa vankilaan vuoden aikana tulleiden määrissä.

Varkausrikoksista tuomittujen kuritushuonevankien keskimääräiset laitoksesaoloajat olivat tuntuvasti kuritushuonevankien keskimääräisiä laitoksesaoloaikoja lyhyempiä 1920-luvun puoliväliin asti lukuun ottamatta vuosia 1918 ja 1919. Mainittu pituusero oli selvästi pienempi 1920-luvun loppupuolella ja 1930-luvulla aivan sen viimeisiä vuosia lukuun ottamatta. Sen sijaan vankeusrangaistusta kärsivät varkausrikosvangit viipyivät vankiloissa keskimäärin 1–2 kuukautta muita vankeusvankeja kauemmin.

Ehdollinen rangaistustuomio näyttää leikanneen tasaisesti enintään vuoden pituisia vankeus- ja kuritushuonetuomioita maailmansotien välisenä aikana. Koska kuritushuonerangaistuksista vain kolmannes oli alle vuoden pituisia, ei ehdollisen rangaistustuomion käytössä tapahtuneilla muutoksilla ollut samantilaista merkitystä kuritushuonerangaistuksissa kuin vankeusrangaistuksissa, joista yli 90 % oli mainitun pituisia. Ehdollista rangaistustuomiota käytettiin varkausrikoksista vankeuteen tuomittaessa selvästi keskimääräistä useammin.

2.10.2 Kehityksen analysointia

Varkausrikosten asema oli vahvimmillaan vuosisadan alkupuolella, jolloin kuritushuonevankienkin osuus vankiluvusta oli suurimmillaan eli noin 50–60 %. Varkausrikosten osuus kuritushuonevangeista oli samoin 50–60 %. Vankiluku kasvoi melko tasaisesti vuosisadan alusta ensimmäiseen maailmansotaan.¹⁴²

Vuosina 1918–1922 oli kansalaissodassa hävinneiden valtiorikoksista tuomittujen kuritushuonevankien ryhmä suurin vankiryhmä huolimatta varkausrikosvankien osittain samanaikaisesta lisääntymisestä. Vankeusvankien ryhmä vahvistui myös ensimmäisen maailmansodan aikana aluksi sota-ajan poikkeussään-
nöksiä rikkoneilla eli lähinnä juopumus- ja väkijuomarikoksista tuomituilla ja myöhemmin varkausrikoksista tuomituilla.

Jos valtiorikostuomioita ei oteta huomioon, kuritushuonetuomiot ja laitoksesaoloajat olivat lyhyitä vuosina 1917–1919. Tähän oli useita syitä. Tärkein näistä oli väkivaltarikoksista tuomittujen osuuden tuntuva pieneneminen samanaikaisesti kun varkausrikokset, joiden rangaistukset olivat keskimäärin edellisiä lyhyempiä, voimakkaasti lisääntyivät ja lyhenivät. Varkausrikosten lisääntymisen painottui ensikertaisiin varkauksiin. Tosin vankeustuomiot lisääntyivät var-

¹⁴² Kuritushuonevankien ja muiden vankiryhmien suhteelliset osuudet eivät kuitenkaan näytä muuttuneen, mikä viittaa muutosten tapahtuneen useammassa eri vankiryhmässä samanaikaisesti.

kausrikoksissa eniten, sillä varkausrikostuomioiden kasvu 1917–1920 painottui yksinkertaisten varkauksien ja samalla vankeusrangaistusten lisääntymiseen näpistysten kustannuksella, kun taas 1930-luvun alkupuolen kasvu oli tasaisempaa näpistyksen, yksinkertaisen varkauden ja törkeän varkauden kasvua.

Kuritushuonevankien laitoksessaoloaikojen yli kaksinkertaistuminen vuodesta 1917 (n. 12 kk) vuoteen 1921 (n. 27 kk) oli seurausta ensinnäkin väkivaltarikoksista ja niissä erityisesti henkirikoksista tuomittujen vankien lukumäärän nopeasta kasvusta kansalaissodan jälkeen. Toiseksi ja kenties kaikkein merkittävämmiin kehitykseen vaikutti se, että vuodesta 1920 alkaen pitkäaikaista kuritus- huonerangaistusta kärsivät punavangit laskettiin mukaan vankilukuun. Kolmanneksi tähän vaikutti varkausrikoksista tuomittujen väheneminen, joka painottui ensi erän törkeistä varkauksista tuomittuihin. Varkausrikostuomiot olivat pitkiä ilmeisesti myös sen vuoksi, että niihin oli todennäköisesti yhdistetty valtiollisista rikoksista aiemmin tuomittuja pitkäaikaisia kuritushuonerangaistuksia.

Laitoksessaoloajat lyhenivät vähitellen 1920-luvulla valtiorikoksista tuomittujen suhteellisen osuuden pienentyessä ja väkivaltarikoksista tuomittujen kasvun painoutuessa yhä enemmän lievemmistä väkivallan lajeista tuomittuihin.

Maailmansotien välisenä aikana varkausrikosvankien osuus kaikista rangaistusvangeista oli 30–50 %. Varkausrikosvankien määrä oli suurimmillaan samoihin aikoihin kuin kuritushuonevankienkin lukumäärä. Varkausrikosvankien määrän terävimmät huiput, jotka nousivat yli 2 000 vangin, osuivat vuosille 1920 ja 1934. Myös väkivaltarikosvankien ryhmä oli suurimmillaan noin 2 000 vangin suuruinen vuosina 1931–1935. Varkaus- ja väkivaltarikoksista tuomittujen nopea väheneminen vankiloissa 1930-luvun puolivälistä alkaen aiheutti vankiluvun melko jyrkän vähenemisen.

Tämän kehityksen taustalla sakkovangit, jotka olivat pääasiassa juopumus- ja väkijuomarikoksiin syyllistyneitä, lisääntyivät vankilukua kohottavasti 1920-luvun puolivälistä alkaen. Sakkovankien ja etenkin juopumuksesta tuomittujen osuus väheni jyrkästi vuonna 1929 jälkeen, vaikka vankilaan tulevien sakkovankien määrä oli suurimmillaan 1931. Vankeusvankiryhmän kehitystä 1920-luvulla hallitsivat melko tasaisesti varkaus-, väkivalta-, sotilas- ja väkijuomarikoksista tuomitut. Väkijuomarikoksista tuomitut kohosivat suurimmaksi vankeus- ja sakkovankiryhmäksi 1930-luvulla. Ryhmän ”muut vangit” nousu 1930-luvun loppupuolella selittyy väkijuomarikoksista tuomittujen määräämisellä yleiseen työhön vuodesta 1934 lähtien.

Ehdollisen rangaistustuomion käytön kehityskaari oli samankaltainen eri rikostyypeissä. Ensin sen käyttö lisääntyi 1920-luvulla, väheni sitten 1930-luvun alkupuolella ja alkoi taas lisääntyä 1930-luvun loppupuolella. Ehdollisen rangaistustuomion käytön runsaus vankeuteen verrattuna erityisesti varkaudesta tuomittaessa merkitsi kuritushuonevankien suhteellisen osuuden vahvistumista vankiloissa ja siten rangaistustason näennäistä kovenemistä maailmansotien vä-

lisenä aikana. Ehdollinen rangaistustuomio leikkasi osan lyhyistä vapausrangaistuksista pois ja vaikutti siten ehdottomien vapausrangaistusten keskipituuksia lisäävästi.

Vankeusrangaistusten keskipituuksien nouseva kehitys 1920- ja 1930-luvulla selittyy pitkälti sillä, että sotilasrikoksista lyhytaikaisiin vapausrangaistuksiin tuomittujen osuus vankeusvangeissa väheni tuntuvasti. Samanaikaisesti väkijuomarikoksista huomattavasti pitempiaikaisiin rangaistuksiin tuomittujen osuus kasvoi osittain myös varkaus- ja väkivaltarikoksista tuomittujenkin kustannuksella.

Osasyynä siihen, että sotilasrikoksista tuomittujen keskimääräisten rangaistusaikojen lyhyys korostui, oli ilmeisesti ehdollisen rangaistustuomion käyttöönotolla. Ehdollinen rangaistustuomio leikkasi lyhytaikaisia vapausrangaistuksia, mutta sitä ei saanut käyttää sotilasrikoksiin. Vankeusrangaistusten keskipituudet alkoivat 1930-luvun puolivälin jälkeen lyheta. Tämä selittyy osittain sillä, että mainittujen rikoslajien osuuksien kehityksessä tapahtui käänne niiden rikostyyppien hyväksi, joista oli tuomittu keskimääräistä lyhyempiä rangaistuksia. Kehitykseen saattaa löytyä myös muita selityksiä kuten lainsäädännön muutokset.

Vankeusvankien laitoksessaoloaikojen nopeaa lyhenemistä 1930-luvun taitteessa ei voida selittää vankien taustarikosten rakenteessa tapahtuneilla muutoksilla. Sen sijaan verrattaessa vankilaan tulevien vankien rikostyyppisiä ja vankeusvankien laitoksessaoloaikojen kehitystä näyttää vuoden 1918 korkea keskipituus selittyvän sillä, että sotilasrikoksista lyhytaikaisiin vankeusrangaistuksiin tuomittujen määrä oli tuolloin pienimmillään noin 12 %, kun taas vuonna 1919 niiden osuus, samoin kuin sota-ajan poikkeussääntöjen nojalla tuomittujen osuus vankeutta kärsimään tulevista vuonna 1917, oli yli 30 %.

2.10.3 Muutosten perusselittäjä

Eri rangaistuslajien käytön ja vankiluvun suurten muutosten keskeiseksi selitykseksi voidaan edellä todetun perusteella nostaa tietyistä rikostyypeistä annettujen tuomioiden määrälliset, muihin rikosryhmiin nähden suhteellisen voimakkaat muutokset. Nämä selittävät suurelta osin eri rangaistuslajien käytön ja vankiluvun muutokset sekä rangaistusten ja laitoksessaoloaikojen pituuden vaihtelut. Kysymys on siten ennen kaikkea tuomittavaksi tulevien rikosten rakenteessa tapahtuvien muutosten määräävyydestä. Rangaistusten määräämisessä tapahtuneiden muutosten merkitys näyttää jäävän toissijaiseksi, joskin niiden merkitys selviää tarkemmin vasta tutkimuksen toisessa osassa.

Esimerkiksi ehdollisen rangaistustuomion käytön lisääntyminen tiettyinä ajanjaksona oli ennen kaikkea seurausta niiden rikostyyppien suhteellisesta lisääntymisestä, joissa ehdollisen rangaistuksen käyttö oli tavallista.

Mainittua perusselitystä täydentää sääntö, jonka mukaan rikollisuuden määrien voimakkaat muutokset painottuvat yleensä rangaistustuomioissa lyhyisiin

rangaistuksiin. Varkausrikollisuuden ja varkausrikostuomioiden kasvu aiheuttaa siten varkaustuomioiden keskipituuksien lyhenemistä ja tuomioiden väheneminen keskipituuksien kasvua. Varkausrikollisuuden lisääntyminen näyttää painottuvan ensikertaisten ja nuorten osuuden lisääntymiseen. Tämä selittää myös tuomioiden keskipituuden lyhenemisen. On myös ilmeistä, että tuomioiden lyheneminen rikostuomioiden lisääntyessä on voimakkaampaa sellaisissa rikoksissa, kuten varkausrikoksissa, joissa rikoksen uusiminen portaittain ankaroittaa rangaistusta.¹⁴³

Ehdollisen rangaistustuomion käytön lisääntyminen jossain määrin jarruttaa ehdottomien vapausrangaistusten keskipituuksien lyhenemistä tai estää sen. Muutosten painottuminen lyhytaikaisiin rangaistuksiin voi kuitenkin voimakkuudeltaan vaihdella. Esimerkiksi varkausrikosten lisääntyminen 1930-luvulla painottui melko vähän lyhytaikaisiin vapausrangaistuksiin, minkä vuoksi keskipituudet eivät paljon lyhentyneet. Vuosien 1917–1919 lisääntymisen yhteydessä tilanne oli toinen.

Laitoksessaoloaikojen kasvu voi siten usein olla merkki rangaistustuomioiden vähenemisestä ja niiden lyheneminen osoitus tuomioiden lisääntymisestä. Muutosten voimakkuuden määrää taustalla olevien rikoslajien keskinäisten suhteiden vaihtelut.

Rikostyyppitasolla tulisi siten arvioida muutoksen suunta, eli mikä rikostyyppi on lisääntymässä tai vähentymässä. Tämän perusteella usein tiedämme rangaistuslajit ja -pituudet. Rikostyyppitason tarkastelu auttaa siten ymmärtämään monia muutoksia hieman entistä paremmin.

Esitetty tarkastelutapa ei kuitenkaan paljasta kaikkia muutoksia kuten esimerkiksi samanaikaisia eri suuntiin vaikuttaneita tekijöitä. Tähän mennessä tarkastelussa olevien tilastotekijöiden avulla ei myöskään vielä voida vastata kysymykseen, miksi erityyppisistä rikoksista tuomittujen henkilöiden lukumäärät historian kuluessa muuttuivat edellä kerrotulla tavalla. Kaikkia rangaistusten käytössä tapahtuneita muutoksia ei myöskään voida selittää taustalla olevassa rikollisuudessa tapahtuneilla muutoksilla.

Esimerkiksi ehdollisen rangaistustuomion käytössä näyttää tosiasiasakin tapahtuneen muutoksia siten, että sen käyttö lisääntyi 1920-luvun aikana tapauksissa, joissa sitä ennen ei olisi ehdollista rangaistusta käytetty. Samoin ehdollisen rangaistustuomion käyttö väheni 1930-luvun alkupuoliskolla syistä, jotka eivät

¹⁴³ Ks. myös osa II, luku 2.4.1.

selviä edellä tehdyllä tilastotarkastelulla. Eräät vankiluvun tai vankirakenteen ja tuomioistuinten tuomitsemiskäytännössä tapahtuneet muutokset ovat vielä jääneet ratkaisematta. Selvittämättä on esimerkiksi se, miksi ehdollisen vankeusrangaistuksen käyttö näyttää olleen tavallisempaa varkausrikoksissa. Tähän kysymykseen saataneen vastaus viimeistään tutkimuksen toisessa osassa, jossa tullaan tarkastelemaan varkaustuomioiden jakautumista pituuslohkojen mukaan.

Seuraavaksi etsitään selityksiä muutoksiin rikoslainsäädännöstä.

3 Rikoslainsäädäntö muutosten selittäjänä

Rikoslainsäädännön yhteydet vankiluvun kehitykseen ovat usein niin välittömiä, ettei voi olla epäilystä vaikutuksen suunnasta. Pelkästään tämä seikka on riittävä syy lainsäädännön muutosten paikantamiselle ja sisällön selvittämiseksi. Monesti voi kuitenkin olla vaikeata täsmällisesti määritellä lainsäädännön vaikutusta muun muassa sen vuoksi, että vankilukuun on yleensä samanaikaisesti kohdistumassa useita eri suuntiin vaikuttavia tekijöitä.

Päähuomio lainsäädännön tarkastelussa on niissä ajankohdissa, joissa vankiluvun kehityksessä on tapahtunut huomattavia muutoksia. Tarkastelun periodisointi on tämän vuoksi tehty vankiluvun edellä johdannossa määriteltyjen muutosten mukaisissa ajanjaksoissa. Periodeja on viisi: vuodet 1880–1915, 1916–1922, 1923–1929, 1930–1935 ja 1936–1939.

Aluksi kuvataan vuoden 1889 rikoslakia, joka oli ehtinyt olla kuusi vuotta voimassa ennen vuosisadan vaihtumista.¹⁴⁴ Tarkastelun kohteena ovat lähinnä vapausrangaistuksia ja niiden määräämistä koskevat säännökset. Vankien osalta seurataan ennen kaikkea kuritushuonevankien kehityksessä ja eri vankiryhmien rikostaustassa tapahtuneita muutoksia. Näiden yhteyksiä lainsäädännössä tapahtuneisiin muutoksiin selvitetään. Mainituista seikoista on lyhyt tiivistelmä kutakin periodia koskevan luvun alussa.¹⁴⁵

3.1 VUODEN 1889 RIKOSLAKI

Vuoden 1889 *rikoslaki* (19.12.1889/39) tuli voimaan 21.4.1894 ja oli lähes alkuperäisessä muodossaan vuosisadan vaihtuessa. Seuraavassa tehdään aluksi selkoa niistä rikoslain säännöksistä, jotka loivat perustan vapausrangaistuksen käytölle ja jotka olivat merkittäviä vankiluvun kannalta.

¹⁴⁴ Rikoslakiuudistuksen varhaisista vaiheista, ks. *Blomstedt* 1964 s. 421 ss. Rikoslainsäädännön historiasta, ks. *Lahti* 1977, *Heinonen* 1974 ja *Rikosoikeuskomitea* 1976 s. 13–19 sekä *Hannula* 1981. Rikoslain taustalla olevaa rangaistusideologiaa tarkastellaan jäljempänä (osa I) luvussa 4.2.

¹⁴⁵ Varkausrikoksia koskevien keskeisten rangaistussäännösten valmisteluvaiheista ks. osa II, luku 1.1.3. Eräitä varkausrikollisuuden kannalta keskeisiä kehityspiirteitä tarkastellaan myös jäljempänä Helsingin osalta (osa II, luku 1.4).

Tärkeintä rikoslaissa oli aikaisempaan nähden vapausrangaistusten muotoilu entistä useampien rikosten seuraamukseksi.¹⁴⁶ Rikoslaki toi vapausrangaistukset entisten ruumiin-, karkoitus- ja häpeärangaistusten tilalle keskeisiksi rikosten seuraamuksiksi. Myös kuolemanrangaistuksella uhattujen tekojen määrä supistettiin vähäiseksi. Eräissä väkivaltarikoksissa oli otettu käyttöön vapausrangaistuksia jo vuoden 1870 alusta voimaan tulleilla asetuksilla (27 ja 28/66), mikä käytännössä oli merkinnyt vapausrangaistusten laajemman käytön alkua Suomessa.¹⁴⁷

Siihen asti käytetyn leutoimisen, tuomioiden lievenemisen ylimmissä oikeusasteissa, teki tarpeettomaksi vapausrangaistusten pituuksien porrastaminen maksimi- ja minimirajoilla. Siirtyminen absoluuttisesti määräytyvistä rangaistuksista relatiivisesti määräytyviin rangaistuksiin lisäsi tuomioistuinten harkintavaltaa.¹⁴⁸

Rikoslain tuomista yksittäisiä rikoksia koskevista muutoksista vankiluvun kannalta merkittävimpiä oli ensinnäkin ensi kertaa törkeään varkauteen syyllistyneitä koskeva muutos. Aiemman sakon ja ruumiinrangaistuksen tai sen käytännössä korvanneen lyhytaikaisen vesileipärangaistuksen sijasta heidät tuomittiin nyt vähintään kuuden kuukauden pituisiin kuritushuonerangaistuksiin. Tosin murtovarkauksissa pitkät työ- ja rangaistukset olivat olleet käytössä jo ensikertalaisia tuomittaessa. Toinen vankilukua lisäävä muutos koski ensi kertaa yksinkertaiseen varkauteen syyllistyneitä. Heidät tuomittiin nyt vankeusrangaistukseen aiemman sakon ja kurinpitorangaistuksen tai vesileipärangaistuksen sijaan. Kolmas merkityksellinen muutos koski toiskertaista varkautta, josta tuomittiin myös aiemman sakon ja kurinpitorangaistuksen tai vesileipärangaistuksen sijasta kuritushuoneeseen. Myös eräissä toiskertaisen törkeään varkauden lajeissa siirryttiin kuritushuonerangaistusten käyttöön. Vapausrangaistusten lisääntyminen painottui selvästi lyhytaikaisiin vapausrangaistuksiin.

Vapausrangaistuksia rikoslaki tunsu kaksi lajia, kuritushuone- ja vankeusrangaistuksen. Vankeutta voitiin tuomita pääsääntöisesti vähintään neljäksitoista vuorokaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Kuritushuonerangaistus voitiin tuomita elinkaudeksi tai määräajaksi vähintään kuudeksi kuukaudeksi ja enintään kahdeksitoista vuodeksi. Rangaistuslajien enimmäisrajat voitiin ylittää mm. rangaistuksia yhdistettäessä. Tällöin vankeuden enimmäisrajana oli kuusi vuotta ja kuritushuonerangaistuksen 15 vuotta.

¹⁴⁶ Rangaistusjärjestelmän muutoksesta lyhyesti ks. myös *Virtanen* 1944a.

¹⁴⁷ Esim. *Lappi-Seppälä* 1982b s.130–139.

¹⁴⁸ Rikoslakiin ei kuitenkaan otettu mitään siitä, miten tuomioistuinten kasvanutta harkintavaltaa olisi käytettävä, ks. *Lappi-Seppälä* 2002 s. 310. Ylikankaan mukaan rangaistukset ylipäättään lievenivät. Sosiaalisten erojen kaventuminen johti tähän. Ks. *Ylikangas* 1983 s. 212 ja 213.

Kuhunkin rikoslajiin liitettiin erikseen vapausrangaistuslajin käyttömahdollisuudet rangaistusasteikkoineen. Vapausrangaistus voitiin tuomita vain, jos siitä oli nimenomaan säädetty asianomaisessa lainpaikassa eikä asianomaista vapausrangaistusta saanut tuomita enempää kuin asianomaista rikoslajia koskevassa rangaistussäännöksessä oli säädetty. Jos säännöksessä ei ollut rajattu vähimmäis- tai enimmäismäärää tietyille käytettäväksi tarkoitettulle rangaistuslajille, määräytyivät rajat yleisten enimmäis- ja vähimmäismäärien mukaan.

Vankiluvun kannalta olivat merkityksellisiä luonnollisesti ne rikokset, joista oli seuraamuksena kuolemanrangaistus tai elinkautinen kuritushuonerangaistus. Rauhan aikana kuolemanrangaistus oli seurauksena vain törkeimmistä henkirikoskista ja muustakin törkeästä väkivallasta, jos se kohdistui keisariin tai hänen perheeseensä sekä maanpetoksesta eräissä tapauksissa. Kuolemanrangaistus muunnettiin käytännössä elinkautiseksi kuritushuoneeksi.

Elinkautinen kuritushuonerangaistus oli yleensä vaihtoehtoinen seuraamus joko kuolemanrangaistukselle tai määräaikaiselle kuritushuonerangaistukselle. Elinkautinen kuritushuonerangaistus oli mahdollista tuomita paitsi törkeimmistä väkivaltarikoksista myös eräistä törkeimmistä omaisuusrikosista kuten neljän- tai useamman erän varkaudesta tai törkeästä varkaudesta. Käytännössä kuolemanrangaistukseen ja elinkautiseen kuritushuonerangaistukseen tuomittiin vuosittain melko vähän ihmisiä, joten mainittujen rangaistusten merkitys vankiluvulle ei ollut olennainen.

Vankiluvun kannalta kuritushuonerangaistus oli vankeutta tuntuvasti merkittävämpi seuraamuslaji, koska sitä voitiin tuomita paljon pitemmäksi ajaksi kuin vankeutta – tietenkin sillä edellytyksellä, että asianomaisessa lainpaikassa sääde- tyssä rangaistussäännöksessä oli tähän annettu mahdollisuus. Siinäkin tapauksessa, että asianomaisessa lainpaikassa olisi säädetty kuritushuonerangaistuk- selle enintään neljän vuoden yläraja, kuritushuonerangaistuksen korkea alaraja, kuusi kuukautta, piti huolen siitä, että kuritushuonerangaistus ei voinut koskaan muodostua kovin lyhytaikaiseksi vapausrangaistukseksi.

Määräaikaisella kuritushuonerangaistuksella uhatut teot saattoivat muodostua vankeinhoidon kannalta merkityksellisiksi, mikäli näitä tekoja esiintyi riittävästi. Kuritushuonerangaistus olikin käytännössä tavallinen rangaistus mm. varkausrikoksissa.

Rangaistuksen mittaamisperusteista ei ollut yleisesti säädetty. Sen sijaan mo- niin rikostyypeihin oli säädetty erityiset alennetut tai korotetut asteikot erityi- sen lieventävien tai raskauttavien asianhaarojen varalta.

Korotettu rangaistusasteikko jopa useampiportaisenakin saattoi olla säädetty muutamien rikostyyppien uusimisen varalle. Yksittäisen teon ei tällöin tarvinnut olla erityisen törkeä.

Rikoksen uusimisena pidettiin rikoslaissa rikoksen tekemistä sen jälkeen, kun tekijä oli täysin kärsinyt rangaistuksen samanlaisesta tai samantyyppisestä ri-

koksesta. Vankiluvun kannalta rikoksen uusimisesta mahdollisesti säädetty korotetut rangaistusasteikot saattoivat olla merkittäviä, jos asianomainen rikos oli kovin tavallinen. Minkä tahansa rikoksen uusimisesta ei rikoslain mukaan kuitenkaan seurannut automaattisesti normaalia ankarampaa rangaistusta. Uusiminen oli ankarammin rangaistava vain, jos asianomaisen rikostyyppin osalta näin oli nimenomaisesti säädetty. Asianomaisessa säännöksessä oli lainsäätäjän ilmoitettava myös uusimisesta seuraavat korotetut rangaistusasteikot.

Rikoslaissa oli säädetty vain muutaman rikoksen uusimisesta ja niihin liittyvistä korotetuista rangaistusasteikoista. Tällöin asteikkoja ei yleensä ollut kovin monia, vaan yksi tai kaksi korotusta uusimisen lukumäärän mukaan oli normaali lainsäätäjän ratkaisu. Tästä poikkesivat varkausrikosten uusimisesta säädetty neliportaiset asteikot, joissa ankarimmin rangaistiin sitä, joka varasti neljännen tai useamman kerran. Kuten edellä todettiin, uusimisesta rangaistiin kuitenkin vain niitä, jotka olivat täydelleen kärsineet aiemman rangaistuksensa. Tästä ei kuitenkaan saanut olla kulunut enempää kuin kymmenen vuotta. Varkausrikosten uusimisesta säädettyjä rangaistuksia voitiin kaiken kaikkiaan pitää hyvin ankarina.¹⁴⁹

Kuritusluonerangaistus oli säädetty seuraamukseksi jo ensi erän varkaudesta, jos olosuhteet olivat erittäin raskauttavat. Normaalitytapauksessa seuraamuksena oli enintään yksi vuosi vankeutta. Törkeästä varkaudesta sen sijaan kuritusluonerangaistus oli lähes ainoa mahdollinen seuraamus. Ainoastaan erittäin lieventävien asianhaarojen vallitessa tehdystä ensimmäisen erän törkeästä varkaudesta oli säädetty seuraamukseksi vankeutta – ei kuitenkaan vähempää kuin kaksi kuukautta.

Rangaistuksen määräämiseen vaikuttivat monet tekijät. Rangaistuksia lyhensivät tuntuvimmin *ns. rangaistuksen vähentämisperusteet*. Rangaistus tuomittiin tällöin alennetusta asteikosta, jonka enimmäismäärä oli neljänneksen normaalia alempana ja minimi sama kuin yleinen asianomaisen rangaistuslajin vähimmäismäärä. Jos kuitenkin rangaistukseksi oli säädetty kuolemanrangaistus tai kuritusluonetta elinkaudeksi, oli näiden sijasta tuomittava kuritusluonetta määrääjäksi enintään 12 ja vähintään kaksi vuotta. Jos rikoksesta ei ollut säädetty muuta yleistä lajia olevaa rangaistusta kuin kuritusluonetta määrääjäksi, saatettiin sen sijasta tuomita myös vankeutta. Tällöin vankeuden vähimmäisajaksi tuli vankeuden yleinen vähimmäismäärä. Myöskään vankeuden yleistä enimmäismäärää ei saanut ylittää.

¹⁴⁹ Varkauden uusimisen rangaistusasteikoista ks. osa II, luku 1.1.2. Varkauden uusimisesta rangaistiin myös sitä, joka oli aiemmin kärsinyt rangaistuksen murrosta, ryöstöstä tai kiristyksestä. Varkausrikosten uusijoita oli siten enemmän kuin pelkkä varkausrikosten toistaminen olisi edellyttänyt.

Laki oli erityisen ankara näpistyksen uusijoille. Heidät katsottiin ensi kerran varastaneiksi. Jos näpistykseen syyllystynyt oli aiemmin kärsinyt rangaistuksen varkaudesta, ryöstöstä tai kiristyksestä, tuomittiin hänet uuden varkauden tehneenä.

Vähentämisperusteista käytännössä tavallisin oli rikoksenteelijän nuoruus. Jos tekijä oli teon hetkellä 15 vaan ei 18 vuotta täyttänyt, tuomittiin hänet alennettuun rangaistukseen. Käytännössä vähennysperusteen soveltaminen alle 18-vuotiaana rikoksensa tehneisiin johti lähes poikkeuksetta vapausrangaistuslajin lievennykseen.

Muita merkittäviä rangaistuksen vähentämisperusteita olivat pääsääntöisesti rikoksen yritys ja avunanto rikokseen. Myös ns. vähentynyt syyntakeisuus oli melko tavallinen rangaistuksen vähentämisen syy.

Rikosten yhtymistapauksia varten oli rikoslaissa erityiset säännökset, joilla pyrittiin välttämään kohtuuttoman ankaria rangaistuksia. Verrattuna yhdestä teosta tuomittuun rangaistukseen saattoi lopullinen rangaistus eräissä rangaistusten yhdistämistapauksissa muodostua ankaraksi.

Jos yhdellä teolla oli tehty useampia rikoksia (*ideaalikonkurrenssi*), oli tuomittava yksi rangaistus, mutta se seikka, että rikoksia oli useampia, oli raskauttava asianhaara. Jos rikoksista oli säädetty eri rangaistukset, oli käytettävä ankarinta lainpaikkaa ja rangaistuslajia. Rangaistusta ei kuitenkaan saanut tuomita korkeinta minimirangaistusta vähempää. Vallitsevan oikeuskäytännön mukaan rangaistusminimi oli ylitettävä.¹⁵⁰ Jos taas uudestaan tehdyt teot katsottiin saman teon jatkamiseksi (*jatkettu rikos*), oli tekijälle tuomittava yksi rangaistus, mutta tekojen useus oli raskauttava asianhaara.

Jos joku syyllistyi useampiin rikoksiin eikä kysymyksessä ollut jatkettu rikos, rikoksista oli määrättävä kustakin erikseen rangaistus (*reaalikonkurrenssi*). Tällöin kuolemanrangaistus käsitti kaikki muut yleistä lajia olevat rangaistukset ja linkautinen kuritushuonerangaistus kaikki vapausrangaistukset ja sakot.

Jos taas joku syyllistyi tekoihin, joista kustakin tuomittiin määräaikaiseen vapausrangaistukseen sekä yhdestä teosta sakkoon, oli rangaistukset yhdistettävä. Pohjaksi oli asetettava ankarin rangaistus ja siihen lisättävä korkeintaan kolme neljännestä muista rangaistuksista. Oli käytettävä ankarinta rangaistuslajia. Siten vankeus ja sakko oli ensin muunnettava kuritushuoneeksi tai, jos ankarin rangaistus oli vankeutta, sakko oli muunnettava vankeudeksi. Vankeus muunnettiin kuritushuoneeksi vähentämällä siitä yksi neljännes.

Sakko saattoi tulla muunnettavaksi vankeudeksi muissakin kuin reaaliokonkurrenssitapauksissa. Sakko määrättiin markkamääräisesti. Pienin sakko oli kolme markkaa ja suurin tuhat markkaa, jolle suurempaa ollut nimenomaan säädetty. Sakko oli muunnettava vankeudeksi, jos sakotettu ei maksanut sakkoaan. Sakko muunnettiin vähintään neljän ja enintään 90 päivän vankeudeksi. Muuntorangaistuksen määrän vahvasti oikeus jo sakkotuomion yhteydessä. Jos sakotettu ei 60 päivän kuluessa ollut maksanut täysin sakkoaan, hänet toimitettiin kärsimään

¹⁵⁰ Minimirajasta ideaalikonkurrenssissa, ks. esim. *Koskinen* 1976 s. 105 ja 106.

vankeusrangaistusta. Sakkoa vankeudeksi muunnettaessa viiden markan rahamäärä vastasi yhtä päivää vankeutta sataan markkaan asti. Sadan markan ylittävältä osalta yhden vankeuspäivän hinta oli 10 markkaa.

Muunnettaessa sakkoa yhdistämistapauksissa vankeusrangaistukseksi oli sakkoa vastaavasta muuntorangaistuksesta vähennettävä yksi neljännes. Näin saadusta määrästä oli vielä vähennettävä yksi neljännes, jos sakko oli muunnettava kuritushuoneeksi. Useat sakot oli laskettava yhteen ja pantava täytäntöön koko sakkomäärä tai, jos sakotetulla ei ollut varoja sakkomäärän täyteen suorittamiseen, passitettava tuomittu vankilaan kärsimään vastaavaa muuntorangaistusta.¹⁵¹

Rikosten yhtymistapaukset tuottivat siten tavallista pitempiä kuritushuonerangaistuksia. Tilastoista ei ole sellaisenaan nähtävissä, kuinka suureksi rangaistuksen kovennus eri yhtymistapauksissa muodostui, kuten ei myöskään se, kuinka suuri osa muista reaalikonkurrenssissa olevista rikoksista tuomituista rangaistuksista käytännössä lisättiin rangaistuksen pohjana olevaan kuritushuonerangaistukseen. Tätä selvitetään jäljempänä tutkimuksen toisessa osassa.

Laitoksessaoloaika oli alle kolmeksi vuodeksi vapausrangaistukseen tuomittulle juuri tuo tuomioistuimen määräämä. Sen sijaan se, joka oli tuomittu vapausrangaistukseen kolmeksi vuodeksi tai pitemmäksi ajaksi, voitiin päästää ehdonalaiseen vapauteen, kun hän oli kärsinyt rangaistustaan kolme neljäsosaa, elinkautisvanki kuitenkin vasta kahdentoista vuoden kuluttua. Rangaistus oli täydelleen kärsitty vasta, kun ehdonalainen vapaus, jonka pituus oli jäljellä oleva rangaistusaika, oli sitä menettämättä loppuun suoritettu. Jos sen sijaan ehdonalaista vapautta nauttiva menetti vapautensa rikoksen tai käytösrikkomuksen johdosta, hän joutui kärsimään rangaistuslaitoksessa loppuun sen rangaistuksen, mikä oli jäljellä silloin, kun hänet päästettiin vapaaksi. Häntä ei kuitenkaan voitu tuomita uudesta rikoksesta aikaisempaa useamman kerran tehneenä. Jos vankia ei päästetty ehdonalaiseen vapauteen, oli hänet päästettävä rangaistusajan kuluttua laitoksesta vapaaksi. Laitoksessaoloaikaa ei saanut pidentää millään perusteella, ei edes kurinpitörangaistuksen täytäntöönpanon perusteella.

3.2 VANKILUVUN KASVU 1889–1915

Vankiluku pysyi melko vakaana 1880-luvulla. Ennen vuotta 1915 vankiluvun kasvu ei ollut niin voimakasta kuin ensimmäisen maailmansodan ja kansalaisso-

¹⁵¹ Ks. tarkemmin *Granfelt* 1942 s. 55–60. Sakkorangaistus saattoi tulla vankilukuun vaikuttavaksi seuraamukseksi, jos sakkoon tuomitut jättivät suurin joukoin sakkonsa maksamatta. Tällainen köyhien rikos oli noina aikoina ennen kaikkea juopumus.

dan aloittamana kriisien aikakautena. Tästäkin ajanjaksosta voidaan erottaa kaksi selkeämpää kasvun kautta: 1889–1898 ja 1904–1915. Vankiluvun nousun alku näyttää ajoittuvan 1890-luvun alkuun.

Vuoden 1866 osittaisuudistukset

Vuonna 1866 annetut ja vuoden 1870 alusta voimaan tulleet *asetukset* lisäsivät huomattavasti vankeusrangaistuksella uhattujen tekojen määrää.¹⁵² Vapausrangaistusten laajempi käyttöönotto Suomen rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmään alkoi 1870. Vankilukuun asetuksilla ei kuitenkaan ollut kovin suurta vaikutusta. Tämän syynä oli se, että asetukset eivät juuri tuoneet muutosta vakavimpien rikosten seuraamuksiin. Ennen vuotta 1870 vankeusrangaistukseen tuomittiin vuosittain vielä alle 10 henkilöä. Asetusten voimaantulon jälkeen tuomittujen vankeusrangaistusten lukumäärä nousi yli sadan ja kohosi noin 200:aan vuoteen 1880 mennessä. Vankeusvankien päivittäinen lukumäärä oli kuitenkin vähäinen.

Kuritusluonevangit muodostivat rangaistusvankien pääryhmän. Vuoden 1866 asetukset lisäsivät jossain määrin myös kuritusluonerangaistuksia. Kuritusluoneeseen tuomittujen määrä alkoi kasvaa jo vuonna 1868 ja kasvoi 1870 jonkin verran. Kuritusluonerangaistukset lisääntyivät tuolloin noin 230 vuosittaisesta tuomitusta 300 tuomittuun.¹⁵³ Vaikka kuritusluonevankien absoluuttiset määrät eivät kovin suuresti nousseet vuonna 1870, kuritusluonevankien suhteellinen

¹⁵² 27 ja 28/1866. Vuoden 1866 asetuksilla saatettiin voimaan mm. eräitä väkivaltarikoksia koskevat muutokset. Asetuksilla oli tarkoitus saattaa väliaikaisesti voimaan rikoslaki, jonka voimaantulo viivästyi. Varkausrikoksista tuomittiin ennen rikoslain voimaantuloa pääasiassa sakkoa ja ruumiinrangaistuksia. Varkausrikoksia koskevien keskeisten säännösten historiasta tarkemmin osa II, luku 1.1.3.

Vuoden 1865 irtolaisasetuksella luovuttiin asiallisesti niin sanotusta laillisesta suojeluksesta ja supistettiin irtolaisuuden käsitettä, mikä ilmeisesti myötävaikutti irtolaisten vähenemiseen, ks. *Ståhlberg* 1893 s. 36–41.

¹⁵³ Asetuksilla poistettiin kuolemanrangaistus lapsenmurhasta, taposta ja eräistä kvalifioiduista pahoinpitelyrikoksista. Kuolemanrangaistuksen sijasta tuomittiin nyt kuritusluoneeseen. Käytännössä kuolemantuomiot oli muunnettu elinkautisiksi työrangaistuksiksi. Muutos ei siten ollut suuri, ks. *Myhrberg* 1978 s. 48–50.

Suuret nälkävuodet lisäsivät tuntuvasti varkausrikoksia 1860-luvulla. Varkausrikoksista tuomittiin vuonna 1860 kaikkiaan 491 henkilöä, 806 henkilöä vuonna 1865 ja 1 290 henkilöä vuonna 1868, ks. *Prokuraattorin kertomus 1894* ja *Blomstedt* 1964 s. 491–493 sekä *Lappi-Seppälä* 1981 s. 137–139 sekä liitteet I ja II. Myös Kotkaksen Prokuraattorin kertomuksesta vuodelta 1894 keräämän aineiston perusteella alioikeuksissa vuosittain tuomittujen varkausrikosten määrä oli kasvussa 1860-luvulla. Varkausrikoksista tuomittiin Kotkaksen mukaan vankeuteen vuosina 1843–1860 keskimäärin vuosittain vähän yli 600, mutta 1860-luvulla noin 950. Ks. *Kotkas* 2003 s. 202 ja 203.

osuus muiden rangaistusten kuin sakkorangaistusten keskuudessa kasvoi viidenneksestä kolmannekseen.

Vankiluku pysytteli 1880-luvulla noin 2000:ssa lukuun ottamatta lyhytaikaisista vähenemistä 400:lla vuonna 1883. Vankiluvun tilapäisen vähenemisen syynä oli laaja *armahdus*, joka vaikutti vankilukuun erityisesti vuosina 1883 ja 1884.¹⁵⁴ Armahduksen jälkeen kuritushuonevankien määrä oli kasvussa lähinnä *väkivaltarikosvankien* lisääntymisen vuoksi. Vielä 1880-luvulla vankiluvun kehitykseen vaikutti Siperiaan karkoitus.

Vankiluvun nousun alku 1889–1904

Vankiluku nousi noin 2 700:aan vuosina 1889–1898. Vankiluvun nousu oli muutoin tasaista lukuun ottamatta vuotta 1894, jolloin vankiluku väheni yli 300 vangilla. Vankiluvun nousun syynä oli kuritushuonevankien lisääntyminen noin 450 vangilla 1 150:sta 1 600:aan ja vankeusvankien kasvu 310:llä vangilla 130:stä 440:een. Kuritushuonevankien lisääntyminen selittyy *varkausrikosvankien* lisääntymisellä, sillä heidän lukumääränsä kasvoi yli 400:lla. Tästä kasvusta noin 300 osui vuosille 1894 ja 1895. Kuitenkin vankiluku väheni vuonna 1894, vaikka rikoslain voimaan tuleminen olisi voinut odottaa lisäävän vankilukua ainakin vuonna 1895. Toisaalta varkausrikollisuus ei vankiluvun nousun vuosina lisääntynyt, mutta henki- ja muut vakavat rikokset lisääntyivät jonkin verran.¹⁵⁵

Rikoslaki lisäsi jonkin verran vapausrangaistusten käyttöä. Kasvu aiheutui lähinnä *varkausrikostuomioista*, joissa aiemman raipparangaistuksen ja vesileipärangaistuksen korvasivat nyt vapausrangaistukset. Syitä vankiluvun nousuun oli muitakin.¹⁵⁶ Se, ettei rikoslaki lisännyt tapahtunuttakin voimakkaammin van-

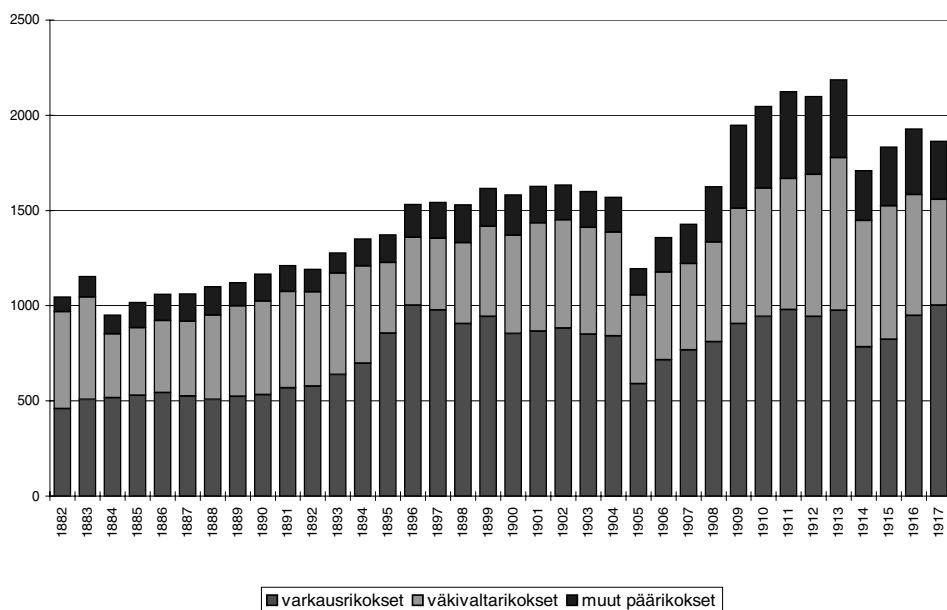
¹⁵⁴ *Julistus- ja armahduskirja Suomen Suuriruhtinaanmaalle keisarillisen majesteetin ja hänen korkean puolionsa, hänen majesteettinsa keisarinnan kruunauksen johdosta 27.5.1883 (24/1883)*, s. 1. Armokirjan perusteella vapautui vuonna 1883 vankilasta 817 vankia ja 684 vankia vuonna 1884 sekä vuosien 1885–1890 välisenä aikana 153 vankia, ks. *Aho & Karsikas* 1980 taulukko 14. Aikaisempien 1800-luvulla annettujen armahdusplakaattien tapaan kaikki varkausrikoksista tuomitut jätettiin armahduksen ulkopuolelle. Aikaisemmista armahdusplakaateista vuosilta 1826, 1841, 1855 ja 1856 ks. tarkemmin *Kotkas* 2003 s. 156, 157 ja 172.

¹⁵⁵ *Prokuraattorin kertomus vuonna 1907* s. 117–123 sekä taulut XXX ja XXXI. Edellä mainituista liitetäulukoista ilmenee, että varkausrikostuomiot olivat 1890-luvun alkuvuosina taloudellisen laman aikana selvässä kasvussa. Varkausrikollisuuden kasvu näkyi varkausrikosvankien lisääntymisenä jo ennen rikoslain voimaan tuloa, ks. kaavio 39 A. Vuonna 1894 varkausrikoksista tuomittujen luku oli jo alkanut vähetä. Varkausrikosten alkanut väheneminen ei kuitenkaan rikoslain voimaantulon vuoksi näy vapausrangaistuksissa, jotka lisääntyivät selvästi ennen kaikkea vuosina 1894 ja 1895.

¹⁵⁶ Virtanen piti rikoslain aiheuttamaa vankiluvun nousua voimakkaana. Vankiluvun kasvuun oli hänen mukaansa syynä paitsi vapausrangaistusten käytön lisääntyminen myös se, että irtolaisten ja vankien ”päästäminen” Siperiaan lopetettiin vuonna 1887 (keskimäärin 100 vankia vuosittain). Muina syinä hän mainitsi teollisuuden aiheuttaman rikollisuuden kasvun, väkiluvun tuntuvan kasvun ja 1890-luvulla vallinneen taloudellisen pulan, ks. *Virtanen* 1958 s. 11.

kilukua, aiheutui toisaalta siitä, että rangaistusvankien lisääntyminen oli jo alkanut vuoden 1870 alussa voimaan tulleiden asetusten vaikutuksesta ja toisaalta siitä, että rangaistusvankien lisääntymisen vastapainoksi irtolaisten ja muiden vankien määrä samanaikaisesti väheni. *Siperiaan karkoitusten lopettaminen* vuonna 1887 lisäsi lähinnä väkivaltarikoksista tuomittujen kuritushuonevankien määrää. Muiden Pohjoismaiden vankiluvuista – Tanskaa ehkä lukuun ottamatta – Suomen vankiluku alkoi hitaasti erkaantua jo 1800-luvun lopulla.

Kaavio 39 A. Kuritushuonevangit rikostyypeittäin vuoden alussa 1882–1917.

Lähteet: *SVT XII*, vankeinhoito 1882–1917, *Jutus & Karjalainen* 1881. Ks. TAULUKKO 25.

Syynä vankiluvun vähenemiseen 1894 oli armahduskirja, kuten kymmenen vuotta aikaisemminkin. Marraskuussa 1894 annetun *armahduskirjan* perusteella vapautui vankilasta 700 vankia jo vuonna 1894, 1895 vapautui peräti 2 643 vankia. Vuonna 1896 annettiin uusi lähes saman sisältöinen armahduskirja kuin vuonna 1894. Armahduskirjojen yhteisvaikutuksesta vapautui vankilasta vielä

487 vankia vuonna 1896, 1897 116 vankia sekä 1898–1901 137 vankia.¹⁵⁷ Armahdukset koskivat ennen kaikkea vankeus-, työ- ja sakkovankeja, mutta myös kuritushuonevankeja. Vangit laskettiin vapaaksi, kun kaksi kolmannelle rangastus- tai työajasta oli kulunut. Armahdukset eivät koskeneet kuitenkaan niihin häpeällisiin rikoksiin syyllistyneitä, joista oli seurauksena kansalaisluottamuksen menetys. Kansalaisluottamuksen menetyksen perusteella armahduksen ulkopuolelle jäi väkivaltarikoksista ainoastaan murha. Armahdus koskikin huomattavaa osaa väkivaltarikoksista tuomittuja, kun sen sijaan lähes kaikki varkausrikoksista tuomitut jäivät armahduksen ulkopuolelle.¹⁵⁸ Olihan kansalaisluottamuksen menettämisseuraamus ulotettu varkausrikoksissa myös vankeusuhkaiseen yksinkertaiseen varkauteen.¹⁵⁹

Vaikka vankiluku siis väheni tilapäisesti rikoslain voimaantulon yhteydessä, rikoslaki kuitenkin tosiasiaa lisäsi kuritushuoneen käyttöä varkausrikoksissa sekä varkausrikoksista tuomittujen kuritushuonevankien määrää. Rikoslain vaikutus näkyi armahdusten vuoksi vasta vähitellen vankiluvussa. Väkivaltarikosvankimäärän vähenemiseen samoihin aikoihin olivat syynä vuosien 1894 ja 1896 armahdukset. Varkausrikoksista tuomittujen kuritushuonerangaistusten keskipituudet lyhenivät, sillä kuritushuonerangaistusten kasvun painopiste oli lyhytaikaisissa vapausrangaistuksissa.¹⁶⁰

Vankeusvankien joukossa ei ennen rikoslain voimaantuloa ollut varkausrikoksista tuomittuja.¹⁶¹ Rikoslaki toi vankeuden varkausrikoksiin ja lisäsi vankeuden käyttöä eräissä muissakin rikoksissa. Armahdusten ja rikoslain vaikutus oli myös vankeusvankeihin sama kuin kuritushuonevankeihin. Vankeusvankien määrä ei kuitenkaan tilapäisestikään vähentynyt, sillä vankeuden käyttö lisääntyi niin voimakkaasti, että armahdukset ainoastaan jarruttivat vankeusvankien määrän kas-

¹⁵⁷ Ks. *Aho & Karsikas* 1980, taulukko 14.

¹⁵⁸ *Julistus- ja Armahduskirja Suomen Suuriruhtinaanmaalle Hänen majesteettinsa vihkiäisten johdosta 14.II.1894 (44/1894)* s. 1. sekä *Julistus- ja Armahduskirja Suomen Suuriruhtinaanmaalle keisarillisten majesteettien juhlallisen kruunauksen johdosta 14.05.1896 (17/1896)* s. 1. Armahdusten vaikutus kuritushuonevankeihin näkyy kaaviosta 39 A. Vuosina 1883 ja 1895 väkivaltarikoksista tuomittujen kuritushuonevankien määrä väheni selvästi, mutta armahdusten ulkopuolelle jääneiden varkausrikosvankien määrä ei vähentynyt. Vuoden 1904 armahdus sen sijaan ulotettiin myös varkausrikoksista tuomittuihin.

¹⁵⁹ RL 28:8, ks. tästä lähemmin osa II, luku 1.1.3.

¹⁶⁰ Vielä 1880-luvun alussa varkausrikoksista kuritushuoneeseen vuosittain tuomittujen ja vuoden alussa vankiloissa olevien varkausrikoksista tuomittujen kuritushuonevankien määrän suhde oli 1/5. Vastaava suhdeluku vuonna 1915 oli 1/1.

¹⁶¹ Prokuraattorin kertomuksista ilmenee, että vuonna 1881 tuomittiin ensimmäisessä oikeusasteessa vankeuteen 432 henkilöä, joista oli 131 pahoinpitelystä, 126 sotilasrikoksista ja 46 väärästä ilmiannosta ja kunnianloukkauksista tuomittua. Muista rikoksista tuomittuja oli vähemmän. Vankeusvankeja oli 1880-luvulla 100–200. Rikoslain voimaantulon jälkeen vankeusvankien määrä nousi pian yli 400:n.

vua. Vankeuden käyttö lisääntyi myös monissa muissa rikoksissa kuin varkausrikoksissa.¹⁶²

Kaiken kaikkiaan rikoslain voimaantulo lisäsi siten kuritushuonerangaistuksia ja kuritushuonevankien määrää lähinnä varkausrikoksissa. Rikoslaki lisäsi myös vankeusvankien lukua, mutta tämä rikoslain vaikutus ulottui myös muihin kuin varkausrikoksiin.¹⁶³ Armahdusten vaikutuksesta varkausrikoksista tuomittujen osuus kuritushuonevankien joukossa vahvistui. Sama ilmiö on havaittavissa myös vuoden 1883 armahduksen vaikutuksesta. Vielä vuonna 1882 omaisuusrikoksista ja väkivaltarikoksista tuomittujen osuus kuritushuonevangeista oli yhtä suuri, noin 48 %, vuonna 1884 varkausvankien osuus oli lähes 60 % ja väkivaltarikosvankien 35 %. Samoin omaisuusrikosten osuus lisääntyi 55 %:sta 70 %:iin vuosina 1893–1896. Samanaikaisesti väkivaltarikoksista tuomittujen vankien osuus pieneni 42 %:sta lähes 23 %:iin.

Omaisuusrikosvankien osuus kuritushuonevangeissa vakiintui 1900-luvun alkuvuosina noin 60 %:iin ja väkivaltarikosvankien noin 35 %:iin. Varkausrikosten osuus omaisuusrikoksista tuomituista kuritushuonevangeista oli noina aikoina vähän yli 90 %. Syynä omaisuusrikoksista tuomittujen osuuden vahvistumiseen väkivaltarikoksista tuomittuja selvästi suuremmaksi ryhmäksi vankiloissa vuodesta 1882 seuraavan vuosisadan alkuun mennessä oli ennen kaikkea rikos-

¹⁶² Vankilaan tulleista vankeusvangeista on rikostyyppikohtaista tietoa vuodesta 1894 alkaen. Sen sijaan vankeusvankien päivittäisestä luvusta on rikostyyppikohtaista tietoa vasta vuodesta 1923 alkaen. Vankiloissa vuoden lopulla olevien vankeusvankien määrän suhde vankeuteen vuosittain tulevien määrään oli ennen rikoslain voimaantuloa yhden suhde kolmeen. Tämä suhde voidaan ottaa huomioon arvioitaessa varkausrikoksesta tuomittujen vankeusvankien määrää ennen vuotta 1923. Varkausrikoksista ei ennen rikoslain voimaantuloa voitu tuomita vankeuteen. Vankeuteen varkausrikoksista tuomittuja tuli vuoden aikana vankiloihin 240 vuonna 1894 ja vuosittainen määrä nousi vuoteen 1897 mennessä hiukan yli 400:n. Vankilaan tulevien vankeusvankien määrä lisääntyi vuodesta 1889 vuoteen 1893 mennessä 373:sta 458:aan. Vuonna 1895 tuli vankeusvankeja vankiloihin jo 710 ja vuodesta 1895 lähtien vuosittain yli 1 000 ja 1897 yli 1 200. Ks. *SVT XXIII* oikeustoimi, Keisarillisen senaatin oikeustoimikunnan alainen kertomus vuosilta 1894–96, taulu 8, 1897–1902, taulu 7 sekä *Aho & Karsikas* 1980, taulukko 4.

Vankeustuomioiden määrä yleisissä alioikeuksissa kolminkertaistui vuosien 1894 ja 1895 aikana (363 vuonna 1893, 838 vuonna 1894 ja 1 071 vuonna 1895), ks. *Prokuraattorin kertomus vuonna 1907* s. 117–123 sekä taulut XXX ja XXXI. Näyttää siltä, että noin kolmannes vankeusvangeista oli 1800-luvun lopulla varkausrikoksista tuomittuja. Sotilasrikoksista ja pahoimpitelystä tuomittuja oli melkein yhtä paljon. Rikoslaki lisäsi siis vankeuden käyttöä muissakin rikoksissa kuin varkausrikoksissa. Sotilasrikoksista tuomitut vangit olivat kuitenkin sotaväen rikoslain mukaan tuomittuja.

¹⁶³ Vapausrangaistukset otettiin käyttöön ennen rikoslakia myös vuoden 1877 sotaväen rikoslailla ja sen korvanneella vuoden 1886 sotaväen rikoslailla. Jälkimmäisellä pyrittiin ennakoimaan vuoden 1889 rikoslakia. Vuoden 1886 sotaväen rikoslaki ei kuitenkaan enää lisännyt vankilukua, sillä vankeusrangaistusta ei enää kaikissa tapauksissa pantu täytäntöön yleisissä tuomioistuimissa. Samoin miehistön tuomitsemista kuritushuoneen jälkeen yleiseen työhön vähennettiin (SRL 16.07.1886/23 s. 1). Vankeusrangaistuksen käytöstä ks. ed. alaviite.

lain voimaantulosta seurannut varkausrikoksista tuomittujen määrän kasvu. Varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomittujen lisääntyminen ei ollut sidoksissa rikostilanteen muutoksiin.

Vankiluku pysytteli 2 700–2 800 tasolla vuoteen 1903 asti, kunnes vuonna 1904 vankiluku pieneni taas 2000:een.

Vankiluvun kasvukausi 1904–1915

Ensimmäisen maailmansodan syttymiseen asti vankiluku kasvoi nousujohteisesti, mutta siinä ei tapahtunut voimakkaita lisäyksiä. Vankeusvankien suhteellinen lukumäärä kuritushuonevakeihin nähden vahvistui kuitenkin jonkin verran.

Tarkastelujaksoon sisältyi kuitenkin kaksi nopean alenemisen vuotta. Vuonna 1904 vankiluku väheni noin 2 700:sta 2 000:een ja vuonna 1913 vajaasta 4 000:sta 3 400:aan. Myös vankien keskimääräinen laitoksessaoloaika lyheni voimakkaasti noina vuosina. Tuomitsemistoiminnassa sen sijaan ei ollut mainittavia muutoksia vastaavina vuosina.¹⁶⁴

Muutokset aiheutuivat pääasiassa suurimman vankiryhmän, kuritushuonevankien, vähenemisestä.¹⁶⁵ Kuritushuonevankien osuus kaikista vangeista tarkasteltavan kauden aikana oli noin 50–60 %. *Varkausvankeja* oli kuritushuonevangeista noin puolet. Koska kuritushuonevankien osuus vankiluvusta oli tavallista suurempi, varkausrikosvankeja oli vankiloissa suhteellisesti enemmän kuin myöhempinä aikoina. *Väkivaltarikosvankeja* oli 30–40 % vankiluvusta samoin kuin enimmäkseen 1930-luvulla.

Vankiluvun nousujohteiselle kehitykselle 1900-luvun alussa ei löydy välittömiä lainsäädännöllisiä syitä. Sen sijaan poikkeusvuosille 1904 ja 1913 ajoittuvat suurehkot *armahdukset*.¹⁶⁶ Vuoden 1904 armahdus- ja julistuskirjan mukaisesti

¹⁶⁴ Kuritushuonerangaistusten keskipituuksissa on kuitenkin havaittavissa selvä lyheneminen vuonna 1913.

¹⁶⁵ Kuritushuonevankien määrä kasvoi 1 200:sta 2 180:een vuoteen 1912 mennessä. Lisäys aiheutui sekä henki- ja muista väkivaltarikoksista että varkausrikoksista tuomittujen määrän kasvusta. Vaikka vuoden 1906 armahdus koski 1905 armahduksia, oli rikoslain 16 luvun rikoksiin syyllistyneitä kuritushuonevankeja 126 vuonna 1908 eli 6 % kuritushuonevangeista. Rikoslain 16 luvun rikoksiin syyllistyneiden osuus rangaistusvangeista kasvoi 1904–1915 välisenä aikana 10 %:sta (110) 20 %:iin (330). Kuritushuonevankien keskimääräinen laitoksessaoloaika lyheni mainittuina vuosina noin puoli vuotta: noin 26 kuukaudesta 20 kuukauteen vuonna 1904 ja 22,5 kuukaudesta 17,5 kuukauteen vuonna 1913.

¹⁶⁶ *Armahdus- ja julistuskirja Perintöruhtinaan Cesarovitsin ja Suuriruhtinas Aleksei Nikolajevitsin syntymisen johdosta 27.8.1904 (39/1904)* s. 61 ja *Käskykirje Romanov suvun kolmesataavuotisen hallituksen kunniaksi 6.3.1913* (ei julkaistu asetuskokoelmassa). Vuonna 1906 annettiin myös Julistuskirja, mutta sen vaikutus oli edellisiä vähäisempi. Armahdus koski edellisten vuosien levottomuuksissa tuomittuja.

vapautettiin vuosina 1904–1908 yli 2 100 vankia. Vuoden 1913 armahduskirjan mukaan taas vapautettiin vuosina 1913–1916 yli 3 600 vankia.¹⁶⁷ Armahdukset jarruttivat siten vankiluvun kohoamista myös muutaman vuoden armahduskirjojen antamisesta. On ilmeistä, että mainitut armahdukset suureksi osaksi selittävät vankiluvussa ja laitoksessaoloajoissa samanaikaisesti tapahtuneet vähenemiset.

Armahdukset koskivat nyt ensimmäistä kertaa myös varkausrikoksia. Tosin täyttä armahdusta ei nytkään ulotettu sellaisiin rikoksiin, joista oli säädetty seuraamukseksi kansalaisluottamuksen menettäminen.¹⁶⁸ Näistä rikoksista tuomituista rangaistuksista oli vähennettävä kolmannes. Varkausrikoksista ainoastaan ensikertainen näpistys oli täyden armahduksen piirissä.

Armahduksilla saattoi olla vankilukuun myös pitempiaikaisia vaikutuksia. Ne saattoivat käytännössä koskea myös rikoksen uusimista.¹⁶⁹ Armahduksella rangaistuksen osasta vapauttaminen merkitsi toisinaan vapautusta myös täydelleen kärsimästä tuomittua rangaistusta. Esimerkiksi ensimmäisen kerran varkaudesta vankeuteen tuomittu ja osasta rangaistuksesta armahduksella vapautettu saatiin tuomita uudesta varkaudesta jälleen ensimmäisen kerran varastaneena. Armahdettua ei siten voitu rangaista aikaisempaa useampikertaisesta varkaudesta. Oikeuskäytäntö ei kuitenkaan ollut täysin yhtenäinen.¹⁷⁰

Tarkastelujakson aikana ei tullut voimaan muita vankilukuun mainittavasti vaikuttavia lakeja. Lainsäädäntöhankkeiden esteenä oli viime kädessä keisari-suuriruhtinaan veto-oikeuden käyttö.

¹⁶⁷ *Aho & Karsikas* 1980, taulukko 14. Myös tuomioita lyhennettiin määrätyin edellytyksin (SVT 1904 ja 1913), mikä myös osaltaan myötävaikuttanut vankiluvun vähenemiseen mainittuina vuosina.

¹⁶⁸ Täysi armahdus koski pääsääntöisesti rikoksia, joista oli säädetty rangaistukseksi sakkoa enintään 500 markkaa tai vankeutta enintään yksi vuosi. Näistä ei saanut nostaa syytettä ja jo nostettu syyte oli päästettävä raukeamaan eikä myöskään tuomittua rangaistusta saanut panna täytäntöön ja jo aloitettu täytäntöönpano oli keskeytettävä. Armahdusten vaikutus näkyi siten myös tuomioistuintilastossa. Vuoden 1913 armahdus erosi kuitenkin vuoden 1904 armahduksesta siinä, ettei se koskenut henkirikoksia, hevosvarkautta eikä valtiosalaisuuksien paljastamista. Varkausrikoksista tuomittujen kuritushuonevankien määrän väheneminen näkyy selvästi kaaviosta 39 A. Vuoden 1913 armahdus vaikutti myös rikoksista tuomittujen määrään. Ennen 6.3.1913 nostettuja syytteitä jätettiin raukeamaan 1 520 vuonna 1912 ja 3 062 vuonna 1913. Armahdusta sovellettiin 316 kuritushuoneeseen jo tuomitun rangaistukseen. Sakkorangaistuksia lievennettiin 1 770, vankeusrangaistuksia 276 ja kuritushuonerangaistuksia 13. Ks. *SVT XXIII*, oikeustilasto 1916.

¹⁶⁹ Vähäisistä sakkorikoksista ei saanut nostaa syytettä lainkaan, mikä vaikutti esimerkiksi varkauden uusimista vähentävästi (SVT 1904 ja 1913).

¹⁷⁰ Osasta rangaistustaan armahdetun katsottiin täydelleen kärsineen rangaistuksensa. Keisarillisen senaatin päätös 25.3.1907. T. 1907, s. 187 ja KKO 4/1930. Päinvastaisella kannalla KKO 12/1920 ja 645/1920. Käsitellessään Helsingin raastuvanoikeudesta alistettuja varkausjuttuja Turun hovioikeus tulkitsi vuonna 1919 armahduksen vaikutusta samalla tavoin kuin korkein oikeus vuonna 1920. Tässä tutkimuksessa osoittautui, että Helsingin raastuvanoikeuden linja ei ollut vuonna 1919 johdonmukainen armahduskirjojen vaikutusten tulkinnassa, ks. tarkemmin jälj. osa II, luku 2.4.8.

3.3 VUODET 1916–1922: VANKILUVUN RAJU NOUSU JA LASKU

3.3.1 Muutokset ja niiden taustalla olleet rikokset

Seuraava huomattava muutos vankiluvussa ajoittui vuoteen 1916. Tuolloin vankiluku nousi ensimmäistä kertaa yli 4 000:n ja jatkoi seuraavana vuonna kohoamistaan. Muutos näkyi aluksi vankeusvankien lisääntymisenä: vankeusvankien määrä kohosi vuoden 1916 aikana ensimmäistä kertaa yli 1 000:n.¹⁷¹ Kun vuosisadan alkupuolella vankeusvankien osuus vankiluvusta oli noin 15 %, vuosina 1916–1917 se oli selvästi yli 20 %. Kuritushuonevankien osuus oli viimeksi mainittuina vuosina sen sijaan vain noin 45 % eli vähintään 10 prosenttiyksikköä vähemmän kuin aikaisempina vuosina. Vankeusvankien nousun taustalla olivat lähinnä *väkijuomarikoksiin ja juopumukseen* sekä vuonna 1917 myös *varkausriikoksiin* syyllistyneet.

Ratkaiseva käänne todella suureen vankimäärään tapahtui vuonna 1918. Vuosina 1918 ja 1919 kuritushuonevankien osuus kohosi 75 %:iin *valtiorikosvankien* lisääntymisen myötä. Taustalla lisääntyivät myös *varkausrikoksista* kuritushuoneeseen ja vankeuteen tuomitut. Sen sijaan *väkivaltarikoksista* kuritushuoneeseen tuomittujen määrä pysytteli hyvin alhaisena.¹⁷² Lähinnä valtiorikosvankien, mutta 1920 alkaen myös varkausrikoksista tuomittujen vähenemisen myötä vankiluku laski kuitenkin nopeasti vuosien 1919–1922 aikana. Samalla kuritushuonevankien osuus alkoi pienentyä saavuttaen vuoden 1922 lopussa vuosisadan alun tason eli noin 60 %. Vankiluku jäi kuitenkin selvästi vuoden 1915 tason yläpuolelle.

Sakkovankien määrä pysytteli vielä vuosien 1915–1920 aikana alle 200:n suuruisena, mutta kohosi vuoden 1922 loppuun mennessä yli 700:n. Lisääntymisen aiheutti *juopumus- ja väkijuomarikoksista* tuomittujen määrän lisääntymisestä. Sakkovankien määrän lisääntyminen oli tuolloin kuitenkin vähäisempää kuin kuritushuonevankien määrän väheneminen, vaikka sitä hillitsikin väkivaltarikosvankien lisääntyminen.

Kuritushuonevankien keskimääräiset laitoksessaoloajat ja yleisissä tuomioistuimissa tuomittujen kuritushuonerangaistusten keskipituudet olivat vuosina 1917–1919 poikkeuksellisen alhaisia. Tämä selittyy ilmeisesti pitkälti sillä, että osa vangeista *armahdettiin* vuonna 1917 sekä sillä, että kuritushuonevankien

¹⁷¹ Myös tutkintavankien määrä lisääntyi vuonna 1916.

¹⁷² Honkasalo katsoi, että tappojen ja pahoinpitelyjen vähäisyyden syynä oli ensimmäisen maailmansodan alussa ankarasti voimaan saatettu alkoholikielto. Vuoden 1918 alhaiset väkivaltarikosluvut selittyvät muista vapaussodan vuonna vallinneista olosuhteista. Ks. *Honkasalo* 1960.

rikostaustassa pitkäaikaisten *väkivaltarikosvankien* osuus oli pienimmillään ja näitä lyhytaikaisempien *varkausrikosvankien* osuus suurimmillaan. Keskipituuksien kaksinkertaistuminen vuonna 1920 aiheutui ilmeisesti *punavankien* lukemisesta vankilukuun, *varkausrikoksista* tuomittujen osuuden pienenemisestä, henkirikosvankien määrän kasvusta ja ehdollisen rangaistustuomion käyttöön-otosta.

Vankeusvankien keskimääräiset laitoksessaoloajat kohosivat tuntuvasti vuonna 1918. Muutos ei ollut pysyvä. Tähän oli ilmeisesti syynä se, että vankeusvankien joukossa oli pieni osa *valtiorikosvangeista*, joiden rangaistusta ei pantu täytäntöön pakkotyölaitoksissa.¹⁷³ Lievimmätkin valtiorikosvangeille tuomitut rangaistukset olivat tuntuvasti keskimääräisvankeutta pitempiä. Vankeuteen tuomitut valtiorikosvangit poistuiivat nopeasti vankiloista toteutettujen *armahdusten* vuoksi.¹⁷⁴ Toinen ja ehkä painavampikin selitys on se, että sotilasrikoksista tuomittujen lyhytaikaisten vankeusrangaistusten osuus oli vuonna 1918 pienimmillään.

3.3.2 Korkean vankeusvankiluvun aika 1916–1919

Vankeusvankien lukumäärä vuosina 1916–1919 oli 1 250–1 400 lukuun ottamatta vuotta 1917, jolloin vankeusvankeja oli vähän alle 1 100. Vankeusvankien määrän kasvu oli voimakasta jo vuonna 1915, mikä näkyi selvimmin vuoden aikana vankilaan tulevien vankeusvankien määrän nopeana lisääntymisenä. Koska eräät muut vankiryhmät pienenivät samanaikaisesti, muutokset eivät vielä näkyneet kokonaisvankiluvussa. Vankeusvankien lisääntymisen pääasiallisena syynä oli uusi, *sota-ajan poikkeussäännöksiä rikkoneiden* vankiryhmä, joka oli vahvimmillaan vuonna 1916.

Myös *varkausrikoksista* vankeuteen ja kuritushuoneeseen tuomittujen lukumäärät lisääntyivät vuosina 1917 ja 1918, mutta vankeusvankien lukumäärä nousi vasta jälkimmäisenä vuotena. Vuonna 1917 nousua hillitsi sota-ajan poikkeussäännösten rikkomisesta tuomittujen osuuden väheneminen ja *armahdus*.

Varkausrikoksista vankeuteen tuomittujen määrä oli korkea vielä 1920, mutta ryhmän suhteellinen osuus pieneni vuoden 1918 jälkeen *sotilasrikoksista tuomittujen* osuuden lisääntymisen vuoksi. Vuodesta 1920 alkaen taas *väkijuoma- ja väkivaltarikoksista tuomittujen* osuuden kasvu pienensi varkausrikoksista tuomittujen vankeusvankien suhteellista osuutta. Vuonna 1922 varkausrikoksista

¹⁷³ Aho & Karsikas 1980 s. 39. Valtiorikoksista tuomittuja oli vuoden 1919 alussa vankiloissa kaikkiaan lähes 600 (SVT XII, vankeinhoito 1919).

¹⁷⁴ Osa armahduksista koski myös teloituksiin ja väkivallantekoihin syyllistyneitä valkoisia, ks. Kekkonen 1991 s.102–103.

tuomittuja oli vielä noin neljännes vankeusvangeista. Varkaus-, väkijuoma-, väkivalta- ja sotilasrikoksista tuomittujen osuus vankeusvangeista oli tuolloin noin kolme neljänestä. Vankeusvankien merkitys vankiluvun kehitykselle oli kuitenkin vuoden 1917 jälkeen selvästi vähentynyt.

Lainsäädännöllinen tausta vankeusvankien kasvulle oli olemassa jo vuodesta 1909, jolloin venäläiset *sotatilasäädökset* ulotettiin Suomeen keisarillisella ase- tuksella.¹⁷⁵ Säädösten soveltamiseen voitiin ryhtyä kuitenkin vasta sotatilan ju- listamisen jälkeen. Tämä tapahtuikin elokuun alussa 1914. Tämän jälkeen mm. maan kenraalikuvernööri ja ylimmät sotilasviranomaiset antoivat joukon *ns. pa- kollisia määräyksiä*, osaksi valtakunnan puolustuksen nimissä ja osaksi poliitti- sia ja taloudellisia oloja silmällä pitäen. Vuoden 1916 loppuun mennessä näitä sota-ajan poikkeussäännöksiä oli annettu kaikkiaan 74.¹⁷⁶

Näillä säännöksillä oli rikosten käsittely säännönmukaisesti jätetty kuvernöö- reille. Siten vuosien mittaan myös joitakin sellaisia rikostyyppisiä, joita aikai- semmin oli tutkittu tuomioistuimessa, siirtyi osittain tai jopa kokonaan kuver- nöörien ”tuomiovallan” alaiseksi. Merkittävimmät näistä olivat *juopumus* sekä rikokset *paloviina- ja väkijuomalainsäädäntöä* vastaan. Itse asiassa tulevan kiel- tolain periaatteita oli saatettu voimaan poikkeussäännöksillä jo vuodesta 1914 alkaen.¹⁷⁷ Kuvernöörit saattoivat poikkeussäännösten mukaan tuomita enintään 8 000 markan sakkoja ja 3 kuukauden pituisia vankeusrangaistuksia.

Kuvernöörit tuomitsivat 1915 ja 1916 yhteensä 7 274 henkilöä sakkorangais- tuksiin ja 4 141 henkilöä vankeusrangaistuksiin, joiden keskipituus oli kuukausi ja 24 päivää.¹⁷⁸ Sotatilaa ja sen nojalla annettuja säädöksiä ei lakkautettu maaliskuun vallankumouksen jälkeen, vaan ne olivat voimassa sodan loppuun asti. Tosin vuoden 1917 maaliskuun vallankumous Venäjällä käytännössä lopetti ku- vernöörien tuomitsemistoiminnan. Maaliskuun jälkeen annettiin vain muutama uusi poikkeusmääräys. Sota-ajan poikkeussäännösten nojalla tuomittuja van- keusvankeja tuli vankiloihin 1 096 vuonna 1915, 2 851 vuonna 1916 ja 923 vuonna 1917. Vuosittain vankilaan tulleista vuoden 1915 luku muodosti noin kolmanneksen ja 1916 luku yli puolet.¹⁷⁹

¹⁷⁵ 73/1909; *Tiihonen* 1988 s. 70. Ns. Diktatuuriasetuksella (19/1903) oli kuvernööreille jo vuonna 1903 annettu toimivalta ratkaista hallinnollisesti juttuja mm. julkisista kokouksista annetun ase- tuksen tai poliisisäännösten rikkomisesta, ks. *Rautala* 1985 s. 83.

¹⁷⁶ Oikeustilasto 1916, *SVT XXIII* s. 56.

¹⁷⁷ Alkoholikiellon arvellaan vähentäneen väkivaltarikollisuutta, ks. ed. *Honkasalo* 1960 alaviite 14.

¹⁷⁸ Oikeustilasto 1916, *SVT XXIII* s. 56–59.

¹⁷⁹ Seuraavassa tilastotiedot juopumuksesta tuomituista henkilöistä 1915–1917:

Alioikeudet: 1453 (1915), 105 (1916) ja 1724 (1917) henkilöä,

Kuvernöörit: 747 (1915) ja 2989 (1916) henkilöä (1917: ei tietoa).

Kuvernööreille suotu rangaistusvalta merkitsi myös lainsäädännön ja käytännön kovenemista eräissä tapauksissa. Niinpä esimerkiksi juopumuksesta ei rikoslain mukaan ollut säädetty muuta tai

Vankilukuun sotatilasäännöksillä ei kuitenkaan ollut kovin suurta vaikutusta. Poikkeussäännökset lisäsivät tuntuvasti lyhytaikaisten vankeusrangaistusten käyttöä, mutta eivät sen sijaan kuritushuonerangaistuksen käyttöä.

Vankiluku olisi ilmeisesti kohonnut todella korkealle vuonna 1917, ellei Venäjän valtakunnan väliaikainen hallitus olisi Suomen senaatin esityksen mukaisesti antanut toukokuun 29. päivänä 1917 *armahduskirjaa*, jonka mukaan kaikki ne, jotka ennen maaliskuun 20. päivää 1917 olivat syyllistyneet rikokseen, josta heidät oli tuomittu tai olisi ollut tuomittava rangaistukseen, armahdettiin. Täyden armahduksen saivat osakseen ne, joiden rangaistus oli sakkoa tai enintään yksi vuosi vankeutta ja jos oli kysymyksessä alle 18-vuotiaana rikoksen tehnyt, myös enintään yksi vuosi kuritushuonetta. Elinkautinen tai yli 15 vuoden kuritushuonerangaistus alennettiin kymmenen vuoden kuritushuonerangaistukseksi, ja muissa tapauksissa rangaistusta alennettiin kolmanneksella. Myös kaikki yleisessä työssä olleet vapautettiin. Täysi armahdus koski ensimmäistä kertaa myös varkausrikoksia.

Armahduskirjan nojalla vapautettiin vankiloista heti tai myöhemmin noin 2 400 henkilöä, joista noin 1 550 vuoden 1917 ja 460 vuoden 1918 aikana.¹⁸⁰ Tuomioistumet alensivat lisäksi yli 200 henkilön rangaistusta, näistä 169 vuoden 1917 aikana. Armahdus vähensi sekä vankeus- että kuritushuonevankeja. Tilastoista ei ole saatavissa selville, kuinka moni henkilö oli syyttäjien toimenpitein jätetty kokonaan syyttämättä armahduskirjan nojalla. Kokonaan syyttämättä jätetyt vähensivät ilmeisesti pääasiassa sakkorangaistuksia ja vankeusvankien määrää.

Vankeusvankiluvun kasvua rajoittivat vuodesta 1918 alkaen *ehdollisesta rangaistustuomiosta* annetut kaksi lakia. Koska ehdollisella rangaistustuomiolla sen alkuvaiheessa oli suurin merkitys valtiollisista rikoksista tuomituissa kuritushuonerangaistuksissa, sitä koskevia lakeja käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa.¹⁸¹

Ehdollinen rangaistustuomio toimi vapausrangaistusten todellisena vaihtoehtona myös muille kuin valtiorikosoikeuksien tuomitsemille vapausrangaistuksille. Ehdollinen rangaistustuomio on saattanut olla lieventämässä muutoin ankaroituvaa rangaistuskäytäntöä vuosina 1918–1920 ja samalla jarruttamassa ehdot-

suurempaa rangaistusta kuin sakkoa. Tästä huolimatta kuvernöörit tuomitsivat juopumuksesta sakan sijasta vankeutta 786 henkilölle vuosina 1915 ja 1916, ks. *SVT XII*, vankeinhoito 1918 ja TAULUKKO 19 A. Ks. myös ed. luku 1.2.2, alaviite 20.

¹⁸⁰ *Aho & Karsikas* 1980, taulukko 14

¹⁸¹ Luku 3.3.3. Ehdollista rangaistustuomiota koskeva laki soveltui tuomittuun sakkoon tai enintään yhteen vuoteen vankeutta. Armollisessa esityksessä (61/1917 II vp) enimmäisraja oli ollut kuusi kuukautta vankeutta. Valvontajärjestelmää ei ollut. Ehdollista rangaistustuomiota koskevia lakeja tarkastellaan ideologiselta kannalta luvussa 4.3.1.

tomien tuomioiden keskipituuksien lyhenemistä. Lain vaikutus painottui ehdottomien vankeustuomioiden ja vankeusvankien määrään.

Vankeusrangaistuksen käytön kannalta olivat merkityksellisiä myös vuonna 1919 säädetyt *uusi väliaikainen asevelvollisuuslaki*¹⁸² ja *sotaväen rikoslaki*.¹⁸³

Väliaikaisella asevelvollisuuslailla toteutettiin yleinen asevelvollisuus, joka luonnollisesti merkitsi sotaväen rikoslain entistä laajempaa käyttöä. Väliaikainen asevelvollisuuslaki ja sen kanssa yhdenmukainen sotaväen rikoslaki säilyttivät sen jo vuoden 1897 asevelvollisuuslaissa omaksutun kannan, jonka mukaan ns. häpeälliseen rikokseen syyllistyneet eivät kelvanneet sotapalvelukseen. Tähän kantaan tuli muutos vasta siinä vaiheessa, kun rintamalle tarvittiin kaikki mahdollinen voima toisen maailmansodan aikana.¹⁸⁴

Sotaväen rikoslaki pyrittiin yleisiltä periaatteiltaan saamaan sopusointuun yleisen rikoslain kanssa. Seuraamusjärjestelmän osalta sotilas voitiin tuomita sakkoon, silloin kun se yleisen rikoslain mukaan oli mahdollista asianomaisen lainpaikan mukaan. Sakkoa tuomittiin käytännössä suhteellisen vähän, sillä sen kanssa voitiin vaihtoehtoisesti tuomita järjestysrangaistukseen, jota tavallisesti käytettiin. Ruumiinrangaistusten käyttöä vähennettiin.

Ehdollista rangaistustuomiota ei voitu käyttää sotilasrikoksissa. Tämä seikka oli ilmeisesti osaltaan vaikuttamassa siihen, että ehdollisen rangaistustuomion käyttö kaikissa vankeusrangaistuksissa oli selvästi vähäisempää kuin varkausrikoksissa.

Sakkorangaistuksen käyttömahdollisuus olisi kokonaan jäänyt toteutumatta, jos hallitus olisi saanut tahtonsa läpi ehdotuksessaan *laiksi sotatuomioistuinten ja oikeudenkäynnistä niissä* vuonna 1919.¹⁸⁵ Hallitus esitti tuolloin sotatuomioistuinten tuomiovallan laajentamista kaikkiin sotilaan tekemiin rikoksiin, siis myös muihin kuin sotilasrikoksiin. Eduskunta muutti kuitenkin lakiesitystä niin, että sotilas voitiin rauhan aikana tuomita vain sotilasrikoksista.¹⁸⁶ Sotaväen rikoslain merkitys vankiluvun kannalta näkyi selvimmin kahtena kansalaissodan jälkeisenä vuotena kuten edellä jo on todettu. Vuosina 1919 ja 1920 tuli vankiloihin yli 2 500 vankeuteen tuomittua sotilasta. Vankiluvusta oli *sotaväen rikoslain mukaan* vankeuteen tuomittuja 1920-luvulla 150–270 henkilöä, mutta 1930-luvulla alle 100. Suurin osa näistä oli tuomittu *karkuruudesta tai luvatta palveluksesta poisjäämisestä*. Yleinen asevelvollisuus ja sotaväen rikoslain karkuruutta

¹⁸² 11/1919.

¹⁸³ 71/1919.

¹⁸⁴ Kansalaisluottamuksensa menettänyt ja todistajaksi kelpaamaton voitiin kyllä rangaistusajan jälkeen jo vuoden 1919 lainsäädännön mukaan määrätä puolustusvoimien etua palvelemaan työhön kuten esimerkiksi linnoitus- ja kulkureittejä parantaviin töihin.

¹⁸⁵ HE 3/1919 vp.

¹⁸⁶ 93/1920.

koskevat ankarat säännökset ylläpitivät osaltaan vankeusrangaistusten tasoa kansalaissodan jälkeen.

Kuritushuonerangaistuksen käyttöön mainituilla lainmuutoksilla ei ollut merkittävää vaikutusta, joskin monet yleisen rikoslain mukaan rangaistavat teot, kuten myös häpeälliset rikokset sotilaan tekemänä, aiheuttivat yleensä keskimääräistä ankaramman rangaistuksen.

Suurempi merkitys vankilukuun ja tuomioistuinkäytäntöön oli seuraavassa selostettavalla kieltolailla, joka vaikutti vankilukuun ensisijaisesti vankeusrangaistusten ja sakon muutorangaistusten kautta, mutta jolla on ilmeisesti ollut laajempiakin vaikutuksia rikollisuuden kehitykseen.

Väkijuomalainsäädännössä tapahtui merkittävä muutos, kun *kieltolaki* saatiin voimaan 1.6.1919.¹⁸⁷ Alkoholipitoisten aineiden valmistus, maahantuonti, myynti, kuljetus ja varastossapito kiellettiin. *Väkijuomarikoksista* vankeuteen tuomittujen määrä kasvoi selvästi vuodesta 1919 alkaen, mutta vankeusvankiluvun 1920 alkanutta alenemista sillä ei voi selittää.

Kieltolakirikoksista tuomittiin rangaistuksiin vuonna 1919 ja 1920 yli 10 000 henkilöä. Väkijuomarikoksista tuomittujen vankeusvankien ja väkijuomarikoksista tuomittujen sakon muutorangaistusta kärsivien vankien lukumäärä kasvoi heti 1920-luvun alussa. Tätä kehitystä vauhditti väkijuomarikoksia koskevien rangaistussäännösten ankaroittaminen *uudella kieltolailla 1922*.¹⁸⁸ Nyt kieltolaki alkoi lisätä myös vankeusvankien määrää. Kokonaisvankiluku kääntyi kuitenkin kasvuun vasta vuoden 1923 aikana.

Edellä oleva tarkastelu osoitti, että vankeusvankien korkeaan lukumäärään vuosina 1917–1919 oli osittain lainsäädännöllisiä syitä. Myös vankeusvankien keskimääräisen vankilassaoloajan pituus vuonna 1918 oli osittain lainsäädännön muutosten seurausta. Osa kehityksen kulusta jää kuitenkin vaille selitystä. Esimerkiksi vankeusvankiluvun kohoamisen huippuunsa 1917–1920 oli keskeisenä syynä *varkausrikoksista* tuomittujen määrän lisääntyminen. Tähän ei ole osoitettavissa välitöntä lainsäädännöllistä yhteyttä. Ilmeisesti kysymyksessä oli varkausrikollisuuden kasvu. Eräitä varkausrikollisuuden kehitykseen vaikuttavia syitä tarkastellaan jäljempänä.¹⁸⁹

¹⁸⁷ 29/1917. Tilanne oli tosin poikkeustilasäännöksiin osin ankaroitunut jo vuonna 1914, mm. alkoholipitoisten aineiden kauppaa ja paloviinan valmistusta rajoitettiin. Kieltolain tarkoituksena oli alkoholismien ja sen seurauksien kuten rikollisuuden torjuminen. Väliaikainen kieltolaki jäi kansalaissodan takia hyväksymättä. Tästä ja muista kieltolakikysymyksistä ennen kansalaissotaa, ks. *Backman* 1976 s. 196–219.

¹⁸⁸ 1.6.1922 (158/1922). Serlachiuksen mukaan rangaistuksia kieltolakirikoksista määrättäessä on rikosoikeudelliset näkökohdat saaneet miltei kokonaan vaieta. Kieltolakirikosten rankaisemisessa on käytetty mittakaavaa, jota ei käy soveltaminen rikoslain käsittelemiin rangaistaviin teoihin. Jo pelkkä yrityskin kieltolain mittakaavan lieventämiseksi saattaisi – niin vahva usko meillä on markan rangaistuksen tehovoimaan – panna uuden rikoslain toteutumisen vaaran alaiseksi. Ks. *Serlachius* 1922a s. 45 ja 46.

¹⁸⁹ Osa II, luku 1.4.

3.3.3 Korkean kuritushuonevankiluvun aika 1918–1920

Vankiluvun poikkeuksellinen korkeus vuosina 1918–1920 aiheutui ennen kaikkea *valtiorikoksista*, mutta osin myös *varkausrikoksista* kuritushuoneeseen tuomittujen suuresta määrästä vankiloissa.

Kansalaissodan hävinneitä punavankeja oli kesällä 1918 vankileireillä noin 80 000. Heistä huomattava osa tuomittiin *valtiorikoksiin* syyllisinä pääasiassa vapausrangaistuksiin. Vankiluku olisi lisääntynyt räjähdysmäisesti, jollei kuritushuonevankien lukumäärää olisi lainsäädännöllisin toimin vähennetty. Punavankien vähentämiseen pyrkivät lainsäädäntötoimet vähensivät vankilukua tuntuvasti vielä vuosina 1919 ja 1920. Muu tuolloinen lainsäädäntö suuntautui lähinnä vankeusvankien määrän vähentämiseen. Se jäi merkitykseltään vähäisemmäksi.

Punaisten tulolle vankiloihin oli selvä lainsäädännöllinen perusta. Tosin mittään uusia kriminalisointeja ei toteutettu, vaan punavangit ja muut punaisten puolella toimineet tuomittiin jo olemassaolevien *valtio- ja maanpetossäännösten* nojalla. Punaisten tuomitsemista varten perustettiin lailla erityistuomioistuimia, ns. *valtiorikosoikeuksia* toukokuusta 1918 alkaen.¹⁹⁰ Valtiorikosoikeuksissa tuomittu saattoi anoa armoa valtiorikosylioikeudelta. Valtiorikosoikeudet lakkautettiin 1.6.1919.

Ehdollisen rangaistustuomion käyttöönotto kesäkuussa vuonna 1918 voimaan saatetuilla laeilla¹⁹¹ mahdollisti ennen kaikkea sen, että huomattava osa valtiorikoksista vapausrangaistukseen tuomituista sai tuomionsa ehdollisena. Koska valtiorikosvangit eivät tästä huolimatta olisi mahtuneet vankiloihin, tehtiin mahdolliseksi panna heille tuomitut vapausrangaistukset täytäntöön pakkotyönä valtion pakkotyölaitoksissa.¹⁹²

Valtiorikosoikeudessa tuomittuja varten säädettiin *erillinen laki ehdollisen rangaistustuomion käyttämisestä eräänlaatuisissa tapauksissa*. Ehdollista rangaistustuomiota voitiin käyttää valtiorikosoikeuksissa, jos tuomio ei sisältänyt kovempaa rangaistusta kuin kolme vuotta kuritushuonetta. *Yleisen ehdollista rangaistustuomiota koskevan lain* mukaan ehdollisen rangaistustuomion käyttäminen oli mahdollista vain enintään yhden vuoden pituisissa vapausrangaistuksissa. Ehdollista rangaistustuomiota ei kuitenkaan saanut käyttää, jos syytetty oli rikosta edeltäneen kymmenen vuoden aikana tuomittu yli kuudeksi kuukaudeksi

¹⁹⁰ 29.5.1918 (32/1918). Samoihin aikoihin hyväksyttiin myös ns. sosialistilaki, joka antoi hallitukselle valtuudet mm. paino-, yhdistys- ja kokoontumisvapauden rajoittamiseen yleisen järjestyksen ja turvallisuuden nimissä, ks. *Kekkonen* 1991 s. 97–99.

¹⁹¹ 44/1918 ja 67/1918.

¹⁹² Valtiorikoksista tuomituista rangaistuksista tarkemmin ks. edellä luku 2.8.4.

vapausrangaistukseen tai kärsinyt sanottuna aikana mainitunlaista rangaistusta. Sääntö koski myös valtiorikoksista tuomittuja. Ehdollista rangaistustuomiota koskevien lakien käyttöalan ulkopuolelle jäi siten suuri osa varkausrikoksista aiemmin tuomittuja. Oikeus vapausrangaistustuomion lykkäämiseen voidaan menettää 2–5 vuodeksi määrättyinä koetusaikana tehdyn uuden rikoksen vuoksi tai antautumalla pahantapaiseen elämään.¹⁹³

Lievin mahdollinen rangaistus avunannosta ”kapinaan” oli kaksi vuotta kuritushuonetta. Kuitenkin peräti yli 88 % (noin 40 000) kaikista enintään kolmeksi vuodeksi vapausrangaistukseen tuomituista sai ehdollisen rangaistustuomion. Ehdollisen rangaistustuomion käyttö valtiorikoksissa oli siten selvästi tavallisempaa kuin tavanomaisissa rikoksissa.¹⁹⁴

Ehdollisen rangaistustuomion käytöstä *muissa rikoksissa* kuin valtiorikoksissa on tilastoissa tietoja vasta 1923 lähtien. Ehdollisen rangaistustuomion soveltamista lain ensimmäisinä voimassaolovuosina ei siten voida tilastojen valossa luotettavasti arvioida. Koska sitä voitiin soveltaa vain lyhytaikaisiin vapausrangaistuksiin, on ilmeistä, että ehdollisen rangaistustuomion käyttö oli suuntautunut pääasiassa vankeustuomioihin myös ennen vuotta 1923.¹⁹⁵ On myös oletettava, että ehdollisen rangaistustuomion käyttö vähensi ehdottomien vapausrangaistusten käyttöä. Mahdollista tosin myös on, että ehdollinen vapausrangaistustuomio korvasi joissakin tapauksissa myös sakkorangaistuksen käyttöä siten, että vapausrangaistusta käytettiin aikaisempaa herkemmin.¹⁹⁶ Ehdollisen rangaistustuomion käyttöä vuonna 1918–1922 selvitetään tarkemmin tutkimuksen II osassa.

Kuritushuonevankien lukumäärä kasvoi voimakkaasti vuoden 1918 syksyllä, jolloin valtiorikoksista tuomitut, kansalaissodassa hävinneeseen osapuoleen kuuluneet vangit siirrettiin sotilasviranomaisilta vankeinhoitoviranomaisille. Tuolloin ehdottomiin vapausrangaistuksiin tuomittujen punavankien lukumäärä oli vielä yli 25 000. Punavankien lukumäärä pieneni armahdusten kautta kuitenkin

¹⁹³ Ehdollista rangaistusta pidettiin yleensä onnistuneena rangaistuksena. Lain puutteeksi mainittiin yleensä ainoastaan se, ettei siihen liitetty valvontaa. Ks. esim. *Honkasalo* 1939 s. 388.

¹⁹⁴ Näin *Vihonen* 1977. Ks. myös tilastollinen tutkimus vuoden 1918 valtiorikoksista, oikeustilasto *SVT XXIII* s. 19. Paavolaisen mukaan 15.9.1918 mennessä oli ehdollisen tuomion saanut 39 406 vankia. Tuolloin vangit, joita oli yli 23 000, siirrettiin vankeinhoitohallituksen alaisuuteen, ks. *Paavolainen* 1974, s. 176–179. Ks. tarkemmin ed. luku 2.8.4.

¹⁹⁵ Edellä on jo todettu, että ehdollista rangaistustuomiota käytettiin suhteellisesti yhtä runsaasti enintään vuoden pituisissa vankeus- ja kuritushuonerangaistuksissa. Painottuminen vankeusrangaistuksiin aiheutui siis yksinomaan siitä, että suurin osa enintään vuoden pituisista vapausrangaistuksista oli vankeutta. Ks. luku 2.9.

¹⁹⁶ Esimerkiksi varkausrikoksissa tällainen mahdollisuus jäi hyvin vähäiseksi, koska rangaistuslajin valinta sakon ja vapausrangaistusten välillä tapahtui pääasiassa anastetun arvon mukaisesti. Sakkorangaistuksia tuskin kovin runsaasti tuomittiin ehdollisena.

kin nopeasti. Vuoden 1918 lopussa oli punavankeja enää noin 6 000.¹⁹⁷ Vankilukuun lisättyä tämä merkitsi kuitenkin sitä, että kuritushuonevankien osuus vankiluvusta nousi noin 45 %:sta noin 75 %:iin.

Jos seurataan virallista vankilukua, voidaan havaita kuritushuonevankien luvun nousevan tuntuvasti vuodesta 1917, jolloin kuritushuonevankeja oli vajaat 2 000, vuoteen 1919, jolloin kuritushuonevankeja oli yli 3 700. Virallisen vankiluvun kohoaminen aiheutui lähinnä *varkausrikoksista* tuomittujen kuritushuonevankien lisääntymisestä. Vankiluvun voimakas kasvu vuonna 1920 oli siten pääosin laskelmallinen, vaikka varkausrikoksista tuomittujen kuritushuonevankien lukumäärä olikin tuolloin korkeimmillaan (n. 2 000). Lisäys aiheutui pääasiassa punavankien laskemisesta mukaan vankilukuun.

Varkausrikoksista kuritushuonerangaistukseen tuomittujen määrän lisääntyminen vuosina 1917–1920 oli huomattavasti suurempaa kuin *väkivaltarikoksista* ja muista rikoksista tuomittujen kuritushuonerangaistusten vastaavana aikana tapahtunut väheneminen. Kuritushuonevangeissa ja kuritushuonetuomioissa painopisteen siirtyminen väkivaltarikoksista varkausrikoksiin merkitsi samalla keskimääräisten vankilassaoloaikojen ja kuritushuonetuomioiden keskipituuksien lyhenemistä. Vaikka voidaan olettaa ehdollisen rangaistustuomion käytön leikanneen jonkin verran lyhimpiä rangaistustuomioita ja siten vaikuttaneen ehdottomien vapausrangaistusten keskipituuksia pidentävästi, ehdollisen tuomion vaikutuksen on täytynyt jäädä olennaisesti edellä kuvattua varkaus- ja väkivaltarikostuomioiden kokonaismäärän kehitystä vähäisemmäksi.

Keskipituuksia lyhentävä vaikutus oli myös vuoden 1917 armahduksella. Varkausrikostuomioiden lisääntymiselle ja väkivaltarikostuomioiden vähenemiselle ei ole välitöntä lainsäädännöllistä syytä.¹⁹⁸

Punavangeille tuomitut rangaistukset säädettiin lailla mahdolliseksi panna täytäntöön *pakkotyönä* myös muissa laitoksissa kuin vankiloissa.¹⁹⁹ Täytäntöönpanotavasta päättäminen jätettiin täytäntöönpanoviranomaisille.²⁰⁰ Suurin osa punavangeille tuomituista ehdottomista vapausrangaistuksista pantiinkin täytäntöön ns. pakkotyölaitoksissa.

¹⁹⁷ Aho & Karsikas 1980 s. 39, Paavolainen 1971 s. 311. Punavankeja kuoli vankileireillä n. 14 000–15 000 vankileirin ollessa sotilashallinnon alaisuudessa toukokuusta syyskuuhun 1918, ks. Paavolainen 1971 s. 236. On esitetty arvioita, joiden mukaan vankien kuolemilta olisi välttytty, jos vangit olisivat jääneet siviilihallinnolle. Näin esim. *Lång* 1981 s. 28–29.

¹⁹⁸ Tosin väkivaltarikostuomioiden vähäisyys vuonna 1918 oli osittain näennäistä, koska kansalaisuuttaan liittyvät väkivaltaisuudet jäivät useimmiten rankaisematta tai tuomittiin valtiorikoksina.

¹⁹⁹ Laki valtiorikosoikeuksien tuomitsemain rangaistusten täytäntöönpanosta 16.7.1918/67.

²⁰⁰ *VNp 4.2.1919/12*, s. 3. Valtioneuvostolla oli valta siirtää vangit suorittamaan pakkotyötä maan rajojen ulkopuolelle. Ajatuksena oli lähettää vankeja Saksaan kalikaivoksiin, jotta Suomeen voitaisiin saada kalilannoitetta. Saksan keisarivalta kuitenkin kukistui ennen kuin tällaista päätöstä ehdittiin tehdä, ks. *Hiitonen* 1953 s. 41.

Vankilukua vähentävä vaikutus oli myös *ehdonalaista vapauttamista* koskevien säännösten muutoksilla. Merkittävin laajennus koski valtiorikoksista tuomittuja *pakkolaitosvankeja* vuonna 1918. Valvonnan alaiseen ehdonalaiseen vapauteen oli pakkolaitosvanki mahdollista päästä jo kun puolet rangaistusajasta, kuitenkin vähintään yksi vuosi, oli kulunut.

Pakkolaitosvanki saattoi siis päästä muita vankeja aikaisemmin ehdonalaiseen vapauteen. Jos ehdonalainen vapaus menetettiin uuden rikoksen johdosta, tästä tuomittu rangaistus yhdistettiin jäännösrangaistukseen, ja yhdistetty rangaistus voitiin silti panna täytäntöön siten kuin valtiorikosvangille tuomittu rangaistus.²⁰¹ Merkittävää oli, että tämä tarkoitti myös mahdollisuutta päästä aikaiseen ehdonalaiseen vapauteen. Ehdonalaisessa vapaudessa oleva oli täydelleen kärsinyt rangaistuksensa, kun rangaistusaika oli kulunut rikkeettä loppuun. Valvonta koski ainoastaan valtiorikosvankeja. Ehdonalaisen vapauden aikana tehty uusi rikos tai käytösrikkomus johtaisi jäljellä olevan rangaistuksen täytäntöönpanoon.

Pakkolaitosvankien ehdonalaista vapautta koskevia säännöksiä tarkistettiin uudestaan vuonna 1921. Samassa yhteydessä muutettiin myös ehdonalaista vapautta koskevia *yleisiä säännöksiä*.²⁰² Näiden mukaan ehdonalaiseen vapauteen pääseminen oli mahdollista kahden vuoden täytäntöönpanoajan jälkeen mutta kuitenkin entiseen tapaan vasta kun kolme neljäsosaa rangaistuksesta oli kärsitty. Aiemmin ehdonalainen vapauttaminen oli mahdollista vasta, kun rangaistuksesta oli pantu täytäntöön vähintään 2 vuotta kolme kuukautta.

Valtioneuvosto *lakkautti 1.6.1920 valtiorikosoikeudet* keväällä 1919 säädetyin lain valtuuttamana.²⁰³ Tästä lähtien vuoden 1918 ”kapinaan” osalliset tuomittiin hovioikeuksissa, jotka muutoinkin olivat toimineet ensi asteena valtio- ja maanpetosjutuissa.

Vankiluvun keskeisin säätelijä syksystä 1918 oli kuritushuonerangaistuksiin tuomittujen punavankien *armahtaminen*. Ensimmäisen, korkeimman vallanhaltijan lokakuun lopussa 1918 antaman armahduspäätöksen nojalla päästettiin ehdonalaisen vapauteen yli 10 200 valtiorikosvankia.²⁰⁴ Armahdus koski niitä, jotka oli tuomittu enintään neljäksi vuodeksi ehdottomaan vapausrangaistukseen. Armahdus ei kuitenkaan koskenut niitä, jotka olivat viimeisen kymmenen vuoden aikana tuomittu tai kärsineet muusta kuin valtiorikosoikeuksien käsittelemistä rikoksista tuomittua kuritushuone- tai yli kuuden kuukauden vankeusrangaistusta.

²⁰¹ Sen sijaan ehdollisen rangaistustuomion täytäntöönpanossa noudatettiin yleistä ehdollista rangaistustuomiota koskevia säännöksiä.

²⁰² Ks. tarkemmin luku 3.3.4.1.

²⁰³ VNp 141/1920, L 39/1919.

²⁰⁴ 144/1918.

Toisen, joulukuussa annetun armahduspäätöksen mukaan ehdonalaiseen vapauteen oli päästettävä tietyin edellytyksin enintään kuudeksi vuodeksi vapausrangaistukseen tuomitut punavangit.²⁰⁵ Armahdus koski myös niitä ”valkoisia”, jotka kapinan aikana tai sen jälkeen ”järjestyksen palauttamiseksi” olivat syyllistyneet surmatöihin. Heidät jätettiin panematta syytteesen ja tuomitsematta.²⁰⁶ Armahduksen ulkopuolelle jätettiin jälleen samat aiemmin rikoksiin syyllistyneet rikoksenteikijäryhmät kuin lokakuun armahduksessakin kuitenkin niin, että he saivat tuomioonsa kolmanneksen alennuksen. Sama alennus koski kaikkia niitä valtiorikosoikeuksissa tuomittuja, joiden tuomio oli yli kuusi vuotta. Myöskään uusia syytteitä ei pääsääntöisesti enää vuoden 1918 tapahtumista saanut nostaa. Ehdonalaisesti vapautui armahduspäätöksen nojalla yli 6 500 vankia.²⁰⁷

Vankilukua vähentävä vaikutuksensa oli kesäkuussa 1919 valtionhoitajan valtiorikoksiin syyllistyneitä koskevalla armahduspäätöksellä, jonka perusteella yli 2 000 vankia pääsi ehdonalaiseen vapauteen tai heidän pääsyään ehdonalaiseen vapauteen joudutettiin²⁰⁸. Armahdus koski nyt myös niitä, jotka olivat aiemmin tuomittu tai olivat kärsineet muista rikoksista tuomittua vapausrangaistusta, ei kuitenkaan vuonna 1915 tai sen jälkeen kuritushuoneeseen tuomittuja tai kuritushuonerangaistusta kärsineitä.

Tammikuussa 1920 annetun *armahduslain* nojalla päästettiin ehdonalaiseen vapauteen noin 2 600 valtiorikosoikeuksien tuomitsemaa henkilöä.²⁰⁹ Armahdukset koskivat kaikkia valtiorikosoikeuksissa tuomittuja lukuun ottamatta ”kapinan” johtajia ja niitä, jotka olivat valtio- ja maanpetosrikosten ohella syyllistyneet eräisiin muihin rikoksiin kuten henki- ja varkausrikoksiin.

Armahduksista pääsivät siten osallisiksi muita hitaammin mm. varkausrikoksista aiemmin tuomitut. Ennen kansalaisuutta varkausrikoksista tuomitut armahdettiin kuitenkin viimeistään tammikuussa 1920, jollei kysymyksessä ollut ”kapinan” johtoon kuulunut henkilö. Sen sijaan valtiorikosoikeuksissa varkausrikoksesta tuomittu jäi edelleen armahtamatta. Vuoden 1920 lopussa oli vankiloissa kuitenkin vielä lähes 1 800 punavankia.

²⁰⁵ 165/1918. Armahdus ei kuitenkaan koskenut kapinaan yllyttäjiä tai kapinassa johtavassa asemassa olevia.

²⁰⁶ *Miettinen* 1989 s. 248 ja 249.

²⁰⁷ Siten vuoden 1918 armahdukset kohtelivat ankarasti aiemmin varkausrikoksista tuomittuja valtiorikosvankeja. He saivat tyytyä vain joulukuun armahduksella annettuun rangaistusten alennukseen kolmanneksella.

²⁰⁸ 83/1919.

²⁰⁹ 8/1920 ja *Aho & Karsikas* 1981, taulukko 14. Torvisen mukaan ehdonalaisesti vapautettuja oli kaikkiaan 3 600 ja noin 40 000:lle palautettiin kansalaisluottamus ehdollisesti, ks. *Torvinen* 1977. Serlachius katsoi, että valtiorikosoikeuksissa tuomittujen armahdusten laajuudesta seurasi uhka siveellisestä vararikosta. Hänen mukaansa armahdukset oli rajoitettava pääasiassa tuomittujen ehdolliseen irti päästämiseen. Armahdusta ei olisi saanut ulottaa kansalaisluottamuksen menettämiseen. Ks. *Serlachius* 1921b s. 128 ja 129.

3.3.4 Vankiluvun väheneminen 1921–1922

Vankien määrä väheni lähes kaikissa vankiryhmissä vuosina 1921 ja 1922 yhteensä noin 1 350 vangilla. Vähenemisen syynä oli lähinnä kuritushuonevankien määrän pieneneminen yli 1 400:lla vangilla. Tutkintavankien vähenemisen mainittuina vuosina noin 350:llä ja vankeusvankien lähes 200 vangilla kompensoi sakkovankien määrän nopea lisääntyminen lähes 550:llä vangilla.

Kuritushuonevankien väheneminen aiheutui lähinnä *valtiorikos-*, mutta myös *varkausrikosvankien* vähenemisestä. Sakkovankien lisääntymisen syinä lienee ollut *juopumus-* ja *väkijuomarikoksista* tuomittujen määrän kasvu. *Väkivaltari-* *koksista* tuomittujen kuritushuonevankien samanaikainen lisääntyminen ainoastaan jarrutti vankiluvun alemista.

3.3.4.1 Kuritushuonevankien väheneminen

Vuoden 1921 aikana kuritushuonevankien määrä laski noin 800 vangilla 4 000:een. Kuritushuonevankien lukumäärän aleneminen selittyy *valtiorikosvankien* (noin 800:lla) ja *varkausrikosvankien* määrän vähenemisellä (noin 400:lla). Muutosta kompensoi väkivaltarikosvankien määrän kasvu noin 400:lla vangilla. Lainsäädännölliset syyt näyttävät selittävän ainoastaan valtiorikosvankien ryhmän vähenemisen.

Kuritushuonerangaistusta kärsivien *valtiorikosvankien* lukumäärää vähensi vuoden 1921 tammikuussa Tarton rauhansopimuksen yhteydessä annettu *armahdusasetus*,²¹⁰ jonka nojalla vapautettiin n. 200 valtiorikosvankia. Noin 500 punavankia vapautettiin ehdonalaisen vapauteen toukokuussa 1921 annetun *armahdulain*²¹¹ nojalla. Armahdus koski enintään kahdeksaksi vuodeksi kuritushuoneeseen tuomittuja.

Ehdonalaisuusaika lyhennettiin puoleen kärsimättä olevasta rangaistusajasta, jonka jälkeen myös kansalaisluottamus palautettiin. Armahdus ei koskenut valtiorikoksen lisäksi eräisiin törkeisiin yksilöön kohdistuviin rikoksiin syyllistyneitä. Osanotosta vuoden 1918 kapinaan tuomitut, mutta erityislain nojalla ehdollisen rangaistustuomion saaneet sekä aiemmin ehdonalaisesti vapautetut armahdettiin kokonaan – ei kuitenkaan silloin, jos valtiorikosoikeuksissa tuomittu oli uuden rikoksen johdosta menettänyt ehdonalaisen vapautensa tai ehdollinen rangaistustuomio oli uuden rikoksen johdosta pantu täytäntöön. Armahduksen ulottumattomiin jäivät siten muun muassa ne varkausrikoksista tuomitut, joiden

²¹⁰ 14/1921.

²¹¹ 133/1921.

rangaistus oli yhdistetty aiemmin valtiorikosoikeuksien tuomitsemiin vapausrangaistuksiin.²¹² Vuoden 1918 tapahtumista tuomituista jäivät siten vankiloihin viimeksi mainittujen lisäksi enää ne ”kapinan” johtajat ja yllyttäjät, joiden rangaistus oli yli 8 vuotta kuritushuonetta ja jotka eivät olleet päässeet ehdonalaiseen vapauteen.

Ehdonalaista vapautumista koskevaa lainsäädäntöä tarkistettiin toukokuussa 1921²¹³ *valtiorikosvankien* kannalta huonoon suuntaan. Jos valtiorikosvangille tuomittuun rangaistukseen oli yhdistetty jostakin muusta rikoksesta tuomittu rangaistus tai jos ehdonalainen vapaus oli menetetty uuden rikoksen johdosta, valtiorikosvankin pääseminen ehdonalaiseen vapauteen määräytyi tavallista vankia koskevien säännösten mukaan. Neljä kuukautta aikaisemmin oli valtiorikosvangeille myönnetty vankikäsitelyssä tutkintavankien erikoisasema, mutta tämä erityinen asema ei vielä ollut merkinnyt muutoksia ehdonalaiseen vapauttamiseen, eikä se koskenut sellaista vankia, joka oli myös tuomittu rangaistukseen muusta rikoksesta²¹⁴.

Valtiorikosvankien ehdonalaista vapauttamista koskeva uudistus toteutettiin samanaikaisesti *yleistä ehdonalaista vapauttamista* koskevan uudistuksen kanssa.²¹⁵ Harkinnanvarainen ehdonalainen vapautuminen tehtiin mahdolliseksi, kun rangaistus oli kestänyt vähintään kaksi vuotta. Aiemmin ehdonalaiseen vapauteen pääseminen oli edellyttänyt vähintään kolmen vuoden pituista tuomiota. Samalla ehdonalaiseen vapauttamiseen liitettiin valvonta, joka oli jo toteutettu valtiorikosvankien kohdalla.

Ehdonalaista vapauttamista koskevat lainmuutokset merkitsivät kokonaisuutena vankiluvun kannalta suhteellisen pientä muutosta.²¹⁶ Käytännössä uudistuksella oli merkitystä lähinnä *kuritushuonevangeille*. Kun ehdonalaiseen vapauteen päästettiin 1910-luvun alkupuolella noin 150–200 vankia vuosittain, päästettiin ehdonalaiseen vapauteen 1920-luvulla 400–500 vankia vuosittain. Kuritushuonevankien laitoksessaoloaikaan lainuudistus aiheutti vain vähän muutoksia.

²¹² Tosin tämän armahduksen jälkeen varkaus- tai muuhun rikokseen syyllistyneen rangaistuksia ei enää voitu yhdistää valtiorikoksista tuomittuihin pitkiin vapausrangaistuksiin. Tämä ei tietenkään koskenut niitä varkausrikosten uusijoita, joiden aiemmin tuomittuihin yhdistettäviin rangaistuksiin saattoi jo sisältyä valtiorikoksista tuomittu rangaistus.

Kansalaissodan aikana erilaisista rikoksista tuomittuja oli vielä 23.2.1923 vankilassa 607, joista vain kaksi puhtaasti poliittisista syistä, ks. *Jääskeläinen* 1977 s. 353.

²¹³ 132/1921. Elinkautisvanki voitiin vapauttaa vähintään 8 vuoden jälkeen.

²¹⁴ 132/1921.

²¹⁵ 131/1921.

²¹⁶ Uudistus lyhensi jonkin verran laitoksessaoloaikoja. Lisäksi ehdonalaista vapautumista koskevien uudistusten välillinen vaikutus varkaustuomioihin oli kahdensuuntainen: toisaalta varkausrikosten uusimisen soveltamismahdollisuudet nopean uusimisen tapauksissa vähenivät, toisaalta rangaistusten yhdistäminen vastaavasti lisääntyivät.

Vankiloihin jäi vuoden 1921 lopussa vielä lähes 1 100 punavankia ja noin 150 muuta valtiorikosvankia. Tämän jälkeen ei enää toteutettu laajoja punavankien armahduksia eikä kuritushuonevankien vähenemiseen näytä löytyvän välittömiä lainsäädännöllisiä yhteyksiä.

Valtiorikosvankien säännönmukainen vapautuminen vankiloista vähensi kuritushuonevankien lukumäärää vielä vuoden 1922 aikana noin 600 vangilla, jonka jälkeen väheneminen oli tuntuvasti hitaampaa. *Väkivaltarikoksista* kuritushuoneeseen tuomittujen vankien kasvu vuoden 1922 aikana (noin 350) oli jo *varkausrikoksista* kuritushuoneeseen tuomittujen vankien vähenemistä (noin 200) voimakkaampaa.

Vuoden 1922 jälkeen 1920-luvun myöhempinä vuosina kuritushuonevankien kehitystä eivät enää määränneet valtiorikosvankien lukumäärässä tapahtuneet muutokset, vaan lähinnä väkivaltarikoksista tuomittujen ryhmä. Kuritushuonevankien lukumäärähän vielä jatkoi alenemistaan saavuttaen 3 000 vangin rajan vuoden 1924 loppuun mennessä, josta se kääntyi uuteen nousuun.

3.3.4.2 Sakkovankien lisääntyminen

Sakkovankien lukumäärä oli vielä vuoden 1920 lopussa n. 200, mutta luku kaksinkertaistui vuoden 1921 aikana. Vuoden 1922 lopussa sakkovankien lukumäärä oli jo yli 700 ja kohosi vuoden 1923 aikana yli 1 000:n vangin.

Päiväsakkojärjestelmä tuli voimaan heinäkuussa 1921 voimaan saatetulla *rikoslain* muutoksella.²¹⁷ Sen mukaan päiväsakkoja voitiin tuomita yhdestä 300:aan, jollei sakkoja yhdistetty. Vanhat rangaistussäännökset perustuivat kiinteään sakkoon, joka pääsääntöisesti vaihteli yhdestä 1 000 markkaan. Nyt näiden vanhojen säännösten mukaisissa rahamäärissä 10 markan suuruinen sakko vastasi uusien säännösten mukaan yhtä päiväsakkoa. Yhden päiväsakon rahamäärä määräytyi sakotettavan maksukyvyyn mukaan. Sakkorangaistukset huojentuivat jonkin verran.

Rahan arvon alenemisen vuoksi oli syntynyt tarve tarkistaa eräiden rahasakkoon perustuvien keskeisten rikostyyppien kuten näpistyksen ja juopumuksen rangaistuksia. Päiväsakkojärjestelmään siirtymisen yhteydessä tarkistettiin inflaation vuoksi *näpistyksen ja varkauden* välistä rajaa rikoslain muutoksella. Näpistyksenä pidettävän anastuksen korkeinta arvoa nostettiin 20 markasta 200 markkaan. Muutos merkitsi näpistysten kasvua yksinkertaisten varkauksien kustannuksella. Uudistus vähensi hieman vankeusrangaistuksen käyttöä.

²¹⁷ 130/1921. Päiväsakon käyttöönoton yhteydessä lisättiin rikoslakiin rikoksella saadun hyödyn konfiskaatiota koskeva säännös. Säännöksellä pyrittiin puuttumaan kiskomisella ja muilla rikoksilla saatuaan taloudelliseen hyötyyn.

Vankiluvun kannalta kohtalokkaampaa oli kuitenkin päiväsakkojärjestelmän käyttöön ottamisen yhteydessä toteutettu *sakon muuntorangaistusta* koskeva kovennus. Kun aiemmin muuntorangaistuksen pituus oli 4–90 päivää, olivat uudet muuntorangaistusrajat 10 ja 180 päivää vankeutta.²¹⁸ Sakkoja vankeudeksi muunnettaessa vastasi enintään 10 päivän vankeus enintään 10 päiväsakkoa. Aiemmin 100 markkaan asti vastasi yhtä vankeuspäivää viisi markkaa ja 100 markan ylittävältä osalta 10 markkaa. Nyt jokainen päiväsakko oli sovitettava päivän vankeudella. Aiemmin oli suurin sakko 1 000 markkaa, jollei suurempaa ollut nimenomaan säädetty. Siten aiemmin sakkoja vankeudeksi muunnettaessa 800 markan sakosta sai jo ankarimman muuntorangaistuksen, 90 päivää vankeutta. Uudessa säännöksessä 90 vankeuspäivään vaadittiin 900 markkaa vastaava 90 päiväsakkoa. Hienoinen lievennys jäi merkityksettömäksi, kun ottaa huomioon inflaation ja sen, että ankarimman muuntorangaistuksen, 180 päivää vankeutta, saattoi saada jo 1 800 markkaa vastaavasta 180 päiväsakosta, joka ei ollut suinkaan ankarin päiväsakko, vaan 3/5 siitä. Jos vuosittain vankilaan tulleiden vankien luku olisi pysynyt ennallaan, olisi vankiloissa pitänyt olla 5–6 kertaa niin paljon sakkovankeja kuin ennen sotaa.²¹⁹

Juopumusrikosta koskevan rangaistussäännöksen kovennus joulukuussa vuonna 1921 toteutettiin sekä tunnusmerkistön että rangaistusasteikon muuttamisena.²²⁰ Aikaisemmin juopumuksesta voitiin rangaista, ”jos henkilö julkisella paikalla ynnä muulla vastaavalla paikalla oli juopuneena ja sen kautta sai aikaan

²¹⁸ Kovennusta ei osattu ennakoida, koska muutosta perusteltiin lyhyesti päiväsakkojärjestelmään siirtymisenä (*HE 36/1920 vp*, s. 1). Muuntorangaistuksen enimmäispituus nostettiin siten kolmesta kuukaudesta kuuteen kuukauteen. Muutos aiheutti mm. sellaisen ristiriidan, että esimerkiksi näpistyksestä tuomitusta sakosta saattoi muunnettuna tulla ankarampi rangaistus kuin ensikertaisesta varkaudesta tuomittu ehdoton vankeusrangaistus, jonka keskipituus oli noin viisi kuukautta. KKO vastusti uudistusta, mutta sen varalta, että se toteutettaisiin, KKO:n mukaan olisi sallittava sakon osittainen maksaminen. Uudistus toteutui kuitenkin ilman KKO:n ehdottamaa lisäystä, ks. *HE 36/1920 vp*, s. 5 ja 6.

²¹⁹ Esimerkiksi 100 markan sakko oli aiemmin sovitettu 20 päivällä, mutta nyt vastaavan ankara 100 päiväsakkoa 100 päivällä sekä aiempi 180 markkaa 28 päivällä ja sama päiväsakkomäärä, 180 päiväsakkoa, 180 päivällä, ks. *Havu* 1926 s. 26. Havu korosti uudistuksen ankaruutta vankiluvun kannalta. Ignatiuksen mukaan päiväsakko uudistuksen seurauksena, vaikkei se ollutkaan lainsäätäjän tarkoitus, sakon muuntorangaistus muodostui useissa rangaistussäännöksissä ankarammaksi kuin asianomaisen säännöksen mahdollistama vankeus. Ks. *Ignatius* 1922 s. 39 ja 40. Päiväsakkouudistus muutti Ignatiuksen mukaan olennaisesti eri sakkorangaistusten keskinäiset suhteet. Sakkorangaistukset tulivat suhteettomiksi erityisesti kieltolain osalta.

Honkasalo sen sijaan piti päiväsakko uudistusta edistysaskeleena. Sakkouudistuksen merkitystä kuitenkin vähensi se seikka, että sen täytäntöönpano ei ollut tarpeeksi tehokasta samoin kuin se, että sakot oli, jos samalla kertaa tuomittiin myös vapausrangaistus, yhdistettäessä muunnettava aina vapausrangaistukseksi. Ks. *Honkasalo* 1939 s. 389.

²²⁰ 283/1921. Muutokset tulivat voimaan 1.1.1922.

pahennusta”. Lainmuutoksen jälkeen juopumuksesta tuomitsemiseen riitti, kun henkilö esiintyi nähtävästi juopuneena riippumatta siitä, aiheutuiko siitä pahennusta vai ei. Myös virkamiehen juopumuksen tunnusmerkistöä muutettiin.

Juopumuksesta säädettyä rangaistusmaksimia nostettiin 100 markasta 3 000 markkaan. Aikaisempi maksimirangaistus, 100 markkaa, säädettiin nyt rangaistusminimiksi. Virkamiehen juopumuksesta rangaistiin vähintään 200 markalla.²²¹ Sakkorangaistuksen korotusta valmisteltaessa ennakoitiin jo tulossa olevaa päiväsakkouudistusta: uudet rajat vastasivat 10 ja 300 päiväsakkoa. Viimeksi mainittu olikin suurin mahdollinen sakkorangaistus uudessa päiväsakkojärjestelmässä, jollei sakkoja yhdistetty. Korotus oli siis merkittävä.

Ankarampaa juopumussäännöstä alettiin soveltaa kaupungeissa vasta 1923. Kaupungeissa tuomittiin juopumuksesta rangaistukseen maaseutuun verrattuna kaksinkertainen määrä henkilöitä.²²² Kovennettu lainsäädäntö alkoi siten vaikuttaa vasta vuodesta 1923 alkaen.²²³ Kieltolain kumoamiseen liittyen juopumus-säännöksissä palattiin vanhaan lievempään muotoiluun toukokuussa 1931.

Ankara suhtautuminen juopumusrikoksiin kuvastui myös 19.12.1921 säädetyssä laissa *muutoksenhausta juopumusta koskevassa jutussa ja juopumuksesta tuomitun rangaistuksen täytäntöönpanosta*.²²⁴ Mainitun lain mukaan juopumustuomioon ei saanut hakea muutosta, vaan juopumuksesta tuomittu sakkorangaistus oli pantava heti täytäntöön, jollei oikeus myöntänyt täytäntöönpanoon lykkäystä enintään 60 päivän ajaksi. Viimeksi mainittu aika taas oli lakimääräinen määräaika muista rikoksista tuomittujen sakkojen täytäntöönpanossa. Juopumusasioissa oli myös eräitä muihin rikosasioihin liittymättömiä kiirehtimissääntöjä. Mainitut säännökset takasivat sen, että juopumusrikokseen syyllistyneillä oli normaalia vähemmän mahdollisuuksia hankkia sakon maksamiseen tarvittavia ehkä vielä puuttuvia varoja. Seuraus oli, että he joutuivat tavallista herkemmin sovittamaan sakkonsa vankeutena.

Sakkotäytäntöönpanohan oli jo valmiiksi kovin jäykkä järjestelmä ja omiaan lisäämään niiden henkilöiden määrää, jotka joutuivat sovittamaan sakkonsa muuntorangaistuksena. Ulosmittaukseen ei ollut ryhdyttävä, jollei varoja havaittu riittäviksi koko sakon suorittamiseen. Jos ulosmittausta ei suoritettu, sakote-

²²¹ Samalla oli tehty inflaatiotarkistus lisäämällä nolla aikaisemmin enimmäisrangaistuksena olleeseen 100 markkaan. Virkamiehen juopumuksen vähimmäisrangaistus oli tätä ennen 50 päiväsakkoa.

²²² *Verkko* 1942 s. 28.

²²³ Juopumuksesta tuomittiin vuonna 1926 10–19 päiväsakkoon 19 306 (30 %) ja 20–29 päiväsakkoon 36 848 (58,5 %) eli kaikkiaan lähes 90 % tuomioista, ks. *Verkko* 1944 s. 68 taulu 25. Sakkovankeuden pituus oli siten tavallisesti juopumuksessa 10–29 päivää vankeutta. Tuomioita pidensi se, että tuomitut sakot laskettiin täysin määrin yhteen.

²²⁴ 283/1921.

tun oli sovitettava sakkonsa muuntorangaistuksena. Sakotettu ei myöskään voinut maksaa sakkoaan vähittäin tai osittain rahassa.

Väkijuomarikoksia koskevia rangaistussäännöksiä kovennettiin uudella *kieltolaillla* kesäkuussa vuonna 1922.²²⁵ Ennen vuotta 1922 kieltolakirikoksista saattoi seurata vankeutta vain uusimistapauksissa, mutta uudella kieltolaillla saatettiin vankeusmahdollisuus sakon oheen seuraamukseksi myös ensikertalaisille. Vankeudelle säädettiin vähimmäismäärät. Tavallisin minimivankeus oli neljä kuukautta. Ammattimaisen ja tavanomaisen kieltolakirikoksen vähimmäisrangaistus oli kuusi kuukautta vankeutta. Sakkorangaistuksellekin oli säädetty vähimmäismäärä, joka oli aluksi 100 markkaa, mutta uudella kieltolaillla se monissa tapauksissa etenkin uusimisen varalta korotettiin jopa kymmenkertaiseksi 1 000 markkaan, joka vastasi 100 päiväsakkoa tai 1 500 markkaan, joka vastasi 150 päiväsakkoa.²²⁶

Väkijuomarikoksista säädetty sakon ja vankeuden korkeat minimirangaistukset olivat todennäköisesti osaltaan vaikuttamassa siihen, että väkijuomarikoksista tuomitut rangaistukset olivat ankaruudeltaan noin kolminkertaiset juopumus- tuomioihin nähden.²²⁷

Yhteenvetona voidaan todeta, että vankiluvun vähenemistä edistäviä lainsäädäntötoimia oli vankiluvun alenemisvuosina 1921–1922 varsin vähän. Näitä olivat punavankien armahtamisten jatkaminen sekä näpistyksen ja varkauden välisen rajan tarkistaminen vuonna 1921. Armahdukset selittävät melko pitkälle kuritushuonevankien ja samalla vankiluvun vähenemisen vuonna 1921. Vankiluvun alenemista vuonna 1922 näillä lainsäädäntötoimilla ei selitetä eikä myöskään kuritushuonevankien määrän vähenemisen jatkumista vielä vuosina 1923 ja 1924, jolloin vankiluku oli jo kääntynyt nousuun sakkovankien lisääntymisen vuoksi. Suurimpana syynä valtiorikosvankien vähenemiseen oli uusien valtiori-

²²⁵ 158/1922. Serlachius arvosteli ankarasti kieltolain ennestäänkin ”drakoonisten” säännösten koventamista, ks. *Serlachius* 1921. Serlachius oli vastustanut kieltolakia loppuun asti. Ongelma oli hänen mukaansa alkoholin väärinkäytössä, ei alkoholin käytössä sinänsä. Kieltolaki heikentäisi Serlachiuksen mukaan oikeudenvastaiseksi koetun lain kunnioitusta. Ks. *Serlachius* 1903, ks. myös ed. alaviite 188. Kieltolaki oli jo lähes valmis helmikuussa 1918. Väliaikaisen kieltolain oli hyväksynyt jo talousvaliokunta ja suuri valiokunta, mutta kansalaissodan takia jatkokeskittely jäi pitämättä. Ks. *Backman* 1976 s. 203 ja 204.

Lainsäädäntöön oli jo aiemmin tehty kovennuksia, jotka eivät olleet järkevissä suhteissa yleisesti käytössä oleviin rangaistuksiin. Ingnatiuksen mukaan poikkeuksista merkittävimpiä olivat vuonna 1920 toteutetut keinottelulaki ja muutettu koronkiskomissäännös (RL 38:10). Näiden sisältämät rangaistusmaksimi, 200 000 markkaa, oli 200 kertaa rikoslain yleistä ja 50 kertaa sen poikkeustapauksiakin varten säädettyä korkeinta sakkomäärää suurempi. Ks. *Ignatius* 1922 s. 21–25.

²²⁶ Kieltolakiin sisältyi myös tutkintaa tehostavia säännöksiä: pakkokeinoja voitiin käyttää normaalia väljemmin edellytyksin ja syyte oli käsiteltävä kiireellisenä.

²²⁷ Kieltolakirikoksista ja juopumusrikoksista tuomittujen lukumääriä ja rangaistusten ankaruutta vertaillaan seuraavassa luvussa 3.4.

koksista rangaistusta kärsimään tulevien vankien määrän olennainen väheneminen ja vankilassa jo olevien valtiorikosvankien poistuminen ehdonalaiseen vapauteen.²²⁸ Varkausrikoksista ja väkivaltarikoksista kuritushuoneeseen tuomittujen määrässä tapahtuneisiin muutoksiin ei ollut välitöntä lainsäädännöllistä yhteyttä. Ehdollista rangaistustuomiota koskeva lainsäädäntö leikkasi kyllä osan näihinkin rikoksiin liittyvistä lyhyimmistä kuritushuonetuomioista, mutta näin se oli tehnyt jo vuodesta 1918 lähtien.

Monet vuonna 1921 säädetyt lait sen sijaan lisäsivät sakkovankien määrää. Näitä olivat juopumusrikosta ja juopumusrikoksesta tuomitun rangaistuksen täytäntöönpanoa sekä sakon muuntorangaistusta koskevat lainmuutokset. Toimenpiteiden vaikutus sakkovankilukuun yhdessä aiemmin säädetyin kieltoain kanssa alkoi näkyä jo vuonna 1921, mutta vankiluvuissa tuntuvammin vasta 1923. Tuolloin juopumusrikosta koskevia kovennettuja säännöksiä alettiin soveltaa kaupungeissa. Sakko- ja vankeusvankien määrää olivat tuolloin lisäämässä myös väkijuomalainsäädäntöön uudella kieltoilla vuonna 1922 tehdyt kovennukset.

Sen sijaan 1921 toteutetun päiväsakkojärjestelmään siirtymisen vaikutusta sakkovankien määrään on vaikeampi arvioida. Ilmeisesti varakkaammille tuomittujen sakkojen rahallisen määrän kasvu ei tuottanut mainittavasti lisää sakon muuntorangaistuksia. Sen sijaan sakkouudistuksen yhteydessä toteutettu sakon muuntorangaistusta koskevien säännösten muuttaminen kovensi muuntorangaitusten pituudet moninkertaisiksi. Tämä uudistus lisäsi tuntuvasti sakkovankien määrää ja vankilukua. Näpistyksen ja varkauden rajan samanaikaisella tarkistamisella oli sen sijaan vähäinen varkausrikoksista vankeuteen tuomittujen määrää vähentävä vaikutus.

3.4 VUODET 1923–1929: VANKILUVUN KOHOAMISEN KAUSI

Vankiluku nousi vuoden 1922 lopun 5 800:sta 8 700:aan vankiin vuoden 1929 loppuun mennessä, vaikka vankilukuun välittömästi ja laajalti vaikuttavia lainuudistuksia ei enää toteutettu. Syynä nousuun oli ensisijaisesti sakkovankien lisääntyminen vuoden 1922 lopun runsaasta 700:sta 2 600:aan vuoden 1929 loppuun menneessä. Paljon vähemmän lisääntyivät vankeus- ja kuritushuonevangit. Vankeusvankien määrä kohosi noin 550:llä runsaasta 900:sta vajaan 1 500:aan. Kuritushuonevankien lukumäärä lisääntyi samanaikaisesti noin

²²⁸ Hovioikeudet tuomitsivat ensimmäisenä oikeusasteena vuosina 1920–1924 valtiorikoksista 100–270 henkilöä vapausrangaistuksiin. Vuosina 1930–1935 tuomittuja oli 250–350. Viimeksi mainittu ei estänyt valtiorikoksista kuritushuoneeseen tuomittujen samanaikaista vähenemistä.

400:lla, noin 3 400:sta 3 800:aan. Sakko- ja vankeusvankien määrät vuoden 1929 lopussa olivat maailmansotien välisen ajan suurimmat.

Sakkovankien lisääntyminen aiheutui pääasiassa *juopumus- ja väkijuomarikoksista* tuomittujen sakkovankien lukumäärän lisääntymisestä. Lisääntyminen aiheutui ennen kaikkea mainittuja rikostyyppisiä ja sakon muuntorangaistusta koskevien säännösten koventamisesta. Sakkovankien lukumäärän kasvua aiheutti myös juopumusrikoksen tunnusmerkistön ankaroittaminen siten, että juopumuksena rangaistavan käyttäytymisen ala laajeni. Näitä muutoksia on jo edellä kuvattu. *Väkivaltarikoksista* tuomittujen lisääntyminen oli tuntuvinta kuritushuonevankien joukossa.

Kuritushuonevankien lukumäärä jatkoi 1920-luvun alkuvuosina käynnistynyttä vähenemistään vielä vuosina 1923 ja 1924 yhteensä n. 350:llä vangilla lähinnä *varkaus- ja valtiorikosvankien* vähenemisen vuoksi. Kuritushuonevankeja oli vuoden 1924 lopussa noin 3 000. Vuonna 1925 alkoi kuritushuonevankien määrä lisääntyä kunnes vuoden 1933 lopussa kuritushuonevankeja oli yli 5 800. Vuonna 1929 kuritushuonevankeja oli vajaat 3 800. Kuritushuonevankien määrän kasvu ei kuitenkaan ollut riittävän voimakasta lisätäkseen kuritushuonevankien suhteellista osuutta vankiluvusta, mikä pysytteli noin 45 % suuruisena. Sen sijaan sakkovankien osuus vankiluvusta vuosina 1925–1929 oli noin 25–30 %.

Kuritushuonevankien lisääntyminen 1920-luvun jälkipuoliskolla aiheutui lähinnä *väkivaltarikoksista* tuomittujen ryhmän kasvusta. Väkivaltarikoksista tuomittujen kuritushuonevankien lukumäärä kasvoi voimakkaasti, yli 800:lla vuoden 1919 alusta vuoden 1923 alkuun, jolloin heitä oli yli 1 100. Vankiluku alkoi nousta kuitenkin vasta tuolloin. Väkivaltarikoksista kuritushuoneeseen tuomittujen määrä kasvoi kiihtyvällä nopeudella kaikkiaan noin 650:llä vangilla vuosina 1923–1929, jolloin heitä oli noin 1 800. *Varkausrikoksista* kuritushuoneeseen tuomittujen määrä lisääntyi jonkin verran vähemmän: vuodesta 1925 noin 300:lla vuoden 1929 loppuun mennessä, jolloin heitä oli yli 1 300. Sen sijaan *valtiorikoksista* kuritushuoneeseen tuomitut vähenivät vuoden 1923 alun 650:stä vuoden 1929 alkuun mennessä 90:een vankiin.²²⁹

Rangaistusvankien laitoksessaoloajat olivat vuosina 1920–1924 yli kahden vuoden mittaisia, mutta vuosina 1925–1929 noin neljä kuukautta lyhyempiä. Kuritushuonetuomioiden keskipituudet lyhenivät 1922–1927 tasaisesti 39:stä 31 kuukauteen. Tästä pituudet jonkin verran kasvoivat vuoteen 1929. Vankeustuomioiden keskipituudet sen sijaan jonkin verran pitenevät etenkin vuosina

²²⁹ Uusien valtiorikosvankien tulo vankiloihin oli 1920-luvun jälkipuoliskolla selvästi vähäisempää kuin 1920-luvun ja 1930-luvun alkupuolella. Vuosina 1925–1929 tuomittiin vuosittain 70–110 valtiorikoksiin syöllistynyttä henkilöä vankilaan.

1927–1930. *Ehdollisen rangaistustuomion* käyttö lisääntyi vuosien 1923–1930 välisenä aikana.

Kuritus­huo­netuomioiden keskipituuksien kehitys voidaan nähdä varkausri­koston­uomioiden ja väkivaltarikoston­uomioiden välisten osuuksien kehityksenä keskimäärin pitempien väkivaltarikosten eduksi etenkin 1920-luvun loppupuolella. Vankeustuomioiden keskipituuksien kasvu oli väkijuomarikoksista tuomit­tu­jen osuuden vahvistumisen ja sotilasrikoksista tuomit­tu­jen osuuden pienene­misen seurausta. Ehdollisen rangaistustuomion lisääntyminen aiheutui osittain lyhytaikaisten rangaistusten lisääntymisestä ja osittain sen käyttöalan tosiasialli­sesta laajenemisesta.

Sakkovankien määrä kohosi vuosien 1923 ja 1924 aikana arviolta 1 000:lla oltuaan vielä vuoden 1922 lopussa runsaat 700. Sakkovankien lukumäärä pysyt­te­li 1 700 ja 2 000 välillä 1929 asti, jolloin sakkovankien lukumäärä kohosi 2 600:een. Tämän jälkeen sakkovankien lukumäärä väheni nopeasti.

Juopumuksesta tuomittuja sakkovankeja tuli vankiloihin 1920-luvulla noin kolminkertainen määrä väkijuomarikoksista sakkoon tuomittuihin verrattuna, mutta päivittäisessä sakkovankiluvussa mainittujen vankiryhmien osuudet olivat suurin piirtein yhtä suuret. Kieltolakirikoksista tuomitut sakkorangeistukset oli­vat keskimäärin selvästi juopumuksesta tuomittuja ankarampia. Tähän oli syynä etenkin uusimisesta säädetty korkeat sakkominimit. Ne saattoivat olla jopa 150 päiväsakkoa. Vankilaan tulleista sakkovangeista ei ole rikostyyppien mukai­sesti eriteltyjä tietoja ennen vuotta 1927.

Kieltolakirikoksista yleisissä alioikeuksissa tuomit­tu­jen luku oli vuonna 1920 kohonnut 10 000:een, josta se kasvoi vähitellen saavuttaen huipun vuonna 1930, jolloin kieltolakirikoksista tuomittuja oli lähes 30 000. Vastaavana aika­na juopumuksesta tuomit­tu­jen luku nousi 20 000:sta 135 000:een. Kieltolaki kumottiin vuonna 1932.²³⁰ Kieltolakirikoksista tuomitut rangaistukset olivat kuitenkin vuoden 1922 toteutetun ankaroit­ta­misen jälkeenkin suurimmaksi osaksi sakkoa (88–95 %), ja loput olivat vankeustuomioita. Kuritus­huo­neran­gaistuksia ei ollut säädetty seuraamuksiksi kieltolakirikoksista.

Juopumusrikoksista tuomituista sakoista lähes 90 % oli 10–30 päiväsakon suuruisia. Yhtä ankarasti rangaistiin lievistä, korkeintaan kaksi litraa käsittä­vien alkoholiaineiden luvattomasta varastossapidosta, josta tuomittuja oli noin kolmannes kieltolakirikoksista tuomituista. Näissä tapauksissa tuomittiin usein samalla kertaa juopumuksesta. Tavallisimmin väkijuomarikoksista sai kuitenkin 75–199 päiväsakkoa (yli 50% tapauksista).²³¹

²³⁰ 45/1932.

²³¹ *Verkko* 1944, taulukko 9 ja 25, ks. myös alaviite 223.

Kieltolailla näyttää siten olleen oma osuutensa väkijuomarikoksista tuomittujen määrän kasvuun sekä sakko- ja vankeusvankien tason muotoutumiseen 1920- ja 1930-luvuilla. Sakkovankien lukumäärän kohoaminen vuonna 1924 uuteen korkeuteen aiheutui edellä todetun perusteella ainakin osittain vuosina 1921 ja 1922 *juopumus- ja väkijuomarikoksia koskevan lainsäädännön* ankaroitumisesta, jota tuomioistuimet sovelsivat kaikessa ankaruudessaan 1923 alkaen sekä sakon muuntorangaistuksen koventamisesta vuonna 1921. Sen sijaan kieltolakirikoksista vankeuteen tuomittujen määrän lisääntyminen 1920-luvun lopulla, väkijuomarikoksista tuomittujen sakkovankien määrän voimakas lisääntyminen 1920- ja 1930-luvun taitteessa ja väkijuomarikosten korkea rangaistustaso 1930-luvulla myös kieltolain kumoamisen jälkeen vuonna 1932 eivät enää välittömästi selity kieltolain voimaantulolla vuonna 1919 tai vuoden 1922 kieltolakiin tehdyillä kovennuksilla. Sakkovankien lisääntymisen syynä 1920- ja 1930-luvun taitteessa näyttää olleen ennen kaikkea taloudellinen lama: sakkoja ei enää kyetty maksamaan etenkin jäykän sakkotäytäntöönpanojärjestelmän puitteissa. Sakkovankien kasvun taittamiseen ryhdyttiin sekä löysäämällä kontrollikoneiston toimintaa että lieventämällä sakkorangaistuksen täytäntöönpanoa koskevaa lainsäädäntöä.²³²

Kuritusluonevankien kasvu ei sen sijaan selity lainsäädännön muuttumisella. Väkivalta- ja varkausrikosvankien lukumäärä oli lisääntynyt muista kuin lainsäädännöllisistä syistä. Kieltolailta on uskottu olleen välillistä vaikutusta 1920- ja 1930-lukujen väkivaltarikollisuuden nousuun. Pelkästään lainsäädäntöä ja oikeustilastoja tarkastelemalla ei tähän kysymykseen voi saada vastausta.

Seuraavassa kuitenkin selostetaan eräitä 1920-luvun lainsäädäntötoimia, joilla oli vähäistä merkitystä vankilukuun.

Rangaistuksen täytäntöönpanosta annettuun asetukseen tehtiin vuonna 1925 helmikuussa muutoksia.²³³ Nyt tehtiin mahdolliseksi tuomitun rangaistusajan ylittäminen enintään 60 vuorokaudeksi kurinpitörangaistuksen täytäntöönpanon tai karkaamisen vuoksi.

Osittain kieltolain vuoksi lisääntyneiden *tullirikosten* lievimmän asteikon alarajaa korotettiin 100:sta 300 markkaan. Erittäin raskauttavien asianhaarojen varalta säädetyn asteikon alaraja korotettiin samaan määrään.²³⁴

Pahoinpitelysäännöksiä ankaroitettiin huhtikuussa 1926 säätämällä erityisen raskauttavien asianhaarojen varalle erityinen kvalifioitu rangaistusasteikko.²³⁵

²³² Edellä luvussa 2.8.1 todettiin jo mm. syytevallan käytössä tapahtuneen muutoksia

²³³ 51/1925.

²³⁴ 115/1926

²³⁵ 24/1926.

Ehdonalaisessa vapaudessa tai valvonnan alaisena olevat vuoden 1918 ”kapiinaan” tai sen yhteydessä tehtyihin rikoksiin osaaottaneet *armahdettiin* toukuussa 1927 annetulla lailla.²³⁶

3.5 VUODET 1930–1935: KORKEAN VANKILUVUN KAUSI

Vankiluku pysytteli vuosina 1930–1935 selvästi 8 000 vangin rajan yläpuolella nousten vuoden 1933 lopussa jopa yli 9 000 vangin. Ainoa poikkeus oli vuosi 1930, jonka lopussa vankiluku tilapäisesti laski alle 8 000:n.

Vankiluvun tasaisen kehityksen taustalla oli kuitenkin suuria toisiaan kompensoivia muutoksia. Kuritushuonerangaistukseen tuomittujen määrä lisääntyi ensin noin 3 800:sta 5 800:aan vuoteen 1933, josta alkoi väheneminen. Kuritushuonevankien määrä oli vuonna 1935 noin 5 000. Samanaikaisesti sakkovankien määrä väheni 2 600:sta 700:aan vuoteen 1933 ja noin 500:aan 1935 mennessä. Vankeusvankien määrä pysyi mainittuna aikana lähes ennallaan. Kuritushuonevankien osuus vankiluvusta kohosi noin 60 %:iin.

Kuritushuonevankien lisääntymisen suurimpana syynä olivat *varkausrikoksista* kuritushuoneeseen tuomitut, joiden määrä lisääntyi vankiloissa mainittuina vuosina 1 300:sta 2 400:aan. *Valtiorikosvankien* määrä kasvoi tuona aikana 90:stä 790:een. *Väkivaltarikoksista* tuomittujen kuritushuonevankien määrä lisääntyi samanaikaisesti selvästi vähemmän: 1 800:sta 2 040:een.

Sakkovankien vähenemisen syynä oli lähinnä *juopumuksesta*, mutta myös *väkijuomarikoksista* tuomittujen väheneminen.

Vankeusvankien määrä väheni vuoden 1929 lopun lähes 1 500:sta 1 000:een vuoden 1932 loppuun mennessä, mutta lisääntyi vuoden 1933 aikana lähes vuoden 1929 tasolle yli 1 400:n. Vankeusvankien väheneminen aiheutui lähinnä *väkijuomarikos- ja sotilasrikosvankien* vähenemisestä. Vuoden 1933 aikana tapahtunut vankimäärän nopea lisääntyminen aiheutui lähes yksinomaan *väkijuomarikosvankien* määrän kasvusta noin 250:stä 600 vankiin.

Kuritushuonevankien laitoksessaoloaika väheni jyrkästi 22:sta 17 kuukauteen vuoden 1933 loppuun mennessä. Myös vankeusvankien laitoksessaoloaika lyheni nopesti etenkin vuonna 1930. *Ehdollisen rangaistustuomion* käyttö väheni 1930 alkaen jonkin verran vankeustuomioissa ja tuntuvammin kuritushuoneustuomioissa (yli 20 %-yksikköä). Viimeksi mainittu seikka oli osaltaan vaikuttamassa laitoksessaoloaikojen lyhenemiseen.

²³⁶ 140/1927.

3.5.1 Kuritushuonevankien määrän sääntely 1929–1932

Vaikka kuritushuone-, vankeus- ja sakkovankien määrät olivat 1930-luvun taitteessa vankiloissa kasvamassa, ryhdyttiin silti kuritushuonevankien määrää lisääviin toimiin. Sellaisia olivat 1929–1930 säädetyt *ns. kommunistilait*²³⁷, jotka vaikuttivat välillisesti siihen, että valtiorikosvankien lukumäärät alkoivat taas kasvaa 1930-luvun alussa. Valtio- ja maanpetosrikosten tunnusmerkistöjä ei mainittavasti muutettu. Tosin *valtiopetossäännösten* soveltamisalaa laajennettiin tammikuussa 1931, mutta kriminalisointi merkitsi vain vankeusuhan kasvamista eikä käytännössä juurikaan lisännyt valtiopetosrikoksista vankilaan tuomittujen määrää.²³⁸

Vankiloiden tilanahtauteen puututtiin yleisemmin laajentamalla ja aientamalla *ehdonalaiseen vapauteen* pääsemisen mahdollisuuksia 15.10.1931 voimaan saatetulla rangaistuksen täytäntöönpanosta annetun asetuksen muutoksella.²³⁹ Vähimmäisaikaa, joka oli joka tapauksessa vankilassa kärsittävä, alennettiin nyt kahdesta vuodesta kuuteen kuukauteen. Ehdonalainen vapaus ei siten vielä koskenut lyhimpiä vapausrangaistuksia. Kun aikaisemmin vanki voitiin päästää ehdonalaiseen vapauteen hänen kärsittyään kolme neljäsosaa rangaistusajastaan, saattoi hän nyt päästä ehdonalaiseen vapauteen jo, kun kaksi kolmasosaa rangaistusajasta oli kulunut. Ehdonalainen vapaus ulottui nyt tuntuvasti myös vankeusrangaistusta kärsiviin.

Uutta oli pakollinen vapauttaminen. Vanki oli joka tapauksessa päästettävä ehdonalaiseen vapauteen, kun rangaistusaikaa oli jäljellä yksi kahdestoistaosa. Samalla valvonnanaista koeaikaa pidennettiin yli jäljellä olevan rangaistusajan vähintään yhdeksi ja enintään viideksi vuodeksi. Koeaikaa voitiin myös pidentää enintään kahdella vuodella. Rangaistusaika siis piteni lähes kaikilla vangeilla tuntuvasti, mutta vankilassaoloaika lyheni yhä useammalla vangilla.

Pakollista ehdonalaista vapauttamista puolustettiin rangaistusten koventamisella. Rangaistusajan väitetyn pidennyksen vastapainona katsottiin voitavan lyhentää vankilassaoloaika.²⁴⁰

²³⁷ Ns. kommunistilakeihin luettiin tavallisesti tasavallan suojelulaki (336/1930) sekä kunnallis- ja vaalilain (269–271/1930) sekä painovapauslain (272/1930) muutokset. Näihin liittyi läheisesti rikoslain ns. sosialistipykälän (273/1930) ja valtiopetossäännösten (62/1931) soveltamisalan laajentaminen.

²³⁸ Ks. *HE 29/1930 II vp.* Vankeustuomioissa käytettiin runsaasti ehdollista rangaistustuomiota, ks. *Björne* 1977 s. 355.

²³⁹ 278/1931.

²⁴⁰ *HE 64/1931 vp.* s. 8. Muutosten taustoista ks. *Pajuoja* 2003 s. 287–289 ja 291. Pajuojaan mukaan uudistuksen taustalla olivat todennäköisesti tilanahtaus vankiloissa ja valtiontaloudelliset syyt, vaikka näitä ei mainittu perusteluissa.

Lain vaikutuksesta vuosittain ehdonalaiseen vapauteen päästettyjen lukumäärä kohosi 1920-luvun lopun 300–350 vuosittaisesta määrästä noin 4 000:een vuodesta 1932 alkaen. Lainmuutoksella ei kuitenkaan näyttänyt välittömästi oleen havaittavaa vaikutusta rangaistusvankien lukumäärään. Näyttää siltä, että lainmuutoksella kyettiin vain jarruttamaan vankiluvun muutoin nopeaa kasvua 1930-luvun alkupuolella.

Ehdonalaisessa vapaudessa olevien määrän lisääntyminen ja valvonta-ajan pidentyminen merkitsivät toisaalta useampikertaisten vankien määrän vähene- mistä. Kertaisuushan kasvoi vain, jos oli täydelleen kärsinyt rangaistuksensa. Uusi rikos koetusaikana ei siten johtanut uusimiskerran lisääntymiseen. Ehdon- alaista vapauttamista koskevan uudistuksen vaikutus vankilukuun ei kuitenkaan ollut yksinomaan sitä vähentävä laitosaikojen lyhenemisen ja useampikertaisten vähenemisen kautta. Ankaroitumista tapahtui samalla siten, että jäännösrangaistukset pitenevät ja koetusajan pitenevien myötä rangaistusten yhdistämiset li- sääntyivät. Rangaistukset kasaantuivat entistä herkemmin.²⁴¹

Siten vuodesta 1931 lähtien niiden henkilöiden määrä, jotka kärsivät vapaus- rangaistuksensa loppuun vankilassa, väheni olennaisesti. Entistä suurempi osa vankilasta vapautuneista ilmeisesti syyllistyi uuteen rikokseen ennen kuin oli täydelleen kärsinyt aiemmasta rikoksesta tuomitun rangaistuksen. Useampiker- taisten lukumäärä varkausrikoksissa oli siten ollut vähenemässä.²⁴²

Kuritusvuonerangaistusta kärsivien rangaistusvankien rangaistusten kesto oli- kin lyhenemässä 1930-luvun alussa. Laitoksessaoloaika kääntyi kuitenkin 1934 hitaaseen portaittaiseen nousuun, joka kesti aina vuoteen 1938 asti.

Ehdonalaiseen vapautumisen aientuminen ilmeni siten aluksi keskimääräisten laitoksessaoloaikojen lyhenemisenä, mutta myöhemmin vain jarrutti laitossajan pitene- mistä vuodesta 1934. Kuritusvuonevankien rangaistusten kesto oli 1930- luvun jälkipuolella pitenevässä pääasiassa *varkausrikoksista* ja myöhemmin myös *väkivaltarikoksista* tuomittujen vankien vähenemisen vuoksi. Lisääntymi- nen ja väheneminenhän painoutuivat yleensä lyhytaikaisiin tuomioihin etenkin varkausrikoksissa. Ehdonalaista vapauttamista koskevan lainsäädännön vaiku- tusta vankeusvankien laitoksessaoloaikoihin on vaikea arvioida, koska vankeus- vankien laitossajat alkoivat lyhetä nopeasti jo vuonna 1930 eli vuotta ennen kuin ehdonalaista vapauttamista koskeva lainsäädäntö oli saatettu voimaan.

²⁴¹ Uudesta rikoksesta tuomittuun rangaistukseen oli lisättävä kolme neljäsosaa siitä rangaistukses- ta, jota ei ollut pantu täytäntöön.

²⁴² Kysymys on aiemman rangaistuksen uuden rikoksen eräisyyttä vähentävästä, mutta yhdistämisen lisääntymisen kautta rangaistavuutta lisäävästä vaikutuksesta. Useampieräisten varkausvan- kien osuus näyttää jonkin verran pienenevän 1931 alkaen. Ks. luku 2.8.2.1. Kehitykseen saattoi tosin olla muitakin syitä.

Lapuanliikkeeseen liittyneiden ns. kyyditysjuuttujen yhteydessä rajoitettiin *ehdollisen rangaistustuomion* soveltamisalaa 13.5.1932²⁴³ siten, että sen käytön ulkopuolelle jäivät rikokset, joiden varalta oli säädetty kovempi rangaistus kuin neljä vuotta kuritushuonetta. Kovennus ei kuitenkaan koskenut törkeää varkautta, väärää ilmiantoa eikä virkamiehen väkivaltaista vastustamista. Törkeää varkautta koskeva poikkeus vaikutti ilmeisesti ratkaisevasti siihen, ettei lainuudistuksella ollut kovin suurta vaikutusta vankilukuun.

Kun tarkastellaan enintään yhden vuoden pituisia vapausrangaistuksia,²⁴⁴ ehdollisen kuritushuonerangaistuksen käyttöosuus kaikista kuritushuonerangaistuksista väheni jyrkästi mutta tasaisesti vuosina 1930–1934 noin 37 %:sta 14 %:iin. Varkausrikoksissa väheneminen oli voimakkainta vuonna 1931 (yli 10 %-yksikköä). Vuodesta 1935 ehdollisen kuritushuonetuomion käyttö alkoi taas selvästi lisääntyä.

Sen sijaan ehdollisen vankeustuomion käytön väheneminen näyttää keskittyvän vuoteen 1933, jolloin sen käyttö väheni 25 %:sta 21 %:iin. Voimakkain muutos oli siten selvästi hetkellisempi ja lievempi kuin kuritushuonerangaistuksissa. Toisaalta ehdollisen rangaistustuomion käytön kasvu vankeustuomioissa pysähtyi jo vuonna 1929 ja pysyi suunnilleen ennallaan myös 1934 ja 1935. Ehdollisen rangaistustuomion käytön kehitys pelkästään varkausrikoksista vankeuteen tuomittaessa poikkesi selvästi kokonaiskehityksestä. Vuodesta 1930 alkanut väheneminen oli tasaista vuoteen 1933, josta alkaen sen käyttö oli yleisen kehityksen mukainen.

Olennaista olikin, että ehdollista rangaistustuomiota käytettiin varkaudesta vankeuteen tuomittaessa (34–53 %) jopa kaksi kertaa niin paljon kuin vankeustuomioissa tai kuritushuonetuomioissa yleensä tai varkausrikoksista kuritushuoneeseen tuomittaessa. Ehdollisen kuritushuonetuomion käyttö oli 1920-luvun loppupuolella selvästi ehdollista vankeutta runsaampaa, mutta osat vaihtuivat vuodesta 1933.

Ehdollisen rangaistustuomion käytön muutosten valossa vuoden 1932 lainmuutoksella ei näytä olleen mainittavaa merkitystä. Ehdollisen rangaistuksen käytön väheneminen tai ainakin sen lisääntymisen pysähtyminen alkoi ennen

²⁴³ 144/1932. Ilmapiirin koveneminen oli jo aiemmin estänyt ehdollisen rangaistustuomion käyttöä. Tämä ei kuitenkaan estänyt ehdollisen rangaistustuomion runsasta käyttöä kyyditysjuutuissa, mikä Björnen mukaan tuskin vastasi lain (RL 41:4 a) tarkoitusta. Vuoden 1932 uudistuksella haluttiin estää ehdollisen rangaistustuomion käyttö kyydityksissä ja avunannossa valtiopetokseen. Ehdollisen rangaistustuomion käytön vähentämiseen tähtäävä lainsäädäntö toteutui liian myöhään. Lailla oli käytännön merkitystä lähinnä tuomittaessa vasemmistoa, sillä lakia ei voitu soveltaa takautuvasti kyydityksiin. Lakiesitystä vastustivat lähinnä lapuanliikkeelle myötämieliset piirit. Antti Tulenheimo esitti lakiesityksen hylkäämistä, ks. *HE 33/1932 vp A I–II ja Björne* 1977 s. 331–339. Kyyditysjuutuista ks. myös *Siltala* 1985 s. 421–430.

²⁴⁴ Ks. tarkemmin luku 2.9, kaavio 39.

lainuudistusta, ja sen käytön kääntymiseen kasvuun ei liity lainuudistusta. Muutos tapahtui lisäksi sellaisissakin rikostyypeissä, joihin lainsäädännön muutosta ei ollut ulotettu.

Ehdollisen rangaistustuomion käytön muutoksia voidaan vain rajoitetusti selittää rikollisuuden lajeissa tapahtuneilla muutoksilla. Muun muassa erot ehdollisen vankeus- ja kuritushuonerangaistuksen käytön välillä saattavat selittyä rikosrakenteen muutoksilla.

Ehdollisen rangaistustuomion käytön suuret muutokset jäivät siten vielä vaille lopullista selitystä. Kun kuitenkin kuritushuonerangaistuksista huomattava osa oli jo muutoinkin lain soveltamisalan ulkopuolella, jäi ehdollisen rangaistustuomion käytön väheneminen 1930-luvun alkupuolella vankiluvun kannalta merkitykseltään rajalliseksi.

Vuonna 1932 säädettiin ns. *Mäntsälän kapinallisia koskeva armahduslaki*,²⁴⁵ jolla kapinaan osaa ottaneet armahdettiin johtajia lukuun ottamatta. Armahduslailla estettiin ankariin kuritushuonetuomioihin johtavien valtiopetossäännösten soveltaminen kapinallisiin. Lain vankiluvun kasvua ehkäisevää vaikutusta on vaikea arvioida.

Rikosoikeudellista järjestelmää kovensi *vaarallisten rikoksenuusijoiden eristämistä* koskeva laki, joka tuli voimaan kesäkuun alusta 1932.²⁴⁶ Ns. krooniset rikoksenuusijat, joina käytännössä pidettiin varkaus- ja eräitä väkivaltarikoksiin toistuvasti syyllistyneitä henkilöitä, voitiin nyt viime kädessä vankilaoikeuden päätöksin eristää pakkolaitokseen epämääräiseksi ajaksi. Mahdollisuus päästä ehdonalaiseen vapauteen suotiin vasta kolmen vuoden kuluttua rangaistusajan päättymisestä. Ehdonalaisen vapauden pituus oli viisi vuotta.

Pakkolaitokseen eristettiin 1932–1940 yhteensä 306 henkilöä eli vuosittain keskimäärin 35–40 henkilöä, joista ensimmäiset kolme pääsivät ehdonalaiseen vapauteen vasta 1939. Noin 80 % eristetyistä oli varkausrikoksista tuomittuja.²⁴⁷ Pakkolaitosvankien määrä ei kohonnut missään vaiheessa vankiluvun kannalta merkittäväksi.

Pääosin eristäminen esti varkausrikoksentehtäjiä syyllistymästä uusiin rikoksiin. Kuritushuonevankeja ei kuitenkaan mainitulla lainsäädännöllä merkittävämmän vähennetty. Ainoaksi kuritushuonevankien määrää selvästi vähentäväksi lainsäädäntötoimeksi korkean vankiluvun vuosina jäikin vankien ehdonalaista vapauttamista koskeva lainmuutos. Se jarrutti tuolloin rangaistusvankiluvun

²⁴⁵ 142/1932. Johtajille tuomitut rangaistukset olivat suhteellisen lieviä, ja niissä käytettiin runsaasti ehdollista rangaistustuomiota, THO:ssa Björnen mukaan 86,5 %, ks. *Björne* 1977 s. 336.

²⁴⁶ 180/32.

²⁴⁷ *HE 101/1952 vp*, s. 2 ja 3. Varkausrikoksista tuomittujen määrät romahtivat 1941, jolloin tulivat voimaan yleiset rikoksen uusimissäännökset. Varkausuomiot lyhenivät ja samalla mahdollisuudet eristää varkausrikoksista tuomitut vaarallisina rikoksenuusijoina vähenivät olennaisesti.

kasvua ja oli ilmeisesti jouduttamassa vankiluvun alenemista 1930-luvun jälkipuolella.

Kuritusluonevankien määrä kääntyi laskuun vuonna 1934 lähinnä *varkausrikoksista* tuomittujen vähenemisen vuoksi. Vuoden 1934 alussa vankiloissa oli yli 2 000 varkausrikoksista tuomittua. Väkivaltarikoksista tuomittuja oli lähes yhtä paljon, noin 2 000, mutta väkivaltarikoksista tuomittujen määrä kääntyi laskuun vasta vuonna 1935. Myös *valtiarikoksista* tuomittujen määrä alkoi vähentyä vuonna 1935, jolloin heitä oli vankiloissa lähes 800. Vielä vuoden 1930 alussa heitä oli ollut vankiloissa vajaat 130.

Rangaistusvankien määrissä tapahtuneiden muutosten päälinjoja ei lainmuutoksilla kyetä selittämään.

3.5.2 Sakko- ja vankeusvankien vähentämistoimet 1930–1934

Sakkovankien, joita olivat lähinnä *juopumus- ja kieltolakirikoksista* tuomitut, lukumäärä väheni vuoden 1930 aikana vajaalla 1 400:lla eli yli puolella sakko-vangeista. Tästä sakkovankien määrä väheni vuoden 1932 loppuun mennessä vielä noin puolella, jolloin sakkovankiluku oli runsaat 600. Tämän jälkeen väheneminen hidastui, ja vuoden 1938 lopulla sakkovankien määrä oli puoliintunut noin 300:aan.

Vankeusvankien edellä kuvattuun aluksi alenevaa, mutta vuonna 1933 taas nopeasti vuoden 1929 tasoon nousevaa kehitystä säänteli lähinnä *väkijuomarikosvankien* määrässä tapahtuneet muutokset. Toisena vankeusvankien määrään vaikuttavana seikkana voidaan mainita *sotilasrikoksista* tuomittujen määrän väheneminen.

Vankilukua vähentävät lainsäädäntötoimet suunnattiin pääasiassa sakko- ja vankeusvankeihin. Tällaisia toimia olivat ns. vesileipärangaistuksen käyttöönotto joulukuun alussa vuonna 1930, juopumussäännöksen lieventäminen toukuun puolivälistä alkaen vuonna 1931 ja kieltolain kumoaminen huhtikuussa 1932. Vankeusvankeja vähentävä vaikutus oli myös väkijuomarikoksiin syyllistyneiden pakkotyötä koskevalla lailla 1934, vaikka sillä ei kokonaisvankilukua vähennettykään. Vankeusvankeja pääasiassa vähentävä, mutta samalla myös jossain määrin lisäävä vaikutus oli myös vuonna 1931 toteutetulla *ehdonalaista vapautta* koskevalla lainuudistuksella, jota tarkasteltiin edellisessä luvussa.

Vesileipärangaistus oli uusi rangaistusten täytäntöönpanolaji, jonka käyttöönotto²⁴⁸ merkitsi eräin poikkeuksin enintään kuuden kuukauden pituisten rangaistusten lyhentämistä viidennekseen.²⁴⁹ Samalla rangaistusta myös kovennet-

²⁴⁸ 354/1930.

²⁴⁹ Vesileipävankeuden suhde sakon muuntorangaistukseen ja vankeusrangaistukseen oli 1:5.

tiin vähentämällä tuntuvasti vangin ravintoa. Sakkovankien määrään tällä oli tuntuva merkitys, sillä lähes kaikkien sakkovankien rangaistukset pantiin täytäntöön vesileipärangaistuksena.²⁵⁰

Myös vankeusvankien määrään lainuudistus vaikutti, koska vankeustuomiot samoin kuin vankeusvankien vankilassaoloajat olivat keskimäärin noin puolen vuoden pituisia. Vuoden 1929 lopusta vuoden 1932 loppuun mennessä vankeusvankien keskimääräiset laitoksessaoloajat alenivat n. 6:sta n. 2,5 kuukauteen, vaikka tuomittujen vankeusrangaistusten keskipituudet pysyivät samanaikaisesti lähes paikallaan 6 kuukauden pituisina. Jatkossa vankeusvankien laitoksessaoloajat pysyttelivät kuitenkin lähempänä 3,5 kuukautta, kunnes vuodesta 1935 alkaen ne alkoivat taas lyhetä.

Sakkovankeja vähensi tuntuvasti myös *juopumussäännöksen* lieventäminen 15.5.1931.²⁵¹ Sanonta ”nähtävästi juopuneena” korvattiin muotoilulla ”ilmeisesti juopuneena”, johon lisättiin vielä edellytys ”ja sen kautta matkaan saattoi häiriötä tai pahennusta”. Juopumuksesta säädetty korkein rangaistus alennettiin 300:sta päiväsakosta 100:aan päiväsakkoon. Myös juopumustuomioiden *muutoksenhakukielto* ja juopumussakkojen *täytäntöönpanoa* koskeva erityissäännöstö kumottiin.

Sakkovankeutta vähentävä vaikutus olisi saattanut olla myös *rangaistusmääräysmenettelyn* käyttöön ottamista koskevalla lailla 19.6.1931. Rangaistusmääräysmenettely koski rikoksia, joista ei voinut tulla ankarampia rangaistuksia kuin sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Lakia sovellettiin kuitenkin vähän, minkä vuoksi se kolme vuotta myöhemmin korvattiin uudella.²⁵²

Viimeksi mainittuun kehitykseen vaikutti 23.9.1932 säädetty *armahduslaki*²⁵³, jolla armahdettiin kieltolakirikoksista ja juopumuksesta kieltolain aikana sakkorangaistukseen tuomitut. Myös syyteoikeus raukesi. Lain vaikutuksesta vankiluku pieneni noin sadalla vangilla. Tämä lienee osaltaan vaikuttanut siihen, että kieltolakirikoksista ja juopumuksesta sakon muuntorangaistusta suorittavia oli vuoden 1933 alussa vähemmän kuin vuosina 1932 ja 1934.

²⁵⁰ Vapausrangaistuksen pituutta ei kuitenkaan sitä kovennettaessa aina lyhennetty esimerkiksi vakavissa väkivaltarikoksissa.

²⁵¹ 161/1931. Väkijuomakysymyksen Tutkimussäätiön 1960-luvulla tekemässä juopumussakkojärjestelmää koskevassa tutkimuksessa tultiin siihen tulokseen, että juopumuksesta tuomituilla rangaistuksilla ei ole lainkaan erityisestävää vaikutusta eikä niillä ole sanottavampaa yleisestävää vaikutusta. *Lainvalmistelukunnan ehdotus 8/1967*, s. 5. Kritiikki johti juopumussäännöksen kumoamiseen vuonna 1969.

²⁵² *HE 4/1934 vp*, s. 1; L 228/1934.

²⁵³ 256/1932.

Kieltolaki kumottiin 5.4.1932.²⁵⁴ Kieltolain korvasi laki alkoholijuomista. Kieltolain kumoamisesta ei ollut seurauksena *väkijuomarikosten* poistuminen, koska väkijuomarikosten rangaistavuus säilyi useimmissa tapauksissa. Eräistä rikoksista, kuten väkijuomain luvattomasta valmistuksesta ja myynnistä tuomitut rangaistukset jopa lisääntyivät.²⁵⁵ Väkijuomarikoksista vankeuteen tuomittujen määrä vankiloissa lisääntyi parin vuoden ajan kieltolain kumoamisen jälkeen.

Väkijuomarikoksista tuomittujen lisääntymiseen vankiloissa näyttää vaikuttaneen vankeusrangaistusten lisääntyminen sakkojen kustannuksella. Tämä ei kuitenkaan välttämättä ollut merkki rangaistuskäytännön kiristymisestä, vaan ehkä siitä, että vain törkeät rikokset tulivat oikeudelliseen käsittelyyn.

Vankeusvankien laitoksessaoloaikojen ja vankeustuomioiden keskipituuksien kasvu ajalla 1932–1935 näyttää aiheutuneen pääasiassa väkijuomarikoksista tuomittujen määrän yli kaksinkertaistumisesta tuona aikana (250–690). Väkijuomarikoksista tuomittuja oli vuoden 1935 alussa lähes puolet kaikista vankeusvangeista. Vankeustuomioiden keskipituuksien kasvuun vaikutti jossain määrin myös väkijuomarikostuomioita selvästi lyhytaikaisemmista sotilasrikoksista tuomittujen vankeusvankien samanaikainen väheneminen.

Väkijuomarikokset vähenivät uuden lain voimassaoloaikana vuodesta 1934 alkaen. On mahdollista, että uusi väkiluomalaki ja kieltolain kumoaminen vaikuttivat vasta vähitellen kansalaisten käyttäytymiseen sekä tuomittujen vankien määrään.

Vangin karkaaminen säädettiin rangaistavaksi vuonna 1932.²⁵⁶ Rangaistusuhkana oli vähintään 1 kuukausi ja enintään 2 vuotta vankeutta. Vangin karkkaamisen kriminalisoinnilla tehtiin tavallaan mahdolliseksi vangin laitoksessaoloaikojen tuntuva pidentäminen. Karkaaminen oli ennen lainmuutosta käsitelty järjestysrikkomuksena, josta olisi voinut olla seurauksena ”vain” enintään 2 kuukauden pituinen rangaistusajan ylitys. Karkaamisilla ei kuitenkaan mainittavasti vaikutettu vankeusvankiluvun kehitykseen.

Kieltolain kumoamista suurempi merkitys väkijuomarikoksista tuomittujen vankeusvankien vähenemiseen oli ilmeisesti vuonna 1934 säädetyllä lailla eräiden *väkijuomarikoksista tuomittujen määräämisestä yleiseen työhön*. Väkijuomarikosten jatkumisen vuoksi säädettiin laki, jonka mukaan tammikuusta 1934 lukien eräät väkijuomarikokset tavakseen ottaneet, jotka tuomittiin vapaus-

²⁵⁴ 45/1932. Kieltolain kumoamisen taustalla olivat salakuljetuksen, juopumusrikosten ja kieltolirikosten lisääntyminen. Kuitenkin kumoamisen ajankohdan määräsi lama. Kieltolain kumoamiseen vaikuttivat siten viime kädessä laman kärjistämät valtiontaloudelliset syyt. Kumoamisesta valtio hyötyi lähinnä tullitulojen ja alkoholitullien muodossa. Ks. *Johansson ym.* 1973 s. 40 ja 41.

²⁵⁵ *Verkko* 1944 s. 49–60.

²⁵⁶ 155/1932.

rangaistukseen säädettävän lain voimaantulon jälkeen, voitiin määrätä yleiseen työhön epämääräiseksi ajaksi.²⁵⁷ Käytännössä yleinen työ pantiin täytäntöön vankiloissa. Vaikka vankeusvankien ja sakkovankien määrä hieman vähenikin, kyseessä olevalla lainsäädännöllä oli kuitenkin kokonaisvankilukua lisäävä vaikutus. Kuritushuonevankien alkava väheneminen käänsi kuitenkin kokonaisvankiluvun laskuun.

Välitön syy rangaistusvankien määrän ja siten vankiluvun alenemiseen vuodesta 1934 ei ollut lainsäädäntötoimissa.²⁵⁸ Toteutuneesta lainsäädännöstä huolimatta vain sakkovankien lukumäärä oli saatu putoamaan vuoden 1933 loppuun mennessä. Sen sijaan vankeusvankiluku oli jälleen kohonnut huippulukemiin ja kuritushuonevankien lukumäärä saavutti lähes 6 000 vangin määrän. Vaikka ehdonalaista vapautta koskeva lainuudistus koski myös kuritushuoneeseen tuomittuja ja oli osaltaan hillitsemässä kuritushuonevankien kasvua, olivat ilmeisesti jotkut muut syyt ratkaisevasti vaikuttamassa rangaistusvankien määrän vähenemiseen.

Yhteenvedona voidaan todeta, että korkean vankiluvun kauden alkaessa vuonna 1929 vankilukua olivat nostamassa sakko- ja kuritushuonevangit. Vankiluvun kasvua rajoittamaan tarkoitettu lainsäädäntö suunnattiin kuitenkin lähes yksinomaan sakkovankien määrän alentamiseen. Sakkovankien lukumäärän vähentämisessä onnistuttiin, mutta vankiluku pysytteli korkeana kuritushuonevankien määrän kasvun vuoksi. Kuritushuonevankien määrää nosti voimakkaasti lähinnä *varkausrikoksista* kuritushuoneeseen tuomittujen lisääntyminen. Tätä ei voida selittää lainsäädännössä tapahtuneilla muutoksilla. Kuritushuonevankien lisääntymiseen oli vähäinen osuus ns. kommunistilaeilla, jotka olivat myötävaikuttamassa *valtiorikosvankien* määrän kasvuun.

3.6 VUODET 1936–1939: VANKILUVUN LASKUKAUSI

Vaikka vankien määrä oli jo ollut hitaasti alenemassa vuoden 1933 huippulukemien jälkeen, oli vankiluku vuoden 1936 alussa vielä lähes 8 400. Tämän jälkeen vankiluvun aleneminen nopeutui huomattavasti. Vankiluku putosi kolmessa vuodessa vuoden 1939 alkuun mennessä 2 700 vangilla. Tästä vähennyksestä kuritushuonevankien osuus oli 1 750, vankeusvankien vajaat 400, tutkintavan-

²⁵⁷ 9/1934.

²⁵⁸ Myös kuolemanrangaistusta yritettiin palauttaa käyttöön, ks. HE 107/1934 vp ja 94/1935 vp. ja rikosoikeuskomitea 1976 s. 17. Lakivaliokunnassa kuolemanrangaistusta puolsi suuri osa juristeista, joukossa muun muassa Serlachius, ks. *Lindstedt* 1999 s. 57–60.

Pakkosterilisaatio mahdollistettiin vuonna 1935 (227/1935), ks. jälj. luku 4.3.5, alaviite 196. Pakkosterilisaatiolla tuskin oli ainakaan välitöntä vaikutusta vankilukuun.

kien runsaat 200 ja sakkovankien vajaan 200 vankia. Ainoat vankiryhmät, jotka eivät mainittavasti vähentyneet olivat ryhmään ”muut vangit” sisältyvät pakko-laitosvangit ja irtolaisuudesta tuomitut. Viimeksi mainittujen vankiryhmien suhteellisen osuuden kasvu aiheutui siten tosiasiaa muiden vankiryhmien tuntu- vasta pienenemisestä. Eniten vähenivät *väkivalta- ja varkausrikoksista* kuritus- huoneeseen tuomitut. Kuritushuonevankien osuus koko vankiluvusta säilyi noin 60 %:ssa.

Vuoden 1934 jälkeen ei enää säädetty mitään merkittävästi vankilukuun vai- kuttavaa lakia.²⁵⁹ Yrityksiä tosin tehtiin. Näistä vakavin lienee ollut vuoden 1936 valtiopäivillä niukasti hylätty esitys vesileipärangaistuksen koventamisesta.²⁶⁰ Vuoden 1937 alussa astui voimaan *uusi irtolaislaki*,²⁶¹ jolla yleinen työ korvat- tiin pakkotyöllä. Samassa yhteydessä annettiin myös uudet alkoholi- ja lasten- suojelulait. Irtolaislaki vähensi jonkin verran irtolaisuudesta vuoden aikana van- kiloihin tulleiden vangittujen määrää. Irtolaisuudesta vankilassa olevien tai mui- den työvankien lukumäärään mainitut huoltolait eivät kuitenkaan sanottavasti vaikuttaneet.

Edellä on jo kuvattu, että sellaisilla lainuudistuksilla kuin ehdonalaista va- pauttamista koskeva lainuudistus oli sekä vankilukua vähentävä että lisäävä vai- kutus. Kokonaisvaikutusta ei tällaisissa tapauksissa ole helppo arvioida, mutta se oli mitä ilmeisemmin vähentävä. Joka tapauksessa vankiluvun vähenemiseen vuoden 1936 alusta ei ollut välitöntä lainsäädännöllistä syytä. *Varkaus- ja väki- valtarikoksista* tuomittujen kuritushuonevankien väheneminen jää suurelta osal- ta muiden selitysten varaan.

Varkausrikoksista kuritushuoneeseen tuomittuja oli vuoden 1936 alussa vielä lähes 2 000. Vankiluvun mukaiset rikosryhmittäiset tiedot päättyvät vuoden 1937 alkuun, jolloin varkausrikosvankeja oli vankiloissa noin 1 750. Väki- valtarikoksista tuomittuja oli vielä vuoden 1935 alussa noin 2 000, 1936 alussa 1 750 ja 1937 alussa enää 1 550. Valtiorikosvankeja oli vuoden 1934 alussa vajaat 800, 1936 alussa yli 500 ja 1937 alussa noin 300. Varkaus-, väkivalta- ja valtiorikoksista kuritushuoneeseen tuomittujen ja vankilaan tulevien määrä väheni vielä vuosina 1937 ja 1938, jona aikana kuritushuonevankien luku- määrä aleni noin 1 000:lla.²⁶²

²⁵⁹ Vuonna 1937 tosin kovennettiin rattijuoppoutta koskevia rangaistuksia. Kovennusten vaikutus näkyi kuitenkin vankiluvussa vasta 1940-luvulla.

²⁶⁰ Lakiesitys kaatui äänin 98–94. Vankeuden ja vesileipärangaistuksen suhdeluvuksi olisi tullut 1:4 aiemman 1:5 sijasta. Vesileipärangaistuksen enimmäispituus olisi kasvanut 36 päivän sijasta 45 päivään.

²⁶¹ 57/36.

²⁶² Sen sijaan lievät pahoinpitelyt lisääntyivät 1930-luvun jälkipuolella. Tämä on tyypillinen ilmiö rauhanomaisina kausina. Sen syynä on ennen kaikkea rikosilmoitusalttiuden lisääntyminen eikä niinkään muutokset todellisessa rikollisuudessa. Ks. *Jaakkola* 1987 s. 42.

Rangaistusvankien laitoksessaoloajat lyhenivät jonkin verran vuosina 1936–1938 lähinnä vankeusvankien laitosaikojen lyhenemisen vuoksi. Ainakin osasyynä tähän oli se, että vankeusvankien väheneminen painottui väkijuomarikoksista tuomittuihin. Sen sijaan kuritushuonevankien laitoksessaoloajat säilyivät vuoden 1933 jälkeen korkeina huolimatta ehdonalaista vapautta koskevien säännösten muuttumisesta vuonna 1931. Tuomittujen kuritushuonerangaistusten keskipituuksien lyheneminen näytti myös päättyneen vuonna 1935 vaikka lyhytaikaisten rangaistusten suhteellinen osuus vielä jonkin verran lisääntyi.

Varkausrikosvankien laitoksessaoloaikojen kesto erosi yleiskehityksestä: sekä vankeus- että kuritushuonevankien laitosajat pitenevät selvästi varkausrikostuomion saaneilla. Ilmeisesti väkivalta- ja varkausrikostuomioiden väheneminen painottui lyhytaikaisiin tuomioihin, mikä ylläpiti suhteellisen korkeaa rangaistusten keskipituuksia. Varkausrikoksissa rikoksenuusijoiden suhteellisen osuuden ja aiempien tuomioiden määrän kasvu oli lisäksi vaikuttamassa varkausrikosvankien laitoksessaoloaikoihin. Taustalla oli vaikuttamassa myös vesi-leipärangaistus, joka lyhensi ensikertaisesta yksinkertaisesta varkaudesta vankeuteen tuomittujen rangaistuksia sekä samalla ensikertaisten varkausvankien osuutta ja lyhytaikaisten vankeusrangaistusten pituuslohkoa. Varkausrikosten uusijoille jo vuoden 1889 rikoslaisissa säädetyt ankarat rangaistusasteikot ylläpitivät siten korkeaa rangaistusten keskipituuksia.

3.7 YHTEENVETO

Lainsäädäntökatsaus osoitti, että rikoslainsäädännön muutoksilla on ollut monissa tapauksissa ilmeinen vaikutus tuomioistuinten tuomitsemiskäytännössä ja myös vankiluvussa ja -rakenteessa tapahtuneisiin muutoksiin. Monilta osin rikostuomioiden määrän ja vankiluvun kehitys kuitenkin jää olennaisinta selitystä vaille. Kehitystä voidaan ymmärtää myös viittaamalla vuoden 1889 rikoslakiin ja rangaistusten täytäntöönpanoasetukseen.

Vuoden 1889 rikoslain voidaan katsoa luoneen lainsäädännöllisen perustan eri rikosten rangaistustasolle, kuten esimerkiksi varkausrikosten uusimisesta seuraaville ankarille rangaistuksille. Monissa tapauksissa lainsäätäjät on jättänyt tuomioistuimille varsin niukkoja mahdollisuuksia valita rangaistuslaji. Mahdollisuus lievän rangaistuksen valitsemiseen vähäpätöisessä yksittäisteossa oli suljettu pois, jos kyseessä oli useampikertainen uusija.

Lainsäädäntötoimia on suunnattu joko suoraan yksittäiseen rikoslajiin tai yleisemmin esimerkiksi kaikkiin rangaistuksiin tai tiettyyn rangaistuslajiin taikka lyhyisiin vapausrangaistuksiin. Tarkasteltu lainsäädäntö on ollut joko tuomioistuinten rangaistuksen määräämiseen suuntautuvaa tai vasta rangaistuksen täy-

täntöönpanoon vaikuttavaa. Poikkeuksellisesti on kiinnitetty huomiota myös välillisempään lainsäädäntöön kuten kuvernöörien toimivaltaa ensimmäisen maailmansodan aikana lisäävään lainsäädäntöön ja 1930-luvun alkuun sijoittuvaan ns. kommunistilainsäädäntöön. Ratkaisevaa vankiluvun kannalta ei näytä olleen niinkään se, mihin edellä mainittuun ryhmään lainsäädäntötoimenpide on luettava, vaan ennen kaikkea se, mikä vaikutus lainsäädännöllä on ollut kuritushuonevankien määrään.

Eräillä yleiseen rikoslainsäädäntöön luettavilla toimenpiteillä on ollut vaikutusta muun muassa kuritushuonevankien määrään ja vankilukuun. Tällaisia olivat ehdollista rangaistustuomiota koskevan lain säätäminen vuonna 1918 ja ehdonalaista vapautta koskevan lain muutos 1932. Näillä laeilla on ollut jossain määrin kuritushuonevankiluvun rajuinta kasvuvauhtia hillitsevä vaikutus. Ehdollista rangaistustuomiota koskevan lain muutoksella 1932 ja ehdonalaista vapautta koskevan lain muutoksella 1921 ei ollut sanottavaa vaikutusta kuritushuonevankien tai vankeusvankien määrään. Sen sijaan armahdustoimenpiteillä voidaan katsoa olleen suuri osuus kuritushuonevankien ja vankiluvun tilapäisille vähenemisille 1900-luvun alkupuolella vuosina 1904, 1913 ja 1917.

Myös tiettyyn rikokseen tai tietyn tyyppisiin rikoksiin suunnatuilla toimenpiteillä on voitu säännellä kuritushuonevankien määrää. Tällaisia vaikutuksia oli valtiorikosvankien määrään suunnatuilla armahdus- ym. toimenpiteillä vuosina 1918–1921.

Myös muihin vankiryhmiin suunnattu lainsäädäntö on voinut poikkeuksellisesti vaikuttaa vankilukuun. Ehdollista rangaistustuomiota koskeva lainsäädäntö muutti ilmeisesti voimakkaimmin vankilukua vähentämällä vankeusvankien määrää. Ehdonalaista vapauttamista koskeva lainsäädäntö ulotettiin vankeusvankeihin vuonna 1932 toteutetulla soveltamisalan laajenuksella. Pelkästään sakko- ja vankeusvankien vähentämiseen pyrittiin 1931 käyttöön otetulla vesileipä-rangaistuksella, ja siinä myös onnistuttiin. Itse asiassa tämä rangaistuksen täytäntöönpanoon vaikuttava lainmuutos vähensi käytännössä lähinnä juopumus- ja väkijuomarikosvankeja.

Vankilukuun vaikutettiin välittömästi juopumus- ja kieltolakirikoksiin suunnatuilla laeilla ja kovennuksilla vuosina 1919–1922 sekä lievennyksillä vuosina 1931–1932. Näillä vaikutettiin sakko- ja vankeusvankien määrään vankiluvun kannalta merkittävällä tavalla. Tähän kokonaisuuteen kuului myös sakon muuntorangaistusta koskeva kovennus vuonna 1921. Vaarallisten rikoksenuusijain eristämislaiilla vuonna 1932 ja väkijuomaririkoksiin toistuvasti syyllistyneiden pakkotyöseuraamuksen voimaan saattamisella 1934 oli myös vankilukua lisäävä merkitys.

Rikoslainsäädännöllä näyttää edellä todetun perusteella olleen selvä yhteys vankeusvankien nousuun vuonna 1916, kuritushuonevankien määrään 1918–1921, vankeusvankien määrään vuodesta 1918, sakkovankien nousuun 1920-

luvulla sekä sakko- ja vankeusvankien vähenemiseen 1930-luvun alussa ja pakotyöväntien määrään 1930-luvun loppupuolella.

Rikoslainsäädännöllä on säädely pääasiassa sakko- ja vankeusvankien määrää eikä niinkään vankiluvun kannalta olennaisempaa kuritushuonevankien lukumäärää. Poikkeuksena oli valtiorikosvankien määrän säätely kansalaissodan jälkeen. Vankiluvun kannalta olennaiset kehityskulut näyttävät saaneen alkunsa pääasiassa muista kuin välittömistä lainsäädännöllisistä toimenpiteistä.

Lainsäädännöstä ei saada selitystä vankiluvun ja kuritushuonevankien määrän kehitystä pääasiassa määränneiden varkaus- ja väkivaltarikoksista tuomittujen määrissä tapahtuneille suurille muutoksille. Pääosin selitystä vaille jäävät esimerkiksi kuritushuonevankien määrän kohoaminen 1920-luvulla ja sen huippukorkeus 1930-luvun alkupuolella sekä sen aleneminen 1930-luvun jälkipuoliskolla.

Vankilukuun vaikuttanut lainsäädäntö näyttää ajoittuneen pääasiassa kahteen jaksoon: vuosiksi 1918–1921 ja 1930–1932. Aikakausille näyttää olleen tyypillistä yhteiskunnan taloudellinen ja poliittinen kriisi, jonka sääntelemiseksi tarvittiin lainsäädäntötoimenpiteitä. Tuolloin toteutettu lainsäädäntö oli vankiluvun kehityksen kannalta osittain ristiriitaista. Tämä viittaa siihen, että vankiluvun tietoinen säätely ei ole ollut keskeisin lainsäädännön tarkoituksena ohjaava motiivi. Joka tapauksessa vankiluvun kohoaminen näyttää pysähtyneen kriisiaikojen säätelytoimenpitein. Arviota jossain määrin heikentää se tosiasia, että pahin kriisi samalla väistyi pääasiassa ilmeisesti muista kuin lainsäädännöllisistä syistä.

Rikoslainsäädännön muutosten syiden selvittämiseksi tarkastellaan seuraavassa lainsäädännön taustalla olevia rangaistusideologioita. Yhteiskunnan rakenteellisia muutoksia ja niiden yhteyttä kriminaalipolitiikkaan tarkastellaan luvussa 5 ja tutkimuksen osassa II, luvussa 1.4 sekä Tutkimustuloksen-osan luvuissa 6.2 ja 7.

4 Rangaistusideologiat kehityksen taustalla

4.1 TARKASTELUTAPA

Seuraavassa selvitetään viime vuosisadan alkupuolella, etenkin 1920- ja 1930-luvuilla vallinneita rangaistusideologioita ja arvioidaan niiden mahdollisia yhteyksiä rangaistustasoon joko lainmuutosten välittämänä tai – jos arviointi vain on mahdollista – ilman niitä. Tarkastelussa pyritään selvittämään, nojaututtiinko rikoslainsäädäntöä muutettaessa rikoslain taustalla oleviin rangaistusideologioihin vai perusteltiinko toteutettuja uudistuksia mahdollisesti uusilla opeilla.

Tarkastelu tapahtuu siten, että rikoslain ja sen taustaideologioiden lyhyen kuvauksen jälkeen selvitetään pääasiassa muutamaan keskeiseen virallismietintöön sisältyviä muutosehdotuksia sekä tarkastellaan mietinnöissä esiintyvien muutosvaatimusten toteutumista lainsäädännössä ja jonkin verran myös oikeuskäytännössä. Mietinnöt ajoittuvat lainsäädännöllisesti vilkkaisiin kausiin 1920- ja 1930-luvun alkuun.

Lainsäädännön valmisteluvaiheita tarkastellaan vain sen verran kuin se on tarpeen ideologisten virallisperusteiden hahmottamiseksi. Rikosoikeusoppineiden kannatot ovat esillä pääasiassa vain siltä osin kuin heillä on ollut mahdollisuus välittömämmin osallistua lainvalmistelutyöhön.

Rangaistusteoriat eivät ole olleet tiiviin yhtenäisiä ajatussuuntia. Oppisuunti-na esitettävät periaatteet ovat siten yksinkertaistuksia, jotka eivät täysin kuvaa todellisuudessa esiintyneiden ajatusten moninaisuutta.²⁶³

4.2 RIKOSLAIN IDEOLOGINEN TAUSTA JA ARVOSTELUN KASVU ENNEN KANSALAISSOTAA

Vuoden 1734 rikoskaaressa rangaistuksella tavoiteltiin pelotusvaikutusta. Ankarien rangaistusten kuten kuolemanrangaistuksen uhkaa käytettiin yleisesti. Vuoden 1889 rikoslain rangaistusjärjestelmä perustui ns. absoluuttisiin rangaistus-

²⁶³ *Backman* 1991 s. 7 ja tiiviisti esim. *Utriainen* 1989 s. 19–23. Erityisesti pohjoismaisesta kehityksestä *Lahti* 1979 s. 650–655. Tässä ei ole mahdollisuutta ryhtyä selvittämään sinänsä tärkeää oikeusvaltion muodostumista ja kehitystä sekä sen liittymäkohtia rikosoikeudelliseen järjestelmään. Ks. tästä aiheesta esim. *Greve* 1997. Hän erottaa oikeusvaltion kehityksestä kolme vaihetta: porvarillinen oikeusvaltio 1849–1900, demokraattinen oikeusvaltio 1901–1940 ja hyvinvointivaltio 1950–1975.

teorioihin, joiden mukaan rangaistuksen perustana oli tehty rikos. Rangaistus oli rikoksen oikeudenmukainen sovitus. Rikoslaisissa oli jo myös erityisestävää vaikutusta, joskin melko vähän. Kasvatus- tai parantamisajatus ilmeni lähinnä rangaistuksen täytäntöönpanossa.²⁶⁴

Vuoden 1889 rikoslaki perustui pääasiassa ns. *klassisen rikosoikeuskoulun* ajatuksille. Klassisen rikosoikeuskoulun näkemykset perustuivat lähinnä klassiseen liberalismiin ja sen oikeusvaltioteoriaan. Klassinen rikosoikeuskoulu omaksui absoluuttisen rangaistusteorian. Rangaistuksen oikeutus ja perusta oli ihmisen vapaassa tahdossa.

Klassisessa rikosoikeudessa rangaistus oli suhteutettava lähinnä rikolliseen teokseen. Syyllisyys oli otettava huomioon vain siinä laajuudessa kuin se ilmeni teosta. Klassinen rikosoikeuskoulu korosti legaliteettiperiaatteen merkitystä ja vastusti ajaltaan epämääräisiä rangaistusseuraamuksia. Vapausrangaistus oli keskeisin seuraamus. Vapausrangaistuksen määrittämisessä lainsoveltajaa sitoivat kullekin rikoslajille säädetyt rangaistusasteikot.²⁶⁵

Vuoden 1889 rikoslain mukaan rangaistus oli ennen kaikkea rikollisen teon oikeudenmukainen sovitus. Vasta toissijaisesti sen tehtävänä oli toimia yleisestä vänä pelotuksena ja viimein kolmanneksi rikoksen tekijän parannuksena. Suomen rangaistusjärjestelmä muuttui 1800-luvun lopulla tuntuvasti: ruumiin-, karkeitus- ja häpeärangaistus poistettiin, ja kuolemanrangaistus jäi vain muutaman harvan rikoksen seuraamukseksi. Vapausrangaistuksesta tuli keskeinen rangaistus, joskin vähäisten rikosten pääseuraamukseksi oli sakkorangaistus.²⁶⁶ Parannusajatus ilmeni lähinnä vapausrangaistusten täytäntöönpanossa, joka rakentui edistys- eli progressiivijärjestelmän varaan. Täytäntöönpanon alkaessa vanki oli ankarien rajoitusten alainen, mutta hyvällä käytöksellä vanki saattoi hankkia enemmän vapauksia. Edistysjärjestelmän viimeisenä vaiheena oli ehdonalainen vapauttaminen, joka myös otettiin rikoslakiin, joskin hyvin rajoitetussa muodossa.²⁶⁷

Rikoslaki arvioitiin jo valmistuessaan vanhentuneeksi, sillä klassisen rikosoikeuskoulun periaatteita ja niiden mukana absoluuttisia rangaistusteorioita oli arvostellut voimakkaasti Saksassa 1870-luvulla syntynyt ns. *sosiologinen rikosoikeuskoulu*.²⁶⁸ Syynä klassisen rikosoikeuden kriisiin pidetään yleensä sosialis-

²⁶⁴ Ks. esim. *Heinonen & Koskinen* 1999 s. 93 ja 94.

²⁶⁵ Klassisen rikosoikeuskoulun periaatteista tarkemmin *Backman* 1976 s.111–112 ja sama 1989 s. 83–85.

²⁶⁶ Rikoslain tuomista muutoksista tiiviisti esim. *Lahti* 1977 s. 2–9, *Kotkas* 2003 s. 214–220, *Lappi-Seppälä* 1982 s.132, *Hannula* 1981 s. 95–99 jne.

²⁶⁷ *Koskinen* 2001 s. 103–105.

²⁶⁸ Sosiologisesta koulusta käytetään myös nimitystä moderni tai positiivinen rikosoikeuskoulu, ks. *Lahti* 1977 s. 10 ja *Pihlajamäki* 1991 s. 43.

tisen liikkeen kasvua vallankumousvuosien 1848–1849 jälkeisinä vuosikymmeninä. Sen etenemisen estämiseksi tarvittiin tehokkaampi rikosoikeudellinen mekanismi. Moderni rikosoikeuskäsitys merkitsi hallitsevalle porvaristolle johdonmukaista ja tavoitteellista ohjelmaa lisääntynyttä rikollisuutta ja ”punaista vaaraa” vastaan. Viime kädessä selityksenä ovat perustavanlaatuiset muutokset yhteiskunnan rakenteissa ja valtiollisissa oloissa.²⁶⁹ Sosiologinen rikosoikeuskoulu korosti empiirisen tiedon merkitystä rikollisuuden vastustamisessa. Sen edustaman erityisestävyyttä korostavan rangaistusteoreettisen ajattelutavan mukaan rangaistuksen tarkoituksena oli parantaa parantumiskykyiset rikoksenteelijät, varoittaa parannusta tarvitsemattomia tilapäisiä rikoksenteijöitä ja tehdä eristämällä vaarattomaksi parantumattomat taparikolliset.²⁷⁰ Rikosoikeuskoulun oppirakennelma vieroksui lyhytaikaisia vapausrangaistuksia, jotka eivät sen paremmin pelottaneet kuin parantaneetkaan rikoksenteijöitä. Rangaistuksen määräämisessä huomio siirrettiin klassisen koulukunnan tekosyöllisyydestä tekijäsyöllisyyteen. Sosiologinen rikosoikeuskoulu suosi ajaltaan epämääräisiä seuraamuksia ja korosti yhteiskunnan suojelua rikosoikeudellisen vastuun sijasta.²⁷¹

Sosiologinen rikosoikeusajattelu ei ollut tiukan yhtenäinen ajatussuunta.²⁷² Lisäksi koulukunnan peruskatsomukset olivat hyvin joustavia. Siten oli vaikeata ennalta arvioida, tulisiko sosiologisen koulukunnan opeille perustuva järjestelmä klassisten oppien mukaista rikosoikeudellista järjestelmää ankarammaksi vai lievemmäksi. Sosiologisen rikosoikeusajattelun ilmaukset olivat hyvin erilaisia eri maissa.²⁷³

²⁶⁹ Klassisen rikosoikeuden synnystä ja kriisistä perustellisemmin ks. *Backman* 1976 s. 40–134, erityisesti s. 125, 128 ja 134.

²⁷⁰ *Anttila* ym. 1974 s. 97; Franz von Liszt julkaisi liikkeelle merkittäväksi tulleen ns. Marburgin ohjelman vuonna 1882; hoitoidologiasta ks. myös *Laine* 1991 s.118–119.

²⁷¹ *Backman* 1976 s. 134 ss. Kokemusperäisen tiedon merkitystä korostavan oppisuunnan heikkenemiseen 1960-luvulta lähtien oli syynä se, että juuri tuo kokemusperäinen tieto osoitti sosiologisen koulun kriminaalipoliittisen linjan pääosin virheelliseksi. Vuoden 1889 rikoslain jälkeisinä vuosikymmeninä esitettyihin ajatuksiin rikoslain vanhentuneisuudesta on siten suhtauduttava varauksellisesti, ks. *Backman* 1989 s. 88–89.

²⁷² Sosiologisen koulun synnystä ja suuntauksista *Pihlajamäki* 1990 s. 18–23.

²⁷³ Sosiologisen ajattelun mukaisia rikoslakeja säädettiin mm. Norjassa 1902 ja Tanskassa 1930, ks. *Backman* 1991 s. 7. Ideologisen muutoksen syyksi esitetään mm. se, ettei klassinen rikosoikeus ollut tuotannon kannalta tarkoituksenmukainen. Uuden ideologian mukaan sen sijaan tuotantoa häiritsevät voitiin eristää, ks. esim. *Lappi-Seppälä* 1982b s.144. Backmanin mukaan sosiologinen rikosoikeus merkitsi tieteellis-metodologisessa mielessä edistystä, mutta muotoutui enemmän kuin klassinen rikosoikeus imperialististen suurvaltojen tarpeiden mukaan, ks. *Backman* 1989 s. 84. Saksassa kansallissosialistit hylkäsivät pala palalta klassisen rikosoikeuden, jota ei voitu riittävän joustavasti tulkita heidän ideologiansa mukaisesti. Analogiakielto murrettiin ja nolla poena sine lege -periaate hylättiin, ks. *Kangas* 1987 s. 25–26.

Rikoslaki hyväksyttiin vuoden 1888 valtiopäivillä lähes samansisältöisen lakiehdotuksen perustalta, joka oli esitetty jo vuoden 1885 valtiopäiville. Lakiesitykset perustuivat vuonna 1884 valmistuneeseen ns. *tarkastuskomitean* mietintöön. Komitea oli asetettu tarkastamaan vuoden 1875 rikoslakikomitean ehdotusta, joka puolestaan perustui säätyjen vuonna 1864 hyväksymille rikoslain yleisille periaatteille.

Tarkastuskomitean ehdotus oli jonkin verran vuoden 1875 komitean ehdotusta ankarampi. Lopullista rikoslakia ei siten voitu luonnehtia yhtä liberaaliksi kuin vuoden 1875 komitean ehdotusta. Ehdotetut rangaistusasteikot olivat yleensä ahtaammat kuin vuoden 1875 ehdotuksessa. Kuolemanrangaistus säädettiin seuraamukseksi useammasta rikoksesta kuin vuoden 1875 komitea oli ehdottanut. Kansalaisluottamuksen menettäminen sisällytettiin rangaistusjärjestelmään, mutta ei arestia eikä varoitusta, joita vuoden 1875 komitea oli ehdottanut. Säätyjen vuonna 1864 hyväksymät periaatteet olivat tosin vuoden 1875 rikoslakikomiteankin ehdotusta lievempiä joiltakin osin. Vuoden 1864 ”yleiset perusteet” eivät olisi sisällyttäneet kuolemanrangaistusta seuraamusjärjestelmään. Sen sijaan vuoden 1875 ehdotus samoin kuin sittemmin myös tarkastuskomitean ehdotus sisälsivät säätyjen kannanotosta poikkeavan ehdotuksen ehdonalaisen vapauttamisen käyttöön ottamisesta suoraksi jatkoksi vuoden 1866 rangaistuksen täytäntöönpanoasetuksella käyttöön otetulle ja myös vuoden 1889 rangaistuksen täytäntöönpanoasetukseen sisältyneelle progressiiviselle vankikäsittelylle.

Eräänä syynä siihen, että vuoden 1875 ehdotus oli vuoden 1884 ehdotusta lievempi, oli ennen kaikkea se, että aikaisemman esityksen sisältöön vaikutti suuresti varsin liberaaleja rikosoikeudellisia periaatteita kannattanut rikoslainopin ja oikeushistorian professori sekä kyseisen vuonna 1865 perustetun komitean jäsen *K. G. Ehrström*.²⁷⁴ Hän oli myös ollut ”uuden rikoslain yleisiä perusteita 1862–1863 valmistelleen komitean” asiantuntijajäsen. Ehrströmin lähinnä Kantin ajatteluun viittaavaa idealismia ei tule kuitenkaan sekoittaa samoihin aikoihin vasta syntyvässä olevan sosiologisen koulukunnan ajatuksiin.²⁷⁵

Sen sijaan rikoslain lopullisessa muotoilussa oli keskeisenä vaikuttajana Ehrströmiä selvästi painokkaammin klassisen koulukunnan periaatteita kannattanut tarkastuskomitean ja rikoslakivaliokunnan jäsen vuoden 1888 valtiopäivillä, ri-

²⁷⁴ Ehrström valmisteli vuosina 1869–1873 käytännössä yksin esitystä. Ehrströmin rangaistusteoreettisista ideoista ks. *Wahlbeg* (red.) 1994 s. 34–45, erit. s. 42. Teos sisältää Ehrströmin luentoja rikosoikeuden yleisistä opeista. Ehrströmillä oli myös suuri vaikutus vuosien 1870–1894 välisenä aikana toteutettuihin osittaisuudistuksiin, ks. *Kotkas* 2003 s. 186–202.

²⁷⁵ Rikoslain eräiden säännösten historiallisista vaiheista tarkemmin ks. jälj. osa II, luku 1.1.3. Rikoslain valmisteluvaihteista tiiviisti esimerkiksi *Lahti* 1977 s. 2–7 ja *Kotkas* 2003 s. 214–220.

koslainopin professori *Jaakko Forsman*.²⁷⁶ Myöhemminä vuosinaan Forsman suhtautui jonkin verran myönteisemmin sosiologisen koulukunnan ajatuksiin eikä häntä sen paremmin kuin muitakaan suomalaisia rikosoikeusoppineita voida pitää oppisuunnan ainakaan kovin kiivaana vastustajana.²⁷⁷ Suomalaiset rikosoikeusoppineet näyttävät kokonaisuutena ja painopiste-eroistaan huolimatta omaksuneen lähinnä jonkinlaisen kompromissiasenteen klassisen ja sosiologisen koulukunnan keskenään ristiriitaisten vaatimusten välillä.²⁷⁸

Sosiologisen koulukunnan uudistuksia ajamaan perustettiin vuonna 1889 Kansainvälinen kriminalistiyhdistys, jonka jälkeen koulukunnan ajatukset levisivät pian myös Suomeen.²⁷⁹ Koulukunnan esittämiä uusia seuraamuksia, joita Suomessa voimakkaasti ajoi Forsmanin seuraaja professorin virassa, Allan Serlachius, olivat ensikertalaisille ja tilapäisille rikoksenteikijöille tarkoitettu ehdollinen rangaistus, vaarallisille rikoksenuusijoille tarkoitettu pakkolaitokseen eristäminen epämääräiseksi ajaksi ja nuorten rikoksenteikijöiden kasvattava erityiskohtelu. Tästä huolimatta myöskään Serlachiusta ei voida sanoa kummankaan koulukunnan selkeäksi kannattajaksi.²⁸⁰

Sosiologisen koulukunnan ajamat uudistusvaatimukset eivät vielä ennen Suomen itsenäistymistä ja kansalaissotaa ehtineet juurikaan saada ilmaisuja lainsäädännössä lukuun ottamatta rangaistusten täytäntöönpanossa toteutettuja vähäisiä uudistuksia.²⁸¹ Lyhyiden vapausrangaistusten haitallisuus oli eräs keskeisimmistä sosiologisen koulukunnan olemassa olevaan rangaistusjärjestelmään kohdistamasta arvostelusta, jolla pyrittiin raivaamaan tilaa erityisesti ehdolliselle rangaistustuomiolle Suomessa jo ennen vuosisadan vaihdetta. Ehdollista rangaistustuomiota koskevan lainsäädännön valmistelu ehtikin pisimmälle ennen Suo-

²⁷⁶ Forsmania on pidetty Ehrströmiä konservatiivisempänä ja hänet on nähty joko vuoden 1884 komitean ankaruuden taustalla tai pikemminkin torjumassa vielä ankarampia vaatimuksia ks. esim. *Lahti* 1977 s. 7 ja *Ylikangas* 1989 s. 26–29. Forsman torjui rikoslakiehdotuksen ankaroitamisvaatimukset sekä paluun ruumiin- ja häpeärangaistuksiin, ks. *Ylikangas* 1989 s. 23–28.

²⁷⁷ Forsmanista perusteellisemmin ks. *Ylikangas* 1989 s.3–37

²⁷⁸ Uusien oppien levittäjiksi *Backman* 1976 s.162 nimeää Allan Serlachiuksen, Julius Grotenfeldin ja Antti Tulenheimon. Vuosisadan vaihteen tutkijoitien sosiologista koulua koskevista mielipiteistä kokoavasti *Pihlajamäki* 1990 s. 29–47.

²⁷⁹ Sosiologisen koulun taustalla olleilta italialaisilta positivisteilta oli lähtöisin yhteiskunnan suojelun painottaminen. Kansainvälinen kriminalistiyhdistys ajoi myös tähän ajatukseen perustuvia uudistuksia. Myöhemmin yhteiskunnan suojelun periaatteen sisällön määritteli uudelleen 1940-luvulla perustettu *Défense sociale* -liike, ks. *Kiuru* 1989 s. 163 ss.

²⁸⁰ Serlachiuksen kriminaalipolitiikasta enemmän, ks. *Kekkonen* 1989a s.148 ss. Ks. myös *Lahti* 2002 s. 1250–1252. Sosiologisen koulun vankilaan suuntautuviin tavoitteisiin Serlachius suhtautui kriittisesti. Serlachiuksen mukaan positiivisen koulun tavoite muuttaa vankilat yksinomaan kasvatustalouksiksi on moraalisesti kyseenalainen. Jos käsitys, että rikoksenteikijä ei ole vastuussa teoistaan, leviäisi, se lisää rikollisuutta. Ks. *Serlachius* 1922 s. 151 ja 152.

²⁸¹ *Hannula* 1981 s. 99–100.

men itsenäistymistä. Serlachius teki ehdotuksen uudesta lainsäädännöstä pappis-säädylle jo vuoden 1904–1905 valtiopäivillä. Ehdollista rangaistustuomiota koskevan lakiehdotuksen lopullisen muotoilun laati eduskunnan toivomuksesta lainvalmistelukunta vuonna 1911 (Lvk 1911:2). Poliittisesti epävakaiset olot vaikuttivat kuitenkin siihen, ettei lakiehdotus tuolloin saanut keisarin hyväksyntää.²⁸²

4.3 SOSIOLOGISEN RIKOSOIKEUSKOULUN TAVOITTEIDEN TOTEUTUMINEN RIKOSLAINSÄÄDÄNNÖSSÄ 1918–1939

Sosiologisen rikosoikeuskoulun seuraamusjärjestelmään kohdistuvia vaatimuksia, joilla voidaan olettaa olevan merkitystä vankiluvun kannalta, voitaneen luonnehtia pyrkimykseksi lyhyiden vapausrangaistusten korvaamiseen ja ajaltaan epämääräisiin seuraamuksiin sekä rikoksenteikijäryhmien luokitteluun kohdeltavuudeltaan erilaisiin ryhmiin.²⁸³

Ajatus lyhyiden vapausrangaistusten kelvottomuudesta oli 1920- ja 1930-luvuilla jatkuvasti kriminaalipoliittisten keskusteluiden ja virallismietintöjen sekä monien lainuudistusten keskeisenä ajatuksena. Vankiloissa toteutettu ns. progressiivinen järjestelmä sopi hyvin myös sosiologisen koulun mukaisiin ajatuksiin.²⁸⁴ Vankiluvun kannalta merkityksellistä oli progressiiviseen järjestelmään sen viimeisenä vaiheena kuuluvan ehdonalaisen vapauttamisen laajentamisvaa-

²⁸² Ehdollisen rangaistustuomion valmisteluvaiheista, ks. *Backman* 1976 s. 161 ja alaviite 79 sekä *Voipio* 1959 s. 478–490 ja *Pihlajamäki* 1990 s. 48–52. Ks. myös tiivistetysti *Lahti* 1977 s. 12 ja 13 sekä *Anttila* 1960 s. 13–16, *Johansson ym.* 1974 s. 7 ja 8 sekä 11–13 sekä *Majanen* 1996 s. 166–167.

²⁸³ Tässä ero klassiseen rikosoikeuskouluun ei ollut kovin selvä, koska myös klassinen oikeusajattelu hyväksyi tiettyjen rikoksenteikijäryhmien kuten alle 18-vuotiaiden ja syntykeettomien erityiskohtelun. Tärkeimmiksi lainsäädännöllisiksi kysymyksiksi, joissa sosiologinen rikosoikeuskoulu erosi klassisesta rikosoikeuskoulusta *Backman* luetteli seuraavat: Ehdollisen rangaistustuomion käyttöönotto, pyrkimys välttää lyhytaikaisia vapausrangaistuksia, sakkojärjestelmän kehittäminen niin, että myös rikoksenteikijän maksukyky otettaisiin huomioon, nuorten rikoksenteikijäin saaminen kasvattavan erityiskäsittelyn alaiseksi, rikoksen uusimisen yleinen huomioonottaminen rikosoikeudellisessa arvioinnissa sekä vaarallisten rikoksenuusijoiden ja taparikollisten sanktioiminen rangaistuksen ohella myös vapautta rajoittavilla turvaamistoimenpiteillä, ks. *Backman* 1989 s. 86. Serlachius katsoi, että päiväsakko on pikemminkin klassisen kuin uuden koulun vaatimus. Serlachius piti päiväsakkojärjestelmää tavallista sakkojärjestelmää oikeudenmukaisempana, ks. *Serlachius* 1921 s. 206–210. Sakko ei ilmeisesti ollut erityisen riippuvainen rangaistusteoreettisista suhdanteista, ks. *Määttä & Pihlajamäki* 2002 s. 118.

²⁸⁴ Vankien luokittelusta ja pistelaskujärjestelmästä ks. *Fångvårds förvaltningen i Finland* 1931 s. 86.

timukset, jotka nekin sopivat hyvin yhteen sosiologisen koulun ohjelman kanssa.²⁸⁵

Sosiologisen rikosoikeuskoulun ajamat uudet seuraamusmuodot tulivat Suomen rikoslainsäädäntöön maailmansotien välisen kahden lainsäädännöllisesti vilkkaan ajanjakson aikana: ehdollinen rangaistustuomio vuonna 1918, päiväsakkojärjestelmään siirtyminen 1921, ehdonalaisen vapauttamisen käyttöalan laajentaminen ja valvonnan liittäminen siihen 1921 ja 1931 sekä vaarallisten rikoksenuusijain eristäminen 1932.

Tässä yhteydessä voidaan mainita myös vesileipärangaistuksen toteuttaminen vuonna 1930 ja väkijuomarikoksista tuomittujen määrääminen pakkotyöhön vuonna 1934. Molempia lakeja perusteltiin eräiltä osin myös sosiologisen koulun ohjelmaan kuuluvilla periaatteilla.

Nuria rikoksentekejiä koskevaa erityislainsäädäntöä valmisteltiin jo 1930-luvun loppupuolella. Se toteutui vuonna 1940, mutta tuli voimaan vasta 1943. Vuosikymmenen lopulla oli valmisteilla myös rikoksen uusimisen yleisjärjestelmä. Sekin säädettiin vuonna 1939, ja se tuli voimaan 1941. Tämä lainsäädäntö jää kuitenkin tarkasteltavan ajanjakson ulkopuolelle.²⁸⁶

Suomen rikosoikeudellisen järjestelmän perustana olevaa klassisen koulukunnan periaatteita sosiologisen koulukunnan uudet seuraamukset eivät kuitenkaan kyenneet vakavasti horjuttamaan.²⁸⁷

4.3.1 Ehdollista rangaistustuomiota koskeva lainsäädäntö vuonna 1918 sekä muu rikoslainsäädäntö vuosina 1918–1920

Ehdollista rangaistustuomiota koskeva lakiesitys annettiin lopulta vuonna 1918. Lakiesityksessä pääasiassa toistettiin vuoden 1911 lainvalmistelukunnan ehdotuksessa esitetyt perustelut. Siinä todettiin mm., että vapausrangaistukset ovat satunnaisille rikoksentekeijöille pikemminkin vahingoksi kuin hyödyksi. Kun rikosta ei voitu jättää kokonaan rankaisematta, ehdollinen rangaistus tulisi eräänlaisena kompromissina kysymykseen. Lakiehdotusta perusteltiin lyhyiden vaupausrangaistusten haitallisuudella ja niiden pelotusvaikutuksen riittämättömyy-

²⁸⁵ Pellinen katsoo, että aikaistettu ehdonalainen vapaus, jonka toteutuminen jäisi täytäntöönpanoviranomaisten harkinnan varaan, muistuttaisi sosiologisen koulun mukaista ajaltaan epämääräistä seuraamusta, ks. *Pellinen* 1992 s. 21.

²⁸⁶ Uudistuksella tavoiteltiin muun ohella varkausrikosten uusimisesta tuomittujen rangaistusten lieventämistä. Hallituksen esityksen perusteluissa todetaan julkisuudessa oudoksutun, että tuomioistuimet tuomitsevat henkilöitä kuritushuoneeseen aivan mitättömistä varkausrikoksista kuten esimerkiksi muutaman leivän tai omenan tai vanhan tynnyrin anastamisesta (*HE 9/1939 vp*, s. 5; kuitenkin näpistyksen rangaistuksia kovennettiin, ks. s.18 ja 19).

²⁸⁷ Klassisen rikosoikeuskoulun periaatteet kokivat uuden tulemisen 1970-luvulla. Tämän ns. uusklassismin luonteesta ks. esim. *Takala* 1978.

dellä tilapäisluonteisesti rikokseen syyllistyville sekä vankiluvun alentamistarpeella. Hyvityspäätös estäi ehdollisen rangaistuksen käytön törkeissä rikoksissa, mutta se sai väistyä, kun oli kysymys alaikäisten tai ensikertalaisten tekemistä lievista rikoksista. Lievähköissä rikoksissa ehdollinen rangaistustuomio oli tehokas kehoitus rikoksenteikijälle viettää vastaisuudessa nuhteetonta elämää.²⁸⁸

Punaisia ”kapinallisia” varten oli säädettävä erillinen laki, jossa ehdollisen rangaistustuomion käyttö mahdollistettiin lievemmissä maan- ja valtiopetoksissa. Tavallisille rikoksenteikijöille tarkoitetun lain soveltamisalaa ei voitu enää laajentaa.²⁸⁹ ”Kapinallisista” useat olivat lakivaliokunnan perustelujen mukaan harhaanjohtettuja tai mukana ankarana painostuksen takia. Valtiorikosvangeista suurta osaa oli siten pidettävä erityislaatuksena rikoksenteikijäryhmänä, johon voitiin soveltaa poikkeavia periaatteita.

Kun ehdollista rangaistustuomiota oli mahdollista käyttää valtiorikoksiin syyllistyneiden ollessa kysymyksessä jopa kolmen vuoden kuritushuonerangaistuksissa, ei enää voitu puhua kovin lyhytaikaisten vapausrangaistusten korvaamisesta.

Myös se seikka, että kansalaissodan hävinneeseen osapuoleen kuuluneet luokiteltiin rikollisiksi ja tuomittiin poliittisina rikoksenteikijöinä, voidaan jossain mielessä pitää erityisestävyyden periaatteesta johtuvana. Luonnollisempaa olisi kuitenkin pitää heidän tuomitsemistaan kostona, jonka tarkoitus oli samalla lanistaa rangaistut ja siten ehkäistä heitä ”uusimasta rikostaan”.²⁹⁰

Valtiorikosvankien *armahduslainsäädännön* taustalla on myös saattanut olla sosiologisen rikosoikeuskoulun ajatuksia. Kysymys lienee kuitenkin ollut pikemminkin poliittisesta ”oikeudenmukaisuudesta” kuin kriminaalipoliittisesta ratkaisusta.

Kansalaissodan jälkeisestä rikoslainsäädännöstä *sotaväen rikoslaki ja kielto-laki* eivät näytä olleen sosiologisen rikosoikeuskoulun periaatteille rakentuvia uudistuksia. Sotaväen rikoslaki haluttiin yhdenmukaistaa voimassaolevan rikoslain periaatteiden eli klassisen rikosoikeuskoulun ajatusten kanssa.²⁹¹ Tästä oli osoituksena muun muassa se, että ehdollista rangaistustuomiota ei voitu käyttää sotilasrikoksissa. Tämä viittasi yleisestävien vaikutusten korostettuun merkityk-

²⁸⁸ Ks. myös *HE 61 ja LvM 11/1917 II vp.* Hallitus oli ehdottanut ehdollisen rangaistustuomion käytön enimmäisrajaksi kuutta kuukautta vankeutta, mutta lakivaliokunta halusi ulottaa ehdollisen rangaistustuomion myös kuritushuonerangaistuksiin ja nosti enimmäisrajan yhdeksi vuodeksi, ks. esim. *Voipio 1959*.

²⁸⁹ L ehdollisen rangaistustuomion käyttämisestä määrätynlaisissa tapauksissa, ks. *HE 64 ja LvM 13/1917 II vp.*, ks. myös *LvM 11/1917 II vp.*

²⁹⁰ Kostonomaisuuteen viitattiin mm. länsimaisessa lehdistössä; ks. *Kekkonen 1991 s.117*.

²⁹¹ *HE 25/1918 vp.* Lakivaliokunta tosin moitti hallitusta siitä, ettei tämä ollut ottanut huomioon uusia virtauksia, *LvM 25/1918 vp.*

seen sotilasrikoksissa. Sotilasrikosten kriminalisoinnit olivat yleensä hieman yleisen rikoslain vastaavia ankarampia.

Kieltolain säätämisessä olivat etualalla pikemminkin talous-, alkoholi- ym. poliittiset syyt kuin kriminaalipoliittiset tavoitteet.

4.3.2 Sosiologisen rikosoikeuskoulun vaatimusten suomalaiset virallisversiot 1920-luvun alussa

Uuden vuosikymmenen alkaessa valmistuivat virallissuunnitelmat rikoslain ja vankeinhoidon kehittämiseksi. Mainitut julkaisut olivat Serlachiuksen oikeusministeriön toimeksiannosta vuonna 1920 laatima ehdotus uudeksi rikoslaiksi (I, yleinen osa) ja vankeinhoitokomitean mietintö vuodelta 1921.²⁹²

Molemmissa mietinnöissä oli vahva sosiologisen koulukunnan oppien painotus. Ne käyvät siten hyvin pohjaksi sosiologisen koulun ideologioiden ja vaatimusten suomalaisten sovitusten esiintymiselle etenkin 1920-luvun, mutta myös 1930-luvun suomalaisessa kriminaalipolitiikassa. Lainsäädännön kehitystä 1930-luvulla arvioitaessa otetaan tarkastelun pohjaksi myös rikollisuuden vastustamiskomitean vuonna 1930 jättämä mietintö. Seuraavassa tarkastellaan ensiksi mainittujen mietintöjen ehdotuksia ja vasta sen jälkeen niiden toteutumista lainsäädännössä.

Mainitut virallisjulkaisut sisälsivät sekä periaatteellisia kannanottoja että konkreettisia muutosehdotuksia. Tarkastelussa keskitytään sellaisiin muutosehdotuksiin, joiden toteutumisella olisi voinut olla vähäistä suurempi vaikutus seuraamusikäntöön ja vankilukuun. Siten esimerkiksi vankien asemaan ja kohteeseen liittyvät ehdotukset ovat pääosin tarkastelun ulkopuolella.²⁹³

Serlachiuksen 30.8.1920 jättämään *ehdotukseen uudeksi rikoslaiksi sisältyi* selvä sosiologisen koulukunnan painotus.²⁹⁴ Serlachius ehdotti mm. *kuolemanrangaistuksen* poistamista, koska sitä voitiin perustella vain yleisestävillä syillä ja se oli luonteeltaan hyvittämätön. *Sakkorangaistuksen ankaroitamista ja päi-*

²⁹² *KM 1921:1*. Mainituista mietinnöistä myös tiiviisti Pellinen, 1992a s. 21–27.

²⁹³ Rangaistuksen täytäntöönpanon laadulla tosin uskottiin tuolloin olleen sekä erityis- että yleisestävä merkitys, ks. jäljempänä esim. vesileipärangaistuksen koventamisyriyksen perusteluita vuonna 1936. Myöhempi tutkimus on osoittanut, ettei vapaudenmenetyksen laadulla ole mainittavaa merkitystä uusintarikollisuudelle. Ks. *Uusitalo* 1968 luku VIII sekä *Anttila & Törmudd* 1983 s. 163–164. Viimeksi mainitut toteavat lisäksi, ettei myöskään rangaistuksen ankaruudella yleensä ole yleisestävää merkitystä, s. 153–156.

²⁹⁴ *Serlachius 1920*. Serlachius teki myös tästä erillisen erinäisiä rikoksia koskevan ehdotuksen, ks. *Serlachius 1922*. Lisäksi Serlachius kirjoitti rangaistusteorioita koskettelevia artikkeleita. Serlachiuksen käsityksissä tapahtui selvä muutos ankarampaan suuntaan 1920-luvun puolivälissä, ks. *Kekkonen* 1989a s. 159. Seuraamusjärjestelmän ydin, päärangaistuksena käytetty vapausrangaistus säilytti klassisen rikosoikeuteen perustuvan luonteensa. Serlachiuksen ja Forsmanin kompromissihakuisuudesta, ks. *Pihlajamäki* 1991 s. 45–49.

väsakkojärjestelmään siirtymistä koskevaa ehdotusta Serlachius perusteli sillä, että ankarampi sakkorangaistus tekisi mahdolliseksi ”maailman huonoimman rangaistuksen”, lyhytaikaisen vapausrangaistuksen, käytön välttämisen tai ainakin voimakkaan supistamisen. Lyhytaikaisten vapausrangaistusten välttämiseksi sakkorikoksissa Serlachius ehdotti *erillistä muuntomenettelyä*, jossa muuntorangaistus määrättäisiin sen mukaan, onko maksamattomuus johtunut puuttuneesta kyvystä vai puuttuneesta maksuhalusta.

Serlachiuksen ehdotuksessa vapausrangaistuksen lajien välinen ero on kokonaan poistettu. Serlachiuksen mukaan oli olemassa vain *yksi vapausrangaistus*, jota pitkäaikaisena kutsutaan kuritushuoneeksi ja lyhytaikaisena, enintään kahden vuoden kestävä, vankeudeksi. Serlachius ei ehdottanut lyhytaikaista arestia. Hänen mukaansa sitä ei tarvittu, jos rangaistuksen täytäntöönpanoa koskevaan asetukseen otetaan erityismääräyksiä valtiollisten rikoksentehtäjäin kärsittävästä vapausrangaistuksesta. Lyhytaikaisten vapausrangaistusten välttämiseen tähtäsi myös Serlachiuksen ehdotus *vankeusrangaistuksen minimin* nostamisesta neljään kuukauteen ja *kuritushuoneen minimin* nostamisesta 4 vuoteen ja *ehdollisen rangaistustuomion* käytön laajentamisesta koskemaan kaikkia vankeustuomioita eli enintään kahden vuoden vapausrangaistuksia. *Sakon muuntorangaistuksen* tuomitseminen lyhytaikaisena, alle 2 kuukauden pituisena, tulisi ehdotuksessa poikkeukseksi. Tuomioistuin määräisi muuntorangaistuksen lyhyempänä vain siinä tapauksessa, jos sakon maksamatta jättämisen syynä olisi sakotetun puuttuva tahto eikä puuttuva kyky maksaa sakkoaan.

Serlachiuksen rikoslakimietintöön sisältyi myös ehdotus sekä ehdonalaisen vapauden aientamisesta hyvän käytöksen perusteella että vastaavasti *rangaistuksen pidentämisestä* huonon käytöksen vuoksi. *Ehdonalaista vapautta* oli pidettävä ensisijaisesti kasvatukseen. Ehdonalaiseen vapauteen voitaisiin päästää vähintään vuoden pituiseen vapausrangaistukseen tuomitut. Ehdonalaiseen vapauteen tulisi liittää *valvonta*, koska rangaistuslaitoksesta pääsyä lähinnä seuraava aika on mitä kriittisin, eikä vapautettua voi jättää oman onnensa nojaan. Valvonta tulisi ulottaa koskemaan vuoden ajan myös niitä vankilasta vapautuvia kuritushuonevankeja, jotka eivät olleet päässeet ehdonalaiseen vapauteen rangaistusajan loppuun mennessä.

Serlachius ehdotti mietinnössään myös yleiselle turvallisuudelle *vaarallisten rikoksenuusijain eristämistä* epämääräiseksi ajaksi erityiseen turvallisuuslaitokseen. Turvaamistoimenpiteen piiriin, jonka Serlachius erotti rangaistuksesta, kuuluisivat perustelujen mukaan ne, jotka kokemus on todistanut ojentumattomiksi. Lisäksi heidän olonsa rangaistuslaitoksissa vaikeutti Serlachiuksen mukaan muiden vankien kasvatusta. Serlachiuksen rikoslakiehdotukseen sisältyi myös mielisairaille rangaistuksen sijaan määrättävä *mielisairaala*, vähentyneesti syyntakeisille määrättävä *pakkolaitos* ja irtolaisille määrättävä *työlaitos* sekä eräille 15 vuotta täyttäneille nuorille vähäisistä rikoksista alennetun rangaistuk-

sen vaihtoehtona määrättävät *kasvatustoimenpiteet*. Mainituista laitoksista vapautumisen ehtona olisi laitokseen sijoitetun ”paraneminen” eli vapautumisaika olisi epämääräinen. Nämä kaikki olivat esimerkkejä erityisestävän, yksilöllisemmän kohtelun huomioon ottamisesta ja vaihtoehtojen luomisesta tunnetuille rangaistuksille.

Serlachius asettui myös ns. *yleisen uusimisen* ankaramman rangaistavuuden kannalle. Hän piti arveluttavana sitä automaattisuutta, jolla rangaistus käytännössä esimerkiksi vähäisestäkin anastuksesta varkausrikosten uusimisessa seurasi. Vähäistä suurempien rikosten uusimisessa tulee esiin siksi arveluttava asiasialisuus, että sellaisiin tapauksiin tulisi soveltaa erityistä korotettua rangaistusasteikkoa. Kuitenkaan vapausrangaistusta, jota joku on kärsinyt teosta, jonka on tehnyt, ennen kuin täytti 21 vuotta, ei olisi otettava lukuun uusimisen edellytyksenä. Serlachius ehdotti myös siirtymistä *yhtenäisrangaistusjärjestelmään* rikosten yhtymistapauksissa. Tuolloinen järjestelmä oli hänen mielestään kaavamainen ja otti rangaistuksen määräämisessä huomioon ainoastaan rikollisen teon eikä sen ohella tekijää. Rikoksenteikijälle oli Serlachiuksen mukaan mahdotonta tuomita rangaistus ottamatta lukuun koko hänen persoonallisuuttaan. Serlachius ehdotti myös rangaistuksen vähentämisperusteen ulottamista henkilöön, joka tekoa tehdessään oli täyttänyt 18 mutta ei 21 vuotta.

Varkausrikoksiin Serlachius ehdotti näpistyksen ja yksinkertaisen varkauden välisen rajan muuttamista yksinomaan anastetun arvoon perustuvasta arvosta vähäisyyteen perustuvaksi. Jos anastuksen kohteena olisi elintarpeita tai nautintoaineita, jotka oli tarkoitus välittömästi nauttia, kyse olisi aina näpistyksestä. Tämä ehdotus sisältyi Serlachiuksen rikoslain erinäisiä rikoksia koskevaan ehdotukseen vuodelta 1922.

Sodanjälkeiselle vankeinhoidolle suuntaa antanut *vankeinhoitokomitea* koostui pääasiassa vankeinhoidon ammattilaisista. Komitea perusti ehdotuksensa selkeästi erityisestävyyteen ja sosiologisen koulukunnan oppeihin. Sen ainoat ulkopuoliset jäsenet, filosofian kandidaatti *Ludvig Lindström* ja kouluneuvos, lakitieteen kandidaatti *Erik Mandelin* jättivät komitean mietintöön eriävän mielipiteensä nojautuen klassisen rikosoikeuskoulun käsityksiin rikoksesta ja rangaistuksesta.

Vaikka komitean varsinaiset ehdotukset olivatkin rangaistusten täytäntöönpanoa koskevia, komitea otti kantaa myös laajemmin seuraamusjärjestelmää koskeviin kysymyksiin. Komitea totesi 30.12.1920 jättämässään mietinnössä mm., että ”mitä mieltä rangaistuksen tehtävästä oltaneekin, yhtä mieltä ollaan ainakin lyhytaikaisten vapausrangaistusten vahingollisuudesta. Ne eivät sanottavasti pelota eivätkä myöskään paranna ketään”²⁹⁵. Komitea totesi myös *ehdollisen*

²⁹⁵ *KM 1921:1* s. 57.

rangaistustuomion olleen oikeansuuntainen välttäänsä lyhytaikaisten vapausrangaistusten haittoja, mutta kaipasi siihen *valvontaa*.

Komitea piti *sakkorangaistusta*, joka vankeudeksi *muutettuna* johti varsin lyhytaikaisiin rangaistuksiin, haitallisena. Komitea ehdotti asian korjaamiseksi sakkojärjestelmän muuttamista niin, että sakko voitaisiin määrätä syytetyn maksukyvyyn mukaan ja että sitä voitaisiin suorittaa pienissä erissä. Sakko voitaisiin panna täytäntöön vasta, jos ja kun sakotettu oli tuomittu useampiin sakkoihin, joiden yhteinen määrä nousi 500 markkaan. Näin voitaisiin välttää kokonaan aivan lyhytaikaiset, alle kahden kuukauden muutorangaistukset.²⁹⁶

Vankeinhoitokomitean varsinaisen täytäntöönpanoa koskevan ehdotuksen perusteluosassa pidettiin *yksilajista vapausrangaistusta* riittävänä, sillä kuritus-huone muistutti liiaksi jo rangaistuksena hylättyä ruumiillista kuritusta. Komitea ehdotti myös ensi kertaa vankilaan tulevien päästämistä muita vankeja aikaisemmin *ehdonalaiseen vapauteen* ja muutoinkin ehdonalaisen vapautumisen aientamista.²⁹⁷ Ehdonalaisen vapauden aientaminen ei kuitenkaan olisi mahdollista ”ilman ymmärtäväistä *valvontaa* vapautetun tueksi”. Vankeinhoitokomitea ehdotti myös mahdollisuutta asettaa vapautuva vanki, siis muikin kuin ehdonalaisen vapauteen päästetty, tarvittaessa valvontaan samoilla perusteilla, joita komitea oli ehdottanut ehdolliseen rangaistustuomioon liitettävästä valvonnasta. Kehityksessä jälkeenjääneille nuoremmille rikoksenteijöille tulisi koko rangaistusajaksi järjestää mahdollisuus vankilan sijasta ehdollisesta vapaudesta voimassa olevien säännösten alaisena ”viettää rangaistusajansa jossain sopivassa *kasvatuskodissa* tai niiden puuttuessa *kasvatuslaitoksessa*”.

Vankeinhoitokomitea ehdotti myös epämääräisten rangaistustuomioiden järjestelmää siten, että vankeinhoitoviranomaisille annettaisiin *oikeus jatkaa tuomiossa määrättyä rangaistusta*, jos näyttäisi siltä, ettei vanki ansaitsisi vapauttaan. Komitea uskoi ehdotuksen toteutuksella olevan käänteentekevä merkitys vankiloiden järjestyksenpidolle. Pidentämismahdollisuus ei kuitenkaan koskenut lyhyitä, alle kuuden kuukauden pituisia rangaistuksia, joissa ei muutoinkaan voitu noudattaa edistysjärjestelmän periaatteita.

Komitea ehdotti myös, että *poliittisista rikoksista* tuomitut, elleivät he samalla kärsi rangaistusta muusta rikoksesta, saisivat tutkintavangin aseman. Heihin nähden ei rangaistuksella pyritä samoihin kasvatuksellisiin päämääriin kuin muuten pyrittäisi; pääasia olisi varma säilyttäminen.

Serlachiuksen ja vankeinhoitokomitean virallisehdotukset olivat monin tavoin samansuuntaiset: yksilajiseen vapausrangaistukseen siirtyminen, ehdollisen ran-

²⁹⁶ *KM 1921:1* s. 58.

²⁹⁷ Ensikertalaiset tulisi vapauttaa vähintään vuoden kuluttua ja muutoin ehdonalaiseen vapauteen tulisi päästää, kun 3/4 rangaistusajasta olisi kulunut.

gaistuksen ja ehdonalaisen vapauttamisen käyttöalan laajentaminen sekä valvonnan liittäminen niihin, rangaistuslaitoksesta vapautettujen asettaminen valvontaan, rangaistusajan pidentämisen mahdollistaminen sekä sakkojärjestelmän tiukentaminen päiväsakkojärjestelmään siirtymisellä ja lyhytaikaisten muutorangaistusten käytön rajoittamisella. Sakkojärjestelmän muutosehdotuksia perusteltiin paitsi tehokkuuden lisääntymisellä myös oikeudenmukaisuusnäkökohdilla. Toki mietinnöissä oli myös eroavuuksia, mutta ne johtuivat pikemminkin ehdotusten erilaisesta painotuksesta kuin näkemysten erilaisuudesta.

4.3.3 Sosiologisen rikosoikeuskoulun oppien ilmeneminen 1920-luvun rikoslainsäädännössä

Serlachiuksen ehdotus rikoslaiksi ja vankeinhoitokomitean mietintö olivat valmistuneet vuoden 1920 aikana. Samana vuonna jätti hallitus eduskunnalle lakiesityksiä, jotka vastasivat mainittujen virallismietinnöissä tehtyjä ehdotuksia. Mainitut lakiesitykset koskivat päiväsakkojärjestelmään siirtymistä²⁹⁸ ja ehdonalaisen vapauden laajentamista²⁹⁹. Uudistukset toteutuivat kuitenkin vasta vuonna 1921.

Päiväsakkojärjestelmään siirtymistä perusteltiin tehokkuus- ja oikeudenmukaisuusnäkökohdilla: sakon määräämisessä oli nyt otettava huomioon sakotettavan maksukyky, ja sakko saatiin entistä riippumattommaksi rahan arvon vaihteluista. Samalla näpistyksestä rangaistavien vähäisiä sakkomääriä korotettiin rahanarvon alentumista vastaavasti.³⁰⁰

Hallitus ei perustellut ehdotustaan sakon tehokkuuden lisääntymisellä lyhyiden vapausrangaistusten vaihtoehdona päinvastoin kuin Serlachiuksen rikoslakiehdotuksessa oli tehty. Vuoden 1921 komitean ajatus siitä, että oikeudenmukaisempi sakkojärjestelmä vähentäisi sakon muutorangaistuksia ja sitä kautta hai-

²⁹⁸ HE 37/1920 vp. II:1.

²⁹⁹ HE 63/1920 vp. III:1.

³⁰⁰ Korkein oikeus oli ehdottanut myös *sakkotäytäntöönpanoon* muutoksia, jotka mahdollistaisivat sen, että *muutorangaistus* voitaisiin määrätä myöhemmässä erillisessä oikeudenkäynnissä ja se koskisi vain sitä määrää, mikä ulosotossa oli jäänyt suorittamatta. Hallitus oli samaa mieltä, mutta luopui ehdotuksesta, koska piti päiväsakko-uudistusta kiireellisenä ja väliaikaisena. HE 36/1920 vp, s. 1 ja 5. Sakon käyttäminen häpeällisen voiton estämiseen ei ollut paikallaan, ks. HE 36/1920 vp, s.1 ja 2. Ingnatius arvosteli päiväsakko-uudistusta eikä uskonut sen tuovan yhdenvertaisuutta rangaistuille. Uudistuksen kiireellisen valmistelun seurauksena rikoslainsäädäntöön jäi epä johdonmukaisuuksia, ks. *Ingnatius* 1922. Ingnatius kannatti sakon rangaistusasteikon täydellistä poistamista samoin sakon muutorangaistuksen poistamista, ks. *Ingnatius* 1922 s. 43 ja 44.

Malli päiväsakkojärjestelmään oli saatu Johan C. W. Thyreniltä, joka oli sitä ehdottanut kirjassaan ”Starfrättens Allmänna Grunder” vuonna 1907 (s. 68). Ruotsissa päiväsakko-uudistusta perusteltiin lyhytaikaisten vapausrangaistusten vaihtoehdona, ks. *Aspelin* 1999 s. 111.

tallisia lyhytaikaisia vapausrangaistuksia, toteutui, mutta muuntorangaistukset moninkertaistuivat. Tosin muuntorangaistuksen selvää ankaroitumista ei millään tavalla käsitelty perusteluissa. Kun muuntorangaistukset eivät vähentyneet, seurauksena oli sakkovankiluvun eli lyhytaikaisten vapausrangaistusten nopea lisääntyminen 1920-luvulla. Tähän kehitykseen oli tosin muitakin syitä.

Ehdonalaista vapautta koskeva lainuudistus ei vuonna 1921 toteutunut edellä mainituissa mietinnöissä esitetystä laajuudessa.³⁰¹ Laajempi uudistus toteutettiin vasta 1930-luvun alussa. Hallituksen esityksen perusteluissa toistettiin mietinnöissä esitetyt erityisestävyyteen nojautuvat näkökohdat kuten tarkoitus lieventää hyvin käyttäytyvien vankien rangaistusta ja mahdollistaa yksilöllisempi vankikäsitely sekä se, että silmälläpito (*valvonta*) on omiaan auttamaan vankia käyttäytymään moitteettomasti. Uudistuksen nähtiin myös parantavan kuria ja järjestystä.

Tätä korostettiin erityisesti *valtiorikosvankien* osalta, joiden vapautumismahdollisuus ehdonalaiseen vapauteen säilyi puolena rangaistusajasta. Valtiorikosvankeina ei tässä mielessä kuitenkaan enää pidetty niitä mainittuihin rikoksiin syyllistyneitä, jotka oli tuomittu rangaistukseen myös muusta, vaikkapa vain vähäisestäkin rikoksesta. Koska valtiorikoksiin syyllistyneiden asema selvästi huononi uudistuksen yhteydessä, jota KKO tältä osin piti epäoikeudenmukaisena,³⁰² uudistusta ei voitu perustella erityisestävillä seikoilla. Sen sijaan perustelujen mukaan tavallisen vangin asema muuhun rikokseen syyllistyneelle valtiorikosvangille oli ”luonnollista” ja ”oikein” vankeinhoidon kannalta.

Vuoden 1921 alussa toteutettiin myös vankeinhoitokomitean ehdotus *poliittisten vankien erityisasemasta*. Vastaavasti poliittisen vangin asemaa ei myönnetty niille, jotka samalla kärsivät rangaistusta muusta rikoksesta. Hallitus perusteli esityksen rajoittamista vain niihin, jotka eivät samalla kärsineet muuta rangaistusta sillä, ettei esityksen laajentaminen ollut käytännön tarpeen vaatima.³⁰³ Toteutettu uudistus ei kuitenkaan vielä tuolloin koskenut valtiorikosoikeuksien tuomitsemia vankeja.

Juopumusrikoksista ja eräistä kieltolakirikoksista säädettyjen kriminalisointien koventamista vuoden 1922 alusta lukien ei perusteltu erityisestävillä näkökohdilla. Rangaistusten korotuksia perusteltiin lähinnä rangaistusuhkien riittä-mättömyydellä estää mainittuja rikollisia tekoja. Juopumussakkojen korottamista, jota korkein oikeus vastusti, perusteltiin myös rahan arvon alenemisella.³⁰⁴

³⁰¹ Ehdonalaista vapautta koskevasta lainuudistuksesta tarkemmin, ks. *Pellinen* 1992a s. 28–33.

³⁰² *KKO:n lausunto no 2425/1921*.

³⁰³ *HE 37/1920 vp*.

³⁰⁴ *HE 9/1921 vp* ja *He 62/1921 vp*, ks. myös *HE 4/1920 vp*. Saattoi olla, että erityisten korotettujen sakkominimien taustalla olisi ollut myös lyhyiden vapausrangaistusten vähentämispyrkimys. Tätä ei kuitenkaan mainittu perusteluissa.

Samassa yhteydessä toteutettuun *juopumustuomioiden muutoksenhakukieltoon ja juopumussakkojen nopeutettuun täytäntöönpanoon* näytti olleen syynä maksamattomien sakkojen suuresta määrästä aiheutuneen rikosoikeudellisen oikeudenkäytön arvossapidon lisääminen ja rangaistuskäskyjen merkityksen kohentaminen. Tuomioistuimen harkintaan jätettiin mahdollisuus määrätä tuomitun juopumussakon täytäntöönpano lykkäytymään enintään 60 päiväksi. Harkinnassa tuli ottaa huomioon tuomitun tahto ja kyky sakkonsa suorittamiseen. Tätä perusteltiin kyllä ”uudenlaisen rikosasiainoikeudenkäytön” pyrkimyksellä säästää rangaistusseuraamukselta sitä, joka on pikemminkin satunnaisten seikkojen kuin rikollisten taipumustensa vuoksi syyllistynyt rikokseen. Sosiologisen rikosoikeuskoulun ajatusrakennelmia ei siis kokonaan ollut unohdettu. Perustelun turvin tehtiin oikeastaan ainoa lievennys juopumusrikoksista tuomittujen sakkorangaistusten muusta täytäntöönpanosta poikkeavaan pikätäytäntöönpanoon ja nopeutettuun vankilapassitukseen. Lievennys merkitsi kuitenkin tosiasiasa koennusta yleiseen sakkotäytäntöönpanoon.

Rangaistusajan pidentäminen mahdollistettiin vuonna 1925 toteutetulla rangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen muutoksella.³⁰⁵ Esitystä perusteltiin samaan tapaan kuin edellä käsitellyissä virallismietinnöissä.³⁰⁶ Pidennys rajoitettiin tosin KKO:n toivomuksesta 60 vuorokauteen, mikä oli huomattavasti pienempi ylitys kuin mietinnöissä oli ehdotettu.

4.3.4 Sosiologisen oppisuunnan mukaisten virallisehdotusten tarkistaminen 1930-luvun alussa

Sosiologisen koulukunnan oppien mukaisia lainuudistuksia ei ehdollisen rangaistustuomion toteuttamisen jälkeen ollut syntynyt kovinkaan mainittavasti 1930-luvun alkuun mennessä. Muuttuneet taloudelliset olosuhteet ja kasvanut rikollisuus 1930-luvulle tultaessa vaativat entistä tehokkaampia toimia rikollisuudesta ja vankiloiden ylikansoituksesta aiheutuneiden ongelmien ratkaisemiseksi.

Valtioneuvoston rikollisuuden vastustamistoimenpiteitä harkitsemaan ja ehdottamaan asettama komitea (rikollisuuden vastustamiskomitea)³⁰⁷ ilmaisi 30.10.1930 jättämässään mietinnössä niitä tunteja rikollisuuden ja rikoslainsäädännön suhteen, joita kasvanut rikollisuus ja silloiset yhteiskunnalliset olot olivat synnyttäneet. Komitean puheenjohtajana toimi *B. A. Sundström* (myöh. Sal-

³⁰⁵ 51/1925.

³⁰⁶ HE 77/1924 vp.

³⁰⁷ KM 1931:2.

miala).³⁰⁸ Komitea jätti myös toisen osamietinnön, ”Tutkimus rikollisuuden syistä”.³⁰⁹ Siihen ei liittynyt lainsäädännöllisiä ehdotuksia, mutta tekemänsä selvityksen perusteella komitea valmisti erillisen ehdotuksen hallituksen esitykseksi ns. turvasäilölainsiksi.

Seuraavassa pyritään lyhyesti tarkastelemaan komitean ensimmäisessä julkaisussaan tekemiä ehdotuksia ja arvioimaan niitä muun muassa siltä kannalta, olisiko sosiologisen koulukunnan edellä luonnehdittuja ”suomalaisia” vaatimuksia haluttu tarkistaa. Turvasäilölakiehdotusta tarkastellaan lyhyesti muun lainsäädännön yhteydessä.

Rikollisuuden vastustamiskomitean uudistusehdotukset koskivat sakkotäytäntöönpanoa, ehdonalaista vapauttamista ja ehdollista rangaistustuomiota.

Komitea ehdotti *sakkotäytäntöönpanon* tehostamista niin, että mahdollisimman moni sakko tulisi rahalla maksetuksi. Keinoina olisivat mm. vähittäismaksun suorittaminen, maksuajan lykkääminen ja muuntorangaistuksen määrääminen vain maksamattomasta sakonosasta. Sakko olisi varojen puutteessa muunnettava vankeudeksi vain, jos päiväsakkoja olisi yli 60. Komitea katsoi, että lainsäädäntö oli omiaan lisäämään muuntorangaistuksen kärsimistä. Etenkin *juopumusrikoksen nopeutetut täytäntöönpanotoimet* olivat olleet kohtalokkaita. Kun ne eivät olleet vähentäneet juopumusta, komitea ehdotti näiden poikkeussäännösten kumoamista sekä *juopumussäännöksen* lieventämistä.

Komitea perusteli ehdotustaan lyhyiden vapausrangaistuksen haitoilla, joista se oli koonnut laajan listan. Komitea viittasi myös siihen, ettei yksilöllistä, kasvatuksellista vankeinhoitoa voida soveltaa pitempiaikaisiin vankeihin, kun vankilat tulevat yliasutetuiksi sakan muuntorangaistusta suorittamaan tulevien vuoksi. Komitea ei pitänyt myöskään oikeana, että vähemmän kunnialle käyvä varallisuusrangaistus köyhyyden takia tulisi ankarammaksi ja häpeällisemmäksi. Komitea viittasi myös laajalti sakan muuntorangaistuksen tosiasiallisiin haittavaikutuksiin, jotka koskivat muitakin vapausrangaistukseen tuomittuja. Näitä olivat mm. työttömyys, taloudelliset vaikeudet ja perhe-elämän rikkoutuminen. Perusteluissa olivat esillä vankiloiden liika-asukseen liittyvät taloudelliset ja ennen kaikkea vankeinhoidolliset haitat, jotka ilmenivät vankien ryhmittelyn ja kasvatuksen vaikeutumisena.

Komitean ehdotusten perusteluissa oli siten selvä sosiologisen koulukunnan painotus. Vankiloiden liika-asutus, joka nähtiin paljolti juuri lyhyiden vapausrangaistusten syyksi, antoi vain lisäpontta komitean ehdotuksiin. Sakkotäytäntöönpanon liiallista jäykkyyttä vähentäviä ehdotuksia oli sisällytetty jo Serlachiuksen ja vankeinhoitokomitean ehdotuksiin, joskaan ei yhtä pitkälle menevästi.

³⁰⁸ Sundström oli myöhemmin 1930-luvulla lapuanliikkeen lakkauttamisen jälkeen perustetun äärioikeistolaisen puolueen, Isänmaallisen Kansanliikkeen edustajana valtiopäivillä.

³⁰⁹ KM 1931:11.

Komitea ehdotti *ehdonalaisen vapauttamisen* laajempaa käyttöä, koska se oli komitean mielestä ollut omiaan pidättämään uusista rikoksista. Ehdonalaiseen vapauteen voisi päästä aikaisemmin: jo 2/3 osan ja vähintään 6–8 kuukauden vankilassaolon jälkeen, ei kuitenkaan ilman pidennettyä *valvontaa*. Ehdonalaista vapautta harkittaessa tulisi ottaa huomioon myös tehdyn rikoksen laatu ja tuomitun aikaisempi elämä. Myös ne, joita ei ollut voitu lainkaan päästää ehdonalaiseen vapauteen, tulisi komitean mielestä asettaa vapaudessa valvonnanalaiseksi myöntämättä mitään huojennusta. Ehdotus merkitsisi vankilassa huonosti käyttäytyneille vangeille lisärangaistusta.

Yleisen turvallisuuden ja epävakaista taipumusta osoittaneen vangin itsensä kannalta olisi parempi, että hänet päästettäisiin hieman ennen rangaistusajan päättymistä (1/12) saamaan valvonnan tuki ja turva. Kärsimättä jäänyt osa toimisi myös sopivana uhkana nuhteettoman elämän unohtamisen varalle. Viitaten tuolloiseen törkeiden rikosten aikakauteen komitea halusi koventaa ehdonalaista vapautta yleisestävistä syistä myös siten, että elinkautisvangit pääsisivät ehdonalaiseen vapauteen vasta 18 vuoden jälkeen.

Rangaistusuhan tehostamiseksi komitea ehdotti, että pakollisen ehdonalaisen vapautensa menettänyt joutuisi kärsimään vähintään kaksi kuukautta uutta rangaistusta, eikä pääsisi ehdonalaiseen vapauteen ennen kuin kolme kuukautta jäljellä olevasta rangaistuksesta olisi kärsitty. Ehdottamaansa pitkää, 2–5 vuoden valvonta- ja koeaikaa komitea perusteli sillä, että sen kestäessä voitaisiin edes jonkinlaisella varmuudella nähdä, oliko vapautetun elämäntapa vakiintunut. Poliisin sijasta valvojana tulisi olla joku muu, esimerkiksi huoltoyhdistyksen henkilö, jotta valvonta olisi yleisen edun vuoksi riittävän tehokas.

Samantapaisin perustein kuin komitea oli ehdottanut sakkotäytäntöönpanon tehostamista, se ehdotti myös *ehdollisen rangaistustuomion* tehostamista *suojeluvalvonnalla*. Vapaaehtoinen valvonta ei komitean mielestä ollut riittävä, vaan jotta oikeudenkäytön vakavuus ei heikentyisi, olisi tuomioistumelle varattava mahdollisuus harkintansa mukaan määrätä ehtoja ja pakollinen valvonta.

Valvojan määräisi kunnallinen viranomainen ja valvonta olisi lähinnä siveelistä kasvatusta. Ehdotusta perusteltiin myös taloudellisilla säästöillä, jossa otettiin huomioon myös tuomittujen mahdollisuudet hoitaa omaisiaan. Ehdonalaisen vapauden menettämistä koskevia säännöksiä komitea halusi kovennettaviksi. Ehdollisen rangaistustuomion etu menetettäisiin aina, jos tuomittu koetusaikana tekee tahallisen rikoksen, josta hänet tuomitaan ehdottomaan vapausrangaistukseen. Ehdotus merkitsi kovennusta aikaisempaan, jonka mukaan vain tahallinen yli kolmen kuukauden ehdoton vapausrangaistus saattoi johtaa ehdollisen rangaistustuomion menettämiseen.

Komitea viittasi muun muassa lyhytaikaisten vapausrangaistusten rikollisuutta lisäävään vaikutukseen ottaen huomioon vankiloiden tilanahtaus yms. Ehdollinen rangaistus oli komitean mielestä valvontaa tehostamalla tehokas keino

taistelussa rikollisuutta vastaan ja ns. huliganismin torjunnassa. Ehdotuksella olisi komitean mielestä toteutuessaan myös oikeuskäytäntöä yhdenmukaistava vaikutus.

Yhteenvetona voidaan todeta komitean paitsi toistaneen 1920-luvun alun miennöissä esitettyjä tavoitteita, myös useissa kohdin tehneen vielä pitemmälle sosiologisen koulukunnan periaatteita noudattelevia ehdotuksia.

Komitea oli kuitenkin perustellut ehdotuksiaan selvästi aikaisempia ankarammilla näkökohdilla ja vankilan liika-asutuksen aiheuttamilla haitoilla. Hyvitys- ja yleisestävät näkökohdat, joilla aiemminkin oli rajattu sosiologisen koulun vaatimuksia, olivat aikaisempaa korostetummin esillä. Ehdotuksiin oli pujahtanut mukaan myös selviä yleisestävyyteen perustuvia ankaroitettavia, joita ei ollut enää yhtä helppo sovittaa sosiologisen rikosoikeuskoulun oppirakennelmaan. Koventuneen linjan mukaisena voidaan myös pitää sitä seikkaa, ettei komitea aikaisemmista komiteoista poiketen ehdottanut ehdollisen rangaistus-tuomion käytön laajentamista.

4.3.5 Sosiologisen rikosoikeuskoulun vaatimusten ilmeneminen 1930-luvun rikoslainsäädännössä

Lainsäädännöllisesti vilkkaan kauden 1930–1932 lainsäädännössä toteutui sosiologisen koulukunnan edellä käsitellyistä suomalaismietinnöissä esitettyistä vaatimuksista selkeimmin *ehdonalaista vapautta* ja *vaarallisten rikoksenuusijain eristämistä* koskevat lainuudistukset. Molemmat uudistukset toteutettiin pääasiassa rikollisuuden vastustamiskomitean ehdottamassa muodossa. Seuraavassa tarkastellaan ajanjakson lainsäädännön virallisperusteluita.

Valtiopetossäännöksen koventaminen vuonna 1930³¹⁰ liittyi niihin kommunistien toiminnan tukahduttamispyrkimyksiin, joita toteutettiin muun muassa *ns. kommunistilaeilla*. Mainittuja poliittisluonteisia lakeja tuskin voidaan luokitella sosiologisen koulun ideologian tuotteiksi, joskin ne sopivat yhteen yhteiskunnan suojeluajatuksen kanssa.

Vesileipärangaistuksen toteuttamista vuonna 1930 perusteltiin melko pitkälle sosiologisen koulun näkökohdista käsin. Syynä uudistukseen oli korkea vankiluku sekä sen aiheuttamat taloudelliset ja vankeinhoidolliset ongelmat, jotka oli pyrittävä ratkaisemaan kovennetuin keinoin.³¹¹ Uudistus ei koskenut alle 18-

³¹⁰ HE 29/1930 II vp.

³¹¹ HE 28/1929 II vp. Ks. myös Lahti 1977 s. 14–15 sekä Johansson ym. 1973 s. 35–37. Uudistuksen vastustajat katsoivat, ettei laitosahtauden vähentämistavoite ollut riittävä syy ottaa käyttöön epäinhimillinen rangaistus. Vastaava lakiehdotus hylättiin valtiopäivillä vuotta aikaisemmin. Laki-valiokunta (LvM, s. 2/ HE 102/1945 vp) perusteli kovennetun vapausrangaistuksen kumoamista sillä, että uudistus on todellisuudessa merkinnyt huomattavaa rangaistuksen lieventämistä. Ne tapaukset, joissa kovennus on tapahtunut vapausrangaistuksen aikaa lyhentämättä, ovat olleet harvinaisia.

vuotiaana rikokseen syyllistyneitä, jos uudesta rangaistuksesta arveltiin olevan nuorelle terveydellistä haittaa.³¹² Vankiloiden tilanahtauden katsottiin aiheutuneen edellä tutuksi tulleista haitoista. Näitä olivat lyhyiden vapausrangaistusten huono pelotusvaikutus, muiden vapausrangaistusta kärsivien kasvatuksen ja parantamisen vaikeutuminen sekä vankien työttömyyden lisääntymisestä aiheutuva yleinen vankilan pelotusvaikutuksen väheneminen ja vankien taloudellisen tilan huononeminen. Vankilaolojen nähtiin kieltolain ja vuonna 1921 toteutetun muuntorangaistuksen koventamisen ohella olevan syynä rikollisuuden jatkuvaan lisääntymiseen.

Sosiologisen koulun vaatimusten mukaisia perusteluja sisältyi *juopumusrikosta* koskevan rangaistussäännöksen vuonna 1931 toteutettuun lieventämiseen, jolla pyrittiin vähentämään sakkovankien lukumäärää kuten rikollisuuden vastustamiskomitea oli esittänyt. Samaan tähtäsi *juopumussakkojen täytäntöönpanon nopeuttamista* koskevien säännösten kumoaminen samassa yhteydessä. Sakkovankien suuren lukumäärän syynä oli hallituksen mielestä paitsi juopumussäännösten koventaminen vuonna 1921 myös taluspula ja vesileipärangaistuksen käyttöönotto, joiden vuoksi entistä vähemmän sakkoja maksettiin rahana. Hallituksen esityksen perusteluissa toistettiin rikollisuuden vastustamiskomitean lyhyiden vapausrangaistusten haitoista esittämät näkökohdat. Juopumussakkojen täytäntöönpanon nopeuttamista koskevan poikkeussäännösten kumoaminen jäi ainoaksi rikollisuuden vastustamiskomitean sakkotäytäntöönpanoa koskevista ehdotuksista, joka toteutui 1930-luvulla.

Ehdonalaista vapautta koskevaan uudistukseen vuonna 1931 sisältyi osa rikollisuuden vastustamiskomitean ehdottamista aidoista kovennuksista.³¹³ Kiistaa syntyi hallituksen esitykseen sisältyvästä ehdotuksesta, jonka mukaan ehdonalaisen vapauden koeajalla menettäneen tulisi joka tapauksessa olla vankilassa vähintään kaksi kuukautta. Kun ehdotukseen sisältyi ns. pakollinen ehdonalainen vapauttaminen, milloin rangaistuksesta on vain 1/12 osaa kärsimättä, olisi uudistus toteutuessaan merkinnyt osalle vangeista rangaistusajan pidentymistä. Vastaavaa ehdotusta ei sisällynyt aikaisemmin mainittuihin virallismietintöihin, mutta kyllä rikollisuuden vastustamiskomitean mietintöön. Lakivaliokunta vastusti kahden kuukauden minimiaikaa, koska se ei pitänyt rangaistusajan pidentymismahdollisuutta kohtuullisena.³¹⁴ Suuri valiokunta palautti kuitenkin mainitun minimiajan.

³¹² Alle 18-vuotiaalle tuomittua rangaistusta ei voitu koventaa, ellei lääkäri katsonut hänen kestävän sellaisen rangaistuksen ilman terveydellistä haittaa.

³¹³ HE 64/1931 vp. Lainmuutoksesta tarkemmin Pellinen 1992a s. 37–43. Ks. myös Lahti 1977 s. 15–16.

³¹⁴ LvM 9/1931 vp.

Ehdonalaista vapautumista koskevaa lainsäädäntöä muutettiin sen käyttöä laajentavaan suuntaan seuraavan kerran toukokuussa 1944 samassa hengessä kuin aikaisempiakin muutoksia. Uudistuksessa oli nähtävissä vankeinhoitokomitean ajatus ensikertalaisten uusijoita lievemmästä kohtelusta.³¹⁵

Vaikka pidennettyyn ehdonalaiseen vapauteen liitettiin *valvonta*, rikollisuuden vastustamiskomitean ehdotus ehdolliseen rangaistustuomioon liitettävästä *suo- jeluvalvonnasta* ei sellaisenaan toteutunut. Tosin *ehdollista rangaistustuomiota* koskevaa lainsäädäntöä tarkistettiin vuonna 1932, mutta se tapahtui ehdollisen rangaistustuomion käyttöalan supistamisella, mikä merkitsi tosiasiaassa rangaistusjärjestelmän koventamista ja yleisestävän näkökohdan vahvistumista. Tilan- netta ei muuta se seikka, että hallituksen esityksen perusteluissa pidettiin ehdol- lisen rangaistustuomion käyttöä oikeuspoliittisesti oikeaan osuvana.³¹⁶ Tosin rangaistuksen koventamisella pyrittiin tässä tapauksessa ehkäisemään erityisesti poliittisista motiiveista tapahtuneita kyydityksiä, mikä merkitsi lainmuutoksen suuntaamista tiettyyn erityisryhmään. Suuntaamista perusteltiin kuitenkin yleis- semmin sillä, että ehdollisen rangaistustuomion käyttäminen ei sovi rikoksiin, joita yleisen luonteensa mukaisesti oli pidettävä raskaina. Tuomioistuimen har- kintavaltaa ehdollisen rangaistustuomion käytössä supistettiin siten tavalla, joka ei vastannut sosiologisen koulukunnan vaatimuksia yksilöllisestä seuraamushar- kinnasta.

Kieltolain kumoamisen pääasiallisena syynä vuonna 1932 oli valtion tarve tulli- ja alkoholiliikkeen tuloihin. Vankiloiden tilanahtaudella seurausvaikutuksi- neen oli paljon vähäpätöisempi merkitys. Ankaran suhtautumisen mukaista oli, ettei väkijuomalainsäädännön kieltolain aikaisia ankaroitettuja kriminalisointeja lievennetty, vaan ne jätettiin suureksi osaksi voimaan.³¹⁷

Selkeimmin sosiologisen koulukunnan esittämien vaatimusten mukainen uu- distus oli yhteiskunnalle *vaarallisten rikoksenuusijain eristämistä* koskevan lainsäädännön toteuttaminen vuonna 1932. Kysymys oli ajaltaan epämääräisestä turvaamistoimenpiteestä. Ehdotuksen oli laatinut *rikollisuuden vastustamistoi- menpiteitä harkitsemaan ja ehdottamaan asetettu komitea*. Ehdotuksen taustalla oli komitean selvitys kasvaneen rikollisuuden syistä. Komitea katsoi tilastoista tekemiinsä havaintoihin nojautuen rikollisuuden kasvun johtuneen pääasiassa kuolemaanjohtaneiden pahoinpitelyjen määrän kasvusta, mutta myös varkausri- kollisuus oli lisääntynyt.³¹⁸

³¹⁵ 337–340/1944; HE 18/1944 vp.

³¹⁶ HE 33/1932 vp.

³¹⁷ HE 1/1932 ylim. vp.

³¹⁸ Lain taustasta ja valmisteluvaiheista enemmän *Pihlajamäki* 1990 s. 73–80 sekä *Kiuru* 2003 s. 128 ja 129.

Komitean ehdotuksen mukaan lakia tuli voida soveltaa sekä sielullisesti terveisiin että vajavaisiinkin. Viimeksi mainitut olivat perustelujen mukaan terveitä vaarallisempia, minkä vuoksi heidän eristämisenä tuli voida toteuttaa helpommin. Korkein oikeus oli lausunnossaan katsonut vajaamielisten tarvitsevan oman lakiesityksensä, koska turvasäilö ei ollut sielullisesti sairaiden parantamiselle sopiva. Hallituksen lakiesityksessä kuitenkin ehdotettiin myös sielullisesti poikkeavien eristämistä, mutta heidät tulisi voida sijoittaa rikoksenuusijoille tarkoitettun yleisen turvalaitoksen sijasta pakkohoitolaan.³¹⁹ Hallituksen mielestä rikoksenuusijoiden ja vajaamielisten rikoksenteijäin käsittelytarpeen erilaisuudesta huolimatta yhteiskunnan oli suojauduttava kumpaakin rikoksenteijäryhmää vastaan, eikä kumpaankaan ryhmään kuuluvien parantaminen juurikaan ollut mahdollista. Tämän vuoksi myös suojelutoimenpiteiden tuli olla samankaltaisia.

Hallituksen esityksen perustelujen mukaan vapausrangaistuksella, jollei se ollut todella pitkäaikainen, ei ollut kroonisille rikoksenuusijoille muuta erityistä merkitystä kuin se, että heidät tehtiin eristämisen ajaksi yhteiskunnalle vaarattomiksi. Yhteiskunnan suojaaminen vaati heidän eristämistään yhteiskunnasta pitemmäksi ajaksi kuin yksinomaan rangaistuksella oli mahdollista.³²⁰ Lopullinen vapautuminen turvasäilöstä oli mahdollista vain viiden vuoden nuhteetoman ehdonalaisessa vapaudessa oleskelun jälkeen, jos henkilöä ei enää voitaisi pitää yhteiskunnalle vaarallisena. Suuri valiokunta poisti lakiesitykseen sisällytetyt vajaamielisiä rikoksenteijöitä koskevat erityissäännökset.³²¹

³¹⁹ HE 91/1931 vp.

³²⁰ Kroonisten ja parantumattomien rikoksenuusijoiden pitkäaikaista eristämistä epämääräiseksi ajaksi voitiin hallituksen esityksen mukaan pitää oikeutettuna, jos rikokset olivat laadultaan törkeitä. Rikoksenuusijan tuomion olisi oltava vähintään kolme vuotta kuritushuonetta. Täyttä ymmärrystä vailla olevan eristämiseen riitti yksi, vähintään 4 vuoden pituinen rangaistus. Eristämisen aika oli vähintään kolme vuotta yli rangaistusajan, minkä jälkeen eristetty voitiin päästää ehdonalaiseen vapauteen.

³²¹ SvM 36/1931. Muun muassa tavanomaisiin rikoksenteijöihin suunnattu *steriloimislaki* annettiin kesällä 1935 (227/35). Tämän kansallissosialistisen mallin mukaisen ehdotuksen hallituksen esitykseksi laati rikosoikeuden professori Brynolf Honkasalo, ks. *Frände* 1989. Laki mahdollisti rikoksista tuomitun 21-vuotiaan henkilön tekemisen suvun jatkamiseen kykenemättömäksi. Laki perustui jo 1929 annettuun komiteamietintöön (KM 5/1929), jolla tavoiteltiin myös rotuterveydenhuollollisen vaaran vähentämistä. Sterilointi oli tarkoitettu vaarallisille rikoksenteijöille vaihtoehdoksi suunnitelluille ja sittemmin toteutetuille eristämistoimille. Steriloimislaki siis säädettiin, vaikka eristämislaki oli totta jo aikaisemmin. Sterilointikomitean ehdotus oli perustunut vielä vapaaehtoisuuteen mutta lopullinen laki pakkosterilointiin. Rikosoikeuden professori Allan Serlachius, joka oli jo vuonna 1913 esittänyt pakkosterilointia, oli keskeinen vaikuttaja kovennukseen, ks. *Mattila* 1999. Sterilointiin voitiin lain mukaan ryhtyä, jos rikos todisti tekijällä olevan luonnottoman sukuvietin ja oli syytä varoa, että hän on sen vuoksi vaarallinen toiselle henkilölle. Lain vaikutus rikollisuuteen ja vankilukuun lieene ollut vähäinen.

Vuoden 1936 *alkoholilaki* mahdollisti pakkohoidon jopa 4 vuoteen asti. Lain avulla haluttiin kitkeä pois paha tapa, jota vastaan yhteiskunnalla oli oikeus suojautua, ks. *Pihlajamäki* 1990 s. 82.

Vilkkaimman lainsäädäntökauden jo jäätyä taakse toteutettiin *väkijuomalakirikoksiin syyllistyneiden eristäminen* yleiseen työhön vuoden 1934 alusta.³²² Eristäminen oli hallituksen mukaan toteutettava vasta perustetussa pakkolaitoksessa, mutta suuri valiokunta vaihtoi pakkolaitoksen yleiseen työhön. Eristämistoimenpiteisiin ryhdyttiin, kun kieltolain kumoaminen ei vähentänytkaan alkoholijuomien salakuljetusta ja laitonta myyntiä.

Hallituksen perustelujen mukaan rikollinen toiminta oli tehtävä mahdolliseksi rikoksentekijän henkilöön kohdistuvin toimin. Eristämisen oikeutus oli siinä, että lainvastaisen toiminnan elinkeinokseen ottaneet olivat menettäneet siveellisen oikeutuksensa niihin etuihin, jotka oikeusjärjestys muutoin takasi. Lainuudistus sopi hyvin sosiologisen rikosoikeuskoulun periaatteeseen parantumattomien rikoksentekijöiden eristämisestä. Eristäminen tulisi kysymykseen, jos oli pelättävissä, että väkijuomalakirikoksen ammatikseen ottanut rangaistuksensa kärsittyään jatkaisi rikollista toimintaansa ja siten elintavallaan vaarantaisi yleistä järjestystä tai siveellisyyttä. Eristämistä ei tarkoitettu rangaistukseksi, vaan tavallaan hallinnolliseksi toimenpiteeksi, joka pantiin täytäntöön ehdonalaisessa vapaudessa.³²³

Vuoden 1936 valtiopäivillä hylättiin tiukan äänestyksen jälkeen hallituksen esitykset *valtio- ja maanpetossäännösten*³²⁴ sekä *vesileipärangaistuksen*³²⁵ koventamisesta. Ensiksi mainittuun sisältyi esitys *kuolemanrangaistuksen* käyttöönottamisesta rauhan aikana eräissä tapauksissa. Vesileipärangaistus vastaisi ehdotuksen mukaan vain neljää päivää vankeutta. Ankaroitamisesitysten pohjana olivat lähinnä yleisestävät syyt.

Sosiologisen koulukunnan vaatimuksiin luettavia *nuorten rikoksentekijöiden kasvatuksellista käsittelyä* koskevaa lainsäädäntöä ja Serlachiuksen ehdottamaa *uusimisen yleisjärjestelmää* koskevia lainuudistuksia valmisteltiin 1930-luvun loppupuolella. Valtiopäivien käsiteltäviksi lait annettiin kuitenkin vasta vuonna 1939, ja uudet lait tulivat voimaan 1940-luvun alussa.³²⁶

Uusimissäännöstä perusteltiin oikeudenmukaisuus- ja tarkoituksenmukaisuusyyhiin vedoten. Voimassaolevaa erityisjärjestelmää pidettiin epäoikeudenmukaisena ja kaavamaisuudessaan joissakin tapauksissa kohtuuttoman ankaraan

³²² HE 41/1933 vp.

³²³ LvM 6/1933 vp.

³²⁴ HE 107/1934 vp. Hylkäys äänin 94–93 ja 96–92, 1936 vp., ptk., s. 236 ja 240.

³²⁵ HE 17/1936 vp. Hylkäys äänin 98–94, 1936 vp., ptk., s. 593–594.

³²⁶ Nuoria rikoksentekijöitä koskeva lainuudistus korosti kasvatuksellisten toimenpiteiden merkitystä ja lyhytaikaisten rangaistusten haitallisuutta erityisestävien tavoitteiden kannalta. HE n:o 10/1939 vp (262–267/1940, voim. 1.1.1943). Ks. Lahti 1977 s. 18–20 ja Johansson ym. 1973 s. 45–47. Nuorten ehdollisiin rangaistustuomioihin liitettiin valvonta, ks. Anttila 1960 s. 2, 14, 48 ja 49. Valvonta jäi aikuisten osalta toteutumatta myöhemminkin. Lain säätämisprosessista, ks. myös Pihlajamäki 1990 s. 87–92.

lopputulokseen johtavana. Esimerkkinä käytettiin jo Serlachiuksen rikoslakiehdotukseen sisältyvää toistuvasti omenavarkauteen syyllistyvälle tulevaa vähintään 6 kuukauden pituista kuritushuonerangaistusta. Uudistusta perusteltiin myös mm. lainsäätäjän jo vaarallisten rikoksenuusijain eristämistä koskevassa lainuudistuksessa vuonna 1932 omaksuman käsitystavan soveltamisena rikoksen uusijoihin yleensä.³²⁷ Toisen maailmansodan loppuvaiheessa laajennettiin myös ehdonalaista vapautta. Ensikertalaiset voitiin päästää ehdonalaiseen vapauteen jo, kun he ovat suorittaneet puolet tuomitusta rangaistuksesta. Pakolliseen ehdonalaiseen oli mahdollista päästä jo, kun 5/6 osaa rangaistuksesta oli suoritettu.³²⁸ Säännösten yksityiskohtien käsittely ei enää kuulu tähän tutkimukseen.

4.3.6 Yhteenveto

Maailmansotien välisen ajan merkittävimmät *vankilukuun vaikuttavat lainsäädäntötoimet* olivat seuraavat.³²⁹

Kuritushuonevankien määrää säätelevät toimenpiteet olivat luonteeltaan vahvasti poliittisia ja liittyivät valtiorikossäännösten soveltamiseen. *Valtiorikosoikeuksien perustamisella* vuonna 1918 ja kansalaissodan hävinnan osapuolen tuomitsemisella niissä valtiorikoksentehtäjinä pitkäaikaisiin kuritushuonerangaistuksiin oli kauaskantoinen kriminaalipoliittinen sekä kuritushuonevankien määrää ja vankilukua nostava merkitys.

Vankilakatastrofilta vältyttiin punaisten *armahduslainsäädännöllä* vuosina 1918–1921 sekä punaisiin suunnatulla *ehdollista rangaistustuomiota* koskevalla erityislainsäädännöllä 1918. Yleisellä *ehdollista rangaistustuomiota* koskevalla lailla oli pitempiäaikaisempi vankilukuun vaikuttava merkitys.

Ns. kommunistilait vuodelta 1930, joiden yleispoliittinen painoarvo oli suuri, lisäsivät välillisesti jossain määrin kuritushuonevankien määrää 1930-luvulla.³³⁰

Sakkovankilukua nostivat 1920-luvulla poikkeuksellisen korkealle vuosien 1919 ja 1922 *kieltolait* ja *sakon muuntorangaistuksen koventaminen* vuonna 1921. Sama vaikutus oli rikoslain *juopumussäännöksen* ankaroitamisella ja juopumussakon täytäntöönpanoa koskevien säännösten koventamisella 1921. Kieltoeilla oli myös vankeusvankien määrää lisäävä vaikutus.

³²⁷ HE n:o 9/1939 vp (402–420/1939, voimaan vuoden 1941 alusta).

³²⁸ HE 18/1944 vp (339/1944).

³²⁹ Honkasalon mukaan itsenäisyyden ajan tärkeimmät kriminaalipoliittiset reformit olivat laki ehdollisesta rangaistustuomiosta vuonna 1918, laki päiväsakosta 1921, laki vapausrangaistuksen koventamisesta 1930 ja laki vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä 1932, ks. *Honkasalo* 1939 s. 388.

³³⁰ Ks. myös luku 3.5.1.

Vankiluvun kasvamista jarrutettiin vähentämällä sakko- ja vankeusvankien lukumäärää *ns. vesileipärangaistuksen* käyttönotolla 1930. Uudistusta täydensivät pelkästään sakkovankien lukumäärää vähentäneet juopumuksen rangaistavuuden palauttaminen entiselleen ja juopumusrangaistusten täytäntöönpanoa koskevien erityissäännösten kumoaminen vuonna 1931 sekä juopumus- ja kieltolakirikoksista sakkoon tuomittujen armahtaminen 1932. *Ehdonalaista vapautumista* aientava lainuudistus vuonna 1932 suuntautui lähinnä vankeus- ja kuritushuonevankeihin.

Vankilukua lisäävä vaikutus oli myös *väkijuomarikoksiin* syyllistyneiden määräämisellä yleiseen työhön 1934 alkaen. Ajaltaan epämääräiseen laitosseuraamukseen johtavaa toista 1930-luvun lakia, *vaarallisten rikoksenuusijoiden eristämistä* koskevaa uudistusta vuodelta 1932, sovellettiin ensiksi mainittua selvästi vaisummin 1930-luvulla. Tähän oli ilmeisenä syynä eristämislle säädetty tiukat edellytykset.

Kasvattaessaan lähinnä hyvätuloisten sakkoja *päiväsakkouudistus* 1921 tuskin lisäsi mainittavasti sakkovankien määrää. Sakkovankien lisääntyminen liittyikin ennen kaikkea *sakon muuntorangaistukseen* uudistuksen yhteydessä tehtyyn kovennukseen. Päiväsakkouudistukseen liittyvä näpistyksenä pidettävien anastusten rahallisen arvon korotus vähensi lähinnä varkausrikoksista tuomittujen vankeusvankien määrää. Merkitykseltään vähäiseksi jäi myös *ehdonalaista vapauttamista* koskevan lainsäädännön muutos 1921. *Kieltolain kumoamisella* vuonna 1932 ei myöskään näyttänyt olevan ainakaan välittömästi väkijuomarikosvankeja ja vankilukua vähentävää vaikutusta, mutta siihen liittyvä *juopumusrikoksen lieventäminen* vähensi tuntuvasti sakkovankeja.

Mainituista vankilukuun tuntuvimmin vaikuttaneista lainuudistuksista *sosiologisen rikosoikeuskoulun periaatteita edustavia* olivat *ehdollista rangaistustuomiota* koskeva lainsäädäntö vuonna 1918, *päiväsakkouudistus* 1921, *vesileipärangaistuksen* käyttöönotto 1930 ja *ehdonalaisen vapauden* käyttöalan laajentaminen 1932. Vaikka laeilla oli vankilukua vähentävä vaikutus, merkitsivät kaksi viimeksi mainittua uudistusta samalla järjestelmän ankaroitumista. Jos vielä otetaan huomioon järjestelmää koventaneet ja myös vankilukuakin lisänneet ajaltaan epämääräiset seuraamukset vuosilta 1932 ja 1934, arvioksi sosiologisen koulun mukaisesta 1930-luvun kriminaalipolitiikasta muodostuu hieman vankilukua alentava, mutta kokonaisuutena rikosoikeudellisen järjestelmän ankaruutta lisäävä vaikutus.

Arvioinnissa on lisäksi otettava huomioon, että vain ehdollista rangaistustuomiota koskeva lainuudistus ja vaarallisten rikoksenuusijoiden eristämistä koskeva laki olivat puhtaasti sosiologisen koulun ajatusten mukaisia. Vesileipärangaistus ei kuulunut sosiologisen koulun lainsäädännöllisiin vaatimuksiin, mutta uudistuksen perustelujen ideologinen painotus oli koulun oppien mukainen. Ehdonalaisen vapauttamisen instituutio sopi kyllä hyvin myös sosiologisen koulun

ajatusrakennelmiin. Tässä suhteessa se ei kuitenkaan ratkaisevasti eronnut klasisisesta rikosoikeuskoulusta, joka tietyissä rajoissa salli myös ehdonalaisen vapauttamisen. Ehdonalainen vapauttaminen liittyi vankeinhoidossa vanhastaan toteutettuun ns. progressiiviseen järjestelmään. Väkiuomarikoksiin kohdistettu pakkotyöseuraamus oli tosin ajaltaan epämääräinen mutta ei luonteeltaan pelkästään eristävä. Yhteiskunnan suojelutavoitteen lisäksi pakkotyöhön määrättyjä samalla pyrittiin myös kasvattamaan työnteolla. Heitä ei siten pidetty samalla tavoin parantumattomina kuin vaarallisia rikoksenuusijoita.

Sosiologisen rikosoikeuskoulun vaatimuksista on syytä vielä erikseen tarkastella *lyhytaikaisten vapausrangaistusten vastustamista ja tähän liittyvää lainsäädäntöä*.

Pyrkimys lyhytaikaisten ehdottomien vapausrangaistusten vähentämiseen sisältyi jo ehdollista rangaistustuomiota koskevaan lainsäädäntöön.³³¹ Samoja syitä saattoi olla myös päiväsakkojärjestelmän käyttöönotolla vuonna 1921, mutta ei sen sijaan vesileipärangaistuksella vuonna 1930.³³²

Sama tavoite välttää lyhytaikaisia vapausrangaistuksia saattoi olla myös juopumus- ja väkiuomarikoksista säädettyjen vähimmäisrangaistusten korottamisilla vuosina 1921 ja 1922. Lyhytaikaisia vapausrangaistuksia vähentävä lainsäädäntö oli siten luonteeltaan rikosoikeudellista järjestelmää sekä ankaroitettavaa että lieventävää. Tämän lainsäädännön vaikutuksista lyhytaikaisiin vapausrangaistuksiin on edellä jo tehty jonkin verran arvioita lähinnä käsiteltäessä ehdollista rangaistustuomiota ja vesileipärangaistusta.

Lyhytaikaisia vapausrangaistuksia moittivan suuntauksen voisi odottaa näkyvän vankeusrangaistusten pituuslohkoista lyhimmän osuuden vähentymisenä ja vankeusrangaistusten pidentyneinä keskipituuksina. Lyhyet kuritushuonerangaistukset oli suljettu pois jo korkealla yleisellä minimirangaistuksella.

³³¹ Ehdollisen rangaistustuomion soveltamisen ulkopuolelle jäivät sotilasrikokset, joista tuomittujen lyhytaikaisten vankeusrangaistusten lukumäärän kehittymisellä oli merkityksensä vankeustuomioiden keskipituuksien kehittymiselle.

³³² Serlachiuksen rikoslakiehdotuksessa päiväsakkojärjestelmän käyttöönottoa perusteltiin lyhytaikaisten vapausrangaistusten välttämiseksi. Päiväsakkojärjestelmää koskevasta lakiehdotuksesta tämä perustelu oli jäänyt pois. Ehdotuksesta jäi pois myös erillisen muuntorangaistusmenettelyn käyttöön ottaminen, jolla olisi tavoiteltu muuntorangaistusten vähentämistä. Perustelujen mukaan synnä tähän oli uudistuksen väliaikainen luonne. *HE 30/1920 vp, s. 1.*

Vesileipärangaistusta koskevan lain soveltamisalan ulkopuolelle jäivät alle 18-vuotiaana rikossensa tehneet. Tällä ilmeisesti pyrittiin suojelemaan nuoria ankaran rangaistuksen haitallisilta vaikutuksilta. Vesileipärangaistuksen poistamiseen ryhdyttiin vuonna 1945 nimenomaisesti lyhytaikaisten vapausrangaistusten vastustamisen tarkoituksessa. Perustelujen mukaan vankiloiden liika-asutus esti järkipärisen vankeinhoidon, koska lyhytaikaisia vapausrangaistuksia käytettiin paljon. Vankiloihin tuli perustelujen mukaan henkilöitä, joiden rangaistus oli enintään yksi vuosi vankeutta, 1937 noin 12 100 ja 1944 noin 12 000 henkilöä. Hallituksen perustelujen mukaan sellaisiin rangaistuksiin tuomittuja ei tulisi lähettää lainkaan vankilaan, vaan sen sijaan erityisiin työsiirtoloihin, ks. *HE 102/1945 vp.*

Edellä suoritetun tarkastelun perusteella lyhyet, alle 3 kuukauden pituiset vankeusrangaistukset selvästi vähenivät ja vankeusrangaistusten keskipituudet kasvoivat maailmansotien välisenä aikana, ennen kaikkea vuosina 1924–1934. Samoin havaittiin, että tähän kehitykseen näyttävät vaikuttaneen pääasiassa tietyistä rikostyypeistä tuomittujen vapausrangaistusten lukumäärissä tapahtuneet muutokset ja eräiltä osin näiden rikosten määrään vaikuttava lainsäädäntö.³³³

Nyt tulisi kyetä arvioimaan, mikä osuus tuomioistuinkäytännössä tapahtuneeseen lyhytaikaisten vankeusrangaistusten vähenemiseen oli näitä rangaistuksia vastustavilla sosiologisilla opeilla toisaalta edellä kuvatun *nimenomaisesti lyhytaikaisia vapausrangaistuksia vastustavan lainsäädännön kautta* ja toisaalta *ilman lainsäädännön välitystä tapahtuvalla suoralla vaikutuksella*.

Käytössä olevien tietojen perusteella tällaisen arvion tekeminen on ongelmallista. Se vaatisi lisätutkimuksia, joita ei tarpeellisessa laajuudessaan voida tässä tehdä. Kysymykseen yritetään hahmotella vastausta tutkimuksen lopussa tutkimuksen arvioinnin yhteydessä. Tuolloin on saatu lisätietoa ehdollisen rangaistustuomion käytöstä muun muassa lyhytaikaisissa vapausrangaistuksissa.

Sosiologisen koulun ideologian mahdollista välitöntä vaikutusta oikeuskäytäntöön on edellä käsitellyn aineiston pohjalta mahdollista tarkastella seuraamalla *ehdollisen rangaistustuomion soveltamisessa* tapahtunutta kehitystä ja vertaamalla sitä lainsäädännössä tapahtuneisiin muutoksiin.

Ehdollisen rangaistustuomion käyttö enintään yhden vuoden pituisissa rangaistuksissa lisääntyi 1920-luvulla ja väheni 1930-luvun alkupuoliskolla. Ehdollisen rangaistustuomion käyttö väheni tuolloin myös varkausrikoksissa, vaikka törkeä varkaus jätettiin seuraamuksen käyttöä vuonna 1932 rajoittaneen lainuudistuksen soveltamisalan ulkopuolelle. Kun kehitys oli samansuuntainen sekä kuritushuone- että vankeusrangaistuksissa, eivät selityksenä voi olla vankeusrangaistukseen johtavien rikostyyppien suhteellisissa osuuksissa tapahtuneet muutokset. Ehdollisen rangaistustuomion käytössä on siten mitä ilmeisemmin tapahtunut muutoksia, jotka eivät näytä olleen seurausta lainsäädäntötapahtumista. Ehdollisen rangaistustuomion soveltamisessa tapahtuneita muutoksia tarkastellaan eräiltä osin yksityiskohtaisemmin tutkimuksen II osassa.

³³³ Ks. luvut 1.3.3 ja 2.2.

Rikosoikeusideologiassa, kuten lyhytaikaisia vapausrangaistuksia moittivassa suuntauksessa, ei tapahtunut maailmansotien välisenä aikana niin dramaattisia heilahduksia, että niillä voitaisiin perustella tapahtunut kehitys. Tämä viittaa siihen, että muutosten taustalla oli muita kuin rangaistusideologisia selityksiä. Niitä tarkastellaan seuraavassa luvussa.³³⁴

Lähinnä rangaistusjärjestelmän justifioimiseksi käytetyt rangaistusideologiset perustelut eivät silloinkaan, kun niiden yhteydet lainsäädäntöön on havaittavissa, ole perimmäisiä selityksiä lainsäädännön muutoksille.³³⁵ Seuraavassa luvussa tarkastellaankin rikoslainsäädäntöä sen taustalla olleeseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen liittyvänä.

³³⁴ Lyhytaikaisia vapausrangaistuksia vastustettiin aina 1960-luvulle asti. Erityisestävän suuntauksen on arvioitu olleen voimakkaimmillaan 1950-luvulla. Ks. esim. *Lahti* 1977. Nykyisin sen sijaan 1–2 kuukauden pituisia vapausrangaistuksia pidetään vankeinhoidollisesti ja kriminaalipoliittisesti tarkoituksenmukaisina.

³³⁵ Ks. esim. *Pihlajamäki* 1990. Kekkosen mukaan ei ole syytä puhua koulukunnan oppien *vaikutuksesta* käytännön kriminaalipolitiikkaan. Tietyn lainuudistuksen kuuluminen tietyn koulukunnan oppeihin ei todista ratkaisun syntyneen oppien vaikutuksesta, ks. *Kekkonen*, 1998 s. 158.

5 Rikoslainsäädäntö ja yhteiskunnan rakenteellinen kehitys

Esityksessä tuodaan yhteiskunnan rakenteellisesta kehityksestä esiin vain kaikkein oleellimmat kehityspiirteet.³³⁶ Työhypoteesiksi on otettu edellä hahmoteltu näkemys, jonka mukaan rangaistusideologiat voidaan erityisesti kriisiaikoina nähdä pikemminkin yhteiskunnassa esiintyvien valtapoliittisten intressien välikappaleena kuin suhteellisen itsenäisinä kriminaalipoliittikkaa ohjaavina tekijöinä. Tämän lähtökohdan mukaan oikeusideologiaa käytettiin ennen kaikkea kriisioloihin liittyvinä aikoina lähinnä todellisten poliittisten pyrkimysten justifioimiseksi ja peittämiseksi.³³⁷ Taloudellisia, sosiaalisia ja poliittisia tekijöitä on pidettävä rikosoikeudellisen järjestelmän muutosten perimmäisinä selittäjinä.³³⁸

Kriminaalipoliittikkaa luonnehditaan seuraavassa akselilla ankara–lievä. Tarkoituksena on samalla tutkia erityisesti näkemystä, jonka mukaan kriminaalipoliittiset toimenpiteet ovat sitä ankarampia, mitä uhatummaksi vallassaolijat kokevat asemansa.³³⁹ Heidän asemansa ja miten sitä käytetään, on yhteydessä mainittuihin yhteiskunnan rakenteellisiin tekijöihin.

Poikkeusolojen rikollisuutta selittävät pitkälti samat syyt kuin normaalioliosakin. Erot näkyvät välittömämmin rikostilaisuuksien muutoksissa ja rikosmotivaatioissa.³⁴⁰

Lainsäädäntökatsaus osoitti, että *vuoden 1894 rikoslain voimaantulon jälkeen* rikosoikeudellisessa lainsäädännössä tapahtui suhteellisen vähän ennen ensimmäistä maailmansotaa. Ainoat vankilukuun tuntuvammin vaikuttaneet toimet olivat armahdukset, joilla ei kuitenkaan ollut pitempiaikaista vaikutusta vankilukuun. Uuden rikoslainsäädännön tuottama uusi seuraamusjärjestelmä ehti tuona

³³⁶ Ks. esim. *Alapuro* 1995. Taloudellisesta kehityksestä vuosisadan vaihteesta sen puoliväliin, ks. esimerkiksi *Karisto* ym. 1988 s. 13–37 tai *Ylikangas* 1986 s. 163–1878.

³³⁷ Ks. *Aarnio* ym. (toim.) 1975 s. 38, jossa tekijät näkevät oikeusjärjestyksen eräänä keskeisenä tehtävänä olevan todellisten yhteiskuntasuhteiden peittämisen ja mystifioimisen. Pihlajamäki päätyy ideologian marginaaliseen merkitykseen maailmansotien välisenä aikana suomalaisessa kriminaalipoliittikassa, ks. *Pihlajamäki* 1990 s. 135–138.

³³⁸ Ks. esim. *Lappi-Seppälä*, 1982b s. 175.

³³⁹ Ks. *Ylikangas* 1983. Hänen mukaansa valtaerojen häviäminen johtaa rangaistusten lievenemiseen. Vain silloin, kun vallasta on taisteltu tai se on muutoin muutosten uhkaama, on meillä rangaistuksia korotettu, *Ylikangas* 1983 s. 213, ks. myös Johdanto, luku 2.2, ”Kekkonen ja Ylikangas”.

³⁴⁰ *Kontula* 1996 s. 31

aikana ainakin jossain määrin käytännössä vakiintua. Aikakautta voidaan kuvata vapausrangaistusjärjestelmän toiminnan vakiintumisen ajaksi. Rangaistusjärjestelmän toiminnan vakiintuminen merkitsi vankiluvun kasvua.

Yhteiskunnan taloudellispoliittisissa rakenteissa tapahtui tuolloin merkittävää kehitystä. Suomi alkoi teollistua ja maaseutu kapitalisoitua. Kehityksen hallitsevaksi piirteeksi oli tullut teollisuus. Maatalouteen jo aiemmin syntynyt ja edelleen kasvava liikaväestö kerääntyi teollisuusyhdyskuntiin muodostaen uuden luokan, työväenluokan. Tulo- ja varallisuuserot kasvoivat ja luokkaristiriidat kärjistyivät. Vuosisadan vaihteen jälkeen alkoi tilanne maassa tulla levottomaksi venäläisen itsevaltiuden alkaessa heiketä ja työväestön alkaessa muodostaa uhaa porvaristolle ensin Venäjällä ja myöhemmin myös Suomessa.³⁴¹

Säätyvaltiopäivien sisällä kehittyvät puoluepoliittiset suuntaukset olivat aluksi ns. kielipuolueiden vastakkaisuus, sitten Venäjän-suhteiden synnyttämät myöntyväisyys- ja perustuslaillisuussuuntaukset ja viimein porvarillisten puolueiden lähestyminen sisäisen ja ulkoisen uhan voimistuessa autonomian ajan lopussa. Vuonna 1906 syntyi säätyvaltiopäivien tilalle yksikamarinen kansanedustuslaitos henkilö ja ääni -periaatteella. Uuden valtiopäiväjärjestyksen voimassaolon alkuvuosina lainsäädäntö jäi vähäiseksi Venäjän viranomaisten vastustuksen vuoksi.³⁴²

Ensimmäisen maailmansodan kuluessa syntyi paheneva elintarvikepula ja tuotannon vähenemisen aiheuttama työttömyys.³⁴³ Sen loppuvaiheessa muodostui useissa Euroopan maissa vallankumouksellinen tilanne, joka johti maaliskuun ja lokakuun vallankumouksiin Venäjällä vuonna 1917. Muualla Euroopassa vallankumoukset jäivät useista yrityksistä huolimatta toteutumatta. Vallankumouksellisen vaiheen lopputuloksena oli kuitenkin lähes kaikkialla demokratian laajentuminen. Suurelta osin jo Venäjällä vuoden 1917 maaliskuussa tapahtuneen vallankumouksen seurauksena syntyneen valtiotyhjön täyttämistä Suomessa kilpailivat työväki ja porvaristo.³⁴⁴ Seurauksena oli alkuvuodesta 1918

³⁴¹ Esim. *Alapuro* 1980 s. 41–78.

³⁴² Valtiopäivä uudistus oli seuraus vuoden 1905 suurlakosta. Toisen sortokauden aikana 1908–1917 toiveet yhteiskunnallisista ja lainsäädännöllisistä muutoksista hupenivat nopeasti, ks. esim. *Kekkonen* 1998 s. 36–38.

³⁴³ Keisari julisti Suomen sotatilaan 31.7.1914. Suomessa ryhdyttiin soveltamaan 1904 asetuksen mukaisia sotatilasäännöksiä. Sotatila oli voimassa vuoden 1917 lokakuuhun.

³⁴⁴ Työväenliike, jolla oli eduskunnassa enemmistö, vaati uudistuksia. Rikoslainsäädännön alalla jumalanpilkkasäännös poistettiin rikoslaista ja kuolemanrangaistuksen poistaminen oli toteutuksessa. Eduskunta julistautui heinäkuussa korkeimman vallan haltijaksi ns. valtalailla. Porvarilliset puolueet hajottivat tämän jälkeen eduskunnan Venäjän väliaikaisen hallituksen tukemana. Vaaleissa vasemmisto ei enää saanut enemmistöä, minkä seurauksena mm. edellä mainitut lainuudistukset raukesivat. Ks. *Johansson ym.* 1973. Yksityiskohdissaan kansalaissodan syyttymiselle on esitetty erilaisia yhteiskunnan taloudelliseen ja poliittiseen tilanteeseen liittyviä syitä, ks. esim. *Kontula* 1996 s. 18–19.

kansalaissota, joka päättyi valkoisten voittoon punaisista.³⁴⁵ Kansalaissota etenkin jälkiseurauksineen oli kansainvälisesti katsoen poikkeuksellisen verinen.³⁴⁶ Kansalaissota ja sen jälkeinen hallitusmuotoasian käsittely synnytti poliittisen uusjaon vuonna 1918.³⁴⁷ Vasemmisto ei kuitenkaan menettänyt täysin poliittista vaikutustaan.³⁴⁸

Kansalaissota vaikutti monin tavoin vankeinhoitolaitoksen toimintaan. Vankeinhoitoalan ammattitaitoinen henkilöstö pystyi pitämään sisällissodan aikana tilanteen niin hyvin hallinnassa, ettei syntynyt lainkaan henkilövahinkoja. Katastrofi pääsi kesällä 1918 syntymään lähinnä sen vuoksi, ettei punavankeja riittävän ajoissa siirretty vankeinhoitolaitoksen piiriin. Sotilashallinnon ylläpitämässä vankileireissä kuoli yli 11 000 henkilöä. Kun sotavankileirien hallinto syyskuussa 1918 siirrettiin takaisin siviiliviranomaisille (noin 25 000 vankia), ei tämän jälkeen enää tapahtunut suoranaisia nälkäkuolemia eikä mielivaltaisia teloituksia.³⁴⁹

³⁴⁵ *Alapuro* 1980 s. 73. Suomessa luokkaristiriitojen synnyttämä konflikti oli poikkeuksellisen voimakas. Suomen ohella ainoastaan Unkarissa tapahtui vallankumous ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheissa. Sen sijaan Suomen tappiollisen vallankumouksen jälkeiset teloitukset ja vankilakuolemat ylittivät mittasuhteiltaan Unkarin valkoisen terrorin 1919–1920, ks. sama s. 96. Ks. seur. alaviite.

³⁴⁶ Ks. *Paavolainen* 1966, 1967 ja 1971, *Kekkonen* 1991 s. 33–34, 1997 s. 156 ja 1998 s. 50–55. Suomen sisällissotaan verisyydessä on verrattu ainoastaan Espanjan sisällissotaa. Suomen sisällissota asetuu kuitenkin vertailussa Espanjankin sisällissotaa verisemmäksi, ks. *Kekkonen* 1991 s. 33–34 ja 1996b. Rintamaoikeuksien toiminnasta on esimerkkinä Satakunta, ks. *Piilonen* 1997 ja teloitusten laajuudesta Lappeenranta, ks. *Tikka* 1998. Punaiset teloittivat valkoisia 1 850. Toisaalta voittajien heti taistelujen tauottua punaisiin kohdistama terrori oli kansainvälisesti katsoen poikkeuksellisen laajaa. Voidaan jopa puhua osaan kansasta kohdistetusta etnisestä puhdistuksesta, ks. *Ylikangas* 1993 ja *Siltala* 1993. Valtioneuvoston projektissa on selvitetty vuoden 1918 sodan uhrien määriä. Uusimpien vuonna 2003 julkaistujen selvitysten mukaan punaisia kuoli taisteluissa noin 5 200 eli huomattavasti aiemmin luultua (3 800) enemmän. Sodassa ja terrorissa kuoli kaikkiaan noin 37 000 ihmistä.

³⁴⁷ Vallan painopiste siirtyi sotien väliseksi ajaksi oikealle, ks. *Ylikangas* 1986a s. 186. Ks. sotasurmat, <http://www.vnk.lsp>

³⁴⁸ *Ylikangas* 1987 s. 173–177.

³⁴⁹ *Lång* 1981 s. 26–29. Vuosien 1917 ja 1918 tapahtumista vankiloissa ja henkilökunnan tuomioista ks. myös *Hakamäki* 1989 s. 9–11. Ohto Mannisen mukaan vielä helmikuussa 1918 Vaasan senaatti oli sitä mieltä, että kapinalliset tuomittaisiin normaaleissa tuomioistuimissa rikoslain säännöksiä tavalliseen tapaan noudattaen. Tässä vaiheessa ei ollut puhe maanpetossäännösten soveltamisesta, ks. *Manninen* 1981 s. 202 ja *Kekkonen* 1991 s. 35. Serlachius arvosteli voimakkaasti valtiorikosoikeuksien perustamista. Serlachiuksen mielestä vain johtajat olisi pitänyt tuomita ja heidätkin normaaleissa tuomioistuimissa. *Serlachius* 1921b s. 124–126. Samoin Kekkonen, jonka mukaan jos rivimiehet olisi edes laskettu vastaamaan vapaalta jalalta, olisi leirikuolleisuus ilmeisesti ollut huomattavasti vähäisempää, ks. *Kekkonen* 1993 (LM). Punavangit oli siviilihallinnon puolella tarkoitua sijoittaa perustettaviin suovankiloihin. Nämä hankkeet katkaisi heinäkuussa 1918 käynnistynyt valtiorikosoikeuksien toiminta, joka esti vankien sijoittamisen siirtoloihin prosessin ollessa kesken. Syksyllä 1918 laajat punavankien armahdukset tekivät lopullisesti tyhjiksi suunnitelmat punavankien käytöstä suovankiloissa. Ks. *Pajujoja* 1993 s. 53.

Punaiset pyrkivät alueillaan perustamaan oman oikeuslaitoksensa ja lopettamaan olemassa olevien tuomioistuinten toiminnan. Vallankumousoikeuksien perustamisella pyrittiin toisaalta hillitsemään punaista terroria ja toisaalta pelottamaan vastustajia sanktioita käyttämällä. Kuolemanrangaistus ja kidutus kiellettiin. Tuomitut rangaistukset olivat sangen lieviä.³⁵⁰

Oikeuslaitoksen ongelmaksi muodostui se, että valtiorikostuomioistuimiin rekrytoitiin kesällä 1918 lähes koko ammattitaitoinen juristikunta. Siirtyessään takaisin siviilituomioistuimiin he saattoivat tuoda mukanaan käytäntöjä, jotka eivät taanneet laillisuusperiaatteen täysimittaista toteutumista.

Maailmansotien välisestä ajanjaksosta erottuu Suomessa *kaksi rikoslainsäädännöllisesti vilkasta 3-vuotiskautta: 1918–1921 ja 1930–1932*. Molemmat ajanjaksot osuivat yhteiskunnalliseen kriisikauteen, jossa valtaapitävät, jotka kokivat valtansa uhanalaiseksi, olivat joutuneet toteamaan voimassa olevan lainsäädännön riittämättömäksi ratkaisemaan silloisia yhteiskunnallisia ongelmia.³⁵¹ Aikakauden yhteiskunnallinen tausta oli kuitenkin erilainen, minkä vuoksi kansalais sodan jälkeinen lainsäädäntöjakso oli kriminaalipolitiikaltaan jälkimmäistä lainsäädäntökautta osittain lievempi ja ristiriitoja sovittelevampi.³⁵² Vasemmisto oli 1930-luvun alussa entisestään heikentynyt eikä kyennyt vastustamaan oikeiston harjoittamaa kovaa kriminaalipolitiikkaa.³⁵³ ”Vaara” uhkasikin tuolloin oikealta. Tämä vaara pyrittiin torjumaan ennen kaikkea taipumalla äärioikealta tuleviin vaatimuksiin. Mainittuja yhteiskunnallisia ja rikoslainsäädännöllisiä murroskausia seurasi taloudellisen nousukauden myötä kummallakin vuosikymmenellä lainsäädännöllisesti hiljaisempi ajanjakso.³⁵⁴

Ensimmäinen lainsäädäntöjakso oli monella tavalla poikkeuksellinen. Suomi oli saavuttanut itsenäisyyden, mutta se oli vaatinut kansalaissodan muodossa kansalta raskaat uhraukset. Voittajien tehtävänä oli samanaikaisesti toisaalta rangaista ankarasti ”kapinallisia” ja toisaalta pyrkiä armeliaisuudella saamaan hävinneen osapuolen kadonnut luottamus ja siten kahtiajakautunut kansa vähitel-

³⁵⁰ Ks. *Kekkonen* 1991 s. 25–30.

³⁵¹ Maailmansotien välisenä aikana sisällissodan perintö ja siihen liitetty kommunistien itäiseen tukeen nojaava kumousuhka muodostivat sen ideologisen legitimaation, jonka varassa tiukka kontrollipolitiikka pitkälti justifioitiin, ks. *Kekkonen* 1996e s.194.

³⁵² Aikakauden sovitteluva luonne ilmeni myös oikeustieteen piirissä. Tämä näkyi myös henkilökohtaisella tasolla. Esimerkiksi Serlachius puolusti tuolloin voimakkaasti punaisia, mutta muutti myöhemmin 1920-luvulla suhtautumistaan, ks. *Kekkonen* 1989 s. 160.

³⁵³ Oikeistolla on yleensä noina aikoina ollut huono kyky sietää poikkeavuutta ja rikollisuutta. Tämä näkyi usein rangaistusten koventamisvaatimuksina. Ks. *Lappi-Seppälä* 1982b s. 149.

³⁵⁴ Itsenäisyyden ajan täsmällisempi luonnehdinta, ks. esim. *Kekkonen* 1998 s. 60–66 sekä *Torvini* 1977. Ilmapiiiristä maailmansotien välisenä aikana, ks. *Klinge* 1972.

len taas yhtenäiseksi.³⁵⁵ Molemmilla vastakkaisilta näyttävillä pyrkimyksillä oli kuitenkin yksi ja sama tavoite: turvata saavutettu valta, torjua vasemmalta uhkaava vaara ja estää valtataistelun uusiutumista. Saksa oli hävinnyt sodan ja voittajavaltiot odottivat niiltä mailta, jotka olivat turvautuneet Saksan sotilaalliseen apuun, tiettyä pidättyvyyttä saksalaisia vastaan sotineiden rankaisemisessa. Suomen itsenäistymistä oli lisäksi edeltänyt sortokausien sävyttämä autonomisen ajanjakson loppuvaihe, jolta ajalta oli jäänyt kasautuvia lainsäädännöllisiä paineita.

Ensimmäisen lainsäädäntökauden alkuvaihe oli oikeistovallan kautta kesään 1919 asti. Ankaraa rikoslainsäädäntöä edusti valtiorikosoikeuksien perustaminen ja kansalaissodan hävinnan osapuolen tuomitseminen niissä valtiorikoksiin syyllistyneinä. Oikeudenkäyttö oli valtiorikosoikeuksissa normaalia oikeudenkäyttöä tuntuvasti vähemmän lakisidonnaista. Siitä huolimatta 1918–1919 toteutettiin ehdollista rangaistustuomiota koskeva lainsäädäntö ja kieltolaki, jota porvaristo oli aiemmin vastustanut.³⁵⁶ Kumpaakin lainsäädäntöä oli valmisteltu pitkään, mutta vasta kriisien yhteydessä mahdollistui niiden toteuttaminen.³⁵⁷

³⁵⁵ Tätä ristiriitaa Kekkonen kutsuu repression ja integraation väliseksi ongelmaksi. Kumpaan suuntaan vaaka kallistuu, rankaisemiseen vai yhteiskuntaan kiinnittämiseen (eheyttämiseen), erottaa eri sisällissotien jälkiselvittelyt toisistaan. Ks. *Kekkonen* 1993b s. 815. Kekkonen mukaan repressiivinen lainsäädäntö leimasi paljolti vuoden 1918 ns. tynkäduskunnan työtä. Tynkäduskunta oli vallassa maaliskuuhun 1919, jolloin eduskuntaan tuli 80 sosialidemokraattista kansanedustajaa. Saksan romahtaminen marraskuussa 1919 katkaisi kaikkein ankarimman lainsäädäntövaiheen. Esimerkkejä integratiivisesta lainsäädännöstä ovat, torpparivapautus 1918, Lex Kallio 1922 ja armahduslait joulukuusta 1918 alkaen, ks. *Kekkonen* 1998 sekä sama 1991 s. 104. Suurempaa vapaamielisyyttä osoittaa myös ehdollisesta rangaistustuomiosta annettu laki, ks. *Johansson ym.* 1973 s. 2.

³⁵⁶ *Kekkonen* 1991 s.107 ss.

³⁵⁷ Yleisen ehdollista rangaistustuomiota koskevan, lievennystä merkitsevän lain antaminen eduskuntaan heti kansalaissodan päätyttyä hyvin ankarassa ilmapiirissä ei luontevasti selity ilman liittymäkohtia kansalaissotaan siitäkkin huolimatta, että kyseisellä rangaistuslajilla oli jo vuosisadan alusta asti ollut laaja poliittinen hyväksyntä. Asian perusteellinen selvittäminen toki vaatisi lisätutkimuksia.

Yhteiskunnallisen tilanteen valossa lainsäädäntötapahtumia voidaan tulkita siten, että yleinen ehdollista rangaistustuomiota koskeva laki annettiin alun alkaen punavankikysymyksen ratkaisemiseksi. Tätä näkemystä tukee muun muassa se, että valtiorikosoikeuksien tuomitsemien rangaistusten täytäntöönpanosta 27.5.1918 annetun lain perusteluissa mainitaan, että hallitus antaa eduskunnalle erillisen esityksen ehdollisesta rangaistustuomiosta. Hallituksen esitys ehdollisesta rangaistustuomiosta annettiinkin neljä päivää myöhemmin (31.5.1918). Se, ettei punaisia koskevan erityislain tarve näy lakiehdotuksen perusteluissa, on osoituksena lähinnä siitä, että hallituksen esitys oli jo valmiina. Viimeistään eduskuntakäsittelyn aikana ilmeni tai ainakin kävi selväksi, että yleinen ehdollista rangaistustuomiota koskeva laki tulisi ulottumaan vain murto-osaan kapinoitsijoista. Tämän vuoksi nähtiin tarpeelliseksi säätää punavankeja koskeva erityislaki.

Lisäksi sodan voittanut osapuoli oli kiinnostunut punakaartilaisien sosiaalisesta taustasta ja pyrki selvittämään heidän vallankumouksellisen käyttäytymisensä syyt. Tämä tarve joudutti myös osaltaan ehdollista rangaistustuomiota koskevien lakien syntyä. Vaikka valvontaa ei liitetty lainsäädäntöön, esitutkimus otettiin uudeksi tutkimusmuodoksi ja siihen liitettiin vapaehtoinen valvonta. Tosin Suomen vankeusyhdistys aloitti vasta 1920 esitutkimukset ehdollista rangaistustuo-

Saksan häviö sodassa merkitsi keskustan valtaannousua myös Suomessa. Tämä merkitsi käytännössä sitä, ettei oikeisto kyennyt täysin nujertamaan työväenluokkaa keskustan pyrkiessä ristiriitojen lieventämiseen ja harjoittamaan yhteistyötä vasemmiston kanssa. Tänä aikakautena toteutui mm. kansalaissodassa tuomittujen laajamittainen armahtaminen ja sosiaalisesti oikeudenmukaisempi sakkojärjestelmä.³⁵⁸ Sakon muuntorangaistuksen koventaminen, juopumussäänöksen ankarointaminen ja juopumussakon täytäntöönpanon tehostaminen samoin kuin kieltolain koventaminen vuonna 1922 merkitsivät rangaistusjärjestelmän ankarointamista.

Lainsäädäntö oli lähes pysähdyksissä koko 1920-luvun taloudellisen nousukauden ajan. Vuosikymmenen kehitys merkitsi yhteiskunnan oikeistolaistumista. Varmistaakseen kansalaissodan lopputuloksen oikeiston onnistui vuosikymmenen taloudellisen nousukauden aikana lakkauttaa vasemmiston toiminta lähes kokonaan. Vuodesta 1922 alkaen seurasi maalaisliiton valtakausi ja suomenkielisen porvariston yhteistyö, jota ruotsalaisen ja sosialidemokraattisten puolueiden yhteinen vastustus ei paljonkaan kyennyt horjuttamaan.³⁵⁹

Toinen lainsäädäntöjakso oli ilmapiiriltään ehkä ankarampi kuin kansalaissotaa seurannut ajanjakso. Siinä yhdistyi kansalaisten poliittisten oikeuksien rajoittaminen ja rangaistusten koventaminen. Valtaapitäviä uhkasi 1930-luvun alussa vaara oikealta, ja he joutuivat valtiopäivillä jossain määrin nöyrytymään oikealta tuleville vaatimuksille säilyttääkseen valtansa. Kiihkeä yhteiskunnallinen tilanne liittyi yleiseurooppalaiseen kehitykseen ja oli seurausta yhteiskunnallisen ilmapiirin 1920-luvun loppua kohden lisääntyvästä oikeistolaistumisesta. Vuonna 1929 alkaneen syvän taloudellisen laman vauhdittamana oikeistoradikaaliliike sai fasistisia piirteitä.

Taloudellinen nousukausi päättyi 1928 ja lama alkoi 1929. Taloudellinen lama kohdistui voimakkaimmin talonpoikaisväestöön, jonka pettymykset synnyttivät

miota varten Helsingissä. Yhdistys ei aluksi tutkinut valtiorikoksista tuomittuja, koska se piti punaisten toimintaa kapinana. Alusta alkaen suojeluskuntalaiset tutkivatkin käytännössä punaisten taustat, ks. *Huhtala* 1984 s. 43 ja 44.

Pihlajamäki tulkitsee ehdollista rangaistustuomiota koskevan lain syntyä toisin, ks. *Pihlajamäki* 1990 s. 52–56.

³⁵⁸ Ks. esim. *Johansson ym.* 1973 s. 2. Lähellä toteutusta oli punaisten lähettäminen työhön ulkomaille, ks. *Kekkonen* 1991 s. 51–53.

³⁵⁹ Tiukentuvaa kansalaiskontrollia täydensivät työnantajien, suojeluskuntien ja eräiden järjestöjen kuten Akateemisen Karjala-Seuran harjoittama epävirallinen kontrolli. Vasemmisto käytti työmaaterroria ja lakkoja, jotka lisääntyivät 1920-luvun lopulla. Pajuojan mukaan se, että valtaapitävien kontrolli kiristyi 1920-luvulla oli enemmänkin sidoksissa epävarmuuteen vallan säilyttämisessä kuin voimaan, ks. *Pajuoja* 1986a s. 61 ja 62.

oikeistolaisen, kommunismin vastaisen, lujaa hallitusvaltaa vaativan lapuanliikkeen, jolla oli alkuvaiheessa laaja kansan tuki.³⁶⁰

Myös rikollisuus oli 1920-luvun loppupuolella lisääntynyt nopeasti ja vankilat olivat täynnä. Lainsäädäntöä sävyttivät siten äärioikeiston vaatimat toimet kommunistien ja osittain muunkin vasemmiston toiminnan tukahduttamiseksi ja rikollisuuden torjumiseksi kovin ottein. Rikollisuuden vastustamistoiimiin olisi ollut joka tapauksessa ryhdyttävä, mutta nyt se oli tehtävä ilmapiirissä, jossa toimet oli suunniteltava ankariksi oikealta tulevien vaatimusten tyydyttämiseksi.³⁶¹ Tällä kertaa ilmeisesti suurimpana pidäkkeenä vieläkin ankarammille lainsäädäntötoimille oli laman synnyttämä heikko valtiontaloudellinen tilanne ja vankiloiden tilanahtaus.

Vuoden 1930 eduskuntavaalien lopputuloksena oli, ettei sosialidemokraateilla enää yksin ollut lakien lepäämään jättämiseen tarvittavaa voimaa. Maalaisliiton asema heikkeni kuitenkin nopeasti mm. viljelijäväestön velkaantumisen synnyttämien ns. pulaliikkeiden toiminnan myötä. Lapuanliikkeen yritykset painostaa hallitusta ns. Mäntsälän kapinan aikana vuonna 1932 eivät enää onnistuneet. Maalaisliiton ja kokoomuksen yhteistyö päättyikin 1932.³⁶²

Taloudellinen ja poliittinen tilanne sekä työttömyys, joka koetteli erityisesti pienviljelijöitä, oli huonoimmillaan vuosina 1930–1932.³⁶³ Rikosoikeudellista järjestelmää kovennettiin tuona oikeistovallan huippukautena.³⁶⁴ Kommunistien toiminnan kieltävät ns. kommunistilait ja näihin liittyvä valtiopetosten koventa-

³⁶⁰ Taloudellinen kehitys Suomessa 1920-luvulla oli selvästi nopeampaa kuin muualla Euroopassa, jossa taloudellinen liberalismi ei enää toiminut. Toisaalta Suomen onnistuminen 1920-luvulla melko hyvin välttämään taloudelliset kriisit ja toisaalta heiveröisen työväenluokan porvaristolle muodostama suhteellisen vähäinen uhka myötävaikuttivat siihen, ettei fasismi päässyt Suomessa valtaan. Kun sitten taloudellinen tilanne huononi vuonna 1929, sen koki voimakkaimmin talonpoikaissäestö, joka muodosti lujaa hallitusvaltaa vaativan lapuanliikkeen ytimen ja jota aluksi koko porvaristo tuki. Ks. *Johansson* ym. 1973 s. 21–26. Lapuanliikkeen joukkokokannatuksesta, ks. *Siltala* 1984.

³⁶¹ Painostuspolitiikan menestyksestä ks. *Siltala* 1985 s. 79–108. Lapuanliikkeen keskeisiä tavoitteita oli sellaisen lainsäädännön aikaansaaminen, jolla kommunistien julkinen toiminta kävisi mahdottomaksi. Ks. *Siltala* 1985 s. 124–125.

³⁶² Ks. esim. *Alapuro* 1980 s. 85–86. Maa- ja metsätalouden vaikeudet velkaannuttivat viljelijät. Maaseudulla sai näin alkunsa lapuanliikkeestä erillisiä ns. pulaliikkeitä, jotka kohdistuivat erityisesti pankkeja vastaan. Tämän seurauksena maalaisliitto ajautui erilleen muusta oikeistosta ja maalaisliiton ja oikeiston yhteistyö päättyi 1932. Samalla murtui nousevan fasismin sosiaalinen perusta ja fasismin valtaanpääsy estyi. Oikeistovalta jatkui kuitenkin vuoteen 1936.

Laman aiheuttama maatalouden velkaantuminen johti 1928–1936 noin 15 000 tilan pakkohuutokauppaan ja ehkä noin 30 000 tilaa vaihtoi omistajaa ilman pakkohuutokauppaa. Tämän seurauksena mm. kovennettiin kiskomissäännöstä vuonna 1931. Ks. *Johansson* ym. 1973 s. 42 ja 43.

³⁶³ Ks. *Alapuro* 1980 s. 85.

³⁶⁴ Järjestelmän kovenemisesta 1929–1936 ks. *Johansson* ym. 1973 s. 21–26, *Kekkonen* 1989a s.160, *Pihlajamäki* 1990 s. 57–61 ja *Hannula* 1981 s. 124–132. Ks. myös *Anttila* 1989 s. 76.

minen toteutettiin 1930 ja 1931.³⁶⁵ Seurauksena oli kommunistien toiminnan siirtyminen maanalaiseksi ja oikeistovallan vahvistuminen. Rikoslainsäädännön koventamiseen pyrittiin myös ns. vesileipärangaistuksen käyttöön ottamisella 1930, valvonnan liittämällä rangaistusajan ylittävään ehdonalaiseen vapauteen vuonna 1931 sekä ehdollisen rangaistustuomion käyttöalan supistamisella ja pakkolaitosseuraamuksen käyttöön ottamisella vaarallisia rikoksenuusijoita varten vuonna 1932.

Kieltolain kumoaminen ja juopumussäännösten lieventäminen sekä näihin liittyvät juopumus- ja kieltolakirikoksista tuomittujen armahtaminen vuosina 1931 ja 1932 olivat ainoat rangaistusjärjestelmää selkeästi lieventävät toimenpiteet, joihin tosin ryhdyttiin pikemminkin taloudellisen ja poliittisen tilanteen pakottamana kuin liberaalein lieventämistavoittein. Ns. Mäntsälän kapinallisten armahduslaki vuonna 1932 merkitsi myös rangaistusten lieventämistä. Sen toteutuminen oli tuolloin mahdollista vain sen vuoksi, että syytettyjen penkillä olleet olivat poliittisen oikeiston kannattajakuntaan kuuluvia. Heidän taholtaan tullut uhka oli torjuttu, mutta heitä saatettiin tarvita yhteistyöhön vasemmistoa vastaan.

Oikeistovalta jatkui myös vuoden 1932 jälkeen. Vasemmisto oli heikko, minä vuoksi paineita rangaistusjärjestelmän lieventämiseen ei ollut.³⁶⁶ Toisaalta yhteiskunnallinen ilmapiiri oli edelleen voimakkaasti kuria vaativa, mikä jätti ankaroitamistoimille vielä maaperää.³⁶⁷ Tällainen järjestelmää koventava toimi oli vuonna 1934 toteutettu ammattimaisesti ja tavanomaisesti väkijuomalainsäädäntöä vastaan rikkoneiden määrääminen yleiseen työhön. Kuitenkin esimerkiksi kuolemanrangaistuksen ottaminen käyttöön eräissä tapauksissa rauhan aikana epäonnistui 1934–1936 samoin kuin vesileipärangaistuksen koventamisyritykset vuonna 1936, sillä sosialidemokraatit saivat lainsäädännön koventamisen estä-

³⁶⁵ Mitä kommunistilaeilla tarkoitettiin ks. *Kekkonen* 1998 s. 68–69 sekä ed. luku 3.5.1, alaviite 237. Samaan päämäärään tähdättiin myös valtiopetoksen soveltamisalan laajentamisella vuonna 1931 (RL 11:4 ja 4a). Mainituista rikoslain muutoksista ks. tarkemmin *Björne* 1977 s. 107–112.

³⁶⁶ Sosialidemokraattien tueksi estämään pahinta repressaalista politiikkaa tuli porvarillisista puolueista ns. laillisuusrintama.

³⁶⁷ Suomalaisilla oli läheiset yhteydet Saksaan, jossa kansallissosialismi voimistui 1930-luvulla. Suomalainen doktriini ei kuitenkaan omaksunut kansallissosialistista rikoslainsäädäntöä, vaan pysyi suhteessa siihen neutraalina (Kansallissosialistisen lainsäädännön luonteesta ks. myös ed. luku 4.2, alav. 273). Näin esim. Kangas, jonka mukaan Suomessa vallalla oleva uuden saksalaisen doktriinin reseptointi päättyi, kun kansallissosialistit pääsivät valtaan Saksassa 1933. Toteamus koskee myös niitä professoreita, joilla oli empatioita oikeistoradikalismiin. Sen sijaan Suomen rikosoikeustiede torjui selvästi neuvostoliittolaisen kriminaalipolitiikan, ks. *Kangas* 1987 s. 29. Ks. myös Fränden arviota Honkasalon kannanottojen kehityksestä 1930-luvun jälkipuoliskolla *Frände* 1989 s. 90–107. Honkasalon ja Serlachiuksen merkittävästä osuudesta vuoden 1935 steri-loimislakiin, ks. ed. luku 4.3.5, alav. 321.

miseen tarvittavan tuen ruotsalaisesta kansanpuolueesta.³⁶⁸ Oikeistovalta päättyi vuonna 1937 sosialidemokraattisen puolueen tullessa hallitukseen. Muutosta seuraavan lainsäädännön tarkastelu ei enää kuulu tämän tutkimuksen piiriin.³⁶⁹

Talonpoikaisfasistinen vaikutus heijastui myös oikeuskäytäntöön. Tämä näkyi kommunistien ankarana ja äärioikeiston lievänä kohteluna.³⁷⁰ Ehdollisen rangaistustuomion käytön yleinen koveneminen 1930-luvulla näyttää sekin olleen taloudellispoliittisen kriisin ja siihen liittyneen ilmapiirin kiristymisen seurausta.³⁷¹

Tarkastelu osoitti, että rikoslainsäädäntö ja osin myös tuomioistuinkäytäntö näyttivät olleen kiinteässä yhteydessä yhteiskunnan taloudellispoliittisiin rakenteisiin. Kärjistyneissä yhteiskunnallisissa olosuhteissa valtaapitävien kokema uhka sekä poliittiset ja taloudelliset intressit näyttävät melko pitkälle selittävän tai ainakin tekevän ymmärrettäviksi harjoitetut kriminaalipoliittiset toimenpiteet.

Sosiologisen koulun ajamien rangaistusideologioiden esiintyminen ei sen sijaan näytä yhtä selvästi liittyneen yhteiskunnan rakenteellisiin muutoksiin. Sosiologisen koulun oppeja käytettiin mahdollisuuksien mukaan lainmuutosten perustelemiseen olipa sitten kysymys kriisiajasta tai rauhallisemmasta kehityskaudesta taikka järjestelmää lieventävästä tai ankaroittavasta toimenpiteestä.

Rangaistusideologiat saivat etenkin kriisiaikoina toissijaisen luonteen. Rangaistusteoreettisten koulukuntien piirissä kehitellyt erilaiset teoriat sekä rangaistuslajit ja -vaihtoehdot näyttävät kuitenkin olleen harjoitetun kriminaalipoliitiikan tosiasialliset vaihtoehdot, joiden joukosta käytetyt välineet löytyivät. Rauhallisemman yhteiskunnallisen kehityksen kausina rangaistusideologiset tekijät saivat jossain määrin itsenäisemmän aseman kriminaalipoliittisessa päätöksenteossa.

³⁶⁸ Mainittakoon, että vesileipärangaistuksen koventamisesitystä käsiteltäessä suuressa valiokunnassa vuonna 1936 Salmiala (IKL) esitti käsittelyn pohjaksi hallituksen esitystä. Salmialan esitys kuitenkin hylättiin tiukan äänestyksen jälkeen, ks ed. luku 3.6. alaviite 260 sekä 4.3.5. alaviite 311.

³⁶⁹ Ks. kuitenkin mm. uusimissäännöstön ja nuoria rikoksentekejiä koskevan lainsäädännön uudistaminen 1940-luvun taitteessa. Ne olivat merkkejä ymmärtävämmän ja oikeudenmukaisemman kriminaalipoliitiikan tulosta, ks. ed. luku 4.3.5 erit. alaviitteet 64 ja 65/XX. Muutosten suunta ei kuitenkaan ollut johdonmukainen, sillä mm. maanpetossäännöksiä kovennettiin vuonna 1939 (HE 24/1939 vp), ks. *Johansson ym.* 1973 s. 47 ja 48.

³⁷⁰ Tämä ilmeni selvimmin siinä, että äärioikeiston suorittamista kommunistien muilutuksista tuomittiin lieviä rangaistuksia, kun taas samanaikaisesti kommunistien tuomitsemiseen ankariin kuritushuonerangaistuksiin riitti pelkkä kommunistisen puolueen jäsenyys. Suomessa lakia ryhdyttiin tulkitsemaan sekä myös muuttamaan 1930-luvulla kommunistien ja sosialidemokraattien eristämiseksi yhteiskunnasta. Tulkinta oli aiempaa ankarampaa ja tarkoitusshakuisempaa, ks. *Kangas* 1987 s. 28 ja 30.

³⁷¹ Kansalaissodan hävinneiden punaisten kohtelua yleisissä tuomioistuimissa varkausrikostuomioissa tarkastellaan tutkimuksen toisessa osassa.

Tässä luvussa on tarkasteltu yhteiskunnan rakennetekijöiden sekä rikoslainsäädännön ja rangaistusideologian välisiä suhteita maailmansotien välisenä aikana. Yhteiskunnan rakenteen vaikutusta muun muassa rikollisuuteen vastaavana aikana tarkastellaan tutkimuksen II osassa luvussa 1.4.

6 Kehitys Ruotsissa ja sen arviointi

Suomen vanki- ja rikostilastoista tehtyjen havaintojen jälkeen on syytä tehdä vertailu johonkin niistä Pohjoismaista, joiden vankiluvut erkanivat Suomen vankiluvun tasosta ensimmäisen maailmansodan aikana. Tarkasteltavaksi maaksi otetaan Ruotsi, jonka väkilukuun suhteutettu vankiluku maailmansotien välisenä aikana oli Pohjoismaista alhaisin. Ruotsin valintaa tukee erityisesti maittemme kulttuurien samankaltaisuus ja yhteinen rikoslainsäädäntö useiden vuosisatojen ajalta. Vertailun tarkoitus on löytää selityksiä naapurimaiden vankilukujen erilaiselle kehitykselle.³⁷²

Tutkimusajankohtaan ajoittuvat kriisit eivät muissa Pohjoismaissa olleet vakavuudessa verrattavissa Suomen kansalaissotaan. Keskeisenä piirteenä Suomen kansalaissodassa on uhrien lukumäärä väkilukuun suhteutettuna: Se ylittää 1 %. Toinen tyypillinen piirre Suomen sisällissodalle oli, että Suomi selvisi kansalaissodan tragediasta monia muita sisällissodan kokeneita maita nopeammin.³⁷³

6.1 VANKILUKU

Ruotsin vankiluvun kehitys erosi jossain määrin Suomen vankiluvun kehityksestä jo ennen ensimmäistä maailmansotaa, kuten kaaviosta (40) voidaan havaita. Tuolloin Ruotsin vankiluku oli noin 3 000, kun se Suomessa kohosi vuosisadan alun lähes vastaavasta lukumäärästä noin 1 000:lla vajaan 4 000:een. Ensimmäisen maailmansodan aikana Ruotsin vankiluku ei juurikaan kohonnut, kun taas Suomessa vankiluku kohosi kansalaissodan seurauksena jopa yli 10 000:n.

Ruotsin vankiluku väheni tarkastelukauden aikana kahdessa vaiheessa: ensimmäisen maailmansodan jälkeen 1920-luvun alkupuolella ja 1930-luvun loppupuolella. Ruotsin vankiluku väheni selvästi ensimmäisen maailmansodan jälkeen noin 2 200:aan. Suomessa taas vankiluvun nopea aleneminen pysähtyi noin 6 000:een. Maailmansotien välisenä aikana Ruotsin vankiluku liikkui 2 000:n ja

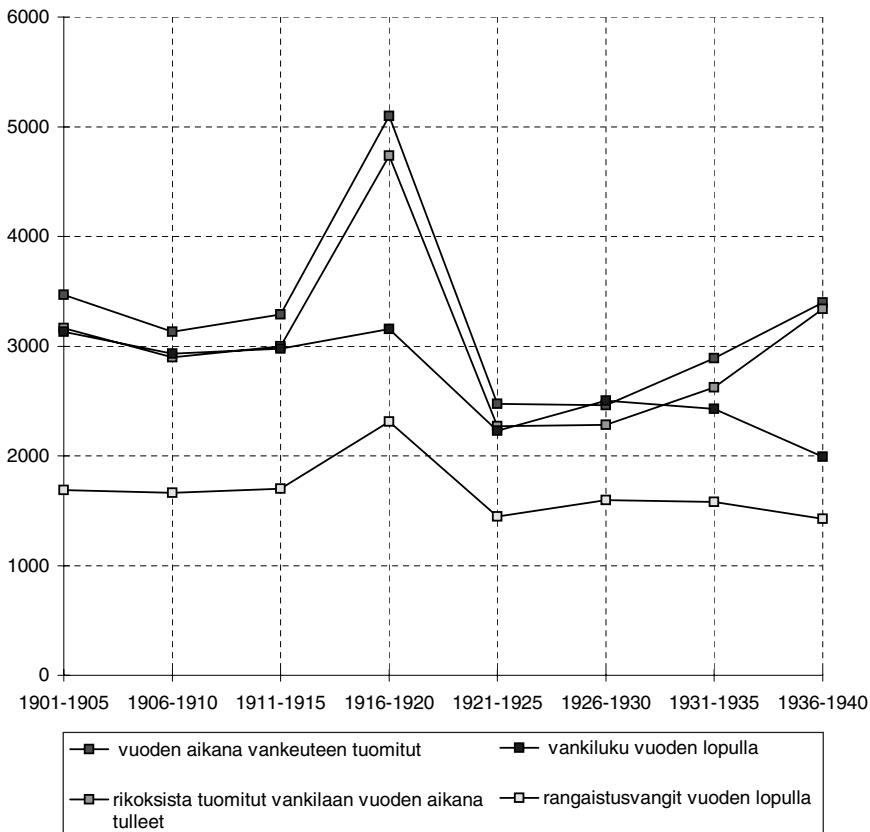
³⁷² Norjan rikosoikeudellisen järjestelmän historiasta ja kriminaalipolitiikasta ks. *Om kriminalpolitiken, St meld nro 104/1978*.

³⁷³ Suomen lisäksi vain Espanjan sisällissodassa uhrien lukumäärä ylitti 1 %:n. Ks. tarkemmin Kekkosen suorittamaa sisällissotien vertailua *Kekkonen* 1996b s. 149 ja 150 sekä 166–185. Kansalaissodan uhrien lukumäärästä ks. ed. luku 5, alaviite 346.

2 500:n välillä muodostaen loivan kaaren, jonka huippu oli 1920-luvun lopulla. Vankiluku oli tuolloin selvästi alhaisemmalla tasolla kuin ennen ensimmäistä maailmansotaa. Samanaikaisesti Suomen vankiluku muodosti kehityskaaren, joka kulki aivan eri tasolla: 5 000 ja 9 000 vangin välillä.

Ruotsin vankiluku oli laskennut ensimmäistä maailmansotaa edeltävästä tilanteesta 1930-luvun loppuun mennessä kolmanneksella. Suomen vankiluku taas oli laskenut nopeasti 1930-luvun jälkipuoliskolla, ja se oli alimmillaan 1930-luvun lopulla noin 5 000. Se oli tuolloin kuitenkin vuosisadan alun tilanteeseen verrattuna lähes kaksinkertaistunut, kaksi ja puoli kertaa korkeampi kuin Ruotsin vankiluku. Kun vielä ottaa huomioon suhteutuksen väkilukuun, Suomen vankiluvun suuruus Ruotsin vastaavaan verrattuna korostui entisestään. Lisäksi Suomen vankiluvun aleneminen 1930-luvun lopulla osoittautui tilapäiseksi.

Kaavio 40. Ruotsi: vanki- ja tuomiolukumäärien kehitys 1901–1940, 5-vuotiskeskisarvot.

Lähde: *Hofer* 1984, taulukot 6.3. ja 7.1.

Kaaviossa sakkovangit sisältyvät ainoastaan vankilukuun. Ks. TAULUKKO 26 A.

Rangaistusvankien keskimääräinen lukumäärä oli Ruotsissa ennen ensimmäistä maailmansotaa noin kaksi kolmannesta koko vankiluvusta. Suomessa rangaistusvankien osuus vankiluvusta oli tuolloin tuntuvasti suurempi.

Ruotsissa kuten Suomessakin sakkovangeilla oli myös vaikutusta vankilukuun. Sakko muunnettiin ennen vuotta 1884 vesileipärangaistukseksi. Se korvattiin tuolloin vankeudella, mikä lisäsi tuntuvasti sakkovankien määrää.³⁷⁴ Sakkovankeja oli vuonna 1932 vielä 200, mutta vuonna 1939 enää 20.³⁷⁵

Ensimmäisen maailmansodan aikana tapahtuneen lyhytaikaisen, mutta selvän kohoamisen ja alenemisen jälkeen rangaistusvankien määrä oli Ruotsissa 1920- ja 1930-luvuilla noin kaksi kolmannesta kokonaisvankiluvusta, mikä vastasi paremmin Suomen tilannetta. Rangaistusvankien osuus kokonaisvankiluvusta jatkoi Ruotsissa hitaasti kasvuaan myös 1920- ja 1930-luvuilla.

Suomessa pelkästään kuritushuonevankien lukumäärä erosi Ruotsin rangaistusvankien tasosta jo vuosisadan ensimmäisen vuosikymmenen aikana. Ruotsissa rangaistusvankien lukumäärä ei kohonnut ennen ensimmäistä maailmansotaa.

Jos Suomen vankiluvusta karsitaan pois valtiorikosoikeuksien tuomitsemat valtiorikosvangit, Ruotsin ja Suomen rangaistusvankien määrän kehitykset eivät merkittävästi eronneet toisistaan ensimmäisen maailmansodan aikana.³⁷⁶ Ruotsissa rangaistusvankien lisääntyminen ei kuitenkaan näkynyt vankiluvussa samalla tavalla kuin Suomessa, koska muut vankiryhmät samanaikaisesti vähenivät.

Ruotsin vankiluku oli maailmansotien välisenä aikana selvästi alempana kuin ennen ensimmäistä maailmansotaa. Pääasiallinen syy tähän ei kuitenkaan ollut rangaistusvankien määrän väheneminen, vaikka rangaistusvankien lukumäärä liikkui jonkin verran aikaisempaa alhaisemmalla tasolla. Selvemmin vankilukua alensi muiden vankien kuin rangaistusvankien määrän väheneminen ensimmäisen maailmansodan aikana.

Ruotsin ja Suomen vankiluvun kehityskaarien välillä oli myös yhtäläisyyksiä. Vankiluku nousi ja laski kummassakin maassa suurin piirtein samoihin aikoihin, nousuvaiheet vain olivat Suomessa huomattavasti voimakkaampia kuin Ruotsissa.

³⁷⁴ *Aspelin* 1999 s. 121 ja *SOU 1923:9*. Ks. myös jälj. alaviite 414.

³⁷⁵ *Shlyter* 1935 s. 285. Suomessa sakkovankien kehitys oli samansuuntainen.

³⁷⁶ Vrt. kaaviot 4 ja 5, luku 1.1.

6.2 VANKILAAN VUODEN AIKANA TULLEET JA VANKEUTEEN TUOMITUT

Vankilaan vuoden aikana tulleiden rangaistusvankien ja ehdottomaan vapausrangaistukseen tuomittujen lukumääräinen kehitys Ruotsissa vastasivat toisiaan melko hyvin – aivan kuten Suomessakin.³⁷⁷ Absoluuttisten lukumäärien vertailu osoittaa, että vuosisadan alussa rikoksiin syyllistyneitä tuomittiin Suomessa vapausrangaistukseen kolmannes vähemmän kuin Ruotsissa. Ruotsin taso saavutettiin Suomessa juuri ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä. Suomessa vapausrangaistukseen tuomittujen määrä ylläpiti selvästi korkeampaa rangaistusvankilukua kuin vastaava määrä tuomittuja Ruotsissa, mikä viittaa tuntuvasti pitempiin rangaistuksiin Suomessa.³⁷⁸

Vapausrangaistukseen rikoksista tuomittujen lukumäärä nousi ensimmäisen maailmansodan ajaksi molemmissa maissa, jos Suomen valtiorikosoikeuksissa tuomittuja ei oteta huomioon, 3 000:sta keskimäärin 5 000:een tuomittuun vuodessa. Väkilukuihin suhteutettuna vapausrangaistukseen tuomittujen lukumäärä oli siten Suomessa jossain määrin korkeampi kuin Ruotsissa. Olennaisempi muutos kehityksessä tapahtui kansalaissodan jälkeen. Suomessa tuomittiin vankiloihin 1920-luvun ensimmäisellä puoliskolla vuosittain yli kolmannes enemmän rikoksiin syyllistyneitä kuin Ruotsissa: kun Ruotsin taso pysytteli vajaassa 2 300:ssa, Suomessa saapui vankiloihin noin 4 000 tuomittua vuosittain.

Ruotsissa rikoksista vankiloihin tuomittujen vuosittainen määrä nousi yli 3 000 vangin vasta 1930-luvun loppupuolella, kun taas Suomessa tuomittujen määrä kohosi 8 000 henkilöön jo 1930-luvun alkupuolella. Tuolloin Suomen vankiloihin tuli Ruotsiin verrattuna lähes kolme kertaa enemmän rikoksista tuomittuja vuodessa. Suomessa vankilaan vuosittain tulevien määrä aleni 1930-luvun loppupuolella 6 000 tuomittuun, mikä merkitsi vielä lähes kaksinkertaista määrää Ruotsiin verrattuna.³⁷⁹ Vaikka Ruotsissa rikoksista vankeuteen tuomittujen lukumäärä selvästi kasvoi 1930-luvun loppupuolella, rangaistusvankien lukumäärä samanaikaisesti väheni.

³⁷⁷ Vrt. kaavio 4, luku 1.1.

³⁷⁸ Vuosisadan alussa Suomessa oli rangaistusvankien päivittäinen lukumäärä suurin piirtein sama kuin vuoden aikana vankilaan tulevien rangaistusvankien lukumäärä. Ruotsissa taas rangaistusvankien luku tuskin ylitti puolta vapausrangaistukseen vuosittain tuomittujen määräästä.

³⁷⁹ Edellä esitetyt Suomessa vuosittain tuomittujen lukumäärät jäivät, jos ehdollisesti rangaistuja ei oteta huomioon, hieman alhaisemmaksi kuin vankilaan tulevien lukumäärät. Tuomioistuintilastot koskevatkin näissä tapauksissa vain yleisiä alioikeuksia eivätkä kaikkia ensimmäisessä oikeusasteessa tuomittuja. Vankilaan tulleiden tuomittujen lukumäärät ovat siten paremmin vertailukelpoisia Ruotsin lukujen kanssa, vrt. kaaviot 4–8.

Sakkovankeja tuli vuosittain vankiloihin Suomen tapaan runsaasti: vielä 1930-luvun puolivälissä yli 10 000 eli yli 10 % kaikista sakkoon tuomituista. Näistä vain pieni osa oli rikoslakirikoksista tuomittuja. Vuoden 1931 päivä-sakkouudistuksen jälkeen muuntorangeistusten määrä väheni vähitellen noin 5 000:een eli alle 5 %:iin sakotetuista.³⁸⁰

6.3 VANKIEN LAITOKSESSAOLOAJAT

Ruotsissa rangaistusvangeilla oli kaavion (41) mukaan selvästi pitemmät laitok-
sessaoloajat kuin muilla vangeilla. Laitoksessaoloaikojen keskipituus rangais-
tusvangeilla aleni ensimmäisen maailmansodan aikana noin 7:stä 6:een kuukau-
teen, mikä viittaa siihen, että tuomioiden lukumääräinen kasvu painottui lyhytai-
kaisuun vapausrangaistuksiin. Kaikkien vankien laitoksessaoloaikojen samanai-
kainen keskimääräinen nousu oli sen sijaan seurausta lähinnä rangaistusvankien
osuuden kasvusta muihin vankiryhmiin verrattuna.

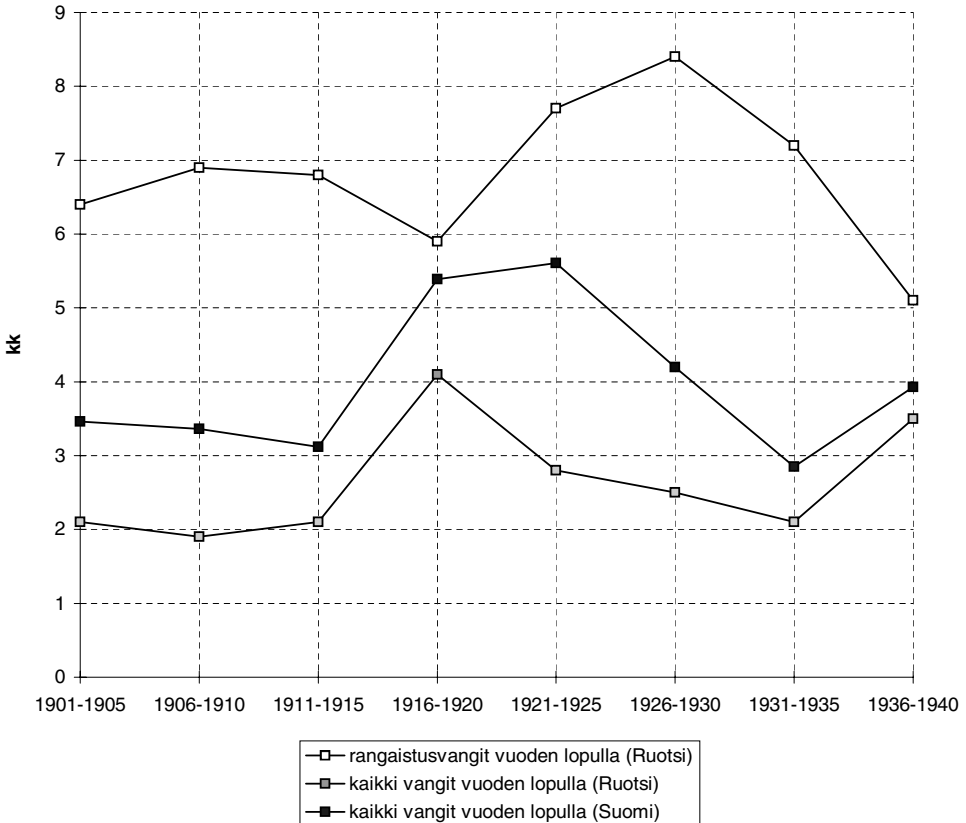
Rangaistusvankien laitoksessaoloajat kohosivat 1920-luvulla saavuttaen kes-
kimäärin yli 8 kuukauden pituuden, mutta laskivat 1930-luvun loppuun menses-
sa 5 kuukauteen. Ruotsissa rangaistusvankien keskimääräiset laitoksessaoloajat
laskivat siten tarkastelukauden aikana vuosisadan alun runsaasta 6 kuukaudesta
1930-luvun lopun noin 5 kuukauteen. Kaikkien vankien laitoksessaoloajat tosin
pitenivät aivan 1930-luvun lopussa.

Rangaistusvankien osuuden voimakas kasvaminen vankiloissa ensimmäisen
maailmansodan aikana vaikutti merkittävästi vankien laitoksessaoloaikojen pi-
dentymiseen. Sama selitys kelpaa vain osittain selittämään vankilassaoloaikojen
pitenemistä 1930-luvun lopulla. Ruotsin vankiluvun kääntyminen laskuun 1930-
luvun jälkipuoliskolla näyttää olleen seurausta myös rangaistusvankien laitok-
sessaoloaikojen lyhenemisestä, sillä vankilaan tulevien rangaistusvankien määrä
oli tuolloin kasvussa. Suomessa samanaikaisesti tapahtuneeseen vankien vanki-
lassaoloajan pitenemiseen vaikutti lähinnä kuritushuonevankien osuuden kasva-
minen vankeusvankien osuuden kustannuksella.

Suomessa kaikkien vankien keskimääräiset laitoksessaoloajat olivat selvästi
Ruotsin vastaavia korkeammat. Luvut kuvastavat osittain rangaistusvankien ja
muiden vankien määrien keskinäisten osuuksien muutoksia ja osittain rangais-
tusvankien laitoksessaoloaikojen pituuseroja.

³⁸⁰ *Strahl* 1947. Myös Suomessa sakkovankien määrä väheni 1930-luvulla tuntuvasti, mutta pysyteli kuitenkin selkeästi suurempana kuin Ruotsissa.

Kaavio 41. Laitoksesaoloajat Ruotsissa ja Suomessa 1901–1940, 5-vuotiskierrot.

Lähteet: *Hofer* 1984, taulukko 7.1.; *Tham* 1979, taulukko 29 ja *Aho* 1980, taulukko 2. Ks. TAULUKKO 26 B.

Suomen rangaistusvankien laitoksesaoloajat olivat pysytelleet koko tarkastelujakson ajan useita kuukausia tai jopa puolet Ruotsin vastaavia aikoja pitempänä.³⁸¹ Suomen rangaistusvankien keskimääräiset laitoksesaoloajat olivat tarkastelukauden aikana laskeneet noin 13 kuukaudesta 10 kuukauteen, mikä vastaa kehityksen suuntaa Ruotsissa – tosin kaksi kertaa korkeammalla tasolla.

Ensimmäisen maailmansodan alkuvuosina rangaistusvankien keskimääräistä lyhyemmät laitoksesaoloajat Suomessa aiheutuivat sekä lyhentyneistä kuritus-
huonerangaistuksista että vankeusvankien osuuden kasvusta. Vankien laitokses-

³⁸¹ Vrt. osa I, luku 1.3.1, kaavio 9.

saoloaika oli Suomessa vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä noin vuoden pituinen. Keskimääräiset laitoksessaoloajat kohosivat 1920-luvun alkupuolella takaisin korkealle 14 kuukauden tasolle, mutta laskivat 1930-luvun loppuun mennessä noin 10 kuukauteen. Kehitystä säätelivät lähinnä kuritushuonevankien laitoksessaoloajoissa tapahtuneet muutokset.

Kuritushuonevankien laitoksessaoloajat olivat Suomessa pisimmillään vuosisadan alussa ja 1920-luvun alkupuolella, jolloin ne olivat useita kuukausia yli kahden vuoden pituisia. Alimmillaan kuritushuonevankien laitoksessaoloajat olivat ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheessa, jos punavangeille tuomittuja rangaistuksia ei oteta huomioon. Tuolloin laitoksessaoloaika oli kuritushuonevangeilla keskimäärin noin vuoden pituinen.

Ruotsissa vankien laitoksessaoloaikojen kehitys oli käännteinen rangaistusvankien laitoksessaoloaikojen kehityksen kanssa: kun rangaistusvankien laitoksessaoloajat pitenivät, kaikkien vankien laitoksessaoloajat lyhenivät. Kun rangaistusvangit viipyivät vankiloissa yhä pitempään, kaikkien vankien laitoksessaoloajat samanaikaisesti lyhenivät. Ruotsin vankien laitoksessaoloaikojen pituuteen vaikutti siten keskeisesti muiden, vain lyhyen aikaa vankiloissa viipyvien vankiryhmien koossa tapahtuneet muutokset.

Ruotsin rangaistusvankien laitoksessaoloaikojen keskipituuksissa tapahtuneita muutoksia, kuten kasvua sotien välisen ajan puoliväliin mennessä 8 kuukauteen, ei tässä vaiheessa voi varmasti selittää.

6.4 TUOMITUT RANGAISTUKSET

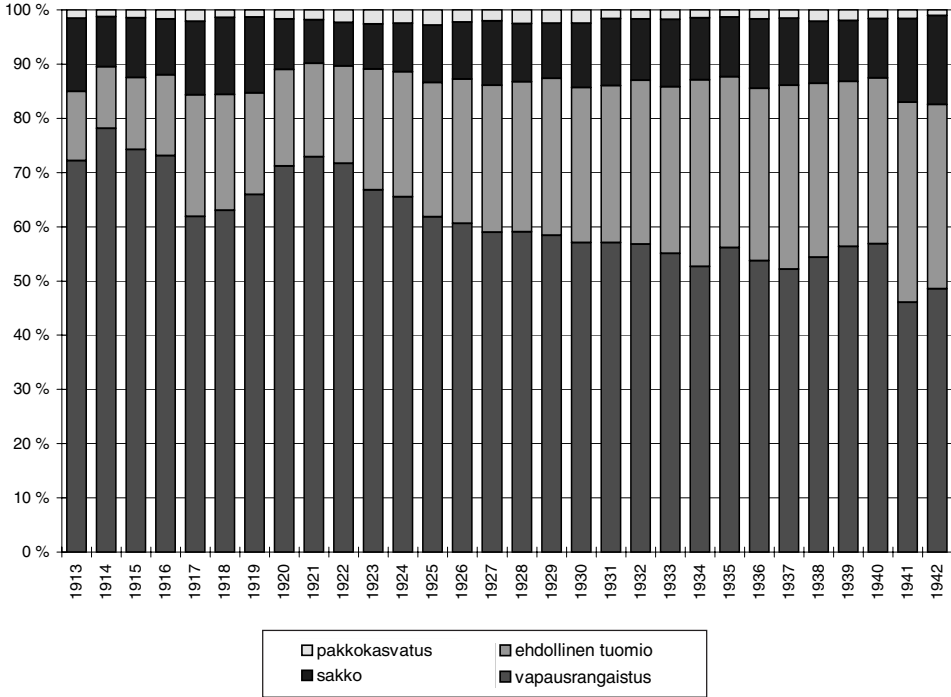
Ruotsin rikosseuraamuksista oli tarkastelukauden aikana sakkoa yli 90 %. Suomessa sakon osuus oli 1900-luvun alkupuolella hieman alle 90 %, heti kansalais sodan jälkeen jopa alle 80 %. Sakon osuus kasvoi Suomessa yli 90 %:n 1920 loppupuolella ja 1930-luvun alussa.

Ruotsissa törkeimmistä rikoksista (kriminalregisterbrott), joihin ainoana pelkästään sakon mahdollistavana rikoksena luettiin näpistys, seurasi kuitenkin todennäköisimmin vapausrangaistus, kuten seuraava kaavio (42) osoittaa.

Vuosisadan alun kehityksestä ennen vuotta 1913 ei ole yhtä tarkkaa tietoa, mutta Thamin mukaan sakkojen osuus oli tuolloin noin 12 %, ehdollisen tuomion vuodesta 1907 noin 14 %, minkä verran ehdottomien vankeuksien osuus vastaavasti pieneni.³⁸²

³⁸² Tham 1979 s. 20–23; Strahlin ja Lindberghin keräämien tietojen mukaan ehdollista tuomiota käytettiin ensimmäisessä oikeusasteessa 423 kertaa vuonna 1907, 646 kertaa 1910 ja 550 kertaa 1914, ks. *Strahl & Lindbergh* 1944 s. 10

Kaavio 42. Ruotsi: Rikosrekisteririkoksista (kriminalregisterbrott) 1913–1942 tuomitut seuraamukset (påföljd), suht. osuudet.

Lähde: *Tham* 1979. Ks. TAULUKKO 27 A.

Törkeiden rikosten seuraamusvalikoimassa ehdottoman vapausrangaistuksen osuus aleni 1910- ja 1920-luvun alkupuolen 70–80 %:sta niin, että 1930-luvun lopulla enää reilusti joka toinen (n. 57 %) rikosrekisteririkokseen syyllistynyt tuomittiin ehdottomaan vapausrangaistukseen. Ehdollisen tuomion (villkorlig dom) osuus kasvoi vastaavasti 10 %:sta 30 %:iin 1930-luvun alkuun mennessä, jossa se pysytteli koko 1930-luvun. Ehdollinen tuomio, joka otettiin uutena seuraamuksena lainsäädäntöön vuonna 1906, näyttää suureksi osaksi toimineen ehdottoman vapausrangaistuksen vaihtoehtona.

Ruotsin ehdollinen tuomio ei vastannut täysin Suomen ehdollista rangaistus-tuomiota. Ehdollisella tuomiolla lykättiin Ruotsissa rangaistuksen tuomitsemista. Ehdollista tuomiota voitiin käyttää sakon vaihtoehtona, jos oli syytä otaksua, että tuomittava joutuisi köyhyytensä tai työkyvyttömyytensä vuoksi kärsimään sakkonsa vankeutena. Ehdollista tuomiota voitiin käyttää vapausrangaistuksen vaihtoehtona aluksi enintään 3 kuukauden pituisen rangaistus-

työn tai 6 kuukauden pituisen vankeusrangaistuksen vaihtoehtona ja vuodesta 1919 enintään 6 kuukauden rangaistustyön ja vuoden pituisten vankeusrangaistusten vaihtoehtona. Ehdollinen tuomio voitiin vuoden 1906 lain mukaan panna täytäntöön vain koeajalla tehdyn rikoksen vuoksi, mutta 1919 alkaen myös käytösrikkomuksen vuoksi. Viimeksi mainituissa tapauksissa voitiin täytäntöönpanon sijasta tuomita varoitus. Suomessa ehdollinen rangaistustuomio oli kuitenkin useimmissa tapauksissa pakko panna täytäntöön koeajalla tehdyn rikoksen johdosta. Tämä johti osaltaan pitkiin vapausrangaistuksiin. Vuodesta 1937 alkaen sakkoa ei Ruotsissa enää voitu tuomita ehdollisena, mutta kylläkin sakon muuntorangaistus.³⁸³

Ruotsissa ehdottoman vapausrangaistuksen vähäinen käyttö etenkin maailmansotien välisenä aikana näyttää liittyneen ehdollisen tuomion kasvavaan käyttöön 1920-luvulla ja käytön vakiintumiseen 1930-luvulla vapausrangaistusten vaihtoehtona. Tosin vuoden 1919 lainmuutoksen jälkeen ehdollinen tuomio näyttää tosiasiaassa toimineen jossain määrin myös sakon vaihtoehtona.³⁸⁴ Ehdollisesti tuomituista noin 60 % oli varkausrikoksiin syyllistyneitä. Ehdollisen tuomion osuus oli 1930-luvulla noin 70 % enintään 6 kuukauden pituisista rangaistustyo-seuraamuksista ja noin 40 % enintään vuoden pituisista vankeusrangaistuksista.³⁸⁵

Ehdollisen rangaistustuomion käyttö enintään vuoden pituisissa vankeusrangaistuksissa oli Suomessa 1930-luvun lopulla noin 10 % vähäisempää kuin Ruotsissa.³⁸⁶

6.5 RANGAISTUKSET RIKOSTYYPEITTÄIN

Ruotsissa varkausrikoksista tuomituilla oli merkittävä osuus törkeistä rikoksista tuomituista henkilöistä. Kaaviosta (43) voidaan havaita kaksi huippukautta, vuodet 1917–1920 ja 1941–1943.

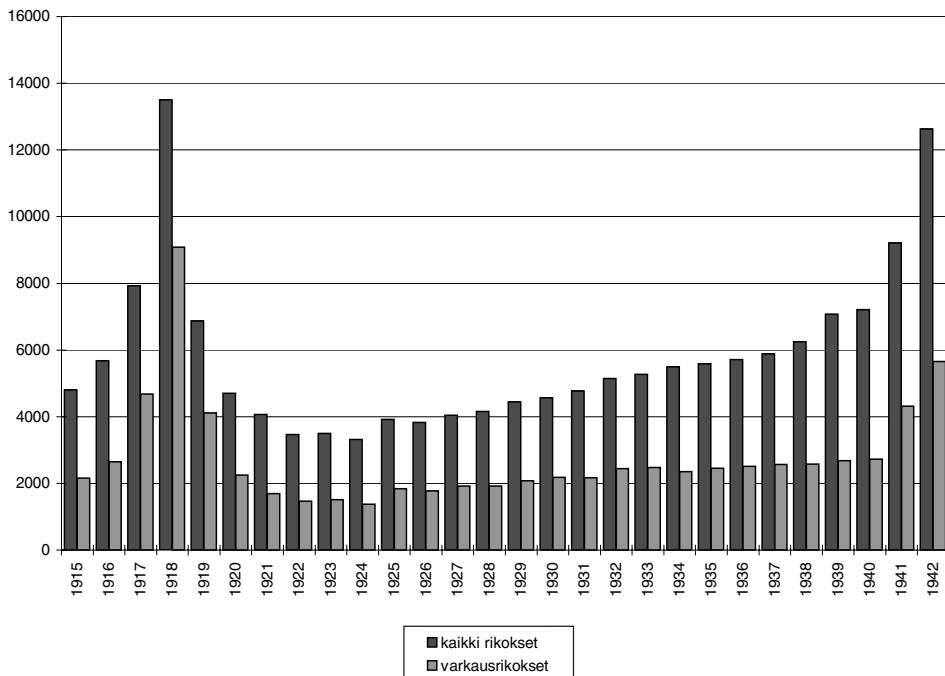
³⁸³ *Strahl & Lindbergh* s. 7–9.

³⁸⁴ Sakko- ja sakon muuntorangaistuksissa ehdollista tuomiota käytettiin varsin vähän, *SOU 1947:71*, taul. 20–22, s. 34–35. Sakon osuuden pieneneminen saattoi aiheutua myös rahan arvon alenemisesta seuranneesta näpistysten vähenemisestä kuten tuolloin Suomessa.

³⁸⁵ *SOU 1947:71*, taulukko 19, s. 33. Ruotsissa 95 % vankeustuomioista oli enintään 1 vuoden pituisia ja enintään 6 kuukauden pituisia rangaistustyo-rangaistuksia oli lähes 40 % kaikista tuomituista rangaistustöistä.

³⁸⁶ Vastaavan pituisista kuritushuonerangaistuksista oli Suomessa ehdollisia alle 20 %. Toisaalta kuitenkin Ruotsissa voitiin tuomita ehdollisena vain enintään 6 kuukauden pituinen rangaistustyö. Suomessa taas ehdotonta kuritushuonerangaistusta ei voitu tuomita 6 kuukautta lyhyempänä.

Kaavio 43. Ruotsi: Kaikki rikosrekisteririkoksista ja erikseen varkausrikoksista 1915–1943 tuomitut, pinoamaton pinta-alakaavio.

Lähde: *Tham* 1979, taulukot 22 ja 26. Ks. TAULUKKO 27 B.

Kaaviossa varkausrikoksiin ei sisälly naisten varkausrikoksia, joita noina aikoina oli 6–18 % kaikista varkausrikoksista.

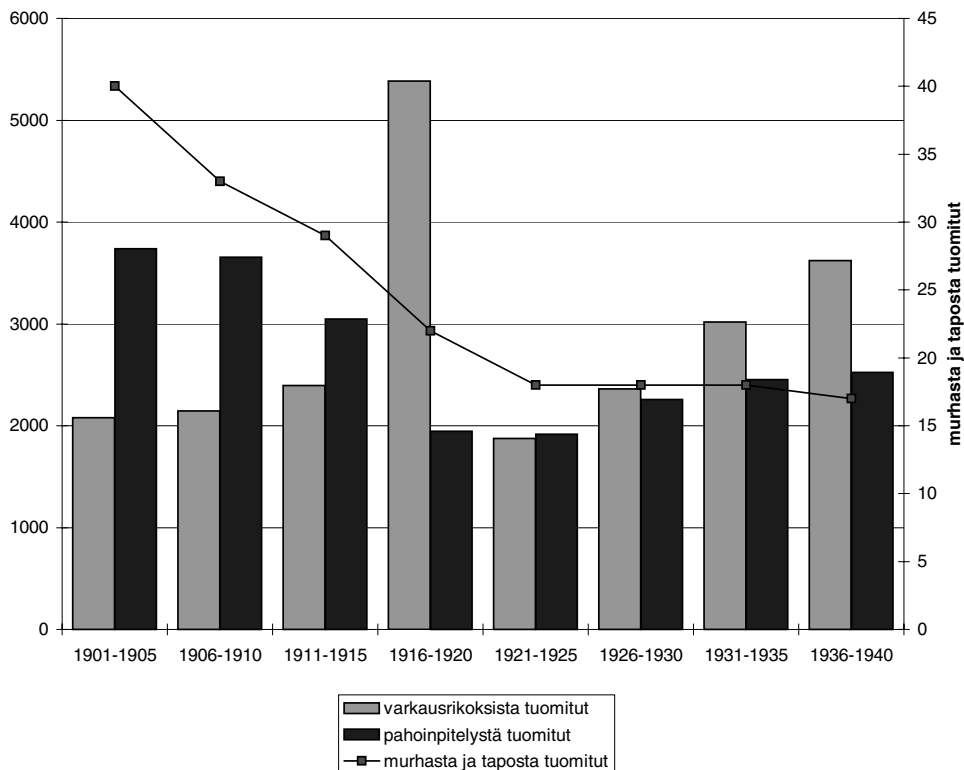
Ruotsin varkausrikostuomioissa sen paremmin kuin väkivaltarikostuomioissaakaan ei ollut 1930-luvun alkupuolella Suomen tuomioita vastaavaa huippua.

Varkausrikoksista tuomittujen määrä oli ennen ensimmäistä maailmansotaa tuntuvasti pienempi kuin pahoinpitelyrikoksista tuomittujen määrä, jos kaikki tuomitut otetaan lukuun (kaavio 44). Ensimmäisen maailmansodan aikana varkausrikokset lisääntyivät kolminkertaiseksi, kun taas väkivaltarikoksista tuomittujen lukumäärä väheni kolmanneksen aikaisemmasta. Varkausrikoksista tuomittujen määrä aleni pian kriisiajan jälkeen pahoinpitelyrikosten tasolle, joka oli sama kuin varkausrikosten taso ennen ensimmäistä maailmansotaa.³⁸⁷

³⁸⁷ Varkausrikostuomioiden kehityksestä ja sen tulkitsemisesta, ks. *Hofer & Tham* 1983 sekä *Sveri* 1970 s. 359–361.

Pahoinpitelyrikosten kasvuvauhti oli varkausrikoksia hitaampi 1930-luvulla. Kummassakaan rikoslajissa ei kuitenkaan ennen toista maailmansotaa määrällisesti saavutettu tarkastelujakson aikana aikaisemmin saavutettuja huipputasoja.

Kaavio 44. Ruotsi: Varkausrikoksista, pahoinpitelystä sekä murhasta ja taposta tuomitut 1901–1940, 5-vuotiskeskiaivot, logaritmi. taulukko.

Lähde: Hofer 1984. Ks. TAULUKKO 27 C.

Murhasta ja taposta tuomittujen määrät ovat olleet Ruotsissa tuntuvasti Suomen lukumääriä alhaisemmat. Vuosisadan alkupuolella henkirikoksiin vuoden aikana syyllistyneitä oli noin 30, mutta vuosittain tuomittujen määrä laski niin, että 1920- ja 1930-luvuilla heitä oli alle 10.

Kaikkien väkivaltarikoksista tuomittujen määrä Ruotsissa oli jo viime vuosisadan alkupuolella tuntuvasti alhaisemmalla tasolla kuin Suomessa. Esimerkiksi henkirikosten väkilukuun suhteutettu lukumäärä oli Suomessa 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä seitsenkertainen Ruotsin henkirikoksiin verrat-

tuna.³⁸⁸ Kun Suomen väkivaltarikosten määrä kohosi 1920- ja 1930-luvulla aivan uudelle tasolle, Ruotsin väkivaltarikollisuuden nousu oli tuntuvasti vähäisempää.³⁸⁹ Henkirikollisuuden kasvulle ei ollut Ruotsissa vastaavaa yhteiskunnallisiin murroksiin perustuvaa alustaa kuin Suomessa.

Varkausrikoksista tuomittujen absoluuttiset lukumäärät eivät olennaisesti eronneet Ruotsin ja Suomen välillä. Ruotsissa tuomittiin vuosisadan alussa varkausrikoksista rangaistuksiin noin viidennes enemmän ihmisiä kuin Suomessa, mikä ero ensimmäiseen maailmansotaan mennessä oli lähes kokonaan umpeutunut. Ensimmäisen maailmansodan aikana molemmissa maissa varkausrikostuomiot kolminkertaistuivat palatakseen 1920-luvulla taas maailmansotaa edeltävälle tasolle. Varkausrikostuomioiden määrällinen kehitys erosi maittemme välillä selvemmin 1930-luvulla. Sen alkupuoliskolla Suomen varkausrikostuomioiden määrä ylitti neljänneksellä Ruotsin määrän, mutta loppupuolella tuomioiden määrät kehittyivät vastakkaisiin suuntiin niin, että lopulta tuomioita oli Ruotsissa ja Suomessa suurin piirtein yhtä paljon.³⁹⁰

Varkausrikostuomioiden määrä ja kehitys ei siten 1930-luvun alkupuoliskoa lukuun ottamatta Ruotsissa merkittävästi eronnut Suomen vastaavista. Kun ottaa huomioon väkiluvun, oli Ruotsissa varkausrikostuomioita tarkastelukauden aikana selvästi vähemmän kuin Suomessa.³⁹¹

6.6 RIKOSLAJIT JA VAPAUSRANGAISTUKSEN KÄYTTÖ

Todennäköisyys ehdottomaan vankeustuomioon pahoinpitelyrikosten seuraamuksena oli Ruotsissa varsin pieni. Vuosisadan ensimmäisellä vuosikymmenellä oli ehdottomaan vankeusrangaistukseen pahoinpitelystä tuomittuja vuosittain keskimäärin noin 600, mikä vastasi noin 15 % pahoinpitelystä tuomituista. Ensimmäisen maailmansodan aikoihin vastaava prosenttiluku oli enää 7 vastaten noin 150 vankilaan tuomittua. Rangaistustaso laski tästä 1930-luvun loppupuol-

³⁸⁸ *Honkasalo* 1960. Ruotsin henkirikollisuuden kehitys on ollut 1900-luvulla hitaasti vähenevä. Verkon keräämien tietojen mukaan kieltoain (1920–1932) aikainen väkilukuun suhteutettu henkirikollisuus oli 16-kertainen Ruotsiin verrattuna Suomen lukujen lisääntyessä ja Ruotsin vähentyessä sekä 1930-luvulla myöhemmin vielä 12 kertainen, ks *Verkko* 1949 s.46–56.

³⁸⁹ Vrt. kaaviot 21 ja 35.

³⁹⁰ Tämä vastaa myös Hoferin käsitystä, joka arvioi, että Ruotsissa varkausrikoksista tuomittuja oli ilmeisesti vähemmän kuin missään muussa Pohjoismaassa maailmansotien välisenä aikana, ks. *von Hofer* 1984.

³⁹¹ Vrt. kaavio 31.

lelle mennessä vielä hieman. Vastaava määrä tuomittuja merkitsi tuolloin noin 5 %:n suuruista ehdottoman vankeusrangaistuksen käyttöä.

Varkausrikoksista oli Ruotsissa noin 70 %:n mahdollisuus tuomita ensikertalaiselle ehdoton vankeus vuosisadan alussa ja kaikissa varkausrikoksissa todennäköisyys oli noin 78 %. Ensikertalaisten riski tulla tuomituksi vankeusrangaistukseen väheni ensimmäiseen maailmansotaan mennessä 45 %:iin, ja vuoden 1920 alussa riski oli vähentynyt noin 35 %:iin ja kaikkien varkausrikoksista tuomittujen osalta 55 %:iin sekä vuonna 1930 ensikertalaisten riski 25 %:iin ja kaikkien 42 %:iin. Riski tulla tuomituksi varkausrikoksista vankeusrangaistukseen oli 1930-luvun lopussa ensikertalaisilla enää 15 % ja kaikilla noin 30 %.³⁹² Osa riskin vähenemisestä voidaan laskea myös lisääntyneiden näpistysten syyksi.

Suomessa sen sijaan varkausrikoksista tuomittujen riski tulla tuomituksi vapausrangaistukseen pysytteli 1900-luvun alusta toisen maailmansodan alkuun asti suurin piirtein samana, noin 70 %:ssa. Muuna aikana riski oli vähän suurempi. Kun ottaa huomioon ehdollisen rangaistustuomion, riski ehdottomaan vapausrangaistukseen oli jonkin verran alle 70 %. Ensimmäisen maailmansodan aikana riski oli poikkeuksellisen korkea, yli 90 %. Sakkorangaistuksen käyttö vastasi melko tarkkaan näpistysten osuutta varkausrikoksissa.

Ehdollisen rangaistustuomion käyttö ei olennaisesti vähentänyt vapausrangaistuksen käyttöä Suomessa päinvastoin kuin ehdollinen tuomio Ruotsissa. Vuosien 1913–1941 välisenä aikana Ruotsissa ehdollisen tuomion saaneista noin 63 % oli varkausrikoksista tuomittuja.

Varkausrikoksista tuomittujen vapausrangaistusten keskipituus oli Ruotsissa vuosisadan alussa noin 6 kuukautta. Vuonna 1932 oli mainittu keskipituus enää 4–5 kuukautta. Se aleni vuoteen 1982 mennessä 3–4 kuukauden välille.³⁹³ Suomessa oli varkausrikostuomioiden keskipituus ennen ensimmäistä maailmansotaa ja myös ennen kansalaissotaa noin 10 kuukautta. Kansalaissota kaksinkertaisti varkausrikoksista tuomittujen ehdottomien vapausrangaistusten keskipituuudet. Ne lyhenivät 1920-luvun puoliväliin mennessä 15 kuukauteen, jossa ne pysyivät myös 1930-luvun jälkipuoliskolla.³⁹⁴ Varkausrikoksista tuomitut rangaistukset olivat siten Ruotsissa tuntuvasti lyhyempiä kuin Suomessa.³⁹⁵

³⁹² von Hofer 1984, 3:10, taulukko 8.4. ja kaavio 8.4.

³⁹³ von Hofer 1984, taulu 7.1.

³⁹⁴ Ks. kaavio 64 osassa II.

³⁹⁵ Varkaus- ja muissa omaisuusrikoksista Suomessa tuomitut rangaistukset olivat selvästi ankarampia kuin muissa Pohjoismaissa. Suomen ja Norjan varkausrikollisuus oli selvästi vähäisempää kuin Tanskassa ja Ruotsissa. Ks. *Törnudd* 1993 s. 1.

6.7 RIKOSLAINSÄÄDÄNTÖ JA RANGAISTUSIDEOLOGIAT

6.7.1 Vuoden 1864 rikoslaki

Ruotsin vuoden 1864 rikoslaki perustui kuten Suomenkin 1889 rikoslaki pitkälti klassisen rikosoikeuskoulun periaatteille. Ruotsin rikoslain rangaistusideologioina olivat tasapäisesti sovitussajatus ja preventiiviset rangaistusteoriat. Preventiivistäkin teorioista voitiin havaita vaikutuksia sekä individuaali- että yleispreventiosta. Esimerkiksi varkausrikossäännösten ankaruuden taustalla voidaan nähdä yleisestävä pelotusvaikutus.

Seuraamusjärjestelmä muuttui 1865 samaan tapaan kuin myöhemmin Suomessa: Ruumiin- ja häpeärangaistukset sekä maastakarkoitus poistettiin ja kuolemanrangaistus jätettiin seuraamukseksi vain muutamista törkeistä rikoksista. Seuraamusjärjestelmästä tuli yksinkertainen, selkeä ja ennustettava. Vapausrangaistukset, joita olivat rangaistustyö (straffarbete) ja vankeus (fängelse), tulivat sakon (böter) oheen keskeisiksi rangaistuslajeiksi. Vesileipärangaistus (fängelse vid vatten och bröd), joka itsenäisenä rangaistusseuraamuksena oli poistettu jo vuonna 1855, säilytettiin vielä sakon muuntorangaistuksena.

Ruotsin vuoden 1864 rikoslaki ei ollut radikaalisti uusi, koska monet osauudistukset olivat jo aloittaneet uudistusprosessin. Uudet rangaistusideologiat eivät vielä ehtineet vaikuttaa lainsäädäntötyöhön. Ruotsin lainsäädännöllinen kehitys muistutti siten selvästi Suomessa myöhemmin samalla vuosisadalla tapahtunutta kehitystä.

Vapausrangaistuksista vankeus oli selkeämmin uutta rangaistusjärjestelmässä vuoden 1864 rikoslain tullessa voimaan, sillä rangaistustyö oli otettu käyttöön normaalirangaistuksena rangaistuslatitukseen eräissä rikoksissa jo 1855. Tärkein muutos vankiluvun kannalta oli tuolloin *varkausrikoksia* koskeva uudistus,³⁹⁶ jossa rangaistustyö säädettiin myös 1. ja 2. erän varkausrikosten seuraamukseksi sakon ja vesileipärangaistuksen tilalle³⁹⁷. Säännökset olivat melko ankaria, sillä mm. 4. erän varkausrikoksista säädettiin seuraamukseksi muun muassa elinkautinen rangaistustyö.³⁹⁸ Varkausrikoksia koskevat säännökset otettiin lähes sellaisenaan vuoden 1864 rikoslakiin.

Rangaistustyötä voitiin tuomita määräajaksi 2 kuukaudesta 10 vuoteen tai elinkaudeksi, vankeutta taas määräajaksi 1 kuukaudesta 2 vuoteen.

³⁹⁶ *SFS 1855:61.*

³⁹⁷ *von Hofer 1984 s. 522.*

³⁹⁸ *Häthen 1990 s. 205.*

Vaikka Ruotsin ja Suomen 1800-luvun rikoslait olivatkin suuresti toistensa kaltaisia, saattoivat ne yksityiskohdissaan erota toisistaan huomattavastikin. Vankiluvun kannalta merkityksellisiä olivat Ruotsissa muun muassa yritysoopin säännökset, joiden mukaan yritys oli rangaistava vain törkeimmissä rikostyypeissä. Esimerkiksi varkausrikosten yritys ei ollut rangaistava ennen vuotta 1943, jolloin rikosten yritysten rangaistavuutta lisättiin tuntuvasti. Varkausrikosten yritys rangaistiin kuitenkin sitä ennen useissa tapauksissa murtona.³⁹⁹

Erilajisia vapausrangaistuksia yhdistettäessä tai yhteenlaskettaessa muunnettiin ensin vapausrangaistusten lajit siten, että rangaistustyön aika oli kaksinkertaistettava sitä vankeudeksi muunnettaessa ja vankeuden aika puolitettava sitä rangaistustyöksi muunnettaessa.

Rangaistuksia yhdistettäessä reaalikonkurrenssissa määrättiin ensin konkreettinen rangaistus ao. rikoksista. Nämä rangaistukset laskettiin yhteen. Jos ne olivat erilajisia vapausrangaistuksia, määrääväksi rangaistuslajiksi tuli ajaltaan pitempi, joksi lyhyempi muunnettiin edellä kerrotun suhdeluvun mukaan. Rangaistuksia yhdistettäessä ankarampaan rangaistukseen ei saanut lisätä enempää kuin 2 vuotta muista rangaistuksista. Mitään muuta selkeää yhdistämisperiaatetta ei ollut.⁴⁰⁰ Suomessa ei vastaavaa kattoa ollut. Sen sijaan kokonaisrangaistuksille Suomessa oli enimmäismäärät rangaistusten yhdistämistilanteita varten.⁴⁰¹

Uusimissäännökset koskivat Suomen rikoslain tapaan vain muutamia rikoksia kuten varkausrikoksia. Varkausrikosten uusimissäännökset eivät olleet niin monimutkaisia kuin Suomessa. Ne olivat ankaruudeltaan vain jonkin verran Suomen säännöksiä lievempiä.⁴⁰²

Toisen kerran varkaudesta tuomittavan rangaistustyön aikaa oli lisättävä enintään kahdella vuodella, ja kolmannen kerran uusimisesta rangaistustyön aikaan oli lisättävä vähintään kaksi ja enintään neljä vuotta siitä, mitä olisi seurannut ensikertalaiselle. Useamman kerran uusimisesta oli seuraamuksena rangaistustyötä vähintään neljä ja enintään 10 vuotta tai elinkaudeksi.⁴⁰³

³⁹⁹ Hagströmer 1905 s. 522.

⁴⁰⁰ Hagströmer 1905 s. 410.

⁴⁰¹ Enintään 15 vuotta kuritushuonetta ja enintään 6 vuotta vankeutta. Ruotsin konkurrenssijärjestelmästä lyhyesti ks. myös Koskinen 1973 s. 75–77.

⁴⁰² Tanskan ja Norjan varkausrikoksia koskevat rangaistussäännökset olivat tuntuvasti lievempiä.

⁴⁰³ *SL 20:11*. Vuoden 1864 rikoslain mukaan varkausrikoksen uusimisesta seurasi aina rangaistustyötä, jonka 1. erän varkaudesta säädetty enimmäismäärä oli 2. erän varkaudessa enintään 2 vuotta, 3. erän varkaudessa vähintään 2 ja enintään 6 vuotta ja 4. erän varkaudessa vähintään 6 ja enintään 10 vuotta tai elinkautinen, Ks. *Häthen & Kjellström* 1986 s. 119.

Vuoden 1864 rikoslaissa ei tunnettu ehdonalaista vapauttamista, mutta käytännössä rangaistustyöhön tuomitut eivät joutuneet kärsimään koko rangaistustaan laitoksissa. Tämä aiheutui rangaistustyön täytäntöönpanosta yksinäishuoneessa koskevista säännöksistä ja merkitsi vapausrangaistusten tuntuvaa lyhentymistä käytännössä.

Jo vuonna 1857 toteutettiin vapausrangaistusten täytäntöönpanoa koskeva lainuudistus, jonka mukaan enintään 2 vuodeksi rangaistustyöhön tuomitut joutuivat kärsimään rangaistuksensa yksinäishuoneessa. Tätä muutosta pidettiin kovennuksena, minkä vuoksi rangaistustyön ajasta vähennettiin neljännes.⁴⁰⁴

6.7.2 Keskeisimmät rikoslainsäädännön muutokset 1864–1900

Ennen vuosisadan vaihdetta muutettiin sekä yksinäishuonejärjestelmää (1873 ja 1892) että varkausrikoksia ja eräitä muita omaisuusrikoksia koskevia säännöksiä (1872 ja 1890) sekä korvattiin vesileipärangaistus sakon muuntorangaistuksena tavallisella vankeudella (1884). Viimeksi mainitun seurauksena vankilat täyttyivät sakkovangeista.⁴⁰⁵ Erityisesti varkausrikosten lieventämistä esitettiin jatkuvasti, mutta vasta 1890 olennainen lievennys toteutettiin (SFS 1890:33).

Vuoden 1892 yksinäishuonejärjestelmässä enintään 4 vuoden rangaistustyö pantiin täytäntöön yksinäishuoneessa, mutta samalla rangaistusaika lyhennettiin neljänneksellä sen pituudesta. Siten rangaistusajaksi muodostui enintään 3 vuotta yksinäishuonetta. Jos tuomitun rangaistustyön aika oli yli 4 vuotta, ensimmäiset kolme vuotta pantiin täytäntöön yksinäisyydessä ja rangaistusaika lyheni kolmanneksella eli yhdellä vuodella.⁴⁰⁶

Vuoden 1890 omaisuusrikoksia koskevassa uudistuksessa lievennettiin varkausrikoksista säädettyjä rangaistuksia ja vastaavasti kovennettiin mm. petosta ja kavallusta koskevia säännöksiä. Uudistuksen jälkeen Ruotsin varkausrikoksista säädetty rangaistukset olivat merkittävästi Suomen vastaavia lievempiä. Ero Suomen rikoslain säännöksiin oli suuri erityisesti matalien vähimmäisrangaistusten vuoksi. Esimerkiksi neljännen erän varkauden vähimmäisraja 6 kuukautta oli Ruotsissa sama kuin Suomessa ensi kerran törkeästä varkaudesta säädetty vähimmäisrangaistus.

Näpistyksen ja varkauden erotti 15 taalarin määrä. Näpistyksestä oli tosin mahdollisuus tuomita sakon sijasta myös vankeutta enintään 6 kuukautta,

⁴⁰⁴ Häthen 1990 s. 206.

⁴⁰⁵ Aspelin 1999 s. 121.

⁴⁰⁶ Hagströmer 1905 s. 421 ja 427.

mutta vasta kolmannen kerran näpistäminen katsottiin 1. erän varkaudeksi. Samoin jos oli aiemmin syyllistynyt varkauteen, murtoon tai ryöstöön, ja sitten näpisti, tuomittiin vain 1. kerran varastaneena. Yli 15 taalarin anastus tuomittiin varkauteena, jonka perusasteikko oli enintään 6 kk rangaistustyötä. Törkeästä varkaudesta seurasi enintään 4 vuotta rangaistustyötä. Varkausrikkosten uusimisesta säädettyt asteikot olivat vielä selvemmin Suomen säännöksiä lievempiä: Esimerkiksi perusasteikot 2., 3. ja 4. kerran tavallisessa varkaudessa olivat 2 kk–3 v, 2 kk–4 v ja 6 kk–6 v rangaistustyötä. Törkeän varkauden uusimisen minimirangaistus pysyi myös 2 kk:n pituisena lukuun ottamatta 4. kerran törkeää varkaudesta, jonka minimi rangaistus oli 1 vuosi rangaistustyötä.⁴⁰⁷

6.7.3 Keskeisimmät rikoslainsäädännön muutokset 1900–1940

Rangaistusjärjestelmää muutettiin Ruotsissa merkittävästi lukuisia kertoja ennen toista maailmansotaa. Vankiluvun kannalta keskeisimpiä rikoslainsäädännön muutoksia olivat:

- 1905 pakkokasvatus seuraamusvaihtoehdoksi 15–17-vuotiaille sakon tai enintään 6 kuukauden pituisen vankeusrangaistuksen sijasta
- 1907 otettiin käyttöön *ehdollinen tuomio* (*villkorlig dom*).
- 1907 *ehdonalainen vapauttaminen* otettiin käyttöön
- 1918 näpistyksen yläraja nostettiin 15:sta 30:een taalariin
- 1918 ehdollisen tuomion käyttöalaa laajennettiin
- 1918 ehdonalaisen vapauttamisen käyttöalaa laajennettiin
- 1920 pakkokasvatuksen käyttöalaa laajennettiin
- 1921 kuolemanrangaistus rauhanaikaisena seuraamukseksi poistettiin
- 1923 Rikoslakikomitea (Strafflagskommission), SOU 1923:9, jossa Thyren oli ensin asiantuntijana ja myöhemmin jäsenenä
- 1923 ja 1924 huumausaineen maahantuontia koskevaa rangaistussäännöstä kovennettiin
- 1924 pakkokasvatuksen käyttöalaa laajennettiin
- 1925 huumaavan aineen käyttö moottoriajoneuvossa: vankeus tuli säännönmukaiseksi rangaistukseksi
- 1928 epänormaaleille rikoksenteikijöille eristämisseuraamus (*förvaring*)
- 1928 vaarallisille rikoksenuusijoille eristämisseuraamus (*internering*)
- 1932 päiväsakkojärjestelmä otettiin käyttöön ja sakkojen maksaminen vähittäin tehtiin mahdolliseksi
- 1934 rattijuopumuksen säännölliseksi seuraamukseksi säädettiin vankeutta
- 1937 muuntorangaistuksen käyttöä rajoitettiin⁴⁰⁸

⁴⁰⁷ Ruotsin rikoskaaren 20 luvun 7 §.

⁴⁰⁸ Ehdollinen muuntorangaistus otettiin käyttöön erillisessä muuntomenettelyssä. Suomessa tämä tapahtui paljon myöhemmin, vaikka Serlachius oli sitä ehdottanut jo vuonna 1920. Karl Schlyter painotti vankiloiden väestön vähentämistä: ”avfolka fängelserna”, ks. *Aspelin* 1999 s. 120; samoin *Schlyter* 1935.

- 1938 nuorisovankilaseuraamus (ungdomsfängelse) otettiin käyttöön
- 1930-luvulla syyttämättäjättämismahdollisuuksia lisättiin useita kertoja

Kun tarkastellaan lainsäädännöllisiä tapahtumia, voidaan havaita, että keskeiset sosiologisen koulukunnan vaatimukset toteutettiin suunnilleen samojen vuosikymmenten aikana kuin Suomessa.⁴⁰⁹ Sosiologisen rikosoikeuskoulun perusvaatimukseen kuulunut *ehdollinen tuomio* otettiin käyttöön Ruotsissa yli kymmenen vuotta aikaisemmin (1907) kuin Suomessa. Tuolloin ehdollisena voitiin tuomita enintään 3 kuukauden rangaistustyö tai enintään yhden vuoden vankeus. Ehdollisen tuomion käyttöalaa laajennettiin vuonna 1918 koskemaan enintään 6 kuukauden pituista rangaistustyötä samalla kun ehdolliseen tuomioon liitettiin valvonta. Ehdollisen rangaistustuomion käyttöala oli siten Suomessa vuonna 1918 hieman Ruotsia laajempi, sillä Suomessahan voitiin Ruotsin rangaistustyötä vastaava kuritushuonerangaistus tuomita ehdollisena enintään yhden vuoden pituuteen saakka. Toisaalta kuritushuonerangaistuksen korkea minimi Suomessa merkitsi tosiasiaassa suhteellisen vähäistä ehdollisen rangaistustuomion käyttöä. Ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpano oli kuitenkin Suomessa useimmiten pakollista ja siten huomattavasti tavallisempaa kuin Ruotsissa.⁴¹⁰

Ehdonalaista vapautta koskevan vuoden 1907 lainsäädännön mukaan ehdonalaiseen vapauteen voitiin päästää vähintään 2 vuotta rangaistustyötään kärsinyt ja 2/3 tuomitusta rangaistuksestaan suorittanut henkilö. Säännöstä sovellettiin etupäässä ensikertalaisiin. Vähimmäisrajan pituus merkitsi sitä, että säännöstä sovellettiin käytännössä lähinnä törkeisiin väkivaltarikoksiin ja siveellisyyserikoksiin syyllistyneisiin. Vuonna 1918 laajennettiin ehdonalaisten vapauden käyttöalaa vähintään 1 vuoden rangaistustyötä tai vankeutta kärsineisiin. Säännöstä alettiin soveltaa myös varkausrikoksiin.⁴¹¹ Samalla liitettiin koetusaikaan valvonta, jonka pituus oli jäljellä oleva rangaistusaika, kuitenkin vähintään yksi vuosi.⁴¹² Ehdonalaisten vapauden käyttöala oli siten vuodesta vuodesta 1907 ja etenkin vuodesta 1918 lähtien Ruotsissa laajempi kuin Suomessa.

Vuonna 1931 tilanne kääntyi päinvastaiseksi. Tuolloin Suomessa ehdonalaisten vapauden pääseminen tuli mahdolliseksi 2/3 rangaistusajan kärsimisen jälkeen, mikä vastasi Ruotsissa jo vuodesta 1907 voimassa ollutta lainsäädäntöä.

⁴⁰⁹ *Träskman* 1984 s. 826–830.

⁴¹⁰ Suomessa koeajalla tehdystä rikoksesta tuomittu kuritushuonerangaistus tai vähintään 3 kuukauden vankeusrangaistus johti aina ehdollisen rangaistustuomion täytäntöönpanoon. Ruotsissa ehdollisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpano saattoi johtaa muuhunkin kuin ehdottomaan vapausrangaistukseen. Ehdollisen rangaistustuomio kehityksestä Ruotsissa ks. tarkemmin *Anttila* 1960 s. 9–11.

⁴¹¹ *Inger* 1983 s. 247.

⁴¹² *Strahl & Lindberg* 1944 s.139–140.

Samalla kuitenkin vähimmäisaika alennettiin 6 kuukauteen eli alemmaksi kuin Ruotsissa.

Päiväsakkojärjestelmä tuli Ruotsiin vuosikymmen Suomea myöhemmin. Sakko oli kuitenkin Ruotsissa jo aikaisemmin toiminut vapausrangaistuksen vaihtoehtona myös muissakin kuin vähäisissä rikoksissa. Suomessa sakon käyttö varkausrikoksissa oli tuntuvasti vähäisempää kuin Ruotsissa. Sakon käyttöala Ruotsissa laajeni päiväsakkojärjestelmään siirryttäessä vuonna 1931.⁴¹³ Sen sijaan suuret sakkovankien määrät vähenivät selvästi sekä 1931 että 1937 toteutetuissa uudistuksissa. Viimeksi mainitun muuntorangaistuksen käyttöä kaventavan lainmuutoksen myötä vankien määrä oleellisesti väheni.⁴¹⁴

Ruotsissa yritettiin määrätietoisemmin kuin Suomessa vähentää vankilukua laajentamalla ehdollisen tuomion käyttöalaa 1939 ja ehdonalaisen vapauden käyttöalaa 1943 sekä lisäämällä syyttämättä jättämisen soveltamisalaa 1944.⁴¹⁵

6.8 EROT RUOTSIN JA SUOMEN KEHITYKSESSÄ

Katsaus Ruotsin vankiluvun kehitykseen ja sen taustalla oleviin syihin osoitti, että Ruotsin ja Suomen vankilukujen erilaiseen kehitykseen voidaan osoittaa olleen lukuisia eritasoisia syitä. Näiden yhteisvaikutuksesta syntyi ero Suomen vankilukuun.

Suomen vankiluku alkoi erota Ruotsin vankiluvusta jo 1890-luvun alusta alkaen, mutta selvimmän eroamista tapahtui 1920- ja 1930-luvuilla. Syynä kehi-

⁴¹³ Nelson 1983 s. 571 ja Schlyter 1946 s. 9.

⁴¹⁴ *SOU 1944:50* s. 115. Ruotsissa toteutettiin vuoden 1932 alusta sakon täytäntöönpanojärjestelmän tehoimia, joiden perusteella sakon muuntorangaistusta kärsivien määrä sakotetuista väheni yli 10 %:sta vuoteen 1937 mennessä 3,5 %:iin ja 1939 selvästi alle 1 %:n. Suomessa taas oli sakon muuntorangaistusta kärsimään tulevien määrä 1920-luvulla selvästi yli 10 % sakotetuista, mutta 1931 ja 1932 yli puolet sakotetuista joutui kärsimään rangaistuksensa vankilassa. Tästä sakkovankien osuus väheni 12,7 %:iin vuoteen 1939 mennessä.

Sakon muuntorangaistusta koskevalla lainmuutoksella vuonna 1937 tavoiteltiin Ruotsissa toissijaisesti myös vankiluvun vähentämistä, ks. *Aspelin* 1999 s. 121 sekä *Schlyter* 1946 s. 9 ja 10. Sakon muuntorangaistusta moitittiin Ruotsissa ennen kaikkea periaatteellisista syistä: oli väärin muuntaa lievempilajinen rangaistus ankarammaksi. Se ei ollut suhteessa teon törkeyteen eikä tekijän syyllisyyteen. Vasta toissijaisesti arvosteltiin lyhyiden rangaistusten tehottomuutta, joka taas Suomessa oli ensisijainen arvostelun kriteeri. Muuntorangaistusta moitittiin myös kalliiksi, ks. *Schlyter* 1935 s. 285 ja *Strahl* 1947 s. 80. Viimeksi mainitun mukaan suuren ihmisjoukon lyhytaikainen vankeus heikentää vapausrangaistuksen pelotusvaikutusta.

Suomessa sakkovankien korkeaan määrään oli useita syitä, joista merkittävin oli sakon muuntorangaistus, ks. *Sakkokomitean mietintö (KM 11/1958)*, s. 17–19.

⁴¹⁵ Nämä uudistukset eivät koske tarkasteltavaa ajanjaksoa.

tyseroihin oli varkaus- ja väkivaltarikoksista tuomittujen pienempi määrä Ruotsissa Suomeen verrattuna maailmansotien välisenä aikana, etenkin varkausrikoksista tuomittujen rangaistusten lievemmys lajiltaan ja pituudeltaan sekä henki- ja törkeän väkivaltarikollisuuden vähäisyys ja rikosoikeudellisen lainsäädännön lievemmys Suomeen verrattuna.⁴¹⁶ Vielä 1970-luvulla Suomessa varkausrikoksista tuomitut rangaistukset olivat sekä ehdottomien rangaistusten määrässä että pituudessa selvästi muita Pohjoismaita ankarampia.⁴¹⁷ Erityisen tärkeä osa oli ehdollisen tuomion runsaammalla käytöllä ja varkausrikoksia koskevan lainsäädännön lievemmyydellä Suomeen verrattuna sekä syyttämättäjättämisten Suomea laajemmalla käytöllä.

Ruotsin rakenteellisessa kehityksessä yhteiskuntasuhteet eivät muodostuneet niin kärjekkäiksi kuin Suomessa: ensimmäisen maailmansodan aikana ei syntynyt Suomen kansalaissodan kaltaista tilannetta eikä 1930-luvun alun pula-aika tuonut mukanaan Lapuanliikkeen kaltaista oikeistoradikaalia liikehdintää. Myöskään vuosien 1905 ja 1906 tapaista murroskautta ei Ruotsissa ollut. Näin ollen Ruotsissa ei valtarakenteiden säilyttämiseksi ollut tarpeen turvautua rikosoikeudelliseen järjestelmään lannistuskoneistona yhtä voimakkaasti kuin Suomessa.⁴¹⁸ Lainsäädännön ja oikeuskäytännön erojen kasvu erityisesti maailmansotien välisenä aikana oli paljolti seurausta siitä, että yhteiskunnan rakenteelliset tekijät Ruotsissa mahdollistivat järkipärisen kriminaalipolitiikan toteuttamisen paremmin kuin olosuhteet Suomessa.⁴¹⁹

⁴¹⁶ Vankiluvun erkanemiseen 1890-luvulla Suomessa oli siten vaikuttamassa toisaalta vapausrangaistusten laaja käyttöönotto rikoslain voimaan tullessa ja toisaalta Ruotsissa vuonna 1890 toteutettu varkausrikosten rangaistusten alentaminen.

⁴¹⁷ *Straffutmåling* 1984 s. 72–75 ja 103–144. Pohjoismaisessa yhteistyössä oli aiemmin kiinnitetty huomiota siihen, että Suomessa ja Norjassa varkausrikollisuus oli selvästi vähäisempää kuin Ruotsissa ja Tanskassa, ks. *Straffesystemer* 1977 s. 157–167.

⁴¹⁸ Tässä on tukeuduttu lähinnä Ylikankaan ja Kekkonen näkemyksiin ks. *Ylikangas & Kekkonen* 1982 s. 76; Ks. myös ed. Johdanto, luku 2.2, Christie ja esim. Lenke, joka katsoo Suomen suuren vankiluvun synnä olevän Suomen poliittisen rakenteen, *Lenke* 1980 s. 5. Kriiseillä oli kuitenkin merkittäviä vaikutuksia myös Ruotsissa; ks. toisen maailmansodan vaikutuksesta esim. *Flyghed* 1992. Sodan vaikutukset olivat Ruotsissa samansuuntaisia kuin Suomessa, ks. *Tham* 1987a.

⁴¹⁹ Träskman kirjoitti vielä 1984, että repressiotaso on ollut Suomessa huomattavasti korkeampi kuin Ruotsissa. Suomessa tuomittiin useammin kuin Ruotsissa vapausrangaistukseen ja useissa rikostyypeissä pitempiä vapausrangaistuksia kuin Ruotsissa. Tämän vuoksi vankiluku oli tuolloin Suomen kriminaalipolitiikan suuria ongelmia. Jotta pohjoismainen taso saavutettaisiin, olisi Suomen vankiluku suurin piirtein puolitettava. Ks. *Träskman* 1984 s. 837.

7 Yhteenveto (osa I)

Edellä on tutkittu rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaa kuluvan vuosisadan alusta toiseen maailmansotaan asti. Tavoitteena on ollut ennen kaikkea selvittää, miksi Suomen vankiluku pysytteli korkealla ensimmäisen maailmansodan ja kansalaissodan jälkeen, kun muiden Pohjoismaiden vankiluvut samanaikaisesti alenivat. Samalla on yleisemminkin tutkittu kriisiajan vaikutusta rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaan kuten rikosoikeudelliseen lainsäädäntöön ja oikeuskäytäntöön.

Kysymystä on tutkittu useammalta eri *tarkastelutasolta* kuten vanki-, tuomioistuin-, lainsäädäntö-, rangaistusideologia- ja yhteiskunnan rakennetasolta.

Tutkimuksessa on saanut vahvistusta käsitys, jonka mukaan Suomen korkeaan vankilukuun kansalaissodan jälkeen on ollut useita syitä, joiden yhteisvaikutuksesta vankiluku pysytteli suhteellisen korkealla.

Vankirakenteen kehitystä tarkasteltiin aluksi *vankilajeittain* eli seuraamuslajien mukaisin ryhmin. Suurin osa vangeista oli rangaistusvankeja, eli niitä, jotka oli tuomittu ehdottomaan vapausrangaistukseen yhdestä tai useammasta rikoksesta. Rangaistusvankeja olivat vankeus- ja kuritushuonevangit. Viimeksi mainitut olivat selvästi suurin rangaistusvankiryhmä. Pääasiassa kuritushuonevankien määrä hallitsi vankiluvun kehitystä. Muista vankiryhmistä ainoastaan sakkovankien suuri määrä 1920-luvun jälkipuoliskolla vaikutti merkittävämmiin vankilukuun.

Rangaistus- ja sakkovankien rikostaustaa tutkittaessa selvisi, että kuritushuonevankien vankilaan tulon taustalla olivat lähinnä varkaus- ja väkivaltarikokset. Mainituista rikoksista tuomitut vangit muodostivat yhdessä enemmistön ei pelkästään kuritushuonevangeista vaan myös koko vankiluvusta.

Tuomioistuintason tarkastelussa kävi ilmi, että tuomioistuinten tuomitsemista vapausrangaistuksista ja vapausrangaistuksiin tuomittujen rikoksista voi melko tarkasti ennustaa vankilaan tulevien rangaistusvankien määrän ja rangaistusvankien rikostaustan.

Vankiluvun huimaan nousuun välittömästi kansalaissodan jälkeen olivat syyinä punaisille tuomitut pitkäaikaiset kuritushuonerangaistukset. Punavankien määrä väheni kuitenkin melko nopeasti. Samanaikaisesti 1920-luvun alusta lukien lisääntyi väkivaltarikoksista kuritushuoneeseen tuomittujen määrä, joka oli korkeimmillaan 1930-luvun alkuvuosina. Vankiluvun nousun varmisti 1920-luvun loppupuolella väkijuoma- eli kieltolaki- ja juopumusrikoksista tuomitut sakkovangit sekä 1930-luvun alussa suuret varkausrikoksista kuritushuoneeseen

tuomittujen määrät. Väkijuomarikoksista tuomitut jarruttivat vankiluvun vähenemistä 1930-luvulla vahvistamalla jossain määrin vankeusvankien ja myöhemmin pakkotyövankien osuutta vankiluvusta.

Varkaus- ja väkivaltarikoksista tuomittujen vankilukuosuuksien vaihtelut näyttivät lainsäädännöllisen katsauksen valossa olleen muita rikostyyppisiä vähemmän lainsäädännöllisessä kontrollissa. Näitä rikostyyppisiä vastaan nimenomaisesti suunnattuja lainsäädännöllisiä toimenpiteitä ei juurikaan ollut. Muutamia varkaus- ja väkivaltarikoksista tuomittujen määrään vankiloissa tuntuvammin vaikuttavia lakeja tosin säädettiin, mutta ne oli suunnattu rikoksiin yleisemmin. Tällaista yleistä rikoslainsäädäntöä oli mm. laki ehdollisesta rangaistustuomiosta vuodelta 1918 ja ehdonalaista vapauttamista koskevat lainmuutokset vuosina 1921 ja 1931. Ehdollista rangaistustuomiota koskevan, 1932 säädetyin eräisiin törkeisiin rikoksiin suunnatun kovennuksen yhteydessä varkausrikokset tosin otettiin nimenomaisesti huomioon siten, ettei kovennusta ulotettu törkeään varkauteen. Ehdollisen rangaistustuomion käytön väheneminen 1930-luvun alkupuolella ei kuitenkaan näyttänyt liittyvän mainittuun lainmuutokseen.

Sen sijaan esimerkiksi juopumus-, väkijuoma- ja valtiorikoksiin syyllistyneisiin kohdistettiin maailmansotien välisenä aikana useaan otteeseen lainsäädännöllisiä toimia. Juopumusrikoksista tuomittujen sakkovankien voimakas lisääntyminen 1920-luvulla ja nopea väheneminen 1920- ja 1930-luvun taitteessa olivat selvästi lainsäädännöllisten toimenpiteiden seurauksia. Samoin valtiorikoksista tuomittujen vankien suuresiintyminen 1918–1920 oli tietoisin lainsäädännöllisen sääntelyn seurausta. Väkijuomarikoksiin syyllistyneet olivat myös tiukasti kriminaalipoliittisen lainsäädännön kohteena.

Vuoden 1889 rikoslakiin sisältyvät eräät säännökset, kuten rangaistuksen yhdistämistä, rikoksen uusimista ja kuritushuonerangaistuksen vähimmäismäärää koskevat säännökset vaikuttivat jossain määrin vankiluvun nousevaan kehitykseen. Varkaus- ja väkivaltarikoksista kuritushuoneeseen tuomittujen määrän lisääntyminen ja vähentyminen tarkasteltavana ajanjaksona ei kuitenkaan ollut välittömästi lainsäädännöllisten toimenpiteiden seurausta. Vankiluvun kansalaisodan jälkeisille suurille muutoksille ei siten ole osoitettavissa välitöntä lainsäädännöllistä selitystä.

Vankilassaoloaikojen ja tuomittujen vapausrangaistusten keskipituuksien muutoksia voidaan myös jonkin verran selittää lainsäädännössä tapahtuneilla muutoksilla. Edellä mainituilla yleisillä ehdollista rangaistustuomiota ja ehdonalaista vapautta koskevilla lainuudistuksilla oli vaikutuksensa, jonka suuruutta kuitenkin ei voida tilastojen avulla kovin täsmällisesti todentaa.

Sen sijaan välittömämmin havaittava vaikutus laitoksessaoloaikaan oli vuoden 1930 lopussa toteutetulla ns. vesileipärangaistuksen käyttöönottoa koskevalla lailla. Lain vaikutukset olivat välittömästi havaittavissa vankeusrangaistusta kärsivien laitoksessaoloaikojen lyhenemisenä. Sen vaikutukset vankilukuun oli-

vat kuitenkin rajalliset, koska uudistuksella ei ollut juuri lainkaan vaikutusta kuritushuonerangaistuksiin.

Tavallisimmin rangaistusten ja laitoksessaoloaikojen keskipituuksien muutokset selittyivät eri rikoslajeihin syyllystyneiden määrissä ja keskinäisissä osuuksissa tapahtuneilla muutoksilla. Tämä selittyy sillä, että eri rikostyypeistä tuomittujen vapausrangaistusten keskipituudet erosivat toisistaan. Esimerkiksi törkeiden väkivaltarikostuomioiden lisääntyminen ja varkausrikostuomioiden väheneminen 1920-luvun alussa merkitsivät kuritushuonetuomioiden keskipituuksien kasvamista. Väkijuomarikoksista tuomittujen osuuden kasvu ja sotilasrikoksista tuomittujen osuuden pieneneminen taas merkitsivät vankeustuomioiden keskipituuksien kasvua maailmansotien välisenä aikana. Lisäksi tietyn rikoslajin lisääntyminen tai vähentyminen näyttää yleensä selittävän ko. rikostyyppistä tuomittujen rangaistusten keskipituuksien muutokset: esimerkiksi varkausrikosten lisääntyminen painottui lyhytaikaisiin rangaistuksiin, minkä vuoksi varkausrikoksista tuomittujen vapausrangaistusten keskipituudet lyhenivät.

Suurimmat muutokset laitoksessaoloaikojen keskipituuksissa olivat seurausta toisaalta vankeus- ja kuritushuonevankien keskinäisissä osuuksissa tapahtuneista muutoksista ja toisaalta varkausrikos- ja väkivaltarikoksista tuomittujen kuritushuonerangaistusten pituuksissa ja lukumäärissä tapahtuneista muutoksista. Viimeksi mainittuihin oli varsin harvoin liittynyt lainsäädännön muutos. Vankeusrangaistusten keskipituuksien kasvu oli tapahtunut ennen kaikkea lyhyimpien, alle 3 kuukauden pituisten vankeusrangaistusten osuuden pienenemisellä. Arvattavaksi jää, onko tähän kehitykseen jotakin osuutta sosiologisen rikosoikeuskoulun mukaisella rangaistusideologisella käsityksellä, jonka mukaan lyhyet vapausrangaistukset ovat haitallisia.

Tilastoista ei ole ollut mahdollista päätellä, onko ja missä määrin mahdollisesti on tapahtunut muutoksia *rangaistuksen mittaamisessa* yksittäisestä rikoksesta säädetyn rangaistusasteikon rajoissa tai millaisista rikoksista ehkä aikaisemminkin tuomittujen rangaistusten yhdistelmästä lopullinen rangaistus muodostuu.

Myös Ruotsissa vankiluku määräytyi suurelta osin varkaus- ja väkivaltarikoksista tuomittujen määrän mukaan. Suomen vankiluvun korkeus Ruotsin vankiluukuun verrattuna näyttää aiheutuneen varkaus- ja väkivaltarikoksista vapausrangaistukseen tuomittujen suurista lukumääristä ja etenkin varkausrikoksista tuomittujen rangaistusten suurista pituuksista. Taustalla näyttää olleen myös Ruotsia ankarampi rikoslainsäädäntö, joka lieveni Ruotsin rikoslainsäädäntöä hitaammin 1900-luvulla. Ruotsissa ei myöskään ollut vakavuudessaan kansalaisyhteiskuntaan verrattavissa olevaa poliittista kriisiä, joka olisi estänyt järkevästä rikosminäalipolitiikan harjoittamisen maailmansotien välisenä aikana.

Lainsäädännöllisten toimenpiteiden *ideologisessa* *justifioinnissa* tapahtui maailmansotien välisenä aikana painopisteen siirtymistä klassisesta rikosoikeudesta sosiologisen koulun periaatteiden suuntaan. Vankilukuun tuntuvammin

vaikuttavaa, sosiologisen koulun ohjelmaan kuuluvaa lainsäädäntöä syntyi suhteellisen vähän. Tärkein oli vuonna 1918 säädetty laki ehdollisesta rangaistustuomiosta. Sosiologisen koulun aatteiden mukaisia perusteluja liittyi kuitenkin sekä rikosoikeudellista järjestelmää ankaroitaviin että sitä lieventäviin toimenpiteisiin.

Lainsäädäntöhankkeiden ideologisen perustelun luonne ei siten vielä sinänsä kerro toimenpiteiden ankaruudesta tai niiden perimmäisistä tavoitteista. Näitä on haettava yhteiskunnan rakenteellisista tekijöistä.

Suomalainen yhteiskunta kansalaissotaa seuranneen ristiriitaisen lainsäädäntökauden 1918–1921 jälkeen kehittyi 1920- ja 1930-luvulla kohti oikeistolaisuutta ja ankarampaa kriminaalipolitiikkaa. Taustalla oli 1920-luvulla taloudellinen nousukausi, joka 1929 kääntyi yleismaailmalliseksi pula-ajaksi. Siten myös toinen maailmansotien välinen intensiivinen lainsäädäntöjakso sijoittui kriisiaikaan 1930–1932.

Varsinkin jälkimmäisen kauden perimmäisenä pyrkimyksenä oli ankara suhtautuminen rikollisuuteen. Tämä näyttää selittyvän parhaiten valtaapitävien kokemalla asemansa menettämisen uhalla. Kansalaissodan jälkeiseen lainsäädäntöön sisältyi myös järjestelmää lieventäviä toimenpiteitä, joiden syynä voidaan nähdä pyrkimys sovintoon kansalaissodan hävinneen osapuolen kanssa ja yhteisen kansakunnan kokoamiseen. Toiseen kriisiin liittyvien lainsäädäntötoimenpiteiden osittainen lievyys taas aiheutui taloudellisesta niukkuudesta ja tähän liittyvästä vankiluvun korkeudesta. Kun kansalaissodan jälkeinen lainsäädäntö syntyi vasemmalta tulevan uhan rauhoittamiseksi, ryhdyttiin samalta suunnalta tulevaa uhkaa torjumaan 1930-luvun taitteessa lähinnä oikealta tulevan uhan tynnyttämiseksi.

Vankiluvun kehittymiseen näyttää tutkimuksen perusteella vaikuttaneen ratkaisevammin muut kuin lainsäädännölliset syyt. Lainsäädännöllä, kuten vesileipärangaistusta ja ehdonalaista vapautta koskevalla lainsäädännöllä, kyettiin vain jonkin verran rajoittamaan vankiluvun nousua 1930-luvun alussa silloinkin ankaruudesta tinkimättä. Justifioinnissa käytettyjen rangaistusideologioiden laatu jäi toissijaiseksi, välineelliseksi.

Tutkimuksessa on tarkasteltu ideologisten ja rakenteellisten tekijöiden heijastusta lähinnä lainsäädäntöön. Tuomioistuinten käyttäytymisessä jää kuitenkin vielä paljon selitettävää. Esimerkiksi ehdollisen rangaistustuomion käytössä sekä varkaus- ja väkivaltarikosvankien määrässä tapahtuneihin huomattaviin muutoksiin ei näytä liittyneen lainsäädännöllisiä toimenpiteitä. Esimerkiksi ehdollisen rangaistustuomion käyttö lisääntyi 1920-luvulla, väheni 1930-luvun alkupuolella ja lisääntyi taas 1930-luvun loppupuolella. Muutoksiin ei ole osoitettavissa lainsäädännöllistä selitystä. Ehdollisen rangaistustuomion käytössä tapahtuneet muutokset voidaan sen sijaan nähdä seurauksena yhteiskunnan rakenteellisissa tekijöissä tapahtuneista muutoksista.

YHTEENVETO

Tutkimuksen toisessa osassa tutkitaan tarkemmin oikeuskäytäntöä ja muun muassa rakenteellisten tekijöiden heijastumista niihin. Tutkimuksen kohteeksi on valittu varkausrikostuomiot Helsingissä.

II

HELSINGIN VARKAUSTUOMIOT

1 Johdatus aiheeseen

Ennen rangaistuksen määräämistä koskevaan arkistoista kerättyyn tutkimusaineistoon perehtymistä tarkastellaan varkausrikoksia koskevaa lainsäädäntöä, selvitetään varkausrikosvankien osuutta rangaistusvangeista, verrataan varkausrikollisuudesta tuomittujen lukumääriä Helsingissä ja koko maassa sekä eräitä rikoskontrollin ja varkausrikollisuuden kannalta keskeisiä kehityspiirteitä Helsingissä.

1.1 VARKAUSRIKOLLISUUTTA KOSKEVA LAINSÄÄDÄNTÖ

1.1.1 Varkausrikosten tunnusmerkistöt

Varkausrikoksiin luettiin näpistys, yksinkertainen (tavallinen) varkaus, törkeä varkaus ja murto. Näistä rikoksista oli säädetty rikoslain 28 luvussa.¹

Yksinkertainen varkaus oli varkausrikosten perustyyppi: Joka anasti toisen hallusta rahaa tai tavaraa syyllistyi yksinkertaiseen varkauteen. Varkauden lievin laji näpistys erosi varkaudesta ainoastaan anastetun omaisuuden arvon suhteen.

Jos anastetun omaisuuden arvo ei ylittänyt 20 markkaa tai toukokuusta 1921 lähtien 200 markkaa, anastusta oli pidettävä *näpistyksenä*, jollei kysymyksessä ollut rikoksen uusiminen tai tekoon liittyvien muiden seikkojen vuoksi törkeä varkaus. Jos näpistämisestä kerran rangaistu uudestaan syyllistyy siihen, on hänet rangaistava ensi kerran varkauden tehneenä. Joka ennen on kärsinyt rangaistuksen varkaudesta, ryöstöstä taikka kiristämisestä ja syyllistyy näpistämiseen, hänet tuomitaan uuden varkauden tehneenä.

Törkeään varkauteen vaadittiin tiettyjä varastamiseen ja sen kohteeseen liittyviä laissa nimenomaan mainittuja seikkoja. Jos jokin niistä liittyi tekoon, kysymyksessä oli törkeä varkaus, vaikka anastetun arvo olisikin ollut alle 20 markkaa.

¹ Varkauden käsitteestä tarkemmin ks. *Forsman* 1946 s. 174–270 ja *Salovaara* 1960. Murto ei nykyisin ole rangaistava omana rikostyyppinä. Varkauden tunnusmerkistöjen kansainvälistä vertailua, ks. *Thyren* 1920.

Laissa mainittuja, törkeän varkauden toteuttavia seikkoja olivat mm. sisään murtautuen tehty varkaus, varastaminen asutusta talosta yön aikaan tai aluksesta, jos rikoksentehtyjä oli varastamisen tai ryöstön aikomuksessa niihin kätkeytynyt tai luvattomasti tullut.

Törkeän varkauden toteuttivat myös laitumella olevan eläimen anastaminen, varastaminen henkilöltä, joka jonkun vaaran vuoksi ei voinut omaisuuttaan suojella taikka sairauden tai muun synnyn vuoksi puolustautua, taikka varastaminen kylpevältä, kedolla nukkuvalta, sairaalta, alle 12-vuotiaalta lapselta tai siltä, joka ei ollut tunnossaan. Törkeätä varkautta oli myös anastaminen toisen yllä olevista vaatteista taikka, jos varas rikoksen tekemistä varten oli varustanut itsensä aseella tai hengenvaarallisella astalolla taikka, jos varkauden tekee kaksi tai useammat, jotka varastamista tai ryöstämistä tms. rikosta tehdäkseen ovat liittäytyneet yhteen jne.

Käytännössä suurin merkitys oli murtautuen tehdyllä varkaudella. Huomio kiintyy siihen, ettei anastuksen kohteena olevan omaisuuden arvo ollut törkeän varkauden tunnusmerkkien joukossa.²

Murrosta tuomittiin se, joka syyllistymättä varkauteen tai sen yritykseen varastamisen aikomuksessa murtautui väkivoimalla tai viekkauksella suljettuun tilaan.

1.1.2 Varkausrikosten eri lajien ja uusimisen mukaiset rangaistussäännökset

Varkausrikoksille oli säädetty perusrangaistusasteikkojen ohella erityisiä rangaistusasteikkoja joko erittäin lieventävien tai raskauttavien asianhaarojen taikka rikoksen uusimisen varalle. Oheisesta kaaviosta (45) käy tarkemmin ilmi murtoa lukuun ottamatta varkausrikoksista säädetty rangaistusasteikot. Rangaistusasteikot säilyivät näpistyksestä seuraavan sakon enimmäismäärää koskevaa poikkeusta lukuun ottamatta samana koko tutkimuksen kohteena olevan ajanjakson.³

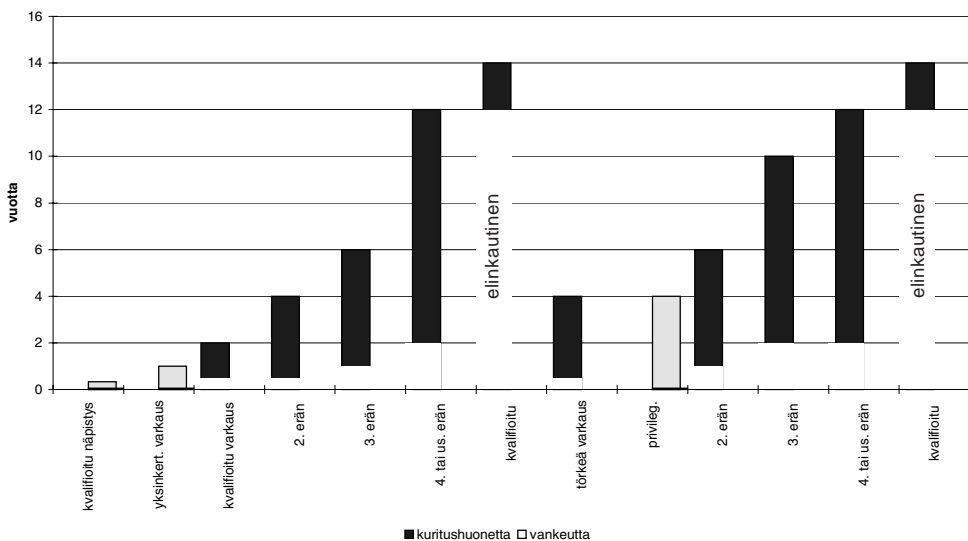
² Ks. tarkemmin jälj. luku 1.1.3. Rikoslain aiheuttamista muutoksista myös osa I, luku 3.1.

³ Varkausrikosten erityiset uusimissäännökset kumottiin yleisen uusimissäännösten käyttöönoton yhteydessä vuoden 1941 alusta lukien (402–420/1939). Samalla näpistystä koskevaa rangaistussäännöstä kovennettiin siten, että näpistyksestä sakon vaihtoehtoksi säädetyn vankeuden enimmäisrajaa nostettiin kolmesta kuuteen kuukauteen. Varkaus- ynnä muita omaisuusrikoksia koskeva ensimmäinen rauhan aikaa koskeva kovennus toteutettiin vuonna 1946 (456/1946). Ks. kuitenkin vuonna 1921 toteutettu näpistykseen ja varkauden rajan muuttaminen, osa I, luku 3.3.4.2.

Vapausrangaistus saattoi seurata kaikista varkausrikoksista, tosin näpistyksestä vain erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tehtynä.

Vankeus oli päärangaistuksena vain yksinkertaisesta varkaudesta, mutta se oli mahdollinen seuraamus myös muista varkausrikoksista. Vankeus oli seuraamuksena näpistyksen kvalifioidusta sekä törkeän varkauden ja murron privilegioidusta muodoista. Vankeuden vähimmäisrangaistuksena oli kaikissa mainituissa tapauksissa vankeuden yleinen minimiraja 14 vuorokautta. Sen sijaan enimmäisrangaistukset poikkesivat toisistaan selvästi, kuten kaavio osoittaa. Erittäin lieventävien asianhaarojen vallitessa tehdystä murrosta säädetty enimmäisrangaistus oli 6 kuukautta vankeutta.

Kaavio 45. Näpistyksestä, varkaudesta ja törkeästä varkaudesta sekä niiden uusimisesta RL 28 luvussa säädetty rangaistukset.

Rangaistukset olivat voimassa 1894–1940.

Kuritushuone oli pääseuraamus törkeästä varkaudesta ja murrosta. Törkeästä varkaudesta saattoi seurata enintään neljä vuotta kuritushuonetta. Murron enimmäisrangaistus oli enintään yksi vuosi kuritushuonetta.

Kansalaisluottamuksen menettäminen oli lisäseuraamuksena varkaudelle, törkeälle varkaudelle ja murrolle. *Todistajaksi kelpaamattomuus* korvasi lisäseuraa-

muksena kansalaisluottamuksen menettämisen, jos tekijä rikoksen tehdessään oli alle 18-vuotias.

Varkausrikosten *uusimisen* varalta oli säädetty asteittain kohoavat erityiset rangaistusasteikot. Yksinkertaisen varkauden uusimisen varalta säädetyt asteikot vastasivat asteikkoa, joka oli säädetty yhtä uusimiskertaa pienemmän törkeän varkauden varalle. Sekä yksinkertaisesta että törkeästä varkaudesta saattoi ankarimpana seuraamuksena seurata elinkautinen kuritushuonerangaistus. Seuraamus oli säädetty neljännen tai useamman kerran yksinkertaisesta tai törkeästä varkaudesta erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tehtynä.

Kuritushuonerangaistuksen yleinen vähimmäisaika, 6 kuukautta, merkitsi sitä, että kuritushuonerangaistukset eivät voineet olla lyhytaikaisia. Useampi-eräisistä varkausrikoksista saattoi minimirangaistus olla yksi tai kaksi vuotta kuritushuonetta.

Murron uusimisesta oli rangaistuksena enintään kolme vuotta kuritushuonetta ja uusimisen uusimisesta vähintään yksi ja enintään 6 vuotta kuritushuonetta. *Murron* useampikertaisesta uusimisesta ei ollut säädetty erityisiä rangaistusasteikkoja.

Varkausrikoksista säädettyjä rangaistusasteikkoja oli pidettävä kansainvälistikin katsoen ankarina. Esimerkiksi rikoksenuusijana tehdystä näpistyksestä saattoi seurata pitkäaikainen kuritushuonerangaistus.⁴

1.1.3 Keskeisten rangaistussäännösten historiaa

Varkausrikoksista tuomittujen vapausrangaistusten pituuteen vaikuttavista rikoslain säännöksistä merkittävimmit olivat edellä tarkastellun perusteella ensinnäkin varkausrikosten uusimista koskevat säännökset. Toiseksi merkittäviä olivat rikosten yhtymistä ja rangaistusten yhdistämistä koskevat yleiset säännökset. Huomiota kiinnitetään lähinnä reaalikonkurrensia koskevien säännösten kehitykseen. Kolmanneksi tarkastellaan kuritushuonerangaistuksen yleisen vähimmäismäärän sääntelyä. Seuraavassa tarkastellaan millaisten vaiheiden kautta nämä rikoslainsäännökset omaksuttiin Suomen rikosoikeudelliseen lainsäädäntöön.

⁴ Näin esim. Sundström, joka vertasi varkausrikoksista ja niiden uusimisesta säädettyjä rangaistusasteikkoja vastaavaan skandinaaviseen lainsäädäntöön ja Saksan vuoden 1927 rikoslakiehdotukseen. Hän totesi Suomen rikoslain rangaistussäännökset ankarimmiksi, ks. *Sundström* 1931 s. 329–333. Vankeinhodon piirissä arvosteltiin jo vuosisadan vaihteessa omaisuusrikoksista tuomittuja pitkiä rangaistuksia, ks. *Virtanen* 1958 s.12.

1.1.3.1 Vuoden 1734 laki

Rikoksen uusiminen rangaistusta ankaroitavana periaatteena on tunnettu hyvin kauan. Ainakin varkauden uusimisesta oli säännöksiä kelttien, frankkien ja germaanien laeissa. Ruotsissa ensimmäiset rikoksen uusimista koskevat säännökset annettiin 1500-luvulla. Tuolloin ne liittyivät lähinnä huoruusrikoksiin. Varkausrikoksen uusiminen esiintyi jo Kristiina-kuningattaren vuonna 1653 antamassa rangaistusjärjestyksessä. Myöhemmin useisiin varkausrikoksen muotoihin liitettiin omat uusimissäännöksensä.⁵

Vuoden 1734 laissa uusijaa rangaistiin ankarammin kuin ensikertalaista lähinnä kolmessa eri rikostyyppissä: rauhanrikoksissa, siveellisyysrikoksissa ja varkausrikoksissa.

Varkausrikokset ja uusiminen

Varkausrikoksissa uusiminen kovensi tuntuvasti rangaistusta. Rangaistus varkaudesta määräytyi vanhastaan pääsääntöisesti varastetun omaisuuden arvon mukaan. Uusiminen moninkertaisti näin määräytyneen rangaistuksen. Vuoden 1734 lain mukaan varkaus oli kysymyksessä, jos varastetun arvo ylitti 10 taalaria. Tällöin rangaistuksena oli sakkoa kolme kertaa varastetun arvo. Jos tuomittu ei sakkoaan maksanut, oli rangaistus ruumiinrangaistus – ei kuitenkaan varastetun arvoa enempää.⁶ Toisen kerran varkaudesta seurasi sakkoa, jonka määrä oli neljä kertaa varastetun arvo. Muuntorangaistuksena oli ensikertaiselle säädetty ruumiinrangaistus lisättyinä viidellä parilla raippaa tai neljällä parilla vitsaa.

Eräät kvalifioidut varkauslajit kuten asunnosta anastaminen ja kirkkovarkaus sekä ulkona käyskentelevän hevosen tai karjan anastaminen rangaistiin kaksi

⁵ *Lagus* 1856 s. 76 ss. Aiemmin varkausrikosten rangaistavuus määräytyi lähes yksinomaan varastetun arvon mukaisesti. Esimerkiksi kuningatar Kristiinan rangaistusjärjestyksen *Drottning Christinae straff-ordning 1653* mukaan varkausrikokseen syyllistyneen oli ensisijaisesti maksettava sakkoa varastetun arvon kolminkertainen määrä. Jos varastetun arvo kuitenkin ylitti 60 hopearahaa, oli rangaistuksena kuolema. Kuolemanrangaistus seurasi aina myös kirkkovarkaalle. Varkausrikosten rangaistusjärjestelmä otettiin perustaltaan samanlaatuksena, mutta hieman ankarampana myös 1734 vuoden lakiin, *Häthen & Kjellström* 1986 s. 71 ja 93. Käytännössä varkausrangaistukset olivat pääasiassa rangaistustyötä taikka ruumiinrangaistuksia – kujanjuoksua ja suomintaa 1600-luvulla sekä raippoja ja vitsoja 1700- ja 1800-luvulla –, koska varkaat harvoin kykenivät maksamaan sakkojaan. Ruumiinrangaistusten sijasta alettiin 1800-luvun loppupuolella käyttää yhä enemmän vesileipärangaistuksia.

⁶ Ruumiinrangaistuksella tarkoitetaan tässä raippa- ja vitsarangaistuksia. Raipat olivat miehiä, vitsat naisia varten. Ks. rangaistuskäärän 5 luvun 2 §. Raippa- ja vitsarangaistukset saattoivat olla erittäin ankaria rangaistuksia ja johtaa jopa kuolemaan, ks. *Tyynilä* 2003 s. 35. Raipparangaistuksesta armahdettiin eräissä tapauksissa vuonna 1841 sillä perusteella, että se vaaransi henkeä ja terveyttä, ks. *Kotkas* 2003 s. 171.

kertaa ankarammin, ja jotkut muut kuten anastaminen alle kaksitoistavuotiaalta tai maassa nukkuvalta sekä rantautuneen esineen anastaminen rangaistiin neljännes ankarammin. Joihinkin näistä liittyi lisäksi häpeärangaistuksia kuten häpeäpaalussa istumista.⁷

Kuolemanrangaistus oli seurauksena neljännen kerran varkaudesta samoin kuin kolmannen kerran varkaudesta, jos varastetun arvo ylitti sata taalaria. Arvoltaan vähäisemmän esineen anastanut tuomittiin ruumiinrangaistuksen ohella kolmeksi vuodeksi työvankeuteen kuninkaan vankilassa. Jo toisen kerran murto-varkaudesta oli seurauksena kahden vuoden ajan työtä linnoituksessa ja kolmannen kerran murto-varkaudesta seurauksena oli kuolemanrangaistus olipa varastetun arvo suuri tai pieni. Eräistä varkauksista seurasi kuolemanrangaistus jo ensi kerran anastamisesta. Tällaisia olivat varastaminen suljetusta kirjeestä tai hätätilan aikana.⁸

Näpistykseenä pidettiin alle 10 taalarin arvoisen esineen anastamista. Rangaistus oli puolet esineen arvosta tai maksukyvyttömälle kolme päivää vankeutta, ja varastetun arvo tuli korvata työllä asianomistajalle. Toiskertainen näpistelijä joutui maksamaan koko esineen arvon. Kolmannen kerran näpistänyt tuomittiin varkaana.⁹

Jos varkaudesta tuomittu, joka oli kärsinyt loppuun rangaistuksensa, näpisti sen jälkeen, hänet oli tuomittava varkauden uusijana.¹⁰

Kustaa III:n antamalla vuoden 1779 asetuksella kuolemanrangaistus poistettiin useimmista varkausrikoksista ja tilalle tuli elinikäinen työrangaistus, mikä käytännössä merkitsi samalla vastaavan pituista vapaudenmenetystä.¹¹ Jos varastetun arvo kolmannen kerran varkaudessa vuoden 1779 asetuksen mukaan ylitti sata taalaria, seurasi varastetun arvon mukaisen raipan ja vitsan lisäksi elinikäinen työ kruunun linnoituksessa (Kronans fästning). Jos varastetun arvo oli pienempi, elinikäisen työn korvasi kolme vuotta työtä kuninkaan vankilassa (Konungens häkte). Neljännen kerran varkaudesta seurasi ruumiinrangaistuksen

⁷ *Pahantekijään kaari 41 luku.*

⁸ *Kuninkaallinen asetus 5.5.1746.*

⁹ *Pahantekijään kaari 47 luku.* Varhemmin jo toisen kerran näpistys rangaistiin varkauteen. Näpistys ei kirjevarkaudessa tullut kysymykseen, ks. *Kuninkaallinen kirje 23.4.1752, Pahantekijään kaari 40:2.*

¹⁰ *Kuninkaallinen kirje 16.2.1738 ja 16.5.1764.*

¹¹ *Kuninkaallinen asetus 20.1.1779 ja kuninkaalliset kirjeet 30.4.1773 ja 25.1.1782.* Kustaa III perusteli pyrkimystään korvata kuolemanrangaistus vapausrangaistuksilla ensinnäkin sillä, että kuolemanrangaistusta käytettiin harvoin. Lisäksi ankaralla vapausrangaistuksella oli suurempi pelotusvaikutus kuin kuolemanrangaistuksella. Tässä Kustaa III nojautui Beccarian näkemyksiin, ks. *Anners 1972 s. 41.* Kustaa III olisi vähentänyt kuolemanrangaistuksen käyttöä toteutunuttakin enemmän. Kustaa III:n rikoslakireformista tarkemmin, ks. *Myhrberg 1978 s. 50–54 ja Kylä-Marttila 1986 s. 15–19.*

lisäksi varastetun arvosta riippumatta elinikäinen työ kruunun linnoituksessa.¹² Murtovarkaudesta oli seurauksena elinikäinen työ riippumatta siitä oliko anastetun arvo pieni tai suuri.¹³ Työrangaistuksia ei sen sijaan ollut seurauksena kolmannen ja neljännen erän murrosta.¹⁴ Vuoden 1779 asetus ei poistetanut kuolemanrangaistusta hätätilavarkauksesta, mikä olikin ainoa varkausrikoksen laji, jossa kuolemanrangaistus säilyi rikoslain voimaantuloon asti.¹⁵

Vuonna 1807 annetun selityksen mukaan myöhemmän rikoksen oli oltava identtinen aikaisemman kanssa ja aikaisemmasta rikoksesta tuomitun rangaistuksen oli oltava kokonaan kärsitty, jotta uusimisrangaistus voisi tulla kysymykseen.¹⁶

Varas, joka ei jaksanut palauttaa varastamaansa omaisuutta, oli vuonna 1819 annetun keisarillisen kuulutuksen mukaan, jos asianomainen ei ottanut häntä luokseen tai muutoin työskentelemään yksityisen palveluksessa, velvollinen korvaamaan kruunulle varastetun arvon yleisellä työllä.

Oikeuskäytäntö

Käytäntö ei ollut aivan niin ankara kuin lainsäädännön perusteella olisi voinut odottaa. Ankaria rangaistuksia lievennettiin jo 1500-luvulta lähtien oikeuskäytännössä. Hovioikeuksien oikeus leuteraatioon vahvistettiin useissa asetuksissa, joista viimeisin oli vuodelta 1803. Leuteraatio kohdistui kuolemanrangaistuksiin. Esimerkiksi kirjevarkautta koskeva leuteraatio vahvistettiin kuninkaallisella kirjeellä 23.4.1752. Käytännössä alioikeuksien murtovarkaudesta tuomitsemat kuolemanrangaistukset leuteroitiin säännönmukaisesti. 1800-luvulla leuteroitiin hätätila- ja kirjevarkauksia. Vakavissa työrangaistuksissa ei ollut rangaistusasteikkoja. Leuteraatiomenettelyssä tuomioistuimet saattoivat vapaasti määrätä rangaistuksen pituuden. Menettely ainakin osittain korvasi latitudirangaistusten puuttumisen.¹⁷

¹² Pahantekijäin kaaren 40 luvun 3 §, sellaisena kuin se oli muutettuna vuoden 1779 asetuksessa (Kgl F.d. 20.1.1779).

¹³ *Kuninkaallinen kirje 25.1.1782.*

¹⁴ *Pahantekijäin kaari, 40 luku 6 §.*

¹⁵ *Forsman 1946 s. 258.*

¹⁶ 23. päivänä marraskuuta 1807 annetun kuninkaallisen asetuksen 9 kohta. Se oli ensimmäinen kaikkia uusimisrikoksia koskeva yleissäännös.

¹⁷ *Myhrberg 1978 s. 48, 49, 56, 57, 64 ja 65 sekä Pihlajamäki 2001a.* Murtovarkaudesta säädettyä rangaistusta kovennettiin pelotustarkoituksessa vuonna 1745 siten, että kuolemanrangaistus tuli ainoaksi seuraamukseksi. Samanaikaisesti kun lainsäätäjät kovensivat rangaistuksia, tuomioistuimet kulkivat omaa tietään ja lievensivät tuomittuja rangaistuksia, ks. *Anners 1972 s. 37.*

Käytäntöä lievensivät myös keisarin armahdukset. Vuoden 1826 armahdusjulistuksesta alkaen keisari armahti kuolemaantuomitut tavallisesti elinkautiseen pakkotyöhön yleensä Siperiaan.¹⁸

Varkausrikoksissa olivat ruumiinrangaistukset tavanomaisia 1860-luvulla, jolloin varkausrikollisuuden kasvu lisäsi ruumiinrangaistusten käyttöä. Ruumiinrangaistuksia korvattiin oikeuskäytännössä yhä enemmän vesileipärangaistuksilla 1870-luvun alusta lähtien. Jos sakkoa ei lasketa mukaan, ruumiinrangaistusten käyttö alioikeuksissa väheni 50 %:sta 10%:iin 1890 mennessä.¹⁹

Rikosten yhtyminen

Vuoden 1734 lain rikoskaaressa ei ollut yleissäännöksiä rikosten yhtymisestä. Erinäisiä rikoksia koskevista rangaistussäännöksistä löytyi oikeusohjeita, joiden mukaan sääntönä oli kumulaatioperiaate. Kumulaatioperiaate merkitsi ankarimmillaan sitä, että rangaistuksia yhdistettäessä eri rikoksista tuomitut yksikkörangaistukset laskettiin täysin määrin yhteen.

Kumulaatioperiaate ilmeni muun muassa rikoskaaren 40 luvun 6 §:ssä, jonka mukaan murrosta ja sen yhteydessä tehdystä varkaudesta tuomittiin erikseen.²⁰

Vuoden 1734 lain työrangaistuksissa ei käytetty rangaistuslatituedeja, vaan niiden pituudet määriteltiin yleensä absoluuttisesti.

¹⁸ Ks. tarkemmin *Kotkas* 2003 s. 150–157.

¹⁹ *Lappi-Seppälä* 1982b s. 135 ja liite 2. Vuoden 1859 asetuksessa säädettiin, että senaatin oikeusosastolla oli oikeus muuttaa tuomitun anomuksesta raippa- tai vitsarangaistus vesileipärangaistukseksi, ks. *Kotkas* 2003 s. 258. Armonanojien määrä kasvoi 1800-luvun aikana vuoteen 1881 asti lähinnä varkausrikoksista tuomitujen armonanojien määrän lisääntymisen vuoksi. Syynä tähän oli Kotkaksen mukaan lainsäädännön vanhakantaisuus ja mahdollisuus vuodesta 1948 alkaen päästä kärsimään vapausrangaistus Siperiassa. Vuonna 1881 kaikki varkausrikoksista ruumiinrangaistukseen tuomitujen armonanomukset hyväksyttiin ja muunnettiin vesileipärangaistukseksi. Myös irtolaisia armahdettiin, Ks. *Kotkas* 2003 s. 206 ja 207 sekä 212 ja 213. Vrt. *Blomstedt* 1964 s. 492, joka oli asetelmaan A kerännyt alioikeuksien 1864–1880 antamat tuomiot rangaistuslajeittain. Ruumiinrangaistusten osuus pieniä tuona aikana noin 50%:sta 28%:iin. Pieneneminen alkoi vuodesta 1870, jolloin rikoslain osittaisuudistus vapausrangaistukseen tuli voimaan. Vuonna 1870 vapausrangaistusten osuus lisääntyi roimasti. Kun vielä 1860-luvulla vankeusrangaistuksia tuomittiin vuodessa keskimäärin 7, vuosina 1870–1875 vankeustuomioita oli keskimäärin 109 (13 %) ja siitä edelleen tasaisesti nousevasti siten, että vuosina 1878–1880 tuomioita oli keskimäärin 180 (20 %). Kuritushuonerangaistusten osuus sakoilla sovitattomien rangaistusten joukossa kasvoi 1870 merkittävästi, nimittäin viidenneksestä kolmannekseen. Kuritushuonerangaistuksia tuomittiin 1870-luvulla keskimäärin noin 300 vuodessa (30–40 %), ks. *Blomstedt* 1964 s. 493.

²⁰ *Koskinen* 1973 s.14, 15 ja 39.

1.1.3.2 Väliaikainen rangaistusjärjestelmä

Senaatin vuonna 1862 asettaman rikosoikeudellisia kysymyksiä käsittelevän alakomitean mietintö jätettiin vuonna 1863. Tämän ns. Bergbomin komitean ehdotukset kelpasivat lähes sellaisenaan keisarilliseksi esitykseksi vuoden 1863 valtiopäiville. Valtiosäädylle annettuihin esityksiin sisältyivät ensinnäkin yleiset periaatteet tulevalle rikoslaille sekä toiseksi väliaikainen rangaistusjärjestelmä, jota oli tarkoitus soveltaa kunnes uusi rikoslaki saatettaisiin voimaan. Muut esitykset koskivat osittaisia uudistuksia rikoslakiin. Valtiosäädyt hyväksyivät ”yleiset periaatteet”, mutta väliaikainen rangaistusjärjestelmä ei toteutunut.²¹ Rikoslain osittaisuudistukset tulivat voimaan 1.1.1870.

Vuoden 1863–1864 valtiopäivillä hyväksyttiin tosin sellaisia asetuksia, joilla voimassa olevaa rikoslainsäädäntöä muutettiin väliaikaisesti hyväksytyjen periaatteiden mukaisesti. Tällainen oli muun muassa esitys eräiden rangaistusten poistamisesta, toisten käyttöön ottamisesta sekä asetukseksi, joka koskee vapausrangaistusten täytäntöönpanoa. Viimeksi mainittuun asetukseen sisältyi säännöksiä mm. siitä, miten työ kuninkaan linnassa ja eräät muut vakavat työ- rangaistukset oli korvattava kuritushuonerangaistuksilla ja harvinaiset puhtaat vapausrangaistukset kuten yksinkertainen vankeus oli korvattava vankeusrangaistuksilla. Myös vesileipärangaistus luettiin vapausrangaistuksiin. Vankeinhoitoon tuotiin ensimmäistä kertaa progressiivinen järjestelmä.²²

Varkausrikosten uusiminen

Varkausrikosten näkökulmasta kuritushuonerangaistuksen ja vankeusrangaistuksen käyttöön otot periaatteet olisivat sellaisenaan tuoneet uudet vapausrangaistukset lähinnä vain kolmannen ja useamman kerran varkausrikoksiin, joista tuolloin voimassa olevien säännösten mukaan jo seurasi muun ohessa elinikäisiä työ- rangaistuksia. Nämä olisi ollut muutettava asetuksen 1 luvun 5 §:n sisältämän yleisen periaatteen mukaan elinikäiseksi kuritushuoneeksi. Asetus ei siis voimaan tultuaan lisännyt vapausrangaistusten käyttöä varkausrikoksissa.

Väliaikaista rangaistusjärjestelmää koskevan esityksen 6 ja 7 lukuun sisältyi kuitenkin ehdotuksia eräiden varkausrikosten uusimista koskeviksi säännöksiksi, jotka olisivat tuoneet kovennuksia ensi kerran ja toisen kerran varkausrikos-

²¹ *Blomstedt* 1964 s. 457, 477 ja 478. *Armollinen esitys nro 8, 12, 13 ja 15.*

²² *Armollinen esitys nro 13.* Asetus vapausrangaistusten toimeenpanosta annettiin 26.11.1866. Asetus tuli voimaan 1.1.1870. Kuritushuoneeseen tuomitut joutuivat aina tekemään pakkotyötä kruunun hyväksi, ks. *Anttila* 1954 s. 40. Progressiivisen järjestelmän käyttöön ottaminen tuli mahdolliseksi vasta 1870-luvun lopulla sopivien vankiloiden puuttumisen vuoksi, ks. *Myhrberg* 1978 s. 58.

ten rangaistuksiin. Syynä erityisiin säännöksiin oli se, että ensi kerran ja toisen kerran varkauksista ei tuolloin voimassa olevan lain mukaan seurannut työ- eikä vapausrangaistusta.²³ Esitys merkitsi kokonaisuudessaan sitä, että rangaistusjärjestelmän uudistus olisi tuonut aluksi uudet vapausrangaistukset vain ensimmäisen ja toisen kerran varkausrikoksiin. Kolmannen ja useamman kerran uusimista ei ollut asetuksessa erityisiä säännöksiä. Niistä olisi edelleen tuomittu vapausrangaistuksia eli uusien säännösten mukaan kuritushuonerangaistuksia.

Asetuksen 53 §:n mukaan tavallisesta varkaudesta oli ensikertalainen tuomittava sakon tai ruumiinrangaistuksen sijasta vesileipävankeuteen sekä sen lisäksi vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi kuukaudeksi kuritushuoneeseen sekä toisen kerran varkauteen syylistynyt vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään vuodeksi kuritushuoneeseen. Ensimmäisen kerran sisään murtautumisesta varkauden aikomuksessa, taskuvarkaudesta sekä eräistä kvalifioiduista varkauksista tavattu oli tuomittava ehdotuksen 50 §:n mukaan yhtä ankarasti kuin varkauden uusija. Toisen kerran eräistä kvalifioiduista varkauksista tavattu oli 51 §:n mukaan tuomittava ruumiinrangaistuksen sijasta vankeuteen vedellä ja leivällä sekä lisäksi kuritushuoneeseen yhdestä kahteen vuoteen. Vesileipävankeuden pituus oli vähintään yksi ja enintään 28 päivää.²⁴

Asetus olisi voimaan tullessaan tuonut kuritushuonerangaistuksen aina seuraamukseksi varkaudesta, kun sitä vastaava työrankaistus aiemmin oli tullut kysymykseen vain kolmannen ja neljännen kerran varkausrikoksissa. Armollisessa esityksessä perusteltiin varkausrikoksia ankaroittavaa ehdotusta sillä, että ”edesvastaus sakoissa ja vankeudessa vedellä ja leivällä, joka muutoin olisi yksinomaan pitänyt varkautta seuraaman, kävisi monissa tapauksissa liian lieväksi”. Tämän ”törkeän rikoksen” tekijällä olisi ainoastaan joissakin tapauksissa velvollisuus vuoden 1819 kuninkaallisen kuulutuksen mukaan korvata varastetun arvo yleisellä työllä. Esityksen perustelujen mukaan tämä velvollisuus liittyi vain tilanteeseen, jossa varastettua omaisuutta ei voida saada takaisin, ja kovennus jäi muutoinkin riippumaan asianomaisen mielivallasta. Senaatti uskoi siten tyydyttäneensä sekä turvallisuuden että oikeuden tuntoa, kun kuritushuone tulisi aina varkauden seuraamukseksi.²⁵

²³ Eri asia oli, että ruumiinrangaistukset yhä kasvavassa määrin muunnettiin käytännössä vesi- ja leipärangaistuksiksi.

²⁴ Vesileipärangaistus oli erityinen vapausrangaistuksen laji. Sitä pidettiin erittäin ankarana rangaistuksena, sillä tuomittu saattoi jo jonkin ajan kuluttua kuolla ravinnon puutteeseen. Se rinnastettiin usein kuolemanrangaistukseen. Vankeja säilytettiin pimeissä, kosteissa, kylmissä ja epäterveellisissä vankikoloissa. Ks. *Anners* 1972 s. 28 ja 29.

²⁵ *Esitys nro 13*, perustelut s. 30 ja 31. Esitys kohteli varkausrikoksia varsin ankarasti, sillä elinkautinen kuritushuonerangaistus olisi ollut rangaistuksena usein jo kolmannen kerran varkausrikoksissa ja aina neljännen kerran varkausrikoksissa. Samalla senaatti ehdotti työvelvollisuuden lakkauttamista varkausrikosten seuraamuksena.

Rikosten yhtyminen ja vapausrangaistuksen käyttöala

Kuritusluonerangaistuksen yleiset rajat olivat esityksen mukaan 1 kuukausi – 12 vuotta ja vankeuden 1 päivä – 2 vuotta.²⁶ Rangaistuksia yhdistettäessä oli esityksen mukaan sääntönä se, että useammasta eri rikoksesta tuomitut määrälliset kuritusluonerangaistukset oli laskettava yhteen. Tällöin kokonaisrangaistus ei kuitenkaan saanut ylittää pisintä kuritusluonerangaistusta enempää kuin kolme vuotta. Sama sääntö oli voimassa silloin, kun vankeusrangaistuksia oli yhdistettävä. Vankeusrangaistuksia ja kuritusluonerangaistuksia yhdistettäessä yksi vankeuspäivä vastasi yhtä kuritusluonepäivää. Vapausrangaistukset oli siten laskettava yhteen, mutta kokonaisrangaistus ei saanut ylittää mainittuja rajoja.²⁷ Kumulaatioperiaatetta oli siten rajoitettu säätämällä enimmäisrajat.²⁸

Väliaikaisen rangaistusjärjestelmän kohtalo

Keisari jätti kuitenkin asetuksen hyväksymättä.²⁹ Syynä oli riita kuolemanrangaistuksesta, jonka valtiosäädyt halusivat poistaa, mutta jonka hallitus tahtoi joitakin rikoksia varten jättää rikoslakiin. Seuraavilla eli vuoden 1867 valtiopäivillä valtiosäädylle annettiin uusi esitys väliaikaisesti noudatettavasta rangaistusjärjestelmästä, joka pitkälti asiallisesti vastasi edellisille valtiopäiville tehtyä esitystä. Poikkeuksena oli vankeusrangaistuksen ja kuritusluonerangaistuksen muuntosuhde rangaistuksia yhdistettäessä. Uuden esityksen mukaan puolet vankeusajasta on luettava pois, kun se muunnetaan kuritusluoneeksi. Perusteena muutokselle oli se, että ”kuritusluone oli vankeusrangaistusta kovempi rangaistus ja oikeus vaati, ettei rikoksenteikijää näiden rangaistustapain yhteen panemisella rangaista kovemmalla rangaistuksella kuin laissa on eri rikoksista määrätty”.³⁰

²⁶ *Esitys nro 12, 7 ja 41 §.* ”Yleisten perusteiden” mukaan kuritusluonerangaistuksen vähimmäismäärä oli kaksi kuukautta ja vankeuden 14 päivää.

²⁷ Asetuksen 62, 64 ja 65 §. Korkein määrä kuritusluonetta olisi siten 15 vuotta ja vankeutta 5 vuotta.

²⁸ Ks. *Blomstedt* 1964 s. 465 ja *Koskinen* 1973 s. 44. Ehdottomasta kumulaatioperiaatteesta voitiin Koskisen mukaan vähitellen luopua, koska rikosoikeuden julkisoikeudellistuttua asianomistajan intressin huomioon ottaminen ei enää välttämättä pakota kumulaatioon.

²⁹ Ks. *Blomstedt* 1964 s. 491 ja *Honkasalo* 1965 s. 52–53. Sen sijaan pääosa asetuksista (5) toteutettiin ja saatettiin voimaan 1.1.1870, jolloin uutta rangaistusjärjestelmää myös alettiin soveltaa. Varkausrikoksissa tämä merkitsi sitä, että ensimmäisen ja toisen kerran varkausrikoksissa ei vielä siirrytty vapausrangaistuksiin.

³⁰ *Armollinen esitys 11/1867 vp* s. 3 ja 47 §. Myös vankeusrangaistuksen yleistä vähimmäisaikaa muutettiin yhdestä päivästä kolmeen päivään (42 §), mitä jo lakivaliokunta oli ehdottanut vuoden 1863–1864 valtiopäivillä, ks. *LvM 15/1863–64 vp* s. 11. Asetus vapausrangaistuksen toimeenpanosta annettiin marraskuussa 1866. Tällä asetuksella tuli olemaan ratkaiseva merkitys vankilaolo-

Valtiosäädyt hyväksyivät esityksen ja hallitsija vahvasti asetuksen toukokuun 8. päivänä 1868. Tästä huolimatta asetusta ei koskaan julkaistu eikä saatettu voimaan. Aluksi syynä oli vankiloiden puuttuminen, myöhemmin jo pitkälle kehittynyt uuden rikoslain valmistelu, jolloin väliaikaiset järjestelyt eivät enää olleet tarpeellisia. Senaatti oli jo vuonna 1865 asettanut komitean valmistelemaan uutta rikoslakia niille yleisille perusteille, mitkä valtiosäädyt olivat edellisen vuoden valtiopäivillä hyväksyneet. Komitea esitti ehdotuksensa vuonna 1875.³¹ Vuoden 1970 alusta tulivat kuitenkin voimaan eräitä erinäisiä rikoksia koskevat asetukset ja asetus vapausrangaistusten täytäntöönpanosta, joka mahdollisti työraugaistusten täytäntöön panemisen kuritushuonerangaistuksina.

1.1.3.3 Rikoslain valmisteluvaiheet 1875–1889

Vuoden 1889 rikoslain valmistelun keskeiset vaiheet olivat vuoden 1863 komitean esittämät yleiset perusteet uudelle rikoslaille, vuoden 1875 ja 1884 komitean mietinnöt sekä armolliset esitykset vuoden 1885 ja 1888 valtiopäiville.³²

Rikosten yhtyminen, kuritushuonerangaistuksen minimi ynnä muut vapausrangaistusten eri lajien yleiset rajat.

Vapausrangaistuslajien muuntosuhde oli vuoden 1875 ehdotuksen 17 §:n yleisen säännön mukaan 1:1, mutta jo vuoden 1884 ns. tarkastuskomitean ehdotuksessa vapausrangaistusten välinen muuntosuhde oli 4:3. Samoin vuoden 1885 ja 1888 valtiopäiville annetuissa rikoslakiesityksissä kuritushuoneen ja vankeuden muuntosuhde oli 4:3.³³

Reaalikonkurrensi erotettiin aikaisempaa selkeämmin muista konkurrensimuodoista rikoslain valmistelun yhteydessä. Vuoden 1875 ehdotuksessa oli reaalikonkurrensissa omaksuttu lievennetty lisäämisperiaate. Katsottiin, ettei henkilö, joka on tehnyt useampia rikoksia tulematta niistä välillä rangaistuksi, ole niin rikollinen kuin se, joka rikkoo vielä rangaistuksi tultuaan. Määräaikaiset vapausrangaistukset yhdistettiin siten, että ankarimpaan lisättiin jokin määrä samaa lajia. Kokonaisrangaistus ei saanut nousta yksikköraugaistusten summaan

jen uudelleenjärjestelylle. Vankeus- ja kuritushuonerangaistus otettiin käyttöön. Kun itse rangaistusjärjestelmän muuttaminen ylimenokaudeksi jäi puolittiehen, ei asetus kuitenkaan saanut tarkoitettua merkitystä. Ks. *Blomstedt* 1964 s. 491.

³¹ *Serlachius* 1919 s. 14, 15, 178 ja 179 sekä *Koskinen* 1973 s. 45.

³² *Alamaiset ehdotukset Suomen Suuriruhtinaanmaan Rikoslainsiksi ym.* (KM 1875:9). *Tarkastuskomitean ehdotukset Suomen Suuriruhtinaanmaan Rikoslainsiksi ym.* (KM1884:12).

³³ *Koskinen* 1973 s. 51 ja 55. Myös väliaikaisessa rangaistusjärjestelmässä vapausrangaistuslajien muuntosuhde oli 1:1.

eikä ylittää rangaistuslajin yleistä maksimia. Kovimman lajinen yksikkörangaistus määräsi kokonaisrangaistuksen lajin. Vuoden 1884 komitean ehdotuksessa omaksuttiin täysi kumulointi tiettyyn rajaan asti. Lievennetyn lisäämisperiaatteen pelättiin voivan johtaa mielivaltaan, koska se korosti liikaa tuomarin harkintavaltaa. Vuoden 1884 ehdotuksessa kokonaisrangaistus sai ylittää ankarimman yksikkörangaistuksen kolmella vuodella, jos se oli kuritushuonetta ja kahdella vuodella, jos se oli vankeutta. Kovimmanlajinen yksikkörangaistus määräsi kokonaisrangaistuksen lajin.³⁴

Vuoden 1885 esityksessä omaksuttiin jälleen lievennetty lisäämisperiaate. Ankarimpaan rangaistukseen lisättiin vähintään puolet muista rangaistuksista, ei kuitenkaan niitä kokonaan. Rangaistus ei myöskään saanut ylittää 15 vuotta kuritushuonetta eikä 6 vuotta vankeutta. Kovimmanlajinen yksikkörangaistus määräsi edelleen kokonaisrangaistuksen lajin. Vuoden 1885 lakivaliokunnan esitys oli pääosin samansisältöinen.

Vuoden 1888 esitys perustui myös pääosin vuoden 1885 esityksen lievennettyyn lisäämisperiaatteeseen. Ankarimpaan rangaistukseen voitiin kuitenkin nyt lisätä enintään kolme neljännestä muista rangaistuksista. Lisäyksen vähimmäismäärää koskeva säännös jätettiin pois, koska muuten olisi jouduttu liian ankariin rangaistuksiin niissä tapauksissa, jotka ovat lähellä ideaalikonkurrensia. Ehdottomat enimmäisrangaistukset olivat kuritushuoneen osalta 15, vankeuden osalta 6 vuotta.³⁵

Reaalikonkurrensin ytimen muodostivat ennen jotakin rangaistustuomiota tehdyt rikokset, joiden välilläkään ei ollut tuomiota. Niiden rangaistukset yhdistettiin tuomitsemalla niistä samalla kertaa tai erikseen. Reaalikonkurrensin käsite muodostui kuitenkin tätä laajemmaksi. Siihen luettiin myös ne rikokset, jotka oli tehty tuomion jälkeen, mutta ennen aikaisemman rangaistuksen loppuun suorittamista.³⁶

Vuoden 1875 komitea esitti kuritushuonerangaistuksen yleiseksi minimiksi kuutta kuukautta. Mietintö poikkesi siten vuoden 1864 hyväksytyistä yleisistä perusteista uudelle rikoslaille, jossa minimirajaksi oli ehdotettu kahta kuukautta. Komitea poikkesi yleisistä perusteista myös esittämällä määräaikaisen kuritushuonerangaistuksen yleisen enimmäisrangaistuksen korottamista 12 vuodesta 15 vuoteen.³⁷ Mietintöön liittyi Ehrströmin eriävä lausuma mainitusta korotuk-

³⁴ Koskinen 1973 s. 59–61. Ehdotus 1875 s. 197 ja ehdotus 1884 s.152.

³⁵ RL 7:5, ks. Koskinen 1973 s. 61–62.

³⁶ Koskinen 1973 s. 63.

³⁷ Ehdotuksen 11 § ja perustelut s. 167 ja 168.

sesta.³⁸ Toisaalta komitea esitti vankeuden yleiseksi minimiksi vain kolmea vuorokautta ja lisäksi lyhytaikaista arestirangaistusta. Komitean mukaan yleisten perusteiden mukaiset 14 vuorokautta olisi liian ankara rangaistus sellaisista rikoksista, jotka olivat tapahtuneet lieventävissä olosuhteissa.³⁹ Vuoden 1885 valtiopäiväesitys ei pitänyt arestia tarpeellisenä. Jo ”yleisissä perusteissa” ehdotettu aresti ei komitean mielestä tullut kysymykseen, koska ”kävisi vaikeaksi sitä progressiivista järjestelmää, jonka valtiopäivät 1864 hyväksyivät, säilyttämällä järjestää useampain vapausrangaistusten täytäntöönpanemista niin, etteivät ne tule keskenään yhdenkaltaiseksi”. Lakivaliokunta asettui samalle kannalle mainiten lisäperusteena sen, että ”kehitys yleensä pyrkii vähentämään rangaistuskeinojen lukumäärää”. Vuoden 1885 rikoslakiehdotuksen mukaan vankeusrangaistus olisi myöskin ”sovitusrangaistuksena” sakoista, joita ei ”sakoitettu jaksa maksaa”.

Vuoden 1875 komitea perusteli kuritushuonerangaistuksen vähimmäisrajaa koskevaa kovennusehdotustaan sillä, että ”kahden kuukauden aikana ei ennätetä käyttää niitä periaatteita, joita – on kuritushuonerangaistuksen täytäntöönpanossa noudatettavaksi määrätty”. Lyhytaikaisiin vapausrangaistuksiin olisi vankeusrangaistus komitean mielestä soveliaampi. Vuoden 1884 komitea pysytti kuritushuoneen yleisen minimin kuudessa kuukaudessa, mutta alensi enimmäisrajan takaisin 12 vuoteen, joka oli jo yleisissä perusteissa. Vuoden 1885 valtiopäiville annettussa armollisessa esityksessä päädyttiin myös kuuden kuukauden minimiin. Tätä perusteltiin sillä, että ”se kireä rangaistuspakko, mikä asuu kuritushuonerangaistuksessa, kysyy pitempää rangaistusaiakaa”. Lakivaliokunta kannatti kuuden kuukauden minimirajaa samoilla perusteilla kuin vuoden 1875 komitea. Tämä jäikin lopulliseen rikoslakiin.

Vuoden 1864 yleisissä perusteissa rikoslaille oli vankeusrangaistukselle ehdotettu kahden vuoden enimmäisrajaa. Vuoden 1875 komitea esitti vankeusrangaistuksen yleisen enimmäisrajan korottamista viideksi vuodeksi. Komitea perusteli esitystään sillä, että jotkut nähtävästi vankeudella sovitettavat rikokset saattoivat tarvita paljon pitempää rangaistusta kuin kaksivuotista, ”vaikka ei olekaan syytä käyttää tuota kovempaa ja, yhteisen kansan käsityksen mukaan, sen vuoksi myöskin häpeällisempää kuritushuonerangaistusta”.

Vuoden 1884 komitea alensi vankeuden enimmäisrajan neljään vuoteen. Komitea perusteli kantaansa sillä, ettei ole sopivaa tuomita vankeuteen rikoksista,

³⁸ Ehrströmin mukaan ”vapausrangaistuksen tarkoitetut vaikutukset voidaan saavuttaa vähemmän rangaistuksen pituudella kuin rangaistuspakon vakavuudella ja määräysten tarkoituksenmukaisuudella rikoksentehtäjän herättämiseksi parannukseen”. Ehrström oli tärkein henkilö rikoslain valmistelussa. Ehrströmin vaikutuksesta rikoslain valmisteluun ja keskeisistä käsityksistä lähemmin, ks. Wahlberg 1994 s. 34–45.

³⁹ *KM 1875:9*, 14 § s. 169.

joista tulisi tuomita pitkäaikainen vapausrangaistus. Kuritushuonerangaistus käsitettiin häpeälliseksi rangaistukseksi, joka oli tuomittava häpeällisistä rikoksista. Vankeusrangaistuksen vähimmäisrajaksi esitettiin 15 vuorokautta, mikä vastasi ”yleisiä perusteita”. Lyhyemmäksi ajaksi tuomittu ehdoton vapausrangaistus näytti komitean mielestä sopimattomalta. Arestirangaistusta ei enää esitetty.⁴⁰ Vankeusrangaistuksen yleinen asteikko säilyi vuoden 1885 ja 1888 valtiopäivillä vuoden 1884 komitean ehdottamissa rajoissa. Vuoden 1885 esityksessä ratkaisua perusteltiin sillä, että ”löytyy pahoja rikoksia, joiden laatu ei vaadi kuritushuonerangaistusta, vaan joita lyhyellä vankeusrangaistuksella ei voida tarpeen mukaisesti rangaista”.

Varkausrikoksia koskevat ehdotukset

Vuoden 1875 komitean esitys pitäytyi varkausrikosten rangaistussäännöksissä suurin piirtein silloin voimassa olevassa oikeudessa. Kuitenkin esimerkiksi varkauden yritys ehdotettiin rangaistavaksi.⁴¹ Vielä 1888 valtiopäiväesityksessä yritys liitettiin vain murtoon ja varkauteen. Lakivaliokunta lisäsi yrityksen rangaistavuuden myös näpistykseen.

Yksinkertaisen varkauden säännönmukaiseksi rangaistukseksi ehdotettiin vankeutta, kun vielä väliaikaisessa rangaistusjärjestelmässä oli kaavailtu kuritushuonerangaistusta ainoaksi seuraamukseksi. Kuritushuonerangaistusta voitiin komitean ehdotuksen mukaan käyttää varkauden seuraamuksena vain erityisen raskauttavien asianhaarojen vallitessa.

Vuoden 1975 komitea teki vuoden 1734 lain tapaan näpistykselle ja varkaudelle eron varastetun arvon perusteella. Komitean ehdotuksen mukaan jos anastetun arvo ylitti 20 markkaa, tuomittiin anastaja yksinkertaisesta varkaudesta. Yksinkertaisesta varkaudesta tuomittavan vankeusrangaistuksen yläraja oli vuoden 1875 komitean ehdotuksen mukaan kuusi kuukautta vankeutta. Erityisen raskauttavien asianhaarojen vallitessa tehdyn varkauden enimmäisrangaistus oli kuitenkin vuosi kuritushuonetta. Vuoden 1884 komitea korotti perusasteikon yhdeksi vuodeksi vankeutta. Vuoden 1885 armollisen esityksen mukaan yksinkertaisesta varkaudesta olisi ollut mahdollista tuomita vankeuden ohella myös vähintään kuusikymmentä markkaa sakkoa. Samalla vuoden 1885 ja 1888 valtiopäiväesitykset alensivat yksinkertaisen varkauden perusasteikon enimmäisrajan kuuteen kuukauteen vankeutta. Vastapainona perusasteikon alenukselle erinomaisen raskauttavat seikat saattaisivat johtaa kahden vuoden vankeus- tai kuritushuonerangaistukseen.

⁴⁰ *KM 1884*, 11 § ja s. 161 ja 162.

⁴¹ Aiemmin ainoastaan taskuvarkauden yritys oli rangaistava.

Vuoden 1888 valtiopäivien lakivaliokunta poisti kuitenkin varkauden perusteikosta sakkomahdollisuuden.⁴² Valiokunta katsoi, että syynä siihen, että ensikertaisesta varkaudesta, jota on aina pidetty törkeänä rikoksena, rangaistiin voimassa olleen lain mukaan sakolla, on sakkorangaistuksen vahva asema 1734 vuoden laissa. Lakivaliokunnan mukaan ei sakkoa voida ottaa vaihtoehdoksi, koska ”sakkojen nykyajan oikeuskäsityksen mukaan tulee olla rangaistuksena vain vähäisistä rikoksista eikä sakkoa sovi missään tapauksessa säätää rangaistukseksi varkaudesta”. Lisäksi valiokunta korotti varkauden enimmäisrajan kuudesta kuukaudesta yhteen vuoteen ja poisti vankeusrangaistuksen kuritushuoneen rinnalta yksinkertaisen varkauden kvalifioidusta asteikosta.

Vuoden 1875 komitea oli ehdottanut *näpistyksen* rangaistukseksi vain sakkoa, jonka arvo olisi enintään sata markkaa ja erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tehtynä enintään kaksisataa markkaa. Vuoden 1884 komitea esitti näpistyksestä seuraavalle sakolle myös enintään kahden kuukauden vankeusvaihtoehtoa. Vuoden 1885 valtiopäiväesityksen mukaan näpistyksen enimmäisrangaistus oli sata markkaa kuten 1875 komiteakin oli esittänyt. Jos seikat olisivat erittäin raskauttavat, asteikko olisi 20–200 markkaa. Vuoden 1885 valtiopäiväesitykseen ei siten sisällynyt mahdollisuutta tuomita näpistyksestä vankeutta. Vuoden 1888 valtiopäiville annettussa armollisessa esityksessä oltiin myös pelkän sakkovaihtoehdon kannalla, mutta lakivaliokunta ehdotti sakon sijasta enintään 3 kuukauden vankeutta erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tehdystä näpistyksestä. Tämä jäi lopulliseen rikoslakiin.

Vuoden 1875 komitea ehdotti *törkeän varkauden* enimmäisrangaistukseksi neljää vuotta kuritushuonetta. Samalla kannalla oli myös vuoden 1884 komitea. Vuosien 1885 ja 1888 valtiopäiväesityksissä ehdotettiin erittäin lieventäviä seikkoja varten omaa rangaistusasteikkoa, jonka mukainen rangaistus olisi vähintään kaksi kuukautta vankeutta. Tämä ehdotus myös toteutui lopullisessa rikoslaisissa.

Vuoden 1875 komitean ehdotus lievensi eräiltä osin voimassa olevaa varkauden *uusimista* koskevaa lainsäädäntöä. Elinkautinen kuritushuonerangaistus olisi ehdotuksen mukaan mahdollista vasta neljännen kerran törkeästä varkaudesta. Komitea perusteli ehdotustaan sillä, että rangaistusjärjestelmä tavoittelee kaikkien, siis myös varkauden, parantamista. Tämän vuoksi ”on katsottu, ettei rikolliselta hänen aikaisemmasta jälleenlankeemuksestaan varkauteen vielä viedä vapautta ikipäiviksi”.⁴³ Tämä myös jäi lopulliseen rikoslakiin. Toisaalta ehdotetut uusimisen enimmäisrangaistukset olivat lopullisesti toteutuneita ankarampia.⁴⁴

⁴² Vuoden 1885 valtiopäivien lakivaliokunta ehti käsitellä ainoastaan rikoslakiehdotuksen 21 ensimmäistä lukua. Varkautta koskeva 28 luku jäi siten arvioimatta.

⁴³ *KM 1975:9* s. 265 ja 266.

⁴⁴ Toisen kerran törkeän varkauden enimmäisrangaistus oli komitean ehdotuksessa kahdeksan vuotta kuritushuonetta ja kolmannen kerran 12 vuotta. Nämä vastasivat kolmannen ja neljännen kerran yksinkertaisen varkauden asteikkoja, ks. *KM 1975:9*, 389 §.

Komitean ehdotus sisälsi korkeiden enimmäisrajojen vastapainona uuden rikoslain lopulliseen asuun verrattuna kokonaisuutena lievempää varkausrikosten uusimissäännöstöä. Uutta lievempään suuntaan merkitsi muun muassa ehdotettu mahdollisuus alittaa varkausrikosten uusimisen varalle kaavailut minimirajat lieventävien seikkojen ollessa käsillä aina asianomaisen ensikertaisen varkausrikoksen minimimäärään, koska ”rangaistuksen alentaminen täytyi olla mahdollista myös uusimisessa”. Uusimisessa ei komitean mukaan myöskään voinut ottaa huomioon alle 18-vuotiaana tehtyjä rikoksia. Kuitenkin vain viimeksi mainittu jäi lopulliseen rikoslakiin.

Vuoden 1875 komitea ehdotti myös yleiseksi uusimista koskevaksi ratkaisuksi sen, että uusiminen ei enää tulisi kysymykseen, jos aiemman ja uudemman rikoksen välillä olisi kulunut jälkimmäisen teon syytteen vanhenemisaika. Vuoden 1884 komitea ehdotti tämän sijasta yleisen uusimisen soveltamisen rajaksi kymmenen vuoden aikaa edellisestä rikoksesta tuomitun rangaistuksen suorittamisesta. Perusteluna tälle uusimissäännöksen tuntuvasti pitemmälle kestolle oli muun muassa se seikka, että vasta edellisen rangaistuksen suorittamisen jälkeen oli uusimissäännöksiä vanhan periaatteen mukaan sovellettava.⁴⁵ Tältäkin osin vuoden 1884 komitean ehdotus kovensi 1875 komitean ehdotuksia.

Tuolloin voimassa olleen lain mukaan näpistys rangaistiin varkauden uusimisenä, jos tekijä oli aiemmin syyllistynyt varkauteen. Vuoden 1875 komitean ehdotuksen mukaan aiempaan varkauteen rinnastettiin eräitä muitakin sukulaisrikoksia. Näpistykseen syyllistyminen tuomittiin mainitulla rikoshistorialla varkauden uusimisenä. Vuoden 1875 komitea säilytti osittain myös sen 1734 vuoden lain periaatteen, jonka mukaan toisen kerran näpistystä pidetään näpistyksestä. Komitea asetti kuitenkin ehdoksi sen, että aikaisemman ja uudemman näpistykseen välillä on ehtinyt kulua jälkimmäisen rikoksen vanhentumisaika eli kaksi vuotta. Jos uuteen näpistykseen syyllistyy mainittua aikaisemmin, tuomitaan jälkimmäinen näpistys varkauteksi.⁴⁶ Vuoden 1884 komitea muutti näpistykseen uusimisen sellaiseksi kuin se tuli vuoden 1889 rikoslakiin. Sen mukaan näpistykseen uusiminen rangaistaan ensikertaisena varkauteksi. Tämä merkitsi kovenusta voimassa olevaan oikeuteen nähden.

Vuoden 1875 komitea halusi säilyttää voimassa olleen lainsäädännön eräissä näpistystä koskevissa tilanteissa. Tällainen vanha periaate ilmeni muun muassa komitean ehdottamassa säännöksessä, jonka mukaan syytetyn eri aikoina ja eri paikoissa tekemät näpistykset, joissa anastetun yhteisarvo nousee yli 20 markan, tuomitaan varkauteksi.⁴⁷ Vuoden 1884 komitea ei halunnut luopua tällaisissa-

⁴⁵ *KM 1884:12* s. 169–170.

⁴⁶ *KM 1875:9* s. 264.

⁴⁷ Vastaava periaate ilmenee kuninkaallisesta kirjeestä 25.11.1762.

kaan tapauksissa rikoksen yhtymistä koskevista yleisistä säännöksistä. Varkaudesta tuomitseminen ja siihen liittyvä kansalaisluottamuksen menettäminen on väärin tuomita näpistyksestä silloin, kun tekojen välillä ei ole varoittavaa rangaistusta. Komitean mukaan on noudatettava yleistä sääntöä, jonka mukaan kustakin toiminnasta on tuomittava eri rangaistukseen. Rangaistukset on myös yhdistettävä yleisten periaatteiden mukaan. Komitean ehdottamassa muodossa tuomitut vankeusrangaistukset oli laskettava yhteen, kuitenkin pisimpään rangaistukseen ei saanut lisätä kahta vuotta enempää. Useista näpistyksistä olisi siten komitean ehdotuksen mukaan voitava tuomita enintään kaksi vuotta kaksi kuukautta vankeutta, mikä riittäisi täysin ensikertaisen näpistelyn rangaistukseksi.⁴⁸

Vuosien 1885 ja 1888 valtiopäiväesityksissä palattiin vuoden 1875 komitean kannalle. Erityissäännös koski edelleen vain näpistystä. Vuoden 1888 valtiopäivien lakivaliokunta muutti kuitenkin säännöstä, ja sellaisena se jäi lopulliseen rikoslakiin. Lakivaliokunnan ehdotuksen mukaan säännös koski myös varkauksia ja murtoja. Useisiin eri tekoihin oli tapauksesta riippuen sovellettava jatkettua rikosta tai usean rikoksen yhtymistä koskevia säännöksiä. Jos eri anastustoiminnot muodostavat jatkettua rikoksen, kuten esimerkiksi jos useamman kerran anastaa samasta matka-arkusta, eri kerroilla anastettujen rahojen arvot ovat silloin pantava yhteen ja, jos ne nousevat yli kahdenkymmenen markan, on varkauden rangaistus tuomittava. Mutta jos rikos ei ole jatkettu, ei ole mitään aihetta poiketa tavallisista monitekaisen yhtymisen säännöistä. Valiokunnan perusteissa viitataan myös vuoden 1884 komitean näkemyksiin.⁴⁹

Lievennystä varkausrikosten uusimista koskevaan järjestelmään olisi merkinnyt vuoden 1875 komitean esitys korotetuiksi asteikoiksi niiden tapausten varalle, joissa uusimisen perustavia rikoksia oli useampia kuin yksi. Varkausrikoksista tuomitettujen rangaistusten yhdistämisessä oli komitean mukaan sovellettava pääsääntöisesti rikoslain 7 luvun säännöksiä. Jotta varkausrikosten rangaistukset eivät varkausrikoksia yhdistettäessä muodostuisi liian suuriksi, komitea ehdotti yhdistämisestä tuomittaville rangaistuksille uusimisen mukaan kasvavia enimmäisrajoja. Nämä olivat kaksi vuotta pitempiä kuin varkausrikoksen uusimisen varalle ehdotetut enimmäismäärät. Vuoden 1884 komitea poisti lievennysmahdollisuuden.

Vuoden 1884 komitea ehdotti perusteluitta huomattavan ankaria minimirangaistuksia kertaisuuden eri asteille: Vähintään kahden vuoden kuritushuonerangaistus seuraisi jo toiskertaisesta törkeästä varkaudesta. Kolmannen kerran törkeän varkauden vähimmäisraja olisi neljä vuotta kuritushuonetta. Neljännen tai

⁴⁸ *KM 1884:12* s. 184–185

⁴⁹ V. M. – Esit. N:o 1. s. 95 ja 96

usemman kerran uusimisesta tuomittaisiin varkausrikoslajin mukaan joko vähintään neljä tai kuusi vuotta kuritushuonetta. Armolliset esitykset vuoden 1885 ja 1888 valtiopäivillä olivat vain hieman lieventäneet vuoden 1884 komitean ehdottamia vähimmäisrajoja, mutta vuoden 1888 valtiopäivien lakivaliokunta piti minimirajoja liian korkeina sellaisissa tapauksissa, joissa anastetun arvo oli vähäinen. Valiokunta lievensi uusimisen rangaistusminimejä tasolle, joka ilmeni lopullisessa uudessa rikoslaissa.

Rikoslain yleisen osan uusimissäännöksiä ehdotettiin vuoden 1885 valtiopäiväesityksessä sovellettaviksi vuoden 1875 komitean tapaan vain silloin, jos edellisen rikoksen rangaistuksen kärsimisestä on kulunut jälkimmäisen rikoksen vanhentumisaika. Lakivaliokunta katsoi tämän johtavan liian mielivaltaisiin tilanteisiin ja ehdotti 10 vuoden kulumista edellisen rangaistuksen kärsimisestä kuten vuoden 1884 komiteakin oli ehdottanut. Tämä jäi lopulliseen lakiin.

Vuoden 1885 esityksessä ehdotettiin kansalaisluottamuksen menettämisraamuksen pituudeksi elinikäisyyttä. Lakivaliokunta supisti kansalaisluottamuksen menettämisen elinikäisyyden ainoastaan kuolemanrangaistuksen ja elinikäisen kuritushuonerangaistuksen yhteyteen. Laajasti käytettynä elinkautinen kansalaisluottamuksen menettäminen merkitsee, että ”rikoksenteikijä päätetään parantumattomaksi”.

1.1.3.4 Yhteenveto

Vuoden 1875 komitean ehdottama varkausrikoksia koskeva säännöstö samoin kuin rikoksen uusimista ja yhdistämistä koskevat säännökset olivat selvästi lievempiä kuin vuoden 1884 komitean ehdotukset. Vuoden 1884 komitea taas esitti ankarampaa linjaa. Rikoslain lopullisesta sisällöstä päätti käytännössä vuoden 1888 valtiopäivien lakivaliokunta. Lainvalmistelussa ei kovin paljon perusteltu ankaria rangaistussäännöksiä. Vertailua ulkomaisiin varkausrikossäännöksiin, jotka olisivat saattaneet paljastaa ehdotettujen säännösten ankaruuden kansainvälisessäkin mitassa, ei esitetty.⁵⁰ Jos vuoden 1884 komitean ehdotukset, etenkin ankarat uusimisen minimirajat, olisivat toteutuneet, Suomen rikoslaki olisi ollut toteutunutta tuntuvasti ankarampi. Se olisi pakottanut tuomitsemaan näpistyksestäkin jopa yli kuuden vuoden kuritushuonerangaistuksia.

Myös vuoden 1888 valtiopäivillä lakivaliokunnan vähemmistö löysi peruste-luja kovemmile rangaistuksille. Valiokunnan vähemmistö ei hyväksynyt varkausrikosten uusimisesta säädettävien vähimmäisrangaistusten alennuksia, vaik-

⁵⁰ Sundström tarkasteli Lakimies-lehdessä varkausrikosten rangaistussäännösten ankarammuutta ulkomaisiin varkaussäännöksiin verrattuna, ks. *Sundström* 1931, ks. myös ed. alav. 3.

ka minimirajat jäivät alennusten jälkeenkin korkeiksi. Tukea vaatimuksille löytyi kansan tunnoista.

Lakivaliokunnan mietintöön liitettyssä *E. Tensikkalan* vastalauseessa, johon *G. Johansson*, *K. Teittinen* ja *M. Heikura* yhtyivät, vastustettiin minimirangaistusten alennuksia, ”koska yleiseen on tunnettu, että varkaudet tehdään edeltäpäin mietityssä aikomuksessa ja että tämä rikos on enemmälti levinnyt pahe maassamme, jonka vuoksi kuullaan itse kansan vaativan, että varkauden rangaistukset olisi kovennettavat, jotta lain kautta saataisiin kunkin omistama omaisuus täydellisemmin turvatuksi”.

Saattoi siis jäädä sellainen mielikuva, että lopullisessa rikoslaisissa oltaisiin päädytty kohtuullisiin ratkaisuihin. Näin ei kuitenkaan ollut. Myös lakivaliokunnan ratkaisut olivat ankaria. Lakivaliokunta tukeutui kansan käsityksiin yksimielisesti perustellessaan ankaraa suhtautumistaan yksinkertaiseen varkauteen. Valiokunnan käsityksen mukaan törkeän varkauden ohella myös yksinkertainen varkaus oli häpeällinen ja törkeä rikos.

Käsitys tuli esiin valiokunnan perustellessa kannatustaan vuoden 1888 valtiopäiville tehdyn armollisen esityksen sisältämälle ehdotukselle liittää kansalaisluottamuksen menettäminen lisäseuraamukseksi törkeän varkauden lisäksi myös murtoon ja yksinkertaiseen varkauteen. Valiokunta katsoi, että ”oikeastaan kansalaisluottamuksen menettäminen tulisi liittää vain kuritushuonerangaistuksen seuraan, mutta valiokunta hyväksyy ehdotuksen, koska kysymyksenalaiset rikokset maassa vallitsevan yleisen oikeustajunnan mukaan oli pidettävä häpeällisinä”.

Kuritushuonerangaistuksen yleisen minimirajan korkeutta ei kuitenkaan perusteltu kansan rangaistusvaatimuksilla. Kuritushuonerangaistusta ei haluttu tuomittavan lyhytaikaisena, koska siihen liitettyjä kasvatus- ja parannustarkoituksia ei voitu saavuttaa lyhyessä ajassa. Erityisestävät pyrkimykset lisäsivät jo rikoslain syntyäaikana sen ankaruutta. Vaikka samat tavoitteet saattoivat johtaa myös lievään lopputulokseen, toteutunut varkausrikoksia koskeva lainsäädäntö edusti kovuutta.

Verrattaessa toteutunutta rikoslakia sen korvaamaan rikoslainsäädäntöön voidaan todeta, että varkausrikosten jo vuosisatoja kestäneen ankaran rangaistustradition jatkuminen varmistettiin rikoslaila. Vuoden 1734 lain ankaruutta voidaan varkausrikosten osalta kuvailla seuraavasti.

Varkauden uusimista koskevat säännökset olivat ankaria, sillä jo kolmannen kerran varkausrikoksesta seurasi kuolemanrangaistus. Tosin uusimisen rangaistusta korottavaa vaikutusta rajoitettiin, kun vaatimus täydelleen kärsimisestä tuli uusimisen edellytyksenä voimaan 1800-luvun alkupuolella. Edellytys sisällytettiin myöhemmin myös rikoslakiin.

Kustaa III:n aikana 1700-luvun loppupuolella suuri osa kuolemanrangaistuksista korvattiin elinikäisellä työrangaistuksella. Jos varastetun arvo ei ylittänyt tiettyä rajaa, kolminkertaisesta varkausrikoksesta seurasi elinkautisen työrangaistuksen sijasta kolme vuotta työtä kuninkaan linnoituksessa. Loput kuolemanrangaistuksista tuomioistuimet käytännössä leuteroivat 1800-luvulla elinikäisiksi työrangaistuksiksi. Tästä huolimatta moninkertaisten varkaudenuusijoiden rangaistuksia oli pidettävä ankarina. Rikoslaki säilytti ankaran rangaistustradition hieman lievennettynä. Esimerkiksi elinkautinen kuritushuonerangaistus oli seurauksena vasta nelinkertaisesta varkausrikoksesta ja kolminkertaisen varkauden minimi lieveni kolmesta vuodesta yhteen tai kahteen vuoteen kuritushuonetta.

Ensi- ja toiskertaisista varkausrikoksista saattoi 1734 lain mukaan selvitä sakoilla ja ruumiinrangaistuksilla. Sen, joka ei kyennyt maksamaan sakkoja, oli korvattava se työllä asianomistajan luona tai muualla. Ruumiinrangaistukset korvattiin 1800-luvun loppupuolella käytännössä vähitellen vesileipärangaistuksilla. Ruumiinrangaistuksia ja vesileipärangaistuksia oli pidettävä erittäin ankarina. Näihin rangaistuksiin verrattuna rikoslaissa varkausrikoksia varten säädetty lyhytaikaiset vapausrangaistukset eivät merkinneet rangaistusten ankaroitumista. Ankaruus traditio jatkui myös ensi- ja toiskertaisissa varkauksissa. Suurta muutosta merkitsi silti varkauden sulkeminen suurin joukoin vankiloihin. Aikaisemmin varkaista oli vankiloissa pääasiassa vain moninkertaisia rikoksenuusijoita.

Myös reaalikonkurrensia koskevat säännökset itse asiassa lievenivät rikoslain voimaan tullessa. Rikoslaki oli kompromissi kohtuullisten ja erittäin ankarien rangaistusten välillä. Rikoslain valmistelun loppuvaiheessa ankarampi lainsäädäntö näytti olleen lähempänä toteutumista kuin lievempi. Myös väliaikainen rangaistusjärjestelmä olisi ollut rikoslakia ankarampi. Rikoslain varkausrikossäännösten poikkeuksellinen ankaruus tulee esiin kansainvälisessä vertailussa. Myös kuritushuonerangaistuksen korkea yleinen minimi oli kansainvälisesti ankara. Esimerkiksi muissa Pohjoismaissa varkausrikosten rangaistusjärjestelmä oli Suomessa omaksuttua lievempi. Ruotsin vuoden 1864 rikoslaki oli Suomen rikoslakia lievempi, vaikka varhaisempi rangaistustraditio oli molemmilla maila yhteinen.

1.1.4 Uusimissäännösten vaikutus rangaistavuuteen

Vuoden 1889 rikoslain uusimissäännöstö muodostui siis varkausrikoksissa lopulta seuraavanlaiseksi. Varkausrikoksen lajin määräsi uusimisessa tuomittavaksi tulevan varkausrikoksen laatu muutoin paitsi että näpistyksen uusija tuomittiin ensimmäisen erän yksinkertaisesta varkaudesta. Lisäksi aiemmin rangaistuksen varkaudesta, murrosta, ryöstöstä tai kiristyksestä kärsinyt tuomittiin uuden var-

kauden tehneenä. Aiempi kärsitty rangaistus saattoi olla tuomittu varkausrikosten ohella myös ryöstöstä tai kiristämisestä.

Mikä tahansa varkausrikoksen toistaminen ei kuitenkaan ollut varkausrikoksen uusimisena rangaistavaa. Uusimisen erityisen rangaistavuuden yleisenä edellytyksenä oli, että uuden rikoksen tekijä oli *täydelleen kärsinyt* edellisestä rikoksesta tuomitun rangaistuksen. Edellisellä rikollisella teolla ei kuitenkaan ollut uusimisen konstituovaa merkitystä, jos se oli tehty alle 18-vuotiaana. Uusimisesta ei myöskään ollut tuomittava suurempaa rangaistusta, jos ennen uuden rikoksen tekemistä oli kulunut *kymmenen vuotta* siitä, kun rikoksenteikijä oli kärsinyt loppuun edellisestä rikoksesta tuomitun rangaistuksen.

Sakko oli täydelleen kärsitty, kun se oli maksettu tai sitä vastaava muuntorangaistus oli suoritettu loppuun vankilassa. Välittömästi tuomittu *ehdoton vapausrangaistus* oli täydelleen kärsitty, kun vapausrangaistus oli suoritettu loppuun vankilassa tai, jos vanki oli päästetty ehdonalaiseen vapauteen, kun vapausrangaistuksen aika oli kulunut umpeen ehdonalaiseen vapauteen päästetyn sitä menettämättä taikka vuodesta 1931 lähtien, kun tuomioistuimen määräämä vähintään yhden vuoden tai enintään viiden vuoden ajan yli tuomitun vapausrangaistusajan ulottuva koeaika oli kulunut umpeen.⁵¹ Ehdonalaisen vapautumisen aientamiset vuosina 1921 ja 1931 lisäsivät vapautuneen mahdollisuuksia uusia rikoksensa ilman että häntä olisi pidetty rikosoikeudellisesti uusijana, jollei hän sitä ollut jo aiemmin kärsittyjen rangaistusten perusteella. Tällöin kertaisuus säilyi entisellään. Toisaalta se lisäsi rangaistusten yhdistämisä.

Jos vapausrangaistuksen täytäntöönpano oli *ehdollisesta rangaistustuomiosta* vuonna 1918 annetun lain mukaan määrätty lykkääntymään tuomioistuimen määräämän 2–5 vuoden pituisen koetusajan, oli rangaistus katsottava täydelleen kärsityksi koetusajan päätyttyä, jos tuomittu ei ollut sitä ennen menettänyt oikeuttaan rangaistuksen lykkääntymiseen.

Vuosien 1913 ja 1917 *armahduslakien* perusteella rangaistukset lyhenivät ja vankeja vapautettiin. Armahduslaeilla rangaistuksesta kokonaan tai osittain vapautetut katsottiin pääsääntöisesti oikeuskäytännössä vapautetun täydelleen kärsimästä tuomittua rangaistusta. Tämä merkitsi sitä, että varkausrikoksesta armahdettu ei yleensä voinut täydelleen kärsiä rangaistustaan eikä hänen kertai-

⁵¹ Ehdonalaiseen vapauteen päästettyjen määrän tuntuva lisääminen vuonna 1931 toteutettiin aientamalla ehdonalaisen vapauteen päästämisen aikaa kolmesta neljäsosasta kahteen kolmasosaan rangaistusajasta ja välttämätöntä laitoksessaoloaikaa kahdesta vuodesta kuuteen kuukauteen sekä lisäämällä lainsäädäntöön ns. pakollinen ehdonalainen vapauttaminen, jonka mukaan vanki oli joka tapauksessa päästettävä ehdonalaiseen vapauteen, kun rangaistusajaa oli jäljellä yksi kahdestoistaosa. Ks. osa I, luku 3.5.1.

suutensa siten voinut uuden varkausrikoksen tekemisellä lisääntyä. Armahduslait siten vähensivät uusimisen rangaistusta koventavaa vaikutusta.⁵²

1.1.5 Rangaistuksen vähentämisperusteiden vaikutus rangaistavuuteen

Rangaistuksen yleisten⁵³ vähentämisperusteiden vaikutuksesta sakon ja määräaikaisen vapausrangaistuksen enimmäismäärä oli kolme neljänestä asianomaisen rangaistuslajin kovimmasta mahdollisesta rangaistuksesta. Määräaikaisen kuritushuonerangaistuksen sijasta voitiin tuomita vankeutta enintään kolme neljänestä saman kuritushuonerangaistuksen pisimmästä ajasta. Rangaistuksen vähimmäiseksi määräksi tuli kunkin rangaistuslajin yleinen minimi.

Rangaistuksen vähentämisperusteita olivat muun muassa rikoksen tekeminen 15–17-vuotiaana tai vähentyneesti syyntakeisena, rikoksen yritys pääsääntöisesti ja hätävarjelun liioittelu. Ensiksi mainitulla oli varkausrikoksissa suurin käytännön merkitys.

Käytännössä määräaikainen kuritushuonerangaistus myös muunnettiin vankeudeksi, milloin tapaukseen soveltui nuoreen ikään perustuva rangaistuksen vähentämisperuste. Lähes kaikki alle 18-vuotiaana rikoksensa tehneet tuomittiin vankeuteen, sillä aiemmin alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta täydelleen kärsitty rangaistus ei voinut olla uusimisen perustana. Alle 18-vuotiaana rikoksen tehnyttä ei siten voitu tämän teon perusteella tuomita rikoksen uusimisesta myöhemmällä iällä.

1.1.6 Rikosten yhtymisen vaikutus rangaistavuuteen

Rikosten yhtymisen vaikutuksesta oli säädetty rikoslain 7 luvussa. Rikosten yhtymistapauksia olivat jatkettu rikos, ideaalikonkurrenssi ja reaalkonkurrenssi.

Jos uudestaan tehdyt rikokset olivat saman rikoksen jatkamista tai jos oli kysymyksessä ideaalikonkurrenssi, tuomittiin yksi yleistä lajia oleva rangaistus, mutta mainittujen rikoskonkurrenssien olemassaoloa pidettiin raskauttavana asi-anhaarana. Ankarinta lainpaikkaa oli käytettävä ja rangaistuslaji määräytyi ankarimman rangaistuslajin mukaan. Rangaistuksia ideaalikonkurrenssitapauksissa yhdistettäessä vankeus oli muunnettava kuritushuoneeksi neljannes siitä poisluettuna, jos kuritushuonetta oli jostakin rikoksesta tuomittava.

⁵² Ronimuksenkaan mukaan armahdettua ei voinut tuomita rikoksen uusijana, ks. *Ronimus* 1913. Oikeuskäytäntö ei kuitenkaan ollut täysin yhtenäinen; ks. jäljempänä luku 2.4.8.

⁵³ Rangaistuksen yleisiä vähentämisperusteita olivat ne, joiden vaikutus ulottui kaikkiin rikoksiin. Erinäiset vähentämisperusteet vaikuttavat vain joihinkin rikoksiin, esim. *Serlachius* 1951 s. 177.

Jos useampia tehtyjä rikollisia tekoja ei ollut katsottava saman rikoksen jatkamiseksi, vaan eri rikoksiksi, oli tuomitut rangaistukset yhdistettävä reaalikonnkurrensia koskevien periaatteiden mukaan.

Rangaistuksia yhdistettäessä kuolemanrangaistus käsitti kaikki muut yleistä lajia olevat rangaistukset. Kuolemanrangaistus ja elinkautinen kuritushuonerangaistus käsittivät kaikki vapausrangaistukset ja sakot. Jos joku oli tuomittu useaan määrääkaaiseen vapausrangaistukseen, ankarimpaan rangaistukseen lisättiin enintään kolme neljänestä samaa lajia olevista muista rangaistuksista. Lievempi rangaistuslaji muunnettiin kovemmanlajiseksi ennen rangaistusten yhdistämistä edellä mainitulla tavalla. Vankeus muunnettiin kuritushuoneeksi vähentämällä siitä neljännes. Sakko muunnettiin vankeudeksi siten kuin sakon muuntorangaistus oli määrättävä.⁵⁴

Yhdistetyn vapausrangaistuksen enimmäispituudet olivat viisitoista vuotta kuritushuonetta ja kuusi vuotta vankeutta.

Sakot oli niitä yhdistettäessä laskettava täysin määrin yhteen. Muuntorangaistus määrättiin sakkojen yhteenlasketun määrän mukaan. Tämä sakon muuntorangaistus oli pantava rangaistusten yhdistämisessä perusrangaistukseksi, jos se oli pitempi kuin yksikään muista rikoksista tuomittu vankeusrangaistus.

Joka yhdestä tai useammasta rikoksesta rangaistukseen tuomittuna oli, ennen kuin rangaistus oli pantu täytäntöön, taikka ennen kuin hän oli sen täydelleen kärsinyt, tehnyt uudestaan rikoksen, oli uuden rikoksen rangaistus yhdistettävä reaalikonnkurrensia koskevien periaatteiden mukaan edelliseen rangaistukseen tai siihen, mitä siitä mahdollisesti oli kärsimättä. Kuritushuonerangaistukselle säädettyä enimmäisaikaa oli jokaisen uuden syytteen osalta lisättävä viidellä vuodella ja vankeuden enimmäisaikaa vastaavasti kahdella vuodella.

1.2 VARKAUSRIKOSVANKIEN OSUUS RANGAISTUSVANGEISTA

Tutkimuksen I osassa selviteltiin varkausrikosvankien osuutta lähinnä kuritushuonevankien joukossa.⁵⁵ Kaavio (46) osoittaa varkausrikosvankien osuuden *rangaistusvankien* joukossa vuosina 1900–1937.⁵⁶

⁵⁴ Rangaistuksen määräämisestä rikosten yhtyessä tarkemmin *Serlachius* 1919 s. 226–229. Rikoslain konkurrensijärjestelmän synnystä ja kehityksestä, ks. *Koskinen* 1973 s. 47–68.

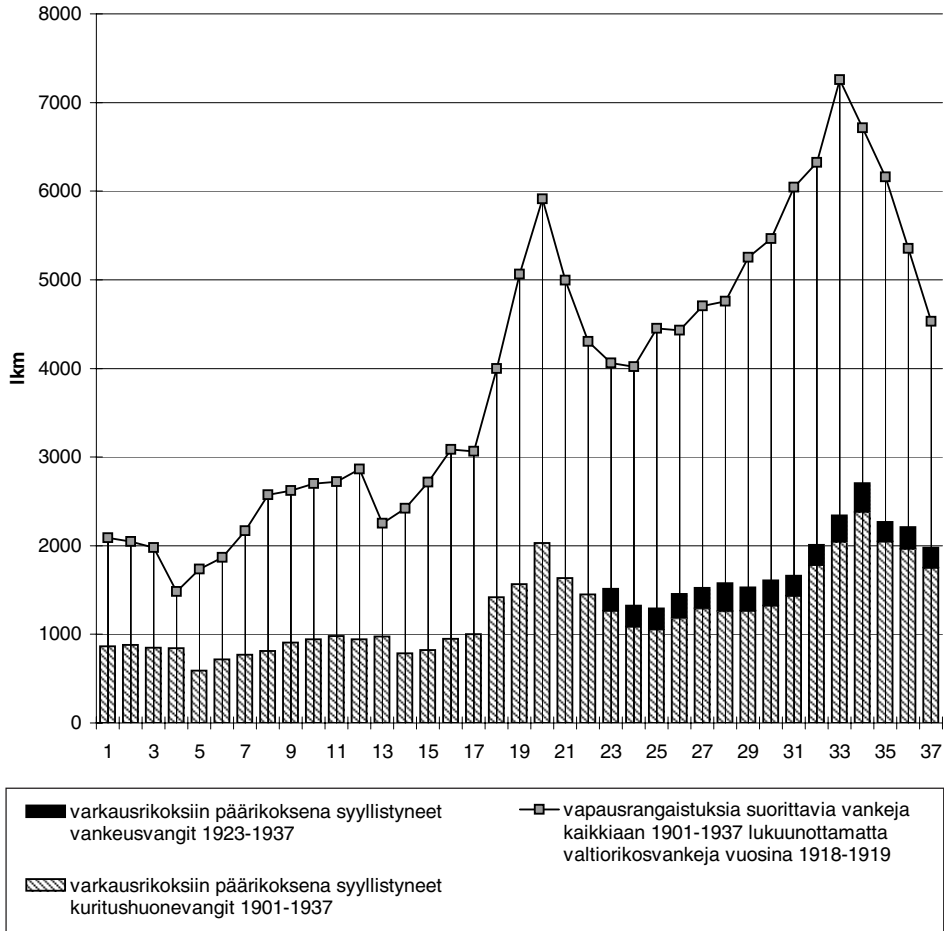
⁵⁵ Ks. osa I, luku 2.1.3.

⁵⁶ Sakon muuntorangaistusta kärsivät sakkovangit eivät kuuluneet rangaistusvankeihin. Tässä on käytetty *Ahon* 1981 ryhmittelyä, ks. ed. osa I luku 1.2, alav. 9.

Varkausrikoksista tuomittuja rangaistusvankeja oli vankiloissa eniten vuosina 1919–1921 ja 1933–1935. Varkausrikoksista tuomittujen vankien määrät lisääntyivät lähinnä taloudellisen kriisin seurauksena.

Kuritushuoneeseen tuomittuja varkausvankeja oli päivittäin tuntuvasti enemmän kuin vankeusvankeja, vaikka kumpaankin vankiryhmään kuuluvia tuli vuosittain vankiloihin suurin piirtein yhtä paljon.

Kaavio 46. Varkausrikosvangit vuoden alussa 1900–1937; abs. lukumäärät.

Lähteet: SVT XII, vankeinhoito 1900–1937, Jutus & Karjalainen 1981. Vankeudesta tuomituista on tietoa vasta vuodesta 1923 alkaen. Ks. TAULUKKO 3, 10 ja 16 A.

Vankeusrangaistusta kärsivistä vangeista on rikostyyppinmukaisia tilastotietoja vasta vuodesta 1923 alkaen. Tutkimuksen ensimmäisen osan perusteella on ilmeistä, että varkausrikoksista vankeuteenkin tuomittuja oli vankiloissa tavallista enemmän vuosina 1917–1921. Varkausrikoksista tuomittujen osuus vankeusvangeista oli kuitenkin ilmeisesti kaiken aikaa selvästi pienempi kuin kuritus-huonevangeista.

Varkausrikoksista vankilassa olevien kokonaismäärä oli jonkin verran kaavion osoittamaa suurempi. Etenkin tutkintavankien joukossa heitä oli runsaasti.⁵⁷ Vaarallisina rikoksenuusijoina eristettyjen joukossa oli myös varkausrikoksista tuomittuja. Sakon muuntorangaistusta suorittavissa vangeissa oli päivittäin kymmenkunta näpistykseen syyllistynyttä. Lisäksi irtolaisvankien ryhmässä oli runsaasti varkausrikoksiin aiemmin syyllistyneitä.⁵⁸

1.3 VARKAUSRIKOKSISTA TUOMITUT HELSINGISSÄ JA KOKO MAASSA

Tässä ja osittain myös seuraavassa luvussa⁵⁹ suoritettavan tarkastelun tarkoituksena on saada kuva siitä, missä määrin Helsingin varkausrikollisuus määrällisesti ja laadullisesti noudatteli muun maan kehitystä. Tarkastelussa on siten kysymys toisaalta Helsingin varkausrikollisuuden yleistettävyydestä ja toisaalta sen mahdollisten erityispiirteiden paikantamisesta.⁶⁰

Tarkastelun kohteena on tässä luvussa varkausrikoksista tuomittujen kokonaiskehityksen ohella eri varkausrikostyyppien määrälliset muutokset.⁶¹ Lisäksi luvussa 1.4.2 tarkastellaan rikollisuuden kehitystä maaseudulla ja kaupungeissa.⁶²

Tilastoissa varkausrikoksista tuomittuihin luettiin paitsi yhdestä tai useammasta varkausrikoksesta tuomitut henkilöt myös ne, jotka samalla kertaa tuo-

⁵⁷ Tutkintavangeista on rikostaustanmukaisia tilastotietoja kuitenkin vain vuosilta 1924–1926.

⁵⁸ Ks. osa I luvut 2.2–2.6.

⁵⁹ Ks. luku 1.4.2.

⁶⁰ Kysymys on samalla rangaistuskäytännön yhtenäisyyden tutkimisesta Helsingin ja muun maan välillä. Käytännön ratkaisujen yhdenvertaisuuden arviointia tehdään jäljempänä lähinnä verrattaessa entisille punaisille tuomittuja varkaustuomioita vastaavista rikoksista muille tuomittuihin rangaistuksiin, ks. osa II, luku 2.4.6. Lisäksi on tarkasteltu Helsingin raastuvanoikeuden varkaustuomioiden yhtenäisyyttä vuonna 1919 Turun hovioikeuteen alistetuissa jutuisa, ks. osa II, luku 2.4.8. Rangaistuskäytännön yhtenäisyyden ja oikeudenmukaisuuden ongelmista, ks. *Koskinen* 1983 s. 58.

⁶¹ Helsingin tiedot on kerätty Helsingin kaupungin vuosikertomuksista.

⁶² Koko maata koskevia kertaisuuskien mukaisia kuritushuonetuomioita on käsitelty edellä I osan luvussa 2.1.4. Helsingin osalta vastaavia tilastotietoja ei ole ollut käytettävissä.

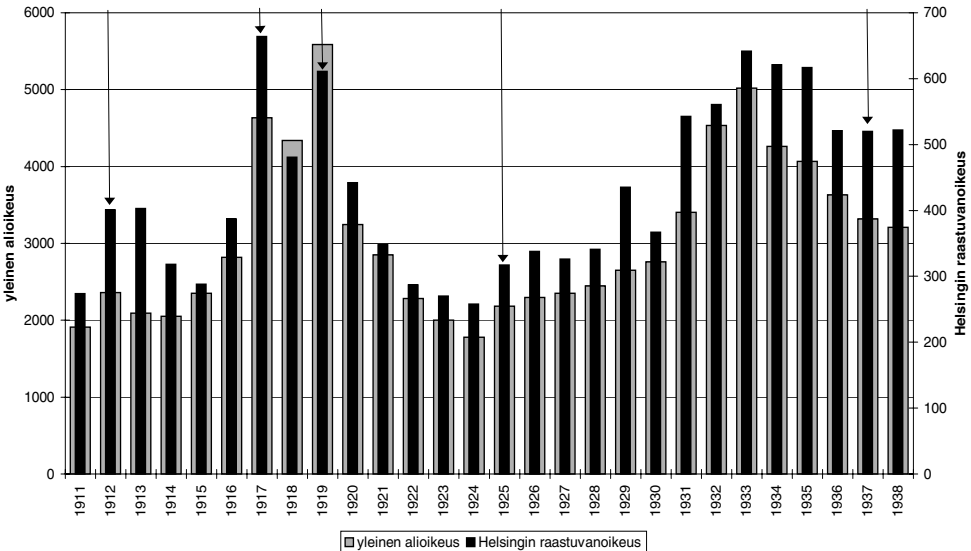
mittiin muista rikoksista, jos jostakin varkausrikoksesta tuomittu rangaistus oli ankarin ja siten pääraangaistus rangaistuksia yhdistettäessä.

1.3.1 Kokonaiskehitys

Varkausrikostuomioiden kokonaislukujen vertailu osoittaa (kaavio 47), että Helsingin varkausrikostuomiot olivat keskimäärin noin 15 % koko maan varkaustuomioista. Helsingin ja muun maan kehityskuluissa ei ollut kovin huomattavia poikkeamia. Kaavioon on merkitty jäljempänä tarkemmin tutkittavat vuodet.⁶³

Vertailusta voi kuitenkin tehdä sen havainnon, että vuosina 1912 ja 1913 oli Helsingissä suhteellisesti enemmän ja 1918 ja 1919 suhteellisesti vähemmän varkaustuomioita kuin muina vuosina koko maan kehitykseen verrattuna.

Kaavio 47. Kaikki varkausrikoksista tuomitut yleisissä alioikeuksissa ja Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1911–1938; abs. luvut.

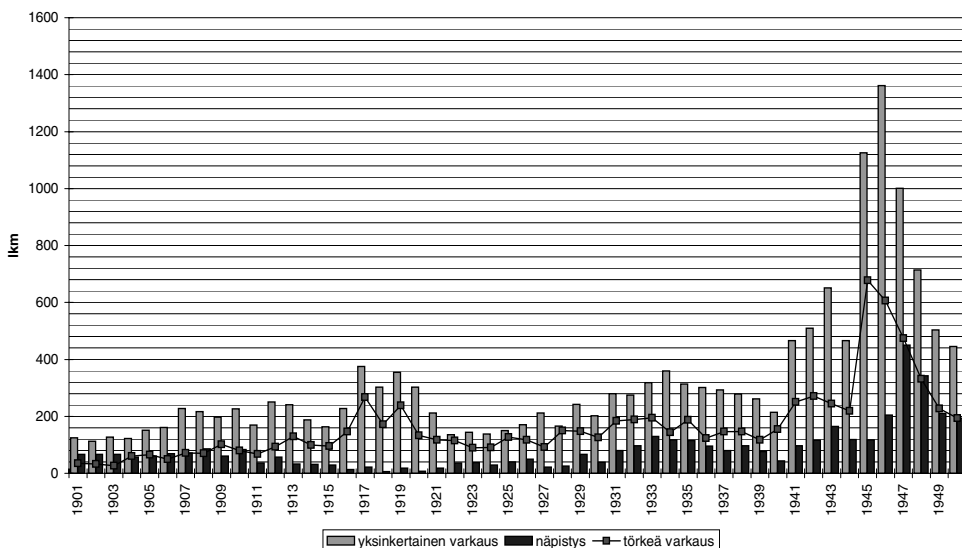
Lähteet: *SVT XXIII*, oikeustoimi, oikeustilasto ja rikollisuus II 1911–1938 sekä *Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1911–1938*. Ks. TAULUKKO 28, Y ja H.

⁶³ Väkilukuun suhteutettuna varkausrikollisuuden taso oli vuosina 1920–1924 selvästi alempana kuin 1904–1913. Vaikka varkausrikollisuus kasvoi 1925–1929, se ei edes absoluuttisesti saavuttanut vuosien 1916–1919 lukumääriä. Myös 1930-luvulla varkausrikollisuuden taso jäi ensimmäisen maailmansodan tasoa alemmaksi, ks. *KM 1931:16* s.19 sekä kuvio 9 ja taulu 1.

1.3.2 Rikoslajien kehitys

Helsingin varkausrikostuomioiden kehityksen tarkastelu varkauslajeittain osoittaa samoja kehityspiirteitä kuin muuallakin maassa.⁶⁴ Kaavioissa on vertailun vuoksi mukana myös 1940-luvun kehitys. Varkausrikollisuuden määrä kohoaa tuolloin huomattavasti aiempaa korkeammalle.

Kaavio 48. Helsingin raastuvanoikeudessa varkausrikoksissa tuomitut rikoslajeittain 1901–1951; pinoamaton pinta-alakaavio, abs. luvut.

Lähteet: *Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1901–1951*. Ks. TAU-LUKKO 20 B.

Yleisissä alioikeuksissa (kaavio 49)⁶⁵ ja Helsingin raastuvanoikeudessa (kaavio 50) varkausrikoksista tuomittujen lajeittainen vertailu osoittaa, että Helsingissä oli näpistyksestä tuomittujen suhteellinen osuus, yleisimmin noin 20 % varkausrikoksista, selvästi pienempi kuin keskimäärin koko maassa, jossa se yleensä oli noin 30 %.

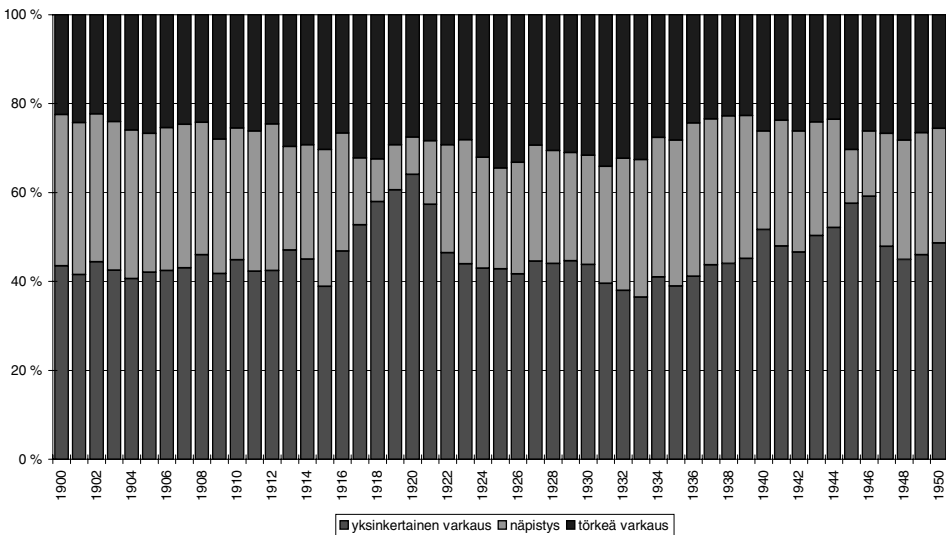
Yksinkertaisia varkauksia oli Helsingissä noin 50% kaikista varkausrikoksista. Tämä oli selvästi enemmän kuin yleensä koko maassa, jossa vastaava osuus oli maailmansotien aikaa lukuun ottamatta noin 40 %.

⁶⁴ Kaavio 48 vrt. osa I, luku 2.8.2.1, kaavio 31.

⁶⁵ Absoluuttisten lukumäärien mukaisena kaaviossa 31, osa I, luku 2.8.2.1.

Huomio kiinnitty näpistyksen häviämiseen Helsingissä vuosiksi 1917–1921 lähes kokonaan sekä muiden varkauslajien samanaikaiseen runsaaseen esiintymiseen. Rahan arvon laskeminen aiheutti varkausrikosten seuraamusten ankaroitumisen siten, että aiemmin näpistyksenä pidettävät teot katsottiin tavallisiksi varkauksiksi. Ilmiö on havaittavissa myös koko maan tilanteessa.⁶⁶ Näpistysten muuta maata vähäisempi esiintyminen Helsingissä on osoituksena siitä, että Helsingissä anastuskerran arvo on ollut selvästi suurempi kuin koko maassa keskimäärin.

Kaavio 49. Varkausrikoksista tuomitut yleisissä alioikeuksissa 1900–1950; suhteelliset osuuden rikoslajeittain.

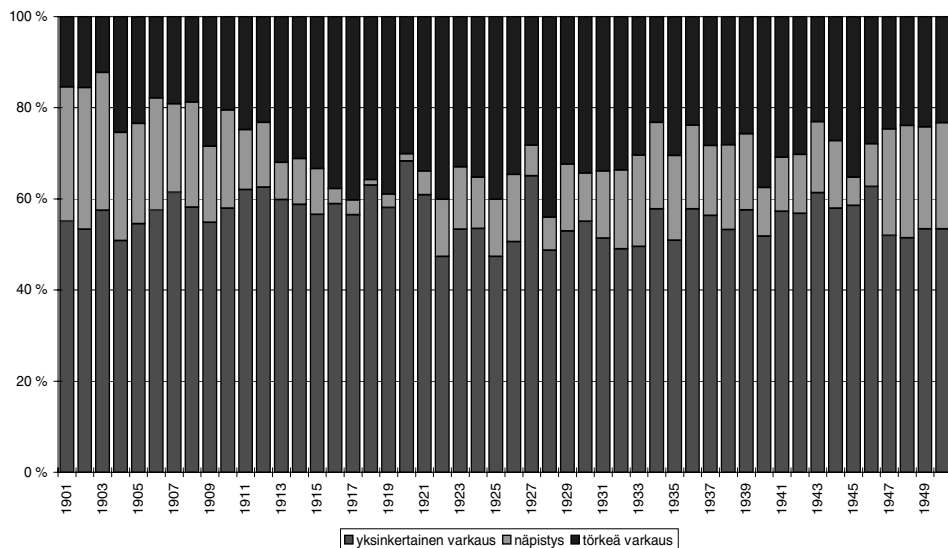

Lähteet: *SVT XXIII*, oikeustoimi ja -tilasto 1900–1937 sekä tuomioistuinten rikollisuustilasto, rikollisuus II 1938–1950. Ks. TAULUKKO 20 B.

Myös törkeän varkauden osuus kehittyi Helsingissä vuosisadan alusta vuoteen 1917 jonkin verran muusta maasta poiketen. Kun muualla maassa törkeästä varkaudesta tuomitujen osuus pysytteli suurin piirtein paikoillaan (25–30 %), se lisääntyi Helsingissä 15 %:sta 40 %:iin. Törkeästä varkaudesta tuomitujen

⁶⁶ Näpistyksen ja yksinkertaisen varkauden välistä rajaa korjattiin rahan arvon alenemisen vuoksi vuonna 1921. Näpistyksen väheneminen rahan arvon alenemisen vuoksi 1910-luvulla merkitsi vastaavasti yksinkertaisten varkauksien lisääntymistä. Tämä kehitys näkyi selvästi koko maan tilanteessa, muttei yhtä selvästi Helsingissä, jossa samanaikaisesti törkeät varkaudet lisääntyivät.

Kaavio 50. Varkausrikoksista Helsingin raastuvanoikeudessa tuomitut rikosla-
jeittain 1901–1950; suhteelliset osuudet.

Lähteet: *Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1901–1950*. Ks. TAU-
LUKKO 20 B.

osuus pieneni vähitellen 1920-luvun aikana siten, että vuodesta 1933 lähtien heidän osuutensa oli keskimäärin vajaat 30 %, mikä vastasi koko maan tilannetta. Tämä viittaa siihen, että varkausrikosten kohteet ja tekotapa olisivat vaihdelleet vuosisadan alusta kansalaissotaan mennessä Helsingissä keskimääräistä enemmän.⁶⁷ Korkean varkausrikollisuuden aikana varkauudet olivat siten Helsingissä keskimääräistä törkeämpiä ja törkeämpiä kuin Helsingissä vuosisadan alussa.

Edellä kuvatut erot Helsingin varkausrikostuomioiden sekä jäljempänä tarkastellut erot muiden kaupunkien ja maaseudun varkaustuomioiden välillä on syytä ottaa huomioon yleistettäessä Helsingin kehitystä koko maahan.⁶⁸

⁶⁷ Törkeän varkauuden osuuden vaihtelua tarkastellaan jäljempänä teon kohteissa tapahtuneiden muutosten pohjalta, ks. osa II, luku 2.4.7.

⁶⁸ Ks. osa II, luku 1.4.2.

1.4 ERÄITÄ VARKAUSRIKOLLISUUDEN KEHITYKSEN KANNALTA KESKEISIÄ KEHITYSPIIRTEITÄ HELSINGISSÄ 1910-, 1920- JA 1930-LUVUILLA

1.4.1 Varkausrikollisuuden selityksistä

Varkausrikollisuuden syistä on olemassa runsaasti tutkimustietoa. Haettaessa selitystä varkausrikollisuuteen sen historiassa erotetaan tavallisesti kaksi kehitysvaihetta. Varhaisempina aikoina taloudellisilla ja muilla yhteiskunnallisilla kriiseillä saattoi olla varkausrikollisuutta tuntuvastikin lisäävä vaikutus. Tällöin välttämättömien kulutushyödykkeiden väheneminen on ilmeisesti ollut syynä varkausrikollisuuden lisääntymiseen.⁶⁹ Tänä ajanjaksona varkausrikollisuuden määrä ei vaihdellut tuntuvammin muista syistä. Ajanjakson katsotaan yleensä päättyneen silloin, kun yhteiskunta saattoi taata ihmisten suuren enemmistön perustarpeiden tyydyttämisen kriisikausienkin aikana.

Varkausrikollisuuden kehityksessä toisen ajanjakson alku sijoitetaan tavallisesti voimakkaan teollistumisen aikaan. Esimerkiksi Ruotsissa teollistuminen oli selvässä kasvussa maailmansotien välisenä aikana ja se oli nopeaa heti toisen maailmansodan jälkeen⁷⁰ ja Suomessa 1950-luvulla. Tällöin varkausrikollisuuden pääselittäjänä pidetään yleensä rikostilaisuuksien kasvua, joka ilmenee lähinnä kulutustavaroiden ym. rikoskohteiden lisääntymisenä ja niiden saata-

⁶⁹ Ks. *Exner* 1926 s. 14 ja 1939 s. 244 ss. Exnerin mukaan kriisiaikoina, kuten pitkään kestäneen ensimmäisen maailmansodan aikana, erityisesti taloudellisten olosuhteiden heikentymisen ja siihen liittyvän työttömyyden seurauksena syntyvä puute lisää varkausrikollisuutta. Hyvinvoinnin lisääntyessä varkausrikollisuus taas vähenee. Tämä Exnerin luonnehdinta ei päde enää myöhempiin aikoihin. Exnerin mukaan varkausrikoksiin syyllistyneet ovat tyypillisiä tilapäisrikollisia. Varkausrikosten määrä vaihtelee tämän vuoksi herkästi ulkoisten olosuhteiden vaihtuessa. Eri asemassa ovat varkauden tavakseen ottaneet rikoksenuusijat. Verkko totesi Exnerin näkemystä vahvistavan sen, että Suomessa vuosien 1929–1932 kriisin aikana kolmannen kerran varkauteen syyllistyneiden määrä lisääntyi suhteellisesti vähemmän kuin ylipäänsä varkausrikokset, ks. *Verko* 1942 s. 118.

⁷⁰ *Hoferin & Thamin* 1983 s. 250 mukaan teollistuminen oli jo vuosisadan alkupuoliskolla ennen ensimmäistä maailmansotaa taannut jo sellaisen perusturvallisuuden kansalaisille, ettei tilapäisillä taloudellisilla kriiseillä enää ollut samaa merkitystä varkausrikollisuudelle kuin 1800-luvulla. Varkausrikollisuuden kehitys seuraa tämän jälkeen tavaratuotantoa, ks. samat s. 253. Myös Sverin mukaan esiteollisena aikana varkausrikollisuus oli vähäisempää kuin teollisessa yhteiskunnassa, jolloin muutkin kuin taloudelliset seikat saivat kasvavaa merkitystä varkausrikollisuuden selityksensä. Taloudelliset muutokset luovat edellytykset rikollisuuden muutoksille, mutta muiden tekijöiden, kuten sosiaalisen liikkuvuuden merkitys on kasvanut viime vuosikymmeninä. Rikollisuuden muutos on aina yhteydessä syvälle meneviin sosiologisiin prosesseihin, joihin ei voi vaikuttaa vähäisillä ennaltaehkäisevillä tai jälkikäteisillä toimenpiteillä, ks. *Sveri* 1970 s. 161–167.

vuuden helpottumisena.⁷¹ Tärkeä merkitys rikosentekomotivaatiolle on myös sosiaalisen kontrollin heikentymisellä.⁷² Tälle aikakaudelle on tyypillistä varkausrikollisuuden voimakas kohoaminen aikaisempaa selvästi korkeammalle tasolle.⁷³

Taloudellisen kehityksen luoman rikostilaisuuksien määrän lisäksi varkausrikollisuuden kehitykseen vaikuttavia tekijöitä ovat tutkimusten mukaan yleiset rakenteelliset rikollisuuteen vaikuttavat seikat, kuten mm. väestön muuttoliike asuintaajamiin, väestön ikärakenne, alkoholikulutuksen määrä ja työttömyys. Mainitut piirteet kasautuvat yleensä kaupunkimaisissa olosuhteissa.⁷⁴ Varkausrikoksien tekemiseen saattavat siten historian eri aikakausina ja erilaisista olosuhteista riippuen houkutellessa erilaiset motiivit. Poikkeavissa olosuhteissa kuten ankarina pula-aikoina tai sota-aikana saattavat pinnalle nousta normaaliajoista selvästi poikkeavat motiivit.⁷⁵

Erityisesti toista maailmansotaa koskeva tutkimus on vahvistanut käsitystä, että kriisiaikana varkausrikollisuus kasvaa huolimatta siitä, että samanaikaisesti on vaikuttamassa huomattava määrä varkausrikollisuutta yleensä vähentäviä te-

⁷¹ Rikostilaisuuksiin luetaan rikoskohteet ja rikostilaisuudet. Varkausrikollisuudessa rikostilaisuuksiin luetaan myös omaisuuden virallinen ja epävirallinen valvonta sekä suojaus. Ks. *Siren* 1984 s.7. Rikostilaisuuksien määrän kehitystä, jota mitataan tavallisesti kulutushyödykkeiden tuotannon volyymin muutoksilla, pidetään jo yksistään arkipäivänkin perusteella nykyisin ehkä kaikkein keskeisimpänä varkausrikollisuuden selittäjänä. Sirenin varkausrikollisuuden tason muutoksia Suomessa 1950–1984 koskeva tutkimus osoitti, että varkausrikollisuuden taso liittyy entistä kiinteämmin taloudelliseen kehitykseen, tuotantoon ja kulutukseen (rikosentekomahdollisuuksiin), kun taas rikosikäisen väestön osuus on menettänyt merkitystään rikostasoa säätelevänä tekijänä, *Siren* 1989 s. 49.

⁷² Esimerkiksi Lahden kaupungin Tamperetta selväsi korkeampi perinteinen rikollisuus merkitsee *Uusitalon* 1980 s. 91–93 mukaan Christien (1975) terminologiaa käyttäen sitä, että Tampere on tiivis ja Lahti löyhä yhteiskunta. Vrt. myös saman kirjoittajan yhteenvetoa Sveitsin muihin teollisuusmaihin nähden alhaisen perinteisen rikollisuuden tasoon liittyvistä Clinardin (1978) arvioista, ks. *Uusitalo* 1980 s. 89–90.

⁷³ Varkausrikollisuuden voimakkaan lisääntymisen alku sijoittuu Ruotsissa 1920-luvun loppupuolelle ja Suomessa 1970-luvun alku- ja 1980-luvun loppupuolelle. Varkausuomiot seitsemänkertaistuivat Suomessa 1950-luvun puolivälistä 1980-luvun loppuun mennessä. Ks. Suomen osalta *Rikollisuustilanne* 1970, 1980 ja 1990, Ruotsin osalta *Hofer & Tham* 1983 s. 250–251. Kirjoittajien mukaan raskaaseen teollisuuteen keskittyminen ei sen sijaan mainittavasti lisää kulutustavaroita eikä siten varkausrikollisuutta. Tämä selittää tuolloisten sosialististen maiden länsimaita alhaisemman varkausrikollisuuden.

⁷⁴ Niinpä esimerkiksi Uusitalo toteaa, että ”Det är ett empiriskt faktum, att en betydande del av brottsligheten i världen existerar i städer”, ks. *Uusitalo* 1980 s. 94. Ks. myös jäljempänä luku 1.4.2. Erään kriminologian tunteman keskeisen selitysteorian, sidosteorian, mukaan rikollisuus on sitä epätodennäköisempää, mitä vahvemmat siteet yksilöllä on ympäröivään yhteisöön ja yhteiskuntaan. Tämä selittäisi maaseudun kaupunkija vähäisemmän rikollisuuden, ks. esim. *Siren* 1984 s. 20.

⁷⁵ Ks. *Anttila & Törnudd* 1983 s. 79–83 ja *Siren* 1984 s. 4–5.

kijöitä.⁷⁶ Tosin myös varkausrikollisuutta lisääviä tekijöitä esiintyy, kuten sisäisen muuttoliikkeen voimistuminen, pula tavaroista, musta pörssi, inflaatio ja palkkojen aleneminen sekä valaisemattomuus. Viimeksi mainitut tekijät selittävät varkausrikollisuuden kasvun.⁷⁷

Kriminologisista teorioista päätösteoria korostaa yksilön tekevän harkittuja valintoja hyötynäkökohdista. Hän ryhtyy tekemään rikoksia, jos se tuntuu kannattavalta. Tällöin korostuu itse rangaistusjärjestelmän, kiinnijoutumisriskin ja rangaistusten ankaruuden rikollisuutta ennakoita ehkäisevä merkitys. Niillä ei sen sijaan ole havaittu olevan mainittavaa erityispreventiivistä vaikutusta rikoksentekijöihin.⁷⁸

Rikosoikeustieteessä on nykyisin vallalla näkemys, jonka mukaan rangaistuksen yleisestävä vaikutus ilmenee lähinnä moraalialia muokkaavana eikä niinkään pelottavana tekijänä.⁷⁹ Rikollisuutta ei nähdä ihmisten rationaalisen päätöksen tuloksena, vaan paljon monimutkaisempina yhteiskunnallisena ilmiönä. Siten rangaistustason muutoksilla ei katsota olevan ainakaan pitkäaikaisia vaikutuksia rikollisuuteen.⁸⁰ Sen sijaan rikoksentekijän arviolla kiinnijoutumisriskin suuruudesta katsotaan olevan merkitystä.

Yleisestävän vaikutuksen tutkiminen on osoittautunut ongelmalliseksi.⁸¹ Usein kuvitellaan ja joskus jopa yritetään todistella, että rikollisuuden määrä olisi vahvasti yhteydessä rangaistusten ankaroitamiseen tai lieventämiseen.⁸² Tämä kuvitelma ei saa tukea tästäkään tutkimuksesta.⁸³

⁷⁶ Ks. esim. *Tham* 1987a s. 211 ss. ja 1987b s. 301 ss.

⁷⁷ *Jaakkola* 1987 s. 55–56 ja 63 katsoo tutkimusten osoittavan, ettei sota sellaisenaan aiheuta rikollisuutta. Sota muuttaa kuitenkin yhteiskuntaa ja siksi myös rikollisuutta. Hän arvostelee Verkkoa mm. siitä, ettei tämä ottanut huomioon sitä, että sota aiheuttaa pysyviä muutoksia yhteiskunnassa, vaan uskoi, että sodan vaikutus oli vain tilapäistä. *Thamin* tutkimus (1987b) osoitti, että kaikissa Pohjoismaissa varkausrikollisuus kaksinkertaistui sodan aikana vuosiin 1943–1944 mennessä ja väheni pian sodan jälkeen. Huolimatta sotakokemusten erilaisuudesta, varkauskehitys oli samanlainen. *Tham* tulkitsee sodan vaikuttaneen moraalisiin ja siten myös varkausrikollisuuteen. *Takala* sen sijaan katsoo rikollisuuden vaihtelun liittyvän tiettyihin kollektiivisiin kokemuksiin tietyistä sosiaalisista muutoksista kuten juuri sodasta. Sodan vaikutukset vaihtelevat melko huomattavasti sen mukaan missä iässä sota kohdataan, ks. *Takala* 1987.

⁷⁸ Rangaistusten ankaruudella ei sen sijaan tutkimusten valossa yleensä ole merkittävää tai pysyvää vaikutusta rikolliseen käyttäytymiseen. Englannin oikeusministeriö (Home Office) on julkaissut arvion, jonka mukaan vankiluvun pienentäminen 40 %:lla aiheuttaisi 1,6 %:n rikollisuuden kasvun, ks. *Lappi-Seppälä* 1998b.

⁷⁹ *Rikosoikeuskomitean mietintö, KM 1976:26.*

⁸⁰ *Jaakkolan* mukaan vuoden 1972 varallisuusrikosuudistuksen myötä lieventynyt rangaistuskäytäntö ei vaikuttanut rikollisuustilanteeseen. Jo vuosia aikaisemmin alkanut voimakas varkausrikollisuuden lisääntyminen jatkui muutaman vuoden nousuaan lainuudistuksen voimaantulon jälkeen, ks. *Jaakkola* 1980 s. 793.

⁸¹ Se edellyttäisi kehityksen ennustamista paljon käytettävissä olevia mittareita varmemmin, ks. *Jaakkola* 1980.

⁸² Esimerkiksi *Viren* 1993.

⁸³ Ks. jälj. Tutkimustulokset, luku 7.

Edellä lainsäädännöllisen kehityksen yhteydessä on kuvattu yleisesti suomalaisen yhteiskunnan taloudellista ja poliittista kehitystä ja arvioitu sen vaikutusta rikoslainsäädäntöön lähinnä 1910-, 1920- ja 1930-luvuilla.⁸⁴ Mainittujen vuosikymmenten voidaan otaksua edellä sanotun perusteella kuuluvan ajanjaksoon, jolloin taloudellisilla kriiseillä oli vielä varkausrikollisuutta tuntuvastikin lisäävä vaikutus.

Jäljempänä luvussa 1.4.3 tarkastellaankin kriisi- ja pula-aikojen yhteyksiä varkausrikollisuuteen. Lisäksi varkausrikollisuuden kehitystä analysoidaan jäljempänä eri yhteyksissä myös poliittisen uhkateorian pohjalta.⁸⁵ Aluksi tarkastellaan kuitenkin varkaustuomioiden kehitystä Helsingissä ja muissa kaupungeissa sekä maaseudulla tarkoituksin selvittää, oliko varkausrikollisuus tuolloin kaupunkien rikollisuutta ja missä määrin varkaustuomioiden kehitys kaupungeissa ja maaseudulla mahdollisesti erosivat toisistaan.⁸⁶ Tämän jälkeen tarkastellaan kriisi- ja pula-aikojen sekä lopuksi vielä poliisivahvuudessa tapahtuneiden muutosten vaikutusta varkaustuomioiden kehitykseen.⁸⁷ Samalla tarkasteltavat tekijät kuvaavat Helsingin kehitystä.

1.4.2 Kehitys maaseudulla ja kaupungeissa

Tarkasteltaessa varkausrikostuomioiden kehitystä maaseudulla ja kaupungeissa sekä lisäksi vielä erikseen Helsingissä voidaan havaita, että tuomioiden kehitys vastaa yleiskehitystä kaikissa ryhmissä (kaavio 51). Helsingissä tuomittujen osuus kaikista kaupungeissa varkausrikoksista tuomituista oli koko tarkastelujakson ajan noin 30 %.

Viime vuosisadan alkaessa kaupunkien varkausrikostuomioiden lukumäärä oli jonkin verran maaseudun lukumääriä suurempi (50–60%), vaikka kaupunkien väkiluku oli vain 12,5 % maan koko väestöstä. Kaupunkien väkiluku oli vuonna 1920 noin 16 %, vuonna 1930 noin 20 % ja vuonna 1937 noin 25 % koko

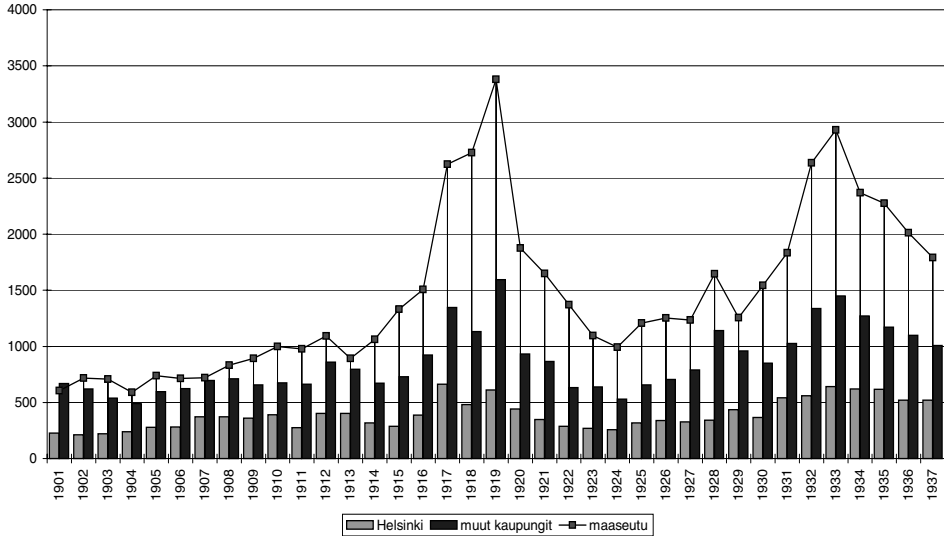
⁸⁴ Osa I, luku 5.

⁸⁵ Poliittinen uhkateoria näytti jossain määrin selittävän myös rikoslainsäädännön muutoksia (osa I luku 5).

⁸⁶ Kaupunkien rikollisuudessa saattaa syntyä selviä eroavaisuuksia mm. kulttuuritaustojen erilaisuuden vuoksi. Ks. *Uusitalo* 1980 s. 91–94. Edellä oli jo verrattu Helsingin ja koko maan varkausrikoskehitystä (osa II, luku 1.3).

⁸⁷ Poliisivahvuudessa tapahtuneet muutokset eivät ole varkausrikollisuuden keskeisiä selittäjiä, koska varkausrikollisuus tulee ilmi pääasiassa asianomistajien ilmoitusten perusteella. Voi kuitenkin olla mielenkiintoista tarkistaa, onko välittömän kontrollikoneiston muutoksilla ollut mitään yhteyttä varkaustuomioiden määrään. Edellä on kuvattu lyhyesti, millä tavalla yhteiskunnan rakenteelliset tekijät ja poliisi osana kontrollikoneistoa liittyvät rikosoikeudelliseen järjestelmään ja sen eri osatekijöiden välisiin vaikutussuhteisiin, ks. Johdanto, luku 1.

Kaavio 51. Varkausrikoksista tuomitut kaupungeissa ja maaseudulla 1901–1937; pinoamaton pinta-alakaavio, abs. luvut.

Lähteet: *SVT XXIII*, oikeustoimi, oikeustilasto ja rikollisuus II 1901–1937 sekä *Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1901–1937*. Ks. TAULUKKO 28, H, M, K.

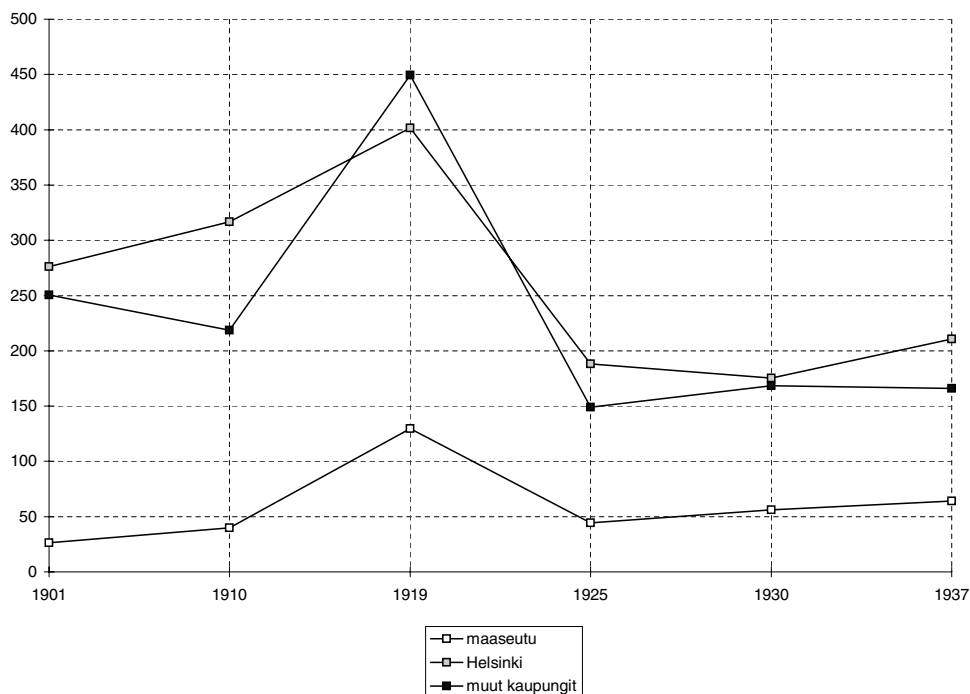
maan väkiluvusta. Maaseudun väestönkasvu hidastui 1920-luvulla eikä lisääntynyt enää 1930-luvulla.⁸⁸

Vuodesta 1914 alkaen maaseudun varkausrikostuomioiden absoluuttinen lukumäärä on ollut jonkin verran kaupunkien vastaavaa suurempi. Kriisiaikoina varkausrikokset näyttävät kuitenkin lisääntyneen tavallista enemmän maaseudulla, sillä kansalaissodan aikoihin kaupunkien osuus varkausrikostuomioista oli vain noin 40 % ja vuonna 1933 noin 42 %.

⁸⁸ Tosiasiassa maaseudun väestö väheni kiihtyvällä vauhdilla koko teollistumisen ajan jo 1800-luvun loppupuolelta alkaen. Muuttoliikkeen suuruus ei kuitenkaan käy ilmi tilastoista, sillä itsenäisyyden alussa suuri osa muutosta johti kauppaloitten, taajaväkisten yhdyskuntien ja ”esikaupunkien” syntyyn. Niitä ei laskettu kaupunkiin kuuluviksi. Tarkastelujakson aikana perustettiin ainoastaan Lahden kaupunki. Teollistumisen ja muuttoliikkeen vaikutus näkyy myös siinä, että maatalouden osuus väestön elinkeinoista väheni vuosisadan alun 68 %:sta 51 %:iin vuoteen 1940 mennessä. Ks. *Karisto ym.* 1988 s. 29–32. Teollistuminen ja muuttoliike kaupunkiin kiihtyi 1920- ja 1930-luvuilla. Maatalousväestön vähenemiseen vaikutti myös syntyvyyden jatkuva aleneminen, ks. *Alapuro* 1980 s. 78.

Kun tarkasteluun otetaan mukaan myös oheinen väkilukuun suhteutettu kaavio (52), voidaan havaita, että varkausrikollisuuden taso oli koko tarkastelujakson ajan kaupungeissa selvästi korkeampi kuin maaseudulla, joskin ero kaventui 1930-luvun loppuun mennessä etenkin vuosina 1919–1925.

Kaavio 52. Varkausrikoksista tuomitut 1900–1937 kaupungeissa ja maaseudulla 100 000 asukasta kohti.

Lähteet: SVT XXIII, oikeustoimi, oikeustilasto ja rikollisuus II 1901–1937 sekä Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1901–1937. Ks. TAULUKKO 28, H, M, K.

Eron pieneneminen aiheutui ensinnäkin siitä, että kaupunkien väkilukuun suhteutettu varkausrikollisuus oli maailmansotien välisenä aikana vähäisempää kuin vuosisadan alkupuolella. Varkausrikollisuuden taso ei edes vuonna 1933 ylittänyt kaupungeissa vuosisadan alkupuolen tasoa.⁸⁹ Kaupunkien voimakas

⁸⁹ Esimerkiksi Helsingissä varkausrikollisuuden taso korkean varkausrikollisuuden aikana vuonna 1933 (295) vastasi 1900-luvun vaihteen tilannetta (kaaviosta 52 ilmenee vain vuoden 1930 tilanne). Myös väkivaltarikollisuus lisääntyi 1920-luvulla voimakkaimmin maaseudun kasvukeskuksissa, ks. *Lehti* 2001a ja 2001.

väestönlisäys 1920- ja 1930-luvulla synnytti niissä kuitenkin jo olemassaolevaa varkausrikollisuuden tasoa vastaavan varkausrikollisuuden. Tästä voitaneen päätellä, että maaseudulta kaupunkiin muuttaneet syyllistyivät varkauksiin useammin kuin asuessaan maaseudulla.

Toinen syy kaupunkien ja maaseudun välisen eron kaventumiselle oli se, että maaseudun varkausrikollisuuden taso kasvoi väestönkasvun pysähtyneisyydestä huolimatta. Maaseudun varkausrikollisuus oli maailmansotien välisenä aikana absoluuttisestikin selvästi suurempaa kuin nopeasti kasvavissa kaupungeissa, vaikka tilanne oli tasainen vuosisadan alkuvuosikymmeninä.

Maaseudun varkausrikollisuuden tason kasvu aiheutui todennäköisesti maaseudun sisäisestä muuttoliikkeestä. Maaseudun muuttoliikkeen painopiste ei ollut vanhoissa kaupungeissa, vaan uusissa asuintaajamissa ja kauppaloissa, jotka sisältyivät maaseudun tilastolukuihin. Varsinaiselta maaseudulta väestö väheni tosiasiasa koko ajan. On siten todennäköistä, että tilastojen osoittama varkausrikollisuuden tason nousu maaseudulla 1920- ja 1930-luvuilla oli tosiasiasa asuintaajamien synnystä aiheutunutta.

Uusien asuintaajamien merkitys varkausrikollisuuden voimakkaimpana kasvualustana korostui myös kriisiaikoina. Varkausrikollisuuden lisäys oli korkean varkausrikollisuuden kausina suhteellisesti voimakkain maaseudulla eli todennäköisesti mainituilla maaseudun muuttoliikkeen painopistealueilla.

Väestön siirtyminen maataloudesta teollisuuteen maailmansotien välisenä aikana merkitsi väestön kasaantumista kaupunkiin, kauppaloihin ja asuintaajamiin ja siten varkausrikoksille otollisiin olosuhteisiin. Varkausrikollisuuden tason kasvu 1920-luvun puolivälistä alkaen ei kuitenkaan kokonaisuutena lisännyt varkausrikollisuuden väestönkasvuun suhteutettua määrää siinä määrin, että varkausrikollisuuden taso olisi ylittänyt vuosisadan ensimmäisten vuosikymmenten tason. Tässä yhteydessä ei ole mahdollisuutta arvioida, mikä oli syynä kaupunkien varkausrikollisuuden tason mataluuteen 1920- ja 1930-luvuilla viime vuosisadan alkuvuosikymmeniin verrattuna.

Vaikka kehitys ei ollut aivan tasaista maaseudulla ja kaupungeissa, varkausrikostuomioiden lisääntymiset ja vähenemiset tapahtuivat kaikkialla suurin piirtein samanaikaisesti. Muutosten voimakkuuserot eivät olleet kovin merkittäviä. Kehitys Helsingissä on ollut ehkä jonkin verran muuta maata tasaisempaa. Voidaan siten perustellusti sanoa Helsingin varkausrikostuomioiden määrällisen kehityksen melko hyvin noudattavan muiden kaupunkien ja asuintaajamien kehitystä.

Kaupunkimaisuus ja väestömuuton painopistealueet näyttävät määränneen melko pitkälti varkaustuomioiden määrää. Kriisiaikoina sekä kaupungeissa että maaseudulla nopeasti kohonneita varkaustuomioiden määriä ei kuitenkaan kovin pitkälle voi selittää mainituilla tekijöillä. Varkaaustuomioiden ja varkausrikollisuuden perimmäiset syyt eivät näytä ratkaisevasti liittyneen kaupunkimaisuus-

teen. Toisaalta myös varkausrikostuomioiden lyhyellä aikavälillä tapahtuneet muutokset näyttävät tapahtuneen väestökehityksestä ja muuttoliikkeistä suhteellisen irrallaan.

Kuvailtua tilannetta voidaan verrata Lehden henkirikollisuuden kehityksestä tekemiin havaintoihin. Myös henkirikollisuuden asukaslukuun suhteutettu taso oli vuosina 1891–1914 huomattavasti korkeampi kaupungeissa kuin maalaiskunnissa. Vuosina 1905–1913 tapahtunut rikollisuuden kasvu oli voimakkainta kaupungeissa. Kaksikymmenluvulla kyseistä eroa ei enää ollut. Myös Lehti toteaa erottelun kaupunkeihin ja maalaiskuntiin olleen hallinnollinen. Hänen mukaansa uudet teollisuusyhdyskunnat ja esikaupungit syntyivät suurelta osin maalaiskuntien alueella.⁹⁰

Seuraavassa tarkastellaan eräitä muutosten mahdollisia taustatekijöitä.

1.4.3 Kriisi- ja pula-ajat⁹¹

Helsingissä oli tarkasteltavana ajanjaksona kaksi pulakautta. Ensimmäinen oli vuosina 1917–1923 ja toinen, edellistä voimakkaampi vuosina 1929–1934. Pula-kausille oli tyypillistä suurtyöttömyys ja elintarvikkeiden puute. Molemmat pulakaudet olivat suurelta osalta seurausta yleismaailmallisesta taloudellisesta lamasta.⁹²

Ensimmäinen pulakausi oli suoraa seurausta ensimmäisen maailmansodan syttymisestä vuonna 1914. Maan sisäinen kriisi, kansalaissota, ajoittui myös keskelle pulavuosia. Jälkimmäiseen pulakauteen vuosiksi 1929–1932 ajoittui myös äärioikeiston vallankaappausyritys, lapuanliikkeen toiminta.⁹³ Taloudellisten ja poliittisten kriisien samanaikaisuus ja toisiinsa kietoutuminen vaikeuttaa näiden tekijöiden vaikutusten tarkastelua.

Mainittuja kriisejä lukuun ottamatta tarkasteltava ajanjakso 1910-luvun alusta lukien toisen maailmansodan alkuun oli taloudellisen nousun kautta, 1920- ja 1930-luvulla Suomen teollistuminen pääsi vauhtiin. Teollisuuden noususta huolimatta Suomi oli kuitenkin selvä maatalousvaltio.⁹⁴

⁹⁰ Lehti 2001. Myös Salmialan komitea totesi henkirikollisuuden kasvukeskusten olevan maalaiskunnissa ja kaupunkeihin rajoittuvissa kunnissa. Ks. *Rikollisuuden vastustamiskomitea, KM 1931:2*.

⁹¹ Kriisit ulottuivat koko maahan; ks. edellä osa I, luku 5, jossa tarkastellaan kriisien vaikutusta lainsäädäntöön ja oikeusideologiaan.

⁹² Ks. esim. *Saukkonen* 1946 s. 414–423.

⁹³ Itse asiassa vuodet 1933 ja 1934 olivat nopean taloudellisen kasvun vuosia taloudellisen laman pohjasta. Bruttokansantuote, yksityinen kulutus ja investoinnit olivat 1930-luvulla suurimmillaan vuonna 1934, viennin kasvu kuitenkin jo vuonna 1933. Työttömyys oli korkeimmillaan 1930–1932, ks. *Alapuro* 1980 s. 85.

⁹⁴ Vuosina 1920–1938 teollisuuden tuottavuus kohosi keskimäärin 4,8 %:n vuosivauhtia. Myös työntekijöiden reaaliensiot kohosivat samana ajanjaksona, ks. *Ahvenainen & Kuusterä* 1982 s. 226–228. Vrt. myös luvun 1.4.2 kaupunkien ja maaseudun kehitystä koskevaa kuvausta.

Mainittakoon, että *työttömyys* oli Helsingissä suuri maaliskuun vallankumouksesta 1917 alkaen vuoden 1921 loppuun. Vuoden 1918 syksystä alkaen se koski erityisesti rakennusalaa. Talvisin rakennusalalla jatkui työttömyys myös myöhemminkin 1920- ja 1930- luvulla. Vuonna 1929 alkoi koko 1930-luvun kestänyt suurtyöttömyys, jonka huippukausi osui vuosiksi 1932–1933. Pahimmat työttömyyskaudet liittyivät siten kiinteästi pula-aikoihin.⁹⁵

Aloilla, joilla työttömyys oli tavallista, työntekijöiden riski syöllistyä varkauksiin näytti olleen melko suuri. Vuonna 1912 elettiin myös taloudellista nousukautta, mutta tästä huolimatta rakennusalalla oli silloinkin työttömyyttä. Storgårdsin mukaan 36–41 % niistä varkausrikoksista tuomituista Helsingissä 1912 ja 1925, joiden ammatti oli tiedossa, oli ollut rakennusalalla töissä.⁹⁶

Kun verrataan varkausrikostuomioiden määrällistä kehitystä (esim. kaavio 51) pulakausien ajoittumiseen, voidaan havaita, että pulakaudet ja suuret varkausrikostuomioiden määrät eivät osuneet täysin samoille vuosille.

Varkausrikollisuus ei ensimmäisen kriisin aikana ollut korkea koko pulakautena eikä lisääntynyt vielä maailmansodan ensimmäisinä vuosina. Vuoden 1919 jälkeen varkausrikostuomioiden lukumäärä laski nopeasti ollen matalimmillaan vuosina 1923 ja 1924.

Toisen pulakauden alkuvuodet eivät myöskään osoittaneet varkausrikollisuuden erityisen voimakasta kasvua. Varkausrikollisuus pysyi kuitenkin suurena muutaman vuoden ajan pahimman pulakauden jälkeen.

Näyttääkin siltä, että ensimmäisen maailmansodan sekä samanaikaisesti tapahtuneen *maan sisäisen jännityksen* kasvun ja sen myöhemmin tapahtuneen vähenemisen yhteydet varkausrikollisuuteen olisivat tuntuvammat kuin pelkkä pulajan olemassaolo. Maan sisäisen tilanteen kehittyminen avoimeksi kriisiksi ja sen raskas jälkiselvittely osuivat juuri varkausrikostuomioiden huippuvuosiksi 1917–1919. Vuoden 1918 kansalaissodan välittömien heijastusvaikutusten mentyä ohi ei pelkkä taloudellisen laman pitkittyminen enää vuosina 1920–1923 ylläpitänyt korkeaa varkausrikollisuutta.⁹⁷ Sisäisen jännityksen lieveneminen sen sijaan oli tosiasiassa. Suurin osa kansalaissodassa hävinneelle osapuolelle kuuluneista henkilöistä oli tuolloin tuomionsa jälkeen jo ehditty armahtaa eivätkä uudet toimet kommunistien ja muun ääriivasemmiston orastavan toiminnan ehkäisemiseksi olleet vielä käynnistyneet koko voimassaan.

⁹⁵ *Siipi* 1942 s. 198–210.

⁹⁶ *Storgårds* 1985 s. 38–40.

⁹⁷ Tosin myös pahin työttömyysjakso oli ohi vuonna 1922.

Myös 1930-luvulla kriisin poliittiset ja yhteiskunnalliset ristiriidat näyttävät melko itsepäisesti ”selittävän” varkausrikollisuutta. Vuosi 1932 oli vain taitekohta maan sisäiselle poliittiselle kriisille, joka jatkui vielä senkin jälkeen, kun oikeistolaisen ääriliikkeen kapinan huippu oli Mäntsälässä kukistettu. Kriisi alkoi helpottua ja varkausrikollisuus vähetä tuntuvammin vasta 1930-luvun loppupuolella.

Toisaalta poliittisten kriisien alkuvuodet, kuten ensimmäisen maailmansodan aiheuttamat poikkeustoimet Suomessa vuodesta 1914 alkaen, eivät välittömästi lisänneet varkaustuomioita. Näyttää siltä, että kriisi- ja pulakausi vasta pitempään jatkuessaan lisäsi voimakkaasti varkausrikollisuutta. Kriiseihin liittyvä varkausrikollisuus näyttää noudattaneen samaa kehityskulkua toisen maailmansodan aikana Suomessa ja muissa Pohjoismaissa.⁹⁸

Poliittisen kriisin ja vallanpitäjien epäluuloisuuden voidaan otaksua heijastuneen erityisesti *valtiorikoksista* tuomittujen määrään. Valtiorikoksista tuomittiin kuritushuoneeseen kansalaissodan aiheuttaman huipun jälkeen hovioikeustilastojen mukaan vielä 1920-luvun alkuvuosina vuosittain 100–260 henkilöä. Vankiloissa heitä oli kuitenkin runsaammin kansalaissodan jäänteinä. Tuomittujen määrä oli 1920-luvun jälkipuoliskolla vuotta kohti alle 100. Valtiorikoksista tuomittuja olikin vankiloissa punavankien nopean vähentymisen jälkeen 1920-luvun jälkipuoliskolla melko vähän. Myös taloudellisen laman huippu oli taittunut. Valtiorikostuomioiden määrä lisääntyi hovioikeuksissa uudestaan 1930-luvun ensimmäisellä puoliskolla (350–550/vuosi 1930–1933) samaan aikaan taloudellisen ja poliittisen kriisin sekä varkausrikollisuuden kanssa. Vuosikymmenen loppupuolella tuomiot olivat taas melko vähäisiä.⁹⁹

Valtiorikoksista tuomittujen määrä näyttää siten kasvavan kansalaissodan ja 1930-luvun alun kriisitilanteissa valtaapitävien aseman ollessa uhattuna. Myös 1920-luvulla uusien valtiorikosvankien tulo vankiloihin voidaan liittää pelkoon vasemmalta tulevasta uhasta. Sama uhka oli välillisenä syynä siihen, että oikealta tulevan uhan ja painostuksen edessä valtaapitävät tuomitsivat kommunisteja ja muita poliittiseen vasemmistoon kuuluvia 1930-luvulla valtiopetoksista kuritushuoneeseen.¹⁰⁰

⁹⁸ Aluksi varkausrikollisuus vähenee, mutta kriisin jatkuessa lisääntyy voimakkaasti ja vähenee nopeasti pian kriisin loppumisen jälkeen. Ks. *Tham* 1987b ja myös ed. luku 4.1. Sperling julkaisi tutkimuksen Tukholman rikollisuudesta 1850–1950 vuonna 1973. Tutkimuksen mukaan Tukholman varkausrikollisuus oli tavallista suurempi pula-aikoina, ks. *Sveri* 1974 s. 26–29. Lappi-Seppälän mukaan 1860-luvun nälkävuodet lisäsivät varkausrikollisuutta, ks. *Lappi-Seppälä* 1982b s. 138.

⁹⁹ Tiedot valtio- ja maanpetosrikoksista ensimmäisessä oikeusasteessa kuritushuoneeseen tuomituista ovat *Kekkoselta* 1996e s.190, joka puolestaan viittaa tilastotietojen osalta *Mäkelään* 1976 s. 308.

¹⁰⁰ Kekkonen mukaan näyttäisi olevan selvä yhteys ainakin yhteiskunnallisten kehitysvaiheiden (Kriisi/vakaat olot), ja niihin liittyvien hallituspoliittisten asetelmien ja myös yleisen yhteiskunnallisen ilmapiirin ja poliittisen rikollisuuden esiintymistaajuuden ja kontrollin välillä, ks. *Kekkonen* 1996e s.193.

Henkirikollisuuden ja muunkin väkivaltarikollisuuden poikkeukselliseen kasvuun 1920-luvulla esitetään tavallisesti syyksi kieltolakia ja vuoden 1918 poliittisen kriisin aiheuttamaa yhteiskuntaan syvälle patoutunutta vihaa ja katkeruutta liittyneenä alkoholin käyttöön.¹⁰¹ Lehti on väitöskirjassaan osoittanut, että maailmansotien väliseen väkivalta-aaltoon ovat vaikuttaneet useat tekijät, ennen kaikkea vuosien 1905 ja 1906 murroskausi, mutta myös kansalaissota, kieltolaki, pirtu ja käsiaseet. Pulakaudella oli Lehden mukaan väkivaltarikollisuutta vähentävä vaikutus alkoholin käytön vähenemisen kautta.¹⁰²

1.4.4 Poliisivahvuus

Poliisien lukumääräinen kehitys ei näytä aivan johdonmukaisesti liittyneen varkausrikollisuuden kehitykseen Helsingissä.¹⁰³ Poliisin lukumäärää tosin vahvistettiin taloudellis-poliittisten kriisien aikana, mutta toimenpiteet olivat, samoin kuin varkausrikollisuuden kasvu, lähinnä kriisien seuraus, eivät niiden syy. Poliisien lisäyksillä ei näytä olleen myöskään varkausrikollisuutta ehkäisevää taroitusta.

Poliiseja lisättiin esimerkiksi suhteellisen vähän toisen kriisin aikana, varkausrikollisuuden huippuajanjaksona 1930-luvun alussa, mutta runsaasti vuoden 1906 jälkeisinä vuosina, jolloin varkausrikollisuus ei ollut tavallista suurempaa. Poliisien lukumäärän selvä lisäys ei näytä myöskään vaikuttaneen varkaustilanteeseen. Toisaalta kuitenkin vuosina 1917–1919, varkausrikostuomioiden huipukautena, myös poliisien lukumäärä oli korkeimmillaan.

Poliittisen uhkateorian näkökulmasta poliisien määrällinen kehitys tulee ymmärrettävämmäksi. Vuonna 1917 järjestyksenpitovallostasta kamppailtaessa järjestyksenpitäjien määrä oli korkea.¹⁰⁴ Samoin vuonna 1919 tarvittiin vahva järjestyksvalta vasemmalta tulevaa uhkaa torjumaan.¹⁰⁵ Vallanpitäjät ovat sen sijaan saattaneet kokea 1930-luvun alun kriisin aikaisempaa pienempänä uhkana, koska vaara uhkasi alussa oikealta.

¹⁰¹ *Kontula* 1996 s. 48, jossa hän viittaa mm. Hietasen kirjoitukseen ”Rikollisuus ja alkoholi sotajan yhteiskunnassa” (1992).

¹⁰² *Lehti* 2001a s. 319, 326–328.

¹⁰³ Vrt. kaavio 47.

¹⁰⁴ Maaliskuun vallankumouksen jälkeen vuonna 1917 Helsinkiin muodostettu vasemmistolaisväritteinen kansanmiliisi oli lukumäärältään suhteellisen suuri. Tämä oli luonnollista ottaen huomioon ajankohdan poliittisen valtataistelutilanteen, joka ilmeni mm. siinä, että kysymys säännöllisen järjestysvallan perustamisesta oli jatkuvan poliittisen kiistelyn kohteena. Ks. *Viljanen* 1925 s.186–191 ja *Hietaniemi* 1992 s. 38–55.

¹⁰⁵ Kansalaissodan jälkeen perustettiin lukumääräisesti vahva poliisilaitos Helsinkiin ei niinkään varkausrikollisuutta kuin vasemmalta tulevaksi koettua uhkaa torjumaan. Noin 20-henkisten ylimääräisiä matkustavien komennuskuntien tehtävänä oli ennen kaikkea tuoda ilmi punaisten väkivallantekojä. Näistä ryhmistä sekä yleisesikunnan kolmannesta osastosta ja suojelupoliisin tiedus-

Kun valtaapitävät kokevat asemansa vakaaksi, poliisien lukumäärään ei näytä vaikuttaneen 1920-luvulla edes kansainvälisesti poikkeuksellisen korkeaksi kohoava väkivaltarikollisuus. Ajatusta tukee myös se, että levottoman suurlakko-vuoden jälkeen vuonna 1906 poliisien lukumäärä kaksinkertaistettiin ilmeisesti suurlakko- tai kapinatilanteen syntymisen ehkäisemiseksi. Rikollisuus ei tuolloin olisi antanut aihetta poliisivahvuuden lisäämiseen.¹⁰⁶

Poliisimiesten lukumäärän voidaan olettaa vaikuttavan varkausrikollisuuteen ja sen ilmituloon ainakin kahdella tavalla. Toisaalta poliisimiesten runsaslukuisuus voi vähentää varkausrikollisuutta lähinnä lisääntyneen näkyvän valvonnan kautta. Toisaalta se taas voi lisätä kiinnijoutumisia ja siten tilastoitavaksi ja tuomittavaksi tulevien varkausrikosten määrää.¹⁰⁷ Käytettävissä olevien tilastojen avulla on siten vaikea arvioida poliisikontrollin ja todellisen varkausrikollisuuden välistä yhteyttä.¹⁰⁸

Ulkoisen kontrollin ja rikosten selvittämisesurssien muutosten vähäistä merkitystä varkausrikollisuudelle osoittaa mm. se, että heinäkuun *poliisilakko* vuonna 1917 ei näytä vähentäneen tai lisänneen Helsingin raastuvanoikeudessa heinä–syyskuussa käsiteltävien varkausrikosten määrää.¹⁰⁹

telusta muodostettiin perusta Etsivälle keskuspoliisille 1919. Poliisin vahvuus pysyi suhteellisen suurena vuoteen 1923 asti, jolloin poliiseja vähennettiin tuntuvasti. Tuolloin uhka vasemmalta ei enää vaatinut suurta poliisivahvuutta. Poliisien vähentämistä perusteltiin myös taloudellisilla näkökohdilla. Käytännössä muutos ei ollut kovin tuntuva Helsingissä, jossa osa poliisiviroista oli täyttämättä, eikä vähennysten vuoksi tarvittu lainkaan irtisanomisia, ks. *Hietaniemi* 1992 s. 83–84 ja 87–88 sekä 1993 s. 3 ja 4. Kun olojen rauhoituttua Helsingissä luovuttiin 1920-luvun alussa ylimääräisistä poliiseista, vakinaisen poliisin vahvuudeksi jäi noin 700 miestä, mikä tarkoitti alle kolmea miestä 1000 asukasta kohti. Vasta 1945 poliisikunnan vahvuutta lisättiin. Tosin poliisilla oli käytettäväänään reservinä Poliisikoulun miehistö sekä vuodesta 1931 liikkuvan poliisin osastoja sekä Etsivä keskuspoliisi ulkomaalaisten valvonnassa, ks. *Siiپی* 1946 s. 339–341. Kontrolli maaseudulla oli järjestetty toisin. Maaseudulla kontrollista vastasivat pääosin suojeluskunnat, jotka koostuivat huomattavalta osin samasta ryhmästä kuin valvottavatkin. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että suuressa osassa iltama- ja tanssitilaisuuksia ei ollut minkäänlaista toimivaa järjestysvaltaa, ks. *Lehti* 2001.

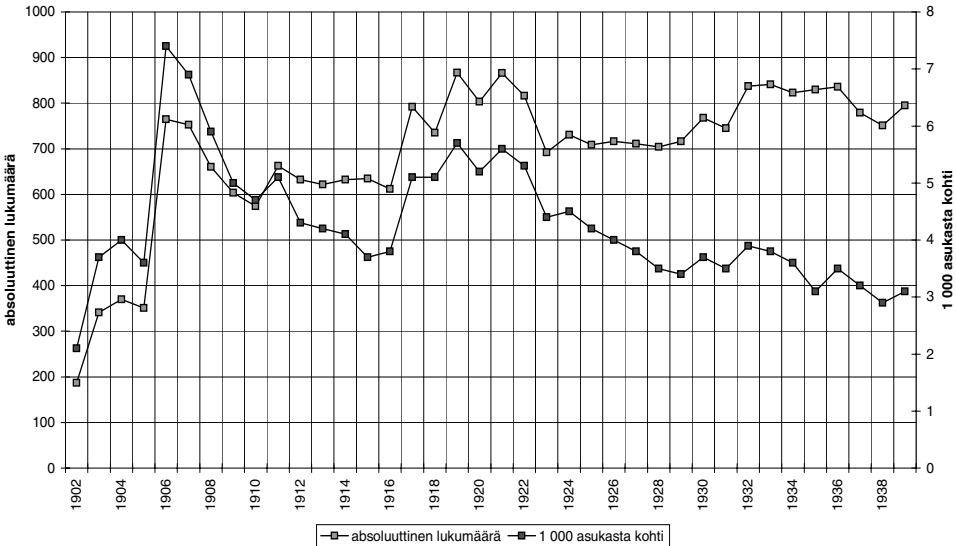
¹⁰⁶ *Saukkonen* 1946 s. 474–478.

¹⁰⁷ Tämä taas saattaa lisätä kiinnijoutumisen pelkoa. Lisäksi näkyvää valvontaa voidaan tietyissä rajoissa lisätä myös poliisia vahvistamatta.

¹⁰⁸ Voidaan lisäksi olettaa, että varkausrikosten selvittämistodennäköisyyden kasvu, mikä saattaa olla poliisien määrän lisääntymisen seuraus, lisää myös asianomistajien ilmoitusalttiutta. Ilmoitusalttiuteen ja siten myös tilastoitavaan rikollisuuteen vaikuttavat kuitenkin monet muutkin tekijät.

¹⁰⁹ Helsingin yliopiston rikosoikeuden professorina vuosisadan alusta lähtien toiminut Allan Serlachius oli vuonna 1917 nimitetty senaattoriksi, joka toimi Siviilitoimituskunnan päällikkönä. Hän ajoi voimakkaasti poliisilaitoksen perustamista vastoin sosialidemokraattien johtaman hallituksen tahtoa. Lähinnä Serlachiuksen toiminta miliisin lakkauttamiseksi aiheutti vuonna 1917 heinäkuussa lähes kuukauden pituisen miliisilakon (30.6.–10.7. ja 14.–26.7.). Vastaavan tyyppisiä lakkoja oli vuoden 1917 aikana myös eräissä muissakin kaupungeissa, ks. *Laati*, 1925 s. 141–148 ja *Hietaniemi* 1992 s. 45–48. Jäljempänä luvussa 2 tarkasteluun tuleva vuotta 1917 koskeva tutkimusaineisto koskee aikaa huhtikuun alusta syyskuun loppuun.

Kaavio 53. Poliisipäällystä ja -miehistöä Helsingissä 1902–1939.

Lähteet: *Hietaniemi* 1992, taulukko 2. Ks. TAULUKKO 29.

Varkausrikosten ilmitulo ja siten myös tuomioistuimiin tulevien tapausten lukumäärä onkin yhteydessä pääasiassa asianomistajien toimintaan.¹¹⁰ Myös vuoden 1905 suurlakon jälkeinen tilanne ja 1930-luvun kriisi ovat osoituksena siitä, ettei virallisen kontrollin muutos mainittavasti vaikuta varkausrikosten määrään.¹¹¹

¹¹⁰ Esim. *Sveri*, 1970 s. 354–355. Epävirallisen kontrollin ja rikosilmoitusalttiuden mahdollisia muutoksia ei tässä yhteydessä ole mahdollista selvittää. Luonnollisesti tietty minimimäärä poliiseja välttämättä tarvitaan tietoon tulleiden rikosten kohtuulliseksi selvittämiseksi.

¹¹¹ Poliisien lukumäärä Helsingissä oli tarkastelukautena kansainvälisesti katsoen korkea. Tämä saattaa olla yhteydessä siihen tosiasiaan, että seuraamusjärjestelmä ja rikoskontrolli pitkine vapausrangaistuksineen ja korkeine vankilukuineen kokonaisuudessaan oli Suomessa suhteellisen ankara. Toisaalta järjestelmä oli ankara ja poliisien lukumäärä suuri jo ennen kansalaisyhteiskuntaa, minkä vuoksi sillä ei välttämättä voi selittää varkausrikostuomioiden määrässä lyhyemmällä aikavälillä tapahtuneita muutoksia. Vrt. *Lenke* 1980 s. 7–8.

Kaupunkien aiempaa alhaisempaa varkausrikollisuuden tasoa maailmansotien välisenä aikana ei voitane myöskään selittää poliisien vähenemisellä. Poliisien väkilukuun suhteutettu määrä kaupungeissa oli vuonna 1919 kymmenkertainen ja vuonna 1938 viisinkertainen maaseutuun nähden. Eron kaventumisen syynä oli poliisien määrän vähentäminen kaupungeissa puoleen. Maaseudulla vähennyksiä ei toteutettu, ks. *Hietaniemi* 1992, taulukko 2. Vähennykset eivät näytä lisänneen varkausrikollisuutta, jonka taso päin vastoin samanaikaisesti laski kaupungeissa ja kohosi maaseudulla. Poliisin toiminnan vaikutus ilmeneekin lähinnä kiinnijoutumisten määrissä: mitä vähemmän poliiseja, sitä vähemmän kiinnijoutumisia, ks. ed. luku 1.4.2. Osa varkausrikollisuuden tason alenemisesta selittyy tilastollisilla syillä.

Työtaistelut eivät sisänsä näytä olleen vallanpitäjille poliisikunnan vahvistamista edellyttävä uhka, jollei tähän liittynyt vakavasti otettavaa vallankumouksen vaaraa. Tällaista vaarattomaksi koettua lakkoilua olivat esimerkiksi 1920-luvun lopulla lisääntyneet työtaistelut, kun taas sotilaallisesti järjestetyn poliisireservin, Liikkuvan poliisikunnan, (50, myöh. 300 henkilöä) perustaminen Helsinkiin vuonna 1932 näyttää liittyneen äärioikealta uhkaavan vallankumouksellisen vaaran torjumiseen.¹¹²

Poliisimiesten lukumäärä ei sellaisenaan kerro, kuinka uskolliseksi vallanpitäjät kokivat poliisin. Kun esimerkiksi vuonna 1918 kansalaissodan voittanut osapuoli valitsi poliisilaitokselle tulevaa henkilökuntaa, johtavana periaatteena oli sen seikan mahdollisimman huolellinen varmistaminen, ettei valittava henkilö ollut ollut punaisten puolella kansalaissodassa. Sen sijaan otettaessa poliiseja Liikkuvaan poliisikomennuskuntaan suosittiin suojeluskuntiin kuulumattomuutta.¹¹³ Kun vertaa vuosia 1917 ja 1919 keskenään, näyttää siltä, ettei poliisin poliittinen tunnusväri ainakaan merkittävämmiin näytä vaikuttaneen siihen, millä innolla poliisi tutki varkauksia tai otti varkauksista epäiltyjä kiinni.

1.4.5 Yhteenveto

Varkausrikollisuuden kehitystä on edellä tarkasteltu maaseudulla, kaupungeissa ja erikseen Helsingissä. Samoin on tutkittu kriisien ja pula-aikojen sekä poliisivahvuuden yhteyksiä Helsingin varkausrikollisuudessa tapahtuneisiin muutoksiin.

Varkausrikollisuuden selitysteorioiden mukaan välttämättömien kulutustavaroitten puute lisää varkausrikollisuutta niin kauan kunnes ihmisten perustarpeet voidaan tyydyttää kriisiaikoinakin. Tämän jälkeen varkausrikollisuus kasvaa lähinnä kulutustavaroitten lisääntymisen myötä. Suomessa oltiin ainakin vielä ennen toista maailmansotaa ilmeisesti mainitussa varkausrikollisuuden varhaisessa kehitysvaiheessa.

Toisaalta etenkin toista maailmansotaa koskeva tutkimus on osoittanut, että sodalla on ainakin pitkään jatkuessaan myöhempinäkin aikoina varkausrikollisuutta lisäävä vaikutus. Tähän näyttää olleen syynä sodan aiheuttamat sosiaaliset muutokset, joiden merkitys voi olla erilainen eri sukupolville ja ikäryhmille sen

¹¹² Komennuskunnan vahvuus oli aluksi 50 henkilöä, mutta se nostettiin 120:een heti Mäntsälän kapinan jälkeen vuonna 1932. Kun Liikkuvan komennuskunnan vahvuus vuonna 1933 nostettiin 300:aan, mitä tosin perusteltiin väkivaltarikollisuuden ehkäisemisellä. Lisäyseytystä vastusti kuitenkin eduskunnassa vain äärioikeisto, jonka aiheuttaman uhan torjumiseksi poliisikomennuskuntaa vahvistettiin, ks. *Hietaniemi*, 1992 s. 151–161, 167 ja 171–175.

¹¹³ *Hietaniemi* 1992 s. 64 ja 157.

mukaan, millaisia yhteisiä kokemuksia heillä on sodasta. Sodalla on myös oletettu olevan eri suuntiin käyviä vaikutuksia ihmisten moraalisiin. Eräs voimakkaita kokemuksia aiheuttava tekijä on sodan syynä usein olleet yhteiskunnan poliittiset valtataistelut. Voimakas poliittinen kriisi, etenkin sodaksi puhjettuaan sosiaalisesti monimutkaisella tavalla vaikuttaen ilmeisesti lisää varkausrikollisuutta.

Varkausrikollisuus oli 1930-luvun lopussa väkilukuun suhteutettuna suurin piirtein samalla tasolla kuin ennen ensimmäistä maailmansotaa. Helsingissä ja muissakin kaupungeissa esiintyi varkausrikollisuutta väkilukuun nähden selvästi enemmän kuin maaseudulla. Varkausrikollisuus osoittautuu siten kaupunkien rikollisuudeksi. Helsingin varkausrikollisuus näyttää olevan törkeämpää kuin muualla Suomessa.

Tutkimus osoittaa 1930-luvun ehkä hieman yllättäen, että varkausrikollisuuden taso Helsingissä ja muissa kaupungeissa oli maailmansotien välisenä aikana alempana kuin ennen ensimmäistä maailmansotaa. Ainoastaan 1930-luvun alkupuolen kriisiin yhteydessä varkausrikollisuus kohosi Helsingissä tilapäisesti vuosisadan alkupuolen tasolle.

Tilastojen perusteella näyttäisi siltä, että maaseudun varkausrikollisuus olisi 1920- ja 1930-luvulla ollut lisääntymässä ja lukuisampaa kuin vuosisadan alkupuolella. Maailmansotien välisenä aikana muuttoliike näyttää suuntautuneen pääasiassa uusiin asuintaajamiin ja kauppaloihin. Sen sijaan uusia kaupunkeja ei perustettu. Tarkemman aineiston puuttuessa on tyydyttävä esittämään vain arvioita tapahtuneesta kehityksestä. Tilastoissa ei maaseudusta ollut erikseen erotettu muuttoliikevoittoisia paikkakuntia. On kuitenkin syytä olettaa, että varkausrikollisuuden lisäys todellisuudessa olisi tapahtunut niillä paikkakunnilla, joille muuttoliike voimallisimmin suuntautui.

Rikollisuuden selitysteorioissa on annettu merkitystä sosiaaliselle liikkuvuudelle ja kontrollille. Kaupunkimaisuus yleensä heikentää sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja kontrollia. Toisaalta kaupunkienkin välillä voi olla suuria eroja sosiaalisessa kulttuurissa. Tässä mielessä etenkin uudet, muuttoliikkeen synnyttämät kaupungit ja asuintaajamat olisivat alttiita kasvavalle rikollisuudelle.

Tutkimuksessa varkausrikollisuuden tasaisehkosta kehityksestä erottui kaksi korkean varkausrikollisuuden kautta, joiden huiput osuivat vuosille 1917–1919 ja 1932–1935. Varkausrikollisuuden jälkimmäinen ”korkeasuhdanne” ei ainkaan kaupungeissa yltänyt edellisen huippukauden tasolle. Kriisit lisäsivät voimakkaimmin varkausrikollisuutta maaseudulla. On kuitenkin todennäköistä, että lisäys painottui muuttoliikkeen synnyttämiin asuintaajamiin ja kauppaloihin.

Käy myös ilmi, että taloudellisen-sosiaalisen kehityksen synnyttämä lama ja sisäiset poliittiset valtataistelut etenkin liittyneenä elintarvikepulaan näyttävät olleen yhteydessä varkausrikollisuuden ja varkaustuomioiden kasvuun. Pula-aika ilman ankaraa poliittista kriisiä ei sen sijaan näytä kyenneen pitämään yllä korkeaa varkausrikollisuutta.

Poliisien lukumäärän muutokset eivät tunnu suuremmin vähentäneen tai lisänneen varkausrikollisuutta eikä tilastoitavaksi tulevan varkausrikollisuuden määrää. Poliisien lukumäärä näyttää liittyneen enemmänkin siihen, missä määrin vallanpitäjät kokivat asemansa uhatuksi kuin siihen, missä määrin varkausrikollisuutta esiintyi. Kun varkausrikollisuuskin näyttää säännönmukaisesti olleen yhteydessä sekä taloudelliseen lamaan että maan sisäiseen jännittyneisyyteen, poliisien lukumäärän kasvu saattoi tapahtua pelkästään reaktiona poliittiseen kriisiin.

Poliittiset kriisit ja valtaapitävien kokema uhka näyttävät tätäkin selvemmin selittävän valtiorikosvankien määrän vankiloissa. Sama poliittinen uhkateoria näyttää tutkimuksen ensimmäisessä osassa tehdyn analyysin mukaan selittävän lainsäädännöllisten toimenpiteiden laatua ja ankaruutta oikeusideologisia seikkoja paremmin.

Rangaistustason ankaruudessa tapahtuvien muutosten mahdollisia vaikutuksia varkausrikollisuuteen voidaan riittävästi arvioida vasta Helsingin raastuvan-oikeuden tuomitsemiskäytäntöä koskevan tutkimuksen jälkeen.

2 Varkausrikoksista tuomitut vapausrangaistukset Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937

2.1 TUTKIMUSKOHDE JA LÄHDEAINEISTO

Jo edellä johdannossa¹¹⁴ kuvattiin Helsingin varkaustuomioita koskevan tutkimuksen tavoitteita ja lähteitä. Seuraavassa niitä selostetaan joiltakin osin hieman tarkemmin.

Tutkimuksen ensimmäisen osan ja nyt tehdyn alustavan tarkastelun perusteella näyttää siltä, että Suomen korkeaan vankilukuun maailmansotien välisenä aikana on useita eri selittäjiä, joiden painoarvoa tässä tutkimuksen toisessa osassa pyritään täsmentämään selvittämällä etenkin tuomioistuinkäytännön vaikutusta rangaistustasoon.

Tarkoitus on ensisijaisesti selvittää, onko tuomioistuinten soveltamiskäytännössä tapahtunut muutoksia kansalaissodan vaikutuksesta. Tutkimuksessa selvitetään, minkälaatuisia rangaistuksia ja missä määrin niitä ennen ja jälkeen kansalaissodan tuomittiin. Samalla on selvitettävä, minkä laatuista ja kuinka runsasta oli se rikoskäyttäytyminen, josta rangaistuksia tuomittiin.

Kuten johdannossa jo todettiin, tutkimusvuosiksi on valittu vuodet 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937. Vuodet 1912 ja 1925 on valittu suhteellisen vakaan poliittisen tilanteensa vuoksi, mutta samalla myös siksi, että ne ovat riittävän lähellä kriisiaikaa (1914–1918) ja sitä välittömästi seuraavia vastareaktion tai tasapainon hakemisen vuosia. Vuosi 1912 ajoittuu samalla vuoden 1905 yleislakon ja sitä seuranneen venäläistämiskauden jälkeen. Vuosi 1913 taas ei tuntunut yhtä sopivalta, koska tuolloin toteutettiin tuntuva armahdus. Vuonna 1925 voidaan olettaa rangaistuskäytännön jo vakiintuneen kansalaissodan jälkeen eikä voimakas nousu 1930-luvun alkupuolelle ajoittuvalle vankiluvun huipulle ollut vielä alkanut.¹¹⁵

¹¹⁴ Ks. erityisesti Johdanto, luku 5.2. Lappi-Seppälä on aiemmin tutkinut rangaistuksen määräämistä varkausrikoksissa. Hänen tutkimuksensa koskee kuitenkin myöhempiä vuosia. Ks. *Lappi-Seppälä* 1980a, 1980b ja 1982a

¹¹⁵ Varkausrikollisuuden väkilukuun suhteutettu kasvu alkoi vasta 1930-luvun alussa.

Vuodet 1917 ja 1919 kuvaavat tilannetta välittömästi ennen ja jälkeen kansalaissodan. Näin saadaan selville kansalaissodan välittömät vaikutukset – jos sellaisia on ollut. Vuosi 1919 on mukana, jotta kansalaissodan vaikutuksia voitaisiin tarkastella mahdollisimman pian sodan päättymisen jälkeen. Vertailuvuosi 1917 ajoittuu tosin myös ensimmäisen maailmansodan aikaiseen kriisi aikaan. Vuoden 1917 ajalta on otettu mukaan ainoastaan Venäjän vallankumousten välinen ”vapauden” aika, huhtikuusta syyskuuhun kestävä puolen vuoden jakso. Koska tutkimustaloudellisista syistä aineiston keruuta oli rajattava, tuntui kiinnostavalta tarkastella juuri mainitun puolen vuoden ajanjakson vaikutuksia rangaistuskäytäntöön.¹¹⁶ Vuoden 1917 aineisto on riittävän kattava rangaistustason selvittämiseksi. Määrällinen vertailu muihin vuosiin on tehty kertomalla vuoden 1917 luvut kahdella. Kysymyksessä on siten arvio, jonka perustalta johtopäätösten teossa on oltava varovaisia.¹¹⁷

Vuosi 1937 on mukana, jotta nähtäisiin, poikkeaisiko vuoden 1912 ja 1920-luvun puolivälin rangaistustaso 1930-luvun lopun rangaistustasosta. Tällöinhän voidaan otaksua rangaistustason jo vakiintuneen 1930-luvun alkupuolelle osuvan pula-ajan ja oikeisto ”kapinan” vaikutuksista. Sinänsä kiinnostava lapualaisaika on tässä tutkimuksen ”erityisessä osassa” jouduttu jättämään syrjään.

Tutkimustulosten yleistäminen koko maata kattavaksi on pienin varauksin mahdollista. On otettava huomioon edellä tarkastellut eroavuudet varkausrikollisuudessa toisaalta Helsingin ja koko maan sekä toisaalta Helsingin ja maaseudun välillä.¹¹⁸ Lisäksi tuomitsemiskäytäntö saattaa vaihdella paikkakunnittain. Toisaalta esimerkiksi myöhemmin 1970-luvulla Helsinki oli keskimääräisen rangaistustason kaupunki.¹¹⁹

Tutkimusaineisto käsittää tutkittavalta ajalta kaikki varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomitut henkilöt, olipa heidät sitten tuomittu samalla kertaa muista rikoksista ankarampiin rangaistuksiin tai ei.¹²⁰ Myös ehdolliset vapaus-

¹¹⁶ Vuosi 1917 ei myöskään tutkimuksen kannalta ole kaikkein tärkein. Vertailu edeltävään ajanjaksoon olisi ollut tehtävä ensimmäisen maailmansodan ajalta 1914–1916, mieluiten vuodelta 1916, jotta olisi voitu nähdä, lievenikö kriisiajan ilmeisesti aiempaa ankarampi soveltamiskäytäntö vuonna 1917. Kun vuoden 1917 tilannetta nyt joudutaan vertaamaan vuoteen 1912, on vaikea lähteä arvioimaan, onko vapauden ajassa jotakin muusta kriisiajasta poikkeavaa.

¹¹⁷ Varkausrikoksia on yleensä eniten vuoden viimeisellä neljänneksellä ja vähiten ensimmäisellä. Nyt tutkittavat 2. ja 3. vuosineljännes edustavat siten noin puolta vuoden varkaustuomioista. Ks. esim. *Verkko* 1941a s. 143 tabell 15 och diagram XXXVI.

¹¹⁸ Osa II luvut 1.3 ja 1.4.2.

¹¹⁹ Ks. *Aromaa* 1978.

¹²⁰ Tällä rajauksella mukana on lähtökohtaisesti sellaisiakin henkilöitä, jotka tilastoidaan päärikkoksensa perusteella jonkin muun rikoksen kuin varkausrikoksen tehneinä. Tavoitteena oli voida arvioida varkausrikokseen vaikuttavia tekijöitä tällaisissakin tapauksissa. Rajauksella ei kuitenkaan ole sanottavaa kiinnostavuutta, sillä kootun aineiston perusteella varkausrikoksiin syyllistyneen päärikos vain satunnaisesti on joku muu rikos.

rangaistukset ovat aineistossa. Sakkoon johtaneet varkausrikokset eli lähinnä näpistyksen näkyvät aineistossa vain, jos henkilö on samalla tuomittu varkausrikkoksista vankeuteen.

Tutkimuksessa on pyritty kokonaiskuvan saamiseen varkausrikkoksia koskevasta tuomioistuinkäytännöstä. Tämä edellyttää rangaistuksen keskipituuksien muodostumisen ohella myös eri tuomioiden määrällistä selvittämistä.¹²¹ Vaikka päätavoitteena onkin tuomioistuimen rangaistuksen mittaamista koskevat ratkaisut, lähes yhtä tärkeää on ollut selvittää, mistä osatekijöistä tuomittu kokonaisrangaistus kulloinkin muodostuu. Tilastoissahan tulee esiin vain päärikos ja lopullinen kokonaisrangaistus.¹²²

Rangaistuksen *mittaamisen ja rangaistuslajin valinnan* tarkastelussa päähuomio on rangaistuksen ankaruustasossa. Keskeisiä tarkastelun kohteita ovat myös päärangaistuslajin valinta ja ehdollisen rangaistustuomion käyttö sekä rikoksen uusimisen ja rangaistuksen vähentämisperusteiden vaikutuksen selvittäminen. Mukaan on myös otettu rangaistuksen mittaamiseen laajassa mielessä kuuluvat varkausrikosten eri lajien soveltamismäärien vaihtelut.

Tutkimuksen etenemisjärjestystä on käsitelty edellä johdanto-osassa.

2.2 VARKAUSTUOMIOIDEN MÄÄRÄLLINEN YLEISTARKASTELU

2.2.1. Tuomittujen henkilöiden lukumäärä; erikseen ehdolliset rangaistustuomiot

Tutkimusaineistossa on 1 858 henkilöä. Vuoden 1917 luku (274) on puolelta vuodelta. Se on kerrottu kahdella, jotta se olisi vertailukelpoinen muihin vuosiin.

Vapausrangaistukseen tuomittujen henkilöiden todellinen lukumäärä on tosiasiassa hiukan pienempi, sillä sama henkilö on voinut tulla tuomituksi useamman kerran Helsingin raastuvanoikeudessa tutkittavana olevien vuosien aikana.

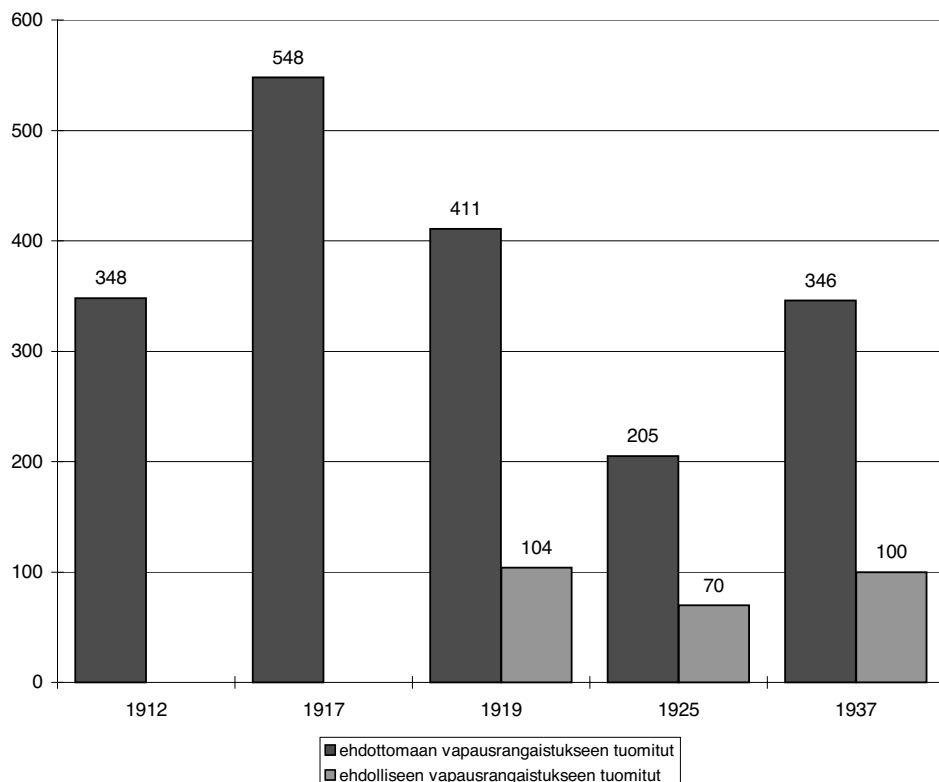
Kuten kaaviosta (54) ilmenee, nyt tarkasteltavina olevista vuosista varkausrikokset johtivat vapausrangaistustuomioon useimmin vuosina 1917 ja 1919, eli kansalaissodan molemmin puolin.¹²³ Vapausrangaistukseen tuomittuja oli kumpakanakin vuonna yli 500 henkilöä. Tuomittuja oli vähimmillään vuonna 1925

¹²¹ Keskipituuksien ohella olisi ollut hyödyllistä lisäksi tai vaihtoehtoisesti laskea rangaistusten mediaanipituudet ja normaalirangaistukset. Tästä on sen laskemisen työläyden vuoksi jouduttu luopumaan.

¹²² Johdanto, luku 4. Päärikos on rikos, josta tuomittu rangaistus on laadultaan ja määrältään ankarin. Tilastoista ilmenee yleensä vain ankarin rangaistus, mutta myös sivurikkoksia tilastotiin.

¹²³ Vastaava koko maan tilasto on vain rangaistuslajeittainen. Ks. osa II, luku 1.3.2.

Kaavio 54. Varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomitut Helsingin raastuvanoikeudessa 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937; ehdottomat ja ehdolliset tuomiot.

Ks. TAULUKKO 30 A.

puolet vähemmän kuin huippuvuosina, mutta vuonna 1937 tuomittiin jo selvästi enemmän henkilöitä (446) vapausrangaistukseen kuin vuonna 1912 (348).¹²⁴

Tulos vastaa tilastollisessa tarkastelussa¹²⁵ tehtyjä havaintoja. Koko maata koskevista tilastoista ei kuitenkaan käy ilmi ehdollisen rangaistustuomion käyttö vuosilta 1918–1922. Vuoden 1919 tuomioista viidennes (104) oli ehdollisia. Ehdottomien vapausrangaistusten lukumäärä oli lähes sama tarkastelujakson alku- ja loppupään vuosina 1912 ja 1937.

Helsingissä jo vuonna 1919 joka viides (20,19 %) vapausrangaistus tuomittiin varkausrikoksissa ehdollisena. Vuonna 1925 ehdollisen rangaistustuomion sai joka neljäs varkausrikoksista tuomittu (25,45 %). Vuonna 1937 käytettiin ehdollisia rangaistustuomioita 22,42 %.

¹²⁴ Varkausrikollisuuden määrä oli vuonna 1933–1935 lähes vuosien 1917 ja 1919 tasolla.

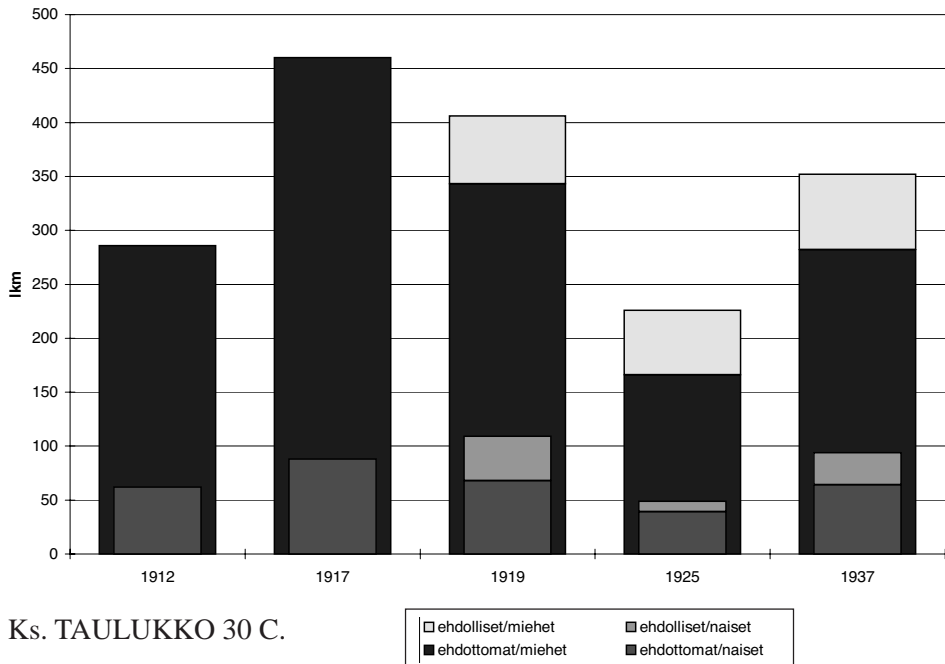
¹²⁵ Ks. osa II, luku 1.3.1, kaavio 47, jossa on vertailtu kaikkia varkausrikoksista tuomittuja Helsingissä ja koko maassa.

Seuraavaksi käsitellään ehdollisen rangaistustuomion käyttöä rangaistuslajeittain nuorten ja eri sukupuolten tuomioissa.¹²⁶

2.2.2 Naisten osuus; erikseen ehdolliset rangaistustuomiot

Naisten osuus oli pysynyt tarkastelujakson aikana melko vakaana. Naisia oli kaikista varkausrikoksista tuomituista 16–19 %. Naisten lukumäärä vaihteli suurin piirtein samalla tavalla kuin miestenkin. Naisten suhteellinen osuus oli enimmillään vuosina 1919 ja 1937.¹²⁷

Kaavio 55. Varkausrikoksista Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937 tuomitut sukupuolen ja rangaistuksen ehdollisuuden mukaan.

Ks. TAULUKKO 30 C.

¹²⁶ Luku 2.2.2 ja 2.2.3. Edellä tutkimuksen ensimmäisessä osassa esitettyssä tilastollisessa tarkastelussa on selvitetty ehdollisen rangaistustuomion käyttöä vapausrangaistukseen johtaneissa rikostuomioissa koko maassa. Edellä on eritelty myös vapausrangaistuslajeittain ehdollisen rangaistustuomion käyttöä myös varkausrikostuomioissa. Ks. osa I, luvut 1.2.3 ja luku 2.9, joissa voitiin todeta, että ehdollisen rangaistustuomion käyttö näyttää olleen varkausrikoksissa tavallisempaa kuin rikoksissa yleensä. Varkausrikosten poikkeusasema ilmeni lähinnä vankeusrangaistukseen eikä niinkään kuritushuoneeseen tuomittaessa. Selvittämättä on vielä jäänyt, onko tähän syynä nuorten tavallista suurempi osuus varkausrikoksista tuomituissa.

¹²⁷ Kaavio 55.

Ehdollista rangaistustuomiota käytettiin miesten ja naisten osalta vaihtelevasti. Vuonna 1919 naisille varkausrikoksista tuomituista vapausrangaistuksista runsas kolmannes (37,61 %) oli ehdollisia, kun taas miesten vapausrangaistuksiin johtaneista varkausrikoksista tuomittiin ehdollisina vain reilut 15 % (15,52 %).

Tilanne oli päinvastainen vuonna 1925. Tuolloin miesten vapausrangaistuksista joka neljäs (26,55 %) oli ehdollinen, kun sen sijaan naisissa ehdollisten rangaistustuomioiden osuus jäi viidennekseen (20,41 %).

Vuonna 1937 käytettiin ehdollista rangaistustuomiota taas suhteellisesti enemmän naisia kuin miehiä tuomittaessa. Lähes joka kolmas (31,91 %) varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomittu nainen sai tuomionsa ehdollisena, kun taas miehistä joka viides (19,98 %) sai ehdollisen rangaistustuomion.

Ehdollisen rangaistustuomion sai siten vuoden 1925 poikkeusta lukuun ottamatta nainen yleisemmin kuin mies. Aineistosta ei kuitenkaan voi päätellä syytä poikkeukseen.¹²⁸ Eräänä syynä ehdollisen rangaistustuomion käytössä todettuihin vaihteluihin lienee ollut se, kuinka suuren osuuden vankeus- ja kuritushuonetuomiot kummankin sukupuolen tuomioissa eri vuosina saivat.¹²⁹

2.2.3 Nuorten osuus; erikseen ehdolliset rangaistustuomiot

Nuorten osuuden tarkastelulla on ilmeisesti olennaisempi merkitys rangaistuksen ankaruuskehitystä arvioitaessa. Nuoruushan oli rangaistuksen vähentämisperuste. Lisäksi nuoruus esti uusimissäännösten soveltamisen. Tästä seurasi se, että nuorille tuomitut rangaistukset olivat lähes poikkeuksetta vankeutta silloinkin, kun rikoksesta aikuisen tekemänä olisi seurannut kuritushuonerangaistus.

Nuoria, 15–17-vuotiaana rikoksensa tehneitä, oli varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomittujen joukossa ennen kansalaissotaa selvästi enemmän kuin kansalaissodan jälkeen. Ennen kansalaissotaa joka viides varkausrikoksiin tuomituista oli tehnyt rikoksensa alle 18-vuotiaana.¹³⁰ Kansalaissodan jälkeen nuorten osuus oli vielä 15–17 %, mutta vuonna 1937 vain joka kymmenes tuomituista oli nuori.¹³¹

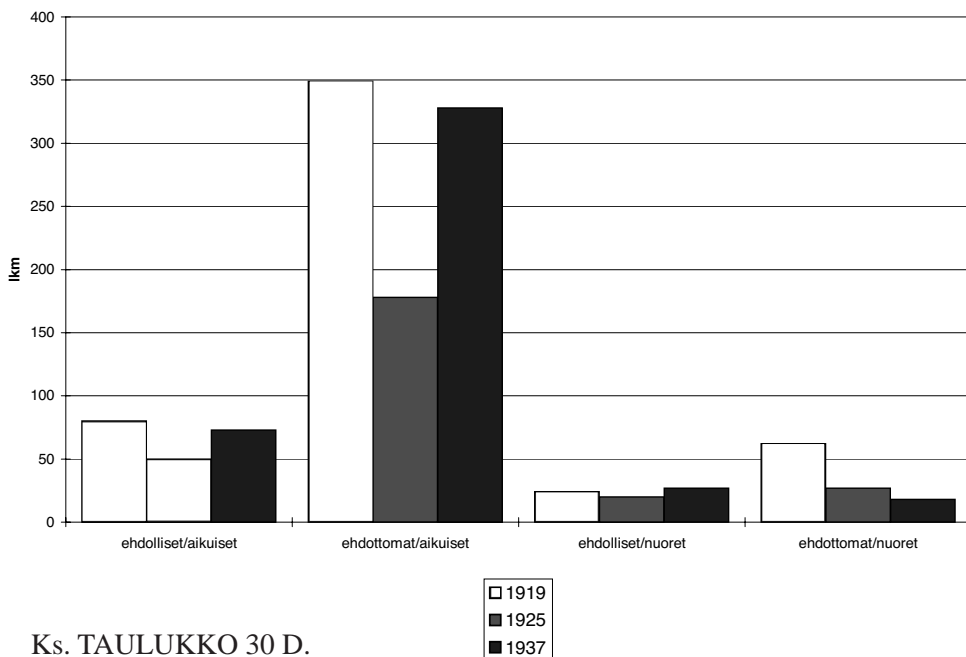
¹²⁸ Verkon tutkimuksen mukaan, joka koski naisten osuutta kaikista tuomioistuimissa syytetyistä ja tuomituista vuosilta 1938–1943, naisten osuus sota-aikana moninkertaistui, *Verkko* 1945 s. 365–366; Verkon aineistoon ei sisälly sotatuomioistuimissa tuomittuja, joiden mukanaolo ilmeisesti tasoittaisi sukupuolten välistä eroa.

¹²⁹ Erot ehdollisen rangaistustuomion käytössä kertovat siten pikemminkin siitä, minkälaatuisiin rikoksiin oli syyllistytty kuin sukupuolten välisestä erosta rangaistuslajin valinnassa. Tässä ei kuitenkaan ole ollut mahdollista tutkia kysymystä perusteellisemmin.

¹³⁰ Vuonna 1912 nuoria oli tuomituista 71 eli 20,4 % ja 1917 heitä oli 114 eli 20,8 % tuomituista. Ks. TAULUKKO 30 B. Nuorten osuutta ei ole tarkasteltu I osassa.

¹³¹ Vuonna 1919 tuomittiin varkausrikoksista vapausrangaistukseen 86 nuorta eli 16,7 % vapausrangaistukseen tuomituista. Vuonna 1925 tuomittiin 47 nuorta eli 17,1 % kaikista varkausrikoksis-

Kaavio 56. Ehdollisen rangaistustuomion käyttö varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomittaessa Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1919, 1925 ja 1937; erikseen nuorena 15–17-v. rikoksensa tehneet.

Ks. TAULUKKO 30 D.

Nuorten tuomittujen osuuden väheneminen puoleen tarkastelujakson aikana merkitsi vastaavasti vankeustuomioiden vähenemistä, sillä nuoret tuomittiin vankeuteen silloinkin, kun aikuisille olisi tuomittu kuritushuonetta. Vankeustuomioiden kokonaismäärä oli kuitenkin paljolti yhteydessä siihen, miten runsaasti aikuiset syyllistyivät ensikertaiseen yksinkertaiseen varkauteen.

Nuoret tuomittiin aikuisia useammin *ehdollisiin* vapausrangaistuksiin. Kaaviosta (56) käy myös ilmi, että nuorten ehdolliset rangaistustuomiot lisääntyivät vuodesta 1919 vuoteen 1937. Aikuisten tuomioissa ei tapahtunut vastaavaa kehitystä.

Aikuisille tuomituista vapausrangaistuksista noin 20 % oli ehdollisia, kun taas ehdollisen tuomion käyttö nuorilla kasvoi tarkastelujakson aikana vajaasta 30 %:sta 60 %:iin.¹³² Ero aikuisten lukumääriin selittynee osittain sillä, että

ta vapausrangaistukseen tuomituista. Vuonna 1937 tuomittiin Helsingin raastuvanoikeudessa 45 nuorta eli 10,1 % varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomituista.

¹³² Nuorille tuomituista vapausrangaistuksista oli vuonna 1919 ehdollisia vielä vähän alle 30 % (27,9 %). Vuonna 1925 ehdollisten rangaistustuomioiden osuus nuorilla oli yli 40 % (42,55 %) ja vuonna 1937 jo 60 %.

aikuisten vapausrangaistuksista suurin osa oli kuritushuonetta, jossa ehdollisen rangaistuksen käyttö oli vähäisempää.

Todellisuudessa aikuisille varkausrikoksista tuomitut *vankeusrangaistukset* määrättiin ehdollisiksi useammin vuonna 1919 kuin myöhemmin tarkasteltavina vuosina.¹³³ Kehitys oli siten päinvastainen kuin nuorten rangaistuksissa. Aikuiset saivat rangaistuksensa ehdollisena vuosina 1919 ja 1925 useammin kuin alle 18-vuotiaat. Vuoden 1937 koventunut ehdollisen rangaistustuomion käyttö ei koskenutkaan Helsingissä alle 18-vuotiaita.¹³⁴ Syitä tähän nuorten ja aikuisten erilaiseen ehdollisen vankeustuomion kehitykseen selvitetään jäljempänä luvussa 2.4.2.4.¹³⁵

2.2.4 Varkausrikokset tuomittua kohti; erikseen alle 18-vuotiaat¹³⁶

Varkausrikoksista Helsingin raastuvanoikeudessa tuomitut henkilöt olivat syyllistyneet keskimäärin kahteen varkausrikokseen vuonna 1925.¹³⁷ Muina vuosina lukumäärä oli alhaisempi. Vähiten (keskim. 1,32) varkausrikoksia oli tuomittavana vuonna 1917. Kansalaissodalla ei näyttänyt olleen ainakaan pysyviä vaikutuksia kerralla tuomittujen varkausrikosten määrään.

Sen sijaan niinä vuosina, joina varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomittuja oli vähiten, heidät tuomittiin kuitenkin tavallista useammasta varkausrikoksesta. Tuomittujen varkausrikosten lukumäärässä ei siten ollut yhtä paljon muutoksia kuin varkausrikoksista tuomittujen lukumäärien vaihtelut osoittivat.¹³⁸

Alle 18-vuotiaana rikoksensa tehneet nuoret henkilöt tuomittiin keskimäärin selvästi aikuisia useammista varkausrikoksista. Kun teon hetkellä 18 vuotta täyttäneet tuomittiin tavallisesti yhdestä tai kahdesta varkausrikoksesta, olivat alle 18-vuotiaana rikoksensa tehneet yleensä syyllistyneet keskimäärin kahteen tai

¹³³ Vuonna 1919 ehdollisen vankeustuomion käyttöaste Helsingin raastuvanoikeudessa aikuisilla oli 50 %. Vuonna 1925 vastaava luku oli 47,2 % ja 1937 vain 32,4 % kaikista aikuisille tuomituista vankeusrangaistuksista.

¹³⁴ Kuten I osassa jo havaittiin, ehdollisen rangaistustuomion käyttö väheni 1930-luvun alkupuolella, mutta alkoi taas lisääntyä 1930-luvun jälkipuoliskolla. Ks. osa I, luvut 1.2.3 ja 2.9.

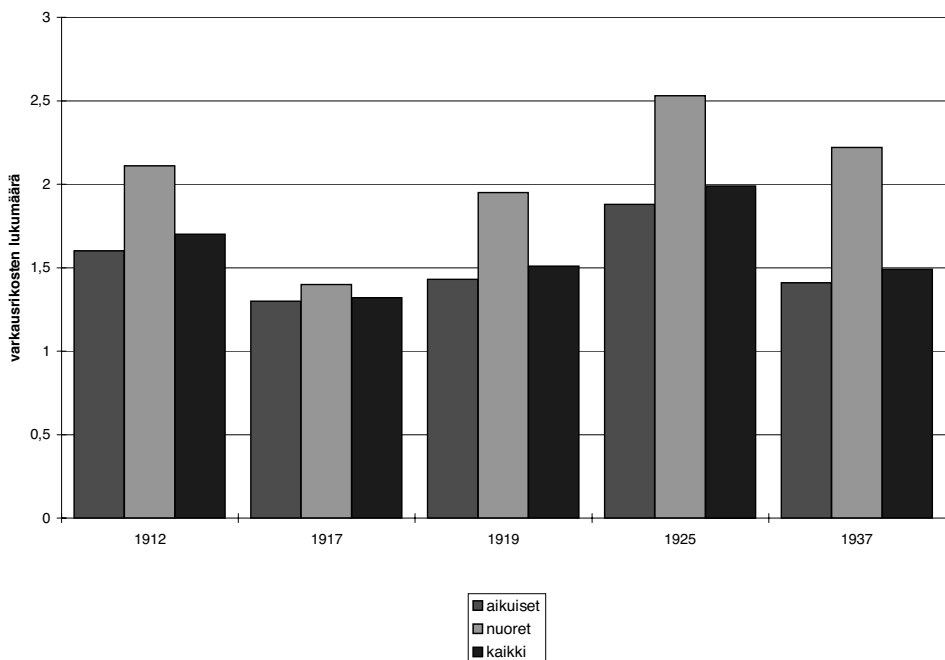
¹³⁵ Ks. myös jäljempänä osa II, luku 2.3.2. Tässä yhteydessä ei ole ollut mahdollista selvittää kuinka usein ehdollinen vankeus seurasi, jos henkilö oli jo aiemmin saanut ehdollisen rangaistustuomion. Aiempien tuomioiden määrää on tarkasteltu I osan luvussa 2.8.2.3.

¹³⁶ Tätä vastaavaa aineistoa ei ole virallisissa tilastoissa.

¹³⁷ Ks. kaavio 57. Mukana ovat myös ehdolliset rangaistustuomiot. Tässä ei ole huomioitu rikoksia, joista on mahdollisesti tuomittu rangaistus jo aikaisemmin.

¹³⁸ Tosin tuomittujen henkilöiden lukumäärän ja heidän tekemiensä varkausrikosten määrä ei vielä kerro sitä, kuinka paljon varkausrikoksia todellisuudessa tehtiin, sillä samasta rikoksesta on voitu tuomita rangaistus useammalle henkilölle. Tässä tutkimuksessa jokaiselle tekijälle on merkitty hänen tekemänsä rikosten lukumäärä olipa kysymyksessä rikoskumppanus tai ei.

Kaavio 57. Varkausrikoksista vapausrangaistukseen Helsingin raastuvanoikeudessa tuomittujen tekemien varkausrikosten lukumäärä vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937.

Kaavioon sisältyvät myös ehdolliset rangaistustuomiot. Ks. TAULUKKO 30 B.

kolmeen varkausrikokseen. Vuonna 1925 nuoret tuomittiin keskimäärin 2,5:sta varkausrikoksesta samalla kertaa. Vuonna 1917 oli nuorten tekemien varkausrikosten lukumäärä poikkeuksellisesti vain vähän aikuisten tekemien varkausrikosten määrää suurempi.¹³⁹

Tehtyjen varkausrikosten lukumäärä vaikuttaa luonnollisesti lopullisesti tuomittavaan kokonaisrangaistukseen. Tuomittavien rikosten useammuus korottaa kokonaisrangaistusta. Siten vuoden 1917 kokonaisrangaistustaso oli matalassa alhainen kerralla tuomittujen rikosten määrä, kun taas vuonna 1925 kokonaisrangaistustaso oli korottamassa tavallista suurempi samalla kertaa tuomitta-

¹³⁹ Sama henkilö on kuitenkin voinut tulla tuomituksi varkausrikoksista samana vuonna useammin kuin kerran. On myös muistettava, että mukana ei ole sakkoon johtaneita näpistyksiä, joita on kerralla saatettu tuomita keskimäärin useampiakin kuin nyt tarkastelussa mukana olleita muita varkausrikoksia.

vien varkausrikosten määrä. Rikosten useammuus pidensi etenkin nuorille tuomittavia rangaistuksia. Tämä saattoi heijastua myös muille tuomittujen ehdollisten rangaistusten määrään.¹⁴⁰

2.2.5 Varkausrikosten lajit

Seuraavassa otetaan tarkasteltavaksi vapausrangaistukseen johtaneet varkausrikostuomiot rikoslajeittain. Aiemmassa Helsinkiä ja koko maata koskevassa vastaavassa tilastollisessa tarkastelussa olivat mukana myös kaikki näpistystuomiot.¹⁴¹ Koska näpistyksestä tuomittiin vankeutta vain muutamia kertoja vuodessa, näpistykset on jätetty pois tästä tarkastelusta. Huomio kiinnitetään siten ainoastaan sekä varkaudesta että törkeästä varkaudesta tuomittujen, mukaan lukien murrot, keskinäisten osuukien muutoksiin.

Oheisesta kaaviosta (58) voidaan havaita, että vuodesta 1912 vuoteen 1919 varkauksien keskimääräinen osuus lisääntyi 30 %:sta 50 %:iin, mutta se väheni tarkastelujakson loppuun mennessä lähes ennalleen. Törkeiden varkauksien osuus näyttää siten kasvaneen vuosina 1917 ja 1919 siitä huolimatta, että huomattava osa aiemmista näpistyksistä luokiteltiin etenkin jälkimmäisenä vuonna yksinkertaisiksi varkauksiksi.¹⁴²

Törkeiden varkauksien lisääntyminen ei sinänsä kerro, minkä ikäiset henkilöt syyllistyivät törkeisiin varkauksiin. Aikuisella, joka oli tuomittu törkeästä varkaudesta, oli suurempi riski saada kuritushuonerangaistus, kuin jos hänet olisi aiemmin tuomittu yksinkertaisesta varkaudesta. Vankeushan oli eräin poikkeuksin säädetty seuraamukseksi ainoastaan ensikertaisesta varkaudesta.¹⁴³ Sen sijaan 15–17 vuotta täyttäneet tuomittiin vankeuteen olipa rikostyyppi kumpi tahansa. Heillehän tuomittiin kuritushuoneen sijasta vankeutta myös törkeästä varkaudesta ja rikoksen uusimistapauksissa.

Näyttää siltä, että törkeään varkauteen syyllistyivät aikaisempaa useammin aikuiset henkilöt, koska kuritushuonerangaistuksia tuomittiin vuonna 1919 Helsingissä tavallista enemmän.

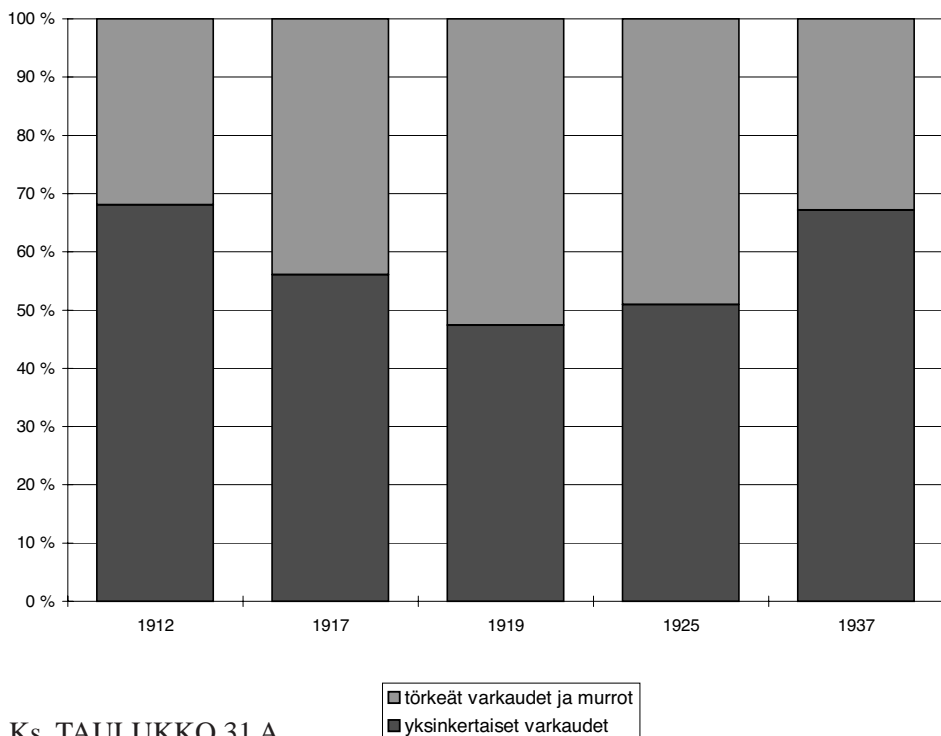
¹⁴⁰ Mistä kokonaisrangaistus muodostuu ja millaisia kokonaisrangaistuksia varkausrikoksista tuomittiin selvitetään jäljempänä luvussa 2.4.1.

¹⁴¹ Osa I, luku 2.8.2.1 sekä Helsingin osalta osa II luku 1.3.2.

¹⁴² Törkeiden varkauksien lisääntymistä ei ollut havaittavissa koko maata tarkasteltaessa. Ks. ed. kaaviot 49 ja 50. Tämä viittaa siihen, että kansalaissodan jälkeen vuonna 1919 Helsingissä varkausrikokset tulivat törkeämmiksi. Etenkin sisään murtautuen asuntoon ja tai liikkeeseen tehdyt anastukset olivat Helsingissä muuta maata yleisempiä. Siipi arvelee, että osa varkaista on tilapäisrikollisia, mutta Helsinkiin oli piilottautunut myös joukko ammattilaisia. Yli kolmannes koko maan murroista tehtiin pimeään suojassa, ja ryöstöistä yli puolet tehtiin Helsingissä. Helsingin rikollis- maailma ei kuitenkaan Siiven mukaan vielä ollut erityisen järjestäytyntä eikä alamaailmasta voinut puhua, ks. *Siipi* 1946 s. 335–337.

¹⁴³ Ks. osa II, luku 1.1.2.

Kaavio 58. Törkeästä varkaudesta ja yksinkertaisesta varkaudesta vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937 tuomitut Helsingin raastuvanoikeudessa; suht. osuudet.

Ks. TAULUKKO 31 A.

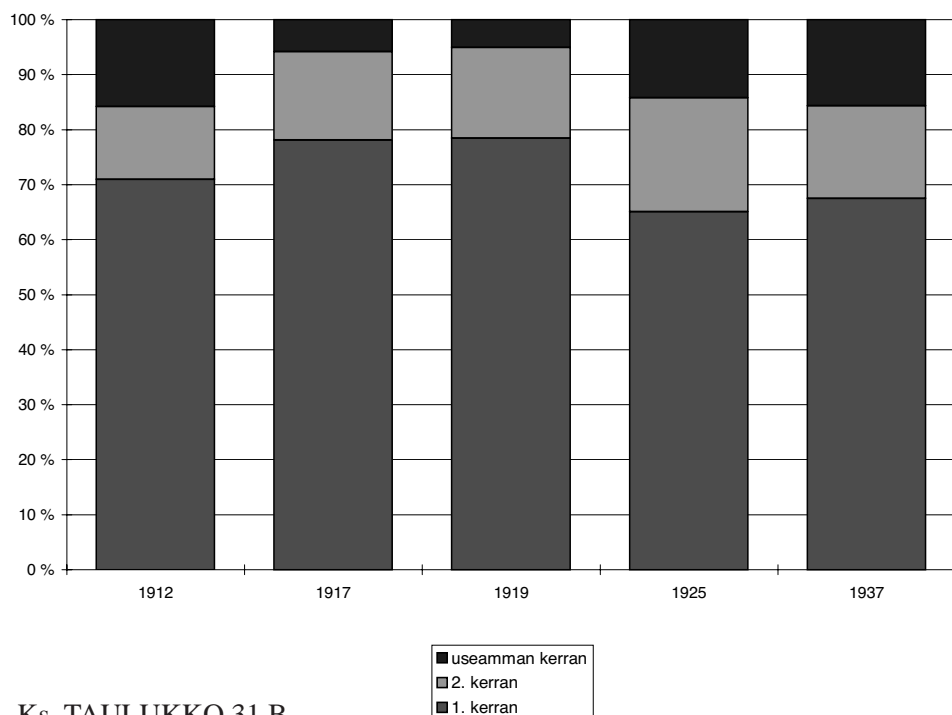
2.2.6 Varkausrikokset kertaisuuksittain

Varkausrikoksista tuomittujen lukumäärien tarkastelu kertaisuuksittain¹⁴⁴ näyttää rikostyyppien mukaista tarkastelua paremmin ennustavan kokonaisrangaistustason muutoksia. Varkausrikoksista ensimmäistä kertaa tuomittujen suhteellisen osuuden muutokset näyttävät kaavion (59) mukaan seuraavan varkausrikosten kokonaismäärän kehitystä.

¹⁴⁴ Kertaisuuden ohella puhutaan jäljempänä myös eräisyydestä. *Kertaisuus eli eräisyys* oli eri asia kuin syyllistyminen uudestaan rikokseen. Myös ensimmäisen kerran varkausrikoksista tuomittu henkilö voi olla aiemmin varkausrikoksista tuomittu. Kertaisuuden lisääntyminen vaati uusimisen lisäksi sen, että tekijä oli uutta rikosta tehdessään täydelleen kärsinyt varkausrikoksesta, ryöstöstä tai kiristämisestä tuomittu rangaistuksen. Jos aikaisempi rangaistus ei ollut täydelleen kärsitty, jäännösrangaistus yhdistettiin uusista rikoksista tuomittuihin rangaistuksiin. Ks. tarkemmin osa II luku 1.2.3.

Ensimmäisen kerran varkausrikoksista tuomittujen osuus oli suurimmillaan vuosina 1917 ja 1919 (lähes 80 %) ja pienimmillään vuonna 1925 (n. 65 %). Tarkastelujakson alussa ja lopussa ensimmäisen kerran tuomittujen osuus oli noin 70 %. Kahta useampikertaisten osuus oli korkean varkausrikollisuuden vuosina 1917 ja 1919 poikkeuksellisen vähäinen. Sama kehityskaari oli havaittavissa koko maata koskevassa tilastollisessa tarkastelussa.¹⁴⁵ Ensimmäisen maailmansodan vaikutus varkausrikosten kertaisuuksiin näyttää siten olleen väliaikaista. Kansalaissota ei näytä tässä suhteessa merkinneen käännettä, koska muutos oli näkyvissä jo vuonna 1917.

Kaavio 59. Varkausrikoksista vapausrangaistuksenn Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937 tuomitut kertaisuuksittain, suht. osuudet.

Ks. TAULUKKO 31 B.

Kertaisuuksittaisen tarkastelun perusteella voitaneen tehdä se johtopäätös, että varkausrikostuomioiden kasvu ja väheneminen noudatteli pääasiassa ensimmäisen kerran varkausrikoksista tuomittujen suhteellisen osuuden vastaavaa

¹⁴⁵ Ks. osa I luvut 2.1.4 ja 2.8.2.

muutosta. Siten vuosina 1917 ja 1919, jolloin varkausrikollisuus lisääntyi voimakkaasti, tämä tapahtui etupäässä varkaudesta, törkeästä varkaudesta ja murrosta ensimmäistä kertaa tuomittujen lukumäärän keskimääräistä voimakkaampana kasvuna.

Varkausrikosten uusijoita oli kuitenkin todellisuudessa paljon enemmän kuin kertaisuuksista voisi päätellä. Sitä, kuinka suuri osuus varkausrikoksista tuomituista todellisuudessa oli uusijoita, on jo käsitelty aiemmin.¹⁴⁶ Tuolloin tutkimuksen kohteena oli varkausrikoksista kuritushuoneeseen tuomitut mukaan lukien useampikertaisetkin uusijat. Rikoksenuusijoiden osuus oli noin 60 % kuritushuoneeseen tuomituista lukuun ottamatta suuren varkausrikollisuuden aikoja, jolloin uusijoiden osuus oli 50 %, vuosina 1918 ja 1919 jopa vain 40 %.

Kokonaiskuvan uusijoiden kokonaismäärästä saa tarkastelemalla samanaikaisesti useampikertaisia varkaita, useista rikoksista tuomittuja sekä aiemmin tuomittuja henkilöitä. Viimeksi mainituista on vielä tehtävä ero rangaistuksensa täydelleen kärsineiden ja niiden henkilöiden välillä, joilta se jäi joko kokonaan tai osittain kärsimättä. Tässä tutkimuksessa nämä ryhmät ovat eri yhteyksissä tarkasteltavana lukuun ottamatta niistä rikoksista rangaistuksensa jo täydelleen kärsineitä, jotka eivät lisää varkausrikosten kertaisuutta.

Storgårds on tutkinut tuomiokirjaotoksen perusteella varkausrikosten uusimista Helsingin raastuvanoikeuden pöytäkirjoihin sisältyvistä rikosrekisteriotteista vuosilta 1912 ja 1925. Rikosrekisterimerkintöjen osoittamien uusijoiden osuus oli selvästi lisääntynyt vuodesta 1912 vuoteen 1925. Rikoksenuusijoiden määrä oli kasvanut kaikissa varkaustyypeissä ja kertaisuuden eri tasoilla. Kaikista tuomituista oli syyllistynyt useisiin rikoksiin tai tuomittu aikaisemmin 33,1 % vuonna 1912 ja 59,2 % vuonna 1925.

Kysymyksessä olivat siten samat vuodet kuin tässä tutkimuksessa. Aineistoon eivät kuuluneet kolmannen tai useamman kerran varkausrikoksista tuomitut. Aineisto muodostuu siten ensikertaisista ja toiskertaisista varkausrikoksiin syyllistyneistä. Storgårdsin mukaan joka neljännellä varkausrikoksista vuonna 1912 tuomitulla oli rikosrekisterimerkintä ja vähän yli viidennes oli tuomittu aiemmin varkausrikoksista. Vuonna 1925 lähes 60 %:lla tuomituista oli rikosrekisterimerkintä ja 43,3 % tuomituista oli todettu syyllistyneen varkausrikoksiin. Varkausrikostuomioiden lukumäärä rikosrekistereissä oli myös selvästi suurempi vuonna 1925.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Ks. osa I, luku 2.8.2.2.

¹⁴⁷ Storgårds 1985 s. 49–51. Varkausrikosten valta-asema rikosrekisterimerkinnöissä oli kuitenkin vuonna 1925 heikentynyt. Vuonna 1912 vielä neljä viidestä merkinnästä oli saatu varkausrikoksista. Syynä varkauksien osuuden vähenemiseen oli kieltoakirikosten osuuden suuruus (28 %) vuonna 1925.

Storgårdsin selvityksestä ei ilmene, oliko aikaisemman rikosrekisterimerkinnän mukainen varkausrikoksesta tuomittu rangaistus täydelleen kärsitty ja siten johtanut kertaisuuden lisääntymiseen.

Storgårdsin havaitsemat rikosrekisterimerkintöjen lisääntymiset vastaavat myös toiskertaisten varkauksien osuuksien kasvua 1912–1925. Jos aineistossa olisi ollut myös useampikertaisista varkausrikoksista tuomitut, uusijoiden kasvu olisi todennäköisesti ollut suurempi. Storgårdsin Helsingin varkausrikoksia koskevassa tutkimuksessa rikoksen uusimisen lisääntymisestä 1912–1925 tekemät havainnot eivät käy yksiin koko maan varkausrikollisuutta koskeviin tilastoihin pohjautuvan tutkimuksen kanssa. Viimeksi mainitussa tutkimuksessa ei ilmennyt uusijoiden määrän lisääntymistä mainittuna aikana. Eron ymmärtämiseksi tarvitaan vielä lisäselvityksiä.¹⁴⁸

2.3 VAPAUSRANGAISTUKSET LAJEITTAIN

2.3.1 Kuritushuoneeseen ja vankeuteen tuomitut

Varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomittujen määrällinen tarkastelu suunnataan seuraavassa erikseen vankeus- ja kuritushuonerangaistuksiin.

Kuritushuoneeseen ja vankeuteen tuomittujen määrällinen kehitys noudattelee pitkälti koko maan varkausrikoksista tuomittujen määrien vuosittaisia muutoksia.¹⁴⁹ Poikkeuksena oli ainoastaan vuosi 1919. Tuolloin vankeusrangaistuksia ei tuomittu niin lukuisasti kuin yleiskehityksestä olisi voinut odottaa. Toisaalta tarkasteltaessa edellä Helsingissä tuomittuja varkausrikoslajeja oli ehditty havaita, että Helsingissä oli tavallista suurempi määrä törkeitä varkauksia vuonna 1919. Kumpaakin rangaistuslajia tuomittiin vuonna 1937 enemmän kuin vuonna 1912.

Ehdollisia kuritushuonerangaistuksia oli vähän, eivätkä ne vaikuttaneet mairittavasti ehdottomien kuritushuonerangaistusten määrään. Ehdollisten rangaistustuomioiden osuus oli vankeustuomioissa selvästi suurempi kuin kuritushuonerangaistuksissa. **Ehdottomia** vankeusrangaistuksia tuomittiin siksi kansalais sodan jälkeen selvästi vähemmän kuin ennen kansalaisotaa. Ehdottomat vankeusrangaistukset olivat siten vähentyneet vuodesta 1912 vuoteen 1937.

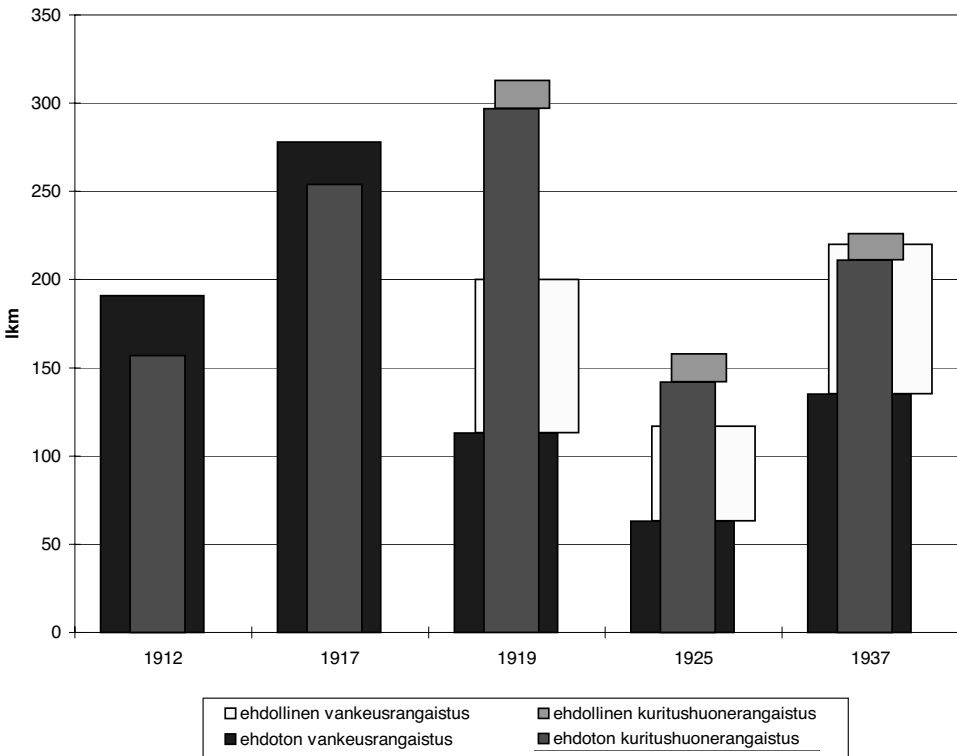
Edellä on todettu, että vuosina 1912 ja 1937 tuomittiin Helsingissä varkausrikoksista suurin piirtein yhtä monta henkilöä ehdottomiin vapausrangaistuksiin ja että vuonna 1912 painopiste oli ehdottomissa vankeusrangaistuksissa, kun taas vuonna 1937 kuritushuonetuomiot olivat enemmistönä.¹⁵⁰ Ennen kansalaisotaa kuritushuonerangaistuksia käytettiin vähemmän kuin vankeusrangaistuksia. Ti-

¹⁴⁸ Kysymykseen palataan vielä luvussa 2.4.5.

¹⁴⁹ Ks. osa I, luku 2.9.

¹⁵⁰ Ks. osa II, luku 2.2.1.

Kaavio 60. Varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomitut Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1935 ja 1937: rangaistuslajit ja ehdolliset rangaistustuomiot abs. luvut.

Ks. TAULUKKO 31 C.

lanne kääntyi päinvastaiseksi kansalaissodan jälkeen, mutta tasoittui 1930-luvun lopulla. Etenkin ehdottomissa vapausrangaistuksissa kuritushuonerangaistusten osuus korostui kansalaissodan jälkeen – myös vuonna 1937.¹⁵¹ Kuritushuonerangaistusten osuus ehdottomista vapausrangaistuksista tarkasteltavina vuosina oli suurimmillaan vuosina 1919 ja 1925. Tosiasiassahan myös ehdottomien kuritushuonerangaistusten suhteellinen osuus ehdottomista rangaistuksista oli suurimmillaan 1920-luvun puolivälissä tai vähän aikaisemmin.

¹⁵¹ Vuonna 1919 oli ehdottomien vankeusrangaistusten osuus ehdottomista vapausrangaistuksista vain 27,6 % ja vuonna 1925 30,7 %. Vielä vuonna 1937 oli ehdottomia vankeustuomioita selvästi ehdottomia kuritushuonerangaistuksia vähemmän. Tuolloin ehdottomien vankeuksien osuus kaikista ehdottomista vapausrangaistuksista oli 39 %.

Helsingissä tuomittiin varkausrikoksista kuritushuoneeseen vuosina 1917, 1919 ja 1925 paljon useammin kuin **muualla maassa**.¹⁵² Sen sijaan koko maan tilastojen mukaan varkausrikoksissa käytettiin mainittuina vuosina vankeusrangaistuksia enemmän, vuonna 1917 ja 1919 jopa tuntuvasti enemmän kuin kuritushuonerangaistuksia.¹⁵³

Kuritushuonerangaistuksen runsaaseen käyttöön Helsingissä kansalaissodan jälkeen viittasi edellä jo törkeiden varkauksien tavallista suurempi osuus ensimmäisen maailmansodan alusta 1930-luvulle asti. Etenkin 1916–1920 esiintyi törkeätä varkautta runsaasti.¹⁵⁴ Kuritushuonerangaistuksen käyttöä lisäsi myös se seikka, että varkaudesta tuomitut vankeusrangaistukset aikaisempaa selvästi useammin muutettiin kuritushuonerangaistukseksi yhdistettäessä tuomittuun kuritushuonerangaistukseen aiemmin tuomittuja vankeusrangaistuksia. Nämä seikat eivät kuitenkaan yksinään selitä kuritushuonerangaistusten vahvaa asemaa Helsingissä vuosina 1919 ja 1925. Tähän löytyy muita syitä, joihin palataan jäljempänä.¹⁵⁵

2.3.2 Ehdollisen rangaistustuomion käyttö

Joka kahdeskymmenes (5,1 %) **kuritushuonerangaistukseen** tuomittu sai vuonna 1919 tuomionsa ehdollisena. Ehdollisen rangaistustuomion käyttö oli lisääntynyt vuonna 1925, jolloin joka kymmenes kuritushuonerangaistus määrättiin ehdolliseksi (10,13 %). Vuonna 1937 ehdollisen rangaistustuomion käyttö oli vähentynyt 6,64 %:iin.

¹⁵² Helsingissä vuonna 1912 vankeusrangaistusten osuus kaikista varkausrikoksista tuomituista vapausrangaistuksista oli 54,6 % ja 1917 se oli 52,3 %. Vankeusrangaistusten osuus vapausrangaistuksista oli pienimmillään vuonna 1919, jolloin se oli vain 39 %. Vuonna 1925 oli vankeusrangaistuksen vastaava osuus 42,5 %. Vuonna 1937 tuomittiin suurin piirtein yhtä usein vankeus- kuin kuritushuonerangaistuksia, sillä vankeusrangaistusten osuus oli 49,3 %. Tilanne ei siten vuonna 1937 enää ratkaisevasti eronnut kansalaissotaa edeltäneestä ajasta, jos myös ehdolliset tuomiot otetaan huomioon.

Kuten edellä (luku 2.2.1) jo todettiin, vuonna 1917 Helsingissä tuomittiin enemmän ehdottomia vapausrangaistuksia kuin vuonna 1919. Kaaviosta 60 voidaan havaita, että tähän oli syynä ennen kaikkea ehdottomien vankeusrangaistusten useammuus vuonna 1917 vuoteen 1919 verrattuna. Vuoden 1925 vähäinen vapausrangaistusten määrä osoittautui todella vähäiseksi vankeusrangaistuksen käytöksi. Sen sijaan kuritushuonerangaistuksia tuomittiin vuonna 1925 yhtä paljon kuin 1912, jos myös ehdolliset kuritushuonetuomiot otetaan huomioon.

¹⁵³ Vuosina 1917–1920 tuomittiin koko maassa henkilöitä varkausrikoksista vankeuteen tuntuvasti useammin kuin kuritushuoneeseen. Vuoden 1919 ankaruuteen niin Helsingissä kuin muuallakin maassa lienee syynä rangaistusten yhdistämisestä aiheutunut kokonaisrangaistusten ankaroituminen.

¹⁵⁴ Osa II, luku 2.2.5. Vrt. jälj. luku 2.3.3.

¹⁵⁵ Tulos sopii yhteen sen aiemmin todetun seikan kanssa, että nuorten rikoksentekijöiden lukumäärä ja samalla ehdottomien vankeuksien lukumäärä aleni kansalaissodan jälkeen (nuoret saivat enemmän ehdottomia vankeusrangaistuksia kuin aikuiset).

Kehitys poikkeaa yksityiskohdissaan jonkin verran edellä selvitetystä ehdollisen rangaistustuomion käytöstä **koko maan** varkausrikostuomioissa.¹⁵⁶ Vuonna 1925 Helsingissä käytettiin ehdollista rangaistustuomiota kuritushuonetuomioissa lähes kaksi kertaa enemmän kuin koko maassa. Vuonna 1919 ehdollista rangaistustuomiota käytettiin koko maassa todennäköisesti vieläkin vähemmän. Sen sijaan vuonna 1937 Helsingissä käytettiin jopa jonkin verran harvemmin ehdollista kuritushuonetuomiota varkausrikoksissa kuin koko maassa keskimäärin.

Vuosina 1919 ja 1925 ehdollisen **vankeustuomion** käyttö oli selvästi yli 40 %, mutta vuonna 1937 se oli laskenut alle 40 %:n.¹⁵⁷ Myös tuomittu vankeusrangaistus määrättiin varkausrikoksista ehdolliseksi useammin (n. 10 %-yksikköä) Helsingissä kuin koko maassa keskimäärin vuonna 1925, mutta ei enää 1937.¹⁵⁸

Näyttää siltä, että ehdollisen rangaistustuomion käyttö on alun alkaen ollut Helsingissä muuta maata runsaampaa. Rungas kuritushuonerangaistusten käyttö Helsingissä on todennäköisesti ollut ennen kaikkea lisääntyneitä lyhytaikaisia kuritushuonerangaistuksia seurauksena varkausrikollisuuden voimakkaasta lisääntymisestä. Käytännöt ovat kuitenkin 1930-luvun loppupuolella yhdenmukaistuneet siten, että Helsingissä tuomiot ovat koventuneet ja muualla maassa jonkin verran lieventyneet. Ehdollisen rangaistustuomion käyttöä selvitetään tarkemmin jäljempänä.¹⁵⁹

2.3.3 Varkausrikosten lajien merkitys seuraamukselle

Lähinnä lainsäädännön vaikutuksesta **ehdottomista vankeusrangaistuksista** suurin osa oli yksinkertaisen vankeuden seurausta. Vankeusrangaistus tuomittiin ainoastaan niiden törkeiden varkauksien seuraamukseksi, joihin oli sovellettu rangaistuksen vähentämisperusteita tai jotka oli todettu erittäin lieventävien asianhaarojen vallitessa tehdyksi. Tästä ei kuitenkaan välttämättä seurannut, että tuomituista kuritushuonerangaistuksista edes suurin osa olisi ollut törkeän varkauden seurausta.

¹⁵⁶ Osa I, luku 2.9, kaavio 37.

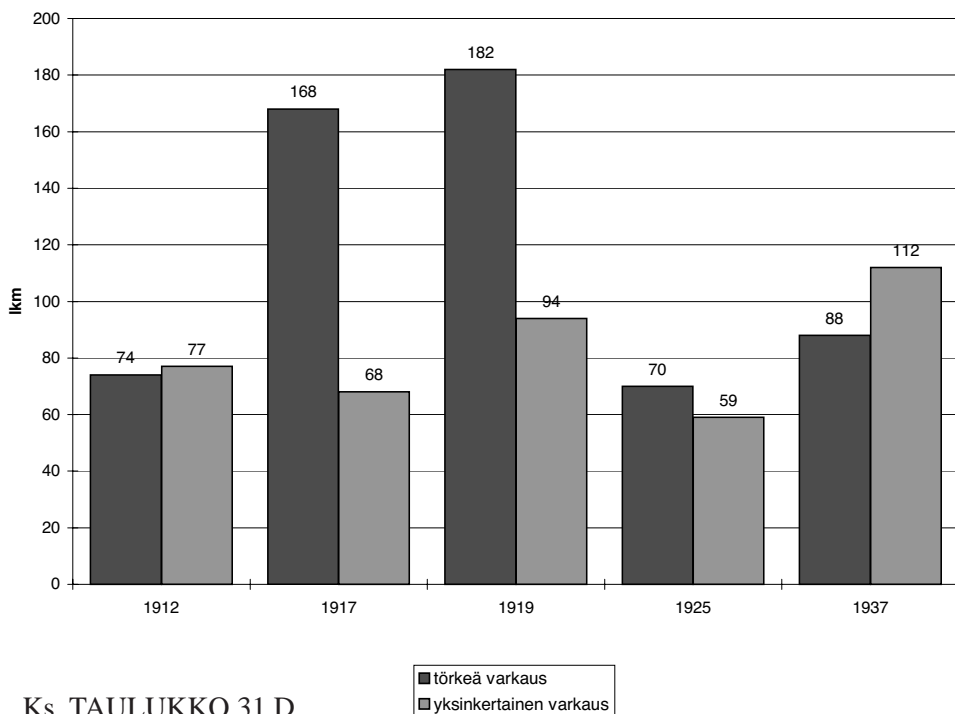
¹⁵⁷ Vapausrangaistuksista tuomittiin varkausrikoksissa vuonna 1919 ehdollisina 43,5 %, 1925 jo 46,2 %, mutta 1937 vain 38,6 %. Vuoden 1919 käyttöaste olisi ollut suurempikin, jollei ehdollisen rangaistustuomion käyttö nuorilla alle 18-vuotiailla olisi ollut niin vähäistä. Vuonna 1937 taas nuorten suurilukuiset ehdolliset vankeustuomiot (60 %) pitivät ehdollisen rangaistustuomion käytöstä lähellä 40 %:a. Ehdollisen rangaistustuomion käyttö nuorilla (28 %) vuonna 1919 oli ilmeisesti lähempänä koko maan käyttöastetta, ks. ed. osa II, luku 2.2.3.

¹⁵⁸ Vrt. osa I, luku 2.9, kaavio 36.

¹⁵⁹ Ks. tarkemmin luku 2.4.2.

Jos tarkastellaan ainoastaan **ehdottomaan kuritushuonerangaistukseen** tuomittujen kokonaisrangaistuksia rikoslajeittain, voidaan havaita (kaavio 61), että tavallisen ja törkeän varkauden osuudet olivat suurin piirtein yhtä suuret lukuun ottamatta vuosia 1917 ja 1919. Viimeksi mainittuina vuosina valtaosa ehdottomista kuritushuonerangaistuksista oli tuomittu törkeistä varkauksista.¹⁶⁰ Tämä vastasi suurin piirtein varkaustuomioiden kehitystä koko maassa.¹⁶¹

Kaavio 61. Ehdottomaan kuritushuonerangaistukseen tuomitut Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937; kokonaisrangaistusten lkm. rikoslajeittain.

Ks. TAULUKKO 31 D.

¹⁶⁰ Varkausrikoksista Helsingissä tuomituista ehdottomista kuritushuonerangaistuksista oli vuonna 1917 ja 1919 tuomittu törkeän varkauden seurauksena 71,2 ja 65,9 %, mutta 1912 ja 1937 tuomioiden enemmistö (51 ja 56 %) koostui yksinkertaisista varkauksista. Vuonna 1925 oli törkeistä varkauksista tuomittujen rangaistusten osuus 54,3 %. On otettava huomioon, että vertailtavina ovat lopulliset tuomiot, joihin on ollut vaikuttamassa myös muut mahdollisesti yhdistettävänä olevat rangaistukset. Jos henkilö samalla kertaa oli tuomittu sekä tavallisesta varkaudesta että törkeästä varkaudesta, lopullinen tuomio on luettu törkeän varkauden seuraamukseksi sen ankaruuden perusteella. Törkeiden varkauksien osuus on siten todellista jonkin verran suurempi.

¹⁶¹ Osa I, luku 2.3.3, kaavio 20.

Koko maata koskeva tilastollinen tarkastelu on jo osoittanut sen, että pääasias-
sa 1. erän törkeän varkauden lisääntyminen oli syynä kuritushuonerangaistusten
ja törkeiden varkauksien lisääntymiseen vuonna 1917 ja 1919.¹⁶²

Näyttää siltä, että niinä vuosina, jolloin törkeästä varkaudesta tuomittuja oli
suhteellisesti normaalia enemmän, eli vuosina 1917, 1919 sekä jossain määrin
myös vuonna 1925, törkeän varkauden osuus myös kuritushuonerangaistukseen
tuomituista oli suhteellisesti suurimmillaan.¹⁶³ Varkausrikollisuuden lisääntymi-
nen merkitsi törkeiden varkauksien osuuden kasvua kuritushuonerangaistusten
joukossa. Yksinkertaisen varkauden lisääntyminen näkyi sen sijaan vankeusran-
gaistuksissa, jollei näitä yhdistetty kuritushuonerangaistukseen.

Tästä seurasi se, että törkeän varkauden tavallista suurempi osuus vapausran-
gaistukseen tuomituista lisäsi myös kuritushuonerangaistusten määrää. Näin tapa-
htui ilmeisesti Helsingissä vuonna 1919. Kehityksen kulkuun on ilmeisesti
vaikuttanut se, millä tavalla muut samalla kertaa tuomittavaksi tai yhdistettäväk-
si tulevat rangaistukset ovat määrältään ja ennen kaikkea laadultaan vaihdelleet.
Rangaistuslajin valinnan vaihteluille ei sen sijaan varkausrikoksissa jää kovin-
kaan paljon tilaa lukuun ottamatta ehdollisen ja ehdottoman rangaistustuomion
välistä harkintaa.

Törkeän varkauden suuret määrät Helsingissä vuosina 1917 ja 1919 olivat
syynä siihen, että ehdottomien kuritushuonerangaistusten määrät olivat suuria
noina vuosina. Varkausrikoksien lisääntyminen Helsingissä tapahtui samalla tör-
keiden varkauksien lisääntymisenä, kun se muualla maassa tapahtui yhtä paljon
ellei enemmänkin yksinkertaisten varkauksien ja vankeusrangaistusten lisäänty-
misenä. Vapausrangaistuslajien käytön vaihteluita ei silti voida selittää pelkäs-
tään eri varkaustyyppien määrien keskinäisten osuuksien vaihteluilla.

2.3.4 Kertaisuuksien osuuksien merkitys seuraamukselle

Varkausrikoksen kertaisuusaste kertoo lähes aina rangaistuslajin, joskaan ei sen
määräämistä ehdolliseksi. Toisen tai useamman kerran varkausrikoksiin syyllis-
tyneet tuomittiin lähes väistämättä kuritushuonerangaistukseen. Ensimmäisen
kerran yksinkertaisesta varkaudesta taas tuomittiin lähes poikkeuksetta vankeu-
teen.¹⁶⁴ Sen sijaan ensimmäisen kerran törkeään varkauteen syyllistyneet voitiin

¹⁶² Se tosiasia, että ensikertaiset yksinkertaiset varkaudet lisääntyivät samanaikaisesti vielä enem-
män, ei juurikaan vaikuttanut kuritushuonetuomioiden määrään. Ks. osa I, luku 2.8.2.1.

¹⁶³ Koska varkauksien lisääntyminen oli ensikertaisten varkauksien lisääntymistä, varkauksien
määrän nousu kasvatti kuritushuonerangaistusten määrää vain törkeän varkauden lisääntymisen
kautta.

¹⁶⁴ Erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tehtynä rangaistus oli kuritushuonetta. Ensimmäisenkin erän tavalliseen varkauteen syyllistyneet saattoivat saada kuritushuonerangaistuksen
lopulliseksi tuomiokseen, jos siihen oli yhdistettävä aiemmin jostain muusta kuin varkausrikokses-
ta tuomittu kuritushuonerangaistus. Aineistossa ovat mukana myös nämä tapaukset.

tuomita joko vankeuteen tai kuritushuoneeseen. Tämä tapahtui tosin kaavamaisesti: tuomio oli kuritushuonetta, jollei ollut olemassa rangaistuksen vähentämisperusteita, jolloin tuomio oli vankeutta.¹⁶⁵ Ehdollisen rangaistustuomion käyttö oli mahdollista ensimmäisen ja toisen kerran yksinkertaisessa varkaudessa sekä ensi kerran törkeässä varkaudessa. Sen käyttö jäi kuitenkin tuomioistuimen harkinnan varaan.

2.3.4.1 Ensikertaisuuden vaikutus

Seuraavassa tarkastellaan lähemmin *ensimmäisen kerran varkausrikoksista tuomittuja* rikoslajeittain (kaavio 62).

Kaavio kertoo sekä rikoslajien että karkeammin myös vapausrangaistuslajien osuudet.¹⁶⁶ Kaaviossa on ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta tuomituista erotettu ne tapaukset, joissa on jouduttu soveltamaan vähentämisperusteita ja siten tuomitsemaan kuritushuonerangaistuksen sijasta vankeusrangaistus.¹⁶⁷ Muutoin törkeän varkauden osuus tarkoittaa kaaviossa kuritushuoneen osuutta ja yksinkertaisen varkauden osuus vankeuden osuutta. Vankeuden osuus on erityisesti vuonna 1919 liian suuri: pieni osa yksinkertaisista varkauksista tuomituista rangaistuksista muunnettiin kuritushuoneeksi rangaistuksia yhdistettäessä.¹⁶⁸

Kaaviosta voidaan havaita, että ensimmäisen kerran varkauteen ja törkeään varkauteen tuomittuja oli suurin piirtein yhtä paljon vuosina 1917, 1919 ja 1925. Noin 60 % ensikertalaisista oli tuomittu vankeusrangaistukseen.

Vuosina 1912 ja 1937 oli ensimmäisen kerran yksinkertaiseen varkauteen tuomittuja selvä enemmistö (n. 60 %). Luonnollisesti samoina vuosina myös vankeusrangaistuksia käytettiin runsaimmin (n. 70 %).¹⁶⁹ Milloin varkausrikollisuuden lisääntyminen ilmenee törkeän varkauden tavallista suurempana osuutena, merkitsee tämä yleensä kuritushuonerangaistusten vastaavaa kasvua. Ehdollisen rangaistuksen käyttö ei ilmene kaaviosta. Yksinkertaisten varkauksien lisääntyminen lisäsi todennäköisesti ehdollisen rangaistuksen käyttöä.

¹⁶⁵ Tässä on otettava huomioon, ettei alle 18-vuotiaana rikoksen tehneitä voitu tuomita rikoksen-uusijoina. Kaikki törkeään varkauteen syyllystyneet nuoret tuomittiin siten kuin ensi kertaa rikoksen tehneet. Jokin muu rangaistuksen vähentämisperuste saattoi aiheuttaa rangaistuslajin lievenemisen myös useampikertaisissa varkausrikoksissa. Tällöin ei kuitenkaan kertaisuus muuttunut.

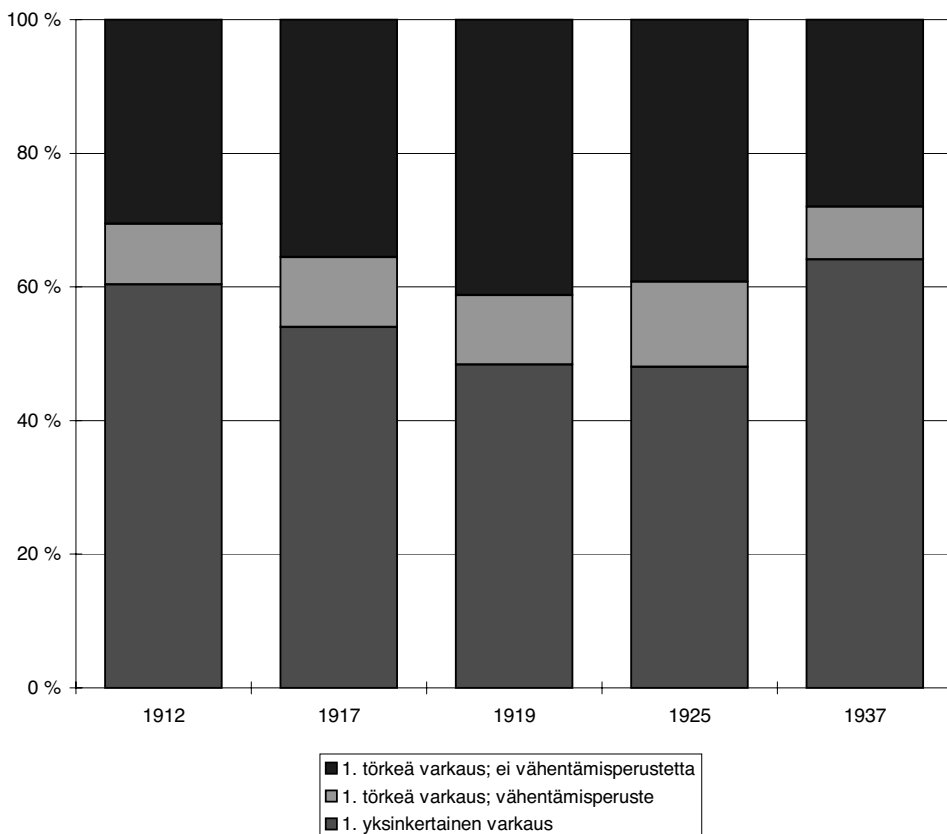
¹⁶⁶ Ensimmäisen erän törkeästä varkaudesta tuomittuja seuraamuksia tarkastellaan vielä tarkemmin luvussa 2.4.4.1.

¹⁶⁷ Vähentämisperusteen käytön tavanomaisin syy oli tekijän nuoruus eli se seikka, että teko oli tehty alle 18-vuotiaana.

¹⁶⁸ Ks. osa I, luku 2.1.3, kaavio 19.

¹⁶⁹ Vuonna 1937, jolloin vankeusrangaistuksen käyttö oli kaikkein runsainta, oli rangaistuksen vähentämisperusteita sovellettu törkeän varkauden yhteydessä kaikkein vähiten.

Kaavio 62. Ensimmäisen kerran varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomitut Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937 rikos- ja rangaistuslajeittain; suht. osuudet.

Ks. TAULUKKO 32 A.

Edellä on todettu, että ensimmäisen kerran varkausrikosten osuus kaikista vapausrangaistukseen johtaneista varkaustuomioista oli suurimmillaan vuosina 1917 ja 1919.¹⁷⁰ Ensikertalaisten suurella osuudella ei näytä olleen yhteyttä vapausrangaistusten tai varkausrikosten lajien keskinäisissä osuuksissa tapahtuneisiin muutoksiin.

¹⁷⁰ Ks. esim. luku 2.2.6.

2.3.4.2 Useampikertaisuuden vaikutus

Jo edellä suoritetusta rangaistussäännösten tarkastelusta ilmeni, että kuta suurempi kertaisuus, sitä ankarampi rangaistus. Useampikertaisuus merkitsi kuritus-huonerangaistusta. Kertaisuuden lisääntyminen pidentää melko automaattisesti rangaistusta. Jos otetaan huomioon vain *ehdottomat vapausrangaistukset*, kaikkien varkausrikostuomioiden *kertaisuuksien osuudet* olivat edellä luvussa 2.2.6 esitetyn yleiskuvan mukaiset.

Siten useampikertaisten suurinta suhteellista osuutta osoittaa vuosi 1937, jolloin kertaisuuksien keskiarvo oli 1,78. Vuonna 1925 mainittu keskiarvo oli lähes yhtä suuri, 1,72. Vuonna 1912 oli mainittu keskiarvo lähes sama kuin kaikkina tarkasteltavina vuosina keskimäärin, nimittäin 1,51. Sen sijaan 1917 ja 1919 useampikertaisten osuus oli suhteellisen vähäinen, mitä luvut 1,29 vuonna 1917 ja 1,35 vuonna 1919 osoittavat. Kertaisuuksia kuvaavat määrät eivät ainakaan viittaa rangaistuskäytännön koventumiseen vuosina 1917 ja 1919.

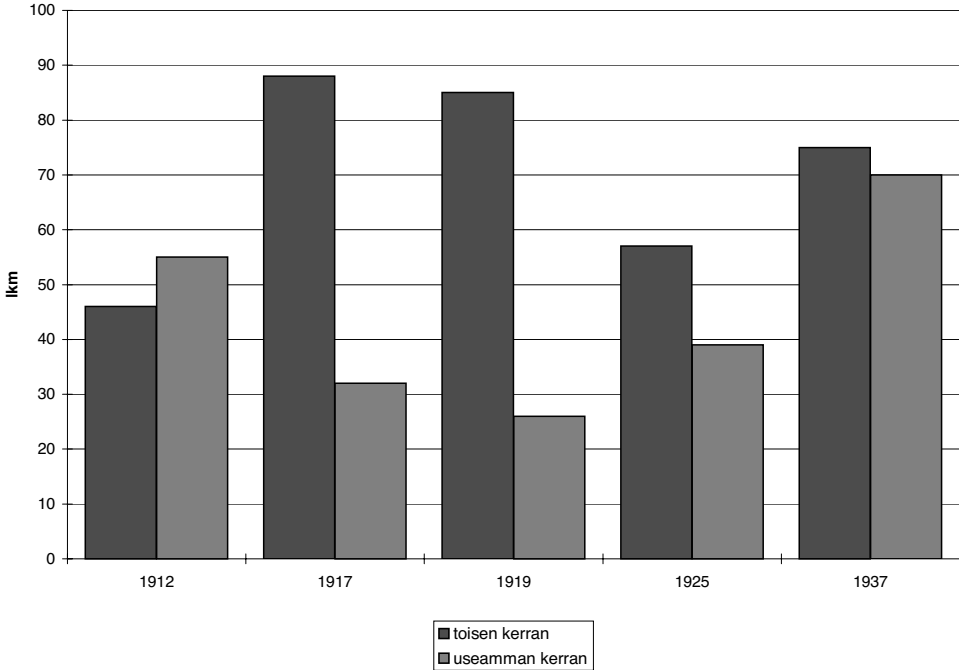
Suhteellisia arvoja paremmin vankilaan pitkäaikaisiin vapausrangaistuksiin johtavien tuomioiden lisääntymistä kuvaa *useampikertaisten tuomioiden absoluuttisten lukumäärien* kehitys¹⁷¹.

Kaavio ei osoita vuosina 1917 ja 1919 olleen määrällisesti paljon useampikertaisista varkausrikoksista tuomittuja. Tosin toisen kerran tuomioita oli mainittuina vuosina muita vuosia enemmän aivan kuten ensikertaisiakin, mutta useampikertaisia vähemmän. Vaikka siis kriisivuosina varkaustuomioita oli tavallista enemmän, moninkertaisia uusijoita oli jopa absoluuttisesti vähemmän kuin muina vuosina.

Vuonna 1937 oli eniten uusijoita. Pitkiä vapausrangaistuksia näyttäisi tämän mukaan tuomitun eniten vuonna 1937. Päätelmä ei vielä välttämättä ole oikea, sillä törkeiden varkauksien osuus useampikertaisissa varkauksissa voi tasoittaa tilannetta.

¹⁷¹ Ks. kaavio 63.

Kaavio 63. Toisen tai useamman kerran varkausrikoksista tuomitut Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937; abs. lukumäärät.

Ks. TAULUKKO 32 B.

2.4 RANGAISTUSTEN PITUUDET

2.4.1 Kokonaisrangaistusten pituudet

2.4.1.1 Kaikista varkausrikoksista tuomittujen kokonaisrangaistusten keskipituudet

Yleiskuvan saamiseksi varkausrikollisuutta kontrolloivan järjestelmän toiminnan tuloksista on syytä tarkastella varkausrikollisuudesta tuomittujen kokonaisrangaistusten keskipituuksia. Kokonaisrangaistuksessa ovat mukana tuomitulle samalla kertaa varkaus- ja muista rikoksista mahdollisesti tuomitut sekä aikaisemmin tuomitut, mutta kokonaan tai osittain suorittamatta olevat, varkausrikoksesta tuomittavaan rangaistukseen yhdistettävät rangaistukset.¹⁷²

¹⁷² Rangaistusten yhdistäminen tuli kysymykseen myös ehdollista vapausrangaistusta ja ehdonalaista vapautta täytäntöön pantaessa uuden rikoksen johdosta.

Edellä¹⁷³ on jo tarkasteltu, kuinka monesta varkausrikoksesta samalla kertaa tuomittiin vapausrangaistus. Kaikkiaan tarkasteltavina vuosina joka viides henkilö (380; 20,03 %) tuomittiin samalla kertaa useammasta kuin yhdestä vapausrangaistukseen johtavasta varkausrikoksesta. Samalla kertaa tuomittiin rangaistus 270 (12,66 %) tapauksessa muistakin rikoksista kuin varkauksista.

Tapauksia, joissa lopullinen rangaistus muodostettiin vasta rangaistuksia yhdistämällä, oli kaikkiaan 634 (29,74 %). Tämän merkityksen arvioimisessa on otettava huomioon, että tuomittujen henkilöiden rangaistuksista 322 (15 %) oli sellaisia, joihin oli jouduttu yhdistämään aiemmin tuomittuja rangaistuksia sekä se, että näistä osa liittyi tapauksiin, joissa oli yhdistettävä myös samalla kertaa tuomittavia rangaistuksia. Aiemmin tuomituista yhdistettävistä rangaistuksista huomattava osa (129; 42,95 %) oli varkausrikosten seuraamuksia.¹⁷⁴

Oheisesta kaaviosta (64) ilmenee, että *kaikkien varkausrikoksista tuomittujen kokonaisrangaistusten pituuksien keskiarvot* olivat jonkin verran kohonneet vuodesta 1912 vuoteen 1937. Vuonna 1912 keskipituus oli 10,76 kuukautta ja 12,02 kuukautta vuonna 1937. Jälkimmäiseen lukuun sisältyivät myös ehdolliset vapausrangaistukset.

Tasoero vuoden 1912 ja vuoden 1937 välillä tulee selymmäksi, kun tarkastellaan vain kaikkia *ehdottomia* vapausrangaistuksia. Vuonna 1937 sai varkausrikoksista ehdottomaan vapausrangaistukseen tuomittu kärsittäväkseen keskimäärin 15,01 kuukauden pituisen rangaistuksen eli yli neljä kuukautta pitemmän rangaistuksen kuin 25 vuotta aikaisemmin varkausrikoksista tuomittu olisi saanut.¹⁷⁵

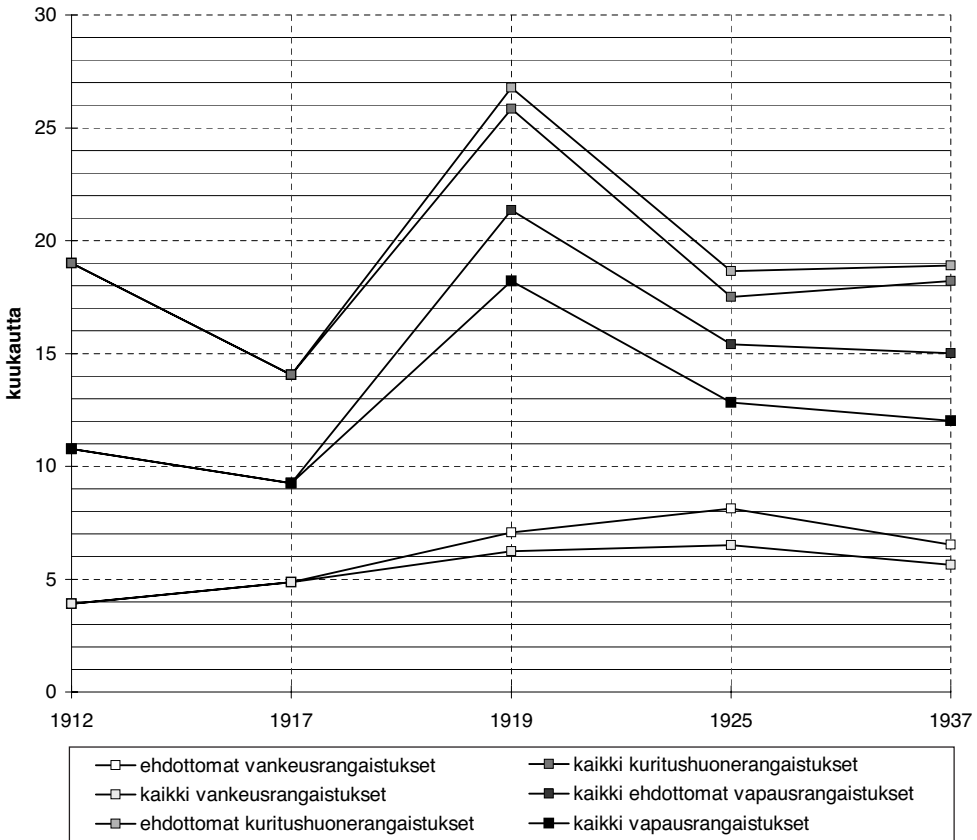
Kun tarkastellaan kaikkien vapausrangaistusten kokonaispituuksien kehitystä tarkemmin, voidaan havaita vuoden 1917 olleen lievin tarkasteltavina olevista vuosista: tuolloin kokonaisrangaistuksen keskipituus oli ”vain” 9,25 kuukautta. Pisin kokonaisrangaistusten keskiarvo saavutettiin vain kaksi vuotta myöhemmin vuonna 1919. Tällöin tuomioiden keskipituus oli lähes kaksinkertaistunut (18,2 kuukautta), ja jos ehdollisia vapausrangaistuksia ei lasketa mukaan, keskipituus oli jopa 21,33 kuukautta.

¹⁷³ Luku 2.2.4.

¹⁷⁴ Ks. tarkemmin jäljempänä luku 2.4.5.3. Tavallinen syy siihen, ettei aiempaa tuomiota ollut täydelleen kärsitty, oli ehdonalainen vapaus ja vuoden 1918 jälkeen ehdollinen rangaistustuomio.

¹⁷⁵ Tämä ei kuitenkaan kerro muuta kuin karkean kokonaiskuvan tuomiosta. Siihen saattoi sisältyä esimerkiksi hyvin erilainen määrä kärsimättä jääneitä osarangaistuksia tai törkeysasteeltaan erilaisia varkaus- tai muita rikoksia. Luvusta ei siten voi päätellä sitä, että samasta varkausrikoksesta olisi vuonna 1912 tuomittu lievemmin kuin vuonna 1937. Rangaistustason eron syyt vaativat tarkempaa analyysiä. Edellä on jo havaittu, että vuonna 1937 oli eniten useampikertaisista varkausrikoksista tuomittuja.

Kaavio 64. Varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomittujen henkilöiden kokonaisrangaistusten pituudet rangaistuslajeittain HELRO:ssa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937; erikseen ehdottomat rangaistukset.

Ks. TAULUKKO 32 D.

Kansalaissota näyttää siten jopa yli kaksinkertaistaneen varkausrikoksista ehdottomiin vapausrangaistuksiin tuomittujen kokonaisrangaistusten pituudet. Rangaistustaso ei kuitenkaan enää vuonna 1925 ollut yhtä korkea kuin heti kansalaissodan jälkeen, mutta se jäi kuitenkin selvästi kansalaissotaa edeltäneen tason yläpuolelle. Kaikkien varkausrikoksista tuomittujen vapausrangaistusten keskipituus oli 12,83 kuukautta vuonna 1925 ja ehdottomien vapausrangaistusten hieman enemmän, 15,41 kuukautta. Ehdottomien vapausrangaistusten rangaistustaso oli 1925 vain hieman korkeampi kuin 12 vuotta myöhemmin.¹⁷⁶

¹⁷⁶ Rangaistustasoa ei tietenkään voi kuvata pelkästään vapausrangaistusten pituuksilla, koska vapausrangaistusten lajit olivat ankaruudeltaan erilaisia. Kokonaisvankeusrangaistukset ovat kaaviossa tuomitun pituisina.

Kokonaisrangaistuksen pituuteen vaikuttivat sekä tuomitut *vankeus-* että *kuritusuonerangaistukset*. Kaaviosta näkyvät myös mainittujen vapausrangaistusten lajien keskipituudet. Kuritusuonerangaistusten keskipituudet olivat luonnollisesti tuntuvasti vankeusrangaistusten keskipituuksia suurempia. Kun kuritusuonerangaistusten vuosittaiset keskipituudet olivat tarkasteltavina vuosina keskimäärin 13–27 kuukautta, olivat vankeusrangaistusten keskipituudet ”vain” 4–8 kuukautta.¹⁷⁷

Vapausrangaistusten kokonaispituuteen vaikutti luonnollisesti myös se, kuinka suuri *määrällinen osuus* kumpaisellakin vapausrangaistuksen lajilla kaikista vapausrangaistuksista oli. Tätä seikkaa on jo edellä tarkasteltu¹⁷⁸. Ennen kansalaissotaa tuomittiin Helsingissä varkausrikoksista vielä jonkin verran enemmän vankeusrangaistuksia kuin kuritusuonerangaistuksia ja koko maassa myös vielä vuonna 1919.

Vuosien 1917 ja 1919 suuret *erot kokonaisrangaistuksissa* eivät ratkaisevasti selity vapausrangaistuslajien määrien muutoksilla. Syynä eroon ei siten ainakaan merkittävässä määrin ollut se, että vuonna 1917 verrattuna vuoteen 1919 olisi ollut poikkeuksellisen paljon ensimmäisen kerran varkausrikoksista tuomittuja vankeusrangaistuksia. Mainittavaa vaikutusta ei myöskään ollut edellä tarkastelluilla iän, sukupuolen tai ehdollisen rangaistustuomion käytön vaihteluilla. Myöskään uusimiskertaisuus ei selitä tulosta. Vuonna 1919 oli useampikertaisen varkausrikosten osuus päinvastoin tavallista pienempi.¹⁷⁹

Jos tarkastellaan eri vapausrangaistuslajeista tuomittujen *ehdottomien rangaistusten* lukumääriä, kuritusuonerangaistusten vaikutus vapausrangaistusten kokonaispituuksiin tuli kansalaissodan jälkeen vieläkin suuremmaksi. Tämä tapahtui siksi, että ehdollisen rangaistustuomion käyttö oli vankeusrangaistuksissa selvästi runsaampaa kuin kuritusuonerangaistuksissa.

Vuosina 1919 ja 1925 varkausrikoksista tuomituilla kuritusuonerangaistuksilla oli siten ainakin Helsingissä tavallista suurempi painoarvo, mikä näkyikin kokonaisrangaistusten keskipituuksien kohoamisena lähemmäs kuritusuonerangaistusten keskipituuksia etenkin jos tarkastellaan ehdottomia vapausrangaistuksia. Se, että kaikkien ehdottomien vapausrangaistusten keskiarvopituudet vuonna 1937 olivat selvästi suurempia kuin 1912, aiheutui ilmeisesti siitä, että kuritusuonerangaistuksia oli vankeusrangaistuksiin nähden selvästi enemmän 1937 kuin 1912. Myös useampikertaisista varkauksista tuomittujen määrä oli kasvanut tarkastelukauden aikana. Lisäksi ehdottomat vankeusrangaistukset olivat pidentyneet. Tämäkään ei selitä vuoden 1919 poikkeuksellista ankaruutta.

¹⁷⁷ Varkausrikoksista tuomitut kuritusuonerangaistukset osoittautuivat kaikkien tuomittujen kuritusuonerangaistusten keskiarvoa selvästi lyhyemmiksi. Vrt. osa I, luku 1.2.3.

¹⁷⁸ Luku 2.3.

¹⁷⁹ Ks. ed. luku 2.2.6. ja 2.3.4.2.

2.4.1.2 Vapausrangaistuslajien keskipituudet

Kuritusuonerangaistusten keskipituuksissa on myös ollut tuntuvia heilahduksia. Kuitenkin vuosina 1912 ja 1937 olivat varkausrikoksista tuomittujen ehdottomien kuritusuonerangaistusten keskipituudet lähes yhtä suuria, nimittäin 19 kuukautta 1912 ja 18,89 kuukautta 1937. Myös vuonna 1925 oli kuritusuonerangaistusten keskipituus lähes samalla tasolla, nimittäin 17,5 kuukautta ja ilman ehdollisia 18,65 kuukautta. Ehdottomien kuritusuonerangaistusten keskipituudet olivat siten lähellä 19 kuukautta vuosina 1912, 1925 ja 1937. Tästä kehityskulusta muodostavat vuodet 1917 ja 1919 selvän poikkeuden edellinen lievempään ja jälkimmäinen ankarampaan suuntaan. Tosiasiassa rangaistustaso oli vuosina 1925 ja 1937 selvästi lievempi kuin 1912, sillä 1925 ja 1937 lukuihin sisältyivät myös ehdolliset rangaistukset.

Vuonna 1917 kuritusuonetuomioiden keskipituus oli ”vain” 14,05 kuukautta, mutta vuonna 1919 peräti 25,85 kuukautta ja ehdolliset rangaistukset poisluettuna 26,78 kuukautta.

Vankeusrangaistusten keskipituuksien kehitys poikkesi selvästi kuritusuonerangaistusten keskipituuksien kehityskulusta. Vankeusrangaistusten keskipituudet kasvoivat vuoden 1912 alle 4 kuukauden keskipituudesta portaittain vuoden 1925 yli 8 kuukauden keskipituuteen. Vasta tämän jälkeen, vuonna 1937, vankeusrangaistusten keskipituudet alkoivat lyhentyä. Vuoden 1937 rangaistustaso vastasi kuitenkin vielä vuoden 1919 6 ja 7 kuukauden välille asettuvaa rangaistustasoa.

Vuonna 1917 oli varkausrikoksista tuomittujen vankeusrangaistusten keskipituus vielä alle 5 kuukautta, mutta kansalaissodan jälkeen se pysytteli korkeammalla tasolla, vaikka ehdolliset vankeusrangaistukset olisivat mukana. Kaikkien varkausrikoksista tuomittujen vankeusrangaistusten keskipituudet olivat kansalaissodan jälkeisinä vuosina lähellä 6 kuukautta, ja pelkästään ehdottomien vankeusrangaistusten keskipituudet 1/2–1 1/2 kuukautta korkeammalla. Kuten edellä (esim. kaavio 60) on todettu, vuosina 1919 ja 1925 vankeusrangaistuksia oli kuritusuonerangaistuksiin verrattuna tavallista vähemmän. Nyt voidaan todeta, että ne samalla olivat tavallista pitempiä. Näyttää siltä, että ne erityiset seikat, jotka säätelivät kuritusuonerangaistusten pituuksia vuosina 1917 ja 1919, eivät olleet samassa määrin vaikuttamassa vankeustuomioissa.

Vankeusrangaistusten rangaistustason vaihteluilla ja tuomittujen määrillä ei näytä olleen yhteyttä toisiinsa: vuonna 1917 vankeusrangaistusten käyttö oli runsaampaa mutta ei kuitenkaan ankarampaa kuin 1912.

2.4.1.3 Kuritushuonerangaistukset pituuslohkottain

Kokonaisrangaistusten pituuserojen tarkentamiseksi tarkastellaan seuraavassa kuritushuonerangaistusten kehitystä pituuslohkoittain. Koska vankeusrangaistuksista lähes kaikki olivat enintään vuoden pituisia, tarkastellaan eripituisten vankeusrangaistusten käyttöä seuraavassa luvussa ehdollisen rangaistustuomion käytön yhteydessä. Koko maassa kaikista rikoksista tuomittujen lyhyiden ja pitkien rangaistusten muuttuvaa käyttöä tarkasteltiin edellä.¹⁸⁰

Seuraavasta kaaviosta (65) voidaan havaita, että vuosina 1912, 1925 ja 1937 rangaistuskäytäntö oli hyvin samankaltainen. Mainittuina vuosina suurin piirtein joka toinen varkausrikoksista tuomittu kuritushuonerangaistus oli enintään vuoden pituinen.¹⁸¹

Lyhyiden kuritushuonerangaistusten osuus oli peräti yli 70 % vuonna 1917, mutta alle 40 % vuonna 1919. Pitkien, yli 3 vuoden pituisten kuritushuonerangaistusten osuus oli vuonna 1917 vain muutaman prosentin suuruinen, kun taas vuonna 1919 se oli yli 30 % kaikista kuritushuonerangaistuksista. Muina vuosina pitkien rangaistusten osuus oli noin 10 %.

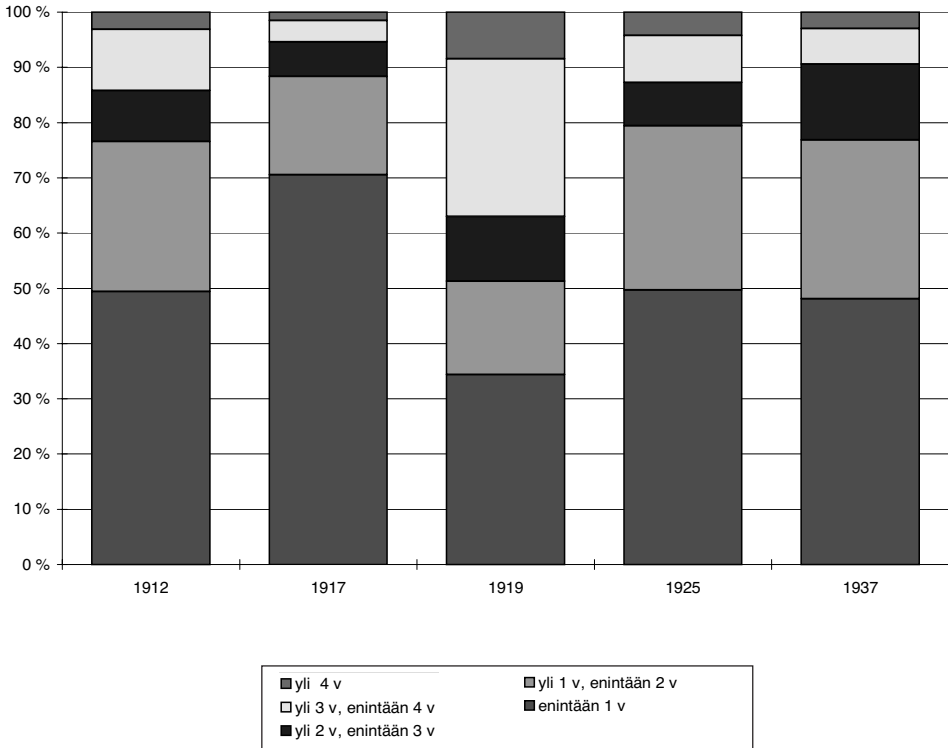
Rangaistuskäytäntö näyttää siten olleen tuntuvasti lievempää vuonna 1917 ja merkittävästi ankarampaa vuonna 1919 kuin muina tarkasteltavina vuosina, jos ehdollisen rangaistuksen käyttöä ei oteta huomioon. Tämä vastaa edellä kokonaisrangaistusten pituuksien yhteydessä havaittua. Vuoden 1917 lievyys näyttää olleen enintään yhden vuoden pituisten kuritushuonerangaistusten runsaslukuisuuden seurausta. Vuoden 1919 ankaruus taas näyttää aiheutuneen yli kolmen vuoden pituisten kuritushuonerangaistusten voimakkaasta lisääntymisestä. Jos kaavio kuvaisi vain ehdottomia kuritushuonerangaistuksia, vähenisi alle vuoden pituisten vapausrangaistusten osuus vuodesta 1918 lähtien.¹⁸²

¹⁸⁰ Ks. osa I, luku 1.3.2.

¹⁸¹ Pieniä eroja on havaittavissa: vuonna 1937 oli jonkin verran enemmän 2–3 vuoden kuin yli 3 vuoden pituisia kuritushuonerangaistuksia. Sen sijaan vuosina 1912 ja 1925 mainittujen pituusryhmien välinen suhde oli päinvastainen.

¹⁸² Vertailu koko maan ehdollisiin varkausrikostuomioihin, joista kaaviossa 39 on vastaavia tietoja vuodesta 1924 eteenpäin, osoittaa, että kun vuosina 1925 ja 1937 Helsingin kuritushuonetuomioista noin puolet oli enintään vuoden pituisia, koko maassa varkausrikoksista tuomituista kuritushuonerangaistuksista oli vastaavan pituisia vuosina 1924–1938 noin 40 %. Helsingin varkausrikoksista tuomitut kuritushuonerangaistukset olivat siten mainittuina vuosina selvästi lyhyempiä kuin keskimääräiset kuritushuonerangaistukset muualla maassa. Sitä, kuinka suuri osuus kummallakin vapausrangaistuslajilla on enintään vuoden pituisista vapausrangaistuksista, tarkastellaan luvussa 2.4.2.

Kaavio 65. Varkausrikoksista tuomitut kuritushuonerangaistukset pituuksiensa mukaisesti ryhmiteltyinä Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937; suht. osuudet.

Ks. TAULUKKO 32 E.

Vuoden 1917 kuritushuonerangaistusten lievyys saa selityksensä todennäköisesti siitä, että rikoksen uusijoiden määrä ja yhdistettävien rangaistusten määrä oli vain sinä vuonna tavallista pienempi. Lisäksi lopputulokseen vaikutti se jo edellä havaittu seikka, että varkausrikollisuuden kasvaessa lisääntyivät ensikertaisten tuomittujen määrät. Selitys ei enää päde vuonna 1919, vaikka ensikertaisten osuus oli tuolloinkin suuri. Vuoden 1919 ankara rangaistustaso selittynee ainakin osittain sillä, että varkaustuomioihin on yhdistetty pitkäaikaisia valtiorigoksista tuomittuja kuritushuonerangaistuksia. Tähän arvioon oli päädytty jo tutkimuksen ensimmäisessä osassa. Vuoden 1919 rangaistustaso saa tarkemman selityksensä vasta jäljempänä luvussa 2.4.6.

2.4.1.4 Varkausrikoslajeista tuomittujen kuritushuonerangaistusten pituudet

Edellä¹⁸³ on tarkasteltu eri varkausrikoslajien osuutta erityisesti ehdottomissa kuritushuonerangaistuksissa ja todettu ne vaihteviksi.¹⁸⁴ Seuraavasta kaaviosta (66) voidaan havaita, että törkeästä varkaudesta tuomitut ehdottomat kuritushuonerangaistukset olivat vuotta 1917 lukuun ottamatta keskimäärin yksinkertaisesta varkaudesta tuomittuja kuritushuonerangaistuksia lyhyempiä.¹⁸⁵

Yksinkertaiseen varkauteen syyllistyneellä näyttäisi siten useimpina vuosina olleen riski saada ankarampi kuritushuonerangaistus kuin törkeään varkauteen syyllistyneellä. Tähän oli syynä se, että kuritushuonerangaistus seurasi yksinkertaisesta varkaudesta vasta rikoksen uusimistapauksissa.

Törkeistä varkauksista tuomittujen rangaistusten keskipituuksiin vaikutti se seikka, että ensikertaisten osuus oli suhteellisen suuri. On myös muistettava, että yksinkertaiseen varkauteen syyllistyneellä oli huomattavasti suurempi mahdollisuus kuin törkeään varkauteen syyllistyneellä tulla tuomituksi kuritushuoneen sijasta vankeuteen.

2.4.1.5 Yhteenveto

Helsingissä varkausrikoksista tuomitut kokonaisrangaistukset olivat vuodesta 1912 vuoteen 1937 vain aavistuksen pidentyneet. Rangaistusten koveneminen näkyi ainakin pelkissä ehdottomissa vapausrangaistuksissa tai jos tarkastelun alkuvuodeksi otetaan vuosi 1917.

Kokonaisrangaistusten keskimääräinen koveneminen aiheutui toisaalta vankeusrangaistusten keskipituuksien kasvusta ja toisaalta kuritushuonerangaistusten suhteellisen osuuden lisääntymisestä vankeusrangaistuksiin nähden. Kuritushuonerangaistusten keskipituudet sinänsä olivat suurin piirtein muuttumattomat.

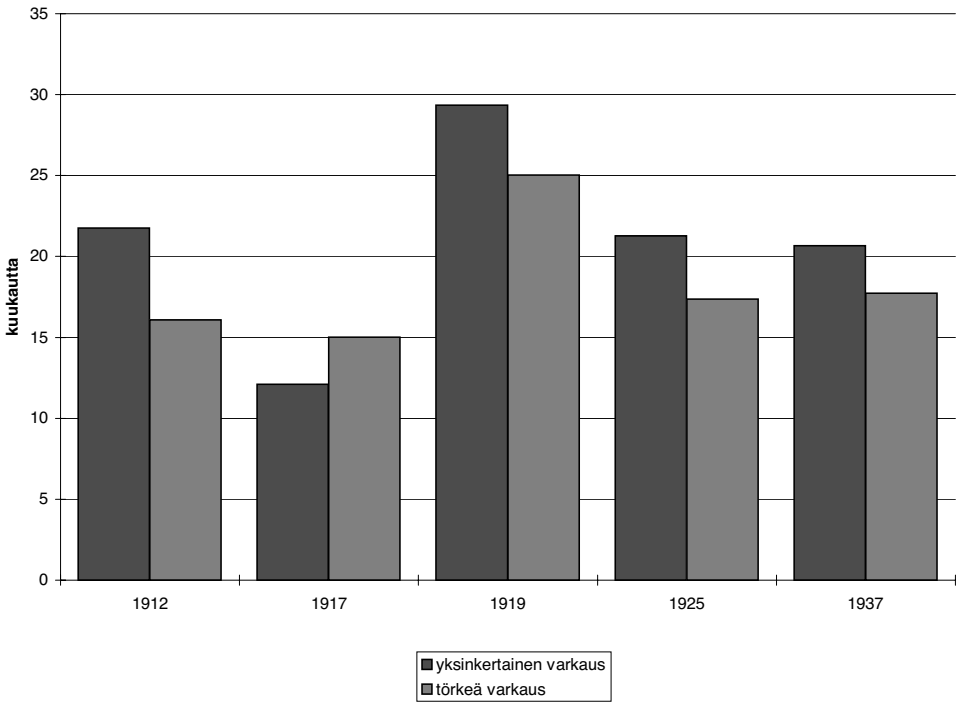
Varkausrikoksista tuomittujen rangaistusten pituudet kaksinkertaistuivat kahden vuoden aikana 1917–1919, mutta olivat vuoteen 1925 mennessä jo tuntuvas-

¹⁸³ Osa II, luvut 2.2.5 ja 2.3.3.

¹⁸⁴ Ehdottomaan kuritushuonerangaistukseen tuomituista vähintään 2/3 oli syyllistynyt törkeään varkauteen vuosina 1917 ja 1919. Muina vuosina törkeän varkauden osuus oli huomattavasti vähäisempi. Kaiken kaikkiaan törkeitä varkauksia oli eniten 1917 ja 1919.

¹⁸⁵ Lopullisten ehdottomien kuritushuonerangaistusten keskipituus yksinkertaisissa ja törkeissä varkauksissa vaihteli seuraavasti (yksinkertaisesta varkaudesta tuomitut rangaistukset ensin mainittuina): 21,75/16,08 kk vuonna 1912, 12,11/15,01 kk vuonna 1917, 29,34/25,02 kk vuonna 1919, 21,27/17,37 kk vuonna 1925 ja 20,67/17,73 vuonna 1937. Yksinkertaisesta varkaudesta tuomittujen kokonaisrangaistusten keskipituudet olivat vuotta 1917 lukuun ottamatta 53,8–57,3 % yksinkertaisista ja törkeistä varkauksista tuomittujen kokonaisrangaistusten keskipituuksien yhteenlasketusta määrästä. Vuonna 1917 mainittu osuus oli vain 44,7 %.

Kaavio 66. Ehdottomaan kuritushuoneeseen tuomittujen kokonaisrangaistusten keskipituudet varkauslajeittain 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937.

Ks. TAULUKKO 33 A.

ti lyhentyneet. Syynä muutokseen olivat ennen kaikkea kuritushuonerangaistusten pituuksissa tapahtuneet vastaavat muutokset. Vuodesta 1925 vuoteen 1937 rangaistustaso lieveni vain hieman. Tällöin vähenemisen syynä olivat vankeusrangaistusten pituuksien lyheneminen ja vankeustuomioiden suhteellisen osuuden kasvu kuritushuonetuomioihin nähden.

Kuritushuonerangaistukset olivat 3 tai 4 kertaa vankeusrangaistuksia pitempiä. Kaikkien varkausrikoksista tuomittujen vapausrangaistusten keskipituudet noudattelivat suurin piirtein kuritushuonerangaistusten pituuksien vaihteluita. Kuritushuonerangaistusten kokonaispituudet olivat vuonna 1925 ja 1937 samalla tasolla kuin 1912. Sen sijaan vuonna 1917 kuritushuonerangaistukset olivat keskimäärin selvästi lyhyempiä kuin muulloin ja 1919 taas tuntuvasti tavallista pitempiä.

Varkausrikoksista tuomittujen vankeusrangaistusten keskipituuksien kehitys oli edellisistä poikkeava. Vankeusrangaistusten pituudet kasvoivat tasaisesti

vuodesta 1912 vuoteen 1925, jonka jälkeen tapahtui hienoista lyhenemistä vuoteen 1937. Varkausrikoksista tuomittiin vuonna 1937 kuitenkin selvästi pitempiä vankeusrangaistuksia kuin 1912.

Varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomittujen kokonaisrangaistusten poikkeuksellisen korkea keskipituus vuonna 1919 aiheutui ensinnäkin siitä, että kuritushuonerangaistuksia käytettiin tuolloin suhteellisesti paljon vankeusrangaistuksiin verrattuna. Toiseksi 1919 tuomittiin poikkeuksellisen paljon pitkiä, yli 3 vuoden pituisia kuritushuonerangaistuksia. Vapausrangaistusten keskipituuksien lyhyys vuonna 1917 aiheutui sekä kuritushuonerangaistusten lyhydestä, että vankeusrangaistusten lukuisuudesta. Se, että varkausrikoksista tuomittujen kokonaisrangaistusten keskipituudet jäivät Helsingissä korkeammalle tasolle 1937 kuin 1912, aiheutui kuritushuonerangaistusten suhteellisesta lukuisuudesta vankeusrangaistuksiin verrattuna vuonna 1937.

Helsingissä varkausrikoksista tuomittujen kuritushuonerangaistusten keskipituudet ennustivat varsin huonosti koko maassa tuomittujen kuritushuonerangaistusten pituuksia. Ensinnäkin koko maan kuritushuonetuomiot olivat selvästi keskimääräisiä vankeusrangaistuksia pitempiä ja niiden pituudet lyhenivät päin vastoin kuin Helsingin varkaustuomiot tarkastelukauden aikana. Toiseksi koko maan kuritushuonetuomioiden pituudet olivat vuonna 1919 selvästi vuosien 1912 ja 1925 rangaistustasoa alempana. Helsingissä varkausrikostuomiot olivat pisimmillään vuonna 1919. Ne poikkeukselliset syyt, jotka aiheuttivat kuritushuonetuomioiden suuren keskipituuden varkausrikoksissa 1919 Helsingissä, eivät siten samassa määrin vaikuttaneet koko maassa tuomittujen kuritushuonerangaistusten pituuksiin.

Näyttää siis siltä, että varkausrikostuomioiden pituuksien kehityksellä ei ole ollut olennaista merkitystä kaikkien kuritushuonerangaistusten keskipituuksien muotoutumisessa. Kuritushuonerangaistusten kokonaispituuksien kehityksessä näyttelivät olennaisempaa osaa väkivalta- ja valtiorikostuomiot.

Vankeusrangaistuksia voidaan vertailla vain vuosilta 1925 ja 1937. Vuoden 1925 varkausrikostuomiot Helsingissä olivat tuntuvasti kaikkien varkausrikoksista tuomittujen vankeustuomioiden keskipituuksia pitempiä. Vuonna 1937 ei vastaavaa eroa enää ollut.

Törkeän varkauden suhteellisen osuuden kasvu yksinkertaiseen varkauteen nähden ennusti kyllä suurempaa todennäköisyyttä kuritushuonerangaistustuomioon, mutta ei pitempää kuritushuonerangaistusta.

Monet kehityksen kulut tarvitsevat vielä tarkempaa analyysiä. Esimerkiksi vuoden 1917 alhaista ehdottomien kuritushuonerangaistusten ja erityisesti yksinkertaisesta varkaudesta tuomittujen kuritushuonerangaistusten keskipituutta ei kyetä selittämään tarkastelluilla tiedoilla.

2.4.2 Ehdollisen rangaistustuomion käyttö

2.4.2.1 Enintään yhden vuoden pituiset vapausrangaistukset rangaistuslajeittain

Edellä¹⁸⁶ suoritetun tarkastelun perusteella havaittiin, että ehdollisen rangaistustuomion osuus oli vankeusrangaistuksissa 38–46 % ja kuritushuonerangaistuksissa 5–11 %. Ehdollisen rangaistustuomion käytön todellisen laajuuden tarkemmaksi selvittämiseksi tarkasteluun otetaan nyt mukaan vain ne vapausrangaistukset, joiden pituus oli *enintään yksi vuosi*.¹⁸⁷

Enintään vuoden pituisista vapausrangaistuksista suurin osa oli vankeusrangaistuksia kuten oheisesta kaaviosta (67) käy ilmi.¹⁸⁸

Kaavio vahvistaa samalla sen aiemmin todetun seikan, että kuritushuonerangaistukset olivat vuonna 1919 erityisen pitkiä.¹⁸⁹ Kaavio osoittaa myös, että vuonna 1917 tuomittiin poikkeuksellisen runsaasti lyhytaikaisia vapausrangaistuksia.

Kaaviosta voidaan havaita, että ehdollisten kuritushuonerangaistusten absoluuttiset luvut olivat tuntuvasti pienempiä kuin ehdollisen vankeuden lukumäärät. Seuraavasta kaaviosta (68) ilmenee ehdollisen rangaistustuomion suhteellinen osuus kummassakin rangaistuslajissa enintään vuoden pituisissa vapausrangaistuksissa.

Ehdollisen rangaistustuomion käyttö lisääntyi kummassakin vapausrangaistuslajissa vuodesta 1919 vuoteen 1925, mutta väheni vuoteen 1937 jopa hieman vuoden 1919 tason alapuolelle. Ehdollisen rangaistustuomion käyttö ei sen alkuvaiheessa ollutkaan pienimmillään. Tämä saattoi ainakin osittain johtua runsaasta varkausrikollisuudesta tuona aikana. Sehän lisäsi ennen kaikkea lyhytaikaisia rangaistuksia ja samalla ehdollisen rangaistustuomion käyttöä. Muissa rikoksissa ehdollisen rangaistustuomion käyttö on ilmeisesti ollut vähäisempää.

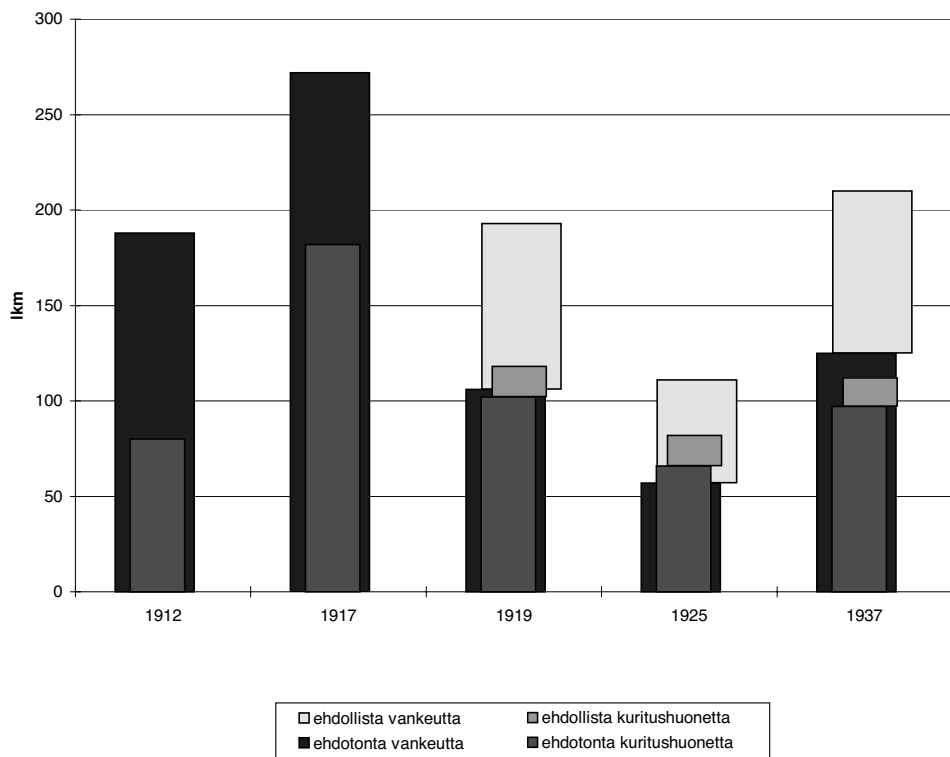
¹⁸⁶ Luku 2.3.2.

¹⁸⁷ Tämä on tarpeellista sen vuoksi, että ehdollista rangaistustuomiota on mahdollista soveltaa ainoastaan mainitun pituisiin vapausrangaistuksiin. Samantapainen tarkastelu on tehty edellä koko maan varkausrikollisuuden osalta. Tilastollisessa tarkastelussa ei kuitenkaan ollut mahdollista ottaa huomioon tasan yhden vuoden pituisia rangaistuksia. Ks. osa I, luku 2.9.

¹⁸⁸ Vuonna 1912 vankeuden osuus vuoden pituisista ehdottomista vapausrangaistuksista oli 70 %, vuonna 1917 60 %, 1919 noin 62 %, 1925 noin 57 % ja noin 65 % vuonna 1937.

¹⁸⁹ Varkausrikoksista tuomituista vankeusrangaistuksista oli 97–99 % enintään vuoden pituisia. Siten lähes kaikissa tapauksissa oli kansalaissodan jälkeen mahdollista harkita ehdollisen rangaistustuomion käyttöä. Sen sijaan varkausrikoksista enintään vuoden pituisiin kuritushuonerangaistuksiin tuomitujen osuus kaikista varkausrikoksista kuritushuoneeseen tuomituista oli tuntuvasti pienempi ja vuosittain vaihtelevampi.

Kaavio 67. Varkausrikoksista enintään vuoden pituiseen vapausrangaistukseen Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937 tuomitut; ehdollisen rangaistustuomion käyttö rangaistuslajeittain, abs. luvut rangaistustyypeittäin pinottuna.

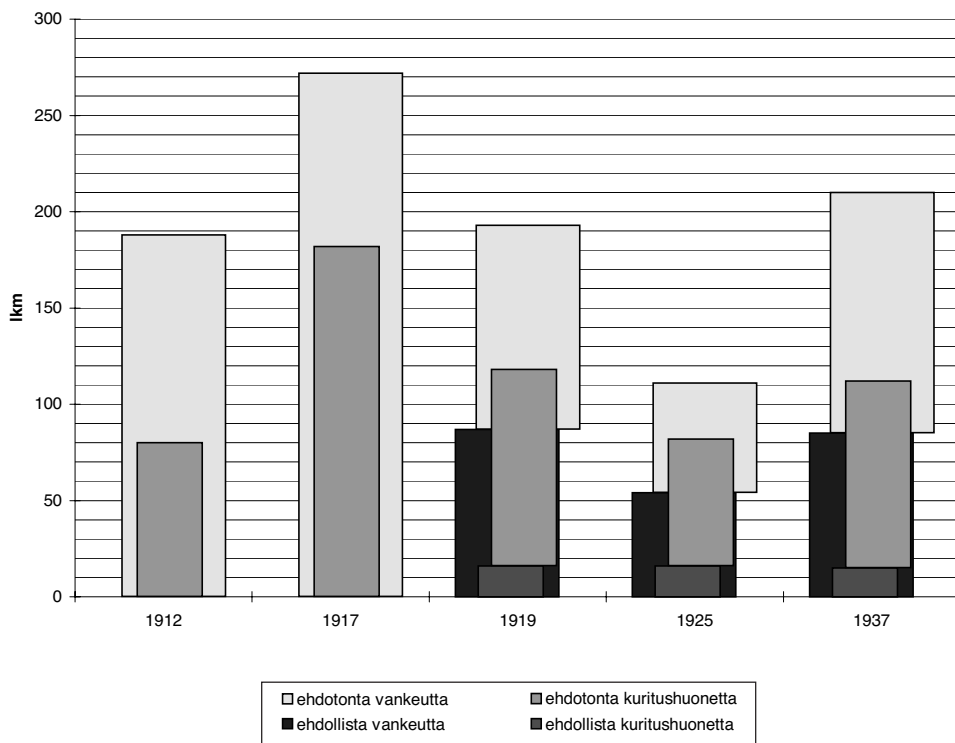
Ks. TAULUKKO 33 B.

Ehdollisen vankeustuomion käyttö oli 2–3 kertaa runsaampaa kuin ehdollisen kuritushuonetuomion. Ehdollisten vankeusrangaistusten suhteellinen osuus kaikista enintään vuoden pituisista vankeusrangaistuksista pysytteli 40 ja 50 %:n välillä. Ehdollisten kuritushuonerangaistusten osuus kaikista enintään vuoden pituisista kuritushuonerangaistuksista oli noin 10–20 %.

Ehdollisen rangaistustuomion käyttö varkausrikostuomioissa oli aluksi Helsingissä runsaampaa kuin koko maassa keskimäärin, mutta vuonna 1937 sen käyttö oli joko yhtä laajaa (vankeusrangaistuksissa) tai vähäisempää (kuritushuonerangaistuksissa) kuin koko maassa.¹⁹⁰

¹⁹⁰ Vrt. osa I, luku 2.9.

Kaavio 68. Ehdollisen rangaistustuomion käyttö varkausrikoksista tuomituissa enintään vuoden pituisissa vapausrangaistuksissa rangaistuslajeittain Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1919, 1925 ja 1937.

Ks. TAULUKKO 33 B.

Ehdollisen vankeustuomion osuus enintään vuoden pituisissa vankeustuomioissa lisääntyi siten muutaman prosenttiyksikön siitä, mikä sen osuus oli kaikista tuomituista vankeusrangaistuksista. Sen sijaan ehdollisen kuritushuonetuomion käyttö näyttää nyt noin kaksinkertaistuneen. Tämä onkin välitön seuraus siitä, että huomattava määrä kuritushuonetuomioista oli yli vuoden pituisia.¹⁹¹

¹⁹¹ Ks. osa II, luvut 2.3.1 ja 2.3.2.

2.4.2.2 Lyhyet kuritushuonerangaistukset pituuslohkoittain

Edellä on tarkasteltu kaikkia ja erityisesti varkausrikoksista tuomittuja kuritushuonerangaistuksia pituuslohkoittain sekä ehdollisen rangaistustuomion käyttöä enintään vuoden pituisissa vapausrangaistuksissa.¹⁹² Seuraavaksi (kaavio 69) tarkastellaan vielä tarkemmin varkausrikoksista Helsingissä tuomittujen, enintään vuoden pituisten *kuritushuonerangaistusten* jakaantumista kahteen pituuslohkoon.

Vuonna 1919, jolloin enintään vuoden pituisia kuritushuonerangaistuksia tuomittiin vähiten, käytettiin lyhyimpiä, 6–8 kuukauden pituisia kuritushuonerangaistuksia vähiten: Vuonna 1919 lähes joka toinen kuritushuonerangaistus oli enintään 8 kuukauden pituinen. Muina vuosina lyhyempien rangaistusten osuus oli hieman suurempi kuin pitempien lohko. Lyhyimpiä rangaistuksia oli suhteellisesti eniten, noin 60 %, vuonna 1912. Vuosi 1917 ei siten joka suhteessa osoittautu lyhyiden rangaistusten vuodeksi.

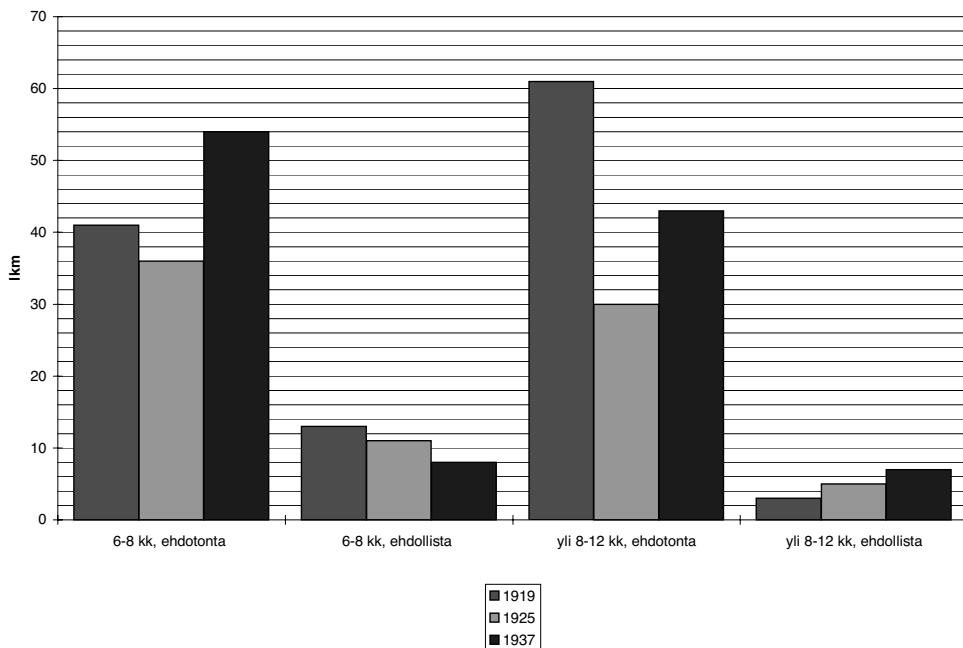
Ehdollisen rangaistustuomion käyttö ei ole ollut vakiintunut siten, että tietyn pituisista kuritushuonerangaistuksista tietty osuus olisi aina tuomittu ehdollisena. Säännönmukaisuudesta ovat selvimpiä poikkeuksia vuoden 1919 pitempi ja vuoden 1937 lyhyempi pituuslohko. Ehdollisen rangaistustuomion käyttö keskittyi aluksi selvästi kaikkein lyhyimpiin kuritushuonerangaistuksiin. Sen käyttö oli vuonna 1937 aiempaa tasaisempaa. Ehdollisen rangaistustuomion koventunut käyttö 1937 näyttää kohdistuneen kaikkein lyhytaikaisimpiin kuritushuonerangaistuksiin.

Ehdollisen tuomion käyttö näyttää siis pääasiallisesti muuttuneen sen mukaisesti kuinka suuri ja runsaslukuinen osa kuritushuonerangaistuksista on enintään vuoden pituisia ja erityisesti enintään 8 kuukauden pituisia. Tutkimuksesta ei selviä, kuinka pysyväksi vuonna 1937 ilmennyt ehdollisen rangaistustuomion tasainen käyttö jäi eri pituuslohkoissa. Koska vastaava ilmiö ei toteutunut vankeusrangaistuksissa,¹⁹³ on mahdollista, että kysymyksessä on rangaistuskäytännön tilapäinen koventuminen kaikkein lyhyimmissä kuritushuonerangaistuksissa.

¹⁹² Ks. luvut 2.4.1.3 ja 2.4.2.1.

¹⁹³ Ks. seuraava luku.

Kaavio 69. Varkaustuomioiden pituudet enintään vuoden pituisissa kuritushuonerangaistuksissa Helsingin raastuvanoikeudessa 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937; suht. osuudet, myös ehdollisen tuomion käyttö.

Ks. TAULUKKO 33 C.

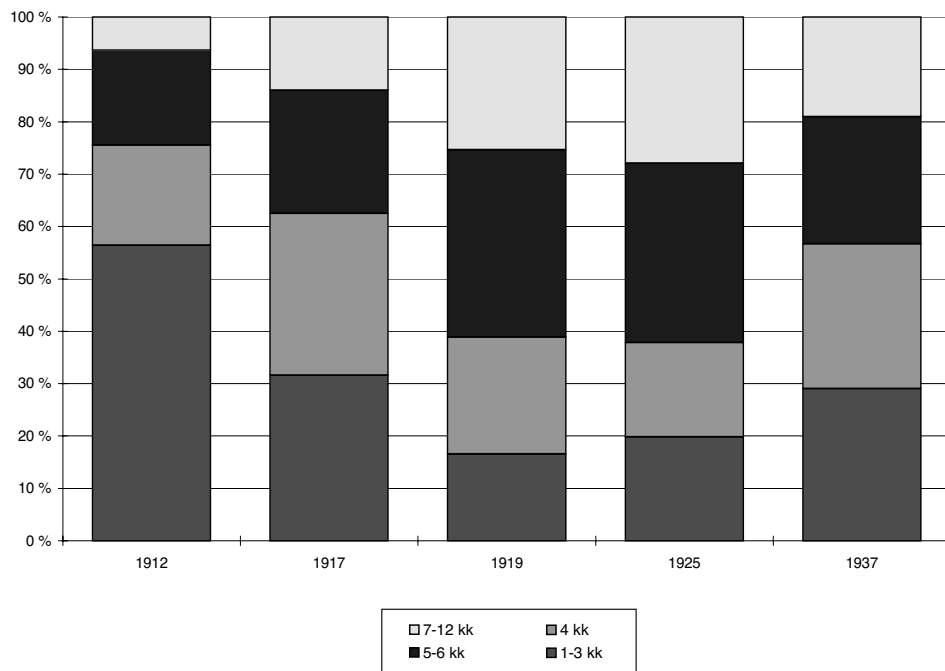
2.4.2.3 Vankeusrangaistukset pituuslohkottain

Ehdollisen rangaistustuomion osuuden selvittämiseksi enintään vuoden pituisten *vankeusrangaistusten* käytössä tarkastellaan ensin kaaviossa (70) vankeusrangaistusten suhteellisten osuuksien kehitystä eri pituuslohkoissa. Tämän jälkeen tutkitaan ehdollisen rangaistustuomion käyttöä (kaavio 71).

Vankeusrangaistusten keskipituuksien kehitystä on jo tarkasteltu edellä.¹⁹⁴ Tuolloisessa tarkastelussa havaittiin, että rangaistuskäytäntö oli selvästi lievin vuonna 1912. Tästä vankeusrangaistusten ankaruustaso koveni jyrkästi vuoteen 1917 ja edelleen vuoteen 1919. Ankara rangaistuskäytäntö jatkui vielä vuonna 1925, mutta 1937 mennessä rangaistuskäytäntö oli selvästi lieventynyt lähes vuoden 1917 tasolle. Rangaistuskäytäntö oli kuitenkin tarkastelujakson aikana kokonaisuutena katsoen selvästi ankaroitunut.

¹⁹⁴ Ks. osa II, luku 2.4.1.1.

Kaavio 70. Varkausrikoksista tuomitut enintään vuoden pituiset vankeusrangaistukset Helsingin raastuvanoikeudessa 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937 ryhmiteltyinä rangaistuksen pituuden mukaan; suht. osuudet.

Ks. TAULUKKO 33 E, ”kaikki”.

Tässä pituuslohkottaisessa tarkastelussa vankeusrangaistusten edellä todettu ankaruuskehitys täsmentyy. Tarkastelu osoittaa, että vankeusrangaistusten keskipituuksien kasvu vuodesta 1912 vuoteen 1917 näkyi lyhyimpien rangaistusten osuuden tuntuvana vähenemisenä. Sen sijaan rangaistuskäytännön koventuminen 1917–1919 tapahtui kahden pisimmän pituuslohkon kasvuna ja molempien lyhyempien pituuslohkojen pienenemisenä. Tilanne oli suurin piirtein ennallaan vuonna 1925. Sen sijaan 1937 lieveneminen tapahtui kahden alimman pituuslohkon tasaisena kasvuna ylimpien pituuslohkojen kustannuksella.

Vuonna 1912 lyhyiden, enintään 3 kuukauden pituisten vankeusrangaistusten osuus oli lähes 60 % ja enintään 4 kk:n pituisten vankeusrangaistusten osuus noin 75 % tuomituista enintään vuoden pituisista vankeusrangaistuksista. Pissimpien, 7–12 kk:n pituisten rangaistusten osuus oli 1912 selvästi alle 10 %. Vuosina 1917 ja 1937 enintään 4 kk:n pituisten vankeusrangaistusten osuus

oli noin 60 %. Vuosina 1919 ja 1925 enintään 4 kk:n pituisten vankeusrangaistusten osuus oli vajaat 40 % ja enintään 3 kk:n pituisten vankeusrangaistusten vain noin 20 %.

Helsingissä varkausrikoksista tuomittujen vankeusrangaistusten rangaistustasossa tapahtuneet muutokset vahvistavat sen tutkimuksen I osassa todetun seikan, ettei lyhyiden, alle 3 kuukauden pituisten vankeusrangaistusten väheneminen 1920- ja 1930-luvulla ollut seurausta rangaistuksen mittaamisesta tapahtuneista muutoksista.¹⁹⁵

Lyhyiden vankeusrangaistusten aiempaan nähden vähäinen käyttö varkausrikoksissa 1917 ja 1919 jää vielä selitystä vaille. Rahan arvon alenemisen vuoksi huomattava osa näpistyksistä luokiteltiin yksinkertaisiksi varkauksiksi 1917 ja 1919. Tämä ei kuitenkaan näy lyhyiden vankeusrangaistusten lisääntymisenä. Tämä viittaa siihen, ettei rangaistuksen arvolla ollut kovin suurta merkitystä mitattaessa vankeusrangaistuksen pituutta rangaistusasteikon puitteissa yksinkertaisessa varkaudessa.

Vankeusrangaistusten (kokonaisrangaistusten) käytön poikkeuksellinen vähyys vuonna 1919 selittyy osittain sillä, että ensikertaisesta yksinkertaisesta varkaudesta tuomitut vankeudet muunnettiin usein kuritushuoneeksi yhdistämällä aiempi valtiorikostuomio varkaustuomioon. Osittain syynä oli myös yksinkertaisten varkauksien vähäinen määrä verrattuna törkeään varkauteen.

Eräiltä osin vankeusrangaistusten tason kehityksestä voidaan tehdä luotettavampi arvio vasta *ehdollisen* rangaistustuomion käytön tarkastelun jälkeen. Tätä tarkastellaan seuraavassa pituuslohkoittain (kaavio 71).

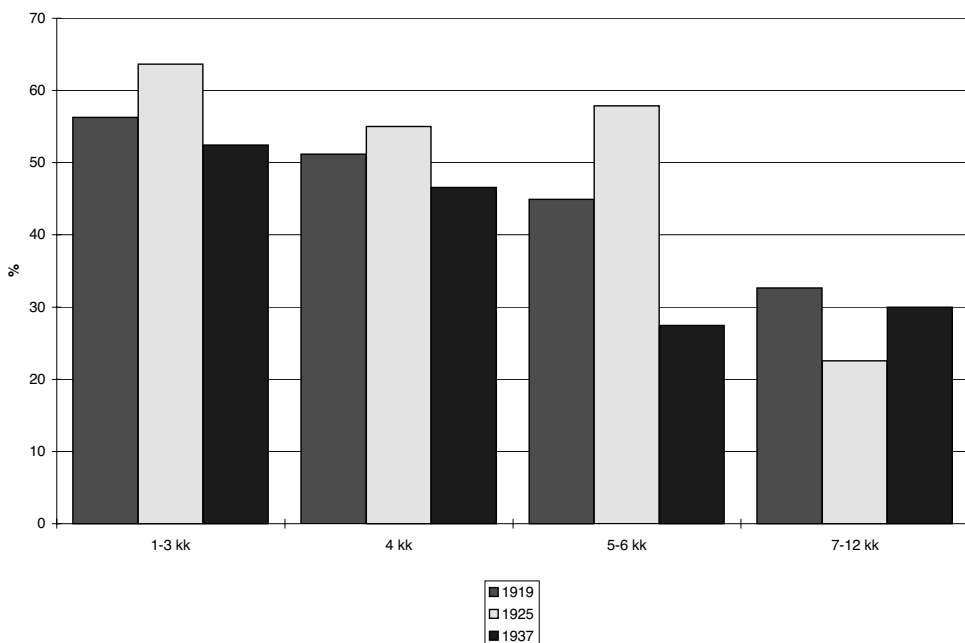
Ehdollisten rangaistustuomioiden osuus on säännönmukaisesti ollut sitä suurempi, mitä lyhyemmistä rangaistuksista on ollut kysymys. Joka toinen, vuonna 1925 joskus useampikin, vankeusrangaistus tuomittiin ehdollisena kahdessa lyhyimmässä lohkoissa.

Ehdollisen rangaistuksen käyttö ankaroitui vain hieman siirryttäessä lyhyimmistä vankeusrangaistuksista 4 kuukauden rangaistuksiin. Kahdessa pisimmässä lohkoissa ehdollisen rangaistustuomion käyttö oli yleensä selvästi lyhyiden rangaistusten lohkoja ankarampaa.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Ks. osa I, luvut 1.3.2 ja 1.3.3. Tuolloin osoittautui, että Helsingin varkausrikoksista tuomittujen alle 3 kuukauden pituisten vankeusrangaistusten osuus lisääntyi jonkin verran vuodesta 1919 vuoteen 1925 ja edelleen tuntuvammin vuoteen 1937. Ei ole kovin uskottavaa, että muissa rikoslajeissa rangaistuksen mittaamiskehitys olisi ollut aivan päinvastainen. Vrt. osa I, luku 1.3.2.

¹⁹⁶ Poikkeuksena oli vuosi 1925, jolloin ehdollista rangaistustuomiota käytettiin 5–6 kk:n pituisissa vankeusrangaistuksissa poikkeuksellisen runsaasti – lähinnä 7–12 kk:n pituisten vankeusrangaistusten kustannuksella.

Kaavio 71. Ehdollisen rangaistustuomion osuus prosentteina varkausrikoksista tuomituista enintään vuoden pituisista vankeusrangaistuksista Helsingin raastuvanoikeudessa 1919, 1925 ja 1937; osuus eripituisista rangaistuksista.

Ks. TAULUKKO 33 D ja E.

Yli 7 kuukauden pituisissa vankeusrangaistuksissa ehdollisen rangaistustuomion käyttöosuus oli enää 20–30 %.

Rangaistuksen pidentymisen mukaan vähenevästä ehdollisen rangaistustuomion käytön periaatteesta oli poikkeuksena vuoden 1925 lempeä sekä vuoden 1937 ankara ehdollisen rangaistustuomion käyttö 5–6 kuukauden pituisissa rangaistuksissa.

Vuosi 1925 oli ehdollisen rangaistustuomion käytössä lievin ja vuosi 1937 ankarin. Tämä vastasi kuritushuonerangaistusten kehitystä. Ehdollisen rangaistustuomion käyttö oli ankaroitunut käyttöön ottamisestaan 1930-luvun lopulle tultaessa.

Aiemmin tässä luvussa on jo todettu, että ehdollista rangaistustuomiota käytettiin vuonna 1937 suurin piirtein samassa määrin kuin 1919. Vuonna 1925 ehdollista rangaistustuomiota käytettiin selvästi enemmän. Tutkimuksen en-

simmaisessa osassa luvussa 2.9 havaittiin jo, että ehdollista rangaistustuomiota käytettiin varkausrikoksissa eniten vuonna 1929 ja vähiten 1933–1935. Sen sijaan 1925 ja 1937 ehdollisen rangaistuksen käyttötaso oli lähes sama. Tämän mukaan ehdollisen rangaistustuomion tiukentunut käyttö Helsingissä vuodesta 1925 vuoteen 1937 ei vastaa kehitystä koko maassa. Rangaistusten pituudet olivat Helsingissä lyhentyneet vuodesta 1925 vuoteen 1937. Tämähän ei vastaa koko maan kaikissa rikostuomioissa tapahtunutta ankaroitumista. Nyt ilmeni, että rangaistusten lyheneminen Helsingissä ei tuonut vastaavaa lievennystä ehdollisen rangaistustuomion käytössä, joka päinvastoin ankaroitui.

Ehdollisen rangaistustuomion käyttö enintään vuoden pituisissa vankeusrangaistuksissa näytti joka tapauksessa selvästi tavallisemmalta kuin enintään vuoden pituisissa kuritushuonerangaistuksissa. Lopullinen arvio siitä, oliko ehdollisen rangaistustuomion käyttö laajempaa vankeusrangaistuksissa kuin kuritushuonerangaistuksissa, voidaan kuitenkin tehdä vasta ottamalla tarkastelun kohteeksi vain 6–12 kuukauden pituiset vankeusrangaistukset. Nopea vertailu osoittaa, että tälläkin tavalla tarkasteltuna ehdollisen rangaistustuomion käyttö oli vankeusrangaistuksissa noin kaksi kertaa tavallisempaa kuin vastaavan pituisissa kuritushuonerangaistuksissa.

Toisaalta vaikka rangaistukset pitenevät, ehdollisen rangaistustuomion käyttö lievensi tuntuvasti rangaistusten pitenevien vaikutusta. Ehdottomien rangaistusten keskipituuksien kehitys oli siten seurausta sekä rangaistusten pitenevästä että ehdollisen rangaistustuomion käytöstä.

Jos vankeusrangaistusten pituuslohkot muodostettaisiin pelkästään ehdottomista vankeusrangaistuksista, lyhyimpien pituuslohkojen osuudet (ks. kaavio 70) pienenisivät entisestään vuosina 1919–1937. Vuosi 1925 olisi rangaistustasoltaan ankarampi kuin 1919. Vuosi 1937 olisi ankaruustasoltaan vuotta 1917 selvästi kovempi. Lyhyimmän lohkon kasvusuuntaisuutta se ei kuitenkaan käännä muuksi. Keskipituudet eivät kuitenkaan kerro vapausrangaistusten lukumääräistä kehitystä, vaikka sillä on merkittävä vaikutus vankilukuun.

2.4.2.4 Yhteenveto

Ehdollisen rangaistustuomion käyttö varkausrikostuomioissa näyttää olleen sekä vankeus- että kuritushuonerangaistuksissa sitä tavallisempaa, mitä lyhyemmästä rangaistuksesta on ollut kysymys. Siten ehdollisen rangaistustuomion käytöllä oli ehdottomien vapausrangaistusten keskipituuksia lisäävä vaikutus.

Ehdollisen rangaistustuomion käyttö on ollut jossain määrin vakiintunutta tietyn pituisissa rangaistuksissa. Siten muutokset ehdollisen rangaistustuomion käytössä ovat olleet enimmäkseen seurausta muutoksista tietyn pituisten rangaistusten määrissä. Ehdollista rangaistustuomiota käytettiin kohtalaisesti jo

vuonna 1919. Ehdollisen rangaistustuomion käyttö oli tästä selvästi lisääntynyt vuoteen 1925 mennessä. Tästä sen käyttö väheni 1937 mennessä. Käytön vähenemistä tapahtui ensinnäkin lyhyissä, 6–8 kuukauden pituisissa kuritushuonerangaistuksissa. Myös ehdollisen vankeustuomion käyttö väheni lyhyissä, etenkin 5–6 kuukauden pituisissa rangaistuksissa, mutta ei 7–12 kuukauden pituisissa vankeusrangaistuksissa. Ehdollisen rangaistustuomion käyttö varkausrikoksissa oli siten Helsingissä vuonna 1937 selvästi vähäisempää kuin vuosina 1919 ja 1925.

Ehdollista rangaistustuomiota käytettiin varkausrikoksista tuomituissa vankeusrangaistuksissa selvästi yleisemmin kuin kuritushuonerangaistuksissa. Tähän tulokseen tullaan myös tarkastelemalla ehdollisen rangaistustuomion käyttöä pelkästään 6–12 kuukauden pituisissa vapausrangaistuksissa. Tätä ehdollisen rangaistustuomion runsasta käyttöä varkausrikoksista tuomituissa vankeusrangaistuksissa ei kuitenkaan voitane automaattisesti yleistää muihin rikostyyppeihin. Tutkimuksen ensimmäisessä osassa ehdollisen vankeustuomion käyttö alle vuoden pituisissa vankeus- ja kuritushuonerangaistuksissa ei näyttänyt olleen mainittavasti erilaista muissa kuin varkausrikoksissa. Varkausrikosten rangaistuskäytön erilaisuus selittyy ainakin osittain sillä, että varkausrikoksista tuomituissa nuorten osuus oli suurempi kuin muissa rikostyypeissä.

Ehdollisen rangaistustuomion käyttö oli Helsingissä aluksi runsaampaa kuin koko maassa. Sen sijaan vuonna 1937 rangaistuskäytäntö oli Helsingissä kovenunut siten, että ehdollisten kuritushuonetuomioiden käyttö varkausrikoksissa oli selvästi vähäisempää kuin koko maassa keskimäärin.

Vankeusrangaistusten pituudet kasvoivat voimakkaasti varkausrikostuomioissa vuodesta 1912 vuoteen 1917 ja 1919 ja lyhenivät jonkin verran vasta vuoden 1925 jälkeen ainakin 1937 mennessä. Vuoden 1937 rangaistustaso vankeusrangaistusten pituuksilla mitattuna oli siten tuntuvasti vuoden 1912 tasoa ankarampi. Tämä tuomittujen kokonaisrangaistusten keskipituuksien antama yleiskuva täsmentyi lohkottaisessa tarkastelussa. Vuonna 1917 lisääntyivät ennen kaikkea lyhyet, alle vuoden pituiset kuritushuonerangaistukset. Samanaikaisesti lisääntyivät vankeusrangaistukset. Vankeusrangaistusten lisääntyminen taas painottui pisimmille pituuslohkoille, vaikka suuri osa näpistyksistä siirtyi yksinkertaisiksi varkauksiksi rahan arvon alenemisen seurauksena.

Kun kriisiajan vuodet 1917 ja 1919 jätetään huomiotta, havaitaan, että vuosina 1912, 1925 ja 1937 tuomioistuimet tuomitsivat varkausrikoksista suurin piirtein yhtä pitkiä kuritushuonerangaistuksia keskipituuden ollessa 17,5–19 kuukautta. Tuomiot jakaantuivat siten, että puolet rangaistuksista oli enintään vuoden pituisia ja neljännes enintään 8 kuukauden pituisia. Jos tarkastellaan vain enintään vuoden pituisia kuritushuonerangaistuksia, havaitaan, että kuritushuonetuomiot olivat painottuneet vuotta 1919 lukuun ottamatta pituuslohkojensa alaosaan.

Vankeusrangaistusten keskipituuksien kehityksestä muodostuva, vuosiin 1919 ja 1925 ankaroituva kuva muuttuu, kun otetaan huomioon se, että huomattava osa vankeusrangaistuksista määrättiin ehdolliseksi vuodesta 1918 alkaen. Rangaistuskehityksen kokonaiskuva muodostuukin itse asiassa lieveneväksi jo vuosina 1917–1919. Ehdollisen rangaistustuomion käyttöönoton erityispiirre oli, että Helsingin varkausrikostuomioissa sotien välisenä aikana ehdottomien vankeusrangaistusten keskipituudet kasvoivat selvästi vuoteen 1925 mennessä, mutta lyhenivät 1937 mennessä. Viimeksi mainittu kehitys oli seurausta siitä, että ehdollisen rangaistustuomion käyttö väheni lyhytaikaisissa tuomioissa, ja sitä käytettiin näin ollen aikaisempaa tasaisemmin eripituisissa rangaistuksissa.

Vankeusrangaistusten pituuslohkojen ja ehdollisen rangaistustuomion käytön tarkastelu vahvisti tutkimuksen I osassa esitettyä havaintoa, jonka mukaan lyhyiden rangaistustuomioiden väheneminen 1920- ja 1930-luvulla ei ollut rangaistuksen mittaamisessa tapahtuneen ankaroitumisen tulosta. Varkausrikoksista tuomitut lyhyet vankeusrangaistukset lisääntyivät tasaisesti 1920- ja 1930-luvulla. Lyhyiden vankeusrangaistusten määrän väheneminen koko maan rangaistustilastoissa on siten aiheutunut pääasiassa erityyppisten rikoslajien osuuksien vaihteluista.

Ehdollisen rangaistustuomion käyttöönotto tosin vähensi ehdottomien vankeusrangaistusten määrää tuntuvasti enemmän kuin kuritushuonerangaistuksia. Tämä merkitsi ehdottomien vankeusrangaistusten selvän enemmistön kutistumista ehdottomiin kuritushuonerangaistuksiin nähden.

Nuoret ja aikuiset

Edellä¹⁹⁷ on jo todettu, että nuoret, 15–17-vuotiaana rikoksensa tehneet saivat vuosina 1919 ja 1925 selvästi harvemmin kuin aikuiset vankeustuomionsa ehdollisina. Tämä saa tutkimusaineiston valossa selityksensä.

Nuorten vankeustuomiot olivat varkausrikoksissa yksinkertaisesti pitempiä kuin aikuisten vankeustuomiot. Nuorillehan seurasi vankeusrangaistus myös törkeästä varkaudesta, jossa tuomiot olivat keskimäärin jonkin verran pitempiä kuin yksinkertaisesta varkaudesta tuomitut vankeusrangaistukset. Nuoret myös tuomittiin selvästi useammista varkausrikoksista, mikä jo sellaisenaan merkitsi enemmän yhdistettäviä rangaistuksia. Jos yhdistettävien joukossa oli tuomio törkeästä varkaudesta, tämä merkitsi yhdistettynä kuritushuonerangaistusta aikuisille ja siten joutumista pois vankeusaineistosta, kun taas nuorille seurasi tavalista pitempi vankeusrangaistus ja siten pienempiä mahdollisuuksia ehdolliseen rangaistustuomioon.

¹⁹⁷ Luku 2.2.3.

Lisäksi erityisesti vuonna 1919 aikuisten aineisto oli sikäli karsittu, että heille tuomituista vankeusrangaistuksista huomattava osa muunnettiin kuritushuoneeksi sen vuoksi, että tuona vuonna yhdistettiin tuomioon aikaisemmin tuomittuja kuritushuonerangaistuksia poikkeuksellisen paljon. Sen sijaan aiemmat yhdistettävät rangaistukset olivat nuorilla lähes poikkeuksetta vankeutta ja sen vuoksi pidensivät nuorille varkausrikoksista tuomittavia vankeusrangaistuksia. Tämä taas vähensi ehdollisen rangaistustuomion käyttöä.

Ainakin osasyynä siihen, että vuonna 1937 nuorten vankeusrangaistukset määrättiin ehdollisiksi harvemmin kuin aikuisten tuomiot, oli ehdonalaiseen vapautteen pääsyn aikaistuminen 1930-luvun alussa. Siihen liitetty pidennetty koeaika aiheutti sen, että yhdistettäviä vankeusrangaistuksia oli entistä runsaammin myös aikuisilla ja niiden joukossa oli nyt myös ensimmäisen erän varkaudesta tuomitut vankeusrangaistukset. Aikuisten rangaistukset olivat siten entistä useammin vankeutta, mutta samalla entistä pitempiä yhdistämisten lisääntyessä, kun taas nuorten rangaistusten keskipituudet eivät vastaavasti kasvaneet. Saattaa olla, että nuorille määrättyjen ehdollisten rangaistustuomioiden suuri osuus vuonna 1937 oli osoitus myös rangaistuslajin valinnassa tapahtuneesta lievenemisestä. Tämä ei kuitenkaan selviä ilman jäljempänä tehtäviä lisätutkimuksia.

Samalla kun yhä vähemmän nuoria tuomittiin kansalaissodan jälkeen varkausrikoksista vankeuteen, tuomituista vankeusrangaistuksista yhä useampi oli ehdollinen. Tämä merkitsi ehdottoman vankeusrangaistuksen käytön vähenemistä kansalaissodan jälkeen. Aikuisten vankeusrangaistusten lisääntyminen ja ehdollisen rangaistuksen käytön suhteellinen väheneminen heillä merkitsi kehitystä ehdottomia vankeusrangaistuksia lisäävään suuntaan. Sitä, missä määrin tämä näkyy vankeusrangaistuksen kokonaiskäytössä, tarkastellaan jäljempänä. Samoin jäljempänä tarkastellaan ehdollisen rangaistustuomion käytön todellisia eroja aikuisten ja nuorten kohdalla.

2.4.3 Törkeästä varkaudesta normaalitapauksessa tuomitut yksikkökuritushuonerangaistukset keskimäärin

2.4.3.1 Yksikkörangaistus ja normaalitapaus

Rangaistuksen mittaamiskäytännön selvittämiseksi on ryhdyttävä tarkastelemaan yksittäisistä varkausrikoksista tuomittuja rangaistuksia ennen kuin niitä yhdistetään muista rikoksista mahdollisesti tuomittaviin tai tuomittuihin rangaistuksiin. Lisäksi rangaistuksen mittaamisperusteiden vaikutus tulisi ottaa huomioon. Omassa erityisasemassaan on kertaisuus, jonka useammuuden varalle on säädetty omat rangaistusasteikkonsa.

Ennakolta ei tunnu kovin hyödylliseltä tarkastella syvällisemmin rangaistusten keskipituuksia eri varkausrikostyypeissä silloin, kun kertaisuutta ei oteta

huomioon. Tulos joka tapauksessa määräytyisi etupäässä uusijoiden määrän mukaisesti. Yhden esimerkin avulla on kuitenkin osoitettavissa tutkimuksemme kannalta olennaisimmat kysymyksenasettelut.

Törkeästä varkaudesta tuomittiin tavallisesti kuritushuoneeseen. Poikkeuksen muodostivat nuoruus (alle 18-vuotiaana rikoksen tehneet) ja muut rangaistuksen vähentämisperusteet, joiden vaikutuksesta tuomittiin vankeutta. Tarkastelun kohteeksi otetaan törkeästä varkaudesta normaalitapauksessa tuomitut yksikkökuritushuonerangaistukset. Jäljempänä tarkastellaan vielä erikseen varkausrikkoksista tuomittuja ns. puhtaita yksikkörangaistuksia. Normaalitapausten valinta mahdollistaa yhdistettävien rangaistusten vaikutukseen tarkastelun.

Yksikkörangaistuksella (yksikkökuritushuoneella, yksikkövankeudella jne.) tarkoitetaan tässä tutkimuksessa jokaista kullakin tuomitsemiskerralla erikseen määrättyä rangaistusta.¹⁹⁸ Tietystä varkausrikoslajista tuomittujen vapausrangaistusten pituuksien vuosittaista keskiarvoa laskettaessa on kunkin tuomitun tekemästä yhdestä tai useammasta reaalikonnkurrenssissa olevasta samanlaisesta varkausrikoksesta otettu huomioon vain yhdestä teosta tuomittu rangaistus.¹⁹⁹ Jos henkilö on esimerkiksi tuomittu samalla kertaa reaalikonnkurrenssissa olevista useammista törkeistä varkauksista, on lajikohtaiseen vuosikeskiarvoon laskettu vain yksi niistä.²⁰⁰ Kahdesta törkeästä varkaudesta on valittu rangaistukseltaan lievintä ja useamman törkeän varkauden ollessa kysymyksessä on valittu rangaistukseltaan keskimmaisintä tai jos on kysymyksessä parillinen määrä ao. rikoksista lievintä keskimmaisista rangaistuksista.²⁰¹

Normaalitapaus tarkoittaa tässä sitä, että keskiarvoa laskettaessa otetaan perustaksi vain sellaiset yksikkörangaistukset ja niiden perustana olevat teot, joissa rangaistuksen määräämiseen ei sisälly rangaistuksen vähentämisen tai enentämisperusteita tai jotka on tehty erittäin lieventävien tai raskauttavien asianhaarojen vallitessa taikka muodostavat jatkuvan rikoksen. Mukana ei myöskään ole tapauksia, joissa rangaistus on alennettu armahduksen takia. Sen sijaan laskelmaan on otettu tapaukset, joissa samanaikaisesti tulee tuomitavaksi reaalikonnkurrenssissa olevia varkaus- tai muita rikoksia, vaikka ne

¹⁹⁸ Näin määrittelevät yksikkörangaistuksen *Lahti ym.* 1984 s. 5 ja *Lindstedt* 1986 s. 4.

¹⁹⁹ Ideaalikonnkurrenseista tai jatketuista rikoksista ei muodostunut tässä tutkimuksessa ongelmaa. Ideaalikonnkurrenseja ei aineistossa ollut ja jatketuissa rikoksissa ei esiintynyt muita kuin varkausrikkoksia.

²⁰⁰ *Lahden ym.* 1984 s. 5 ja *Lindstedtin* 1986 s. 4 tutkimuksissa kerättiin tiedot kaikista samalla kertaa tuomituista rangaistuksista.

Yksikkörangaistukset ja normaalitapaukset esiintyvät aineistossa niin monta kertaa kuin on ollut ko. tekoon osallisia.

²⁰¹ Jos sama henkilö tuomitaan samalla kertaa erilajisista reaalikonnkurrenssissa olevista varkausrikkoksista vapausrangaistukseen, otetaan yksikkörangaistusten vuosikeskiarvoja laskettaessa huomioon kustakin rikoslajista vain yksi mainitulla tavalla valittu rangaistus. Yksi henkilö voi siten tuottaa yhdellä tuomitsemiskerralla yhteenlaskettavaa aineistoa sekä varkauden että törkeän varkauden keskiarvoja varten. Mukaan laskelmiin tulee siten päär rikoksen lisäksi yksi sivurikos.

olisivat samantyyppisiäkin sekä tapaukset, joissa yksikkörangaistukseen joudutaan yhdistämään aiemmin tuomittuja rangaistuksia tai niiden osia. Yhdistämisä ei kuitenkaan suoritettu. Mukaan tulevat siten reaalikonkurrenssissaakin olevat normaalitapaukset.²⁰²

2.4.3.2 Törkeästä varkaudesta normaalitapauksessa tuomitut yksikkökuritushuonerangaistukset

Törkeästä varkaudesta ehdottomaan kuritushuoneeseen tuomittujen henkilöiden yksikkörangaistuksista normaalitapauksessa muodostunut keskiarvo kehittyi ilman jyrkkiä heilahteluja tarkastelujakson aikana ja pysytteli 12 ja 14 kuukauden välillä.

Ehdollisen rangaistustuomion sisältämät yksikkörangaistukset vuosina 1919, 1925 ja 1937 olivat jonkin verran ehdottomia lyhyempiä.²⁰³ Kuitenkin kaikkien yksikkörangaistusten keskipituudet putosivat alle 12 kuukauden vain vuonna 1925. Kaikkien yksikkökuritushuonerangaistusten rangaistustaso ankaroitui vuodesta 1912 vuoteen 1919. Vuonna 1937 rangaistustaso oli korkeampi kuin 1912 mutta matalampi kuin kriisivuosina 1917 ja 1919.

Ehdottomien yksikkörangaistusten ankaruustaso nousi 1,6 kuukaudella vuodesta 1912 vuoteen 1937. Ainoastaan vuonna 1919 rangaistustaso oli yhtä korkea kuin vuonna 1937. Ehdollisen rangaistustuomion käyttönotolla oli siten ehdottomien vapausrangaistusten keskipituuksia korottava vaikutus.²⁰⁴

Yksinkertaisesta varkaudesta normaalitapauksessa tuomitut ehdottomat yksikkökuritushuonerangaistukset vaihtelivat pituudeltaan seuraavasti: vuonna 1912 17,68 kk, vuonna 1917 13,07 kk, vuonna 1919 13,92 kk, vuonna 1925 15,52 kk ja vuonna 1937 16,09 kk. Yksinkertaisesta varkaudesta tuomittujen keskimääräiset rangaistukset poikkesivat törkeästä varkaudesta tuomituista rangaistuksista ennen kaikkea vuosina 1912, 1925 ja 1937. Ne olivat tuolloin huomattavan ankaria. Kun vertaa varkaustyyppikohtaista kehitystä kaaviossa 64 kuvattuihin kaikkien varkausrikosten kokonaisrangaistuksiin, voidaan päätellä, että varkausrikosten kokonaisrangaistusten ankaruus vuosina 1912, 1925 ja 1937 perustui paljolti uusimisen vaikutukseen yksinkertaisissa varkauksissa. Rangaistusten yhdistämisen vaikutus kokonaisrangaistuksiin oli kummassakin rikoslajissa tavallista pienempi vuonna 1917 ja tavallista suurempi 1919.²⁰⁵

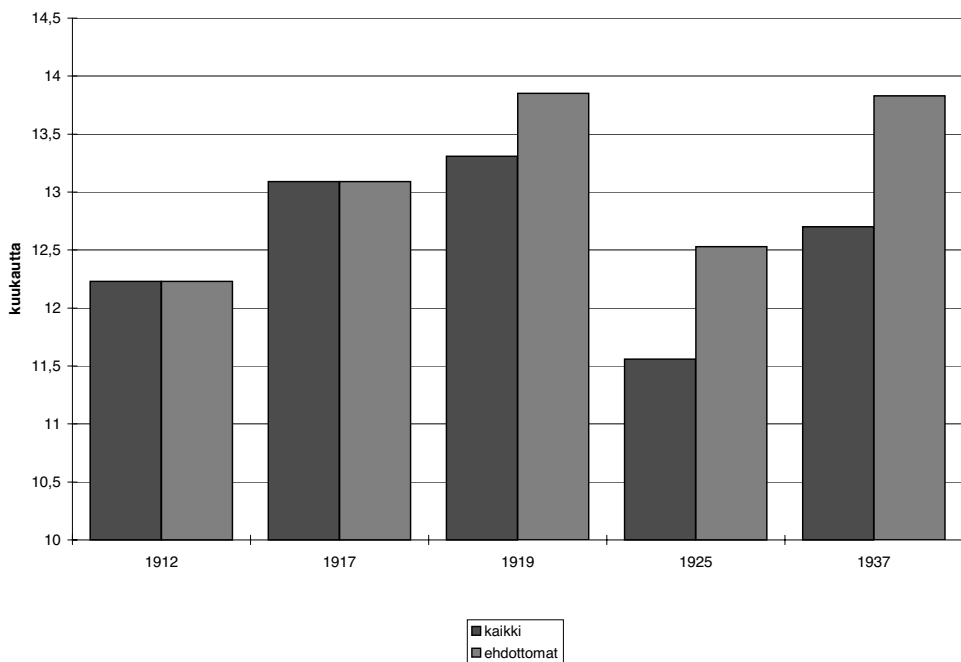
²⁰² Normaalitapaus eroaa *ns. puhtaasta yksikkörangaistuksesta* samalla tavoin kuin Lahden ym. tekemässä tutkimuksessa puhtaat reaalikonkurrenssissa olevat tapaukset yksittäisistä tapauksista, ks. *Lahti ym.* 1984 s. 7. Ks. jäljempänä puhtaan yksikkörangaistuksen määrittelyä luvussa 2.4.4.1.

²⁰³ Ehdollinen rangaistustuomio ei ollut vielä käytössä vuosina 1912 ja 1917.

²⁰⁴ Ehdollisen rangaistustuomion merkitys ehdottomien vapausrangaistusten keskipituudelle oli vuonna 1919 selvästi pienempi kuin myöhemminä vuosina. Ehdollisen rangaistustuomion vaikutusta tarkastellaan vielä konkreettisemmin jäljempänä luvussa 2.4.4.1.

²⁰⁵ Ks. TAULUKKO 34 B.

Kaavio 72. Törkeästä varkaudesta normaalitapauksessa tuomitut keskimääräiset kuritushuonerangaistukset Helsingin raastuvanoikeudessa 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937.

Ks. TAULUKKO 34 A.

2.4.3.3 Päätelmiä

Kun vertaa törkeästä varkaudesta normaalitapauksessa tuomittuja kuritushuonerangaistuksia²⁰⁶ kuritushuoneeseen tuomittujen kokonaisrangaistusten pituuksiin, paljastuu syy edellä havaittuun erilaisuuteen etenkin vuosien 1917 ja 1919 rangaistustasossa.²⁰⁷ Vuonna 1917 oli varkausrikoksista tuomittujen kuritushuonerangaistusten kokonaisrangaistustaso lähes puolta matalampi kuin vuonna 1919. Nyt tehty tarkastelu vahvistaa edellä useissa eri yhteyksissä tehdyt arviot vuoden 1919 rangaistustasoon vaikuttaneista tekijöistä. Vuoden 1919 korkea kokonaisrangaistustaso näyttää nyt todetun kehityksen valossa aiheutuneen lä-

²⁰⁶ Joissa siis ei ole vielä otettu huomioon uusimisten määrässä mahdollisesti tapahtuneita muutoksia.

²⁰⁷ Vrt. luku 2.4.1.1, kaavio 64.

hinnä useista tai pitkistä yhdistettävänä olleista rangaistuksista eikä niinkään ankarasta rangaistusasteikon puitteissa tapahtuneesta rangaistusten mittaamisesta.

Samoin on ilmeistä, että vuoden 1917 matalaan rangaistustasoon ei ollut niinkään syynä rangaistuksen mittaamiskäytännön lieventyminen kuin se seikka, että yhdistettäviä rangaistuksia oli tuolloin poikkeuksellisen vähän.²⁰⁸

Selitystä todettuihin rangaistustason muutoksiin ei ole löydettävissä varkausrikoslajien lukumäärien vaihteluista tai kokonaisrangaistusten keskipituuksien varkausrikoslajikohtaisista muutoksista. Vuoden 1912 korkean rangaistustason syynä näyttää kuitenkin olevan moninkertaisista yksinkertaisista varkauksista tuomittujen tavallista suurempi määrä.

Yksikkörangaistusten keskipituudet antavat vain hyvin karkean kuvan rangaistuksen mittaamisesta, sillä lukuihin sisältyvät törkeään varkauden kuritushuonetuomioon johtaneet yksikkörangaistukset olipa kertaisuus mikä tahansa. Rangaistustasoon on siten voinut vaikuttaa enemmän se, kuinka suuri osuus useampikertaisesta törkeästä varkaudesta tuomituilla rangaistuksilla oli yksikkörangaistusten rangaistustasoon.

Edellä tehdyn tarkastelun mukaan törkeistä varkauksista useampaan kertaan tuomittujen osuus oli pienimmillään juuri mainittuina kriisivuosina 1917 ja 1919.²⁰⁹ Sen sijaan muiden vuosien rangaistustaso näyttää olleen sopusoinnussa uusijoina tuomittujen osuuskien kanssa. Esimerkiksi vuoden 1937 ankara rangaistustaso näyttää aiheutuneen moninkertaisten rikoksenuusijoiden aikaisempaa selvästi suuremmasta määrästä.²¹⁰ Tämä viittaa siihen, että vuosina 1917 ja 1919 olisi törkeistä varkausrikoksista mitattu tavallista ankarampia kuritushuonerangaistuksia.

Täsmällisempi kuva rangaistuksen mittaamisesta tapahtuneesta kehityksestä saadaan tutkimalla ao. rikoksia ja tuomittuja rangaistuksia kertaisuuksittain. Sen lisäksi on kokonaisrangaistustason selvittämiseksi myöhemmin tarkasteltava eräiden rangaistuksen laatuun vaikuttavien tekijöiden esiintymistä.

²⁰⁸ Edellä on jo todettu, että vuonna 1917 tuomitut olivat syyllistyneet tavallista harvemmin useihin varkausrikoksiin, ks. osa II, luku 2.2.6.

²⁰⁹ Ks. osa II, luku 2.2.6 ja 2.3.4. Sen sijaan ensimmäisen ja toisen kerran varkausrikoksista tuomittuja oli kriisiaikoina tavallista enemmän.

²¹⁰ Uusijoiden suhteellinen osuus sen sijaan oli yhtä suuri vuosina 1912, 1925 ja 1937, ks. kaavio 59.

2.4.4 Yksikkörangaistukset kertaisuuksittain

2.4.4.1 Ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta tuomitut kuritushuonerangaistukset

Tarkasteltavat tapaukset

Seuraavaksi tarkastellaan 1. kerran törkeästä varkaudesta tuomittujen kuritushuonerangaistusten keskipituuksia. Tämä tapahtuu tarkastelemalla kuritushuonetuomioiden keskipituuksia normaalitapauksessa ja ns. puhtaina yksikkörangaistuksina. Mukana luvuissa ovat myös ehdollisen rangaistustuomion saaneet. Kuten aiemmin on todettu, 1. erän törkeästä varkaudesta tuomitut muodostivat etenkin kriisiaikoina selvästi suurimman varkausvankiryhmän kuritushuonevangeissa.²¹¹

Yksikkörangaistus²¹² on tässä tutkimuksessa tarkoitettulla tavalla *puhdas*,²¹³ jos yksikkörangaistuksen perustana olevan teon lisäksi tuomittu ei ole syyllistynyt yhteenkään muuhun samalla kertaa tuomittavaksi tulevaan reaalikonnkurrenssissa olevaan rikokseen eikä tuomitulla myöskään ole yhdistettäviä muita aiemmin tuomittuja vankeusrangaistuksia tai niiden osia tilillään. Puhtaiksi yksikkörangaistuksiksi ei ole myöskään laskettu – kuten ei normaalitapaustenkaan ollessa kyseessä – rangaistuksia, joissa rangaistuksen määräämiseen sisältyy rangaistuksen vähentämis- tai enentämisperusteita tai jotka on tehty erittäin lieventävien tai raskauttavien asianhaarojen vallitessa taikka muodostavat jatkettun rikoksen. Mukana ei myöskään ole tapauksia, joissa rangaistus on alennettu armahduksen takia. *Normaalitapausten* määrittely eroaa siten puhtaan yksikkörangaistuksen edellytyksistä siinä, että mukaan otetaan myös reaalikonnkurrenssissa olevia rangaistuksia.²¹⁴

Seuraavasta kaaviosta (73) selviää, kuinka monta henkilöä kunakin tarkasteltavana olleena vuonna oli tuomittu 1. kerran törkeästä varkaudesta. Kaavio sisältää myös puhtaat ja normaalitapaukset.

²¹¹ Ks. osa I, luku 2.1.3.

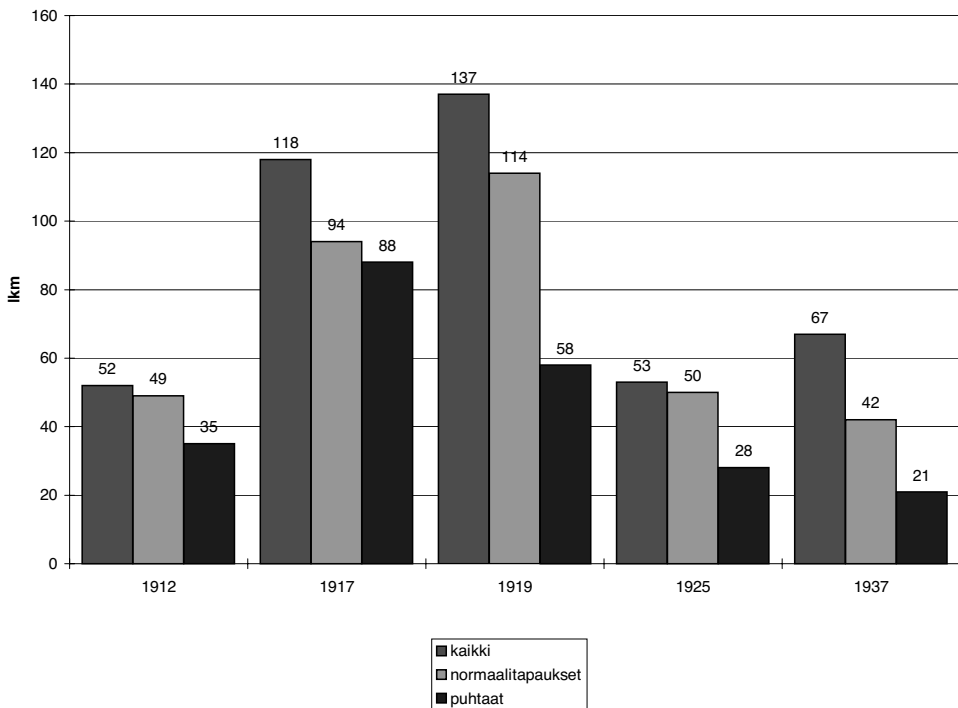
²¹² Yksikkörangaistuksen käsite on määrittely edellä luvussa 2.4.3.1

²¹³ Lappi-Seppälä perusti rattijuopumustuomioissa normaalirangaistusvyöhykettä laatiessaan tyyppirangaistukset ”puhtaisiin tapauksiin”. Tapauksista oli puhdistettu törkeimmät sivurikokset, ks. *Lappi-Seppälä* 1994b s. 763.

²¹⁴ Lappi-Seppälä tekee eron yhtenäisrangaistuksen ja yksittäisrangaistuksen välillä. Yksittäisrangaistuksesta on kysymys silloin, kun tuomioon sisältyy vain yksi rikos (yksittäisrikos). Yhtenäisrangaistus sen sijaan muodostuu reaalikonnkurrenssissa olevista kahdesta tai useammasta rikoksesta tuomittavasta rangaistuksesta, ks. *Lappi-Seppälä* 1987 s.167 ss. Vastaava ryhmittely on nykyisin myös rikostilastoissa.

Voidaan havaita, että tarkasteltavia tapauksia oli vuosia 1917 ja 1919 lukuun ottamatta suhteellisen vähän, mutta kuitenkin riittävästi suuntaa-antavien keskiarvojen laskemiseksi.²¹⁵ Puhtaiden yksikkörangaistusten tapauksia on luonnollisesti vähemmän kuin normaalitapauksia.

Kaavio 73. 1. kerran törkeästä varkaudesta kuritushuoneeseen tuomitut Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937; tarkasteltavien tapausten lukumäärät.

Ks. TAULUKKO 34 C.

Kaaviosta on karkeasti laskettavissa tapaukset, joissa on ollut rangaistuksen määräämisperusteita. Tämä selviää vähentämällä kaikista tapauksista normaalitapaukset. Normaalitapausten ja puhtaiden tapausten erotus taas ilmaisee reaali-

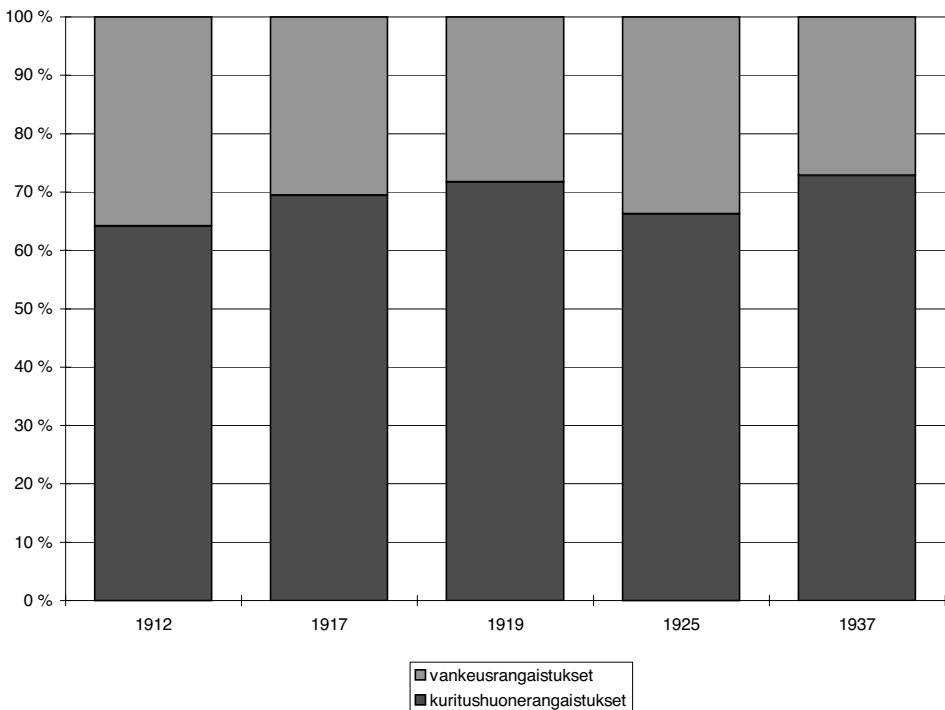
²¹⁵ Muidenkin rangaistusten keskiarvoja kuvaavien kaavioiden perustana on vähintään 20 tapausta keskiarvoa kohti. Jäljempänä ei enää esitetä kaavioiden taustalla olevien tapausten lukumääriä kuvaavia kaavioita.

konkurrenssien ja muiden yhdistämistapausten lukumäärän. Sen sijaan tapauksia, joissa on ollut rangaistuksen vähentämisperusteita, ei voida luvuista laskea.²¹⁶

Kuritushuonerangaistusten osuus vapausrangaistuksista

Kuten edellä jo on voitu todeta, kuritushuonerangaistukset ovat olleet vankeusrangaistuksia selvästi tavallisempia seuraamuksia 1. kerran törkeistä varkauksista rangaistukseen tuomittaessa. Oheinen kaavio (74) tarkentaa kuvattua tilannetta.

Kaavio 74. 1. kerran törkeästä varkaudesta tuomitut rangaistukset Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937; suht. osuudet.

Ks. TAULUKKO 32 C.

²¹⁶ Normaalitytapaukset kattavat ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta kuritushuoneeseen tuomitut vuosina 1912 ja 1925 lähes kokonaan. Sen sijaan vuonna 1937 normaalitapausten osuus jää runsaaseen puoleen kaikista tapauksista. Puhtaita yksikkörangaistuksia oli vielä ennen kansalais-sotaa enemmän kuin kaksi kolmasosaa kaikista tapauksista, mutta niiden osuus väheni tuntuvasti kansalaissodan jälkeen. Reaalikonkurrenssin ja muiden yhdistettävien rangaistusten osuus oli siis aiempaa suurempi kansalaissodan jälkeen. Kaavio vahvistaa jälleen kriisivuosien ominaispiirteet: 1917 rangaistusten yhdistämistapauksia oli vähän, mutta 1919 runsaasti.

Kuritusluonerangaistusten osuus kasvoi noin 65 %:sta vuonna 1912 lähes 10 prosenttiyksikköä vuoteen 1937 mennessä. Tasaisesta kasvusta on poikkeuksena vuosi 1925, jolloin kuritusluonerangaistusten osuus jäi selvästi alle 70 %:n eli alhaisemmaksi kuin vuosina 1917 ja 1919.

Kuritusluonetuomioiden osuus kasvoi vuodesta 1912 vuoteen 1937. Tämä vastaa suurin piirtein edellä kuvattua alle 18-vuotiaiden vähenevää osuutta vapausrangaistukseen tuomituista.²¹⁷

Vankeusrangaistukseen tuomituista suurin osa oli tuomittu nuorena rikoksen tekijänä.

Tuomitut kuritusluonerangaistukset

Seuraavassa tarkastellaan 1. kerran törkeästä varkaudesta tuomittuja yksikkörangaistuksia. Laskelmissa ovat mukana myös ehdolliset rangaistustuomiot.²¹⁸ Vertailun vuoksi kaavioon (75) on myös laskettu mukaan niiden henkilöiden lopulliset kokonaisrangaistukset, joille tuomittuihin rangaistuksiin sisältyi valittuja normaalirangaistuksia.²¹⁹

Puhtaista ja normaalitapauksista tuomittujen rangaistusten pituudet asettuivat keskimäärin 7 ja 9 kuukauden välille. Kun 1. erän törkeän varkauden rangaistusasteikko oli 6 kuukaudesta 4 vuoteen kuritusluonetta, merkitsi tämä sitä, että rangaistukset mitattiin aivan asteikon alapäästä.

Puhtaiden ja normaalitapausten rangaistustasossa ei säännönmukaisesti ollut merkittävää eroa. Ero ei voinut ollakaan kovin suuri, koska normaalitapauksiin sisältyivät myös puhtaat yksikkörangaistukset. Tuomareiden käyttäytymiseen ei siten näytä johdonmukaisesti vaikuttaneen tietoisuus siitä, että asianomainen tuomittava henkilö oli aiemmin syyllistynyt vähintään yhteen tuomittavan varkausrikoksen kanssa reaalikonkurrenssissa olevaan varkaus- tai muuhun rikokseen, josta myös oli tuomittava samalla kertaa rangaistus, taikka aiemmin tuomittuihin yhdistettäviin rangaistuksiin.²²⁰

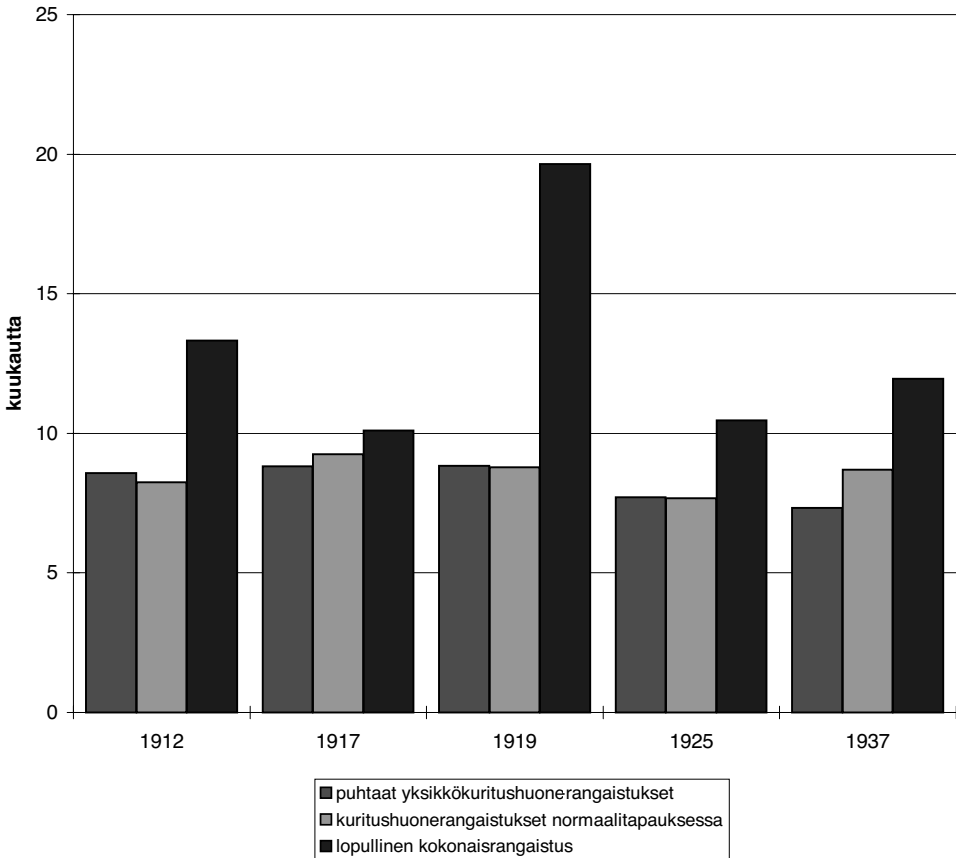
²¹⁷ Ks. osa II, luku 2.3.4.1.

²¹⁸ Ehdollisen kuritusluonetuomion käyttöä 1. erän törkeissä varkauksissa tarkastellaan tarkemmin jäljempänä luvussa 2.4.4.1.

²¹⁹ Tapauksia, joissa on sovellettu rangaistuksen vähentämisperusteita, ei ole mukana, koska tällöin rangaistuslajina oli vankeus.

²²⁰ Lappi-Seppälä on tutkinut reaalikonkurrenssin vaikutusta rangaistuksen mittaamiseen varkausrikoksissa 1970-luvulla. Hänen mukaansa reaalikonkurrenssilla oli yksikkörangaistusta ankaroitava vaikutus, ks. *Lappi-Seppälä* 1982a s. 36.

Kaavio 75. 1. kerran törkeästä varkaudesta Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937 tuomitut kuritushuonerangaistukset.

Ks. TAULUKKO 34 C ja D.

Mainittu tietoisuus näyttää kuitenkin selvästi vaikuttaneen rangaistuksiin vuonna 1937. Tuolloin normaalitapauksesta kuritushuoneeseen tuomittujen rangaistus oli keskimäärin yli kuukauden ankarampi kuin pelkissä puhtaissa tapauksissa.²²¹ Konkurensilla näyttää olevan rangaistusta korottava vaikutus myös

²²¹ *Puhtaissa yksikkökuritushuonetapauksissa* ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta kuritushuoneeseen tuomittaessa vuoden 1912 rangaistustaso oli 8 kk 17 pv. Vuosina 1917 ja 1919 rangaistustaso oli hieman korkeampi (8 kk 24 pv ja 8 kk 25 pv). Sen sijaan vuoden 1925 rangaistustaso, 7 kk 21 pv, oli keskimäärin yli kuukauden vuoden 1919 rangaistustasoa alempana. Rangaistustaso oli vuonna 1937 matalimmillaan (7 kk 10 pv). Rangaistustaso oli pudonnut koko tarkastelujakson aikana 1 kk 7 pv.

vuonna 1917, kun ottaa huomioon, että normaalirangaistusten ja puhtaiden yksikkörangaistusten määrällinen ero oli niin pieni tuona vuonna.

Tarkastelukauden aikana 1. erän törkeästä varkaudesta tuomittujen kokonaiskuritushuonerangaistusten keskipituus oli laskenut runsaalla kuukaudella. Rangaistustaso oli laskenut samaan tapaan myös puhtaissa yksikkörangaistuksissa, mutta kuritushuonerangaistukset normaalitapauksessa osoittivat hienoista ankaroitumista.²²² Koska kuitenkin osa rangaistuksista oli ehdollisia, ankaroitumista ei rangaistusten käytön kokonaisuus huomioon ottaen tosiasiaassa tapahtunut.

Kokonaisuutena katsoen yksikkörangaistustaso ei siten ollut 1. kerran törkeistä varkauksista kuritushuoneeseen tuomittaessa juurikaan muuttunut vuodesta 1912 vuoteen 1937. Kun rangaistusten ehdollisuuden ottaa huomioon, rangaistustaso oli hienokseltaan lieventynyt. Kriisiaikana vuosina 1917 ja 1919 rangaistustaso oli ankarin. Ehdollisen rangaistustuomion käyttöönotto vuonna 1918 merkitsi sitä, että rangaistuskäytäntö kokonaisuutena pikemminkin lieveni 1917–1919.

Ainoastaan kokonaisrangaistustason vaihtelut ovat olleet tuntuvia tarkastelujakson aikana. Tulos vahvistaa edellä kuvatun, kaikkien varkausrikoksista tuomittujen kokonaisrangaistusten pituuksien kehityksen.²²³ Rangaistustason muutokset selittyvät siten pääasiassa varsinaiseen pääririkokseen yhdistettävien rangaistusten määrillä.

Erot törkeästä varkaudesta normaalitapauksessa tuomittuihin yksikkökuritushuonerangaisten pituuksiin taas aiheutuivat pääasiassa useampikertaisten uusijoiden osuuksien vaihtelusta.²²⁴ Sekä tässä että luvussa 2.4.3 tehdyt havainnot osoittavat, että *kriisiajan rangaistustaso oli jonkin verran muuta aikakautta korkeampi. Toisaalta kansalaisesta ei merkinnyt yksikkörangaistusten kovenemistä. Rangaistustason nousu ei kuitenkaan ollut pysyväistä.*

²²² *Kokonaisrangaistusten* keskitaso oli vuonna 1912 yli 13 kuukautta, mutta vuonna 1917 se oli vain noin 10 kuukautta. Tämän jälkeen kokonaisrangaistusten keskiarvo kahdessa vuodessa lähes kaksinkertaistui: vuonna 1919 se oli 1 vuosi 7 kuukautta ja 19 päivää. Vuonna 1925 keskirangaistus oli jälleen lähes vuoden 1917 tasolla (10 kk 14 päivää). Vuodeksi 1937 rangaistustaso oli kohonnut noin 1,5 kuukaudella 11 kuukauteen 29 päivään eli noin vuoden pituiseksi.

²²³ Ks. osa II, luvut 2.4.1 ja 2.4.3.3.

²²⁴ Ks. kaavio 59 ja luku 2.4.3.3.

Ehdolliset ja ehdottomat kuritushuonerangaistukset

Seuraavassa tarkastellaan ehdollisten ja ehdottomien rangaistustuomioiden pituuksia ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta tuomituissa yksikkökuritushuonerangaistuksissa, normaali- ja puhtaissa tapauksissa.²²⁵

Ehdollisen kuritushuonerangaistuksen keskipituudessa tapahtuneet muutokset eivät ole yksinään luotettavia rangaistuksen pituuksissa tapahtuneiden muutosten mittareita. Ehdollisen rangaistustuomion keskipituudessa tapahtuneita muutoksia ei voida tarkasti arvioida tuntematta sekä ehdollisten että ehdottomien kuritushuonerangaistusten määrällistä kehitystä rangaistusten eri pituuslohkoissa. Olennaisinta oli se, kuinka suuri osuus kuritushuonerangaistuksista kulloinkin oli ehdollisia.

Ehdollisten rangaistustuomioiden keskipituutta parempi ehdollisen rangaistustuomion käytössä ja rangaistustasossa tapahtuneiden muutosten osoitin on ehdollisten, ehdottomien ja kaikkien rangaistusten keskipituuksien välisten erojen vertailu, joskaan sekään ei ole ongelmaton. Sen avulla voidaan jossain määrin arvioida sekä ehdollisten rangaistustuomioiden määrällistä painoarvoa että ankaruustasossa tapahtuneita muutoksia. Tarkastelusta selviää välittömästi, missä määrin ehdottomien vankeusrangaistusten pituudet ovat muuttuneet.

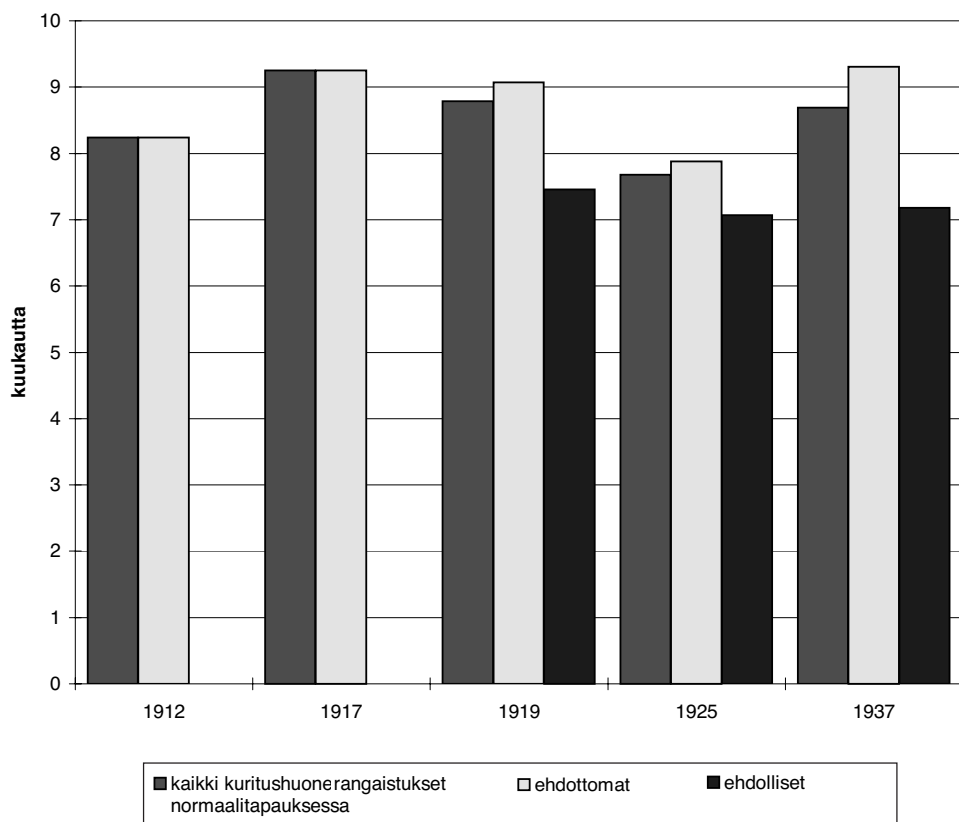
Oheisesta kaaviosta (76) voidaan havaita, että ehdollisten kuritushuonetuomioiden keskipituudet *normaalitapauksessa* pysyttelivät 7 ja 7,5 kuukauden välillä.²²⁶ Ne olivat selvästi ehdottomia kuritushuonerangaistuksia lyhyempiä ja niiden keskipituuksien vaihtelu oli vähäisempää kuin ehdottomissa rangaistuksissa. Tämä on luonnollista jo senkin vuoksi, että ensikertaisen törkeän varkauden enimmäisrangaistus oli neljä vuotta kuritushuonetta ja ehdollisen rangaistuksen käyttö oli rajattu enintään vuoden pituisiin vapausrangaistuksiin.²²⁷ Ehdollisella rangaistustuomion käytöllä näyttää vuonna 1937 olleen eniten vaikutusta ehdottomien vapausrangaistusten keskipituuteen, koska viimeksi mainittu ylitti tuolloin selvästi kaikkien rangaistusten keskipituudet. Vuonna 1937 ehdollisia rangaistustuomioita käytettiin siten tavallista runsaammin ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta kuritushuoneeseen tuomittaessa.

²²⁵ Tarkastelun kohteena ovat vain yksikkörangaistukset. Reaalikonkurrenssissäkin olevat yksikkörangaistukset ovat suurelta osalta mukana. Reaalikonkurrenssissa oleva yksikkörangaistus on tässä katsottu ehdolliseksi, jos lopullinen kokonaisrangaistus on ehdollinen. Näitä tapauksia esiintyi aineistossa hyvin vähän.

²²⁶ Normaalitapaukset on tässä otettu tarkastelun kohteeksi lähinnä ehdottomien kuritushuonerangaistusten kehityksen seuraamisen mahdollistamiseksi.

²²⁷ Ehdottomien kuritushuonerangaistusten alhainen keskipituus viestii siitä, että käytännössä ehdottomat kuritushuonerangaistukset olivat säännönmukaisesti selvästi alle yhden vuoden pituisia.

Kaavio 76. 1. kerran törkeästä varkaudesta normaalitapauksessa aikuisille tuomitut kuritushuonerangaistukset keskimäärin Helsingin raastuvanoikeudessa 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937; ehdollisuuden vaikutus.

Ks. TAULUKKO 34 C ja D.

Ehdottomat kuritushuonerangaistukset olivat pisimmillään vuosina 1917, 1919 ja 1937. Vuonna 1925 ehdottomat kuritushuonerangaistukset olivat keskimäärin yli kuukauden lyhyempiä kuin mainittuina vuosina.

Vuonna 1919 ehdollisten kuritushuonerangaistusten keskipituus oli suurin tarkasteltavina olleista vuosista. Tämä ei kuitenkaan ollut osoitus ehdollisen rangaistustuomion tavallista runsammasta käytöstä.²²⁸ Se oli pikemminkin merkki

²²⁸ Tähän voidaan päätyä viittaamalla kaikkien ja ehdottomien kuritushuonerangaistusten keskipituuksien suhteellisen vaatimattomaan eroon. Ehdollisen rangaistustuomion käyttö ei siten ilmeisesti ollut määrällisesti eriytyisen runsasta.

siitä, että rangaistukset olivat yleisesti pitempiä kuin muina vuosina. Samalla voidaan todeta, että ehdollista rangaistustuomiota käytettiin jo alkuaikoina myös kuritushuonerangaistusten suuremmissa pituuslohkoissa. Tämä käyttö ei kuitenkaan ollut kovin runsasta, mikä viittaa siihen, että lyhyessä, 6–8 kuukauden pituuslohkossa ehdolliset rangaistukset painoutuivat lohkon ylärajaan.²²⁹ Vuoden 1937 korkean ehdottomien kuritushuonerangaistusten rangaistustason sen sijaan olivat aiheuttaneet tavallista pitemmät, mutteivät kovin lukuisat rangaistukset.

Seuraavasta keskimääräisiä *puhtaita* yksikkökuritushuonerangaistuksia kuvaavasta kaaviosta (77) ilmenee, että ehdolliset rangaistustuomiot eivät juuri eronneet pituudeltaan ehdollisista rangaistustuomioista normaalitapauksissa. Tästä voidaan päätellä, että rikoskonkurrenssissa tai jouduttaessa yhdistämään jo tuomittuja rangaistuksia, kokonaisrangaistus hyvin harvoin tuomittiin ehdollisena.

Sen sijaan ehdottomissa kuritushuonerangaistuksissa puhtaat tapaukset erosivat pituudeltaan vaihtelevasti normaalitapauksista. Sillä seikalla, tuomittiinko tekijä yhdestä tai useammasta rikoksesta tai oliko hänet äskettäin päästetty vankilasta, ei siten pääsääntöisesti ollut merkitystä rangaistusta mitattaessa. Poikkeuksen muodosti vuosi 1937. Ehdottomat puhtaat yksikkökuritushuonerangaistukset olivat tuolloin keskimäärin lähes kaksi kuukautta normaalitapauksia lyhyempiä. Rikosten useammuudella oli siten yksikkörangaistuksia korottava vaikutus vuonna 1937.²³⁰

Kun ehdottomat tuomiot lyhenivät, alenivat vastaavasti myös kaikkien kuritushuonerangaistusten pituudet. Vuonna 1937 ehdottomien tuomioiden ero ehdollisiin oli enää alle puoli kuukautta. Ehdottomien ja kaikkien kuritushuonerangaistusten välinen pituusero oli varsin pieni.

Ehdollisten kuritushuonerangaistusten keskipituus oli suurimmillaan vuonna 1919. Kuten jo edellä todettiin, yksinomaan tästä ei kuitenkaan voida tehdä johtopäätöstä, että ehdollisen rangaistustuomion käyttö olisi ollut tuolloin laajimmillaan. Ehdolliset rangaistustuomiot olivat keskimäärin pitempiä kuin myöhempinä vuosina, mutta ehdollisen rangaistustuomion käyttö ei välttämättä ollut yhtä tavallista kuin myöhemmin. Rangaistusten keskipituus mää-

²²⁹ Ks. ed. osa II, luku 2.4.2.2. Lohkon ylärajaan keskittyminen on seuraus kuritushuonerangaistusten keskittymisestä sinne.

²³⁰ Se, että reaalikonkurrenssi tai yhdistettävien rangaistusten olemassaolo ei ilman muuta pidentänyt yksikkörangaistusta, saattoi aiheutua siitä, että yhdistettävien rangaistusten pohjana olleet rikokset olivat laadultaan lieviä. Tämän vuoksi saattaa olla liian rohkeaa puhua konkurrenssin vaikutuksesta yksikkörangaistuksen pituuteen, koska rangaistuksen pituus voi olla välitön seuraus konkurrenssissa olevien rikosten laadusta.

räytyy pitkälti sen eri pituuslohkojen määrien kehityksestä.²³¹ Keskipituus ei myöskään kerro ehdollisen rangaistustuomion määrällistä kehitystä.

Puhtaiden tapausten tarkastelu osoitti, että ehdottomien ja myös kaikkien kuritushuonerangaistusten rangaistustaso oli selvästi laskenut vuodesta 1912 vuoteen 1937. Rangaistustaso kohosi vuodesta 1912 ensin jonkin verran vuoteen 1917 ja edelleen vuoteen 1919, mutta aleni tämän jälkeen vuoden 1912 tason alapuolelle jo vuonna 1925 ja edelleen vuonna 1937.

Normaalitapausten kehitys oli suurin piirtein samanlainen. Vuoden 1917 rangaistustaso oli kuitenkin korkeampi kuin 1919. Normaalirangaistusten tason kehitys erosi kuitenkin puhtaitten yksikkörangaistusten vaiheista ennen kaikkea vuonna 1937, jolloin normaalirangaistukset olivat tavallista ankarampia.

Vuoden 1937 rangaistustaso oli siten tuntuvasti korkeampi kuin vuonna 1925, jopa korkeampi kuin 1912, kun tarkasteltavaan aineistoon lisättiin myös reaali-konkurrenssista poimittuja yksikkörangaistuksia. Siten tarkastelun perusteella *aikuisille ensimmäisen erän törkeästä varkaudesta tuomitut yksikkökuritushuonerangaistukset pitenivät vuodesta 1912 vuoteen 1937*. Koska vuoden 1937 aineistoon kuitenkin sisältyivät myös ehdolliset kuritushuonerangaistukset, rangaistustason ankaroituminen oli osittain näennäistä. Rangaistustason voisi todeta laskeneen ilman tätäkin huomiota, jos arvio tehtäisiin pelkästään puhtaiden yksikkörangaistusten perusteella. Niiden pituudet vuonna 1937 olivat selvästi lyhyempiä kuin vuonna 1912. Kansalaissota näyttää samoin jonkin verran ankaroittaneen rangaistuksia, jos tarkastellaan normaalitapauskas. Puhtaissa yksikkörangaistuksissa rangaistustaso ei muuttunut.

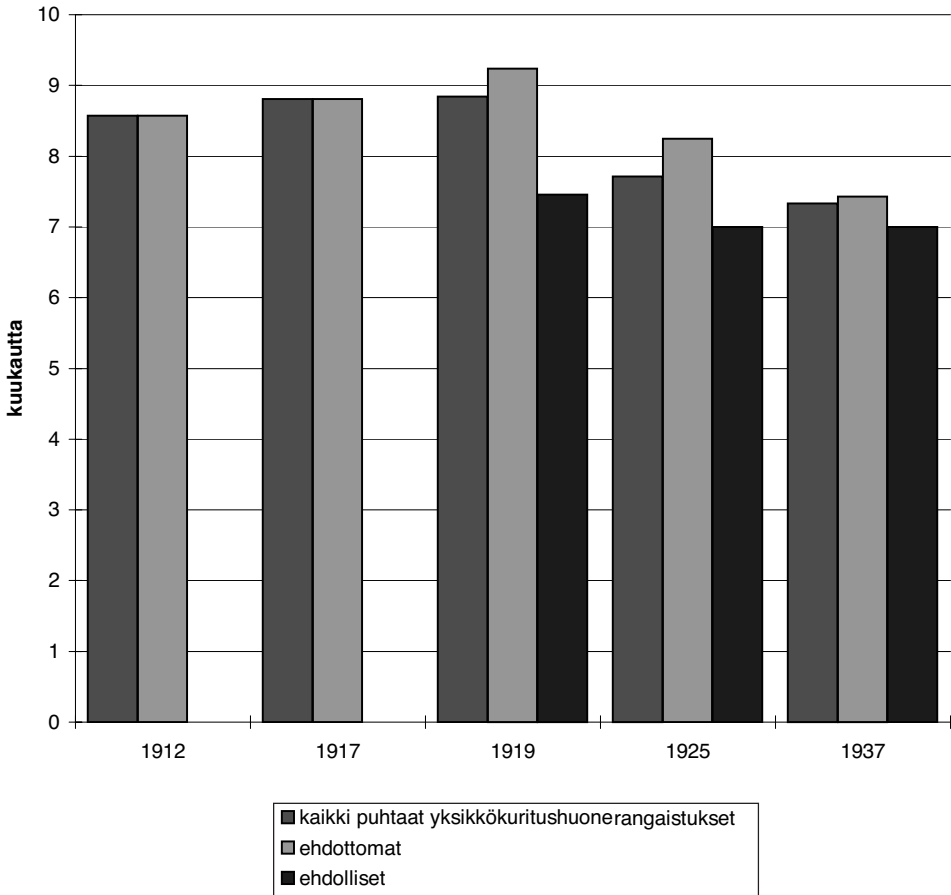
Vuoden 1937 rangaistustason korkeuteen olivat siten pääasiallisena syynä ne yksikkörangaistukset, jotka tuomittiin silloin, kun tuomittavana tai yhdistettävänä oli samalla kertaa muitakin rangaistuksia. Puhtaat yksikkörangaistukset ja ehdolliset rangaistukset olivat tuntuvasti lyhyempiä.

Vuoden 1919 rangaistustaso ei sen sijaan ollut vuotta 1917 ankarampi. Vuonna 1917 rangaistuksissa näkyi jo tuolloisen kriisin ankaroitava vaikutus. Ehdollisen rangaistustuomion käyttöönotto merkitsikin itse asiassa sitä, että rangaistustaso lieveni jonkin verran kansalaissodan jälkeen. Vuonna 1919 ehdolliset tuomiot olivat hiukan tavallista pitempiä, mikä viittaa siihen, että ehdollista rangaistustuomiota sovellettiin tuolloin myös pitkähköissä rangaistuksissa.²³²

²³¹ Edellä luvussa 2.4.2.2 ei rangaistusten eri pituuslohkojen kehitystä ole tarkasteltu ongelmamme ratkaisemiseen tarvittavalla tarkkuudella.

²³² Rangaistuksen mittaamisessa tapahtuneiden muutosten selvittämiseksi ehdollisen kuritushuonerangaistuksen keskipituuden kehityksen tarkastelu ei riitä. Tarvitaan tietoa myös siitä, kuinka suuri osuus ehdollisen rangaistustuomion käytöllä oli suhteessa vastaavan pituisiin ehdottomiin kuritushuonerangaistuksiin. Tasaiset eri pituuslohkoissa samanaikaisesti tapahtuneet suuretkaan määrälliset muutokset eivät välttämättä näy keskipituuksissa.

Kaavio 77. 1. kerran törkeästä varkaudesta aikuisille tuomitut puhtaat yksikkökuritushuonetuomiot Helsingin raastuvanoikeudessa 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937; ehdollisuuden vaikutus.

Ks. TAULUKKO 34 E.

Ehdolliset tuomiot olivat tuolloin keskimäärin lähes kaksi kuukautta ehdottomia pitempiä. Ero pieneni vuoteen 1937 mennessä alle 2 viikon pituiseksi. Tämä on ilmaus siitä, että vuonna 1937 tuomittiin 1. erän puhtaissa törkeissä varkauksissa selvästi lyhyempiä rangaistuksia kuin vuonna 1919. Normaalitapauksissa taas vuoden 1937 keskipituudet olivat jopa suurempia kuin 1919.

2.4.4.2 Varkausrikoksista tuomitut vankeusrangaistukset

Törkeästä varkaudesta nuorille tuomitut vankeusrangaistukset

Törkeästä varkaudesta tuomittiin vankeutta vain silloin, kun tapaukseen liittyi rangaistuksen vähentämisperuste tai satunnaisesti silloin, kun teko luokiteltiin lieventävien asianhaarojen vallitessa tehdyksi. Nuoruuden vaikutus poikkesi viimeksi mainitusta siinä, että käytettävissä oleva rangaistusasteikko lyheni nuorilla neljänneksen eli törkeässä varkaudessa neljästä vuodesta kolmeen vuoteen vankeutta.²³³ Rangaistusten lyheneminen merkitsi jossain määrin suurempaa todennäköisyyttä sille, että ehdollisen tuomion ja ehdottoman rangaistuksen käytössä ei olisi niin suuria eroja kuin aikuisilla. Tämä otaksuma koskee sekä tuomittujen rangaistusten määrää että pituutta.

Useammassa kuin yhdeksässä tapauksessa kymmenestä muunnetun vankeuden perustana oli rikoksentekijän nuoruus. Siksi tässä tarkastellaan vain nuorille tuomittuja vankeusrangaistuksia. Nuoruudella tarkoitetaan tässä sitä, että rikoksentekijä on tekonsa hetkellä ollut 15 vaan ei 18 vuotta täyttänyt.

Vankeuteen tuomittujen nuorten rikoksentekijöiden runsaus aiheutui osittain siitä, että nuoret eivät voineet lain mukaan tulla tuomituksi useampikertaisena varkaana. Siten tarkastelussa ovat tosiasiaa mukana kaikki törkeästä varkaudesta tuomitut nuoret.

Seuraavassa tarkastellaan nuorten tekemiä törkeitä varkauksia normaalitapaüksessa. Oheisesta kaaviosta (78) voidaan havaita nuorille tuomittujen vankeusrangaistusten keskipituuksien muodostavan puolikuun muotoisen kaaren, jonka huippu oli vuosi 1919. Rangaistustaso oli tarkastelujakson aikana kohonnut vain hieman.²³⁴

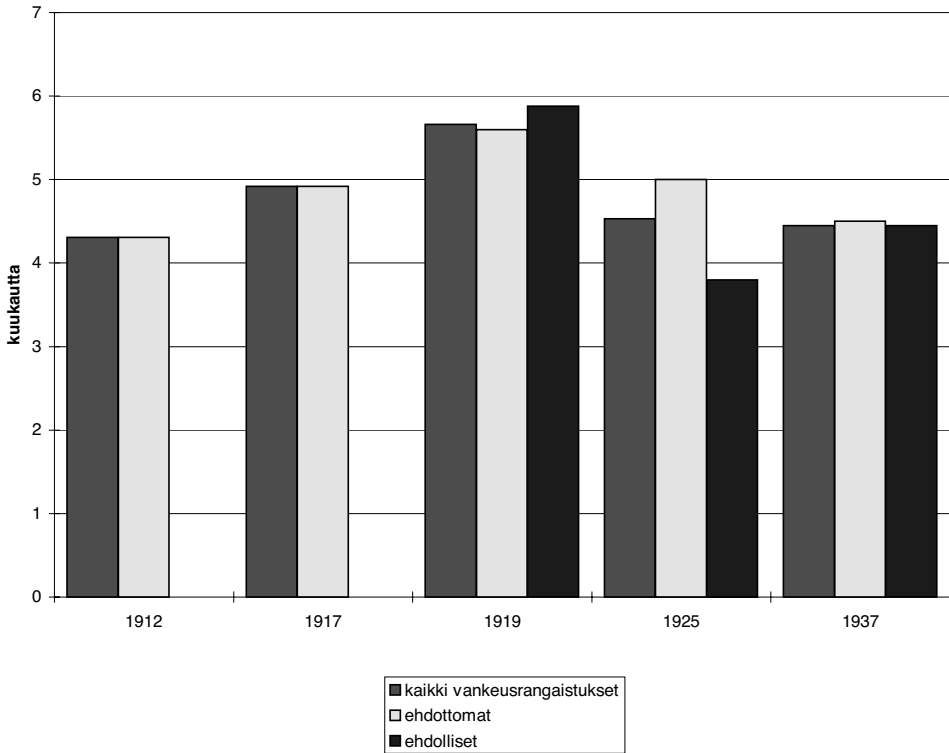
Ehdollisten vankeusrangaistusten keskipituudet eivät mainittavassa määrin eronneet ehdottomien vankeusrangaistusten keskipituuksista. Poikkeuksena oli vuosi 1925. Tuolloin ehdolliset vankeusrangaistukset olivat yli kuukauden ehdottomia lyhyempiä. Samalla ehdolliset rangaistukset olivat tuntuvasti lyhyempiä kuin muina vuosina.

Vuonna 1919 nuorille tuomitut vankeusrangaistukset olivat selvästi pitempiä kuin muina vuosina. Tämä ei kuitenkaan estänyt ehdollisen rangaistustuomion

²³³ Vähimmäisrangaistus taas aleni nuorilla kuudesta kuukaudesta 14 vuorokauteen, kun taas erittäin lieventävien asianhaarojen valtiessa tehdystä teosta säädetty minimirangaistus oli 2 kuukautta vankeutta.

²³⁴ Vuonna 1912 tuomittujen vankeusrangaistusten keskipituus oli 4,31 kuukautta. Se oli vuonna 1917 vielä alle 5 kuukautta, mutta 1919 se oli 5 kuukautta 20 päivää. Vuonna 1937 oli vankeusrangaistusten keskipituus taas pudonnut noin 4,5 kuukauteen eli lähelle vuoden 1912 tasoa. Vuoden 1937 tasoa oli myös vuonna 1925 nuorille tuomittujen vankeusrangaistusten keskipituus.

Kaavio 78. Nuorten tekemistä törkeistä varkauksista normaalitapauksessa Helsingin raastuvanoikeudessa tuomitut vankeudet keskimäärin vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937; ehdollisuuden vaikutus.

Ks. TAULUKKO 35 A.

käyttöä myös pitkissä vankeusrangaistuksissa. Ehdollisia rangaistustuomioita ei kuitenkaan käytetty niin runsaasti kuin myöhemminä vuosina. Tämä vastaa 1. erän törkeistä varkaudesta tuomittujen ehdollisten kuritushuonerangaistusten kehitystä.

Ehdollisten rangaistusten pituudessa todetut suuret eroavuudet eivät niinkään kerro pelkästään ehdollisen rangaistustuomion käytössä tapahtuneista lievennyksistä tai ankaroitumisista. Ne olivat pikemminkin seurausta rangaistustason yleisistä muutoksista: Jos rangaistukset olivat pitkiä, myös ehdolliset rangaistukset olivat pitkiä. Ehdottomien ja kaikkien vankeusrangaistusten suuresta pituuserosta vuonna 1925 voidaan päätellä, että nuorille tuomittujen ehdottomien vankeusrangaistusten pituuteen olivat vaikuttamassa määrältään rajoitetut, reaalikonkurrenssissa tuomitut tavallista pitemmät yksikkörangais-

tukset. Puhtaat yksikkörangaistukset olisivat todennäköisesti olleet lähempänä ehdollisten keskipituutta. Muina vuosina reaalikonkurrenssilla ei ollut yksikkörangaistusten pituuteen vastaavaa vaikutusta. Toinen mahdollisuus on, että ehdollisten rangaistustuomioiden määrä oli vuonna 1925 suhteellisen suuri.²³⁵

Törkeistä varkauksista normaalitapauksessa nuorille tuomittujen vankeuksien keskipituuksia voidaan verrata yksikkövankeuksien keskipituuksiin, joissa ovat mukana kaikki rangaistuksen mittaamiseen liittyvät tekijät mukaan lukien myös jatkettut törkeät varkaudet.²³⁶

Vankeusrangaistusten keskipituudet nousevat tällöin jonkin verran vuosina 1919 (5,69 kk:een) ja 1925 (4,69 kk:een). Nousu on tuntuva vuosina 1912, 1917 ja 1937.²³⁷ Muutokset kertovat lähinnä jatkettujen törkeiden varkauksien suhteellisesta runsaudesta eri vuosina.

Ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta *aikuisille* tuomitut kuritushuonerangaistukset olivat noin 4 kuukautta pitempiä kuin nuorille törkeästä varkaudesta tuomitut vankeusrangaistukset.²³⁸ Käytännössä rangaistukset lyhenivät siten nuoruuden perusteella enemmän kuin neljänneksen.

Ensimmäisen kerran yksinkertaisesta varkaudesta tuomitut vankeusrangaistukset

Seuraavassa kaaviossa (79) tarkastellaan 1. kerran yksinkertaisista varkauksista normaalitapauksessa aikuisille tuomittujen ehdollisten ja ehdottomien vankeusrangaistusten pituuksia. Samalla vertailukohteena ovat puhtaat yksikkövankeudet.²³⁹

Aikuisille tuomitut vankeusrangaistukset muodostivat valtaosan tuomituista vankeusrangaistuksista. Nämä tuomittiin lähinnä ensikertaisista yksinkertaisista varkauksista. Tämän vuoksi aikuisten rangaistuksilla oli myös suuri osuus kaikkien varkausrikoksista tuomittujen vankeusrangaistusten rangaistustason muodostumisessa.

Tarkastelujakson aikana vankeusrangaistusten keskipituuksien kehitys muodosti puolikuun muotoisen kaaren, jonka korkein kohta oli vuoden 1919 kohdalla. Vuonna 1912 normaalitapausten rangaistustaso oli noin kolme kuukautta van-

²³⁵ Ks. edellä luvussa 2.4.4.1 sanottua

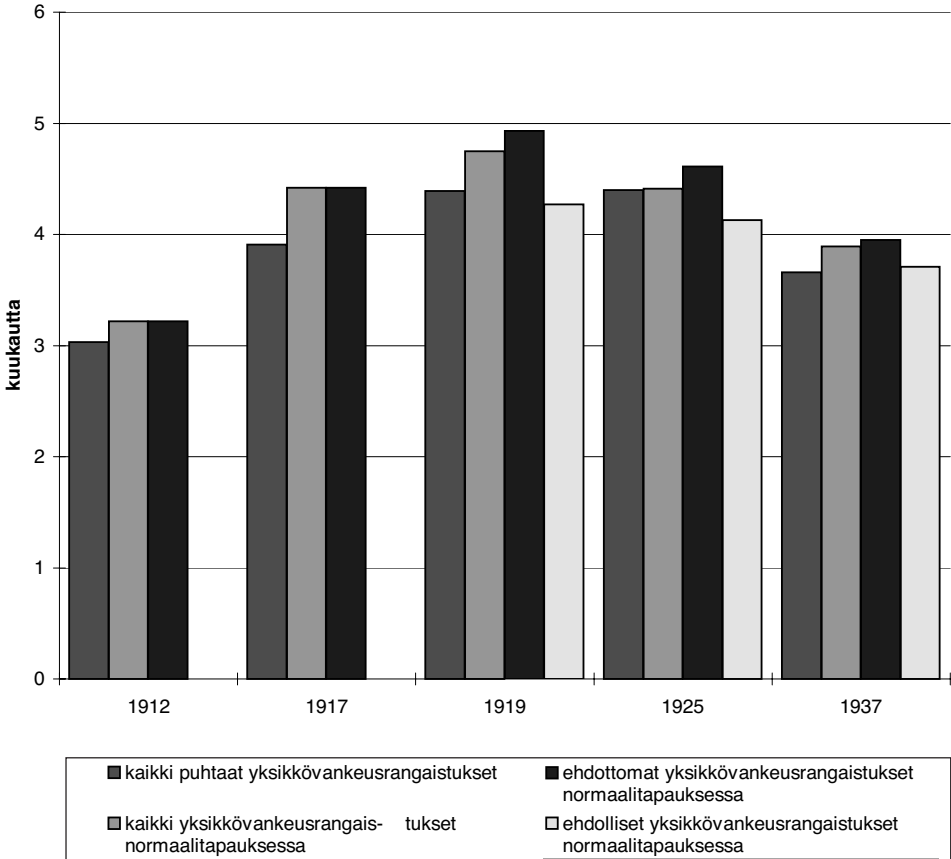
²³⁶ Tarkasteltavien tapausten lukumäärät kasvavat vähintään viidenneksellä (1919), mutta enintään jopa yli puolella (1937).

²³⁷ Vuonna 1912 keskiarvo oli 4,7 kk, vuonna 1917 se oli 5,25 kk ja vuonna 1937 myös yli 5 kuukautta (5,08 kk).

²³⁸ Ks. ed. luku 2.4.4.1.

²³⁹ Kuritushuonerangaistus voi seurata vain kvalifoiduissa tapauksissa, ks. ed. osa II, luku 1.1.2.

Kaavio 79. Yksinkertaisesta varkaudesta normaalitapauksessa tuomittujen aikuisten rangaistusten keskiarvot Helsingin raastuvanoikeudessa 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937; erikseen ehdolliset ja ehdottomat sekä puhtaat yksikkörangaistukset.

Ks. TAULUKKO 35 B.

kuetta, mutta se oli 3,5 ja 4 kuukauden välillä vuonna 1937. Rangaistustaso oli vuonna 1937 selvästi vuoden 1912 tason yläpuolelle. Vuonna 1919 se oli noin 4,5 kuukautta.

Ensimmäisen kerran yksinkertaisesta varkaudesta aikuisille tuomittujen vankeusrangaistusten keskipituuksien kehityskaari vastasi nuorille törkeästä varkaudesta tuomittujen vankeusrangaistusten kehitystä. Toisaalta se poikkesi aikuisille ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta tuomittujen kuritushuo-

nerangaistusten vastaavasta, mutta huomattavasti tasaisemmasta kehityksestä. Aikuisten rangaistustaso oli 0,5–1 kk lievempi kuin törkeästä varkaudesta tuomituilla nuorilla. Kehityksen suunta oli kohti eron pienenemistä. Se, että nuorille tuomittiin ankarampia vankeusrangaistuksia kuin aikuisille, oli seuraus käytettävien rangaistusasteikkojen erilaisuudesta.²⁴⁰

Ehdollisen vankeustuomion pituudet olivat keskimäärin muutamia päiviä ehdottomia vankeuksia lyhyempiä. Kehityksen suunta oli eron pienenemistä kohti.²⁴¹ Kaikkien rangaistusten keskipituudet eivät olleet merkittävästi ehdottomia rangaistuksia lyhyempiä.²⁴²

Puhtaat yksikkövankeudet olivat säännöllisesti normaalitapauksia lyhyempiä lukuun ottamatta vuotta 1925, jolloin ne olivat keskimäärin yhtä pitkiä. Kehitys eroaa jossain määrin ensimmäisen kerran törkeistä varkauksista tuomittujen kuritushuonerangaistusten vastaavasta tilanteesta, jossa kehitys oli tasaisempaa vuotta 1937 lukuun ottamatta.

Tutkimus vahvisti myös sen edellä tehdyn havainnon, että rangaistustaso oli kohonnut vuodesta 1912 viidessä vuodessa tuntuvasti ja saavutti huipun vuonna 1919.

Yksinkertaisesta varkaudesta nuorille tuomitut vankeusrangaistukset

Nuorille yksinkertaisista varkauksista tuomittujen vankeusrangaistusten kehityskaari noudattelee pääpiirteissään nuorille törkeästä varkaudesta tuomittujen vankeuksien kehitystä. Se poikkeaa vain hieman aikuisille tuomittujen vankeusrangaistusten edellä kuvatusta kehityksestä.

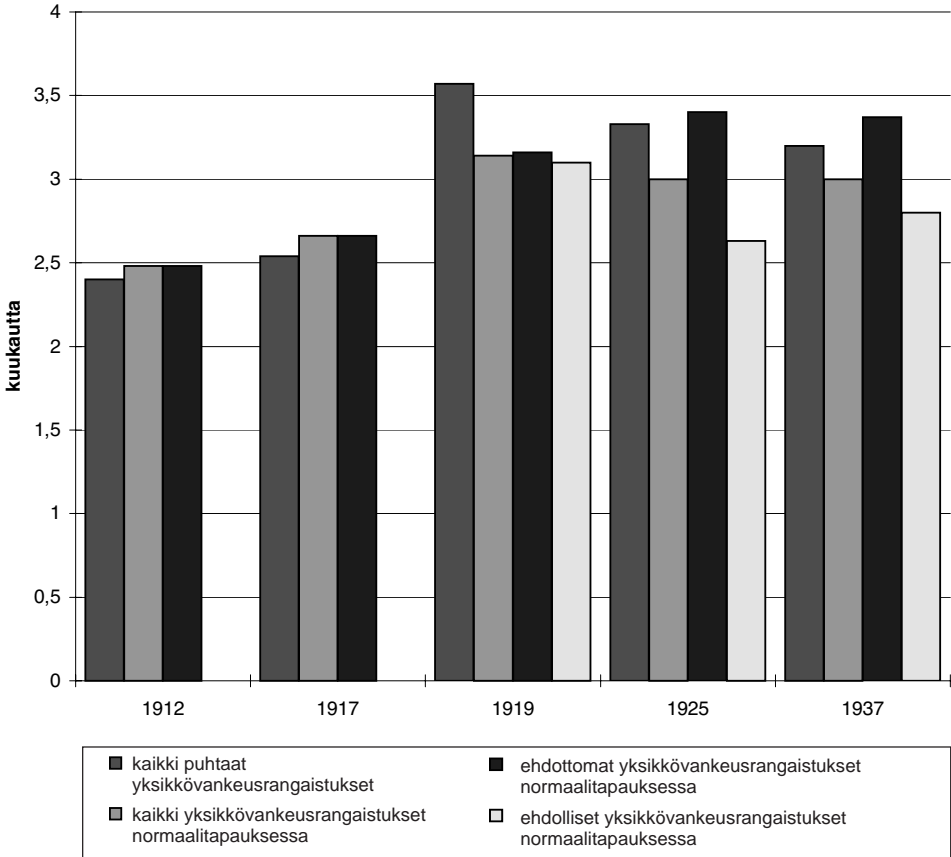
Aluksi rangaistusten keskipituudet nousivat vuoden 1912 alle 2,5 kuukaudesta yli kolmen kuukauden pituisiin rangaistuksiin vuonna 1919, mutta tämän jälkeen nuorten rangaistustaso näyttää pysytelleen lähes saavutetulla tasolla. Kansalaissodan jälkeinen rangaistustaso näyttää siten kokonaisuudessaan olleen sitä edeltävää aikaa ankarampi. Vuosi 1917 poikkeaa aikaisemmasta. Nuorille tuomitut rangaistukset olivat tuolloin vain hiukan pitempiä kuin vuonna 1912. Ankaroituminen tapahtui nopeasti vuodesta 1917 vuoteen 1919.

²⁴⁰ Ero piili enimmäisrangaistuksissa: Nuorilla se oli kolme vuotta, mutta aikuisilla vain yksi vuosi vankeutta. Rangaistusasteikkoonsa nähden nuorille tuomitut rangaistukset olivat lieviä.

²⁴¹ Ehdollisten ja ehdottomien vankeuksien keskipituudet on laskettu normaalitapauksista.

²⁴² Nuorille törkeästä varkaudesta tuomitut ehdolliset vankeusrangaistukset olivat rangaistuskaalaltaan tasaisempia, sillä ehdollisten rangaistusten keskipituudet eivät juurikaan eronneet ehdottomista rangaistuksista.

Kaavio 80. Yksinkertaisesta varkaudesta normaalitapauksessa tuomittujen nuorten (alle 18-v. tehty) rangaistusten keskiarvot Helsingin raastuvanoikeudessa 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937; erikseen ehdottomat ja ehdolliset tuomiot sekä puhtaat yksikkövankeudet.

Ks. TAULUKKO 35 C.

Nuorille yksinkertaisesta varkaudesta tuomitut rangaistukset olivat selvästi aikuisten rangaistuksia lyhyempiä.²⁴³ Yksinkertaisten varkauksien rangaistustaso oli nuorilla kuitenkin vuoden 1919 jälkeen vuosina 1925 ja 1937 suhteellisen korkea. Sen sijaan törkeästä varkaudesta nuorille tuomitut vankeusrangaistukset olivat vuonna 1919 muita vuosia selvästi ankarampia.

²⁴³ Vuosina 1912 ja 1937 ero aikuisten rangaistuksiin oli 0,5–1 kk, mutta muina vuosina 1–2 kk. Nuorille tuomittiin aikuisiin verrattuna suhteellisestikin tavallista lievempiä rangaistuksia vuosina 1917, 1919 ja 1925.

Nuorille tuomitut ehdolliset vankeusrangaistukset kehittyivät pääosin samaan tapaan kuin aikuisten ja nuorten rangaistukset törkeissä varkauksissa: Rangaistukset olivat pisimmillään vuonna 1919 ja lyhyimmillään vuonna 1925. Vuoden 1919 suuri keskipituus lienee pikemminkin seurausta rangaistusten yleisestä pituudesta kuin siitä, että ehdollisen rangaistustuomion käyttö olisi ollut tuolloin runsaampaa kuin muina vuosina.

Puhtaat yksikkövankeudet olivat nuorilla kuten aikuisillakin ennen kansalaisotaa normaalivankeuksia lyhyempiä. Sen sijaan kansalaissodan jälkeen tilanne oli päinvastainen. Reaalikonkurrenssitapaukset näyttävät siten muodostuneen kansalaissodan jälkeen aikaisempaa vähäisemmistä varkauksista. Täysin pois suljettu ei ole sekään mahdollisuus, että reaalikonkurrenssin vaikutus yksikkö-rangaistuksen pituuteen olisi muuttunut vuoden 1917 jälkeen.

2.4.4.3 Useampikertaisista varkausrikoksista tuomitut kuritushuonerangaistukset

Useampikertaisista varkausrikoksista tuomittuja vapausrangaistuksia tarkastellaan siten, että yksinkertaisia ja törkeitä varkauksia tarkastellaan erikseen. Lisäksi toisen ja kolmannen kerran varkausrikokset on erotettu useampikertaisista. Laskettu keskiarvo on normaalitapaustyyppistä eli mukana on vain sellainen aineisto, jossa rangaistuksen määrään eivät ole olleet vaikuttamassa rangaistuksen mittaamisperusteet, erittäin raskauttavat tai lieventävät asianhaarat.

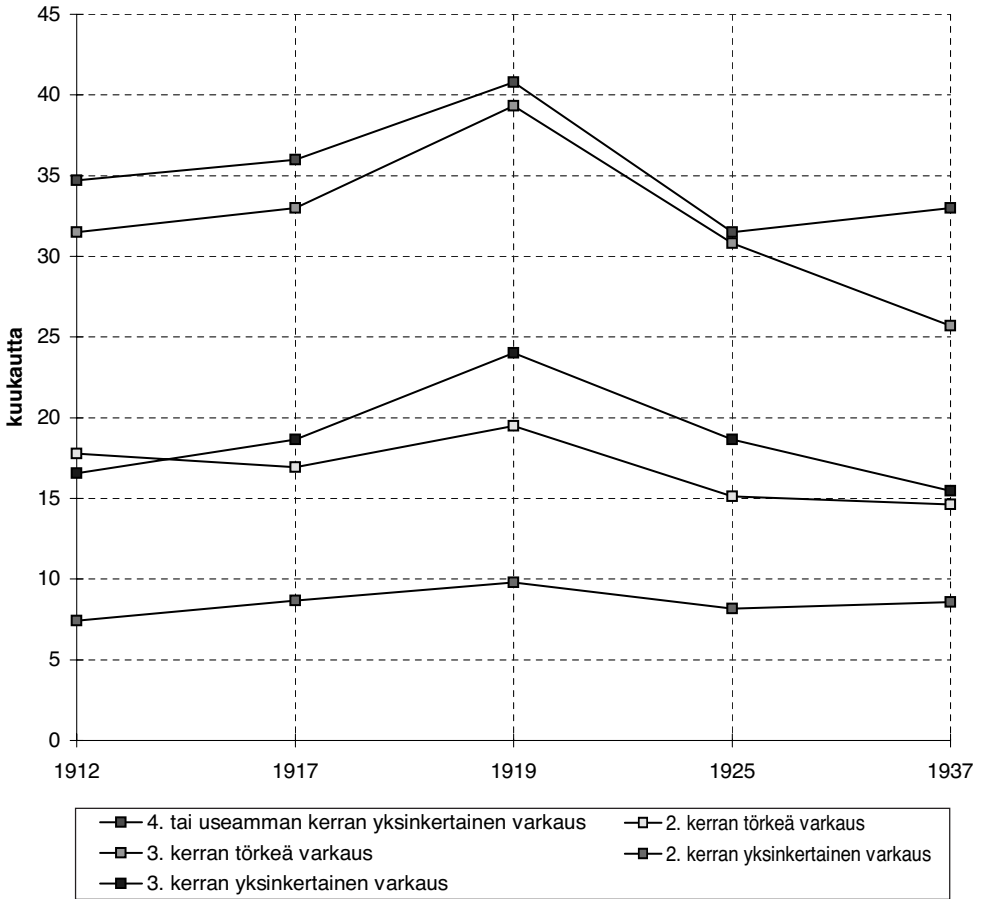
Kaaviosta (81) voidaan havaita, että rangaistusten keskipituuskäyrät muodostivat kolme tasoa. Matalin taso muodostui toisen kerran yksinkertaisesta varkaudesta tuomituista kuritushuonerangaistuksista. Rangaistustaso liikkui 7,5 ja 10 kuukauden välillä eli suurin piirtein samalla tasolla kuin käsitellyissä törkeissä varkauksissa. Edellistä korkeamman rangaistustason muodostavat toisen kerran törkeistä varkaudesta ja kolmannen kerran yksinkertaisesta varkaudesta tuomitut rangaistukset. Tällöin rangaistusten keskiarvot olivat 15 ja 24 kuukauden välillä.

Korkein rangaistustaso muodostui kolmannen kerran törkeistä varkaudesta ja neljännen tai useamman kerran yksinkertaisesta varkaudesta.²⁴⁴ Korkeimmalla rangaistustasolla rangaistusten keskiarvot olivat 30–40 kuukautta. Tästä oli poikkeuksena kolmannen kerran törkeän varkauden alhainen rangaistustaso vuonna 1937. Se oli tuolloin noin 25 kuukautta.

Rangaistusten pituuksien kehitys oli melko yhdenmukainen kaikilla tasoilla. Alussa pituudet kasvoivat jonkin verran vuoteen 1917. Tästä kasvu oli jyrkkää

²⁴⁴ Neljännen tai useamman kerran törkeitä varkauksia normaalitapauksessa oli niin vähän, ettei niistä voitu muodostaa omaa rangaistustasokäyrää.

Kaavio 81. Useampikertaisesta varkausrikoksesta tuomittujen kuritushuonerangaistusten (normaalitapauksessa) keskipituudet Helsingin raastuvanoikeudessa 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937.

Ks. TAULUKKO 35 D.

vuoteen 1919. Ainoastaan toisen kerran yksinkertaisissa varkauksissa nousu oli tasaisempaa. Pituudet olivat korkeimmillaan 1919. Myöhempien vuosien taso taas oli selvästi vuoden 1919 mutta myös vuoden 1917 tasoa alempana. Sen sijaan vuosien 1925 ja 1937 keskinäisessä vertailussa rangaistusten keskipituudet vaihtelivat.

Tarkastelu osoitti, että rangaistustaso kohosi jo ensimmäisen maailmansodan aiheuttamissa poikkeusoloissa. Kansalaissota nosti tuntuvasti rangaistustasoa tästäkin. Ensimmäisen kerran varkausrikoksissa voimakkain rangaistustason nousu tapahtui jo vuodesta 1912 vuoteen 1917, vuoden 1917 rangaistustaso oli

jopa korkeampi kuin kahta vuotta myöhemmin. Nuorten tekemissä varkausrikoksissa rangaistustason nousu oli suurin kansalaissodan välittömänä seurauksena. Rangaistustaso ei aivan palannut vuonna 1937 vuoden 1912 tasolle.

Rangaistukset ankaroituiivat merkittävästi rikosten uusimiskertaisuuden kasvaessa. Muutoksen taustalla oli kertaisuuden mukaan muuttuva rangaistusasteikko. Pituuskäyrien alku- ja loppupään vertailu osoittaa, että vuoden 1912 rangaistustaso oli säännönmukaisesti korkeampi kuin vuoden 1937, joskaan ei aina kovinkaan merkittävästi. Poikkeuksen tekee toisen kerran yksinkertaista varkautta koskevan rangaistustason kehitys. Vuoden 1937 rangaistustaso oli vuotta 1912 korkeampi myös samalla tasolla kulkeneen ensimmäisen kerran törkeän varkauden kanssa.

2.4.4.4 Rangaistusasteikot ja tuomitut rangaistukset

Rangaistuskäytännön ja lainsäädännön välistä suhdetta voidaan tarkastella vertaamalla tutkittavina vuosina varkausrikoksista tuomittuja ehdollisetkin rangaistukset sisältäviä keskimääräisiä rangaistuksia käytettävissä olleisiin rangaistusasteikkoihin. Voidaan havaita, että tuomitut kuritushuonerangaistukset olivat keskimäärin noin kymmeneksen päässä asianomaiselle kertaisuudelle rikoslaisissa säädetyn rangaistusasteikon alarajasta. Vuonna 1919 etäisyys säädetystä alarajasta keskimääräisiin rangaistuksiin oli jonkin verran pitempi, kolmannen kerran varkausrikoksissa jopa viidenneksen tai kuudenneksen päässä käytettävissä olevan rangaistusasteikon vähimmäismäärästä. Joinakin vuosina taas rangaistukset saatettiin mitata vieläkin lähempää rangaistusasteikon alarajasta. Etenkin kolmannen ja neljännen kerran varkausrikoksissa rangaistukset olivat joinakin vuosina 1/15 osan päässä asteikon alarajasta.

Sen sijaan ensimmäisen kerran yksinkertaisista varkauksista ja nuorten, alle 18-vuotiaana rikoksensa tehneiden varkauksista tuomitut vankeusrangaistukset olivat keskimäärin kolmanneksen päässä käytettävissä olevista rangaistusasteikoista. Nuorille törkeistä varkauksista tuomitut rangaistukset olivat keskimäärin kuudenneksen päässä asteikon vähimmäisrajasta.²⁴⁵ Tuomittujen vankeusrangaistusten pituudet myös vaihtelivat käytettävissä oleviin asteikkoihin nähden vuosittain suhteellisesti enemmän kuin kuritushuonerangaistukset.

Näyttää siltä, että useampikertaisissa varkauksissa rangaistukset mitattiin

²⁴⁵ Alle 18-vuotiaana rikoksensa tehneille käytettävissä olevan rangaistusasteikon enimmäismäärä on saatu vähentämällä neljännes laissa ensikertaiselle varkaudelle tai törkeälle varkaudelle säädetystä enimmäismäärästä ja törkeissä varkauksissa vielä uudestaan neljännes (ensin kuritushuonerangaistuksen muuntaminen vankeudeksi ja sen jälkeen vähentämisperusteen mukainen vähennys).

usein lähes niin alhaalta kuin se käytettävissä olevien rangaistusasteikkojen puitteissa oli mahdollista. Tämä viittaa siihen, että rikoksen uusimiselle säädettyjä vähimmäisrajoja pidettiin käytännössä liian korkeina. Vuoden 1919 tavallista ankarampi rangaistustaso on tästä poikkeuksena.

2.4.4.5 Yhteenveto

Yksikkörangaistusten rangaistustasoa voidaan edellä käsitellyn perusteella kuvata seuraavasti:

Kaiken kaikkiaan 1. kertaisista varkauksista tuomittujen rangaistusten keskipituuksien kehityksessä on havaittavissa seuraavia *päälinjoja*. Rangaistukset olivat alimmillaan vuonna 1912 ja korkeimmillaan 1919. Rangaistusten keskipituuudet lyhenivät vuoteen 1937. Tällöin rangaistustaso oli kuitenkin korkeampi kuin vuonna 1912, jollei ehdollista rangaistustuomiota lievänä rangaistuksena sinänsä oteta huomioon.

Kuritusuonerangaistusten ja vankeusrangaistusten pituuksien kehityksessä oli kuitenkin jonkin verran *eroavuuksia*. Ensinnäkin ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta tuomitut kuritusuonerangaistukset, joita tuomittiin vain aikuisille, olivat pidentyneet korkealle tasolle jo vuonna 1917. Toiseksi törkeiden varkauksien rangaistustaso vuonna 1937 ei ollut riidattomasti ankarampi kuin vuonna 1912.

Varkausrikosten kertaisuus ja sen mukaan porrastetut rangaistusasteikot määräisivät pitkälti varkausrikosten rangaistustason. Kertaisuuden lisääntyessä rangaistus ankaroitui. Kun nuorille tuomittiin vankeutta sekä yksinkertaisissa että törkeissä varkauksissa, oli nuorten osuus vankeusrangaistusten keskipituuksiin joko pidentävä tai lyhentävä siitä riippuen, kumpaan rikoslajiin nuoret kulloinkin olivat syyllistyneet.

Useampikertaisissa varkausrikoksissa rangaistukset mitattiin keskimäärin melko läheltä käytettävissä olleiden rangaistusasteikkojen alapäätä. Tämä viittaa siihen, että rikoksen uusimisesta säädetyt vähimmäisrangaistukset olisivat olleet liian ankaria.

Vankeusrangaistukset olivat keskimäärin selvästi kuritusuonerangaistuksia lyhyempiä. Vankeutta tuomittiin lähinnä ensikertaisesta yksinkertaisesta varkaudesta sekä kaikista varkauksista tekijän ollessa 15 vaan ei 18 vuotta täyttänyt.

Vankeusrangaistusten rangaistustasoja oli kolme. Ylin taso (4–6 kk) muodostui nuorten tekemistä törkeistä ja alin nuorten tekemistä yksinkertaisista varkauksista. Aikuisille ensimmäisen erän yksinkertaisista varkauksista tuomitut vankeudet (3–5 kk) sijoittuivat nuorten rangaistusten väliin. Näissäkin tapauksissa sovellettava rangaistusasteikko määräsi keskinäisen rangaistustason. Nuoruuden vaikutus tuomittaviin rangaistuksiin lienee yleistettävissä myös muiden rangaistuksen vähentämisperusteiden vaikutuksiin.

Aikuisille ja nuorille tuomittujen vankeusrangaistusten kehityskaari oli samankaltainen. Huomio kiintyy vain joihinkin yksityiskohtiin. Nuorille vuonna 1917 yksinkertaisesta varkaudesta tuomitut rangaistukset olivat tavallista lievempiä samoin kuin heille vuonna 1925 tuomitut rangaistukset törkeästä varkaudesta. Lisäksi 1925 nuorille törkeästä varkaudesta tuomitut ehdolliset vankeusrangaistukset keskittyivät tavallista enemmän lyhyimpiin vankeuksiin. Kansalaissodan ankaroittava vaikutus näkyi selvemmin vankeustuomioissa kuin tuomittaessa ensikertaisesta törkeästä varkaudesta kuritushuoneeseen.

Kuritushuonerangaistusten alimman ankaruustason (7–9,3 kk) muodostivat ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta ja toisen kerran yksinkertaisesta varkaudesta tuomitut kuritushuonerangaistukset. *Törkeän* varkauden rangaistustaso kertaisuuksittain vastasi suurin piirtein yhtä useampikertaisen *yksinkertaisen* varkauden rangaistustasoa. Tämä vastasi säädettyjä rangaistusasteikkoja. Teon luokittelu yksinkertaiseksi varkaudeksi törkeän varkauden sijasta merkitsi siten yhtä alhaisempaa rangaistustasoa. Rangaistustaso määräytyi kuitenkin uusimiskerran mukaan.

Rangaistustaso määräytyi siten iän (alle tai yli 18 vuotta), rikoslajin ja uusimiskerran mukaan. Rangaistustaso ei kuitenkaan vuodesta toiseen pysynyt vakaana, vaan vaihteli tuntuvastikin.

Pääpiirteissään vapaustrangaistusten pituuskehitys oli samansuuntaista kaikilla tarkastelluilla rangaistustasoilla. Tuomioistuinten rangaistuskäytäntö koveni ensimmäisen maailmansodan aikana niin, että se oli selvästi ankaroitunut vuonna 1917 ja oli yleensä ankarimmillaan heti kansalaissodan jälkeen vuonna 1919. Rangaistuskäytäntö lieveni kuitenkin jo 1920-luvun puoliväliin mennessä. Kolmekymmentäluvun loppupuolen rangaistustaso ei yleensä kovin paljon poikennut vuoden 1925 tasosta, mutta se oli vuonna 1937 pääsääntöisesti jonkin verran vuotta 1912 ankarampi. Niin nuorille kuin aikuisillekin tuomittujen *vankeusrangaistusten* (normaalitapauksessa) rangaistustaso oli vuonna 1937 selvästi korkeammalla kuin vuonna 1912. Kriisiajan yhteydessä kohonnut rangaistustaso ei siten ollut kokonaan palannut entiselleen ennen uuden kriisin alkamista.

Kuritushuonerangaistusten alin rangaistustaso osoitti hienoista kohoamista vuodesta 1912 vuoteen 1937. Rangaistustason nousu oli selvempi, jos tarkastellaan vain *ehdottomia* vapaustrangaistuksia. Kansalaissota ei vaikuttanut tällä tasolla koventavasti – päin vastoin kuin vankeusrangaistuksissa.

Sen sijaan *useampikertaisille* uusijoille tuomittujen kuritushuonerangaistusten tasoilla kehitys oli päinvastainen: vuoden 1937 rangaistustaso oli vuotta 1912 alhaisempi. Ilmeisesti uusimisen rangaistusta korottava vaikutus oli 1937 vähäisempi kuin 1912. Vuonna 1919 rangaistustaso oli ankarin ensimmäisen erän törkeää varkautta lukuun ottamatta, jolloin vuoden 1917 rangaistustaso oli korkein.

Reaalikonkurrenssi tai muu rangaistusten yhdistämistilanne kasvatti yleensä aikuisille tuomittujen yksikkörangaistusten keskipituutta. Alle 18-vuotiailla vaikutus näyttää olleen maailmansotien välisenä aikana päinvastainen. Tulosten häilyvyys tässä suhteessa saattoi aiheutua samanaikaisesti tuomittavien rikosten tärkeysasteesta ilmenneistä eroista.

Ehdollisten vapausrangaistusten keskipituuksien oli jo aiemmin todettu lyhentyneen maailmansotien välisenä aikana.²⁴⁶ Tämän mukaan lyhenemiskehitykseen vuodesta 1919 vuoteen 1925 oli syynä pääosin varkausrikoksista tuomittujen kuritushuonerangaistusten yleinen lyheneminen vuodesta 1919. Nuorille tuomittujen ehdollisten rangaistustuomioiden keskipituudet olivat vuonna 1925 alempana kuin vuonna 1937. Ehdollisen rangaistustuomion aiemmin todettu koventunut käyttö 1930-luvun alkupuolella näkyi jossain määrin vielä 1937. Ehdollisen rangaistustuomion käytön väheneminen kuritushuonerangaistusten lyhyimmässä pituuslohkossa 1930-luvulla ei riittänyt kuin vähän jarruttamaan ehdottomien vapausrangaistusten keskipituuksien lyhentymistä 1930-luvun loppupuolella.

Vankeusrangaistusten eri pituuslohkoissa kehitys vuodesta 1919 vuoteen 1925 oli suhteellisen tasaista. Ehdottomien vankeusrangaistusten keskipituuksien hienoinen lyheneminen 1930-luvun loppupuolella selittyy osittain ehdollisen rangaistustuomion käytön vähäisistä muutoksista vankeusrangaistusten eri pituuslohkoissa. Osittain oli kysymys vankeusrangaistusten todellisesta vähäisestä lyhenemisestä.

Reaalikonkurrenssin ja muiden kyseisten yhdistämistapausten koventava vaikutus yksikkörangaistustasoon tuli näkyviin kahdella tavalla: toisaalta yksikkörangaistusten välittömänä pitenemisenä ja toisaalta välillisesti ehdottomien vapausrangaistusten pitenemisenä. Viimeksi mainitulla oli tuntuvampi merkitys. Vaikutus ilmeni siinä, että reaalikonkurrenssin lopputuloksena syntyneitä kokonaisrangaistuksia tuomittiin harvoin ehdollisena. Tämä aiheutui ensimmäisen kerran törkeissä varkauksissa myös siitä, että ehdollisen rangaistuksen yhden vuoden käyttöraja ylittyi.

Kysymys oli siten ennen kaikkea ehdollisen rangaistustuomion lisääntyneestä käytöstä vapausrangaistusten lyhyimmissä pituuslohkoissa. Ehdottomien rangaistusten keskipituuden lyheneminen saattoi siten olla ilmaus ehdollisen rangaistustuomion laajemmasta käytöstä. Ehdollisen rangaistustuomion käyttö ei kuitenkaan ollut niin runsasta, että se mainittavassa määrin olisi kasvattanut ehdottomien vapausrangaistusten keskipituuksia.

Kokonaisuutena näyttää siltä, että varkausrikoksista tuomittujen yksikkörangaistusten ensimmäisen maailmansodan aikana ja kansalaissodan seurauksena

²⁴⁶ Ks. osa II, luku 2.4.2.2.

kohonnut rangaistustaso ei ehtinyt madaltua ensimmäistä maailmansotaa edeltäneelle tasolle ennen toisen maailmansodan alkamista. Ainoastaan useampikertaisille rikoksenuusijoille tuomitut rangaistukset olivat lieventyneet.

2.4.5 Rangaistuksen määräämisperusteet ja rangaistusten yhdistämiset

2.4.5.1 Määrittely ja esiintyminen

Rangaistuksen määräämisperusteilla ei tässä tarkoiteta ainoastaan säädetyn tai muunnetun rangaistusasteikon sisäpuolella tapahtuvaa rangaistusharkintaa ohjaavia tekijöitä (rangaistuksen mittaamisperusteita), vaan myös sellaisia lain tuntemia perusteita, joiden vallitessa tehdyn teon varalta on säädetty erityinen kovempi tai lievempi rangaistusasteikko (erityisen lieventävät tai raskauttavat asianhaarat) sekä sellaisia perusteita, joiden vallitessa asianomaista rangaistusasteikkoa muunnetaan tai rangaistuslajia vaihdetaan. Rangaistuksen määräämiseen ja mittaamiseen voivat vaikuttaa monet seikat, joita ei ole laissa nimenomaan mainittu tai joiden vaikutus on mainittu hyvin yleisesti.²⁴⁷

Niitä rikoksen tekoon tai kohteeseen liittyviä seikkoja, jotka määräsivät varkausrikostyyppin, ei tässä luvussa tarkastella. Siten esimerkiksi aseellisuutta ja yhteenliittäytymistä ei varkausrikosten yhteydessä tarkastella rangaistuksen enentämisperusteina, koska ne määräävät varkausrikostyyppin. Varkausrikostyyppin valintaan vaikuttavien tekijöiden vaihtelua tarkastellaan yhtenäisesti jäljempänä.²⁴⁸ Myöhemmin tarkastellaan myös sellaisia rangaistuksen määräämisperusteita, kuten rangaistuslajin valintaan vaikuttavia seikkoja, joiden merkitystä ei laissa mainita tai ne mainitaan hyvin yleisesti. Viimeksi mainittuihin on luettava myös valinnan tekeminen ehdollisen rangaistustuomion ja ehdottoman vapausrangaistuksen välillä. Tätä on jo tarkasteltu edellä sekä osassa I luvussa 2 että osan II luvussa 2.4.2.

Tässä luvussa tarkastellaan myös rikosten yhtymisestä tai muusta syystä aiheutuvaa rangaistusten yhdistämistä, joka usein aiheuttaa myös rangaistuslajin muuntamisen. Nämäkin tekijät voidaan lukea rangaistuksen määräämiseen laajassa merkityksessä.

²⁴⁷ Lappi-Seppälä systematisoi rangaistuksen mittaamisperusteita väitöskirjassaan 1987 s. 267–300. Hän erottaa kuusi mittaamisen osavaihetta: tunnusmerkistön valinta, rangaistusasteikosta päättäminen, päärrangaistuksen valinta (sakko/vankeus), valinta ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välillä, päiväsaikon lukumäärän vahvistaminen ja vankeusrangaistuksen pituuden määrääminen sekä tuomitsematta jättäminen, ks. *Lappi-Seppälä* 1987 s. 520. Tässä luvussa tarkastellaan näistä lähinnä rangaistusasteikosta päättämistä ja vankeusrangaistuksen pituuden määräämistä.

²⁴⁸ Ks. luku 2.4.7.

Varkausrikoslajin vaikutusta rangaistuksen määrään on käsitelty edellä eri yhteyksissä.

Erityisen lieventävät ja raskauttavat asianhaarat ovat seikkoja, joiden vallitessa tehdyn tietyn varkausrikoksen varalle oli säädetty erityinen lievennetty tai kovennettu rangaistusasteikko.²⁴⁹ Erityisen lieventävien tai raskauttavien asianhaarojen varalta säädettyjä rangaistusasteikkoja sovellettiin varsin harvoin eikä niiden käytön perusteita ole edellä tarkemmin selvitetty.

Jonkin verran käytännön merkitystä oli näpistykseen ja ensimmäisen kerran yksinkertaiseen varkauteen liitettyillä kvalifioituilla rangaistusasteikoilla. Ensimmäisen erän törkeään varkauteen liitettyä privilegioitua asteikkoa sovellettiin erittäin harvoin, elinkautista rangaistusta ei tarkasteltavina vuosina Helsingissä varkausrikoksissa käytetty.

Rangaistusasteikkoa pidentävä tai lyhentävä sekä usein rangaistuslajin muuttamisen aiheuttava vaikutus oli rangaistuksen vähentämisperusteilla. Yleisiä enentämisperusteita ei rikoslaki tuolloin tuntenut, mutta rikoksen uusimista varkausrikoksista tuomittavien rangaistusten enentämisperusteena on jo edellä tarkasteltu. Rikosten uusiminen eli kertaisuus osoittautui merkittävimmäksi varkausrikoksista tuomittavien rangaistusten määräämisperusteeksi. Rangaistuksen vähentämisperusteet, joiden vaikutusta rangaistusasteikkoon on edellä tarkemmin tarkasteltu, vaikuttivat rangaistusasteikkoa alentavasti, ja alle 18-vuotiaana rikoksen tehneiden kohdalla muunsivat käytännössä vapausrangaistuslajia lievemmän lajiseksi. Rikoksen tekemisellä alle 18-vuotiaana oli käytännön merkitystä myös tapausten lukuisuuden perusteella.

Jonkin verran oli merkitystä myös vähentyneellä syyntakeisuudella ja rikoksen jäämisellä yritysasteelle. Rikoksen alle 18-vuotiaana tekemisen merkitystä rangaistuksen määräämisessä korosti vielä se seikka, ettei tuossa iässä tehtyä varkausrikosta voitu pitää uusimisen perusteena. Rangaistuksen vähentämisperusteisiin ei ole tässä luettu tutkintavankeusajan tai toisessa maassa kärsityn rangaistuksen lukemista rangaistusajaksi.

Varkausrikosten yhteydessä esiintyviä rangaistuksen varsinaisia mittaamisperusteita oli laissa niukasti.²⁵⁰ Rangaistusasteikon sisällä vaikuttavia rangaistuksen lieventämisperusteita ei ollut varkausrikosten tunnusmerkistössä. Rangaistuksen koventamisperusteista oli käytännön merkitystä rikoksen jatkamisella ja sen tekemisellä ”sapattina”. Esimerkiksi yksitekoisten rikosten yhtymistapauksia ei varkausrikosten yhteydessä esiintynyt juuri lainkaan.

²⁴⁹ Näitä asteikkoja on kuvailtu edellä luvussa 1.1.2.

²⁵⁰ Eri asia on, mitkä rikolliseen tekoon tai sen olosuhteisiin liittyvät tekijät *käytännössä* alensivat tai kovensivat tuomittavaa rangaistusta.

Jatketusta rikoksesta tuomittiin yksi rangaistus rangaistusasteikosta, jonka ylärajana oli pisin osatekoihin liittyvistä asteikoista ja alarajana lyhin mahdollinen rangaistus. Käytännössä minimiraja oli ylitettävä. Rangaistuslajin määräsi ankarin rangaistuslaji. Sitä seikkaa, että rikos katsottiin jatketuksi, oli pidettävä raskauttavana asianhaarana (RL 7:2). Joka sapattina teki rikoksen, joka ei ollut rangaistava vain sapattina tehtynä, oli se seikka, että rikos oli tehty sapattina, katsottava raskauttavaksi asianhaaraksi (RL 41:8).

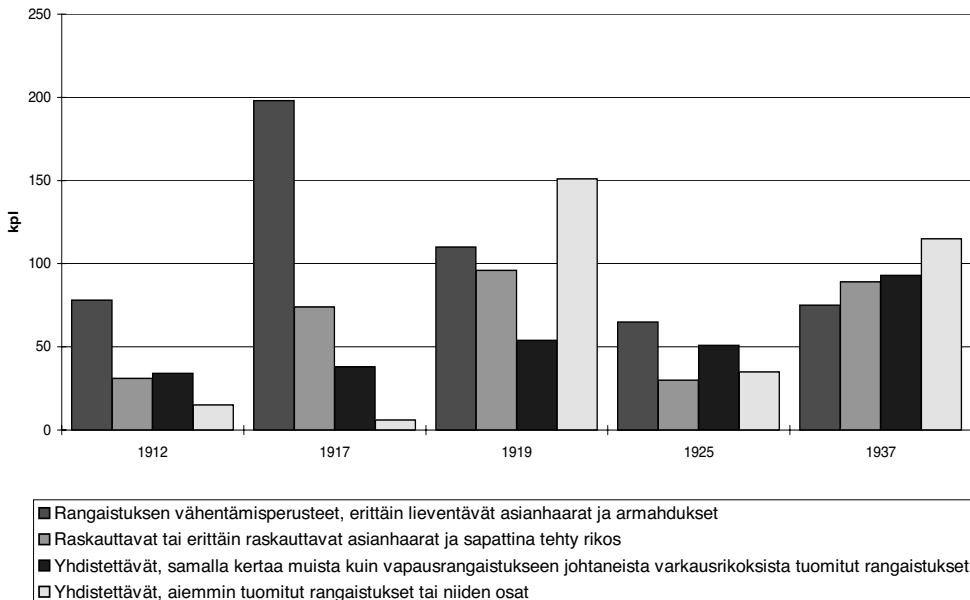
Rangaistusten yhdistäminen korotti rangaistusta enemmän kuin koventamisperusteet. Yhdistäminen tuli kysymykseen toisaalta silloin, kun tuomittavaksi tuli yhtä useampi reaalikonkurrenssissa oleva rikos sekä toisaalta myös silloin, kun rikoksentehtyjä ei ollut täydelleen kärsinyt hänelle aiemmin tuomittuja rangaistuksia. Tällöin yhdistettäväksi tuli se rangaistus tai sen osa, mikä vielä oli kärsimättä. Mainittu tilanne syntyi ehdonalaiseen vapauteen päästetyn tai ehdollisen rangaistustuomion saaneen syyllistyessä rikokseen ennen kuin rangaistus oli kokonaan kärsitty loppuun (RL 7:5).

Rangaistusasteikon tai -lajin muuntaminen tuli kysymykseen yhdistämistapausten ohella myös sakon maksamattomuustapauksissa. Sakon muuntamista vankeudeksi ei tässä kuitenkaan käsitellä.

Vaikka armahduksen vaikutusta ei ole tässä luettu rangaistuksen määräämisperusteisiin, oli vuoden 1917 armahdulain vaikutus rinnastettavissa määräämisperusteisiin. Vuoden 1917 armahdulaki vaikutti vain sinä vuonna tuomittuihin. Lyhytaikaisissa rangaistuksissa armahdus koski koko rangaistusta, pitemmissä kolmasosaa tuomitusta rangaistuksesta.

Seuraavassa kaaviossa (82) on kuvattu tarkemmin tarkasteltavina vuosina esiintyviä rangaistuksen määräämisperusteita ja yhdistämistapauksia. Kaaviosta voidaan havaita, että rangaistusta alentavia tai poistavia perusteita oli eniten vuonna 1917 ja yhdistämistapauksia vuonna 1919.

Kaavio 82. Varkausrikostuomioissa käytetyt rangaistuksen määräämisperusteet Helsingin raastuvanoikeudessa vuonna 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937.

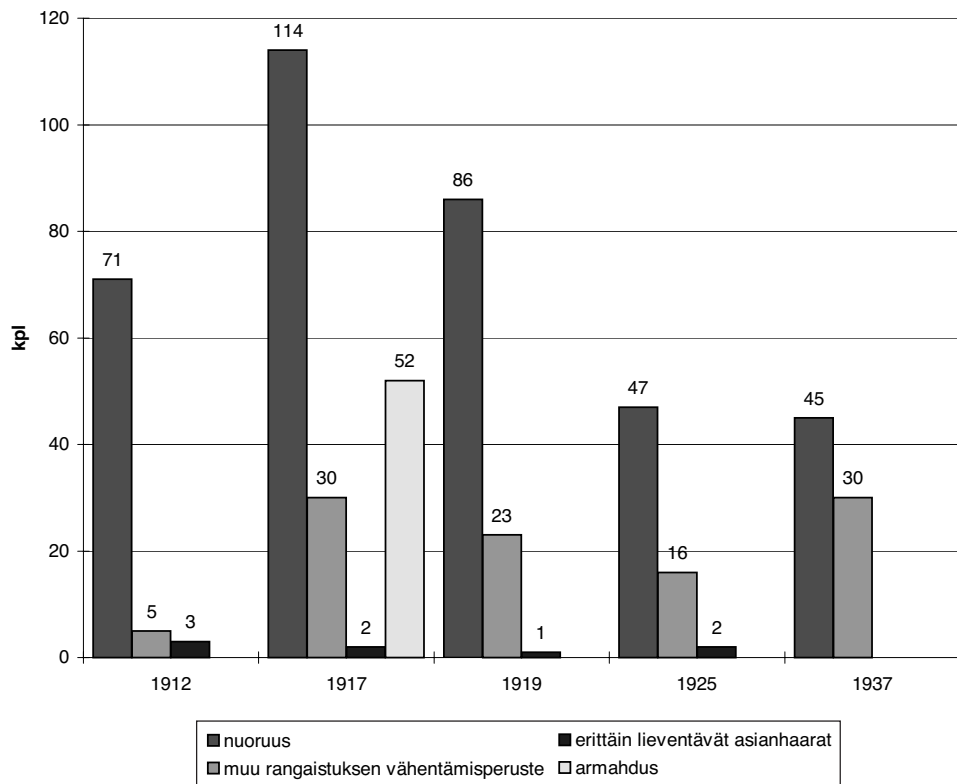
Ks. TAULUKKO 36 A.

Kaavio osoittaa siten sen edellä aiemmin ilmenneen seikan, että vuoden 1919 korkea rangaistustaso aiheutui osaltaan yhdistämistapausten runsaudesta. Yhdistämistapauksia oli runsaasti myös vuonna 1937. Mainittuina vuosina oli tavallista runsaammin myös muita rangaistuksia korottavia tekijöitä.

Kaaviosta (83) voidaan tarkemmin tarkastella rangaistusta vähentävien perusteiden käyttöä varkausrikoksissa.

Nuoruus oli selvästi tavallisin vähentämisperuste (RL 3:2). Sen käyttö oli runsaimmillaan vuonna 1917. Myös armahtaminen oli tavallista samana vuonna. Vuosina 1925 ja 1937 nuoruus oli selvästi aikaisempia vuosia harvinaisempi vähennysperuste. Muista vähentämisperusteista tavallisin oli varkausrikoksen yritykset (RL 4 luku).

Kaavio 83. Rangaistusta vähentävien perusteiden käyttö varkausrikoksissa Helsingin raastuvanoikeudessa 1912, 1917, 1919

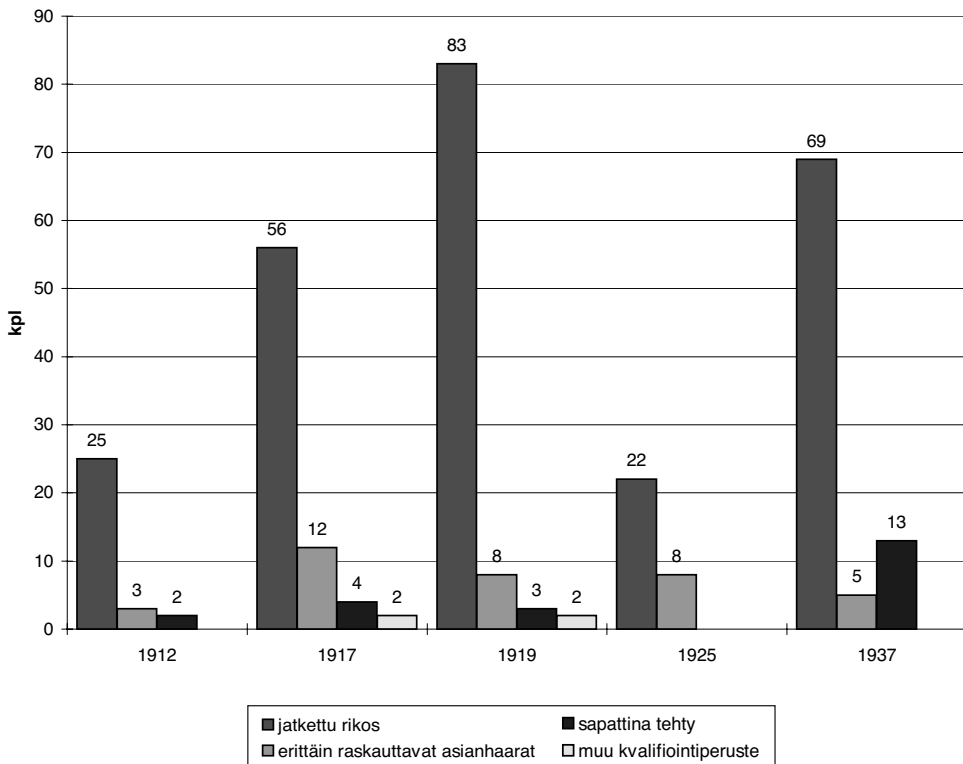

Ks. TAULUKKO 36 B.

Rangaistusta koventavista perusteista selvästi tavallisin oli jatkettu rikos (kaavio 84).

Jatkettu rikos oli tavallisin vuonna 1919, jolloin siitä tuomittiin yli 80 henkilöä. Myös vuonna 1937 jatkettuja rikoksia oli enemmän kuin kokonaisrikollisuus olisi antanut odottaa. Jatkettuja rikoksia oli poikkeuksellisen vähän vuosina 1912 ja 1925. Muilla rangaistusta koventavilla perusteilla ei ollut mainittavaa merkitystä.

Kaavio 84. Rangaistusta koventavien perusteiden käyttö Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937.

Ks. TAULUKKO 36 C.

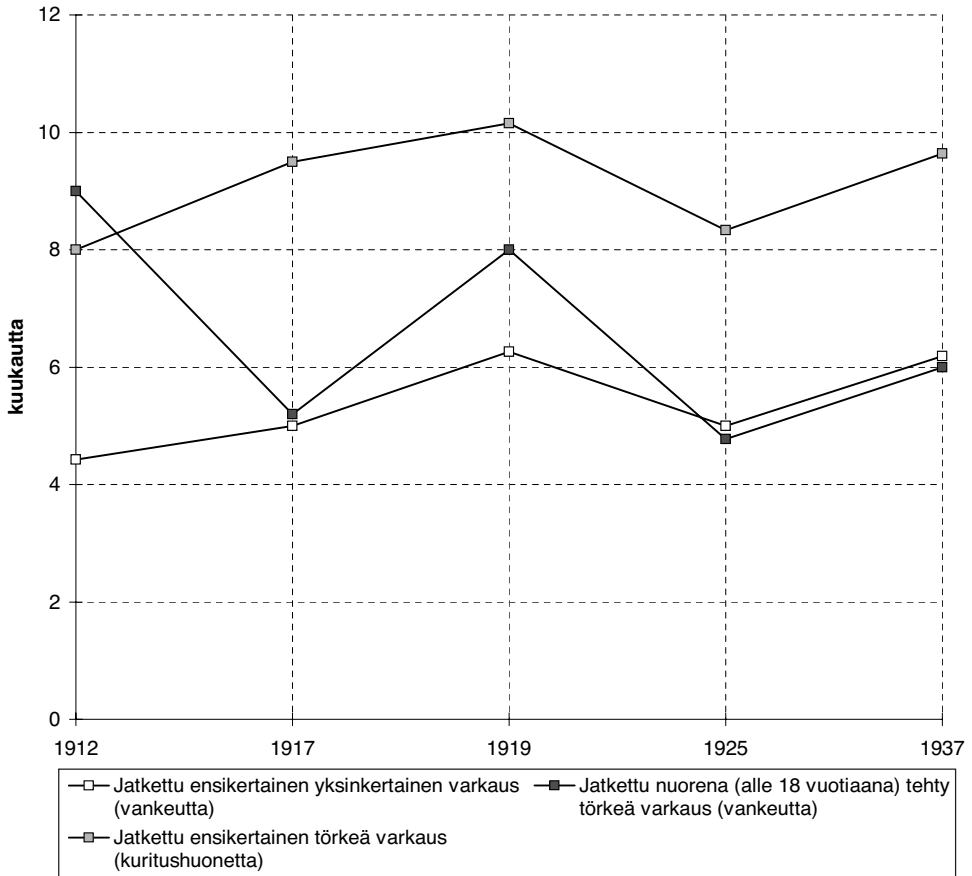
2.4.5.2 Jatketuista rikoksista tuomitut rangaistukset

Seuraavassa tarkastellaan lyhyesti jatketuista varkausrikoksista normaalitapauksessa tuomittuja rangaistuksia. Aineiston vähäisyyden vuoksi keskipituuksia on voitu tarkastella vain seuraavissa, oheisen kaavion (85) osoittamissa tapauksissa.

Jatketuista varkausrikoksista tuomitut rangaistukset noudattivat suurin piirtein samaa kehityskaarta kuin muistakin varkausrikoksista tuomitut rangaistukset. Vuonna 1919 tuomittiin ankarimmat rangaistukset. Vuosi 1937 nousee kuitenkin ankaruudeltaan lähelle vuoden 1919 tasoa.

Ainoa selvä poikkeus ankaruuskehityksessä vuonna 1912 oli jatketusta nuorena henkilönä tehdystä törkeästä varkaudesta tuomitut poikkeuksellisen ankarat rangaistukset.

Kaavio 85. Jatketusta varkausrikoksesta eräissä tapauksissa tuomittujen rangaistusten keskipituudet Helsingin raastuvanoikeudessa 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937.

Ks. TAULUKKO 36 D.

Jos vertaa vastaavista varkausrikoksista normaalitapauksessa tuomittujen rangaistusten keskipituuksia nyt tarkasteltaviin jatketuista varkausrikoksista tuomittujen rangaistusten keskipituuksiin, voidaan havaita, että pääsääntöisesti rikosten jatkaminen on käytännössä johtanut ankarampiin rangaistuksiin. Rikosten jatkamisen rangaistusta lisäävä vaikutus on ollut kuitenkin hyvin vaihteleva liikkuen yhdestä viikosta neljään kuukauteen. Erojen voidaan nähdä aiheutuvan pikemminkin jatkettujen rikosten osatekojen useammuuden ja rikosten laadun vaihteluista kuin rangaistustason poikkeavasta kehityksestä.

Jatkettuisten ensikertaisten varkausrikosten rangaistustaso osoitti nousua vuodesta 1912 vuoteen 1937. Sama kehityksen kulku oli ollut muillakin ensikertaisilla varkausrikoksilla.

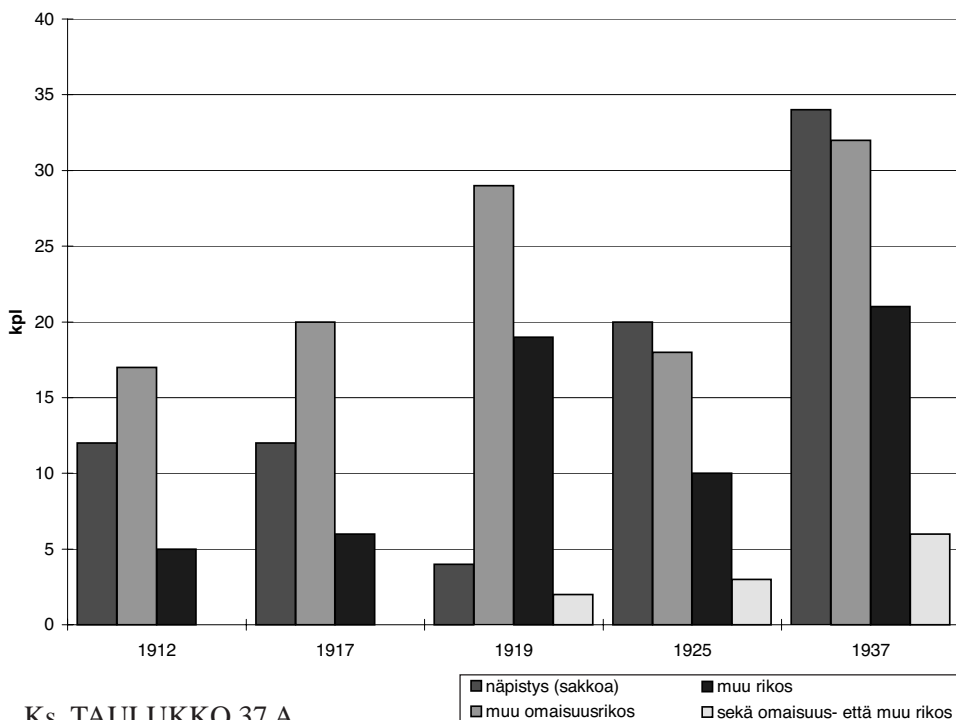
Myös kuritushuonerangaistusten alhaiset keskipituudet törkeissä varkauksissa vuonna 1925 olivat osoitus siitä, että kriisivuosien rangaistustasoa korottava vaikutus oli tuolloin lähes kokonaan hävinnyt.

2.4.5.3 Yhdistettävät rangaistukset

Yhdistettäviä rangaistuksia olivat toisaalta reaalikonkurrenssissa olevista teoista samalla kertaa tuomittaviksi tulevat rangaistukset ja toisaalta aiemmin tuomittuista teoista vielä täydelleen kärsimättä jääneet rangaistukset. Seuraavaksi tarkastellaan ensiksi mainittuun ryhmään kuuluvia muita rikoksia kuin sellaisia varkausrikoksia, joista on tuomittu vapausrangaistus.

Reaalikonkurrenssissa olevia rikoksia oli selvästi eniten (93) vuonna 1937. Muina vuosina yhdistettäviä rangaistuksia oli 30–60, kuten kaaviosta (86) voidaan havaita. Omaisuusrikokset, etenkin sakkoon johtaneet näpistyksen olivat tavallisimpia. Näpistyksen tulivat kysymykseen vain ensikertaisissa varkausrikoksissa. Muut kuin omaisuusrikokset olivat harvinaisia.

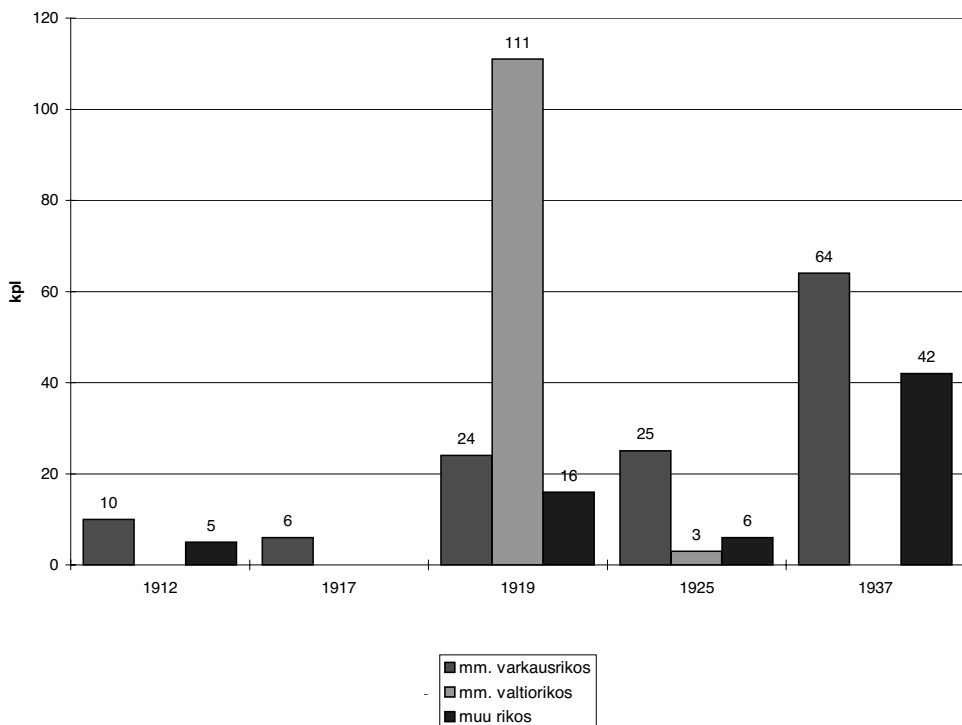
Kaavio 86. Samalla kertaa tuomittaviksi tulevat muut kuin vapausrangaistukseen johtavat varkausrikokset Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937.

Ks. TAULUKKO 37 A.

Kaavio ei kerro, kuinka monen rikoksen seurauksia yhdistettäväksi tulevat rangaistukset olivat. Se kertoo vain, kuinka monessa tuomiossa oli yhdistettäviä rangaistuksia ja minkä tyyppisistä rikoksista rangaistukset oli tuomittu.

Kaavio 87. Varkausrikoksista tuomittuihin vapausrangaistuksiin yhdistettävät aiemmin tuomitut rangaistukset Helsingin raastuvanoikeudessa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937.

Ks. TAULUKKO 37 B.

Aiemmin tuomituista yhdistettävistä rangaistuksista tavallisimpia olivat varkausrikoksista tuomitut. Eniten aiempia yhdistettäviä rangaistuksia oli vuonna 1919 (151), kuten yllä olevasta kaaviosta voidaan havaita.

Tuolloin suurin osa yhdistettävistä rangaistuksista oli kuitenkin tuomittu valtiorikoksista (111), jotka olivat etupäässä avunantoja valtiopetokseen.²⁵¹ Myös vuonna 1937 oli yhdistettäviä, aiemmin tuomittuja rangaistuksia runsaasti (115). Näistä rangaistuksista osa oli tuomittu varkausrikoksista (64), osa muista sekalaisista rikoksista.

Vuonna 1917 oli erittäin vähän yhdistettäviä rangaistuksia (6). Aiemmin tuomituista rangaistuksista ei tuolloin useinkaan ollut tuomioistuimessa tietoa, koska kriisiaikana ei ilmeisesti aina hankittu rikosrekisteritietoja. Aiemmista rikoksista tuomituista rangaistuksista oli myös useassa tapauksessa saatu armahdus vuoden 1913 ja 1917 armahduksien perusteella.

2.4.5.4 Aiemmin tuomittujen yhdistettävien rangaistusten pituudet

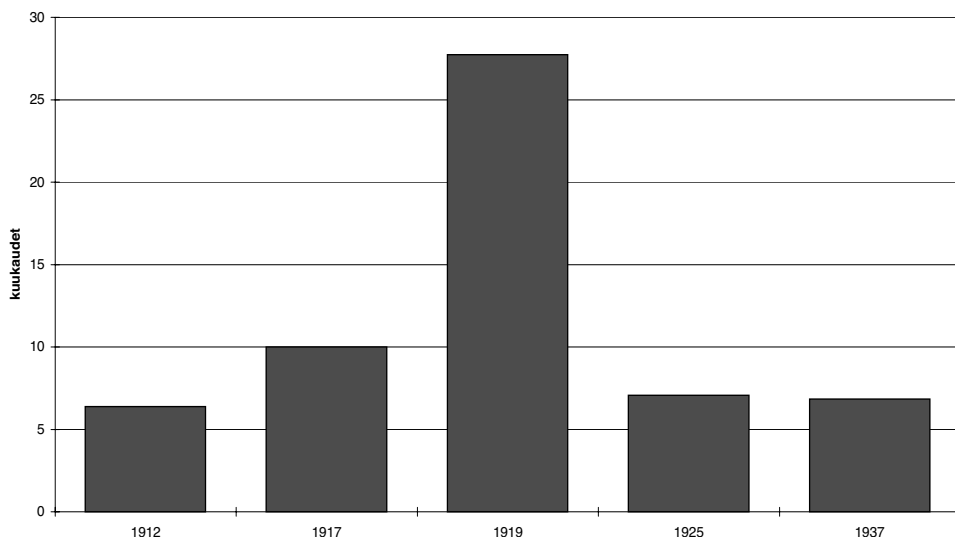
Seuraava kaavio (88) osoittaa yhdistettävien rangaistusten yhteenlaskettujen pituuksien olleen tarkasteltavina vuosina selvästi alle vuoden mittaisia rangaistuksia lukuun ottamatta vuotta 1919. Mainittuna vuonna yhdistettävien rangaistusten pituudet olivat keskimäärin lähes 2 vuotta 4 kuukautta.²⁵² Yhdistettävien rangaistusten poikkeuksellinen pituus korostuu entisestään, kun ottaa huomioon, että tuohon pituuteen pääsyynä olleet valtiorikoksista tuomitut rangaistukset asetettiin rangaistuksia yhdistettäessä ankarimpana rangaistuksena yhdistämisen pohjaksi. Muina vuosina yhdistettävistä aiemmista rangaistuksista noin puolet lisättiin pohjana olevaan varkausrikoksesta tuomittuun rangaistukseen. Yhdistettävien rangaistusten lukuisuus vuonna 1919 merkitsee varkaustuomiota kohti huomattavasti muita vuosia suurempaa rangaistuslisää.

²⁵¹ Valtiorikostuomiot olivat kansalaissodan hävinneille punaisille tuomittuja yleensä muutaman vuoden pituisia kuritushuonerangaistuksia. Ne olivat suurimmaksi osaksi tai kokonaan kärsimättä, koska tuomio oli joko annettu ehdollisena tai tuomitut oli melko pian armahdettu ehdonalaiseen vapauteen. Vuonna 1925 vielä joka kymmenennellä Helsingin raastuvanoikeudessa varkausrikokseen tuomitulla oli valtiorikosoikeuden tai valtiorikosylioikeuden tuomitsema rangaistus merkittyinä rikosrekisteriin. Näillä kaikilla oli myös muita rikosrekisterimerkintöjä, lähinnä varkaus- ja kieltolakirikoksia. Ks. *Storgårds* 1985 s. 50 ja 51.

Varkausrikoksista, samoin kuin muistakin rikoksista tuomitut vapausrangaistukset olivat 1930-luvulla täydelleen kärsimättä huomattavasti aiempaa pitempään. Tämä oli seurausta ehdonalaista vapautta koskevien säännösten muuttumisesta vuonna 1931. Yhdistettävien rangaistusten määrä siis lisääntyi 1930-luvulla, mutta kertaisuuskasvu hidastui.

²⁵² Vuoden 1919 yhdistettäviin rangaistuksiin sisältyvistä valtiorikostuomioista noin puolet (54) oli kolmen vuoden pituisia. Myös kahden vuoden pituisia rangaistuksia oli runsaasti (28). Vaikka vuonna 1937 oli myös runsaasti yhdistettäviä rangaistuksia, ne olivat pääasiassa varkausrikoksista tuomittuja eivätkä nostaneet rangaistusten keskipituuksia kovin korkeaksi. Huomattava osa niistä (35) oli enintään yhden kuukauden pituisia jäännösrangaistuksia. Lyhyet jäännösrangaistukset tavanomaistivat vasta 1930-luvun alussa toteutetun ehdonalaista vapautta koskevan lainuudistuksen jälkeen. Mainitulla lailla oli samalla valvonta-ajan pidentämisen kautta myös yhdistämispauksia lisäävä vaikutus, ks. lainsäädännöllinen tarkastelu osa I, luku 3.5. Jäljempänä tarkastellaan vielä lähemmin punaisille tuomittuja rangaistuksia.

Kaavio 88. Varkausrikostuomioihin yhdistettävien, aiemmin tuomittujen, vielä kärsimättä olevien rangaistusten yhteenlasketut pituudet keskimäärin Helsingin raastuvanoikeudessa 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937.

Ks. TAULUKKO 37 C.

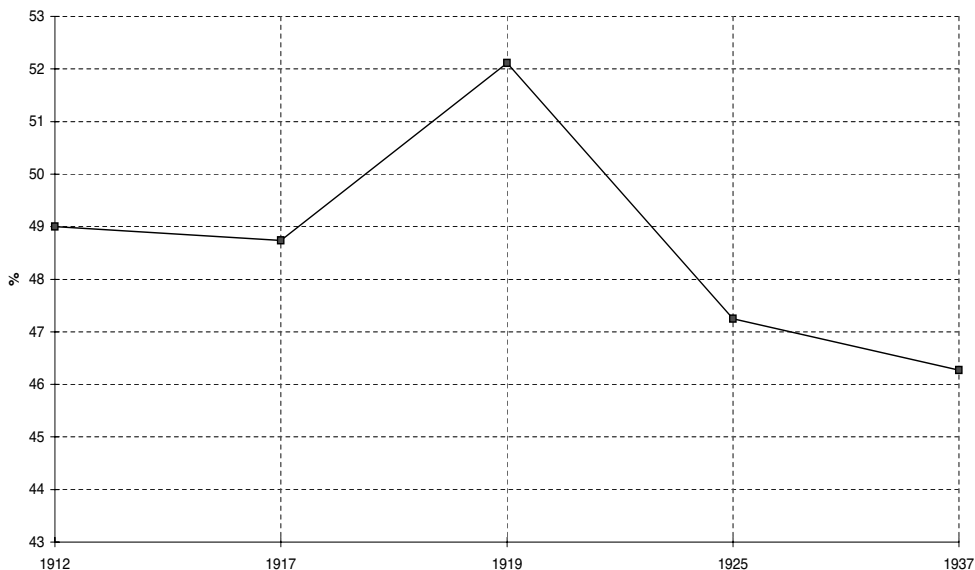
2.4.5.5 Rangaistusten yhdistämiskäytäntö

Useampaa määräaikaista vapausrangaistusta yhdistettäessä ankarimpaan rangaistukseen oli rikoslain mukaan lisättävä enintään kolme neljänestä samaa lajia olevista muista rangaistuksista.²⁵³

Rangaistusten yhdistämiskäytäntöä kuvaava kaavio (89) osoittaa, että yhdistettävistä rangaistuksista noin puolet lisättiin ankarimpaan rangaistukseen. Yhdistämiskäytännössä ei tapahtunut suuria muutoksia. Kehityksestä erottuu kuitenkin vuosi 1919, jolloin yhdistämiskäytäntö oli ankarin. Tuolloin yhdistettävistä rangaistuksista keskimäärin yli puolet laskettiin mukaan kokonaisrangaistukseen. Muina vuosina yhdistettävänä oli hiukan vähemmän kuin puolet yhdistettävistä rangaistuksista.

²⁵³ Ks. edellä osa II, luku 1.1.5.

Kaavio 89. Yhdistämisprosentti varkausrikoksissa eli rangaistuksia yhdistettäessä se osa yhdistettävistä rangaistuksista, joka laskettiin yhteen ankarimman rangaistuksen kanssa Helsingin raastuvanoikeudessa 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937.

Ks. TAULUKKO 37 D.

Vuotta 1919 lukuun ottamatta yhdistämiskäytäntö oli ennen kansalaissotaa ankarampi kuin sen jälkeen. Vuonna 1912 yhdistämisprosentti oli kolme prosenttiyksikköä suurempi kuin vuonna 1937, jolloin se oli matalimmillaan.

Vuoden 1919 ankarampi yhdistämisprosentti oli ilmeisesti seurausta siitä, että tavoiteltaessa 50 %:a yhdistettävistä rangaistuksista, yhdistettävä rangaistus pyöristettiin vuonna 1919 muita vuosia useammin ankarampaan kuukauteen tai vuoteen, jos tavoiteltu 50 % ei osunut tasan kuukauteen tai vuoteen. Jäljempänä luvussa 2.4.8 tarkastellaan lähemmin, miten yhdistäminen vuonna 1919 käytännössä toteutettiin.

2.4.6 Entisille punavangeille vuonna 1919 varkausrikoksista tuomitut rangaistukset

2.4.6.1 Kokonaisrangaistukset

Entisille punavangeille tuomittiin vuonna 1919 varkausrikoksista poikkeuksellisen pitkiä rangaistuksia. Tuomituista 110 kuritushuonerangaistuksesta 60 (54,55 %) oli pituudeltaan yli kolmesta vuodesta neljään vuoteen ja 102 (93, 18 %) yli kahden ja enintään kuuden vuoden pituisia.

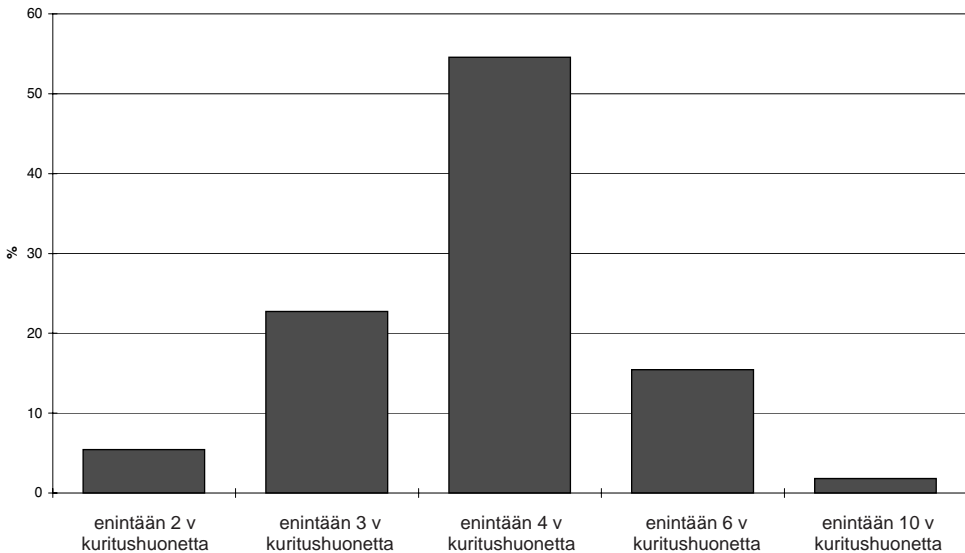
Varkausrikoksiin syyllistyneille entisille punavangeille tuomittujen kuritusrangaistusten kokonaispituus oli keskimäärin 3 vuotta 4 kuukautta 21 päivää. Muille varkausrikoksiin syyllistyneille samana vuonna tuomittujen ehdottomien kuritushuonerangaistusten keskipituus oli runsaat puolitoista vuotta, mikä ei mainittavasti eronnut vuosien 1925 ja 1937 tasosta. Vuoden 1919 korkea kokonaisrangaistustaso (2 v 3 kk) johtui siten lähes yksinomaan entisten punavankien määrästä.²⁵⁴

Punaisille tuomittujen kokonaisrangaistusten ankaruus aiheutui heille aiemmin valtiorikoksista tuomittujen, mutta usein kokonaan tai lähes kokonaan kärsimättä olleiden, tavallisimmin 2–3 vuoden pituisten kuritushuonerangaistusten yhdistämisestä varkausrikoksesta tuomittuihin, useimmiten selvästi alle vuoden pituisiin vankeus- tai kuritushuonerangaistuksiin. Se, että kansalaissodan hävinneet luokiteltiin rikoksentekeijöiksi ja tuomittiin rikoslain 11 ja 12 lukujen mukaisesti vapausrangaistuksiin, oli heille kohtalokasta, jos he myöhemmin vapaaksi päästyään tai ehdollisen rangaistustuomion saatuaan syyllistyivät johonkin vaikkapa vain vähäiseenkin rikokseen.

Reaalikonkurrenssia koskevista rikosoikeudellisista säännöksistä aiheutui lisäksi entisten punavankien kannalta ankara lopputulos. Ankarimmaksi rangaistukseksi, joka tuli panna yhdistämisen perustaksi, luokiteltiin myös aiemmin tuomittu, vielä kärsimättä oleva rangaistus tai sen osa, jos se oli ankarampi kuin uudesta rikoksesta tuomittu rangaistus. Siten esimerkiksi näpistyksestä tuomitusta sakosta tai ensimmäisen erän yksinkertaisesta varkaudesta tuomitusta 4 kuukauden vankeusrangaistuksesta lisättiin enintään 3/4 eli käytännössä noin puolet avunannosta valtiopetokseen aiemmin ehdollisena tuomittuun 3 vuoden pituiseen kuritushuonerangaistukseen. Mikäli uudesta rikoksesta tuomittu rangaistus olisi pantu yhdistämisen pohjaksi, olisi rangaistusten yhdistämisestä rikoksentekeijälle koitunut yleensä 1–2 vuoden pituinen, tuntuvasti suurempi hyöty. Myös punavankien laajat armahtamiset johtivat siihen, että vapautetut olivat

²⁵⁴ Vrt. osa II, luku 2.4.1.

Kaavio 90. Entisille punavangeille varkausrikoksista tuomittujen kokonaisrangaistusten pituudet Helsingin raastuvanoikeudessa vuonna 1919: pituusryhmien suhteelliset osuudet.

Ks. TAULUKKO 38 A.

pitkään ehdonalaisessa vapaudessa. Varkauden seurauksena pitkät jäännösrangaistukset pantiin täytäntöön.

Rangaistusten yhdistämisen ankaruus korostui tässä historiallisessa tilanteessa, jossa yhdistettävänä olevat rangaistukset olivat poikkeuksellisen pitkiä. Tilanteeseen myötävaikutti se, että ehdollista rangaistustuomiota koskevan erityislain perusteella punaisten melko pitkätkin rangaistukset voitiin tuomita ehdollisina. Tosin edeltävän kymmenen vuoden aikana varkausrikoksista yli kuuden kuukauden pituiseen vapausrangaistukseen tuomitut jäivät ehdollisen rangaistustuomion soveltamisalan ulkopuolelle.

Ehdollinen rangaistustuomio oli pantava täytäntöön, jos lykkäyksen saanut ennen koetusajan päättymistä tuomittiin uudesta tahalliseksi rikoksesta kuritushuoneeseen tai vähintään kolmen kuukauden pituiseen vankeusrangaistukseen. Varkausrikoksista tuomitut rangaistukset johtivat siten useimmiten väistämättä ehdollisena annettun tuomion täytäntöön panemiseen. Jos tuomittu rangaistus oli lievempi kuin kolme kuukautta vankeutta tai jos se oli sakkoo, tuomioistuimelle oli annettu mahdollisuus panna ehdollinen rangaistustuomio täytäntöön. Näin

myös tapahtui tuomittaessa entisiä punavankeja näpistyksestä sakkorangeistuksiin. Yhdessäkään tapauksessa ehdollista rangaistustuomiota ei jätetty täytännönpanematta.²⁵⁵

2.4.6.2 *Varkausrikoksista normaalitapauksessa tuomitut rangaistukset*

Seuraavassa (kaavio 91) tarkastellaan vielä sitä, olivatko entisille punavangeille varkausrikoksista tuomitut yksikkörangaistukset ankarampia kuin muille tuomitut rangaistukset. Mukana tarkastelussa ovat tavanomaisimmat tapaukset.

Kun vertaa punaisille tuomittuja rangaistuksia kaikkia varkausrikoksia koskeviin yksikkörangaistuksiin, voidaan ne havaita selvästi muita normaalitapauksia koskevia rangaistuksia ankarammiksi. Kaaviosta ilmenevistä varkausrikosryhmistä tuomittiin entisille punavangeille ja kaikille tuomituille seuraavia rangaistuksia (kaavion ilmaisemassa järjestyksessä punavankien rangaistukset ensiksi mainittuna): 5,03/4,71; 11,14/9,81; 9,35/8,79; 23/19,5 kk. Entisille punavangeille tuomittiin siten varkausrikoksista tavallista ankarampia rangaistuksia. Erityisen ankara kokonaisrangaistustaso muodostui kuitenkin pääasiassa varkausrikostuomioihin yhdistettävien valtiorikostuomioiden pituudesta. Yhdenvertaisuus ei näyttänyt toteutuvan varkaita tuomittaessa. Aiempi osallistuminen kansalaissotaan muodosti erityisen vapausrangaistusta korottavan perusteen.²⁵⁶

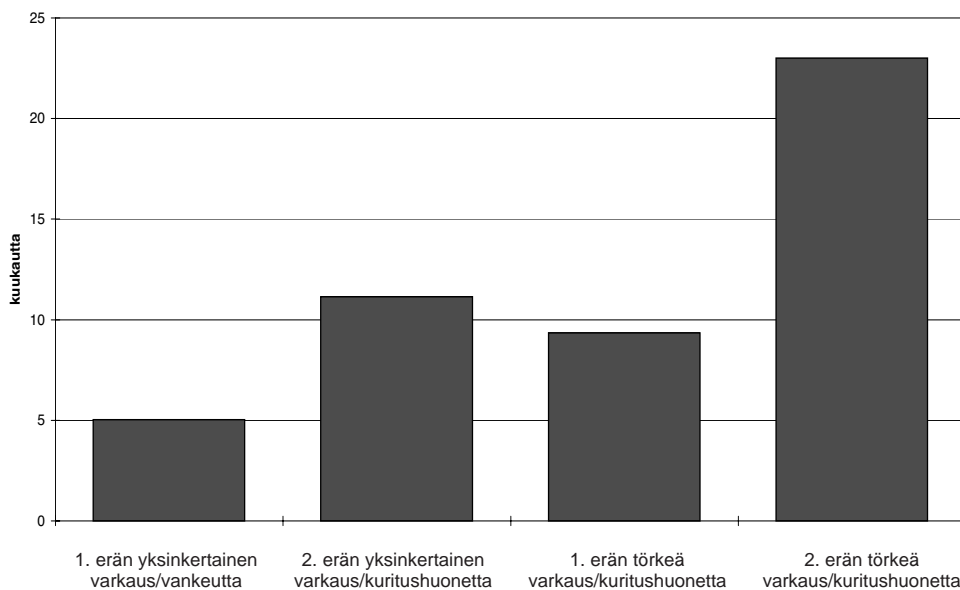
2.4.7 **Varkausrikostyyppit kohteen ja tekotavan mukaan**

Tiedot teon kohteesta anastetusta omaisuudesta ja tekotavasta on saatu Turun hovioikeuden alistettujen juttujen aineistosta. Alistettavia olivat ne rikosasiat, joissa jokin tekijöistä oli alioikeudessa tuomittu vähintään 3. kerran varkausrikoksesta. Tämän vuoksi aineisto painottuu moninkertaisten rikosentekijöiden tekoihin. Mukana on tosin lukuisia ensimmäisen ja toisen kerran varkausrikok-

²⁵⁵ Toisaalta varkausrikoksista tuomitut jäivät vankiloihin kärsimään valtiorikosoikeuksien tuomitsemia rangaistuksia huomattavasti muita vankeja pitempään. Valtiorikosvangeilla oli mahdollisuus päästä tavallista aikaisemmin ehdonlaiseen vapauteen erityislakien ja armahdusten avulla. Tämänkin mahdollisuuden ulkopuolelle jäivät yleensä ne, jotka kärsivät samalla kertaa varkausrikoksista tuomittua rangaistusta. Lisäksi armahdukset eivät säännönmukaisesti koskeneet varkausrikoksista tuomittuja valtiorikosvankeja.

²⁵⁶ Lappi-Seppälän mukaan yhdenvertaisuus edellyttää, että sen jälkeen kun tapaukset vastaavat rangaistuksen mittaamisperusteita koskevien tulkintaohjeiden mukaan riittävässä määrin toisiaan, on niistä tuomittava samanlaiset rangaistukset, ks. *Lappi-Seppälä* 2000 s. 318. Osapuolten oikeudenmukainen, tasapuolinen ja reilu kohtelu myös tukevat lakien noudattamista pitkällä aikavälillä paremmin kuin ihmisten pelotteluun tähtäävät rangaistukset, ks. *Lappi-Seppälä* 1987 s. 266 ss. ja 2000 s. 324.

Kaavio 91. Entisille punavangeille varkausrikoksissa normaalitapauksessa tuomitut rangaistukset keskimäärin Helsingin raastuvanoikeudessa 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937; kertaisuuden ja rikostyyppin mukaan.

Ks. TAULUKKO 38 B.

siin syyllistyneitä, jotka olivat olleet osallisia alistettavaan tekoon. Teon kohde ja tekotapa ovat näissä tapauksissa kuitenkin samat kuin muilla rikoskumppaneilla.

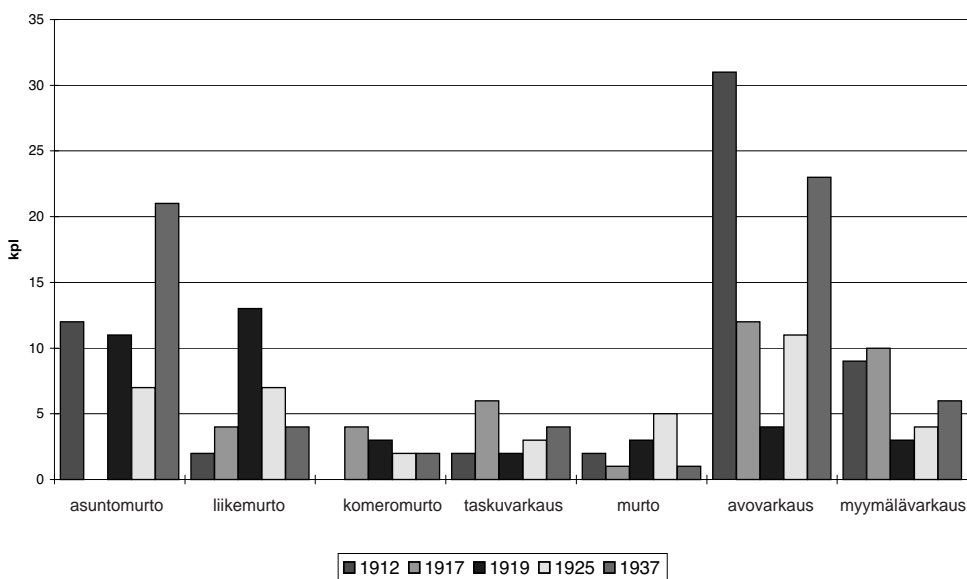
Voidaan otaksua, että kokeneimmat ja vanhimmat varkaat määräisivät tavallisimmin teon kohteen ja tekotavan. Siten aineistosta saa kuvan lähinnä siitä, millainen oli luonteeltaan useampikertaisten rikoksentehtäjien varkausrikos. Ei kuitenkaan ole syytä otaksua, että tekojen kohteet ja tekotavat olisivat olennaisesti toisenlaisia, jos tarkastelun kohteena olisivat ensikertaisten varkausrikokset. Rikoksen uusijat olivat aineiston perusteella usein samantyyppisiin, suhteellisen vähäisiin varkausrikoksiin toistuvasti syyllistyneitä henkilöitä.

Aineisto jää kuitenkin eräiltä osin suppeaksi, minkä vuoksi huomiota kiinnitetään vain olennaisiin muutoksiin ja johtopäätöksiä varkausrikosten luonteen muuttumisen suuntaan tehdään varovaisesti. Seuraava tarkastelu kertoo tuomitun henkilön teon kohteen ja tekotavan. Tällöin painottuvat ne kohteet ja tekotavat, joihin on osallistunut useita henkilöitä.

2.4.7.1 Kohde ja tekotapa

Murtovarkauksia oli eniten vuonna 1919 ja 1937. Nämä jakaantuivat vuonna 1919 tasaisesti asuntoon ja liikkeisiin kohdistuneisiin murtovarkauksiin. Vuonna 1937 murtovarkaudet kohdistuivat pääosin asuntoihin. Törkeiden varkauksien suuri lukumäärä vuonna 1919 selittyisi näin ollen murtovarkauksien suurella määrällä.

Kaavio 92. Varkausrikosten tyypit kohteen ja tekotavan mukaan Helsingin raastuvanoikeudessa 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937; Turun hovioikeuteen alistetut jutut.

Ks. TAULUKKO 38 C.

Murtovarkauksiin luetaan myös murtautuen tehdyt ullakko- ja kellarikome-roihin sekä varastoihin kohdistetut varkaudet. Näiden komeromurtojen osuus oli kuitenkin aineistossa melko vähäinen. Samoin niin sanottuja taskuvarkauksia ja varsinaisia murtoja oli hovioikeuteen alistetussa aineistossa liian vähän johtopäätösten tekoon.

Niin sanottuja avovarkauksia ja myymälävarkauksia oli runsaasti vuosina 1912, 1917 ja 1937. Avovarkaudet ovat varkauksia, jotka on tehty avoimissa olevissa paikoissa, kadulla, porttikongeissa, piholla, puistoissa, avoimilla rakennustyömailla ja muissa vastaavissa paikoissa.

Turun hovioikeuden aineiston perusteella tarkasteltavina vuosina anastettiin eniten vaatteita. Myös raha oli tavallinen varkauden kohde. Elintarvikkeiden ja korujen osuus oli selvästi vähäisempi. Polkupyöriäanastuksia oli aineistossa myös hyvin vähän. Elintarvikkeita ei 1930-luvun lopulla ollut siinä määrin kuin aikaisempina vuosina varkausrikosten kohteena, kun taas polkupyöriä anastettiin aiempaa useammin. Vaatteiden ja rahan vakiintunutta asemaa anastusten keskeisinä kohteina ne eivät kuitenkaan uhanneet. Varkausrikosten kohteena olleen omaisuuden muutoksilla ei voitane mainittavasti selittää rangaistuksen määrässä tapahtuneita muutoksia.

2.4.7.2 *Anastetun omaisuuden arvo*

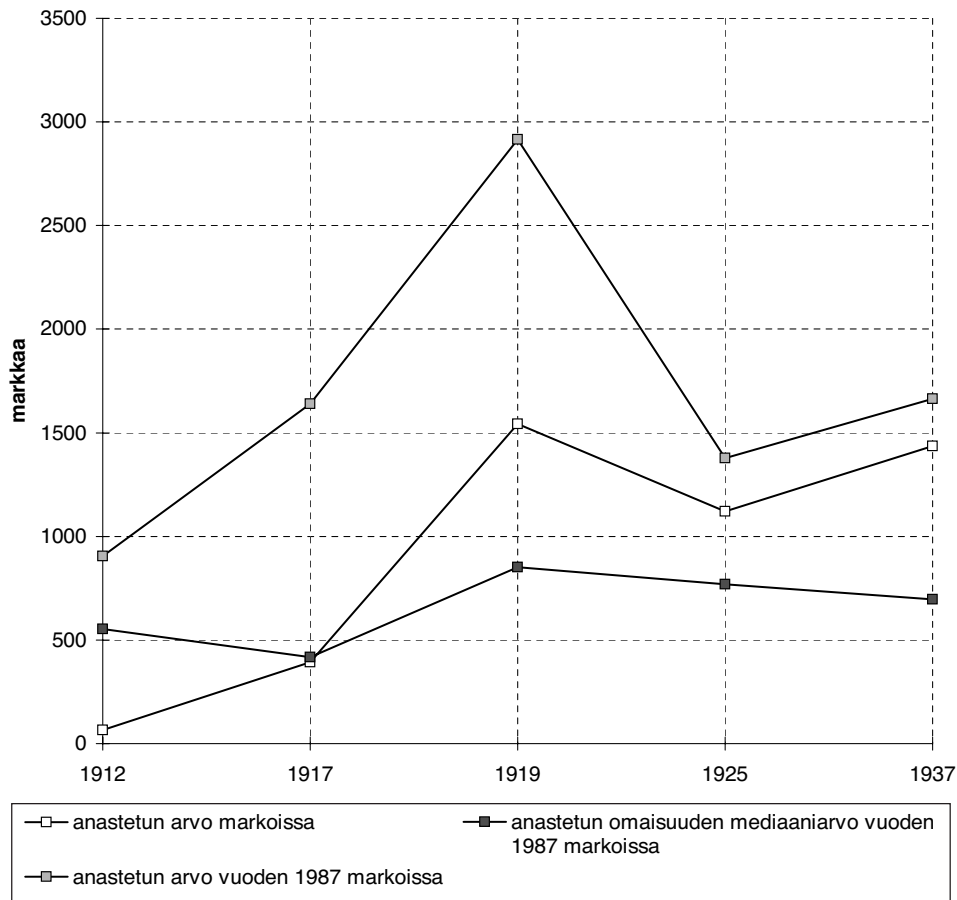
Näpistys erosi varkaudesta anastetun arvon mukaan. Varkausrikosten tunnusmerkistössä ei anastetun arvolle anneta muuta merkitystä. On kuitenkin mahdollista, että anastetun arvolla oli tosiasiaassa merkitystä rangaistuksen mittaamisessa rangaistuslatitudin sisäpuolella varkauden ja törkeän varkauden kertaisuuden mukaan muuttuvissa asteikoissa.

Oheisesta kaaviosta (93) voidaan havaita, että anastetun omaisuuden keskimääräisessä arvossa ei ole ollut tuntuvia heilahteluja. Omaisuuden arvo oli matalimmillaan vuonna 1912 ja suurimmillaan 1919. Aineiston tarkempi tutkiminen osoittaa, että vuoden 1919 tavallista suuremmat keskiarvoluvut aiheutuivat pääasiassa joistakin harvoista suurista jutuista, joissa oli useita osallisia. Anastuksen arvo ei siten muutoin yleisemmin poikennut muista vuosista eikä se siten selitä vuoden 1919 ankaraa mittaamiskäytäntöä. Vuoden 1919 aineistoissa on muutamia suurehkon joukon tekemiä murtoja, joissa saaliin arvo on ollut huomattavasti tavallista suurempi. Tämä selittää myös erittelemättömän omaisuuden suuren osuuden varkausrikosten kohteena vuonna 1919.

Edellä todettiin, että varkausrikosten kohteena olevan omaisuuden laatu ei tarkastelukauden aikana juurikaan muuttunut, mutta viitteitä siitä, että anastetun omaisuuden määrä oli aikaisempaa useammin lukumäärältään tavallista suurempi, oli olemassa.²⁵⁷ Anastetun omaisuuden arvon kehitys vahvistaa käsitystä siitä, että anastuksen kohteena oli maailmansotien välisenä aikana aiempaa useammin keskimääräistä suurempi omaisuuden määrä.

²⁵⁷ Aineisto on kerätty siten, että saalis on jaettu tekijöiden lukumäärän mukaan. Samoin jos tekijä on tuomittu jatketusta rikoksesta, on huomioon otettu ainoastaan keskimääräinen osateossa anastetun omaisuuden arvo. Henkilöä ei ole kuitenkaan otettu aineistoon mukaan jatketussa rikoksessa kuin kerran.

Kaavio 93. Anastetun arvo Helsingissä tehdyissä alistetuissa varkausrikoksissa keskimäärin vuosina 1912, 1917, 1919, 1935 ja 1937.

Ks. LIITE 42.

Tarkempi analyysi esimerkiksi kolmannen kerran törkeästä varkaudesta vuonna 1919 tuomittujen ja hovioikeuteen alistettujen rangaistuksista osoittaa kuitenkin, että muilla tekijöillä kuin anastetun arvolla näyttää olleen suurempi merkitys rangaistuksen vaihtelulle rangaistusasteikon sisäpuolella.

Yhdestätoista tuomitusta neljä tuomittiin neljän vuoden kuritushuonerangaistukseen. Kolmessa tapauksessa näistä anastetun arvo oli noin 300 markkaa ja kerran noin 9 000 markkaa. Neljä henkilöä tuomittiin kolmen tai kolmen ja puolen vuoden pituisiin kuritushuonerangaistuksiin. Heidän anastamansa

omaisuuden arvo oli 2 000–3 300 markkaa. Kolmesta lievimmän tuomituista yksi henkilö tuomittiin lukuisista samalla ullaolla tehdyistä, eri komeroista suoritetuista murtovarkauksista, joissa anastetun arvo oli 30–1 650 markkaa. Kaksi muuta anastivat omaisuutta 15 ja 416 markan arvosta. Viimeksi mainituissa teoissa oli kuitenkin muita kuin anastetun arvoon liittyviä muista mainituista teoista poikkeavia piirteitä, jotka todennäköisesti ovat painaneet rangaistuksen määräämisessä enemmän kuin tekojen vähäinen määrä. Anastuksen kohteena oli kummassakin tapauksessa elintarpeita, teot olivat kellarimurtoja ja toisessa, jossa anastettiin kaksi mustikkamehupulloa, tekijänä oli nainen. Ullakkomurroissa taas 11 törkeästä varkaudesta ja kuudesta tyhjään komeroon murtautumisesta tuomittua kuutta uusittua murron uusimista seuraava kokonaisrangaistus oli joka tapauksessa korkea (5 vuotta, jonka hovioikeus oikaisi 10 vuodeksi), kun kysymyksessä oli samassa tilaisuudessa tehty tekojen sarja. Yhdestä teosta pyrittiin tuomitsemaan mahdollisimman pieni rangaistus, jotta kokonaisrangaistus ei muodostuisi kohtuuttomaksi. Hovioikeus katsoi kuitenkin, ettei normaaleista yhdistämisen laskutavoista voitu poiketa.

Ankarimpaan rangaistukseen ja arvoltaan muita suuremman saaliin anastamisesta tuomittiin yhdeksän hengen suorittaman liikemurtokeikan kokenein henkilö. Muista osallisista suurin osa tuomittiin ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta 8 kuukaudeksi kuritushuoneeseen, mikä ei suinkaan ollut tavallista ankarampi rangaistus. Joukon kokeneinta on päätekijänä haluttu rangaista tavallista ankarammin.

Storgårds on eritellyt tarkemmin anastetun omaisuuden arvoa Helsingin raastuvanoikeudessa vapausrangaistukseen tuomituissa ensi- ja toiskertaisissa varkausrikoksissa ennen ja jälkeen kansalaissodan. Suuri osa anastuksista kohdistui vuonna 1912 enintään 20 markan (26,8 %) ja vuonna 1925 vastaavasti enintään 200 markan (41,25 %) arvoiseen omaisuuteen. Anastuksen kohteen raha-arvon mukaan kysymys oli näpistyksen toteuttavissa teoissa. Nämä teot johtivat usein käytännössä vapausrangaistukseen ennen kaikkea sillä perusteella, että kyseessä oli toiskertainen tai useampikertainen näpistys, joka tuomittiin ensi- tai useampikertaisena yksinkertaisena varkautena. Joissakin tapauksissa anastuksen teko tapa toteutti törkeän varkauden tunnusmerkistön.²⁵⁸

²⁵⁸ Lähes kolme neljännestä anastuksista oli kumpanakin vuonna kohdistunut enintään 100/1 000 markan omaisuuteen. Enintään 200/2 000 markan arvoinen omaisuus oli anastusten kohteena vuonna 1912 neljässä tapauksessa viidestä (81,7 %) ja vuonna 1925 yhdeksässä tapauksessa kymmenestä (92,5 %). Storgårds vertasi anastetun omaisuuden arvoja ulko- ja sekatyöläisen keskituntipalkkoihin sekä eräiden elintarvikkeiden hintoihin. Ansaitakseen 100/1 000 markkaa, oli näiden tehtävä vuonna 1912 lähes 25 ja vuonna 1925 lähes 15 kymmentuntista työpäivää. Vähäarvoiseenkin omaisuuteen kohdistuneet anastukset toivat siis elatuksen päiväksi tai pariiksi. Ks. *Storgårds* 1985 s. 54–59.

2.4.8 Vuoden 1919 tuomiot Turun hovioikeuden arvioitavana

2.4.8.1 Alistetut jutut ja tarkastelun tavoitteet

Helsingin raastuvanoikeuden rangaistukset olivat vuonna 1919 tavallista ankarampia. Tämän vuoksi on syytä tutkia, oliko raastuvanoikeuden rangaistuskäytäntö hovioikeuden mielestä liian ankara vai hyväksyikö hovioikeus raastuvanoikeuden ankaroituneen rangaistuskäytännön.

Alistettujen juttujen tarkempi tarkastelu osoittaa samalla yleisemmin, millaisia vuonna 1919 tehdyt varkausrikokset olivat luonteeltaan ja millainen rangaistus niistä seurasi Helsingin raastuvanoikeudessa ja Turun hovioikeudessa vuonna 1919. Yksittäisistä rikoksista tuomittuja yksikkörangaistuksia verrataan uusimiskertaisuuttaan vastaaviin vuoden 1919 keskipituuksiin. Samoin verrataan rangaistuksen yhdistämisessä tapahtuvaa harkintaa vuonna 1919 Helsingin raastuvanoikeudessa käytössä olleeseen harkintalinjaan.

Tarkastelun kohteena ovat ainoastaan ne tuomiot, joissa hovioikeus on muuttanut Helsingin raastuvanoikeuden tuomitsemia rangaistuksia. Lisäksi kiinnitetään huomiota siihen, onko valtiorikostaustaisia henkilöitä kohdeltu hovioikeudessa samalla ankaruudella kuin raastuvanoikeudessa.

Tarkastelussa arvioidaan, onko rangaistuksen muuttamisen syynä ollut hovioikeuden erilainen näkemys lain tulkinnasta tai näytön arvioinnista vai onko muutoksen syynä rangaistuksen mittaamisessa tapahtunut muutos tai muutos rangaistusten yhdistämiseen liittyvässä harkinnassa. Perimmäinen kysymys on, onko hovioikeus ollut raastuvanoikeutta ankarampi vai lievempi tuomioissaan.

Turun hovioikeuteen oli alistettu 27 Helsingin raastuvanoikeudessa käsiteltyä varkausjuttua, joissa oli tuomittu yhteensä 45 henkilöä. Näistä 24 henkilöä oli tuomittu vain yhdestä varkausrikoksesta, johon ei myöskään ollut yhdistettävä aiemmin tuomittuja rangaistuksia tai niiden osia.

Tapauksia, joissa tietyn henkilön lopullinen rangaistus muodostettiin kokonaisrangaistukseksi yhdistämällä rangaistuksia, oli 21. Näistä yksi palautettiin raastuvanoikeuteen ja 3 siirrettiin toiseen alioikeuteen, koska oli ilmennyt muita rikoksia, joista ei ollut tuomittu rangaistusta. Turun hovioikeuden arvioitavana oli siten 17 henkilöä koskevaa tuomiota, joissa lopullinen kokonaisrangaistus muodostui rangaistuksia yhdistämällä.

Kaiken kaikkiaan Turun hovioikeuden arvioitavana oli 41 henkilön varkausrikoksista Helsingin raastuvanoikeudessa saamaa tuomiota. Näistä hovioikeus vahvisti 28 henkilön tuomion ja muutti 13 henkilölle tuomittua lopullista rangaistusta.

2.4.8.2 Muutokset tuomittuihin kokonaisrangaistuksiin

Jäljelle jääneestä 17 kokonaisrangaistuksesta hovioikeus lievensi neljää ja kovensi yhtä. Hovioikeus vahvisti 12 raastuvanoikeuden tuomiota. Neljästä lievennetyistä kokonaisrangaistuksesta kolmessa lievennys oli seurausta tuomioon sisältyvän yksittäisen varkausrikoksen rangaistuksen alentamisesta, yhdessä tapauksessa taas tuomioon sisältyvään yhdistettävään valtiorikoserangaistukseen tehdystä lyhennyksestä.

Mainitut yksittäisten rangaistusten lieventämiset eivät aiheutuneet hovioikeuden erilaisesta käsityksestä jonkin rangaistuksen ankaruudesta. Rangaistuksen vähentäminen johtui pääosin siitä, että hovioikeus arvioi varkausrikoksen uusimiskertaisuuden kolmessa tapauksessa lievemmin kuin raastuvanoikeus. Lisäksi yhdessä tapauksessa hovioikeus katsoi, että valtiorikoksista aiemmin tuomitusta rangaistuksesta, joka oli varkausrikoksesta tuomitun rangaistuksen kanssa yhdistettävä, oli otettava huomioon vain se osa rangaistuksesta, mitä ei ollut pantu täytäntöön. Hovioikeus siis lyhensi laskelmallisesti lain edellyttämällä tavalla valtiorikoserangaistusta, ja niin myös kokonaisrangaistus pieneni.

Ainoassa kokonaisrangaistuksen koventamisessa oli kysymys raastuvanoikeuden suorittaman poikkeuksellisen lievän rangaistusten yhdistämisen korjaaminen lähemmäs normaalikäytäntöä. Lisäksi hovioikeus arvioi erään tekokokonaisuuden yhden rikoksen sijasta jatketuksi rikokseksi ja kovensi samalla rangaistusta.

Seuraavassa tarkastellaan hovioikeuden muuttamia kokonaisrangaistuksia tarkemmin.

THO:n päätös 29.8.1919 (I osasto, päätös nro 33). Tapaus F.

Ensimmäisessä tapauksessa hovioikeus korjasi raastuvanoikeuden tulkintaa armahduksen vaikutuksesta. F oli kaikkiaan kahdeksan muun henkilön kanssa erilaisissa kahden tai kolmen henkilön ryhmissä syyllistynyt kymmeneen eri törkeään varkauteen, joista useimmat oli tehty murtautumalla liikkeisiin. Kaikki yhdeksän henkilöä tuomittiin 27.6.1919 Helsingin raastuvanoikeudessa lukumäärältään vaihtelevista törkeistä varkauksista rangaistuksiin. Kaikkien jutut alistettiin hovioikeuteen, koska yksi henkilöistä tuomittiin kolmannen kerran törkeästä varkaudesta. F oli murtauduttuaan eri kerroilla kauppapuoteihin ja anastettuaan sieltä erilaista omaisuutta tuomittu viidestä toiskertaisesta törkeästä varkaudesta kustakin kahden vuoden pituiseen kuritushuonerangaistukseen ja rangaistukset yhdistettynä kuudeksi vuodeksi kuritushuoneeseen.

Kuten edellä jo todettiin, rangaistuksia yhdistettäessä ankarimpaan rangaistukseen lisättiin Helsingin raastuvanoikeuden käytännössä puolet muista rangaistuksista. Vuonna 1919 yhdistämisissä pyöristettiin tavallista useammin

rangaistuksia ylöspäin.²⁵⁹ Nyt käsiteltävässä tapauksessa, jossa puolittaminen osuu tasavuosiin, ei rangaistuksiin todennäköisesti lisätty mitään ylimääräistä. Raastuvanoikeuden suorittama rangaistusten yhdistäminen oli siten käytännön mukainen. Yksittäisrikosta koskeva tuomio oli jonkin verran keskimääräistä ankarampi, sillä toisen kerran törkeästä varkaudesta tuomittiin Helsingin raastuvanoikeudessa vuonna 1919 keskimäärin vuoden ja 8 kuukauden pituisia kuritushuonerangaistuksia.

Hovioikeus katsoi 29.8.1919 (I osasto, päätös 33), että kyse oli uusitusta 1. kerran törkeästä varkaudesta. Hovioikeuden mukaan armahduskirja 6.3.1913 vapautti F:n täydelleen kärsimästä hänelle 1. kerran varkaudesta vuonna 1912 tuomittua rangaistusta. Hovioikeus tuomitsi F:n kustakin teosta 1 vuodeksi kuritushuoneeseen ja yhdistettynä kaikkiaan 3 vuodeksi 6 kuukaudeksi kuritushuoneeseen. Vaikka kokonaisrangaistus lieveni hovioikeudessa, oli se kuitenkin raastuvanoikeuden noudattamaa 50 %:n yhdistämiskäytäntöä 6 kuukautta ankarampi. Hovioikeus poikkesi ankarampaan suuntaan myös siitä lähtökohtaisesta linjasta, että jos puolittaminen osuu tasavuosiksi, ei siihen mitään lisätä. Rangaistuksen yhdistäminen ylitti siten ankaruudessa myös vuonna 1919 noudatetun tavanomaisen yhdistämisen. Toisaalta yhden vuoden yksikkörangaistus oli vajaat kaksi kuukautta lievempi kuin 1. kerran törkeästä varkaudesta Helsingin raastuvanoikeudessa tuolloin keskimäärin tuomittiin.

THO:n päätös 4.12.1919 (IV/20). Tapaus P.

Toisessa tapauksessa hovioikeus korjasi raastuvanoikeuden päätöstä lievempään suuntaan monessa suhteessa. P oli yhdessä I:n kanssa raastuvanoikeuden käsityksen mukaan murtautunut asuntoon ja anastanut sieltä erilaista omaisuutta yhteensä 2 279 markan arvosta. Raastuvanoikeus tuomitsi P:n tästä kolmannen kerran törkeästä varkaudesta 3 vuodeksi kuritushuoneeseen. Lisäksi P sai 8 kuukautta vankeutta varastetun tavaran uusitusta kätkemisestä sekä eräistä pienemmistä rikoksista yhteensä 4 kuukautta vankeutta. P:llä oli myös valtiorikosoikeudessa avunannosta valtiopetokseen tuomitusta kahden vuoden kuritushuonerangaistuksesta karkaamisen jälkeen jäljellä yksi vuosi 7 kuukautta ja 13 päivää. Yhdistettyään rangaistukset raastuvanoikeus tuomitsi P:n 4 vuodeksi 6 kuukaudeksi kuritushuoneeseen.

Puolittamisperiaatteen mukainen rangaistus olisi ollut 4 vuotta 1–2 kuukautta. Rangaistus törkeästä varkaudesta ei sen sijaan mainittavasti poikennut vastaavista teoista tuomitujen rangaistusten keskipituuksista.

Turun hovioikeus tuomitsi P:n 4.12.1919 (IV/20) uusitusta toiskertaisesta varkaudesta yhdeksi vuodeksi kuritushuoneeseen. Hovioikeus katsoi, ettei P ollut vuoden 1917 armahduslain perusteella täydelleen kärsinyt edellistä tuomiota

²⁵⁹ Ks. osa II, luku 2.4.5.5.

toiskertaisesta varkaudesta. Lisäksi murtautumisesta ei ollut näyttöä. Näin hovioikeus lievensi tuntuvasti varkausrikoksesta tuomittua rangaistusta. Hovioikeuden tuomitsema rangaistus oli kuitenkin kolmanneksen pitempi kuin toisen kerran varkaudesta keskimäärin oli raastuvanoikeudessa tuomittu. Lievennettynäkin hovioikeuden rangaistus varkausrikoksesta oli siten selvästi tavallista ankarampi.

Lisäksi hovioikeus vähensi P:lle valtiorikosoikeuden tuomitsemasta rangaistuksesta kolmanneksen 7.12.1918 annetun armahduksen perusteella, jolloin valtiorikosoikeuden tuomitsemasta rangaistuksesta oli jäljellä 11 kuukautta 13 päivää. Raastuvanoikeudella ei ollut ollut mahdollisuutta suorittaa tätä vähennystä. Näin hovioikeudessa varkausrikos säilytti niukasti rangaistusten yhdistämisessä ankaramman rikoksen aseman. Pienemmistä rikoksista, jotka eivät olleet varkausrikoksia, hovioikeus tuomitsi vankeuden sijasta sakkoja. Ainoa raastuvanoikeuden tuomitsema rangaistus, joka jäi muuttamatta, oli varastetun tavaran uusitusta kätkemisestä tuomittu 8 kuukauden vankeusrangaistus. Hovioikeus tuomitsikin P:n kaikkiaan yhdeksi vuodeksi 10 kuukaudeksi kuritushuoneeseen. Rangaistusten yhdistämisessä hovioikeus oli pyöristänyt rangaistuksen ankarampaan kuukauteen, mikä vastasi vuoden 1919 pyöristämistä. Myös raastuvanoikeus oli noudattanut ylöspäin pyöristämisen linjaa. Muina vuosina pyöristettiin lievempään rangaistukseen. Rangaistuksen lieventäminen ei siten miltään osin ollut seurausta hovioikeuden lievemmästä rangaistuksen mittaamisesta. I:n saamaa tuomiota käsitellään jäljempänä luvussa 2.4.8.3.

THO:n päätös 12.12.1919 (IV/22). Tapaus L.

Kolmannessa tapauksessa L oli Helsingin raastuvanoikeudessa 20.10.1919 tuomittu yksinkertaisesta varkaudesta 4 kuukaudeksi vankeuteen. Hän oli yhdessä kahden muun henkilön kanssa ”sapattina” anastanut Jätkäsaaren läski-varastosta 7,5 kiloa eli 112,50 markan arvosta läskiä. Kun L oli tuomittu valtiorikosoikeudessa 14.8.1919 avunannosta valtiopetokseen kolmeksi vuodeksi kuritushuoneeseen, raastuvanoikeus yhdisti rangaistukset ja tuomitsi L:n 3 vuodeksi 2 kuukaudeksi kuritushuoneeseen. L:n toinen rikoskumppani J oli myös ensikertalainen varkausrikoksessa, mutta hänellä oli takanaan valtiorikosoikeudessa 11.9.1919 avunannosta valtiopetokseen tuomittu kolmen vuoden ehdollinen kuritushuonetuomio. Myös J tuomittiin neljäksi kuukaudeksi vankeuteen ja kaikkiaan 3 vuodeksi 2 kuukaudeksi kuritushuoneeseen. Hovioikeus vahvisti 12.12.1919 (IV/22) J:n tuomion.

Ennen rangaistusten yhdistämistä vankeusrangaistus oli muunnettu kuritushuoneeksi suhdeluvun ollessa 3/4. Raastuvanoikeuden yhdistämiskäytäntö L:n ja hänen rikoskumppaninsa J:n rangaistuksissa oli pyöristämistä ankarampaan rangaistukseen, mikä oli suhteellisesti hieman ankarampi kuin vuonna 1919 keskimäärin. Toisaalta se vastasi sitä poikkeuksellista ankaruutta, jonka raastuvanoikeus oli vuonna 1919 maksanut tuomitessaan valtiorikoksiin syyllistyneitä varkausrikoksista vapausrangaistukseen.

Hovioikeus totesi L:n päässeen valtiorikostuomiosta osan kärsittyään ehdon-alaiseen vapauteen, minkä vuoksi valtiorikosoikeuden tuomitsemasta rangaistuksesta oli vähennettävä, mitä siitä oli pantu täytäntöön. Oikea jäännösrangaistus oli 2 vuotta 8 kuukautta 29 päivää. Yhdistettyään tähän 4 kuukauden vankeustuomion, joka siis vastasi 3 kuukauden pituisia kuritushuonerangaistusta, hovioikeus tuomitsi L:n 2 vuodeksi 11 kuukaudeksi kuritushuoneeseen. Hovioikeus piti raastuvanoikeuden ankaran linjan myös yhdistäessään L:n rikoksista tuomitut rangaistukset. Tosin varkaudesta tuomittu 4 kuukauden vankeusrangaistus oli puoli kuukautta lievempi kuin vuonna 1919 keskimäärin. Varkauden yksikkörangaistus oli siten vuoteen 1919 nähden lievähkö etenkin kun ottaa huomioon, että rikos oli tehty pyhäpäivänä. Rikoksen tekemistä pyhäpäivänä oli pidettävä raskauttavana asianhaarana.

Toisaalta Helsingin raastuvanoikeus oli tuominnut joukon kokoneimman yhdeksi vuodeksi kahdeksi kuukaudeksi kuritushuoneeseen kolmannen kerran yksinkertaisesta varkaudesta, jonka hovioikeus vahvisti. Helsingin raastuvanoikeus oli kolmannen kerran uusimisesta tuominnut vuonna 1919 keskimäärin kahden vuoden pituisia kuritushuonerangaistuksia. Varkausrikoksen rangaistustasoon vaikutti ilmeisesti varastetun tavaran huokeus ja tilaisuuden helpous. Valtiorikostaustaisten henkilöiden varkaudesta saama yksikkörangaistus oli siten suhteellisen ankara, kun sitä vertaa joukon kokoneimmalle tuomittuun rangaistukseen.

THO:n päätös 24.11.1919 (II/40). Tapaus H.

Neljännessä tapauksessa H oli yllyttänyt A:n ja V:n varastamaan asunnosta omaisuutta, minkä rikoksen A sittemmin toteutti ”väärää avainta käyttäen” V:n jäädessä vartioon. Anastetun omaisuuden arvo oli 2 280 markkaa. Raastuvanoikeus tuomitsi H:n 16.9.1919 neljännen kerran yksinkertaisesta varkaudesta 3 vuodeksi 6 kuukaudeksi kuritushuoneeseen. Lisäksi H tuomittiin uusitusta varastetun tavaran kätkemisestä yhdeksi vuodeksi kuritushuoneeseen ja rangaistukset yhdistettynä kaikkiaan neljäksi vuodeksi kuritushuoneeseen. Helsingin raastuvanoikeuden tuomiot olivat normaalin käytännön mukaisia vuonna 1919.

Hovioikeus tuomitsi äänin neljä vastaan yksi 24.11.1919 (II/40) H:n uusitusta kolmannen kerran varkauden yllytyksestä 2 vuodeksi 6 kuukaudeksi kuritushuoneeseen, koska katsoi, ettei H ollut loppuun kärsinyt hänelle kolmannen kerran varkausrikoksesta aiemmin tuomittua rangaistusta. Myös kokonaisrangaistusta hovioikeus lievensi yhdellä vuodella.

Hovioikeuden tuomitsema yksikkörangaistus oli puoli vuotta keskimääräistä kolmannen kerran varkauden rangaistustasoa ankarampi. Kokonaisrangaistuksen lieventäminen oli siten seurausta varkausrikoksen kertaisuuden pienentämisestä. Hovioikeuden keskimääräistä ankarampi rangaistustuomio saattoi johtua siitä, että kolmannen kerran varkaus oli uusittu. A:n ja V:n saamia tuomioita käsitellään jäljempänä luvussa 2.4.8.3.

THO 24.11.1919 (V/22). Tapaus V, ainoa kovennus.

Ainoassa Turun hovioikeuden koventamassa kokonaisrangaistuksessa syy koventamiseen oli raastuvanoikeuden suorittama poikkeuksellisen lievä yhdistäminen. Helsingin raastuvanoikeus totesi, että V oli pääasiassa murtautunut tai yrittänyt murtautua useissa osittain eri rakennuksissa oleviin ullakkokonttoreihin. V:n konttoreista anastama omaisuus oli hyvin vähäistä tai niistä ei ollut viety mitään, jolla olisi ollut arvoa. Raastuvanoikeus oli 2.10.1919 tuominnut V:n 11:sta kolmannen kerran törkeästä varkaudesta kustakin kahdeksi vuodeksi kuudeksi kuukaudeksi kuritushuoneeseen ja kuudesta murron uusimisen uusimisesta yhdeksi vuodeksi kuudeksi kuukaudeksi kuritushuoneeseen ja rangaistukset yhdistettynä kaikkiaan 5 vuodeksi kuritushuoneeseen. Kumminkin yksikkörangaistukset olivat selvästi lievempiä kuin Helsingin raastuvanoikeudessa vuonna 1919 keskimäärin tuomittiin. Rangaistuksen yhdistäminen sen sijaan oli poikkeuksellisen lievä. Tapauksessahan olisi puolittamisperiaatteen mukaan pitänyt tuomita tuntuvasti ankarampi rangaistus.

Hovioikeus vahvisti 24.11.1919 (22/V) raastuvanoikeuden yksittäisistä rikoksista tuomitsemat rangaistukset lukuun ottamatta yhtä kolmaskertaista törkeää varkautta, jonka hovioikeus katsoi jatketuksi ja tuomitsi siitä 3 vuoden kuritushuonerangaistuksen. Hovioikeus yhdisti rangaistukset 10 vuodeksi kuritushuonetta. Hovioikeuden tuomitsema kokonaisrangaistus oli kaksi kertaa raastuvanoikeuden tuomitsemaa rangaistusta ankarampi, mutta se oli silti selvästi lievempi kuin normaalisti rikoksia yhdistettäessä. Hovioikeus korjasi siten raastuvanoikeuden rikosten yhdistämisessä noudattamaa linjaa lähemmäs tavanomaista.

Lievä yhdistäminen oli ilmeisesti seuraus V:n yhtenäisestä rikoskokonaisuudesta. Varkauden kohteena olleet ullakkokomerot, joilla oli kullakin eri omistaja, muodostivat tuomioistuinten käsityksen mukaan kukin erillisen varkausrikoksen riippumatta siitä, kuinka lyhyen ajan sisällä komereihin oli murtauduttu. Hovioikeus katsoi lisäksi, että jos samassa komerossa oli useamman kuin yhden omistajan omistamaa tavaraa, muodosti niiden anastaminen jatkettuna rikoksen. Tämä jäykkä käsitys varkausrikosten konkurrenssista olisi rangaistuksia yhdistettäessä johtanut V:n tapauksessa kohtuuttoman ankaraan lopputulokseen. Ilmeisesti tämän vuoksi raastuvanoikeus sovelsi rangaistuksia yhdistettäessä poikkeuksellisen lievää linjaa. Hovioikeus katsoi kuitenkin, ettei rangaistuksia yhdistettäessä voida poiketa kovin paljon vakiintuneesta käytännöstä.

2.4.8.3 Muutokset yksittäistuomioissa

Hovioikeus lievensi seitsemälle henkilölle yksittäisestä varkausrikoksesta tuomittua rangaistusta ja kovensi yhtä. Hovioikeus vahvisti siten 16 eli kaksi kolmesta raastuvanoikeuden yksittäisestä varkausrikoksesta tuomitsemaa rangaistusta.

THO:n päätös 24.11.1919 (II/40), A:n ja V:n tapaukset.

Kolmessa lievennyksessä kyse oli näytön arvioinnista kahdessa erillisessä murtovarkauudessa. Raastuvanoikeus oli kolmen henkilön tekemästä asunnossa tapahtunutta varkautta koskevassa jutussa tuominnut 16.9.1919 A:n ja V:n törkeästä varkaudesta. Hovioikeus katsoi, että kysymys ei ollut törkeästä varkaudesta, kun näyttö murtautumisesta puuttui. Mainitulla perusteella hovioikeus lievensi 24.11.1919 (II/40) A:n ja V:n raastuvanoikeudessa törkeästä varkaudesta saamaa 10 kuukauden kuritushuonerangaistusta 8 kuukauteen vankeutta. Hovioikeuden rangaistus poikkesi kuitenkin tavanomaiseen käytäntöön verrattuna huomattavasti raastuvanoikeuden tuomiosta, kun ottaa huomioon asianomaisen varkauslajin rangaistustason vuonna 1919. Raastuvanoikeuden tuomio ylitti kuukaudella, mutta hovioikeuden kolmella kuukaudella keskimääräisen rangaistuksen. Jutussa yllyttäjänä toimineen kolmannen ja kokeneimman, H:n, tuomiota käsiteltiin jo edellä luvussa 2.4.8.2.

THO:n päätös 4.12.1919 (IV/2). Tapaus I.

Toisessa asuntoanastuksessa raastuvanoikeus oli tuominnut toisen varkaista, I:n, törkeästä varkaudesta 8 kuukauden kuritushuonerangaistukseen. Hovioikeus tuomitsi 4.12.1919 (IV/2) I:n yksinkertaisesta varkaudesta 4 kuukaudeksi vankeuteen, koska näyttöä murtautumisesta ei ollut. Molemmat rangaistukset olivat kuukauden normaalitasoa lievempiä. Toisen osallisen, P:n tuomiota on käsitelty edellä luvussa 2.4.8.2.

THO:n päätös 31.3.1919 (VII/9). Tapaus S.

Neljännessä tapauksessa, jossa hovioikeus lievensi rangaistusta, oli kysymys vuoden 1917 armahduksen vaikutuksesta uusimiseen, jota on jo edellä käsitelty. Raastuvanoikeus oli 3.2.1919 tuominnut S:n, joka oli anastanut liikehuoneistosta sisään murtautuen kenkiä vajaan 2 000 markan arvosta, kolmannen kerran törkeästä varkaudesta 3 vuodeksi kuritushuoneeseen. Raastuvanoikeuden tuomitsema rangaistus oli jonkin verran kolmannen kerran varkauksista vuonna 1919 tuomittujen rangaistusten keskipituutta lyhyempi.

Hovioikeus katsoi 31.3.1919 (VII/9), ettei tuomittu 29.5.1917 armahduksen perusteella ollut loppuun kärsinyt aikaisemmasta varkausrikostuomiosta saamaansa rangaistusta ja tuomitsi S:n uusitusta toisen kerran törkeästä varkaudesta 2 vuodeksi kuritushuoneeseen. Tuomitun kertaisuus pieneni, minkä seurauksena myös rangaistus lieveni. Hovioikeuden tuomitsema rangaistus oli selvästi toisen kerran törkeästä varkaudesta tuomittujen rangaistusten keskipituutta pitempi. Suhteellisesti hovioikeuden tuomitsema rangaistus oli selvästi ankarampi kuin raastuvanoikeuden tuomitsema.

THO:n päätös 31.10.1919 (IV/18). Tapaus B.

Viidennessä tapauksessa oli kysymys sekä vuoden 1917 armahduksen vaikutuksesta että varkauden ja törkeän varkauden välisestä rajanvedosta. Tällä kertaa tavallinen varkaus arvioitiin törkeäksi varkaudeksi. Raastuvanoikeus oli 30.8.1919 tuominnut B:n neljännen kerran yksinkertaisesta varkaudesta kuudeksi vuodeksi kuritushuoneeseen. B oli anastanut raitiovaunun sillalla seisovalta henkilöltä lompakon ja sen sisältämät 271,25 markkaa rahaa. Raastuvanoikeuden tuomitsema rangaistus oli tuntuvasti ankarampi kuin samana vuonna neljäskertaisesta varkaudesta keskimäärin Helsingissä tuomittiin.

Hovioikeus katsoi, että vuoden 1917 armahdulain vaikutuksesta kysymys oli uusitusta kolmannen kerran varkaudesta ja että varkaus oli törkeä. Hovioikeus tuomitsi B:n 31.10.1919 (IV/18) neljäksi vuodeksi kuritushuoneeseen. Rangaistus oli näin lievennettyäkin vielä puoli vuotta ankarampi kuin kolmannen kerran törkeissä varkauksissa keskimäärin Helsingin raastuvanoikeudessa.²⁶⁰ Hovioikeus korjasi tässä tapauksessa raastuvanoikeuden tuomitsemaa epätavallisen ankaraa rangaistusta lähemmäs tavanomaista. Rangaistuksen ankaruus saattoi olla seuraus siitä, että kertaisuus oli uusittu. Hovioikeuden tuomitsemaa rangaistusta voidaan tavallaan pitää myös kannanottona rangaistuksen mittamiseen.

THO:n päätökset 28.3.1919 (VII/14) ja 14.8.1919 (I/22), T:n ja A:n tapaukset.

Kuudennessa ja seitsemännessä tapauksessa oli kysymys selkeästi rangaistuksen mittaamisesta. Näistä toisessa taskuvarkautta raitiovaunussa yrittänyt T tuomittiin Helsingin raastuvanoikeudessa 26.2.1919 kolmannen kerran törkeän varkauden yrityksestä kolmeksi vuodeksi kuritushuoneeseen. Hovioikeus lievensi 28.3.1919 (VII/14) rangaistuksen kahteen ja puoleen vuoteen kuritushuonetta, mikä vastasi paremmin kolmannen kerran varkauden yrityksen rangaistustasoa Helsingissä.

Toisessa tapauksessa A, joka oli murtautunut asuntoon ja anastanut sieltä 300 markan arvoisen takin, oli Helsingin raastuvanoikeudessa 22.5.1919 tuomittu kolmannen kerran törkeästä varkaudesta neljäksi vuodeksi kuritushuoneeseen. Hovioikeus lievensi 14.8.1919 (I/22) A:n rangaistusta kolmeksi vuodeksi kuritushuonetta. Myös tässä tapauksessa hovioikeuden korjaus lähensi rangaistusta Helsingissä tuomittujen rangaistusten keskitasoa.

²⁶⁰ Kolmannen kerran törkeästä varkaudesta ja neljännen kerran yksinkertaisesta varkaudesta tuomitut keskimääräiset rangaistukset vastasivat pituudeltaan vuonna 1919 ja muinakin vuosina suurin piirtein toisiaan, ks. edellä kaavio 81.

THO:n päätös 10.11.1919 (I/43). Tapaus K.

Ainoassa jutussa, jossa hovioikeus kovensi yksittäisestä varkaudesta tuomitua rangaistusta, K oli anastanut yöllä asunnossa yöpyneiden kahden henkilön takin taskusta rahaa, toisesta 1 650 markkaa ja toisesta 1 100 markkaa. Raastuvanoikeus oli 22.8.1919 tuominnut K:n uusitusta kolmannen kerran varkaudesta kahdeksi vuodeksi kuritushuoneeseen. Hovioikeus kovensi 10.11.1919 (I/43) rangaistuksen kolmeen vuoteen kuritushuonetta, vaikka raastuvanoikeuden tuomitsema rangaistus vastasi kolmannen kerran varkaudesta tuomittuja keskimääräisiä rangaistuksia.

Kovennuksen syynä saattoi olla se seikka, että kolmannen kerran varkaus oli uusittu ja että teko oli varsin lähellä kahta varkautta tai jatkettua varkautta. Hovioikeuden korjausta yleisestä rangaistusten keskipituudesta ankarampaan suuntaan voidaan tässä tapauksessa pitää perusteltuna.

2.4.8.4 Muutos lopullisen rangaistuksen puitteissa

Lopuksi käsitellään vielä kahta hovioikeuden tekemää muutosta. Muutokset eivät koskeneet lopullista rangaistusta. Toisessa hovioikeus muutti yksittäisen rangaistuksen, mutta säilytti kokonaisrangaistuksen. Eräässä toisessa jutussa hovioikeus muutti varkauden kertaisuuden, mutta vahvisti rangaistuksen sitä muuttamatta.

THO:n päätös 13.10.1919 (VI/14). Tapaus N.

Eräässä jutussa hovioikeus lievensi varkausrikoksen kertaisuutta, mutta vahvisti silti raastuvanoikeuden tuomitseman rangaistuksen. N oli anastanut Ete-läsataman makasiinista kenkäparin arvoltaan 136,50 markkaa. Raastuvanoikeus tuomitsi N:n 15.9.1919 kolmannen kerran varkaudesta kahdeksi vuodeksi kuritushuoneeseen. Hovioikeus katsoi, että kysymyksessä oli uusittu toisen kerran varkaus, koska N vuoden 1917 armahduksen perusteella oli vapautettu kärsimästä loppuun rangaistustaan toisen kerran varkaudesta. Hovioikeus äänin 3 puolesta ja 2 vastaan vahvisti 13.10.1919 (VI/14) kuitenkin raastuvanoikeuden tuomitseman rangaistuksen. Raastuvanoikeuden tuomitsema rangaistus vastasi vuoden 1919 rangaistustasoa kolmannen kerran varkausrikoksissa, mutta 10 kuukautta kuritushuonetta olisi vastannut toisen kerran yksinkertaisesta varkaudesta tuomittua keskimääräistä rangaistusta Helsingin raastuvanoikeudessa vuonna 1919. Hovioikeuden tuomio oli siten varsin ankara.

THO:n päätös 29.8.1919 (I/32). Tapaus O.

Jutussa hovioikeus lievensi varkausrikoksen kertaisuutta ja samalla tuomittua yksikkörangaistusta, mutta vahvisti raastuvanoikeuden tuomitseman kokonaisrangaistuksen. O oli kolmen muun henkilön kanssa syöllistynyt asuntoon

ja liikkeeseen murtautumalla tehtyihin varkausrikoksiin, joissa kummassakin anastetun omaisuuden arvo oli noin 7 000 markkaa.

Jälkimmäisessä varkaudessa Helsingin raastuvanoikeus arvioi O:n osuuden avunannoksi. Asuntoanastuksesta raastuvanoikeus tuomitsi 21.6.1919 O:n neljännen kerran varkaudesta neljäksi vuodeksi kuritushuoneeseen, mikä oli puoli vuotta ankarampi rangaistus kuin vuonna 1919 keskimäärin. Avunannosta liikeanastukseen raastuvanoikeus tuomitsi O:n 2 vuodeksi 6 kuukaudeksi kuritushuoneeseen. Raastuvanoikeus oli ilmeisesti arvioinut anastamisen asunnosta vakavammaksi rikokseksi kuin anastamisen liikkeestä, sillä rangaistuksen vähentämisperuste, jollainen avunanto on, merkitsi yleensä ainoastaan neljänestä pienempää rangaistusta. O:n päärikos oli kuitenkin kuolemaan johtanut pahoinpitely, josta raastuvanoikeus tuomitsi O:lle 6 vuoden kuritushuonerangaistuksen ja lisäksi vielä törkestä pahoinpitelystä neljä vuotta kuritushuonetta sekä tuomitsi O:n kaikista neljästä rikoksesta kaikkiaan 11 vuodeksi kuritushuoneeseen. Raastuvanoikeus oli tällä kertaa pyöristänyt rangaistusta alaspäin. Normaalikäytäntö vuonna 1919 oli edellyttänyt pyöristämistä ylöspäin eli 12 vuoteen.

Hovioikeus katsoi 29.8.1919 (I/32), että O oli syyllistynyt vain uusittuihin kolmannen kerran varkauksiin, sillä vuoden 1917 armahdus oli tulkittava siten kuin edellä on kerrottu. Hovioikeus lyhensi raastuvanoikeuden tuomitsemia rangaistuksia varkausrikoksista kumpaakin yhdellä vuodella, kun taas väkivaltarikostuomiot hovioikeus vahvisti. Hovioikeus ei kuitenkaan puuttunut kokonaisrangaistukseen, joka siis pysyi 11 vuotena kuritushuonetta, mikä tarkoitti pyöristämistä ylempään. Hovioikeus halusi siten pysyttää vuoden 1919 ankaramman yhdistämiskäytännön (vrt. edellä samassa jutussa tuomittu N).²⁶¹

2.4.8.5 Valtiorikostaustaisten tuomiot

Valtiorikosoikeuksissa tuomittuja koskevia hovioikeuteen alistettuja varkausrikosjuttuja oli kymmenen. Näistä kahdeksan hovioikeus vahvisti, yksi palautettiin. Vain yhden henkilön tuomion hovioikeus muutti. Yhdessä vahvistetussa jutussa oli kysymys murron uusimisen yrityksestä, jonka rangaistustasosta ei ole riittävästi tietoa.

Kahdeksasta hovioikeuden tuomitsemasta henkilöstä kuusi oli tuomittu osallisuudesta kolmeen varkausjuttuun. Kussakin jutussa oli muitakin tuomittavia. Näistä kolme oli tuomittu kuuden muun kanssa ja kaksi yhden muun henkilön kanssa sekä yksi kahden muun henkilön kanssa.

²⁶¹ Milloin päärikos on ollut väkivaltarikos, sitä ei ole otettu huomioon varkausrikoksesta tuomituna kokonaisrangaistuksena, mutta kyllä varkausrikosten yksikkörangaistuksena.

Näistä kahdessa ensimmäisessä tapauksessa valtiorikostaustaisten varkaustuomiot eivät poikenneet muille tuomituista rangaistuksista eivätkä heille tuomitut rangaistukset olleet tavallista ankarampia (HO 12.12.1919; IV/22 ja 29.8.1919; I/33).

Sen sijaan L oli 2.6.1919 tuomittu Helsingin raastuvanoikeudessa rangaistukseen kahden muun henkilön kanssa asuntoon murtautumalla tehdystä anastuksesta. Varastetun omaisuuden arvo oli 3 310 markkaa. Kahden vuoden pituiseen ehdolliseen kuritushuonerangaistukseen avunannosta valtiopetokseen valtiorikostuomioistuimessa tuomittu L ja rikoskumppani A tuomittiin ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta 1 vuodeksi kuritushuoneeseen. Tuomio oli vuoden 1919 yleistä rangaistustasoa ankarampi. L:n rangaistukseksi tuli rangaistusten yhdistämisen jälkeen kaksi vuotta kuusi kuukautta kuritushuonetta. L:n toinen rikoskumppani V tuomittiin kolmannen kerran törkeästä varkaudesta 3 vuodeksi 6 kuukaudeksi kuritushuoneeseen. Tämä vastasi vuoden 1919 yleistä rangaistustasoa. Hovioikeus vahvisti tuomiot 21.7.1918 (II/21). Tässä tapauksessa valtiorikosoikeudessa tuomitun L:n rangaistus on voinut olla syynä rikoskumppaninkin rangaistuksen ankaruuteen.

Jäljelle jääneistä kahdesta tuomiosta P:n tuomiota on jo edellä käsitelty. Raastuvanoikeuden P:lle tuomitsema yksikkörangaistus ei ollut tavallista ankarampi, mutta rangaistusten yhdistäminen oli. Hovioikeus tosin muutti lievempään suuntaan varkausrikoksen uusimista ja rikostyyppiä, mutta tuomitsi P:n tavallista ankarampaan rangaistukseen ja pyöristi raastuvanoikeuden tapaan kokonaisrangaistusta ankarampaan suuntaan.

Raastuvanoikeus oli 22.2.1919 tuominnut J:n jatketusta neljännen kerran yksinkertaisesta varkaudesta 5 vuodeksi kuritushuoneeseen, minkä tuomion HO vahvisti 25.8.1919 (I/31). J oli anastanut saman omistajan omistamista ullakkokomeroista muutaman päivän aikana turkkeja ja muita omaisuutta noin 9 000 markan edestä. Tuomio on ankarahko, sillä 4 kerran varkaudesta tuomittujen rangaistusten keskiarvo oli 3 1/2 vuotta kuritushuonetta. Toisaalta teon kohteena oli arvokasta omaisuutta ja teko oli jatkettu.

J oli tuomittu 27.7.1918 valtiorikosoikeudessa (VRO/86) valtiopetoksesta 3 vuoden ehdolliseen kuritushuonerangaistukseen. J:n tuomio rangaistukset yhdistettyinä oli yhteensä 7 vuotta kuritushuonetta. Hovioikeuden ja raastuvanoikeuden tuomioita ei voida vertailla, koska J oli tuomittu varkaudesta myös Helsingin pitäjän kihlakunnanoikeudessa ja hovioikeus yhdisti kaikki tuomitut rangaistukset.

2.4.8.6 Yhteenveto

Helsingin hovioikeus vahvisti kaksi kolmasosaa sille alistetuista Helsingin raastuvanoikeuden varkausrikostuomioista vuonna 1919 ja muutti niistä kolmannes-

ta. Valtaosa muutoksista oli lievennyksiä. Vain kahdessa jutussa hovioikeus koventi tuomittua rangaistusta.

Hovioikeuden muuttamien tuomioiden laadun yksityiskohtaisempi tarkastelu osoittaa, että hovioikeus on puuttunut ennen kaikkea raastuvanoikeuden virheelisinä pitämiin lain soveltamisiin ja eräiltä osin myös näytön arviointiin eikä niinkään rangaistuksen mittaamiseen. Tarkastelu osoitti, että Turun hovioikeus hyväksyi hyvin pitkälti Helsingin raastuvanoikeuden linjan rangaistusten mittamisessa. Rangaistusten lievennysten syy oli pienennys kertaisuudessa tai teon arviointi tavalliseksi varkaudeksi törkeän varkauden sijasta. Tällaisissa tapauksissa hovioikeus kuitenkin usein yhdisti rangaistukset tavallista ankarammin tai tuomitsi kertaisuuteen ja rikoslajiin nähden keskimääräistä ankarammin.

Niissä harvoissa tapauksissa, joissa hovioikeus puuttui Helsingin raastuvanoikeuden tuomitseman rangaistuksen mittaamiseen, ei ollut havaittavissa pyrkimystä koventaa tai lieventää rangaistuksia. Pikemminkin hovioikeus korjasi raastuvanoikeuden tuomiota lähemmäs normaalin käytännön mukaista. Tällaisen oikaisun Turun hovioikeus teki ainoastaan silloin, kun raastuvanoikeuden tuomitsema rangaistus poikkesi tuntuvasti tavanomaisesta tasosta.

Keskeinen rangaistuksen lieventämisperuste oli vuosina 1913, 1917 ja 1918 toteutettujen armahdusten vaikutus uusimiseen, jossa Helsingin raastuvanoikeudella oli ollut ilmeisesti virheellinen, ankara tulkinta. Useimmat korjaukset liittyivät vuoden 1917 armahduslain tulkintaan. Helsingin raastuvanoikeus oli tulkinut vuoden 1917 armahduslain vaikutusta uusimiseen siten, että esimerkiksi armahdetun, joka oli saanut osakseen kolmanneksen vähennyksen rangaistuksesta ja päässyt vankilasta, katsottiin täydelleen kärsineen rangaistuksensa. Tämä merkitsi uuden tuomion uusimiskertaisuuden kasvua aikaisempaan verrattuna.

Hovioikeuden mukaan armahdettu oli vapautettu myös täydelleen kärsimästä rangaistustaan ja hänet tuli uudesta rikoksesta tuomita yhtä moninkertaisena uusijana kuin ennenkin. Rangaistuksen alennus aiheutui siitä, että Turun hovioikeus katsoi, ettei näissä tapauksissa tuomittu ollut niin moninkertainen uusija kuin raastuvanoikeus oli katsonut. Näin tehtyään hovioikeus kuitenkin usein tuomitsi kertaisuuteen nähden tavallista ankarampaa rangaistukseen, ilmeisesti sen vuoksi, että kertaisuus oli uusittu. Näissä tapauksissa hovioikeus itse asiassa korvasi kertaisuuden pienenemisen keskimääräistä ankarammalla rangaistuksella. Tämä tuomitsemislinja ei kuitenkaan näyttänyt olleen johdonmukainen. Johdopäätöksenä tarkastelulle on, että hovioikeus piti rikoksen uusimista usein selvästi rangaistusta ankaroittavana tekijänä silloinkin, kun se ei lisännyt kertaisuutta. Hovioikeuden linja ei kuitenkaan ollut poikkeukseton.

Toinen tavallista useammin toistuva rangaistuksen muutoksen syy liittyi lain tulkintaan ja osin näytön arviointiin. Helsingin raastuvanoikeuden suorittama rajankäynti varkauden ja törkeän varkauden välillä oli hovioikeuden mukaan

eräissä tapauksissa virheellistä. Joissakin murtautuen suoritetuissa varkauksissa tuomio aleni, koska hovioikeus tuomitsi syytetyn törkeän varkauden sijasta tavallisesta varkaudesta. Hovioikeus muutti myös raastuvanoikeuden tuomioita, jotka koskivat sitä, oliko kysymyksessä taskuvarkaus vai ei. Rangaistuksen lieventämisen syy oli siten varkauden katsominen törkeän varkauden sijasta tavalliseksi varkaudeksi, ei siis varsinainen rangaistuksen mittaaminen.

Niissä tapauksissa, joissa hovioikeus muutti raastuvanoikeuden ratkaisuja rangaistuksia yhdistettäessä tai mitattaessa rangaistusta rangaistusasteikon puitteissa, oli yleensä kysymys raastuvanoikeuden omaksumista poikkeuksellisen ankarista tai lievistä rangaistuksista, joita hovioikeus suuntasi lähemmäs vuoden 1919 rangaistustasoa. Yleisesti ottaen hovioikeuden voidaan katsoa pitäneen raastuvanoikeuden omaksumaa ankaraa rangaistustasoa hyväksyttävänä, mutta korjanneen eräissä tapauksissa raastuvanoikeuden rikoslainsäädännön tulkintaa, osin näytön arviointia sekä joissakin poikkeustapauksissa myös rangaistuksen mittaamista. Rangaistuksen mittaamiseen puututtiin ainoastaan silloin, kun raastuvanoikeuden tuomitsema rangaistus poikkesi huomattavasti tavanomaisesta joko ankaraan tai lievään suuntaan.

Hovioikeus vahvisti myös valtiorikostaustaisten henkilöiden varkausrikostuomion olipa se sitten normaalin ankaran käytännön mukainen tai ankarampi. Alistetuihin jutuissa ei ollut kaikkein tyypillisimpiä valtiorikostuomioistuimen tuomion saaneita henkilöitä, koska näistä huomattava osa oli ensikertalaisia varkausrikoksentehtäjinä eikä tällaisia tuomioita alistettu. Hovioikeus ei pitänyt raastuvanoikeuden rangaistustasoa liian ankarana. Päin vastoin joissakin tapauksissa oli piirteitä, joissa hovioikeuden linja olisi ollut raastuvanoikeudenkin omaksumaa ankarampi.

Turun hovioikeuden aineistoon sisältyvät varkausrikokset noudattivat varsin pitkälle sitä varastamisen tyyppiä, jota Aromaa kutsuu ”varhemmaksi” varastamisen muodoksi. Tämä varastamisen muoto esiintyy tyypillisenä teollistumattomassa, anonyymissä kaupunkiympäristössä, jossa on suhteellisen runsaasti sopivia varastamisen kohteita ja uhreja, joilta voi anastaa pieniä eriä. Varastaminen suoritetaan yksin tai pienessä ryhmässä. Tämä tekotapa takasi alhaisen, mutta jatkuvan toimeentulon.²⁶² Turun hovioikeuden vuonna 1919 tuomitsemista Helsingin raastuvanoikeuden alistamista 25 varkausjutusta 18 koski yhden henkilön tekemää yhtä varkausrikosta tai useampia varkausrikoksia. Kuudessa jutussa tekijöitä oli kaksi tai kolme. Ainoassa suuressa jutussa oli yhdeksän tekijää, jotka muodostivat jonkinlaisen verkoston. Ryhmän tekemät 11 rikosta tehtiin vaihtelevissa, tavallisesti kahden tai kolmen hengen kokoonpanoissa. Storgårdsin teke-

²⁶² Aromaa 1983 s. 126, 129 ja 131.

mät havainnot Helsingin raastuvanoikeuden pöytäkirjoista vuosilta 1912 ja 1925 pöytäkirjoista vastasivat nyt tehtyjä havaintoja.²⁶³

Hovioikeuden eräistä ratkaisuksista ilmenee, että Helsingin raastuvanoikeuden ankaralta vaikuttanut linja rikoskonkurrenssikysymyksissä oli hyväksyttävä. Rikollisten tekojen lukuisuus vahvistettiin sillä perusteella, että varastettujen varojen omistajia oli useita, jos omaisuus oli eri tilassa ja vaati uutta ponnistusta.²⁶⁴ Toisaalta samankin omistajan omaisuuden anastaminen eri kerroilla katsottiin jatketuksi vain, jos kukin osateko käsitti saman varkausrikoslajin. Näpistys, varkaus ja törkeä varkaus eivät muodostaneet jatkettua rikosta. Tässäkään ei käytäntö ollut johdonmukainen, sillä eräässä tapauksessa samasta eteisestä olleen kahden eri henkilölle kuuluneen päällystakin anastamista pidettiin jatkettuna rikoksena.²⁶⁵

2.4.9 Yhteenveto

Varkausrikoksista tuomittujen rangaistusten pituuksia Helsingissä tarkasteltiin edellä vuosilta 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937.

Tutkimus osoittaa, että varkausrikoksista tuomitut kokonaisrangaistukset olivat Helsingissä ankarimmillaan heti kansalaissodan jälkeen vuonna 1919 ja lievimmillään kahta vuotta aikaisemmin 1917.

Verrattaessa kehityksen alku- ja loppuvuosia 1912 ja 1937 toisiinsa kuritus- huonerangaistusten taso oli pysynyt ennallaan. Sen sijaan vankeusrangaistukset olivat jonkin verran ankaroituneet.

Kokonaisrangaistusten pituudessa tapahtuneet muutokset olivat ennen kaikkea seurausta muista rikoksista samanaikaisesti tai aiemmin tuomittujen rangaistusten laadusta ja määrästä. Mainitut rangaistukset yhdistettiin varkausrikokses-

²⁶³ Vuosina 1912 ja 1925 kaksi kolmasosaa anastuksista tehtiin yksin ja joka neljäs kahden hengen ryhmissä. Suuri osa varkauksista oli ns. avovarkauksia, jotka tehtiin tunkeutumatta sisään asuntoon tai liikkeeseen. Ks. *Storgårds* 1985 s. 59–62.

²⁶⁴ Koskinen arvioi anastusrikoksia saksalaisen ”luonnollisen teon ykseyden” avulla. Sen mukaan varallisuuden loukkauksen osalta loukattujen henkilöiden useammuus ei välttämättä särke yhden rikoksen rajoja. Varallisuusarvoja ei pidetä samalla tapaa subjektinsa persoonallisuuteen erottamattomasti liittyvinä kuin henkeä ja vapautta. Varallisuuden loukkauksen pääpaino on siinä, että tekijä kajoaa vieraaseen omaisuuteen, ei siinä, että ryhtyy A:n ja/tai B:n omaisuuteen. Lisävaatimuksena yhdelle rikokselle Koskinen mainitsee toiminnan ajallisen ja paikallisen yhteyden sekä saman yhtenäisen motivaation ilmauksen. Ks. *Koskinen* 1973 s. 131–137. Vaikka tarkastelluissa hovioikeuden tuomioissa luonnollisen teon yhteys olisi edellyttänyt toiminnan katsomista yhdeksi rikokseksi, siihen ei hovioikeus päätenyt.

²⁶⁵ Saman tekotilaisuuden vaikutuksesta ks. *Koskinen* 1973 s. 166 ja 167. Koskinen viittaa Palménin havaintoon, jonka mukaan saman tekotilanteen rajat ylittäneissä toistetun anastuksen tapauksissa on asetettu toisinaan jatkettua rikoksen, toisinaan reaalikonkurrenssin kannalle.

ta tuomittuun yksikkörangaistukseen. Kokonaisrangaistusten kehitys ei siten vielä kerro yksittäisistä varkausrikoksista tuomittujen rangaistusten määräämisessä tapahtuneista muutoksista.

Kertaisuuksien osuuksien muutoksella oli myös suuri merkitys kokonaisrangaistuksen muodostumisessa. Samoin varkausrikoslajien keskinäisten osuuksien vaihtelulla oli merkitystä varkausrikoksista tuomittujen vapausrangaistusten kokonaispituuksiin. Varkauden luokitteluinen törkeäksi merkitsi selvästi korkeampaa rangaistustasoa.

Tutkimus osoittaa, että vuoden 1919 korkeaan kokonaisrangaistustasoon oli vaikuttamassa ensisijaisesti se, että varkausrikoksista tuomittuihin rangaistuksiin yhdistettiin usein valtiorikoksista aiemmin tuomittu pitkäaikainen kuritushuonerangaistus. Tämä merkitsi myös sitä, että osa aikuisille ensikertaisesta varkaudesta tuomituista vankeusrangaistuksista muunnettiin kuritushuonerangaistuksiksi.

Varkausrikoksista kuritushuoneeseen tuomittujen suureen määrään vuonna 1919 oli syynä osaltaan myös törkeiden varkauksien määrän lisääntyminen. Tosin törkeiden varkauksien lisääntymisellä oli yleensä kuritushuonerangaistusten keskipituuksia lyhentävä vaikutus, sillä rikosten lisääntyminen painottui tavallisesti ensikertaisiin varkauksiin. Siten esimerkiksi vuonna 1917, jolloin törkeiden varkauksien osuus myös oli suuri, kokonaiskuritushuonerangaistukset olivat poikkeuksellisen lyhyitä. Tämä aiheutui ennen kaikkea siitä, että yhdistettävien rangaistusten korottava osuus oli vähäinen, mutta myös siitä, että ensikertaisten törkeiden varkauksien osuus oli suuri.

Helsingin raastuvanoikeuden varkausrikoksista tuomitsemien vapausrangaistusten tarkastelu osoitti, että rangaistuksen enentämisperusteisiin kuuluvalla uusimisella eli kertaisuudella oli suuri vaikutus varkausrikoksista tuomittaviin kokonaisrangaistuksiin. Esimerkiksi anastetun omaisuuden vähäisen arvon perusteella muutoin näpistyksenä ja sakon ansaitsevana pidettävä teko saattoi johtaa tekijän aiemman tekohistorian ja kärsittyjen rangaistusten lukumäärän mukaisesti muutaman kuukauden vankeustuomioon tai muutaman vuoden kuritushuonerangaistukseen. Syynä kertaisuuden merkitykseen rangaistusta korottavana tekijänä olivat lainsäädännössä kertaisuuksien varalta säädetyt, uusimisen määrän mukaan ankaroituvat, kvalifioidut rangaistusasteikot. Tämän vuoksi rangaistuksen määräämiseen vaikuttavia tekijöitä oli syytä tarkastella kertaisuuksittain.

Toinen rangaistuksen määräämiseen tuntuvasti vaikuttanut seikka oli rikoksen tekeminen alle 18-vuotiaana. Tällöin rangaistuslajina käytettiin kuritushuoneen sijasta vankeutta törkeän varkauden tapauksissakin. Alennetusta asteikosta mitatut rangaistukset olivat käytännössä selvästi aikuisille tuomittuja rangaistuksia lyhyempiä. Rikoksen uusimisella alle 18-vuotiaana ei ollut rangaistusta korottavaa vaikutusta. Tämän vuoksi rangaistuskäytännön kehitystä tarkasteltiin erikseen nuorten osalta.

Muillakin rangaistuksen vähentämisperusteilla kuten rikoksen jäämisellä yrittäjäasteelle ja tekijän vähentyneellä syyntakeisuudella oli sama rangaistusta vähentävä vaikutus kuin tekijän nuoruudella. Tällöin ei kuitenkaan välttämättä samalla lievennetty rangaistuslajia. Muita vähentämisperusteita käytettiin kuitenkin vähän eikä niillä tämän vuoksi ollut sanottavaa vaikutusta rangaistustasoon.

Rikoksen uusimisella rangaistuksen enentämisperusteena ja rangaistuksen vähentämisperusteilla oli vaikutuksensa sovellettavaan rangaistusasteikkoon. Rangaistusasteikot määräsivät käytännössä tuomittavan rangaistuksen pituuden.

Tarkastelu osoitti, että kunkin varkausrikoslajin eri kertaisuuksien mukaiset yksikkörangaistukset muodostivat kukin oman rangaistustasonsa. Mitä suurempi oli kertaisuus, sitä korkeampi oli rangaistustaso. Vuosittaiset muutokset olivat samansuuntaisia eri rangaistustasoilla. Rangaistustasot olivat korkeimmillaan vuonna 1919. Kahta useampikertaisten vähäinen määrä 1919 merkitsi kuitenkin sitä, etteivät useampikertaisuudesta tuomitut ankarat yksikkörangaistukset päässeet tuolloin sanottavasti vaikuttamaan vankilukuun. Sen sijaan 1. erän varkauksista tuomitut yksikkörangaistukset olivat vuonna 1917 jopa ankarampia kuin vuonna 1919. Ensikertaisten törkeiden varkauksien lukumäärä oli suuri, mutta rangaistus aikaisempaa ankarampi huolimatta siitä, että suuri osa näpistyksinä aiemmin pidetyistä teoista siirtyi rahan arvon alenemisen takia yksinkertaisiksi varkauksiksi.

Kertaisuuksien mukaiset yksikkörangaistukset olivat yleensä tuntuvasti vastaavan kertaisuuden mukaisia keskimääräisiä kokonaisrangaistuksia lyhyempiä. Tästä olivat poikkeuksena vuodet 1917 ja 1919. Vuonna 1917 kokonaisrangaistukset olivat vain vähän yksikkörangaistuksia ankarampia, kun taas 1919 kokonaisrangaistukset olivat keskimäärin yli kaksi kertaa yksikkörangaistuksia ankarampia. Rangaistustason ankaruus 1919 aiheutui siten erityisen selvästi yhdistettävistä rangaistuksista, kun taas 1917 niiden vaikutus oli muita vähäisempi. Yhdistämistapauksia myös esiintyi vuonna 1919 enemmän kuin muina vuosina.

Kertaisuus, nuoruus, rikoslaji, yhdistettävät rangaistukset ja yksikkörangaistukset eivät kuitenkaan olleet ainoita kokonaisrangaistusta muokkaavia osatekijöitä. Muillakin rangaistuksen määräämisperusteilla oli vaikutuksensa. Rangaistusten koventamisperusteista jatkettulla rikoksella oli käytännön merkitystä.

Rangaistusta alentavia määräämisperusteita esiintyi koventamisperusteita enemmän vuosina 1912, 1917 ja 1925. Sen sijaan vuosina 1919 ja 1937 koventamisperusteilla, mukaan lukien kvalifiomisperusteet ja yhdistämistapaukset, oli valta-asema. Siten vuoden 1919 korkeaan rangaistustasoon oli vaikuttamassa myös rangaistusta lisäävien määräämisperusteiden selvä enemmisyys rangaistusta lieventäviin seikkoihin nähden.

Yksikkörangaistusten keskipituuksien kehitys osoittaa, että rangaistuksen mittaamisessa, jos lain tuntemia rangaistusta koventavia tai lieventäviä tekijöitä

ei ollut käsillä, ei yleensä tapahtunut merkittäviä muutoksia. Oli kuitenkin selvästi havaittavissa, että vuosi 1919 oli säännönmukaisesti rangaistustasoltaan ankarin. Toinen säännönmukaisuus oli siinä, että vuosi 1917 oli rangaistustasoltaan toiseksi ankarin. Ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta tuomittujen kuritushuonerangaistusten keskipituus oli jopa suurempi 1917 kuin 1919. ”Vapauden aika” vuonna 1917 ei siten tuonut aikaisempaa lievempää rangaistuskäytäntöä, vaan rangaistuskäytäntö oli päinvastoin kriisin ankaroittamaa.

Selvästi lievin rangaistustaso oli yleensä vuonna 1925, joissakin tapauksissa myös vuosina 1912 tai 1937. Vuosien 1912 ja 1937 rangaistustasoilla ei ollut suurta eroa. Ehdolliset rangaistustuomiot sekä alle 18-vuotiaana rikoksen tehneelle tuomitut rangaistukset olivat säännönmukaisesti keskipituudeltaan aikuisille ensimmäisen erän varkausrikoksista tuomittuja vastaavanlaisia ehdottomia vapausrangaistuksia lyhyempiä. Varkausrikoksesta tuomittuun rangaistukseen samalla kertaa yhdistettävät muut rangaistukset kovensivat varkausrikosten yksikkörangaistuksia etenkin vuosina 1917 ja 1937. Varkaudesta tuomittu vankeusrangaistus muunnettiin usein kuritushuonerangaistukseksi. Yhdistetyt kokonaisrangaistukset tuomittiin harvoin ehdollisina.

Vuonna 1919 lukuisat yhdistettäväksi tulleet pitkäaikaiset kuritushuonerangaistukset osoittautuivat valtiorikoksista tuomituiksi. Siten pääasiallisena syynä vuoden 1919 korkeaan rangaistustasoon oli entisille punavangeille varkausrikoksista tuomittuihin rangaistuksiin yhdistetyt vuoden 1918 kapinasta tuomitut pitkäaikaiset kuritushuonerangaistukset. Entisille punavangeille myös mitattiin keskimääräistä ankarampia yksikkörangaistuksia.

Vuoden 1919 muita vuosia ankarampi rangaistustaso selittyy siten pääasiassa punavangeille tuomituista rangaistuksista. Rangaistustason korkeudelle löytyy silti muitakin selityksiä kuin edellä esitetyt. Esimerkiksi rangaistusten yhdistämiskäytäntö oli ankarimmillaan 1919. Samoin anastetun omaisuuden arvo oli suurimmillaan 1919. Edellä jo todettiin, että törkeitä varkauksia oli suhteellisesti eniten vuonna 1919, mikä aiheutui lähinnä asuin- ja liikemurtovarkauksien tuntuvasta lisääntymisestä. Toisaalta useampikertaisia varkauksia oli tavallista vähemmän.

Varkauden kohteessa ja tekotavassa tapahtui selviä muutoksia 1912–1937 välisenä aikana. Jos kuitenkin verrataan vuosien 1912 ja 1937 tilannetta toisiinsa, eroavuudet ovat vähäisiä. Kohteena oleva omaisuus oli rakenteeltaan samantyyppistä ja anastuserät arvoltaan vähäisiä: vaatteita ja rahaa, jotka anastettiin asunnoista, eteisistä, pihoilta ja liikkeistä. Tämä vastaa myös sitä tosiasiaa, että varkausrikoslajien keskinäinen määrällinen suhde ei mainittavasti muuttunut, eikä rangaistustasossa tapahtunut pysyviä merkittävämpiä muutoksia.

Tarkemmin kertaisuuksittain tarkasteltuna rangaistustaso laski hieman tarkastelujakson aikana lähinnä useampikertaisissa varkausrikoksissa. Ankaroitumista taas tapahtui nuorten tekemissä varkausrikoksissa, jatketuissa varkausrikoksissa

sekä ensi- ja toiskertaisissa yksinkertaisissa varkauksissa. Tämä merkitsi, että vankeusrangaistusten yksikkörangaistustaso nousi, kun taas kuritushuonerangaistusten laski lukuun ottamatta toiskertaisesta yksinkertaisesta varkausrikoksesta tuomittuja kuritushuonerangaistuksia.

Tuomioistuinten rangaistusasteikon puitteissa tapahtuva mittaamiskäytäntö lieveni siten vuodesta 1912 vuoteen 1937 mennessä kuritushuoneeseen johtavissa tapauksissa, kun taas ehdottomissa vankeusrangaistuksissa mitattiin entistä jonkin verran ankarampia rangaistuksia. Rangaistuskäytännön koveneminen ensikertaisissa varkausrikoksissa oli osin seurausta ehdollisen rangaistustuomion käyttöönotosta. Ehdollinen rangaistustuomio leikkasi lyhytaikaisia vapausrangaistuksia ja pidensi siten etenkin ehdottomien vapausrangaistusten keskipituuksia. Kokonaisuutena ehdollinen rangaistustuomio kuitenkin lievensi varkausrikoksista kuten muistakin rikoksista tuomittuja rangaistuksia. Siksi vuosi 1917, vuosi ennen ehdollisen rangaistustuomion käyttöönottoa, saattoi rangaistuskäytäntöä kokonaisuutena katsoen olla ankaruudeltaan lähellä vuotta 1919.

3 Yhteenveto (osa II)

Tutkimuksen II osassa tarkasteltiin Helsingin varkausrikostuomioita ennen ja jälkeen kansalaissodan. Tavoitteena oli paikallistaa varkausrikollisuudesta tuomittujen rangaistusten määräämiseen vaikuttaneissa tekijöissä tapahtuneita muutoksia ja arvioida laajemmin eri osatekijöiden vaikutuksia varkaustuomioiden määrään ja pituuteen kriisiaikoina ja niiden jälkeen tapahtuneisiin muutoksiin. Viime kädessä tavoitteena oli saada tietoa tuomioistuinkäytännössä ensimmäisen maailmansodan ja kansalaissodan aikana sekä välittömästi niiden jälkeen mahdollisesti tapahtuneiden muutosten vaikutuksista vankilukuun.

Tutkimus osoitti, että varkausrikollisuudella oli tarkastelukauden aikana kaksi korkeasuhdannetta. Ne osuivat vuosiksi 1917–1919 ja 1932–1935. Lukuisten varkaustuomioiden taustalla olivat ennen kaikkea taloudelliset kriisit, jotka vielä noihin aikoihin lisäsivät varkausrikollisuutta enemmän kuin kulutustavaroiden lisääntyminen. Samoille vuosille osuivat myös vankiluvun korkeimmat huiput, joita varkausrikosvankien määrät myötäilivät. Etenkin ensimmäisen kriisiajan korkean varkausrikollisuuden erityispiirteenä oli, että moninkertaiset rikoksen-uusijat vähenivät.

Tutkimus osoitti, että varkausrikollisuutta esiintyi erityisen runsaasti kaupungeissa. Toisaalta oli ehkä jossain määrin odottamatonta, että kaupungeissa kuten Helsingissä, varkausrikollisuus oli maailmansotien välisenä aikana vähäisempää kuin sitä ennen lukuun ottamatta mainittua 1930-luvun korkeasuhdannetta. Helsingin varkausrikollisuuden kehitys ei paljonkaan eronnut muualla maassa tapahtuneesta kehityksestä. Kuitenkin törkeän varkauden osuus näyttää Helsingissä olleen etenkin tarkastelukauden alkupuolella selvästi suurempi kuin muualla Suomessa.

Poliisien lukumäärässä tapahtuneilla muutoksilla ei näyttänyt olleen yhteyttä Helsingin varkausrikollisuudessa tapahtuneisiin muutoksiin. Poliisien lukumäärässä tapahtuneet muutokset ovat paremmin selitettävissä poliittisella uhkateorialla. Suurimmat muutokset liittyivät tilanteisiin, joissa valtaapitävät kokivat asemansa uhatuksi.

Verrattaessa Helsingin varkaustuomioita ennen kriisiä vuonna 1912 vuoden 1937 tilanteeseen, voitiin havaita, että ehdottomiin vapausrangaistuksiin tuomittujen määrä kriisikausien muutosten jälkeen oli ennallaan. Samoin törkeästä ja yksinkertaisesta varkaudesta vapausrangaistukseen tuomittujen osuudet olivat ennallaan.

Jos sen sijaan ehdollisetkin tuomiot lasketaan mukaan, vuonna 1937 tuomittiin selvästi enemmän vapausrangaistuksia kuin 1912. Vapausrangaistuksista kuritushuonerangaistusten osuus oli vuonna 1937 selvästi suurempi kuin 1912. Samoin uusijoiden määrä oli aikaisempia vuosia suurempi.

Kuritushuonerangaistusten pituusjakauma oli säilynyt suurin piirtein ennallaan, joskin kaikkein pisimpien, yli kolmevuotisten vapausrangaistusten osuus oli tarkastelukauden aikana pienentynyt.

Ehdottomista vapausrangaistuksista lyhyiden 6–8 kuukauden pituisten kuritushuonerangaistusten ja lyhyiden 1–3 kuukauden pituisten vankeusrangaistusten osuudet vähenivät selvästi vuodesta 1912 vuoteen 1919 asti. Tästä niiden osuus taas kasvoi vuoteen 1937. Tuolloin lyhyiden vapausrangaistusten osuus ei kuitenkaan vielä ollut niin suuri kuin 1912.

Kriisiaikoina varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomittujen kokonaisrangaistukset kokivat tuntuvia muutoksia. Vuonna 1917 kokonaiskuritushuonerangaistukset olivat selvästi lyhyempiä kuin 1912, mutta 1919 niiden keskipituus kolminkertaistui vuodesta 1917. Vuonna 1937 varkausrikoksista tuomitut kokonaiskuritushuonerangaistukset olivat taas vuoden 1912 tasolla.

Sen sijaan vankeusrangaistusten keskipituudet olivat selvästi kasvaneet tarkastelukauden aikana. Kaiken kaikkiaan vapausrangaistusten keskipituudet pysyivät tarkastelukauden aikana suurin piirtein ennallaan. Ehdottomien vapausrangaistusten keskipituudet sen sijaan kasvoivat hieman.

Vuoden 1917 alhainen kokonaisrangaistustaso aiheutui siitä, että tuolloin varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomitut olivat syyllistyneet yhtä useampaan varkausrikokseen harvemmin kuin muina vuosina. Aiemmin tuomittuja vapausrangaistuksia tai niiden jäännösosia oli myös poikkeuksellisen vähän yhdistettävänä. Sen sijaan vuoden 1919 korkeaan kokonaisrangaistustasoon oli syynä entisille punaisille valtiorikoksista aiemmin tuomitut pitkäaikaiset kuritushuonerangaistukset, jotka nyt yhdistettiin koe- tai koetusajoilla tehdyistä varkausrikoksista tuomittuihin rangaistuksiin.

Ehdollisen rangaistustuomion käyttö oli jo vuonna 1919 kohtuullisen runsasta. Tästä sen käyttö lisääntyi vuoteen 1925, mutta oli taas 1937 lähes vuoden 1919 tasolla. Vaikka ehdollisen rangaistustuomion käyttöä ei tutkittu 1930-luvun alun kriisivuosilta, tutkimus vahvistaa tutkimuksen I osassa tehtyä havaintoa siitä, että ehdollisen rangaistustuomion käyttö lisääntyi aluksi, mutta väheni 1930-luvun kriisivuosina, josta sen käyttö ei vuoteen 1937 mennessä ehtinyt kohota 1920-luvun lopun tasolle.

Yksikkörangaistusten tarkastelu osoitti, että kriisiaikana rangaistukset kovenivat vuosiin 1917 ja 1919 asti. Vuoden 1917 alhainen kokonaisrangaistustaso ei siten ollut ilmaus mittaamiskäytännön alenemisestä. Vuodesta 1919 alkoi lieveneminen tasolle, joka säilyi vuodesta 1925 vuoteen 1937. Vuonna 1937 oli palattu hyvin lähelle vuoden 1912 tasoa: Kuritushuonerangaistukset olivat vuoden

1912 tasolla, mutta vankeusrangaistukset olivat jonkin verran pitempiä kuin 1912.

Erityispiirteenä kehityksessä oli, että kansalaissodassa hävinneet valtiorikoksista aiemmin tuomitut punaiset tuomittiin varkausrikoksista muita ankarampiin yksikkörangaistuksiin.

Reaalikonkurrenssissa olevista varkaus- tai muista rikoksista tuomitut vapausrangaistukset ja yhdistettiin siten, että ankarimpaan määräaikaiseen vapausrangaistukseen lisättiin enintään kolme neljäsosaa muista rangaistuksista. Perusrikoksena pidettiin myös aiemmin tuomittua ja osittain kärsittyä kuritushuonerangaistusta valtiorikoksista, jos tämä jäännösrangaistus oli pidempi kuin yksikään reaalikonkurrenssissa olleista rangaistuksista. Tutkimus osoittaa, että käytännössä muista rangaistuksista lisättiin noin puolet melko tasaisesti koko tarkastelukauden ajan. Tarkempi analyysi osoittaa, että vuosi 1919 oli jälleen ankara. Yhdistämiskäytäntö lieveni hieman tarkastelukauden aikana.

Kokoavasti voidaan todeta, että varkausrikoksista tuomittujen rangaistusten tason määräsi ensisijaisesti sovellettava – säädetty tai muunnettu – rangaistusasteikko. Siten vankeusrangaistukset, joista suurin osa tuomittiin yksinkertaisesta varkaudesta ja alle 18-vuotiaiden tekemistä törkeistäkin varkauksista, olivat lyhyempiä kuin kuritushuonerangaistukset. Kuritushuonerangaistusten taso määräytyi kertaisuuden mukaan portaittain ankaroituvien rangaistusasteikkojen mukaisesti. Yksinkertaisen varkauden taso oli yhtä porrasta matalampi kuin törkeän varkauden.

Kertaisuus, ikä ja rikoslaji eivät kuitenkaan yksinään määränneet varkausrikoksista tuomittujen yksikkörangaistusten tasoa. Monilla muillakin tekijöillä, kuten rikoksen kohteella ja tekotavalla sekä anastetun arvolla, oli vaikutuksensa. Esimerkiksi viimeksi mainittu näyttää noudattaneen samaa kehityskaarta kuin rangaistustaso. Anastetun omaisuuden arvo oli pienimmillään vuonna 1912 ja suurimmillaan 1919. Anastuksen arvolla ei kuitenkaan ollut samaa vaikutusta rangaistuksen määrään kuin nykyisin. Suurin merkitys sillä näytti olleen näpistyksen ja yksinkertaisen varkauden välisellä rajalla, mutta ei juurikaan muutoin.

TUTKIMUSTULOKSET

1 Vankiluvun 1890-luvun alusta alkanut nousu ja sitä säätelevät tekijät

Vankiluvun kohoamisen vaiheet

Vankiluvun kehitys Pohjoismaissa 1800-luvulla oli hyvin pitkään samansuuntainen. Vankiluku nousi 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla ja laski 1840-luvulta alkaen. Suomen vankilat eivät 1800-luvun alkupuolella täyttyneet rikoksenteijöistä, vaan pääosa vangeista oli irtolaisia ja muita työttömiä. Myös rikosenteijöitä oli vankiloissa runsaasti, mutta he eivät olleet suorittamassa varsinaista vapausrangaistusta, vaan työrangaistusta linnoissa ja linnoituksissa tai odottamassa jonkin rangaistuksen täytäntöönpanoa.

Vuosisadan lähestyessä loppuaan Suomen vankiluvun kehitys alkoi poiketa muiden Pohjoismaiden vankilukujen kehityksestä. Aluksi erkaneminen oli hidasta. Vankiluvun kehityksestä vuosina 1860–1880 ei ole saatavissa täsmällistä tietoa. Yksityiskohtaiset vankilukutilastot alkavat vasta vuodesta 1882. Näyttää kuitenkin siltä, että Suomen vankiluvun väheneminen pysähtyi viimeistään 1860-luvun jälkipuolella suuriin nälkävuosiin. Tuolloin varkausrikosten kasvun myötä pitkäaikaiset työrangaistukset lisääntyivät. Vankiluku ei kuitenkaan varkausrikosten vähenemisestä huolimatta ainakaan merkittävästi laskenut 1870-luvulla vapausrangaistuksen käytön lisääntyessä monissa muissa rikoksissa lähinnä 1.1.1870 voimaan tulleiden asetusten vaikutuksesta.

Vankiluku ei kasvanut vielä 1880-luvulla, mutta alkoi 1890-luvun alusta alkaen vähitellen kohota. Kun muiden Pohjoismaiden vankiluvut laskivat 1800-luvun lopulla ja pysyttelivät lähes koko 1900-luvun suhteellisen alhaisella tasolla, Suomen vankiluvun nousu jatkui 1900-luvun alkupuolella. Kohoaminen jyrkeni kansalaissodan kriisin jälkiseurauksena, ja nousu jatkui epätasaisesti aina 1950-luvun taitteeseen. Siitä alkaen Suomen vankiluku on ollut pääosin laskussa, ja se saavutti pohjoismaisen tason 1990-luvun alkuun mennessä. Uuden vuosituhannen taitteessa Suomen vankiluku lähti taas jyrkkään kasvuun.

Suomen vankiluvun kohoaminen voidaan nähdä kaksivaiheisena. Ensimmäinen vaihe alkoi rikoslain voimaantulosta 1894 ja päättyi vuoden 1918 kansalaisotaan. Toinen vaihe alkoi kansalaisodasta ja päättyi 1950-luvun alkuun tai viimeistään 1960-luvulle. Ensimmäisessä vaiheessa vankiluku kohosi loivasti, jälkimmäisessä edellistä jyrkemmin, mutta samalla epätasaisemmin. Ensimmäistä kohoamisvaihetta sävyttää vapausrangaistusten laajamittainen käyttöönotto var-

kausrikoksissa ja toista sävyttävät kriisit. Vankiluvun kehityksen kuvattu jako ei kuitenkaan ole kovin jyrkkä, vaan kysymys on kehityksen painopisteen siirtymisestä. Kriisejä oli jo ennen kansalaisuutta, ja rikoslain vaikutus jatkui myös kriisiaikoina.

Vankiluvun nousua säätelevät tekijät

Suomen vankiluvun nousua ja kehitystä säätelivät monet eritasoiset tekijät. Vankiluvun nousuun, kuten yleensäkin vankiluvun muutoksiin, ovat määräävästi vaikuttaneet lukuisat rakenteelliset tekijät, erityisesti voimakkaat poliittiset ja taloudelliset kriisit. Vankiluvun vahvimmat nousun kaudet näyttävät liittyneen poliittisten ja taloudellisten kriisien yhtymäkohtiin. Sen sijaan vankiluvun nousun alkuun, rikoslain voimaantumiseen, ei näytä olevan ainakaan välittömiä kriisinomaisia syitä. Vapausrangaistusten laajamittainen käyttöönotto voidaan kuitenkin liittää askel askeleelta tapahtuneeseen yhteiskunnalliseen murroskauteen. Monet tutkimukset ovat osoittaneet, että vapausrangaistusten käyttöön ottaminen liittyy ennen kaikkea teolliseen tai kapitalistiseen tuotantotapaan siirtymiseen sekä siinä yhteydessä tapahtuneisiin rakenteellisiin ja ideologisiin muutoksiin. Aikaisempi tutkimus on osoittanut, että vapausrangaistusten käyttöönotto tapahtui Suomessa paljon myöhemmin kuin muualla Euroopassa. Tässä tutkimuksessa on tuotu lisävalaistusta vankien rikostaustaan ja sen lainsäädännölliseen perustaan lähinnä 1880-luvulta alkaen.

Tämä tutkimus on vahvistanut käsitystä, jonka mukaan vankiluvun nousun käynnistäjänä on ollut Suomen rikoslain voimaantulo ja sen varkausrikollisuutta koskeva sääntely. Rikoslaki toi laajaan käyttöön vapausrangaistukset. Kansalaisuutta taas on 1900-luvun alkupuoliskolla voimakkaimmin kiihdyttänyt vankiluvun nousua. Kansalaisuutta ja muut voimakkaat yhteiskunnalliset murroskaudet heijastuivat rikollisuuteen ja rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaan. Rikosoikeudellisen järjestelmän eri osissa kriisien vaikutuksesta tapahtuneet muutokset näkyivät herkästi vankiluvun muutoksina. Etenkin rikoslainsäädännössä ja oikeuskäytännössä tapahtuneet muutokset vaikuttivat merkittäväällä tavalla Suomen vankiluvun nousuun kansalaisuuden jälkeen.

Vapausrangaistusten käyttöönotto

Vankiluvun ensimmäisen kohoamisvaiheen ymmärtämiseksi on mentävä vuoteen 1870. Tuolloin tulivat voimaan vuoden 1866 asetukset, jotka merkitsivät ensimmäistä vaihetta varsinaisten vapausrangaistusten laajalle käyttöönotolle Suomessa. Vapausrangaistusten käyttö lisääntyi selvästi. Myös Siperiaan karkoitusten päätyminen 1880-luvulla lisäsi vankilukua. Vapausrangaistusten lisääntyminen ei kuitenkaan ollut niin merkittävää, että se olisi riittänyt käynnistämään

vankiluvun nousun. Tähän oli syynä muiden vankiryhmien samanaikainen väheneminen.

Vapausrangaistusten käyttöönoton toinen vaihe toteutettiin vuoden 1889 rikoslilla. Samalla vapausrangaistusten käyttöönotto saatettiin loppuun, ja vankiluvun nousun ensimmäinen vaihe alkoi rikoslain voimaantulosta vuonna 1894. Tämän vaiheen aikana Suomen vankiluku alkoi erota muiden Pohjoismaiden vankiluvuista. Vankiluvussa vapausrangaistusten käyttöönotto näkyi ennen kaikkea lyhytaikaisten vapausrangaistusten lisääntymisenä, sillä vakavammista rikoksista oli jo entuudestaan käytössä pikäaikaiset työrangaistukset. Selkeä ero muiden Pohjoismaiden vankilukuihin syntyi kuitenkin vasta vankiluvun toisen, vuodesta 1918 alkaneen, aikaisempaa voimakkaamman nousun aikana.

Vankiluvun nousun perussäädin

Vankiluvun muutoksiin vaikuttaneista lukuisista syistä on seuraavassa mainittu vain kaikkein keskeisimmät. Perusvankiluvun kehitystä säätelivät varkausrikos- ja väkivaltarikosvangit, jotka 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alkupuolella muodostivat noin 90 % vankiluvusta.

Vankiluvun nousuun 1890-luvun alussa vaikutti ensinnäkin pitkäaikaisten väkivaltarikosvankien lisääntyminen 1880-luvun loppupuolelta alkaen Siperiaan karkoitusten päättyessä. Toiseksi vankilukua korotti pula-ajan lisäämä varkausrikollisuuden kasvu, jonka seurauksena varkausvankien määrä kasvoi. Varkausrikollisuuden lisääntyminen näkyi pitkien työrangaistusten runsastumisena, sillä varkaista vain rikoksenuusijat tuomittiin vapausrangaistuksiin. Tämän seurauksena keskimääräiset vankilassaoloajat olivat pitkiä 1890-luvun alussa. Vankiluvun nousun jatkumisen varkausrikollisuuden vähentymisestä huolimatta turvasi rikoslain voimaantulo 1894. Rikoslaki ja etenkin sen soveltaminen varkausrikollisuuteen olikin tästä eteenpäin vankiluvun nousun perussäädin aina ensimmäiseen maailmansotaan asti ja muodosti korkean vankiluvun perustan myös myöhemmälle, toistuvien kriisien sävyttämälle aikakaudelle. Joinakin vuosina vankiluvun nousun katkaisivat muutamiksi vuosiksi laajat yleiset armahdukset. Rikollisuustilanne ei sanottavasti muuttunut lukuun ottamatta vuosien 1905 ja 1906 kriisiä, joka lisäsi tuntuvasti henkirikollisuutta ja vahvisti tämän vuoksi väkivaltarikosvankien joukkoa. Vankiluvun nousuvauhdin määräsivät kuitenkin rikoslaki ja rikoslain vaikutuksesta tasaisesti kasvava varkausrikosvankien määrä. Ensimmäisen maailmansodan aikainen taloudellinen pula lisäsi varkausrikosvankien osuutta 1916–1920 välisenä aikana.

Varkausrikokset ja vapausrangaistusjärjestelmä

Rikoslaki toi vapausrangaistukset ensimmäisen ja toisen kerran varkausrikoksiin sekä näpistyksen uusimisiin. Ensikertaisestakin näpistyksestä tuomitut sakot oli muunnettava vapausrangaistukseksi, jos samalla kertaa oli tuomittu vapausrangaistus jostakin muusta rikoksesta. Samoin sakko voitiin muuntaa vankeudeksi, jos sakotettu ei kyennyt maksamaan koko sakkoa. Varkausrikosvankien kasvua kiihdyttivät varkausrikosten uusimisesta säädetty korkeat vähimmäisrangaistukset ja kuritushuonerangaistukselle säädetty kuuden kuukauden yleinen minimiraja. Mainitulla vähimmäisrajalla oli varkausrikoksissa merkitystä lähinnä ensikertaisissa törkeissä varkauksissa. Varkausrikoksista tuomittujen vapausrangaistusten pituuteen vaikuttivat varkausrikollisuudelle ominainen rikosten uusiminen ja useista varkausrikoksista tuomittujen rangaistusten yhdistäminen.

Varkautuomioon sisältyi tavallisesti kaksi tai useampia varkaustuomioita ja aikaisempien varkaustuomioiden jäännösrangaistuksia. Tuomitulla saattoi olla takanaan varkausrikoksesta tuomittu ja täydelleen kärsitty rangaistus. Suhteellisen ankaria lievennetyn lisäämisperiaatteen käsittäviä reaalikonkurrenssia koskevia säännöksiä jouduttiin soveltamaan varkausrikollisuudessa hyvin runsaasti. Käytännössä oli muodostunut periaatteita, joiden mukaan määräytyivät muun muassa reaalikonkurrenssin käytön rajat tuntuvasti lievempään konkurrenssimuotoon, jatkettuun rikokseen, ja yhden rikoksen käsittävään tekokokonaisuuteen. Anastetun omaisuuden omistussuhteet määräisivät melko pitkälti konkurrenssimuodon. Omistajien useammuus merkitsi ankarampaa rangaistusta, säännönmukaisesti rikosten useammuutta, jota kokonaisuutta tulkittiin joko jatketuksi rikokseksi tai yhtä useaksi eri rikokseksi.

Rikoslain suhteellisen ankarien säännösten vaikutuksesta varkaudesta tuomitut kokonaisrangaistukset muodostuivat ankariksi.

Uusimissäännösten sekä rikoskonkurrenssisäännösten tulkinnan myötä varkaustuomioista muodostui koko ajan pitenevä ja seuraamuksia kasaava mekanismi, joka lähes automaattisesti kasvatti vankilukua. Varkausrikosvankien osuus kasvoi selvästi väkivaltarikosvankien määrää suuremmaksi.

Rikoslain varkausrikoksia koskevien säännösten samoin kuin uusimis- ja konkurrenssisäännösten taustalla olivat vielä ankarammat vuoden 1734 lain säännökset. Varkausrikosten ankara traditio oli olemassa. Tosin vain useampikertaisien uusijoiden rangaistukset olivat olleet jo 1800-luvun alussa pitkäaikaisen vapaudenmenetyksen käsittäviä. Muista varkausrikoksista ei ollut käytetty aikaisemmin varsinaisia vapausrangaistuksia, vaan aluksi sakkoa ja ruumiinrangaistuksia, myöhemmin 1800-luvun jälkipuolella käytännössä vesileipärangaistuksia. Mutta ruumiinrangaistuksia ja vesileipärangaistuksia pidettiin yleisesti lyhytaikaisia vapausrangaistuksia ankarampina.

Sulkemalla varkausrikoksiin syyllistyneet pitkäksi aikaa vankiloihin, uusi ri-

koslaki myötävaikutti laajan varkaiden ammattikunnan eriytymiseen ja loi samalla edellytyksen sen jatkuvalle uusiutumiselle ja laajentumiselle. Näin luotiin eräänlainen koko ajan voimistuva ikiliikkuja, jonka kasvua eivät enää myöhemmät pikkukorjaukset lainsäädäntöön voineet estää. Mekanismi luotiin sijoittamalla vankilaan juuri ne, joiden toimeentulo perustui varastamiseen sekä ne, joille varastaminen vasta vankilan aiheuttaman sosiaalistumisen ja toimeentulon vaikeutumisen kautta kohosi varteen otettavaksi toimeentulon tavaksi.¹

Varkaiden ammattikunnan syntyä lisäsi myös kansalaisluottamuksen menettämisen liittäminen laajalti varkausrikoksiin. Kansalaisluottamuksen menettäminen vaikeutti vankilasta palaavan toimeentulomahdollisuuksia. Kuritushuone-rangaistus oli yleensä seuraus sellaisista rikoksista, jotka katsottiin häpeällisiksi. Jos rikos oli erittäin häpeällinen, säädettiin lisäseuraamukseksi kansalaisluottamuksen menettäminen. Varkausrikoksia pidettiin erittäin häpeällisinä rikoksina. Varkausrikoksissa kuritushuonerangaistus ulotettiin myös ensikertaisiin varkausrikoksiin. Kansalaisluottamuksen menettäminen säädettiin seuraamukseksi myös yksinkertaisesta varkaudesta, vaikka siitä oli yleensä seurauksena vankeutta. Käytännössä tämä merkitsi kansalaisluottamuksen menettämisen ulottamista myös näpistyksiin lukuun ottamatta ensikertaisia näpistyksiä. Sen sijaan esimerkiksi väkivaltarikoksissa kansalaisluottamuksen menettäminen oli seurauksena vasta, jos seurauksena oli kuolema. Esimerkiksi törkeästä pahoinpitelystä ei ollut seurauksena kansalaisluottamuksen menettämistä. Väkivaltarikosten uusimisesta ei ollut säädetty normaalia ankarampia rangaistusasteikkoja, toisin kuin varkausrikoksissa.

¹ Vankilasta rikollisuuden tuottajana, ks. *Foucault* 1980 s. 313.

2 Kriisit ja niiden heijastuminen rikosoikeudelliseen järjestelmään

Tutkimuksen kohteena olleet kriisit

Tutkimuksen eräänä keskeisenä tavoitteena on ollut selvittää kriisiajan vaikutuksia rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaan. Tarkastelun kohteena on ollut kaksi kriisiä, jotka ajoittuvat vuosille 1914–1921 ja 1929–1932. Vankiluvun jyrkimmän kohoamisen ajoittuminen välittömästi kansalaissodan jälkeiseen aikaan ja tuolloisen kriisin voimakkuus ovat olleet keskeisinä syinä tutkimuksen painopisteen valintaan. Päähuomio on ollut vuoden 1918 kansalaissodan vaikutuksissa oikeuskäytäntöön ja vankilukuun.

Tutkimuksen kohteena olleet kriisit olivat vakavia kriisejä, joissa taisteltiin vallasta. Kriiseihin liittyi myös taloudellinen lama. Kysymys ei ollut pelkästään taloudellisen laman synnyttämästä ahdingosta, vaan ennen kaikkea poliittisista kriiseistä. Kriisit erosivat kuitenkin selvästi toisistaan. Ensimmäisen kriisin kärjistyminen väkivaltaiseksi kansalaissodaksi vuonna 1918 teki siitä jälkimmäistä tuntuvasti vakavamman, sillä 1930-luvun taitteessa vältyttiin laajamittaisilta väkivaltaisilta yhteenotoilta. Jälkimmäinen kriisi oli oikeastaan ensimmäisen jälkinäytös. Se, mikä jäi kansalaissodan loppuselvittelyssä kesken, eli poliittisen ääri-vasemmiston toiminnan kieltäminen, vietiin päätökseen 1930-luvun taitteessa. Kriisit voidaan näin ollen nähdä myös yhtenä kokonaisuutena. Jälkimmäinen kriisi tavallaan vahvisti ja ylläpiti ensimmäisen kriisin rikosoikeudelliseen järjestelmään jättämiä jälkiä.

Kriisin vakavuus vuonna 1918 tekee siitä tutkimuksen kannalta mielenkiintoisen. Kysymys oli väkivaltaisesta täysimittaisesta sisällissodasta, johon liittyivät kansainvälisesti katsoen poikkeuksellisen laajat teloitukset ja joukkokuolemat vankileireillä. Aiempi tutkimus on osoittanut, että kansalaissodan päättymisen jälkeisiin teloituksiin, vankileirikuolemiin sekä valtiorikosoikeuksien tuomioihin liittyi myös kostonomaisia piirteitä.

Tutkimus osoitti, että molemmilla kriisiajoilla oli koventava vaikutus rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaan. Tämä näkyi lainsäädännössä, oikeuskäytännössä ja rikoskontrollissa. Rikosoikeudellisia ratkaisuja ohjasivat ennen kaikkea vallan säilyttämisen ja koston tarpeet, joita peiteltiin rangaistusideologisilla perusteilla. Kriisit lisäsivät välittömästi vapausrangaistuksella sovitettavaa rikollisuutta paitsi poliittisluonteisten valtiorikosten myös varkausrikollisuuden kasvun kautta. Kansalaissodalla ja kieltolailla oli yhteys myös väkivaltarikollisuu-

den ja samalla vapausrangaistusten määrän kasvuun 1920-luvulla. Poliisien määrän lisääminen ja kontrollin suuntaaminen valtiorikoksiin ja kieltolakirikoksiin liittyivät vahvasti kriiseihin.

Kriisien vaikutukset siirtyivät koventuneen ilmapiiriin välittämänä myös suoraan ankaroittamaan oikeuskäytäntöä ja ainakin osittain muutakin kontrolliko-
neiston toimintaa.

Rikosoikeudellisen järjestelmän ankaroituminen ei kuitenkaan ollut sen kaikilla osa-alueilla yhtä johdonmukaista. Kumpaankin kriisiin liittyi myös jonkin verran järjestelmää lieventäviä piirteitä. Tällaista lievenemistä ilmeni ennen kaikkea lainsäädännössä. Sen sijaan ankaroituvassa oikeuskäytännössä mahdollisia pyrkimyksiä lempeämpään suuntaan on lähes mahdotonta paikantaa.

Kriisiaikana syntynyt lainsäädäntö ja ankaroitunut oikeuskäytäntö eivät kuitenkaan olleet ainoita syitä vankiluvun kriisiaikojen huippukorkeuksiin, ellei tällaisena ole pidettävä valtiorikosoikeuksien perustamista koskevaa lainsäädäntöä. Vankiluvun korkeus perustui paljolti jo olemassa olevan rikoslainsäädännön lisääntyneeseen soveltamiseen kasvaneen rikollisuuden myötä. Tämä koskee suurelta osin sekä valtiorikoksia että varkaus- ja väkivaltarikoksia.² Kriisin heijastusvaikutuksena syntynyt sakkovankien runsaus 1920-luvun loppupuolella tosin selittyy pääosin kriisiaikaan liittyvällä lainsäädännöllä. Tämä lainsäädäntö jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi: se purettiin 1930-luvun alun kriisin yhteydessä.³ Ehdollista rangaistustuomiota ja vesileipärangaistusta koskevalla lainsäädännöllä taas oli vankilukua vähentävä vaikutus.

Kriisien osittain ristiriitaiset, mutta kokonaisvaikutukseltaan ankaroittavat vaikutukset heijastuivat vankilukuun sitä korottavasti. Kriisien näkyvimmit vaikutukset olivat lyhytaikaisia. Monilta osin kriiseillä oli kuitenkin myös pitkäaikaisia, pysyväisluonteisia vaikutuksia rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaan. Kansalaissodan vaikutukset olivat jälkimmäisen kriisin seurauksia laajempia ja vaikuttavampia.

Kansalaissodan vaikutukset

Ensimmäisessä kriisissä kansalaissodan jälkeen valtaapitävien asemaan vasemmalta kohdistuva uhka haluttiin torjua tuleviakin aikoja silmällä pitäen. Verisen kansalaissodan seuraukset olivat hävinneille ankarat. Paikoin laajojenkin teloitusten jälkeisen ja kesään 1919 kestäneen oikeistovallan ajan poliittisten ratkai-

² Mainittuja rikostyyppisiä koskevaa lainsäädäntöä kovennettiin jonkin verran 1920-luvulla. Näillä vähäisillä muutoksilla ei ollut merkittävää vaikutusta vankilukuun.

³ Lyhytaikaisten vapausrangaistusten vähentämiseen tähtäsi osittain myös vesileipärangaistus, joka oli käytössä 1930-luvulla. Vesileipärangaistus kuuluikin 1930-luvun kriisin lyhytaikaisiin seurauksiin.

sujen ankarin lopputulos, joukkokuolemat vankileireillä, toteutui pian sodan päättymisen jälkeen. Ankaria ratkaisuja olivat myös valtiorikosoikeuksien perustaminen ja punaisten tuomitseminen niissä pitkiin vapausrangaistuksiin oikeudenkäynneissä, joissa lakisidonnaisuus usein syrjäytyi. Kieltolaki- ja juopumusrikollisuuden lisääntymisellä ja resurssien suuntaamisella niihin oli mainittuja ratkaisuja etäisempi yhteys kansalaissotaan. Kriisiin osittain liittyviä olivat kieltolain, juopumuksen ja sakon muuntorangaistuksen ja muuntomenettelyn koventamiset. Kansalaissodalla oli vuosien 1905 ja 1906 tapahtumien ohella yhteys myös väkivaltarikollisuuden kasvuun 1920-luvulla.⁴

Rangaistuskäytäntö oli koventunut jo ensimmäisen maailmansodan aikana, mutta kansalaissota kovensi rangaistuksia vielä tuntuvasti tästäkin. Varkausrikkosista tuomitut kokonaisrangaistukset pitenevät ennen kaikkea valtiorikostuomioiden ja varkaustuomioiden yhdistämisen kautta.

Ilmapiiri oli ensimmäisen maailmansodan aikana jo ennen kansalaissotaa jonkin verran koventunut, mikä näkyi myös varkausrikostuomioiden ankaroitumisena. Ilmapiirin nopea kiristyminen tästäkin kansalaissodan aikana vaikutti osaltaan varkaustuomioiden ankaroitumiseen sodan jälkeen. Erityisen ankaraa oli niiden varkausrikoksiin syyllistyneiden kohtelu, joiden tiedettiin tuomitun osallisuudesta kapinaan.

Sodan jälkeisillä ratkaisuilla oli myös toisenlaisia piirteitä. Punaiset lyötiin, mutta kommunistien toimintaa ei kokonaan lopetettu. Lainsäädännössä ilmeni myös kriisin ratkaisun sovitteleva, järjestelmään integroiva piirre. Tällaiseen kehitykseen vaikutti ennen kaikkea se, että ympäristövallat voittivat sodan Saksaa ja sen liittolaisia vastaan. Tämä aiheutti myös oikeistovallan päättymisen, jolloin maalaisliitto nousi hallitsevaan asemaan. Myös pelko kommunistien uudesta noususta ja korkean vankiluvun tuomat, ennen kaikkea taloudelliset mutta myös vankeinhoidon sisäiseen kriisiytymiseen liittyvät ongelmat, painostivat lievempiin ratkaisuihin muun muassa rikoslainsäädännön alueella. Tällaisia olivat ehdollisen rangaistustuomion käyttöön ottaminen, laaja armahduslainsäädäntö ja -käytäntö, ehdonalaisen vapauttamisen käyttöalan laajentaminen sekä oikeudenmukaisempaan päiväsakkojärjestelmään siirtyminen.

Nämä lainsäädännölliset ratkaisut tulivat päiväsakouodistusta lukuun ottamatta lieventämään myös oikeuskäytäntöä. Kokonaisuutena oikeuskäytäntö kuitenkin selvästi ankaroitui kansalaissodan jälkeen.

⁴ Lehden mukaan vuodet 1917 ja 1918 merkitsivät murrosta talonpoikaisnuorten arvostuksissa. Sodasta myöhästyneen sukupolven sota-ajan kokemukset olivat omiaan ruokkimaan sekä näyttämisen halua että väkivallan arvostusta, ks. *Lehti* 2001a s. 319.

1930-luvun kriisin merkitys

Toisessa kriisissä vaara uhkasi lähinnä oikealta, mutta kriisin ratkaisussa hävisivät sekä vasen että oikea äärilaita. Kriisin aikana valtaapitävät olivat taipuneet äärioikeiston vaatimuksiin kommunistien lopulliseksi nujertamiseksi. Ns. kommunistilaeilla kiellettiin kommunistien poliittinen toiminta. Kriisin ratkaisun jälkeen vuonna 1932 pelättiin vallankaappausta oikealta vähemmän kuin kansalais sodan jälkeen vasemmalta. Koston tai äärioikeiston nujertamisen tarvetta ei ollut. Sen sijaan kommunistien toimintaan suuntautuva ankara kontrolli, joka oli selvästi tiukentunut kriisin yhteydessä, jatkui lähes koko 1930-luvun. Vielä vuonna 1934 yritettiin kuolemanrangaistus liittää eräisiin valtiollisiin rikoksiin. Vakavasti otettavana uhkana pidettiin siten vain vasemmiston vasenta laitaa. Lapuanliikkeen jäseniä sen sijaan kohdeltiin huomattavasti lempeämmin.

Toisen kriisin ankaroittavat toimenpiteet ulottuivat myös rikoslainsäädännön alueelle. Ehdollisen rangaistustuomion käyttöalan supistaminen, valvonnanalaisen ehdonalaisen vapauden koeajan pidentäminen yli jäljellä olevan rangaistusajan, niin sanotun vesileipärangaistuksen käyttöönotto ja vaarallisten rikoksensuusijain eristäminen sekä väkijuomarikoksenteijöiden pakkotyö olivat esimerkkejä tästä. Tällöin lainsäädännön sovitteluus merkittävään myös ankaraa lainsäädäntöä. Poikkeavassa asemassa olivat Mäntsälän kapinaan ja kyydityksiin syyllistyneet, jotka saivat muita poliittisista rikoksista tuomittuja tuntuvasti lievempiä rangaistuksia. Kun rikoksenteijät olivat oikealta laidalta, he saivat osakseen lievempää kohtelua.⁵ Kuten kansalaissodan jälkiselvittelyssä, myös tällä kertaa talouselämän realiteetit olivat hillitsemässä kaikkein ankarimman rikoslainsäädännön toteutumista: Korkean vankiluvun ylläpitäminen oli valtaapitäville kallista tai aiemmin tehtyjen kriminaalipoliittisten ratkaisujen haitat osoittautuivat muutoin liian suuriksi. Vankiloiden yliasutuksesta aiheutunut vapausrangaistusten täytäntöönpanon tehottomuus myötävaikutti myös toimenpiteisiin.

Tiukentuvassa ilmapiirissä 1930-luvulla rangaistusten lievennykset tai laitoksessaoaloajan lyhennykset joko suunnattiin vähemmän vaarallisena pidettäviin rikollisuuden muotoihin kuten juopumukseen ja siitä seuraavan sakon täytäntöönpanoon taikka kätkettiin muulla tavoin ankaroituvaan lainsäädäntöön kuten vesileipärangaistukseen tai ehdonalaista vapauttamista koskevaan lainsäädäntöön. Esimerkiksi juopumusta koskevat ensimmäisen kriisin jälkeiset kovennukset poistettiin. Myös kieltolaki kumottiin toisen kriisin aikana.

⁵ *Siltala* 1985 s. 421–430 ja *Björne* 1977 s. 322–339. Tähän voidaan nähdä syynä toisaalta uhkan koettu lievyys vasemmalta tulevaan verrattuna, toisaalta tarve integroida oikea äärilaita yhteiskuntaan.

Kriisien vankihuiput ja perusvankijoukko

Suomen vankiluvun nousua voidaan tarkastella toisaalta toisiaan seuraavien kriisien muodostamana vankilukuhuippujen sarjana. Toinen tapa on poistaa nuo kriisien aiheuttamat lyhytaikaiset terävät huiput ja tarkastella perusvankijoukossa eli lähinnä varkaus- ja väkivaltarikollisuudessa tapahtuneita muutoksia.

Tässä tutkimuksessa on käytetty molempia kuvailtuja tarkastelutapoja. Näin on voitu toisaalta ymmärtää kansalaissodan välittömiä näkyviä vaikutuksia ja toisaalta saada tietoa vankilukuun mahdollisesti jääneistä pitkäaikaisista vaikutuksista.

Vankiluvun nousun selvittämisessä on päähuomio suunnattava perusvankijoukossa tapahtuneisiin muutoksiin. Tällöin vähemmälle huomiolle jäävät kansalaissodan aikaiset valtiorikosvangit ja toisen maailmansodan aikaiset sotilasrikosvangit. Vuosina 1919–1932 voimassa olleen kieltolain aikaiset kieltolaki- ja juopumussakkovangit voidaan silloisessa poikkeuksellisessa laajuudessaan myös katsoa kriiseihin liittyviksi lyhytaikaisiksi ilmiöiksi. Tosin kieltolaki sinänsä ei ilmeisesti ollut kansalaissodan tuote, mutta kieltolain, juopumuksen ja sakan muuntorangeistuksen koventaminen sekä kieltolaki- ja juopumuskontrollin lisääminen 1920-luvun alussa liittyivät kansalaissodan kovettamaan ilmapiiriin. Kieltolaki sekä juopumuksen ja juopumuksen täytäntöönpanojärjestelmän kovennukset kumottiin 1930-luvun alussa.

Tällä tavoin puhdistettu Suomen vankiluku alkoi nousta 1890-luvun alussa. Vankiluvun 1890-luvulta alkaneen nousun kaksivaiheisuus näkyy tässä tarkastelutavassa siten, että vankiluvun nousu kiihtyi 1920-luvulla. Kansalaissota lisäsi myös perusvankijoukon määrää. Lisäksi rikoslain ankara varkausrikoksista pitkiä vapausrangaistuksia tuottava järjestelmä oli edelleen toiminnassa. Ensimmäinen vankiluvun huippu muodostui 1930-luvun alkupuolelle ja toinen 1950-luvun taitteeseen.

Suomessa oli vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla kolme peräkkäistä kriisiä: maailmansotiin liittyvät kriisit ja niiden välisenä aikana syntynyt kriisi 1930-luvun alkupuolella.⁶ Kriisien peräkkäisyys antoi sellaisen vaikutelman, että vankiluku olisi nopeasti ja vakiintuneesti kohonnut korkealle. Lyhytaikaiset matalan vankiluvun jaksot näyttivät poikkeuksellisilta. Tosiasiassa vankiluku muodostui peräkkäisten kriisien aikaisista tilapäisistä huipuista. Viimeisen kriisin lyhytaikaiset vaikutukset poistuivat vasta 1950-luvun alussa. Tuolloin vankiluku oli

⁶ Kansalaissodan ja 1930-luvun alun tapahtumien voidaan myös ajatella muodostavan yhden ainoan kriisin, koska kansalaissodan poliittiset ratkaisut viettiin loppuun vasta 1930-luvun kriisin yhteydessä. Myös sakkovankeihin kohdistuneet ratkaisut purettiin toisen kriisin yhteydessä. Toisaalta kansalaissotaa edeltävällä kriisillä, vuosien 1905 ja 1906 tapahtumilla, oli myös selvä heijastusvaikutuksensa kansalaissotaan.

kuitenkin huomattavasti korkeammalla kuin ennen ensimmäistä kriisiä. Tämä oli osittain seurausta kriisien pitkäaikaisista vaikutuksista.

Vankiluvun jyrkkien nousujaksojen välittöminä syinä olivat kriisit ja niiden lyhytaikaiset heijastusvaikutukset rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaan. Vankiluvun voimakkaan nousun sysäsi liikkeelle kansalaissota. Se jätti jälkensä myös vankilukua normaalioloissa säätelevään perusvankiryhmään. Toisiaan seuraavien kriisien vaikutuksesta vankiluku jäi kriisikausien jälkeen pysyväisluonteisesti suhteellisen korkealle tasolle.⁷

Vankiluvun alenemisen 1960-luvulta alkaen pohjoismaiselle tasolle 1990-luvulle tultaessa mahdollisti toisaalta vakavien kriisien loppuminen ja 1960-luvun yhteiskunnallinen murros. Ne loivat pohjan vankiluvun alentamiseen tähtäävälle menestyksekkäälle lainsäädäntötyölle sekä kansalaissodan ja muiden kriisien korkeana pitämän rangaistuskäytännön vähittäiselle lievenemiselle.⁸

Vankiluvun perustason muodostivat, kuten vuosisadan alussakin, suurimmaksi osaksi varkaus- ja väkivaltarikosvangit. Valtaosa tästä vankijoukosta oli kuritushuonevankeja. Suomen vankiluvun kohoamisen syiden yksityiskohtaiseksi selvittämiseksi on tarkasteltava sekä kriisiajan välitöntä heijastumista perusvankilukuun että uusien kriiseille tyypillisten vankiryhmien muodostumista.

Pitkän aikavälin vaikutusten selvittäminen vaatii huomion kiinnittämistä muutoksiin, joita on jäänyt pysyvämmiin perusvankijoukkoon. Perusvankijoukko määräsi vankiluvun sekä kriisejä edeltäneenä aikana että 1930-luvun lopulla ja 1950-luvulta eteenpäin. Myös kriisiaikoina varkaus- ja väkivaltarikosvangit olivat perusryhmänä vankiloissa joskin poikkeusajan rikollisuuden vuoksi näkyvämmämpiä kuin muina aikoina. Kriisiaikoina myös tämä perusjoukko kasvoi lähinnä varkausrikollisuuden lisääntymisen ja rangaistustason kovenemisen seurauksena. Molemmat kriisit ankaroitivat varkaustuomioita ja lisäsivät varkausrikollisuutta. Väkivaltarikosvankien lisääntymisellä 1920-luvulla oli yhteys jo vuosien 1905 ja 1906 murrokseen, mutta myös kansalaissodalla ja kieltolailla oli ilmeisesti vaikutusta väkivallan kasvuun.

⁷ Myöhempiä vuosina esitetyissä arvioissa Suomen muita Pohjoismaita korkeamman vankiluvun keskeiseksi syyksi esitettiin etenkin varkausrikoksista ja muista omaisuusrikoksista tuomitut pitkät vapausrangaistukset. Ks. esimerkiksi *Anttila & Törnudd* 1983. Tuomioiden ankaruutta korkean vankiluvun syynä korostavat myös *Kekkonen & Ylikangas* 1982. Kekkonen katsoo, että Suomen korkea vankiluku selittyy paljolti vuoden 1918 sodan vaikutuksesta erityisesti omaisuusrikosten sanktiointiin. Kovaa kontrollia ovat sittemmin ylläpitäneet maailmansotien välisen ajan yhteiskunnalliset ristiriidat, Suomen käymät sodat ja välillisesti myös mahtavan itänaapurin olemassaolo. Ks. *Kekkonen* 1998 s. 118 alav. 130.

⁸ Vankiluvun alentamiseen liittyvästä kriminaalipolitiikasta lähemmin ks. *Lappi-Seppälä* 1998b. Kansalaissodan vaikutuksen purkautumista selityksenä vankiluvun alenemiskehitykseen korostaa erityisesti Kekkonen, ks. *Kekkonen* 2001. Lappi-Seppälän ja Kekkonen näkemyksistä tarkemmin edellä Johdannon luvussa 2.2 ja jäljempänä alav. 88.

Myös perusvankijoukkoon voi tulla merkittäviä uusia rikostyyppisiä. Tällaisia ei kuitenkaan ilmaantunut tarkasteltavana olevana ajanjaksona ellei tällaisina ole pidettävä kieltolaki- ja juopumusrikoksia.⁹ Sen sijaan myöhemmin vuosina van- kiluku on riippunut merkittävästi myös rattijuoppoudesta ja huumerikoksista tuomittujen määristä.

Varkausrikollisuuden kasvukausien syyt

Oikeastaan vain kasvanut varkausrikollisuus 1917–1919 ja 1930–1933 oli otak- suttavasti seurausta pääasiassa kriiseihin liittyvistä taloudellisista muutoksista, taloudellisesta lamasta. Tosin varkausrikollisuuden kasvu ei ole suinkaan aina selkeästi liitettävissä talouden romahtamiseen. Kun aiemmin aikoina var- kausrikollisuuteen syyllistettiin paljolti nälän voittamiseksi, tänä päivänä var- kausrikollisuus kasvaa pikemminkin hyvinvoinnin lisääntyessä. Esimerkiksi varkausrikollisuuden kasvu toisen maailmansodan aikana Pohjoismaissa on tut- kimusten mukaan ollut seurausta ilmeisesti useista samanaikaisesti vaikuttavista tekijöistä. Tavaroiden määrän muutosten kanssa vähintään yhtä merkityksellisiä tekijöitä ovat olleet moraalinen heikkeneminen, rikostilaisuuksien lisääntyminen ja kasvanut alkoholin kulutus.¹⁰ Kaiken kaikkiaan tilanne on monimutkainen: toi- set tekijät lisäävät, toiset vähentävät varkausrikollisuutta, jotkut taas vaikuttavat molempiin suuntiin.¹¹ Mutta vielä viime vuosisadan ensimmäisinä vuosikym- meninä varastamisen pääsyy Suomessa oli selkeästi köyhyys.

Tutkituilla 1900-luvun alkuvuosikymmenten tapahtumilla ei ole kovinkaan paljon yhteistä 1990-luvun talouskriisin kanssa.¹² Tarkastelluille vuosisadan alkupuolen kriiseille oli ominaista niiden poliittisuus, taistelu vallasta ja pyr-

⁹ Kun väkijuoma- ja juopumusrikosvankien määrät olivat varkaus- ja väkivaltarikosvankeihin verrattuna vähäisiä muulloin kuin 1920-luvulla, näistä rikoksista tuomittujen runsaslukuisuutta 1920-luvulla vankiloissa voidaan pitää ainakin osittain kriisiaikojen jälkiseurauksena. Näin siitä- kin huolimatta, että kieltolain säätämistä ei voitane liittää kansalaissodan tuottamiin seurauksiin.

¹⁰ *Tham* 1987a ja 1987b sekä *Jaakkola & Thanu* 1989.

¹¹ 1990-luvun lamaa ja rikollisuutta koskevassa artikkelissaan *Aromaa* tarkastelee mm. laman erilaisia ristikkäisiä vaikutuksia varkausrikollisuuteen. Ks. *Aromaa* 1995 s. 83–85. Vaikka talou- dellisen hyvinvoinnin lisääntymisellä ja omaisuusrikollisuuden kasvulla onkin selvä yhteytensä, kriisiaikoina tapahtuvien muutosten ennustaminen on vaikeaa. Ks. *Crime and Economy* 1995.

¹² Eräitä yhtäläisyyksiä 1990-luvun lamalla oli ensimmäisen maailmansodan aikaisen ja 1930- luvun laman kanssa. Tosin 1990-luvun laman aiheuttamat muutokset rikosoikeudellisen järjestel- män toimintaan olivat hyvin vähäisiä, minkä vuoksi niiden liittyminen lamaan ei ole kaikilta osin selvä. Tällaisia ilmiöitä olivat mm. varkausrikollisuuden lisääntyminen, kriminaalipoliittisen ilma- piirin koveneminen, vankiluvun alenemisen pysähtyminen laman ajaksi ja sakkovankien lisäänty- minen. Viimeksi mainitusta kiinnostui myös julkisuus: rangaistaanko köyhyydestä, kysyttiin, ks. *Aho & Kuivajärvi* 1993, ja sakon muuntorangaistuksesta luopuminen otettiin taas kerran esille, ks. *Koskinen* 1994. Ongelma paheni 2000-luvun alkaessa ks. *Kuivajärvi* 2003.

kimys vallan varmistamiseen.¹³ Vaikka taloudellisissa kriiseissä aina tapahtuu jonkinlaista taloudellisen vallan uusjakoa, vertailtavien kriisien ja niiden taustalla olevan yhteiskunnallisen tilanteen erot ovat liian suuret johtopäätösten tekoon.

Kriisien vaikutusten kesto

Tarkasteltujen poliittis-taloudellisten kriisien vaikutukset rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaan olivat kestoaltaan vaihtelevia. Lyhytaikaiset vaikutukset ilmenivät kriisien aikana ja välittömästi niiden jälkeen. Tällaisia kriisien seurauksia voi joutua sääntelemään myös hieman pitempään kriisien jälkeen. Kuvatunlaisille kriiseille omintakeinen rikollisuus ja tähän liittyvä kontrolli ovat tyypillisiä kriisiin tiiviisti liittyviä lyhytaikaisia ilmiöitä.¹⁴ Tällaisia olivat esimerkiksi valtiorikostuomioistuintuomien perustaminen ja punaisten tuomitseminen niissä valtiorikoksentehtäjinä kansalaissodan jälkeen sekä 1930-luvulla vesileipärangastus. Ensimmäisen maailmansodan aikaisten poikkeusmääräysten rikkomiset olivat tyypillisiä kriisiajan rikoksia, joista tosin käytännössä tuomittiin enintään lyhytaikaisia vankeusrangaistuksia.¹⁵ Ero lyhyt- ja pitkäaikaisten vaikutusten välillä on liukuva. Kriisin luomaan ankaraan lainsäädäntöön tai oikeuskäytäntöön voi lainsäätäjät tai tuomarit tottua, ja muutokset voivat näin säilyä pitkään.

Kriisiaika vaikuttaa lyhytaikaisesti mutta voimakkaasti myös perinteisen rikollisuuden määrään ja kontrolliin. Vaikutus voi olla myös pitkäaikainen. Kriisien pitkäaikaisilla vaikutuksilla tarkoitetaan kriisien jättämiä luonteeltaan pysyviä jälkiä rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaan. Tällöin ei yleensä ole kysymys varsinaisesta kriisiajan poikkeuksellisille olosuhteille tyypillisestä muutoksesta. Kriisit ainoastaan määräsivät alkuhetken pitkäaikaisille muutoksille.

¹³ 1930-luvun kriisiin liittyvä taloudellinen lama koetteli selvimmin pääelinkeinojamme maanviljelystä ja karjanhoitoa. Laman aikana myytiin maassamme noin 12 000 maatalouskiihteistöä, ks. *Rantala* 1998.

¹⁴ Ks. Kontulan erittelyä sota-ajan rikoksista, ks. *Kontula* 1996 s. 66–67. Jaakkolan ja Thamin mukaan vain sota-ajalle ominainen rikollisuus on erityistä sota-ajan rikollisuutta sen mukaan, miten tämä käsite määritellään. Huomattava osa toisen maailmansodan aikaisesta rikollisuudesta selittyy perinteisen kriminologian käsittein. Osa ilmiöistä on selkeämmin sotaan liittyviä. Sota-ajan rikollisuuden tyypillisiä selittäjiä ovat muuttoliike, sääntely, miehitys, taloudellinen lama ym. Kaikissa Pohjoismaissa varkausrikollisuus lisääntyi toisen maailmansodan aikana. Ks. *Jaakkola ja Tham* 1989.

Lehden mukaan vuosien 1905–1906 murros oli pääsyy väkivaltarikollisuuden kasvuun, joka uutena aaltona kansalaissodan kiihdyttämänä jatkui 1920-luvulla, ks. *Lehti* 2001. Aho ja Karsikas katsovat, että rikollisuuden lisääntyminen ei sinänsä ole oire yhteiskunnallisesta kriisistä, jonka tunnusmerkkinä voidaan pitää korkeaa vankilukua. Ks. *Aho & Karsikas* 1980 s. 66. Ahon ja Karsikkaan luonnehdintaan voidaan yhtyä tämänkin tutkimuksen perusteella. Ks. myös *Aho* 2001.

¹⁵ Talvisodan vaikutuksista Suomen rikollisuuteen. Ks. tiivistetysti *Kontula* 1996 s. 56–59.

Suomessa 1920- ja 1930-lukujen rikoslainsäädännöllä oli sekä vankilukua korottava että sitä alentava vaikutus. Vaikutus oli kokonaisuutena rangaistustasoa säilyttävä. Vaikutuksiltaan ristiriitainen lainsäädäntö vaikeuttaa yksittäisten lakien vaikutusten havaitsemista. Myös vankilukuun kriiseillä oli vastaavan tyyppisiä lyhyt- ja pitkäaikaisia vaikutuksia. Kriisiaikana vankiluku kohosi korkealle ja laski nopeasti kriisin jälkeen. Pitkäaikaista vaikutusta oli se, ettei vankiluku enää täysin palannut kriisiä edeltävälle tasolle.

Lyhytaikaiset vaikutukset

Molemmille vankiluvun huippukorkeuksille vuosina 1917–1920 ja 1931–1934 oli yhteistä varkausvankien määrän lisääntyminen, kasvaneet valtiorikosvankien määrät etenkin kansalaissodan jälkeen ja ankaroitunut oikeuskäytäntö.

Varkausrikollisuus lisääntyi voimakkaasti ja varkausrikollisuudesta tuomitut rangaistukset kovenivat selvästi, mutta lyhytaikaisesti kummankin kriisin yhteydessä. Myös varkausrikostuomioiden yhdistäminen valtiorikosoikeuksien tuomioihin pidensi samanaikaisesti varkausrikoksista tuomittuja kokonaisrangaistuksia.

Ensimmäiseen kriisiin liittyvänä väliaikaisena ilmiönä voidaan pitää valtiorikosvankien lisäksi jossain määrin myös kohonneen juopumus- ja kieltolakirikollisuuden sekä ankaroituneen sakon muuntorangaistuksen aiheuttamaa suurta sakkovankien määrää 1920-luvulla. Kieltolailla on katsottu olleen heijastusvaikutusta myös väkivaltarikollisuuden ja väkivaltarikosvankien lisääntymiseen tuona aikana. Itse asiassa kriiseillä näyttää olleen yhteys molempien perusvankiryhmien lisääntymiseen noina aikoina.

Ensimmäisen kriisin vakavuus verrattuna 1930-luvun alun kriisiin näkyy ensinnäkin valtiorikosvankien lukumäärissä: Kansalaissodan jälkeen valtiorikosvankeja oli lyhytaikaisesti huomattavasti enemmän kuin missään vaiheessa myöhemmin 1920- ja 1930-luvulla. Viimeksi mainitut uudet valtiorikosvangit voidaan nähdä kansalaissodan pitkittyneenä jälkiseurauksena. Toisaalta 1930-luvun kriisin voimakkuus verrattuna 1920-luvun kehitykseen näkyy siinä, että valtiorikoksia ja muita poliittisia rikoksia esiintyi 1930-luvulla selvästi enemmän kuin 1920-luvulla.¹⁶ Toisaalta kansalaissodan edellä kuvatut näkyvät heijastusvaikutukset, sakkovankien ja väkivaltarikosvankien suuret määrät 1920-luvulla, olivat laajat, ja jälkiselvittelyihin ryhdyttiin toden teolla vasta 1930-luvun kriisin yhteydessä. Tuolloin väkivaltarikollisuus ei enää kasvanut ja vankiluvun korkeus pakotti purkamaan sakkovankeja ylläpitävää lainsäädäntöä.

¹⁶ Ks. myös *Kekkonen* 1996e.

Myös kansalaisodan hävinneiden jääminen eräiltä osin melko pitkään vankiloihin oli kriisin vakavuuteen liittyvä pitkitetty seuraus. Pitkään armahdusten ulottumattomissa olleen vankiryhmän muodostivat toisaalta punaisten johtohenkilöstö ja toisaalta joko kansalaissodan aikana tai sen jälkeen muihin, pääasiassa varkausrikoksiin syyllistyneet entiset punaiset. Näiden heijastusvaikutusten seurauksena vankiluku ei päässyt vähenemään 1920-luvulla niin alas kuin 1930-luvun lopulla. Tosin 1930-luvun kriisilläkin oli sille ominainen pitkäaikainen seurausvaikutus: pakkolaitos- ja pakkotyövankien määrät kohottivat vankilukua 1930-luvun aikana. Pakkotyövangit vahvistivat vankilukua myös toisen maailmansodan jälkeen 1940-luvun jälkipuolella.

Rangaistuksen määräämiseen liittyvänä kriisin lyhytaikaisena vaikutuksena voidaan pitää valtiorikossäännösten soveltamista valtiorikosoikeuksissa ja valtiorikostuomioiden yhdistämistä varkaustuomioiden kansalaissodan jälkeen sekä rangaistusten nopeaa ankaroitumista molempien kriisien yhteydessä.

Kriisien vaikutukset heikentyivät eräiltä osin melko nopeasti. Hetkessä ankaroitunut oikeuskäytäntö varkausrikoksissa lieveni muutamassa vuodessa melkoisesti, ja ankaraa lainsäädäntöä korjailtiin ja seurauksia lievennettiin nopeasti muun muassa armahduksin. Osa lainsäädäntöä oli voimassa vain kriisistä toiseen. Näin kävi kieltolaille ja juopumuksen ankaroittamiselle. Vesileipärangaus täytti tehtävänsä jo 1930-luvulla samoin kuin väkijuomarikoksiin syyllistyneiden eristäminen pakkotyölaitoksiin. Myös valtiorikoksista kuritushuoneeseen tuomittujen pakkotyölaitokseen eristäminen päättyi 1930-luvulla.

Siitä, että laki muuttui, ei välttämättä seurannut muutosta rikollisuuden määrässä. Esimerkiksi kieltolain kumoamisesta ei seurannut merkittävää väkijuomarikosten vähenemistä. Tottumus saattoi ylläpitää yhtä hyvin rikollisuutta kuin ankaraa rangaistustasoa.

Myös kontrollikoneiston kriisiaikaan liittyvä toiminta purettiin vähitellen. Kuitenkin oikeuskäytäntö ja vankiluku näyttävät palautuneen lähelle ensimmäistä maailmansotaa edeltävää tasoa vasta 1930-luvun lopulla.¹⁷

Pitkäaikaiset vaikutukset

Kriiseihin liittyvä, perusvankilukua ylläpitävä pitkäaikainen vaikutus rangaistustasoon näkyi ennen kaikkea siinä, että rangaistusten lievenemiskehitys oli

¹⁷ Esimerkiksi väkijuomien salakuljetus ei päättynyt kieltolain kumoamiseen. Tämän vuoksi jouduttiin väkijuomarikoksiin syyllistyneitä määräämään 1934 annetulla lailla yleiseen työhön. Myös eräät kansalaisjärjestöt pyrkivät palauttamaan yleistä moraalia ja lisäämään vastuuta. Tällainen oli esimerkiksi vuonna 1934 perustettu ”Kansalaisvastuu” ry. Ks. *Vuorjoki* 1937.

pysähtynyt ja jäänyt jälkeen muista Pohjoismaista.¹⁸ Lievenemisen pysähtymisen näkyi paitsi rangaistuksen mittaamisessa myös rangaistusten yhdistämiskäytännössä. Varkausrikosten rangaistustaso jäi tuolloin entistä selvemmin muita Pohjoismaita korkeammalle. Rangaistustaso alkoi laskea oikeuskäytännössä 1950-luvulta alkaen. Vankiluvun alenemista vauhditti muun muassa varkausäännösten lieventäminen vuonna 1972. Varkausrikosten rangaistustaso oli vielä tämänkin jälkeen pohjoismaisen tason yläpuolella. Kriisien koventavat vaikutukset oikeuskäytäntöön ja tämän seurauksena myös vankilukuun olivat siten pitkäaikaisia.¹⁹

Rikoslainsäädännön muutokset olivat myös eräiltä osin vaikutukseltaan pitkäaikaisia. Erityisestävään ideologiaan perustuva kansalaissodan jälkeinen uusi seuraamus, ehdollinen rangaistustuomio, on vakiinnuttanut paikkansa seuraamusjärjestelmässämme.²⁰ Samoin on säilynyt vuonna 1921 käyttöön otettu päivasakkojärjestelmä. Ehdonalainen vapautuminen, jonka käyttöala laajeni vasta kriisien aikoina merkittäväksi, on myös säilyttänyt asemansa. Aikakauden synkempi tuote, vuonna 1932 käyttöön otettu vaarallisten rikoksenuusijain eristäminen, eli sekin useita vuosikymmeniä, ennen kuin sen soveltamisalaa 1970-luvulla olennaisesti kavennettiin.

Kriisiajat ylläpitivät siten Suomessa vankiluvun tasoa paitsi oikeuskäytännön myös rikoslainsäädännön kautta. Kriiseillä oli pitkäaikainen rangaistustasoa ja

¹⁸ Pitkäaikaisena vaikutuksena voidaan pitää myös sitä, että suomalainen kontrolli-ilmapiiri ja kontrollipolitiikka pysyttelivät suhteellisen ankarana 1960- ja 1970-luvuille asti. Ks. *Kekkonen* 1998 s. 118 alav. 130. Kekkonen katsoi kansalaissodan kontrolliasetelman purkautuneen vasta lähestyttäessä 1900-luvun loppua. Kekkonen arvioinnista tarkemmin ks. ed. Johdanto luku 2.2 ja jälj. luku 7, ”Joitakin huomioita vankiluvun kasvusta 2000-luvun alussa”, erit. alav. 88, jossa myös Lappi-Seppälän näkemys.

Kekkonen ja Ylikangas liittävät lievenemiskehityksen yhteiskunnallisten erojen kaventumiseen. Kun yhteiskunnalliset erot eivät kriisien seurauksena kaventuneet, ei myöskään rangaistustaso laskenut. Christie sekä Anttila ja Törnudd arvelevat rangaistusten yleisen lievenemiskehityksen aiheutuvan rangaistusten rangaistusarvon lisääntymisestä. Yleensä on kysymys tuomioistuinkäytännön muuttumisesta ilman, että lainsäädännössä olisi tapahtunut vastaavaa muutosta. Usein tämä ilmenee myös kokonaisvankiluvun alenemisena. Suomen muita Pohjoismaita alhaisempi rangaistusarvo on syntynyt sodista ja muista kärjistyneistä olosuhteista. *Christie* 1966 s. 165 sekä *Anttila & Törnudd* 1970 s. 242–243.

Kansalaissodan heijastusvaikutuksena voidaan pitää myös sitä, että valtiorikostuomioistuimissa vakiintunut antilegalistinen tulkintalinja löysi tiensä korkeimman oikeuden käytäntöön 1930-luvulle tultaessa. Ks. *Kekkonen* 1996e s. 195.

¹⁹ Yleiseen uusimisjärjestelmään siirtymisen lievennettyä varkausrikosten rangaistustasoa, varkausrikosten rangaistussäännöksiä kovennettiin 1946. Rangaistustaso kohosikin 1940-luvun lopulla takaisin 1930-luvun lopun tasolle. Lappi-Seppälän keräämien, vielä julkaisemattomien tietojen perusteella varkausrikoksista tuomittujen rangaistusten keskipituus laski 1950-luvun alun noin 13 kuukaudesta neljään kuukauteen 1980-luvun puoliväliin mennessä.

²⁰ Tosin ehdollisen rangaistustuomion liittymistä kriisiaikaan ei aina nähdä kovin vahvana.

vankilukua sekä koko rikosoikeudellista järjestelmää suhteellisen ankaralla tasolla ylläpitävä vaikutus. Kriisit ovat saattaneet osaltaan myötävaikuttaa siihen, etteivät sosiologisen rikosoikeuskoulun periaatteet saaneet yhtä vakaata asemaa Suomessa kuin muissa Pohjoismaissa. Sosiologisen rikosoikeuskoulun periaatteet soveltuivat tuon ajan kriminaalipolitiikkaan lähinnä vain silloin, kun niillä voitiin perustella ankaria toimenpiteitä.

Vaikka 1930-luvun loppupuolella oli edelleen suhteellisen ankara lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö, vankiluku laski melko jyrkästi. Yhteiskunnallisten olojen vakiintuminen kriisien ja talouslaman jälkeen toi mukanaan rikollisuuden vähenemisen. Punamultahallituksen aikana myös päättyi oikeistovallan aikainen rikoslainsäädännön ankaroitamislinja. Tämä alensi vankilukua. Yritys lieventää varkausrikoksista tuomittuja rangaistuksia onnistui vain tilapäisesti yleiseen rikoksen uusimisjärjestelmään siirtymisen yhteydessä.

Ruotsin samanaikainen kehitys

Ruotsissa rangaistustaso ja vankiluku alenivat tuntuvasti 1920- ja 1930-luvulla oikeuskäytännön lievenemisen ja vankilukua vähentävän rikoslainsäädännön seurauksena.²¹ Ruotsin lievempi kehitys selittyy ilmeisesti sillä, että Ruotsissa vältyttiin vakavilta kriiseiltä. Varkausrikoksia koskeva lainsäädäntö ja rangaistusten yhdistämissäännöstö muotoutuivat selvästi lievemiksi kuin Suomessa. Myös sakkovankikysymys hoidettiin Ruotsissa Suomea tehokkaammin. Ruotsissa hyvinvointivaltio pääsi kehittymään ilman suurempia esteitä. Ruotsista tuli hyvinvointivaltio Suomea aikaisemmin jo maailmansotien välisenä aikana. Rangaistustasoa ei ollut tarpeen nostaa lainsäädännössä eikä oikeuskäytännössä.

Vaikka varkausrikollisuus oli Ruotsissa selvästi runsaampaa kuin Suomessa, muodostui siellä lainsäädäntö Suomen tasoa lievemmäksi ja varkausrikosten rangaistustaso selvästi Suomen käytäntöä alhaisemmaksi. Varkausrikosten rangaistustason korkeus Suomessa ei kuitenkin ollut seurausta yksinomaan oikeuskäytännön ankaroitumisesta. Merkittävä osa rangaistustasosta selittyy myös Suomen muita Pohjoismaita ankarammalla lainsäädännöllä. Ankaruus pohjautui vuoden 1889 rikoslakiin. Suomessa käytettiin vapausrangaistuksia varkausrikoksissa selvästi enemmän kuin Ruotsissa, ja ne olivat selvästi pitempiä kuin Ruotsissa.

²¹ Ruotsissa pyrittiin myös tietoisesti vähentämään vankilukua, tosin melko varovaisin keinoin, ks. osa I luku 6.

3 Varkausrikoksia koskeva lainsäädäntö ja vankiluku

Vuoden 1889 rikoslaki

Lainsäädännöllä oli selvä vaikutus vankiluvun korkeuteen tarkasteltavana olevan ajanjakson aikana. Vankiluvun kannalta keskeinen rikoslainsäädäntö kuten varkausrikoksia ja niiden uusimista koskeva lainsäädäntö samoin kuin henki- ja väkivaltarikoksia koskeva lainsäädäntö oli jo olemassa ennen kriisejä vuoden 1889 rikoslaisissa. Samoin oli olemassa rikoslain rangaistusten yhdistämistä koskeva lainsäädäntö, jolla oli käytännössä merkitystä erityisesti uusimisherkälle varkausrikollisuudelle. Varkausrikosten osuus vankiluvusta ennen kansalaisso-
taa perustui vuoden 1889 rikoslakiin.

Rikoslainsäädännön muutokset maailmansotien välisenä aikana

Vankiluvun perustasoa, varkaus- ja väkivaltarikosvankeja välittömästi koskevaa rikoslainsäädäntöä ei maailmansotien välisenä aikana merkittävästi muutettu. Mainittavin muutos oli kriisiin liittyneestä rahan arvon alenemisesta aiheutuneen näpistyksen käyttöalan kaventumisen korjaaminen vuonna 1921. Tämän seurauksena yksinkertaiset varkaudet ja samalla vankeusrangaistuksen käyttö vähenivät kriisiä edeltäneelle tasolle.

Myös rikosten uusimista ja rangaistusten yhdistämistä koskevat säännökset samoin kuin kuritushuonerangaistuksen yleinen vähimmäisraja säilyivät muuttamattomina. Sen sijaan ehdollisen rangaistustuomion käyttöönotto kansalaisso-
dan jälkeen vähensi varkausrikoksista tuomittuja lyhytaikaisia ehdottomia vapausrangaistuksia ja ehdonalaisen vapauttamisen käyttöalan laajentaminen vuonna 1931 vähensi varkausrikoksista tuomittujen vankien laitoksessaoloaikoja. Samoin vesileipärangaistus vähensi nuorten ja ensi kertaa varkausrikoksista tuomittujen vankeusvankien laitoksessaoloaikoja. Laitoksessaoloaikojen lyheneminen alensi vankilukua jonkin verran. Mainituilla lainsäädäntötoimilla ei kuitenkaan tähdätty nimenomaisesti vähentämään perusvankilukua, eivätkä ne sitä merkittävästi tehneetkään.²² Näillä toimenpiteillä olisi voinut toisissa oloissa olla selvä vankilukua vähentävä vaikutus.

²² Ehdollisella rangaistustuomiolla pyrittiin mm. lyhytaikaisten vapausrangaistusten vähentämiseen. Tavoitteena ei kuitenkaan ollut vankiluvun alentaminen. Ehdonalaista vapautta koskevaa uudistusta perusteltiin ensi sijassa valvonnan lisäämisestä ja koeajan pidentämisestä aiheutuvalla kovennuksella.

Yhtenä syynä mainitun rikoslainsäädännön vaikutuksen jäämiseen suhteellisen näkymättömäksi oli varkausrikosten koventunut rangaistuskäytäntö sekä kaukaa historiasta peräisin oleva, rikoslailla vapausrangaistuksiin laaajentunut varkausrikoksia ja niiden uusimista sekä rangaistusten yhdistämistä koskeva ankara lainsäädäntö. Osasyynä oli myös muihin Pohjoismaihin verrattuna poikkeuksellisen korkea henki- ja muu väkivaltarikollisuus sekä 1930-luvun alussa lisääntynyt varkausrikollisuus. Kansalaissota ja 1930-luvun vaihteen kriisi ylläpitivät siten rauhanomaistenkin kausien perusvankilukua, joka ei muiden Pohjoismaiden tapaan päässyt alenemaan.

Varkaustuomioiden ankaruuden perusta

Syyt varkausrikostuomioiden pituuksiin ja varkausvankien määrään juontuvat vuoden 1889 rikoslakiin ja sen ankariin rangaistussäännöksiin. Tuolloin varkausrikoksista ryhdyttiin uuden lainsäädännön pohjalta ruumiin- ja häpeärangaistusten sijasta tuomitsemaan aikaisempaa useammin vankeuteen ja kuritushuoneeseen. Syytä oli useita. Ensimmäisen ja toisen kerran varkauksissa siirryttiin vapausrangaistuksen käyttöön. Vain ensi kerran näpistyksestä saattoi olla seurauksena sakkoa. Uudesta näpistämisestä seurasi vankeutta ja varkaustuomion kärsimistä seuranneesta näpistyksestä vähintään vuosi tai kaksi kuritushuonetta.²³

Lisäksi varkauden uusimisen rangaistusminimit olivat korkeita, ja ensi kerran törkeästä varkaudesta oli seurauksena vähintään kuritushuonerangaistuksen korkea yleinen minimirangaistus, kuusi kuukautta kuritushuonetta. Varkausrikosten uusimisen asteikoissa esiintyi yhden tai kahden vuodenkin vähimmäiskuritushuonerangaistuksia.

Varkausrikosten uusimissäännöksistä oli tarkoitus tehdä toteutunuttakin ankarampia. Vankiluku olisi noussut vielä nopeammin, jollei valtiopäivien enemmistö vuoden 1888 valtiopäivillä olisi vastoin senaatin vaatimuksia poikennut armollisesta esityksestä ja alentanut tuntuvasti häpeällisinä pitämiensä varkausrikosten uusimisen varalle ehdotettuja rangaistusasteikkoja. Lievennetyssäkin muodossa säännökset olivat kansainvälisesti katsoen poikkeuksellisen ankaria.

Vankiluvun kannalta keskeisiä olivat rikosten yhtymistä koskevat säännökset. Varkausrikosten uusimisen tavanomaisuus ja perättäistenkin eri omistajien omaisuuteen kohdistuvien anastusten tulkitseminen säännönmukaisesti erillisiksi rikoksiksi johti siihen, että kokonaisrangaistukset muodostuivat reaalikonkurrensia koskevien säännösten perusteella suuriksi. Reaalikonkurrensin mukaan rangaistuksen perustaksi asetettavaan pisimpään määräaikaiseen vapausrangaistukseen

²³ Näpistykseen uusiminen katsottiin varkaudeksi, ja näpistäminen varkaudesta tai eräistä muista rikoksista tuomitseminen rangaistusten kärsimisen jälkeen katsottiin varkauden uusimiseksi.

tukseen lisättiin enintään kolme neljäsosaa, käytännössä noin puolet muista rangaistuksista. Tämä niin sanottu lievennetty lisäämisperiaate oli tarkoitettu korvaamaan erittäin ankaran rangaistusten yhteenlaskemisen, mutta se johti tässä lievennetyssä muodossaankin ankaraan lopputulokseen. Samalla kertaa tuomitut rangaistukset yhdistettiin mainittua periaatetta noudattaen. Rangaistusten yhdistäminen aikaisempiin rangaistuksiin tuli kysymykseen silloin, kun uusiin varkausrikoksiin ei voitu soveltaa rikoksen uusimista koskevia säännöksiä esimerkiksi sen vuoksi, että uudet anastukset oli tehty ennenkuin aikaisemmasta varkausrikoksesta tuomittu rangaistus oli täydelleen kärsitty. Ensikertalaistenkin tuomioista tuli käytännössä pitkiä, jos tuomio tuli uusitusta kertaisuudesta ja johti rangaistusten yhdistämiseen. Lisäksi näpistyksistä tuomitut sakot oli muutettava vankeudeksi tai kuritushuoneeksi, jos sellainen rangaistus oli samalla kertaa tuomittava jostakin muusta rikoksesta.

Suomen vankiluku erosi rikoslain vaikutuksesta muiden Pohjoismaiden tasosta jo 1890-luvulta lähtien. Vankiluvun kasvu aiheutui pääosin varkausrikosvankien lisääntymisestä. Sen taustalla ei ollut vastaavaa varkausrikollisuuden kasvua 1890-luvun ensimmäisiä vuosia lukuun ottamatta.²⁴ Varkausrikosten uusimisen rangaistussäännöstö yhdessä rangaistusten yhdistämissäännösten kanssa synnytti uusimisen lisääntyessä automaattisesti pitenevän rangaistuskierteen. Rangaistusten yhdistämisiä ja kokonaisrangaistusten pitenemistä oli omiaan lisäämään ehdollista rangaistustuomiota koskevan lain säätäminen ja ehdonalaista vapautta koskevien säännösten soveltamisalan laajentuminen. Koe- ja koetusajoilla tehdyistä rikoksista oli seurauksena ehdollisen rangaistustuomion tai niin sanotun jäännösrangaistuksen paneminen täytäntöön sekä näiden rangaistusten yhdistäminen uudesta rikoksesta tuomittuun rangaistukseen. Kehitys näkyi muun muassa varkausrikoksista tuomittujen kokonaisrangaistusten suurina pituuksina. Varkausrikoksista tuomittujen ankaraa kohtelua lisäsi vaarallisten rikoksenuusijoiden eristämistä koskeva lainsäädäntö, joka kasvatti vuodesta 1932 varkausrikoksista vankiloissa olevien määrää pidentämällä moninkertaisten varkaudenuusijoiden tosiasiallisia laitoksessaoloaikoja.

Yhdistämiskäytäntö kansalaissodan ja valtiorikostuomioiden seurauksena

Kansalaissodan seurauksena syntyi suuri valtio- ja maanpetosrikoksista pitkiin kuritushuonerangaistuksiin tuomittujen joukko, joiden tuomio oli ehdollinen tai jotka oli armahdettu pitkäaikaiseen ehdonalaiseen vapauteen. Rangaistusten an-

²⁴ Varkausrikollisuuden tasainen kasvu vuosina 1907–1916 ei vastannut varkausrikosvankien samanaikaista kasvunopeutta.

kara yhdistämiskäytäntö korostui valtiorikoksista tuomittujen rangaistusten yhdistämisessä varkausrikoksista tuomittuihin rangaistuksiin kansalaissodan jälkeisinä vuosina. Seurauksena oli varkausrikoksista tuomittujen kokonaisrangaistusten pituuksien voimakas kasvu samoin kuin armahdusten ulkopuolelle jäänyt pitkiä valtiorikosrangaistuksia kärsivä varkausrikosvankien kasvava vankiryhmä. Varkausrikoksista tuomitut kokonaiskuritushuonerangaistukset olisivat vuonna 1919 olleet keskimäärin yhtä pitkiä (18–19 kuukautta) kuin vuosina 1912, 1925 ja 1937, jollei niihin olisi yhdistetty myös valtiorikostuomioistuinten tuomitsemia kuritushuonerangaistuksia. Näiden yhdistämisten seurauksena kokonaiskuritushuonerangaistusten keskipituus kohosi 26 kuukauteen.

Varkausrikoksista tuomitut muodostivatkin vuosikymmeniksi selvästi suurimman vankiryhmän, jonka rinnalle väkivaltarikosvangit nousivat vain tilapäisesti 1920-luvun lopulla voimakkaasti lisääntyneen väkivaltarikollisuuden seurauksena. Varkausrikollisuuden uusi kasvu 1930-luvun alussa palautti nopeasti varkausrikosvankien valta-aseman. Varkausrikosten rangaistustaso ja vankiluku vakiintuivat kriisiaikojen vahvistamina toiseen maailmansotaan mennessä muiden Pohjoismaiden rangaistustasoa huomattavasti korkeammiksi.

Varkausrikoksia koskevan lainsäädännön myöhempi kehitys

Ehdotus varkausrikosten kannalta ankarana uusimis-yhdistämiskoneiston murtamiseksi sisältyi jo Serlachiuksen rikoslakiehdotukseen vuodelta 1920. Serlachius ehdotti siirtymistä rikosten yleiseen uusimisjärjestelmään ja yhtenäisrangaistusjärjestelmään rikosten yhtymisessä. Serlachiuksen ehdotukset toteutuivatkin – yhtenäisrangaistusjärjestelmä tosin vasta paljon myöhemmin.

Vuoden 1941 alusta saatettiin voimaan yleinen uusimissäännöstö, joka oli myös sosiologisen koulun tavoittelema uudistus. Lainuudistuksen tarkoituksena oli järjestelmän yhdenmukaistamisvaatimusta painottaen koventaa rikoksen uusimisesta seuraavia rangaistuksia. Samalla kumottiin erinäisten rikosten, kuten varkausrikosten, uusimista koskevat erityissäännökset.²⁵ Seurauksena oli varkausrikosten uusimisesta tuomittujen vapausrangaistusten tuntuva lieveneminen. Lappi-Seppälän keräämästä aineistosta ilmenee, että varkausrikoksista tuomittujen vapausrangaistusten keskipituus lyheni tuolloin noin kahdella kuukau-

²⁵ Samassa yhteydessä kovennettiin näpistyksen rangaistusta. Näpistyksestä erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa seuraavan vankeuden enimmäismäärää korotettiin kolmesta kuukaudesta kuuteen kuukauteen. Ottaen huomioon sen, että näpistyksen uusiminen johti aikaisemmin vankeuteen tai kuritushuoneeseen, ei kovennus näissä oloissa voinut mainittavasti jarruttaa varkausrikoksista tuomittujen rangaistusten lyhenemistä.

della.²⁶ Varkausrikoksia koskevien uusimissäännösten lievenemisen seurauksena myös varkausrikoksista tuomittujen eristäminen pakkolaitokseen loppui lähes kokonaan.²⁷

Totuttua ankaruustasoa yritettiin palauttaa 1940-luvulla määräämällä vankilasta vapautuvia varkausrikoksista tuomittuja pakkotyöhön 1942–1948 ja koven- tamalla varkausrikosten rangaistussäännöksiä vuonna 1946.²⁸ Varkausrikoksista tuomittujen rangaistusten keskipituudet palautuivatkin 1940-luvun loppuun mennessä 1930-luvun lopun tasolle 13 kuukauteen. Vielä 1954 palautettiin var- kausrikoksesta tuomittujen eristämismahdollisuudet pakkolaitokseen. Vasta 1960-luvun yhteiskunnallisen murroksen seurauksena 1970-luvulla alkanut määrätietoinen vankiluvun alentamiseen tähtäävä kriminaalipolitiikka palautti Suomen vankiluvun Pohjoismaiselle tasolle 1990-luvun alkuun mennessä.²⁹ Se edellytti muun muassa varkausrikosten rangaistustason tuntuvaan alentamista ja varkausrikoksista tuomittujen vankien määrän vähentämistä.³⁰

²⁶ Lappi-Seppälän kokoamaa aineistoa ei ollut vielä tätä kirjoitettaessa julkaistu.

²⁷ Varkausrikostuomiot eivät pääsääntöisesti enää täyttäneet eristämiseksi säädettyjä muodollisia edellytyksiä.

²⁸ Varkausrikoksia koskevia rangaistussäännöksiä kovennettiin ensin vuonna 1944 sota-ajan krii- siolosuhteita silmällä pitäen liittämällä eräisiin tekotyypeihin jopa kuolemanrangaistuksen uhka sekä vuonna 1946 yleisemmin. Jo uusimissäännösten yhteydessä vuodesta 1941 alkaen kovennet- tiin näpistystä koskevia rangaistuksia. Laitoksessaoloaikoja pidensi myös vesileipärangaistuksen käytön lopettaminen vuonna 1946. Vasta 1972 varkausrikossäännöksiä lievennettiin ensimmäisen kerran. Tosin vuotta aikaisemmin oli pakkolaitokseen eristämistä koskevia säännöksiä muutettu siten, että varkausrikoksiin syyllistyneiden eristäminen loppui. Ks. *Anttila* ym. 1974 s. 119–120 ja *Hannula* 1981 s. 172. Tilannetta arvioi muun muassa A. P. Arvelo pohjoismaisen kriminalistiyhdys- tyksen vuosikokouksessa jo vuonna 1941, ks. *Anttila* 1981.

²⁹ Uusimisen varkausrangaistuksia korottava vaikutus säilyi merkittävänä vielä 1977 voimaan tulleen rangaistuksen mittaamista koskevan uudistuksen jälkeen – joskin selvästi pienempänä kuin 1920- ja 1930-luvuilla. Uusimisen vapausrangaistusta koventava vaikutus 1970-luvulla oli keski- määrin kaksi kuukautta. Ks. *Lappi-Seppälä* 1980b s. 79.

³⁰ Varkausrikoksista tuomittujen pitkien vapausrangaistusten lyhentäminen rangaistusasteikkoa lieventämällä oli tärkeä tavoite myös rikoslain kokonaisuudistuksessa. Ks. *Koskinen* 1988. Suo- malainen kontrollijärjestelmä on edelleen erityisen tehokas varkausrikoksentehtäjien tuottaja ja ylläpitäjä. Mitä pidempi rangaistusura henkilöllä on takanaan, sitä systemaattisemmin häneen sovelletaan ehdotonta vapausrangaistusta, ks. *Kääriäinen* 1998 s. 14.

4 Rikollisuustilanne ja vankiluku

Rikollisuustilanteen muutoksilla oli merkitykseltään vaihteleva vaikutus vankiluvun kehitykseen. Vankiluvun nousun ensimmäisessä vaiheessa 1890–1917 vankiluku nousi, mutta siihen ei ollut ensisijaisena syynä rikollisuustilanteen muutos, joskin varkausrikollisuuden kasvu lisäsi vankilukua 1890-luvun alussa. Henkirikollisuuden ja jossain määrin myös varkausrikollisuuden lisääntyminen vuosina 1907–1914 nopeutti jonkin verran vankiluvun kohoamista. Vankiluvun nousun moottorina toimi kuitenkin vuoden 1889 rikoslaki, joka toi vapausrangaistukset koko laajuudessaan rangaistusjärjestelmään ja aikaisempaa laajempaan käyttöön ennen kaikkea varkausrikoksissa.

Rikollisuustilanteen muutoksilla oli suurempi vaikutus vankiluvun kehitykseen maailmansotien välisenä aikana. Kansalaissota lisäsi voimakkaasti valtio- ja maanpetosrikoksia, etenkin avunantoa valtiopetokseen. Kansalaissodan hävinnyt osapuoli tuomittiin valtiorikosoikeuksissa toiminnastaan. Tämä lisäsi tuntuvasti vuoden 1918 aikana kuritushuonevankien määrää. Laajat armahdukset vähensivät vankien määrää nopeasti. Myös 1920- ja 1930-luvulla tuomittiin kommunisteja valtiorikoksista kuritushuoneeseen. Tuomiot perustuivat vuoden 1889 rikoslakiin. Näissä tapauksissa rikollisuuden kasvun syyt olivat poliittiset.

Vankiluvun 1920-luvulla tapahtuneeseen nousuun vaikutti väkivaltarikollisuuden lisääntyminen. Painopiste oli henkirikollisuudessa. Henkirikollisuuden kasvulla oli yhteys kansalaissotaan, joskin kasvun juuret olivat vuosien 1905 ja 1906 murroksessa. Rangaistusten yhdistämisellä ei ollut henkirikollisuudessa samaa merkitystä kuin varkausrikollisuudessa. Henkirikollisuuden kasvun pysähtyttyä 30-luvun alussa väkivaltarikollisuuden lievemmat muodot lisääntyivät nopeasti. Tähän saattoi olla syynä ilmoitusalttiuden lisääntyminen vakavan väkivalta-aallon laannuttua eikä todellinen vakavaa lievemmän väkivaltarikollisuuden kasvu.

Varkausrikollisuuden kasvu kriisien ja niihin liittyvien taloudellisten lamojen yhteydessä lisäsi vankilukua. Varkausvankien määrä kasvoi kuitenkin kansalaissodan jälkeen enemmän kuin varkausrikollisuus.

Rikollisuustilanteen paraneminen 1930-luvun loppupuolella alensi selvästi vankilukua. Tähän kehitykseen oli syynä ennen kaikkea yhteiskunnallisen ja poliittisen tilanteen paraneminen eikä harjoitettu kriminaalipolitiikka.

Kieltolakirikollisuuden ja juopumusrikollisuuden kasvulla näyttää olleen myös yhteys vankilukuun 1920-luvulla. Yhteys vankilukuun ei kuitenkaan ollut yhtä selvä kuin varkaus- ja väkivaltarikollisuuden muutoksilla. Pääosin muutos

näkyi sakkovankien määrän lisääntymisenä 1920-luvulla. Juopumussakkovankien määrän kasvulla ei kuitenkaan ollut suoraa yhteyttä rikollisuuden kasvuun. Taloudellisen laman myötä 1920-luvun lopulla lisääntynyt köyhyys kasvatti juopumussakkovankien määrää entisestään.

Lainsäädännöllä olikin merkittävä osuus sekä juopumussakkovankien että kieltolakirikoksista tuomittujen vankien määrän muutoksissa. Lainsäädäntö tavallaan synnytti rikollisuuden, joka taas vaikutti lainsäädäntöön sitä koventaen ja heijastuen vankilukuun.³¹

Vaikka varkausrikollisuuden kasvulla olikin yhteys vankilukuun, sen voimakkuuteen vaikuttivat toisinaan varsin monimutkaisella tavalla lainsäädännölliset syyt.

Toisaalta kriisit olivat monissa tapauksissa rikollisuuden muutosten syynä, ja kriisien vaikutus heijastui vankilukuun monella tavoin. Kriisit myös vaikuttivat tuntuvasti myös rikoslainsäädäntöön ja oikeuskäytäntöön. Kansalaissota muun muassa kiihdytti rikoslainsäädännön rangaistuksia kasaavia vaikutuksia erityisesti varkaustuomioihin. Vaikutusta lisäsivät myös kansalaissodan synnyttämät muutokset rikoslainsäädännössä ja sen soveltamisen kohteeksi joutuvien piirissä. Kansalaissodan vaikutuksesta valtiorikoksista tuomitut pitkät vapausrangaistukset ikään kuin tahattomasti siirtyivät rikoslainsäädännön rikoskonkurrenssi- ja uusimissäännösten välittäminä osaksi perinteisten varkaus- ja väkivaltarikosten rangaistuksia.

Kriiseihin liittyvien pula-aikojen vaikutuksesta varkausrikollisuus lisääntyi ja olojen parantuessa vähentyi. Varkausrikollisuuden lisääntyessä myös rikoslainsäädännön ja kansalaissodan kuvailtu vaikutus varkausrikosvankien määrään vahvistui. Varkausrikollisuuden kasvu ja väheneminen vaikuttivat vankilukuun, mutta vaikutuksen voimakkuuden määräisivät rangaistusten kasaantumista kriisien yhteydessä aiheuttaneet vuoden 1889 rikoslain uusimis- ja konkurrenssi-säännöt, rikoslainsäädäntöön kriisien yhteydessä ja niiden jälkeen tehdyt muutokset ja kriisien vaikutuksesta koventunut mittaamiskäytäntö.

Vankiluvulla ja rikollisuuden määrällä ei ole suoraa yhteyttä. Tästä voidaan ottaa esimerkiksi varkausrikollisuus, jonka kasvun ja nousun myötä vankiluku myös lisääntyi ja väheni 1920- ja 1930-luvulla. Mutta vankiluvun voimakkaissa liikkeissä ylikorostuivat kriisien yhteydessä kohonneen varkausrikollisuuden vaikutukset. Vankilukuun sisältyi muun muassa maailmansotien välisenä aikana huomattava määrä varkausrikoksista tuomittuja, vaikka he asiallisesti kärsivät

³¹ Kieltolaki loi kieltolakirikollisuuden ja kieltolain kumoaminen sen poisti. Toisaalta kieltolain kumoamisesta huolimatta väkijuomarikosvankien määrä vain jossain määrin väheni 1930-luvulla. Väkijuomien tosiasiallisessa käytössä ei ilmeisesti tapahtunut vastaavia muutoksia.

valtiorikoksista tuomittuja rangaistuksia. Osa vankiluvun muutoksista oli vain näennäisesti seurausta varkausrikollisuuden vaihteluista.

Vakuuttavana osoituksena vankiluvun, rangaistustason ja rikollisuuden välisen suhteen vähäisestä keskinäisestä riippuvuudesta on Suomen kansainvälisestikin katsoen korkean vankiluvun ja rangaistustason onnistunut alentaminen Pohjoismaiselle tasolle 1900-luvun viimeisten vuosikymmenien aikana. Vankiluvun alenemisesta ei kuitenkaan seurannut muista Pohjoismaista poikkeavaa rikollisuuden kehitystä.³²

³² Ks. *Lappi-Seppälä* 1998b s. 25.

5 Rangaistuskäytäntö varkausrikoksissa

5.1 RANGAISTUSTEN MUODOSTUMINEN JA RANGAISTUSHARKINTA

Keskeinen tutkimuskohde

Tuomioistuinten perustehtävä rikosoikeudenkäynnissä on aineellisen totuuden selvittäminen ja rikosoikeudellisten seuraamusten määrääminen.³³ Viimeksi mainittuun sisältyvä rangaistusharkinta on ollut eräs tämän tutkimuksen keskeisiä kohteita. Tuomioistuinten rangaistusharkinnasta on saatu tietoa etupäässä kahdella tavalla: tarkastelemalla sekä valintaa ehdollisten ja ehdottomien vapausrangaistusten välillä että rangaistuksen mittaamista rangaistusasteikon puitteissa. Lisäksi on seurattu rangaistusharkintaa rangaistuksen yhdistämisen yhteydessä. Sen sijaan sakkorangaistuksen käyttöä varkausrikoksissa ei ollut tarpeen lähemmin tarkastella, koska sakkoa voitiin käyttää vain näpistyksissä. Näpistyksestä oli markkamääräinen raja yksinkertaiseen varkauteen.

Tutkimusaineistoa on sekä ehdollisen tuomion käytöstä yleensä että erityisesti varkausrikoksissa. Päätelmien tekeminen kansalaissodan vaikutuksesta valintaan ehdollisen ja ehdottoman vapausrangaistuksen välillä on tosin ongelmallista, koska ehdollinen rangaistustuomio otettiin käyttöön vasta kansalaissodan jälkeen. Ehdollisen rangaistustuomion käytön tarkastelussa päähuomio onkin ollut 1930-luvun taitteen kriisin heijastusvaikutusten arvioinnissa pääasiassa tilastoaineiston pohjalta. Samoin on voitu tarkastella vapausrangaistuksen eri lajien keskipituuksia.

Yksityiskohtaisemmin rangaistusharkinnan kehitystä on voitu seurata tarkastelemalla Helsingin raastuvanoikeuden varkaustuomioita, etenkin niiden pituuksia. Tässä aineistossa on myös tutkimuksen ydin. Tämän perusteella on saatu lisätietoa kansalaissodan vaikutuksista ja täydennystä tilastoista kerätyille tiedoille maailmansotien välisestä kehityksestä. Tähän aineistoon perustuu myös rangaistusten yhdistämisharkinnan tutkiminen. Vuoden 1919 rangaistusharkintaa on tarkasteltu yksityiskohtaisesti analysoimalla Turun hovioikeuteen alistettuja Helsingin raastuvanoikeuden ratkaisuja varkausrikoksissa.

³³ Ks. esim. *Heinonen* 2003 s. 67.

Tätä ennen on kuitenkin syytä tarkastella kokonaisrangaistuksen muodostumista varkausrikoksissa. Tarkoituksena on osoittaa ne tekijät, jotka rangaistusharkinnan lisäksi vaikuttavat rangaistusasteikkoon ja lopullisen rangaistuksen pituuteen. Lisäksi tarkastellaan näistä erikseen uusimisen vaikutuksia rangaistusasteikkoon ja rangaistukseen.

Kokonaisrangaistuksen muodostuminen

Varkausrikoksista tuomittuihin lopullisiin kokonaisrangaistuksiin vaikuttivat lukuisat seikat. Eniten kokonaisrangaistusta kasvattivat uusimiskertaisuus, tuomitavien varkausrikosten lukumäärä, aiemmin tuomittujen vielä kärsimättä olevien rangaistusten yhteenlaskettu pituus sekä varkausrikoksen laji. Rangaistuksen mittaamisella asteikon puitteissa oli näitä vähäisempi vaikutus, joskin sekin vaikutti. Mittaamiskäytännön kovenemisella saattoi olla samalla kertaa tuomittavien varkausrikosten lukuisuuden kautta kertaantumisen muodossa huomattavakin vaikutus kokonaisrangaistukseen.

Varkausrikoksista tuomitut kokonaisrangaistukset pidentyivät jyrkästi kansalaissodan jälkeen. Rangaistusten yhdistämisen vaikutuksia vuonna 1919 varkausrikoksista tuomittuihin kokonaisrangaistuksiin käsitellään seuraavassa luvussa. Uusimiskerran mukaisesti tarkastellut varkausrikoksista tuomitut kokonaiskuritushuonerangaistukset olivat 1930-luvun lopulla suurin piirtein samalla ankaruustasolla kuin vuosisadan alkupuolella. Kokonaisvankeusrangaistukset olivat sen sijaan samanaikaisesti jonkin verran ankaroituneet. Vaikka varkausrikoksista tuomitut lopulliset ehdottomat ja kaikki vapausrangaistukset keskimäärin olivat aavistuksen pidentyneet tarkastelujakson aikana, eivät rangaistukset olleet kokonaisuudessaan ankaroituneet. Tähän oli pääasiallisena syynä ehdollisen rangaistustuomion käyttöönotto vuonna 1918, jonka seurauksena osa ehdottomista vapausrangaistuksista määrättiin ehdollisiksi ja siten täytöntönpantaviksi vapaudessa.

Uusimisen asteikot ja rangaistuksen määrääminen

Yksittäisen rangaistuksen pituuteen vaikutti eniten rikoksen uusiminen. Rikoksen uusimista koskevia säännöksiä sovellettiin, jos tuomittu oli täydelleen kärsinyt hänelle aiemmin tuomittuun rangaistukseen. Varkausrikosten uusimisen vaikutus näkyi tuomituissa uusimisen mukaan porrastuneissa rangaistuksissa. Mitä useampikertainen uusiminen oli kysymyksessä, sitä ankarampi kuritushuonerangaistus seurasi, olipa anastetun arvo vähäinen tai suuri. Jos varkaus oli törkeä, kuritushuonerangaistus oli yhtä porrasta korkeampi kuin yksinkertaisessa varkaudessa. Tätä edellyttivät myös uusimisen mukaan säädetyt rangaistusasteikot.

Kohtuulliseen rangaistukseen päätyminen estivät uusimisen korkeat minimirangaistukset. Tutkimus osoitti, että varkausrikoksen uusimisessa rangaistus mitattiin yleensä rangaistusasteikon alapäästä.³⁴ Tavallisimmin rangaistukset mitattiin alimmalta rangaistusasteikon kymmenennekseltä. Ainoastaan vuonna 1919 rangaistukset olivat jonkin verran selvemmin rangaistusminimin yläpuolella. Sen sijaan ensikertaisesta varkaudesta tuomitut vankeusrangaistukset ja alle 18-vuotiaiden vankeusrangaistukset samoin kuin ensikertaisesta törkeästä varkaudesta tuomitut kuritushuonerangaistukset mitattiin jo selvemmin asteikon vähimmäisrajan yläpuolelta.

Ensikertaisesta varkaudesta tuomitut ja alle 18-vuotiaana varkauteen syyllistyneet selvisivät muutaman kuukauden vankeusrangaistuksella, joskin rangaistus mitattiin selvästi säädetyn 14 päivän vähimmäisrajan yläpuolelta. Ensikertaisesta törkeästä varkaudesta tuomitut rangaistukset olivat tavallisimmin jo 8–9 kuukautta kuritushuonetta. Rangaistustasoa ylläpiti kuritushuonerangaistuksen korkea kuuden kuukauden minimiraja. Rangaistuksen mittaaminen ei kuitenkaan keskittynyt alimpaan kymmenekseen. Toisen kerran törkeästä varkaudesta ja kolmannen kerran yksinkertaisesta varkaudesta tuomittiin, lukuun ottamatta ankaraa vuotta 1919, keskimäärin 15–18 kuukautta kuritushuonetta, kun säädetty minimirangaistus oli yksi vuosi ja maksimirangaistus kuusi vuotta kuritushuonetta. Porrasta ylempänä rangaistustaso oli keskimäärin 30–35 kuukautta kuritushuonetta, kun vastaava minimiraja oli kaksi vuotta ja maksimi 10 tai 12 vuotta kuritushuonetta. Kaikista varkausrikoksista tuomittujen rangaistusten keskipituuteen vaikutti siten merkittävästi se, kuinka suuri osuus moninkertaisilla rikoksenuusijoilla oli kaikista tuomituista.

Rangaistuksen mittaaminen

Rangaistusten pituuksien muutosten tarkastelu eri rangaistusyksiköissä ja -lajeissa osoitti, että oikeuskäytäntö koveni jo ensimmäisen maailmansodan aikana ennen kansalaissotaa. Maailmansodan aikaiset poikkeusolot vaikuttivat varkausrikoksista tuomittuihin rangaistuksiin. Vuoden 1917 niin sanotun vapauden kausi ei näin ollen lieventänyt varkaustuomioita.³⁵ Rangaistuskäytäntö koveni tunnustavasti vuodesta 1917 kansalaissodan jälkeiseen vuoteen 1919 mennessä. Oletukset kansalaissodan koventavasta heijastusvaikutuksesta tuomioistuinten ran-

³⁴ USA:ssa vankiluku on yleensä korkeampi niissä osavaltioissa, joissa oli otettu käyttöön korkeat minimirangaistukset, ks. *Gabor & Crutcher 2002 s. 25.*

³⁵ Koveneminen on vain todennäköistä. Täysi varmuus asiasta olisi ollut saatavissa vain vertaamalla vapauden kautta välittömästi sitä edeltävään aikaan. Ankaroituminen tulee tässä tutkimuksessa esiin, kun vertailtava vuosi on 1912.

gaistusharkintaan osoittautuivat siten oikeaan osuneiksi.³⁶ Rangaistusten yhdistämiskäytäntö ankaroitui myös, mutta muutokset olivat vähäisempiä. Perustaksi asetettuun pisimpään rangaistukseen lisättiin vakiintuneesti noin puolet muista rangaistuksista. Vuonna 1919 pyöristettiin useammin kuin muina vuosina ankarampaan kuukauteen tai vuoteen. Kuitenkin vuoteen 1925 mennessä käytäntö oli jo selvästi lieventynyt.

Vuonna 1937 rangaistustaso oli vielä jonkin verran vuotta 1925 ankarampi. Tästä voidaan päätellä, että 1930-luvun alun kriisi on mitä ilmeisemmin koven-
tanut rangaistuksia. Tämäkin vastaa ehdollisen rangaistustuomion käytössä tapahtunutta kehitystä: sen käyttö oli vuonna 1937 jonkin verran vähäisempää kuin vuonna 1925.

Ehdollisen rangaistustuomion käyttö

Tilastoihin oli kerätty tietoa ehdollisesta rangaistustuomiosta vasta vuodesta 1923 lähtien. Tässä tutkimuksessa ehdollisen rangaistustuomion soveltamisesta on hankittu yksityiskohtaista tietoa jo sen käyttöönottoa seuranneelta vuodelta 1919. Vaikka on ajateltavissa, että ajankohta rangaistusten lieventämiselle olisi ollut tavallista huonompi kansalaissodan jälkeen, tämä ei näkynyt ehdollisen rangaistustuomion käyttöönotossa. Ehdollisen rangaistustuomion käyttö varkausrikoksissa vuonna 1919 oli odottamattoman runsasta: yli 40 % enintään vuoden pituisista varkaustuomioista oli ehdollisia. Saattaa olla, että käyttöönoton laajuus oli yhteydessä siihen, että samanaikaisesti punavangeille määrättiin valtiorikosoikeuksissa vieläkin runsaammin ja pitempiä ehdollisia rangaistuksia. Ehdollisen rangaistustuomion käytön laajuus varkausrikoksissa korostuu, kun ottaa huomioon, että osaa tuomituista alle vuoden pituisista vapausrangaistuksista ei voitu tuomita ehdollisena aikaisemman tuomion perusteella. Ehdollista rangaistustuomiota ei voitu käyttää, jos syytetty rikosta edeltäneen kymmenen vuoden aikana oli tuomittu kuritushuoneeseen tai pitemmäksi ajaksi kuin kuu-

³⁶ Missä määrin rangaistusten koventumiseen ovat vaikuttaneet tuomareiden kokemukset valtiorikostuomioistuimissa, on vaikea arvioida. Miltei koko Suomen lakimieskunta ja myös lainopin opiskelijoita oli hankittu työskentelemään valtiorikostuomioistuimissa. Niissä noudatettiin puutteellisesti oikeudellisia muotoja ja tuomittiin normaaliajan tuomioihin verrattuna varsin ankaria rangaistuksia. Kekkonen pitää varmana, että nämä kokemukset jättivät syviä ja pysyviä jälkiä tuomareiden ajatus- ja kokemusmaailmaan, ks. *Kekkonen* 1998 s. 56. Poliittiset oikeudenkäynnit siirtyivät hovioikeuksiin, ks. *Björne* 1977 s. 312. Björne pitää myös melko varmana, ettei kellään Turun hovioikeuden jäsenenellä ollut vasemmistolaisympatioita, ks. *Björne* 1977 s. 403–412. Temmeksen mukaan sota-ajan valtion aiheuttamat muutokset, kuten toimintatapojen militarisoitumisen hallintotoiminnassa, saattoivat siirtyä myös siviilihallintoon. Siellä saattoi esiintyä oikeusvaltion periaatteista piittaamatonta mielivaltaa. Ks. *Temmes* 1989 s. 245–247. Niinpä muun muassa vankeinhoidon tavoitteet olivat hämärtyneet toisen maailmansodan aikana, ks. *Nuorteva* 1987 s. 3 ja eri kohdin.

deksi kuukaudeksi vankeuteen taikka samana aikana kärsinyt aikaisemmasta rikoksesta tällaista rangaistusta.

Varkausrikoksentekeijöihin suhtautumisen kehitys näyttää olleen samanlainen kuin suhtautuminen kansalaissodan hävinneisiin: vaikka tuomiot olivat pitkiä, ne kuitenkin haluttiin mahdollisiksi. Toisaalta aiemmissä tutkimuksissa on selvitetty, että kansalaissodan jälkiselvittelyjä lukuun ottamatta poliittisissa oikeudenkäynneissä ehdollisen rangaistustuomion käyttö yleistyi vasta vuodesta 1928 lähtien.³⁷

Koko maata ja Helsinkiä koskevan tilastoaineiston valossa vuodelta 1923 ja Helsingin raastuvanoikeuden arkistoaineiston perusteella vuosilta 1919, 1925 ja 1937 ehdollisen rangaistustuomion käyttö lisääntyi koko 1920-luvun ajan, väheni selvästi 1930-luvun ensimmäisellä puoliskolla ja alkoi uudestaan lisääntyä 1930-luvun puolivälissä. Ehdollisen rangaistustuomion käytön väheneminen 1930-luvun alussa näyttää tapahtuneen ilmapiirin kovenemisen seurauksena. Ehdollisen rangaistustuomion käytön laajuus 1930-luvun lopulla vastasi 1920-luvun puolivälin tasoa. Vuonna 1937 rangaistuskäytäntö oli kuitenkin vielä selvästi ankarampaa kuin ehdollisen rangaistustuomion käytön ollessa laajimmillaan 1920-luvun lopulla.³⁸

Rangaistusten keskipituudet

Ehdolliset rangaistustuomiot kohdistuivat enintään vuoden pituisiin vapausrangaistuksiin ja näistäkin pääasiassa lyhytaikaisiin. Tästä oli seurauksena ehdottomien vapausrangaistusten, etenkin vankeusrangaistusten, keskipituuden kasvu. Itse asiassa enintään vuoden pituiset vapausrangaistukset myös kokonaisuudessaan pitenevät. Tosiasiassa rangaistuskäytäntö alle vuoden pituisissa varkausrikoksissa kuitenkin merkittävästi lieveni ehdollisen rangaistustuomion käytön vuoksi. Vankiluvun kannalta lyhytaikaisten vapausrangaistusten lievenemisellä ei kuitenkaan ollut kovin suurta merkitystä.

Kansalaissodan näkyvimvät vaikutukset oikeuskäytäntöön eivät olleet kovin pitkäaikaisia. Rangaistuksen mittaamisesta 1930-luvun alun kriisivuosilta ei ole

³⁷ Poikkeuksena oli Sosialistisen Työväenpuolueen lakkauttamisjuttu, jossa käytettiin runsaasti ehdollisia rangaistustuomioita jo vuonna 1924. Vuonna 1920 ei Turun hovioikeus käyttänyt tuomittessaan avunannosta valtiopetokseen kertaakaan ehdollista rangaistustuomiota niissä yhdessätoista tapauksessa, joissa se olisi voinut niin tehdä. Useassa muussa tapauksessa ehdollisen rangaistustuomion esti aiempi valtorikosoikeuden tuomio. Ks. *Björne* 1977 s. 333.

³⁸ Poliittisista rikoksista annetuissa tuomioissa ehdollisen rangaistustuomion käyttö ei 1930-lähtien vähentynyt, vaan sen käyttö pysyi runsaana, vaikka rangaistuksen mittaamisessa tapahtui myös näissä rikoksissa tuolloin selvä koveneminen. Vuonna 1932 ehdollisen rangaistustuomion käyttö kuitenkin väheni hieman, ks. *Björne* 1977 s. 333.

tässä tutkimuksessa kattavia tietoja. Käytettävissä on tosin ollut tietoja rangaistusten keskipituuksien kehityksestä. Tästä kehityksestä voi tehdä enintään sen johtopäätöksen, että rangaistusten piteneminen 1930-luvun alkupuolella esti rikollisuuden kasvuun liittyvän vähäisten rikosten suhteellisen lisääntymisen näkymisen rangaistusten keskipituuksien lyhenemisenä. Voidaankin pitää todennäköisenä, että samat syyt, jotka aiheuttivat rangaistusten lajivalinnan muutokset, muuttivat myös rangaistuksen mittaamista.

On siten todennäköistä, että rangaistuskäytännön lieveneminen 1920-luvun lopulla ja koveneminen 1930-luvun alussa koski myös rangaistusten mittaamista rangaistusasteikon puitteissa.³⁹ Tästä ankaroitumisesta oli vielä jäänteitä 1930-luvun lopulla.

5.2 VALTIORIKOSOIKEUKSISSA AIEMMIN TUOMITTUJEN KOHTELU

Sodan hävinneiden toiminnan luokittelu rikoksiksi ja sen rikosoikeudelliset seuraukset

Varkausrikoksiin syyllistyneitä punaisia kohdeltiin sekä lainsäädännössä että myös oikeuskäytännössä ankarasti.⁴⁰ Taustalla oli ratkaisu, jonka mukaan hävinneiden osallistuminen kansalaissotaan luokiteltiin tavallisiksi rikoksiksi, valtiotai maanpetoksiksi tai osallisuudeksi niihin. Tämän seurauksena hävinneiden toiminta joutui rikoslainsäädännön soveltamisen piiriin.

Se, että voittajat tuomitsivat hävinneet ankariin rangaistuksiin, ei sinänsä ollut kovin epätavallista.⁴¹ Mutta se, että linjaksi tuli lähes kaikkien punaisten rankai-

³⁹ Aiempi tutkimus on osoittanut, että rangaistukset ankaroituivat vuodesta 1930 lähtien huomattavasti myös ja ennen kaikkea poliittisissa rikoksissa. Poliittisista rikoksista tuomittujen rangaistusten koveneminen vielä 1930-luvun loppupuolella aiheutui siitä, että suurin osa tuomituista oli tärkeitä puolueytöntekijöitä. Tämä ei siis voinut johtua ainakaan sisäpoliittisesta tilanteesta. Ks. *Björne* 1977 s. 229–306. Tästä selkeänä poikkeuksena oli poliittisen äärioikeiston kohtelu kyyditysoikeudenkäynneissä, joissa rangaistukset olivat erityisen lieviä.

⁴⁰ Myös valtiorikostuomioissa noudatettiin erittäin ankaraa linjaa, ks. *Kekkonen* 1991 s. 57–60. Luodun rangaistusjärjestelmän ensi sijainen tausta-ajatus oli tarjota mahdollisuus rangaista riittävästi ankarasti – tietystä määrin oikeudellisia muotoja kunnioittaen, ks. *Kekkonen* 1991 s. 117–118.

⁴¹ Törkeät tapaukset tulkittiin valtiorikosoikeuksissa maanpetoksiksi, mikä mahdollisti kuolemanrangaistuksen soveltamisen. Viimeksi mainittuja tuomittiinkin 555, joista 268 pantiin täytäntöön, ks. *Kekkonen* 1998 s. 54–55. Sen sijaan valkoisten puolella rikollisiin, omavaltaisiin teloituksiin yms. osalliset armahdettiin syytteen uhasta, ks. *Kekkonen* 1991 s. 102–103.

seminen valtiorikostuomioistuimissa, oli sen sijaan ankara ratkaisu.⁴² Eikä sekään ollut outoa, että suurin osa valtiorikoksiin syyllistyneistä sai joko ehdollisen rangaistustuomion tai myöhemmin armahduksen. Tällä sovittelevalla, lievältä vaikuttavalla ratkaisulla oli kuitenkin toinen, armottomampi puolensa. Ehdollinen rangaistustuomio ja useimmiten myös joukkoarmahdukset merkitsivät tuomitun rangaistuksen tai sen, mitä siitä oli jäljellä, kärsimistä vapaudessa. Tosin aikaisempi varkausrikostuomio esti usein ehdollisen rangaistustuomion ja armahdusten soveltamisen.

Punaisten tuomitseminen valtiorikoksista edellytti erityisiä valtiorikostuomioistumia, erityistä armahduslainsäädäntöä ja erityistä ehdollista rangaistustuomiota koskevaa lainsäädäntöä.⁴³ Punaisten armahduslainsäädäntöä ja -käytäntöä voidaan pitää ankarina, jos niitä verrataan aikaisempaan, Venäjän vallan aikaiseen sääntelyyn ja armahduskäytäntöön. Vielä vuonna 1917 toteutettu armahdus vapautti tuomitut vanhaan tapaan kokonaan rangaistuksesta tai sen osasta. Oikeuskäytännön tulkinnan mukaisesti tämä merkitsi myös vapautusta kärsimästä loppuun tuomitua rangaistusta. Uusimissäännöksiä ei siten voitu soveltaa eikä aiempaa rangaistusta tai sen osaa myöskään yhdistää uudesta rikoksesta tuomitavaan rangaistukseen. Punaisten armahdukset eivät useissa tapauksissa olleet yhtä lopullisia.⁴⁴

Valtiorikostuomion täytäntöönpanoon johtava lainsäädäntömekanismi

Kansalaissotaan osallistumisen luokittelu rikokseksi, pitkiin rangaistuksiin tuomitseminen, ehdollisen rangaistustuomion laaja käyttö pitkäaikaisiin vapausrangaistuksissa ja punaisten armahtaminen ehdonalaiseen vapauteen pitkillä koeajoilla merkitsivät itse asiassa vuoden 1921 kevääseen jatkuvaa herkästi laukeavaa tilannetta. Tarvittiin vain syyllistyminen uuteen, vaikkapa vain vähäi-

⁴² Näin arvioi Kekkonen. Tuntuvasti lieympiäkin vaihtoehtoja oli esillä. Rivimiesten vapauttamista kokonaankin harkittiin. Ankaruus näkyi ennen kaikkea siinä, ettei vankileireillä olleita laajalti kotiutettu. Tämä johti siihen, että vankileireillä kuolleisuus oli korkea. Ks. *Kekkonen* 1991 s. 35–42. Myös Serlachius arvosteli ankarasti ratkaisua, jonka mukaan kansalaissodassa mukana olleita ei laajalti vapautettu, ks. *Serlachius* 1921b. Antti Tulenheimo, jonka senaatti oli huhtikuussa 1918 valinnut hoitamaan punavankikysymystä, ponnisteli turhaan vankien laajan kotiuttamisen puolesta, ks. *Tulenheimo* 2002 s. 63 ja 64.

⁴³ Valtiorikosoikeuksien perustaminen merkitsi siltä osin, kun niillä oli oikeus tuomita kuolemanrangaistuksia, taannehtivaa rikosoikeutta. Tosin oli jossain määrin kiistanalaista, kielsivätkö vanhat perustuslait taannehtivan rikosoikeuden. Ks. *Jyränki* 1989 s. 484–487.

⁴⁴ Armahduskirja vuodelta 1917 vapautti kokonaan kärsimästä loppuun rangaistusta, sama koski vuoden 1913 armahdusta. Näin oli myös Turun hovioikeuden rangaistuskäytännössä vuonna 1919. Hovioikeus tulkitsi samalla tavoin myös erästä punavankien laajaa armahdusta vuoden 1918 lopulla. Ks. edellä osa II, luku 2.4.8.

seenkin rikokseen, niin uuden tuomion keskeiseksi sisällöksi muodostui rangaistusten yhdistämissäännöksiä soveltamalla jälleen täysimittaisesti tai lähes täysimittaisesti aiempi valtiollisista rikoksista tuomittu pitkä kuritushuonerangaistus. Tuomio tuli ikään kuin samasta rikoksesta kahteen kertaan. Vastaava tilanne syntyi myös silloin, kun uusi rikos tehtiin ehdollisen valtiorikostuomion koeajalla. Tällöin valtiorikoksesta tuomittu rangaistus oli kokonaisuudessaan yhdistämisen pohjana. Uudesta yhdistetystä kokonaisrangaistuksesta muodostui väistämättä myös niin pitkä, että uusi ehdollinen rangaistustuomio oli ehdollista rangaistusta koskevan yleislain perusteella poissuljettu.⁴⁵

Punaisia varten ei tässä tapauksessa luotu mitään erityistä lainsäädäntöä, jolla ”kapinasta” tuomittujen rangaistusten täysimittainen yhdistäminen muista uusista rikoksista tuomittuihin rangaistuksiin olisi voitu estää tai rajoittaa.

Uuden rikoksen ei tarvinnut olla luonteeltaan poliittinen eikä siitä tuomitun rangaistuksen ankara. Esimerkiksi näpistyksestä tuomittu sakko oli riittävä laukaisemaan edellä kuvaillun mekanismin.⁴⁶ Jos varkaustuomio oli vapausrangaistus, ratkaisu usein jopa moninkertaisti varkausrikoksesta tuomitavan kokonais-

⁴⁵ Ehdolliset rangaistustuomiot olivat ”kapinasta” tuomittaessa tuntuvasti pitempiä kuin muissa rikoksissa. Uudesta rikoksesta seuranneesta rangaistusten yhdistämisessä pohjana olevaan ankarampaan rangaistukseen lisättiin enintään kolme neljäsosaa muista rangaistuksista, mikä oikeuskäytännössä oli tuolloin noin puolet yhdistettävistä rangaistuksista. Punaisia varten luotu erityinen ehdollista rangaistustuomiota koskeva lainsäädäntö, jossa rangaistuksen pituus ei monissa tapauksissa olisi muodostunut ehdollisen rangaistustuomion esteeksi, ei ollut tässä uudessa tilanteessa sovellettavissa. Ehdollisen rangaistustuomion käytön valtiorikosoikeuksissa esti aiempi varkaustuomio tai sen kärsiminen.

⁴⁶ Taustalla olevista rangaistusten yhdistämissäännöksistä, ks. *Koskinen* 1973 s. 63 ss. ja ed. osa II, luku 1.1.6 sekä yhdistämissäännösten historiasta ks. ed. osa II, luku 1.1.3.

Tavallinen tilanne yhdistämissäännöksiä sovellettaessa varkausrikoksiin oli se, että ehdonalaisessa vapaudessa rikoksen tehneen rangaistusta määrättäessä jäännösrangaistukset olivat uudesta rikoksesta tuomitua rangaistusta lyhyempiä: uudesta rikoksesta tuomitusta rangaistuksesta tuli päärangaistus ja yhdistämisen jälkeen myös pääosa rangaistuksesta. Ehdonalaiseen vapauteen päästettiin vasta siinä vaiheessa, kun lyhyt määräosa rangaistuksesta oli jäljellä. Myös koeaika jäi lyhyeksi. Monet valtiorikoksista tuomitut päästettiin armahduksella ehdonalaiseen vapauteen, vaikka suuri osa rangaistuksesta oli vielä kärsimättä. Valtiorikosoikeuksissa tuomitut olisivat ilman armahdustakin päässeet perinteisiin rikoksiin syyllistyneitä aikaisemmin ehdonalaiseen vapauteen.

Kansalaissota synnytti uuden tilanteen, jossa ”kapinasta” aiemmin tuomitun joutuessa rikoksesta uudelleen tuomituksi, yhdistettäväksi tuli samalla aiemmin tuomittu, valtiorikoksista suurimmaksi osaksi kärsimättä jäänyt, uusia rangaistuksia selvästi pitempi rangaistus. Nyt tämä ehdonalaisen vapautensa menettäneen jäännösrangaistus asetettiin yhdistämisen pohjaksi, koska se useissa tapauksissa oli pitempi kuin uudesta rikoksesta, joka usein oli varkaus, tuomitava rangaistus. Kärsimättä olevan rangaistuksen osan täytäntöön paneminen ehdonalaisessa vapaudessa tehdyn uuden rikoksen johdosta oli periaatteessa normaali seuraus rikoslain säännösten soveltamisesta. Tosin ehdonalaisen vapauttamisen käyttöala oli rajattu vain kaikkein pitkäaikaisimpiin vapausrangaistuksiin. Valtaosa vapautui vankilasta rangaistuksen täysin kärsittyään. Rikoslain säännösten soveltaminen sai tässä tilanteessa uuden rangaistuksen luonteen, koska taustalla ollut poliittisluonteisesta rikoksesta tuomittu rangaistus pantiin täytäntöön ns. perinteisen rikoksen johdosta.

rangaistuksen. Aiemmin valtiollisiin rikoksiin syyllistyneet varkausrikoksesta tuomitut kärsivät siten käytännössä rangaistuksensa lähinnä kansalaissotaan osallistumisesta eivätkä varkaudesta.

Varkausrikoksiin tai muihin perinteisiin rikoksiin syyllistyminen osoittautui siten entisille kansalaissotaan osallistuneille punaisille kohtalokkaaksi. Tämä tuli näkyviin myös myöhemmin rangaistusten täytäntöönpanossa. Punaisiin sovellettiin tosin aluksi valtiorikosvankeille suotua etua päästä aikaisin ehdonalaiseen vapauteen. Vuoden 1921 kesällä heiltä otettiin kuitenkin pois tämä etu.⁴⁷ He jäivät säännönmukaisesti myös kansalaissotaan osallistuneisiin suunnattujen armahdusten ulkopuolelle. Vankiloissa olevat punaiset olivat siten usein varkausrikoksista tuomittuja.⁴⁸

Rangaistuksen mittaaminen varkausrikoksissa ja muutosten selittäminen

Punaiset joutuivat ankarasti kohdelluksi myös mitattaessa rangaistusta varkausrikoksista. Helsinki oli sopiva oikeuskäytännön tutkimisen kohde siksi, että se oli jonkin aikaa punaisten hallussa ja Helsingissä käytiin myös taisteluja. Kansalaissodan kokemukset olivat siten Helsingissä hyvin konkreettisia. Voidaan otaksua, että kansalaissodan mahdolliset vaikutukset tuomioistuinten käyttäytymiseen näkyisivät ainakin Helsingin varkaustuomioissa.⁴⁹

Rikoslain yhdistämissäännösten tulkinta sen suhteen, kelpaako jäännösrangaistus kuvatulnaisessa tilanteessa yhdistämisen pohjaksi, ei ollut aiemmin yhdenmukaista hovioikeuksissakaan, ks. *Serlachius* 1910.

Tulkinta näyttää kansalaissodan jälkeen yhdenmukaistuneen. Serlachiuksen kuvaama hovioikeustason epävarmuus tulkinnassa oli siten poistunut punaisia tuomittaessa. Helsingin raastuvan-oikeudessa oli omaksuttu hovioikeuksienkin tulkinta ks. ed. osa II, luku 2.4.8. Edellä kuvattua ja myös Serlachiuksen puolustamaa tulkintaa, jonka mukaan myös jäännösrangaistus oli voitava pisimpänä asettaa koko pituudessaan yhdistämisen perustaksi, on ilmeisesti pidettävä oikeana. – Toukokuun 21. päivänä 1921 annettu armahduslaki lopetti mahdollisuuden tuomita aiemmin ehdonalaiseen vapauteen päästetyt tai ehdollisen rangaistustuomion saaneet vuoden 1918 kappinaan osaaottaneet kärsimään uudestaan rangaistustaan: armahdus koski myös näitä ryhmiä. Vankilassa valtiorikostuomiota kärsivät varkaat muodostivat pitkään armahdusten ulkopuolelle jääneen vankiryhmän, joka ei saanut osakseen poliittisille vangeille kuuluvia oikeuksia.

⁴⁷ Samana vuonna muutamaa kuukautta aiemmin valtiorikosvangit saivat poliittisen vangin erityisaseaman pitkällisen poliittisen väännön lopputuloksena. Entisille punaisille, mutta perinteisestä rikoksesta tuomittuille, ei tätä asemaa kuitenkaan annettu.

⁴⁸ Vankeinhoitotilastoinnissa erotetaan vasta vuonna 1927 ”rikoslain alaiset” -ryhmästä omaksi ryhmäkseen sellaiset ”tavallisista” rikoksista tuomitut henkilöt, jotka samalla suorittivat valtiorikoksista tuomittua rangaistusta. Tämä lienee jonkinlainen tunnustus heidän erityisestä asemastaan. Mainittu rikoksentekijäryhmä säilyi tilastoissa 1930-luvun loppupuolelle asti. Ks. *SVT XII* vankeinhoito, vuoden aikana tulleet 1927–1937.

Ne harvat, joille armahdus merkitsi rangaistuksen kokonaan kärsimistä, säästyivät myös kertaisuuden lisääntymiseltä, ks. ed. osa II, luku 2.4.8.

⁴⁹ Ks. Johdanto, luku 3.2.

Varkausrikollisuus on sikäli otollinen tutkimuskohde, että siihen syyllistyivät pääasiassa alempiin sosiaaliryhmiin kuuluvat henkilöt. Köyhin kansanosasta syyllistyi kriisien aikana varkausrikoksiin turvatakseen entisestään heikentyneen toimeentulonsa.⁵⁰ Merkittävää oli, että pääosin samasta kansanosasta olivat lähtöisin myös kansalaissodassa punaisten riveissä taistelleet. Kansalaissodan jälkeen tuomitut palasivat lamakauden aikaisiin, usein entistäkin köyhempiin oloihin, joissa kynnys elannon hankkimiseen rikollisinkin keinoin ei ollut korkea. Esimerkiksi Helsingin raastuvanoikeudessa vuonna 1919 varkausrikoksista tuomituista joka kymmenes oli aiemmin tuomittu ”kapinaan” osallistumisesta.⁵¹ Yleisten tuomioistuinten tuomaristo taas rekrytoitui ylimmistä sosiaaliluokista ja -ryhmistä, jotka kansalaissodassa olivat voittopuolisesti valkoisten puolella.⁵²

Valtiorikostuomioiden pituuksiin ovat tutkimusten mukaan vaikuttaneet muun muassa epäsosiaalisuudeksi luokitellut tekijät.⁵³ Näyttää siltä, että samansuun-

⁵⁰ Näin myös tässä tutkimuksessa vuosilta 1912 ja 1925 käytetyn aineiston pohjalta *Storgårds* 1985 s. 38–40. Vapaudenriistojen kohteeksi ja vankilaan joutui tuolloin muutoinkin herkimmin alimpiin sosiaaliryhmiin kuuluvat henkilöt, ks. *Aho & Karsikas* 1980 s. 10–32, *Bruun* 1967 ja *Aubert* 1972 s. 91–108. Suomalaisilla työläisnuorilla oli muita nuoria suurempi riski joutua tekemisiin poliisiin kanssa *Anttila & Jaakkola* 1967 sekä *Mäkinen* 1979.

⁵¹ *Storgårdsin* keräämässä tuomiokirjaotoksessa vuodelta 1925 joka kymmenennellä Helsingissä varkausrikoksista tuomitulla oli rikosrekisterissä merkintä valtiorikosoikeuksien tuomioista. Joka toisella valtiorikoksista aiemmin tuomitulla siitä saatu merkintä oli ensimmäinen, ja sitä seurasi syyllistyminen varkausrikoksiin. Muilla oli aikaisempia merkintöjä rikoksista, lähinnä varkausrikoksista. Ks. *Storgårds* 1985 s. 50 ja 51. Tämän tutkimuksen ja *Storgårdsin* keräämän aineiston perusteella voidaan tehdä ainakin seuraavat johtopäätökset: Kansalaissodan seurauksena useat punaisten puolella taistelleet ajautuivat ilmeisesti vaikeutuneiden olojen seurauksena varkausrikoksiin ja kansalaissota oli siten syy varkausrikoksiin ryhtymiselle. Toisaalta useilla punaisilla oli jo entuudestaan varkaustuomioita. Näillä perusteilla varkausrikollisuuteen ja kansalaissotaan punaisten puolella rekrytoituivat ilmeisesti samasta köyhästä kansanosasta lähtöisin olevat henkilöt.

Vastaavasti kommunistioikeudenkäynneissä maailmansotien välisenä aikana tuomituista miehistä joka yhdeksäs oli syyllistynyt myös tavallisiin kriminaalirikoksiin, etenkin varallisuusrikoksiin. Ks. *Björne* 1977 s. 292. Ks. myös *Hiitonen* 1953.

⁵² *Björne* on tutkinut yleisten tuomioistuinten lakimiesten poliittisia mielipiteitä kansalaisodan jälkeiseltä ajalta. Hänen mukaansa juristikunta oli pääasiallisesti porvarillisesti asennoituneita. Valtiorikosoikeuksien toiminta ei olisi ollut mahdollista ilman valkoisille myötämielisiä juristikuntaa. Vasemmistolaisilta pyrittiin epäämään pääsy tuomarikuntaan estämällä heiltä käräjäharjoittelu, ks. *Björne* 1977 s. 403–405. Ks. myös alaviittet 3 ja 18.

Varkausrikostuomioita koskevien Helsingin raastuvanoikeuden ratkaisujen yleistettävyyteen koko maata koskevaksi on kuitenkin syytä suhtautua varoen. Sellaisilla paikkakunnilla, joissa sotaan ei osallistuttu ja joissa ei valkoisiin kohdistuvaa väkivaltaisuutta esiintynyt, saattoi olla, että rangaistustaso ei kohonnut ainakaan yhtä voimakkaasti kuin niillä paikkakunnilla, joissa sotaa käytiin. Lisäksi on huomattava, että varkausrikosten rangaistustaso vaihteli 1970-luvulla *Lappi-Seppälän* rangaistuskäytäntöä koskevan tutkimuksen mukaan paikkakunnittain huomattavasti. Ks. *Lappi-Seppälä* 1980a ja 1980b. On hyvin mahdollista, että rangaistuskäytännön yhtenäisyys ei toteutunut varhaisempinaakaan vuosikymmeninä.

⁵³ Ks. *Arosalo* 1994.

taiset tekijät ovat olleet vaikuttamassa myös kansalaissodan jälkeisiin varkaustuomioihin, jotka ankaroituihin selvästi. Punaisiksi tiedetyt tuomittiin vielä tätäkin ankarammin. Aiemmin valtiorikoksista tuomitut saivat tuntuvasti ankarammat rangaistukset varkausrikoksista kuin muut.⁵⁴ Varkaustuomioiden ankaroituminen kansalaissodan jälkeen on nähtävä ainakin osittain kansalaissodan aiheuttamana reaktiona sitä kansanosaa vastaan, joka oli hävinnyt sodan.⁵⁵ Tämä näkyi paitsi varkausrikosten rangaistustason yleisenä ankaroitumisena myös kansalaissodassa hävinneiden erityisen ankarissa varkaustuomioissa. Aiempi osallisuus ”kapinaan” näyttää olleen varkausrikoksissa oikeuskäytännön luoma lakiin perustumaton rangaistuksen koventamisperuste. Itsenäisen Suomen alkuvuosina kansalaiset eivät olleet yhdenvertaisia lain edessä.

⁵⁴ Aiemmissä tutkimuksissa oli jo havaittu, että oikea laita sai poliittisissa rikoksissa kuten kyydytyksissä ja Mäntsälän kapinaan osallistumisesta selvästi lievempiä rangaistuksia kuin vasemmistoon kuuluvat avunannosta valtiopetokseen samoihin aikoihin. Näin tapahtui sekä rangaistusten pituuden mittaamisessa kuin ehdollisen rangaistustuomion käytössä. Ks. *Björne* 1977 s. 328–339 ja *Kekkonen* 1998 s. 72 sekä *Siltala* 1985 s. 421–430.

⁵⁵ Ks. *Kekkosen* arviointia ed. johdannossa luvussa 2.2 sekä jälj. luku 7, alaotsikko ”Joitakin huomioita...”.

6 Muutosten selittäminen

6.1 RANGAISTUSIDEOLOGIA JA VANKILUKU

Keskeiset koulukunnat

Kriisien vaikutuksesta rangaistusideologiaan ja rangaistusideologian vaikutuksesta ennen kaikkea lainsäädäntöön ja oikeuskäytäntöön voidaan tutkimuksen perusteella esittää joitakin arvioita.⁵⁶

Voimassa oleva rikoslaki rakentui pitkälti ns. klassisen rikosoikeuskoulun periaatteille. Aikaisempi tutkimus on selvittänyt ne rakenteelliset ja ideologiset syyt, jotka olivat vaikuttamassa rikoslain syntyyn. Tässä tyydytään vain viittamaan keskeisimpiin tutkimuksiin.⁵⁷ Jos lainsäädännöllistä tilannetta arvioidaan vain sotien välisenä aikana muuttunutta rikoslainsäädäntöä tarkastelemalla, rangaistusideologiassa näyttää tapahtuneen selvä painopisteen siirtyminen klassisen rikosoikeuskoulun periaatteista modernin rikosoikeuskoulun edustamaan ideologiaan. Klassinen rikosoikeuskoulu korosti muun muassa rangaistuksen yleisestävää pelotusvaikutusta, suhteellisuusperiaatetta, yhdenvertaisuutta ja teko-syyllisyyttä. Näiden periaatteiden rinnalle tuli, etenkin molempien tarkasteltavien kriisien yhteydessä, rangaistuksen yksilöllistä ja muun muassa vapausrangaistusten parantavaa vaikutusta korostavia sosiologisen rikosoikeuskoulun ajamia muutoksia.

Mainittujen koulukuntien ideologioita ei voi luonnehtia joko ankaraa tai lievää lainsäädäntöä tukevaksi. Ideologia ei määrännyt rikosoikeudellisen järjestelmän muutoksen ankaruutta eikä järjestelmän ankaruus ideologiaa. Yleensä uskottiin klassisen rikosoikeuskoulun yleisestävyyttä ja pelotusvaikutusta korostavan rikosoikeuden takaavan parhaiten järjestelmän ankaruuden. Sosiologisen koulun ideologiaa voitiin joustavasti tarjota yhtä hyvin humaaneina rikoksente-kijän parantamiseen tähtäävinä hoitotoimenpiteinä kuin järjestelmää ankaroittavina tietyn tyyppisten rikoksente-kijöiden eristämistoimenpiteinä. Ehdottoman vankeusrangaistuksen käyttöä oli myös voitava välttää silloin, kun sillä ei arvioitu olevan odotettua vaikutusta. Parantavan hoidon toteuttaminen taas vaati aikaa,

⁵⁶ Tässä yhteydessä ei enemmälti tarkastella kriisin vaikutusta rikosoikeustieteeseen. Todettakoon kuitenkin, että kansalaissota vaikutti koventavasti rikosoikeustieteen harjoittajien käsityksiin. Jopa kuolemanrangaistus sai laajalti kannatusta. Ks. kokoavasti *Lindstedt* 1999 s. 57–62.

⁵⁷ *Backman* 1976 s. 40–136, *Lappi-Seppälä* 1982b s. 176–186.

jota lyhytaikaiset vapausrangaistukset eivät tarjonneet. Toisaalta erityisestävä suuntaus äärimmilleen vietyinä voi toimia esimerkiksi totalitarismin tai rotusorron tukena.

Erityisestävyyttä painottavan sosiologisen rikosoikeuskoulun syntyminen liitetään yleensä porvarillisen vallankumouksen jälkeiseen tilaan, teollistumiseen ja työväestön nousuun. Tutkittavissa kriiseissä valta oli uhattuna. Sen säilyttämistä toteutettiin sekä ankarilla nujertamiseen tähtäävillä toimenpiteillä että josain määrin lieventävillä yhteiskuntaan integroimiseen suunnatuilla toimilla. Uuden ideologian tarjoamia argumentteja ja rangaistusehdotuksia käytettiin yhtä hyvin koventuneen ilmapiirin välittämässä rikoslainsäädäntöä ankaroitavissa muutoksissa kuin myös tarpeellisiksi katsotuissa lainsäädännön lievennyksissä. Uuden rangaistusideologian mukaiset seuraamusmuodot tarjosivat vallanpitäjille näiden tehokkaaksi uskomat välineet rikollisuuden vähentämiseksi. Uutta ideologiaa porvaristo käytti valtansa vakiinnuttamisessa ja työväen valtapyrkimysten torjumisessa.

Rikoslainsäädäntöön sisältyvää klassisen rikosoikeusajattelun perustaa ei uusi ideologia onnistunut asettamaan kyseenalaiseksi. Rikosoikeudellisen järjestelmän valikoivammalla kohdentamisella, jonka uusi ideologia joustavammin mahdollisti, järjestelmän uskottiin tehostuvan.

Rikoslainsäädäntö

Rikoslainsäädännön muutosten luonne ja ajoittuminen kriisien yhteyteen viittaa siihen, että rangaistusideologia ei ollut lainsäädännöllisten muutosten ensisijaisena syynä, vaan jotkut muut yhteiskunnalliset tarpeet. Kriisit eivät synnyttäneet uutta ideologiaa, joka oli jo aiemmin saanut tukevan sijan myös suomalaisessa rikosoikeustieteessä, mutta ne herättivät sen eloon. Tarve muuttaa rikosoikeudellista lainsäädäntöä syntyi kriiseistä. Rikosoikeudellinen lainsäädäntö tarvitsi siten kriisejä uusiutuakseen uuden oikeusideologian tarjoamin keinoin. Rangaistusideologioita käytettiin pikemminkin halutun, ankaran tai lievän, ratkaisun justifioimiseen kuin tietyn ideologian mukaisen kriminaalipolitiikan toteuttamiseen. On vaikea sanoa, olisivatko uudet seuraamukset lyöneet itsensä läpi ilman poliittisia kriisejä ja milloin tämä olisi tapahtunut tai mitä seuraamuksia olisi käytetty, jollei erityisestävyyttä korostavan koulukunnan tarjoamia vaihtoehtoja olisi ollut käytettävissä.

Keskeisin osa uuden sosiologisen koulukunnan periaatteiden mukaisista lainsäädännön muutoksista merkitsi uusien rikosoikeudellisten seuraamusten – ehdollisen rangaistustuomion, vaarallisten rikoksenuusijoiden eristämisen ja päivasakon – käyttöönottoa. Tosiasiaksi jää, että suomalainen rikosoikeusjärjestelmä sai tarkasteltavien kriisien aikana modernin rikosoikeuskoulun erityisestävyyttä korostavat lisät seuraamusvalikoimaansa. Myös nuoria rikoksentekejiä

ja rikoksen uusimista koskevat lainsäädäntöhankkeet olivat vireillä 1930-luvun loppupuolella, joskin ne saatettiin voimaan vasta 1940-luvun puolella. Toisaalta myös vanhatkin keinot kelpasivat etenkin, jos ne täyttivät kriminaalipoliikalle tuolloin asetetut ankaruuden, taloudellisuuden ja sosiologisen koulun periaatteiden mukaisuuden vaatimukset. Näistä ankaruuden ja taloudellisuuden tavoitteet olivat yleensä ideologisia vahvempia. Esimerkkinä tällaisesta oli vesileipärangaistus. Se täytti ankaruuden ja taloudellisuuden tavoitteet, kun se oli kuritus-huonerangaistustakin kovempi, vähensi vankien määrää ja vankeinhoidon kustannuksia, mutta lisäsi samalla entisestään sosiologisen koulun haitallisina pitämiä lyhytaikaisia vapausrangaistuksia.

Oikeuskäytäntö

Oikeusideologian vaikutusta oikeuskäytäntöön voidaan käytettävissä olevan aineiston perusteella arvioida lähinnä kahdella tavalla. Ensinnäkin voidaan tarkastella, millä intensiivisyydellä uusi ehdollinen rangaistustuomio otettiin käyttöön ja tapahtuiko sen käytössä myöhemmin muutoksia. Toiseksi on kysyttävä, välttivätö tuomioistuimet lyhytaikaisia vapausrangaistuksia tavallista enemmän mitatessaan rangaistuksia asteikon puitteissa maailmansotien välisenä aikana. Lyhytaikaisten vapausrangaistusten tehottomuus, ne kun eivät pelota eivätkä paranna, oli eräs sosiologisen koulukunnan keskeisiä teesejä. Sosiologisen koulukunnan ideologian mukainen oli myös ehdollinen rangaistustuomio.⁵⁸

Ehdollisen rangaistustuomion käyttö

Ehdollisen rangaistustuomion käytössä tapahtui selviä muutoksia maailmansotien välisenä aikana. Sen käyttö lisääntyi aluksi 1920-luvulla, mutta väheni 1930-luvun alkupuolella enemmän kuin lainsäädännössä toteutettu vähäinen muutos olisi edellyttänyt. On ajateltavissa, että käytön lisääntyminen oli osoitus sosiologisen koulukunnan eräiden ajatusten, etenkin lyhytaikaisten ehdottomien vapausrangaistusten kelvottomuuden asteittaisesta hyväksymisestä oikeuskäytännössä.

Ehdollisen rangaistustuomion rohkeaan käyttöön heti sen käyttöön ottamisesta alkaen on saattanut vaikuttaa se, että ehdollisen rangaistustuomion käytölle oli samanaikaisesti suuri tarve valtiorikosoikeuksissa.

⁵⁸ Lappi-Seppälä on tarkastellut oikeuskäytännössä tapahtuneita muutoksia. Huomio oli sekä ehdollisen rangaistustuomion että lyhytaikaisten vapausrangaistuksen käytössä, Ks. *Lappi-Seppälä* 1982b s. 154–161.

Valtiorikostuomioistuinten laaja ehdollisen rangaistustuomion käyttö vaikutti todennäköisesti myös ehdollisen rangaistustuomion käyttöön yleisissä tuomioistuimissa, jonne valtiorikostuomioistuimet kokenut tuomaristo sen toi.

Se, että ehdollista rangaistustuomiota ylipäättään sovellettiin melko runsaasti aikana, jolloin ankaria rangaistuksia suosittiin, saattoi osittain olla osoitus rangaistusideologian vahvuudesta. Nopeat muutokset ehdollisen rangaistustuomion käytössä taas kertoivat siitä, että ehdollisen rangaistustuomion käyttöä ohjasivat pitkälti muut kuin rangaistusideologiset syyt. Käytön nopea väheneminen 1930-luvulla on nähtävä ensisijaisesti ilmapiirin kiristymisen seuraukseksi. Lyhytaikaisiin rangaistuksiin suunnatussa kritiikissä tuskin on havaittavissa samanai-kaista heikentymistä eivätkä muutokset ehdollisen rangaistustuomion soveltamisessa muutoinkaan rajoittuneet lyhytaikaisiin rangaistuksiin. Voitaneen Kekkonen tapaan katsoa ilmapiirin aiheuttamien muutosten tapahtuneen tuomioistuimissa huomaamattomasti, vailla tietoista rangaistustason koventamiseen tähtäävää harkintaa.

Lyhytaikaisten vapausrangaistusten käyttö

Kuritusvuoneraangaistuksen yleisin vähimmäisrangaistuksen pituus, kuusi kuukautta, esti lyhyiden rangaistusten käytön. Ei ole kovin suuri yllätys, ettei lyhytaikaisten vapausrangaistusten kritiikki näkynyt kuritusvuoneraangaistusten keskipituuden pitenemisenä. Lyhytaikaiset kuritusvuoneraangaistukset eivät vähentyneet. Lyhytaikaiset ehdottomat kuritusvuoneraangaistukset sen sijaan vähensivät ehdollisen rangaistustuomion käyttöä ja käytön lisääntymisen seurauksena. Tällä ei ollut kuitenkaan mainittavaa vaikutusta kuritusvuoneraangaistusten keskipituuteen. Lyhytaikaista kuritusvuoneraangaistusta suorittavien osuus tosin lisääntyi etenkin 1930-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Tähän oli syynä ehdonalaista vapautta koskevan lainsäädännön muutos, jonka seurauksena myös suhteellisen lyhytaikaisia jäännösrangaistuksia suorittavia tuli vankiloihin.

Vankeusrangaistusten keskipituudet sen sijaan kasvoivat. Keskipituuden kasvaminen maailmansotien välisenä aikana oli ennen kaikkea alle kolmen kuukauden pituisten vankeusrangaistusten vähenemistä.⁵⁹ Lyhytaikaisten vankeusrangaistusten osuus kaikista tuomituista vankeusrangaistuksista oli 1930-luvulla selvästi vähäisempi kuin 1920-luvulla. Vähenemistä ei kuitenkaan voida kuin vähäiseltä osin selittää lyhyiden vankeusrangaistusten tietoisella välttämällä.

⁵⁹ Alle kolmen kuukauden pituisten vapausrangaistusten osuus kaikista vankeusrangaistuksista väheni 1923–1947 välisenä aikana 30 %:sta 8 %:iin, ks. osa I, luku 1.3.3 ja kaavio 14. Ks. myös *Lappi-Seppälä* 1981 s. 158 ja 159 sekä kuvio 13.

Vähentymiseen olivat syynä ennen kaikkea lainsäädännössä ja rikollisuuden rakenteessa tapahtuneet muutokset. Sotilasrikoksista tuomittujen väheneminen sekä kieltolakirikostuomioiden lisääntyminen ja ankaroituminen vähensivät lyhytaikaisten vankeusrangaistusten osuutta 1920-luvulla ja jossain määrin myös 1930-luvulla. Ehdollisella rangaistustuomiolla oli sama vaikutus ehdottomiin vankeuksiin. Helsingin raastuvanoikeuden varkausrikoksista tuomitsemien vankeusrangaistusten kehitys osoittaa myös, että 1–3 kuukauden pituisten vankeusrangaistusten osuus oli lievässä kasvussa vuodesta 1919 vuoteen 1925 ja edelleen vuoteen 1937.

Lyhytaikaista vankeutta kärsivien vankeusvankien osuuden nopea väheneminen 1930-luvun alussa aiheutui ensi sijassa siihen tähtäävistä lainsäädäntötoimenpiteistä, ennen kaikkea vesileipärangaistuksen käyttöönotosta, muttei niinkään muutoksista oikeuskäytännössä. Rangaistusideologia näyttäytyy 1920- ja 1930-luvulla ennen kaikkea lainsäädännön välittämänä. Sillä oli tätä kautta heijastusvaikutuksensa myös vankilukuun.

Sakon muuntorangaistusten välttämisen olisi voinut ajatella olevan sopusoinnussa lyhyiden vapausrangaistusten välttämisen kanssa. Sakon muuntorangaistuksen käyttö lisääntyi 1920-luvulla voimakkaasti ja väheni nopeasti 1930-luvun alussa. Tämä osoittaa, että muuntorangaistuksen sääntelyä ohjasivat mitä ilmeisemmin muut syyt kuin pyrkimys lyhytaikaisten vapausrangaistusten välttämiseen.

6.2 RAKENTEELLISET SELITYKSET

Tutkimus osoittaa, että yhteiskunnan taloudellis-poliittisissa rakenteissa erityisesti voimakkaiden kriisien yhteydessä tapahtuneilla muutoksilla on ollut tuntuva vaikutus rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaan ja rikollisuuteen.

Valtaapitäviin kohdistuva uhka selityksenä

Seuraavassa arvioidaan, miltä osin muutoksia voidaan selittää vallanpitäjien mahdollisena puolustautumisena asemaansa kohdistuvaa uhkaa vastaan. Kutsutakoon sitä tässä poliittiseksi uhkateoriaksi.⁶⁰

⁶⁰ Tämän tapaista valtarakenteiden puolustamistarpeen mukaista rangaistusten ankaruuden vaihtelun teoriaa ovat kehitelleet muun muassa Kekkonen ja Ylikangas. He katsovat suomalaisen ylä- ja keskiluokan pelänneen kapinan jälkeen vasemmistoa, joka nujerrettuna oli heikompi kuin muissa Pohjoismaissa vastustamaan repressaalista politiikkaa. Samalla he kuitenkin toteavat, että yhteiskunnassa, jossa yhteiskunnalliset erot ovat suhteellisen pienet, valta voi olla keskittynyt siten, että

Tapahtuneet vankiluvun ja lainsäädännön muutokset ovat tutkimuksen mukaan monelta osin selitettävissä poliittisella uhkateorialla. Sen mukaan valtaapitävien monet toimenpiteet kriisien yhteydessä olivat viime kädessä tähdätty vallan säilyttämiseen. Uhkateorialla selittyy ennen kaikkea poliittisen ääriivasemiston välittömään nujertamiseen tähtäävä lainsäädäntö, mukaan lukien samaan tavoitteeseen pyrkivä rikoslainsäätö. Viha tai katkeruus toimii enintään toissijaisena selityksenä lähinnä kansalaissotaan välittömästi liittyvää ankaraa lainsäädäntöä arvioitaessa.

Poliisivahvuuksien muutokset sekä eräät muut rikoskontrollin muutokset, kuten muutokset valtio- ja maanpetostuomioiden määrissä, selittyvät myös uhkateorialla. Mainitunlaisilla lainsäädännön ja rikoskontrollin muutoksilla oli vaikutuksensa myös vankilukuun.

Poliittinen uhkateoria selittää punavankiongelman järjestelyyn liittyvän lainsäädännön, ja valtiorikosvankien määrä selittää pääosan vankiluvun nopeasta noususta kansalaissodan jälkeen. Toinen puoli kohonneesta vankiluvusta liittyi varkausrikollisuuden kasvuun vuosina 1916–1919. Uhkateoria sopii huonommin perinteisen varkaus- ja väkivaltarikollisuuden muutosten selitykseksi, vaikka etenkin varkausrikollisuudessa tapahtuneilla muutoksilla olikin selvä yhteys ensimmäisen maailmansodan ja kansalaissodan sekä 1930-luvun alun kriiseihin.

Poliittista uhkateoriaa voidaan sovittaa myös ehdollisen rangaistustuomion käyttöönottoon ja punaisten armahdulainsäädäntöön. Näillä toimenpiteillä valtaapitävät saattoivat uskoa vähentävänsä lainsäädännön kohteena olleiden taholta tulevaa uhkaa.

Varkastuomioiden ankaroitumisen syyt

Varkausrikoksilla oli yhteys lähinnä kriiseihin liittyviin pulakausiin. Varkausrikostuomioiden ankaroitumisella kriisien yhteydessä saattoi sen sijaan olla yhteys myös valtataisteluun. Rangaistusten koventumiseen näyttää vaikuttaneen se seikka, että perinteiseen rikollisuuteen syyllistyneet henkilöt rekrytoituivat ennen kaikkea niistä kansankerroksista, joista myös enin osa sodan hävinneestä osapuolesta oli lähtöisin. Täten koventunut rangaistuskäytäntö saattoi hyvinkin olla yhteydessä myös vallanpitäjien tarpeeseen nujertaa hävinnyt osapuoli tai

kovakin kriminaalipolitiikka ja suhteellisen ankarat seuraamukset voivat olla mahdollisia. Ks. *Kekkonen & Ylikangas* 1982 sekä ed. Johdanto, luku 2.2.

Myös tässä tutkimuksessa valtaapitävät-käsitteellä on laaja sisältö. Sillä tarkoitetaan sitä tai niitä yhteiskuntaluokkia ja -ryhmiä taikka intressipiirejä, joilla on määräävä asema yhteiskunnallisen vallan käytössä. Keskeistä yhteiskunnallista vallankäyttöä oli taloudellinen ja poliittinen valta.

Mäkelän mukaan suurimman uhan muodosti vuoden 1906 eduskuntauudistus ja sen aiheuttama potentiaalinen uhka valtarakenteille, ks. *Mäkelä* 1989. Henkirikollisuuden kasvun 1910- ja 1920-luvulla pääsyyksi Lehti arvioi vuosien 1905 ja 1906 yhteiskunnallista murrosta, ks. *Lehti* 2001a.

opettaa sitä ja olla siten selitettävissä myös uhkateorialla. Tätä selitystä vahvistaa se Kekkonen esiin tuoma seikka, että suurin osa yleisten tuomioistuinten tuomareista sai kokemusta oikeudenkäyttöön valtiorikostuomioistuimista, joissa laillisuuden periaatteen vaatimukset usein syrjäytettiin. Tuomareihin ei myöskään rekrytoitunut henkilöstöä köyhästä kansanosasta. Tosin ankara rankaiseminen näytti ilman kriisiäkin liittyvän noina aikoina poliittisen oikeiston harjoittamaan kriminaalipolitiikkaan.⁶¹ Tämäkin ilmiö voidaan liittää jollain tapaa vallankäyttöön, sillä vallanpitäjiä yhteiskunnalliselta asemalta etäämmällä olevien rangaistukset muodostuvat helposti ankarammiksi kuin vallanpitäjiä lähempänä olevien tuomiot.

Varkausuomioiden ankaroitumiseen voi tosin liittyä punaisiin ja heidän edustamaansa yhteiskuntaluokkaan kohdistuvaa pelkoa tai vallan säilyttämisen kannalta tarpeetonta kosta.⁶² Tätä ajatusta vahvistaa se, että punaiset valtiorikoksista tuomitut saivat erityisen ankaria rangaistuksia varkausrikoksista. Ankaroituminen ei sen sijaan selity tuomioistuinten spontaanina reaktiona lisääntyntä varkausrikollisuutta kohtaan. Tällaisella oikeuskäytännön yhtäkkisellä rajulla muutoksella eivät tuomioistuimet ole tiettävästi reagoineet rikollisuuden lisääntymiseen muunakaan aikana, jollei rangaistusten ankaroittamiseen ole ollut vahvaa ulkoista painostusta.⁶³ Vastaavaa reaktiota ei yleensä ole liittynyt varkausrikollisuuden kasvuun.

Vaikka yhteyttä vallankäyttöön kohdistuvaan uhkaan voidaan pitää joissakin tapauksissa kovennusten selityksenä, tämä ei tarkoita, että uhkaa torjuva toimenpide olisi tehty tietoisesti. Tietoista, suunnitelmallista toimintaa voidaan liittää

⁶¹ Kekkonen arvioi perinteisen omaisuusrikollisuuden sanktionnin muodostuneen ankaraksi, kun kapinalliset ja potentiaaliset rikosentekijät samaistettiin, koska he enimmäkseen rekrytoituivat samoista yhteiskuntapiireistä. Tämän vuoden 1918 luoman asetelman kautta selittyä paljolti Suomen korkea vankiluku, ks. *Kekkonen* 1998 s. 118. alav. 130. Tähän Kekkonen arvioon voitaneen paljolti yhtyä, vaikka pidetäänkin mielessä, että perinteisestä omaisuusrikollisuudesta tuomitaan yleensäkin alemmista yhteiskuntakerrostumista lähtöisin oleville jonkin verran ankarampia rangaistuksia kuin muille, ks. esim. *Blom* 1979 s. 80. Ks. myös ed. luku 5.2 ja alav. 50. Poliittisen oikeiston harjoittamaa kriminaalipolitiikkaa arvioivat kovaksi esimerkiksi *Aho* ja *Lenke*. Ks. ed. Johdanto, luku 2.2 sekä myös ed. luku 5.2, alaotsikko ”Rangaistuksen mittaaminen varkausrikoksissa ja muutosten selittäminen”.

⁶² Vihan voimakkuutta ja kostonhenkeä kuvastaa muun muassa Lappeenrannassa sodan jälkeen toteutetut suunnitelmalliset teloitukset. Tikan mukaan Lappeenrannan suunnitelmallisessa puhdistuksissa tapettiin kolmen viikon aikana 540 punaista, joista 117 sotaoikeudessa ja loput yli 400 oman käden oikeudella. Kysymyksessä oli yleensä paikallinen välienselvittely, mutta myös yleisempi kosto. Ks. *Tikka* 1998. Ilman lainsäädäntöpohjaa toimineissa sotaoikeuksissa tapettiin tuhansia punaisia. Sama henkilö saatettiin tuomita sekä sotaoikeudessa että myöhemmin myös valtiorikosoikeudessa. Ks. *Piilonen* 1997.

⁶³ Esimerkkinä tällaisesta julkisuudessa tapahtuneesta painostuksesta oli presidentti Kekkonen uudenvuodenpuhe vuonna 1962, jonka seurauksena rattijuopumuksesta tuomittavat rangaistukset nopeasti ja jyrkästi ankaroituivat.

esimerkiksi valtiorikosvankien lainsäädännölliseen kohteluun. Sen sijaan esimerkiksi kaikkien varkaustuomioiden ja entisiä punavankeja koskevien varkaustuomioiden nopeaa ankaroitumista tuskin voidaan pitää tuomariston tietoisena toimintana, vaan pikemminkin kysymyksessä oli tiedostamaton ilmapiirin kiristymisen seuraus.

Ilmapiirin kireys välittävänä tekijänä

Poliittisen ilmapiirin yleinen kireys vaikutti molempien kriisien yhteydessä lähinnä oikeuskäytännön ja lainsäädännön koventumisen välittämänä myös vankilukua nostavasti. Vain osa tästä ilmapiirin kireydestä voidaan nähdä valtataistelun liittyvänä. Siten varkausrikoksista tuomittujen kuritushuonevankien määrän muutoksia voidaan osittain perustella poliittisella uhkateorialla.

Kireään ilmapiiriin myös 1930-luvun kriisin yhteydessä oli syynä ennen kaikkea taloudellisen laman kiihdyttämä poliittinen kriisi. Oikeuskäytännön kiristymistä voidaan siten molemmissa kriiseissä perustella poliittisen vallan säilyttämisen kannalta. Uhkateoria saa tukea myös siitä, minkä aikaisempi tutkimus jo on osoittanut, että poliittinen äärioikeisto ei vallanpitäjien silmissä ollut todellinen vaara tai ainakin se oli olennaisesti pienempi kuin poliittisen vasemmiston taholta koettu. Niinpä aikaisempien tutkimusten mukaan Mäntsälän kapinallisia koskevissa oikeudenkäynneissä ja ns. kyyditysjutuissa tuomittiin varsin lieviä rangaistuksia verrattuna vuoden 1918 sodan hävinneiden saamiin tai maailmansotien välisissä poliittisissa oikeudenkäynneissä äärivasemmistolle langetettuihin tuomioihin.⁶⁴

Selvimmin poliittisen vastustajan nujertamispyrkimys näkyi valtiopetostuomioiden ja muun poliittisen rikollisuuden lisääntymisenä ja valtiorikostuomioiden ankaroitumisena vuodesta 1930. Valtiorikostuomioiden kasvun syynä oli paljolti valtiorikoksiin kohdistuvan kontrollin lisääntyminen.⁶⁵ Vankiluvussa ilmiö ei kuitenkaan näkynyt välittömästi vastaavassa laajuudessa, koska ehdollisen rangaistustuomion käyttö oli näissä rikoslajeissa runsasta. Ehdollisen rangaistustuomion käytön väheneminen erityisesti vuodesta 1932 lähtien lisäsi valtiorikosvankien ja myös muista rikoksista tuomittujen lukumäärää. Ehdollisen rangaistustuomion käyttö väheni lähinnä ilmapiirin kovenemisen kautta eikä niinkään sen vähentämiseen tähdänneen lainmuutoksen vaikutuksesta.

⁶⁴ Sen tahon kohtelu, jonka toimet olivat omiaan vähentämään valtaapitävien toisaalla kokemaa uhkaa, on ollut lempeää. Kansalaissodan voittaneeseen osapuoleen kuuluneiden ryhmien sodan jälkeen koston suorittamat lukuisat surmatyöt on jälkepäin kokonaan annettu anteeksi armahduslailla.

⁶⁵ Ks. *Kekkonen* 1996e s. 228–231 ja 1998 s. 74–76 sekä *Björne* 1977 s. 22.

Taloudellisen laman ja vankiluvun korkeuden edellyttämä lainsäädäntö oli 1930-luvulla verhoiltava koventuneen ilmapiirin vaatimuksesta ankaruuden kaapuun.

Rangaistussäännösten kovennukset olivat siten 1930-luvun alkupuolella osittain perusteltavissa poliittisella uhkateorialla. Vastaavasti valtiorikostuomioistuinten käyttö kansalaissodan hävinneiden tuomitsemiseen oli perusteltavissa samoilla syillä. Vankiluvun kohoamista rajoittavat toimet sen sijaan otettiin käyttöön ei niinkään poliittisten vastustajien taholta tulevan uhan vähäisyyden seurauksena kuin taloudellisten näkökohtien pakottamina.

Kansalaissodan synnyttämät poliittiset ristiriidat olivat siten selkeästi vaikuttamassa rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaan ja vankilukuun. Ne eivät kuitenkaan olleet yhtä määrävissä asemassa arvioitaessa syitä vankiluvun kohoamiseen huippuunsa jälkimmäisen kriisin yhteydessä. Eniten viimeksi mainittuun vankiluvun nousuun vaikutti varkausrikollisuuden lisääntyminen. Vankiluvun nousua oli pohjistanut jo 1920-luvulla lisääntynyt väkivaltarikollisuus ja sakkovankien muodossa myös kieltolaki- ja juopumusrikollisuus. Tällä kehityksellä oli kuitenkin yhteys kansalaissotaan, jonka jälkeisessä ilmapiirissä kovennettiin kieltolakia ja juopumussäännöksiä.⁶⁶ Väkivaltarikollisuuden kasvu 1920-luvulla liittyi Lehden mukaan ennen kaikkea vuosien 1905 ja 1906 murrokseen, joka kansalaissodan, kieltolain ja pirtun tehostamana kohosi huimasti etenkin kansalaissodan kokeneen maaseutunuorison väkivaltaistumisen kautta.⁶⁷

Taloudellisen laman vaikutus

Kriiseihin liittyvä taloudellinen lama johti varkausrikollisuuden ja varkausvankien lisääntymiseen molempien kriisien yhteydessä ja pakotti vankiluvun nousun pysäyttämiseen tähtäävään rikoslainsäädäntöön 1930-luvun alussa.⁶⁸ Vankiluvun nousu kansalaissodan jälkeisinä vuosina hoidettiin valtiorikosvankien armahtamisella ja laajalla ehdollisen rangaistustuomion käytöllä. Varkausrikosvankien määrää vähensi laman väistymisen ohella ainoastaan ehdollisen rangaist-

⁶⁶ Kieltolakirikollisuus oli vallanpitäjistä huolestuttavaa, koska sen kuviteltiin johtavan moraalien heikkenemiseen ja pahimmillaan kaaokseen. Poliisiresurssien suuntaamisessa kieltolakirikollisuuteen oli myös kysymys vallasta, joskin vastustaja ei ollut samalla tavoin poliittisesti määriteltävissä, ks. *Hietaniemi* 1995 s. 139–144.

⁶⁷ Lehti ei siis pidä kansalaissotaa kaksikymmenluvun väkivalta-aallon keskeisenä selittäjänä, ks. *Lehti* 2001a s. 319. Eräät tutkijat painottavat enemmän kansalaissodan merkitystä, ks. esim. *Pajuoja* 1987 ja *Rautelin* 1997 s. 177.

⁶⁸ Varkausrikollisuutta lisäsi todennäköisesti myös poliittisen tilanteen sekasortoisuus. Varkausrikollisuuden kasvun paljon monisäikeisemmistä selityksistä toisen maailmansodan aikana ks. *Tham* 1987a ja 1987b sekä *Jaakkola & Tham* 1989. Norström katsoi, ettei Ruotsin vankiluvun ja varkausrikollisuuden välillä ollut yhteyttä, ks. *Norström* 1987.

tustuomion käyttöönotto ja ehdonalaisen vapauden käyttöalan laajentaminen. Päiväsakkouudistusta vuonna 1921 perusteltiin oikeudenmukaisuusnäkökohdilla, mutta uudistuksen todellisena syynä näyttää olleen taloudellisen laman ja inflaation aiheuttama tarve vahvistaa sakkojen määriä. Samassa yhteydessä toteutetun sakon muuntorangaistusta koskevan kovennuksen seurauksena sakkovankien määrä alkoi nopeasti kasvaa.⁶⁹ Uusi taloudellinen lama 1920-luvun loppulla lisäsi aluksi tuntuvasti juopumusrikoksista ja kieltolakirikoksista tuomittujen sakkovankien määrää ja vähän myöhemmin 1930-luvun alussa myös varkausrikoksista tuomittujen rangaistusvankien määrää. Lainsäädännöllä vähennettiin lähinnä sakkovankien määrää.

Vankiluvun aleneminen 1930-luvun loppupuolella

Keskeinen syy siihen, että suurin vankiryhmä, kuritushuonevangit, samoin kuin perusvankiryhmä kokonaisuudessaan vähenivät 1930-luvun jälkipuolella, ei ollut lainsäädännön tai oikeuskäytännön lieveneminen, vaan perinteisen rikollisuuden väheneminen. Tähän vähenemiseen oli syynä yleisen yhteiskunnallisen tilanteen paraneminen eikä tehokas kriminaalipolitiikka.⁷⁰ Myös vallanpitäjiin kohdistuva poliittinen uhka oli vähenemässä, ja vuonna 1937 alkoi punamulta-yhteistyö hallituksessa.

⁶⁹ Ks. myös *Lahti* 1977 s. 13 ja 14, *Johansson ym.* 1973 s. 11–13 ja *Lappi-Seppälä* 1982b s. 147.

⁷⁰ Sitä, että vankiluku alkoi vähentyä pian kriisien jälkeen, on kuvailtu myös järjestelmän itsesääntelynä, ks. *Anttila & Törnudd* 1970.

7 Kriminaalipolitiikan tavoitteet ja vaikutukset

Kriisien kriminaalipolitiikka

Suunnan kansalaissodan ja 1930-luvun alun kriisin hoidolle sanelivat ennen kaikkea ulkoparlamentaariset paineet ja rikollisuuden kasvuun ja korkeaan vankilukuun liittyvä taloudellisen konkurssin pelko, ei tavoitteellisesti harjoitettu kriminaalipolitiikka. Niinpä rikoslainsäädännöllä ei määrätietoisesti pyritty vaikuttamaan rikollisuuden tai vankiluvun korkean tason perustaan eli varkaus- ja väkivaltarikollisuuteen tai varkausrikosten ankariin uusimissäännöksiin.⁷¹ Vielä vähemmän pyrittiin tietoisesti ja systemaattisesti ohjaamaan tuomioistuinten rangaistusharkintaa. Kiihkeissä kriisien kovettaman ilmapiirin sävyttämässä oloissa ankaralle tai ainakin näennäisen ankaralle kriminaalipolitiikalle ei ollut vaihtoehtoja.

Tämä ei tarkoita, että kriminaalipolitiikka olisi ollut kokonaan tavoitteetonta. Päähuomio oli kuitenkin kriisiin liittyvien poliittisten ja taloudellisten välttämättömyyksien toteuttamisessa eikä niinkään perinteisen rikollisuuden järkipäisessä torjunnassa. Kriminaalipolitiikka oli näkyvä ja kiinteä osa kriisiajan ongelmien hoitoa, jossa keskeistä osaa näyttelivät ulkoiset paineet ja pelko vallan kaventumisesta tai menettämisestä.

Kriminaalipolitiikan suunnitelmallisuus

Kriisien kriminaalipolitiikkaa leimasi lyhytjänteisyys. Tosin kauaskantoisiksikin osoittautuneita kriminaalipoliittisia ratkaisuja tehtiin. Tällaisillakin ratkaisuilla oli kuitenkin kriisiaikoihin liittyvät syyt. Tästä on esimerkkinä ehdollisen rangaistustuomion käyttöönotto vuonna 1918. Vaikka uudistusta oli valmisteltu suhteellisen huolellisen rangaistusideologisen harkinnan pohjalta, tämän rangaistusjärjestelmää lieventävän uudistuksen ajoittuminen osoittaa, että ratkaisun saneli poliittinen tarpeellisuus kriisiajan poikkeusoloissa. Ehdollisen rangaistustuomion käyttöönotto liittyi tarpeeseen hoitaa punavankikysymys.⁷² Punavan-

⁷¹ Tosin rikosoikeustieteen piirissä vankilukua seurattiin tarkasti; esim. Serlachius ilmaisi jo vuonna 1926 huolestuneisuutensa vankiluvun kasvusta, ks. *Serlachius* 1926. Seuraavana vuonna hän arvosteli puolinaisiksi jääneitä päiväsakkoa ja ehdollista rangaistustuomiota koskeneita uudistuksia, ks. *Serlachius* 1927.

⁷² Pihlajamäki kyseenalaistaa tämän tulkinnan, ks. *Pihlajamäki* 1990.

kien rinnastaminen yleisiin rikoksenteijöihin edellytti myös lainsäädännöltä yleisyyttä. Muillekin rikoksenteijöille kuin ”kapinaan osallisille” oli voitava antaa mahdollisuus ehdolliseen rangaistustuomioon. Justifiointiperusteena käytettiin muun muassa haitallisina pidettyjen lyhyiden vapausrangaistusten vähentämistä.

Ehdollista rangaistustuomiota ryhdyttiin käyttämään varkausrikoksissa jo alkuvaiheessa laajasti, mikä saattoi olla valtiorikostuomioistuinten saatujen kokemusten seurausta. Valtiorikostuomioistuinten tuomitsemista rangaistuksista valtaosa oli ehdollisia.

Myös tuomioistuimet saattoivat reagoida herkästikin yhteiskunnallisiin muutoksiin. Ehdollisen rangaistustuomion käyttöönotolla vaikutettiin ilman nimenomaista tarkoitusta pitkällä aikavälillä tuntuvastikin vankilukuun. Tämä tapahtui myöhemmin vuosikymmeninä ehdollisen rangaistustuomion käyttöalan ja soveltamiskäytännön laajenemisen kautta, ja siihen vaikutti myös vapausrangaistusten lyhenemiskehitys.

Myös järjestelmän koventaminen saattoi tapahtua vahingossa tai ainakin lainsäätäjän tietämättä. Sakon muuntorangaistusta koskevia säännöksiä jouduttiin muuttamaan vuonna 1921 oikeudenmukaisempaan päiväsakkojärjestelmään siirtymisen yhteydessä. Päiväsakko uudistusta pidettiin periaatteessa merkittävänä, mutta hätäisesti valmisteltuna uudistuksena, eikä huomiota kiinnitetty ehdotuksen sisältämään sakon muuntojärjestelmän muuttamiseen. Kuitenkin muuntorangaistukset pitenevät moninkertaisiksi aiempaan verrattuna. Lainmuutos vaikutti voimakkaasti sakkovankien lukumäärän kasvuun 1920-luvulla. Samaan suuntaan vaikuttivat myös määrätietoisemmin toteutetut kieltolaki- ja juopumusrikossäännöksiin samoihin aikoihin tehdyt kovennukset, vaikka näilläkin muutoksilla pyrittiin pikemminkin ehkäisemään rikoksia kuin lisäämään vankilukua. Perimmäisin syy sakkovankien määrään oli suurten massojen köyhyys ja kyvyttömyys suoriutua sakon maksamisesta.

Vankiluvun alentamisen syyt ja kriminaalipolitiikan kohdentaminen

Maailmansotien välisenä aikana vankilukua määräsivät pääasiassa varkaus-, väkivalta- ja valtiorikokset. Näiden rikoslajien vaikutus vankilukuun ilmeni ennen kaikkea kuritushuonevankien määrässä. Vain valtiorikokset olivat selvästi kansalaissodan seurausta. Väkivalta- ja varkausrikollisuuden lisääntyminen oli myös yhteydessä yhteiskunnan rakenteellisiin muutoksiin. Perinteisen varkaus- ja väkivaltarikollisuuden kasvun estäminen olisi vaatinut onnistuakseen merkittäviä muutoksia yhteiskuntapolitiikkaan ja elintason huomattavaa paranemista.

Vankiluvun kannalta ongelmana oli se, että rikoslainsäädäntö suunnattiin kriisien yhteydessä perinteiseen rikollisuuteen ja kuritushuonevankien perusjoukkoon ainoastaan välillisesti lähinnä laajentamalla ehdonalaisen vapauttamisen

käyttöalaa ja ottamalla käyttöön ehdollinen rangaistustuomio. Vankiluvun kohoaminen taloudellisesti ja vankeinhoidon kannalta kestävämmän korkealle pysäytettiin kansalaissodan synnyttämässä kriisissä suuntaamalla toimenpiteet valtionrikosvankien vähentämiseen, kun taas 1930-luvun alussa rikoslainsäädännöllä vähennettiin sakko- ja vankeusvankien lukumäärää. Punavankien armahduksisakaan ei päätavoitteena ollut vankiluvun vähentäminen, vaan yhteiskuntaan sopeuttaminen. Ehdollisen rangaistustuomion vaikutuksen painopiste oli vankeusrangaistuksissa. Päiväsakkojärjestelmää perusteltiin ensisijaisesti oikeudenmukaisuuden lisäämisellä.

Ensimmäinen vankiluvun alentamisyritys 1930-luvun alussa tehtiin vankiluvun 1920-luvun puolivälistä alkaneen voimakkaan kohoamisen pysäyttämiseksi ja virheellisiksi osoittautuneiden 1920-luvun alun toimenpiteiden paikkaamiseksi vesileipärangaistuksella vuonna 1930. Vesileipärangaistus vähensi sakko- ja vankeusvankien määrää. Ehdonalaisen vapauttamisen aientamisella vuonna 1931 lyhennettiin laitoksessaoloaikoja ja samalla alennettiin vankilukua. Kumpikin uudistus oikeutettiin lain ankaruudella. Toisaalta ehdonalaisen vapauden koeajan samanaikainen pidentäminen yli jäljellä olevan rangaistusajan ja valvonnan liittäminen siihen kasvatti jäännösrangaistuksia kärsimään palaavien määrää.

Puoli vuotta myöhemmin lievennettiin juopumussäännöstä ja juopumussakon täytäntöönpanoa koskevia säännöksiä. Muutoksia perusteltiin vesileipärangaistuksen tehottomuudella vähentää sakkovankien määrää ja toisaalta lyhytaikaisten vapausrangaistusten kelvottomuudella. Ennen kaikkea juopumussäännöksen lieventämisellä oli ratkaiseva merkitys sakkovankiluvun vähentämisessä. Juopumuksen tiukkaa kontrollia ei enää pidetty tarpeellisena kieltolain kumoamisen jälkeen. Kieltolakirikoksista ja juopumusrikoksista tuomittujen armahtamislailla vuonna 1932 tavoiteltiin myös sakkovankien määrän vähentämistä.

Mainituilla taloudellisista syistä toteutetuilla lainsäädäntötoimilla saatiin sakkovankien määrä tuntuvasti vähenemään, mutta niillä vain katkaistiin vankiluvun huippu – kuritushuonevankien määrä jatkoi samanaikaisesti lisääntymistään taloudellisen laman kasvattaessa vielä varkausrikosvankien määrää. Käännepahtui vasta yleisten yhteiskunnallisten olosuhteiden parantuessa ja rikollisuuden vähentyessä sen myötä 1930-luvun jälkipuoliskolla.

Suomen vankiluvun alentaminen 1960-luvulta 1990-luvulle osoitti, että vankiluvun hallittu alentaminen on mahdollista ainakin suhteellisen rauhanomaisina yhteiskunnallisen kehityksen aikoina.⁷³ Yksittäiset toimenpiteet vankiluvun alentamiseksi eivät yleensä ole riittäviä, vaan tarvitaan useita toimia, jotta niillä

⁷³ Menestyksekkään vankiluvun alentamispolitiikan onnistumisen edellytyksistä ks. *Lappi-Seppälä* 1998 ja myös *Aho* 1979 ja 1997.

olisi merkittävää vaikutusta vankilukuun.⁷⁴ Vankiluvun alentamiseen pyrittiin tietoisesti siihen tähdätyllä kriminaalipolitiikalla.⁷⁵ Suomessa harjoitettu vankiluvun alentamiseen tähtäävä pitkäjänteinen, laajaa kansainvälistäkin huomiota kiinnittänyt kriminaalipolitiikka jatkui 1990-luvulle asti.⁷⁶ Menestyneen kriminaalipolitiikan pohjusti 1960-luvun yhteiskunnallinen murros ja sen pitkäjänteisyyden takasi suotuisa yhteiskunnallinen kehitys.⁷⁷

Rangaistusten kovennusten vaikutukset

Tämä tutkimus osoittaa, ettei rangaistusten ankaroitamisella ollut sanottavaa merkitystä rikollisuustilanteen kannalta. Juopumussäännöksen ja kieltolain koventaminen ovat tästä hyvänä esimerkkinä. Sakkovankien suuri määrä ei ollut niinkään seurausta lisääntyneestä alkoholin väärinkäytöstä vaan kansalaissodan jälkeisestä ankarasta lainsäädännöstä: kieltolaista sekä juopumussäännösten ja sakon muuntorangaistuksen koventamisesta.⁷⁸ Näiden kovennusten teho juopumus- ja kieltolakirikollisuuden torjunnassa arvioitiin väärin. Mainittu rikollisuus päin vastoin lisääntyi, ja kun kynnystä sakkovankeuteen oli madallettu ja sakkovankeutta pidennetty sekä mainittujen rikosten kontrollia tehostettu, sakkovankien voimakas kasvu oli väistämätön. Toimet lisäsivät välillisesti myös väkivaltarikollisuutta.

⁷⁴ Lappi-Seppälä on hahmotellut Suomen kokemusten pohjalta ohjelmaa vankiluvun alentamiseksi. Ohjelmassa korostetaan tieteellisten ja ideologisten lähtökohtien tärkeyttä ja näistä nousevaa keinojen harkintaa ja samanaikaista toteuttamista *Lappi-Seppälä* 1998b s. 27–28. Myös kriisiaikojen ohjelman tulisi rakentua tiukasti samoille lähtökohdille, jotta kriminaalipolitiikan vakavampi kriisiytyminen poikkeusoloissa vältettäisiin. Toimenpiteitä tulisi harkita kaikilla rikosoikeudellisen järjestelmän osa-alueella. Törnudd arvioi, ettei ole varmaa, että samantyyppiset lainsäädännölliset toimenpiteet, joita Suomessa on toteutettu, jossain toisessa maassa ja toisissa yhteiskunnallisissa oloissa olisivat voineet johtaa vankiluvun laskemiseen, ks. *Törnudd* 1993 s. 12–13.

⁷⁵ Vankiluvun vähentäminen oli keskeinen tavoite Suomen kriminaalipolitiikassa, ks. esimerkiksi *Träskman* 1981 s. 281 ja *Lappi-Seppälä* 1998b. Suomessa mainitun suunnitelmallisen kriminaalipolitiikan alkuna voidaan pitää vuoden 1972 varkausrikosuudistusta ja vuoden 1974 ns. RTA-uudistusta.

⁷⁶ Tuolle ajalle tyypillistä kriminaalipolitiikkaa kuvataan yleensä samaan tapaan kuin 80-vuotta vuonna 1996 täyttäneelle professori *Anttilalle* omistetun kirjan otsikossakin: ”Kohti rationaalista ja humaania kriminaalipolitiikkaa”. Kontrollijärjestelmän toiminnasta ks. *Lappi-Seppälä* 1998d s. 165–167.

⁷⁷ Yhteiskunnallisista syistä tarkemmin ks. *Kekkonen* 2001, Kekkonen näkee vankiluvun alenemisella olevan yhteyksiä kansalaissotaan. Ks. Johdanto, luku 2.2 ja jälj. luku ”Joitakin huomioita vankiluvun kehityksestä kriisikausien jälkeen”.

⁷⁸ Ensimmäinen, kesällä 1919 voimaan tullut kieltolaki oli tosin säädetty jo vuonna 1917, mutta toinen kieltolaki vuodelta 1922 oli jo huomattavasti ankarampi.

Nykyisin vallalla olevan käsityksen mukaan rikosoikeudellisen järjestelmän tehon katsotaan rakentuvan lähinnä rangaistusten yleisestäävään vaikutukseen. Tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että rikollisuuden tasoa ei ainakaan ensisijaisesti määrää rangaistusten ankaruus tai vankiluvun korkeus.⁷⁹ Tutkimuksessa on voitu perustellusti päätyä siihen, että vankiluvun puolittaminen lisää rikollisuutta 1–2 %:lla.⁸⁰

Rangaistuksen korottaminen toimii kriisiaikoina korostetusti vallankäytön välineenä ja rauhanomaisinakin aikoina monissa tapauksissa ilman näkyvää vaikutusta rikollisuuteen. Sen sijaan rangaistusten ankarointaminen yhtyneenä yleisen kriminaalipolitiikan kovenemiseen aiheuttaa helposti kriisiytymistä.⁸¹

Rangaistusten lievennykset

Juopumussäännöksiä lievennettiin 1930-luvun alussa, mutta varkausrikosten ankaria rangaistussäännöksiä ei ryhdytty lieventämään, vaikka niiden ankaruutta arvosteltiin oikeustieteen piirissä. Oikeustieteessä huomiota kiinnitettiin siihen, että esimerkiksi sanomalehden tai omenan anastaminen saattoi johtaa vähintään yhden vuoden pituiseen kuritushuonerangaistukseen, kun uusimissäännöksiä sovellettiin.⁸²

⁷⁹ Ks. esimerkiksi *Lappi-Seppälä* 1982b, 1994a, 1998 ja 1998a sekä *Kyvsgaard* 1995 ja *Törnudd* 1993 s. 3. Jo 1970-luvulla vahvistui näkemys, jonka mukaan yhteiskunnan kokonaisuomiteressurssien suuntaamisen ja kohdentamisen kannalta paras tulos saavutetaan, jos rangaistustaso ei ole kovin korkea, ks. *Anttila* 1975. *Lappi-Seppälä* on eri yhteyksissä tuonut esiin sen tosiseikan, että Suomen viime vuosikymmenten rikollisuuskehitys on yhdenmukainen muiden Pohjoismaiden rikollisuuskehityksen kanssa, vaikka vankilukua on voimakkaasti vähennetty. Naapurimaissamme vankiluku on samanaikaisesti pysytellyt melko vakaana. Ks. *Lappi-Seppälä* 1998b s. 25–26 ja 2000 s. 141.

Kansainvälisen, vertailevan pitkän aikavälin tutkimusten mukaan vankilan käytöllä eri aikoina on vaihteleva yhteys rikollisuuden muutoksiin, erityyppisten rikoslajien muutoksiin, muuttoliikkeen, politiikan muutoksiin, kulttuurisiin muutoksiin (mukaan lukien lisääntyneet vaatimukset rangaista poikkeavaa käyttäytymistä) sekä vankilajijärjestelmän itsesäätelyyn. Esimerkit eri maista osoittavat, että rikollisuuden kasvun suorat vaikutukset vankilukuun ovat torjuttavissa. Ks. *Crime and Economy* 1995 s.157–158.

⁸⁰ Ks. *Lappi-Seppälä* 1998c s. 242.

⁸¹ Vankimäärien lisääminen ei Suomessa ole tietävästi ollut ainakaan ensisijaisena syynä kriminaalipoliittisille toimenpiteille. Sen sijaan eräissä Euroopan ja Pohjois-Amerikan maissa vankiluvun nousuun saatettiin tietoisesti pyrkiä.

On syytä yhtyä Laineen näkemykseen, jonka mukaan rangaistusjärjestelmää kovennettaessa jonkun ryhmän kohdalla, sitä kovennetaan usein yleisesti, ks. *Laine* 1994 s. 40.

⁸² Ks. esim. *Sundström* 1931 s. 327–333. *Sundström* katsoi varkautta koskevien rangaistussäännösten johtavan ilmeiseen kohtuuttomuuteen ja epähuumanisuuteen. Hän piti varkautta koskevien rangaistussäännösten uusimista välttämättömänä.

Serlachius oli jo 1926 huolissaan vankiluvun nousun aiheuttamasta vankilaojen huonontumisesta. Hän ehdotti muun muassa ehdollisen rangaistustuomion käytön lisäämistä vankiluvun vähentämiseksi. Ks. *Serlachius* 1926 ja ed. Johdanto, luku 1.2.

Ehdollisen rangaistustuomion käyttöönoton ja juopumussäännöksen lieventämisen lisäksi muita yleisiä suurimittaisia rangaistusten lievennyksiä ei maailmansotien välisenä aikana toteutettu. Ironista kyllä rikoksen uusimisesta seuraavien rangaistusten yleiseen koventamiseen tähtäävä lainsäädäntöhanke merkitsi varkausrikosten tuntuvaa lieventämistä. Uusimislainsäädännön laajentaminen kaikkiin rikoksiin pääsi lainsäädäntöhankeena toden teolla käyntiin vasta taloudellisen nousukauden myötä ja ns. punamultahallituksen tultua valtaan vuonna 1937. Uudistusta perusteltiin myös tarpeella lieventää varkausrikosten uusimista koskevia liian ankaria rangaistuksia. Yleiseen uusimisjärjestelmään siirtyminen saatettiin voimaan vuonna 1941. Sotien jälkeen osoittautui, ettei tuolloin vielä oltu aidosti valmiita varkausrikosvankien vähentämiseen ja varkausrikoksista tuomittujen rangaistusten lieventämiseen.⁸³

Ulkoisten paineiden vaikutus

Tämä tutkimus on osoittanut, että kriminaalipolitiikan muuttuminen sattumanvaraiseksi, poliittisten ilmapiirin muutosten ja ulkoisten paineiden mukaan vaihtelevaksi, johtaa helposti rikosoikeudellisen järjestelmän kovenemiseen ja vankiluvun kasvuun. Myös yhdenvertaisuus lain edessä vaarantuu.

Maailmansotien välisenä aikana Suomessa harjoitettua kriminaalipolitiikkaa voidaan luonnehtia ulkoisia paineita ja kireää ilmapiiriä myötäileväksi ja lyhytjänteiseksi. Varottavia esimerkkejä tämän suuntaisesta kehityksestä on nykyisin-kin esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Englannissa, missä vankiluku on noussut voimakkaasti.⁸⁴ Monissa muissa maissa vankiluku nousee huolestuttavasti.⁸⁵ Myös

⁸³ Yleistä uusimissäädännöstä perusteltiin myös varkausrikostuomioiden liiallisella ankaruudella. Varkausrikosten uusimissäädännösten lieventäminen synnytti ankaraa arvostelua, joka syntyi, kun muutetun lainsäädännön soveltamisesta saatiin tietoa 1940-luvun alussa ja varkausrikollisuudesta tuomittujen rangaistusten romahtaminen havaittiin. Samalla romahtivat varkaiden eristämismahdollisuudet pakkolaitokseen. Varkausrikosten ankara rangaistustaso oli jo juurtunut lujasti ihmisten mieliin ja oikeuskäytäntöön. Arvostelua lisäsi ilmeisesti toisen maailmansodan uudelleen kovertama ilmapiiri ja varkausrikollisuuden voimakas lisääntyminen maailmansodan loppupuolella ja sen jälkeen. Seurauksena oli aluksi varkausrikoksista tuomittujen määrääminen pakkotyöhön epämääräiseksi ajaksi vuonna 1942 ja lopulta varkausrikoksista säädettyjen rangaistussäädösten koventaminen 1946. Varkausrikoksista tuomittujen vapausrangaistusten keskipituudet pitenevät sotaa edeltävälle tasolle 1940-luvun loppuun mennessä. Vuonna 1972 toteutetulla varkausrikoksia koskevan lainsäädännön lieventämisellä ei ollut ainakaan välitöntä vaikutusta varkausrikollisuustilanteeseen, ks. *Siren* 1984 s. 50–53 ja 118.

⁸⁴ Ks. USA:n ja Venäjän kehityksestä esim. *Christie* 1997, *Blumstein & Beck* 1999 ja *Caplow & Simon* 1999. Vankilukujen kohoamisesta eri puolilla maailmaa ks. *Lappi-Seppälä* 2003 s. 162–164. USA:ssa 70–80 % yleisöstä on kautta 1960–1990-lukujen pitänyt tuomioita liian lievinä, vaikka rangaistustaso on useissa rikoksissa moninkertaistunut ja vankiluku kasvanut viisinkertaiseksi. Ks. *Lappi-Seppälä* 2000 s. 316. Vankilukujen kehityksestä etenkin Euroopassa ja USA:ssa ks. myös *Johdanto*, alaviitteessä 3 mainittu kirjallisuus ja artikkelit.

Suomen vankiluku on ollut pitkän vähenemisen jälkeen kasvussa viimeiset vuodet.

On syytä yhtyä rikosoikeuskomitean näkemyksiin siinä, että rikosoikeudellista järjestelmää on pyrittävä kehittämään sellaiseksi, että oikeusturvatakeet ja yleensäkin järjestelmän toiminnan laadullinen taso kestäisivät poikkeuksellistenkin tilanteiden aiheuttamat paineet luopua demokraattisista menetelmistä ja kansalaisten yhdenvertaisuudesta.⁸⁶

Joitakin huomioita vankiluvun kehityksestä kriisikausien jälkeen

Suomen vankiluku aleni kahdessa vuosikymmenessä pohjoismaiselle tasolle 1970-luvun puolivälistä alkaen. Vankiluvun aleneminen ilmeni lähinnä liikennejuopumuksista ja varkausrikoksista tuomittujen vankien vähenemisenä. Samanaikaisesti väkivalta- ja huumerikoksista tuomittujen osuus vankiluvusta lisääntyi. Vankiluvun alenemisen mahdollisti osaltaan menestyksekkäs kriminaalipolitiikka.⁸⁷ Vankiluvun alenemisen taustalla oli rikoslain alulle paneman ja kansalaissodan voimakkaasti nostaman sekä kansalaissodan heijastusvaikutuksen ja muiden kriisien ylläpitämisen korkean rangaistustason lieveneminen etenkin varkausrikoksissa. Rangaistustason lievenemistä vauhditti 1960-luvun murros ja siitä pontimensa saanut lainsäädännön lieventämiseen ja vankiluvun alentamiseen suuntautunut kriminaalipolitiikka.⁸⁸

⁸⁵ Ks. esim. Koskinen 1998 s. 277–279 ja Aromaa 2002 sekä *Penological Information Bulletin* 2002.

⁸⁶ *Rikosoikeuskomitea* 1976 s. 39. Heinosen mukaan tuomareilla täytyy olla kriminaalipoliittinen kokonaisnäkemys. Tämä turvaa parhaiten rangaistuskäytännön yhtenäisyyden, ks. *Heinonen* 1996 s.117–120.

⁸⁷ Vuosina 1973–1990 varkausrikoksista tuomittujen rangaistusten keskipituus laski selvästi. Ehdottomaan vankeuteen tuomittujen prosenttiosuus laski 50 %:sta 30 %:iin ja ehdottomien vankeusrangaistusten keskipituus 5 kuukaudesta 3 kuukauteen. ks. *Pajujoja* 1993 s.104. Harjoitetusta kriminaalipolitiikasta ks. *Lappi-Seppälä* 1998b. Ks. myös *Lång* 1989a ja *Törnudd* 1993.

⁸⁸ 1960-luvulta Suomessa alkaneen hyvinvointivaltion kriminaalipolitiikasta ks. *Lappi-Seppälä* 2003 s. 159–162. Kekkonen ja Lappi-Seppälä näkevät onnistuneen kriminaalipolitiikan taustalla rakenteelliset syyt, mutta painottavat niitä hieman eri tavoin. Kekkonen antaa arvon toteutetulle kriminaalipolitiikalle, mutta hänen painotuksensa mukaan vankiluvun alenemisessä on kysymys ennen kaikkea vuosisadan alun luokkayhteiskunnan käytäntöjen, jota vuoden 1918 sisällissodan kokemukset uusinsivat ja vahvistivat, purkautumisesta. Hän katsoo, että pysyvämmät vaikutukset vankilukuun ovat saavutettavissa vain suuntaamalla toimenpiteet aikaisempaa voimakkaammin yhteiskunnallista eriarvoisuutta vähentäviin sosiaalsiin uudistuksiin. Ks. *Kekkonen* 1998, 2001 s. 134 ja 2003. Lappi-Seppälä hyväksyy näkemys sisällissodan heijastusvaikutuksesta, mutta painottaa kriminaalipolitiikan suhteellista itsenäisyyttä siirryttäessä tiukan yhtenäiskulttuurin maatalousyhteiskunnasta moniarvoiseksi jälkiteolliseksi yhteiskunnaksi. Liberaalia kriminaalipolitiikkaa oli harjoitettu muissa maissa jo aiemmin, koska muualla oli Suomea ennen siirrytty hyvinvointivaltiovaiheeseen. Rakenteelliset tekijät vaikuttavat – silloin kun vaikuttavat – vain päätösten kautta. Ks. *Lappi-Seppälä* 2002 ja 2003.

Yhdyskuntapalvelun käyttöönotto piti vankilukua alhaalla 1990-luvulla. Samanaikaisesti kuitenkin vapausrangaistusten käyttö lisääntyi.⁸⁹

Vuodesta 1999 alkaneeseen vankiluvun nousuun on ilmeisesti syynä 1990-luvun lamaan ja yhteiskunnalliseen murrokseen liittyvä ilmapiirin koveneminen ja sen myötä ankaroitunut kriminaalipolitiikka ja oikeuskäytäntö.⁹⁰ Muutos liittyy vastaavaan kansainväliseen kehitykseen. Kasvua on tapahtunut lähes kaikissa vankiryhmissä. Vankiluvun nousu ilmeni ennen kaikkea ulkomaalaisten ja huumerikoksista tuomittujen vankien määrän kasvuna. Suurin vankiryhmä on kuitenkin henkirikoksista tuomitut.⁹¹

⁸⁹ Kovenemista tapahtui sekä väkivalta- että omaisuusrikostuomioissa. Varkaudesta ja törkeästä huumausainerikoksista tuomittujen rangaistukset pidentyivät. Raiskausrikosten rangaistukset nousivat jyrkimmin.

⁹⁰ Yhteiskunnallisen murroksen laatua ei ole tässä yhteydessä mahdollista tarkastella syvällisemmin. Toiset tutkijat katsovat hyvinvointivaltion säilyneen joskin heikentyneenä. Tämän luonnehdinnasta ks. *Lappi-Seppälä* 2003 s. 169 alav. 17 ja siinä mainittu kirjallisuus. Monet tutkijat katsovat kuitenkin suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa tapahtuneen 1990-luvun alkupuolella mm. sosiaalisten kustannusten jakaantumissa merkittäviä muutoksia, jotka liittyivät talouden globalisoitumiseen ja teknologisen kumouksen etenemiseen. Muutosten seurauksena valtiollisia uusintamismuotoja korvautui markkinalähtöisillä uusintamismuodoilla. Siirryttiin joustavaan yhteiskuntapolitiikkaan. Samalla vahvistui yhteiskunnasta pysyvästi työttöminä syrjäytyneiden joukko. Tämän yhteiskunnallisen arvion mukaan pohjoismainen hyvinvaltio murtui ja korvautui uudella. Vuosikymmenen edetessä eliitin nähdään pitäneen eriarvoisuuteen puuttumista yhä tarpeettomampana. Muuttuneissa taloudellisissa, poliittisissa, sosiaalisissa ja kulttuurisissa olosuhteissa yksilöiden erojen kunnioittamiseen perustuva terve kilpailu takaa yhteiskunnan uudistamiskyvyn, johon taas tasapäästävään pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon pyrkivä politiikka ei enää kykene ks. *Saari* 2003 ja siinä mainittu kirjallisuus.

⁹¹ Moninkertaisesti vangittujen rikosten uusiminen lisääntyi vielä 1980-luvulla ks. esim. *Aho* 1991 ja *Kääriäinen* 1990 ja 1998. Vankiluvun muutoksista 1990-luvulla ks. *Lappi-Seppälä* 2003 s. 164–167. Tämä on merkinnyt vankien rangaistusaikojen kasvua. Sama kehitys on nähtävissä kansainvälisestikin. Ks. *Crime and Economy* 1995 s.157.

1990-luvun jälkipuoliskolla alkanutta koventunutta kriminaalipolitiikkaa kuvaavat muun muassa *Frände* ym. 2000, *Hirvonen* 2003 s. 73–75, *Kekkonen* 2003 ja *Lappi-Seppälä* 2003 s.169–178. Rangaistussäännösten koventaminen on muissakin Skandinavian ja Euroopan maissa kovin yleistä, ks. tästä *von Hofer* 2003.

Kolmannen vuosituhaten alkuvuosina alkanut nopea vankiluvun kasvu selittyy mm. muutoksilla syyntakeisuuden arvioinnissa, päiväsakon rahamäärän koventamisella, yhdyskuntapalvelun vähenemisellä ja vankeustuomioiden lisääntymisellä. Vankiloihin tulee aikaisempaa enemmän lyhytaikaista vankeusrangaistusta suorittavia varkausrikoksista ja rattijuoppoudesta tuomittuja sekä sakkovankeja. Ilmapiiriä kiristi entisestään New Yorkissa syyskuun 11. päivänä 2001 tapahtunut terrori-isku.

Kirjoittajat näkevät USA:sta ja Englannista lähtöisin olevan yhteiskunnallisia valta- ja varallisuuseroja kasvattavan ns. uusliberalistisen talouspolitiikan vaikuttavan kaikkeen yhteiskuntapolitiikkaan, myös kriminaalipolitiikkaan. Mainituissa maissa kriminaalipolitiikka ilmenee muun muassa vankilukujen voimakkaana kasvuna. Myös Euroopassa vankiluvut ovat kasvussa. Ks. *Christie* 1997, *Aromaa* 2002 ja *Lappi-Seppälä* 2003 s. 167–169. Suomi on nyt joutunut tai vaarassa joutua mukaan tähän kehitykseen. Ks. *Kekkonen* 2003 s. 126 ja *Lappi-Seppälä* 2003 s. 166–171.

Vankiluvun kohoamiseen on reagoitu ehdottamalla toimenpiteitä sakkovankien ja tutkintavankien vähentämiseksi. Lyhytaikaisten vankeusrangaistusten vähentämiseen tähtää myös sopimushoitorangaistuksen käyttöönottoa koskeva ehdotus. Nuorten rikoskierteen katkaisemista tavoitellaan nuorisorangaistuksen käytön laajentamista koskevalla ehdotuksella. Vapausrangaistuksen täytäntöönpanoa koskevan lainsäädännön uudistaminen on myös vireillä, mutta hankkeen vaikutusta vankilukuun on vielä vaikea ennakoida.⁹² Suunnitelmilla on sekä eroja että yhtäläisyyksiä maailmansotien välisen ajan toimille. Erona on ensinnäkin se, että nyt pyritään toimimaan aikaisempaa nopeammin. Toiseksi ratkaisua ei ainakaan aluksi haeta uusia vankitiloja etsimällä, vaikka vankeinhoidossa onkin havaittu kriisin piirteitä.

Ehdotetut toimenpiteet eivät kuitenkaan tulisi kohdistumaan sen paremmin kuin 1920- ja 1930-luvuillakaan vankiluvun perusjoukon vähentämiseen ja pitkäaikaisten vapausrangaistusten lyhentämiseen. Ne suunnataan lähinnä lyhytaikaisiin vankeusrangaistuksiin ja sakkovankeihin kuten 1930-luvun alussa.⁹³ Varkaus- tai väkivaltarikoksista säädettyjen rangaistusten lieventämiseen ei nykyisen kriminaalipoliittisen ilmapiirin vallitessa tähdätä, vaikei sitä voida verrata maailmansotien väliseen paljon ankarampaan ilmapiiriin. Huumerikoksista tai rattijuoppoudesta säädettyjä tai tuomittuja rangaistuksia tuskin myöskään ryhdyttään lieventämään. Ei myöskään ole kovin todennäköistä, että väkivaltarikoksista tai huumerikoksista tuomittujen vankiryhmien osuutta pyrittäisiin merkittävästi vähentämään muilla välillisillä toimenpiteillä. Vankiluvun kasvuvauhti näytti vuonna 2003 hidastuvan ilman suunniteltujen toimien toteutumista.⁹⁴

⁹² Ks. ”Sakon muuntorangaistuksen järjestäminen. Selvitysmiesten ehdotus.” Oikeusministeriö. Lausuntoja ja selvityksiä 2003:11 sekä ”Tutkintavankeustyöryhmän välimietintö.” Oikeusministeriö. Lausuntoja ja selvityksiä 2003:14. ”Sopimushoidon kokeileminen.” Oikeusministeriö. Seloituksia ja tiedonantoja 2003:16, Nuorisorikostoimikunnan mietintö KM 2003:3. Oikeusministeriö. Vankeusrangaistuskomitean mietintö 2001:16. Oikeusministeriö. Toimenpiteitä ei kuitenkaan perustella lyhytaikaisten vapausrangaistusten haitallisuudella kuten tehtiin viime vuosisadan alkupuolella.

Sakon muuntamisesta ei ole päästy kokonaan eroon, vaikka näin vielä uskottiin vuonna 1969 toteutetun juopumuksen dekriminialisoinnin yhteydessä. Vankilukuun sisältyy nykyisin noin 200 sakkovankia. Sakon muuntorangaistusjärjestelmää on kritisoitu mm. juopumus- ja elämäntaparikollisten vankilaan joutumisen vuoksi. Ks. *Kuivajärvi* 1992 s. 5. Selvitysmiehet ehdottavat sakkovankien vähentämiseksi ensi sijassa varattomaksi todettujen henkilöiden poistamista sakon muuntovankien joukosta. Vrt. Serlachiuksen ehdotus rikoslaiksi 1920.

⁹³ Kuhnin mukaan tärkein tekijä pyrittäessä vähentämään vankilukua on pitkien tuomioiden lyhentäminen. Ks. *Kuhn* 1996.

⁹⁴ Useissa maissa vaihtoehtoiset rangaistukset on suunnattu lyhytaikaisiin vapausrangaistuksiin. Samanaikaisesti muille rikoksenteikijöille annetaan tietoisesti tai tiedostamatta yhä pitempiä vankilatuomioita. Ks. *Laine* 1997. Suomessa on ilmeisesti onnistuttu paremmin, joskin yhdyskuntapalvelun viimeaikainen väheneminen näyttää lisänneen ehdollisia vankeusrangaistuksia. Tämä saattaa olla merkki siitä, että yhdyskuntapalvelu on toiminut jossain määrin myös ehdollisen vankeuden vaihtoehtona.

Vankiluvun tulevaisuus

Suomen vankiluvun tulevan kehityksen ennustaminen on ongelmallista. Useista, ennen kaikkea eettisistä syistä, vankiluku olisi syytä pitää pienenä. Rikosoikeuden kannalta vankiloiden laajaa käyttöä ei voi puolustella. Vankilan käyttö on alun alkaen perustunut virheellisiin käsityksiin sen vaikutuksista.⁹⁵ Viime kädessä kysymys on arvoista ja oikeudenmukaisuuden vaatimuksesta.⁹⁶

Juuri tällä hetkellä 1990-luvun murroksen jälkeinen ilmapiirin koventuminen ja kansainvälinen terrorismin vastainen taistelu näyttävät pidentävän vapausrangaistuksia ja kasvattavan vankilukua.⁹⁷ Mahdollisuuteen pysyttää vankiluku pohjoismaisella tasolla uskovat monet tutkijat, joskin pessimistisempiäkin näkemyksiä on esitetty.⁹⁸ Yleisen hyvinvoinnin nopea koheneminen laman jälkeen

⁹⁵ Ks. esim. *Mathiesen* 1988, *Aerschot* 1988. Heinosen ja Koskisen mukaan onkin parempi elää mahdollisimman pienen vankiluvun kanssa. Vankeusrangaistuksella ei heidän mukaansa parhaalla mahdollisella tavalla järjestettynäkään yleensä pystytä muuttamaan rikoksentekijöitä siten, että nämä vapauteen päästyään pidättyisivät uusista rikoksista. ks. *Heinonen & Koskinen* 1999 s. 65 ja 77. Jareborgin mukaan valtaapitävien ja yleisön ylijännittynyt usko vankilaan yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisina on itsessään vakava kriminaalipoliittinen ongelma. Ks. *Jareborg* 1995 s. 36 samoin *Heinonen & Koskinen* 1999 s. 77. Eräät tutkijat epäilevät koko rikosoikeudellisen järjestelmän perusteita. Ks. *Minkkinen* 1988 ja *Hirvonen* 1994. Rikosoikeuden abolitionistista kritiikkiä arvioi *Nuotio* 1998a s. 527–540.

Euroopan neuvoston vankilukuja koskevassa suositusluonnoksessa vuodelta 1999 kehoitetaan jäsenmaita rajoittamaan vapausrangaistuksen käyttöä vain kaikkein vakavimpiin rikoksiin, vankiloiden rakentamisen välttämistä, yhteiskuntaseuraamusten käytön ulottamista suhteellisen vakavien rikosten seuraamukseksi. Dekriminalisointia ja sakkoa tulisi käyttää vähäisemmissä rikoksissa. Tilannetta tulisi tutkia ja tulisi laatia strategia vankiluvun kasvun pysäyttämiseksi ja alentamiseksi. Ks. *Euroopan comitee on crime problems* 1999.

Vankiluvun alentaminen on mielekästä jo senkin vuoksi, että vankila on epäinhimillinen eikä sillä näytä olevan muihin rangaistuksiin verrattuna merkittävästi parempaa yleisestävää vaikutusta. Vapauden menetyksen vangeille aiheuttamat haitat ovat myös yleisesti arvioitu siitä saatavia etuja suuremmiksi. Vankilassa oleminen on myös kallista.

Vankiloiden käyttö tulisi minimoida tehokkailla ennaltaehkäisevillä sosiaali- ja koulutuspoliittisilla toimenpiteillä sekä mahdollisimman laajasti korvata vaihtoehtoisilla seuraamuksilla kuten sovittelulla ja yhdyskuntaseuraamuksilla sekä uhrin aseman parantamisella. Ks. esim. *Mathiesen* 1988 s. 255. Vaihtoehtoisiksi keinoiksi on esitetty myös siviili-, vero- ja hallinto-oikeudellisia ratkaisuja. Ks. *Hirvonen* 1994 ja *Nuutila* 1996 s. 74.

⁹⁶ Ks. *Lappi-Seppälä* 1994a sekä *Heinonen & Koskinen* 1999 s. 66. Ahon mukaan Suomessa syntyi 1990-luvun laman seurauksena entistä itsekkäämpi valtio, jossa taloudelliset arvot yhä enemmän syrjäyttävät sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyviä humaaneja arvoja. Ks. *Aho* 2001 s. 4.

⁹⁷ Pitkäaikaisten vapausrangaistusten lisääntymiseen näyttää johtavan muun muassa Euroopan unionissa tapahtuva yhteistyö rikosoikeuden alalla. Ks. *Nuotio* 2001, *von Hofer* 2001. Träskman kysyykin, miksi Euroopan rangaistustaso tulisi yhtenäistää, ks. *Träskman* 2001.

⁹⁸ Optimistinen on esimerkiksi *Lahti* 1999 s. 1133. Lahden mukaan tärkeintä on, miten hyvin demokratian, ihmisoikeuksien ja oikeusvaltion arvot ja periaatteet toteutuvat. Myös Lappi-Seppälä näkee mahdolliseksi nykytilanteen säilymisen uhkista huolimatta. Ks. *Lappi-Seppälä* 1998b ja 2003 s. 173–178. Laine katsoo, että vankiluku on säädeltävissä. Yhteiskunta voi itse päättää,

näytti parhaiten taanneen vankiluvun alenemiskehityksen 1930-luvun puolivälistä alkaen. Myös tänään tarvitaan yhteiskunnallista hyvinvointia, yhdenvertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta lisääviä taloudellisia ja sosiaalipoliittisia muutoksia.⁹⁹

Vankiluvun kansainvälisen kehityksen ennustaminen ei myöskään ole helppoa. Eräät tutkijat ovat uskoneet tietotekniikan kehityksen johtavan vähitellen vankiluvun vähentymiseen ja valvonnan siirtymiseen vankilan ulkopuolelle.¹⁰⁰ Näin ei ainakaan vielä ole käynyt. Valvonta on tuntuvasti lisääntynyt vankiloiden ulkopuolella, mutta maailman vankiluku on edelleen kasvanut. Sen sijaan ne tutkijat, jotka yksityistämiskehitystä painottamalla tai muulla perusteella ovat ennustaneet maailman vankimäärien lisääntymistä, näyttävät olleen oikeassa. Se, kumpi teoria pitkällä aikavälillä osoittautuu oikeaksi, on vielä näkemättä.¹⁰¹

kuinka paljon se käyttää tätä yhteiskunnallista keinoa, jota kutsutaan vankilaksi. Ks. *Laine* 1994 s. 39 ja 40. Toivoo paremmasta voidaan rakentaa myös eurooppalaisen yhteistyön myötä lisääntyneeseen perus- ja ihmisoikeusmyönteiseen lainsäädäntöön ja oikeuskäytäntöön.

Christie ja von Hofer ovat jonkin verran pessimistisempiä. He näkevät, että Suomen vankiluvun alenemisen ovat mahdollistaneet politiikkaa johtaneet auktoriteetit ja poliittisen opposition puuttuminen. Uudessa tilanteessa Suomen on ehkä vaikea estää vankiluvun nousua ulkomaalaisten, huumerikollisuuden ja Euroopan integraation lisääntymisen yhteydessä. Ks. *Christie* 1997 s. 91 ja 101 sekä *von Hofer* 2003 s. 32 ja 33.

⁹⁹ Kriminaalipolitiikan uusista haasteista ja uhkakuvista ks. esim. *Koskinen* 1994, *Majanen* 1994, *Lahti* 1998 ja *Lappi-Seppälä* 1998a, 1998b ja 2003, *Nuotio* 2002.

Kekkonen perää laajempaa näkökulmaa sosiaalipolitiikkaan, johon aineellisten resurssien jakamisen lisäksi kuuluisi aito mahdollisuus vaikuttaa, olla osallisena oman elinympäristönsä ja yhteiskunnan kehittämisessä, *Kekkonen* 2001 s. 136. Miten kiinnittää syrjäytyneet ja syrjäytymässä olevat kansalaiset yhteiskuntaan, jos yhteiskunnallisten valta- ja varallisuuserojen kasvu edelleen jatkuu. Ks. *Kekkonen* 2003 s. 126.

¹⁰⁰ Esimerkiksi Foucaultin kuvaama kurinpitoyhteiskunta kehittyisi kohti kontrolliyhteiskuntaa. Ks. *Foucault* 1980 s. 332–350. Cohen painottaa valvonnan palaavan vankilasta yhteiskuntaan. Ks. *Cohen* 1985. Yhteiskunnan kehittymistä Panopticon-mallin kautta yksityisyyden ja muidenkin ihmisoikeuksien kustannuksella kohti valvontayhteiskuntaa kuvaavat myös *Mathiesen* 1995 sekä *Heinonen & Hannula* 1999, etenkin s. 82–96.

¹⁰¹ Esimerkiksi Christie vuonna 1993. Hänen mukaansa vankilukua nostaa vahvimmin yksityistäminen, jonka mukana vankilat muuttuvat taloudellista hyötyä tavoitteleiksi tuotantolaitoksiksi ks. *Christie* 2000. *Mathiesen* taas näkee median vauhdittamassa populismissa syyn siihen, että Euroopan vankiluvut ovat nousussa. Myös kontrolli on globalisoitumassa Ks. *Mathiesen* 1996 ja 2000. Median rooli on vahvistumassa myös Suomessa. Ks. *Kivivuori ym.* 2002 sekä *Smolej & Kemppi* 2003.

Mainittuja teorioita ja sosiaalisen kontrollin kehityspiirteitä arvioi *Scheerer* 1997. Scheererin mukaan valvontayhteiskunta kehittyy voimakkaimmin yksityisellä sektorilla. Globalisoituminen ja barbarisoituminen on hänen mukaansa tässä vaiheessa syynä vankiluvun kasvuun. Myös Heinonen ja Hannula korostavat valvontayhteiskunnan kehityksen painottumista yksityiselle sektorille. He ennustavat Cohenin tavoin valvonnan tulemistä yhä huomaamattommaksi. ks. *Heinonen & Hannula* 1999. Kirjoittajien mukaan valvonta on kahdensuuntaista: myös valvojia valvotaan. Näin myös *Garland* 1995 s. 4. Weberin mukaan tämän synkän kehityksen syynä on markkinaliberalismi, joka johtaa sosiaaliseen eriarvoisuuteen. Ratkaisuna voi olla ainoastaan ihmisarvon ja ihmisoikeuksien kunnioituksen palauttaminen. Ks. *Weber* 2000, vrt. *Kekkonen* 2003.

Juuri tällä hetkellä USA:n johdolla käynnissä oleva maailmanlaajuinen terrorisminvastainen taistelu ankaroiittaa rikosoikeudellisia järjestelmiä, valvonta lisääntyy sekä vapaudessa että vankiloissa samalla kun vankiluvut jatkavat kasvuaan.¹⁰²

¹⁰² Ks. esim. *Lindeberg* 1997.

8 Tiivistelmä

Vankiluvun nousun syyt ja vaiheet

Suomen vankiluvun voimakkaalle nousulle 1920-luvulta alkaen on tutkimuksen perusteella osoitettavissa kaksi keskeistä syytä. Toinen on vuoden 1889 rikoslaki ja toinen kansalaissota.

Vastaavasti vankiluvun nousu voidaan nähdä kaksivaiheisena. Ensimmäisen vaiheen ja Suomen vankiluvun nousun käynnistäjä oli vapausrangaistusten laaja käyttöön ottaminen rikoslailla vuodesta 1894.

Vankiluvun nousun kiihdytti ennenkokemattomiin korkeuksiin kriiseistä voimakkain, kansalaissota. Kansalaissotaa seurasi pian uusi kriisi 1930-luvun alussa. Kriisit ylläpitivät korkeaa vankilukua.

Kansalaissodan välittömänä seurauksena vankiluku kohosi lyhytaikaisesti hyvin korkealle, mutta aleni nopeasti. Myös 1930-luvun alussa vankiluku kävi korkealla. Tilapäisten huippujenkin jälkeen vankiluku pysyi edelleen korkealla.

Varkausrikokset ja rikosoikeudellinen järjestelmä

Rikoslain varkausrikoksia koskevat kansainvälisestikin katsoen ankarat uusimissäännökset liitettyinä rangaistusten yhdistämissäännöksiin johtivat varkausrikokset elämäntavakseen ottaneiden tuomitsemiseen jatkuvasti piteneviin vapausrangaistuksiin ja yhä pitemmäksi ajaksi vankilaan. Rikoslain uusimis-yhdistämiskoneisto yhdessä varkausrikoksissa laajalti käyttöön otettujen vapausrangaistusten kanssa muodosti mekanismin, joka kohotti jatkuvasti vankilukua. Varkausrikosten uusimisen korkeat minimirajat ylläpitivät yksittäisten rikosten korkeaa rangaistustasoa. Tässä oli myös syy vankiluvun vähittäiseen erkanemiseen muiden Pohjoismaiden vankiluvuista jo 1890-luvun puolivälistä alkaen.

Tämän rangaistuskoneiston toimimista kyettiin jossain määrin jarruttamaan 1920- ja 1930-luvulla toteutuneella rikoslainsäädännöllä, mutta ei pysäyttämään kokonaan. Koneisto murtui yleiseen uusimisjärjestelmään siirryttäessä vuodesta 1941. Vankilukua se ei kuitenkaan kyennyt kääntämään laskuun, sillä varkausrikosten ankaraan rangaistustasoon oli jo ehditty tottua.

Kansalaissota ja 1930-luvun alun kriisi

Kriisit ilmenivät muutoksina yhteiskunnan rakenteissa ja kriisien vaikutukset ulottuivat vahvasti rikollisuuteen ja rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaan. Kriisien vaikutukset ilmenivät kiristyneen ilmapiirin välittämänä muun muassa oikeuskäytännössä, lainsäädännössä, rikollisuudessa ja vankiluvussa. Kriiseillä oli sekä voimakkaita lyhytaikaisia että myös pitkäaikaisia vaikutuksia. Kriisien näkyvin seuraus oli vankiluvun kohoaminen ja vankiluvun säilyminen pitkään korkeana. Kriisien pitkäaikaisia seurauksia olivat myös uudet rikosoikeudelliset seuraamukset ja korkea rangaistustaso.

Kriisit lisäsivät perusvankijoukkoa, varkaus- ja väkivaltarikosvankeja. Varkausrikos- ja väkivaltarikosvankien määrä ratkaisi melko pitkälle vankiluvun kehityksen. Vankilukua nostivat lyhytaikaisesti valtiorikokset vuonna 1918 sekä kieltolaki- ja juopumusrikoksista rangaistustaan kärsivät sakkovangit 1920-luvun lopulla ja 1930-luvun taitteessa.

Kriiseihin liittyvän lainsäädännön ankaruus ilmeni paitsi kovennettuina rangaistuksina myös vaarallisina pidettyjen rikoksentekijöiden eristämisenä epämääräisiksi ajoiksi.

Kansalaissota ja vuoden 1930-luvun kriisi ylläpitivät ja uusinsivat vuoden 1889 rikoslainsäädäntöön perustuvaa ja oikeuskäytännön luomaa varkausrikosten ankaraa rangaistustasoa ja korkeaa vankilukua. Ankaraan rangaistustasoon tottuminen jarrutti pitkään varkausrikosten rangaistustason alenemista kriisien jälkeenkin 1940- ja 1950-luvuilla.

Rangaistukset

Ensimmäinen maailmansota kovensi varkausrikoksista tuomittuja muutoinkin ankaria rangaistuksia jo vuonna 1917. Kansalaissodan vaikutuksesta varkausrikoksista annetut tuomiot ankaroituivat selvästi. Ankaroitumista tapahtui sekä ensikertalaisten ja nuorten että uusijoiden rangaistuksissa. Rangaistuksia kovennettiin tätäkin selvemmin, jos tuomittavana oli entinen punavanki. Rangaistuskäytäntö koveni myös 1930-luvun kriisin yhteydessä. Tämä näkyi ehdollisen rangaistustuomion käytön vähenemisenä.

Varkausrikoksista tuomittuihin kokonaisrangaistuksiin vaikuttivat kuitenkin edelleen merkittävästi myös uusiminen, varkausrikosten lukuisuus ja laji. Tuntuvimmin varkausrikoksista tuomitut kokonaisrangaistukset pidentyivät heti kansalaissodan jälkeen, kun varkaustuomioihin yhdistettiin valtiorikosoikeuksien tuomitsemia pitkiä kuritushuonerangaistuksia.

Varkausrikosten rangaistukset lievenivät 1930-luvun loppuun mennessä yhteiskunnallisten olojen parantuessa, mutta rangaistustaso ja vankiluku säilyivät edelleen suhteellisen korkeina.

Muutosten selitykset

Tutkimus osoitti, että vankiluvun korkeuteen ja muutoksiin kriisiaikoina ja välittömästi niiden jälkeen oli lukuisia syitä. Niissä oli kysymys ennen kaikkea yhteiskunnan rakenteissa tapahtuneista muutoksista. Nämä heijastuivat monimuotoisella tavalla rikollisuuteen ja rikosoikeudellisen järjestelmän eri osatekijöihin, joissa tapahtuneet muutokset taas vuorostaan heijastuivat eri tavoin vankilukuun. Kriisien yhteydessä ja seurauksena rikosoikeudellisella järjestelmällä oli taipumus ankaroitua hallitsemattomasti ja kriisiytyä.

Tutkittavan ajan poliittis-taloudelliset olot määräsivät vahvasti kriminaalipoliitiikkaa. Kriminaalipoliitiikan päätöksentekoa ohjasi maailmansotien välisenä aikana vallan säilyttämisen tarve tai taloudellisen konkurssin pelko. Edellinen ohjasi vankilukua voimakkaasti ylöspäin. Jälkimmäinen oli motiivina silloin, kun vankiluvun kohoamista rajoitettiin kriisien yhteydessä. Tässä tyydyttiin kriisien kaikkein haitallisimpien vaikutusten rajoittamiseen. Rikoslainsäädännön muutoksia perusteltiin usein ankaroittamisen tarpeella ja uusilla rangaistus-ideologioilla.

Poliittisen ilmapiirin kireys ja poliittinen painostus estivät usein kaikkein tehokkaimman kriminaalipoliitiikan toteuttamisen ja rangaistuskäytännön lieventämisen. Osa vankiluvun muutoksista liittyi pikemminkin poliittisten kriisien aikaisiin taloudellisiin pulakausiin. Mutta yhtä lailla vankiluvun kehitykseen vaikuttivat tutkittaviin kriiseihin liittymättömät varhemmat lainsäädännölliset ratkaisut, jotka poikkeusoloissa rikollisuuden kasvun välittämänä saivat uutta merkitystä. Vankiluvun korkeus ja sen muutokset eivät siten selity yksinomaan tarkastelluilla kriiseillä tai valtaapitäviin tuolloin kohdistuneen uhan määrällä.

Rikosoikeudellisen järjestelmän luonne pakkokeinona voimistui kriisiaikoina ja ilmeni vahvimmin poliittisena rikollisuutena ja poliittisina vankeina. Järjestelmän koventuminen ilmeni kuitenkin koko rikosoikeudellisen järjestelmän toiminnassa ja suuntautui välittömästi kansalaissodan jälkeen myös varkausrikollisuudesta tuomittuihin, jotka helposti samaistettiin kansalaissodassa hävinneeseen kansanosaan. Koventuneen ilmapiirin välittämänä tämä vaikutus ilmeni rangaistuskäytännön kovenemisena yhtä hyvin.

Liitteet

Taulukko 1

Vankiluku 1880-2002

Vuodet 1939-1944 ja 1980-2002: keskivankiluku

vuosi	abs. luv./100 000 as	vuosi	abs. luv./100 000 as	vuosi	abs. luv./100 000 as.			
1880	2000	97	1921	6267	197	1962	6482	144
1881	2138	103	1922	5816	180	1963	6889	152
1882	2306	109	1923	6013	186	1964	6563	144
1883	1901	89	1924	6540	199	1965	7065	155
1884	2043	94	1925	7338	221	1966	7574	165
1885	2093	95	1926	6942	207	1967	5788	125
1886	2082	93	1927	7328	217	1968	5864	127
1887	2039	90	1928	7241	212	1969	5202	113
1888	2027	88	1929	8725	254	1970	4866	106
1889	2004	85	1930	7773	224	1971	4999	108
1890	2040	86	1931	8076	231	1972	4591	99
1891	2112	88	1932	8379	238	1973	4706	101
1892	2316	96	1933	9181	260	1974	5062	108
1893	2441	100	1934	8759	246	1975	5706	121
1894	2117	86	1935	8367	233	1976	5599	118
1895	2480	99	1936	7387	204	1977	5405	114
1896	2545	101	1937	6351	174	1978	5373	113
1897	2609	102	1938	5757	157	1979	5200	109
1898	2743	105	1939	5384	146	1980	5088	106
1899	2664	101	1940	4421	120	1981	4883	101
1900	2734	103	1941	6036	163	1982	4766	98
1901	2854	107	1942	8576	231	1983	4709	97
1902	2852	106	1943	9541	256	1984	4524	92
1903	2689	99	1944	9906	265	1985	4411	90
1904	2013	73	1945	9536	252	1986	4219	86
1905	2417	87	1946	9653	252	1987	4175	84
1906	2789	99	1947	8891	229	1988	3972	80
1907	3112	110	1948	8592	218	1989	3389	68
1908	3473	120	1949	8358	210	1990	3441	69
1909	3577	123	1950	7507	186	1991	3467	69
1910	3752	127	1951	6284	154	1992	3511	70
1911	3807	128	1952	7043	171	1993	3421	67
1912	3984	132	1953	7365	177	1994	3275	67
1913	3398	112	1954	6529	155	1995	3248	63
1914	3488	114	1955	5961	140	1996	3197	62
1915	3464	119	1956	5865	136	1997	2974	58
1916	4190	135	1957	6432	148	1998	2809	54
1917	4405	140	1958	6815	156	1999	2743	53
1918	11389	366	1959	7168	162	2000	2855	55
1919	10311	331	1960	6788	153	2001	3135	60
1920	7176	228	1961	6615	148	2002	3396	67

LÄHTEET: Aho ja Karsikas 1980, Taulukko 2. Aho ja Karsikas ovat keränneet tiedot:

SVT XII Vankeinhoito 1882-1938 sekä saman julkaisun käsikirjoitukset 1939-1946;

Tilastollisen päätoimiston työtaulukot 1957-1962;

Vankeinhoitohallituksen/vankeinhoito-osaston /rikosseuraamusviraston

vankilukuilmoitukset 1920-2002.

Ks. kaavio 3.

Taulukko 2

Vapausrangaistukseen tuomitut ja vankiluku

1900-luvun vuoden vuodet	Vankeja keskimäärin vuoden lopulla	Vuoden ai- kana tulleet rangaistus- vanjit	Rangaistusvanke- ja keskimäärin vuoden lopulla	Yleisten alioikeuksi- en tuomitsemat eh- dottomat vapausran- gaistukset keskim.	Yleisten alioikeuk- sien tuomitsemat ehdolliset vapausran- gaistukset keskim.
00-02	2813	1978	2074	2081	
03-05	2737	1824	1731	2090	
06-08	3124	2324	2202	2732	
09-11	3472	2608	2680	2969	
12-14	3623	2834	2513	3247	
15-17	4020	4861	2955	3756	
18-20	6285	5890	4992	5578	
21-23	6032	3862	4452	3786	
24-26	6940	4225	4300	3465	676
27-29	7765	4858	4904	4310	1190
30-32	8076	6990	5943	5880	1755
33-35	8769	8238	6709	6904	1389
36-38	6498	5828	4638	4970	1186
39-41	5817	7902	4409	4022	1350
42-44	7718	13689	6313	5626	2331

LÄHTEET: Aho ja Karsikas 1980, Taulukko 2. Aho ja Karsikas ovat keränneet tiedot: SVT XII Vankeinhoito 1882-1938 sekä saman julkaisun käsikirjoitukset 1939-1944; Vankeinhoitohallituksen/vankeinhoito-osaston/rikosseuraamusviraston vankilukuilmoitukset 1920-1946.

SVT XXIII Oikeustoimi, Keisarillisen senaatin oikeustoimikunnan kertomus vuosilta 1892-1916; SVT XXIII Oikeustilasto, Oikeusministeriön kertomus vuosilta 1917-1924; SVT XXIII Oikeustilasto, Rikollisuus, Oikeusministeriön kertomus vuosilta 1925-1944; Näistä: yleisissä alioikeuksissa vuosina 1881-1944 tuomitut henkilöt/rangaistukset. Ks. kaavio 4.

Taulukko 3

Vangit vankilajeittain vuoden lopussa 1900-1946

vuosi	kuritus- huone	vankeus-	tutkinto-	sakko-	muut vangit	kaikki vangit	vangit keskim.
1900	1626	452	203	200	253	2734	2556
1901	1632	455	245	225	297	2854	2620
1902	1598	449	236	223	346	2852	2701
1903	1569	408	213	244	255	2689	2630
1904	1164	316	270	92	171	2013	2286
1905	1357	380	340	186	154	2417	2149
1906	1427	440	489	209	224	2789	2478
1907	1622	544	450	243	253	3112	2784
1908	1935	637	372	285	244	3473	3156
1909	2033	587	303	343	311	3577	3355
1910	2102	596	381	378	295	3752	3439
1911	2086	637	443	415	226	3807	3558
1912	2184	680	427	389	304	3984	3717
1913	1700	552	456	304	386	3398	3126
1914	1823	599	449	364	253	3488	3323
1915	1918	796	367	162	221	3464	3383
1916	1850	1237	616	115	372	4190	3555
1917	1976	1089	1135	121	84	4405	3316
1918	8638	1387	1121	85	158	11389	3887
1919	7708	1352	977	132	142	10311	6189
1920	4809	1101	0	0	1266	7176	7700
1921	3994	1000	0	0	1273	6267	6543
1922	3376	926	0	0	1514	5816	5816
1923	3135	925	0	0	1953	6013	5548
1924	2980	1038	0	0	2522	6540	5861
1925	3222	1230	0	0	2886	7338	6603
1926	3252	1178	0	0	2512	6942	6643
1927	3295	1409	0	0	2624	7328	6661
1928	3459	1297	0	0	2485	7241	6789
1929	3763	1489	0	0	3473	8725	7390
1930	4316	1148	0	0	2309	7773	8862
1931	4962	1079	0	0	2035	8076	7947
1932	5304	1021	0	0	2054	8379	7929
1933	5826	1428	0	0	1927	9181	8607
1934	5368	1345	0	0	2046	8759	8976
1935	5038	1123	0	0	2206	8367	8486
1936	4262	1092	0	0	2033	7387	7681
1937	3680	852	0	0	1819	6351	6689
1938	3290	739	0	0	1728	5757	5941
1939	2483	273	0	0	1182	3938	5382
1940	3035	883	0	0	1181	5099	4421
1941	5011	1541	0	0	1861	8413	6036
1942	5105	2338	0	0	1514	8957	8576
1943	5169	2565	0	0	1807	8466	9541
1944	2818	944	0	0	1970	5732	9906
1945	4487	2906	0	0	2069	9462	7751
1946	3954	3225	0	0	1585	8764	9257

LÄHTEET: Aho & Karsikas 1980, Taulukot 2-13; SVT XII Vankeinhoito ja käsikirjoitukset.
Ks. kaavio 5.

Taulukko 4

Vankilaan vuoden aikana tulleita vankeja

vuosi	kuritushuone-	sakko-	tutkinta-	vankeus-	irtolaisuudesta vangittuja	työ- ja pakkotyö-	pakko- laitos-	kuljetus-
1900	685	4930	1230	1212	1560	256		73
1901	733	5364	1326	1304	1693	258		87
1902	727	5433	1327	1272	2096	342		79
1903	712	4948	1310	1114	2104	270		162
1904	711	3547	1466	1020	2220	220		112
1905	842	3431	1685	1072	2120	169		116
1906	827	3920	1897	1226	2554	401		175
1907	926	5266	1862	1362	2609	303		147
1908	1081	7056	1966	1551	2939	406		119
1909	1056	7708	1868	1534	2979	424		200
1910	1021	7505	2058	1576	2752	396		203
1911	1087	7884	2142	1551	2681	377		216
1912	1158	8743	2338	1790	2993	441		285
1913	1182	5479	2433	1560	3841	594		251
1914	1150	7481	2379	1661	3153	438		287
1915	1052	3657	2361	2718	2808	266		473
1916	1045	1987	3503	4480	4503	193		687
1917	1831	1072	5573	3457	2390	133		468
1918	2653	453	6891	2602	1964	216		1406
1919	3097	825	6032	4056	2502	299		1846
1920	2081	1170	4704	3182	1605	289		943
1921	1753	1673	3779	2571	1965	304		1206
1922	1469	4502	2985	2235	1788	295		915
1923	1391	5295	2950	2167	1637	299		824
1924	1365	7874	2955	2315	1825	343		668
1925	1734	11351	3609	2809	1857	468		720
1926	1718	10541	3380	2734	2240	359		731
1927	1818	11400	3565	3003	1384	258		716
1928	1913	10366	3606	2797	1700	310		774
1929	2026	13469	4012	3016	1753	261		1030
1930	2439	20251	4472	3401	2330	357		1202
1931	3074	36818	5479	4033	2801	517		1128
1932	3588	23130	6149	4436	3456	643		1495
1933	4155	19158	6012	4883	3659	627		1507
1934	3553	19586	5326	4687	3040	1050	14	1863
1935	3353	15211	4949	4082	2397	1206	31	1373
1936	2685	12240	3886	3706	1361	963	35	1217
1937	2424	10202	3712	3412	667	805	54	1212
1938	2043	9252	3405	3213	388	441	46	1507
1939	3167	7108	3389	3044	458	442	39	
1940	2482	1478	4675	4571	326	185	43	
1941	5019	2132	8365	5423	392	169	34	
1942	4869	1387	7098	7157	527	593	31	
1943	5669	1657	6062	9417	508	827	29	
1944	5281	1187	6848	8674	375	1433	26	
1945	5776	1443	10646	8505	490	1104	19	
1946	4406	4065	8839	9124	626	1771	34	

Taulukko 4

Vankilaan vuoden aikana tulleita vankeja

vuosi	kuritushuone-	sakko-	tutkinta-	vankeus-	irtolaisuudesta vangittuja	työ- ja pakkotyö-	pakko- laitos-
1947	4229	4746	6996	8126	642	1409	55
1948	3868	5642	5784	5475	654	770	67
1949	3341	6611	4282	5817	718	82	55
1950	2999	6173	3917	6158	694	97	62
1951	3034	7321	3763	4598	789	139	47
1952	2695	8661	4180	4726	713	95	64
1953	2885	10567	3771	5518	647	96	80

LÄHTEET: Aho & Karsikas 1980, Taulukot 2-13; SVT XII Vankeinhoito ja käsikirjoitukset.
Ks. kaavio 7.

Taulukko 5

A 1. oikeusasteessa tuomitut keskimäärin

vuodet	Vankeutta	Ehdot.	Ehdoll.	Ehdoll.	Kuritus.	Ehdot.	Ehdoll.	Ehdoll. %
		vank.	vank.	%		kuritush.	kuritush.	
1891-1895	717				472			
1896-1900	1300				672			
1901-1905	1377				790			
1906-1910	1800				1035			
1911-1915	1954				1157			
1916-1920	4211				1662			
1921-1925	3338	2851	487	14,6	1628	1566	62	3,8
1926-1930	4318	3421	897	20,8	2280	2072	208	9,1
1931-1935	5787	4595	1192	20,6	3552	3309	243	6,8
1936-1940	4049	3017	1032	25,5	2037	1903	134	6,6
1941-1945	5905	3927	1978	33,5	1780	1596	184	10,3
1946-1950	10101	6782	3319	32,9	3352	3273	330	9,8

LÄHTEET: SVT XXIII Oikeustoimi. Keisarillisen senaatin oikeustoimikunnan alamainen kertomus 1891-1916; SVT XXIII Oikeustilasto. Oikeusministeriön kertomus vuosilta 1917-1924; SVT XXIII Oikeustilasto. Rikollisuus II. Oikeusministeriön kertomus vuosilta 1925-1938; Tuomioistuinten rikollisuustilasto 1938-1950; Tilastollinen päätoimisto 1951 ja 1955.

B	Kuvernöörien tuomitsemat vankeusrangaistukset
1913	12
1914	20
1915	1153
1916	3006
1917	500
	keskimäärin
1915-1917	1553

LÄHDE: SVT XXIII, Oikeustilasto vuodelta 1917.
Ks. kaavio 5.

Taulukko 6

Rangaistusvankien rangaistuksen kesto

vuosi	krh.		rang. vangit	krh. vankeja		vankeusvankeja		rangaistusvankeja	
	vangit	vangit		vuod.	lop.	vuod.	lop.	vuod.	lop.
1900	28,44	4,48	13,14	1626	685	452	1212	2078	1897
1901	27,24	4,19	12,29	1632	733	455	1304	2087	2037
1902	26,28	4,24	12,29	1598	727	449	1272	2047	1999
1903	26,4	4,39	12,99	1569	712	408	1114	1977	1826
1904	19,68	3,72	10,26	1164	711	316	1020	1480	1731
1905	19,32	4,25	10,89	1357	842	380	1072	1737	1914
1906	20	4,31	10,91	1427	827	440	1226	1867	2053
1907	21	4,79	11,36	1622	926	544	1362	2166	2288
1908	21,48	4,93	11,73	1935	1081	637	1551	2572	2632
1909	23,16	4,59	12,14	2033	1056	587	1534	2620	2590
1910	24,72	4,54	12,47	2102	1021	596	1576	2698	2597
1911	23,04	4,93	12,39	2086	1087	637	1551	2723	2638
1912	22,68	4,59	11,66	2184	1158	680	1790	2864	2948
1913	17,28	4,25	9,86	1700	1182	552	1560	2252	2742
1914	19,08	4,33	10,33	1823	1150	599	1661	2422	2811
1915	21,84	3,51	8,64	1918	1052	796	2718	2714	3770
1916	21,24	3,31	6,7	1850	1045	1237	4480	3087	5525
1917	12,96	3,78	6,96	1976	1831	1089	3457	3065	5288
1918	11,76	6,4	9,13	8638	2653	1387	2602	10025	5255
1919	14,4	4	8,5	7708	3097	1352	4056	9060	7153
1920	27,72	4,15	13,48	4809	2081	1101	3182	5910	5263
1921	27,48	4,67	13,86	3994	1753	1000	2571	4994	4324
1922	27,6	4,97	13,94	3376	1469	926	2235	4302	3704
1923	27	5,12	13,69	3135	1391	925	2167	4060	3558
1924	26,16	5,38	13,1	2980	1365	1038	2315	4018	3680
1925	22,32	5,25	11,76	3222	1734	1230	2809	4452	4543
1926	22,68	5,17	11,94	3252	1718	1178	2734	4430	4452
1927	21,72	5,63	11,71	3295	1818	1409	3003	4704	4821
1928	21,72	5,56	12,12	3459	1913	1297	2797	4756	4710
1929	22,32	5,92	12,5	3763	2026	1489	3016	5252	5042
1930	21,24	4,05	11,23	4316	2439	1148	3401	5464	5840
1931	19,32	3,21	10,2	4962	3074	1079	4033	6041	7107
1932	17,76	2,76	9,46	5304	3588	1021	4436	6325	8024
1933	16,8	3,51	9,63	5826	4155	1428	4883	7254	9038
1934	18,12	3,44	9,78	5368	3553	1345	4687	6713	8240
1935	18	3,3	9,94	5038	3353	1123	4082	6161	7435
1936	19,08	3,54	10,05	4262	2685	1092	3706	5354	6391
1937	18,24	3	9,32	3680	2424	852	3412	4532	5836
1938	19,32	2,76	9,2	3290	2043	739	3213	4029	5256
1939	9,36	1,08	5,32	2483	3167	273	3044	2756	6211
1940	14,64	2,32	6,67	3035	2482	883	4571	3918	7053
1941	12	3,41	7,53	5011	5019	1541	5423	6552	10442
1942	12,6	3,92	7,43	5105	4869	2338	7157	7443	12026
1943	10,92	3,27	6,15	5169	5669	2565	9417	7734	15086
1944	6,36	1,31	3,23	2818	5281	944	8674	3762	13955
1945	9,36	4,1	6,21	4487	5776	2906	8505	7393	14281
1946	10,8	4,2	6,37	3954	4406	3225	9124	7179	13530

LÄHTEET: ks. taulukot 3 ja 4.

Ks. kaavio 9.

Taulukko 7

Rangaistusten pituudet

A: 1. oikeusasteessa tuomittujen kuritushuonerangaistusten keskipituudet 1905-1937

B: Rangaistustaan kärsimään tulleiden kuritushuonevankien rangaistusten keskipituudet 1927-1937

C: 1. oikeusasteessa tuomittujen vankeusrangaistusten keskipituudet 1923-1937

D: Rangaistustaan kärsimään tulleiden vankeusvankien rangaistusten keskipituudet 1927-1937

	A	B	C	D
1905	40,3			
1906	40,3			
1907	43,7			
1908	40,9			
1909	32,5			
1910	34,5			
1911	37,1			
1912	33,3			
1913	31,7			
1914	35			
1915	30,5			
1916	28,7			
1917	22,3			
1918	24,6			
1919	25,9			
1920	34,5			
1921	38,8			
1922	39,7			
1923	37,8		5,5	
1924	35,2		5,3	
1925	33,9		5,6	
1926	32		5,5	
1927	31,5	31,3	5,5	5,6
1928	31,7	32,5	5,7	5,9
1929	32,6	33,3	5,9	5,8
1930	30,7	32,2	6,1	6,2
1931	28,3	28,8	5,8	6,1
1932	27,8	28,2	5,8	6,1
1933	27,6	25,4	6,5	6,7
1934	26,9	25,9	6,4	7,1
1935	26,8	24,2	6,7	6,9
1936	26,8	23,7	6,7	6,8
1937	27	24,2	6,3	6,5

LÄHTEET: Aho ja Karsikas 1980, taulukot 3 ja 4;

SVT XII Vankeinhoito 1905-1937;

SVT XXIII Oikeustoimi. Keisarillisen senaatin oikeustoimikunnan alamainen kertomus 1905-1916; SVT XXIII Oikeustilasto. Oikeusministeriön kertomus vuosilta 1917-1924;

SVT XXIII Oikeustilasto. Rikollisuus. Oikeusministeriön kertomus vuosilta 1925-1937.

Ks. kaaviot 10 ja 11.

Taulukko 8

Vuosi	kuritushuonerangaistukset 1. oikeusasteessa			
	alle 1 vuoden pituiset		yli 4 vuoden pituiset (myös elinkautiset)	
	absol. lkm.	% kaikista kuritus- huonerangaistuksista	absol. lkm.	% kaikista kuritus- huonerangaistuksista
1900	170	24,8	152	22,1
1901	240	31	166	21,5
1902	190	24,6	191	24,8
1903	200	27,6	159	21,9
1904	201	27,3	160	21,7
1905	257	27,2	218	23,3
1906	258	28,4	227	25
1907	230	21,8	304	28,8
1908	250	24,5	258	25,3
1909	315	29,8	210	19,8
1910	327	28,8	204	18
1911	304	26,6	259	22,7
1912	364	30,1	212	17,6
1913	379	31,7	202	17
1914	325	27	244	20,3
1915	340	32,8	142	13,7
1916	348	32,4	118	11
1917	696	37,8	180	9,9
1918	541	36,4	116	9,6
1919	833	38,8	228	10,6
1920	490	27,8	350	19,8
1921	470	27,1	345	19,9
1922	377	24,7	305	19,9
1923	342	24	290	20,3
1924	377	23,7	299	18,7
1925	495	26,8	355	19,2
1926	573	29,7	325	16,8
1927	666	33,1	347	17,2
1928	736	33,1	396	17,8
1929	741	31,6	408	17,3
1930	848	29,6	469	16
1931	1056	30,4	493	14,2
1932	1310	34	547	14,2
1933	1388	33,5	570	13,7
1934	1137	34,7	382	11,7
1935	1019	33,9	372	12,3
1936	927	36,6	296	11,7
1937	807	36,4	280	12,6

LÄHTEET: SVT XXIII Oikeustoimi. Keisarillisen senaatin oikeustoimikunnan alainen kertomus 1900-1916; SVT XXIII Oikeustilasto. Oikeusministeriön kertomus vuosilta 1917-1924; SVT XXIII Oikeustilasto. Rikollisuus. Oikeusministeriön kertomus vuosilta 1925-1937. Ks. kaavio 12.

Taulukko 9

**A Rangaistustaan kärsimään tulleet kuritushuonevangit
rangaistusajan mukaan 1900-1937**

Vuodet	alle 6 kk	6-12 kk	1-2 v	2-4 v	4-8 v	8-12 v	12 v tai enemm.	elinajaksi
1900-02	1	199	214	152	107	14	4	23
1903-05	1	210	209	173	123	19	9	10
1905-07	2	264	237	245	147	24	6	18
1909-11	1	337	268	256	141	24	5	15
1912-14	1	360	311	297	134	33	5	14
1915-17	1	491	415	273	77	24	4	12
1918-20	1	542	539	628	464	185	50	98
1921-23	0	357	380	410	216	43	26	47
1924-26	2	417	453	403	194	51	10	22
1927-29	2	509	556	446	223	82	16	13
1930-32	3	820	932	775	314	85	15	17
1933-35	246	1076	1115	774	309	77	17	13
1936-37	241	792	757	505	178	44	12	15

LÄHTEET: SVT XII Vankeinhoito 1900-1937.

Ks. kaavio 13.

**B 1. oikeusasteessa vankeusrangaistukseen
tuomittujen rangaistusajan pituus 1923-1937**

Vuosi	alle 3 kk	3-6 kk	6-12 kk	yli 1 v
1923	27,6	36,5	29	6,9
1924	32,2	34,7	26,7	6,4
1925	29,6	33,9	29,9	6,6
1926	28,3	34,2	32,1	5,4
1927	26,4	36,5	31,6	5,5
1928	25	37,1	31,3	6,6
1929	22,5	37,9	32,7	6,9
1930	21,9	36,7	33,6	7,8
1931	21,7	40,4	31,7	6,2
1932	25,5	37,6	30,6	6,4
1933	17,6	38,5	34,5	9,4
1934	16	36	36,4	11,6
1935	17,2	36,1	36,8	9,9
1936	16,2	37,5	36,3	10
1937	17,8	40,3	34	7,9

LÄHTEET: SVT XXIII Oikeustilasto. Oikeusministeriön kertomus vuosilta 1923-1924;

SVT XXIII Oikeustilasto. Rikollisuus. Oikeusministeriön kertomus vuosilta 1925-1937.

Ks. kaavio 14.

Taulukko 10

Kuritushuonevankeja vuoden alussa päärikosryhmittäin 1900-1937

Vuosi	varkausrik.	väkivaltarik.	valtiorik.	muut päärik.	kaikki
1900	854	517		211	1582
1901	866	569		191	1626
1902	882	569		183	1634
1903	850	561		188	1599
1904	842	544		184	1570
1905	590	467		137	1194
1906	715	462		180	1357
1907	768	453		206	1427
1908	810	525		289	1624
1909	905	606	9	419	1939
1910	943	675	9	410	2037
1911	980	687	9	439	2115
1912	944	745		409	2098
1913	975	802		410	2187
1914	784	663		262	1709
1915	823	702		307	1832
1916	949	634		345	1928
1917	1003	555		306	1864
1918	1421	276		285	1982
1919	1567	251	6287	533	8638
1920	2029	479	4501	699	7708
1921	1634	697	2022	527	4880
1922	1452	809	1247	534	4042
1923	1266	1154	645	365	3430
1924	1088	1241	526	332	3187
1925	1054	1228	432	327	3041
1926	1181	1315	371	391	3258
1927	1291	1284	121	600	3296
1928	1263	1480	100	506	3349
1929	1268	1631	90	532	3521
1930	1323	1798	129	571	3821
1931	1435	1969	362	616	4382
1932	1784	1910	668	666	5028
1933	2043	1947	693	708	5391
1934	2381	2038	787	713	5919
1935	2046	1996	644	759	5445
1936	1962	1757	526	898	5143
1937	1751	1549	297	772	4369

LÄHTEET: SVT XII Vankeinhoito 1900-1937, Jutus & Karjalainen 1981.
Ks. kaaviot 15 ja 16.

Taulukko 11

Kuritushuoneeseen vuosittain tulleet vangit päärikostyypeittäin 1900-1949

- A: varkausrikoksista tuomitut
 B: väkivaltarikoksista tuomitut
 C: valtiorikoksista tuomitut
 D: muista rikoksista tuomitut
 E: kaikki kuritushuoneeseen vuosittain tulleet vangit

Vuosi	A	B	C	D	E	Vuosi	A	B	C	D	E
1900	423	164		98	685	1930	896	759	269	433	2357
1901	469	150		113	732	1931	1288	751	449	531	3019
1902	463	150		110	723	1932	1670	870	363	603	3506
1903	461	141		109	711	1933	2036	936	464	647	4083
1904	461	154		95	710	1934	1687	885	250	639	3461
1905	557	150		135	842	1935	1387	659	207	1076	3329
1906	519	171		135	825	1936	1105	595	60	902	2662
1907	516	177		233	926	1937	985	411	56	842	2294
1908	569	222	19	268	1078	1938	913	472	38	714	2137
1909	661	219		171	1051	1939	806	395	52	567	1820
1910	621	200		196	1017	1940	1126	301	100	894	2421
1911	610	254		210	1074	1941	1230	286	84	3303	4903
1912	672	265		209	1146	1942	1665	358	99	2663	4785
1913	737	240		202	1179	1943	1880	413	103	2191	4587
1914	666	263		211	1140	1944	1447	439	77	2562	4525
1915	687	142		213	1042	1945	3342	422	0	1445	5209
1916	727	126		181	1034	1946	2995	473	1	1116	4585
1917	1498	148		216	1862	1947	2649	467	9	1083	4208
1918	1366	115	897	269	2647	1948	1932	346	3	1118	3399
1919	1437	89	1200	282	3008	1949	2027	489	0	1669	4185
1920	854	213	734	236	2037						
1921	802	227	324	325	1678						
1922	747	228	161	285	1421						
1923	639	324	148	226	1337						
1924	579	346	147	241	1313						
1925	798	418	153	304	1673						
1926	784	461	77	286	1608						
1927	783	555	49	367	1754						
1928	757	620	82	372	1831						
1929	858	669	65	364	1956						

LÄHTEET: SVT XII Vankeinhoito 1900-1937; Neljännestilastoa rangaistuslaitoksiin otetuista henkilöistä 1938-1949; Jutus ja Karjalainen 1981.
 Ks. kaavio 17.

Taulukko 12

**Ensimmäisessä oikeusasteessa kuritushuoneeseen tuomitut
päärikostyypeittäin 1900-1937**

Vuosi	varkaus- rikokset	väkivalta- rikokset	valtio- ja maan- petokset 1919-1937	muut rikokset	kaikki rikokset
1900	415	157		127	699
1901	484	186		126	796
1902	460	167		164	791
1903	481	150		113	744
1904	464	160		132	756
1905	590	179		203	972
1906	548	192		200	940
1907	540	221		437	1198
1908	588	245		233	1066
1909	651	229		216	1096
1910	662	249		287	1198
1911	623	271		287	1181
1912	703	276		278	1257
1913	730	255		260	1245
1914	678	229		336	1243
1915	695	135		253	1083
1916	758	132		220	1110
1917	1508	136		211	1855
1918	1225	86		213	1524
1919	1689	145	40	395	2229
1920	1002	214	267	675	1891
1921	956	332	128	530	1818
1922	812	311	151	485	1608
1923	676	414	116	493	1699
1924	650	429	268	443	1790
1925	891	462	100	681	2134
1926	958	557	110	574	2199
1927	858	724	20	681	2283
1928	923	746	88	849	2606
1929	991	831	74	823	2719
1930	1056	900	344	945	3245
1931	1447	917	469	1054	3887
1932	1803	945	388	1221	4357
1933	2007	1043	446	1203	4699
1934	1566	831	256	1205	3858
1935	1579	669	193	1164	3605
1936	1278	691	57	1059	3085
1937	1122	563	60	962	2707

LÄHTEET: SVT XXIII Oikeustoimi 1900-1916 ja oikeustilasto 1917-1937.
Ks. kaavio 18.

Taulukko 13

**Varkausrikoksista tuomitut kuritushuonevangit erittäin
(uusimiskertaisuuksittain) ja varkaustyypeittäin**

	Yksinkertainen varkaus eräisyys/kertaisuus			Törkeä varkaus eräisyys/kertaisuus			Yksinkert. ja törkeä varkaus eräisyys/kertaisuus	
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	4.	5. tai us.
1900	13	75	73	173	90	149	274	6
1901	18	112	128	177	88	89	241	13
1902	25	133	132	226	58	63	227	18
1903	14	109	111	226	70	76	221	23
1904	8	104	110	222	77	81	206	34
1905	7	71	75	166	51	60	127	33
1906	10	92	81	223	81	56	126	46
1907	7	104	86	246	108	54	115	48
1908	6	108	99	275	96	55	120	51
1909	17	124	115	296	107	68	122	56
1910	30	128	107	297	122	62	128	69
1911	17	140	110	324	132	63	122	72
1912	9	125	99	307	147	70	116	71
1913	14	98	98	320	157	88	129	71
1914	7	121	77	253	100	77	93	56
1915	10	99	87	282	123	79	76	65
1916	15	119	72	395	142	75	75	56
1917	22	121	60	434	159	82	75	50
1918	33	190	58	796	193	67	60	24
1919	63	187	66	866	216	78	71	20
1920	153	234	95	1036	295	105	80	31
1921	239	215	90	590	253	134	81	32
1922	177	178	113	516	212	131	87	38
1923	66	167	103	445	192	149	98	46
1924	31	169	107	371	138	121	108	43
1925	21	125	119	325	158	146	112	48
1926	27	167	135	337	183	165	125	52
1927	14	169	139	396	226	148	148	51
1928	20	144	121	378	225	148	163	64
1929	11	153	118	356	213	158	186	73
1930	16	164	108	375	226	175	176	83
1931	17	150	128	459	207	197	181	96
1932	15	203	157	605	262	223	205	114
1933	31	260	161	759	284	218	218	112
1934	30	329	182	930	336	216	240	118
1935	31	291	153	678	311	223	227	132
1936	18	286	164	635	313	206	214	126
1937	12	270	180	493	265	205	209	117

LÄHTEET: SVT XII Vankeinhoito 1900-1937; Jutus & Karjalainen 1981.
Ks. kaavio 19.

Taulukko 14

**Varkausrikoksista ensimmäisessä oikeusasteessa
kuritushuoneeseen tuomitut 1900-1937**

törkeä varkaus tai murto

yksinkertainen varkaus

Vuosi	<i>törkeä varkaus tai murto</i>					<i>yksinkertainen varkaus</i>				
	kaikki	1. erän	2. erän	3. erän	4. t. us. er.	kaikki	1. erän	2. erän	3. erän	4. t. us. er.
1900	217	153	41	17	6	198	0	110	47	32
1901	295	225	44	17	9	189	0	103	38	40
1902	252	195	39	15	3	208	7	105	53	43
1903	288	209	46	20	13	193	8	101	42	42
1904	277	202	45	24	6	187	6	92	53	36
1905	356	261	64	19	12	234	8	104	61	61
1906	341	246	58	24	13	207	6	114	48	39
1907	348	265	54	22	7	192	5	104	44	39
1908	367	270	56	29	12	221	8	113	50	50
1909	420	308	76	29	7	231	13	118	55	45
1910	433	326	73	21	13	229	11	127	54	37
1911	397	287	70	29	11	226	6	124	50	46
1912	458	323	83	41	11	245	6	126	65	48
1913	486	326	94	48	18	244	10	134	54	46
1914	462	307	87	49	19	216	4	98	59	55
1915	549	404	103	34	8	146	5	97	24	20
1916	577	429	103	38	7	181	8	116	33	24
1917	1183	884	218	67	14	325	14	202	67	42
1918	1012	826	125	43	18	213	37	113	34	29
1919	1377	1101	195	64	17	312	47	200	45	20
1920	725	529	125	50	21	277	45	162	50	20
1921	680	497	104	64	15	276	27	166	47	36
1922	572	392	116	50	14	240	19	145	46	30
1923	436	331	68	31	6	240	21	122	63	34
1924	427	302	86	33	6	223	30	106	53	34
1925	593	430	102	50	11	298	21	151	81	45
1926	642	459	116	40	27	316	25	170	71	50
1927	567	410	102	48	7	291	18	139	63	71
1928	612	434	102	63	13	311	21	165	64	61
1929	671	468	123	59	21	320	28	169	78	45
1930	706	530	91	66	19	350	27	158	88	77
1931	975	727	150	74	24	472	26	245	105	96
1932	1246	961	196	66	23	557	45	323	110	79
1933	1406	1127	196	64	19	601	36	353	109	93
1934	993	770	145	61	15	573	34	313	112	93
1935	1001	720	193	66	18	578	32	311	110	107
1936	722	524	127	47	16	535	22	289	114	100
1937	644	454	116	59	11	478	31	252	85	95

LÄHTEET: SVT XXIII Oikeustoimi 1900-1916 ja oikeustilasto 1917-1937.
Ks. kaavio 20.

Taulukko 15A

A: Tappo ilman kuolettamisen aikomusta,
myös tappelussa RL 21:4, 6-9.

B: Murha, tahallinen tappo RL 21:1-3.

C: pahoinpitely, myös tappelussa
RL 21: 5-9,11,12.

D: lapsenmurha ym. RL 20 L

**A Alioikeudet: väkivaltarikoksia/
miljoona as.**

Vuosi	A	B	C	Vuosi	A	B	C	D
1900	21,01	7,37	475,93	1942	9,98	8,36	182,54	
1901	18,93	12,74	555,29	1943	11,25	10,45	213,53	
1902	16,16	11,49	550,71	1944	16,59	8,83	209,52	
1903	16,66	7,09	519,8	1945	31,76	26,2	772,97	
1904	21,31	5,93	415,74	1946	28,18	22,18	744,56	
1905	27,59	9,65	436,4	1947	23,42	17,5	806,11	
1906	33,49	15,29	486,09	1948	23,36	21,08	831,17	
1907	37,86	16,42	440	1949	16,3	20,31	769,13	
1908	37,7	21,82	462,05	1950	15,63	13,9	815,42	
1909	33,53	8,79	434,02					
1910	24,07	17,01	493,38					
1911	32,01	20,28	517,59					
1912	35,35	16,89	494,08					
1913	27,23	12,68	428,94					
1914	33,96	18,66	417,95					
1915	9,09	10	258,54					
1916	13,54	11,43	230,48					
1917	16,43	9,56	254,95					
1918	6	12,01	76,28					
1919	15	19,8	157,22					
1920	24,07	20,5	233,29					
1921	34,67	36,14	253,92					
1922	36,09	30,85	274,5					
1923	49,86	29,97	283,33					
1924	63,8	27,46	327,3					
1925	60,96	31,47	425,36					
1926	59,58	26,13	412,84					
1927	55,32	35,2	507,89					
1928	56,27	30,24	509,94					
1929	58,8	38,42	559,77					
1930	57,47	33,5	602,7					
1931	52,73	34,1	613,53					
1932	54,04	36,41	650,45					
1933	51,18	35,06	708,3					
1934	34,82	22,74	674,69					
1935	27,58	23,68	624,3					
1936	27,96	22,42	622,85					
1937	29,94	16,21	616,44					
1938	21,79	15,79	636,96					
1939	20,27	16,22	481,66					
1940	12,45	13,26	270,32					

Taulukko 15B

**B Väkivaltarikoksista tuomittuja
kuritushuonevank. vuoden alussa**

Vuosi	A	B	C	D
1900	125	134	122	136
1901	170	147	101	151
1902	186	149	93	142
1903	191	156	73	141
1904	192	152	70	130
1905	160	135	73	99
1906	146	141	67	108
1907	157	123	67	106
1908	173	136	79	137
1909	195	173	93	145
1910	218	187	119	151
1911	222	205	125	135
1912	240	240	143	122
1913	283	256	168	95
1914	211	236	139	77
1915	201	255	158	88
1916	174	256	118	86
1917	111	248	133	63
1918	41	144	62	29
1919	43	143	38	27
1920	47	343	52	37
1921	32	526	81	58
1922	46	548	148	67
1923	229	747	120	58
1924	298	766	136	41
1925	363	652	176	37
1926	440	591	240	44
1927	464	472	300	48
1928	490	519	429	42
1929	491	585	520	35
1930	536	648	583	31
1931	557	676	694	42
1932	533	664	672	41
1933	534	686	692	35
1934	541	691	738	68
1935	514	687	715	80
1936	475	625	580	77
1937	412	583	486	68

A: ks. kaavio 35; B: ks. kaavio 21.

LÄHTEET: A: Honkasalo 1960; B: ks. taulukko 19.

Taulukko 16

A: Vankeusvankeja vuoden alussa rikostyypeittäin 1923-1937

	varkaus-	väkivalta-	sotilas-	väkijuoma-	muut rik.	kaikki vankeusv.
1923	245	159	154	162	206	926
1924	235	139	162	153	236	925
1925	236	195	230	139	238	1038
1926	277	201	271	223	258	1230
1927	235	250	181	231	281	1178
1928	312	265	150	342	340	1409
1929	261	205	182	367	282	1297
1930	285	207	200	436	361	1489
1931	226	158	64	424	276	1148
1932	226	134	125	336	258	1079
1933	296	125	60	254	286	1021
1934	322	164	57	609	276	1428
1935	224	121	21	687	292	1345
1936	246	126	24	419	308	1123
1937	226	128	42	396	300	1092

Ks. kaavio 22.

B: Vuoden kuluessa tulleet vankeusvangit rikostyypeittäin 1913-1937

	varkaus-	väkivalta-	sotilas-	väkijuoma-	RL 16 luku	muut rik.	kaikki vankeusv.
1913	1004	416		42	197	574	2233
1914	934	395	1	74	184	616	2204
1915	1017	375	1096	86	149	584	3307
1916	1453	275	2851	62	61	557	5259
1917	1990	120	923	23	36	353	3445
1918	1509	63	328	78	33	402	2413
1919	1647	81	1371	186	51	586	3922
1920	1056	143	1178	212	59	508	3156
1921	810	211	716	244	80	488	2549
1922	507	263	593	291	103	457	2214
1923	491	254	578	303	110	416	2152
1924	476	306	746	255	112	401	2296
1925	519	359	1021	343	131	425	2798
1926	473	387	898	412	138	416	2724
1927	553	497	668	517	162	753	3150
1928	519	391	608	552	165	789	3024
1929	520	376	625	640	205	795	3161
1930	557	391	654	856	211	919	3588
1931	674	464	831	978	273	1219	4439
1932	944	532	542	965	262	1646	4891
1933	1048	590	426	1235	249	1816	5364
1934	924	609	270	1394	278	2076	5551
1935	818	574	252	893	246	2339	5122
1936	673	482	271	770	214	1995	4405
1937	662	492	291	564	214	977	3200

Ks. kaavio 23.

Vuosien 1914-1917 sotarikossarakkeessa olevat tiedot koskevat sota-ajan poikkeussäännöksiä rikkoneita.

LÄHTEET: SVT vankeinhoito; Jutus ja Karjalainen 1981.

Taulukko 17

Sakkovankeja tuomitun rikoslajin mukaan

Vuosi	A Vuoden aikana tulleita väkijuoma-				B Vuoden alussa vankilassa väkijuoma-			
	juopumus	rikos	muu	kaikki	juopumus	rikos	muu	kaikki
1927	7723	2419	1216	11358				
1928	7324	1931	1137	10392				
1929	9496	2624	1405	13525				
1930	13392	4695	2142	20229				
1931	19977	10472	6368	36817	546	611	83	1240
1932	8290	8856	5983	23129	229	530	154	913
1933	5392	7737	5984	19113	102	346	180	628
1934	7057	7331	5134	19522	141	421	136	698
1935	6820	3894	4469	15183	176	234	105	515
1936	6340	3374	3329	13043	164	225	101	490
1937	5338	2500	2314	10152	224	187	105	516
1938	5745	1565	1895	9205				
1939	4504	971	1642	7117				
1940	967	84	409	1460				

Ks. kaavio 25.

Ks. kaavio 24.

C Kaikki tutkintavankeudesta poistetut syytteen mukaan

Rikos	1924	%	1925	%	1926	%
varkaus-	1268	43,74	1639	45,41	1734	49,71
väkivalta-	803	27,7	996	27,6	905	25,95
valtio-	135	4,66	120	3,33	73	2,09
muu	693	23,9	854	23,66	776	22,25
Kaikki poistetut	2899		3668		3497	
näistä tuomittuja	2200	75,9	2755	75,1	2625	75,1

Ks. kaavio 26.

D Muut vangit vuoden lopulla 1930-1938

	pakkolaitos- väkijuomarikoksista		irtolaisuudesta	
	vangit	yleiseen työhön määr.	vangitut	muut työvangit
1930			62	188
1931			56	293
1932			100	303
1933			87	317
1934	14	366	74	300
1935	44	669	50	270
1936	79	630	38	214
1937	127	606	81	186
1938	173	508	20	252

Ks. kaavio 27.

LÄHTEET: SVT XII Vankeinhoito 1924 -1937; Jutus & Karjalainen 1981 (A ja B);

Neljännesvuosittilastoa rangaistuslaitoksiin otetuista henkilöistä 1938-1940 (A);

SVT XXIII Oikeustilasto 1924 ja 1925 sekä 1930-1938 (C); Aho & Karsikas 1980 (D).

Taulukko 18

Varkausrikoksista päärikoksena tuomitut vangit vuoden alussa 1900-1937

A: varkausrikoksista vankilaan tulleita kuritushuonevankeja

B: varkausrikoksiin päärikoksena syyll. kuritushuonevangit 1900-1937 vuoden alussa

C: varkausrikoksista vankilaan tulleita vankeusvankeja

D: kuritushuonevankien osuus varkausrik. tuom. rangaistusvangeista (vankilaan tulleista)

E: varkausrikoksista tuomittujen kuritushuonevankien rangaistusten kesto

F: varkausrikoksiin päärikoksena syyllistyneet vankeusvangit 1923-1937 vuoden alussa

G: varkausrikoksista tuomittujen vankeusvankien rangaistusten kesto

	A	B	C	D	E	F	G
1900	423	854	400	51,4	24,57		
1901	469	866	442	51,48	22,57		
1902	463	882	517	47,24	22,03		
1903	461	850	472	49,41	21,92		
1904	461	842	375	55,14	15,36		
1905	557	590	486	53,4	15,4		
1906	519	715	520	49,95	17,76		
1907	516	768	752	40,69	18,84		
1908	569	810	831	40,64	19,09		
1909	661	905	591	52,8	17,12		
1910	621	943	846	42,33	18,94		
1911	610	980	810	42,96	18,57		
1912	672	944	961	41,15	17,41		
1913	737	975	1004	42,33	12,77		
1914	666	784	934	41,63	14,83		
1915	687	823	1017	40,32	16,58		
1916	727	949	1453	33,35	16,56		
1917	1498	1003	1990	42,95	11,38		
1918	1366	1421	1509	47,51	13,77		
1919	1437	1567	1647	46,6	16,94		
1920	854	2029	1056	44,71	22,96		
1921	802	1634	810	49,75	21,73		
1922	747	1452	507	59,57	20,34		
1923	639	1266	491	56,55	20,43	245	5,8
1924	579	1088	476	54,88	21,84	235	5,74
1925	798	1054	519	60,59	17,76	236	5,95
1926	784	1181	473	62,37	19,76	277	6,4
1927	783	1291	553	58,61	19,36	235	5,96
1928	757	1263	519	59,33	20,1	312	6,77
1929	858	1268	520	62,26	18,5	261	6,03
1930	896	1323	557	61,67	19,22	285	6,58
1931	1288	1435	674	65,65	16,62	226	4,87
1932	1670	1784	944	63,89	14,68	226	4,02
1933	2036	2043	1048	66,02	14,03	296	3,76
1934	1687	2381	924	64,61	14,55	322	3,69
1935	1387	2046	818	62,9	16,97	224	2,91
1936	1105	1962	673	62,15	19,02	246	3,61
1937	985	1751	662	59,81		226	4,03

LÄHTEET: SVT XII Vankeinhoito 1900-1937;

Aho & Karsikas 1980 sekä Jutus & Karjalainen 1981.

Ks. kaaviot 9, 29 ja 45.

Taulukko 19

A Yleisessä alioikeudessa juopumuksesta tuomitut 1911-1938			
1911	13621		
1912	15773		
1913	15938	Näistä kuvernöörien	
1914	9310	määräämiä	
1915	2200	747	
1916	3094	2989	
1917	1724	Kuvernöörien tuomitsemista juopumusrangaistuksista ehdottomia	
1918	479	vankeusrangaistuksia oli vuosilta 1915 ja 1916 kaikkiaan 768	
1919	5389	LÄHDE: SVT XII Vankeinhoito 1918.	
1920	21184		
1921	30731		
1922	35916		
1923	50116		
1924	57161	B Vankilaan vuoden aikana tulleita juopumussakkovankeja 1927-1938	
1925	64367		
1926	65016		
1927	78252	7723	C Juopumussakkovankeja vuoden lopussa 1930-1936
1928	79575	7324	
1929	78757	9496	
1930	80474	13392	546
1931	36481	19977	229
1932	13393	8290	102
1933	16273	5392	141
1934	21518	7057	176
1935	20612	6820	164
1936	23184	6340	224
1937	29268	5338	
1938	30896	5745	

LÄHTEET: B, C: SVT XII Vankeinhoito 1911-1938;
Jutus ja Karjalainen 1981.

A: SVT XXIII oikeustoimi ja oikeustilasto 1911- 1937;
Verkko 1942 ja 1944.

Ks. kaavio 30.

Taulukko 20

Varkausrikoksista tuomitut rikoslajeittain 1900-1950

A yleisissä alioikeuksissa											
vuosi	Yksink näpis- törkeä				vuosi	Yksink näpis- törkeä			Yksink. näpis- törkeä		
	vark.	tys	vark.	vark.		vark.	tys	vark.	vark.	tys	varkaus
1900	657	515	339	1942	2506	1469	1407				
1901	623	513	365	1943	3002	1527	1443				
1902	687	515	346	1944	2669	1249	1203				
1903	624	490	353	1945	7099	1492	3744				
1904	537	442	343	1946	6816	1698	3015				
1905	677	503	430	1947	4687	2490	2616				
1906	686	521	411	1948	3478	2081	2181				
1907	768	577	440	1949	2382	1423	1376				
1908	881	570	464	1950	2073	1101	1091				
1909	797	577	535								
1910	926	614	526								
B Helsingin raastuvanoikeudessa											
vuosi	Yksink näpis- törkeä				vuosi	Yksink näpis- törkeä			Yksink. näpis- törkeä		
	vark.	tys	vark.	vark.		vark.	tys	vark.	vark.	tys	varkaus
1911	809	604	500		125	67	35	1930	202	39	126
1912	1003	779	580	1901	113	66	33	1931	279	80	184
1913	985	488	620	1902	127	67	27	1932	275	97	189
1914	924	528	600	1903	122	57	61	1933	318	129	195
1915	913	723	713	1904	151	61	65	1934	359	118	144
1916	1318	749	750	1905	161	69	50	1935	314	115	188
1917	2444	696	1494	1906	228	72	71	1936	301	96	124
1918	2514	418	1408	1907	217	86	70	1937	293	80	147
1919	3384	568	1636	1908	197	60	102	1938	278	97	147
1920	2078	273	892	1909	226	84	80	1939	262	76	117
1921	1634	408	808	1910	170	36	68	1940	214	44	155
1922	1059	554	668	1911	251	57	93	1941	466	97	251
1923	881	558	564	1912	241	33	129	1942	509	116	271
1924	765	444	570	1913	187	32	99	1943	651	165	245
1925	934	495	752	1914	163	29	96	1944	466	119	219
1926	957	577	762	1915	228	13	146	1945	1126	118	678
1927	1049	614	690	1916	375	22	267	1946	1362	205	606
1928	1077	621	748	1917	303	6	172	1947	1001	450	474
1929	1183	644	822	1918	355	18	238	1948	714	343	332
1930	1208	679	873	1919	302	7	133	1949	503	211	228
1931	1346	898	1160	1920	212	18	118	1950	445	194	194
1932	1720	1347	1465	1921	136	36	115				
1933	1832	1552	1636	1922	144	37	89				
1934	1747	1339	1175	1923	138	29	91				
1935	1583	1334	1148	1924	150	40	127				
1936	1495	1251	886	1925	171	50	117				
1937	1452	1089	778	1926	212	22	92				
1938	1411	1067	729	1927	166	25	150				
1939	1321	941	664	1928	242	67	148				
1940	1697	729	861	1929							
1941	2110	1245	1045								

LÄHTEET: SVT XXIII Oikeustoimi ja -tilasto 1900-1926;
 SVT XXIII Oikeustilasto, rikollisuus II 1927-1937;
 Tuomioistuinten rikollisuustilasto 1938-1950, rikollisuus II;
 Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1900-1950.
 A: ks. kaavio 31, B: ks. kaavio 48.

Taulukko 21

Varkausrikoksista tuomitut rikostyypeittäin ja erittäin/kertaisuuksittain yleisissä alioikeuksissa 1900-1940

- yksinkertainen varkaus (yv)
- törkeä varkaus (tv)
- eräisyys/kertaisuus (1., 2., 3. ...)

vuosi	näp.	5. t. 5. t.									
		1. yv	1. tv	2. yv	2. tv	3. yv	3. tv	4. yv	4. tv	us. yv	us. tv
1900	515	415	259	139	43	59	22	32	13	12	2
1901	513	441	295	105	44	38	17	31	8	8	1
1902	515	485	289	106	39	53	15	31	2	12	1
1903	490	439	274	101	46	42	20	32	11	10	2
1904	442	356	268	92	45	53	24	24	5	12	1
1905	503	452	334	103	65	61	19	37	9	24	3
1906	521	485	316	114	58	48	24	24	12	15	1
1907	577	581	357	104	54	44	22	26	5	13	2
1908	570	668	367	113	56	50	29	29	7	21	5
1909	577	579	423	118	76	55	29	25	5	20	2
1910	614	707	419	128	73	54	21	24	10	13	3
1911	604	589	390	124	70	50	29	25	9	21	2
1912	779	764	445	126	83	65	41	38	6	10	5
1913	488	751	460	134	94	54	48	21	10	25	8
1914	528	712	445	98	87	59	49	31	12	24	7
1915	723	772	568	97	103	24	34	15	6	5	2
1916	749	1146	602	116	103	33	38	17	6	6	1
1917	696	2133	1195	202	218	67	67	31	11	11	3
1918	418	2338	1223	113	124	34	43	15	13	14	5
1919	568	3122	1366	197	190	45	63	13	15	7	2
1920	273	1864	705	153	116	47	51	14	16	0	4
1921	408	1394	633	169	98	52	60	19	11	0	6
1922	554	836	506	148	102	45	46	30	9	0	5
1923	558	661	460	126	65	59	33	23	5	12	1
1924	444	563	444	116	86	52	34	25	4	9	2
1925	495	659	588	153	101	82	51	30	9	10	3
1926	577	666	581	172	116	70	39	39	19	10	7
1927	614	770	534	145	100	63	49	46	5	25	2
1928	621	785	568	166	103	65	64	46	10	15	3
1929	644	888	619	171	122	80	60	28	15	16	6
1930	679	884	697	159	91	88	65	46	16	31	4
1931	898	900	912	248	149	104	75	59	16	35	8
1932	1347	1202	1180	328	196	110	66	55	19	25	4
1933	1552	1273	1359	356	192	110	66	63	10	30	9
1934	1339	1225	949	315	150	114	61	54	10	39	5
1935	1334	1049	867	318	196	111	67	65	9	40	9
1936	1251	981	695	296	129	116	45	59	13	43	4
1937	1089	1010	590	257	117	88	59	61	8	36	4
1938	1067	966	565	267	111	95	41	58	8	25	4
1939	941	957	545	213	77	75	35	49	4	27	3
1940	729	1204	678	281	113	106	56	58	9	48	5

LÄHTEET: SVT XXIII Oikeustoimi ja -tilasto 1900-1926;
 SVT XXIII Oikeustilasto, rikollisuus II 1927-1937;
 Tuomioistuinten rikollisuustilasto 1938-1940.

Taulukko 22

**Varkausrikoksista ensimmäisessä oikeusasteessa 1900-1937
kuritushuoneeseen tuomitut**

A: ryöstöstä tai varkausrikoksesta kuritushuonerangaistukseen tuomitut

**B: ryöstöstä tai varkausrikoksesta ensi kertaa
kuritushuonerangaistukseen tuomitut**

**C: ryöstöön tai varkausrikokseen aiemmin syyllistyneet, mainituista
rikoksista kuritushuonerangaistukseen tuomitut**

D: Varkausrikoksista ja ryöstöstä tuomitut vastaavien rikosten uusijat; aiempia tuomioita keskim.

Vuosi	varkausrik.	ryöstöt	A	B	C	D
1900	415	20	435	152	283	2,39
1901	484	29	513	220	293	2,46
1902	460	35	495	197	298	2,29
1903	481	29	510	204	306	2,49
1904	464	22	486	187	299	2,34
1905	590	25	615	215	400	2,69
1906	548	41	589	239	350	2,68
1907	540	72	612	272	340	2,48
1908	588	55	643	264	379	2,99
1909	651	18	669	280	389	2,72
1910	662	38	700	297	403	2,64
1911	623	43	666	266	400	2,57
1912	703	41	744	284	460	2,56
1913	730	47	777	297	480	2,44
1914	678	90	768	337	431	2,95
1915	695	31	726	357	369	2,76
1916	758	33	791	385	406	2,74
1917	1508	36	1544	765	779	2,66
1918	1225	28	1253	790	463	2,72
1919	1689	38	1727	1015	712	2,61
1920	1002	45	1047	509	538	2,89
1921	956	67	1023	434	589	2,95
1922	812	41	853	328	525	2,64
1923	676	56	732	302	430	2,08
1924	650	55	705	308	397	2,19
1925	891	61	952	403	549	2,17
1926	958	47	1005	422	583	2,13
1927	858	68	926	387	539	2,28
1928	923	69	992	413	579	2,23
1929	991	65	1056	448	608	2,15
1930	1056	75	1131	516	615	2,31
1931	1447	100	1547	688	859	2,31
1932	1803	88	1891	889	1002	2,05
1933	2007	89	2096	1003	1093	2,14
1934	1566	74	1640	663	977	2,39
1935	1579	77	1656	599	1057	2,42
1936	1278	73	1351	465	886	2,51
1937	1122	62	1184	412	772	2,58

LÄHTEET: SVT XXIII Oikeustoimi ja -tilasto 1900-1926;

SVT XXIII Oikeustilasto, rikollisuus II 1927-1937.

Ks. kaaviot 33 ja 34.

Taulukko 23

A Ehdollisen rangaistustuomion käyttö varkausrikoksista ensimmäisessä oikeusasteessa rangaistukseen tuomittaessa vapausrangaistuslajeittain 1900-1937

(vankeusrangaistukset kuitenkin yleisessä alioikeudessa 1900-1922)

	kuritushuone		vankeus		
	kaikki	ehd.	kaikki	ehd.	
1900	415		595		
1901	484		514		
1902	460		601		
1903	481		539		
1904	464		437		
1905	590		556		
1906	548		571		
1907	540		669		
1908	588		736		
1909	651		678		
1910	662		778		
1911	623		671		
1912	703		895		
1913	730		861		
1914	678		824		
1915	695		914		
1916	758		1235		
1917	1508		2386		
1918	1225		2602		
1919	1689		3330		
1920	1002		1993		
1921	956		967		
1922	812		973		
1923	676	17	830	265	2,5 31,93 1429 28 2828 418 1,96 14,78
1924	650	18	773	261	2,8 33,77 1597 77 3108 430 4,82 13,84
1925	891	52	926	344	5,8 37,15 1849 82 3950 614 4,43 15,54
1926	958	79	888	389	8,2 43,81 1935 112 3784 666 5,79 17,6
1927	858	67	979	411	7,8 41,98 2014 171 4087 737 8,49 18,03
1928	923	100	1014	456	10,8 44,97 2230 225 4162 876 10,09 21,04
1929	991	110	1129	572	11,1 50,66 2351 218 4643 1048 9,27 22,57
1930	1056	118	1097	524	11,2 47,77 2872 315 4915 1158 10,97 23,56
1931	1447	113	1184	491	7,8 41,47 3479 331 5655 1329 9,51 23,5
1932	1803	142	1554	574	7,9 36,94 3854 321 6167 1406 8,33 22,8
1933	2007	146	1624	539	7,3 33,19 4141 250 6585 1245 6,04 18,91
1934	1566	90	1490	506	5,7 33,96 3276 163 5766 1065 4,98 18,47
1935	1579	77	1302	413	4,9 31,72 3010 148 4763 913 4,92 19,17
1936	1278	81	1218	494	6,3 40,56 2529 138 4518 968 5,46 21,43
1937	1122	89	1200	470	7,9 39,17 2217 141 4446 970 6,36 21,82

B Ehdollisen rangaistustuomion käyttö ensimmäisessä oikeusasteessa vapausrangaistukseen tuomittaessa vapausrangaistuslajeittain 1923-1937 erikseen varkausrikoksista tuomitut

A: varkausrikoksista ehdolliseen kuritushuonerangaistukseen tuomittujen osuus (%)

B: varkausrikoksista ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittujen osuus (%)

C: kuritushuonerangaistukseen tuomitut

D: ehdolliseen kuritushuonerangaistukseen tuomitut

E: vankeusrangaistukseen tuomitut

F: ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomitut

G: ehdolliseen kuritushuonerangaistukseen tuomittujen osuus (%)

H: ehdoll. vankeusrangaist. tuomittujen osuus (%)

LÄHTEET: SVT XXIII Oikeustoimi ja -tilasto 1900-1926;

SVT XXIII Oikeustilasto, rikollisuus II 1927-1937.

A: ks. kaavio 36, B: ks. kaavio 37.

Taulukko 24

A Enintään yhden vuoden pituisten vapausrangaistusten osuus (%) kaikista vapausrangaistuksista vuosina 1924-1938 kolmen vuoden keskiarvoin, vapausrangaistuslajeittain ja erikseen varkausrikoksista tuomitut

A: enintään 1 vuodeksi kuritushuoneeseen tuomittujen osuus (%) kaikista kuritushuoneutuomioista

B: enintään 1 vuodeksi vankeusrangaistukseen tuomittujen osuus (%) kaikista vankeustuomioista

C: varkausrikoksista enintään 1 vuodeksi kuritushuoneeseen tuomittujen osuus (%)

kaikista kuritushuoneeseen varkausrikoksista tuomituista

D: varkausrikoksista enintään 1 vuodeksi vankeuteen tuomittujen osuus (%)

kaikista vankeuteen varkausrikoksista tuomituista

Vuodet	A	B	C	D
1924-26	26,7	94	37,27	95,8
1927-29	32,6	94	39,41	96,33
1930-32	31,5	93	39,64	94,87
1933-35	34	90	40,5	94,5
1936-38	37,4	92	39,54	94,84

B Ehdollisen rangaistustuomion käyttö alle yhden vuoden pituisissa vapausrangaistuksissa ensimmäisessä oikeusasteessa 1923-1937 vapausrangaistuslajeittain ja erikseen varkausrikoksista tuomitut

A: ehdollis. kuritushuoneeseen tuomittujen osuus alle 1 vuodeksi kuritushuoneeseen tuomituista

B: ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittujen osuus alle 1 vuodeksi vankeuteen tuomituista

C: alle 1 vuoden pituiseen kuritushuonerangaistukseen tuomitut

D: alle 1 vuodeksi vankeuteen tuomitut

E: ehdolliseen kuritushuonerangaistukseen tuomitut

F: ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomitut

G: ehdollisen rangaistustuomion osuus varkausrikoksista alle 1 vuodeksi kuritushuoneeseen tuom.

H: ehdollisen rangaistustuomion osuus varkausrikoksista alle 1 vuodeksi vankeuteen tuomituista

I: varkausrikoksista alle 1 vuodeksi kuritushuoneeseen tuomitut

J: varkausrikoksista tuomitut ehdolliset kuritushuonerangaistukset

K: varkausrikoksista enintään 1 vuodeksi vankeuteen tuomitut

L: varkausrikoksista tuomitut ehdolliset vankeusrangaistukset

Vuosi	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
1923	8,19	14	342	3017	28	418	6,88	33,54	247	17	790	265
1924	20,4	15	377	2908	77	430	7,73	35,41	233	18	737	261
1925	16,6	17	495	3691	82	614	16,5	38,78	316	52	887	344
1926	19,5	19	573	3580	112	666	20,4	45,5	388	79	855	389
1927	25,7	19	666	3859	171	737	20,1	43,26	333	67	950	411
1928	30,6	23	736	3887	225	876	26,3	46,58	381	100	979	456
1929	29,4	24	741	4324	218	1048	29,1	53,11	378	110	1077	572
1930	37,1	26	848	4534	315	1158	31,1	50,61	379	118	1035	524
1931	31,3	25	1056	5306	331	1329	18,8	43,53	602	113	1128	491
1932	24,5	24	1310	5776	321	1406	19	38,89	747	142	1476	574
1933	18	21	1388	5966	250	1245	16,5	35,14	886	146	1534	539
1934	14,3	21	1137	5101	163	1065	14	35,73	645	90	1416	506
1935	14,5	21	1019	4293	148	913	13,5	33,74	571	77	1224	413
1936	14,9	24	927	4068	138	968	16,6	42,66	489	81	1158	494
1937	17,5	24	807	4095	141	970	21,5	41,16	414	89	1142	470

LÄHTEET: SVT XXIII Oikeustoimi ja -tilasto 1900-1926;

SVT XXIII Oikeustilasto, rikollisuus II 1927-1937.

A: ks. kaavio 38, B: ks. kaavio 39.

Taulukko 25

Kuritushuonevankeja vuoden alussa 1882-1917 rikosryhmittäin

Vankien päärikkokset:

Vuosi	varkausrikokset	väkivaltarikokset	muut päärikkokset	kaikki
1882	460	509	77	1046
1883	507	539	108	1154
1884	516	335	99	950
1885	529	355	133	1017
1886	543	378	139	1060
1887	525	393	144	1062
1888	507	444	148	1099
1889	524	475	121	1120
1890	532	492	142	1166
1891	569	505	136	1210
1892	578	494	118	1190
1893	638	533	106	1277
1894	697	511	143	1351
1895	856	371	145	1372
1896	1003	357	172	1532
1897	977	377	189	1543
1898	905	425	199	1529
1899	944	472	200	1616
1900	854	517	211	1582
1901	866	569	191	1626
1902	882	569	183	1634
1903	850	561	188	1599
1904	842	544	184	1570
1905	590	467	137	1194
1906	715	462	180	1357
1907	768	453	206	1427
1908	810	525	289	1624
1909	905	606	437	1948
1910	943	675	428	2046
1911	980	687	457	2124
1912	944	745	409	2098
1913	975	802	410	2187
1914	784	663	262	1709
1915	823	702	307	1832
1916	949	634	345	1928
1917	1003	555	306	1864

LÄHTEET: SVT XII Vankeinhoito 1882-1917;

Jutus & Karjalainen 1981.

Ks. kaavio 39 A.

Taulukko 26

**A Vanki- ja tuomiolukujen kehitys Ruotsissa 1901-1940
viiden vuoden keskiarvot**

A: Vuoden aikana vankeuteen tuomitut
 B: Rikoksista tuomitut vankilaan vuoden aikana tulleet
 C: Vankiluku vuoden lopulla
 D: Rangaistusvangit vuoden lopulla

Vuodet	A	B	C	D
1901-05	3467	3164	3132	1689
1906-10	3133	2897	2933	1663
1911-15	3291	3000	2976	1699
1916-20	5096	4734	3158	2312
1921-25	2474	2269	2228	1447
1926-30	2460	2283	2502	1598
1931-35	2889	2624	2428	1579
1936-40	3397	3337	1991	1428

LÄHDE: Hofer 1984, taulukot 6.3. ja 7.1.
 Ks. kaavio 40.

**B Laitoksessaoloajat Ruosin ja Suomen vankiloissa 1901-1940
viiden vuoden keskiarvoin**

A: rangaistusvangit vuoden lopulla (Ruotsi)
 B: kaikki vangit vuoden lopulla (Ruotsi)
 C: kaikki vangit vuoden lopulla (Suomi)

vuodet	A	B	C
1901-05	6,4	2,1	3,46
1906-10	6,9	1,9	3,36
1911-15	6,8	2,1	3,12
1916-20	5,9	4,1	5,39
1921-25	7,7	2,8	5,61
1926-30	8,4	2,5	4,2
1931-35	7,2	2,1	2,85
1936-40	5,1	3,5	3,93

LÄHTEET: Hofer 1984, taulukko 7.1., Tham 1979, taulukko 89 ja Aho & Karsikas 1980
 Ks. kaavio 41.

Taulukko 27

RUOTSI

A Rikosrekisteririkoksista tuomitut seuraamukset 1913-1942 ja

B erikseen varkaustuomiot

Vrt. X: Vankeja vuoden lopulla

A			B				X
Vuosi	vapausrang.	ehdollinen	sakko	pakkokasvatus	kaikki	varkausrik.	
1913	3241	574	606	69	4490		2054
1914	3504	507	414	58	4483		2127
1915	3567	637	530	70	4804	2159	2113
1916	4147	846	585	95	5673	2650	2097
1917	4909	1780	1070	171	7930	4677	2434
1918	8507	2888	1908	195	13498	9089	3565
1919	4526	1290	956	95	6867	4115	2184
1920	3349	837	438	79	4703	2251	1902
1921	2966	703	324	76	4069	1690	1883
1922	2483	620	278	82	3463	1464	1604
1923	2340	781	290	92	3503	1506	1551
1924	2172	764	295	83	3314	1375	1506
1925	2423	973	413	112	3921	1836	1631
1926	2320	1019	401	87	3827	1774	1760
1927	2385	1096	478	84	4043	1917	1750
1928	2454	1149	448	105	4156	1918	1804
1929	2593	1287	451	110	4441	2076	1943
1930	2608	1306	544	112	4570	2178	1855
1931	2719	1383	586	79	4767	2166	1869
1932	2923	1556	579	89	5147	2441	1975
1933	2901	1622	654	93	5270	2481	1800
1934	2898	1891	631	81	5501	2356	1658
1935	3134	1761	614	75	5584	2455	1604
1936	3071	1813	731	98	5713	2504	1553
1937	3070	1996	729	91	5886	2572	1443
1938	3393	2006	711	134	6244	2574	1554
1939	3985	2153	796	140	7074	2678	1485
1940	4098	2210	789	116	7213	2727	1542
1941	4244	3401	1414	153	9212	4319	1829
1942	6132	4295	2069	133	12629	5660	2419
1943	6573	4511		225		4453	2686

C Eräistä rikoksista tuomitut 1901-1940, keskimäärin vuodessa viiden vuoden keskiarvoin

Vuodet	varkausrik.	pahoinpit.	murha ja tappo
1901-05	2077	3740	40
1906-10	2147	3655	33
1911-15	2397	3048	29
1916-20	5386	1945	22
1921-25	1877	1916	18
1926-30	2362	2256	18
1931-35	3018	2453	18
1936-40	3620	2524	17

LÄHTEET: A ja B: Tham 1979, taulukot 22 ja 29;

C: Hofer 1984.

A: ks. kaavio 42, B: ks. kaavio 43 ja C: ks. kaavio 44.

Taulukko 28

**Kaikki varkausrikoksista tuomitut yleisissä alioikeuksissa (Y)
ja Helsingin raastuvanoikeudessa (H) 1903-1945
sekä maaseudulla (M) ja kaupungeissa (K)**

Vuosi	Y	100.000		100.000		1000 as. kohti		muut kaup. paitsi Hki	M	K
		as. kohti	H	as. kohti	koko maa	HKI				
1900	1511	56,89	228	277,33	2655,9	82,21				
1901	1501	56,04	227	274,81	2678,5	82,6	669	605	896	
1902	1548	57,46	212	238,64	2693,9	88,84	620	716	832	
1903	1467	53,99	221	244,45	2717,1	90,41	538	708	759	
1904	1322	48,04	240	256,34	2751,9	93,63	491	591	731	
1905	1610	58,06	277	280,72	2773	98,67	595	738	872	
1906	1618	57,71	280	270,57	2803,7	103,49	624	714	904	
1907	1785	62,88	371	340,99	2838,7	108,8	695	719	1066	
1908	1915	66,42	373	333,31	2883	111,91	711	831	1084	
1909	1909	65,49	359	302,35	2914,8	118,74	658	892	1017	
1910	2066	70,19	390	316,85	2943,4	123,09	676	1000	1066	
1911	1913	64,19	274	211,75	2980	129,4	663	976	937	
1912	2362	78,33	401	275,81	3015,5	145,39	859	1092	1260	
1913	2093	68,94	403	269,01	3035,8	149,81	797	893	1200	
1914	2052	66,94	318	207,21	3065,5	153,47	672	1062	990	
1915	2349	75,86	288	169,47	3096,3	169,94	730	1331	1018	
1916	2817	90,46	387	239,02	3114,2	161,91	923	1507	1310	
1917	4634	147,84	664	426,37	3134,4	155,74	1346	2624	2010	
1918	4340	139,31	481	333,28	3115,3	144,32	1132	2727	1613	
1919	5588	179,22	611	401,45	3118	152,2	1596	3381	2207	
1920	3243	103,03	442	285,3	3147,6	154,92	932	1877	1374	
1921	2850	89,25	348	224,55	3193,2	154,98	865	1649	1213	
1922	2281	70,67	287	186,39	3227,8	153,98	631	1371	918	
1923	2003	61,47	270	172,35	3258,6	156,66	637	1096	907	
1924	1779	54,14	258	159,19	3286,2	162,07	529	992	787	
1925	2181	65,65	317	188,01	3322,1	168,61	657	1207	974	
1926	2296	68,43	338	190,62	3355,2	177,31	704	1254	1042	
1927	2353	69,6	326	172,85	3380,6	188,61	791	1236	1117	
1928	2446	71,69	341	169,25	3412,1	201,48	1142	1645	1483	
1929	2649	77,11	435	211,34	3435,3	205,83	958	1256	1393	
1930	2760	79,71	367	175,28	3462,7	209,38	851	1542	1218	
1931	3404	97,55	543	253,61	3489,6	214,11	1027	1833	1570	
1932	4532	128,9	561	258,11	3516	217,35	1337	2634	1898	
1933	5020	141,94	642	289,81	3536,6	221,52	1448	2930	2090	
1934	4261	119,64	621	275,41	3561,6	225,48	1270	2370	1891	
1935	4065	113,24	617	267,8	3589,6	230,39	1172	2276	1789	
1936	3632	100,54	521	220,09	3612,4	236,73	1098	2013	1619	
1937	3319	91,18	520	210,71	3640,2	246,78	1009	1790	1529	
1938	3207		522							

LÄHTEET: SVT XXIII oikeustoimi 1900-1916, oikeustilasto 1917-1924;
oikeustilasto, rikollisuus 1925-1938;
Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1900-1938.
Ks. kaaviot 47 (Y, H), 51 ja 52.

Taulukko 28A

	Varkausrikoksista tuomittuja			Väkiluku, tuhatta asukasta				
	maaseutu	Hki	muut kaup.	maas.	Hki	muut kaup.	koko maa	kaup.
1901	605	227	669	2306,74	82,21	266,95	2655,9	349,16
1910	1000	390	676	2511,2	123,09	309,11	2943,4	432,2
1919	3381	611	1596	2610,6	152,2	355,2	3118	507,4
1925	1207	317	657	2712,1	168,61	441,4	3322,1	610
1930	1542	367	851	2747,7	209,38	505,62	3462,7	715
1937	1790	520	1009	2785,2	246,78	608,22	3640,2	855

	Varkausrikoksista tuomitut 100 000 asukasta kohti		
	maaseutu	Hki	muut kaup.
1901	26,23	276,11	250,61
1910	39,82	316,85	218,69
1919	129,51	401,45	449,32
1925	44,5	188,01	148,85
1930	56,12	175,28	168,31
1937	64,27	210,71	165,9

Ks. kaavio 52.

LÄHTEET: SVT XXIII oikeustoimi 1900-1916, oikeustilasto 1917-1924 sekä oikeustilasto, rikollisuus 1925-1938 sekä Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1900-1938. Tilastollinen vuosikirja 1904, 1931 ja 1980, II väestö.

Taulukko 29

Poliisipäällystä ja miehistöä Helsingissä 1902-1939

Vuosi	absoluuttinen lukumäärä	1000 asukasta kohti
1902	187	2,1
1903	341	3,7
1904	370	4
1905	351	3,6
1906	765	7,4
1907	753	6,9
1908	660	5,9
1909	604	5
1910	574	4,7
1911	663	5,1
1912	632	4,3
1913	622	4,2
1914	632	4,1
1915	635	3,7
1916	612	3,8
1917	792	5,1
1918	735	5,1
1919	867	5,7
1920	803	5,2
1921	866	5,6
1922	816	5,3
1923	692	4,4
1924	731	4,5
1925	709	4,2
1926	716	4
1927	711	3,8
1928	704	3,5
1929	716	3,4
1930	768	3,7
1931	745	3,5
1932	837	3,9
1933	841	3,8
1934	823	3,6
1935	830	3,1
1936	836	3,5
1937	779	3,2
1938	751	2,9
1939	795	3,1

LÄHDE: Hietaniemi 1992, taulukko 2.
Ks. kaavio 53.

Taulukko 30

Helsingin raastuvanoikeudessa tuomitut vapausrangaistukset varkausrikoksissa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937

A Ehdolliseen ja ehdottomaan vapausrangaistukseen tuomitut

Vuosi	Henkilöiden rangaistukset (lkm)			yhteensä	Varkausrikoksia kaikkiaan	
	ehdottomat	ehdolliset	%		ehdottom. tuomioissa	ehdollisissa tuomioissa
1912	348			348	591	
1917	548			548	723	
1919	411	104	20,19	515	666	112
1925	205	70	25,45	275	447	100
1937	346	100	22,42	446	536	128
yhteensä	1858	274	22,17	2132	2963	340

Ks. kaavio 54.

B Varkausrikoksia keskimäärin aikuisilla ja nuorilla, 15-17-vuotiailla

Vuosi	vapausrang. tuomittuja			varkausrikoksia keskimäärin		
	aikuiset	nuoret	%	aikuiset	nuoret	kaikki
1912	277	71	20,40%	1,6	2,11	1,7
1917	434	114	20,80%	1,3	1,4	1,32
1919	429	86	16,70%	1,43	1,95	1,51
1925	228	47	17,09%	1,88	2,53	1,99
1937	401	45	10,09%	1,41	2,22	1,49
yhteensä	1769	363	17,03%	1,5	2,01	1,58

Ks. kaavio 57.

C Tuomitut vapausrangaistukset sukupuolen mukaan

Vuosi	miehet			naiset		
	ehdottomat	ehdolliset	%	ehdottomat	ehdolliset	%
1912	286			62		
1917	460			88		
1919	343	63	15,52	68	41	37,61
1925	166	60	26,55	39	10	20,41
1937	282	70	19,89	64	30	31,91
yhteensä	1537	193	19,61	321	81	32,14

Ks. kaavio 55.

D Tuomitut vapausrangaistukset aikuisilla ja nuorilla, 15-17-vuotiailla

Vuosi	aikuiset			nuoret		
	kaikki	ehdollisia	ehdottomia	kaikki	ehdollisia	ehdottomia
1912	277		277	71		71
1917	434		434	114		114
1919	429	80	349	86	24	62
1925	228	50	178	47	20	27
1937	401	73	328	45	27	18

Ks. kaavio 56.

LÄHTEET: Kansallisarkisto: Helsingin raastuvanoikeuden arkisto, Rangaistusluettelot vuosilta 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937 sekä Turun maakunta-arkisto: Alistettujen juttujen päätökset, Helsingin raastuvanoikeuden tuomiot mainituilta vuosilta.

Taulukko 31

**Helsingin raastuvanoikeudessa tuomitut vapausrangaistukset
varkausrikoksissa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937**

A Kaikki ehdott. ja ehdoll. vapausrangaistukset (2308) rikoslajeittain

Mukana saman henkilön useammatkin vapausrangaistukseen johtaneet varkausrikokset

Vuosi	yks. varkaus	törkeää	murto	näpistys	Ehdottomat: törk. vark.	
					yks. varkaus	ja murto
1912	241	101	12	25	241	113
1917	324	220	34	10	324	254
1919	285	241	36	6	211	234
1925	153	111	26	16	112	108
1937	310	128	23	6	239	117
yht	1313	801	131	63	1127	826

Ks. kaavio 58.

**B Vapausrangaistukseen varkaudesta ja törkeästä varkaudesta
tuomitut (2132) kertaisuuksittain**

Vuosi	useamm.		
	1. kerran	2. kerran	kerran
1912	247	46	55
1917	428	88	32
1919	404	85	26
1925	179	57	39
1937	301	75	70
yht	1559	351	222

Ks. kaavio 59.

C Rangaistuslajit ja ehdolliset rangaistustuomiot

Vuosi	kaikki vankeudet		ehdot. ehdoll. vank. vank.		kaikki kuritush. ehdotonta ehdollista	
	vankeudet	vank.	vank.	vank.	ehdotonta	ehdollista
1912	191	191			157	157
1917	278	278			254	254
1919	200	113	87		313	297
1925	117	63	54		158	142
1937	220	135	85		226	211
yht	1006	780	226		1108	1061

Ks. kaavio 60.

D Ehdottomaan kuritushuonerangaistukseen tuomitut varkauslajeittain

Vuosi	törkeä vark.	yks. varkaus
1912	74	77
1917	168	68
1919	182	94
1925	70	59
1937	88	112
yht	582	410

Ks. kaavio 61.

LÄHTEET: ks. taulukko 30.

Taulukko 32

**Helsingin raastuvanoikeudessa tuomitut vapausrangaistukset
varkausrikoksissa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937**

A Ensimmäisen kerran varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomitut rikos- ja rangaistuslajeittain

vähentämisperusteen käyttö merkitsi säännönmukaisesti vankeutta

	1912	1917	1919	1925	1937
yksinkertainen varkaus	160	258	224	98	211
törk. vark.; vähentämisper.	24	50	48	26	26
muu törkeä varkaus	81	170	191	80	92

Ks. kaavio 62.

B Useamman kerran varkausrikoksista vapausrangaistukseen tuomitut

	toisen kerran	useamman kerran
1912	46	55
1917	88	32
1919	85	26
1925	57	39
1937	75	70

Ks. kaavio 63.

C Ensimm. kerran törkeästä varkaudesta tuomitut

	kuritush.	vankeutta
1912	52	29
1917	118	52
1919	137	54
1925	53	27
1937	67	25

Ks. kaavio 74.

D Kokonaisrangaistusten keskiarvot vapausrangaistuslajeittain

	ehdot. vank.	kaikki vank.	ehdot. krh.	kaikki krh.	kaikki ehdott.	kaikki vap.rang.
1912	3,91	3,91	19	19	10,76	10,76
1917	4,87	4,87	14,05	14,05	9,25	9,25
1919	7,07	6,23	26,78	25,85	21,35	18,22
1925	8,12	6,5	18,65	17,5	15,41	12,83
1937	6,52	5,64	18,89	18,22	15,01	12,02

Tuomittujen vastaavat lukumäärät ks. taulukot 30 A ja 31 C.

Ks. kaavio 64.

E Kuritushuonerangaistukset pituuksiensa mukaisesti

	enint. 1 v	yli 1 v enint. 2 v	yli 2 v enint. 3 v	yli 3 v enint. 4 v	yli 4 v
1912	80	44	15	18	5
1917	91	23	8	5	2
1919	118	58	40	98	29
1925	82	49	13	14	7
1937	112	67	32	15	7

Ks. kaavio 65.

LÄHTEET: Ks. taulukko 30.

Taulukko 33

**Helsingin raastuvanoikeudessa tuomitut vapausrangaistukset
varkausrikoksissa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937**

A Kokonaiskuritushuonerangaistusten keskipituudet varkaustyypeittäin

	yksinkert	törkeä
1912	21,75	16,08
1917	12,11	15,01
1919	29,34	25,02
1925	21,27	17,37
1937	20,67	17,73
keskim.	22,38	19,66

Ks. kaavio 66.

B Enintään vuoden pituiset kokonaisrangaistukset rangaistuslajeittain

	vankeutta		kuritushuonetta		ehdollisen osuus	
	ehdoll.	ehdot.	ehdoll.	ehdot.	vankeud.	kuritushuoneesta
1912		188		80		
1917		272		182		
1919	87	106	16	102	45,08	13,56
1925	54	57	16	66	48,65	19,51
1937	85	125	15	97	40,48	13,39

Ks. kaaviot 67 ja 68.

C Enintään vuoden pituiset kuritushuonerangaistukset pituuslohkottain

	ehdot. ehdoll.		ehdot. ehdoll.	
	6-8 kk		yli 8-12 kk	
1912	48		32	
1917	45		44	
1919	41	13	61	3
1925	36	11	30	5
1937	54	8	43	7

Ks. kaavio 69.

D Enintään vuoden pituiset vankeusrangaistukset pituuslohkottain

	ehdot. ehdoll.		ehdot. ehdoll.		ehdot. ehdoll.		ehdot. ehdoll.	
	1-3 kk	1-3 kk	4 kk	4 kk	5-6 kk	5-6 kk	7-12 kk	7-12 kk
1912	106		36		34		12	
1917	43		42		32		19	
1919	14	18	21	22	38	31	33	16
1925	8	14	9	11	16	22	24	7
1937	29	32	31	27	37	14	28	12

Ks. kaavio 71.

E Ehdollisia enintään vuoden pituisista vankeusrangaistuksista pituuslohkott.

	kaikki ehdoll.		kaikki ehdoll.		kaikki ehdoll.		kaikki	
	1-3 kk	%	4 kk	%	5-6 kk	%	7-12 kk	%
1912	106		36		34		12	
1917	43		42		32		19	
1919	32	56,25	43	51,16	69	44,93	49	32,65
1925	22	63,64	20	55	38	57,89	31	22,58
1937	61	52,46	58	46,55	51	27,45	40	30

LÄHTEET: ks. taulukko 30.

Ks. kaaviot 70 ja 71.

Taulukko 34

**Helsingin raastuvanoikeudessa tuomitut vapausrangaistukset
varkausrikoksissa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937**

**A Törkeästä varkaudesta normaalitapauksessa tuomitut
keskimääräiset kuritushuonerangaistukset (kk)**

Vuosi	kaikki	ehdottomat	ehdolliset	ehdottomia	ehdollisia
				lkm	lkm
1912	12,23	12,23		64	
1917	13,09	13,09		66	
1919	13,31	13,85	7,46	141	13
1925	11,56	12,53	7,07	60	13
1937	12,7	13,83	7,18	54	11

Ks. kaavio 72.

**B Yksinkertaisesta varkaudesta normaalitapauksessa tuomitut
keskimääräiset kuritushuonerangaistukset (kk)**

Vuosi	kaikki	lukumäärä
1912	17,68	76
1917	13,07	26
1919	13,92	52
1925	15,52	51
1937	16,09	84

Ks. luku 2.4.3.2.

C Ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta kuritush. tuomittujen lukumäärä

	1912	1917	1919	1925	1937
kaikki	52	118	137	53	67
normaalitap.	49	94	114	50	42
puhtaat	35	88	58	28	21

Ks. kaaviot 73, 75 ja 76.

**D Ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta tuomitut
kuritushuonerangaistukset keskimäärin (kk)**

Vuosi	puhtaat	normaalitap.	ehdottomat	ehdolliset	lopullinen kokonaisr.
1912	8,57	8,24	8,24		13,32
1917	8,81	9,25	9,25		10,1
1919	8,84	8,79	9,07	7,46	19,64
1925	7,71	7,68	7,88	7,07	10,47
1937	7,33	8,69	9,31	7,18	11,95

Ks. kaaviot 75 ja 76.

**E Ensimmäisen kerran törkeästä varkaudesta tuomitut puhtaat
yksikkökuritushuoneet (kk): ehdollisuuden vaikutus**

Vuosi	kaikki	lkm	ehdottomat	lkm	ehdolliset (lkm)
1912	8,57	35	8,57	35	
1917	8,81	44	8,81	44	
1919	8,84	58	9,24	45	7,46 (13)
1925	7,71	28	8,25	16	7 (12)
1937	7,33	21	7,43	16	7 (5)

LÄHTEET: ks. taulukko 30.

Ks. kaavio 77.

Taulukko 35

Helsingin raastuvanoikeudessa tuomitut vapausrangaistukset varkausrikoksissa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937

A Nuorten (alle 18-vuotiaana rikoksen tehneet) törkeistä varkauksista tuomitut vankeusrangaistukset normaalitapauksessa keskimäärin

Vuosi	kaikki	lkm	ehdottomat	lkm	ehdolliset	lkm
1912	4,31	16				
1917	4,92	13				
1919	5,66	39	5,6	30	5,88	9
1925	4,53	13	5	8	3,8	5
1937	4,45	11	4,5	4	4,45	7

Ks. kaavio 78.

B Ensimmäisen kerran yksinkertaisesta varkaudesta tuomitut vankeusrangaistukset keskimäärin

Vuosi	puhtaat yksikkövanke.	yksikkövankeudet normaalitapauksessa		
		kaikki	ehdottomat	ehdolliset
1912	3,03	3,22		
1917	3,91	4,42		
1919	4,39	4,75	4,93	4,27
1925	4,4	4,41	4,61	4,13
1937	3,66	3,89	3,95	3,71

Ks. kaavio 79.

C Yksinkertaisesta varkaudesta nuorille (alle 18-vuotiaana tehty rikos) tuomitut (yksikkö)vankeudet keskimäärin

Vuosi	puhtaat	normaalitap.	ehdott.	ehdoll.
1912	2,4	2,48		
1917	2,54	2,66		
1919	3,57	3,14	3,16	3,1
1925	3,33	3	3,4	2,63
1937	3,2	3	3,37	2,8

Ks. kaavio 80.

D Kuritushuonerangaistukset normaalitapauksessa keskimäärin kertaisuuksittain

uusimiskertaisuus varkaustyypeittäin	1912	1917	1919	1925	1937
4. t. us. yksinkert. v.	34,7	36	40,8	31,5	33
3. törkeä varkaus	31,5	33	39,33	30,8	25,71
3. yksinkert. varkaus	16,57	18,66	24	18,66	15,47
2. törkeä varkaus	17,78	16,92	19,5	15,11	14,64
2. yksinkert. varkaus	7,41	8,66	9,8	8,16	8,58
	lkm	lkm	lkm	lkm	lkm
4. tai us. törkeä	1	4	1	1	2
4. t. us. yksinkert. v.	20	4	7	8	28
3. törkeä varkaus	5	10	11	5	12
3. yksinkert. varkaus	29	14	6	21	26
2. törkeä varkaus	14	36	38	25	22
2. yksinkert. varkaus	32	48	48	27	46

LÄHTEET: ks. taulukko 30.

Ks. kaavio 81.

Taulukko 36

**Helsingin raastuvanoikeudessa tuomitut vapausrangaistukset
varkausrikoksissa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937**

A Varkautuomioissa käytetyt rangaistuksen määräämisperusteet

A Rangaistuksen vähentämisperusteet, erittäin lieventävät asianhaarat ja armahdukset

B Raskauttavat tai erittäin raskauttavat asianhaarat ja sapattina tehty rikos

C Yhdistettävät, samalla kertaa muista kuin vapausrangaistukseen johtaneista
varkausrikoksista tuomitut rangaistukset

D Yhdistettävät, aiemmin tuomitut rangaistukset

Vuosi	A	B	C	D
1912	78	31	34	15
1917	198	74	38	6
1919	110	96	54	151
1925	65	30	51	35
1937	75	89	93	115

Ks. kaavio 82.

B Rangaistusta vähentävien perusteiden käyttö

Vuosi	rangaistuksen vähentämisper.		erittäin lieven- tävät asianh.	armahdus
	nuoruus	muu		
1912	71	5	3	
1917	114	30	2	52
1919	86	23	1	
1925	47	16	2	
1937	45	30		

Ks. kaavio 83.

C Rangaistusta koventavien perusteiden käyttö

Vuosi	jatkettu rikos	eritt. raskaut- tavat asianh.		muu kvalifi- ointi peruste
		sapatti		
1912	25	3	2	
1917	56	12	4	2
1919	83	8	3	2
1925	22	8		
1937	69	5	13	

Ks. kaavio 84.

D Jatketusta rikoksesta tuomittujen rangaistusten keskipituudet er. tap.

A Jatkettu ensikertainen yksinkertainen varkaus (vankeutta)

B Jatkettu ensikertainen törkeä varkaus (kuritushuonetta)

C Jatkettu nuorena (alle 18-vuotiaana) tehty törkeä varkaus (vankeutta)

Vuosi	A	B	C	
1912	4,42 (7)	8 (3)	9 (2)	
1917	5 (2)	9,5 (4)	5,2 (5)	
1919	6,26 (30)	10,15 (20)	8 (2)	
1925	5 (1)	8,33 (3)	4,77 (9)	
1937	6,19 (17)	9,64 (17)	6 (8)	Ks. kaavio 85.

(suluissa lkm)

LÄHTEET: Ks. taulukko 30.

Taulukko 37

A Samalla kertaa tuomittavaksi tulevat muut rikokset kuin vapausrangaistukseen johtavat varkausrikokset

Vuosi	näpistys	muu omaisuusrikos	muu rikos	sekä omaisuus- että muita rikoksia
1912	12	17	5	0
1917	12	20	6	0
1919	4	29	19	2
1925	20	18	10	3
1937	34	32	21	6

Ks. kaavio 86.

B Aiemmat rikokset, joista tuomitut yhdistettäväksi tulevat rangaistukset ovat kärsimättä joko kokonaan tai osaksi

Vuosi	mm. varkausrikos	mm. valtiorikos	muuta rikoksia
1912	10		5
1917	6		
1919	24	111	16
1925	25	3	6
1937	64		42

Ks. kaavio 87.

C Aiemmin tuomittujen yhdistettäväksi tulevien rangaistusten yhteenlaskettu pituus keskimäärin

Vuosi	Aiemmat rangaistukset kuukautta keskimäärin
1912	6,38
1917	10
1919	27,73
1925	7,07
1937	6,83

Ks. kaavio 88.

D Se osuus yhdistettävistä rangaistuksista, joka laskettiin yhteen ankarimman rangaistuksen kanssa

Vuosi	Yhdistämisprosentti (%)
1912	49
1917	48,74
1919	52,11
1925	47,25
1937	46,27

Ks. kaavio 89.

LÄHTEET: ks. taulukko 30.

Taulukko 38

**Helsingin raastuvanoikeudessa tuomitut vapausrangaistukset
varkausrikoksissa vuosina 1912, 1917, 1919, 1925 ja 1937**

**A Entisille punavangeille varkausrikoksista tuomittujen kokonais-
kuritushuonerangaistusten pituudet vuonna 1919 pituusryhmittäin**

rang. pituus	lkm	%
enint. 2 v krh	6	5
enint. 3 v krh	25	22,73
enint. 4 v krh	60	54,55
enint. 6 v krh	17	15,45
enint. 10 v krh	2	1,82

Ks. kaavio 90.

**B Entisille punavangeille varkausrikoksista normaalitapauksessa tuomittujen
rangaistusten pituudet keskimäärin vuonna 1919**

kertaisuus/varkauslaji/rangaistuslaji	kk	lkm
1. erän yksinkert. varkaus/vankeutta	5,03	33
2. erän yksinkert. varkaus/kuritus.	11,14	7
1. erän törkeä varkaus/kuritusluonetta	9,35	31
2. erän törkeä varkaus/kuritusluonetta	23	6

Ks. kaavio 91.

C Turun hovioikeuteen alistetut jutut tekotavan ja teon kohteen mukaan

	1912	1917	1919	1925	1937
asuntomurto	12		11	7	21
liikemurto	2	4	13	7	4
komeromurto		4	3	2	2
taskuvarkaus	2	6	2	3	4
murto	2	1	3	5	1
avovarkaus	31	12	4	11	23
myymäläv.	9	10	3	4	6

Ks. kaavio 92.

D Turun hovioikeuteen alistetut jutut anastetun omaisuuden arvon mukaan

Vuosi	A anastetun arvo markkoissa			C anastetun omaisuuden mediaaniarvo vuoden 1987 markkoissa
	A	B	C	
1912	65,31	903,9	553,6	
1917	393,27	1639,9	417	
1919	1542,33	2915	850,5	
1925	1120,83	1378,6	768,75	
1937	1434,84	1664,41	696	Ks. kaavio 93.

LÄHTEET: ks. taulukko 30.

Summary

Ilari Hannula

THE CRIMINAL JUSTICE SYSTEM IN A TIME OF CRISIS

A study of the impact of the 1918 Civil War and the crisis at the beginning of the 1930s on the prison population, criminal law and the administration of justice

1 STUDY OBJECTIVE

During the nineteenth century the prison populations of the Scandinavian countries followed similar trends of development. Studies show that towards the end of the same century prison populations became smaller and that by the beginning of the twentieth century they had approximately arrived at the level which exists at the present time. The development in the Finnish prison population during the twentieth century has diverged clearly from that of the other Nordic countries. Following the 1918 Civil War it rose far above that of the rest of Scandinavia and remained at a high level in general European terms right up to the 1970s after which period it gradually fell and by the beginning of the 21st century arrived at the relatively low level of the Scandinavian countries.

As regards Finland's high prison population and the lengthy period during which this was the case, differing explanations have been given. Most often attention has been drawn on the one hand to the significance of the 1918 Civil War and to the crises which followed it as a factor behind the increase, and, on the other hand, to the severity of the criminal legislation or legal practice. In the explanations in question there have been differences depending on whether the severity of the criminal law is seen to be based on the 1889 criminal law or rather on the gradual increase in the severity of legislation in connection with recurrent crises.

This study has sought explanations for the rise in Finland's prison populations following the 1918 Civil War to a level clearly higher than that of other Nordic countries. In particular, examination has been made of how the possible increase

in the severity of punishment influenced the increase in the number of prisoners, since there was no accurate research data available concerning changes in punishment practice.

In order to fulfil the objectives of this research it was necessary to examine closely the changes in criminal legislation and criminality and to estimate their influence on both criminal practice and the prison population. In this context an examination was made of the central functions of the criminal legislation system. The prison population was indeed both in the 19th century and during the early decades of the 20th century a product of the criminal law system. In this study attention has been drawn to short-term and long-term changes. An assessment is made of the effect of various punishment ideologies on the changes themselves and above all of the way in which structural changes in society may be considered to explain the events in question.

2 RESEARCH MATERIAL AND RESEARCH STRUCTURE

The introduction to the research includes an examination of earlier studies which give explanations of and opinions about the increase in Finland's prison population. The high level of this population was indeed considered problematic within the study of law as early as the 1920's. Wider attention was drawn to this by *Nils Christie* in 1966. The most significant Finnish studies and opinions were published in the early 1980s.

This study is in two parts. In the first part, as regards the explanation of changes in the prison population and punishment practice, the study has taken advantage of prison and court statistics of the years 1882–1938. With their help it has been possible to examine in particular the criminal background of the prisoners and the use of custodial sentences in particular types of crimes and above all in crimes of theft. In the first part particular attention has been paid on the basis of the legislative material to the criminal law process as it is significant to the prison population, and an assessment has been made of the influence of punishment ideologies on both criminal legislation and punishment practice in particular during the inter-war period. Observed changes are assessed on the basis of structural changes within society and a comparison is made with developments in Sweden as regards prison population, criminal legislation and legal practice.

The second part of the study and in addition the central research material depends on data relating to criminal judgements of Helsinki local court obtained from the National Archive and Turku Provincial Archive. On the basis of these a final conclusion is made concerning the development of punishment practice.

With the help of the archive, more personally detailed data of punishment practices and factors related to them has been obtained for the years 1912, 1917, 1919, 1925 and 1937. The study data consists of persons convicted of theft in *magistrates* courts and sentenced to custodial or full imprisonment. The study data has included a total of 1858 convictions. The material for 1918, 1925 and 1937 contained sentences of conditional imprisonment and full imprisonment.

Necessary data was obtained from the sentencing records in the National Archive and from the archive of Helsinki local court. The records contained details of conditional custodial sentences for first and second instance theft. On several occasions information concerning re-committal of offences was obtained from both Helsinki local court records and Turku Appeal Court records. In the same way information derived from Turku Appeal Court was also found in the records of Helsinki local court. This has made it possible to judge the level of sentencing practice at the Helsinki local court.

The second part of this study deals also with the history of the length of sentences for theft and of the central punishment rules of the 1889 criminal law as regards the prisoner population. At the end of the study there is a broad summary of the findings of the research.

3 RESEARCH FINDINGS

Prison population increase: reason and phases

On the basis of this study it is possible to suggest two main reasons for the strong early 1920s increase in the prison population. They are the 1889 criminal law and the Civil War.

Correspondingly the increase can be seen as having two phases. The first, which is also the initiator of the increase, is the wide adoption of the custodial sentences in the criminal law as from 1894 and particularly for crimes of theft. The Civil War, which began in 1918, marks the second phase and the continuation of the crises. This period of crises, which held the prison population at a high level, can be seen as having extended right up to the critical situation of the 1960s.

The serious social crises both triggered the periods of the sharpest increases in the prison population and kept them at a high level and the strongest of these crises, the Civil War, can be regarded as the central reason for the continued high level of this prison population. A powerful contribution was made to the crises in question by the severe legal provision in relation to crimes of theft found in the 1889 criminal law.

The 1889 Criminal Law and convictions for theft (469)

Within the criminal law custodial sentences were adopted in their fullness. In theft convictions they were applied both to first offences and to repeated offences. Previously only those convicted for theft on several occasions were sentenced to long periods of hard labour. In (the) criminal law there was a continuation of severe sentences for those convicted of theft that had been in use for a very long period in the history of the country.

The reason for the adoption of custodial sentences is generally seen as being the transfer to capitalist or industrial production methods. In Finland the structural changes in society took place little by little and later than in the rest of Europe. Similarly the adoption of custodial sentences came later than elsewhere in Europe.

The custodial system adopted in the criminal law proved to be critical for those guilty of theft in two ways. On the one hand the legislator turned the prison into a place in which newly-convicted came into direct contact with the frequently-convicted. This broad gathering together of criminals was made possible by the building of new prisons.

On the other hand the new provisions for crimes of theft in the criminal law, provision which were severe also in international terms, together with the combined punishment rules, led to the sentencing of professional thieves to continually lengthening periods in prison. The mechanisms of the newly combined system (in the criminal law) together with the widely adopted use of custodial sentences produced a situation in which there was an on-going increase in prisoner numbers. The regrettable end result was an accumulation of several legislative details that the legislator was apparently unable to foresee.

Those convicted of theft did indeed determine the development in the prison population in the early decades of the 1889 criminal law even at those times when the incidence of theft was not increasing. This was also the reason for the fact that the number of Finnish prisoners began gradually to differ from that of other Scandinavian countries even from the mid 1890s. Although it was possible to slow down this process by means of the criminal legislation in the 1920s and 1930s it was impossible to halt it completely. The mechanism collapsed with the transfer to the new general reformed system of 1941. It was, however, unable to make the prisoner population fall because the severe punishment regime for crimes of theft had become so well established.

Civil War and period of crises

The rise in the prisoner population to previously unknown levels was the result of the most powerful of the crises, the Civil War. This was soon followed in the 1930s by a new crisis, the Winter War and Continuation War.

During the period of crises the development in the prison population was affected simultaneously by more factors than had existed previously. During the second phase of the prison population increase the crises, in particular the Civil War, played a significant role. The crises became apparent within changes in the structure of society and their effects extended strongly to criminality and the operation of the legal system. They manifested themselves as purveyors of tension within, inter alia, legal practice, legislation and the prison population. The crises had both short-term and long-term effects.

As an immediate effect of the crises the prison population became temporarily very high but then soon became much smaller. Even after some temporary peaks, the level remained high. Once the criminality of the crisis period is eliminated the high point of the prison population falls.

The application of the provisions for the renewal of, and combination within, the criminal law maintained the high level of sentences for theft – though in a less obvious way than before the Civil War. The criminal legislation at the time of the crises to some extent both slowed down and also intensified its operation.

The crises also increased the general prison population. Persons convicted of theft and crimes of violence determined to a great extent changes in the prison population. The latter was also temporarily increased above all by crimes against the state and also crimes related to prohibition and intoxication. The reason for the increase in all the above-mentioned types of crime in the period between the world wars was clearly to a greater or lesser extent the Civil War.

The Civil War affected in a different but significant way the level of criminality. This war brought about rights relating to crimes against the state and prisoners convicted of such crimes. The growth in the level of crimes of violence also had its effect. The growth in the number of theft convictions was not so much the result of the political crisis as of economic pressure. The law of prohibition cannot evidently be put down to the war though its severity and that of the law relating to intoxication at the beginning of the 1920s was a product of the post-civil war atmosphere. The legislation that had been made more severe by the Civil War and the economic depression that occurred at the beginning of the 1930s brought into the prisons large numbers of persons convicted of crimes of drunkenness or crimes against the prohibition system who were unable to pay their fines. The number of people sent to prison for being unable to pay fines was finally reduced in the attempt at the beginning of the 1930s to do away with prison overcrowding by alleviating punishments and adopting punishments including a regime of bread and water. The severity of the legislation was apparent not only in the harshness of the punishments but also in the isolation for indefinite periods of time of criminals deemed to be dangerous. Persons convicted of theft more than once were also kept separate during the 1930s and 1940s.

Legislation also included features that were positive from a social point of view. The new post-Civil War legislation regarding conditional judgements to some extent reduced the number of unconditional custodial sentences and the changes in legislation regarding conditional release shortened the duration of punishment. On the other hand they also brought about long total punishments for crimes of theft through re-committal of the crime and the accumulation of increasing punishments. Most evidently total crime sentences increased in length immediately after the Civil War, when to theft convictions were added long prison sentences for crimes of treason. In this way the number of those imprisoned for theft increased much more rapidly than before at the time when the length of sentences increased.

The First World War made theft sentences more severe even as early as 1917. As a result of the Civil War, sentences for theft clearly became harsher. The increased severity was as much a mark of sentences of first offenders and young criminals as of repeated offenders. Punishments were most clearly harsher in the case of offenders who had been re-prisoners. The strongest effect on total sentences for theft was, however, still: repetition of the crime; the frequency of the thefts; and the precise character of the crime. The high minimum level of re-offence of crimes of theft maintained the high punishment level of individual offences.

There was an increase in the severity of sentences also in connection with the crisis of the 1930s. This was apparent in the reduction in the employment of conditional sentences. Sentences for theft became less harsh by the end of the 1930s as social conditions were improving but the sentencing level and the number of prisoners remained relatively high. The Civil War and the 1930s crisis maintained and renewed the harsh punishment level for crimes of theft that was based on the 1889 criminal law and created by legal practice.

Prisoner level and criminal policy

There was only a partial attempt to predict the effect of measures of criminal policy on prisoner numbers during the period of crises of the 1930s and in the following period. At that time lowering or raising prisoner numbers was not an objective considered to have any relevance to criminal policy. Decision-making was more determined by the need to preserve power or the fear of economic bankruptcy. Though reduction in the number of prisoners might indeed be a by-product of certain measures of criminal policy. An effect of this kind should not necessarily be seen all in total prisoner statistics because of changes working in the opposite direction. However, even in these circumstances no measures were taken to reduce the main prison population or the number of those convicted of theft or violence or to shorten long prison sentences, but rather, above all, to limit

the most harmful effects of the crisis. Criminal policy was both short-term and, it must be said, random and it was not always possible to give an adequate prediction of the effects of legislation. The tenseness of the political atmosphere and pressure from outside often prevented the creation of the most effective criminal policy and the relaxation of sentencing practice.

Only as a consequence of the critical period of the 1960s was it possible, in the following decade, to make reduction in the prison population a clear objective of criminal policy.

Explanations of the changes

The study has shown that the high level of the prison population and other changes relating to it were the result of many varied factors. Here most attention should be given to changes taking place within the structure of society. These were reflected in many ways in the form of criminal offences and the various factors which make up the criminal justice system, the changes in which for their part were reflected in various ways in the prison population. The criminal justice system, both in connection with and as result of the crises, had a tendency both to becoming extremely strict and to developing its own internal crisis. The vigorous rise in the prison population led also to a crisis in the custody of prisoners.

Central changes were those in criminality and legislation relating directly to the crises, including the increased severity of sentences resulting from changed circumstances. A considerable number of these changes were to a large extent linked to the political power struggle, where changes in criminal legislation were explained by the need to tighten up and by new punishment ideologies. One part of the changes related to the period of economic hardship or an explanation may perhaps be constructed from both of these. As a result of these crises there remained, inter alia, in the form of new consequences, and the high sentencing level, persistent effects on the activity of the criminal justice system. But to an equal extent developments in the prison population were influenced by the less frequent legislative resolutions which were totally unconnected with the crises under consideration, and which in exceptional circumstances were prompted by increased criminality and in this way took on a new significance. Thus the level of the prison population and changes within it cannot be explained solely in terms of the crises in question or the threat being experienced at that time by the power-holding class.

On the basis of this study it seems that the political and economic conditions of the period in question strongly determined criminal policy. It is also possible to infer that the most repressive part of the criminal justice system, its very nature as a means of compulsion, strengthened at times of crisis and showed its strongest form with regard to a particular kind of political criminality. The in-

crease in severity of the system became apparent, however, within the activity of the whole criminal justice system and it was directed, immediately after the Civil War, also at those convicted of theft, who could easily be identified with those who had lost their lives in the war. This influence, which was brought in by the harshness of the atmosphere of the society, was apparent in the way in which the courts gave sentences to the convicted. The activities of the criminal justice system in connection with the crises confirmed the impression that the primary function of the criminal justice system was to guarantee the existing power relations and not to deter crime. Fortunately during more peaceful periods in the development of society this feature remains in the background and this allows more space for rational and humane criminal policy.

Finnish Lawyers' Association 2004
ISBN 951-855-225-8

Asiahakemisto

- Armahduslainsäädäntö 161–168, 170, 174–183, 192, 194, 199, 208, 223, 228, 230, 232, 235, 272, 286–287, 311 ja 355
- Ehdollinen rangaistustuomio – ehdotuksia ja arvioita
- Serlachius 18, 177, 210, 475
 - Honkasalo 174, 223
 - Aho 28
 - Lappi-Seppälä 34
 - Virtanen 33
 - KM 1921:1 211
 - Rikollisuuden vastustamiskomitea 216, 217
- historia ja suhde sosiologiseen koulukseen 170, 205–208, 222, 224, 225
- käyttö valtiorikostuomioissa 80, 82, 90, 112, 141, 148, 173, 177, 189, 220, 222, 224, 225, 387, 394, 395, 444, 445, 454, 460, 468, 469
- kyyditysjutut 148, 189, 191, 220
 - nuoria tuomittaessa 317, 318, 320, 327
- käyttönoton ja 1932 kovenuksen syyt 170, 171, 232, 233, 235, 260, 261, 286, 384, 431, 433, 471, 472
- lainsäädäntö 173, 174, 177, 178, 224, 225, 232, 233, 235, 255, 286, 384, 395, 396, 405, 412, 442, 453
- osuus tutkintavankeudesta poistuneissa, vankeus ja kuritushuonerangaistuksissa 87, 89, 90
- Ruotsissa (ehdollinen tuomio)
- käyttöala 245, 246
- käyttö 241, 245, 257
 - osuus tuomioista 244
 - sääntely 24, 254
 - varkausrikoksista tuomittujen osuus 250
 - selitys
 - ehdollisen rangaistustuomion lisääntymiseen 1920-luvulla 89, 90, 151, 471, 472
 - käytön laajuuteen alkuvaiheessa 471, 472
 - lain käyttöalan supistumiseen 1930-luvun alussa 235, 236
 - käytön vähenemiseen 91, 259
 - rangaistuslaitosaikojen kehitykseen 94, 96, 141, 169
 - tuomioiden keskipituuksien kehitykseen 96, 169–171, 334
 - uhkateoria selityksenä 466, 468
 - vankilaan tulevien rangaistusten keskipituuksien selityksenä 97
 - tutkimustehtävä ja -aineisto 53, 69, 70, 72, 73, 75, 79, 312, 313
 - vaikutus
 - yleisesti 442, 451, 463–465
 - vuonna 1919 453, 454,
 - lyhyiden ehdottomien vankeusrangaistusten vähenemiseen 98, 101, 102, 465
 - 1930-luvun kehitykseen 91, 102–104, 110, 143, 150–153, 188, 189, 220–222, 419
 - 1920-luvun kehitykseen 186, 418
 - 1920- ja 1930-luvun kehitykseen 150–153, 191, 192, 225

- uusimiseen 286
 - vankilukuun 199, 223, 469
 - varkaustuomioihin 112, 129, 141–147, 149, 259, 314, 329
 - vapausrangaistusten käyttöön 149, 478
 - sotilasrikoksista tuomittuihin 147, 208, 225
 - vaikutuksen kesto 462, 472
 - väkivaltarikoksissa 175, 259
 - yhdistämiskäytäntö varkausjutuissa aiempaan valtiorikostuomioon 141, 387, 395, 396, 444, 445, 455–460
- Ehdonalainen vapaus
- aiempi tutkimus 13, 18, 25, 28, 33
 - käyttöala 1894 rikoslaissa 159
 - edistysjärjestelmän viimeinen vaihe 202, 225
 - historia 204, 206
 - 1921 lainmuutos 176, 179
 - 1931 lainmuutos 286
 - lainmuutosten vaikutukset
 - ehdollisen rangaistustuomion käyttöön 354
 - liittyneenä armahduksiin 176, 177, 178, 188, 458
 - pakkolaitosvankeja koskeva lainmuutos 1921 179
 - rangaistusten pituuteen 444, 464
 - rangaistusten yhdistämiseen 333, 384, 391, 444
 - uusimiseen ja uusijoiden lukumäärään 137, 286, 334, 391
 - tuomittujen rangaistusten keskipituuksiin 96
 - vaarallisia rikoksenuusijoita koskeva laki 1932 192, 221, 222
 - vaikutuksen kesto 440
 - vankien laitoksessaoloaikoihin 198, 442, 473
 - varkausrikosvankien määrään 469, 470
 - vuoden 1918 lainmuutos 176
 - vuoden 1921 lainmuutos 179, 224, 259
 - vuoden 1931 lainmuutos 189, 190, 193, 197, 199, 219, 220, 224, 259, 261, 354, 472, 473
 - vuoden 1944 lainmuutos 220, 223
 - muutosehdotuksia
 - Serlachius 210
 - KM 1921:1 212
 - KM 1931:11 217
 - Ruotsi
 - vuoden 1864 rikoslaki 253
 - lainmuutokset 254–256
 - sosiologisen koulun ohjelman osa 179, 207, 224, 225
 - syyt 1931 lainmuutokseen 235, 432, 433, 442
 - tutkimuskohteena 3, 10
 - valtiorikoksista ehdonalaisessa vapaudessa olevien tuomioiden yhdistäminen ja sen vaikutus varkaustuomioihin 112, 391, 406, 444, 456–458
 - valtiorikosvankien asema 396
- Juopumus(rikos/sakko)vangit 22, 24, 120–122, 123, 126, 127, 131, 132, 149, 159, 167, 178, 186, 188, 193, 194, 224, 258, 259, 436, 438, 447, 448, 469, 470, 472, 473
- Juopumusrikoksista tuomitut 118, 122, 123, 126, 127, 130–133, 169, 170, 182, 186, 195, 359
- Juopumuslainsäädäntö 50, 133, 169, 180–184, 187, 193, 194, 199, 214–216, 223, 233, 235, 259, 432, 434, 439, 469, 472, 474–476, 479, 484

- Kieltolaki-/väkijuomalainsäädäntö 18, 24–27, 39, 40, 46, 47, 50, 131, 140, 169, 172, 181–184, 186, 187, 193–195, 199, 207, 214, 220, 222, 225, 232, 235, 305, 432–434, 436, 439, 448, 469, 473, 474, 484
- Kieltolakirikoksista/väkijuomarikoksista tuomitut 117, 119, 120, 122, 123, 131, 172, 181, 183, 184, 186, 194, 235, 465
- Kieltolakirikollisuus 24, 39, 74, 183, 183, 431–434, 438, 439, 448, 469, 474
- Kieltolakirikos-/väkijuomarikosvangit 122–125, 148–151, 167, 169, 172, 178, 183, 185–188, 193, 195, 199, 224, 258–260, 323, 391, 434, 436, 447, 448, 470
- Rikollisuuden vastustamiskomitea 215, 216, 218–220
- Rikoslainsäädäntö 5, 7, 9, 10, 42, 51, 55, 56, 60–62, 154–238, 251–260, 263–288, 423–447, 456–457, 462, 463, 469–474, 476–480, 483–485
- Sotilasrikosvangit 116–121
- Valtiorikosvangit 12, 24, 26, 35, 79, 81, 83, 85, 92, 93, 103, 105–108, 124, 126–129, 148–150, 167, 168, 173–180, 183–185, 188, 189, 193, 196–200, 208, 214, 230, 232, 240, 241, 244, 258, 259, 304, 310, 390, 391, 394, 396, 431, 434, 438, 439, 447, 457–459, 466, 468, 469, 471, 472, 484
- Valtiorikostuomioistuimet 95, 103, 173, 176, 223, 230–232, 431, 432, 437, 463, 464, 469
- Valtiorikostuomiot 40, 50–52, 63, 67, 82, 84, 90, 102, 112, 125, 130, 141, 170, 173, 174, 177, 179, 184, 185, 208, 223, 290, 304, 342, 349, 391, 394, 396, 402–407, 411, 412, 414, 416, 418, 421, 422, 430, 432, 438–440, 444, 445, 447–449, 453, 460, 463, 467, 468, 472, 484
- Vankeinhoitokomitea 209, 212–214, 216
- Varkausrikostuomiot 108–110, 112–114, 133–138, 141–147, 290–294, 311–422, 450–460
- Varkausrikosvangit 105–108, 110–112, 116–121, 124–128, 427, 444, 445, 448, 473, 476
- Vesileipärangaistus 18, 25, 33, 133, 155, 161, 193, 194, 197–199, 207, 209, 218, 219, 222, 224, 225, 235, 236, 240, 251, 253, 259, 261, 272–274, 285, 412, 415, 417, 421, 423, 426, 430, 447, 449, 457
- Väkijuomarikoksista yleiseen työhön tuomitut 116–121
- Väkijuomarikosvangit 116–124, 126–128
- Väkivaltarikostuomiot 108–110, 138–141
- Väkivaltarikosvangit 105–108, 114–121, 124–128

Kansalaissota on yksi Suomen historian järjestyttävimmistä tapahtumista, mutta sen vaikutuksia rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaan ei ole vielä koko laajuudessaan selvitetty. Väitöskirjassa *Rikosoikeudellinen järjestelmä kriisissä* selvitetään kansalaissodan vaikutuksia vankiluvun nousuun, rikoslainsäädäntöön ja ennen kaikkea rikosoikeudenkäyttöön. Pääasiallisena aineistona on käytetty Helsingin raastuvanoikeuden arkiston rangaistusluetteleita, lainvalmisteluaineistoa ja virallisia tilastoja.

Teoksessa osoitetaan, että varkausrikosten rangaistukset ankaroituiivat vuoden 1918 tapahtumien jälkeen. Rangaistukset kovenivat keskimääräistä enemmän, kun tuomiolla olivat vuoden 1918 sodassa punaisten puolella taistelleet. Vankiluvun nousuun vaikuttivat kuitenkin myös vuoden 1889 rikoslain ankarat säännökset sekä kansalaissodan jälkeisinä vuosina harjoitettu kriminaalipolitiikka. Kansalaissota ja muut kriisit ylläpitivät usean vuosikymmenen ajan korkeaa rangaistustasoa ja vankilukua.

Teos tuo hyödyllisen lisän rikoslainsäädännön ja oikeuskäytännön kehitystä sekä kansalaissodan vaikutuksia koskevaan historiantutkimukseen. Tutkimus paikkaa selvää tiedollista aukkoa 1910–1930-lukuja koskevan oikeudenkäytön tutkimuksessa rikoslainsäädännön, rikosoikeudenkäytön ja kansalaissodan merkityksestä vankiluvun tuolloisen kasvun selittäjänä. Teos tarjoaa kiinnostavaa luettavaa yhtä hyvin rikosoikeustieteen kuin oikeushistorian tutkijoille sekä Suomen historiasta ja oikeushistoriasta kiinnostuneille.

Lainsäädäntöneuvos Ilari Hannula on työskennellyt muun muassa kouluttajana ja tutkijana poliisiopistossa, vankeinhoidon koulutuskeskuksessa ja Helsingin yliopiston rikosoikeuden laitoksella sekä rikoslainsäädännön valmistelijana oikeusministeriön lainvalmisteluosastolla.

